8
6-a
5

6
2 K
1

8, 6, a, 5

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

6. 6. E. 47

69. 3. 8.

BIBLIO[illegible]
RO[illegible]
VITTORIO E[illegible]

Antiqua Reno
placet vata
NOVITAS VETUSTAS

GEORGII PASCHII
INVENTA
NOV-ANTIQUA.

GEORGII PASCHII,

GEDANENSIS,

Phil. D. Ejusdemque in Academia,
quæ Kiloni Holſatorum eſt,
Prof. Ord.

DE

NOVIS INVENTIS,

QUORUM

ACCURATIORI CULTUI

FACEM PRÆTULIT

ANTIQUITAS,

TRACTATUS,

Secundum ductum Diſciplinarum, Facultatum atque Artium in gratiam Curioſi Lectoris concinnatus.

EDITIO SECUNDA,

Priori quarta parte auctior.

Additi ſunt INDICES I. Auctorum, quorum ſcripta, dicta & facta recenſentur, illuſtrantur, laudantur vel caſtigantur. II. Rerum maxime memorabilium.

LIPSIÆ,

SUMPTIBUS HÆREDUM JOH. GROSSI.

MDCC.

PERILLUSTRIBUS ATQUE
EXCELLENTISSIMIS
VIRIS

DN. MAGNO a WEDDERKOPF,

Sereniſſimi Ducis Regentis Sleſvici & Holſatiæ Conſiliario Intimo, Status atque Cameræ, Toparchiæ Tremsbüttelenſis Præfecto, Capituli Lubecenſis Canonico, Hæreditario Domino in Seegarden.

UTI ET

DN. JOHANNI LUDOVICO de PINCIER, BARONI a KÖNIGSTEIN,

Ejusdem Seren. Principis Intimo ac Status Conſiliario, Præfecto Tunderenſi, Generali Belli Commiſſario, atque Hæreditario Domino in Dollroth,

PATRONIS SUIS MAXIMOPERE
COLENDIS.

NOn Literis minus quam armis regi Imperium, perpetuumq; illarum cum Reipublicæ fatis eſſe conſortium, adeo ut illis contemptis, miſſisque in exilium facta de imperio diminutio, vigentibus contra iisdem & efflore ſcentibus, feliciter ac ex ſententia geſta ſint omnia, annalium monumenta teſtantur. Quod diligenter perpendens Julius Cæſar, altera manu gladium, altera calamum tenendum exiſtimavit, & Juſtinianus Imperator in proœmio Inſtitutionum majeſtatem non ſolum armis decoratam, ſed etiam legibus armatam eſſe oportere cenſuit, ut utrumque tempus & bellorum & pacis recte gubernari poſſet. Diſputatumq; multum in contrarias partes, reine militaris an literariæ gloria præſtantior ſit? Ubi ſicut Ageſilaus Lacedæmonio-

moniorum Rex interrogatus aliquando: utra virtus præferenda, Fortitudo an Juſtitia? hanc illi bona fide antepoſuit, cum Fortitudinis nullum eſſe uſum diceret, niſi adſit Juſtitia; at vero ſi omnes eſſent juſti, nihil opus fortitudine fore: ita in eandem rationem de re Literaria judicandum puto: Bellicoſorum hominum nullam eſſe gloriam, niſi Literati accedant, qui eorum nomina faſtis mandent, & ad immortalitatem conſecrent. Quæ omnino cauſa fuit, quamobrem Alexander Magnus, qui ipſe nactus Scriptores rerum ſuarum, cum in Sigeo ad Achillis tumulum aſtitiſſet, fortunatum eum prædicavit, quod virtutis præconem Homerum invenerit. Ac quid ſunt Literæ aliud quam altrices laudis, educatrices gloriæ, famæ nutrices, antiquitatis teſtes, cuſtodesque memoriæ? Illæ parta in bello conſervant, pacem & tranquillitatem tu-

entur, rerum divinarum curam ſuſcipiunt, bonis legibus civilem Societatem muniunt, pro ejusdemque Salute acerrime propugnant. Cumque in homine nihil animo præſtantius, in animo nihil Sapientia, quæ Dei munus, excellentius ſit, quis miretur Palladem omnis Sapientiæ præſidem e Jovis ortam capite fingi, Ejusque vocari filiam, cui genitor eximias vires impertivit? En Sobolem ſine matre, eruditio enim per parentes non propagatur. Ex cerebro eſt producta, in quo Scientiæ velut in utero foventur & animantur. Armata inde proſiliit, bellorumque ac urbium curam gerit, quia utrinque facta ſine prudentia adminiſtratio proſpero eventu deſtitui ſolet. Verum quorſum hæc? VOS, VIRI *Perilluſtres & Excellentiſſimi*, Palladi ego hic adjungo, Jovisque filios jure nuncupo. Jupiter manſvetudine & clementia inſignis pro-

propter ſingularia, quibus affecit mortales beneficia, Pater hominum appellatus, & poſtquam totum terrarum orbem pervagatus præmia propoſuerat virtutibus, & ſupplicia vitiis Deus ſalutatus eſt. Quis dubitet Vos, PATRONI maximi, providos vocare Patres, qui pro incolumitate Reipublicæ graves ſuſtinetis curas, quorumque animus nunquam ceſſat, ſed Solem, qui dies noctesque circumfertur effingens, in Heroicas virtutes perpetuo agitatur. Vobis, qui a ſanctioribus eſtis conſiliis, quod conſultum omnibus, cives acceptum ferunt: quin ipſæ alumnæ patrocinii Veſtri Muſæ Muſagetas Vos ſuſpiciunt, quas tantum abeſt ut deſpiciatis, ut etiam in ſecreta admittatis, arduasque occupationes earum ſvavitate temperetis. Et quî poteſtis aliter, cum Sapientiæ æque ac Juſtitiæ ſitis Antiſtites, quorum intereſt ut artes & Scientiæ excolan-

colantur, literarum dignitas amplificetur, Doctores publici munifice aluntur & ſuſtententur, ſarta deniq; & tecta omnia, in florentique ſtatu conſerventur. Vos igitur, & merito, Literati obſervant, Vos colunt & venerantur, Vobis palmam deferunt, in clientelamque & fidem ſe commendant. Nolite aſpernari has quoque *Excellentiſſ. Veſtr. Nomin.* inſignitas ſchedas, debiti obſequii teſtes, nec tam rem ipſam, quæ perexigua eſt, quam offerentis voluntatem ſpectate, meque favore Veſtro, quemadmodum facitis adhuc, ſic & inpoſterum benevole complecti haud dedignemini.

Scrib. Kiloni Menſ. Sept. A. MDCXCIX.

Perilluſtr. Excellent. Veſtr.

Obſervantiſſimus

GEORGIUS PASCH, P.P.

PRÆFATIO.

Benevolo Lectori

S. P.

EA eſt Creatoris in animantes omnes benignitas, ut ſimul ac lucem adſpiciunt, naturæ munere poſſideant omnia, quæ ad tuendam vitam neceſſaria ſunt. Inſtruuntur a primo ortu integumentis ſuis, quibus cœli injurias propulſant, mox mediis ſufficientibus, ad defendendum contra vim corpus; quodque naturale non habent, facili opera acquirunt, dum parato & ubique obvio fruuntur alimento. Aliter vero comparata eſt ratio vitæ naturæque Hominis, qui, poſtquam neceſſitates & indigentiam ſua ſibi culpa accerſivit, quærere adminicula multo

labore neceſſe habet. Non fundit ei victum terra, niſi rogata, imo coacta longa moleſtaque cura, nec amictus paratur, quo ſe muniat a frigore aliisque tempeſtatibus, ſi manum ipſe ſedulus non admovet. Qui defectus tamen longe ſuperat animantium apparatum, dum reliquit DEus homini nobile inſtrumentum, acre excellensque ingenium, quod aptum eſt & idoneum ad reparandam quodammodo, ſed non ſine moleſtia, factam initio jacturam. Hinc nata inventa hominum omnia, utilia, noxia, proba, improba, quæ ut rara primum & ſimplicia, vulgarisque ſortis fuerunt, ita aucta ſenſim, ac exculta ſucceſſu temporis magis magisque, in ſummum faſtigium enituntur hodie, illudque in dies propius attingunt. Nulla quippe ars ſimul inventa eſt & abſoluta, ſed ſubminiſtrante meditandi anſam & auxilia necesſitate, mutationes temporum & vicisſitudines interiorem paulatim aditum aperuerunt: quibus tandem diuturna accesſit experientia, quæ Scientiis firma peperit ac univerſalia principia, eſtque inſtar lydii lapidis, ad quem omnis propemodum veritas exigenda. In cujus diligenti inveſtigatione auctores nobis ducesque Veteres fuerunt, quorum ſubvecti humeris multa conſpicimus, quæ humi hærentes non cerneremus. Quemadmodum vero educendis cauſis, conſtituendisque generalibus axiomatibus omnem illi curam adhibuerunt;

buerunt; ita invenienda poſteris & indaganda ea reliquerunt, quæ a ſpecialioribus quibusdam experimentis dependent. Olim equidem iſti quoque rei laudabilem, ſi quisquam alius, Ariſtoteles operam impendit, ut docent varia ejus ſcripta ſumma, ad iſtorum temporum rationem, ἀκριβείᾳ conſignata. Eo enim nemo fere exſtitit, qui majorem faciendorum experimentorum habuerit occaſionem atque copiam, ſive ſpectes ingenium Viri, induſtriam & judicium, ſive etiam benignitatem atque munificentiam Principis Alexandri, qui in id negotium maximas impenſas fecit, ſumptusque pene infinitos. Verum omnes conatus illos, quanti quanti etiam fuere, vicerunt, longoque poſt ſe intervallo reliquerunt molimina hujus Seculi, quo faciem habitumque longe nitidiorem Artes & Diſciplinæ acceperunt. Atque de iſtis *Inventis Nov-Antiquis* præſens agit Tractatus, cui hic ſcopus præfixus eſt, ut indicet fontes Veterum, a quibus novarum diſpoſitionum & inventionum per plerasque Scientias deducti ſunt rivi. Veriſſimum eſt quod tradit Fr. Baco de Verulamio Lib. I. de Augmentis Scientiarum: *Temporis filiæ male patriſſant. Ut enim tempus prolem devorat, ſic hæ ſe invicem, dum Antiquitas novis invidet augmentis, & Novitas non eſt contenta recentia adjicere, niſi vetera prorſus eliminet & rejiciat.:* hic autem oſtenduntur minime con-

temnendi theſauri, qui e fundis Platonis, Ariſtotelis, Epicuri, cæterorumque antiquorum Philoſophorum cura & cogitatione eruuntur. Atque inter hos reperies etiam nonnulla, quorum Inventores latent, cum Caſus multarum præclariſſimarum rerum ſit magiſter, qui per varias ambages & circuitus non ſpernenda arcana oſtendit & patefacit: quo de Ambroſius Paræus legi meretur, in cujus Operibus Liber XXII. *in eorum, quæ ſeu natura, ſeu ex eventu deſunt, reparandorum artibus* occupatur. Sed nonne actum agimus, quod vetamur veteri proverbio, ſcribentes de noſtri ævi Inventis, de quibus jam proſtant egregiæ aliquot Commentationes? Ut enim taceam Magni Pegelii *Theſaurum rerum ſelectarum, magnarum, dignarum, utilium, ſuavium,* (qui prodiit Anno hujus ſeculi quarto, ſuppeditavitque jam tum varia arcana phyſica, mathematica & mechanica, quorum excogitationem ſequentia ſibi tempora vendicarunt) edidit inter alios Fr. de Lana, Jeſuita, Anno 1670. *Specimen novarum quarundam Inventionum*, & Mich. Mejerus Tract. *de veris Germaniæ Inventis*; ad quos adjungendi B. D. J. D. Major, Cl. Sturmius, & Chriſtophorus Wegleiterus, ille in Scripto vernaculo: See-Farth nach der Neuen-Welt ohne Schiff und Segel / iſte *in Collegio Experimentali*, hic in Oratione *de palmariis ſeculi noſtri inventis*, recitata Altdorfi

dorſi Noricorum Anno 1679. Notus quoque eſt Jo. Joachimi Becheri libellus, germanico ſcriptus idiomate, cui titulus: Närriſche Weißheit / und weiſe Narrheit / in quo inventa quæ ex deſtinato fluxerunt propoſito, vel ſecus, ordine enarrat; nec non Cornelii a Beughem *Syllabus recens exploratorum in re Medica, Phyſica & Chemica*, ubi duas Orationes allegat & recenſet, alteram D. Gerardi Leon. Blaſii *de noviter Inventis*, Anno 1659. in Gymnaſio Amſterodamenſi habitam, alteram D. Georgii Segeri *de Curioſitate Phyſica*, quam in celeberrimo Gedanenſium Athenæo, cum capeſſeret Profeſſionem Medico-Phyſicam, Anno 1675. peroravit. Verum hi Scriptores tradentes experimenta aut omittunt prorſus, aut raro admodum notant documenta & veſtigia, quæ apud Veteres comparent; quem laborem Cl. Theodorus Janſſonius ab Almeloveen ſuſcepit, ſed in iis tantum, quæ ſpectant ad Medicinam, cujus ambitum, adductis generalioribus momentis, ille non transgreditur. Nos autem ſpecialiori plurimorum ibi non occurrentium objectorum tractatione proponimus hic non tantum ea, quæ nuper reperta creduntur in arte Machaonia; ſed (quod usque adhuc inter DESIDERATA fuit) Facultatum & Diſciplinarum tantum non omnium inventa, quæ ſuam Antiquitati originem debent, docemusque & demonſtramus evidenter, adductis in

majorem veritatis fidem ipſis priſcorum Auctorum verbis, non eſſe nova illa omnia, quæ ſpecie novitatis blandiuntur. Qua ratione mutuari ab aliis lapides & ligna ad ſtructuram, architecti inſtar, coacti fuimus; at formam figuramque operis nobis vendicamus. Neque tamen aranearum textus (ut illud Lipſii mihi uſurpare liceat) ideo melior, quod ex ſe fila gignunt, neque noſter vilior, quod ex alienis libamus ut apes. De Theologia peculiare caput non conſcripſimus, ſed pertinentia huc ſuis ſingula locis, ubi occaſio fert, proferenda judicavimus, reſervantes nobis ſingulare Scriptum *de ſenili pariter atque juvenili Theologiæ facie* alio tempore, ſi vita ſuppeditat Tecum, Lector Benevole, communicandum.

ORDO
ET
SERIES
CAPITUM.

CAPUT I.

De Inventis Nov-Antiqüis in genere.

CAP. II.

De Diſciplinarum ac Artium Liberalium inſtauratione & augmentis.

CAP. III.

De novæ Sectæ Conditore Carteſio.

CAP.

CAP. IV.

De aucta ſenſim doctrina Morali, novisque ejusdem acceſſionibus.

CAP. V.

De varia fortuna doctrinæ Juris, novoque ejusdem habitu.

CAP. VI.

De Inventis Medicis.

CAP. VII.

De Inventis Phyſico-Mathematico Mechanicis.

CAPUT

Caput I.

DE

INVENTIS NOV-ANTIQUIS IN GENERE.

§. I.

Zeno Citticus, Sectæ Stoicorum poſtea Princeps (adverſus quem, ut refert A. Gellius *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap. XV.* ſcripturus Carneades, cerebrum helleboro purgavit, ſumma videlicet cura ad refellenda, quæ ſtatuerat ille, aggreſſus,) conſulens aliquando Oraculum, quo pacto optime viveret? reſponſi loco accepit: *εἰ συγχρωτίζοιτο τοῖς νεκροῖς. Si mortuis concolor fieret.* Ad quod effatum ſtudiis unice vacare cœpit, ac omne tempus lectioni Veterum impendere, certus illius, quod apud Dionem Pruſæum *Orat. XIII. de Exilio* legitur: *Antiquos ſermones non ita, ſicut antiqua pharmaca, ſpiritu exhalato vim perdere.* Quæ aſſertio a veritate aliena non eſt. Cum enim omnis ſapientia ab Antiquis ad nos derivata ſit, nihilque fere dici poſſit, quod non dictum ſit prius, dulcius omnino ex ipſo fonte, quam derivatis inde rivulis aquæ hauriuntur. Neque tamen propterea Recentiorum conatus in literis artibusque damnandi ſunt; nam cum dies doceat diem, accidit ut artes ſubinde excolantur, experimenta augeantur, ſitque haud difficile inventis aliquid addere. Principium enim eſt maxima totius pars, adeoque difficillimum, quo reperto facile erit adjungere & conferre quod reliquum.

Veterũ lectio ſuadetur.

Recentiores addunt aliquid Inventis Veterum.

A Quan-

Habebunt & futura ſecula quod elaborent.

Quantamcunque vero curam & induſtriam in expoliendis diſciplinis & artibus Scriptores etiam accuratiſſimi impendant, tantum tamen abeſt, ut omnibus numeris abſolutam paſiacompſen ſiſtant, ut futura etiam ſecula, quod ſcitius effingant, habitura ſint, quamque laboris provinciam in excogitandis Novis occupare queant. Veriſſime ſcripſit quondam Galenus in Aphoriſmum I. Hippocratis: *Nemo noſtrum ſufficit ad artem ſimul & conſtituendam & abſolvendam, ſed ſatis ſuperq; videri debet, ſi quæ multorum annorum ſpatio priores invenerunt, poſteri accipientes, atque his addentes aliquid, aliquando compleant atque perficiant.* Et Seneca Epiſtola LXIV: *Veneror inventa ſapientiæ, inventoresq; : adire tanquam multorum hæreditatem juvat. Mihi iſta acquiſita, mihi laborata ſunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora quæ accepimus. Major iſta hæreditas a me ad poſteros transeat. Multum adhuc reſtat operis, multumq; reſtabit: nec ulli nato poſt mille ſecula præcludetur occaſio aliquid adhuc adjiciendi. Sed etiamſi omnia a Veteribus inventa ſunt: hoc ſemper novum erit, uſus, & inventorum ab aliis ſcientia & diſpoſitio.*

§. II.

Veteres cum Recentioribus conferendi.

Quamobrem conferre ſedulo Veteres cum Recentioribus operæ erit pretium, cum in his multa reperiantur, quæ olim vel plane omiſſa ſunt, vel obſcurius & brevius tradita. Sunt quoque horum Scripta ad uſum noſtri ſeculi propter nova problemata, & controverſias haud ita pridem exortas magis accommodata, quibus facilior nobisque familiarior ſtylus ac ſcribendi ratio accedit. Ac quemadmodum alicubi Baſilius Ethnicos cum Chriſtianis conjungendos eſſe ideo putat, *quia, ſi eadem dicunt, prodeſt conſenſus, ſi diverſa dicunt, prodeſt collatio:* ita nos quoque conjungendos eſſe recentes Scriptores cum Veteribus exiſtimamus, quia pari modo, ſi eadem dicunt, conſenſus, ſi diverſa, collatio prodeſt. Cautione tamen hic opus eſt, ne in tanta turba quosvis promiſcue pervolvendo tempus perdamus; quin potius adhibito delectu puriores & ſolidiores in uſum & conſortium noſtrum admit-

admittamus, quæ res a conſilio bonorum & fidelium Præceptorum pendet. Recte Horatius Lib. II. Epiſt. I.

Quod ſi tam Græcis novitas invíſa fuiſſet,
Quam nobis: quid nunc eſſet vetus, aut quid haberet,
Quod legeret, tereretvè viritim publicus uſus?

Ea ſane, quæ vetuſtatis nomen gerunt hodie, olim nova fuerunt, & quæ jam nova ſunt, pro tritis forte aliquando habebuntur, ut adeo vetuſta novitas, & nova vetuſtas grata quadam viciſſitudine ſeſe commendet. Id ergo quod conſpicuum ob antiquitatem tantum bonum dicendum, recentioribusque inventis ſemper præferendum eſſe, vel ipſa ſecula antiquiſſima prohibent, quibus hac ratione infligeremus culpam, *quod inventis frugibus glandes ſpreverint, & repudiaverint arbuta; quod corticibus contegi, & amiciri deſierint pellibus, poſtquam veſtis excogitata eſt textilis, uſu & commoditate ſuccinctior: aut quod ſtructis domibus, & lautioribus ſucceſſibus inſtitutis, antiquas non adamaverint caſulas, nec ſub rupibus & cavernis præoptaverint, ut beluæ, permanere,* quemadmodum Arnobius Lib. II. adverſus Gentes haud inſcite loquitur. Debetur antiquitati veneratio in rebus ad animæ ſalutem ſpectantibus, ubi *Antiquiſſimum quodq; veriſſimum & optimum;* at aliter in regno naturæ rem comparatam videmus, ubi quo inventum aliquod recentius, eo gratius eſt, majorique excipitur applauſu.

Antiqua recentioribus inventis non ſemper præferenda.

Tritum illud, Antiquiſſimũ quodq; veriſſimum ubi locũ habeat?

§. III.

Bona animi ſolent dividi a Philoſophis in Moralia & Naturalia. Ad illa virtutes, ad hæc dotes ingenii referuntur. Utraque per lapſum cum deperdita ſint, incumbit cogitare mortalibus de qualicunque eorundem recuperatione. Eſt vero illa diverſiſſimæ rationis. Quemadmodum enim bonum Morale, ejusque redintegratio in ſola imitatione conſiſtit, ita ſi quædam ſuperſunt media perficiendi denuo bonum Naturale, non niſi *ab Inventione* omnia arceſſenda. Videmus id vel in Medicis, qui, ut morbis utcunque medeantur, vires herbarum totiusque naturæ non ſine magno labore excutere neceſſe habent. Cum itaque plurima,

Bona & Moralia & Naturalia per lapſum deperdita.

Utraque quomodo redintegrentur?

quæ poſſidemus, arcana debeantur Inventioni, ut inquiramus in Inventorum ordinem curioſitas poſtulat. Perſuaſiſſimum utiq; eſt omnibus, quod artium inveniendarum prima occaſio indigentia fuerit, unde artes mechanicas *pauperrimæ neceſſitatis inventa* Veteres appellarunt. Quo illud Perſii pertinet:

Artium inveniendarum prima occaſio indigentia.

Quis expedivit pſittaco ſuum χαῖρε
Picasque docuit noſtra verba conari?
Magiſter artis, ingeniique largitor
Venter, negatas artifex ſequi voces.

Quod ſi Adam, ejusque poſteri in terreſtri Paradiſo vixiſſent ſemper, neque artes mechanicæ, nec ſcientiæ, quæ nunc in ſcholis docentur, habuiſſent locum. Quantum ad Facultates ſuperiores, *Theologia* utique tam copioſa ac prolixa, cujusmodi nunc eſt, haud evaſiſſet, comprehenſa quippe tunc & abſoluta poſitionibus 1. *de* DEO. 2. *de Creatione.* 3. *de Imagine* DEI. 4. *de Angelis.* 5. *de Providentia Divina.* 6. *de Revelatione* DEI. 7. *de Lege tam naturali, quam poſitiva.* 8. *de Sabbati Sanctificatione.* 9. *de Conjugio*, ac tandem 10. *de Vita æterna.* Cumque juſto lex poſita non ſit, cum omnia communia, & *mei ac tui illa vocabula*, unde omnes lites ac proceſſus judiciarii trahunt originem, ignoraturi homines fuiſſent, quid opus tum *Jurisprudentia? Medicina* etiam ſuperſediſſent, quippe immortales, corruptionique & alterationi non expoſiti. De arbore vitæ manducaſſent omnes, cujus virtus ac proprietas erat, vires, quas DEUS impertiverat, conſervare. Verum ſimul ac peccaverant Protoplaſti, ſumpſerunt artes & ſcientiæ principium practicum, quibus tum homo ad ſublevandas miſerias atque neceſſitates indigebat. Ac Artes quidem priores Scientiis quoad inventionem, quia magis ad vitam neceſſariæ quam ſcientiæ; ſi autem ipſam perfectionem ſpectes, Artes pleræque Scientiis ſunt poſteriores, vocatæ idcirco *Scientiarum filia*, quia abſolvi, ſuisque numeris perfici non potuerunt, niſi per Scientias contemplativas. Quis enim ignorat, multa occurrere in Mechanicis, quæ phyſicis & mathematicis fundamentis nituntur.

In Paradiſo artibus atque ſcientiis non fuiſſet opus. Theologia nunc brevis. Jurisprudentia & Medicina nulla. Artes ſunt priores ſcientiis quoad inventionem: poſteriores quoad perfectionem.

Sunt

Sunt proinde hæ filiæ natæ quidem ante matres; ſed educari recte, & ferre ætatem ſine matribus haud potuerunt. Ad ordinem Inventorum quod attinet, primi mortales excogitando operi intenti, ſuccurrerunt primum indigentiæ, quæ Agriculturam & Paſtoritiam introduxit, exercentibus artes illas primis earum auctoribus Adamo & Abele. Quibus maxime neceſſariis negotiis perfuncti, applicarunt animum ad inveniendas res alias, facientes ad ſplendorem, & explendas cupiditates. Cain enim ut fama atque ſermone celebraretur apud poſteros, aucta proſapia urbem primus exſtruebat, quam præceſsêre ſine dubio mapalia, paſtorumque tentoria, quorum inventio Jabali adſcribitur, cujus germanus frater Jubal pſalterii & citharæ auctor eſt; id quod de inſtrumentis quibusdam intelligendum ſaltem nonnulli volunt, qui ipſius Muſices inventorem Adamum prædicant. Hos ſecutus Tubalcain, qui ærariam & ferrariam reperiſſe traditur: ut proinde filii Lamech primi invenerint varias artes profanas, & tanquam *filii hujus ſeculi prudentiores fuerint quam filii lucis.* Hieronymus Cardanus in ſuis *de Subtilitate* libris ſeriem inventorum confudit, faciens mentionem primum ædium, poſt veſtium, armorum & denique cibi. Quem Scaliger *Exercitat. CCLVII.* ita corrigit: *Profecto cibum primo quærit omne genus animantium. Poſt hunc ſecundo loco tectum, quo ſe ſe ab injuria cœli, a potentiorum inſolentia tueatur. Veſtem ſero quæſivit homo; quandoquidem veſtis duplex, alter ob verecundiam, alter ob arcendum frigus: raro enim propter calorem. Pudenda quæ eſſent, ſero intellexiſſe hominem reor. Frigus autem vix dum ſenſit, in agro natus Damaſceno. Poſtrema fuerunt arma, atque utinam poſtrema, nec venenorum artes poſt illa etiam eſſent arceſſitæ.* Ex quibus manifeſtum, quicquid nunc in artibus, id prius in natura fuiſſe, non aliter ac uniones in concha, aut gemmæ in arena. Quod vero hebetes multorum oculi non animadverſum præteribant, acutioribus indicatum eſt, qui Inventores dicti, non quaſi rem, quæ non eſſet, fecerint, ſed quod detexerint quæ lateret, ut Joh. Lud. Vives *lib. I de*

Inventorum primorum ordo.

Cardanus ſeriem inventorũ confudit.

Quicquid nunc in artibus, id prius in natura fuit.

tradendis Diſciplinis erudite differit. Quemadmodum vero Experientia primum per varios uſus artem facit, ita Ars deinceps rexit experientiam, quæ maxima ſucceſſu temporis incrementa cepit. Sique ulla ætas, certe hoc præſens ævum, ut fuit hactenus, ita & in poſterum Experimentorum erit feraciſſimum, in quo tot celebrantur Societates Literariæ, & Collegia Eruditorum, qui ſub patrocinio atque auſpiciis maximorum Regum & Principum in Anglia, Gallia, Florentiæ, Romæ, Venetiis, in ipſaque Germania noſtra, in rerum curioſarum indagatione, earundemque accurata recenſione tempus utiliter collocant. De Germanis in ſpecie ſi dicendum aliquid, vulgavit Paulus Hachenberg Anno 1686 in Academia Heidelbergenſi publicis Diſſertationibus *Germaniam Mediam*, in quo Tractatu res, quæ fluxere a Trajano ad Maximilianum I. ex priſcis Scriptoribus recenſet: ac ubi ad *ſextam Diſſertationem* pervenit, quibus in rebus elaboraverint Veterum Germanorum ſtudia, ex inſtituto commemorat, non in artibus popularibus ſolum, & inferioris, ut ajunt, ordinis, quales fuere Grammatiſtice, Gymnaſtice, Muſice & Graphice; ſed progreſſu temporis in omni quoque Liberalium Diſciplinarum genere occupatos eos fuiſſe declarans. Qui conatus traductus ad hæc usq; tempora ſi conſideretur, quis eſt qui non commendet Eorundem in variarum artium eleganti exercitio ſolertiam, tantam ſane, ut referente notiſſimo Auctore Epiſtolæ *de Peregrinationibus Germanorum ſecundum interiorem Civ. Prudentiam inſtituendis p. 6. & 7.* invidentes nobis gloriam Galli fateri cogantur: *Germanorum animas in digitis quaſi habitare;* quam in rem varia digna admiratione exempla in Commentatione *de S. R. I. libera Civitate Noribergenſi* Cl. Joh. Chriſtoph. Wagenſeilius allegat, cui adde adductum jam in Præfatione Mich. Mejeri Tractat. *de veris Germaniæ inventis*, & Præſide M. Bernh. Petro Karl habitam nuper Roſtochii Diſſertationem: *de Germania artibus literisque nulli ſecunda.*

Hoc præſens ævum experimentorum eſt feraciſſimum.

Germanorum ſtudia & artificia.

CA-

CAPUT II.

DE
DISCIPLINARUM AC ARTIUM LIBERALIUM INSTAURATIONE ET AUGMENTIS.

§. I.

DE Diſciplinis ut primo loco in medium aliquid proferamus, eo jam in expoliendis illis humana progreſſa induſtria, ut nulla fere ſit, quæ ſe non commendet hodie novo cultu eximioque ſibi circumpoſito ornatu. Sub initium præſentis ſeculi querebatur magnus Angliæ Cancellarius Franciſcus Baco de Verulamio, quod exigua, imo fere nulla incrementa habuerit Philoſophia, quodque ſcientiis amplitudinem addere homines non ſtudeant; ſed vel in unius ſententiam tanquam pedarii Senatores coëant, vel in certis ſaltem Auctoribus ornandis & ſtipandis ſervili officio fungantur. Hinc conſcripſit ipſe eruditos libros *de Augmentis Scientiarum*, in quibus inſtitutis novis partitionibus (inter quas tamen termini obſcuri, recedentesque a recepto in ſcholis uſu deprehenduntur) campum aperire voluit exſpatiandi longius, quam quidem factum ante; ut dolendum ſit, quod victus magnitudine argumenti perducere ad optatum finem cogitata ſua haud potuerit. Ex mente quidem ejus Johannes Beyerus in libro Caſſoviæ in Hungaria Anno 1663 edito, cui titulus: *Filum Labyrinthi, vel Cynoſura ſive Lux mentium univerſalis, cognoſcendis, expendendis, & communicandis univerſis rebus accenſa*, inſtituere poſtea quædam tentavit; ſed, ſi dicendum quod res eſt, obſcurat Scriptor hic Baconem, omnemque Philoſophiam magis, quam quod lumen aliquod præbeat & accendat. Ipſe Baco autem reformandi Philoſophiam veterem occaſionem inde arripuit, quod accommodaſſe Ariſtotelem Logicæ ſuæ Phyſicam

Franc. Baconis de Verulamio ſuper neglecta Philoſophia querelæ.

Facta Philoſophiæ ab eodem acceſſio.

Occaſio ſuſceptæ a Bacone reformationis ſcientiarum.

ſicam judicaret, atque adeo ordinem naturæ invertiſſe, finem ſubjiciendo mediis, cum contra Phyſicæ Logicam attemperare debuiſſet. Cui vitio ut mederetur, in lucem emiſit librum, octodecim, ut perhibent, annorum opus, quod *Novum Organum* inſcripſit, in quo bonam inductionem formare nitebatur, quemadmodum e contrario Logicæ Ariſtotelicæ ſcopus erat bonum formare Syllogiſmum. Exiſtimabat quippe, ad diſputationes, fovendasque inutiles contentiones, quam ad eliciendam veritatem aptiorem eſſe Logicam Ariſtotelicam, qua doceamur litigare magis de vocibus, quam in rerum ſubſtantiam penetrare. Nimirum ut in mechanicis artificiisque domorum ac veſtium res comparata eſt, ubi illa, quæ neceſſitas antea peperit, ſuperfluus tandem occupat luxus; ita idem obſervare quoque in liberalibus Diſciplinis licet, quarum uſus cum eſſe ſimpliciſſimus debeat, mirandum quanta intricentur farragine rerum minime neceſſariarum.

Logicæ Ariſtotelicæ ſcopus.

§. II.

Trajani Boccalini inſtitutum.

Quod perſpiciens Trajanus Boccalinus, Romanus, novam ſe inveniſſe viam, quam ſequantur Philoſophiæ cupidi, ſub initium currentis ſeculi gloriabatur, non ſalebroſam & ſentibus obſitam ut antea, ſed placidam, voluptuoſam, amœnam, floribus herbisque depictam. Verbo: Condiiſſe ſe rerum philoſophicarum acorem inſuavem ac moleſtum lepidis ac prædulcibus inventis tanquam ſaccharo, ac bolum conflaſſe dulcem ſimul acidumque, qui ſatietati faſtidioque medeatur. Sed, quod Jani Nicii Erythræi de eo eſt judicium *Pinacoth. I. p. 271.* revera homo inflatus ac tumidus hac in re plus aliquanto ſibi tribuit, quam ratio patitur & veritas. Nam ultra moralem ac civilem ambitum non adſcendit ejus conatus, quo, cum acre ſuum ac elegans ingenium non niſi ad Regum Principumque majeſtatem minuendam, virorumque privatorum violandam famam converteret, promeritas ſibi pœnas ipſamque mortem adſcivit. Liber enim, cui *Lydii Lapidis* indiderat nomen, exitium ipſi attulit, quod in

Jani Nicii Erythræi de eo judicium.

Exitus Boccalini.

eo

eo auſus fuiſſet additis rationibus oſtendere, Regis vel omnium maximi ac potentiſſimi opes & vires non eſſe ita magnas, ut hominum ferret opinio, ſed facile deleri poſſe, ſi quis alius Rex ad eas infringendas aclabefactandas accederet: qua de cauſa Venetiis, ubi ſe maxime tutum fore ſperabat, a quatuor vel ſex militibus die quodam circumventus, ac adeo contuſus commitigatusque eſt, ut ex ea verberatione ſupremum vitæ diem obierit, quemadmodum hoc ejus fatum deſcribit idem Nicius *Pinacoth. III. p. 223.*

§. III.

Cauſæ quæ impulerunt primos Philoſophos ad Artium & Scientiarum inſtaurationem.

Cauſæ quæ impulerunt primos Philoſophos ad Artium & Scientiarum inſtaurationem duplicis ſunt generis, Externæ & Internæ. Illæ, quæ exterius invitarunt, ſunt objectorum in ſenſus undique incurrentium varietas, inſignis majeſtas, ordoque. Hæ verò, quæ interius induxêre, rationes fuerunt tum admiratio, tum innatus ingenuo cuique ſciendi appetitus. Quibus in Fidelibus acceſſit recordatio amiſſæ per peccatum Sapientiæ, hujus reparandi ſtudio exſtimulata. Ea enim mentis humanæ eſt indoles, ut facile in rei, ſi ea ſpecioſa apparet, admirationem rapiatur, quam magna cognoſcendi cupiditas ſubſequi ſolet: quibus ſi additur dolor aliquis, qui magni cujusdam Boni amiſſione compungit, hæc non poſſunt non ad ſedulam inquiſitionem quam vehementiſſime inſtigare. Eos autem, qui primis Auctoribus vixêre proximi, movit ſine dubio ſvaviſſima, quam ex aliorum Inventis perceperunt, voluptas, eorundemque ſimul conditio admodum imperfecta ulteriorem deſiderans operam, quin inſita quoque generoſis animis æmulatio & honoris aculeus. Cum enim illi patefactam ſibi ab aliis rerum univerſitatem jucundiſſime perluſtrarent, oculisque ingentes cœli plagas, mirabiles ſiderum circuitus, vaſta aeris & terræ ſpatia metirentur, omnia tamen non pernoſcerent, ſed in plerisque cum ægritudine aliqua hærerent impediti, cernerent præterea quantum nomen primi rerum inventores ſibi peperiſſent, nonnunquam pariter urgerentur vitæ

incommodis, quæ artium ope averti poſſe noverant; his aliisque de cauſis ad ſpeculandum compulſi, Philoſophiæ fines longiſſime promoverunt. Ad ipſas Facultates ſuperiores quod attinet, ſunt qui putant quod *Jurisprudentia* poſt lapſum primo loco fuerit introducta. Quippe proceſſus in Paradiſo in cauſa Protoplaſtorum eo formabatur ordine, qui hodieque viget, ita ut pars citaretur, actio proponeretur, quam ſequebatur reſponſum rei ac denique ſententia Judicis & condemnatio. Neq; defuit ibi *Theologia*, quam continet oratio DEI Gen. III, 15. ad Serpentem, hoc eſt diabolum, habita, qui naturalem ſerpentem invaſerat: *Ponam inimicitiam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum, & ſemen illius.* Ubi per ſemen ſerpentis impii intelliguntur, qui ſecundum effatum Chriſti Joh. VIII, 44: *Vos* (Judæi) *ex Patre diabolo eſtis*, progenies ſatanæ ſunt; per ſemen mulieris autem ipſe Chriſtus ſignificatur, qui vere ſemen mulieris eſt, utpote operante Spiritu Sancto conceptus, natus ex Virgine Maria. Quibus docemur perpetuam fore diſſenſionem bellumque inter diabolum & Chriſtum, & inter diaboli ſemen, Chriſtique. Nam quod *conſortium eſt Juſtitiæ cum injuſtitia, quæ communio luci cum tenebris, quæ concordia Chriſto cum Belial?* Verum in hac mutua inimicitia gravique certamine victoria ſemini mulieris annunciatur: *Ipſum* enim *conteret caput ſerpentis*, id eſt deſtruet vires & potentiam ſatanæ. Quod factum, quando Chriſtus paſſione ſua peccatum expiavit, mortem devicit, & diabolo poteſtatem, quam habebat in genus humanum, ademit. Hæcque adeo prima Evangelii concio & promiſſio de Chriſto fuit, qua Protoplaſti, poſt agnitum peccatum ſe erexerunt, quamque ad poſteros ſuos mente linguaque gaudii pleniſſima propagarunt. Obſervanda vero hic merito incomparabilis Dei bonitas, qui antequam exequeretur ſententiam judicii ſui, annunciare prius Evangelium de Chriſto voluit, ut qui jam ad mortem demergebantur, ad vitam rurſus excitarentur. Theologiam denique inſecuta eſt *Medicina*. Cum enim Adam poſterique ejus per lapſum mortales & corrupti-

Facultates ſuperiores quo ordine poſt lapſum introductæ?

Jurisprudentia.

Theologia.

Prima Evangelii concio.

Medicina.

ruptibiles evaderent, ac mille infirmitatibus atque doloribus exponerentur, opus utique fuit medendi ſcientia, quæ ſanitatem, ubi collapſa eſt, reparat, ſin ſarta eadem & tecta, conſervat.

§. IV.

Circa Artium mechanicarum & ipſius Philoſophiæ cultum magnum diſcrimen apparet. Illæ initio mancæ & propemodum informes fuerunt, ſed cum tempore multis partibus confectæ atque expletæ ſunt; contra vero Scientiæ, quæ ex Auctorum perfectione antiquitus æſtimabantur, in ipſis Conditoribus ſuis Platone, Ariſtotele &c. viguerunt ſatis olim, ſed tractu temporis ſplendorem ſuum amiſerunt. Cujus quidem diſſimilitudinis ratio in eo collocanda eſt, quod in mechanicis perficiendis multorum ingenia indefeſſo ſtudio ſe exercuerint, in Scientiis autem & Artibus Liberalibus plurimi ſub unius vel alterius quaſi jugo auctoritatis ſuccubuerint, cum quod Anteceſſores invenerant majori luce illuſtrare poſteri potuiſſent, immo debuiſſent: Eſt enim Philoſophia non niſi Ars inveniendi, ubi via inquiſitiva a generalibus ad ſpecialiora ſemper progrediendum eſt. Eoque nomine cum Arbore haud ineleganter comparari poteſt, quæ conſtat ex radicibus, trunco & ramis cum fructibus. Radices in hac Arte inveniendi generalia præcepta ſiſtunt, unde in Trunco ad ſpecialiora pervenitur, quo entia imaginabilia, mathematica & phyſica pertinent; doctrina morum denique, quæ voluntatem perficit, hominemque ad vitam civilem aptum reddit, per ramos cum fructibus adumbratur. Vid. Cl. de Tſchirnhauſen *Medicina Mentis Part. III. p. m. 223.* Hæcque Arbor cum latè ſe diffundat, in extendendis ejus partibus non omnes eodem modo verſantur. Xenophanes Colophonius, teſte Laërtio, Philoſophiam partitus eſt in *Phyſicam* & *Logicam*. Archelaus Athenienſis in *Moralem* & *Phyſicam*. Cleanthes in *Dialecticam, Oratoriam, Moralem, Civilem, Naturalem* & *Theologicam*; quarum Diviſionum duæ priores diviſo ſuo anguſtiores ſunt, ultima vero aliquanto latior. Stoici, ut refert idem Laërtius *Lib. VII. de Vitis Philoſophorum*, partes

Artes mechanicæ auctæ; ſed Scientiæ tractu temporis ſplendorem ſuum amiſerunt.

Philoſophia quomodo Arbori comparetur?

Partitio Philoſophiæ Veteribus & Recentioribus quomodo inſtituta?

Sententia Stoicorum.

Philoſophiæ faciunt *Phyſicam*, *Ethicam* & *Logicam*, circa quam partitionem tres comparationes commemorat: Prima eſt, qua eam cum *Animali* conferunt, cujus oſſa & nervi Logica, caro Ethica, Anima ipſa Phyſica. Secunda cum *Ovo*, Logicam vocantes corticem vel putamen, cui vitellus & albumen includitur: Albumen Ethicam, Vitellum vero Phyſicam. Tertia, qua inter *Agrum* & Philoſophiam collatione facta, ſepimento agri Logicam, quod vagas & erroneas mentis cogitationes terminaret, fundo autem ſive Agro ipſi Phyſicam, fructibus denique in hoc fundo naſcentibus Ethicam compararunt. Quam Philoſophiæ in ἠθικὴν φυσικὴν & λογικὴν diviſionem Cicero *Lib. I. Academ. Quæſt.* Platoni tanquam Auctori tribuit. *Fuit*, inquit ille, *jam a Platone accepta Philoſophiæ ratio triplex: una de vita & moribus: altera de Natura & rebus occultis: Tertia de diſſerendo, & quid verum, quid rectum in Oratione pravumq́ue, quid conſentiens, quid repugnans, judicando.* Cum vero in Scriptis Platonis hæc partitio κατὰ τὸ ῥητὸν non reperiatur, excuſari aliter Cicero non poteſt, quam ſi dicamus eum ſumpta occaſione ex triplici genere Dialogorum Platonis hanc Platoni diviſionem aſſignaſſe. Sunt enim Dialogi Platonis vel Morales, quo Alcibiades, Laches, Charmides; vel Naturales, quo Timæus; vel Dialectici, quo Politicus, Sophiſta &c referuntur. Cæterum ipſa Platonica Philoſophiæ diviſio, quæ habetur *Lib. VI. de Republica*, eſt in προπαιδείαν & παιδείαν. Per Propædiam Philoſophiæ præparationem, hoc eſt eas Artes Liberales intelligit, quæ ante ipſam Philoſophiam doceri debent. Pædia vero Platoni eſt ipſa Philoſophia, quæ Scientiis & Prudentia abſolvitur.

Platonica Philoſophiæ diviſio.

§. V.

Recentiorum partitiones.

Recentiorum nonnulli Philoſophiam in *Generalem* & in *Specialem* partiuntur. Ad illam Grammaticam, Logicam & Rhetoricam referunt; hanc ajunt reſpectum habere ad res vel abſolute conſideratas, quo Metaphyſica pertinet, vel conſideratas ad aliud, idque vel in natura, vel in actione. In Natura vel abſtracte,

ſtracte, vel concrete. Abſtracte vel in numero, unde Arithmetica, vel in magnitudine, unde Geometria. Concrete, unde Phyſica, Optica, Muſica, Aſtronomia. In Actione, eaque vel ſingulari, unde Ethica, vel ſociali, unde Oeconomica & Politica oriuntur. Cui partitioni diviſio eorum quodammodo congruit, qui *Diſciplinas eruditas vel verborum, vel rerum* eſſe dicunt. Ad Verborum curam Grammaticam, Rhetoricam & Poëſin referunt; Rerum autem doctrinam vel ſingularium, vel univerſalium perhibent. Quæ ſane diſtributiones, Grammaticam, Rhetoricam, Logicam &c. ad Philoſophiam proprie ſic dictam referentes num pro accuratis haberi poſſint, hic ventilandi locus non eſt. Duce Ariſtotele partitio Philoſophiæ compendioſiſſime *in Theoreticam & Practicam* inſtituitur, quam ſucceſſores ejus diligenter explicant, & Canones judicii Logici firmiſſime adſtruunt. Nulla enim bonæ diviſionis regula nominari poteſt, quæ hic non ſervetur. Membra inter ſe disjuncta ſive diſſentanea ſunt, cum Toto autem conſentanea; eſt quoque diviſio adæquata ſuo diviſo, ejusque partes omnes exhaurit & complectitur, ut nihil alieni, nihil improprii admiſceatur. Verum horum uberiorem deductionem, ac ſingularum Scientiarum juſtam collocationem, plenamque recenſionem Scholæ Philoſophorum ſibi vendicant, in quibus cum jam ex inſtituto non verſemur, ea ſaltem in medium proferre placet, quæ ad ſcopum noſtrum proxime pertinent. Ubi initio circa Philoſophiam Theoreticam notamus, quod in augendo numero Diſciplinarum ejus occupata hoc ſeculo aliquorum induſtria fuerit. Unde nata nomina *Gnoſtologis & Noologiæ*, quarum utraque circa explicanda prima Principia, illa quidem circa Incomplexa, hæc autem circa Complexa verſatur. Gnoſtologia inventoribus ſuis definitur: Habitus mentis principalis, contemplans cognoſcibile, qua tale. Ex quibus colligimus, objectum ejus τὸ Cognoſcibile ſtatui, ad quod recte evolvendum adduci ſolent 1. Principia Cognoſcibilis interna, quo refertur objecti materiale, ſc. Entitas, & formale, ſc. Scibilitas.

Philoſophia vel Theoretica vel Practica.

Auctus hoc ſeculo numerus Diſciplinarum Philoſophiæ Theoreticæ.

Gnoſtologia circa quæ verſetur?

 2. Finis,

2. Finis, Efficiens principalis, ac Media Scibilis in genere. Finis eſt γνῶσις ſive cognitio rei. Efficiens eſt Intellectus, qui intelligibile potentia actu tale facit, idque apprehendit. Media denique ſunt Senſus objecta ſcibilia deferentes. Nam objecta movent ſenſus, qui rem ſingularem apprehendunt primum, mox ad Intellectum deferunt, ubi mediante Abſtractione purificatur, & Conceptus opera rite repræſentatur. 3. Doctrina de Abſtractione. 4. de Conceptu. 5. de Diſciplina, quatenus illa conſervativum Scibilis principium eſt. 6. de Habitu. 7. de Eminentia & Prædicamentalitate. 8. de Univocatione & Analogia. Hæc Generalia Gnoſtologiæ capita perhibentur, quibus in Parte ſpeciali doctrina de Scibili & Habitibus Theoreticis, nec non de Agibili & Habitibus Practicis, denique de Cognoſcibili Effectivo ſubjungitur. Novam hanc Gnoſtologiæ Diſciplinam ſequitur altera, quæ Intelligentia ſive Noologia dicitur, cujus primus Auctor eſt Georgius Gutkius, Berolinenſis Marchicus, Gymnaſii Patrii Rector. Hic anno hujus ſeculi XXV Tractatum de *Habitu Principiorum primorum* edidit, in quo Partem novi partus generalem IV Capitibus, quibus explicat ſubjectum hujus Diſciplinæ & Affectiones; ſpecialem autem IX Capitibus abſolvit. Ad Subjectum quod attinet, conſtituit illud quoad *materiale* Subtilitatem rerum, quoad *formale*, quatenus ex ea prima cognoſcendi principia fluunt. Eſt autem, definiente Gutkio, Subtilitas diſpoſi„tio, qua res propter ſummam affinitatem & conjunctionem mu„tuam ita ad ſe invicem referuntur, ut eam contemplando de„prehendamus, cur Deus nec plane ſibi ſimile, nec tamen aliquid „a ſe omnino diverſum efficere voluerit, & ita, percepta iſta affi„nitate principia eruamus, quibus accurata & ſolida cognitio „tuto inniti poſſit. Quam Definitionem Inventor explicat: „Subtilitatem eſſe accidens reſpectivum, cujus fundamentum eſt „proportionalitas unius creaturæ ad aliam, & ad Deum. Item: „eſſe relationem ſecundum eſſe, cujus terminus eſt aptitudo do„minandi & gubernandi reliquas Diſciplinas Philoſophicas, fundamen-

Noologiæ primus Auctor Georgius Gutkius.

Subtilitas quid?

damentum autem proportionalitas unius creaturæ ad aliam. „
Attributa hujus Subtilitatis duo conſtituit, 1. Veritatem per repræſentationem, 2. Aptitudinem producendi ideam ſive univerſalem conceptum, quæ non eſſe accidentia, ſed reſpectus Subtilitatem eſſentialiter conſequentes, eamque denominantes affirmat. Repræſentationis quinque modos conſtituit 1. per fundamentum objectivum intellectum limitans. 2. per remotionem contradictionis. 3. per hominis ad rem aliquam vel objectum relationem, ejusque virtutis receptionem. 4. per nudam non repugnantiam obedientialem. 5. per eminentem omnium perfectionum continentiam. Quæ ſingula variis theorematibus & axiomatibus declarat, & demonſtrationibus ſubtiliſſimis firmat roboratque. Præterea multa ibi videas *de Conceptibus*, *de Proportionalibus*, *de Abſtractionibus*, *de Formalibus & collatione formalitatum*, nec non *de Principiis Primis*, quorum tractatio in parte ſpeciali ex profeſſo inſtituitur. Atque hæc ad guſtum præbendum, & excitandum Lectori tantarum ſubtilitatum deſiderium adduxiſſe ſufficiat. Quod novum inſtitutum, ortamque inde *Sectam Gutkianam* ferre initio Philoſophi Wittebergenſes non potuerunt, inter quos acerrimus oppugnator Jacobus Martini fuit, qui cum aliis docebat, juſtam rationem adduci non poſſe, quare pro Primis Principiis tanquam Objecto fictæ Noologiæ peculiaris Diſciplina conſtituenda ſit; eſſe enim illa tum generalia, ut ad omnes Diſciplinas trahi poſſint, trahique recte actu Principia Theoretica ad Logicam & Metaphyſicam, Practica autem ad Ethicam. Progreſſu temporis tamen alia nonnullos opinio invaſit, qui Gnoſtologiam & Noologiam pro diſtinctis Diſciplinis habuerunt, hisque Cyclopædiam augendam & exornandam judicarunt. Inter quos non poſtremus B. Calovius eſt, qui in Scriptis ſuis Philoſophicis ipſi Metaphyſicæ Gnoſtologiam & Noologiam ſive Habitum Intelligentiæ præmittit, ita tamen ut ad evitandam Gnoſtologiæ & Noologiæ confuſionem memoratum Gutkium in multis deſerat.

Oppugnatores Gutkii.

§. VI.

§. VI.

Iniqui Logicæ cenſores.

Placet ſecundum Diſciplinas per lancem ſaturam allegare, hic nonnulla, potiſſimumque ea, quæ ſcopus præſentis operis requirit. A Logica ut ordiamur, inveniuntur non pauci optimæ artis iniqui cenſores, qui eam tanquam rem inutilem eliminandam prorſus eſſe contendunt. Quem in finem Doctores ſatis inclytos, qui ſine Logicæ adminiculo magni evaſere viri, allegare ſolent, inter illosque e JCtis Jacobum Cujacium, celebrem ſuperiori ſeculo in Gallia Antiſtitem, qui nullius Logici Doctoris diſcipulum ſe fuiſſe gloriatus eſt; e Medicis vero ipſum Hippocratem, utpote qui ante inventam Logicam (Artificialem) feliciſſime philoſophatus inter Æſculapii & Hygiæ filios Princeps factus fuerit. Crepant illi ſufficere connatam ratiocinandi potentiam, ſive Logicam Naturalem, vi cujus vel quivis ſimplex & ruſticus homo in rem ſuam feliciſſime argumentari poteſt. v. g. Ager eſt fertilis & tempeſtas bona. E. horreum implebitur. Rubet cœlum. E. cras non pluet. Ortus Sol mundum illuminat. E. dies eſt. Sol occidere jam parat, & obſcurior lux eſt. E. veſperaſcit. Feræ imminent ſegeti. E. munienda hæc eſt ſepimento. Poma matura ſunt & mitia. E. decerpenda. Tenui glacie obducta eſt aqua. E. per illam tuto non inceditur, & quæ hujus generis collectiones plures ſunt. Hinc audias varia in nobiliſſimam Diſciplinam ſparſa dicteria. Non poſſum quin hic allegem novum illum ſcriptorem, qui anno hujus ſeculi XCI ſub ficto Realis de Vienna nomine acerbitatis virus evomere non erubuit, „Logicam tanquam exitioſam, damnabilem, ſcabioſam, diabolicam traducens peſſime, vocansque ſtudiorum remoram, peſtem ſapientiæ, ineptiarum fontem, artium monſtrum, Scholaſticorum vitulum, qui quamdiu adoretur, Minervæ cultus florere nequeat, blaterandi artem, quæ quod pollicetur non præſtet. Pedanteriam exploſam & veſanam pellicem, teſſeram puerorum, deſolationis abominationem in regno philoſophico, & titivillitiorum matrem. Firmiter, pergit idem, ſe credere

Logica Naturalis.

dero infernum humani generis hoſtem Logicam effinxiſſe, &„ per Legatum ſuum Ariſtotelem promulgaſſe, ut Deum, cujus mi-„ mus eſt, æmularetur, qui hominibus ſuperbam turrim ædifican „ tibus, nefas eorum juſta ulturus ira, Grammaticam immiſit. Et„ denique, Logicam, inquit, ſi ex eruditorum regno delere pote-„ ro, non minus triumphaturus ſum, nec minus patriam mihi ob-„ ſtricturus, quam Dux, qui amplam ditionem Principis ſui juris„ fecerit. Deus perdat Logicam, omneſque eos, qui eam con-„ ſervare ſtudent, convertat. Verum hæc in optimam ratiocinandi artem ſine ulla ratione, ne quid pejus dicam, jacta ſcommata, quis ſana mente præditus moretur, unde ſpinoſarum quæſtionum ſenticeta, & macilenta quorundam terminorum ſceleta ſi demas, omnem eruditionem ſine Logica ſi non prorſus cœcam, altero certe oculo orbatam eſſe negare nemo poterit.

§. VII.

Alii ut habeant quod objiciant, de defectibus Logicam arguunt, maxime commentationes eorum, qui Ariſtotelem interpretantur. Ad *Organon* enim *Ariſtotelis*, quale hodie habemus, quod attinet, non continere illud ajunt integram diſpoſitionem, ſed ſaltem partes plenioris Logicæ. Id quod tum ex ipſa Textus diſpoſitione, quæ ipſis hiulca, evincere ſtudent, tum ex uſu, ad quem Organon Ariſtotelis, quale hodie eſt, non ſufficit, utpote in quo de doctrina *de Diviſione* & *de Methodo* ne apex quidem habeatur: quo porro ipſius Ariſtotelis confeſſionem accedere dicunt, qui in fine *Organi* veniam pro omiſſis petit, nec non Diogenis Laërtii auctoritatem, qui plurimos Libros Logicos ab Ariſtotele ſcriptos expreſſis eorum titulis, allegat, ex quibus hodie in Organo non niſi ſedecim ſuperſunt. Unde colligunt quod reliqui deperditi aut fruſtra ſcripti fuerint ab Ariſtotele, aut certo uſu. Si prius verum, utique inanem & indignum Philoſopho laborem exantlavit; ſin vero poſterius, remanet, quod deſint nobis Libri Ariſtotelis ad uſum Logicæ pertinentes. Sed præter defectum Organi animadvertunt etiam, quod Ariſtoteles non

Iniquæ in Organon Ariſtotelis animadverſiones.

nuda ſaltem ad uſum pertinentia præcepta adduxerit,ſed illis prolixos Commentarios, variasque contra Veteres refutationes ſubjunxerit, quæ ad accuratam artis methodum nihil faciunt. Nimirum ut in ſtructura & ſyſtemate domus partes neceſſariæ ab illis diſcernuntur, quæ commoditatis ſaltem, ornatus & ſplendoris gratia adjiciuntur, ita in condendo etiam Logicæ ſyſtemate verſandum dicunt, ſi conſulere juventutis commodo velimus. Ratione Styli & Tractationis monent, quod illa vetuſtis temporibus accommodata fuerit, & hujus ætatis hominibus parum inſerviat, quorum ingenia perſpicuitatem deſiderant: multa enim ibi græci idiomatis eſſe propria, quæ in latina lingua, qua nos hodie utimur, non magnum uſum habent. Hæ ſunt oſorum Logicæ Ariſtotelicæ ſubtilitates, ejusdemque defectum probare volentium rationes, ubi quatuor potiſſimum notamus, quæ nodum in ſcirpo quærentes illi homines urgent. Ad primum quod ratione omiſſorum obvertunt, reſpondemus, nihil unquam inventum ſimul fuiſſe & perfectum. Ardui ſane eſt operis invenire, quod a nemine ante cogitatum; idcirco iniquum eſt, a primo inventore abſolutam perfectionem requirere, & calumniari quod non exegerit ita omnia ut alii, quibus ille viam inſtar fidelis Mercurii extento quaſi brachio oſtendit; Primum ſane Typographiæ inventorem initio rudibus & incultis typis libros procudiſſe novimus, quis autem tam barbarus eſt ut conviciis eum hoc nomine inſectetur? Quod ſi in hoc aliisque inventis omnibus primos ordinatores tanta æquitate venerari ipſa juris naturalis ratio nos docet, cur verecundiam iſtam exuimus, quando de eo loquendum, quem per tot ſecula Viri præſtantiſſimi admirati ſunt, publiceque teſtati, ſe tantos progreſſus nunquam facturos fuiſſe, ſi Ariſtotelem non habuiſſent ducem. Porro quando varia Ariſtotelis ad Logicam pertinentia ſcripta deperdita eſſe ex Laërtio evincere, atque inde Organon inſignis alicujus defectus accuſare ſtudent, obſervent velim cenſores illi, injuriam temporum, ſucceſſorumque negligentiam nec poſſe, nec debere facere

Reſponſio ad Objectiones, Organiq; Ariſtotelici defenſio.

præju-

præjudicium Ariſtotelici nominis exiſtimationi. Ita enimvero res cecidit: Ariſtoteles Bibliothecā quam ſibi comparaverat,una cum ſcriptis manu propria h. e. libris quorum ipſe erat Auctor, Theophraſto, quem ſucceſſorem Diatribæ ſuæ elegerat, reliquit, a quo poſtea idem theſaurus ad Neleum pervenit, qui Ariſtotelis diſcipulus,Theophraſti autem condiſcipulus fuerat. Hic teſte Athenæo Lib. I. librariam illam ſupellectilem Ptolemæo Philadelpho vendidit, qui Alexandriam eam transtulit. Reſervaverat tamen ſibi Neleus exemplar aliquod iſtorum librorum, qui Ariſtotelem auctorem agnoſcebant, quos poſteris ſuis,hominibus indoctis,transmiſit: hi eos ſub clavibus ſine ullo uſu habuerunt,imo metuentes ne Attalici Reges, utpote qui magno ardebant ſtudio conquirendorum librorum ad inſtruendam, quæ Pergami erat, Bibliothecam, ſibi eos vendicarent, in foſſa ſub terram manuſcripta occultarunt, ubi ſqualore ſituque obducta a blattis ac tineis corroſa fuerunt. Tandem tamen ex foſſa rurſus extractos libros Apellico Tejus, judicio Athenæi homo φιλόβιβλος magis quam φιλόσοφος, grandi pecuniæ ſumma mercatus eſt, qui eroſos laceroſque deſcribi quidem & vulgari juſſit, ſed, cum Philoſophiæ ipſe minus eſſet gnarus, factum id ſine judicio, nec bona ſemper fide. Eo defuncto *Sylla* Athenarum potitus, annis circiter ducentis quinquaginta poſt Ariſtotelis exceſſum illos Romam vexit, ubi uſum eorum Tyrannio Grammaticus, qui Ariſtotelis erat ſtudioſus, a Bibliothecæ præfecto impetravit. Denique ab hoc nactus quoq; eos eſt Andronicus Rhodius, qui primus in multa exemplaria transfundi & publicari relictas a tineis ſchedas curavit: quemadmodum varia hæc librorum Ariſtotelis fata enarrata videri poſſunt apud Strabonem *XIII. Geographiæ*, nec non Plutarchum *in Sylla*. Unde non mirum puto,quod aliqua Scriptorum ejus perierint; quin mirandum potius quod inter tot caſus & diſcrimina vel apices adhuc & rudera de illis videre poſteritati licuerit. Quæ tertio de Prolixitate in medium adferunt, nullius momenti ſunt. Quis enim neſcit duplicem eſſe conformationem Diſcipl-

Mala Librorũ Ariſtotelis fata.

Præcepta Organi Ariſtotelici à Commẽtariis diſcernenda.

plinarum, alteram nudam conſtantem ex ſolis præceptis, alteram vero quæ præceptis ſimul addit continuos commentarios, id eſt diductiones, demonſtrationes præceptorum, diſputationes & defenſiones contra Adverſarios, exornationes item atque repetitiones eorum, quæ alibi quidem homogenee tractantur, ſed hoc loco reſumuntur, quod faciant ad illuſtrationem præſentis inſtituti, & propterea Auditoribus in mentem & memoriam revocanda fuerint. Quam poſteriorem tractandi rationem Ariſtoteles ubique fere obſervavit, cui in hac verſanti methodo id accidit, quod primis rerum ordinatoribus uſu venire ſolet, qui dum diligenter omnia nullis aliorum adjuti meditationibus circumſpiciunt, cavent ſolicite ne quid omittant; hinc vigore ingenii longius progrediuntur, & plus ſæpe dicunt quam neceſſitas efflagitat.

An in Organo Ariſtoteles nimis prolixus ſit?

Præterea neque aliena fuit hæc prolixitas rationi temporis atque Auditorum Ariſtotelis, quippe qui ad ſuperiores Facultates, quod noſtra hodie juventus facit, non adeo adſpirantes, ſummam eruditionis in peritia Logica collocabant. Magnum ipſis videbatur, ſi in conviviis, & congreſſibus Logica ejusmodi παραθεωρήματα oſtentare poſſent, præſertim cum hæc Ars tum exoriretur primum? magnique quod inde depromtum æſtimaretur: ut mirum proinde non ſit multa ætatis ſuæ diſcipulis indulſiſſe Philoſophum, multaque protuliſſe ad doctrinæ amplificationem & exornationem. Cumque nemo ita iniquus ſit ut calumnietur architectum, qui neceſſariis domus partibus ex voluntate ejus, cui eam exſtruit, exedras quasdam, parathecas aliaque ornamenta adjungit, quæ alias ad neceſſariam ſyſtematis ſtructuram uſumque ordinarium nihil faciunt, cur quæſo in Logicæ architectum Ariſtotelem adeo rigidi cenſores ſunt, quod ordinariæ Diſciplinæ ædificationi in gratiam diſcentium quædam, ut ita, loquar, exedremata addiderit?

Stylus ejus num obſcurus?

Quarto denique ad Stylum quod attinet, obtinuit illa ætate, qua Ariſtoteles vixit, alius loquendi ſcribendique modus atque nunc. Græcos ille docuit, adeoque illis ſe accommodare neceſſe habuit. Quod autem

tem

tem ex invidia obſcure locutus fuerit, unde probabunt cenſores? Contrarium patet ex ejus Scriptis Ethicis & Politicis, ubi nulla obſcuritas: Difficultas illa, quæ ex allegatis exemplis mathematicis oriri ibi videtur, facile ab his ſuperari poterit, qui in matheſi fuerint exercitati: Suſtulitque eandem Petrus Catena in libro, quo univerſa loca Ariſtotelis ad mathematicas Diſciplinas pertinentia ex inſtituto explicantur: Quod itaque ſtylus in Organo magis reconditus & abſtruſus appareat, fit inde, quia ibi non pauca occurrunt, in quibus Græcæ linguæ habenda ratio fuit, ut doctrina de Modalibus, de mixtione Syllogiſmorum, aliaque nonnulla in Sophiſtici Elenchis, quæ apud nos utentes Latino idiomate non ita magni ſunt uſus. vide de hoc argumento diſſerentem Bartholomæum Joſephum Paſchalium, in oratione de *optimo genere explanandi Ariſtotelem & de vi atque uſu artis Dialecticæ.*

§. VIII.

Hæc de Organo Ariſtotelis. Alia prorſus ratio eſt novorum Syſtematum conditorum, quorum patrocinium in omnibus non ſuſcipimus. Nota eſt diſtinctio Peripateticorum in *Textuales* & *Methodicos*. Illi ſunt, qui Organon Ariſtotelis ita explicant, ut ad phraſes & verba Textus fere ſingula prolixos Commentarios conficiant. Quod ſtudium potiſſimum eorum fuit, qui Ariſtotelis Interpretes κατ᾽ ἐξοχὴν vocantur, inter quos Alexander Aphrodiſæus, Simplicius, Themiſtius, Philoponus, Ammonius, itemque Averroes, & qui hos ſequuntur recentes Philoſophi, Itali præſertim & Hiſpani, qui omnem curam Textui Ariſtotelis volvendo & revolvendo impendunt, de Methodis & Syſtematibus e fonte derivandis parum admodum ſoliciti. Atq; hos optimam cauſam Peripateticæ Philoſophiæ ſæpe peſſime egiſſe, eamq; multis odioſam reddidiſſe in confeſſo eſt. Notatu dignum eſt Jacobi Zabarellæ de illis judicium Lib. 1. de Propoſ. neceſſ. cap. ult. *Utinam,* inquit, *noſtris temporibus Philoſophos haberemus, qui rerum naturas perſcrutando philoſopharentur, nec ſolum verbis Ariſtotelis addicti, eaque ſæpius perperam intelligentes ad ea res ipſas accommodare ſoliti*

Peripatetici vel ſunt Textuales, Methodici.

 eſſent,

eſſent, nihil aliud quærentes quam quid dicat Ariſtoteles, neque aliunde quam ex ipſius verbis argumenta ad omnium cognitionem & probationem ſumentes. Contra autem Methodici ii audiunt, qui ſic Philoſophiam Peripateticam tractant, ut primo Methodos integras Diſciplinarum tradant, poſt autem Textum Ariſtotelis ad methodum atque uſum noſtri ſeculi perſpicue accommodent.

Defect9 Syſtematum Logicorum ſecundum Organon concinnatorū.

Quorum Syſtemata ſi examinentur, non pauci ibi defectus accuratiori lance rem ponderantibus occurrere judicantur. *A prima* Logicæ *parte* cum ordiuntur, animadvertunt, quod in ea ad reliquas partes ejuſdem Diſciplinæ non fiat conveniens diſpoſitio: cum enim tertia pars Syllogiſmum, ut ſecunda Enunciationem, tractet, & vero omnis Syllogiſmus compages quædam ſit trium inter ſe diſpoſitorum terminorum, ſicut Enunciatio duorum ad ſe invicem terminorum habitudo eſt, ipſa certe naturæ lex & cognitionis noſtræ methodus poſtulare videtur, ut antequam agatur de Enunciatione & Syllogiſmo, tanquam compoſitis Logicæ inſtrumentis, tractatio utique de Simplicibus inſtituatur, ex quibus Syllogiſmus conſtat: non ſecus quemadmodum in Politicis de Perſonis & Familiis agitur prius, quam de ipſa Republica, quæ ex illis componitur, quicquam intelligi poſſit. Ipſe Ariſtoteles I. Polit. cap. III. & I. Oecon. cap. II. ita colligit: *Cujusq́ rei compoſitæ cognitio pendet a cognitione minimorum, ex quibus conſtat.* Id quod ipſe ad Logicam diſerte applicat Lib. I. Prior. cap. XXVII. & inprimis I. Poſter. Analytic. cap. III. ubi ait: *Principium omnis cognitionis eſt præcognitio ſimplicium terminorum.* Jam vero ita concludunt: Ut Enunciatio & Syllogiſmus non tantum conſtat ex quinque, ut vocant, *Prædicabilibus*, ſed etiam ex *Cauſa, Effectu, Toto, Partibus* hisque ſimilibus aliis; ita quemadmodum in prima Logicæ parte idcirco de quinque Prædicabilibus agitur, quod ex his Enunciationes & Syllogiſmi fiunt, agi etiam debere de reliquis, quos enumeravimus, terminis ſimplicibus in eadem prima parte, quia non minus ex his, quam ex Prædicabilibus Enunciationes & Syllogiſmi componuntur. In *ſecunda parte* inter alia

carpunt,

carpunt, quod doctrina de interpretando Enunciationum ſenſu omittatur, cum tamen ea primum ſit principium, de qua Theologi Veteres & recentes utiliſſimas regulas tradiderunt, quæ in uſum juventutis colligi deberent. In *parte tertia* notant I. quod quæſtiones ſive concluſiones negligentius expendantur, nec in *Intentionales* i.e. habentes terminum aliquem logicum ſive notionem ſecundam, & *Reales*, quæ conſtant ex meris notionibus primis dividantur. Ex quo neglectu II. magna oritur confuſio, dum Loci Topici Ariſtotelis cum Locis Realibus, quos Ciceronis vocant, miſcentur, neutrorumque verus uſus juventuti monſtratur. III. quod Locos Inventionis in unum acervum conjiciant, horumque ſcopos non diſcernant, nec diſtincte oſtendant, quinam & quot Loci ſuppeditent medios terminos pro Syllogiſmo Neceſſario, quiq; pro Contingenti, opinionis & dubitationis effectore. IV. quod in doctrina de Demonſtratione nec non de Tranſitu generis in genus, contra mentem Ariſtotelis multa perverſe tradant, concluſiones mixtas a puris non diſtinguentes. V. quod Syllogiſmum Sophiſticum nec plene, nec bona tractent methodo, Fallaciasque ſecundum concluſionem, inventionem medii, & ejusdem diſpoſitionem non recte dividant, quodque quas Ariſtoteles non dogmatice, ſed recenſionis cauſa ſaltem ex antiquorum Sophiſtarum ſententia tradidit, eas illi inter vera fallaciarum præcepta inculcent, unde fit ut fallaciæ *Ignorationis Elenchi, Conſequentis, non cauſæ ut cauſæ* &c. in Scholas perverſo ſenſu introducantur, & velut generales quidam cothurni ad ſolvenda Adverſariorum argumenta fere omnia adhibeantur. VI. denique quod in doctrina de Ordine diſcrimen Methodi Univerſalis & Particularis non plene expediant, dum præcepta de tractandis problematibus ſive Controverſiis, in quibus in Facultatibus ſuperioribus multum eſt poſitum, exemplis non illuſtrant.

§. IX.

Vidimus objectos Logicæ Peripateticorum defectus, quos Syſtematum Logicorum Scriptores, inter eosque Keckermannus, proli-

prolixius examinant. In illis emendandis nonnullorum induſtria progreſſu temporis egregie ſeſe exercuit, quos inter non Chriſtiani Noldii Logica Recognita. poſtremo loco collocandus Chriſtianus Noldius, in Regia Academia Hafnienſi quondam Profeſſor Primarius, qui præter Tractatum, quem vocat *Leges Diſtinguendi* ſive *de Virtute & vitio Diſtinctionis*, quo de Philoſophia bene eſt meritus, A.M DC LXVI *Logicam Recognitam* edidit, in qua placitis anteceſſorum inveſtigatis multa falſo adnata reſecuit, imperfecta ſupplevit, & disjecta ac vaga in ordinem reſtituit. Miſſis quippe partium & ejurata omni cœca obedientia ita ſibi temperandum duxit, ut ubique medias amplexus partes veritatem quærendam, & qua latuit eruendam, firmandam atque vindicandam ſtatuerit. Quæ ejus veſtigia ut premerent quoque alii, ipſe Auctor ſuaſorque fuit. Si „ſinguli, inquit in *Præfat. ad Lectorem*, aliquam vellemus dare „Symbolam, & alii aliis in operas ſuccedere, quod jam non eſt, „erit cum tempore: & Logicam quam hactenus plus quam alias „Diſciplinas hiantem, laceram, & conturbatam vidimus, dum „operas inter ſe plures partiuntur, (ad quod omnes qui publicam „amant ſalutem, etiam atque etiam invito) plenam maturamque Arnoldi Geulincs Logica Reſtitutiva. „habituri ſumus. Eundem cum Noldio laborem exantlavit Arnoldus Geulincs, Medic. ac Philoſoph. Doctor, Lovanii primum Dn. de Tſchirnhauſen Tentamen genuinæ Logicæ. poſt Lugduni Batav. Profeſſor, in *Logica*, ut vocat eam, *Reſtitutiva:* Probavitque non minus Generoſus Dn. Ehrenfried Walther de Tſchirnhauſen ſingulare acumen ingenii in publicato *Tentamine genuinæ Logicæ*, in quo de methodo detegendi incognitas veritates ex inſtituto diſſerit, plerasque poſitiones mathematice & ad oculum demonſtrans. Cumque monſtratio uſus, quem præſtat Logica in Diſciplinis & Facultatibus, in Peripateticorum Syſtematibus inter alia deſideretur, operæ huic non pauci quoque manus admoverunt. Laudem hic præ cæteris meretur inſignis labor Joh. Neldelii Inſtitutio de Uſu Organi. Johannis Neldelii in Academ. Lipſienſi circa initium hujus ſeculi Philoſophi clariſſimi, quem impendit *Inſtitutioni de Uſu Organi Ariſtotelici in Diſciplinis omnibus.* In quo libro poſtquam de Logica

gica in genere, cur illa Ariſtoteli dicatur ὄργανον ὀργάνων, de Uſu Syllogiſmi in Diſciplinis, de Demonſtratione, Inductione aliisque ad ſcopum ſuum pertinentibus diſſeruit, in Parte IV. V. & VI. de Uſu Organi Ariſtotelis in Arte Medica, in Jurisprudentia, in ipſaque Theologia tractationem inſtituit. Ad *Medicinam* quod attinet, provocat ad Galenum, ex cujus libris uſum Organi in hac arte per omnia generalia & ſpecialia præcepta oſtendi poſſe aſſerit, unde ſpeciminis loco etiam quædam teſtimonia in rem ſuam adducit. Quoad *Jurisprudentiam* occupatus eſt in inquirendo I. utrum ea, quæ de ordine doctrinæ ſparſim ab Ariſtotele tradita, & in diſciplinis tam effectricibus quam practicis uſu velut expreſſa ſunt, locum in Jurisprudentia habeant? Qua occaſione II. adducit judicia excellentium JCtorum, de uſu & neceſſitate Artis diſſerendi in Jurisprudentia. III. Oſtendit futuros Jurisprudentiæ Studioſos exercendos eſſe cum in aliis præceptis Logicæ, tum in prioribus Analyticis. IV. Eosdem carere non poſſe doctrina de modis dicendi per ſe ad intelligenda ac ſolide dijudicanda ea, quæ hinc inde de actionum humanarum, ut ſunt teſtamenta, contractus &c. ſubſtantialibus, naturalibus & accidentalibus ab Interpretibus varie, nec ſine altercatione diſputantur. V. Valere Organon Ariſtotelis & præcipue Libri II. Poſter. Analyt. præcepta non ſolum ad inſtituendas novas definitiones ex Legibus, ſi deſint, & veteres ab aliis atque aliis traditas in contrarias partes examinandas, ſed etiam, ſi quid eis forte ad perfectionem deſit, corrigendas & perficiendas. VI. quærit: Utrum a Juris Interpretibus differentia rationum analyticarum & communium uſpiam explicata ſit, & quid adjumenti adferat ejus obſervatio ad ſolide tractandum juris ſtudium. VII. agit de Topicorum librorum Ariſtotelis in Jurisprudentia uſu, & tandem VIII. de Regulis Juris, earumque in communes & proprias diſtinctione. Ad *Theologiam* denique ubi pervenit, poſtquam expendit & decidit rationes dubitandi Nicephori Gregoræ atque aliorum negantium quod cognitio Logicæ ejusdemque exercitatio Studioſis Theologiæ ſit

in Medicina.

in Jure.

in Theologia.

D neceſſa-

neceſſaria, aggreditur ordine oſtendere uſum in Theologia Categoriarum, Libri περὶ ἑρμηνείας, Poſteriorum Analyticorum, methodi definiendi, atque ipſius Dialecticæ in Scriptura S. toties uſurpatæ cum ab ipſo Chriſto, qui in erudiendo rudi populo argumentis communibus a ſimilibus, comparatis, & id genus aliis ut plurimum utitur, cum ab Apoſtolis inprimis Paulo qui contra Stoicos & Epicureos, Scripturam non admittentes, Arati, contra Cretenſes Epimenidis Poëtæ, & ad corrigendos Corinthios Menandri auctoritate ſe munivit. Optimum hunc Ducem, ut fieri ſolet, ſecuti deinceps ſunt alii, quorum ſuæ inprimis Facultatis rationem quisque habuit. Æſculapii Filiis Petri Munerii, Gratianopolitani Medici, Viottique Philoſophi & Medici quondam Taurinenſis lucubrationes hoc in genere inſerviunt, adducique meretur facta â Friderico Imperatore *Lib. 3. Conſtitut. Sicul. t. XXXIV. c. 3.* ad ſolidum Logices ſtudium adhortatio: *Quia nunquam ſciri poteſt ſcientia Medicinæ, niſi de ſcientia Logicali præſcribatur, ſtatuimus, quod nullus ſtudeat in Medicinali ſcientia, niſi prius ſtudeat ad minus triennio in ſcientia Logicali: poſt triennium, ſi voluerit, ad ſtudium Medicinæ procedat.* Juris Studioſis non ignota erit induſtria Cypr. Regneri & Hermanni Vulteji, qui Topicas ſive Dialecticas Legales compoſuerunt. Quibus e Recentioribus annumerandus Clariſſ. Johannes Schilterus, qui Anno M DC LXXVIII. *Praxin Artis Analyticæ in Jurisprudentia* edidit, quâ I. cupidæ Legum juventuti ſtudium Logices & Analytices commendatur, & vera oſtenditur ratio, qua ea ex re Jurisprudentiæ doceatur. II. Praxis Methódi ad Jurisprudentiam ſolide acquirendam docetur. III. Praxis artis definiendi, dividendi, & tam theoretice quam practice quamlibet Juris materiam ex fundamento pertractandi monſtratur. Poſt hunc Gerardus de Vries Profeſſor Ultrajectinus Logicam Compendioſam in gratiam Studioſorum Jurisprudentiæ publicavit, ac A. MDCLXXXIIX emiſit Joh. Henricus Pott Supr. Regim. Saxo-Jenenſis Advocatus Ord. *Compendium Dialecticæ Juris* ex octo Libris Topicorum Ariſto-

[Margin notes: Logicæ Uſuales omnium Facultatum. — Medicinæ. — Medicus Logico ſtudio vacare debet triennium. — Juris.]

Ariſtotelis, ejusque de Elenchis Sophiſticis concinnatum, materiis Juridicis illuſtratum: Cujus laboris ſuſcipiendi occaſionem ipſi inter alia illud Oldendorpii præbuit: *Quemadmodum ignis in ſilice latet, nec apparet niſi excutiatur, ita jus in facti circumſtantiis ſitum non poteſt intelligi, niſi ſubtiliter & artificioſe ex Locis Topicis inveſtigetur.* Deniq; A. M DC XCVI. prodiit Adriani Bejeri D. & in Acad. Jen. P.P. *Logica Juridica*, oſtendens Enunciationum ac Syllogiſmorum tam recti quam fallacis materiam, & utrobique uſum Juridicum tam in foro quam Cathedra, eodemque anno Chriſtiani Weidlingi *Philoſophia Juridica*, qua inter cæteras Diſciplinas *Præcepta Logica* quoque exemplis Juris publici, Privati ac Naturæ illuſtrantur. Sed nec Theologiæ Cultores habent quod ſe deſertos conquerantur. Quemadmodum enim Logica cognitione in explicanda Scriptura S. carere haud poſſumus, quippe cujus ductu definitiones formantur & diviſiones in juſtas partes, doctrinæ eliciuntur, Heterodoxiæ deteguntur & refutantur, ita faces hic prætulerunt Viri de Orthodoxa Eccleſia optime meriti B. Danhauerus *in Idea Boni Diſputatoris & malitioſi Sophiſtæ; in Idea Boni Interpretis & malitioſi Calumniatoris*, nec non in *Polemoſophia ſeu Dialectica Sacra*, Meiſnerus *in Philoſophia Sobria*, Kromayerus in *Polymathia Theologica Parte II.* Keslerus in *Logica Photiniana*, Seldius *in Topica Calviniana*, Zeiſoldus in *Logica Sacra*. E Calvinianis Alſtedius in *Logica Theologica*, aliique. Quis eſt qui non videt de ſtudioſa juventute optimè eſſe meritos hos Auctores, utpote qui omiſſo illo ad nauſeam in omnibus fere libellis Logicis repetito exemplo *de Homine, quod ſit animal rationale*, nova Specimina adducunt, quibus regulas ſuas muniunt, atque ita una fidelia duos dealbantes parietes, generali quadam Facultatum, aliarumque ſcientiarum cognitione Logicæ Studioſos paulatim ſimul inſtruunt. Id quod intendit etiam Cornelius Martini in egregio Tractatu *de Analyſi Logica*, nec non Chriſtianus Weiſius, qui in *Doctrina Logica* rebus Oratoriis præcepta ſedulo accommodavit, exemplisque utplurimum Politicis ea illuſtravit, itemque Eber- Theologiæ.

 hardus

hardus Rudolphus Rothius, in *Logica Practica* A. 1694. Ulmæ edita, uſum in Theologia, Jurisprudentia, Medicina, Philoſophia, Hiſtoria, Oratoria, & in vita civili clare ac perſpicue commonſtrans. Doctrinam *de Geneſi* ſive *Methodo particulari*, cujus neglectus inter Logicæ defectus ſupra numerabatur, inter Reformatos Bartholomæus Keckermannus & Joh. Maccovius ſtudioſe excoluerunt, Themata ſimplicia, compoſita & mixta, quorum in conſcribendis Orationibus & Diſſertationibus magnus eſt uſus, per omnes claſſes exhibentes, ad quorum imitationem exempla alia a quovis facile elaborari poſſunt. De *Univerſali Geneſi*, cui integrum Syſtema Diſciplinare ſubſternitur, cujusque tractatio eſſentialis vel Synthetica vel Analytica, res eſt confecta, notandumq; quod Johannes Damaſcenus Seculi VIII Scriptor eruditus quatuor Libris *de Fide Orthodoxa* univerſam Theologiam juſto ordine primus comprehenderit, cujus ductum poſtea Seculo XII Petrus Lombardus ſecutus, qui pariter quatuor *Sententiarum* libris, in quos Scholaſtici varia ſcripſere Commentaria, capita Religionis, de quibus diſputari poterat, velut compendio complexus eſt. De Recentioribus Locorum Theologicorum Scriptoribus, (quorum inter Noſtrates Philippus Melanchthon primus, cujus Opus tanti Lutherus fecit, ut meliorem poſt Apoſtolorum ſcripta librum in Eccleſia haud editum fuiſſe dixerit, quodque aliquando ſub nomine *Philippi de Terra nigra* Venetiis impreſſum, quamdiu volumen Melanchthonis eſſe non conſtitit, ſedulos nactum lectores ipſos Pontificios,) hic diſſerendi locus non eſt. Ad extremum cum præcipuus Logicæ ſcopus ſit Syllogiſmum bonum conſtruere, malum deſtruere, hancque materiam nec plene, nec convenienti ſatis, ut objiciebatur, methodo Peripatetici tractarint, quicquid ab illis omiſſum, Jeſuita Georgius Stengelius in libello *de Bono & Malo Syllogiſmo* ſupplere anniſus eſt, atque eo ipſo effecit, ut quæ difficilis ignorantibus veritas, facilis ſit ſcientibus; quo de argumento Dn. D. Friderici Bechmanni Tract. *de Modo Solvendi Sophiſmata* etiam conſuli meretur.

Primi Locorũ Theologicorũ ſcriptores.

§ X.

§. X.

De Logica Carteſianorum, qui eam Artis dirigendi cogitationes titulo plerumque decorant, nolo hic multa commemorare. Notandum ſaltem de ipſo Carteſio, quod quemadmodum Peripatetici prolixitatem ſectantur, ille e contrario in hac Diſciplina juſto brevior fuerit. Ipſe quidem Logicam non ſcripſit, in Diſſert. tamen *de Methodo p 11.* de illa mentem ſuam ita exprimit: Pro immenſa iſta multitudine præceptorum, quibus Logica referta eſt, ſequentia quatuor mihi ſuffectura eſſe arbitratus ſum, modo firmiter & conſtanter ſtatuerem, ne ſemel quidem ab illis toto vitæ meæ tempore deflectere: *Primum* erat, ut nihil unquam veluti verum admitterem, niſi quod certo & evidenter verum eſſe cognoſcerem; hoc eſt, ut omnem præcipitantiam atque anticipationem in judicando diligentiſſime vitarem; nihilque amplius concluſione complecterer, quam quod tam clare & diſtincte rationi meæ pateret, ut nullo modo in dubium poſſem revocare: *Alterum*, ut difficultates, quas eſſem examinaturus, in tot partes dividerem, quot expediret ad illas commodius reſolvendas. *Tertium* ut cogitationes omnes, quas veritati quærendæ impenderem, certo ſemper ordine promoverem: incipiendo ſcilicet a rebus ſimpliciſſimis & cognitu facillimis, ut paulatim & quaſi per gradus ad difficiliorum & magis compoſitarum cognitionem aſcenderem; in aliquem etiam ordinem illas mente diſponendo, quæ ſe mutuo ex natura ſua non præcedunt: *Ac poſtremum*, ut tum in quærendis mediis, tum in difficultatum partibus percurrendis tam perfecte ſingula enumerarem & ad omnia circumſpicerem, ut nihil a me omitti eſſem certus &c. Quæ quidem quatuor momenta Carteſii utrum omnia exhauriant, quæ ad ambitum perfectæ Logices pertinent, hic anxie diſquirendi locus non eſt. Tranſimus potius ad propaginem Logicæ, *Artem Lullianam*, ſic dictam ab Inventore ſuo Raimundo Lullio, Majoricano Philoſopho atque Medico. Hic licet pro ſeculi illius quo vivebat (floruit autem Seculo XI, vel ut

Carteſii Logica nimis ſuccincta.

Raimundi Lullii Ars magna, Cyclognomica alias dicta.

alii volunt XII) barbarie politioris literaturæ expers fuerit, nihilominus patrio ſermone varia volumina conſignavit, inter quæ ejus *Ars Magna, Cyclognomica* alias dicta, etiam numeratur. De ea non omnes eodem modo ſentiunt. Henr. Cornelius Agrippa in Libro de *Incertitudine & Vanitate Scientiarum cap. IX.* judicat eam ad pompam ingenii, & doctrinæ oſtentationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe plus habere audaciæ, quam efficaciæ. Eſſe præterea totam ineruditam & barbaram, niſi elegantiore quadam literatura adornetur. A qua cenſura Franc. Baco de Verulamio non multum diſcrepat, de *Augment. Scientiarum Lib. VI. Cap. II.* Methodum impoſturæ illam vocans, quæ Scientiæ alicujus guttulas aſpergit, ut quis ſciolus ſpecie nonnulla eruditionis ad oſtentationem ea poſſit abuti. Talis Typocoſmia, inquit ille porro, nihil aliud fuerit, quam vocabulorum artis cujusque maſſa & acervus ad hoc, ut, qui voces artis habeant in promptu, etiam artes ipſas perdidiciſſe exiſtimentur. Hujus generis collectanea officinam referunt veteramentariam, ubi præſegmina multa reperiuntur, ſed nihil quod alicujus ſit pretii &c. Duo autem potiſſimum Lullianæ Artis vitia cenſores notant, quorum alterum eſt Diſciplinarum confuſio, alterum quod præcepta minus ſint apta ad diſcendum. Ad primum quod attinet, dicunt, quod inſtitutum Lullii fuerit, omnium Diſciplinarum Philoſophicarum principia & generales terminos conquirere, & ex iis unam diſciplinam conſtituere, quam ſi ſcias, ſtatim poſſis de omnibus in univerſum rebus in utramque partem diſputare, & pro una concluſione probanda confeſtim plurima argumenta invenire. Quam quidem magnam eſſe σύγχυσιν ex eo apparet, quod Diſciplinæ menſuram & methodum a rebus accipiant: Res autem, quod omnibus notum eſt, naturas inter ſe habent diſtinctas, unde ſequitur, rerum etiam Methodum diſtinctam eſſe oportere. Diſtincta autem Methodus diſtinctam Diſciplinam facit, cum Methodus ſit forma diſciplinæ, forma vero res ipſas diſtinguat. Porro ineptum docendi modum evincunt, quod

Siniſtra de Arte Lulliana judicia.

Vitia Lullianæ Artis a cenſoribus notata.

quod præcepta Artium debeant eſſe certæ ſententiæ, nimirum Definitiones, Diviſiones vel Canones, quibus mens noſtra de rebus ipſis informetur: Lullium autem per literarum ſive Alphabeti miras concamerationes, revolutiones atque involutiones omnia tradidiſſe. Si vero, inquiunt, literas alphabeti vel millies torqueas & retorqueas, conſtantem de rebus ſententiam nullam efficies, in qua mens noſtra acquieſcere poſſit. Hæc potiſſima contemptorum argumenta ſunt, quæ Joh. Henr. Alſtedius *in Clave Artis Lullianæ cap. IV.* refutavit, cui jungendus Joh. de Riera, qui in peculiari Tractatu reſpondet ad omnia, quæ hucusque doctrinæ Raimundi objecta ſunt. Quo ſuum interponere judicium quivis eo melius poſſit, placet decantatæ *Cyclognomicæ* naturam paucis exponere, cujus Typus in eo conſiſtit: Formantur ſeptem Circuli, alter extra alterum, literis S. I. V. V. A. T. Q. notati: (Nonnulli tamen ex tertio & quarto circulo unum faciunt, literam W. præfigentes.) Quatuor exteriores circuli ſunt Subjectorum; duo interiores Prædicatorum; intimus Quæſtionum. Quilibet Circulus novem titulos literis B. C. D. E. F. G. H. I. K. inſignitos continet. Circulus S. deſtinatur ſubjectis; maximè Subſtantialibus; cujus tituli ſunt b. DEUS, c. Angelus, d. Cœlum, e. Homo, f. Imaginativum (quod ſecundum eos ſenſus externos & internos habet, ut bos, canis &c.) g. Senſitivum (quod ſecundum eos tantum ſenſibus externis gaudet, ut pulex, cimex &c.) h. Vegetativum, i. Elementativum (quô nomine elementa & corpora inanimata veniunt) k. Inſtrumentativum (hoc eſt Accidens ut ſic.) Circulus I. deſtinatur Accidentibus ſeu Inſtrumentis naturalibus; cujus tituli ſunt: b. Quantitas, c. Qualitas, d. Relatio, e. Actio, f. Paſſio, g. Habitus, h. Situs, i. Tempus, k. Locus. Circuli VV. deſtinantur Accidentibus ſeu Inſtrumentis moralibus, quorum tituli ſunt; ſuperioris quidem b. Juſtitia, c. Prudentia, d. Fortitudo, e. Temperantia, f. Fides, g. Spes, h. Charitas, i. Patientia, k. Pietas: inferioris autem b. Avaritia, c. Gula, d. Luxuria, e. Laſcivia, f. Superbia, g. Deſidia, h. Ira, i. Mendacium

Typus Cyclognomicæ.

cium, k. Inconſtantia. Circulus A. deſtinatur prædicatis abſolutis, cujus tituli ſunt b. Bonitas, c. Magnitudo, d. Duratio, e. Poteſtas, f. Cognitio, g. Appetitus, h. Virtus, i. Veritas, k. Gloria: Circulus T. deſtinatur prædicatis reſpectivis per Triangulos tres diſpoſitis; cujus tituli ſunt b. Differentia, c. Principium, h. Majoritas, c. Concordantia, f. Medium, i. Æqualitas, d. Oppoſitio, g. Finis, k. Minoritas. Circulus Q. deſtinatur Quæſtionibus; cujus tituli ſunt b. Utrum, c. Quid, d. De quo, e. Quare, f. Quantum, g. Quale, h. Quando, i. Ubi, k. Quomodo. Hi circuli, quia excepto ultimo reliquos circumſcribente, mobiles ſunt, varie combinantur: ita ut, poſt inventum nomen Quæſtionis ex circulo Q. primo Quæſtionis Subjectum ex aliquo circulorum S, I, VV, deinde prædicatum ex aliquo circulorum A. T. eruatur. Poſtea tum Subjectum, tum Prædicatum per omnes circulorum tam ſimplicium, quam compoſitorum, concamerationes ducitur, ut ex terminorum proportione mutua medii termini eruantur. Vid. ea exemplis illuſtrata in D. Sam. Schelgvigii *Idea Logicæ p. 20. ſeq.* Hic eſt Typus Artis, cujus patrocinium qui in ſe ſuſcipiunt, negant, quod ea Encyclopædia omnium eſſe debeat, ſed quod præcipuus ejus uſus in dicendo ſeſe exſerat, hoc eſt in inquirendo & reſpondendo extemplo de rebus omnibus. Cum autem tota Methodus in Subjectorum & Prædicatorum connexione verſetur, non poteſt fieri aliter, quam ut prædicata per omnes vagentur Diſciplinas, cum Subjecta per totam Philoſophiam ſe diffundant. Vide de his prolixe diſſerentem B. Morhofium *Polyhiſt. Literar. Lib. II. Cap. V.* qui ſe fuiſſe quondam, ait, inter illos, qui hanc Artem contempſerunt, ac pro levi & futili commento habuerunt; verum cum poſtea non ſpernendum ejus uſum animadverteret, multosque, qui eam inſectantur, de aliqua arte inventiva generali tamen ſollicitos, atque adeo non tam rem ipſam, quam Lullium contemnere videret, honeſtius de illa duxit judicandum, præſertim cum Viri magni nominis non ſolum ſumme commendarent, ſed etiam Commentariis (quos prolixo recenſet

Argumentum defenſorum Lullianæ Artis.

catalo-

catalogo) eam illuſtrarent. Non vult vero contendere cum aliquo ſuper eo, annon forte in quibusdam emendari illa Lulliana commenta poſſint, & accuratiori ordine deduci? Id quod, ut refert Vincentius Placcius *in Pſeudonymorum Catalogo p. 220.* Nicolaus de Hauteville, Doctor Pariſienſis fecit in Libro cui Titulus: *L'art de bien diſcourir*, ubi Artem illam diſſerendi aliquantiſper immutatam & exornatam tradit. Neque hic prætermittendum, quod progreſſu temporis idem inventum variis Diſciplinis accommodari cœperit; ac primo quidem Jordanus Brunus, Nolanus Italus, edito libro cui titulus: *Artificium perorandi* egregio conatu nova quædam amplificandæ orationis Alphabeta excogitavit, quæ uſum ſuum in Rhetoricis potiſſimum habent. Quo referri etiam meretur modus amplificandi Fr. Pomey, qui in Candidato ſuo Rhetorices ex Subſtantivis & Adjectivis laudem vel vituperium ſignificantibus, vel etiam medio loco ſe habentibus, quæ ille communia vocat, vix ſuccurrentia ſine hoc adminiculo argumenta educit. Quid præterea Jean Belot Scriptor Gallus, nec non Vincentius Placcius in Rhetorico hoc artificio præſtiterint, videre licet apud Morhofium loco allegato; ubi, quæ ſecundum ductum Artis Combinatoriæ mirificus rerum ſuarum præco Quirinus Kuhlmannus in omnibus fere Scientiis Inventa promiſit, ordine ſimul recenſentur. Pertinent huc in *Prodromo Quinquennii ſui mirabilis* enarrati ſequentes ſplendidi Tituli: *Ars magna Eloquentiæ ſolutæ & ligatæ. Ars magna ſcribendi. Ars magna linguas diſcendi. Ars magna commentandi. Ars magna Critices. Ars magna, ſeu Harmonia Adagiorum. Ars magna Hiſtoriæ ſpecialis Hominis. Ars Apophthegmatica. Ars Tragica. Ars Comica. Ars magna Poëtica, Verſificatoria, Rhythmica*, & quæ hujus generis jactationis plena Arcana ſunt alia. Notus quoque eſt *Index Categoricus* Emanuelis Theſauri, qui exemplis plurimis uſum ejus declaravit. Eſt ille magnum pro inveniendis Argutiis ſubſidium, cujus Ariſtoteles ſuo jam tempore meminit, docens *Lib. II. Rhet. Cap. VII. Com. XI.* in Amplificationibus rerum uti nos poſſe Catego-

Lulliana commenta emendata, & exornata.

Eadem Ars variis Diſciplinis accommodata.

Quirini Kuhlmanni promiſſa Inventa.

Index Categoricus Emanuelis Theſauri.

Meminit ejus ſuo jam tempore Ariſtotel.

tegoriis, earumque indicio rem vel amplificare, vel minuere. Quam in rem conferendus etiam Janus Cœcilius Frey in libello, cui titulus: *Via ad Scientias, Linguas & Sermones Extemporales*, ubi monſtrat inter cætera, quomodo X. Prædicamentis & Locis Dialecticis uti commode poſſimus ad Diſſertationes Extemporales. Atq; hæc de Arte Lulliana, quam propaginem Logicæ diximus. Cæterum antequam nobiliſſimam hanc Diſciplinam deſeramus, placet in ejus incunabula & rudimenta paucis inquirere. Primum Inventorem *Plato in Philebo Prometheum* facit, quem Chriſtiani teſte Voſſio *de Theologia Gentili Lib. I. Cap. XVIII.* Noachum perhibent. Poſt ex Hebræis Moſi inprimis etiam Logicorum præceptorum auctionem ex eo tribuere licet, quod Actor. VII, 22. *in omnibus Diſciplinis Ægyptiorum eruditus fuiſſe* dicatur. A qua cognitione deinceps neque Salomon excludendus, qui multa & contemplandi, & diſputandi præcepta partim ab aliis accepit, partim divini inſtinctus auxilio ipſe invenit. *Indidit* enim *ipſi Deus ſapientiam & intellectum ſecundum multitudinem arenæ maris: Et erat ſapientia Salomonis major quam ſapientia filiorum Orientis, & omnis ſapientia Ægyptiorum, & ſapientior erat omnibus hominibus Ethan, Ezrah, Haman, Calcol & Dardah,* quemadmodum de ipſo legimus 1. Reg. IV. v. 29. ſeq. Inter Græcos de Parmenide narrant, quod in rupe quadam, ſive ſacello ſolitarius & velut eremita XVIII annos Logicis & Philoſophicis comtemplationibus vacaverit; veram tamen Dialecticæ inventionem Zenoni Plato tribuit, quod & Ariſtotelem alicubi feciſſe, Laertius teſtis eſt. Qui poſterior dum *in Vita Platonis* Dialecticam ad Platonem tanquam auctorem refert, ſunt qui volunt ſubrepſiſſe hic errorem, & pro Πλάτων legi debere Ζήνων: alii vero, dum huic Arti multum diligentiæ Plato impendit, quod ex Dialogis ejus videre eſt, in quibus haud raro de materiis Logicis diſſerit, v. g. in *Parmenide* de cauſis & effectis, nec non de comparatis, in *Sophiſta* & *Politico* de Toto & Partibus, in *Philebo* & *Phædro* de Definitione & Diviſione &c. non tam de primo Inventore quam perfectore

Prima Logicæ incunabula.

fectore

ſectore quodam Logices (quem Platonem eſſe dicunt,) verba Laërtii interpretantur. De Socrate Platonis Præceptore Galenus teſtatur, quod Logicæ etiam perquam ſtudioſus fuerit; quos omnes tamen, de quo dictum antea, Ariſtoteles ſuperavit, qui, quæ alii ante eum imperfecte & ſine methodo tradiderunt, in plenum corpus ordine primus redegit, unde Logici Syſtematis inventor jure appellari meretur. Cum vero nihil inchoetur ſimul & juſte abſolvatur, hunc inventarum Logicæ partium quaſi ordinem efficere ſolent, ut Prædicamenta Architæ Tarentino, Prædicabilia Porphyrio, Definitionem Socrati, Diviſionem Platoni, Topica Hippocrati, Demonſtrationem Galeno, Syllogiſmum denique, nobiliſſimam Logicæ partem, Ariſtoteli vendicent, cui veritas & modeſtia in fine *Sophiſticorum Elenchorum* hæc verba ſuppeditavit: *de Rhetoricis quidem multa & antiqua dicta extabant:* de Syllogiſmis *autem conficiendis nihil aliud habebamus quod diceremus, ſed exercitatione quærentes multum temporis laboravimus. Si igitur vobis ſcripta noſtra inſpicientibus videtur non eſſe hæc methodus ex talibus initio extantibus perfecta, ſi comparetur ad alias tractationes, quæ ex traditione ſunt aucta, veſtræ, auditorumq; partes erunt, ea quæ ad hujus methodi conſummationem ſunt prætermiſſa, veniâ dignari, quæ vero ſunt inventa, multa proſequi gratia.* Extremo in reducendam & reformandam hanc Philoſophiæ partem, jam aliquot abhinc ſeculis nonnulli magno ſtudio incubuerunt, è quorum numero memoratus Raimundus Lullius, Laurentius Valla, Rudolphus Agricola, Ludovicus Vives, Petrus Ramus, Franc. Baco de Verulamio, aliique. Neque ſpernenda inſuper opera, quam D. Nicole impendit Libro, cui titulus: *Ars cogitandi, in qua præter vulgares regulas plura nova habentur, ad Rationem dirigendam utilia;* qui egregius Tractatus è gallica lingua in latinam verſus Londini Anno 1677 in 8vo prodiit. Ex eo, judice Joh. Sperlette *in Logica Nova p. 12.* Johannes Clericus, & Petrus Sylvanus, ille latino, hic gallico idiomate Logicas conſcripſerunt, in quibus quicquid boni, laudato libro D. Nicole acceptum referendum.

Inventarum Logicæ partium ordo.

Reformatores Doctrinæ Logicæ.

§. XI.

Variidiſputandi modi olim hodieq; uſitati. De variis diſputandi modis in Scholis olim hodieque uſitatis dicendum adhuc aliquid, ubi primo occurrit loco antiquiſſimus ille mos, quo Interrogando decertabatur, atque ex conceſſis vel negatis argumentatio firmabatur. Cujus rei teſtes Dialogi Jobiani ſunt, nec non ipſius Chriſti cum Judæis, Phariſæis & Sadducæis habiti. Ex Thalmude varia hujus indolis Diſputationum ſpecimina adduci poſſent, à Wilhelmo Schickardo & Joh. Lightfooto paſſim allegata, dignumque eſt notatu, quod Judæi apud R. Salomon ben-Virga in Schebet Jehuda coram Pontifice Rom. fateantur: *Se non eſſe exercitatos in Logicis & diſputationibus formalibus, ſed niti ſe nudis traditionibus. Orabant igitur ut Pontifex Judæos abſolveret à tali diſputationum genere. Quibus Pontifex annuit, dicens: Quandoquidem ignoratis Logicam, cum vos aggreſſus fuerit Hieronymus formis Syllogiſticis, non eſt cur reſpondeatis quicquam; quando vero ex traditione vos oppugnaverit, per traditionem ipſi reſpondete.* Hæcque diſceptandi conſuetudo ex Synagoga cum Judæis converſis in primitivæ Eccleſiæ collegia tranſiit, quod ex *1.Timoth. VI, 4.20. 2.Timoth. II, 14. ſeq. Tit. I, 14. III, 9.* nonnulli colligunt, ubi Paulus Timotheum & Titum ſedulo hortatur, ut quæſtiones & diſputationes inanes fugiant, cum Eccleſiæ multa inde naſcantur incommoda.

Mos Judæorum.

Græcorum. Si ex Palæſtina in Græciam nos conferamus, deprehendimus ibi quoque ſcite rogandi reſpondendique modum, arte Dialogiſtica comprehenſum, quam ipſe Ariſtoteles *Lib. VIII. Topicorum* aliquot capitibus pertractat, informando tum Interrogantem, tum Reſpondentem, ut munere ſuo rite fungatur. Platonem Philoſophiam per Dialogos expoſuiſſe, notius eſt quam ut hic recenſeri debeat. De aliis Philoſophis videatur Diogenes Laertius, ex cujus *Libro II.* unicam ſaltem Stilponis diſputationem in medium adferre placet. Refert nimirum ille, Stilponem *de Minerva Phidiæ* aliquando interrogaviſſe: *Num Jovis filia Minerva Deus eſt?* Cum reſponderetur, certe; Hæc autem, inquit, non Jovis eſt, ſed Phidiæ.

Quo ſibi conceſſo; hæc ergo, inquit, Deus non eſt. Quam ob„ cauſam apud Areopagitas poſtulatus, inficiatus non eſſe fertur,„ ſed recte ſe redarguiſſe dixiſſe. *Neq; enim eam Deum eſſe, ſed,„ Deam, Deos enim mares eſſe.* Quo tempore Theodorum ajunt,„ cognomento Deum cavillatum dixiſſe: Unde hoc novit Stil-„ pon? *An ejus ſublata veſte ſpectavit?* Idemque de Euclide, quod ſingulare eſt, tradit, uſum eum probationibus non his, quæ per aſſumptiones, ſed quæ per concluſiones fiunt, quod Gaſſendus *Tom. I. de Orig. Log. Cap. III. p. 40.* ita explicat: Solitus eſt cæterorum demonſtrationes non ſumtionibus impugnare, ſed concluſionibus duntaxat; nimirum quaſi conſecutiones forent ſatis conſpicuæ, illationes congerebat, *Ergo, Ergo, Ergo:* quæ argumentandi ratio, quaſi reſpirare non ſinens, eſt omnium urgentiſſima: quare cum hoc modo foret inſtans, premens ac vehemens, notatus fuit a Timone, quaſi Megarenſibus contentionis rabiem invexiſſet. Cl. Jo. Andr. Schmidt edidit ante aliquot annos peculiarem Diſſertationem *de diverſis Diſputandi proceſſibus*, in qua poſtquam egit de arte proferendi dubia per Syllogiſmum, prout hoc fit ævo, notat modum per actionem aliquam, ſive realiter opponendi vel reſpondendi, quemadmodum teſte Laertio Diogenes Cynicus fecit, dum ratiocinanti cuidam & concludenti habere ſe cornua, manu frontem palpans: equidem, inquit, illa non video. Cumque Zenonis rationes, non dari in rerum natura motum, audiviſſet, ſurrexit, nec aliter quam ambulando oppoſuit vel reſpondit. Porro referenda huc quoque ARS NOVA, quam quidam è Pontificiis crepant, qui varia Sophiſtarum ſtratagemata in malæ cauſæ præsidium fingere ſolent. Animadvertentes enim illi conſuetum diſputandi modum parum ſuccedere, novum Antagoniſtas refellendi artificium excogitarunt, per quod ſcilicet, qui affirmat, non teneatur affirmationi ſuæ fidem facere; & qui negat, teneatur admittere, quæ, quamvis probationis maxime egeant, probari non audiverit, imo quorum probatio denegetur. Poteſt autem totum negotium, prout

Modus per actionem aliquam ſive realiter opponendi vel reſpondendi.

Ars diſputandi nova.

Summa ejus capita. prout a diverſis traditur, ad tria potiſſimum reduci capita. I. Puram Scripturam a Proteſtantibus exigunt, nec permittere volunt ut coſequentiis illi utantur, idq; ob ſequentes rationes: 1. quia credimus Scripturam docere nos omnia myſteria, quæ ad ſalutem cognitu ſunt neceſſaria. 2. quia conſequentiæ fallaces, dubiæ & incertæ ſunt; nec aliter ſe habent principia & enunciata luminis naturæ, quæ interdum admiſcentur. 3. quia hac ratione judicium de myſteriis fidei permitteretur cuilibet privato, etiam indocto, rationi, philoſophiæ &c. II. Onus probandi Adverſariis imponunt, ſibi vero eſſe integrum de rebus religionis affirmare, nec affirmationis ſuæ ullam vel e Scriptura, vel ex Antiquitate ſive traditione Eccleſiaſtica probationem afferre contendunt. Affirmanti enim, inquiunt, incumbit probatio, non neganti; cum itaque nos affirmemus defeciſſe a primæva puritate Pontificios, probandum id nobis eſſe. Cui accedit, ſe reos eſſe, & nos Actores, quia Religionem Romano-Catholicorum tot corruptelarum atque errorum arguimus; Actoris vero eſſe ut probet. Argumentum eorum tale eſt: *Nemo reus vel accuſatus de crimine tenetur probare ſuam innocentiam. Eccleſia Rom. eſt rea vel accuſata* &c. E. III. Præſcriptionis privilegium nobis opponunt, quod ſcilicet in poſſeſſione ſuæ opinionis ſint, & quidem per nullam litis inquietudinem interrupta. Ita ergo concludunt: *Quicunq; poſſidet rem antiquo præſcriptionis titulo, exemptus eſt a probandi onere. Eccleſia Rom. quæ docet, poſſidet antiquo* &c. E. Hæc ſunt technæ Pontificiæ fundamenta, quæ quomodo ſint evertenda, monſtrarunt affatim Eccleſiæ Proteſtantium Doctores. Nolo illa, ne falcem in alienam mittam meſſem, hic repetere, quæ accurate complexus eſt D. Georgius Calixtus in

Bartoldus Nihuſius Apoſtata. Tractatu *de Arte Nova, quam commentus eſt Bartoldus Nihuſius.* Hic Nihuſius natus in ditione Ducis Brunſvicenſis & Lunæburgenſis, & inſtitutus promotusque in Magiſtrum Helmſtadii, dehinc juniorum Principum Vinarienſium informationi præfectus, poſtquam anno hujus Seculi XXII. ad Papatum deſcivit, nactus primum

primum honores Præpoſiti monialium cœnobii Haldenslebienſis, & poſtea Abbatis monaſterii Ilfeldenſis, *Artem Novam* publico donavit, in qua Syllogiſmos, quos ei nemo objecit unquam, fingit, pugnasque a ſeſe cum neſcio quibus pugnatas commemorat, quo de ejus inſtituto Lib. cit. p. 32. ſeq. pluribus Calixtus. Nicolaus Vedelius *in Rationali Theologico Lib. I. Cap. III.* Cardinalem Jacobum Perronium Romanenſibus præiviſſe, & novam eam defendendæ rei Pontificiæ artem ſuggeſſiſſe perſuaſus eſt. Sed abſolvit eum Calixtus, utpote qui eo valuerit ingenio & judicio, ut ab ejusmodi gerris omni ingenio & judicio deſtitutis abhorruerit. Quin provocat Calixtus ad Renatum Benedictum Andegavum, Theologum Pariſienſem, *Stromatum in univerſum organum Biblicum* Anno 1565 editorum Auctorem, quo opere novi quid ſe effeciſſe ipſe exiſtimat. Apparet autem, addit mox, id nihil aliud eſſe, quam quod loca Scripturæ, quæ corruptelis & abuſibus Pontificiis opponi ſolent, in alios ſenſus detorqueat; qua ratione univerſum Reformationis negotium proſterni credidit. *Attende*, inquit in Præfat. ad Lectorem, *non eſſe noſtri inſtituti Conciliorum aut Doctorum antiquorum teſtimoniis citandis antiquam religionem confirmare, aut novam impietatem refellere; ſed tantum docere novam fidei & religionis (quam reformatam falſo & male appellant) profeſſionem, nullum prorſus in univerſa Sacra Scriptura, fundamentum habere: ut videlicet hoc modo & via ſtirpitus & radicitus evulſa ab ipſis ſuis (qua falsò firma eſſe putat) fundamentis ruat apertè, & niſi quis in luce ipſa caligare velit, nemo jam ſectariorum mendaciis pro ſcriptura obtruſis decipiatur. Quis enim ſanæ mentis iis credat; qui quum nihil præter Scripturam Sacram eſſe recipiendum clamitent, nullo Scripturæ Sacræ loco verè nituntur? Qui autem hoc novum hæreticos refellendi genus (quod qui prius ſit ſequutus, neminem legi) jam à nobis in tertio Stromatum Biblicorum libro inceptum, & hic omni ex parte locupletius factum diligenter conſiderare & perfectius reddere (nam facile eſt inventis addere) voluerit, non parùm Chriſtianiſmum juverit.* Hæc ibi Renatus Bene-

Card. Perronius Artis Inventor?

Artem hanc profeſſi ſunt Ren. Bened. Andegavus.

Gonterius Jeſuita. Benedictus, poſt quem XL. fere annis Jeſuita Gonterius prodiit, de quo Vedelius teſtatur, eum dicere ſolitum: *Se viginti annos impendiſſe, antequam admirabili hac Reformatos refutandi dexteritate potiretur.* Quid autem tanto tempore commentus fuerit, Vedelius ſequentibus indicat: *Gonterius argumenta, quæ adverſus dogmata Pontificiorum proferri ſolent, ex eo fundamento rejiciebat, quod conſtant principiis naturæ & rationis ſive conſequentiis: quæ principia ideo non admittebat, quod in Scriptura, quam nos ſolam regulam fidei noſtræ dicamus, non contineantur: quod ea principia rationis intricarent & perplexos redderent animos hominum, ac tenebras Ægyptiacas illis inducerent; quod deniq; Conſequentias nec aſſequi, nec quivis etiam uti illis poſſit: requiri enim ad id ſummam eruditionem, ſummam cognitionem Philoſophiæ, Theologiæ & omnium ſcientiarum. Item, hoc eſſe fidem redigere ad lubitum Conſequentiarum, quarum leges non ex Scriptura, ſed Ariſtotele ducantur: fidem autem noſtram regulis Ariſtotelis nequaquam teneri. Hinc etiam argumenta Evangelicorum ſolvere non ſuſtinebat, ſed ſimpliciter rejiciebat: nec admittebat argumenta ulla niſi quæ totidem verbis in Scriptura continerentur. Ne autem adverſus ipſum eadem tela retorquerentur, nunquam actoris ſive opponentis partes, ſed tantum defendentis ſeu reſpondentis ſuſtinere volebat. Idque ex hoc fundamento, quod dicebat, nos profiteri nos Papatum reformare velle: Oſtendendum igitur nobis eſſe quo jure id faciamus. Atque hanc θαυματουργίαν libellis etiam in vulgus ſparſit, quibus unumquemque docet rationem illam adverſum nos diſputandi.*

Arnoldus Jeſuita. Gonterio Arnoldus Jeſuita ſucceſſit, qui, referente porro Vedelio, eandem opinionem profeſſus eſt. *Clamabat, nos principiis rationis ſeu conſequentiis ſyllogiſticis uti; id quod abſurdum ſit: prodiiſſe enim Syllogiſmos ex officina Ariſtotelis, quæ nec conſcientias obliget, nec fidem ſtabiliat.*

Franc. Veronius Jeſuita. Tandemque Franciſco Veronio Jeſuita etiam opus fuit, qui extremam manum impoſuit. *Is etſi Gonterium in eo ſequeretur, quod argumenta ea a nobis exigeret, quæ totidem verbis aut ſaltem ſynonymis in ſcriptura continerentur; tamen in eo ſibi non per omnia ſatis-*

ſatisfactum a Gonterio dicebat, quod is non docuiſſet, quo modo argumenta noſtra, in quibus principia naturæ ſeu Conſequentia reperiuntur, dilui poſſent: ſe igitur operæ pretium duxiſſe de hac re cogitandi, quod quidem ſummo cum ſucceſſu a ſe præſtitum fuerit. Scripta Veronii hac de re idem Vedelius recenſet, quorum primum vernaculo ſermone Gallico, & titulo *l'art de baillonner les Miniſtres*; alterum Latinum, titulo *Methodi Veronianæ* anno 1628: tertium & ampliſſimum anno 1625 editum, quo *nænias ſuas cum magno ſophiſmatum additamento duobus tomis bene craſſis contentas emiſit.*

§. XII.

Metaphyſica & Inventionis & Doctrinæ ordine poſt Philoſophiam Practicam eſt collocanda.

Logicam hoc loco *Metaphyſica* comitetur. Equidem ſive inventionis, ſive doctrinæ ſpectes ordinem, connexio ſeriesque Diſciplinarum alia inſtituenda foret. Cum enim res Metaphyſicæ ſimplices ſint, quæ non niſi per abſtractionem a materialibus & ſenſibilibus a nobis cognoſcuntur, ultro patet quod illæ ſub cognitionem noſtram non cadant, niſi adminiculo rerum compoſitarum; cui accedit, quod Metaphyſica ſit Diſciplinarum generaliſſima; generaliſſima autem inventionis ordine ultima ſunt. Homo quoque, qui omnium Diſciplinarum inventor, eſt ζῶον πολιτικὸν, hinc cum in ſocietate vixerit, impulſu naturæ illis defectibus, qui in communi vita accidunt, mederi primum per Practicam Philoſophiam artesque conatus eſt, ut ultimo demum loco ad ſubtiles contemplationes animum adjecerit. Quin accuratæ doctrinæ leges quoque exigunt, ut Practica Principia Theoreticis præmittantur, quod Philoſophi variis rationibus demonſtratum eunt. *Ariſtoteles Lib. VII. Politicorum* ita concludit: Corpus & pars hominis ſive animæ ἄλογος eſt prior mente rationali; ergo quæ corpus muniunt, & partem ἄλογον gubernant, affectusque, quæ ibi regnant, moderantur, quod facit Practica Philoſophia, prius ſunt tradenda. Præterea, ut ὡς ἐν παρόδῳ hoc addam, ex utriusque Philoſophiæ fine tale argumentum formari poſſet: Quemadmodum ſe habet finis Practicæ ad finem Theoreticæ Philoſophiæ, ita ſe habet invicem utraque Philoſophia.

 Atqui

Atqui finis Practicæ Philoſophiæ dirigitur in finem Theoreticæ, appetitus enim domatur, & Reipublicæ tranquillitas procuratur, ut contemplari ſine impedimentis liceat. Ergo Practica Philoſophia dirigitur etiam in Theoreticam tanquam in finem, adeoq; præmittenda eſt. Verum his non obſtantibus agemus primo loco de Diſciplinis theoreticis; utque ab ipſo *Opere Primæ Philo-*

Librorum Metaphyſicorum Ariſtotelis diviſio.

ſophiæ ſive Metaphyſicorum Ariſtotelis, XIV libris abſoluto, quod fons hujus ſcientiæ, ordiamur, dividere illud licet in *Libros Præparatorios & Expoſitorios: Præparatorii* illi dicuntur, qui ad παιδείαν ſive ad excitandos animos pertinent; quo referuntur *duo Priores*, qui ſe inſtar Prooemiorum habent, *Tertius* item, in quo difficultates hujus Diſciplinæ aperiuntur, nec non *Quintus* liber, in quo nominum quorundam explicatio fit, quibus Philoſophus Primus, ſive Metaphyſicus maxime utitur. Hos *Expoſitorii Libri* ſequuntur, qui de ipſo agunt Ente. In *Quarto* enim libro Principia Scientiæ hujus conſtituuntur; tum *Sextus* incipit eſſe ἐπιστημονικός, quem reliqui Libri *Metaphyſici* ſtricte ſic dicti excipiunt. Atque

Eorundem ordo atque Summa.

ita Ariſtoteles acceſſurus ad Architectonicam hanc Scientiam, in ipſo ſtatim *Proœmio ſive Libro Primo* omnis cognitionis Originem oſtendit, dum ſic orditur: *Omnes homines natura ſcire deſiderant.* Unde multiplices cognitionis gradus conſtituit, aliam quæ ſenſibus, aliam quæ per experientiam, aliam denique quæ per cauſarum inveſtigationem hauritur. In *Libro Secundo* certas quaſdam hypotheſes proponit, quarum prima: Veritatis cognitionem, partim facilem eſſe, partim difficilem. Dum vero rei hujus cauſam ibi tradit, fontes ſimul aperit, e quibus pro veritate errores hauriantur: plura deinde de modo ad veritatem perveniendi monet, oſtendens aliquot argumentis, non dari progreſſum in infinitum. *Libro Tertio* ad dubitationes, quas ultimo Capite Libri I. propoſuerat, fit progreſſus. Cum autem dubitationes iſtæ cum ex aliorum de Prima hac Scientia ſententiis, tum ex ejuſdem conſtituendæ ratione, ab aliis neglecta, exortæ eſſent, multas Veterum opiniones, v. g. de Entibus Mathematicis, de

Ideis

Ideis &c. recenſet, a quibus ipſe diſſentiebat. *Libro quarto* ad Scientiam Architectonicam propius accedit, incipiens velut cominus agere, cum prius ſaltem eminus egiſſet. Hinc ſubjectum pertractat, quod eſt *Ens ut ſic* ſeu *quatenus eſt Ens*, quo ea etiam, quæ Enti per ſe inſunt, nimirum *Affectiones Entis* referuntur. Atque his aliisque ordine declaratis, per occupationem quandam ſimilitudinem & diſſimilitudinem Metaphyſicæ, Dialecticæ & Sophiſticæ oſtendit, docens modo dictas Scientias omnes de Ente quidem agere, ſed non eadem ratione. In *Quinto Libro*, ut dictum, Vocabulorum quorundam, quorum in omni Philoſophia, præcipue autem in Prima magnus eſt uſus, vim atque poteſtatem aperit. Agit enim ibi de Synonymis Entis, de Cauſis, de Neceſſario, de Uno, de Vero, de Modis, per ſe & per accidens, de priori & poſteriori, de Poſſibili & impoſſibili, de perfecto & imperfecto, de Toto & Partibus &c. *Libro Sexto* Scientiæ hujus cum Scientiis aliis convenientiam, & rurſus differentiam explicat. *Libro Septimo* demum Scientiam primam aggreditur, quæ eſt de diviſionibus Entis, de Subſtantia ſenſili fuſe inter alia differens. Cumque ea in materiam & formam dividatur, in explicanda *Forma* ibi occupatur, de qua magna inter Veteres controverſia. *Libro Octavo* de Unitate partium Definitionis diſputatio inſtituitur. In *Nono* & *Decimo* agit de illis, quæ ſe habent tanquam propria Entis πάθη, vere autem πάθη non ſunt, & vulgo *Tranſcendentia* appellantur. *Libro Undecimo* ea, quæ partim Lib. I, item III. IV. & VI. partim in aliis jam tradiderat, repetit, Sapientiam eſſe Scientiam, docens, quæ omnium Entium principia ſpeculetur. Habentur hic præterea multa ex Phyſicis translata, v. g. de naturæ & mentis privationibus, de fortuna, de caſu & motu &c. *Libro Duodecimo* de Primo & immobili principio, quod eſt Deus, prolixe diſſerit, inquirens 1. an ſit Deus? 2. Quis, ſi detur Deus, ille, & qualis ſit? 3. Quot ſint numero mentes a materia ſeparatæ? & 4. An DEUS mundum adminiſtret? Denique *Lib. Decimo tertio & decimo quarto* contra Ideas Platonicas, Pythagoræorum nume-

ros, aliaque hujus generis falſa principia diſputat, multasque Veterum ſententias tanquam ineptas, & Philoſopho indignas refutat. Hæc eſt *Librorum Metaphyſicorum Ariſtotelis* facies, quam pluribus coloribus depictam vide in egregio libello Michaelis Piccarti, qui inſcribitur: *Iſagoge in Lectionem Ariſtotelis pag. 279. ſeq.*

§. XIII.

Metaphyſica, quæ hodie docetur, ab Ariſtotelici Operis diſpoſitione multum diverſa eſt.

Ab hac Ariſtotelica Diſciplinæ diſpoſitione multum diverſa eſt Metaphyſica, quæ hodie in Scholis & Academiis docetur, nihil aliud exhibens niſi Lexicon quoddam Philoſophicum, in ſcientiæ formam redactum. Indicant id ipſum vocabula & diverſi conceptus atque illuſtrationes, in meris conſiſtentes terminis, *Entis, Eſſentiæ, Perſonæ, Potentiæ, Actus, Cauſarum, Effecti, Neceſſarii, Contingentis, Totius, Partium, Poſitivi, Privativi, Diſtinctionis, Oppoſiti* &c. quibus Compendia Metaphyſica vulgo abſolvuntur: quam doctrinam inſtituere quodammodo ad mentem Ariſtotelis & Veterum ſub initium hujus ſeculi Thomas Campanella tentavit.

Th. Campanella doctrinam Metaphyſ. ad mentem Ariſtotelis quodãmodo inſtituere tentavit.

Ille enim in Opere *de Reformatione Scientiarum*, (in quo, relictis conſuetis viis, ad omnium Scientiarum notitiam novum „iter aperire voluit,) multa habet de Mundis, de Seculis, de Or„dinibus mentalibus, de Sigillis & Ideis, de Vita divinitus compa„randa, de actionibus mundorum ſecundum ſeriem & collatio„nem illorum, de gradibus poteſtatum & poſſibilium, de amore, „ſapientia & poteſtate, de omnium rerum affectionibus, de maxi„mo & minimo, de paſſionibus rerum ratione materiæ & formæ, „de mutationibus earum & transformationibus, de propenſio„nibus corporum vel ad Syſtematis unionem, vel ad certos ſitus „in corpore, & quæ his ſimilia ſunt alia: quod reformandi & velut recoquendi conſilium Robertus Boilius in Libro *de Syſtematum corporum affectionibus* animo etiam concepiſſe videtur. Sed mittamus Ariſtotelem, & videamus quid *Scholaſticorum* nobis pepererit induſtria? Dixi modo, quod Compendia Metaphyſica hodie non ſint niſi Lexicon quoddam Philoſophicum; verum ejus

Metaphyſica hodie non eſt, niſi Lexicon quoddam Philoſophicum.

ejus elaborationem in ſimilitudinem juſtæ ſcientiæ, & quidem adeo comptæ, ut miniſtra quæ eſſet Metaphyſica, Regina evaſerit, Scholaſticis utique debemus. Habent Lexica ſua, inquit „
acute B. Jacobus Thomaſius in *Hiſtoria Variæ Fortunæ, quam Diſciplina Metaphyſica jam ſub Ariſtotele, jam ſub Scholaſticis, jam ſub Recentibus experta eſt*, Theologi, habent JCti, habent Medici. „
Sed nemo, quod ſciam, ex his Lexicon habet ſuæ Facultatis in „
formulam ſcientiæ ſic redactum, ut principalem Diſciplinam id „
Lexicon mentiri potuerit. Si qua hæc gloria eſt, propriam ha- „
bent Philoſophi. Evenit autem huic Lexico plane contra quam „
Papæ. Is titulum ſibi ſumens quondam ſervi ſervorum revera „
Dominus fuit Dominorum,(quo jure non hic diſputo.) Contra „
Lexicon hoc ſub Metaphyſicæ perſona regnans titulum arroga- „
vit ſibi ſcientiæ ſcientiarum, cum verius potuiſſet ὄργανον ὀργάνων „
Quemadmodum autem ob hanc Inventionem Scholaſtici merentur laudem, ita contra peſſime fecerunt, quod Philoſophiam inutilibus nugis onerarunt & depravarunt; quo pertinent quæ ſine fructu diſſerunt *de paſſionabilitatibus, præſentialitatibus, ſuſceptibilitatibus, componibilitatibus, aptitudinabilitatibus, hæcceitatibus, homoneitatibus* hujusque generis monſtris plurimis. Accedit, quod poſtquam termini Metaphyſici a Joh. Damaſceno inter Græcos, & Petro Lombardo primum Theologiæ admixti fuerunt, illi confundentes infauſto propoſito ex novitatis pruritu Theologiam cum Metaphyſica, ex utraque chaos quoddam magnarum difficultatum confecerint: ad quod conflandum tot Sententionarii, Summuliſtæ, Quæſtionarii, Quodlibetarii, Thomiſtæ, Scotiſtæ, Occamiſtæ, Mayroniſtæ, Bieliſtæ, Durandani, Bonquinquani, Paludani, Raymondani, Aleſii, Holkotti, Bricotti, Maffretti, Bruleferi, & ejus furfuris alii innumeri Doctores Angelici, Cherubici, Seraphici, illuminatiſſimi, profundiſſimi, irrefragabiles indefeſſo ſtudio in clauſtris ſuis, laborarunt. Quæ ſane inuſitata & prodigioſa commixtio Theologiam pariter atque Metaphyſicam ita fœdavit, ut niſi medicæ manus mature interveniſſent, utraque

Scholaſticorũ nugæ, & male collocata induſtria.

miſerrime adfecta jacuiſſet, prædominantibus inprimis Theologiæ Metaphyſicis quæſtionibus multo ineptiſſimis. Quod intuentes nonnulli, proſcribere extra literarum pomœria, & perpetuo damnare exilio Metaphyſicam aggreſſi ſunt. Hinc tot in Ariſtotelem, & nobiliſſimam hanc Diſciplinam calumniæ, ut vel hæ ſolæ ad illam ex agro philoſophico exterminandam ſufficere viderentur. Et parum abfuit, quin ita res cecidiſſet, inprimis cum hoc abrogandi conſilium auctoritatibus graviſſimorum Virorum, circa Reformationis præcipue tempora viventium, non leviter ſuffulciretur, utpote qui animadvertebant probe, Religionem puritati ſuæ reſtitui non poſſe, quamdiu iſta philoſophandi ratio per orbem graſſaretur. Alii vero mitius ſenſerunt, & medio incedentes tramite, præclare de ſtudiis meruerunt Theologiam a Metaphyſica ſegregando, hancque intra terminos legitimos compeſcendo, ut famulari quandoque diſceret, nec imperium juſto latius exercere. Abſit enim ut Philoſophia Theologicorum dogmatum regula conſtituatur, quæ ſententia hæret Auctori cuidam in Carteſii Schola informato, qui in libello quem inſcribit: *Philoſophia Scripturæ interpres*, eam ſacras literas interpretandi normam eſſe, demonſtrare allaborat. Eſt illa reſpectu Theoſophiæ non niſi miniſtra, & pro honoris charactere hoc ſuum habet miniſterium: Sibi autem relicta nemini ſervit, ſed liberrima eſt, & ſuo merito digna quæ excolatur, etiamſi non cederet in uſum ſuperioris Diſciplinæ.

Conſilium de proſcribenda extra literarum pomœria Metaphyſica.

Philoſophia reſpectu Theologiæ non eſt niſi miniſtra.

§. XIV.

Quemadmodum Scholaſticorum exceſſus caſtigandus eſt, ita contra in defectu alii peccant, qui in ſtudium Metaphyſicum inique injurii ſunt. Agmen inter eos ducit Wenceslaus Schillingius, qui emiſſis in publicum mordaciſſimis ſcriptis odium, quod aliquando contra Metaphyſicam conceperat, aperte prodidit. Quippe præter *Conſiderationem de notitiis naturalibus, Vanitatibus Metaphyſicis oppoſitam* addit Tractatum ſub hoc monſtroſo Titulo: *Eccleſiæ Metaphyſicæ viſitatio, concionibus Metaphyſicalibus*

Oſores Metaphyſicæ.

VVenceslaus Schillingius notatus.

libus IX. exquiſitiſſimis diſcutiens præcipuos articulos Metaphyſicos, & ad unguem demonſtrans, quo ejuratæ impietatis, vanitatisq; deploratæ Metaphyſici Doctores delabantur, ad Metaphyſicas ſpeculationes Myſteria cœlitus patefacta violentiſſime detorquendo ac exigendo Metaphyſice. In cujus Operis Præfatione ſententiæ ſuæ ſummam his verbis exponit: Tam præpoſtera informandi methodus „ præſcribitur, ut ex magnidicorum iſtorum Legislatorum arbi- „ trio hoc edictum ceu inviolabilis lex promulgetur, urgeatur & „ injungatur: prius Metaphyſica eſſe diſcenda, quam Theologica „ inchoetur exercitatio. Ergo, arrige aures, theologici ſtudii ty- „ ro, nam Metaphyſicus Secretarius myſterium immurmurat ta- „ le: Priusquam ſuggeſtum conſcendas, plebem eruditurus, Me- „ taphyſica collige fundamenta, quibus tutius cœleſtis veritas in- „ cumbat. Antequam Pœnitentiæ mentionem facias, Metaphy- „ ſicorum perſuadendi artificium addiſcas, & feliciori ſucceſſu „ frueris &c. Ex quibus facile videre eſt, Schillingium plus odio atque affectibus, quam veritati indulſiſſe, & in ipſa ſtatim theſi ſive propoſitione erraſſe, mentemque illorum, qui Metaphyſicæ uſum in Theologia commendant, non fideliter expreſſiſſe; utpote quibus nunquam in mentem venit, quod populus pro ſuggeſtu ex fundamentis Metaphyſicis erudiri debeat, vel etiam quod perſuadendi artificium in Concionibus præſertim Pœnitentialibus inde addiſcendum ſit. Quis enim Metaphyſicorum unquam exſtitit, qui Metaphyſicam per habitum bene dicendi & perſuadendi definiverit? Mitto alias ſtolidi illius hominis ineptias & convitia, quibus Metaphyſicam allatravit, de qua non plus intellexit quam claudus ille Sartor Ockerhuſanus de Cabala, ut loquitur Caſp. Ebelius *in Apologia pro veritate Metaphyſicæ adverſus Ameſium.* Majorem Schillingianis hiſce quisquiliis auctoritatem ſpeciemque præfert argumentum a judiciis publicis deſumptum, in quibus Metaphyſica non modo pro inutili declarata, ſed infamia etiam notata fuit. Narrat enim in *Præfatione ad Caſtanæi Diſtinctiones* Marelius: Regem Guſtavum Sueciæ non ſolum

Metaphyſica infamia notata.

ſolum prohibuiſſe Metaphyſicam in ſuis Regnis doceri, ſed fiſco etiam adjudicaſſe omnia Metaphyſicorum Scriptorum exemplaria, quorumcunque forent Auctorum, quæ in ſuas ditiones aliunde inveherentur. Cum quo facto illud convenit, quod Dionyſius Petavius *Tom. I. Dogm. Theol. in Proœm. Cap. III.* ex Rigordo de Concilio quodam Pariſino, ejusque decreto in libros quosdam Metaphyſicos Ariſtotelis lato, hunc in modum commemorat: *In diebus illis legebantur Pariſiis libelli quidam ab Ariſtotele, ut dicebatur, compoſiti, qui docebant Metaphyſicam, delati novo a Conſtantinopoli, & a Græco in latinum tranſlati; qui quoniam non ſolum prædictæ hæreſi ſententiis ſubtilibus occaſionem præbebant, imo & aliis nondum inventis præbere poterant, juſſi ſunt omnes comburi, & ſub pœna excommunicationis cautum eſt in eodem Concilio, ne quis eos de cætero ſcribere, legere præſumeret, vel quocunq; modo habere.* Verum ad hæc quoque parata eſt reſponſio. Notum eſt quod judicium ex inſufficienti cauſæ cognitione profectum cauſæ bonitatem atque juſtitiam non tollat: E[illegible]ec modo allegata Judicia Metaphyſicæ obeſſe, vel infamiam conciliare poſſunt, utpote contra illam non ſatis auditam lata. Unde quando decreta illa ab Adverſariis nimis moroſe urgentur, poteſt Metaphyſica pro tuenda innocentia ſua a Judice male informato ad Judicem melius informandum provocare. Sique occaſio atque prætextus, ſub quo Rigordus libellos iſtos Metaphyſicos crematos eſſe ſcribit, quem ſubminiſtravit Hæreticus aliquis, qui Metaphyſica atq; Logica ad prava ſua dogmata abuſus eſt, recte conſideretur, planum inde atque manifeſtum evadit, non ſua ſed aliena culpa Metaphyſicam fuiſſe condemnatam. Uſus Metaphyſicæ in Theologia & Jure. Conſtat igitur Metaphyſicæ dignitas & uſus, quem quoad Theologiam Calovius, Keslerus aliique noti omnibus Scriprores, quoad Jurisprudentiam autem Barboſa & Cubachius abunde monſtrarunt, quibus jungendus Gregorius Tholoſanus, qui in *Syntagmate Univerſali* Ariſtotelicæ Metaphyſicæ terminos Jurisperitorum reſponſis illuſtravit.

§. XV.

§. XV.

Fert inſtituti noſtri ratio, ut quæ in Diſciplinis & Artibus nova occurrunt conamina, annotemus; hinc diſpiciendum, utrum Metaphyſicam, circa quam nunc verſamur, hominum novitatis amantium induſtria plane neglexerit? Conſtat ea hodie, uti vidimus, ex Terminis, quos linguis inter Eruditos non adeo uſitatis accurate exprimere difficile, imo plane ἀδύνατον foret: tentavit tamen id, quantum ſcio, primus in Lingua Gallica Carolus Franciſcus d'Abra de Raconis, Doctor Pariſienſis, emiſſo Anno 1624. libro cui Titulus: *La Metaphyſique Francoiſe, ample & exacte.* Qui ejus conatus ut eo melius ſuccederet, in Translatione vocabula fere eadem retinuit, quorum apud Latinos eſt uſus. v.g. Metaphyſica ipſi dicitur Metaphyſique. *Exiſtentia* & *Eſſentia*, Exiſtence, & Eſſence.. *Proprietates* & *Affectiones*, Proprieté & Affections. *Ens*, l'Etre. *Ens Reale & Rationis*, l'Etre reel & de raiſon. *Ens per ſe, & per accidens*, l'Etre par ſoy, & qui eſt par accident. *Ens finitum, & infinitum*, l'Etre finy & l'Etre infiny. *Inhærentia*, l'inherence. *Entitas*, l'Entité. *Conceptus formalis & objectivus*, Concept formel & objective. *Unitas*, Unité. *Veritas*, Verité. *Falſitas*, Fauſſeté. *Neceſſarium & Contingens*, Neceſſaire & contingent. *Actus & Potentia*, l'Acte & la Puiſſance &c. ex quibus videre eſt, quod infinitæ Gallorum voces Latinis debeant originem, quodque adeó Gallica Lingua, ut vulgo jactant, non mater ſit, ſed filia ex aliis linguis, inprimis Latina, progenita. Alii in ſupplendis defectibus, & erroribus Metaphyſices corrigendis verſantur, cujus laboris ſpecimen videri poteſt in Petri Poireti Tractatu *de Eruditione ſolida, ſuperficiaria & falſa p. 171. & 270.* Quo etiam referri merentur molimina Cl. G. G. Leibnitii, qui in Scripto *de Prima Philoſophiæ Emendatione* (in quo methodo Mathematica Methaphyſicam tradendam eſſe vult) ita diſſerit: Video pleroſque, qui Mathematicis doctrinis delectantur, à Me- „ taphyſicis abhorrere, quod in illis lucem, in his tenebras animad- „ vertant. Cujus rei potiſſimam cauſam eſſe arbitror, quod notio- „

Nova in Metaphyſicis conamina.

C.F.d'Abra de Raconis Metaphyſica Gallica.

Emendatio Primæ Philoſophiæ, methodo Mathematica tractandæ.

„nes generales,& quæ maxime omnibus notæ creduntur,humana
„negligentia atque inconſtantia cogitandi ambiguæ atque obſcu-
„ræ ſunt factæ, & quæ vulgo afferuntur definitiones, ne nomina-
„les ſunt quidem, adeo nihil explicant. Nec dubium eſt in cæte-
„ras diſciplinas influxiſſe malum, quæ primæ illi atque architecto-
„nicæ ſubordinantur. Ita pro definitionibus lucidis natæ nobis
„ſunt diſtinctiunculæ, pro axiomatibus vere univerſalibus, re-
„gulæ topicæ, quæ ſæpe pluribus franguntur inſtantiis, quam
„juvantur exemplis. Et tamen paſſim homines Metaphyſicas
„voces neceſſitate quadam adhibent, & ſibi blandientes, intelli-
„gere credunt, quæ loqui didicere. Nec vero ſubſtantiæ tantum,
„ſed & cauſæ, & actionis, & relationis, & ſimilitudinis, & plero-
„rumque aliorum terminorum generalium notiones veras & fœ-
„cundas vulgo latere manifeſtum eſt. Unde nemo mirari debet,
„ſcientiam illam principem, quæ Primæ Philoſophiæ nomine
„venit, & Ariſtoteli dicta eſt deſiderata ſeu quæſita (ζητουμένη) ad-
„huc inter quærenda manſiſſe. Equidem Plato paſſim in Dia-
„logis vim notionum veſtigat; idem facit Ariſtoteles in libris qui
„vulgo Metaphyſici vocantur; multum tamen profeciſſe non
„apparet. Platonici poſteriores ad loquendi portenta ſunt lapſi;
„Ariſtotelicis, præſertim Scholaſticis, movere magis quæſtiones
„curæ fuit, quam finire. Noſtris temporibus viri quidam inſignes
„etiam ad Primam Philoſophiam animum adjecere, non magno
„tamen hactenus ſucceſſu. Carteſium attuliſſe aliqua egregia
„negari non poteſt, & rectè in primis Platonis ſtudium revocaſſe
„abducendi mentem a ſenſibus, & Academicas dubitationes uti-
„liter ſubinde adhibuiſſe; ſed mox inconſtantia quadam vel
„affirmandi licentia ſcopo excidiſſe, nec certum ab incerto di-
„ſtinxiſſe, & proinde ſubſtantiæ corporeæ naturam in extenſione
„præpoſtere collocaſſe, nec de unione animæ & corporis probas
„comprehenſiones habuiſſe; quorum cauſa fuit, non intellecta
„ſubſtantiæ natura in univerſum. Nam ſaltu quodam ad graviſ-
„ſimas quæſtiones ſolvendas proceſſerat, notionibus ingredien-
tibus

tibus non explicatis. Unde quantum abſint a certitudine Me-„ ditationes ejus Metaphyſicæ, non aliunde magis apparet, quam „ ex ſcripto ipſius, in quo hortatu Merſenni & aliorum, Mathema-„ tico eas habitu veſtire voluerat fruſtra. Video & alios viros acu-„ mine præſtantes attigiſſe Metaphyſica, & nonnulla profunde co-„ gitaſſe; ſed ita involviſſe tenebris, ut divinare magis appareat, „ quam demonſtrare. Mihi vero in his magis quam in ipſis Ma-„ thematicis, luce & certitudine opus videtur, quia res Mathema-„ ticæ ſua examina & comprobationes ſecum ferunt, quæ cauſa eſt „ potiſſima ſucceſſus; ſed in Metaphyſicis hoc commodo care-„ mus. Itaq; peculiaris quædam proponendi ratio neceſſaria eſt, „ & velut filum in Labyrintho, cujus ope non minus quam Eucli-„ dea methodo ad calculi inſtar quæſtiones reſolvantur; ſervata ni-„ hilominus claritate, quæ nec popularibus ſermonibus quicquam „ concedat &c. Eandemq; Primam Philoſophiam Jo. Paulus Heben-ſtreit Moral. & Polit. in Acad. Jenenſi Prof. laudabili conatu nuper ita concinnavit, ut in ſcientiæ integræ ac demonſtrativæ habitum Diſciplinam illam, vago & incerto meatu hucusq; oberrantem conformaret, methodoque ſcientiis attemperari ſolita per tres partes, *Subjectum*, quod vocant, *demonſtrationis*, *Principia* & *Attributa* demonſtranda complexas, digereret diſponeretque. Quo introducto ordine Theologiam Naturalem, & totam de ſpiritibus Geniisque ſcientiam, ſejunctam nonnullorum auſu & avulſam, diuque exulem, huc tanquam ad lares ſuos poſtliminio reduxit. Porro non ignota eſt operoſa ſatis, ſed ridicula diligentia Johannis Caramuelis, quam in excogitanda *Nova Dialecto Metaphyſica*, qui liber Anno 1681. Viglevani in Fol. prodiit, impendit. Mirificus in eo eſt fingendorum novorum terminorum artifex. Verbum Subſtantivum SUM ipſi diſtinguitur a novis quinque verbis *Sam. Sem. Sym. Som. Sum*; ita ut illud nihil aliud quam τὸ Eſſe generice, hæc autem τὸ Eſſe ſpecifice denotent. *Sam* habet eſſentiam, *Sem* exiſtentiam, *Sym* æternitatem ſimultaneam, *Som* actum phyſicum, *Sum* aliquam durationem. Ne vero quis

Jo. Pauli Hebenſtreiti Philoſophia Prima, in modum Scientiæ demonſtrativæ concinnata.

Joh. Caramuelis nova Dialectus Metaphyſica.

tertium *(Sym)* cum vulgato Conjunctivo *(Sim)* confundat, per y illud ſcribitur; quemadmodum quintum *(Sum) ſus, ſut*, conjugatur, ut a communi *(Sum, es, eſt)* diſtingui poſſit. Deinde quinque illa nova Verba per omnes modos inflectuntur, ita ut in Infinitivo (qui frequentiſſime in exemplis occurrit) *Sam* habeat *ſare, ſem ſere, ſym, ſyre, ſom ſore, ſum ſure;* quæ etiam paſſive, ſed tantum in tertia perſona conjugantur. *Satur* habetur eſſentia, *Setur* exiſtentia, *Sytur* æternitas ſimultanea, *Sotur* actus phyſicus, *Sutur* aliqua duratio. Cum autem hæc ipſa verba *(ſam, ſem, ſym, ſom, ſum,)* activo-tranſitive non ſignificent, huic defectui per alia quinque verba derivativa conſultum fuit, v. g. per *Samo* (a ſam) *ſemo* (a ſem) *Symo* (a ſym) Somo (a ſom) *Sumo* (a ſum) utpote quæ active & tranſitive, *dare aut communicare eſſentiam, exiſtentiam* &c. ſignificant. Et ſicut per imitationem Verbi (Sum) formata ſunt quinque illa Sam, Sem, Sim, Som, Sum, ut perfectos eſſendi modos exprimant: ita ad imitationem horum ipſorum alia quinque nova verba finguntur: *Saim, ſeim, ſyim, ſoim, ſuim*, quibus modi eſſendi imperfecti, videlicet eſſentia aut exiſtentia imperfecta deſignantur. Hæc de Verbo Subſtantivo. Ex verbis Adjectivis Abſtracta nova ab ipſo deducuntur, v. g. ab Amaturus, *Amaturitas;* ab Amandus, *Amanditas*. Porro ab Amant deſcendit *Amans, Amatus;* ab Amabant, *Amabans, Amabatus;* ab Amaverunt, *Amaveruns, Amaverutus;* ab Amabunt, *Amabuns, Amabutus;* ab Ament, *Amens, Ametus;* ab Amarent, *Amarens, Amaretus;* ab Amaviſſent, *Amaviſſens, Amaviſſetus;* ab Amaverint, *Amaverins, Amaveritus*. Et nequis forte de inopia novorum hujusmodi Participiorum conqueri poſſit, ſeorſum quoque contracta a contractis Præteritis & Futuris derivantur, v. g. *Amaruns* & *Amarutus* ab Amarunt; *Amarans* & *Amaratus* ab Amarant; *Amarins* & *Amaritus* ab Amarint; *Amaſſens* & *Amaſſetus* ab Amaſſent. Quæ Participia ita ſe habere putat Auctor, *ut tametſi ſimpliciter neceſſaria nonſint, ad magnum tamen Metaphyſicæ dialecti ſplendorem & ornatum conducant,*

cant, ſi illis aliquando utamur. Quod ut eo facilius credatur, non profana, ſed ſacra exempla allegat. Quando enim *Matth. I, 19.* Vulgatus legit: Joſeph autem, Vir ejus, cum *eſſet* juſtus & *nollet* &c. & Arias Montanus per participia: Joſeph autem, Vir ejus, juſtus *exiſtens & non volens;* Dialectus Metaphyſica dicit: Joſeph autem, Vir ejus, *eſſens* juſtus, *& non vellens.* Item quando ibidem *Cap. II, 9.* Vulgatus ſcribit: Qui cum *audiiſſent* Regem, abierunt; & Arias Montanus per participium: Illi autem *audientes* Regem profecti ſunt; Dialectus Metaphyſica vertit: Illi autem *audivisſentes* Regem, profecti ſunt. Denique quando *Joh. ult.* Vulgatus habet: Sunt autem & alia multa, quæ fecit Jeſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui *ſcribendi* ſunt, libros; & Arias Montanus, per participium: Sunt autem & alia multa, quæcunque fecit Jeſus, quæ ſi ſcribantur ad unum, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe *ſcriptos* libros; Dialectus Metaphyſica interpretatur: Sunt autem & alia multa, quæcunque fecit ipſe Jeſus, quæ ſi ſcriberentur ſingillatim, ipſum arbitror mundum non poſſe capere libros *ſcriberetos.* Longe vero major uſus novis verbis: *Sam, Sem, Sym* &c. tribuitur, utpote quæ vexatiſſimis quæſtionibus e. c. An materia Prima habeat *Sare* (eſſentiam)? An *Sere* (exiſtentiam)? An mundus, ſi ab æterno fuiſſet a DEO productus, habuiſſet *Syre* (æternitatem ſimultaneam)? An Entia rationis habeant *Saire* (eſſentiam imperfectam) &c. ſecundum ejus hypotheſin convenienter aptantur. Atque hæc ſunt Inventa Caramuelis, de quo Humani Erdemanni, perſonati Scriptoris, in *Antr-Caramuele p. 16.* ex ore Viri, quem vocat, Eximii tale eſt judicium: *Caramuelem habere ingenium ut octo, eloquentiam ut quinq;, judicium ut duo.* Verum utrum hoc quidem ejus Opus tantum ſpiret ingenii, eloquentiæ atque judicii, ut quidam, qui delectantur his tricis, volunt; itemque utrum novis hiſce vocabulis tanta inſit vis, ut, quod Auctor exiſtimat, pura veritas, omni ambiguitate excluſa, ſtatim concipi poſſit, alii cenſeant. Conf. Acta Erudit. Lipſ. A. MDCLXXXIII. p. 531.

§. XVI.

Petrus Ramus malus, ſed ſimul infelix Logicæ atque Metaphyſicæ Novator.

Diſſeruimus hactenus de Logica atque Metaphyſica, quarum Diſciplinarum malus, (confudit enim hanc cum illa) ſed ſimul infelix Novator fuit Petrus Ramus, Pariſienſis quondam Philoſophus. Natus ille Anno 1515. in agro Verumanduenſi Patre quidem ruſtico, avo carbonario; ſed ortus obſcuritatem eruditionis fama oppido illuſtravit. Teſtantur id publica ejus ſcripta, in quibus & ingenii dexteritatem, & magnam Eloquentiæ vim vel ipſi adverſarii admirari coguntur. Quemadmodum vero nemo exiſtit, cujus virtus nullo vitiorum confinio lædatur, ita in hanc quoque cenſuram Ramus incurrit, qui perfectum habens animi robur, male id collocavit, ſtimulatus inclareſcendi illicitis modis pruritu. Hinc impiger ſtringit calamum, ac Pariſienſem Univerſitatem irritaturus, Ariſtotelem, ejusque doctrinam libero impetu arietare incipit. Cum autem nullum conatuum ſucceſſum videret, niſi receptæ in Sorbona doctrinæ novam Philoſophiam ſubſtitueret, ad hoc inſtitutum animum applicuit, quem in finem, imitatus Ariſtotelomaſtygem Laurentium Vallam, inprimis vero Ludovicum Vivem (ex cujus Libris *de Cauſis corruptarum Artium, & de tradendis Diſciplinis* multa tranſcripſit) Anno 1543. *Inſtitutiones Dialecticas* primum edidit. His tamen non adeo animos exacerbavit, quam quidem vulgatis mox *Animadverſionum Ariſtotelicarum* libris, quos tanti Pariſiis motus ſecuti ſunt, ut Regia Franciſci I. auctoritas eis compeſcendis vix ſufficeret. Juvat hanc in rem ex Rectorum Academiæ Pariſienſis Librario nonnulla adducere, quæ tunc temporis Rectore *Guilielmo Montuello* hunc „in modum conſignata ſunt: Neſcitur quo genio malo irrum„pente in Academiam ingens facta eſt omnium ſtudiorum dere„pente perturbatio, edito recens libello, cui titulus erat *Animad„verſiones Ariſtotelicæ,* compoſitæ ad extinguendam in totum do„ctrinam unius Ariſtotelis omnium Philoſophorum facile Prin„cipis. Cui ſane morbo non leviter graſſanti, & mentibus ad „quodvis quod ſit novum & inauditum facilè ſequacium paula-

tim

tim ſeſe inſinuanti, mature & conſulto eſt occurſum, partim de-,, creto judicum, qui prudenter librum illum ſtatim ſuppreſſe-,, runt, & ne divenderetur publice inhibuerunt, partim editis bre-,, vi aliquot libris pro Ariſtotele, quibus Auctoris libelli iſtius ca-,, lumniarum & mendaciorum pleni interclusæ ſunt furiæ. Po-,, remo tandem Chriſtianiſſimi Regis conſilio, cum ſuperiora,, omnia non viderentur eſſe ſatis ad tantum ignem, qui quotidie,, magis ac magis flagrabat, reſtinguendum, delecti ſunt tres in,, omni linguarum & literarum genere exercitatiſſimi, qui cum,, libellum iſtum & alterum ejusdem auctoris propius penitusque,, inſpexiſſent, & libellorum auctorem, juxta Regis decretum, præ-,, ſentem pro ſe dicentem præſentes ipſi audiviſſent, ex æquo & ,, bono judicantes, magnam incluſam eſſe libellis imprudentiam &,, ignorantiam, Regi declararunt; qui pro ſua in ſuam Academiam,, ſolita benevolentia confectis, Regio ſigillo notatis, literis, omni-,, bus regni partibus fugiendam hanc peſtem ſignificandum cen-,, ſuit. Hucusque Rector Montuellus, de quibus qui plura deſide-rat, conſulere poteſt Doctiſſ. Joannis de Launoy, Theologi Pariſienſis, Tract. *de varia Ariſtotelis Fortuna in Academia Pariſienſi p. 58. ſeq.* ubi ipſum Regium edictum lingua Gallica d. 10. Maji Anno 1543. promulgatum quoque allegatur. Sic itaque deſcendente in aciem contra Ramum ipſo Franciſco Rege, Literarum atque Literatorum Fautore & Patrono, ad tempus ille ſuccubuit; verum quo firmiorem Rami conatibus obicem vita Regis poſuit, eo majorem poſtea Ejusdem præmatura mors licentiam ipſi peperit. Franciſco enim defuncto, non modo libertas philoſophandi indulta, ſed & Regii Profeſſoris dignitas in Ramum collata fuit, ubi nactus Patronos maximos continua ſerie inſequentes Reges Henricum II, Franciſcum II, & Carolum IX. horum indultu & gratia res ſuas firmare, novamque Philoſophiam ſtabilire & figere facile potuit. Sed non fuit conſtans & perpetua hæc felicitas, quæ non permiſit ut ſicca & ſera mors occuparet, quem antea in Honoris arcem vexerat. Ingruens enim Anno MDLXXII.

ſæviſſima

ſæviſſima cædes Bartholomæana, tot millium Fidei Anti-Papiſticæ Confeſſorum ſanguine funeſta, Ramo quoque, verum non pietatis cauſa, ſive ob fidei profeſſionem exitum lamentabilem attulit. Quippe a Jacobo Carpentario (cum quo acerrimæ lites, de ſua Philoſophia Ramo interceſſerant) immiſſi ſicarii creduntur, qui improviſo facinore in eum irruerunt, multis vulneribus confoderunt, ac ſemineçem ex ſummis ædibus in aream præcipitarunt. Quo furor Scholaſticorum acceſſit ex novæ Philoſophiæ odio in cadaver peſſime ſævientium. Quippe effuſis & per plateam ſparſis viſceribus ſcuticis id verberarunt, pedibus per urbem raptarunt, ac tandem, avulſo capite, in profluentem Sequanam præcipitarunt. Atque hæc fuit Novationis Ramææ cataſtrophe, cujus philoſophandi ratio in eo ſita, ut ad Dichotomiæ leges fere omnia revocaverit? Nimirum Artem nihil aliud eſſe voluit, quam definitionum & dichotomiarum homogenearum collectionem, nec pertinere ad Diſciplinas, quicquid præter axiomata definitionum & dichotomiarum ab aliis traditur. De qua Methodo perpetuis dichotomiis incedente Verulamius de „*Augment. Scient. Lib. VI. cap. II.* ita judicat: Res, inquit, & levis, „& ſcientiis damnoſiſſima. Etenim hujusmodi homines, cum „Methodi ſuæ legibus res torqueant, & quæcunque in dichoto„mias illas non apte cadunt, aut omittant, aut præter naturam in„flectant, hoc efficiunt, ut quaſi nuclei & grana ſcientiarum exi„liant, ipſi aridas tantum & deſertas ſiliquas ſtringant. Itaque „inania compendia pariit hoc genus Methodi, ſolida ſcientiarum „deſtruit, &c. quem Rami tradendi modum Everh. Digbæus duobus libris Lond. 8. Anno 1580. editis, ex inſtituto refutavit. Præterea Ramæus defectus vel totam Philoſophiam, vel ſingulas Diſciplinas reſpicit. Totius Philoſophiæ reſpectu inſignis ſane nævus eſt, quod partem præcipuam & maxime ſublimem Contemplativæ Philoſophiæ, ramenta ſaltem quædam retinens, Ramus exſtirpare voluerit, atque adeo eſſe Scientiam Entis ſive Rei, quatenus Res eſt, negaverit. Quo non minor alter, quando è

Ramæa philoſophandi ratio in quo ſita?

Ramææ Philoſophiæ defectus.

Diſci-

Diſciplinis tum eſſentialia præcepta, tum neceſſarios Commentarios ſuſtulit. Præceptorum quidem caſtratio in eo verſatur, quod ſolis definitionibus & diviſionibus omnia comprehendat, omiſſis rerum proprietatibus, quæ certis regulis & axiomatibus explicari debebant. Sed & Commentariorum defectus manifeſtus eſt, dum Philoſophia Ramæa ambiguorum vocabulorum & difficilium quæſtionum explicationes plerumque omittit, cum tamen ſine diſtinctione ambiguorum intellectum noſtrum in perpetuis hærere tenebris, & ſine enodatione arduarum quæſtionum in magna dubitatione verſari neceſſe ſit. Ad Logicam in ſpecie quod attinet, ex prima parte utiliſſimam *Prædicamentorum* doctrinam, (quæ in prima Logicæ Ramææ editione A. 40. facta locum adhuc habent) ſine quibus tamen bene philoſophari non licet, ſiquidem horum adminiculo intellectus noſter ea, quæ ad ſenſum ſunt confuſiſſima, ſituque ac loco maxime diſtincta in certos entium ordines diſponit, progreſſu temporis plane exterminavit. In Loco autem *Definitionis* & *Diviſionis* mutilus valde eſt, & fere nullus, unde Ramæi id incommodi habent, ut quoties ventum ad diſputationem, hæc ne an iſta bona ſit definitio, ipſi *κριτήριον* proferre nullum poſſint: qui defectus in doctrina *Diſtinctionum* atque *Limitationum* etiam deprehenditur, quibus tamen in diſciplinis nihil frequentius & utilius. Porro in ſecunda parte, (loquor ſecundum conſuetam partitionem) circa *Enunciationes* multa quoque mutilata ſunt, dum *doctrinam ſignorum*, itemque *de Enunciationibus exceptivis, reſtrictivis* &c. nec non *de Enunciatione propria, impropria*, hujusque generis alia perperam excluſit. His accedit, quod in tertia parte ex *Syllogiſtica doctrina Contingentem* atque *Neceſſarium*, adeoque ipſum etiam *Demonſtrativum Syllogiſmum* exſtirpaverit, quem velut monſtrum exagitat: quod ſatum etiam experta eſt doctrina *Topica* & *Sophiſticorum Elenchorum*; hæc quidem, quod ibi falſitas infinita occurrat, quæ præceptis comprehendi non debeat. Sed ignoſcat bonus Vir. Non traduntur in Logicis præcepta de ſectanda falſitate, ſed de ea

Caſtrationes Logicæ, à Ramo factæ.

cavenda & vitanda. Certæ ſunt & determinatæ, quibus Sophiſtæ falſo veri ſpeciem indunt, κακοτεχνίαι, ad quas ſolvendas, ac inter diſputandum declinandas, regulæ utique & cautiones requiruntur. At, pergit Ramus, de Vitiis non agendum in Artibus. Quod ſi abſolute verum, cur de morbis Medicus, cur de miſeria atque peccato Theologus tradit? Scilicet quemadmodum in Mechanicis rectum & judex ſui eſt, & curvi, ſi curvum ſub curvi, non ſub recti ſpecie concipiatur; & contrariorum uno cognito alterum etiam cognoſcitur, niſi unum contrarium malum ſub ratione alterius contrarii boni intellectui probabiliter objiciatur: ita in Logicis quoque ex vero falſum, & verſa vice colligitur, ſi falſum ut falſum juſte apprehendatur. Quoniam autem falſum veri ſpeciem ſæpe mentitur, ſane præceptis egemus ad hanc fallaciam cavendam atque detegendam, non ſecus ac aurifabro Ars opus eſt, qua aurum falſum a vero dignoſcat. Atque hi ſunt Philoſophiæ Ramææ defectus, præter quos Confuſiones etiam nonnullas Auctores annotant.

Confuſio Ramææ Philoſophiæ generalis & ſpecialis.

Generalem confuſionem primo in eo collocant, quod genera Diſciplinarum Ramus non diſcernat, ſed Scientiam, Prudentiam & Artem in promiſcuo habeat: omnes enim Diſciplinæ, cum etiam proprie & accurate loqui vult, ipſi Artes, omnes etiam Scientiæ audiunt. Secundo, quod Methodum Diſciplinarum Syntheticam ab Analytica, id eſt Componentem a Reſolvente non diſtinguat; quæ Methodi confuſio non poteſt non ipſas Diſciplinas confundere, cum, fatentibus ipſis Ramæis, forma Diſciplinarum methodus ſit. Specialis Confuſio in Logica potiſſimum cernitur. Ibi enim Ramæi de *Motu*, de *Loco* & *Tempore* tractationem inſtituunt; qua ratione tota doctrina de *Natura* ad Logicam referenda foret, & nihil fere Phyſicæ relinquendum. Ita enim concludo: Ubi agitur de circumſtantiis Naturæ, & de ejus propria actione, ibi agendum quoq; de ipſa Natura. Sed in Logica Rami agitur de *Loco* & *Tempore*, quæ ſunt circumſtantiæ Naturæ, itemque *de Motu*, qui eſt propria ejus actio. E. Secundum hæc notum eſt, quod Logica ſit ars, quæ mentem humanam

in

in rerum cognitione dirigit; unde ultro patet, quod illa ad functiones mentis ſeſe accommodare debeat. Sunt vero Functiones, per quas res comprehendimus, tres. Prima Themate ſimplici abſolvitur, ſecunda eſt ſententia, quæ aliquid vel affirmat, vel negat, tertia eſt diſcurſus, qui probationem Syllogiſticam, & ordinationem Methodicam in ſe continet. Quæ cum inter ſe diſtinctæ ſint, diſtinctæ utique debent eſſe etiam Logicæ partes, & in iis præcepta, ne videlicet ad ſecundam vel tertiam functionem mentis pertinentia in una eademque Logicæ parte cum iis confundantur, quæ ad primam functionem, id eſt, ad nudam ſimplicium explicationem referenda ſunt. Talem autem Confuſionem Dialectica Rami peperit, utpote in cujus *Libro I. ſive Parte de Inventione* Prima mentis functio cum Tertia, ſive præcepta de ſimplici explicatione cum præceptis de probatione commiſcentur. Cujus quidem confuſionis origo ex eo eſt, quod Ciceronis & Stoicorum celebratam *partitionem Logicæ in Inventionem & Judicium* mordicus defendens, id quod Stoici & Cicero ad doctrinam de Syllogiſmo, qua omnia abſolvi credebant, accommodarunt, ad totam Artem traxerit *Ramus*, quam tamen non abſolvi ſola doctrina Syllogiſtica, ſed includere quoque præcepta ſimplicis explicationis credidit. Verum nolo his tricis diutius immorari, de quibus Bartholom. Keckermannus *in Præcognitis Philoſophicis* inter alios legi poteſt.

§. XVII.

Majores delicias Naturalis Philoſophiæ ſtudium ſecum vehit, cui addiſcendæ augendæque jam inde e plurimis Seculis priſci Philoſophi incubuerunt. Ad ipſum ortum quod attinet, culta ea primum eſt ab Hebræis, Chaldæis & Ægyptiis, & progreſſu temporis in alias terras, Græciam inprimis translata, ubi diu ſatis a Sapientibus aut ſola, (maxime ſi Sideralem ſcientiam adjeceris) aut certe ante alias Scientias, dum nimirum Naturalia quotidie verſantur ante oculos, ſolicita cura polita eſt, donec tandem Socrates alia quoque ſtudia humano generi neceſſaria & utilia indagavit,

Naturalis Philoſophiæ ſtudium a quibus primum cultũ

gavit, patefecit atque protulit. Sed & poſt Socratem indultum Phyſicis contemplationibus, quemadmodum ex Platonis *Timæo* aliisque dialogis, Stagiritæ ſcriptis, & myſteriorum naturæ indefeſſo ſcrutore Plinio colligere licet. De Ariſtotele in ſpecie nonnulla ut commemoremus, ſunt qui putant eum librorum Salomonis aliorumq; Hebræorum, operâ Alexandri, compotem factum, multa ex iis decerpſiſſe, ſuaque ſcripta etiam phyſica exornaſſe; quod probare nituntur ex vetuſto commento a Seldeno *de J. N. & G. juxta Diſcipl. Ebræorum Lib. I. cap. 2. ex Mſc. Biblioth. Oxonienſis*, nec non *ex Commentario ad Sepher Cozri Part. I. §. 65.* allegato, ubi legitur quod Ariſtoteles jam moribundus diſcipulos ſuos tum animæ immortalitatem, tum pœnæ ac præmii rationem, velut a peculiaribus Semi poſteris, i. e. Judæis informatus, docuerit, ac priſtinas ſententias mutaverit *in univerſis, de quibus ante ſenſerat contra legem ac doctrinam Ebræorum, quodque in hominem inde plane alium migraverit.* Ex quo, ut opinor, fundamento factum, quod, referente Balæo, Colonienſes Theologi DIVIS Ariſtotelem annumeraverint, & librum *de Salute Ariſtotelis* vulgaverint, aliumque adhuc *de Vita & Morte Ariſtotelis* ſcripſerint, in cujus calce legitur: *Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcurſorem in Naturalibus, quemadmodum fuit Johannes Baptiſta in Gratuitis.* Quo referendus etiam libellus ſuperiori ſeculo ab Anonymo quodam ſcriptus, in quo octo argumenta pro æterna ſalute Ariſtotelis adducuntur, quæ B. Michael Waltherus in Diſſertatione *de Pretenſa Ethnicorum ſalute* examinavit & refutavit: quo de argumento plura videri poſſunt in Fortunii Liceti Tractatu *de Pietate Ariſtotelis* Utini 4to. 1645. edito, ut & in Michaelis Piccarti *Theologia Gentilium ex Scriptis Ariſtotelis & Platonis excerpta:* Sed propius ad Scripta Phyſica Stagiritæ. De eo Verulamius *in Novo Organo §. LIV. & LXIII.* judicat, quod Naturalem ſuam Philoſophiam Logicæ prorſus mancipaverit, eaque rem omnem corruperit, dum mundum ex Categoriis effecit, Animæ humanæ, nobiliſſimæ ſubſtantiæ, genus ex vocibus ſecundæ intentionis tribuit, negotium

An Ariſtoteles ex Salomonis & aliorum Hebræorum Scriptis hauſerit ſapientiam ſuam.

Ariſtoteles Di- [illegible] adſcriptus.

Verulamii de Stagiritæ Scriptis Phyſicis judicium.

tium *denſi* & *rari*, per quod corpora ſubeunt majores & minores dimenſiones ſive ſpatia, per frigidam diſtinctionem Actus & Potentiæ tranſegit, motum ſingulis corporibus unicum & proprium, &, ſi participent ex alio motu, id aliunde moveri aſſeruit, & innumera alia, pro arbitrio ſuo, Naturæ rerum impoſuit: magis ubiq; ſolicitus quomodo quis reſpondendo ſe explicet, & aliquid reddatur in verbis poſitivum, quam de interna rerum veritate &c. Sed perpendendum Verulamio fuiſſet, quod Ariſtoteles primus fuerit, qui Philoſophiam illam e tot Anteceſſorum ſuorum placitis in ordinem redegit, ſolidisque fundamentis confirmavit, deſtitutus uſu & experientia, ipſisque inſtrumentis, quibus haud ita pridem inventis facile eſt conciliare gloriam & ſplendorem Experimentali Philoſophiæ. Hinc quid mirum ſi in exponendis rebus phyſicis aliquando ceſpitavit, iisque ſubſidiis, quibus noſtro ſeculo eruditi gaudent, haud inſtructus ex contrario aliquando contendit, nec ſummum operi faſtigium impoſuit? Cum enim naturæ arcana, horumq; cauſæ, ſicuti Moralia, quæ ipſis hominum cordibus ſunt inſcripta, ſimul & conjuncte non innoteſcant, ſed longo uſu, continuatisque in ſecula laboribus eruenda ſint, vitio verti Ariſtoteli non poteſt, quod ingenio ſuo vaſtiſſimum illum Oceanum non exhauſerit. Sufficit interea quod pro illius temporis ratione, ut Laërtius in Vita ejus ſcribit, *acutiſſimus omnium in exquirendis rerum cauſis fuerit, ut minutiſſimarum quoque rerum cauſas rediderit.* Id quod e Recentioribus Naturæ Scrutatoribus ipſe Gvil. Harvejus, Anglo-Britannus, (cui ob eruditiſſima *de Circulatorio motu Sanguinis*, & *Generatione Animalium* Scripta immortales a poſteris debentur gratiæ) agnoviſſe dicitur, utpote quem, referente Joh. Pearſone *in Dedicat. Diogen. Laërt.* ſæpius dixiſſe memorant: *Nihil fere unquam in ipſis naturæ penetralibus inveniſſe ſe, quin, cum Ariſtotelem ſuum penſiculatius evolveret, idem ab illo aut explicatum, aut ſaltem cognitum reperiret.* Quæ cum ita ſint, credibile homini Chriſtiano, (quod Cl. Sturmii *in Diſſert. de Authoritate Interpretum Naturæ, ac ſpeciatim Ariſtotelis* eſt judicium)

Ariſtoteles vindicatus.

& laudatus.

„videri nunquam poteſt, quod uni Ariſtoteli, homini gentili, „quem æternum periiſſe vi divinæ juſtitiæ plerique credunt, idem „Divinum Numen plus ingenii, plus virium, plus gratiæ ad explo„randa Naturæ opera conceſſerit, quam omnibus, non dicam Phi„loſophis gentilibus aliis, ſed omnibus, per hæc ipſa ſedecim & „quod excurrit ſecula, Chriſtianis Viris illuminatiſſimis, æterno„rum bonorum futuris hæredibus. Errant proinde, qui non poſſe augeri Scientiam, nec Nova quædam recipi putant, niſi exploſis & ejectis prorſus Veterum ſententiis, cum tamen antiquorum Philoſophorum monumenta haud raro *inſtar opulentiſſimorum metallorum ſint, quorum in alto latet vena, aſſidue fodienti plenius reſponſura*, ut loquitur Phil. Scherbius in Diſſert. pro Philoſ. Peripatetica. Sane non opus eſt, ut ad ornanda, aut ex novis Architecturæ inventis immutanda quædam domus interiora, ipſum ſtatim ædificium diruatur, totaque ſtructura e peregrinis fundamentis arceſſatur; ſed quemadmodum immutata avita cimeliorum forma priſcum aurum non reſpuimus, ita in Diſciplinis ſuum quoque Antiquitati ſervandum decus, excogitatis licet hodie novis formis & ornamentis.

Errant qui non poſſe augeri Scientiam, nec nova quædam recipi putant, niſi ejectis prorſus veterũ ſententiis.

§. XVIII.

Modo allegatus Franc. Baco de Verulamio præſcribit in ſuo *Novo Organo Scientiarum p. m. 377. ſeq.* methodum, quomodo hoc tempore ad menſuram, Univerſi Hiſtoria Naturalis conficienda ſit. In ea Naturam ſecundum triplicem ſtatum conſiderat; Primus ad *ſpecies* rerum, ſecundus ad *Monſtra*, tertius ad *Artificialia* refertur. Ille Naturæ *Libertatem*, iſte *errores* tractat, hic *Vincula*, ut proinde totum negotium ipſi dividatur in *Hiſtoriam Generationum*, *Prætergenerationum*, & *Artium*, quarum poſteriorem etiam *Mechanicam & Experimentalem* appellare conſuevimus. *Hiſtoriæ Generationum* partes quinque conſtituit. *Prima* eſt Ætheris & Cœleſtium. *Secunda* Meteororum & Regionum (quas vocant) Aëris, tractuum videlicet a Luna usque ad ſuperficiem terræ, cui etiam Cometas cujuscunque generis, tum ſublimiores, tum

Franc. Bacon. de Verulamio Methodo conficiendi Hiſtoriam Naturalē.

tum humiliores (utcunque ſe habeat rei veritas) ordinis cauſa aſſignat. *Tertia* Terræ & Maris. *Quarta* Elementorum Ignis, Aëris, Aquæ & Terræ. Ubi non confundi hanc partem quartam cum ſecunda aut tertia monet, eo quod in ſingulis Aëris, Aquæ & Terræ mentionem fecerit. In Secunda enim & Tertia Hiſtoria eorum tanquam mundi partium integralium recipitur, & quatenus ad fabricam & configurationem Univerſi pertinent; at in Quarta continetur hiſtoria Subſtantiæ & Naturæ ipſorum, quæ in ſingulis eorum partibꝰ ſimilaribus viget, nec ad totum refertur. *Quinta* denique pars Hiſtoriæ Collegia minora ſive Species continet, circa quas Hiſtoria Naturalis hactenus præcipue occupata eſt. Porro ad *Hiſtoriam Prætergenerationum* quod attinet, monet quod ea ſcilicet, quæ ſit Prodigioſa tantum & Naturalis, cum Hiſtoria Generationum commodiſſime conjungi poſſit: Superſtitioſam autem Miraculorum Hiſtoriam (cujuscunque ſit generis) in proprium Tractatum relegat. Denique *Hiſtoriam Artium* ſive *Experimentalem* triplicem facit. Aut enim deprompta ea eſt ex Artibus Mechanicis, aut ex Operativa parte Scientiarum Liberalium, aut ex Practicis compluribus & Experimentis, quæ in Artem propriam non coaluerunt, immo quæ quandoque ex vulgatiſſima Experientia occurrunt, nec Artem omnino deſiderant. Qua ratione Hiſtoria ſi adornata fuerit, nihil, inquit Auctor, præter-„ miſſum videtur, per quod ſenſus ad informandum Intellectum„ inſtrui poſſit. Neque ita amplius intra Circulos parvos (veluti„ incantati) ſubſultabimus, ſed Mundi pomœria circuitione æqua-„ bimus. Tandem coronidis loco ſubjungit, *Hiſtoriarum Particularium* ſecundum Capita catalogum. Atque hoc eſt condendæ novæ Hiſtoriæ Naturalis ſpecimen, quod licet ſatis ſpecioſum & amplum ſit, facile tamen accidere poteſt, ut in tanta rerum ubertate, vaſtoque Univerſi ambitu oculos noſtros quædam ſubterfugiant. Taceo, cum rerum naturalium vires & proprietates expendere Phyſicæ ſit, multa hic occurrere, in quibus doctam ignorantiam profiteri, tenemur. Cæterum in explicandis Phænomenis

menis multi collocarunt induſtriam, quorum ſingulorum labores, editaque Syſtemata & Compendia recenſere nimis prolixum foret. Fuere quoque qui uſum Phyſicæ in Facultatibus non ſpernendo conatu oſtenderunt, quod quoad *Theologiam* præſtiterunt Valeſius in *Philoſophia Sacra*, Danæus in *Phyſica Chriſtiana*, Joh. de Mey in *Commentariis Phyſicis*, ubi ſelectiora V. & N. T. loca illuſtrat, Voſſius *de Theologia Gentili*, Valent. Henr. Voglerus in Tract. *de rebus naturalibus ac medicis in Scripturis Sacris*, Sam. Bochartus in *Hierozoico*, Franzius in *Hiſtoria Animalium*, Bartholinus in *Arboreto Biblico*, nec non in libello de *Morbis Biblicis*, aliique: & quoad *Jurisprudentiam* Paulus Zachias, Medicus Romanus, in *Quæſtionibus Medico-Legalibus*. Ad Illuſtria ingenia quod attinet, quando quæritur: utrum Naturali Philoſophia indigeant? reſponderi ſolet, quod Phyſica, qua nihil cœleſtius, eis opus ſit ad Sapientiam, Hiſtoria & Politica ad regimen, Oratoria ad pompam, Matheſis denique ad recreationem, bellum, & juſtam Phyſicæ perceptionem. Verum in hac quæſtione ex profeſſo verſantem vide Vincentium Caſtellanum *de Officio Regis Lib. I. cap. 16.*

Uſus Phyſices in Theologia & Jurisprudentia.

An Phyſica Illuſtribus ingeniis neceſſaria?

§. XIX.

Joannes Clericus Methodo Analytica concinnandi Phyſicam conſilium iniit.

Qui Phyſicam tradere huc usq; aggreſſi ſunt, Synthetico ordine tanquam partem Philoſophiæ Theoreticæ eam pertractarunt, quod inſtitutum non probat Joannes Clericus editis Amſtelodami Anno M DCXCVI. 8vo. *de Rebus Corporeis quinque Libris*, in quibus ille Methodo Analytica concinnandi Phyſicam conſilium iniit. Cum enim, inquit ille, in Præfatione, principia generalia, ex quibus deduci poſſit effectuum omnium naturalium explicatio, inveniri certo non poſſe conſtet, nihil aliud Phyſicam candide tractantibus ſupereſt, niſi ut præcipua Naturæ *φαινόμενα* recenſeant, & Analytica Methodo in eorum cauſam inquirant; ſi forte palpando inveniri queat; ſin vero minus, quousque in unaquaque re progredi poſſint, ſine erroris periculo oſtendant, limitesque indubitati veri, vacillantiumque conjecturarum dili-

„diligenter ac ſincere ſignent. Quod vero Syſtema Phyſices Syntheticum, Geometrico more demonſtratum, fruſtra exſpectetur, probat inde, quod corpora, eorumque proprietates non niſi experientia cognoſcamus. Quippe ut eorum naturam perſpectam nobis eſſe vere exiſtimare poſſimus, oportet nos ad ultima, in quæ reſolvuntur principia, perſpexiſſe, adeoque tenuiſſimas eorum particulas, quæ ut ſenſus fugiunt, ita proprietatum velut origo ſunt, experientia accuratiſſime cognitas habere, quas illi, qui Methodo Synthetica procedunt, ſola conjectura ſibi innoteſcere confitentur. Exempli cauſa ſi a tali Phyſico quæratur quid ſit Plumbum, nihil reponere poterit niſi corpus eſſe, quod ad genus Metallorum refertur; quod liquefieri poteſt; quod ductile eſt malleo; quod igne; ſi in eo diutius maneat, abſumitur; quod certi eſt ponderis, ſi conferatur cum corpore, cujus nota ſit gravitas; quod rude cinerei eſt coloris nigro miſti, politum ſplendeſcit, aut nigrius evadit &c. Ulterius quærenti quæ ſit particularum, quibus plumbum conſtat, diſpoſitio & figura, nihil erit quod reſpondeat, præter conjecturas; ſe conjicere e.g. oblongas eſſe, flexiles & rarioris contextus, quia ea diſpoſitio & figura aptæ videntur ad rationem proprietatum Plumbi reddendam; cæterum ſe non definire an ex alia diſpoſitione, aliave figura eædem fluere proprietates poſſint. Proinde ut definire ſingula poſſimus, & certas proprietatum Corporis rationes reddere, concludit, neceſſe utique eſſe nos diſpoſitionem ac figuram tenuiſſimarum particularum cernere, imo etiam quibus vinculis ſoliditas conſtet ſcire indubitato quodam modo, quæ ſcientia non niſi uſu & experientia acquiritur. Conjecturis generalibus docet indulgeri quidem poſſe etiam, ſed certo ad ultima principia iis minime deveniri, id quod exemplo Horologii declarat, cujus interiora qui nunquam vidiſſet, conjiceretque eſſe aliquid quod gnomonem circumducit, is ſane non falleretur, ſed ſi vellet ejus rei naturam inveſtigare, nunquam forte ſcopum attingeret conjiciendo, nunquam certe ſe indubitato attigiſſe gloriari poſſet.

Quo vero laudatus Auctor hac ſua Methodo Analytica eo felicius progrediatur, ea primum contemplari conatus eſt, quæ ſimplicitate ſua minus negotii menti faceſſunt, hinc in *Primo* Libro ſummatim agit de totius univerſitatis rerum diſpoſitione; in *Secundo* de Terra & Mari; in *Tertio* de Aëre & Meteoris; in *Quarto* de Plantis & Animalibus; in *Quinto* denique de Corporibus in genere. Atque hæc de *Clerici* conatibus, qui in memoriam nobis revocant illud reconditiſſimæ doctrinæ Opus, quo *Iſaacus Newton*, Matheſeos Prof. Cantabrigienſis Anno 1687. inclaruit. Titulus Libri eſt: *Philoſophiæ Naturalis Principia Mathematica*, cujus ille hanc reddit rationem, quod ea maxime tractet, quæ ad gravitatem, levitatem, vim elaſticam, reſiſtentiam fluidorum, & ejusmodi vires ſeu attractivas ſeu impulſivas pertinent. *Omnis enim*, inquit, *Philoſophiæ difficultas in eo verſari videtur, ut a Phænomenis motuum inveſtigemus vires Naturæ, deinde ab his viribus demonſtremus phænomena reliqua. Et huc ſpectant Propoſitiones generales quas Libro primo & ſecundo pertractavimus. In Libro autem tertio exemplum hujus rei propoſuimus per explicationem Syſtematis mundani. Ibi enim ex phænomenis cœleſtibus, per Propoſitiones in Libris prioribus mathematice demonſtratas, derivantur vires gravitatis, quibus corpora ad Solem & Planetas ſingulos tendunt. Deinde ex his viribus per Propoſitiones etiam Mathematicas deducuntur motus Planetarum, Cometarum, Lunæ & Maris. Utinam cætera Naturæ phænomena ex principiis Mechanicis eodem argumentandi genere derivare liceret. Nam multa me movent, ut nonnihil ſuſpicer ea omnia ex viribus quibusdam pendere poſſe, quibus corporum particulæ per cauſas nondum cognitas vel in ſe mutuo impelluntur, & ſecundum figuras regulares cohærent, vel ab invicem fugantur & recedunt: quibus viribus ignotis Philoſophi hactenus Naturam fruſtra tentarunt. Spero autem quod vel huic philoſophandi modo, vel veriori alicui, Principia hic poſita lucem aliquam præbebunt.* Reſtat jam ut de Carteſii Phyſica pauca etiam commemoremus. Notum quod poſt renatas in Occidente Literas nonnulli Ariſtotelis placi-

Iſaaci Newtoni Philoſophiæ Naturalis Principia Mathematica.

placita in [illegible] deſerere cœperunt, inter quos non poſtremus eſt Nicolaus Copernicus, qui Ariſtarchi Samii, aliorumque Veterum Philoſophorum ſententiam de motu diurno & annuo Telluris circa Solem quæ dudum obſoleta erat, in lucem retraxit; at nemo ex novis principiis integram ordiri Phyſicam præter Renatum Carteſium auſus eſt, qui ita philoſophari cœpit, quaſi ante eum nemo res phyſicas tractaſſet. Verum de Ejus Principiis non omnes eodem modo ſentiunt. Iſaacus Voſſius in Lib. *de Natura & Propriet. Luc. Cap. IV.* ita mentem ſuam exponit: Tantum, inquit, nomen, tantamque autoritatem vir ille ſcriptis ſuis conſecutus eſſe videtur, ut pleraque ejus dicta pro demonſtrationibus habeantur, publiceque libri ejus tanquam veritatis indices in Scholis & Academiis quibusdam prælegantur. Atque hic cum à paucis poſtulatis & communibus velut notionibus philoſophiam ſuam auſpicatus ſit, in progreſſu tamen operis nemo plura aſſumpſit; & quidem talia, quæ nec ab ipſo demonſtrata ſunt, nec demonſtrari à quoquam poſſunt, etiamſi vim intellectui inferamus. In eo præcipue callidus fuit, quod cum tam plana & perſpicua præmittat principia, mox tamen iis relictis alia promat, quæ neque viſu neque ſenſu percipi poſſunt, globulos ſcilicet, particulas ſtriatas & elementa inviſibilia. Illis poſitis, non probatis, incipit philoſophari, quia nempe ubi oculi & ſenſus deficiunt, ibi fingendi incipit libertas &c. Superſedeo proferendis judiciis aliorum, quæ magno numero adduci poſſent, conſulendusque Petrus Poiret *de Eruditione Solida, Superficiaria & Falſa p. 276. ſeq.* ubi in convincendis falſitatis ejusdem Carteſii Principiis Phyſicis prolixus eſt: Unde vero novæ ſuæ ſtructuræ apparatum accerſiverit des Cartes, in Capite ſequenti docebitur?

De Carteſii Principiis Phyſicis quid ſentiendum?

§. XX.

Quæritur inter Philoſophos: utrum Phyſica ordine naturæ prior Mathematica ſit, an verſa vice? Sunt qui poſteriorem ſententiam, ſed falſo, amplectuntur. Accidens enim natura poſterius ſubſtantia, & omne naturale prius eſt accidentali. Atqui

Utrum Phyſica ordine naturæ prior Mathematica ſit, an verſa vice.

Phyſica de Subſtantiis naturalibus, Mathematica autem de accidentibus, nempe de quantitate agit. E. Phyſica Mathematicis Diſciplinis prior ſit neceſſe eſt. Verum reſervatis Inventis Mathematicis ad ultimum hujus Operis Caput, ad alia jam pedem promovebimus. Ac de *Grammatica* quidem ſimilis quæſtio inſtituitur: Utrum illa prior Dialectica ſit, an contra? Ad quam decidendam diſtingui ſolet inter id quod prius ordine naturæ, & quod prius ordine inſtitutionis ſive doctrinæ. Priori modo Dialectica utique prior eſt Grammatica: eſt enim Dialectica ars rationis, Grammatica vero Orationis: quare ſicut Ratio (quæ cauſa & fons Orationis) prior eſt Oratione (quæ rivulus & effectum rationis); ita Dialecticam quoque Grammatica priorem eſſe evincimus. In quam ſententiam *P. Ramus* eleganter differit: „Quemadmodum, inquit, in bene & optime conſtitutis Rebus„publicis comparatum, multoque tempore obſervatum videmus: „ibi Senatus in certum locum ab hominum acceſſu & aditu re„motum & ſeparatum confluit, ubi multa & varia differunt, dis„putant, utrinque diſputata concludunt, decernunt, Senatusque „conſulta faciunt: Ad fores curiæ miniſtri & famuli præſtolan„tur, qui, quod Senatus concluſit, promulgant, & in vulgus enun„ciant: ipſis tamen Senatui intereſſe non licet: ita in homine „ratio inſtar Senatus, cujus explicationem & doctrinam Dialectica „ſibi vendicat, ſuam in Capitolio curiam habet, hoc eſt, in capite „& cerebro, ibi regina illa ratio de divinis & humanis, ſacris & „profanis rebus ratiocinatur, differit & decernit, ſola etiam ſine „linguæ commercio Senatusconſulta quaſi facit. Ad cujus Ca„pitolii fores duo ſunt in lingua præcones & miniſtræ ad ea, quæ „ratio decreverit, proferenda & enuncianda conſtitutæ: Gram„matica ſcilicet & Rhetorica, quarum illa purum, terſum & emen„datum ſermonem ſuppeditat, quo tanquam organo mentis co„gitata & ſenſa explicamus, & aliis etiam communicamus &c. At reſpectu poſteriori, in ordine ſcilicet ad conceptum & cognitionem noſtram, Grammatica Dialecticam præcedit, id quod vel inde

Utrum Grammatica prior Dialectica, an contra?

inde confirmatur, quia omnes Diſciplinæ Grammatica egent, ac ipſa Logica a Grammatica Nomen & Verbum accipit; verum de hoc argumento fuſe lateque differentem vide Zabarellam *Lib. I. de Nat. Logic. Cap. X.* Circa Grammaticam aliquantiſper ſi ſubſiſtamus, eſt illa, ut Empirici *Lib. adv. Gram.* verbis utar, duplex, „ alia quæ profitetur ſe tradituram elementa, illorumque conne-„ xiones, & quæ, ut paucis dicam, ſcribendi, ac legendi ars quæ-„ dam eſt; alia autem, præter hanc facultas profundior, quæ non „ in nuda literarum cognitione ſita eſt, ſed in examinanda etiam „ earum inventione ac natura, & præterea in orationis partibus, „ & ſi quid hujuscemodi conſideratur. *Illa* quemadmodum apprime neceſſaria, ita *Hæc* haud raro onerarias ducit, inutili ſaburra gravatas. Notæ ſunt caprinæ Criticorum rixæ, cujusmodi libris editis inter Cruſium & Friſchlinum *de Græco Ablativo*, inter Vallam & Raudenſem de Reciproco *Sui*, aliæque indignæ memoratu extiterunt. Bohuslaus Balbinus geminam ſcripſit Comœdiam, alteram cui titulum fecit: *Latinitas fugiens*, & alteram, *Parvus Cicero;* in quibus ſatyrice exploſit inutiles illas diſcordias, quarum ſpecimina apud Quintilian. *in Inſtitut. Orator Lib. I. Cap. VI. & X.* A. Gellium *Lib. XIV. Cap. V. & Lib. XV. Cap. III.* Alexandr. ab Alexandro *Genial. Dierum Lib. I. Cap. XXI. & Lib. III. Cap. XIX. aliosq;.* videri poſſunt. Cicero Ariſtarchos ejusmodi *Aucupes Syllabarum* vocat, quorum inſidias ne optimi quidem Auctores effugere potuerunt, quos ad male genitas regulas ſuas examinare non dubitarunt, dum alius Latinitatem Ovidium docere voluit, alius barbarie Plautum notavit, alius in Taciti ſtylum calamum ſtrinxit; qui ipſi tamen, dum Latinitatem probatiſſimam docere ſe jactant, in præceptis ſuis maxime barbari & inexcuſabiles ſunt, ſuoque ſe confutant exemplo. Nolumus hic prolixum Grammaticorum & Criticorum catalogum texere, quos Caſpar Scioppius *in Conſultationibus de Scholarum & Studiorum ratione, ac de Prudentiæ & Eloquentiæ parandæ modis p. 73. ſeq.* ordine recenſet: qui ipſe in hoc ſtudiorum genere ſæpenimis etiam curioſus, ne

Grammatica duplex.

Inutiles Criticorum rixæ.

Caſpar Scioppius nimium ſubtilis verborum penſitator.

dicam aliud quid, deprehenditur. Eſt quippe ille nimium ſubtilis verborum penſitator, dum ob unicum vocabulum totos Auctores quandoque redarguit. Vel ipſe Cicero barbariſmi ab eo accuſatur: quæ ejus maledicentia, cum non niſi ad ſcommata & convitia factus videatur, *Zoili & Canis Grammatici* titulum ipſi peperit. Quantum ad præſens inſtitutum edidit inter alia etiam *Grammaticam Philoſophicam*, ſcriptum quidem non contemnendum, ſed cujus pleraque ex Franciſci Sanctii, in Salmanticenſi Academia quondam Profeſſoris *Minerva vel Grammatica Nova* deſumpſit: Qui Sanctius (ut obiter moneam) hoc opere ſuo communis Literatorum Pater & Doctor appellari meruit, utpote qui libertate uſus fœdos Grammaticorum errores detexit, obſcura hactenus in lucem eduxit, monſtroſa ac prava emendavit, inutilia excluſit, neceſſaria denique & aliis inaudita addidit; Cujus correctionis cauſam *Minervæ Lib. I. Cap. II.* ipſe dat, inquiens: *Grammaticorum ſine ratione teſtimonius & auctoritas nulla eſt.* Sed revertamur ad Scioppium. Hic in Conſultationum ſuarum ultima *de Cauſis Grammaticæ Philoſophicæ in Scholas inducendæ* ſeptem rationes allegat, quæ Conſcientiis Epiſcoporum ſcrupulum injicere debent, ne veterem Grammaticam diutius in Scholis tolerare velint. Nervus totius argumentationis in eo conſiſtit, quod *vetus Grammatica plena ſit fraudibus & mendaciis;* turpe vero eſſe permitti, ut pueris tantus mendaciorum numerus a Magiſtris, præcipueque Clericis inſtilletur. Quam aſſertionem ſuam ut probet, demonſtrare inter alia nititur vulgarem illam Regulam: *Nomina Arborum & Urbium ſunt generis fœminini,* manifeſte eſſe falſam, cum ſcilicet & ratio philoſophica, & Scriptorum auctoritas evincat, ejusmodi nomina non habere genus niſi ex regula terminationis, vel vi ſignificationis. Ita, inquit, *Mediolanum magna* dicitur, quia ſignificatur & ſubauditur *Urbs,* cum alioqui vi terminationis Mediolanum ſit genere neutrum. Sic Virgilius *Altum Præneſte* dixit, ſignificans *oppidum,* & *ſub ipſa Præneſte,* ſignificans *Urbem.* Pari ratione *hæc Corinthus* dicitur, quod *Urbs* ſignificetur,

Ejus Grammatica Philoſophica unde deſumpta? Fr. Sanctii Minerva, vel Grammatica Nova laudatur.

Rationes Scioppii, quare non toleranda diutius in Scholis vetus Grammatica?

Regula illa: Nomina Arborum & Urbium ſunt generis fœminini, num vera?

ficetur, cum alioqui Corinthus per terminationis regulam ſit maſculinum, quomodo a Propertio & Vellejo uſurpatum videmus. Priſcianus Lib. 5. teſtatur, veteres dixiſſe: *Hic cupreſſus, platanus, laurus, ulmus, populus*, propter terminationem, cum *Arbor* in iis ſignificetur. His aliisque in medium prolatis, concludit: *An ergo non erubeſcendum eſt Chriſtianis, quod pueros cogunt mendacia credere & ediſcere? Nec refert, quod mendacia iſta ſint de rebus frivolis: nam ſaltem mentiendi conſuetudo non eſt frivola, cum ſit homine Chriſtiano prorſus indigna, nec ejus culpam ulla vel neceſſitatis, vel utilitatis elevet excuſatio. Ac tanto nunc turpius eſt mendacia illa tolerare, poſtquam eorum falſitas publice fuit retecta & convicta. Nec enim ignorantia quenquam culpa liberat, cum præſertim planum factum ſit, quantum detrimenti privatim ac publice importet, omnis liberalis doctrinæ fundamentum in mendaciis jeciſſe.* Sed quis non videt *Scioppium* hic excolare culicem & glutire camelum? O ſi majorum fraudum & mendaciorum ipſe non eſſet reus, excuſari ille ejusque ſcripta facile poſſent!

§. XXI.

Dum in Palæſtra Grammatica jam verſamur, venit in mentem jucundus libellus Auctore Andrea Salernitano, Patricio Cremonenſi Anno 1581. primum editus, quem *Bellum Grammaticale* inſcripſit. In eo ſub Prælii vel Certaminis Schemate Auctor Criticos inſectatur & exagitat, quem in finem Grammaticam cum Provincia comparat, quæ licet unica ſit & individua, geminos tamen habet, qui in ea imperent, potentiſſimos Reges, VERBUM ſcilicet & NOMEN: & prior quidem AMO, poſterior vero POETA nuncupatur, qui longo tempore tanta ſimul regnavere concordia, ut in conficienda oratione, ex qua utriusque imperii vectigal omne conſiſtit, nullum unquam diſſidium, nullumque litigium auditum fuerit. In qua Regum harmonia cum Grammaticæ res optime procederent, felicique proſperarentur ſucceſſu, accidit ut orta inter eos ex levi cauſa diſſenſione, cuncta tumultibus, & inexſpectatis bellorum anfractibus involverentur. Quid enim

Andreæ Salernitani Bellum Grammaticale.

enim non faciant, vinum, & immoderatius ſumptæ epulæ, quæ utrumque Regem in tantas inimicitias impulere, ut dominandi libidine tanquam ſylveſtres tauri aſylo acti, propria Regna, & tam nobile Grammaticæ imperium pene everterint. Hinc referre incipit, quo pacto res ſit geſta. Cœnantibus, inquit, aliquando prædictis Regibus in medio æſtatis fervore ſecus placidiſſimum & perennem fontem, cujus ripas undique virides fagi, & altiſſimæ plantani opacitate eximia obumbrabant, poſtquam abunde ventri factum eſt ſatis, cum incaluiſſent mero, orta eſt inter eos quæſtio, cujusnam partes in conficienda oratione potiores cenſerentur? Et *Verbo* quidem digniorem locum ſibi adſcribente, acriter *Nomen* reſiſtebat, aſſerens ſine ſe ſtare orationem non poſſe, ex ſeque procedere, quod intelligibilis & grata habeatur. Quid enim, ajebat, facis tu in oratione ſine me? Si paululum præſentiam meam ſubtraxero, non ſecus te intelligant audientes, ac mutum loquentem. Confice illam pauliſper ſine me, fac ut ſciant audientes quid tibi velis: certe niſi ipſe interpres accedam, vel ipſa intentionis tuæ primordia nullus valeat penetrare. Sed & illud notari eſt dignum, quod quo antiquior ſum, eo etiam dignior comprobari debeo. Quis vero neſciat fuiſſe Nomen prius quam Verbum? Aut quis non intelligat Nomini, quam Verbo vetuſtiora adeſſe exordia. Certum eſt Deum feciſſe omnia: quod ſi omnia, utique & Verbum: Deus autem Nomen eſt, non verbum. Igitur a Nomine facta ſunt omnia, & non ſolum a Deo, ſed & a Nomine facta eſt oratio. Sic tu o Verbum, qui adeo inſoleſcis, a Nomine eſſe convinceris. Legiſti tu aliquando: inter natos mulierum non ſurrexit major Johanne Baptiſta? Dei hæc eſt ſententia, huic refragari minime tibi fuerit fas. Sic Johanne nullus eſt major: Johannes autem eſt Nomen &c. Ad hæc præmiſſo Introitu *Verbum* reſpondet: Ne Tu ſolus Literas ſcire videare, manifeſtiſſimis & planiſſimis ejusdem Sacræ paginæ dictis auctoritatem meam conſervabo. Proferam autem primo loco id, ubi dicitur: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum,

Certamen inter Nomen & Verbum de prærogativa.

Deum, & Deus erat Verbum. Arrige aures, cur faciem caperas? Deus, inquit Scriptura, erat Verbum: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Non igitur nomen fecit omnia, ſed Verbum. Deus autem erat Verbum, non nomen. Sed & Verbo Domini cœli firmati ſunt, & omnis virtus eorum &c. Sed nolo in recenſendo ingenioſo hoc inter Nomen & Verbum certamine nimis eſſe prolixus, quod per integrum jam nominatum libellum continuatum videri poteſt. Præterea exſtant quoque Guilielmi Hughes, Angli, *Diſputationes Grammaticales*, Londini A. 1671. publicatæ, in quibus per Opponentium & Reſpondentium reciprocationes Criticorum lites componuntur; quod ipſum quoque factum per Problemata & Quæſtiones a Rudolpho Goclenio, in Academia Marpurgenſi quondam Profeſſore. Cæterum quemadmodum in omnibus Diſciplinis τὸ θεῖον datur, ita in literis ſyllabisq; (quæ ad Grammaticam pertinent) habemus quoque quod admiremur. Sane quotquot ſunt artes, diſciplinæ, volumina, ex paucis elementis nata omnia. Sed mittimus Grammaticam, cui affinis *Rhetorica*. Ut enim Illa recte loquendi, ita Hæc ornate dicendi ars eſt: nam τὸ *loqui* ſecundum Ciceronem ad proprietatem verborum, τὸ *dicere* autem ad ornatum refertur. Eſt proinde *ornate dicere*, ut Talæus in Ciceronem commentatur, Orationem Troporum luminibus variare, Figurarum inſignibus exornare, modulatione vocis permulcere, ac denique dignitate geſtus excitare. Quam Artem attice, ſcienter, perite, apte, diſtincte & ornate dicendi Ariſtoteles profeſſus eſt primus, ſcriptis ad Theodecten tribus libris, quibus perfectiſſimo omnia, ex intima Philoſophia deſumptis argumentis, executus eſt. *Libro Primo*, qui XV. Capitibus abſolvitur, affinitatem ac ſimilitudinem Dialecticæ & Rhetoricæ oſtendit, atque hujus quidem definitionem ſiſtit; cujus officium ac eſſentiam cum in Perſuaſione collocaſſet, fontes Argumentorum, quibus conciliari poſſit fides, generales aperit: præcipue vero λόγυς oratorios e natura rei magis, quam perſona dicentis extractos exhibet. Præterea eodem

Guil. Hughes Diſputationes Grammaticales, & Goclenii Problemata Grammatica.

τὸ θεῖον in literis & Syllabis.

Differentia inter Grammaticam & Rhetoricam.

Ariſtoteles primus eſt, qui docuit Artem ornate dicẽdi.

Librorum ejus ad Theodecten ſeries.

Libro tria pro varietate Auditorum Cauſarum Genera eſſe docet, & denique horum ſingulorum objecta, habito inprimis ad diverſas Rerumpublicarum formas reſpectu, exponit. *Libro Secundo*, & prima quidem ejus parte, quæ ad Caput XII. usque porrigitur, duo reliqua τῶν πιθανῶν momenta *de Moribus & Affectibus* prolixius exequitur: Parte altera autem a Capite XII. usque ad XVIII. de Moribus Auditorum agit, docens quomodo ad eos accommodanda ſit oratio. Tertia parte, quæ duobus Capitibus continetur, Propoſitiones Communes explicat, quarum quatuor ſunt genera, primum de Poſſibili, ſecundum de Facto, tertium de Futuro, quartum de Magno: In quarta denique Parte adfert Locos Topicos, qui ad quamlibet quæſtionem civilem probabiliter tractandam plurimum valent. Cumque Rhetorica æque ac Dialectica, Contrariorum ſit, poſtremo Capite Fallacias quoque & ſpecioſa Enthymemata, cum ratione eadem ſolvendi, monſtrat. Tandem poſteaquam Libris duobus præcedentibus Doctrinam de Inventione tradidiſſet, *Librum Tertium* jam cæteris Artis dicendi partibus, Diſpoſitioni nempe, Elocutioni & Actioni impendit, de Actione quidem & Elocutione primis XII, de Diſpoſitione VII. reliquis Capitibus commentatus.

Rhetorica ad Alexandrum, num Ariſtotelis?

Huic Operi Ariſtotelis ſubjungitur aliud Scriptum unico conſtans libro, dictum *Rhetorica ad Alexandrum*, in quo ea, quæ præcedentibus libris ad Theodecten ſcriptis tradita ſunt, breviter repetuntur, iisque nova exempla ſubjiciuntur. Utrum vero hæc ipſa Rhetorica Ariſtotelem habeat Auctorem, multi ſunt qui dubitant? In quam

Commentarii in Libros ad Theodecten.

ut nullus exſtat Commentarius, ita in Libros ad Theodecten variorum labores miniſtrantur. Nota eſt induſtria quam hic impendit Vir Clariſſimus Petrus Victorius, qui inter Interpretes primam palmam meretur. Habentur quoque Joh. Sturmii

Accommodati iidem ad Theologiam & eloquentiam Eccleſiaſticam,

breves quidem, ſed eruditæ notæ: quibus prolixior neque etiam ineruditus Commentarius eſt Martini Borrhæi, qui ad Theologiam exempla omnia dirigens, illius Facultatis Studioſis magno eſt uſui. Præterea Chriſtophorus Schraderus in Academia Julia Profeſ-

Profeſſor Rhetoricorum Ariſtotelis ſententiam & uſum per omnes tres Libros, horumque ſingula Capita eruditis Obſervationibus aperuit, atque inſigni inſuper exemplorum farragine illuſtravit; inprimis vero, quam commode ad Eccleſiaſticam Eloquentiam ea, quæ de Rhetorices utilitate a Philoſopho *Lib. I. Cap. I.* traduntur, applicari poſſint, ſeorſum aperuit, commendans ipſe Oratori Eccleſiaſtico moratæ Orationis concinnandæ ac opportune uſurpandæ ſtudium: cum quo conferendus Michael Dilherrus, qui in *Manuductione Ariſtotelica ad Locos Inventionis Rhetoricæ*, Locos Inventionis Ariſtotelicos exemplis Theologicis eleganter illuſtravit. Ad extremum cum dictum, quod Ariſtoteles in ultimo Libro de Actione Oratoris, h.e. de Voce & Geſtu totius corporis egerit, legendus hac in parte Ludovicus Creſollius in Opere ſingulari, quod tribus Libris Lutetiæ Pariſiorum Anno currentis Seculi XX. hoc inſignitum Titulo edidit: *Vacationes Auctumnales, ſive de perfecta Actione Oratoris & Pronunciatione*; ubi magno ſtudio pleraque huc facientia congeſſit. Quo & Viri Cl. Petri Francii *Specimen Eloquentiæ Exterioris* referendum, in quo *Eloquentiam Corporis*, ut vocat eam Cicero, veluti in ordinem redegit, certisque regulis adſtrinxit. Utque illuſtri exemplo præcepta confirmaret, Ciceronis *pro Archia* Orationem exhibuit, ejusque omnia membra quo oris habitu, qua vocis flexione, quo corporis geſtu motuve pronunciarit, aut pronuncianda ſint, in adjectis cuivis colo ſeu inciſo obſervationibus, ad regulas antea traditas compoſitis, perſpicue oſtendit; allegans pariter memoratum Creſollium & Galli Anonymi *de Actione Oratoria* Scriptum, ſub Conrarti nomine poſtea vulgatum, ſed falſo, cum potius Michaelem le Faucher auctorem ejus eſſe indicarit Melch. Smidius, Prof. Helmſtadienſis, qui A. 1690. in Latinum ſermonem libellum iſtum tranſtulit: quo de argumento in *Actis Erud. Lipſ. Anno. 1694. p. 464.* ubi Francii ſpecimen recenſetur, plura. Atque hæc de primo Inventore Ariſtotele, poſt quem nominandus Hermogenes, qui prolixe & maxima ſubtili-

Ludov. Creſollii Vacationes Autumnales.

Petri Francii Specimen Eloquentiæ Exterioris.

Galli anonymi Scriptum de Actione Oratoria.

Hermogenis in Eloquentia tradenda ſtudium.

tate pariter ac facundia ea, quæ ad Eloquentiam pertinent, quoq; pertractavit, & quidem unamquamque partem peculiari libello. Fundamenta is omnia ex Ariſtotele habet, hinc commentarii inſtar in tres Libros Stagiritæ legi poteſt, non obſtante multorum judicio, quod in minutias Rhetoricam conſciderit, & pluribus, quam opus, terminis uſus fuerit. Nolo hic prolixus eſſe in recenſendis Scriptis eorum, qui præter allegatos Auctores expoliendæ Eloquentiæ præcepta dederunt, inter quos primum tenet locum Cicero *in Lib. de Oratore, de Inventione* &c. cui jungendus Quintilianus *in Inſtit. Orat.* omitto quoque eos, qui certam aliquam Oratoriæ partem ſibi tractandam ſumpſerunt, e quorum numero reliquos omnes ſuperarunt duo Dionyſii, alter Halicarnaſſeus, qui eruditione & ingenio ipſum Hermogenem vincere videtur; alter Longinus, qui aureum illum & recondita eruditione pleniſſimum libellum *περὶ ὕψυς* ſive *de ſublimitate ſtyli* ſcripſit, quem notis marginalibus Criſpinus ornavit; nec non Demetrius Phalereus, in cujus *de Interpretatione* & alia ſimilis argumenti opuſcula Joh. Caſelius quondam Prof. Helmſtadienſis docte commentatus eſt. E Recentioribus inſtar omnium eſt Voſſius; poſt quem ex plurimis Vincentius Placcius, quod argumentorum & enthymematum, quibus ad diſſerendum uti poſſumus, fontes & locos feliciſſime atque uberrime digeſſerit, hic etiam nominari meretur.

§. XXII.

Emblema Eloquentiæ.

Veteres quando Eloquentiæ robur dignitatemque apto volebant emblemate adumbrare, Herculem aureis catenulis ex ore profluentibus ſuſpenſas populorum aures trahentem, formabant; ubi in Hercule Orationis potentiam, in Auro præſtantiam, in Catenis tenendi vim, in obligatis auribus animorum devinctorum promptitudinem demonſtrarunt: quæ Oratoria dicendi vis & copioſe loquens ſapientia utrum ingenio magis & exercitatione, an vero præceptis comparetur, quæri ſolet? Sextus Philoſophus *Lib. II. adverſus Diſcipl. quæ ante Philoſophiam diſcun-*

Utrum ea ingenio magis & exercitatione an vero præceptis comparetur?

diſcuntur prius quæſtionis membrum eo confirmare nititur, quod multi, qui nunquam didicere Rhetoricam, Oratoria facultate præſtiterunt, cum contra plurimi, qui omnia artis præcepta didicerant, ubi ad forum & judicia ventum eſſet, plane inepti ac elingues fuerint. Cujus rei exempla Petrus Crinitus *de Honeſta Diſciplina Lib. V. Cap. III.* in Demoſthene & Theophraſto nobis narrat, qui eloquentia apud Græcos ita præſtiterunt, ut in tota fere Græcia vix unus aut alter cum illis conferri poſſit; ſed hi tamen (ut Veteres memorant) dum verba aliquando facturi eſſent, ſubito pavore affecti a ſermone defecerunt. Nam Theophraſtus apud populum Athenienſem dicturus præ pudore (ut creditur) obticuit. Idem quoque Demoſthenes apud Philippum Regem Amyntæ filium fecit. Quod & ſua ætate accidiſſe idem Crinitus refert, allegans exempli loco ex populo Senenſi Barth. Sothinum, Juris cum Civilis, tum Pontificii conſultiſſimum, qui Alexandro Pontifici ſuæ civitatis nomine gratulaturus, in media prope oratione excidit. Quin idem poſt Sothinus apud Auguſtinum Barbadicum Venetæ Reipublicæ Principem dicturus, conari cœpit orationem, ſed nihil tamen exprimere potuit. Franciſcus Barbarus autem vir & conſilio & eloquentia maximus, apud Philippum Mediolani Ducem verba facturus, cum in hunc modum cœpiſſet: Magnum eſt nomen tuum, Princeps maxime, in univerſa terra; mox orationis oblitus, quam didicerat, cœpit a capite repetere: & cum deturbatus ægre conſiſteret, Dux Philippus, ut homo ſapiens & modeſtia ſingulari, quaſi eum interpellans, apprehenſa Barbari manu familiarius aliud atque aliud ab eo cœpit percontari, quousque illum animo labantem firmavit, & ad capita orationis deduxit &c. At hæc ὡς ἐν παρέργῳ. Revertamur ad Sextum, cujus opinionem Rolandus Mareſius ſequitur, *Lib. II. Epiſt. Philolog. Epiſt. LI.* ad J. Baptiſtam Perſium Moncampium ita ſcribens: *Cum nuper Demoſthenis Orationes legerem, verum eſſe comperi, quod Quintilianus ſcripſit, pectus eſſe, quod diſertum facit, & vim mentis. Ille enim oratorum omnium longe princeps, ac pene*

Optimi Oratores in dicendo nonnunquam exciderunt?

lex orandi ab eodem Quintiliano dictus, tamen in illis orationibus non multam artem adhibuiſſe videtur: in quibus tantum ſumma prudentia hominis πολιτικοῦ ubique nitet. Nihil inſolens aut ineptum, ſed omnia ſana & ſincera (quæ Atticorum eſt virtus præcipua, ut ait Cicero) & ex ingenio ac judicio magis, quàm ex arte oratoria provenientia. Nam de ſermone nihil dico, quod eſt ſolum & quaſi fundamentum eloquentiæ, qui in eo eſt vere Atticus, & ita elaboratus, ut ſingulorum verborum pondera dictus ſit examinare. Quod vero non arte & ſcientia, ſed longe magis facultate & meditatione, eloquentia contineatur, ſummi etiam oratores in ea ſententia fuerunt, Lyſias & Æſchines, qui cum Rhodiis exularet rogatus a Rhodiis, ut eos artem dicendi doceret, negavit ſe eam ſcire. Antonius etiam inter Oratores Romanos præcipuus, nullum eſſe artificium dicendi, paſſim apud Ciceronem in libris de Oratore affirmat; præſertim cum nemo artis ſcriptor, ne mediocriter quidem diſertus fuerit, eloquentiſſimi autem enumerabiles extiterint, qui nec iſta didiciſſent, nec ſcire curaſſent. Itaque ut quis diſertus evadat, non multum meo judicio in iſtis Rhetoricæ præceptis, quæ ſunt infinita, ſe torquebit. Sed cum erit communi illa eruditione imbutus, quæ in artibus ingenuis conſiſtit, & Philoſophiam præcipue moralem attigerit, quas Socraticas chartas appellat Horatius, tum demum frequenter ſe in dicendo & ſcribendo exerceat. Exercitatio enim, quod potentiſſimum diſcendi genus vocat Quintilianus, ſine multis præceptis aliquem eloquentiæ uſum affert ei, modo indolem habeat, & naturam ad eam idoneam, quæ præcipue hic multum valet. Judicium etiam, quod idem Horatius recte ſcribendi principium & fontem eſſe dixit, non parum corroborabit. Sed magno cum judicio priſcorum Oratorum libri ſunt evolvendi, & præcipue Philoſophorum commentarii legendi. Prædictus enim Cicero fatetur, ſe oratorem, ſi modo ſit, aut quicunque ſit, non ex Rhetorum officinis, verum ex Academiæ ſpatiis extitiſſe. Sed fac naturam nonnullis inſignem dicendi facultatem largitam eſſe; præcepta tamen, ut in quavis Arte, ita hic etiam homines, ne impingant facile, certos reddunt, ut proinde Ars naturam juvet, & ingenio facun-

facundo jam præditos magis magisque diſertos efficiat. Id quod
Iſocrates bene obſervavit ſcribens : αἱ δυνάμεις καὶ τῶν λόγων, „
καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἁπάντων ἐν τοῖς εὐφυέσιν ἐγγίνονται, καὶ τοῖς πε- „
ρὶ τὰς ἐμπειρίας γεγυμνασμένοις. ἡ δὲ παίδευσις τοὺς μὲν τοιούτους „
τεχνικωτέρους, καὶ πρὸς τὸ ζῆν εὐπορωτέρους ἐποίησεν. Præſtantia „
& Orationis, & rerum aliarum omnium, in naturali quadam vi „
• conſiſtit, etiam in iis, qui circa experientiam verſati ſunt. Do- „
ctrinæ autem inſtitutio eos artificioſiores, & ad vivendum feli- „
ciores reddidit. Atque hæc ipſa inſtitutio crebraque exercitatio faciunt quandoque Oratorem Extemporalem, cujus exemplum Eraſmus Lib. XIV. Epiſt. XV. in Franciſcano quodam exhibet, de quo : *Rogatus*, inquit, *a me familiariter, quibus modis præpararet animum ſuum iturus ad concionandum ; reſpondit, ſe ſolitum in manus ſumere Paulum, & ejus lectionem tam diu commorari, donec ſentiret incaleſcere pectus. Illic hærebat addens igneas ad Deum preces, donec admoneretur eſſe tempus incipiendi. Nonnunquam ſepties concionabatur uno die, nec unquam illi deerat ſermonis eruditi copia.* Fuit id in hoc homine ſingulare quid, adeoque dignum admiratione ; alias vanitas eſt extemporalitatem in oratione oſtentare, & paratam ubivis & in omni argumento facundiam profiteri, quod rationibus ex intima Philoſophia petitis in Commentar. *de Liberis Educandis* Plutarchus demonſtrat. Quo pertinet illud Ariſtidis Sophiſtæ, qui teſte Philoſtrato Marco Imperatori ſciſcitanti, quando ipſum auditurus eſſet? reſpondit : *hodiernam diem exime, ut cras audias; neq; enim vomentium e numero ſumus, ſed elaborantium.* Supereſt ut verſantes in hac materia, aliqua adhuc *de Eloquentia Muta* proferamus. Conſiſtit illa in actione & geſtibus, quibus ita animi cogitata exprimit, ut ſine ullius verbi prolatione, ſive argumenta illa ſint, ſive figuræ, intelligi poſſint. Quo referenda methodus illa, qua per digitorum varios flexus formato alphabeto aliqui loquuntur, vel qua per pulſus parietum rhythmicos ſe non videntes intra cameræ tenebras animi ſenſa ſibi ſignificant, de qua extat Epigramma Hiſpa-

Exemplum Oratoris Extemporalis.

Extemporalis dictio vitanda.

Datur & Eloquentia muta.

Hiſpanicum Thomæ de Pinedo *Comm. in Steph. de Urbibus ad vocem* Ἄςακος, *p. 128.* Græci illam Artem ὑποκριτικὴν, Latini vero *Hiſtrionicam* vocarunt, quæ a Veteribus adeo exculta fuit, ut cum *Cicerone Roſcius* Hiſtrio decertaverit, uter pluribus modis eandem ſententiam variaret, prior verbis, alter figuratis geſtibus? *Manu* vero atque *oculis* res tota peragebatur. De Manu, quam alteram linguam nonnulli dixere, ita Quintilianus: *Manus ipſam pene verborum copiam perſequuntur:* Et Theodoricus Italiæ Rex apud Caſſiodorum hanc mentem exprimendi rationem muſicam mutam vocavit, *quæ ore clauſo manibus loquitur, & quibusdam geſticulationibus facit intelligi, quod vix narrante lingua, aut ſcriptionis textura poſſit agnoſci.* De Appollonio Philoſtratus *Lib. I. de Vita Apollonii Cap. IX.* refert, quod Pamphiliam atque Ciliciam ſeditione laborantes, ſola manus tacita oratione compoſuerit; quam vim nonnulli non tam manuum motui, quam novitati rei, & adſpectui hujus hominis, quem habebant pro Deo, adſcribunt. Quo referendum quoque quod Cl. Ælianus Variæ Hiſtoriæ Lib. XIV. Cap. XXII. de Tryzo Tyranno quodam memorat: *Hic,* inquit, *volens omnes conjurationum & inſidiarum contra ſe vias intercludere, legem ſuis ſubditis poſuit, ut nemo cum altero neq; privatim neq; publice ſermones miſceret: quod fuit graviſſimum minimeque ferendum. Itaque dolo tyranni mandatum eluſerunt, & oculorum manuumque geſtibus, & nutu animi ſenſa mutuo ſignificabant & accipiebant.* Eademque & Amantium loquela eſſe ſolet, de qua in Poëſi ſua Amatoria paſſim Ovidius, v. g. Lib. I. de Arte Amandi diſtich. 69:

Nil opus eſt digitis, per quos arcana loquaris,
Nec tibi per nutus accipienda nota eſt.

Nec non Lib. I. Amorum, Eleg. IV.

Cum premet ille torum, vultu comes ipſa modeſto
Ibis, ut accumbas; clam mihi tange pedem.
Me ſpecta nutusque meos, vultumque loquacem;
Excipe furtivas & refer ipſa notas,

Verba

Verba ſuperciliis ſine voce loquentia dicam:
Verba leges digitis, verba notata mero.

Et Lib. II. Amorum Eleg. V:

Ipſe miſer vidi, cum me dormire putares,
Sobrius appoſito crimina veſtra mero.
Multa Supercilio vidi vibrante loquentes:
Nutibus in veſtris pars bona vocis erat.
Non oculi tacuere tui, conſcriptaque vino
Menſa, nec in digitis litera nulla fuit. &c.

Atque hæc eſt illa manuum Oratoria, de qua Joh. Bulvver, Anglus, ſingularem librum conſcripſit, quamque Auguſt. Maſcardus *Diſſertat. Rom. in. VII.* Chiromantiam vocat, ex qua appellatione illi, qui hac arte utebantur, chironomi dicti ſunt. De Oculorum autem in exprimendis animi affectibus, animandaque Eloquentia, vi & efficacia, videri poteſt Cicero *Lib. III. de Oratore*, nec non, quem ſupra allegavimus, Ludov. Creſollius *Vacat. Autumnal. Lib. II. Cap. IV. & IX.* in quo Opere Auctor doctiſſimus ex optimis Hiſtoricis, Oratoribus & Poëtis accurata Phyſiognomiæ lineamenta duxit. Referenda huc quoque Ægyptiorum, Chinenſium & Peruvianorum per literas hieroglyphicas loquendi ratio, ut & Canadenſium lingua *Ixarete* i. e. *lingua muta* vocata, qua teſte Patre le Jeune *in Hiſtoria Nova Franciæ* una voce integras ac prolixiores ſententias efferre potuerunt. Quomodo per ardentes faces, contorquendo eas varias in partes, Amici e longinquo inter ſe colloqui poſſint, docet Cardanus *de Subtilitate Lib. XVII.* cum quo conferendus Paulus Caſatus *in Diſſertationibus Phyſicis de Igne, Diſſert. I. p. 14.* Ab hac Eloquentia Muta diverſa eſt *Eloquentia in Tacendo* dicta, de qua B. Morhofius Anno 1684. elegantem Diſſertationem edidit, cui Illa deſcribitur: Prudentia Oratoris, qua id ſolum, quod in Oratione ἐνεργητικὸν eſt, exprimit, ea vero, quæ vel circa Inventionem, vel circa Elocutionem περίεργα ſunt aut ſuperflua, ab argumento, perſonis, loco, tempore, re aliena, aut quovis modo inepta, omittit, aut indicta eſſe cupit. Nec non Eloquentia in Tacendo.

§. XXIII.

Differentia inter Numerum Oratorium, & Poëticum.

Miſſa Soluta, ad Ligatam Orationem jam progreſſum facimus. Utraque *Numeroſa* recte dicitur. De illa Cicero ſcribit, quod Iſocrates primus rationem monſtraverit, qua ſoluta etiam Oratio numeroſa eſſe poſſit. Idemque frequenter teſtatur, ſe quod numeroſum ſit quærere: nempe non tam *ἀριθμὸν*, numerum ipſum, quam *ἐυρυθμὸν* quiddam, id eſt juſtam vocabulorum compoſitionem, & ratione ejus, quo terminantur, ſimilitudinem. De Demoſthene etiam Quintilianus *Lib. IX. Inſtit. Rhet. Cap. IV.* judicat, quod tantopere vibraſſe ſua fulmina non diceretur, niſi numeris contorta ferrentur. Differt tamen Numerus Oratorius a Poëtico in eo, quod hic magis legibus adſtrictus, ille autem aliquantum liberior ſit, cum nihil aliud quam Periodus juſto verborum numero completa; quod Orationem rite fabricandi artificium non tam ex regulis & præceptis, quam uſu addiſcitur. Ad prærogativam quod attinet, notum eſt vetus illud

Utrum Orator Poëtæ, an contra Poëta Oratori præſtet?

certamen: *Utrum Orator Poëtæ, an contra Poëta Oratori præſtet?* quod in utramque partem ſummis eloquentiæ viribus inſtitutum legitur in antiquo libro *de Oratoribus*, qui ab aliis Tacito, ab aliis (& verius quidem) Quintiliano adſcribitur; quod ipſum argumentum pertractatum quoque legi poteſt apud Famianum *in Proluſionibus Academicis.* Id certe extra controverſiam eſſe puto, quod pluribus difficultatibus Poëſis quam Oratoria laboret. Ad

Poëtæ non tam fiunt quam naſcuntur.

illam non omnes ſunt apti, in qua labore & diligentia parum proficitur, niſi ipſa natura Ducem ac Magiſtram ſe præbeat, unde *Poëtas non tam fieri quam naſci* receptiſſima opinione vulgatum eſt. Neque enim qui numeris & ſyllabarum quantitati tantum intenti Carmen aliquod componunt & compingunt, Poëtæ ſtatim dicendi ſunt, quos *Verſificatores* Satyricus Perſius irridet:

— — — *Scit tendere verſum,*
Non ſecus ac ſi oculo rubricam dirigat uno.

Non poſſunt eſſe verſus feſtinati ſimul & exacti.

Sane levi brachio hic parum agitur; nec poſſunt eſſe verſus feſtinati ſimul & exacti. Vidit id Virgilius, qui omnibus Poëtis exem-

exemplum & regula eſſe debet. Cùm enim pluſculos interdum verſus in calore & impetu conciperet, & ſine dubio pro ingenii præſtantia tales, ob quos hodie Poëta aliquis non laurum, ſed triumphum ſibi poſtulet: non tamen rem factam habere exiſtimavit, niſi eosdem cura ſecunda tertiaque & poliret & limaret, ad formamque & perfectionem perduceret. *Georgicis* impendiſſe fertur ſeptennium Neapoli, ac *Æneiden* partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confeciſſe ſcribitur, quæ morienti tamen adeo rudis & imperfecta viſa eſt, ut flammis eam exuri teſtamento juſſerit. Quo de vide pluribus differentem Frid. Taubmannum in edita Anno 1614. Wittebergæ Diſſertatione *de Lingua Latina p. 140. ſeq.* ubi imbutum fuiſſe Poëtam optimis ſtudiis, præſertim Mathematicis fuſe lateque probat; ante quem Antonius Sebaſtianus Minturnus in Tractatu oppido raro *de Poeta*, qui Venetiis Anno 1559. in 4to lucem aſpexit, *Lib. II. p. 87. ſeq.* idem accurate executus eſt, operoſus in demonſtrando, peritum fuiſſe Virgilium Aſtrologiæ, Geometriæ, Arithmeticæ, Optices, Muſicæ, Geographiæ, Hiſtoriæ, Morum & Civilis diſciplinæ, rerumque ſacrarum & naturalium. Quam abditi vero etiam ſint divini hujus ſtudii receſſus, reperias tamen non pauca in politioribus nationibus ingenia, quæ illud propitio Apolline excoluerunt. Inter Gallos, qui naturali quadam in Poëſin propenſione feruntur, Franciſcus Malherbe, Cadomenſis, (qui obiit Anno 1628.) Poëſin Gallicam, imo totam linguam patriam primus ad ſupremum puritatis & elegantiæ culmen perduxit. De eo Balſacus in aliqua *Latin. Epiſtolarum ad Silhon. p. 196.* ita ſcribit:

Virgilius Georgicis ſeptennium, ac Lib. Æneidos undecim annos impendit.

Inter Gallos Franc. Malherbe primus Poëſin ad elegantiæ culmen perduxit.

Primus Franciſcus Malherba inprimis viam vidit, qua iretur ad „ carmen, atque hanc inter erroris & inſcitiæ caliginem ad veram „ lucem reſpexit primus, ſuperbiſſimoque aurium judicio ſatis „ fecit. Non tulit noſtros homines inventis frugibus amplius „ βαλανηφαγεῖν. Docuit quid eſſet pure & cum religione ſcribere. „ Docuit in vocibus & ſententiis delectum eloquentiæ eſſe Origi- „ nem, atque adeo rerum verborumque collocationem aptam, „

„ipſis rebus & verbis plerumque potiorem eſſe. Perſpicaci „maxime & caſtigato judicio plurima in ſe, in aliis nimium pene „multa inquirens, finxit & emendavit civium ſuorum ingenia, „tam felici ſucceſſu, ut elegantiorum Autorum turbam, qua nunc „Gallia celebratur, una ipſius diſciplina Galliæ dederit. De Clemente Marotto quoque Poëta Gallo Scævola Sanmarthanus ipſe elegans ejusdem Nationis Poëta teſtatur, cum illius temporis ſcriptores ſermone uterentur tam impuro, ut non intelligi poſſent, *primum* Eum in meliorem apte & dilucide loquendi viam ingreſſum eſſe. Ac de Petro Ronſardo, qui obiit Anno 1585, „Thuanus ſcribit, quod naturam arte ita temperaverit, admiſcens „Grajæ & Latinæ camœnæ ſpiritum, ut poſt Auguſtum ſeculum „Poëtarum, qui poſt fuerunt, præſtantiſſimus evaſerit. Ob quam excellentiam Gallandius ſtatuam marmoream in ſacello Scholæ ipſi poni curavit, & anniverſario ſacro ac doctis puerorum concertationibus memoriam ejus longo poſt tempore celebravit: A quo *Thuani* judicio non abhorret allegati modo Sanmarthani elogium, qui Ronſardum vocat Poëtarum ab omnibus ſeculis ſecundum Maronem facile principem. Sed noſtrum jam non eſt texere catalogum celebriorum Galliæ Poëtarum, quos in Verdierii Bibliotheca videre licet; id ſaltem volumus indicare, non deſtitiſſe Gallos defuncto Malherbio linguam ſuam excolere ulterius. Quippe ſumptibus Ludovici XIII. & interpellatione Cardinalis de Richelieu apertum eſt Anno 1637. collegium dictum: l'Academie Françoiſe, quod hodieque tribus per hebdomadam vicibus in arce Pariſienſi Louvre continuatur, cujus Inſtitutum M. Brice in Libro: *Deſcription nouvelle, de ce qu'il y a de plus remarquable dans la Ville de Paris p.m.2.ſeq.* his verbis recenſet: *On ne ſçauroit s'exempter en parlant des choses extraordinaires qui ſont dans le Louvre, de faire mention de l'Academie Françoiſe, qui en occupe un des appartemens. Cette illuſtre Aſſemblée, eſt compoſée de perſonnes ſi diſtinguées par leur merite ou par leur doctrine, que ce ne ſeroit pas une entrepriſe de petite conſequence d'en vouloir faire l'eloge,*

Clementis Marotti conamina.

Petri Ronſardi in Poeſi excellentia.

L'Academie Françoiſe.

l'eloge, apres ce qu'en a dit PELISSON, *dans l'hiſtoire qu'il en a faite, où il donne une grande idée de cette Academie, qui eſt la premiere du Royaume, & que le Roy honore d'une protection toute particuliere. On ſcaura ſeulement que ce fut à la ſollicitation du Cardinal de Richelieu, qui n'entreprenoit rien que de grand, que Louis XIII. s'en declara fondateur, & que pour la rendre plus recommendable, il la composa de tout ce qu'il pût trouver de ſcavans dans le Royaume, diſtinguez par les ouvrages qui eſtoient ſortis de leurs mains. Ce fut en l'année 1637. que la premiere aſſemblée ſe tint chez le Cardinal de Richelieu, & depuis ce temslá jus qu'à present ces aſſemblées qui ſe tiennent trois fois la ſemaine n'ont receu aucune interruption, quoyque l'Academie ait changé de lieu : car apres la mort de ſon Protecteur, le Chancelier Seguier luy donna retraite dans ſon Hôtel, où elle à eſté long-tems depuis, en fin le Roy l'a logée dans ſon Palais, & à voulu pour ainſi dire avoir les Muſes aux piés de ſon Trône. Le principal desſein de l'Academie, eſt de travailler à la pureté de la langue & de la rendre capable de la plus haute & de la plus ſublime eloquence, ce qui fut cause que des ſon établiſſement, on propoſa de faire un Dictionnaire pour regler les termes dont on devoit ſe ſervir, & une Grammaire la plus exacte qu'il ſe pourroit, pour l'enrichir des ornemens dont elle avoit beſoin. Pour la rendre plus correcte, par la ſuitte on devoit: auſſi donner au Public, une Rhetorique & une Poëtique; mais de tous ces ouvrages il n'y a que le Dictionnaire de commencé, auquel on travaille depuis l'annee mil ſix cens trente neuf, que l'on a eſte obligé de retoucher pluſieurs fois, à cauſe de la mort de ceux à qui on en avoit confié le ſoin, mais apres tout, on eſpere voir ce long Ouvrage dans ſa perfection, & on promet de le donner au Public dans peu de tems; qui le recevra d'autant plus volontiers qu'il y a pluſieurs années que l'on le promet comme une choſe qui doit procurer un grand ſecours à ceux, qui travaillent en Francois.* Sorellus in *Bibliotheca* de augmentis Linguæ Gallicæ prolixe diſſerit, factumque in ea per ſingula ſecula progreſſum enarrat, qui ut juſtis laudibus defraudandus

Utra lingua perfectior, num Gallica an Latina?

dandus non eſt, ita in decantandis illis M. Sortiere excedit, qui creditur Auctor Scripti: *Avantages de la langue Francoiſe ſur la langue Latine.* Ibi enim demonſtrare nititur, linguam Gallicam præ Latina apicem perfectionis tenere; cui ſententiæ contradixit Renatus Franciſcus Sluſius in aliquot Epiſtolis, nec non Iſaacus Voſſius in Libro de *Poëmatum Cantu. p. 39.*

§. XXIV.

Italorum Poëtæ recentiores & Veteres.

Gallis primas in excolenda lingua patria partes Itali concedere noluerunt, de quorum Poëtis recentioribus multa notatu digna legi poſſunt in Gregorii Leti *Italia Regnante Part. 3. & 4.* Ad Veteres quod attinet, Sec. XIV. poſt immenſam barbariem primi inſtauratæ Poëſeos Parentes celebrantur Dantes Aligerus, Franciſcus Petrarcha, & Joannes Boccacius. Dantis Poëmata Italica (de quibus varia elogia *Parte III. Num. MCCXV.* Bailletus congeſſit) exſtant cum expoſitione Chriſtophori Landini & Alex. Vellutelli, editore Franciſco Sanſovino Florentino, Venetiis apud Joh. Baptiſtam Seſſam in Fol. De Boccacio Jovius judicat, quod pedeſtrem eloquentiam in ſermone patrio ſimul & inchoaverit, & abſolverit. Petrarcha impenſæ in excitanda Poëſi induſtriæ hoc præmium tulit, ut in Capitolio Romano Lauream Coronam publico totius Italiæ favore conſecutus ſit; quem honorem poſt diſſipatam barbariem Anno 1341. ipſi omnium primo collatum eſſe nonnulli exiſtimant; ſed Bernhardin. Scardeonius *in Monumentis Patavinis p. 230.* teſtatur, quod ante Petrarcham Anno 1329. Albertinus Muſſatus Paduanus Poëta creatus ſit, qui, referente eodem Scardeonio, tanti ob Poëſeos decus eſt habitus, ut decreto Academiæ Patavinæ ſtatutum, ut utriusque collegii Doctores ac Scholaſtici, quotannis natali Dominico ad ædes ejus ſolemni pompa procederent; eumque cereis ac corona triplici honoris cauſa ſalutarent: quod, ſtudiorum merito, mortalium contigit nemini. Vid. plura de Muſſato elogia apud Voſſium *Lib. III. de Hiſtoricis Latinis p. 792. ſeq.* De Hiſpanorum Poëſi pauca dici poſſunt, quibus licet inſit propenſio ad Inventiones,

Dantes Aligerus.

Jo. Boccacius.

Franc. Petrarcha an primus poſt diſſipatam barbariē Poeta creatus ſit?

Albertin. Muſſatus Lauro Apollinari decoratus.

De Hiſpanorū Genio Poetico judicia.

tiones, non ſequuntur tamen illi mentis inſtinctum, negliguntq; aliquid afferre decoris linguæ ſuæ. Audiamus de eorum Genio ſincere judicantem Nicol. Antonium *in Bibliotheca Hiſpanica:* Poëtica, inquit, facultas ſingularis eſt noſtræ genti, & ſi junxiſſent „ vulgo Noſtri artem eruditionemque (ut exteri conſvevere) lo-„ cupletiſſimæ inventionum naturæ, induſtriamque non in pan-„ gendo adhibuiſſent ac dedolando tantum carmine, ſed in eo ad „ veterum imitationem tam Græci quam Latini ſermonis vatum „ confirmando, doctrinaque multiplici, ut doctum non minus „ ſit quam elegans, imbuendo, poſſideremus plane ante alias „ omnes gentes Muſarum principatum. Quibus confinia tradit „ Campanella *Lib. de recta ratione ſtudiorum Artic. 2:* Hiſpani Poë-„ tæ, quales Erzilla, & qui Columbeidem ſcripſit ad hiſtoriam ma-„ gis accedunt, ſed minus bene fictiones inſerunt, quas etiam ple-„ rumque ab Italis mutuantur. Sane Garcilaſſus Petrarchæ ly-„ ram feliciter æmulatur. Lopes vero Comœdias fingit in mate-„ ria non Comica, ſed moribus Hiſpanicis ſatis convenientes.„ Feliciores hoc in genere Hiſpanis *Angli*, qui magis induſtrii linguæ ſuæ exornatores ſunt. Nimium tamen illi ſibi tribuunt, quando linguis omnibus ſuam præferunt ac Poëſin Dramaticam ſibi ſolis vendicant. *The Drama is wholly ours* inquit John. Dryden in Tractatu: *Eſſay of Dramatick Poëſie;* non ſecus ac ſi ſoli Angli ſaperent, & in conſcribendis Comœdiis & Tragœdiis ex eorum penderent informatione atq; arbitrio Germani, Belgæ, Galli, Itali, cæteræque Nationes. Verum de ipſa Dramatum origine & ultima antiquitate Meneſtrierius in Libello: *Des Repreſentations en Muſique anciennes & modernes* conſulendus, qui illam ab Hebræis deducit. Eorum enim rudimenta in Davidis Pſalmis & Jobi libro ſe reperire affirmat: ſiquidem in iſtis modo David ad DEUM, modo DEUS ad Davidem, modo hic ad gentem ſuam ſermonem convertat, & preces, imperium, minas, planctus, gratias, laudes, exhortationes miſceat, omnesque animi motus, ad quos purgandos dramata comparata ſunt, exprimat; in hoc vero, DEI cum dæmo-

Angli in Poëſi nimium ſibi tribuunt.

Dramatum origo.

dæmone, Jobi cum Deo, conjuge & familiaribus, horumque inter ſe mutua colloquia dramatis ſpeciem præ ſe ferant, cujus autorem nonnulli agnoſcant Moſen, qui ad conſolandos Iſraelitas in calamitatibus Ægyptiacis iſtud compoſuerit. Illuſtre autem dramatis muſici exemplum præbere Salomonis Canticum Canticorum, cujus partes examinat, & ad muſicorum ludorum ſcenicorum leges plane comparatas eas dicit: unde a nonnullis iſtud Epithalamii ſpeciem habens, dicente Origene & Hieronymo, in modum dramatis compoſitum a Salomone exiſtimari, quod primum editum fuerit, cum is nuptias celebraret cum Pharaonis filia. Ab Hebræis accepta dramata adeo feliciter excoluiſſe Græcos, quorum lingua ad muſicam æque ac Poëſin quavis alia longe aptior ſit, ut admirandos plane effectus ediderint: quapropter omnia Poëmata, Lyrica non ſaltem, verum etiam Epica in Græcia a Poëtis, qui ea conſcripſerant, decantata, exemplis Heſiodi & Homeri probat. A Græcis ad Latinos ſive Romanos, qui in omnibus Græcos æmulati ſunt, derivatum hoc ſtudium, minus tamen excultum dicit, quod horum lingua muſicæ parum apta ſit &c. quo de argumento plura ſi lubet ex *Act. Erudit. Lipſ. Ann. 1682. p. 226. ſeq.* peti poſſunt. Cæterum ſi de Anglorum Poëſeos antiquitate judicandum eſt, celebrantur in monumentis Carmina *Alfredi* Regis, qui Anglos a Danorum vi liberaſſe traditur. De eo ita Joann. Spelmannus *in Vita Alfredi Magni Lib. II. n. 38. ſeq.* Maximus ille fuit poſt aſſertum a Daunis „regnum, ejus inſtaurator & velut novus fundator: nam legibus „omnia circumſcripſit, Scholas, Academias inſtituit, artes & „diſciplinas reduxit: ipſe *multa carmina* ſcripſit, apologos, fa„bulas, ænigmata ad erudiendum populum, quibus barbarus „populus deliniebatur, inter maximos Poëtas ſui temporis nu„merandus. Hicque Alfredus referente eodem Spelmanno in notis ad §. 43. in componendis verſibus ſecutus eſt S. Aldhelmum, qui duo fere ſecula prior vixit. Audiamus hac de re Malmesburienſem *Lib. 5. de Geſtis Pontificum* diſſerentem. Nativæ linguæ,

Anglorum Poeſeos antiquitas. Alfredi Regis carmina.

guæ, inquit, Aldhelmus non negligebat carmina, adeo ut teſte„ libro Alfredi nulla unquam ætate ei par fuerit quiſquam, poeſin„ Anglicam poſſe facere,cantum componere, eadem appoſite vel„ canere vel dicere. Denique commemorat Alfredus carmen„ triviale, quod adhuc vulgo cantillatur Aldhelmum feciſſe, ad-„ jiciens cauſam, qua probat rationabiliter tantum virum his quæ„ videntur frivola inſtituiſſe populum eo tempore ſemibarbarum,„ parum divinis ſermonibus intentum, cantatis miſſis domos cur-„ ſitare ſolitum. Ideo ſanctum virum ſuper pontem, qui urbem„ & rura continet abeuntibus oppoſuiſſe obicem,quaſi artem can-„ tandi profeſſum &c. Neque prætermittendus hic eſt,qui Sec.XIV. claruit,Galfredus Chaucer, celebris illius temporis Poëta, de quo Lelandus in Epigrammatibus ſuis ita ſcribit: Galfredus Chaucer.

Prædicat Algerum merito Florentia Dantem,
Italia & numeros tota Petrarcha tuos.
Anglia Chaucerum veneratur noſtra Poetam,
Cui veneres debet patria lingua ſuas.

Sed nec Belgarum Poëſi ſua deeſt antiquitas, qui ut priores Germanis Orthographiam excoluerunt (vid. Cornelii Giſeberti Plempii liber de *Orthographia Belgica*) ita vetuſtiſſimis jam temporibus in lingua vernacula Carmina ſcripſerunt. Jooſt van Vondeln in Tractatu: *Aenleidinge ter Nederduitſche Dichtkunſte* facit mentionem eorum Carminum, ita judicans: In oude Hollantſche liedern hoort men noch enn natuurlyke vrypoſtigheyt, vloeientheit en bevallycken zvvier; maer het gebrak den eenvoudigen Hollander aen opmercking en oefenning, om zyn geeſtigheit, uit een natuurlyke ader vloeiende, krachtigh op te zetten en te voltoien. Hodie delicatiores in lingua & Poëſi Belgica floſculi conſpiciuntur, quos Janus Douſa, Daniel Heinſius, Jacobus Catſius, Conſtantinus Huygenius, Vondelius, Hooſdius, aliique feliciter propagarunt. Belgarum vetuſtiora Carmina vernacula. Eorum Poeſis recentior.

§. XXV.

Germani ſuos habent, ſed præter meritum, oſores. Objiciunt Variorum de Germanica

Lingua in malam & bonam partẽ judicia.

ciunt illis, quod ſe ipſos vocent Barbaros, linguamque ſuam barbaram, quod fecerunt Eginhartus *in Vita Caroli M. in præfatione*, Walafridus Strabo *in Vita S. Galli Abbatis cap. 6.* nec non *in Lib. de Rebus Eccleſiaſticis cap. 7;* de quibus notandum, quod ex nimia linguæ Latinæ veneratione judicia hæc profecta ſint. Non prætermittendus hic eſt iniquus cenſor Iſaac. Voſſius *de Poematum Cantu p. 56.* ita diſſerens: Germanorum ut vaſta ſunt corpora, „ita quoque vaſtus eſt ſermo. Plus ille ponderis quam majeſtatis „habet, qua tamen non deſtitueretur, niſi illam infringeret ſyl„labarum ipſas quoque fauces abradentium aſperitas, & frequens „nimis conſonantium concurſus. Et porro: Germanorum „ſermo licet nullum non admittat pedum genus, difficulter ta„men hic ſe inſinuat delicatioribus auribus, non tantum propter „crebrum ſibilum literæ S, & concurſum nimium conſonarum, „& præterea ruſticum & obſcurum A & O longi ſonum, ſed & „quod maxima ſui parte conſtat ſpondeis & moloſſis. A qua cenſura linguam noſtram Dn. Morhofius in Libro vernaculo: Unterricht von der Teutſchen Sprache und Poëſie p. 452. merito vindicat, docens quod voces germanicæ non ſonent durius quam Græcæ & Latinæ, ac ſi forte aliquando hoc contingat, exprimere illas ipſam rei, quam ſignificant, naturam, quod ſane pro vitio haberi nequit. Adducitque idem ibi in laudem hujus idiomatis ex Epiſtola, quam ſcripſit Conringius in Tractatum Schottelii de *Lingua Germanica* ſequentia: *Habet Germanica lingua, qua ſe præ Græca pariter & Latina commendat, ſimul incredibilem atque infinitam vocum componendarum vim & felicitatem, habet primitiva plurima, modo probe eruantur. Nec eſt aliquid elegantiæ, quo cuiquam linguarum ſit ſecunda: niſi quod dum verbis auxiliaribus cogitur aliis ſuppetias nimis frequentes ferre, juſto poſſit videri prolixior, & Græcanicam Latinamque brevitatem non aſſequatur. Quas dotes & quam felicitatem non agnoſcere, ideo autem duntaxat vilius illa æſtimare, quoniam exotica non ſunt hæc bona, indignum profecto facinus eſt, nec tolerandum prudentibus.* Præterea certum eſt, ſi

feren-

ferendum de lingua aliqua judicium, non fieri id debere ex quibusvis ſed ex optimis loquendi generibus, quæ ſicut apud Græcos variabant, ut alia eſſet Dialectus Ionica, alia Dorica, alia Attica, alia denique lingua communis; ita nec Germani omnes uno loquuntur ore, in quorum lingua Dialectus *Miſnica* magni æſtimatur, quæ propter probatiſſima vocabula phraſesque ſelectas id Ipſis eſt, quod Græcis dialectus Attica, Italis Florentina, Gallis Aurelianenſis. Hiſpanis Toletana, quemadmodum Scioppius *in Conſultationibus p. 39* judicat. Quin progreſſu temporis exſurgere varietates in una eademque lingua nemo negabit; quod ipſum ex Lutheri verſione Bibliorum Germanica manifeſtum eſt, ubi nonnulla Dialectum antiquiorem ita redolent (ſint speciminis loco vocabula raunen i. e. muſſitare Pſalm. XLI. 8. ſchemen i. e. imago fugitiva Pſal. XXXIX. 8. Heyn i. e. planities vel lucus Gen. XIII. 18. Kolcke i. e. ciſterna Levit. XI. 36. glum i. e. turbidus Ezech. XXXII. 2. ne dicam de Catecheſi minore, ubi occurunt afterreden, i. e. nachreden/ böſen Leumund machen & ſimilia) ut non intelligantur hodie ab omnibus.

Vocabula in Verſione Bibliorum Germanica antiquam dialectum redolentia.

Teſte Lambecio *Lib. II. de Biblioth. Vindobon. p. 427.* diſtinctæ olim dialecti erant *Theodiſca & Francica lingua.* In hanc Carolus Magnus certas regulas primus collegit, & ope Nannonis Theobaldi Albini & Berengeri Grammaticam inchoavit, de qua Geſnerus in Bibliotheca videri poteſt. Poſt Carolum Maximilianus Imperator idem agitavit conſilium, quem, ut ſcribit Bibliander *de ratione communi omnium, linguarum*, verſaſſe in animo emendationem ſermonis Teutonici fama eſt.

Caroli M. prima linguæ German. Grammatica, & aliorum in hoc ſtudio labores.

Taceo Grammaticas aliorum, quas B. Morhofius loco modo allegato ordine recenſet. Omnium tamen hac in re conatus Bodikeri, Gymnaſii Colonienſis ad Spream Rectoris ſtudium ſuperavit, qui ſpem quoque facit de emittendo perfecto Lexico Germanico, qui labor ad hoc usque tempus inter Deſiderata. Idem ante hac ſaxum volvit quidem Sigismundus von Bircken/ qui in colligendo Dictionario Germanico usque ad literam H. pervenit; ſed morte præventus Venerem hanc imper-

Perfectum Lexicon Germanicum referendum inter deſiderata.

Proſodiæ Germanicæ.

ſectam relinquere coactus eſt. In Proſodiis Germanicis conſcribendis plures ſtylum exercuerunt, inter quos ſignifer ac Princeps Opitius fuit; qui enim ante eum ſuperiori ſeculo admovere manum, ævi noſtri genio haud reſpondent.

§. XXVI.

Variæ Germanicæ Poeſeos ætates.

Miſſa Lingua Germanorum properandum ad eorundem Poëſin, quam laudatus Morhofius lib. cit. p. 277. ſeq. in tres ætates diſtinguit. Prima eſt, cujus Tacitus mentionem injicit, Media, quæ a Carolo Magno derivatur, & Noviſſima, quæ hoc exculta ſeculo. Idem refert, quæ Carolus Ortlob Diſſertationem *de Variis Germanicæ Poëſeos ætatibus* ſcripſerit, qui quinque tempora numerat. Primum vocat *Infantiam*, quo Carmina a Tacito indicata pertinent. Secundum *Juventutem*, quæ Caroli M. ævo vires accepit. Tertium *Virilem ætatem*, in Barbaroſſæ & Henrici VI. regimen incidentem. Quartum *Senectutem*, poſt Fridericum II. ingraveſcentem. Quintum *Regenerationem* factam hoc ſeculo a Martino Opitio. Qua occaſione non poſſum quin faciam indicium Scripti, quod Anno 1688. in vituperium antiquæ Poëſeos juxta ac Germanorum quidam natione Gallus edidit, cujus ἐπιγραφὴ: &c. *Hiſtoire Poëtique de la Guerre nouvellement declarée entre les Anciens & les Modernes*, in quo reprehendit eos, qui ſcribendis verſibus Latinis & Græcis ad Veterũ laudem accedunt, nec non qui edunt Anagrammata & Acroſtichides, cujusmodi nænias Germanis ſolis, & cœteris Septentrionalibus hominibus relinquendas eſſe aſſerit. Sed Auctor, (qui eſt Dn. J. F. Cramerus, Conſil. Brandenb.) *Vindiciarum nominis Germanici contra quosdam obtrectatores Gallos* hoc ejus dictum in Teutones dicterium ex inſtituto refutat, in quem finem ipſos Poetas Gallos adducit, qui vel Græcos, vel Latinos verſus fecerunt, Scaligerum, fratres Sanmarthanos, Borbonios, & qui noſtra ætate vixerunt aut etiamnum vivunt, Rapinos, Vavaſſores, Petitos, Menagios, Huetios, Commirios, Santolios, quos non inferiores eſſe ait Ronſardis, Malherbiis, Chapellanis, Scuderiis, Santamandis, Theophilis

Refutatio Scripti: Hiſtoire Poëtique de la Guerre nouvellement declarée entre les Anciens & les Modernes.

philis & innumeris Gallis, qui vernacula lingua Poëmata ſcripſerunt. Poſthinc recenſet quoque celebres Germanicæ nationis Poetas Latinos, Eobanum Heſſum, Georgium Sabinum, & qui inſtar omnium eſt, Petrum Lotichium, Ferdinandum Furſtenbergium & Rütgerum Torckium: Nec prætermittit Principes Poeſeos Latinæ inter Belgas Douſam, Heinſios Patrem & Filium, Baudium, Secundum, Kinſchotum, & qui hodieque ſuperſunt, Francium atque Brouckhuſium, qui omnes & ſinguli bene ſcribendi laude non minus, quam ingenii gloria floruerunt, florentque. Denique bonum factum eſſe ait, quod Scriptor certaminis Literarii Gallus Germanis, Belgis, Anglis, Danis, Svecis, Polonis, Moſcovitis & Hungaris poteſtatem faciat condendi Latina carmina, donec vernaculam linguam perpolierint, & ejus aſperitatem quodammodo lenierint. Quo beneficio non uſuros inquit Moſcovitas, qui nec latinis verſibus, nec moſcoviticis ſcribendis propitias Muſas unquam habuerunt. Hungaros autem ac Polonos Latinæ Poeſeos cultores eſſe; contra vero Slavonica poemata ad Apollinis aures & oculos non perveniſſe. Nec opus eſſe eo interdicto adverſus Svecos & Danos, qui ſi quando ad faciendos verſus alios quam Latinos ſe applicant, Germanica fere lingua, quæ inter eos eſt lingua erudita, uti conſveruntu. Appuliſſe equidem animum Svecos aliquos ad componenda Carmina Svecica, inter quos eſt Stiernhelmius, qui *Bivium Herculis* lingua vernacula conſcripſit, ſed non magnum operæ pretium æquis rei poeticæ æſtimatoribus feciſſe illi videntur. Ad Anglorum linguam quod attinet, tantum abeſſe ut dura ea ſit aut aſpera, ut nonnullis etiam mollis nimis ac effœminata videatur. Quin eſſe eam, cum ex omnibus pene cultioris Europæ linguis optimum quodque & præſtantiſſimum in ſuum ſermonem Angli transtulerint, tot leporis & elegantiæ refertam floſculis, ut non ſolum ad poeſin ſit accommodata, verum etiam peculiaribus gratiis eniteſcat, quæ in alia lingua fruſtra quæruntur. Neque Belgarum linguam aſperitatis coarguendam eſſe, quam fœminas magis

quam viros decere propter ſvavitatem inter Germanos conſtet; quin clareſcere ornamenta ejus ex ſcriptis elegantiſſimis tam ſolutis quam ligatis. Poſtremo de Germanica lingua aſſerit Noſter, quod, ſi qui Galli aſperam eſſe & agreſtem contendunt, videantur eam ruſticano Helvetiorum, Prætorianorum Regis Franciæ militum, ſermone univerſam metiri, quod æque iniquum foret, ac ſi quis Germanus e plebejo & horrido Vaſconum & Normannorum loquendi genere totam linguam Gallicam æſtimare vellet. Cætera quæ in laudem Poeſeos Germanicæ Cl. Auctor prolixe diſſerit, in allegata modo Epiſtola, Anno 1694. ad Dn. Frid. Benedict. Carpzovium perſcripta, legi merentur, in qua varia non vulgaris eruditionis ſpecimina Lectori exhibentur.

§. XXVII.

Collegium hominum, qui ſ Meiſter Singere vocant. Antequam Germanorum Poeſin deſeram, unum adhuc expediendum reſtat: Notum eſt, quod rumor multa ſpargat de Collegio hominum, quos voce vernacula Meiſter Singer vocant. Sunt illi Mechanici, quibus in Germania Superiori p[illegible] *Eorum privilegium.* indultum, ut in nuptiis (pallio, ſceptro, certisque ornati inſignibus tunc comparent) oblato præmio facetos & commodos Rythmos proferant. Noribergæ præterea hoc ipſis conceſſum privilegium, ut in feſtis ſolennioribus in Æde Catharinæ, quæ, quemadmodum Minerva olim apud Gentiles, pro Præſide habetur bonarum artium, Scholas inſtituant, cantibusque a decoro non alienis cœtum oblectent. Ætatem tulit hæc Societas, quæ ævo barbaro preſſa quodammodo, ſeculo ſuperiori florere denuo incepit. Adſcribendaque inprimis ejusdem reſtitutio decantato illi *Hanns Sachs Societatis reſtitutor.* Verſificatori Johanni Sachs/ ex cujus vena non pauca, pro illiusque temporis genio exaſciata ſatis, conjunctimque aliquoties edita fluxere Poëmata, inter quæ illa, pariendæ in Deum fiduciæ *Inter Poemata ejus hæc quoq; Cantio numeratur: Warum betrübſtu dich mein Hertz.* apta Cantio Eccleſiaſtica, cujus initium eſt: Warum betrübſt du dich mein Hertz/ quoque numeratur. In juventute ille artem ſutoriam exercuit, quam deinceps cum vita Scholaſtica, factus Ludi magiſter, commutavit, in fingendisque luſibus metricis ita

ſo

ſe exercuit, ut omnibus ſociis anteceſſoribus palmam præripuerit, nec a ſucceſſorum aliquo poſt victus fuerit. Quod ejus ſtudium ita alios incitavit, ut eo tempore Noribergæ CCL. plusve minusve homines in verſificatorio hoc exercitio elaboraverint; ipſe vero tanquam Anteſignanus tam gnavum & induſtrium ſe exhibuit, ut 4370. ineditas cantilenas Scholæ reliquerit, quarum partem aliquam ipſius Auctoris conceptam manu theſauri inſtar Cl. Chriſtianus Daumius aſſervavit. De hoc Collegio Celeberr. Wagenſeilius in edito Anno 1697. lingua vernacula libro: von der Meiſter-Singer holdſeligen Kunſt Anfang/ Fortübung/ Nutzbarkeiten und Lehr-Sätzen ordine primus, pleneque diſſeruit, in cujus Præfatione fatetur, multum ſe impendiſſe operæ antequam ex hominibus his mechanicis, facta inquiſitione exagitari ſe putantibus, reſcire aliquid certi potuerit. Habentur tamen de hac Societate relationes antiquiores, a Dn. Wagenſeilio collatæ, quarum aliquæ typis expreſſæ, cæteræ vero Manuſcriptæ. Prioris generis ſunt, Adam Puſchmanns von Görlitz gründlicher Bericht des Deutſchen Meiſter-Geſangs / darinnen begriffen alles / was einem jeden / der ſich Tichtens und Singens annehmen will / zu wiſſen vonnöthen. Und wie die Art und Eigenſchafft der Verſen oder Reimen/ Thön und Lieder zu erkennen ſey/ zuſamt der Tabulatur und beyderley Straf-Artickeln &c. gedruckt in Görlitz von Ambroſius Friſch 1572. Item: Kurtze Entwerffung des Teutſchen Meiſter-Geſangs / allen deſſen Liebhabern zu gute wohlmeynend hervor geben/ und zum Druck verfertigt/ durch eine geſammte Geſellſchafft der Meiſter-Singer in Memmingen/ gedruckt zu Stutgart/ bey Johann Weyrich Rößlin 1660. quibus adde Cyriaci Spangenbergii Scriptum von der edlen und hochberühmten Kunſt der Muſica, und deren Ankunfft/ Lob/ Nutz und Würckung/ wie auch vom Auffkommen der Meiſter Singer/ zu Ehren der Löblichen und Ehrſamen Geſellſchafft der Meiſter-Singer in der freyen Reichs-Stadt Straßburg im Jahr 1598. verfertigt / quod ex B. Dorſchei Bibliotheca mutuum acceptum Enochus Hanmannus, Super-

Multas cantilenas Scholæ reliquit.

Joh. Chriſtop. VVagenſeilius primus de hoc Collegio ordine, pleneque diſſeruit.

Relationes de hac Societate antiquiores.

Typis expreſſæ.

Superintendens poſt Rochlicenſis, in compendium redegit, *Annotationibus ad Opitii Proſodiam German.* inſeruit. Ad MScripta vero quod attinet, allegantur quoque ea in laudato Wagenſeilii Tractatu, cum quo Cl. Tenzelii *Colloqu. Menſtr. Anni MDCXCI. Menſis November* conferri meretur. Sed propius ad ſcopum.

Manuſcriptæ.

Ficta Societatis origo.

Quæſtio eſt unde Societatis hujus derivanda origo? Sunt qui ad Imperatorem Ottonem I. confugiunt, cujus tempore XII. celebres artis Magiſtri, ejusdemque inventores floruiſſe perhibent. I. dictus fuit Heinrich Frauenlob Theol. D. Moguntinus. II. Heinrich Mögeling Theol. D. Pragenſis, III. Nicolaus Klingsohr Lib. Art. M. IV. Poppo, vitriarius. V. Walter von der Vogelwaid/ ruri habitans. VI. Wolfgang Rohn ſive Rahm/ Eques. VII. Hannß Ludwig Marner/ Nobilis. VIII. Barthel Regenbogen/ Faber ferrarius. IX. Sigmar/ cognomine Sapiens, vel Romanus de Zwickau. X. Conrad Geiger vel Jäger/ Muſicus. XI. N. Cantzler/ Piſcator. XII. Steffan Stoll/ Reſtiarius. Verum tantum abeſt, ut ducendum inde Collegii initium, ut ſub Ottone I. nova ſaltem acquiſiverit privilegia. Quin longe antiquiora Artis veſtigia apparent. Apud Celtas (quo nomine appellati ſunt omnes populi, qui Germaniam & Galliam occuparunt, a quibus ipſi quoque Galli originem ſuam trahunt) celebrabantur olim *Vates, Druidæ* & *Bardi.* Vates ſacrificia curabant, naturalesque rerum cauſas ſcrutabantur. Druidæ præter naturalium cauſarum ſtudia, morum diſciplinam exercebant. Bardi denique vocabantur, qui virorum fortium laudes canebant, ſecundum illud Lucani;

Antiqua Artis veſtigia in Bardis deprehenſa.

Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi,

unde antiquum vocabulum, Bar ortum, quod apud Hannß Sachſen aliosque cantilenam ſignificat. Teſtatur id MS. Altdorfi in Alumnei Bibliotheca aſſervatum, cujus hæc eſt Præfatio: Aus ſunder Lieb und Gunſt der löblichen Kunſt des Meiſter-Geſangs/ hab ich Bartel Weber Schloſſer-Geſell/ dieß Buch mit Meiſter-Geſang mit meinen Koſten/ Fleiß und Mühe verſammlet/ zum

Vocab. Bar Cantilenam ſignificat.

zum Theil mit meinen Gedichten/ ſo ich zum Theil verlegt/ auch von andern geſehen erkauft ſamt gemeinen [illegible] durch Hanns Coch en mit eigner Hand beſchreiben laſſen/ welcher auch faſt alle Bar hierinn (wenig ausgenommen) gedichtet hat. Nemlich viel ſchöner Geiſtlicher Bar / aus Alten und Neuen Teſtament/ Prophezey/ Figur/ Pſalmen/ Evangeli und Epiſtel/ mit ihren Auslegungen/ auch viel warhaft und ſeltzame Hiſtori/ aus den Geſchicht-Schreibern gezogen/ auch viel geblümter Poeterey und Fabel/ da auch ieder Bar ſeinen Autorem anzeigt/ auch viel gute Schwenck und Symfoney. Und dieſer Bar ſind in der Summa 221. die ſind geſetzt in 121. Meiſterlichen Thönen. Solches Buch iſt vollendet Anno ſalutis 1549. meines Alters im 24. Jahr. Ehre ſey GOtt ewiglich. Sed revertendum ad Bardos, de quibus Diodorus Siculus Lib. V. ex verſione ita ſcribit: *Sunt etiam apud eas* (de Celtis loquitur) *carminum Poetæ, quos Bardos vocant. Hi ad inſtrumenta lyris non diſſimilia aliorum laudes, aliorum vituperationes decantant. Philoſophi etiam quidam ſunt, & Theologi eximio in honore habiti, quos Druidas appellant. Sunt & Vates, magnæ apud eos exiſtimationis. Hi ab auſpiciis, & victimarum extis, de futuris prædicunt: omnemque plebem dicto audientem habent. Abſque Philoſopho autem nemini ſacrum facere fas eſt: per hos enim, ut divinæ naturæ conſcios, & quaſi collocutores, gratiarum ſacrificia Diis offerenda, per hos internuntios, bona ab iis expetenda cenſent. Nec in pacis ſolummodo negotiis, ſed etiam in bellis hi maxime, ſimulque melicis Poetis auſcultant, non modo amici, ſed & hoſtes. Hi inter adverſas ſæpe acies, dum ſtrictis gladiis, & protentis haſtis inter ſe exercitus propinquant, in medium progreſſi, ac ſi feras incantantes, cicurarent, prælia dirimunt.* Quibus Strabo lib. IV. gemina tradit: *Apud univerſos tria fere hominum genera in ſingulari habentur honore; Bardi, Vates ac Druidæ. Bardi hymnos canunt, carminaque conficiunt. Vates ſacra curant; naturamque rerum explicant. Druidæ præter naturalium ſcientiam, etiam de moribus diſputant. De horum juſtitia ſumma omnium eſt opinio. Itaque &*

Bardorũ, Druidarum & Vatum apud Celtas officium.

N *privata*

privata iis, & publica judicia committuntur; ita ut etiam bella, jam aciebus congreſſuris, componant. His maxime judicia quoque de cædibus committuntur. Cæterum, ſacra nulla ſine Druidis faciunt. Nec non lib. XV. Ammianus Marcellinus: *Per hoc loci, hominibus paulatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, Vates & Druidas. Et Bardi quidem, fortia virorum illuſtrium facta, heroicis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt. Vates verò ſcrutantes ſumma & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, ſodalitiis adſtricti & conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum aliarumque erecti ſunt: & deſpectantes humana, pronunciarunt animas immortales.* Et lib. VI. Athenæus: *Poſidonius Apamenſis libro vigeſimo tertio Hiſtoriarum ſcribit, Celtas etiam cum bellum gerunt, ſecum ducere victos ſocios, quos Paraſitos nominant, ab iisque laudes ipſorum prædicari, & in frequentibus hominum circulis ac conventibus, & apud ſingulos privatim qui audire velint, earumque cantionum Bardos poëtas eſſe, laudes illuſtrium hominum, & patronorum cum cantu celebrantes.* Notum præterea quid Tacitus de Moribus Germ. cap. II. & III. tradat, ad quem, citante Wagenſeilio, Taubmannus provocat ita differens: *Quæſitum a multis fuit, an noſtri etiam Majores Germani Poeticam coluerint? Et tralatitium, ac pervulgatum fere eſt, non coluiſſe. Quo argumento? Inter cætera eo etiam, quod Tacitus prodat, ævo ſuo nulla literarum monumenta fuiſſe apud Germanos. Indulgeamus hoc illis. Sed & iidem & hoc nobis debent, quod idem Tacitus non tacuit: Germanos Majorum geſta* CARMINIBUS *celebraſſe: eademque ante hos octingentos annos, & Caroli Magni ætate adhuc ſuperaſſe, Auctores ſunt: neque adeo brevia illa & paucorum* τμημάτων, *ut nunc ſere ſunt cantilenæ, fuiſſe exiſtimandum eſt; ſed & apparatu & tractu ſuo, vel Homeri aut Virgilii poematis æmula. Cujusmodi ſunt, quæ ſola ex media antiquitate circumferuntur Carmina, de Otnite Longobardo, de Wolufthheodorico Græco, de Gibicho Vangione, de Theodorico Veronenſi, de Hiltibrando Gottho, de Sigfrido Agrippinenſi Corneo,*

Varia Poeſeos German. antiquioris ſpecimina.

neo, de Eckio, de Eckardo Alſato, aliaque; quorum memoriam, pene intermortuam, incredibili ſagacitate & induſtria excitat Helveticæ Nobilitatis eruditiſſimus Melch. Haiminsfeldus Goldaſtus: qui hujusmodi ſigmentorum originem libenter ad Druidas ſacerdotes retulerit. Ab his & alii erant, quos Wittodios vocabant, & Graviones: homines dignitate primarii, & quaſi publici Morum, Legum ac Reipubl. Cuſtodes. Hi præceptis & monitis præſertim Politicis, Ethicis & Oeconomicis, quæ ferè rhytmicam Poeſin induebant, ſuos informabant, idque multis ſeculis ante Carolum Magnum: quem quidem qui Teutonicæ ſcripturæ auctorem faciunt, eadem ſide poterant & Alexandrum Magnum Græcæ, & Jul. Cæſarem Latinæ nobis architectari. Auctor eſt, quem modo laudavi, Goldaſtus, ante hos CIↃ CC. annos, ſcripta Chriſtianorum, Latinis juxta & vernaculis literis, in Germania viſa: Willeramum, quem produxit B. Merula, CIↃ. præter propter annos æquare: Rabanum Maurum, Ottfridum Wiſenburg, alios, abhinc DCCC. annis ſcriptis ſuis inclaruiſſe. Habui ego in Bibliotheca, illuſtris puellæ Germanæ, cui nomen HROSVITÆ, Comœdias ſex, in æmulationem (uti præſcripſit) Terentii factas, item Panegyricum, Hexametro & Elegiaco Carmine Oddoni Magno dictum, annis abhinc ſeptingentis & amplius. Cujusmodi autem veterum Germanorum Poetica fuerit, (nam Latina nunc non ſollicito) licet hinc æſtimare, quanquam ævi ſequioris, & ſub imperio Friderici Barbaroſſæ. Otfridus ille, cujus inter alios Taubmannus meminit, fuit Cœnobii Wizanburgenſis in Alſatia Ordinis S. Bened. Sec. IX. Monachus, qui Evangelia germanicis verſibus expreſſit. Titulus libri, raro apparentis, quem Matthias Flacius cum præfatione excudi curavit, hic eſt: *Otfridi Evangeliorum liber: veterum Germanorum Grammaticæ, Poëſeos, Theologiæ præclarum monimentum.* Evangelien-Buch/ in altfränckiſchen Reimen/ durch Otfriden von Weiſſenburg/ vor ſiebenhundert Jahren beſchrieben: itzt aber mit Gunſt des geſtrengen/ ehrenveſten Herrn Adolphen Herman Riedeſel, Erbmarſchalck zu Heſſen/ die alte teutſche Sprach und Gottesfurcht zu erlernen/ in Truck verfertiget. Baſileæ MDLXXI. 8vo.

Otfridi Evangeliorum liber veter. German. Gramm. Poeſ. Theol. præclarum monimentum.

N 2 Poſtre-

Ἐπινίκιον rhythmo Teutonico Ludovico Regi Anno 883. acclamatum.

Poſtremo indicandum quoque ἐπινίκιον, rhythmo Teutonico Ludovico Regi, cum viciſſet an. DCCCLXXXIII. Nortmannos, acclamatum, quod ex codice MS. monaſterii Elnonenſis ſive S. Amandi in Belgio, per Joh. Mabillon, Presbyterum ac monachum ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri deſcriptum, Cl. Jo. Schilterus Anno 1696. interpretatione latina, & commentatione hiſtorica illuſtravit.

§. XXVIII.

Origo Rhythmorum.

Jam ad inventiones Poëticas, ubi primo loco ſeſe illa offerunt, quæ ad Rhythmos pertinent. De eorum origine vide disſerentem Morhofium im Unterricht p. 588. ſeq. ubi alios derivare illos ab Arabibus, alios a Siculis, alios ab Hebræis indicat, quos ultimos tamen ſine dubio excoluiſſe Poëſin ſerius aſſerit. Claude Fachet in Tract. *de l' origine de la Poeſie Francoiſe Lib. IV. Cap. VII.* probare operoſe, ſed ſine fundamento, nititur, Poetas Gallos provinciales primos fuiſſe Rhythmorum inventores, & ab his didiciſſe modum illum combinandi Siculos. Sed quicquid eſt de artis initio, quod, ut evenire ſolet, rude & mediocre fuit, non deſtituta illa poſtmodum induſtriis exornatoribus, quamvis non defuerint etiam, e quorum numero Iſaacus Voſſius & Rolandus Mareſius, quibus illa nauſeam movit. Ad linguam noſtram vernaculam in ſpecie quod attinet, promiſit Quirinus Kuhlmannus „librum, quem vocare voluit Artem magnam Poeticam, verſificatoriam, rhythmicam, in qua porta ad Germanicam triplicem „poeſin aperienda, multa millia carminum genera docenda, epitheta plus quam 100000. poetica virtute inventorum novorum „artis alphabetorum eruenda; verbo: in paucis quibusdam tabellis methodus demonſtranda tantæ perfectionis, ut Teutonica „lingua cum omnibus aliis non de copia ſolum, ſed de ipſo principatu elaborationis poſſit contendere facillime &c. Verum ut in Epiſtolis ſuis *de nova arte Combinatoria* ad Kircherum perſcriptis, nec non *in Prodromo Quinquennii mirabilis* multa jactat vir cæteroqui ingenioſus, ita etiam *Magnam* hanc *Artem* nunquam perfecit. De novis carminum Germanicorum generibus

Quirini Kuhlmanni promiſſa ars magna rhythmica.

bus nolumus hic eſſe ſoliciti, quæ Cl. Weiſius Tractatui cui titulus: Curiöſe Gedancken von Teutſchen Verſen P. I. Cap. VI. p. 411 ſeq. inſeruit; nec etiam de ipſis, quos nonnulli cumulavere, Rhythmis, id quod laudatus modo Weiſius fecit, qui Lib. cit. P. I. cap. I. p. 34. ſeq. Odam ita compoſitam exhibet, ut in ſingulis ſtrophis bis terni Rhythmi ſibi reſpondeant. Videas quandoque etiam bis quaternos eorum in Sonnettis concurrere, quod Flemmingii Poemata evolventibus patebit. Imo idem artificium per integros XIV. verſiculos, nova conſtruendi Sonnetta methodo continuatum valere Weiſius l. c. p. 38. oſtendit. Sunt alii qui vel *ab initio* verſuum, vel *ab initio & fine ſimul*, vel denique *in medio eorum* Rhythmis cumulandis operam navant, quam ultimam rationem inire Zeſio præ cæteris viſum fuit. Id ſaltem notatu judicamus dignum, in variis nationibus Poetas reperiri, quibus modus canendi per rhythmos non arriſit. Inter Svecos Stiernhelmius, qui *de Gotbis* ſcripſit, primus conatus eſt e Gothica Poeſi ut Græcorum & Latinorum rationi reſponderet, tollere & penitus abolere rhythmos, ſeu ſimiles in verſibus exitus. Inter Anglos Miltonus Poemata vernacula, ſed ſine rhythmis compoſuit, quos ut peſtes carminum e lingua ſua abeſſe volebat. Præter hunc neglexit quoque rhythmos Abrahamus Fraunce, qui Heliodori Æthiopica Hexametro carmine efferre conatus eſt. Verſionis initium ita habet:

Nova Carmin. Germ. genera.

Rhythmi cumulati.

Rhythmos abolere conati ſunt Stiernhielmius.

Miltonus.

Abrahamus Fraunce.

As ſoon as ſun-beams could once peep out fro the mountains
And by the dawn of day had ſome-what lightened Olympus.

Quod genus carminis referente Gvilielmo Winſtanley in libro, qui prodiit Londini Anno 1687. hoc titulo: *The Lives of the moſt famous Engliſch Poets*, Græcorum Latinorumque æmulus Philippus Sidney Anglicanis Muſis primus reddidit familiare. De Joh. Antonio Baifio Tom. IV. Part. III. p. 426. Bailletus ſequentia memorat: *Il ne voulut pas meſme ſe contenter de faire des vers rimez comme les autres, il tacha auſſi d'en introduire des meſures a la mode des anciens Grecs & Romains; & dans le deſſein de faire*

Philip. Sidney.

Joh. Ant. Baifius.

mieux reuſſir la choſe, il avoit etabli dans ſa maiſon de plaiſir qu'il avoit à un des Fauxbourgs de Paris une Academie de beaux Eſprits, & particulierement de Muſiciens, pour prendre plus ſurement la meſure, les nombres, & la cadence du vers françois ſans rime &c.

Stephanus Jodellus.

Sed teſte eodem Bailletto l. c. p. 318. ante Baiſium Stephanus Jodellus idem tentavit, qui primus inter Gallos lingua vernacula in forma antiqua ſine rhythmis verſus fecit; quod inſtitutum Nicolaus Rapinus ſingulari cura & induſtria præ cæteris optime perpolivit, de quo apud Bailletum Tom. IV. Part. IV. p. 103. hoc Cardinalis Perronii judicium legitur: *qu'il a beaucoup mieux reuſſi que Jean Antoine de Baif.* Quemadmodum autem modo allegati Scriptores Germanorum, ac ſuæ quisque gentis rhythmos aſpernati, ita fuere contra, qui in lingua Latina Odas rhythmicas imitati ſunt. Inter eos Cornelius Giſelbertus Plempius Amſterodamenſis eminet, cujus *Quisquiliæ Poeticæ* Anno 1637. editæ videri poſſunt. Fruſtra itaque eſt Filippus von Zeſen/ qui tam lepidi carminis inventorem ſe nominat, & in Præfatione der Roſemundt ſpecimen aliquod hujus generis poematis a ſe primum excogitati recitat. Habentur etiam Carmina Germanica, omiſſis rhythmis, Latinorum poeſin redolentia, quo referri poſſunt verſus ſcripti in laudem Opitii:

Nic. Rapinus. *Odæ rhythmicæ in lingua Latina.* *Cornel. Giſelb. Plempius.* *Carmina Germanica Latinorum poeſin redolentia.*

Unſer Opitz/ Teutſchland/ dir jüngſt die Sprache verehret/
  Welche mit höchſtem Fleiß ſuchte der edle Poet/
Ey ſo danck demſelben für die treffliche Mühe/
  Daß auch den Teutſchen ſind die Gedichte bekant.

Rhythmi latino-germanici.

Neque prætermittendi hic Rhythmi latino-germanici, quos in Cœnobio prope Argentoratum Barthius reperit, qui Anno 12[illegible]9. compoſiti *Adverſ.* ejus *Lib. XXXII. Cap. XVII.* exhibentur. Initium ita habet:

Gens ſine capite mag keinen Rath geſchaffen/
Imperium vacat capite. So hant kein Hopt die Pfaffen.
Propter quod Schisma vertitur in der Chriſtenheit/

Chrisma

Chriſma per hoc deſtruitur. Jederman lugt zu wem er bret &c.

Quam inventionem Plempius *in Strenula*, Latino ſuum adjiciens idioma, imitatus eſt, ita tamen, ut utrumque idem ſignificet: Rhythmi Belgico-Latini.

Gaudeamus, laet ons blye
VVeſen, beden, hoc in die
Filius nam, vvant den ſone
Des goe moeders matris bonæ
Toont der aerden, monſtrat terræ
Stellam ſuam zynen ſterre &c.

Plura ſimilis indolis ſpecimina ex pluribus linguis contexta, ſed in imitationem haud ſcripta Dn. Morhofius im Unterricht p. 582. ſeq. allegat: Italique inprimis vocibus Italis, Latinæ phraſi immiſtis, gratiam aucupari ſolent, quemadmodum, ut ex plurimis unicum ſaltem exemplum adducamus, M. Stopinus, Ponzanenſis, in Epigrammate *in Macaronicis* exſtante, quo perſtringit maledicum, poetatur: Itali inprimis vocibus Italis, Latinæ phraſi immiſtis, gratiam aucupari ſolent.

Oſſibus ipſa caret; ſed multis rumpere ſchenam
(Sic ſpiſſum audivi dicere) lingua facit.
Tu qui non ceſſas alios biaſmare ſodales,
Et gaudes verbis cuncta frapare tuis;
Guarda, precor, ne vera tibi proverbia fiant:
Pro lingua & pœnam ſchena punita gerat.

Neque tamen novum hoc genus; præluſit enim jam olim T. Lucretius Carus, qui L. IV. ex Latinis, Græcisque iſta conflavit: His jam olim T. Lucretius Carus præluſit.

Nigra μελίχροος *eſt: immunda & fœtida* ἄκοσμος*:*
Cæſia παλλάδιον*: nervoſa & lignea,* δορκάς*:*
Parvula, pumilio, χαρίτων μία*, tota merum ſal:*
Magna atq; immanis, κατάπληξις*, plenaq; honoris.*
Balba, loqui non quit, τραυλίζει*, muta pudensq;.*

§. XXIX.

§. XXIX.

Magna Poetarum licentia.

Magnæ ſunt Poetarum licentiæ, quas annotavit Bohuslaus Balbinus *in Veriſimilibus p. 212. ſeq.* in quo libro enumerat pariter *p. 141. ſeq.* pedes ſingulorum Carminum, ac cujusque metri vitia & virtutes.

Poemata ſine metro.

At dantur etiam Poemata ſine metro, quo fictæ caſuum amatoriorum hiſtoriæ, proſa oratione ad voluptatem legentium conſcriptæ, quas *Romainen* vocant, referri poſſunt.

Fabularum Romanenſium (Romans) origo.

De earum origine Pet. Dan. Huetius elegantem Diſſertationem ſcripſit, in qua inventionem hanc Orientis Populis, hoc eſt Ægyptiis, Arabibus, Perſis, Syrisque acceptam referri debere pronunciat, quod plerique horum, qui inter priſcos fabulæ Romanenſis artifices laudatiſſimi exſtitere, ut Clearchus, Jamblichus, Heliodorus, Lucianus, Achilles Tatius, Joannes Damaſcenus fabuloſæ Barlaami & Joſaphati hiſtoriæ auctor, aliique ab illis populis originem ſuam traxerint. Itaque terras illas natale ſolum Romanenſium fabularum potiori jure appellandas eſſe quam Græciam, in quam tantum fuere translatæ, concludit. Conf. *Act. Erudit. Lipſ. Anno LXXXIII. p. 385.*

Metra unde nomina ſua acceperint?

Ipſa Metra apud Veteres accepere nomina ſua vel a rebus quæ in illis deſcribuntur, vel ab inventoribus, vel a pedibus, eorumque numero.

Origo Heroici Hexametri.

De origine Heroici Hexametri inter Eruditos diſputari ſolet, aliis Phanotheam Icarii uxorem, aliis Themim, unam ex Titanidibus inveniſſe hoc genus verſuum aſſerentibus. Moſen ſubmerſo Pharaone ἐπινίκιον ſuum ἑξαμέτρῳ τόνῳ compoſuiſſe, & ποιητὴν ἐξάμετρον populo recitaſſe, per quam Canticum illud Deut. XXXII. intelligit, *Lib. II. Ant. [illegible] Judaic. cap. ult. & Lib. IV. cap. IV.* Joſephus teſtatur: Quo Hieronymus adhuc audacior, qui *in Præfat. ad Chronicon Euſebii* omnia Moſis, Eſaiæ, Salomonis, Jobi Hexametris & Pentametris verſibus compoſita decurrere affirmat. Sed nolo hic movere controverſiam, utrum in modo allegatis, aliisque Ebræorum libris Rhythmos legesque metricas obſervare liceat; id ſaltem, quantum ad præſens negotium, notandum, conſentire in eo omnes, Hexametros inde appellatos eſſe Heroicos, quod Home-

rus

rus aliique Poetæ Heroum res geſtas hoc carmine deſcripſerunt, quo etiam ante Homeri ætatem Apollinis Pythii oracula cani conſveverunt; unde Plinius exiſtimaſſe creditur, quod verſum Heroicum Pythio oraculo tanquam Inventori debeamus. Porro ab Inventore ſuo (quisquis ille fuerit Aſclepiades) nominatum eſt carmen Aſclepiadæum, alio vocabulo Choriambicum dictum, cujus varia exempla in Horatii Odis habentur, ut I. & III. Lib. primi; Metrum Aſclepiadæum unde ita dictum?

Mœcenas atavis edite Regibus. Item.
Ignoſcas aliis multa, nihil tibi.

A pedibus vocatur Metrum Jambicum vel quaternarium, vel Senarium vel Octonarium, eſtq; carmen maledicum, cum ἰαμβίζω idem ſit quod maledictis inſector. Hoc teſte Horatio Archilochus primus invenit: Metrum Jambicum unde?

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Hexametri & Pentametri, qui per vices poſiti pariunt Elegias, vocantur ita a pedum numero, quorum primum auctorem ignorari vulgo ajunt. Ita idem Horatius in Lib. de Arte Poetica circa initium: Hexametri & Pentametri unde?

Quis tamen exiguos Elegos emiſerit Auctor,
Grammatici certant, & adhuc ſub judice lis eſt?

Sunt tamen qui Midæ inventum id tribuunt, cum in matris funere principem hujus vocis Syllabam iteraverit. Sed hoc, judice Voſſio *Inſtitution. Poetic. Lib. III. cap. XI.* ut ad vocem Elegiæ aliquid facit, ita, ſi de carmine loquamur, ἐδὲν πρὸς ἔπος. Alii igitur hanc laudem aſſignant Terpandro Colophonio, alii Theocli Naxio, vel Eretrienſi. Sed duo inprimis celebrantur, qui, ſi Elegiam non invenerunt primi, primi ſaltem magnum ea ſibi nomen pepererunt, Callinus videlicet & Mimnermus. Ille quidem Epheſius fuit, qui Straboni *Lib. XIII.* καλλῖνος ὁ τῆς ἐλεγείας ποιητής. Terentiano Mauro autem Callinous appellatur. Sic enim ille

Pentametrum, dubitant, quis primus finxerit Auctor,
Quidam non dubitant dicere Callinoum.

Quis Carmen Melicum invenerit? Sonettorum origo.

Porro quis Carmen Melicum invenerit, & qui eo maxime excelluerint, idem Voſſius *Lib. cit. cap. XV.* fuſe tradit; de Sonettis autem Poeſeos Lyricæ ſpecie, quæ XIV. verſibus hendecaſyllabis abſolvitur, non a ſono qua tali, ſed quatenus verba & cantica cum ſono conjuncta includit, ita dictis, eorumque, quæ Italis adſcribi ſolet, origine, variisque generibus vide copioſe diſſerentem Fr. Redi in edito Anno 1685. tractatu, cui titulus: *Bacco in Toſcana a p. 99. usq. ad 122.* De Verſuum Alexandrinorum Auctore ita habent Menagiana Tom. I. p. 395: *Alexandre de Paris a ete le premier qui ait fait des vers francois de douze ſyllabes : ce fut ainſi, qu' il fit un Poëme de l' Hiſtoire d' Alexandre le Grand : & de tout cela eſt venu le nom de Vers Alexandrins.* De Verſibusque Leoninis eadem Tom. II. p. 220: *Les vers Leonins ne ſont pos ainſi appeller de Leo, comme l' a cru Jules Scaliger dans ſa Poëtique, mais d' un certain Leonius, qui en a fait le premier.* Secundum hæc, ſi de Verſibus Comicis memorandum etiam aliquid, vigent inter doctos lites, quibusnam illi pedibus conſtent? Sunt, qui ad Jambicorum & Trochaicorum numerorum leges metra Plautina & Terentiana reducunt. Alii vero in Plauto & Terentio verſus eſſe negant, ſed dicunt tales videri, quod Quintilianus ſenſit. Alii demere & transponere pro lubitu Comicorum verba auſi ſunt, quod in Eraſmo Scaliger reprehendit, quos duos inter perpetuum eſt de Comicis bellum. . De hoc Balbinus *in Veriſimilibus p. 148.* ſic judicat: Scaliger (etſi velut anguis in omnes ſe vertit formas, dum regulares Plauti & Terentii verſiculos eſſe cupit oſtendere) mihi nunquam facit ſatis: *Iſte, iſthuc* ait apud Comicos corripi; *occulto* primam brevem Plautum feciſſe, quod *ob* præpoſitio brevis ſit. *Poſtulo* primam brevem, *venuſtatem* & *juventutem* brevi ſecunda, quod *Venus* & *juvenis* brevia quoque ſint. Quis hæc non rideat? Ego pleraque eorum, quæ Scaligerum

Auctor Verſuum Alexandrinorum.

Et Leoninorū.

An a Comicis ratio Verſuum ubique ſit ſervata?

rum torſerunt, aut ad *Trochaica* revocare facile, aut eliſione præterita, *Jambica* eſſe, & in paucis novum carminis genus apparere, demonſtrare poſſum: verbo, quid *veriſimile* exiſtimem, dicam: Veteres carmine Comœdiam ſcripſere, ſed tanta numerorum licentia (Græcorum exemplo) ut mirum ſit. Proceleuſmaticum *vvvv*, Creticum -*v*-, Choreum -*v*, Tribrachum *vvv* pro Jambo, vel Anapæſtum *vv*- video poſuiſſe. Quod ſi nec dum Jambicus verſus exiret, aut Trochaico, aut Scazonte, aut Catalectico, aut Hypercatalectico (cum ſcilicet una ſyllaba Jambus ſuperatur) ſunt locuti: nonnunquam etiam novo genere carminis ſunt uſi, ut illa ſunt in Andria apud Terentium:

Quid veriſimiliter exiſtimandum in verſib. Comicis?

Adhuc Achillis quæ aſſolent, quæque oportet:

quorum hi ſunt pedes, poſt Jambos *Trochæi.*

v- *v*- *v*- *v*- -*v* -*v*
vv- - - *vv*-
- - *vv*- - -
vvv *vvv*
-*vv* -*vv*.

Reſtat ut de Bucolico ſeu Paſtorali carmine pauca adhuc memoremus. Scripſit de eo elegantem Diſſertationem Renatus Rapinus, in qua de Poematis hujus antiquitate copioſe diſſerit. Exiſtimat ille hoc Genus Carminis omnium eſſe vetuſtiſſimum, & ex antiquiſſimo vivendi more ductum. Cum enim primi mortalium fuerint vel paſtores, vel aratores, paſtoresque aratoribus, ut ex Thucydide primum, tum ex Varrone colligi poteſt, antiquiores, primi omnium vel otio conditionis excitati, cantiones meditati ſunt; vel, quod Lucretio *Lib.V.* magis probabile viſum eſt, avium imitatione:

Bucolici ſ. Paſtoralis Carminis antiquitas. Renati Rapini de eo Diſſertatio.

At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam lævia carmina cantu
Concelebrare homines poſſent.

Certe, inquit porro Rapinus, carmina a rure primum profecta

tam planum eſt, ut res ipſa per ſeſe perſpicua ſit, quod ſatis diſerte docet Lib. II. Eleg. I. Tibullus:

Agricola aſſiduo primum laſſatus aratro
Cantavit certo ruſtica verba pede:
Et ſatur arenti primum eſt modulatus avena
Carmen, ut ornatos duceret ante Deos.

Quod Bern. Cyllenius Veronenſis de definita Rhythmorum lege interpretatur. Nam Cenſorinus Lib. *de Die Natali* teſtatur, cantus antiquiores ex numeris parum certis fuiſſe, qui deinde ſub legem & normam venerint. Cum quibus Lucretius conſentit, paſtores ab aurarum, zephyrorumque reſpiratione admonitos, calamos & arundines inflaſſe primum docens, tum cantilenas inſtituiſſe ad numerum &c. Hæc de Carminis Bucolici antiquitate; quo vero Auctore, quo loco, quo primum tempore illud repertum ſit, magna eſt controverſia, quam expeditam vide in Rapino *l. c. p. m. 81. ſeq.* Idem quoque *p. 174.* ſtatuit, quod Salomon omnium paſtoralium ſcriptorum, qui exſtant, antiquiſſimus ſit. Ille enim in paſtorali opere, quod *Canticum Canticorum* inſcripſit, omnem vim, gratiam, indolem & argumenta Bucolici carminis complexus eſt: nullæ apud eum perſonæ, niſi paſtorales, nullæ ſimilitudines, nulla propemodum exempla, niſi e rebus ruſticis petita. Licet vero ſoluta plane videatur oratio, & ab illigatione numerorum libera: tamen quod paulo incitatius feratur, & frequentiſſimis verborum luminibus utatur, præfert quodammodo aliquid poetici ſpiritus. Quam aſſertionem ſuam ſtabilire nititur ex Clemente Alexandrino, cui *Lib. I. Stromat.* Ezechiel dicitur: ὁ τῶν Ἰουδαϊκῶν τραγῳδιῶν ποιητής: qua ratione Salomonem etiam Paſtoralem Poetam appellari merito poſſe contendit, cum præſertim numerorũ quandam quaſi quantitatem obſervet, quo, vel certe non abſimili modo in Poetam Pindarus ſe aſſeruit, qui cum per audaces dithyrambos verba libraret, ut innuit Horatius, Poeta videbatur, quamvis ejus oratio ab omni numerorum lege libera eſſet. Sic Platonis quoque locutio, licet

Salomon primus ſcripſit Paſtoralia.

a verſu

a verſu diſcrepet, tamen quod quendam verborum ſplendorem habeat, vehemensque ſit & incitata, viſa eſt nonnullis indolis poeticæ habere neſcio quid. Recentioribus temporibus lis fuit inter Italos nonnullos, utri ſuperiori ſeculo exculti Carminis Bucolici gloria debeatur, num Torquato Taſſo, an vero Auguſtino Beccari? Pro Taſſo pugnant plurimi, inter quos etiam Auctor Vitæ Taſſi eſt, in Præfatione inquiens: *Je ſuppoſe avec le Manſo, que le Taſſe eſt l'inventeur des Paſtorales.* Italorum de Inventore Carminis Paſtoralis cõtroverſia.

§. XXX.

Superſunt adhuc alia in Poeſi conamina, quo referri merentur, quod Janus Douſa, Nordovicus, qui Lugdunenſis Academiæ condendæ Auctor, & ejusdem per XXIX. annos curator fuit, rationem faciendi in Lingua Belgica Verſus Alexandrinos primus oſtenderit, quos Chronicis Rhythmicis ante quatuor fere ſecula eadem lingua conſignatis, & a ſe Anno MDLXX. editis præmiſit. Janus Douſa primus fecit in lingua Belgica Verſus Alexandrinos. Hoc genus B. Dn. Joh. Dan. Major Academiæ noſtræ, cum viveret, decus, in carmine latino imitatus eſt, quod *Ametron* vocavit. Idem D. Joh. Dan. Major præſtitit in Carmine latino. Initium ejus ita habet:

Sperlingi, Panſophe, Theologe facunde,
Muſeum ambulans, dic mihi, quæſo, unde,
Dic, unde accidit, quod carmen rogas me,
Ad Tua Nuptias ſolennes filiæ?
Jam pridem verſibus & Lyræ valedixi,
Nec ſtylum amplius in talibus defixi;
Nam, quem Natura non Poetam peperit,
Cur tempus aureum cantando conterit? &c.

Janus Nicius Erythræus *Pinacoth. II. Imag. XXVIII.* de Angelo Rapario memorat, quod is longum Rhythmicum carmen, ex minutulis ſtrophis confectum, in laudem edulii compoſuerit, quod vulgo raviolos appellant. Singulis ſtrophis intercalaris verſus inſertus erat, & quoniam carminis ea lex, ut ultima ſtrophæ cujusq; ſyllaba, eodem quo extrema intercalaris modo, definerct, trecenta fere verba, ſimillime cadentia repererat. Alios compo- Raparii novum carmen Rhythmicum.

fuiſſe in Belgica lingua Verſus, conſtantes ex meris Rhythmis monoſyllabis & diſſyllabis, legimus, quales in Conſtantini Hugenii Poëmatibus, in Tengnagelii *Amſterdamſchen Lindenbladen*, nec non in H. Brun. *Mengelmoes p. 165. 166.* videre licet. De Doſiada Rhodio ſcribit Bailletus *Tom. IV. de Poëtis*, quod *Aram* ex verſibus ſtruxerit, & de Simmia, quod *Ovum* poëticum excluſerit, ubi ſimul in illos invehitur, qui a Veterum Poetarum ſimplicitate receſſerunt, & præter ararum & ovorum imagines poëmata ſua figuris globorum, cuborum, pyramidum, calicum, thronorum, pileorum, alarum, & quæ hujus generis alia, exararunt. Voſſius *Lib. III. de Hiſtoricis Latinis p. 653.* refert, quod quidam Joannes Placentius Carmen Heroicum in porcorum laudem condiderit, *cujus literæ ſingulæ a litera P incipiunt.* Quæ ultima verba Sandius *in Animadverſionibus ſuis p. 214.* caſtigat inquiens: Impoſſi-
„bile hoc. Suſpicor itaque Voſſium ſcribere in mente habuiſſe;
„*cujus lineæ ſingulæ* i. e. ſinguli verſus. Dicerem id quidem de
„verbis ſingulis, niſi *lineæ ſingulæ* propius accederent ad *literæ*
„*ſingulæ*, quam verba ſingula, ſeu voces ſingulæ: & niſi impoſſibi-
„le ferme judicarem carmen conſcribere, cujus voces ſingulæ
„a litera P inciperent. Qua quidem in re Sandius oppido errat, prætexens ἀδύναμον, cum extent Carmina, quorum ſingulæ voces ab eadem litera incipiunt. Ita Hubaldus ſeu Hugbaldus Monachus Elnonenſis, Sigeberto ad annum DCCCLXXIX, & Trithemio *de Scriptoribus Eccleſ. fol. 67.* celebratus, Poema 300. verſuum in laudem Calvorum, ad Carolum Calvum perſcriptum compoſuit, cujus ſingula verba a lit. C. inchoantur. Quod opus Trithemius mirabile vocat, primamque ejus lineam exhibet, quæ hæc eſt:

Carmina Clariſonæ Calvis Cantate Camœnæ.

Cujus generis quoque eſt *Canum cum Catis Certamen*, quod Auctore Henrico Hardero carmine compoſitum in *Deliciis Poetarum Danorum Tom. II. p. 365.* reperitur. Placet illud, quia non eſt prolixum nimis, ingenii & inventionis cauſa hic exhibere;

Ara ex verſibus ſtructa Ovum poeticū.

Carmina quorum ſingula verba ab eadem litera incipiunt.

Henr. Harderi Canum cum Catis certamen.

Catto-

Cattorum canimus certamina clara canumque,
Calliope concede chelyn; clariaque Camœnæ
Condite cum cytharis celſo condigna cothurno
Carmina; certantes canibus committite cattos,
Commemorate canum caſus, caſusque catorum,
Cumprimis cauſas certamina cuncta creantes.
Currentem cupidi cruda cum carne catellum,
Conſpexere cati, captique cupidine cœnæ
Comprendunt catulum, capiunt coguntq; carere,
Carne, canis clamor complebat compita, cuncti
Confluxere canes; conamina cruda catorum,
Conqueritur catulus, captas carnesque cibosque
Commemorat; cunctis cum cognita cauſa catellis,
Concilium cogunt, canus calvusq; culinæ
Cuſtos Caſtrutio cathedram conſcendere celſam
Cœpit, eumq; canum conſedit concio, cauſa
Communis clamat, comites, commune ciebat
Conſilium: coeunt crudelia corpora catti
Contrectantq; canum carnes, complentq; culinam.
Contemnunt catulos, contemnunt? cedere cogunt,
Corpora corripiunt, conteſtaturque cicatrix
Cæcilii catuli conamina cruda catorum.
Conniveat cauſaque cadat careatque culina,
Clara caterva canum? citius contendere curſu
Cum cervo cancer cupiet citiusque canorus
Cogetur creperis Cygnus ceſſiſſe cicadis.
Cur catuli cur ceſſamus? conjungite caſtra,
Conveniant campo catti, certamine claro
Contendant cui conveniat cenſura culinæ.
Collaudare canes cani cœpere cerebri
Conſilium; Ceneus cum Caſtilione creatur
Centurio. Cernunt catti crudele cieri
Certamen, coëunt cauti conſlantq; cohortes,

Calli-

Callimedonta caput campi columenq́, catorum
Conſilium commune creat, curamq́, capeſſit.
Cumque coëgiſſent catuli cattique catervas,
Certamen campeſtre catis, campeſtre catellis
Complacuit, currere citi curſuque citato.
Convenere canes, cum conſpexere catellos
Cattorum cuneata cohors concurrere cœpit,
Candida canenti cum Caſtilione Camauce,
Conculcata cadit clarumq́, cruore colorem
Corrumpit. Coëunt certamine Casca Colaxque,
Caſca colorato, candenti corpore Colax,
Caſca Colaxque cadunt. Carus Condoq́, Coquoque
Captaneus claram cupiens convellere Callam
Conficitur. Catilina cadit, capiturq́, Ceraſtus,
Cumque Capo Canaus celebris commilito claudi
Cromvelli. Cum cœpiſſet contingere caſtra
Crantor corruerat, cunctoque cruore carebat
Confectus curſu. Confligit claudia cæco
Cum Cephalo, curvam clebuli Coronia caudam
Convellit. Cum cattorum coëunte caterva
Colligeret cunctas Canape chionæa cohortes,
(Clara canis Canape campo Cuſosque cubilis
Callimachi) cœpitq́, canum convertere curſus
Corbulo conſuetis contritus cella catenis;
Certatur, caſis colles camposque cruentant
Corporibus. Colluctantur candis cubitisque
Cattorumque canumque cohors. Celeberrima Cauce
Cum cedens campo claudo cum crure cucurrit
Cœpiſſentque canes cattorum cingere cornu,
Currite, clamabat Caronia, currite catti,
Conficimur capimurque, canes cœpere cruenti
Clauſo certantes cuneo circumdare cattos.
Cernite conſtrato cumulata cadavera campo,

Cernite

Cernite calcantes cattorum colla catellos.
Cedamus campum canibus, cauſaque cadamus.
Continuo catti cedunt, curſuque citato
Condita conantur celeres contingere caſtra,
Cum conſternari cattos, cum corde carere
Conſpexere canes, conclamavere citoque
Conglomerata cohors certat contendere curſu
Cum cattis, capiunt cattorum caſtra catosque
Complures, captos cœnoſo carcere claudunt,
Connexis cruciant caudis, cumulantque catenis.
Centeni cecidere cati, ceſſere cruenti
Centeni, claudit centum cuſtodia captos:
Concinno comitum celebrantes carmine cladem
Complaudunt catulisque canes canibusque catelli;
Conſtituunt certas captivis conditiones:
Cum canibus coëat cattis concordia: cœnis
Captivi careant catti, cedantque culinæ
Cum coquitur, cineres captent, caleantq; camino
Cernere contenti completos carne catellos.
Captivi canibus cito conſenſere, canesque
Carcere confracto cum cattis conciliantur.
Colle cavo comitum congeſta cadavera condunt
Cattorumque canumque cohors, curantque cruentos.
Complexi catulos catti cattosque catelli
Civili certant caudæ, cubitisque cohærent.
Cantatur, crudam claudunt convivia cædem,
Cunctaque compoſito ceſſat certamine clades.

Alia exempla ſpeciminum continuatorum eadem in ſingulis vocabulis litera, vide in Joan. Ægidii Euth, Med. Doct. editis nuper Carminibus, quæ addita ad calcem libelli ejus, Lugduni Batavorum Anno 1697. in 8vo hoc titulo impreſſi: *Anatome Umbilici curioſa.* Nec deſtituit vena Ferdinandum Epiſcopum & Principem Paderbornenſem, qui in Epigrammate, quo Alexandro VII. Ponti- Epigramma in quo numerales

omnes Veterũ Romanorum literæ exhibentur. Pontifici Calendis Januariis An. 1666. felicitatem precatur, numerales omnes veterum Romanorum literas, quotquot Alphabeto continentur, exhibet in his: M DC LXVI. Ipſum Epigramma, quod adducitur *Lib. II. Adoptivorum Carminum,* Heinſii Poëmatibus adjunctorum, ita habet:

CVr, Muſa, longo deſides ſilentio,
Aurata quondam docta fila tangere
Citharæ loquacis? quin Alexandro novis
Jani Calendis dona depromis nova;
Aut digna Majeſtate ſi tanta nequis
Afferre, vota nuncupans ſolemnia
Pro re Latina, proque gente chriſta,
Quot vere flores educat Favonius,
Æſtate ariſtas flava quot numerat Ceres,
Autumnus & quot pinguit uvas purpura,
Frondes quot altis decutit ſilvis hiems,
Felicitates tot precare Maximo.
Donis refertos vebat Alexandro dies

NUMERIS HIC ANNUS ABSOLUTUS OMNIBUS.

Epigrammata ſub forma Dialogi. Fuere etiam, qui Epigrammata ſub forma Dialogi conflarunt, quorum aliquot exempla apud Carolum a Sancto Antonio *Lib. de Arte Epigrammatica* occurrunt; verum cum illis parum inſit artis, eorundem prolixa recenſione ſuperſedemus. Rolandus Ma-

Epiſtolæ carmine, ſed diſſimulato metro ſcriptæ. reſius notat *Lib. I. Epiſtol. Philolog. VII.* quod aliqui integras Epiſtolas carmine, ſed diſſimulato metro ſcripſerint, *quales ſe literas ad Thomam Linacrum dediſſe teſtatur Eraſmus libro de ratione ſcribendarum Epiſtolarum, metro trochaico, tetrametro compoſitas, ſed ita temperata compoſitione, ut aliud agenti non facile ſuboleret eſſe carmen. Admonuerat in Epiſtolæ frontiſpicio ut ſibi caveret; in animo enim ſibi eſſe ipſum hac Epiſtola fallere, & in calce adjecerat, ſe jam fefelliſſe, niſi falleretur ipſe.* Verum hæc Epiſtola in Opere Eraſmi non comparet. Idem artificium & Baudius imitatus

eſt, cujus *Epiſtola LXXVI. Centuriæ Secundæ* tota ex Jambis confecta. Conſtant. Hugenius ſcripſit quoque talem Epiſtolam Heroicò carmine, quod facilius ſe prodit, & aliam carmine Jambico ad Graſvvinckelium, quæ *Poëmatum Lib. X. p. 34.* habetur, ad quam meris vocabulis monoſyllabicis Graſvvinckelius reſpondit. Ad extremum allegandum hic pariter Inventum Joſ. Webbii M. D. qui artem excogitavit, qua quis latinæ linguæ ignarus verſus latinos ſcribere ex tempore poſſit. Liber ejus Londini An. 1626. 12mo. hoc titulo prodiit: *Uſus & Auctoritas.* Totum magno apparatu & pompa ab ipſo commendatum artificium in eo conſiſtit, quod Ovidii verſus ſub pedibus diſpoſuerit. Ipſam operationem in præfatione operis Auctor oſtendit, quæ ingenium quidem ſapit, ſed parum utile & miſerabile carmen parit. Verbo: Evadit inde quis Verſifex, ſed nunquam Poeta. Atque hæc de recens adjunctis Poeſi ornamentis dixiſſe ſufficiat. Ad Antiquitatem ejus & originem Metri in genere quod attinet, vide diſſentem de his Polyd. Vergilium *de Rerum Invent. Lib. I. cap. VIII. & IX*, ubi antiquiſſimos Hebræorum allegat, Moſen videlicet, qui, cum ex Ægypto populum in patriam reduceret, ſtatim atque mare rubrum divinitus cedentibus aquis transgreſſus eſt, divino afflatus Numine, ut habet Joſephus *Lib. II. Antiquit. Jud.* hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit, & Davidem, qui teſte eodem Joſepho *Lib. VII.* expeditus a præliis & periculis, Cantica in Deum hymnosque vario metro compoſuit, alios quidem trimetros, alios quinquemetros. A quo ſupra allegatus Hieronymus *in Præfat. in Chronicon Euſebii* non diſſentit, ita ſcribens: Quid Pſalterio canorius? quod in morem noſtri Flacci, „ & Græci Pindari nunc Jambo currit, nunc Alcaico perſonat, nunc, „ Sapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur. Quid Deuterono-„ mii & Eſaiæ cantico pulchrius? Quid perfectius Job? quæ omnia„ hexametris & pentametris verſibus apud ſuos compoſita decur„ runt. Non immerito igitur hujus artis initium Hebræis acceptum„ referre debemus, veluti reliquarum propemodum diſciplinarũ.„

Joſ. VVebbii ars, qua quis latinæ linguæ ignarus verſus lat. ſcribere poſſit ex tempore.

Antiquitas & origo Metri.

Sed quid de his habendum, in antecedentibus jam monitum, hinc cramben bis coctam apponere nolumus.

§. XXXI.

Nomenclatura Adami. Antequam finiamus hoc Caput, *de Linguis*, nec non *de Arte Memoriæ* quædam adhuc commemoranda ſunt. Perfectam Adami in ſtatu Integritatis conſtituti Sapientiam Noſtrates Theologi inter alia e convenienter facta ab ipſo Nominum impoſitione, de qua *Gen. II, 19. 20.* videri poteſt, evincunt. Cum enim ex concreata perfectione intellectiva naturam omnium animantium terræ, & volatilium cœli cognitam habuerit, eorumque formas & differentias ſpecificas ſcrutari potuerit, non fuit hæc ſaltem qualiscunque *Grammatica*, ſed maxime etiam *Logica* nomenclatura, ex qua Aben-Eſra Adamum *Sapientem maximum* vel *omnium hominum ſapientiſſimum* fuiſſe recte concludit. Joh. Pet. Erici Renatum e Myſterio Principium Philologicum. Joh. Petrus Ericus Iſenacenſis Thuringus edidit Anno 1686. in 8vo Tractatum, quem *Renatum e Myſterio Principium Philologicum* inſcribit, in quo vocum, ſignorum & punctorum, tum & literarum maxime ac numerorum origo, nec non novum variarum rerum ſpecimen Etymologicum propalatur. Ibi in forma Dialogi *Philologo* interrogante, & *Theopranico* reſpondente hoc Poſtulatum præmittit: Adamum Artem nominandi inveniſſe, proinde nomina ſecundum ſonum cujusque Animalibus impoſuiſſe, atque a Volatilium concentu Vocales, a Terreſtrium ſtrepitu Conſonantes ſemivocales, & a mutis Natatilibus Mutas mutuatum eſſe. Poſtea ex Animalium rugitu & grunnitu loquelæ elementa formaſſe, eaque intelligibilia reddidiſſe; Jubalem autem, Muſices Inventorem, Vocales jam inventas harmonice diſpoſuiſſe, ſonorumque differentias, quas cornu vel fiſtulam gradatim inflando deprehenderit, punctulis, iisque ſeptem aſcendentibus, totidemque deſcendentibus (nam octavum ſonum eſſe repetitionem primi) notaſſe. Septem itaque claves vocesque Muſicas a primis Vocalibus ſuppeditatas fuiſſe, ortumque inde modum canendi duplicem, matutinum & veſpertinum, ſive durum & mollem. Cæterum

rum cum duplex Vocalium ſecundum Syros ſit ſignatura, punctata & figurata, inventionem hujus Tubalcaino, illius Jubali, vel potius Setho adſcribit &c. quod Scriptum multa continens Paradoxa, cum in omnium manibus non verſetur, *in Act. Erud. Lipſ. Anno 1686. p. 327. ſeq.* excerptum videri poteſt. Quæ contra hanc concreatam perfectionem intellectivam Adami, quod ſcilicet neſciverit τὸ loqui ſolius hominis proprium eſſe, itemque in fructu arboris non eſſe vim efficiendi hominem Deo ſimilem &c. proferre dubia ſolent, tanquam huc non pertinentia lubens prætermitto: placet ſaltem de excogitatis quibusdam Linguarum compendiis pauca hic allegare. Fuere qui Clavem Univerſalem meditati ſunt, vi cujus omnes linguæ, quas etiam non callemus, perfecte intelligi poſſint; quo Georgii Dalgarn Angli *Ars Signorum* Londini Anno 1661. edita pertinet, in qua characterem univerſalem, ſive Linguam Philoſophicam fundavit, qua homines diverſiſſimorum idiomatum, ſpatio duorum ſeptimanarū omnia animi ſui ſenſa non minus intelligibiliter, ſive ſcribendo ſive loquendo, cum aliis communicare poſſint: præterea etiam juvenes Philoſophiæ principia & veram Logicæ praxin citius & facilius multo imbibere, quam ex vulgaribus Philoſophorum Scriptis. Neque ignotus eſt Joh. Joachimi Becheri labor, quem eodem Anno ſcribendo *Charactere pro Notitia Linguarum Univerſali* impendit. Inſtitutum ingenioſiſſimi Auctoris in eo conſiſtit, ut ſeptem Linguarum Latinæ ſcilicet, Græcæ, Hebraicæ, Arabicæ, Slavonicæ, Gallicæ atque Germanicæ, quibus imbutus per totum Orbem ſuſcipere quis poſſit peregrinationem, univerſalem harmoniam & convenientiam quærat. Quem in finem ſecundum ordinem Alphabeticum in Latina Lingua Lexicon compoſuit, ubi cuivis vocabulo ordine Arithmetico certum perpetuumque numerum, quo expreſſo eadem ſemper intelligenda vox, aſſignavit; qui numerus eadem occurrente voce in cæteris ſex Idiomatibus ſemper retinendus, ut quia v.g. vox *Abbas* in Latino Lexico num. 8. ſignatur, idem octavus numerus in cæteris quoque Linguis

Clavis Univerſalis, vi cujus omnes Linguæ intelligi poſſint.

Geor. Dalgarn Ars Signorum.

Becheri character pro Notitia Linguarum Univerſali.

Abbatem denotet. Ad Conſtructionem autem quod attinet, cuivis *Nominis* Caſui, nec non ſingulis *Verbi* Modis & Temporibus certos quoque & peculiares numeros tribuit, quos *in Tabula pro Variationibus Senſuum* exhibet, totumque negotium, ut mens ejus conſtet eo melius, circa finem Scripti exemplo illuſtrat. Cum itaque ſcribenda Epiſtola, vult ut ſenſus orationis proprie in vernacula lingua diſponatur, commata & puncta diligenter attendantur, vocabula requiſita in Indice evolvantur; affixus illis numerus a ſiniſtra ad dextram chartæ inſcribatur, numerus vocabulum indicans puncto initietur, alioque finiatur, vocabulo flectendo a parte dextera duo puncta adjiciantur, poſthæc numerus *Tabulæ Variationis Senſuum* conveniens apponatur, operatio hæc cum numero & duobus punctis continuetur, cumque vocabulum in debito acquieſcit ſenſu, puncto tandem claudatur. Verum cum hæc ſine oculari inſpectione vix intelligi poſſint, ipſum ex meris numeris compactum *Characteris Lexicon* conſulendum erit. Confer quoque Dn. Sturmii *Collegium Experimentale Curioſum Part. I. Tentam. XII*, ubi de eodem inſtituto diſſeritur. Cujusmodi ad Linguarum Harmoniam pertinentia Arcana Cl. Andreæ Müllero, qui præter *Clavem Sinicam*, quam aliquoties edidit, de Sinarum rebus varia commentatus eſt, non fuiſſe quoque incognita, ex Epiſtola ad Athanaſium Kircherum (quæ reperitur inter Epiſtolas Amœbæas de Invento Sinico) perſcripta liquet, in qua ita ſcribit: *Incidit etiam hoc, an ſi quis librum offerat ignotæ antea linguæ & ſcripturæ, quiquam invenire queant, quæ illa lingua & ſcriptura ſit, & quis ſcripturæ ſenſus? Alii negant; Ego affirmo, jamq; alterum rei ſpecimen dedi ante aliquot annos circa linguam Slavonicam & Malabaricam, cum tales ſcripturas nunquam vidiſſem, atque etiamnum Steganographiam parum calleam. Quid videtur?* Idemque ad Dn. Jobum Ludolfum Epiſtolam dedit, in qua editum ſpecimen aliud recenſet, quod ex tranſmiſſo ſibi a laudato Dn. Ludolfo fragmento Æthiopicis literis exarato, partem eſſe Orationis Dominicæ lingua Coptica conſigna-

Andreæ Mülleri edita hac in re ſpecimina.

ſignatæ judicavit. Sunt hæc, fateor, egregia molimina; qui tamen clavem ejusmodi ad juſtam perfectionem perduxerit, exſtitit adhuc nemo. Alii itaque introducendæ univerſalis Linguæ animadvertentes difficultatem, de particularibus Methodis cogitarunt. Habet quodvis Idioma ſuas proprietates. Lingua *Hebraica* magnam Gentis ſanctitatem indicat: *Græca* cum ſuis Literis antiquam celebrat eruditionem; cum orbe terrarum enim ſe ortos Athenienſes jactitabant. *Latina*, plurimis Mundi incolis uſitata, Romanæ potentiæ memoriam repræſentat. *Germanica* Nationis ſinceritatem ac fortitudinem, *Hiſpanica* & *Polonica* gravitatem exhibent. *Italica* auctoritatem ſvavitate temperatam. *Gallica* teneritatem & inconſtantiam, qua aliter legitur ac ſcribitur, quæq; in Ceremoniarum affluentiam abit. *Anglica*, quæ variorum Idiomatum ſoboles Gentis inſtabilem Genium prodit; ut alias nunc taceam, quæ omnes ut ſuos æſtimatores reperiunt, ita adhibitum plerisque excolendis ſingulare ſtudium admirari licet. Inſtitutionis viam in Linguis ſi ingrediamur, quot quæſo Duces hic ſeſe offerunt? Guilielmus Batteus Jeſuita Hibernorum Salmanticenſium nomine Anno 1611. librum hoc titulo edidit: *Janua Linguarum, ſive Modus maxime accommodatus quo pateſit aditus ad omnes linguas intelligendas*, quem Alegambe *Opus admirabile* vocat. Ad Latinitatem in ſpecie quod attinet, ſcripſit Lambertus Thomas Schenckelius Methodum, qua Latina Lingua ſex menſium ſpacio doceri, & ab adoleſcentibus octodecim aut plurium annorum, magnum deſiderium & diligentiam adferentibus addiſci poſſit. Cujus conſilia non prorſus ſpernenda eſſe, Gerhardi Tuningi exemplum docet, qui, teſte Jano Rutgerſio in Epigrammate in ejus laudem confecto, linguam Latinam ſex menſibus accuratisſime didicit. Neque obruit Schenckeliana manuductio majori onere, quam par eſt, juvenes, dum ſeptem vel octo horæ quieti nocturnæ permittuntur, totidemque recreationi, inter quas prandii & cœnæ tempus quoque comprehenditur: reliquæ octo labori deſtinantur, ita ut quater in die per tres horæ quadrantes & tem-

Variarum Linguarum proprietates.

Latinitatis addiſcendæ compendia.

Schenckeliana Methodus.

& temporis intervalla Docentem diſcens audiat, & quatuor horis per interſtitia ſtudeat. Sane ſi ulla in re, certe in Inſtitutione

Errores & defectus in Inſtitutione Juventutis obſervati.

Tres in qualibet linguâ perfectionis gradus.

juventutis multi defectus erroresque obſervantur, quorum aliquos Cl. Auctor *Medicinæ Mentis Part. II. p. 192.* accurate notavit, & quo puer quosvis Auctores Latinos brevi intelligere diſcat, certum modum præſcripſit. Tres, inquit, *dantur in qualibet lingua perfectionis gradus. Horum primus eſt linguam tantum intelligere, non item loqui poſſe, id quod in quavis lingua omnium facillime contingit. Etenim videmus peregrinantes Incolas ejus regionis, quam adeunt, multo citius poſſe intelligere, quam eos alloqui. Secundus eſt præter intelligentiam loquentium aut librorum omnia etiam ordinaria ſine hæſitatione poſſe eloqui, & hic gradus priore eſt difficilior. Tertius eſt difficillimus, ut eadem lingua de quavis materia exacte & quodcunque libuerit, diſſerere, ſcriptumq; poſſit componere. Cum itaque ſemper à facillimis ſit exordiendum, non ſatis quis poterit mirari, quare contra manifeſtam rationem vulgo a re difficillima, hoc eſt, ab ultimo gradu in puerorum inſtitutione initium fiat. Eſt autem hujus rei ratio in promptu: quia omnes conſvetudine ducimur, non ſana ratione, & commiſſos hac in re errores utut quis palparit, vix tamen emendarit. Præceptor quippe hac ratione ſuperſedere multo labore poteſt, nec aliud facit, quam ut exercitia latine reddenda diſcipulo proponat, reliquum quod eſt temporis ipſe in otio transigit, ſudante interim diſcipulo ſibi ſoli relicto, ſeſeque in omnem miſere torquente formam; ubi e contrario ſecundum methodum a me hic tradendam diſcipulo parum, præceptori multum, imo omnis fere incumbat labor: qua methodo ſi vulgares uterentur pædagogi, non tam multos ſimul diſcipulos, ut jam fit, præ nimio labore poſſent informare. Veruntamen quia in his ad puerorum utilitatem tantum eſt reſpiciendum, ultimi autem duo gradus ſeu utilitates in tradenda quavis lingua, videlicet ut ſciamus aut ore aut ſcripto omnia animi ſenſa cum aliis communicare, multo difficilius acquiruntur, nec tantum ſemper, quantum primus gradus, habent uſum, imo ſi maxime eos tibi reddideris familiares, temporis tamen tractu, ni exerci-*

exercitium quaſi continuum adſit, abeunt in oblivionem. Acquiritur vero multo facilius primus gradus ſeu utilitas bonos intelligendi autores, continuum ſemper habet uſum, nec adeo oblivioni eſt obnoxius; quin & hoc acquiſito gradu, reliqui duo multo etiam faciliori negotio obtineri poterunt. Neminem ſane credo exiſtimare, me hic ſanæ rationi contraria tradere, licet conſuetudini quam maxime adverſetur, me primum ſolum hic amplecti gradum. Si vero non alius tibi fuerit ſcopus, quam ut puer autores e.g. Latinos quosvis diſcat intelligere, eo cum licebit hac, quam traditurus ſum, methodo adeo facile pervenire, ac tam brevi, ut, licet a decimo aut duodecimo ætatis anno demum fecerit diſcendi initium, id non impediturum ſit, quo minus ſat adhuc temporis ſuperſit ad æque magnos deinceps, ac quivis alius, qui vulgari ducitur via, progreſſus faciendos in ſtudiis, nec dicam majores. Etenim hic non erit neceſſe, ut puer multas Grammatices regulas magno labore ediſcat tædioſiſſimas, & ne quidem bene intellectas, ullamq; ſyntaxin, quæ tam ſubito oblivioni ac memoriæ traditur; nec quoque, ſi ita placet, neceſſe erit, ut ulla vocabula technica, quæ monſtra pueris videntur, in rationem veniant: ſed ſola hic poſt neceſſariam lectionem requiretur declinatio & conjugatio cum verborum copia. Ne vero hic denuo multas fingas difficultates, hæ declinationes & conjugationes juxta ordinem tradi ſolitum a puero, ut vulgo fit, memoriæ non ſunt mandandæ, ſed primo tantum ſcripturæ conſignandæ, tum plurima vocabula, ad ſe in illa ſcriptura exercendum, ſæpe ſecundum hunc ordinem varianda erunt; ſi denique ſatis tibi in hiſce exercitatus videbitur, extra ordinem, varie interrogando diſcipulum & quidem vernacule, efficiendum eſt, ut tandem latine abſque ulla hæſitatione reſpondere ſciat, aut vice verſa, ſi tu latine quæſiveris, ipſe vernacule reſpondeat: id quod breviori, ac quis opinatus fuerit, tempore obtinetur. Sono enim ſæpe audito, quia ſic per reſponſionem certi in noſtra imaginatione motus frequenter ſe invicem ſubſequuntur, puero adeo, continuata aliquantulum hac repetitione, facilia evadunt, ut, in ipſo præter attentionem rogato, iſti fere motus tandem excitentur, & ita leviſſimo negotio

gotio reſpondere ſciat. Sed hoc ipſum, ſi magna ideo facilitate, majori certe quam vulgo utilitate efficitur; quandoquidem vocabulorum variationes non occurrunt in libris ſecundum ordinem regularum Grammatices; unde fit, ut pueri grammatico ordini aſſueti ſoleant hic hærere; id quod in hac noſtra methodo non accidit, qua turbato quomodo libet ordine æque prompte reſpondere didicerint. Verum hæc levia ſunt. Maxima tibi forte videbitur difficultas, unde haurienda ſit vocabulorum copia? Forte ex Lexico, Janua quadam Linguarum, ſimilibusque libris? Verum, quia multa hic ſæpe diſcuntur vocabula, quæ tam parum ex uſu ſunt, ut priusquam aliquando in autorum lectione occurrunt, eorum aliquoties potuerimus oblivíſci, colliges facile, hæc magno tædio exiguoq; e contrario fructu perdiſci. Dices forte, quia is, qui multæ fuerit lectionis, ſuſpicari facile poteſt, an aliquod occurrens vocabulum multi fuerit uſus nec ne; indicem idcirco multorum vocabulorum ei fore tali percurrendum cautela, ut puero ediſcenda ſeligat vocabula, quæ judicarit frequentioris eſſe uſus, reliquis poſthabitis. Conſilium utiq; bonum, quod etiam, ſi ſequentia addideris, ſuum poterit habere uſum: quin auſim ſpondere, tam pauca numero tunc collectum iri vocabula ad multos autores intelligendos ſufficientia, ut ſi primum hæc alicui narraveris, vix tibi hac in re fidem ſit adhibiturus. Verum hic communicabo una cum tota procedendi methodo, quod magis profuerit, ut puer quosvis autores Latinos brevi intelligere diſcat. Sumatur liber, quem aut puer jam tum ſatis in vernacula lingua cognoverit, aut talia continuerit, quibus eum quam maxime delectari ſciveris; in hujus libri qualibet parte explicanda operam dabis, ut omnia in eo occurrentia vocabula, te continuo rogante, ipſo autem reſpondente, memoriæ mandet: ſecundo, jubeas eadem vocabula omnia ipſum declinare vel conjugare, extra ordinem, ut ſupra docui, ipſum indeſinenter interrogando: tertio, his peractis, ipſi ipſum explices textum. Non video, quid hic obſtet, quin, ſi vel ſtupidiſſimus fuerit, longe minori opus habeat labore ad interpretationem Latinorum autorum addiſcendam, quam ſi aliquid ex vernacula in Latinum transferat ſermonem, vel ut fieri vulgo ſolet,

Quomodo puer quosvis Auctores Latinos brevi intelligere poſſit?

ſolet, componat. Quanto autem hæc omnia ſucceſſu, ſi ſæpe diu continuentur, quantaq́; porro fiant utilitate, facile tibi apparebit, quia hæc ita continuando per totos autorum tractatus plurima vocabula ſæpiſſime repetuntur. Continuato aliquantiſper hoc negotio, ſenſus etiam trium quatuorve vocabulorum detectus faciet, ut reliquorum ſenſum facile divinet. Si tandem multum hoc continuetur exercitium, quæ ratio loquendi apud Latinos ſit conſueta, quæve inuſitata, quidque bonam ſapiat latinitatem, & quid non, multaque ejusmodi alia, vel ex ipſo phraſium audito ſono levi negotio dijudicabitur. Memini equidem me vidiſſe puerum annorum circiter decem, qui duorum annorum ſpatio omnes Latinos autores vulgatos benè intelligendi ſibi habitum compararat, tantum inde, quod varios autores interpretandi conſuetudinem ſibi habuit commendatam: quanquam, ut hoc efficeret, multa ipſi erant imprimenda haudquaquam neceſſaria. Quid itaque hic ſperandum ſit, ipſe judicaveris. Ubi autem eum eo perduxeris, ut libros vulgares Latinos absque ulla difficultate capiat, nec non, ſecundum ea, quæ ſupra dicta ſunt, ardorem in ipſo excitaveris varios evolvendi libros, eos ipſi exhibendo, oſtendet tibi luculenter experientia, quam incredibiles brevi in linguæ notitia progreſſus ſit facturus; adeo ut, ſiquidem e re ſua fuerit, ac poſtulaverit neceſſitas, ut ſibi acquirat reliquos duos gradus circa profectionem in ea lingua, facili quoque conatu eo pertingere queat; tum demum fuerit operæ pretium, bonam, ſi placuerit, Grammaticam, nec non aliquem in Latina lingua exercitatiſſimum adhibere, quocum de rebus variis frequenter & docte ſermones habeat, arreptoque calamo de rebus diverſis diverſimode ſe ſcribendo exercere, aliaq́; complurima exercitia: hæc ille ſibi acquiret minore difficultate, quam alii in Scholis, ſed æquali perfectione &c. Verum de Methodo in Linguis, Latina præcipue & Græca, diſcendis tenenda, qui plura deſiderat, adeat B. Morhofium *Polyhiſt. Liter. Lib. II. Cap. IX.* evolvatque Tanaquilli Fabri ad Sarravium Senatorem Pariſienſem percriptam Anno 1651. quæ Epiſtola *Sarravianis* ſubjuncta legitur, in qua quid cauſæ ſit, cur, cum infi-

nita prope puerorum multitudo quotidie Literarum Profeſſoribus in diſciplinam tradatur, tam paucos tamen reperire liceat, qui vel mediocrem aliquam humaniorum ſtudiorum poſt incredibilem & temporis & pecuniæ jacturam aſſequantur cognitionem, egregie judicat? Cæterum de nova Juventutem informandi methodo, quam M. Daniel Weimar ante aliquot annos excogitavit, & peculiari Programmate deſcripſit, Cl. Tenzelii *Colloquia Menſtr. Anni 1693. p. 923 ſeq.* pluribus legi poſſunt.

M. VVeimar nova Juventutem inſtituendi Methodus.

§. XXXII.

Civitatis Latinæ inſtituendæ Variorum Conſilia.

Civitatis Latinæ, qua excluſis Grammatices præceptis ſola converſatione Latinam Linguam pueri doceantur, inſtituendæ conſilium Viri aliquot eruditi agitarunt. Laudatus Morhofius putat intra 20. annos extrui talem ſocietatem poſſe, qua omnes etiam opifices latine loquantur. Seligantur, inquit, ad hoc opus ſex vel ſeptem homines, accuratam linguæ Latinæ notitiam habentes, in quibus tamen, ſi quid forte deſideraveris, lectio Auctorum facile poſtea emendabit leves defectus; illi informent pauperum hominum liberos utriusque ſexus aliquo numero. Hi poſtea lingua Latina firmati opificium aliquod diſcant, qui locum huic exercitio deſtinatum incolant; ita fiet, ut brevi tempore talis Societas adornetur. Facile quivis intelliget, ſumptus hos immenſa utilitate ita reſarciri poſſe, ut maximo etiam lucro eſſe queant. Poſſet & a privatis locupletioribus, qui magnam ſæpe pecuniæ vim in ludicra & voluptuaria impendunt, collatis impenſis res illa inſtitui. Poſſet & Græca, & quævis alia Lingua una cum Latina eadem ratione addiſci: non enim confunduntur pueri pluribus linguis. Fortaſſis Scholarum pretium quibusdam vileſcere videretur, ſed quid tum poſtea? Illæ pro Artibus & Diſciplinis ſatis, quod agant, habebunt. Hæc Morhofius, ante quem Auctor anonymus in libello Gallica Lingua conſcripto, atque ex ea in Anglicam converſo, qui Anno M DC LXIX. Londini hoc titulo prodiit: *An Examen of the way of teaching the latin longue to little childern by uſe alone,* idem habuit propoſitum,

quod

quod Regi Galliæ commendavit. A quo Montanus, Vir apud Gallos celebratiſſimus, non abhorret, qui in Diſſertationibus, quas Gallica lingua ſcripſit, *Lib. I. Cap. XXV.* ſuo hoc exemplo probat, cujus verba in Latinum converſa ita habent: Pater meus in di- „ ſciplinam me dedit Germano homini in Gallica lingua rudi, „ ſed in Latina verſatiſſimo, cujus ille operam ampliſſimo ſtipen- „ dio conduxit. Hærebam illi ſemper in amplexibus, aderantque „ alii etiam pueri linguæ Latinæ non ignari. Nihil in ædibus niſi „ Latinum audiebatur; non mater, non famuli niſi Latinis verbis, „ quæ e converſatione ceperant, ad me præſentem utebantur: „ unde & mater & famuli tantum in lingua Latina profecere, ut „ mea verba intelligerent, & in rebus quotidianis mecum ſermo- „ nes breviores inſtituere poſſent. Sex annos natus eram, cum „ de Gallica lingua nil amplius, quam de Perſica aut Arabica ſci- „ rem, atque ita ſine Graammatica, ſine præceptis, & plagoſa inſti- „ tutione Latinam linguam didici, ut tantum ſcirem, quantum ipſi „ in illa Lingua Pædagogi, qui me miſcere ſuis diſcipulis non pote- „ rant. Nam cum cæteris diſcipulis thema daretur in Linguam La- „ tinam convertendum, mihi dabatur Latinū, barbariſmis & ſolœ- „ ciſmis defœdatum, quod ego in elegantiorem ſermonē conver- „ terem. Nicolaus Gruchius, qui de Comitiis Romanorum ſcripſit; „ Guilielmus Gerentus, qui commentatus eſt in Ariſtotelem, Bu- „ chananus Poeta Scotus, Antonius, Muretus, præceptores mei, „ domeſtici, ſæpe ad me dicebant, me Lingua Latina in prima ætate „ puerili adeo prompte locutum, ut mecum confabulari vix aude- „ rent. Buchananus de Inſtitutione puerorum ſe aliquid ſcriptu- „ rum ſuſceperat, qua in re meo potiſſimum exemplo uti ſe velle „ ſignificabat. Verum hanc methodum non eſſe plane novam, Albericus Gentilis (qui Anno MDCVIII. Londini obiit) experimento in Filio Roberto cepto, qui ſeptennis puer Latine, Gallice & Anglice dicitur locutus, oſtendit: ipſe Robertus hoc Patris inſtitutum commendat in ſcripto Anno MDCLIV. in 8vo Londini edito: *Le chemin abregé, or a Methode for attaining of Scien-*

Eilhardi Lubini conſilium de Romana colonia adornanda.

ces in a ſhort time. Eilhardus Lubinus in Academia Roſtochienſi ſub initium hujus ſeculi Philoſophiæ primum, poſt Theologiæ Profeſſor *Conſilium de Latina lingua compendioſe a pueris addiſcenda* quoque dedit, in quo de ejusmodi Colonia Romana adornanda ſequentem in modum diſſerit: Illud certe, inquit, per Dei gratiam confido, ſi hujusmodi Romana, liceat mihi ita appellare, „Colonia adornaretur, non minus cito, & forte etiam non minus „certe & plene Romanam linguam in illa addiſci poſſe, quam „olim in media Suburra, aut Romano foro. Nam ut vel maxime „vulgaria, & quotidie in vita communi occurrentia protinus con„ſuetudine & uſu quotidiano exprimere & eloqui ibi addiſcerent, „qui ex Græcia aut Palæſtina, aut aliis mundi partibus ad Latinam „linguam diſcendam Romam venerant: non tamen omnes aliæ „vitæ humanæ partes, ſuis vocabulis, formulis, & phraſibus Ro„manis exprimendæ ibidem occurrebant: Illa autem omnia cer„tis quibusdam ad hoc inſtitutis exercitiis, in hujusmodi, quam „dixi, Colonia plenius uberiusque addiſci poſſent. Ut nimirum „ita poſt duos, aut ad ſummum tres annos emitti poſſent ex hac „Romana Colonia, qui de omnibus, quæ in humana vita occur„runt, in pace, in bello, in otio, in negotio, animi ſui cogitata & „meditata Latino & Romano ſermone prompte & expedite ex„plicare poſſent. Quod ſi breviori temporis intervallo fieri il„lud poſſit, ut cum Deo certo mihi perſuaſum habeo, in lucro „illud deputandum eſſet.

Magni Pegelii conſilium.

Denique Magnus Pegelius, cujus infra ſæpius faciemus mentionem, *in Theſauro Rerum Selectarum* Anno MDCIV. collecto ſtatim in principio eodem reſpexiſſe videtur, ſcribens: *Schola ſive docendi & diſcendi ratio puerilis, qua juniores in primis & alii quicunq, etiam adultiores linguas quascunq, Latinam, Græcam, Hebraicam & quasvis alias hodie in mundo uſurpatas, ſeu populares & vernaculas, imo binas vel ternas ſimul, & , quantum rerum humanarum fert conditio, integre addiſcunt; Sic ut linguis hujusmodi & audita & lecta mox & plene percipiant, & quicquid obvenerit ſeu conceptum fuerit, expedite eloquantur. Id quod commu-*

communiter hactenus, præſertim in Græca & Hebræa lingua, cum aliis, tum ipſis etiam hæc docentibus, & in hiſce conſeneſcentibus denegatum fuit; qui quaſi ſcribendo tantum hinc inde hæc compilant, & ſic fœtum aliquem undique tandem efformant. Qua item ratione rerum omnis generis in Philoſophicis & Politicis occurrentium optimarum & ſelectarum, earum præſertim, quæ uſui communi ſine futilibus & phantaſticis figmentis ſunt accommodæ, & ſcientia & prudentia & uſus acquiritur. Idque cum linguis, ſive dum de rebus hiſce ſermo confertur, eodem plane & modo & tempore. Inſuper hinc vita communis, affectio & animus hominis, & interea dum ſic diſcit, & deinceps ſuavior, moderatior, & ad omnia quæcunq; obeunda habilior & exercitatior redditur. Præterea ad perſpicuam, claram & expeditam rerum undecunq; occurrentium, enuntiationem, ad affabilitatem, & ad corporis totius & vultus convenientes, & rebus quibuscunq; ex propoſito accommodatos geſtus & mores, quotidiana auditione, intuitu & uſu proprio diſcentes perducuntur. Quin etiam præter verba in ſeſe ipſa, & in ſeſe compoſitiones eorum ſeu locutiones ſive phraſes. Rerum quoque undecunq; cognitarum ſeu oblatarum juſtam conceptionem ſeu apprehenſionem, ſive recordationem & convenientem applicationem, ſeu ad ſe diſtributionem, ſive ut res aptæ ordine ſuo & debito animo occurrant, & hinc extemporali oratione proferantur (idem de ſcriptione, ut par eſt, accipe) ſuppeditat, adeoq; hoc modo propoſitionum plurium & ſic orationis totius conformationem elargitur. Et hæc quidem, ut cætera omnia, ſine præſcriptionibus & regulis ſeu Grammaticis ſeu Dialecticis ſeu Rhetoricis perhibitis ullis, ſine pernicioſa & contra orationis & veritatis finem ficticia extenſione, circumductione, affectatione, pompa, fuco &c. *ex naturali & rebus quibusvis dato accommodato uſu certo & inſigni. Omnia tam magnatibus, quam inferioribus quibuscunque ex voto convenientia. Ex quibus etiam quot numero ſunt, eique indolis præclaræ, & ad ſumma adeoque ad omnia quaſi nati, qui linguam Latinam, & hinc ea quoque, quæ hanc comitantur, non ſine gravamine & hinc inde quandoque deſiderio & affectione: idque ex maceratione dicta, quam ingenia eximia multa non ferunt.*

Et

Et hoc totum tempore brevi & ſine moleſtia, adeoque cum docentium priſtinorum etiam, ſi ſic verè velint, & diſcentium ſingulari delectatione, & varia ſubinde recreatione, ex ſingulari hic primum aperto, monſtrato & convicto uſu, & mediis hinc natis & hic præſcriptis conſimilibus; ſine ullis Grammaticis aut aliis bujusmodi ab autoribus & ſcriptoribus effectis, peregrinis, coactis, moleſtis, moratoriis hucusque introductis regulis, præceptis, hinc inde circumductionibus & ſolitariis quaſi tormentis. Unde ſimul judicii & rationis communis uſu poſthabito, ſingularis quædam imaginatio, perſuaſio & animi phantaſia exoritur. Modus quoque ſingularis & perinde facilis, quo legere bene & ſcribere commode tirones & alii diſcunt: item ut ex ipſa lectione ſeu mox ex literarum aſpectu linguam quamcunque vel ex uſu præſente, vel ut cupis veterum hactenus latente more, pronunciare & conſimiliter ſcribere conſueſcant. Quomodo & Syllabarum quarumcunque quantitas dicta, etiam earum, quæ regulis vel autoritate tantum patent, ex ipſa & pronuntiatione & ſcriptione mox & per ſeſe cognoſcitur. Qua prolatione non adhibita & exaudita, quantitas quoque talis in vanum hactenus uſurpata fuit. Uti alias etiam, & quomodocunque eadem momenti eſt minoris. Poſſunt item ſuo quodam hinc modo alii quicunque homines linguam aliquam ignorantes, cujuscunque ætatis fuerint, quibus miniſtri vel unici ſeu hominis cujusvis linguam talem ignotam cum alia vernacula ſeu cognita una quacunque prompte eloquentis converſatio aſſidua vel crebra contingere poteſt, etiam extra hunc ſcholaſticum conventum, & apud ſuos & ubique terrarum, & inter negotia, linguam quamcunque ſine omni impedimento & moleſtia, tantum ex aliquo alias parvi æſtimato, attamen ſingulari uſu, & jam prima vice diſcendo incboare, & tempore exiguo intellectum & uſum mediocriter inibi acquirere, & ſic vitæ prioris neglectum parte non contemnenda reſtituere. Unde & urbes quædam, eæque in primis alias minus potentes, incolis, ædificiis, mercimoniis, quæſtu & alimentis augmentum capere, & celebritatem acquirere poterunt. Imo & hinc hominum congregatio & cohabitatio, adeoque urbis novæ & Reipublicæ primordia conſtitui & ſenſim perfici valebunt. Magis minusve,

minusve, ut plura & perfectiora media oblata, & uſurpata ſeu impenſa fuerint. Dolendum profecto, quod Linguarum, quas Eruditas vocamus, ſtudium magnā partem primæ ætatis hodie abſumat, quod olim, præſertim in Græcia, non fiebat, ubi Linguam patriam, qua Artes omnes & Scientiæ tradebantur, cum lacte quaſi hauriebant, eaque de cauſa ad eruditionis faſtigium enitebantur citius, quam nos hodie, qui diſcendæ Latinæ linguæ multos annos impendimus. Utrum vero poſt factos jam aliquales progreſſus in colloquio familiari latine loqui e re ſit juvenum multi diſputant? qua de re inter alios Jacobum Pontanum *Progymnaſm. LXXXIV.* conſulere licet: Id certum quod tali ſermone ſpuriis loquendi modis, vocibusque barbaris aſſueſcamus facile, unde *Latinum Hegingenſe* (dictum German. Küchen-Latein) oritur, de quo Melanchthonis manu Calend. Febr. Anno 1560. ad Joachimum Rungium ſcripta Epiſtola, quam Gudiana Bibliotheca ſervat, ſequentem fabulam exhibet: Cum Gallicus Legatus coram Maximiliano in conventu Conſtantienſi luculentam haberet orationem, Maximiliani Filius Philippus ad Fridericum Saxoniæ Ducem dixit: *Friderice, hic Vir eſt eloquens.* Tum Comes Hohenzollerenſis horrendo ſono inquit: *Domine Legate, vos debetis iterum venire poſt carnis privium.* Diſplicuit ſonus & ſtentorea vox Philippo, qui ad Fridericum inquit: *Quale eſt hoc Latinum?* facete tum a ſe derivat Fridericus reſponſionem in Gregorium Lamparterum, Cancellarium Würtenbergicum; is interrogatus ait, *Vos Principes ſcitote, hoc Latinum eſſe Hegingenſe.* Ubi, inquit Philippus, hoc diſcitur? Oppidum eſt, reſpondet Cancellarius, hujus Comitis *Hegingen*, ubi linteæ telæ horridiſſimæ texuntur; ibi & hoc Comitis Latinum textum eſt. Abiit ex illo tempore hoc in proverbium, & *Hegingenſe Latinum* pro barbaro & ſolœco ſermone Latino uſurpatum eſt &c. Alias Latinam linguam optime doctos ex novationis pruritu Archaiſmis inſigniter delectari videas, ac uti vocibus tam obſoletis, ac ſi cum Evandri matre ipſis ſermo eſſet. Qua affectus ſuperſtitione, ut alios hic taceam,

Utrum e re Juvenum ſit in familiari colloquio latine loqui?

Latinum Hegingenſe, Küchen-Latein.

Archaiſmi Lipſiani & Saluſtiani.

Et hoc totum tempore brevi & ſine moleſtia, adeoque cum docentium priſtinorum etiam, ſi ſic verè velint, & diſcentium ſingulari delectatione, & varia ſubinde recreatione, ex ſingulari hic primum aperto, monſtrato & convicto uſu, & mediis hinc natis & hic præſcriptis conſimilibus; ſine ullis Grammaticis aut aliis hujusmodi ab autoribus & ſcriptoribus effectis, peregrinis, coactis, moleſtis, moratoriis hucusque introductis regulis, præceptis, hinc inde circumductionibus & ſolitariis quaſi tormentis. Unde ſimul judicii & rationis communis uſu poſthabito, ſingularis quædam imaginatio, perſuaſio & animi phantaſia exoritur. Modus quoque ſingularis & perinde facilis, quo legere bene & ſcribere commode tirones & alii diſcunt: item ut ex ipſa lectione ſeu mox ex literarum aſpectu linguam quamcunque vel ex uſu præſente, vel ut cupis veterum hactenus latente more, pronunciare & conſimiliter ſcribere conſueſcant. Quomodo & Syllabarum quarumcunque quantitas dicta, etiam earum, quæ regulis vel autoritate tantum patent, ex ipſa & pronuntiatione & ſcriptione mox & per ſeſe cognoſcitur. Qua prolatione non adhibita & exaudita, quantitas quoque talis in vanum hactenus uſurpata fuit. Uti alias etiam, & quomodocunque eadem momenti eſt minoris. Poſſunt item ſuo quodam hinc modo alii quicunque homines linguam aliquam ignorantes, cujuscunque ætatis fuerint, quibus miniſtri vel unici ſeu hominis cujusvis linguam talem ignotam cum alia vernacula ſeu cognita una quacunque prompte eloquentis converſatio aſſidua vel crebra contingere poteſt, etiam extra hunc ſcholaſticum conventum, & apud ſuos & ubique terrarum, & inter negotia, linguam quamcunque ſine omni impedimento & moleſtia, tantum ex aliquo alias parvi æſtimato, attamen ſingulari uſu, & jam prima vice diſcendo incohoare, & tempore exiguo intellectum & uſum mediocriter inibi acquirere, & ſic vitæ prioris neglectum parte non contemnenda reſtituere. Unde & urbes quædam, eæque in primis alias minus potentes, incolis, ædificiis, mercimoniis, quæſtu & alimentis augmentum capere, & celebritatem acquirere poterunt. Imo & hinc hominum congregatio & cohabitatio, adeoque urbis novæ & Reipublicæ primordia conſtitui & ſenſim perfici valebunt. Magis

minusve,

minusve, ut plura & perfectiora media oblata, & uſurpata ſeu impenſa fuerint. Dolendum profecto, quod Linguarum, quas Eruditas vocamus, ſtudium magnā partem primæ ætatis hodie abſumat, quod olim, præſertim in Græcia, non fiebat, ubi Linguam patriam, qua Artes omnes & Scientiæ tradebantur, cum lacte quaſi hauriebant, eaque de cauſa ad eruditionis faſtigium enitebantur citius, quam nos hodie, qui diſcendæ Latinæ linguæ multos annos impendimus. Utrum vero poſt factos jam aliquales progreſſus in colloquio familiari latine loqui e re ſit juvenum multi diſputant? qua de re inter alios Jacobum Pontanum *Progymnaſm. LXXXIV.* conſulere licet: Id certum quod tali ſermone ſpuriis loquendi modis, vocibusque barbaris aſſueſcamus facile, unde *Latinum Hegingenſe* (dictum German. Küchen-Latein) oritur, de quo Melanchthonis manu Calend. Febr. Anno 1560. ad Joachimum Rungium ſcripta Epiſtola, quam Gudiana Bibliotheca ſervat, ſequentem fabulam exhibet: Cum Gallicus Legatus coram Maximiliano in conventu Conſtantienſi luculentam haberet orationem, Maximiliani Filius Philippus ad Fridericum Saxoniæ Ducem dixit: *Friderice, hic Vir eſt eloquens.* Tum Comes Hohenzollerenſis horrendo ſono inquit: *Domine Legate, vos debetis iterum venire poſt carnis privium.* Diſplicuit ſonus & ſtentorea vox Philippo, qui ad Fridericum inquit: *Quale eſt hoc Latinum?* facete tum a ſe derivat Fridericus reſponſionem in Gregorium Lamparterum, Cancellarium Würtenbergicum; is interrogatus ait, *Vos Principes ſcitote, hoc Latinum eſſe Hegingenſe.* Ubi, inquit Philippus, hoc diſcitur? Oppidum eſt, reſpondet Cancellarius, hujus Comitis *Hegingen,* ubi linteæ telæ horridiſſimæ texuntur; ibi & hoc Comitis Latinum textum eſt. Abiit ex illo tempore hoc in proverbium, & *Hegingenſe Latinum* pro barbaro & ſolœco ſermone Latino uſurpatum eſt &c. Alias Latinam linguam optime doctos ex novationis pruritu Archaiſmis inſigniter delectari videas, ac uti vocibus tam obſoletis, ac ſi cum Evandri matre ipſis ſermo eſſet. Qua affectus ſuperſtitione, ut alios hic taceam,

Utrum e re juvenum ſit in familiari colloquio latine loqui?

Latinum Hegingenſe, Küchen-Latein.

Archaiſmi Lipſiani & Saluſtiani.

Juſtus Lipſius inprimis fuit, qui, niſi priſca ſubinde verba orationi inſereret, omnem ſibi facetiæ & elegantiæ famam perituram putabat. Caſpar. Scioppius in Tractatu *de Stilo*, ſive de *Stili Hiſtorici virtutibus & vitiis pag. 237. ſeq.* varia huc pertinentia allegat, ac *Lipſianos* floſculos præ aliis excerptos ſiſtit, v. g. ex *Cent. I. Ep. 23.* Vare mi *Oculiſſime Ep. 35.* Vereor, ut dent *mage majores* tempeſtates. *Ep. 41.* Vale & *mutuiter* me ama. *Ep. 61.* Non melius aut magis *propitim* expreſſeris. *Ep. 62.* Quæſo hoc volens audi, a *volentiſſimo* tibi amico. *Ep. 82.* Avus tuus & avia valent, *tibi volunt, ſemperq́; volent.* Item *Ep. 8.* Sine libris nulla legitima *ad ſapientiam exercitio* aut via. In Civitatibus eſt *confluges* vitiorum. Vinum ibidem quoque vocat *ſuccum albilemque liquorem*, quia nempe apud Varronem legerat, omnium rerum liquentium, quas cibi cauſa capimus, lac maxime eſſe albile. *Ep. 81.* Frigidis juvari imprime videor, ſed *crebra eorum uſio*, ſcis quam non ventriculi ex uſu. *Ep. 89.* Cum fructu hæc *talia publicitus legi cenſeam.* Ex *Cent. II. Ep. 23. Hilum non ego* deterior. *Ex Cent. III. Ep. 96. Fabulamini aſſidue, muginamini,* & eſtis una quando libet, quamdiu libet &c. Nec minus luculentum Archaiſmi exemplum in prima primæ Centuriæ editione ad Victorem Giſelinum ſcripta Epiſtola præbet, quæ in reliquis editionibus non comparet, cujus hoc principium: *Ajo Locutio tu lita, ego fidei ſtrenue.* Nimirum *Ajus Locutius* a Romanis pro Deo habebatur, ab *Ajo & loquor* ita dictus, quod vox ejus fuiſſet audita, quæ Gallorum adventum prædiceret. *Litare* autem eſt ſacrificio Deum placare. Jubet igitur Giſelinum Lipſius, Ajo Locutio litare, h. e. loqui, ſive ſcribere, non diutius ſilere. Diu ſcilicet nihil ſcripſerat, & ſilentio ſuo Ajum Locutium offenderat. Lipſius contra fidei litaverat, ſtando promiſſis, id eſt literis ſcribendis, quod facturum ſe fidem dederat. Sententia igitur dicti illius Lipſiani hæc eſt: *Tu ne diutius ſilueris, ego ſcribo, velut facturum me receperam.* Sane veriſſimum eſt illud Quintiliani pronunciatum: *Abolita atque abrogata retinere inſolentiæ cujusdam eſt, & frivolæ in parvis jactantiæ;* quare

quare merito & *Saluſtium* ætatis ſuæ homines irriſerunt, quod
ipſe quoque, ut monumenta ejus tollantur, quomodo locuti fue-
rant Romæ, quam quomodo tum loquebantur, ſcribere & loqui
ſæpius maluerit. Cæterum inſtitui ſolet quæſtio: Utrum Roma-
ni generatim latine loquuti ſint, an duplicem habuerint linguam,
quemadmodum nos & Græci ac aliæ gentes ad hodiernum usque
diem habemus, qui alteram vulgarem & vernaculam, alteram Lati-
nam & Atticam appellamus? Quam in rem Polydorus Vergilius
de Rerum Inventoribus Lib. I. Cap. III. ubi de Linguarum varie- „
tatis origine diſſerit, ſequentia adducit: Ne, inquit, in re per- „
ſpicua laboremus, eam ex Cicerone teſte locupletiſſimo planam „
faciemus. Is enim *Lib. III. de Oratore* ait, certam fuiſſe Roma- „
ni generis urbisque propriam vocem, idque probat exemplo „
Læliæ mulieris, quæ ita loquebatur, ut qui eam audiret, ſibi Plau- „
tum aut Nævium audire videretur. Sed ut ne quispiam putaret, „
Læliam alteram linguam didiciſſe, id eſt latinam, alteram domi, „
ab ineunte ætate patrio ſermone imbibiſſe, paulo inferius inquit: „
Nemo enim unquam eſt Oratorem, quod latine loqueretur, ad- „
miratus: ſi aliter, irridebant. Ex quo ſatis patet, unam linguam, „
& eam quidem latinam, omnibus communem fuiſſe, quando „
pueri & mulierculæ latine ſciebant. Verum ille erat literarum „
peritus, qui verborum delectum habere, ac eum recto aurium „
judicio ponderare ſciviſſet, id quod ſine literis fieri non poterat: „
nam omnes Romanos latine locutos, non item literas ſciſſe, „
ex ejusdem quoque teſtimonio liquet, qui *in Bruto* T. Pompo „
nium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emen- „
datam latinam, cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit ratio- „
nis, aut ſcientiæ, ſed quaſi bonæ conſuetudinis. Et ſubjicit: „
T. Flaminium, qui cum Q. Metello Conſul fuit, pueri vidimus, „
exiſtimabatur bene latine loqui, ſed literas neſciebat &c. Hæc
de Latina lingua, communi Eruditorum Mercurio, de cujus hono-
re multum hodie detrahitur, dum variæ Nationes lingua verna-
cula tradere Scientias atque Artes Liberales hoc ſeculo cœperunt;

An Romani generatim latine locuti ſint, an duplicem habuerint linguam, vulgarē alteram, alteram Latinam?

Variæ Nationes lingua vernacula tradere Scientias hoc ſeculo cœperunt.

quod quidem inſtitutum tantum abeſt ut ſolidam Eruditionem promoveat, ut potius ſegnes reddat Literarum cultores, &, quod valde metuo, viam ad barbariem ſternat. Hac enim ratione eveniet tandem, ut *Latine loqui barbarum, Græce autem hæreticum* cenſeatur, quod obſcuris quondam Seculis de barbarica atque Græca lingua dicterium evomebatur. Cum vero Hiſpani, Itali, Galli, Angli, Belgæ aliæque Gentes Lingua vernacula, quæ ad Eruditionem pertinent, ſcribendi introduxerint conſuetudinem, ſoli Germani deeſſe officio ſuo noluerunt: hinc videas in noſtram quoque Linguam vernaculam multos vel translatos libros, vel etiam a primis Auctoribus ita conſcriptos.

Chriſt. Gottl. Grau Lingua Germanica Artes Liber. docendi conſiliũ.

Deditque conſilium in peculiari libello ante aliquot annos edito Chriſtianus Gottlob Grau, Philoſoph. in Gymnaſio Herbornenſi Profeſſor, artes & ſcientias hodie non minus in Lingua patria indigena, imo longe felicius, quam in Latina vel Græca tradi poſſe exiſtimans. De quo quidem ego valde dubito; interim tamen quanta, generaliter loquendo, Germanicæ noſtræ Linguæ præ aliis inſit vis

Lingu. Germanicæ vis atque gravitas.

B. Jacobus Thomaſius in Diſſertatione quadam *de Vera Lingua Germanica Eloquentia* egregie oſtendit; qua occaſione de vernacula Lutheri facundia ibi quoque diſſerit, ab ipſis Religionis noſtræ hoſtibus ipſi attributa. Ad gravitatem Idiomatis inprimis quod attinet, de ea mentem ſuam Vir clariſſimus ſatis acute exponit: Poſſumus, inquit, de noſtri ſermonis formidoloſo tonitru confiteri maxime opportunam ejus eſſe facultatem in illa dicendi ſpecie, cum confici res niſi ſonando ac fulminando non poteſt. Quod profecto tum patuit, cum placuiſſet Deo multis roboratam ſeculis tyrannidem Romani Antichriſti convellere ab ſedibus ſuis & proturbare. Ad hoc enim miniſterium delectus ipſi eſt Lutherus, homo Germanus, quem & aliis dotibus inſigniter, & vernacula inprimis facundia ad miraculum inſtruxit, ut credere liceat, in nullius populi lingua plus futurum fuiſſe nativi roboris, & ad rem tantam neceſſariæ ſeveritatis.

In ejusdem Linguæ corruptores invectio.

Quo magis mirari ſoleo, quid in mentem veniat hominibus quibusdam noſtris, non

malis

malis quidem illis, ut opinor, ſed tamen parum providis qui autoritati ſermonis patrii ſic demum recte conſulere ſe putant, ſi eum quam proxime ad Gallorum laſciviam emaſculent, aut inflent Hiſpanico tumore, aut ingenii Thuſci verſutias doceant eloqui. Tanquam parum eſſet, harum nos Gentium mores Germanæ gravitati male congruos induiſſe, niſi & innocentem Linguam corrumpamus inſuper, eaque ad ludos, ad fabulas, ad quiſquilias, ac neſcio tandem quas ineptias in gynæceo aliquo exonerandas abutamur, invito ejus genio, & magna cum infamia noſtræ nationis, quæ ut pectore, ſic ore ſemper maſcula fuit habita &c. Verum de optimæ Linguæ depravationibus hic prolixe differere nil attinet, inter quas illa campeſtris ſeu vagabundorum Dialectus, germanice Rothwälſch dicta, referenda etiam, cujus prima origo Judæis, quibus hodieque illa familiaris, adſcribi ſolet. Quam appellationem occaſione Judicii Rothvveilenſis, quod Anno 1146. a Conrado III. inſtitutum, ortam eſſe Dn. D. Reyherus *in Matheſi Moſaica p. 209.* exiſtimat. *Quia enim*, inquit l. c. *a tempore Lotharii II. Imperatoris Jus Juſtinianeum in Imperii Judiciis invaluit, Patroni cauſarum libellos Germanicos, Latinis Legum terminis admixtis, procul dubio ita deformarunt, ut plebejis nova quædam lingua videretur, quam Rothweiliſch vocarunt.* Corrupta German. Linguæ, Rothwälſch dictæ, origo.

§. XXXIII.

Tranſimus ultimo loco ad *Artem Memoriæ*. Eſt Memoria, uti notum, Naturalis alia, alia Artificialis. Illa cum e ſinu quaſi materiæ trahat originem, corporis etiam habitum & temperamentum plerumque ſequitur. Hinc Phyſici notant, illos qui ſicciori cerebro præditi ſunt, difficiliter res addiſcendas ſibi imprimere, impreſſa tamen ſemel diutiſſime retinere; humidius vero cerebrum facile quidem admittere impreſſionem, ſed ob materiæ mobilitatem impreſſa non diu ſervare; quæ cauſa, quod pueri, cum in multa ſpirituum mobilitate vivant, admodum ſint oblivioſi. Adulti quoque, qui mollioris ſunt conſtitutionis, firmam memoriam plurimum non habent, ad ſtudia tamen iidem judicantur Ars Memoriæ. Cujus conſtitutionis homines memoria valeant?

cantur apti, cum quæ amiſerunt ſimulacra, ſpirituum vegetiorum beneficio, & τῆς εὐμαθείας vi facile recuperent: contra quorum firmior conſtitutio, retinent quidem quæ didicerunt diutius, verum ob ſpiritus minus concitatos minus ingenioſi cenſeri ſolent. In eorum gratiam, quibus Memoria haud firma, varia excogitata ſunt ſubſidia, quorum beneficio ejus defectui ſuccurratur. Quæ ad Medicinam pertinent adminicula Henr. Anhalt. Medic. Doct. in Epiſtola *de Naturali & Artificiali Memoria* teutonico idiomate nuper ſcripta collegit, ante quem plurimi eundem ſuſcepere laborem, quo de Medici, ac inter eos Horſtius in Tractatu *de Sanitate Studioſorum Lib. II. Cap. 1.* Marſilius Ficinus *de Vita Lib. I. Cap. 25.* Jonſtonus *in Idea Medicinæ Practicæ Lib. VIII. Cap. 4. Artic. 1.* aliique videri poſſunt. Sunt non pauci qui præter Medica & Phyſica, Technica etiam ſeu Artificialia adminicula invenerunt, eaque in Logica, Rhetorica, Ethica, Politica, & Mnemonica ſpecialiter ſic dicta partiti ſunt. De ſingulis hic diſſerere nimis prolixum foret; propter ultima ſaltem præſens ſuſceptus labor, utpote quibus Memoria Artificialis inprimis comparatur. Ad quam conciliandam varia varii media adhibuerunt. Sinenſes artem habent, qua verba & ſenſus uno aliquo charactere exprimuntur. Quidam ſignis & characteribus memoriæ ſubvenire conantur, quo pertinet inſtitutum G. Marcelli, Parlamenti Pariſienſis Advocati, in notiſſimo omnibus libello: *Tablettes Chronologiques*, nec non in opuſculo altero res Eccleſiaſticas in compendio ob oculos ſiſtente, ubi multa ad hiſtoricam notitiam facientia per certa ſigna exponuntur, v. g. Sol ipſi characterum eſt perfectiſſimus, hinc Princeps, qui illum gerit, eſt conſummatæ virtutis. *Jupiter* notat Principem divitem, liberalem ac populo ſuo charum. *Mars* animoſum, bellicoſum & victorioſum quando radiis eſt ornatus. *Mercurius* certis diſtinctus notis vel pacificum, vel doctum, vel politicum indicat. *Saturnus* Principem malum & crudelem. *Tria Puncta* Regem ſuis ſubditis odioſum. *Luna ſurſum tendens* Principem de ſe feciſſe ſpem magnam docet; *Inverſa*, quod ille nullum

Subſidia Memoriæ medica.

Adminicula Technica.

Memoriæ Artificialis comparata per ſigna & characteres.

G. Marcelli Opuſcula Chronologica.

nullum factum ediderit; *ad ſiniſtram converſa*, quod inſanus; *verſus dextram vergens*, quod infelix fuerit. *Venus* ſi ſit ſola, effœminatum, ſi alii characteri juncta, voluptati ſuæ indulgentem Principem deſignat. Litera *m*. mortem naturalem; Majuſculum *M*. mortem violentam; ſi idem jaculum habet adjunctum, Principem in bello occubuiſſe ſignificat. Litera *d*. throno deturbatum, Lit. *q*. linea transverſa per caudam notata, Principem deſeruiſſe thronum & ſponte abdicaſſe; Lit. *c*. eundem coronatum eſſe innuit. Punctum occurrens poſt duo *mM*. ſucceſſionem Patris & Filii definit; ejus autem puncti abſentia indicio eſt, Principem eſſe Parentem ejus qui ſequitur. Aſteriſcus * rem dicit dubiam. *Crux* denique Pontificibus aſſignatur, ac in quatuor quadrantes dividitur, quæ per diverſos radios 1. Sanctitatem. 2. Scientiam. 3. Politicam. 4. Denique vitia vel alios defectus Lectori repræſentant. Alii loco characterum Imagines adhibent, qua ratione non pauca in Facultatibus, Hiſtoria Linguisque edita ſunt ſpecimina. Faciunt huc Libri inſcripti: Gedenck-Kunſt / Bilder-Schule / kleine Bilder-Bibel &c. ſed in quibus parum ſæpe acuminis, uſusq; eorum fere non alius, niſi quod picturæ jucunditas legendi diſcendique deſiderium quandoque accendat pueris rebus ſeriis nondum adſuetis. Præter Winckelmanni & Joh. Bunonis labores, quorum ille generali aliqua tabula Veteris Noviq; Teſtamenti ideam vocatam Sonntags-Arbeit per imagines complexus eſt, hic vero æque vernacula lingua A. 1680. librum dictum Bilder-Bibel edidit, vidi adhuc Tractatum alium, Auctore Joh. Möllero Eccleſiaſte Leidenſi Anno 1681. in 8vo ſub hoc Titulo publici factum uſus: Erklärungs-Schlüſſel der Bibliſchen Figuren über die vier Evangeliſten / Geſchichte der Apoſtolen / und Offenbahrung Johannis. Res hic confecta Tabulis imaginibus repletis, ad quarum ſingulas Auctor decem refert Capita, quorum quodvis peculiari Iconiſmo abſolvitur, ac poſtremo memoriæ cauſa ſtrophæ alicui includitur. Pari per Imagines methodo Idem Auctor Radices Hebraicas Juvenes docuit, cum-

per Imagines.

Johan. Mölleri Erklärungs-Schlüſſel der Bibliſchen Figuren.

eumque in finem certas Tabulas Mnemonicas imprimi curavit. Quod jam nominati Viri, Buno & Winckelmannus, ille in Hiſtoria potiſſimum, hic in Jurisprudentia tradenda ſimili verſati ſint methodo, nemini fere ignotum eſt; eodemque modo nuper adhuc Auctore Georgio Andrea Schmidio Norimbergæ in Folio liber prodiit, hanc habens faciem: Gedächtniß-hülffliche Bilder-Luſt der merckwürdigſten Welt-Geſchichten aller Zeiten &c. Erhardus Weigelius invenit *Chronometrum*, quod res geſtas ſecundum ſeriem Imperatorum veris Iconibus (non figmentis) exprimit, tempora nudo ſpatio ſuccinctis per quantitatem nominibus definiens. Ipſe illud mirificum memoriæ vocat ſubſidium, quod una cum aliis celeb. illius Mathematici Inventis adornata ab eo *Supellex Artefactorum, quotidianis uſibus adaptatorum*, quæ ſubjuncta *Ephemeridum Medico-Phyſicarum Germanicarum Anno tertio*, ſubminiſtrat. Alii denique per Aleam & chartiludia Diſciplinarum ſtudium facile atque jucundum reddere voluerunt. Teſte Morhofio Polyhiſt. Literar. Lib. II. Cap. VI. Königius Geographiam & quidem Mathematicam per aleæ luſum pueris proponendam ſuaſit, edito eum in uſum cum operoſis figuris libro, quem Imperatori magno apparatu inſcripſit. Nec deſunt chartæ Luſoriæ Geographicæ atque Genealogicæ, in nundinis ab inſtitoribus vendi ſolitæ, quas noſtro tempore ſe inveniſſe Galli gloriantur. Carolus Gilberg, Anglus, ſimiles chartas morali ſtudio per luſum imprimendo aptatas nuper confici curavit, eſtq; in Artibus ejusmodi excogitandis felix hæc Natio. Verum hoc chartarum luſoriarum beneficio Scientias addiſcendi artificium non eſſe adeo novum Matth. Berneggerus *Orat. II. de parandæ doctrinæ modis illegitimis* teſtatur: Hujus farinæ, inquit, videri „queat Monachi cujusdam, Ordinis Minorum, Thomæ Murneri „Argentoratenſis, Doctoris Theologiæ, Chartiludium ſcriptum „annis abhinc centum & quod excurrit: cujus ope intra ſpatium „unius menſis etiam indoctos ac rudes artis Logicæ ad miraculum „usque peritos effeciſſe ſe jactat, ut ſuſpicio ſuboriretur, aliquid magica-

Erh. Weigelii Chronometrū.

per Aleam & chartiludia.

Chartiludium Logicum antiquioribus jam temporibus uſurpatum.

magicarum artium interveniſſe. Pollicitus etiam eſt, ſe daturum quatuor libros Inſtitutionum Juſtinianearum in ſimilem chartularum luſoriarum formam redactos. Quo præclaro munere an Studioſos Juris beaverit, mihi non conſtat, nec enim vidi. Logicum Chartiludium vidi, ſtoliditatem artis vaniſſimæ,,, deteſtatus. Hæc ſunt nova illa conamina in Arte memoriæ, de qua multi Auctores peculiaribus libellis certa tradidere præcepta. Lambertus Thomas Schenckelius Duſilvius, notiſſimus ille Magiſter Mnemonices, quam in variis civitatibus & Academiis magno docuit applauſu, ſcripſit circa initium hujus ſeculi Tractatum *de Utilitatibus & effectibus admirabilis Artis Memoriæ, ad eum perfectionis gradum perductæ, ut nihil reſtet niſi applicatio.* In eo primum tradit, quid ſingulis Lectionibus, quarum novem facit, proponendum ſit. *Prima* verſatur in vocabulis apprehendendis, *ſecunda* in ſententiis memoriæ mandandis, *tertia* in librorum ac orationum ſummariis argumentis recenſendis, *quarta* in vocabulorum non intellectorum apprehenſione, *quinta* in oratione memoriter recitanda, & ab Auditore memoria excipienda, *ſexta* in diſputatione & Syllogiſmis proponendis, *ſeptima* in collocatione librorum, citatione Auctorum, dictatione aut ſcriptione diverſarum literarum, *octava* in applicatione artis ad omnes facultates, *nona* denique in regulis circa hanc artem in univerſum obſervandis. His peractis varia doctorum Virorum in hanc Artem dicta Elogia recenſet, refutatis ejusdem oſoribus. Anno 1678. Lipſiæ Variorum de Arte Memoriæ Tractatus in 8vo prodierunt, inter quos primo collocatur loco memorati Schenckelii *Gazophylacium Artis Memoriæ,* cui deinde Johannis Auſtriaci, Hieronymi Maraſioti, Joh. Spangenbergii, Fr. Mart. Ravellini, & Joannis Williſſi non ſpernenda in eadem Arte opuſcula ſubjunguntur. Superſedeo recenſendis Scriptorum aliorum, tam Recentiorum quam Antiquiorum lucubrationibus, e quarum numero ſunt libelli exſtantes titulo: *Schenckelii detecti & redivivi,* nec non Joh. Henr. Alſtedii *Gymnaſium & Syſtema Mnemonicum,*

Scriptores de Arte Memoriæ Recentiores & antiquiores.

Lamb. Thom. Schenckelius Mnemonevtices Magiſter.

Introductio ad artificioſam memoriam comparandam, quam ſcripſit Petrus Ravennas, Coſmi Roſſelii *Theſaurus artificioſæ memoriæ*, ut & Jordani Bruni libri tres Francofurti Anno 1591. in 8vo editi *de Imaginum, Signorum & Idearum compoſitione, ad omnia inventionum, diſpoſitionum & memoriæ genera*: quo referendum etiam Magni Pegelii *in Theſauro rerum Selectarum p. 115.* allegatum arcanum „de Efformatione perquam puſilla, quam dum certo modo apud „te recondis, reddere ſive repetere & ſic meminiſſe potes ſummas „rerum, quas ſeu legis, ſeu audis, ſeu animo intentus concipis, „ſic ut ſine mora interjecta ulla e veſtigio, vel quando velis, & „quidem ordine eodem tum & ut velis, inverſo ſeu retrogrado „ordine easdem repetere valeas, etiamſi dicta rerum capita cen„tena vel plura, eaque vel ſimilia, vel utcunque diverſa, ſuo ordi„ne quocunque oblata fuerint; certe Artis hujus non obſcura veſtigia jam Seculo XIII. in Rogerio Bacone Anglo, Ordinis S. Franciſci Monacho reperiuntur. Hic Joannem Londinenſem diſcipulum ſuum Clementi IV. commendans, (memorante id ex Manuſcripto libro Antonio Wood *in Hiſtoria & Antiquitatibus Univerſitatis Oxenienſis Lib. I. ad Annum M CC XCII.*) de ſe ipſo narrat, quod *ex quo Alphabetum didicerit, annos quadraginta in Scientiis linguisque acquirendis poſuerit, totoque illo tempore, exceptis duobus quibusdam annis, & labores infinitos exantlaverit, & impenſas haud minores fecerit: poſſet tamen quadrante vel ad ſummum dimidio anni virum ſedulum & literarum tenacem tota ſua eruditione imbuere: modo ipſi tabulas aliquot analyticas conficere liceret, quas diſcipulus ille ſuus & in initio ſequeretur, & ſubinde conſuleret. Imo in dubio non ponebat, quin aſſiduæ diligentiæ viro præmonſtraret, qua ratione vel trium dierum ſpatio tam perfectam linguæ Hebraicæ cognitionem nanciſceretur, ut exacte comprehenderet, quicquid ſanct. Patres, virique olim ſapientes in dilucidando ſacro Textu ſcripſerint. Adeo* (quod modo allegati Antonii Wood eſt judicium) *Horologii Hebræi non primus inventor Sibikhardus. Porro autem & quicquid ad ſacrum eundem Textum emendandum pertinet, ſe promiſit oſtenſurum.*

Magni Pegelii arcanum.

Artis hujus non obſcura veſtigia jam Seculo XIII. in Rogerio Bacone reperta.

ſurum. Quin etiam ſpopondit, tres tantum ſe dies depoſcere ad aliquem in lingua Græca ſic erudiendum, ut quæcunque non tantum de materia Theologica, ſed & Philoſophica conſcripta ſunt, clare innoteſcant. Profitetur inſuper, unica ſe hebdomada Geometriam, altera vero Arithmeticam penitus aperturum. Quæ promiſſa cum fidem ſuperare videantur, idem addit Auctor: *Hæc an viis vulgaribus præſtiturus eſſet, an vero methodo Tritbemiana, hoc eſt Steganographia & Polygraphia, neque mihi ſatis conſtat, neque ipſe explicat Baco.* Notum eſt quod hic ipſe Monachus Franciſcanus apud Papam Clementem IV. pacti ſive colluſionis cum diabolo ab invidis atque imperitis accuſatus, & propterea aliquandi fuerit in carcere detentus, unde nonnulli miranda hæc effecta ad Magiam Dæmoniacam quoque referunt; verum ſine dubio beneficio Artis Mnemonicæ hæc præſtare Baco voluit, quæ iſto tempore rara erat ſcientia, quam qui callebant, mirifice res ſuas occultare ſolebant. Ac ſine qui poſterioribus Seculis præcepta minus pervulgata in talibus, omniumque ſermone, haud celebrata decantarunt, obſcuris notionibus ac typicis terminis rem ita involverunt, ut ſine viva manuductione nemo facile comprehendere Artificium poſſit. Extendunt id plerumque ad facultates & Diſciplinas; cum in Scientiis, quæ bene connexa habent principia, ejusmodi adminicula diſcentem magis onerent, quam juvent: Ordinem enim naturalem Mnemonica negligit, ac Imaginibus monſtroſis, quandoque & impiis utitur, quæ non ſternunt modo pravis cogitationibus viam, verum ingenium etiam turbant, judicium confundunt, ipſamque tandem memoriam obtundunt. In Hiſtoricis major hujus Artis uſus, ubi Locis & Imaginibus adjuvari memoriam certum eſt. In Chronologia præcipue magnum eſt ſubſidium, ſi quis tempus rei geſtæ quærenti ſine ulla mora & confeſtim indicare poſſit, ac in prompta habeat memoria, quo anno Imperator, Rex vel Princeps aliquis regimini admotus ſit, quidque laude dignum geſſerit? in quo Artificio connexio aliqua nominis & rei, cujus reminiſci volumus, cum nota nobis

Ars Memoriæ obſcuris notionibus ac typicis plerumq; involuta terminis.

In Hiſtoria ac Chronologia præcipuus ejus uſus.

Ipſum Artificium in quo conſiſtat?

ac viva quadam perſona, cui, prouti circumſtantiæ exigunt, in ſubſidium noſtrum affingimus quædam, requiritur, atque ita anni, quem allegare volumus, numerus per certas literas, verbo memoriali comprehenſas, exprimitur. Memoratus Winckelmannus hoc *inventum centum boum mactatione dignum* judicat, ad cujus occultationem Artis peritum hortatur: *A te*, inquit, *peto, ut ſi hoc omnium ſcientiarum ſecretum intellexeris, perpetuo ſerves occultum, nec myſterium tam mirandum transfundas in indignos. Porci enim non ſunt unionibus exornandi, nec pretioſis onerandi margaritis.* Atque hoc ipſum Arcanum paucis, quantum ſcio, notum, Amici cujusdam favor aliquando mihi aperuit, ſecundum cujus ductum ipſemet mihi tale Alphabetum numericum, ſive Chronologiam conſtantem numeris literariis adornavi, quam omnibus rebus, ad memoriam proprie pertinentibus, ſine ulla difficultate applicare poſſum. Sed diffiteri nequeo Memoriam hanc Artificialem, utpote quæ Locorum, Imaginum ac Rerum ſimul requirit impreſſionem, Memoriam Naturalem præſupponere, ac ſi promptus ſemper & paratus eſſe cupis, diſpoſitarum ſemel rerum frequentem repetitionem deſiderare.

§. XXXIV.

Iniqua in Memoriam Artificialem cenſura.

Scriptor *Relationum ex Parnaſſo*, quæ Trajani Boccalini nomen in fronte gerunt (utrum verus earum Auctor Cardin. Cajetanus diſputari ſolet) *Centur. I. Relat. LIX.* aſperioribus, ut ſolet, verbis eos perſtringit, qui memoria naturali haud contenti, ad Artificialem tanquam ad ſacram anchoram confugiunt. Eam quippe nulli hominum generi convenire magis atque prodeſſe judicat, quam circulatoribus, & inſulſis doctrinæ oſtentatoribus, utpote qui tales videri & haberi geſtiunt, quales revera non ſunt. Longe vero aliam eſſe cordatis & ſolida inſtructis eruditione mentem, qui memoriam artificialem non æſtimant, ſed rident potius ejus vanitatem, quam nemo niſi imperitum vulgus admiratur, cum quempiam vi illius aliquot libri paginas deblaterare audit, licet rei, de qua inſtituebatur ſermo, dicta minime congruant.

gruant. Verum hoc Boccalini judicium non habere locum in omnibus, allegata paſſim ab Auctoribus de Viris Præſtantiſſimis exempla teſtantur, qui artis beneficio, quæ fidem fere ſuperare videntur, ſpecimina ediderunt. Miſſis antiquis, e recentiori Hiſtoria Literaria adducere ſaltem placet quæ Matthias Bernegerus *in Orationum Decade p. 53.* de Joanne Pappo in Academia Argentoratenſi quondam Theologiæ Profeſſore in medium affert: Temperare, ait, mihi nequeo, quin de Clariſſimo quodam in hac Academia Theologo Johanne Pappo commemorem aliquid, quod vobis omnibus vel propter memoriam tanti viri credo non injucundum eſſe futurum. Is ut aliis excellentibus animi dotibus divinitus erat ornatus, quas nunc carendo demum agnoſcimus, quasque mirari facilius eſt, quam laudare: ſic in primis adeo felici memoria præſtabat, ut quamvis pagellam ter vel a ſe lectam, vel ab alio prælectam, poſſet ad verbum recitare memoriter. Cum ex eo quæreretur, ecquo id artificio fuiſſet aſſecutus? triplici reſpondet: Grammatico uno, altero Dialectico, tertio Rhetorico. In prima enim lectione ſe vim, poteſtatemque vocabulorum & genuinum auctoris ſenſum expendere: In altera συνέχειαν obſervare ac Logicam textus propoſiti diſpoſitionem inſtituere: In tertia denique, quicquid artificii Rhetorici eſt, cogitatione digerere: atque ita citra omnem difficultatem, quicquid velit, in animum demittere. Huic adjungo Jacobum Mazonium, de quo Janus Nicius Erythræus Pinacoth. I. num. 38. ſcribit: *Ad omnia quæ ponerentur in percontando, homo abundanti doctrina copioſe reſpondebat ex tempore, Gorgiæ Leontini more, non eadem elatione animi, qua ille, qui princeps ex omnibus, ut traditur, auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quisque vellet audire, ſed ingenio ſtudioque majore. Nullam enim rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Neque id incredibile videri debet in eo, cui nihil uſpiam conſignatum eſt literis, quod non legiſſet; nihil legiſſet, quod comprehenſum memoria non contineret, unde tanquam ex promptuario*

Exempla Excellentis memoriæ.

ptuario aliquo, cum eſſet opus, ſingula proferret, & ſuo quæque loco collocaret. Quamobrem fiebat, ut in diſputationibus, cum autoritatibus decertandum eſſet, integras ex ſanctorum Patrum, Platonis, Ariſtotelis aliorumque doctorum hominum libris, paginas ita memoriter referret, ut ne unam quidem ſyllabam peccaret, in exemplum hic vocare nolo, cum ſint qui dubitent, utrum per naturam, an per artem hæc Mazonio memoria obtigerit? Cæterum, quemadmodum, quod Artificialis naturalem juvet memoriam, certum; ita e contrario hæc ſi labitur, illam pariter hæſitare neceſſe eſt.

Exempla hæſitantis ac amiſſæ prorſus memoriæ.

Habemus ejus rei exempla in Franc. Robertello, & Joh. Faſolio, quos memoria inter perorandum deſtituit: quemadmodum etiam legimus exſtitiſſe præclaros quosdam Viros, qui omnium fere rerum ſunt obliti, e quibus inter veteres Hermogenes fuit, de quo ita Antiochus Sophiſta: Ἑρμογένης ἐν παισὶ γέρων, ἐν δὲ γέρουσι παῖς. Itemque Meſſala Corvinus, Georgius Trapezuntius, Seculi XV. Scriptor, Franciſcus Barbarus, Venetus, ac denique Dan. Heinſius non ignotus Eruditis Philologus, in cujus morbum & mortem Conſt. Hugenius ſequens Epigramma ſcripſit:

Sciverat Heinſiades, quantum neſcire fatentur,
Quos neſcire nihil credere, fama jubet.
Ultima lento ſubrepens inſcitia morbo
Reddidit infantem, nec ſine laude ſenem:
Succeſſit melior fugiente Scientia; poſtquam
Omnia deſcivit, ſcire mori didicit.

Verum ſatis in hoc capite de Diſciplinis atque Artibus, quibus tria adhuc verba addemus *de Hiſtoria*, ad quam rite condendam juſta tractandi ratio per eſt neceſſaria.

Methodus condendi Hiſtoriā a Bœclero excogitata, in Scriptisq; Hiſtoricis ab eo uſurpata.

Conveniensque ſatis & apta illa eſt, quam B. Jo. Henricus Bœclerus excogitavit, in Scriptisque Hiſtoricis uſurpavit, qua adducuntur I. cujusque Imperatoris elogium, nativitas, educatio, ſtudia, mores, coronatio, mors, uxores, liberi, & res geſtæ præcipuæ. II. Quæ ad Rempublicam

publicam pertinent, ut comitia eorumque decreta, controverſa & mutata circa fines Imperii, bella & tumultus in Germania. III. Externa & quidem Italica, Gallica, Hiſpanica, Belgica, Luſitanica, Anglica, Scotica, Danica, Svecica, Polonica, Moſcovvitica, Ungarica, Bohemica, Turcica. IV. Judicium de his & comparatio. V. Eccleſiaſtica, in iisque Pontifices, Colloquia, Perſecutiones, Religionis progreſſus ac mutationes variæ. VI. Hiſtoria literaria, ubi Academiæ, Scholæ, Bibliothecæ, Viri literati, nominatim Theologi, JCti, Medici, Philoſophi & Philologi. VII. & poſtremo artis ac naturæ Memorabilia; qua de Methodo *in Præfatione ad Bœcleri de Rebus Seculi XVI. Librum Memorialem*, Collega conjunctiſſimus Dn. Joh. Burchardus Majus pluribus diſſerit, cujus & elegans Oratio, *de Scribenda Hiſtoria Univerſali hujus Seculi, eoque pertinentibus neceſſariis Subſidiis* ſimul conferri meretur: quod ipſum, quemadmodum ob immenſam rerum hic occurrentium copiam & varietatem magnæ molis, magnæque artis & prudentiæ opus eſt, ita *de* præcedentis quoque *Seculi XVI. Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Ubertate & fructu ex eadem capiendo* Dn. D. Joannes Fechtius in peculiari Scripto, Anno 1690. Roſtochii edito erudite meditatus eſt & commentatus.

Jo. Burchardi Maji de ſcribenda Hiſtoria Univerſali hujus Seculi Oratio.

Jo. Fechtii de Eccl. Sec. XVI. Hiſtoriæ ubertate & fructu ex eadem capiendo, commentatiuncula.

CAPUT III.

DE

NOVÆ SECTÆ CONDITORE CARTESIO.

§. I.

Renatus Des-Cartes (ſic enim vocari maluit, quam ficto *Carteſii* nomine, quamvis & hæc poſtea appellatio ipſi arriſerit, quod nomen gallicum apud Latinos ſonet aliquanto durius, quo de *Parte I. Epiſt. LXXXI. & Parte II. Epiſt. I.* ipſe conſuli poteſt) animadvertens incerta eſſe pleraque, ac in utram-

Carteſius novã meditatur Philoſophiam.

utramque partem diſputari poſſe, quæ a Philoſophis traderentur, ut ingenio ad penetrandas res reconditas peracuto erat, Philoſophiam ab ipſis fundamentis inſtaurandam ratus, bellum omnibus indixit, novæque doctrinæ ſtudio (quam qua admiſcebatur Theologiæ, prohibitis XX. Theſibus ne publice vel docerentur vel diſputarentur, anno hujus Seculi LXXV. proſcripſerunt Academiæ Leidenſis Curatores) totius orbis literarii oculos in ſe convertit.

Initio contulit ſtudium ſuum ad Matheſin

Ac initio quidem ad Matheſin ſtudium ſuum contulit, in qua, Jacobi Golii, Mathematum Profeſſoris Lugduno-Batavi judicio, *veterum omnium ac recentiorum ingenia ſubvertit, idque præſtitum dedit, quod vires ingenii humani videbatur ſuperare*, unde a Mareſio de Abuſu Philoſophiæ Carteſianæ p. I. dictus *ævi hujus Archimedes.* Conferrique poteſt Epiſtola Adriani Heereboord Meletematibus Philoſophicis præfixa p. m. 14. ubi de excellentia Carteſii in artibus Mathematicis prolixius diſſeritur, ut vel ob unicum hoc, in quo ad faſtigium aſſurrexit, ſtudium, injuria ei facta ſit a malevolis, qui alludentes ad nomen *Philoſophe de Carte*, ſeu *Chartaceum Philoſophum* eum ſalutarunt.

Mox ad Philoſophiæ renovationem ſe accinxit.

Poſtquam itaque egregia nonnulla circa Meteora ac Dioptricam feciſſet experimenta, ad ipſius Philoſophiæ renovationem ſeſe accinxit, parem quam in Mathematicis demonſtrationibus deprehenderat, in rebus tum phyſicis, tum metaphyſicis certitudinem ac evidentiam inveſtigaturus.

Diſſertationem ejus de Methodo ſecutum plenum Philoſophiæ ſyſtema.

Hinc diſſertationem ſuam *de Methodo* primum concinnavit, qua veritatem in Scientiis certis quibusdam regulis, quæ tamen jam ex præceptis Ariſtotelicis non poterant eſſe incognitæ, indagare docet; quem inſtituti ſui prodromum ſucceſſu temporis ſecutum plenum Philoſophiæ ſyſtema, cujus ingenioſæ ſtructuræ auctor quidem inventorque Carteſius eſt, minime vero omnium ac ſingulorum, ex quibus illud componitur, dogmatum.

§. II.

Joh. Amerpoel Carteſius Moſaizans.

Sunt qui Philoſophiæ Carteſii cum Sacra Scriptura quoad mundi primam productionem convenientiam, nec non amicam hujus

hujus cum illa conciliationem monſtrare nituntur, in cujus argumenti tractatione Joh. Amerpoel, Groninga-Friſius, edito Anno 1669. Leovardiæ peculiari libello occupatus fuit. Titulus Scripti hic eſt: *Carteſius Moſaizans, ſeu evidens & facilis conciliatio Philoſophiæ Carteſii cum S. Scriptura, primo Capite Geneſeos per Moſen tradita.* Cui ſententiæ alii plane contrarium ſtatuunt, aſſerentes quod Carteſius ſacra mundi conditi monumenta a Moſe exſtructa deturbare molitus, in eorum locum commenta ſua de Univerſi origine per vortices, per fortuitum atomorum conflictum, & per innumerorum ſeculorum in motum impenſorum curriculum ſubrogaverit. Id enim, inquiunt, volunt nonnulla ejus, quæ profert, principia, e quibus ſidera, & terra, & reliquæ mundi partes tanquam ex ſeminibus oriri potuerint. Sed reſpondet Jacobus Guſſetius, Prof. Groningenſis in publicata nuper Diſſertatione: *quod Carteſianum mundi ſyſtema non ſit, ut quidam exiſtimant, periculoſum,* cum ſaltem in finem talia finxiſſe Carteſium, ut explicationem rerum, ex quibus mundus conſtat, adjuvaret. Dediſſe enim eum operam, ut quæ vere per viam creationis in mundum invecta ſunt, fictione quadam in via generationis exhiberet; cumque videret & Jure-Conſultos, & Mathematicos ſine invidia & cum fructu uti fictionibus, putaſſe eum Phyſico pariter hoc fore & valde commodum, & nullo modo invidioſum. Quod vero Philoſophiæ Carteſii apud Veteres non pauca exſtent veſtigia, ne ipſe quidem diffitetur, quando Parte IV. Princip. Philoſ. §. CC. ita ſcribit: *Velim notari, me hic univerſam rerum materialium naturam ita conatum eſſe explicare, ut nullo plane principio ad hoc uſus ſim, quod non ab Ariſtotele, omnibusque aliis omnium ſeculorum Philoſophis fuerit admiſſum: adeo ut hæc Philoſophia non ſit nova, ſed omnium maxime antiqua & vulgaris.* *Et* §. CCII: *Democritus*, inquit, *etiam corpuſcula quædam imaginabatur, varias figuras, magnitudines & motus habentia, ex quorum coacervatione mutuisque concurſibus omnia ſenſibilia corpora exſurgerent; & tamen ejus philoſophandi ratio vulgo ab omnibus rejici ſolet.* Ex quibus

An ſacra mundi monumenta a Moſe exſtructa Carteſius deturbare molitus fuerit?

Ipſe Carteſius fatetur Philoſophiam ſuam non eſſe novã.

T appa-

apparet, nominaſſe utique Carteſium eos, quorum fontibus arva ſua irrigavit, quod fuſius probatum it Guilielmus Lamy in Tract. *de Principiis rerum* Anno 1680. edito, in cujus *Libro II.* Carteſii, Democriti & Epicuri principiorum convenientiam & diſcrepantiam monſtravit. Nec minus in indicandis Auctoribus, unde Carteſius in uſum ſuum convertit multa, prolixus eſt doctiſſimus Huetius. Hic enim *in Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ*, ubi de ſcriptis ejus judicium fert, primas in illis obtinere ait *Geometriam & Dioptricam*. Quibus proximam ponit diſſertationem *de Affectibus* ſeu Paſſionibus animæ, quam *Principia Philoſophiæ* ſequuntur, quæ partim ex Mathematicis petita ſunt, partim ex phyſicis, partim ex metaphyſicis. In *Meteorologicis* plurimum quidem ineſſe ſalis atque acuminis, quoniam tamen non amplum ſatis collegerat experimentorum apparatum, peccare ſæpenumero Carteſium aſſerit, multaque incaute & leviter proferre. In diſſertatione *de Methodo* nihil eſſe quod quis valde contemnat, nihil quod valde miretur. *Meditationes* vero, quæ meræ ſunt commentationes metaphyſicæ, poſtremo eſſe habendas loco. Ex quibus colligere licet, ea præcipue animi facultate valuiſſe Carteſium, qua rerum imagines effinguntur: ingenii, vaſti licet & ſublimis, ſecundas fuiſſe partes: poſtremas judicii, quo aliarum facultatum inventa circumſpicere & probare, eorumque conſequentias videre non potuit, quæ laudati modo Huetii cenſura eſt. Præcipue autem, pergit idem, egregii Viri conatus nimius ſui amor, nimiaque fiducia fruſtrata eſt. Unde excandeſcit adverſus contradicentes, etiam amicos, & conviciis maledictisque pugnat identidem. Quæ ejus philavtia cum vana oſtentatione quandoque conjuncta eſt, elucetque quando Literas ſuas non per otium compoſitas deſcribere, ſed ex tempore ſe ſcribere fingit paſſim; cum tamen Clerſelerius, a quo editæ illæ ſunt, *in Præfatione Tomi III.* ſe eas ex Codice manu ipſius Carteſii deſcripto excepiſſe palam teſtetur. Quin & deſiderari in eo majorem Dialectices peritiam, qua leviſſime imbutum eum eſſe ex modo ratiocinandi, quem paſſim tenet,

Carteſii, Democriti & Epicuri principiorum convenientia & diſcrepantia.

Judicium Huetii de Carteſii Scriptis.

Vitia Carteſii.

tenet, intelligi poſſe affirmat. Præterea deſiderari in multis candorem, dum non quod veriſſimum, ſed quod ſibi tutum, aut doctrinæ ſuæ aptum conſentaneumque, ſecutus, quamque diſſimulandi artem rebus ſuis adhibuit, ejusdem uſurpandæ aliis quoque ſuaſor fuit ; quemadmodum hæc & alia ejus vitia longa ibi ſerie recenſentur.

§. III.

His præmiſſis Cl. Auctor unde apparatum novæ ſtructuræ acceſſiverit Carteſius, indicat. Accepit, inquit, ab Auguſtino fundamentum iſtud doctrinæ ſuæ: *Ego cogito, ergo ſum*, quod admonitus a Merſenno, agnovit ipſe eſſe Auguſtini, cujus Lib. XI. de Civit. Dei Cap. XXVI. hæc verba ſunt : *Mihi eſſe me, idque noſſe & amare, certiſſimum eſt : Nulla in his veris Academicorum formido, dicentium: Quid ſi falleris ? Si enim fallor, ſum : nam qui non eſt, utique nec falli poteſt : ac per hoc ſum, ſi fallor.* Idemq; Sanctus Præſul, quod hic addendum puto, alibi, nimirum Lib. II. de Liber. Arbit. Cap. III. ad Evodium ita concludit : *Quæramus hoc ordine ſi placet : primum quomodo manifeſtum eſt Deum eſſe : deinde utrum ab illo ſint, quæcunque, in quantumcunque ſunt, bona ſunt ? poſtremo utrum in bonis numeranda ſit Voluntas libera ? Quibus compertis ſatis apparebit, ut opinor, utrum recte homini data ſit ? Quare prius abs te quæro, ut de manifeſtiſſimis capiamus exordium, utrum tu ipſe ſis ? An tu fortaſſe metuis, ne hac interrogatione fallaris, cum utique ſi non eſſes, falli omnino non poſſes. E. Perge potius ad cætera. A. Ergo quoniam manifeſtum eſt, eſſe te, nec tibi aliter manifeſtum eſſet, niſi viveres, id quoque manifeſtum eſt & te vivere. Intelligisne iſta duo eſſe veriſſima? E. Prorſus intelligo. A. Ergo etiam hoc tertium manifeſtum eſt, hoc eſt, intelligere te. E. Manifeſtum.* Vide de his pluribus diſſerentem Ludovicum de la Forge in Præfatione Tract. de Mente Humana, ubi inter alia hac perpenſa collectione ita pronunciat : *Vides inter illud des Cartes :* Cogito, *ergo ſum, & S. Auguſtini mentem nullam, niſi quæ in verbis reperitur, eſſe differentiam.* Atque hæc etiam Philoſopho-

Acceſſivit apparatum ſuum Carteſius a Veteribus & Recentioribus.

Fundamentum iſtud doctrinæ ſuæ : Cogito, ergo ſum, ab Auguſtino.

rum Arabum, qui *Medabbarim* i.e. loquentes vocabantur, ratiocinatio fuit. Porro a Verulamio hauſit des Cartes, quod a phyſicis diſquiſitionibus omnem cauſarum, quas finales vocant, inveſtigationem ſejungendam decrevit. A priſcis Academicis & Epicuro, quod diligenter inquiri & exprimi juſſit, quæ vocibus ſignificatio & vis ſubjecta ſit. A Proclo Diadocho probationes illas, quibus animum a corpore diſtinctum eſſe demonſtravit. Ab Anſelmo celebrem illam argumentationem, qua adſtruxit exiſtentiam Dei, quam exponit Thomas Aquinas & refellit. A Protagora & Cyrenaicis cum dicit, nihil certi nos habere de rebus extra nos poſitis, ſed tantum de intimis earum perceptionibus, quæ in nobis ſunt, quam ſententiam Arnobius quoque arripuit. A Platone cum aſſerit, mentem noſtram res corporis & materiæ expertes primas omnium percipere, perpetuoque cogitare; nec non ubi ſtatuit, cum Geometricorum principiorum ac theorematum cognoſcit levitatem, non tam ſibi videri ea primum diſcere, quam jam pridem cognitorum recordari. Notum quippe eſt, quod Plato animam hominis *tabulæ raſæ* comparet, in qua deſcriptæ fuerunt olim, & quaſi ductæ rerum omnium formæ, ſed quæ contagiône & mole corporum variis quaſi lituris inductæ ſunt. Hinc diſcere nihil putat eſſe aliud quam recordari eorum, quæ antea cognita habuimus & perſpecta. Præterea accepit Carteſius ab eodem Platone, cum perturbationum cauſas motibꝯ membrorum, humorũ & ſpirituum corporis adſcribit: Plato enim perturbationibus tanquam funibus & nervis trahi nos & cieri tradebat, quam ejus comparationem deinde Horatius & Perſius, inprimis vero & crebro Marcus Aurelius uſurparunt. Ex Lyceo, quando in Meditationibus ita argumentatur: Se eſſe vel a ſe, vel ab alio; non a ſe, quippe fore ſe Deum, ergo ab alio. Rurſum alium hunc vel eſſe a ſe, vel ab alio. Si a ſe, eſſe Deum; ſi ab alio, iterum idem quæri de alio iſto, donec ad primum ſui auctorem perventum fuerit, atque hunc eſſe Deum. Sic & in Vacuo e rerum natura excludendo Ionicæ adhæſit Scholæ, cujus haud ignobile membrum

brum Ariſtoteles e mundi finibus id ipſum exterminavit; quemadmodum in Italica quoque Secta nonnulli exſtiterunt, qui idem vacuum impugnarunt, e quorum numero fuerunt Empedocles, Meliſſus & Zeno Eleates. Porro quicquid de mundi origine traditum ab illo eſt, totum id propemodum e veteri manavit Philoſophia. Anaxagoræ enim eſt materia illa infinita, in minutas ac inter ſe ſimiles diſtributa particulas, mente divina in ordinem redactas. Quam doctrinam perſecutus eſt Anaxagoræ diſcipulus Euripides, non diſſentientibus multum Democrito & Epicuro, qui omnia ex corpuſculis anguloſis, levibus, uncinatis & hamatis concreta eſſe volebant. Neque aliam Carteſius fulguribus, tonitribus & fulminibus, atque dictus modo Anaxagoras, cauſam aſſignavit, qui nubes calore correptas collidi, atque inde fragorem oriri docuit. Quam ſententiam fuſe exponentem Socratem, Anaxagoræ Auditorem, Ariſtophanes in Nubibus inducit: quæ qui legerit, Carteſianum fuiſſe Socratem exiſtimet. Præterea quam ad explicandam viſionis naturam baculi ſimilitudinem adhibuit, eadem Stoici jam uſi ſunt: ea vero, quæ de cauſa palpitationis cordis in medium attulit, ex Ariſtotele decerpſit, confutavitque ſententiam illam Johannes Mayorvius Anglus. Atque hæc de Veteribus. Quod ſi in recentiores Scriptores oculos convertamus, Carteſianæ Doctrinæ Anteſignanum Jordanum Brunum Nolanum jure dixeris, cui quam pulchre conveniat cum Carteſio, cognoſci poteſt ex libro quem inſcripſit de *Immenſo* & *Innumerabilibus*, in quo Univerſi infinitatem, & mundorum pluralitatem tuetur. Hunc exceperunt Philoſophi acuti Gilbertus & Galileus, qui eandem de univerſi infinitate ſententiam foverunt, licet eam aperte ſcriptis non explicarunt. Ut nihil jam dicam de Keplero inſigni illo trium Imperatorum Mathematico, a quo multa ſe didiciſſe Carteſius profitetur. Quibus hunc forte in modum declaratis concludit tandem Huetius: *Si priſcis temporibus exſtitiſſet Philoſophus aliquis Carteſii ſimilis, talemque condidiſſet diſciplinam, qualis Carteſiana eſt, jam pridem illa exoleviſſet, ut exoleverunt*

Jordanus Brunus Carteſianæ Doctrinæ Anteſignanus.

Gilbertus.

Galilæus.

Keplerus.

runt nobiliores plurimæ. At nunc viget floretque, quia novitatis ſpeciem præ ſe fert, & nova creditur ab imperitis.

§. IV.

Dubitatio Carteſiana.

Cæterum quis eſt qui ignoret initium philoſophandi cepiſſe, Carteſium a *Dubitatione*, dum ſemel in vita de iis omnibus dubitandum ſtatuit, in quibus vel minima incertitudinis ſuſpicio reperitur. Conf. *Princ. Philoſ Part. I.* §. *1.* Quod quidem dogma unum ex illis eſt, unde magnum in Philoſophiam Carteſianam conflatum odium, cum, ſi de omnibus, de ipſo etiam Deo dubitandum foret, ſuppeditante ſæpe diabolo certas hæſitandi rationes. Inprimis vero acriter impugnari ſolet Meditationum Metaphyſicarum initium, ubi in *Prima Meditatione* dubiam facere & fallacem conatur omnium ſenſuum diſciplinarumque certitudinem, ſolam excipiens Arithmeticam & Geometriam, quas, cum non niſi ſimpliciſſimas & maxime generales res tractent, atque utrum eæ ſint in rerum natura, nec ne, parum curent, aliquid certi & indubitati continere aſſerit. Semper ergo ſe falli dicit. Deum autem nolle forte, ait, ita ſe decipi, cum ſumme bonus dicatur. Sed ſi hoc ejus bonitati repugnaret talem ſe creaſſe, ut ſemper fallatur, ab eadem etiam videri eſſe alienum, permittere ut interdum fallatur, quod ultimum tamen dici non poſſit. Hinc *non repugnaturum ſe*, inquit, *iis, qui fortaſſe mallent negare potentem aliquem Deum, quam res alias omnes credere eſſe incertas, totumque hoc de Deo daturum eſſe fictitium.* Quæ verba non levem induxere ſuſpicionem, cenſuiſſe Carteſium licitum eſſe dubitare de Dei exiſtentia. Ac ipſe quidem mentem ſuam ea de re *Parte II. Epiſtola X.* exponit, ubi *inter Dubitationem quæ finem, & eam quæ ſpectat media*, diſtinguit. Nam ſi quis ſibi pro ſcopo proponat „dubitare de Deo, ut in hac dubitatione perſiſtat, graviter peccat, „dum vult in re tanti momenti pendere in dubio. Verum ſi quis „hanc ſibi dubitationem proponat tanquam medium ad clariorem veritatis cognitionem aſſequendam, rem facit omnino „piam & honeſtam, quia nemo poteſt velle finem, quin velit

An eam ad Deum quoque extenderit?

ſimul

ſimul media, quæ verba ſunt Carteſii loco allegato. Sed errat ille oppido, dubitationem de Deo, quæ ſe habeat ut medium veritatem inveſtigandi, conceſſam, imo laude dignam eſſe ſtatuens. Non enim legitimum illa eſt medium, cum nihil quod eſt contra conſcientiam, ſicut dubitatio de Deo utique eſt, ad ſcientiam acquirendam de jure adhiberi poſſit. Neque etiam inter media neceſſaria, de quibus loquitur allegatus perperam a Carteſio canon: *nemo poteſt velle finem, quin velit ſimul media*, referri poteſt hæc de Deo dubitatio, quæ ſi nondum eſt Atheiſmus, aditum tamen ad ipſum non poteſt non facere patentiſſimum. Quippe quid cum majori conjunctum eſſe periculo poteſt, quam indulgere non tantum, ſed & ſub titulo accuratæ methodi in philoſophando requirere, ut de Deo ejusque exiſtentia, tametſi ad tempus tantum, dubitetur? Quantus erit eorum numerus, qui hoc Labyrintho, quem temere ingreſſi ſunt, egredi nolent? quantus eorum, qui exire non poterunt? Quod ſi enim Carteſio, ut in Diſſertat. *de Methodo p. 19.* ipſe fatetur, novem anni effluxerunt, antequam de ulla ex iis quæſtionibus, quæ apud eruditos in controverſiam adduci ſolent, determinate judicare auſus fuerit, quid fiet ſtupidioribus ingeniis? ſcilicet quod noctuæ, ſi cum Aquila comparetur, quod judicium eſt B. D. Valent. Alberti *in Exercitat. de Carteſianiſmo & Coccejaniſmo Cap. II.*

§. V.

Tantum vero abeſt ut Dubitationis primus Auctor Carteſius aſſerendus ſit, ut plurima illius apud Veteres exſtent veſtigia. Nonne enim Pyrrhonii (quibus hoc nomen a Pyrrhone, qui ſectam illam condidit) ſeu Sceptici (ſic dicti quia ſemper σκέπτονται h. e. rem conſiderant) de omnibus olim dubitarunt, utpote quorum dogma præcipuum hoc erat: neque rerum veritatem, neque falſitatem ulla ratione comprehendi poſſe, omnia eſſe incerta & fallacia: neque ſenſuum judicio, neque rationibus fidendum: quod una voce ἀκαταληψίαν nominabant? v. Diog. Laërtius *Lib. IX.* & A. Gellius *Noct. Att. Lib. XI. Cap. V.* Differt tamen, — Dubitationis non eſt primus Auctor Carteſius.

quod

Quæ differentia inter Scepticos atque Carteſium?

quod negari nequit, a Scepticis Carteſius in eo, quod illis dubitatio finis ſit, huic vero medium ſaltem philoſophandi, quo, uti dictum antea, ille utitur ad acquirendam clariorem rei cognitionem. Neque præterea iisdem utrinque limitibus dubitatio circumſcribitur, quam ulterius extendunt Carteſiani atque Sceptici. Hi enim non tollebant Φαινόμενα, i. e. ea quæ apparent, ſenſibusque objiciuntur. Non negabant quippe ſe ſentire, audire, videre quid; ſed de eo ſolum dubitabant, an hoc, quod appareret, tale eſſet quale appareret, album nimirum, amarum vel frigidum? Audiamus Sextum, Empiricæ Sectæ Medicum, hac de re diſſerentem. *Dicimus,* inquit ille Lib. I. Pyrrhon. Hypotheſ. Cap. VII. *Scepticum nulla dogmata ſtatuere, non eo ſenſu, quo dicunt nonnulli, dogma eſſe generaliter aſſenſionem ad aliquam rem. Nam ille iis, quibus per phantaſiam cogitatio afficitur, aſſentitur, e. g. cum caleſit aut frigeſit nequaquam dixerit, puto me non caleſieri aut frigeſieri; ſed dicimus Scepticum dogma non ponere eo ſenſu, quo dogma nonnulli ajunt aſſenſum ad rem aliquam dubiam & incertam eorum, de quibus in ſcientiis quæritur & ambigitur. Nulli enim rei incertæ & controverſæ aſſentitur Pyrrhonius.* Et cap. X. ita pergit: *Non ea invertimus, quæ per phantaſiam patientem invitos nos ad aſſenſionem adducunt: ea autem ſunt Φαινόμενα. Sed cum quærimus an tale ſit ſubjectum ipſum, quale apparet, apparere quidem concedimus: quærimus autem & ambigimus non de ea re, quæ apparet, ſed de eo, quod dictum de re apparente. V. gr. apparet nobis mel dulce, dulcedinem ipſam ſenſu percipimus, ſed an dulce ſit, quod ad rationem & intelligentiam attinet, ambigimus.* Aliter vero hic Carteſiani verſantur, qui non dubitant ſolum, an id, quod ſenſibus apparet, ſit tale, quale apparet, dulce aut album; ſed ambigunt præterea num quid ſentiant? In ſomno enim, ajunt, ſæpe putamus nos videre vel ambulare, cum tamen oculos non aperiamus, & loco non moveamur; unde ambiguum eſſe colligunt, an revera ſentiamus, quando ſentire nobis videmur. Conf. ipſe Carteſius *Parte I. Princip.* §. *IX.* Qui ſi Dubitationem ad veritatis contemplationem retulit,

retulit, & ad ſummam ac metaphyſicam evidentiam, quæ Scepticos etiam convincat, quemadmodum mentem ſuam *in Differt. de Methodo p. 18.* exponit, certe non alia ipſi etiam Ariſtoteli philoſophandi olim ratio fuit, cujus Lib. II. Metaphyſ. cap. I. hæc ſunt verba: *Eſt operæ pretium aliquid facultatis habere volentibus, bene dubitare. —— Quare omnes primo difficultates ſpeculari par eſt, propterea quod illi, qui quærunt, niſi primo dubitent, ſimiles illis ſint, qui quonam ire oporteat ignorant: & neque utrum invenerint, quod quæritur, an non, cognoſcere poſſunt. Finis etenim his quidem non eſt manifeſtus: illi autem qui antea dubitaverit pateſcit. Melius item ſe habere neceſſe eſt illum ad judicandum, qui tanquam adverſarios omnes utrinque rationes oppoſitas audiat.* Quod vero non de omnibus, ſed de iis tantummodo, quæ in utramque partem diſceptari poſſunt, dubitandum ſit, Idem non obſcure indicat, Lib. I. Topicor. c. IX. inquiens: *Non oportet omne Problema aut omnem Theſin in dubium vocare, ſed eam de qua dubitare quiſquam poſſit egens rationis, non pœna aut ſenſus. Nam qui ambigunt, utrum oporteat Deos colere, & Parentes diligere nec ne, pœna; qui vero dubitant, utrum nix ſit alba nec ne, ſenſu indigent.* Ex quibus patet, quod Dubitationem optimam ad veritatem perveniendi viam Stagirita judicaverit, quam ingreſſi ante eum quoque ſunt Socrates & Plato, poſtea vero Alexander Aphrodiſienſis inter Græcos, Averroes inter Arabes, Thomas & Scotus inter Latinos, aliique; ut proinde vel Socratica, vel Platonica, vel Ariſtotelica potius a primis Auctoribus, quam Carteſiana, dicenda hæc ſit dubitatio. Vid. Antoni Le Grand *Apologia pro Ren. Des-Cartes* contra *Samuelem Parkerum Cap. III.* ubi proceſſiſſe omnes propemodum Philoſophos a Dubitatione ad veritatis inquiſitionem, pluribus demonſtrat.

Socrates, Plato atque Ariſtoteles judicarunt quoque Dubitationem eſſe optimā ad veritatem perveniendi viam.

§. VI.

Præterea quis non perſpicit *platonizare* Carteſium, quando mentionem facit Idearum omnium rerum, animo noſtro ingenitarum, atque ex ipſa mente, abducto a ſenſuum uſu intellectu,

Carteſius platonizat in Doctrina de Ideis.

eliciendarum, quarum præcipua ipſi Deum repræſentat, ut videre eſt *Parte I. Princ. Philoſ.* §. *XIII. XIV. XV.* A qua mentis idea utrum ad Ideatum nempe Deum firma procedat conſequentia, dijudicare Theologorum eſt, qui Scriptura S. duce Rom. II. v. 15. ponere notitiam Dei naturalem in λογισμοῖς & interiori conſcientiæ teſtimonio ſtimuloque ſatius arbitrantur. Quid vero per Ideam, quod nomen triplici uſurpat modo, *pro eminentia, pro forma & pro ſimilitudine*, Plato intellexerit, disquirere hujus loci non eſt; id ſaltem notari meretur, cum ambigue & obſcurius plurimum de Idea locutus ſit, dediſſe eum, teſte Irenæo *Lib. II. adverſus Hæreſes Cap. XIX.* occaſionem Gnoſticis ſua inde fabricandi deliramenta. Atque ex hoc Academi horto decerpſiſſe Carteſium ſuos de Ideis flores quis dubitet? Quod ipſum non latuit Reginam Sveciæ Chriſtinam, quam, ut habet Auctor Vitæ Carteſii, quæ prodiit Pariſiis 1691. degens Holmiæ, juſſus eſt Carteſius quotidie hora quinta matutina in Bibliotheca ſua inviſere, ac Philoſophiam edocere: quod officium cum honeſte recuſare non poſſet, ad mortem usque ſuam, quæ brevi poſt inſecuta eſt, explevit. Illa quippe, referente Cl. Gerardo de Vries *Introd. Hiſtor. ad Carteſii Philoſophiam* §. *XV.* qui id fide magni viri habere ſe teſtatur, diſſvadenti aliquando Platonis lectionem Carteſio reſpondiſſe fertur: Non oportere eum improbare evolutionem Auctoris, cui tantum debeat Philoſophia Carteſiana. Ac ipſe Carteſius in Epiſtola (quæ *Parte* I ordine L eſt) ad Elizabetham Principem Palatinam querulus eſt de magno Reginæ ardore, quo literas amplectebatur, quippe eam ad Græcam linguam potiſſimum excolendam, Veterumque libros magna copia conquirendos excitabat. Quod usque adeo ſibi diſplicuiſſe, l. c. aſſerit, ut niſi ſententiam mutet Regina, nihil ſit obſtiturum, quo minus libere ipſi dicat, quod ſentit. Quæ verba in varium ſenſum a multis trahuntur, prouti vel faventes vel malevoli adſunt Judices.

Reginæ Sveciæ Chriſtinæ de Philoſophia Carteſiana judicium.

Carteſii querela de magno Reginæ in ſtudiis ardore.

§. VII.

Carteſiani duce Magiſtro ſuo, cui Part. I. Princip. §. IX. *ſentire idem*

idem eſt quod cogitare, Animalia Bruta ſine ſenſu & cognitione agere, ſimiliaq; eſſe machinis, quarum motus non ab intrinſeco principio, ſed a rotarum apta compoſitione dependet, ſtatuunt. Hinc omnes eorum actus a ſolo ſpirituum curſu, vario impulſu cerebri, ac certa corporis organorumq; figuratione, non ſecus quemadmodum noſtræ actiones, quæ animo non advertente fiunt, ut reſpiratio, cordis motus, ciborum digeſtio &c. a ſimili producuntur cauſa, editis peculiaribus Tractatibus derivant. Vid. Ant. le Grand. Diſſertatio *de Carentia Senſus & Cogitationis in Brutis*. Caſpari Langenhert *Brutum Carteſianum*, nec non libellus cui Titulus: *Beſtia in Machinam commutata*, Auctore J. Darmanſonio An. 1684. gallice ſcriptus. Verum tantum abeſt ut dogma hoc, quo in errorem rapiuntur, nec vera cernunt Carteſii aſſeclæ: *Bruta animalia ſenſibus carere* novum ſit, ut ſuperiori jam ſeculo Philoſophus ac Medicus Hiſpanus Gometius Pereira prolixe id adſtruxerit in Opere triginta a ſe annis elaborato, ac Methynæ Campi An. MDLIV. excuſo, quod ab Antonii & Margaritæ parentum ſuorum nominibus *Antonianam Margaritam* inſcripſit: cujus Apologiam ipſe poſtea edidit, in qua eandem ſententiam tuetur, reſpondens objectionibus Michaëlis a Palacios, Salmanticenſis Theologi. Verba nominati Auctoris Voſſius *L. III. de Orig. & Progreſſu Idolol. Cap. XLI.* allegat, quem *in Apologia primi paradoxi* docere ait *illos motus brutales, quicunq; in brutis viſuntur, non fieri a brutis videntibus, aut audientibus, aut guſtantibus ſeu per quemcunq; alium ſenſum exteriorem, ſeu interiorem vitaliter ſenſifice immutatis: ſed vel ab ſpeciebus objectorum inductis in eorum organis, noſtris ſenſitivis ſimilibus, cum præſentia ſunt ſequenda vel fugienda: vel a phantaſmatis, cum hæc abſunt.* Quæ, cum aliquanto ſint obſcuriora, explicat l. c. Voſſius, cenſuiſſe nimirum Pereiram, ea, quæ nos facultati ſenſitivæ tribuimus, proficiſci a quadam ſympathia & antipathia: quemadmodū enim ſuccinum trahit paleas, magnes ferrum; ſic muta animantia trahi a ſpeciebus rerum amicarum: a natura quippe hanc vim eſſe inditam rebus, ut non omnia moveat, ſed res certas: itaque re-

Dogma illud quod Bruta careant ſenſibus unde hauſerit Carteſius?

Gometius Pereira.

amica præſenti, maxillas animantis natura moveri ad illam recipiendam: re præſenti inimica, easdem natura refugere cibum, planeque averſari. Quod ſi natura voluiſſet ſenſum mutis dare animantibus, daturam etiam fuiſſe mentem: at ea ſic habitura fuiſſe animas indiviſibiles, eoque a corpore ſeparabiles. Sed neque hic Philoſophus Hiſpanus primus aſſerti ſui auctor putandus eſt. Credidiſſe enim olim quoque Diogenem brutas animantes neque intelligere, neque ſentire, Plutarchus *de Placitis Philoſophorum Lib. V. Cap. XX.* docet. Nec minus Seculo poſt natum Chriſtum V. B. Auguſtini tempore & ante eum de hac Controverſia diſputatum fuiſſe ſequentia memorati Præſulis verba in Lib. *de Quantitate Animæ* evincunt: *Quod autem tibi viſum eſt non eſſe animam in corpore viventis animalis, quanquam videatur abſurdum, non tamen doctiſſimi homines, quibus id placuit, defuerunt, neq; nunc arbitror deeſſe.* Ex quibus adductis hactenus utique videre licet, decerpſiſſe Carteſium ex aliis Philoſophis Syſtematis ſui particulas, quas apte & convenienter digeſſit, Architectum imitatus, qui, cum deſtructa veteri domo de alia erigenda cogitare cœpit, lapides & ligna ex ruderibus ſeligit, quorum in nova ædificatione aliquem videt eſſe uſum; quo Simili in *Differt. de Methodo p. 7. 8. & 14.* ipſe uſus eſt.

§. VIII.

Quodnā Principium Cognoſcendi Complexum omnium primum?

De Principio Cognoſcendi Complexo omnium Primo, quod ſcilicet neque *directa* neque *indirecta Demonſtratione* in aliud prius reſolvi queat, reliquorum tamen cognitioni ſic inſerviat, ut hæc, licet non *directa*, *indirecta* tamen *Demonſtratione* in iſtud reduci poſſint debeantque neceſſitate id exigente, inter Philoſophos diſputari ſolet.

Duo illa Axiomata: Impoſſibile &c. quodlibet eſt vel nō eſt, quomodo differant?

Multi hunc deferunt principatum decantatiſſimo Axiomati: *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*, cui alterum: *Quodlibet eſt vel non eſt* adjungi ſolet; quorum illud *contradictoriam repugnantiam*, hoc vero *medii carentiam* exprimere & ſignificare aſſerunt. Audito enim illo Pronunciato; *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*, quid, inquiunt, concipimus aliud, quam illa

illa duo *eſſe & non eſſe* adeo repugnare ſibi invicem, ut *ſimul* de eodem ſubjecto enunciari nequeant. Hoc autem Effato: *Quodlibet eſt vel non eſt*, nil putant aliud inferri, quam inter *eſſe & non eſſe* non dari medium, ſed alterum eorum de quovis ſubjecto neceſſario pronunciari. Volunt item prius illud: *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe*, habere locum tam in Contrariis (*Impoſſibile eſt hominem ſimul eſſe album & nigrum*) quam in Contradictoriis (*Impoſſibile eſt hominem ſimul eſſe animal, & non eſſe animal*); poſterius autem: *Quodlibet eſt vel non eſt* habere tantum locum in Contradictoriis, in Contrariis non itidem, cum recte quidem dicam: *Homo vel eſt animal, vel non eſt animal*, minus recte vero: *Homo vel eſt albus, vel niger*. Seu: *Quodlibet eſt vel album, vel nigrum*, cum plures alii dentur colores. Utrum horum Axiomatum prius ſit, pugnaciter inter ſe certant? De illius prærogativa multi Scholaſtici contendunt, quorum argumenta Paulus Voetius *in Prim. Philoſ. Reform. Cap. VIII. p. 140.* in compendio exhibet: In ratione principii formalis, ait, primum„ omnium eſt: *Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe, & non eſſe.* 1. Quia„ conſtat terminis Metaphyſicis, in nulla alia diſciplina explican-„ dis. 2. Quia continet immediationem, continet repugnantiam„ contradictoriorum. 3. Quia omnium aliorum veritas inde de-„ pendet, nec ipſum eſt ex ſuppoſitione. Illud enim primum eſt, „ quod, cum omnium principiorum ſit fundamentum, ipſum ta-„ men non habet, per quod probetur, aut a priori, aut poſteriori, „ quia primum, quia maximum habet incommodum adjunctum.„ 4. Quia nulla major certitudo dari poteſt; quia circa id non con-„ tingit decipi. Nemo enim decipitur, niſi in eo, quod ignorat.„ Sed hoc primum ignorare non poteſt. 5. Quia ex ipſis terminis„ eſt evidens, & ratio evidentiæ ſeu notitiæ in aliis principiis „ Nam propter quod unumquodque tale eſt, illud eſt magis tale.„ Ergo non poterit ejus notitia inniti notitiæ alterius: Illud enim„ aut eſſet poſterius, aut prius. Illud abſurdum: hoc non eſt; quia„ nihil prius. 6. Quia eſt proportionatum ſcientiæ Metaphyſicæ, „

Quare illud: impoſſibile &c. in ratione principii formalis primum omnium a multis ſtatuatur?

„quæ univerſaliſſima eſt. 7. Quia ratione uſus eſt tale, ſeſe ex„tendens ad alia omnia principia aliarum ſcientiarum. Atque hæc de primo cognoſcendi principio communis olim ſententia fuit, quam hoc ſeculo, certis motus rationibus, Carteſius deſeruit, primam veritatis notitiam in hoc ſtatuens fundamento: *Cogito. Ergo ſum.* Audiamus ipſum Auctorem *Part. I. Princip. Philoſ. num. VII.* de eo diſſerentem: Hæc, inquit, cognitio: *Ego cogito, „ergo ſum,* eſt omnium prima & certiſſima, quæ cuilibet ordine „philoſophanti occurrat. Et mox *num. X:* Ubi dixi hanc Pro„poſitionem: *Ego cogito, ergo ſum,* eſſe omnium primam & certiſ„ſimam, quæ cuilibet ordine philoſophanti occurrat, non ideo „negavi, quin ante ipſam ſcire oporteat, quid ſit cogitatio, quid „exiſtentia, quid certitudo; item quod fieri non poſſit, ut id „quod cogitet non exiſtat, & talia; ſed quia hæ ſunt ſimplices no„tiones, & quæ ſolæ nullius rei exiſtentis notitiam præbent, idcir„co non cenſui eſſe numerandas. Quibus adde quæ *in Diſſerta„tione de Methodo num. IV. p. 20. 21.* tradit: Quia videbam verita„tem hujus Pronunciati: *Ego cogito, ergo ſum ſive exiſto*, adeo „certam eſſe atque evidentem, ut nulla tam enormis dubitandi „ cauſa *a Scepticis* fingi poſſit, a qua illa non eximatur, credidi me „tuto illam poſſe, ut primum ejus, quam quærebam, Philoſophiæ „fundamentum admittere &c. Ex quibus apparet, ad confundendos Scepticos Carteſium hoc Philoſophiæ ſuæ feciſſe initium: Utrum vero, quod nonnulli volunt, in Ariſtotelici principii excidium hoc effato armaverit ſe, in dubio eſt, cum ipſe *Part. I. Princip. n. XLIX.* communium notionum ſive axiomatum recenſionem ab hoc ipſo: *Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe & non eſſe*, exorſus ſit, & *Parte I. Epiſtola CXVIII.* utriusque Pronunciati Senſum pariter atque uſum indicaverit: *Vocabulum Principii,* ſcribit ibi, *variis ſenſibus ſumi poteſt; aliudque eſt quærere notionem aliquam communem, quæ tam clara ſit & generalis, ut poſſit principii loco aſſumi ad probandam entium omnium, quæ poſtea cognoſcentur, exiſtentiam; aliud vero ens aliquod quærere, cujus exiſtentia nobis ſit notior ullorum*

Carteſii hoc primum fundamentum: Cogito. Ergo ſum.

Veteris noviq; Principii ſenſus & uſus ab ipſo Carteſio indicatus.

nullorum aliorum entium exiſtentia, ita ut principii loco apud nos eſſe poſſit, ad ea cognoſcenda. Priore ſenſu dici poteſt, hoc eſſe principium: Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe & non eſſe; atque univerſim poſſe adhiberi, non proprie ad rei cujuſpiam exiſtentiam inveſtigandam, ſed ſolum ad rei cognitæ veritatem hujusmodi ratiocinatione confirmandam: Impoſſibile eſt, ut illud, quod eſt, non ſit. Atqui cognoſco tale quid eſſe. Ergo impoſſibile eſt, ut id non ſit. Quod certe nos parum juvat, nihiloque doctiores efficit. Altero ſenſu primum Principium eſt (adverte hic, quod *Principii* appellationem non repudiaverit Carteſius, licet alias hoc nomen primo Effato ſuo non tribuerit, quod *Fundamentum* & *Initium* vocare eſt ſolitus) *quod Anima noſtra exiſtit, quia nihil eſt, cujus exiſtentia nobis ſit notior* &c. Georgius Paulus Rötenbeccius Prof. Altdorffinus ſcripſit Anno 1685. egregiam Diſſertationem, cui Titulum fecit: *Principii Ariſtotelici: Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe, & Carteſiani: Cogito, ergo ſum, amica methodoque eclecticæ conformis collatio, Principiis ſimpliciter & abſolute Primi dignitatem ab utroq; removens.* Ariſtotelici & Carteſiani Principii amica collatio. In ea utrumque Axioma miram quandam præ ſe ferre analogiam inter alia ſequentibus oſtendit: Ut Ariſtotelicum eſt propoſitio modalis, ſic talis illico evadit Carteſianum, ſi dicas: *Impoſſibile eſt cogitantem non exiſtere.* Ut e diverſo Carteſianum eſt propoſitio illativa, ſic in eandem abit formam Ariſtotelicum, ſi colligas: *Eſt aliquid. Ergo idem non ſimul non eſt.* Item: *Non eſt aliquid. Ergo non idem ſimul eſt.* Sive: *Eſt idem. Ergo non ſimul eſt & non eſt.* Ut porro Ariſtotelicum reſolvitur ex modali in hanc ſimplicem: *Nihil ſimul eſt & non eſt;* ſic Carteſianum, illativum quippe, reducitur quam facillime ad hanc ſimplicem: *Ego cogitans exiſto.* Seu: *Ego, qui cogito, exiſto.* Ut denique Ariſtotelicum in affirmantem hanc propoſitionem commutari poteſt: *Neceſſe eſt idem non ſimul eſſe & non eſſe;* ita ex æquo huic reſpondet iſta: *Neceſſe eſt cogitantem exiſtere.* Sola, ni fallor, converſio in propoſitionem Simplicem ſimul & Affirmantem (modo enim adducta affirmans modalis erat) crucem figere Peripateticis videtur, quo minus

nus illius ratione Principium ſuum ſimile quoque reddant Carteſianæ huic propoſitioni: *Ego cogitans exiſto.* Quamobrem præferri quodammodo Carteſianum Principium Ariſtotelico poſſet, niſi forte Ariſtotelici Principii dignitati velificandum eſſe per ſequentes Enunciationes dicamus: *Idem excludit a ſe τὸ ſimul eſſe & non eſſe.* Vel: *Eidem repugnat ſimul eſſe & non eſſe* &c. Sed tranſeant hæ ſubtilitates.

§. IX.

Non conſentiunt omnia cum Anatomiæ experimentis, quæ Carteſius tradidit.

Cum explicandis phænomenis perquam apta & conveniens Carteſii videatur Philoſophia, ejus placitis atque fundamentis Medicæ artis ſtructuram Recentiorum multi unice inædificarunt. Oſtendere vero alii varios Principiorum ejus defectus, inprimis autem cum Anatomiæ experimentis non conſentire omnia, quæ Carteſius tradidit, quemadmodum Franciſcus de le Boe, Sylvius, Lovverus aliique erudite id demonſtrarunt. Hinc, quem in lucem dedere diſcipuli, Tractatus ejus *de Fœtus formatione* non in magno a multis habetur pretio, cum plurima contineat a veritate maxime aliena. Reliquorum ejus librorum atque dogmatum Refutatores quis ordine enarret? Id notandum ſaltem, quod multi Adverſarii in hoſte quoque virtutem laudare non deſtiterint, quorum elogia aliquot in Exercitatione *de Carteſianis & Carteſianiſmo* Cl. Sturmius allegavit. Gallus quidam, quem adducere adhuc viſum eſt, per modum Satyræ lepidis, quandoque & ſalſis dicteriis placita Ejus haud ita pridem recenſere aggreſſus eſt. Titulus Libelli in Latinum ſermonem Anno 1694. tranſlati ita

Iter per Mundum Carteſii.

habet: *Iter per Mundum Carteſii*, in cujus operis Idea generali „monet Scriptor (quisquis ille eſt), ſe velle Hiſtoriæ ſuæ adhibere „ſpeciem veritatis, perſuadendo vel maxime incredulis, omnia, „quæ in ea narrat, eſſe certiſſime vera, niſi obſtiterit præjudicium, „quo imbuti eam lecturi ſint, quodque, inquit, in cauſa eſt, cur, „quantumvis operam dederit maximam ut credibilem ſe redde-„ret, nemo tamen habiturus ſit fidem: Quo eo plauſibilius ſua Auctor proponat, inſtituit colloquium cum ſene quodam Carteſiano,

teſiano, quod variis jocis proferendis occaſionem ipſi ſuppeditat. Non poſſum, quin quæ *de reperto a Carteſio ſeparationis corporis & animæ arcano* fingit ſvaviter, paucis hic commemorem, de quo poſtquam varia Animæ Carteſii itinera recenſuit, *p. 20.* Senem ſuum Carteſianum ita diſſerentem introducit: Carteſii anima ex„ Gallico itinere redux corpus ſuum reperit eodem fere ſitu, quo„ reliquerat. Verum nondum plane contenta erat. Viam igno-„ rabat, qua ad ſtatum, in quo ſe verſari comperiebat, perveniſſet.„ Videbat caſu illud factum, ac forte, ſi ſemel corpori ſuo reunire-„ tur, nunquam fore ut ab eo ſejungi poſſet, niſi fatali hora appro-„ pinquante. Attente itaque conſiderare aggreditur corpus ſuum,„ ac conſtitutionem omnium organorum, animadvertit nervos„ ſenſui inſervientes, eosque qui functionibus miniſtrant natura-„ libus, veluti motui cordis, circulationi ſanguinis &c. omnino„ diverſimode ſe habere. Hos admodum tenſos videt, judicatque„ hanc ob rationem forte ſpiritus animalés facile communicari„ cum muſculis, in quibus illi nervi uniuntur, ac poſtea ſufficere„ ſuſtentandis continuandisque motibus naturalibus, quos perci-„ pit anima, ubi corpori unita eſt: contra vero nervos ſenſui in-„ ſervientes, quorum ope anima percipit objecta, reſolutos fere„ eſſe omnes; hocque impedimento eſſe, ne motus in iis pro-„ ductus impreſſione objectorum continuaretur usque ad animæ„ ſedem. Primaria difficultas erat ſita in cognoſcenda vera cauſa,„ quæ hos non illos reſolutos reddiderat, quaque ratione perfice-„ re poſſet, ut reſoluti denuo tenderentur. Porro pyxis tabaca-„ ria in læva manu Carteſio ſuggeſſit, ante ſuam exſtaſin ſe Nico-„ tianæ pulverem ſumſiſſe, credióitque forte adeo prætervulgare„ effectum poſſe quidem cauſam agnoviſſe vires iſtius Nicotianæ.„ Erat novi cujusdam plane generis. Mercator quispiam Am-„ ſtelodamenſis, qui non ita diu adduxerat ex Inſula quadam„ prope Chinam, dono dederat. Fortiſſima erat: ac ut miti-„ garet, adjunxerat Carteſius herbam aliquam ſiccatam, cujus„ nomen mihi indicare ſemper renuit, ut & locum quo creſceret,„

Repertū a Carteſio ſeparationis corporis & animæ arcanū.

X licet

„licet ſatis magna ejus me donaverit copia. Sufficientem itaque „doſin pronæ impoſuit dextræ manui, corpusque eam ut ſume„ret, curavit. Ipſo momento effectum mirandum in cerebro „ſuo animadvertit: omnes enim vapores, qui eo adſcenderant, „poſtquam proxime illam ſumſiſſet, nictu oculi diſparuere. „Comperiebat ſola tabaci corpuſcula diſſipare cerebri fuligines, „particulas vero herbæ admiſtæ, utpote craſſiores, & exiguo præ„ditas motu, adhærentes nervis ſenſui ſervientibus, eos reſolutos „adhuc magis reddere, quam erant antea. Hiſce perſpectis haud „amplius hæret. Concludit herbam, quam Nicotianæ admi„ſcuerat, deliquii cauſam ipſi exſtitiſſe, ſenſumque abſtuliſſe; „Nicotianamque eodem momento diſſipando omnes, quæ pares „erant obfuſcando cerebro, fuligines, animæ integram reliquiſſe „libertatem cognoſcendi, & in ſe reflectendi, ut modo experta „fuerat. Hinc credidit aquam Reginæ Hungariæ ſufficere ten„dendis denuo nervis ſenſui miniſtrantibus: quoniam ea uſu „venire adſvevit in animi deliquium incidentibus. Anima igi„tur phialam prehendit, & per aërem ex cubiculi angulo ad cor„pus transfert, (atque in hoc omnino illa conſiſtebat magia, cui „obnoxium ſuſpicatus eram Carteſium) nares inungit. Vapor „ille ſubtilis iſtius liquoris, quod divinarat, effectum produxit: „intenduntur continuo nervi: ſimul anima locum repetit in pi„neali glandula, & corpori ſe unitam deprehendit, ut antea. „Atque eo temporis momento ad ſe redeuntem vidi. Hæc de „arcano illo; qua fictione non minus jucunda ea eſt, quam de „*Morte Carteſii* exhibet. De ea vero *p. 25.* Senex lepide narrat „ſequentia: Elapſis tribus quatuorve menſibus ab adventu ipſius „in Sveciam, quo a Regina Chriſtina fuerat vocatus, cujusque „colloquii honore quotidie mane per horam in ipſius fruebatur „Bibliotheca, media hyeme correptus fuit inflammatione pul„monum, inſecuta ſtatim Phrenitide. Verum cerebro a febri „liberato, haud admodum difficile fuiſſet ipſum ſanitati reſti„tuere. Ipſemet exiguo ante tempore ad amicum quendam

Carteſius non eſt mortuus.

ſcripſe-

ſcripſerat, ſeſe in Anatomicis detexiſſe, quæ centum annorum „
vitæ fidem ſibi facerent. Ac profecto noviſti, Carteſium nil „
quicquam temere affirmaſſe, nec quod exploratum ſatis non ha- „
beret: verum infelix intempeſtivusque error prædictionem „
falſam reddidit. Cum nondum ſatis bene noctu quieſceret, „
animam cupido inceſſit iter quoddam breve ſuſcipiendi, animi „
relaxandi gratia. Uti ſolebat, Nicotianam ſumit, animaque „
corpus in lecto relinquit. Malo fato Medicus, contra quam „
adſveverat, ipſum nocte concubia inviſit. Strepitus ab intran- „
te per cubiculum excitatus corpus Carteſii non expergefacit, „
ſenſibus utpote plane conſopitis vi herbæ, quam Tabaco ad „
miſtam dixi, verum admota naribus a Medico exigua quædam „
phiala liquore ſumme ſpirituoſo repleta ad corroborandum ce- „
rebrum, promtius etiam operata eſt in organum ſenſus, ac Hun- „
gariæ Reginæ aqua, qua uti amabat Carteſius, ubi in corpus ſuum „
redire geſtiebat, & ſedare ſuum animi deliquium. Hinc oculos „
aperire, ac ſuſpiria quædam ducere. Medicus rogare, qui va- „
leat: Machina per aliquot dies, quæ adſveverat ad hanc interro- „
gationem reſpondere, *ſatis male ſe habere*, & tum idem dare „
reſponſum. Verum ad alia, quæ Medicus percontabatur, cum „
„anima ibi non adeſſet, ut cohœrentia & ad rem reſponderet, „
omnia reſponſa abſurda exhibere, & delirium referentia, prout „
machina voce Medici determinabatur. Inprimis perpetuo „
loquebatur de ſeparatione animæ ſuæ a corpore: quoniam ulti- „
mæ cogitationes, quas anima habuerat ſe ſubducens, circa illam „
verſatæ fuerant ſeparationem, ac cerebro impreſſas reliquerant „
imagines, vel veſtigia, iſtis cogitationibus reſpondentia, ac lin- „
guam determinantia eum in modum, qui requireretur ad pro- „
nuncianda id genus vocabula. Hæc phænomena anſam Medi- „
co credendi dedere, novam ſubeſſe phrenitida. E veſtigio vena „
in pede ipſi ſecatur, cucurbitæ applicantur, plurima alia violen- „
ta adhibentur remedia, quæ exhauſerunt, alterarunt que ea ra- „
tione miſellum illud corpus, ut momento omnes perdiderit „
X 2 vires.

„vires. Paulatim diſſipatus color: metaſtaſi cerebri oppletum „pectus: brevi cadaver fit, ac ineptum quod amplius functioni„bus inſerviat vitalibus, & animam recipiat. En tibi modum, quo „hæc res geſta, atque ita *vere dicitur*, ut liquido potes videre, *Car„teſium non eſſe mortuum.* Ad hæc ego, pergit Auctor, profecto „hoc non eſt juxta formulas mori: tamen Svecus ille Medicus ab „omnibus Europæ Facultatibus Medicis inſons judicaretur, utpo„te qui artis ſuæ ſecutus fuerit regulas. Juxta Phænomena ſe „geſſit; ac ſi, quod ex te diſco, ſciret, D. Carteſium mortuum non „eſſe, poteſt gloriari rem in arte Medica ſe feciſſe ſine exemplo, „hoc eſt, hominem occidiſſe, qui tamen non ſit mortuus &c. Verum hæc ſpeciminis loco ex memorato opuſculo adduxiſſe ſufficiat.

CAPUT IV.
DE
AUCTA SENSIM DOCTRINA MORALI, NOVISQUE EJUSDEM ACCESSIONIBUS.

§. I.

Philoſophia Moralis ſegnius eſt exculta.

PErgimus ad Philoſophiam Moralem, quam, licet maximum in vita civili uſum præſtet, ſocietatisque humanæ conſervatio ab eadem dependeat, ſegnius tamen, quam par erat, excultam animadvertimus. Multis enim jam retro ſeculis de corporum naturalium, terreſtrium non minus, quam cœleſtium natura, varietate atque principiis anxie diſputatum fuerat, cum, qui ad Morum Diſciplinam appuliſſet animum nemo fere adhuc exiſteret; unde cum Cicerone in Tuſc. QQ. ſubit mirari: *cur cum conſtemus ex animo & corpore, corporis curandi tuendique cauſa quæſita ſit ars ejus atque utilitas Deorum immortalium inventioni conſecrata: animi autem medicina nec tam deſiderata ſit ante, quam inven-*

inventa, nec tam culta, poſteaquam cognita eſt, nec tam multis grata & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inviſa? donec tandem SOCRATES, relictis ſubtilioribus contemplationibus, de vita & moribus tam ſolicite philoſophari cœpit, ut, *quæ ſupra nos ſunt, nihil ad nos* pertinere, identidem aſſeveraret: qua de cauſa Philoſophiam de cœlo devocaſſe hoc eſt, quemadmodum Varro apud Ciceronem Acad. Quæſt. Lib. I. exponit, *a rebus occultis, & ab ipſa natura involutis, ad vitam communem adduxiſſe,* ferebatur.

Socrates Philoſophiam de cœlo devocavit.

Quæ tamen non ita accipienda ſunt, ac ſi primus omnium inter Græcos moralia Socrates tradiderit. Novimus enim longe ante eum ſuſcepiſſe quoque morum curam præter quoſdam Poetas Græcos, (nam teſte Baſilio: *omnis Poeſis Homeri eſt laudatio virtutis, omniaque ad hoc refert, præter ea fortaſſe, quæ ad ornatum adſpergit*) Græciæ, quos vocant, SAPIENTES, quorum ab Hermippo ſeptendecim numerantur, ex quibus ſeptem ſaltem alii eligunt, quos veros virtutum magiſtros fuiſſe autumant. Atque hi, teſte Plutarcho *in vita Solonis,* ſolo THALETE Mileſio excepto, qui phyſicis atque mathematicis indulgebat meditationibus, cordati Legum latores fuerunt, quorum ſuas ſinguli civitates gubernarunt. Cumque laconicæ breviloquentiæ eſſent ſtudioſi, dedicarunt ex communi conſenſu Apollini Delphico ῥήματα βράχεα ἀξιομνημόνευτα, ab unoquoque dicta, quæ templo inſcripta ab omnibus celebrabantur.

Longe ante Socratem morum curam ſuſcepererunt Græciæ, quos vocant, Sapientes.

Inter ea SOLONI Athenienſi ſequentia tribuuntur Effata: *Ne quid nimis. Voluptatem fuge, parit enim triſtitiam. Amicos non cito comparabis, quos autem comparaveris non ſtatim rejicies. Cum malis ne converſator. Probitatem morum, quæ plus meretur fidei quam jusjurandum, habere ſtude. Nemo ante obitum beatus.* Quam ſententiam ſuam fecit Ovidius, Lib. III. Metam. Fab. IV. his verſibus expreſſam:

Eorum effata.

- - - - - ultima ſemper
Expectanda dies homini eſt, dicique beatus
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.

CHILONI Lacedæmonio: *Noſce te ipſum. Comes æris alieni atque litis eſt miſeria. Inter pocula ne multum loquaris, delinques enim. Damnum potius elige, quam lucrum turpe. Fac ne lingua tibi mentem præcurrat. De homine mortuo bene ominare. Calamitoſum ne irrideas. Impoſſibilia ne deſideres.* PITTACO Mitylenæo: *Sponde, ſed noxa præſto eſt. Amicorum tum præſentium tum abſentium memineris. Otioſus ne fueris, moleſta enim res eſt otium.* BIANTI Prienæo: *Sero aggredere: quod autem cœperis conſtanter abſolve. Audi multa, loquere tempeſtiva. Cum quid bonum feceris, cauſam non tibi, ſed Diis adſcribe. Vitæ tempus ita metiendum, quaſi & diu & parum victuri ſimus.* CLEOBULO Lyndio: *Bene habere corpore & anima curandum eſt*, quod ita vertit *Juvenalis*:

Orandum eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

In divite fortuna ne ſuperbias, pauper ne animo dejiciaris. Optimum eſt tenere modum. Antequam domo exeas, quid acturus ſis cogita, reverſus quid egeris remetiare. Audiendi quam loquendi ſtudioſior ſis. PERIANDRO Corinthio denique: *Quodcunque quis pollicitus eſt, ſervandum. Melius eſt amicum unum egregium, quam gregarios multos poſſidere. Voluptates mortales ſunt, virtutes autem immortales.* Vide hæc & alia hujus generis monita apud Diog. Laertium ſuis locis, & Stobæum in *Anthologio*. De numero horum Sapientum, quis ſcilicet primus eum conſtituerit, diſputari ſolet? Thucydides & Xenophon ne verbo quidem cujusquam illorum meminerunt: Herodotus equidem *Solonis, Chilonis, Biantis, Pittaci*, & *Thaletis* aliquoties mentionem facit, ſed nuſpiam ſeptenarii numeri. Ex quo tunc nondum percrebuiſſe famam iſtius Collegii hariolari licet. Primus, quod conſtat, Plato *in Protagora* eos in hunc faſciculum collegit, ſed nulla plane habita ratione *Periandri*. Cujus rei cauſam Clemens Alexandrinus *Lib. I. Stromat.* ſe reperiſſe arbitratur, cum ſeptimum quidem locum multis competitoribus petitum, & pro cujusque ingenio traditum ſcribit, videlicet Periandro, Anacharſi, Epimenidi,

Quis primus hujus Septemvirum Collegii Auctor?

nidi, Pherecydi, Acuſilao; Platonem tamen in locum *Periandri, ut indigni Sapientia, quia fuit Tyrannus, poſuiſſe Myſonem Chenæum,* quem poſtea ob Patriæ ignobilitatem tribu motum Laertius aſſerit. Verum tranſeant hi Septemviri, qui M. Tullio judice, *ſpeciem ſaltem & ſimilitudinem Sapientum geſſerunt*, quique Lactantio *Lib. IV. Divin. Inſtitut. Cap. I.* hanc extorſere Exclamationem: *O miſerum calamitoſumque ſeculum, quo per orbem totum ſeptem ſoli fuerunt, qui hominum vocabulo cierentur. Nemo enim poteſt jure dici homo, niſi qui Sapiens eſt. Sed ſi cæteri omnes præter ipſos ſtulti fuerunt, ne illi quidem Sapientes, quia nemo ſapiens eſſe vere judicio ſtultorum poteſt.* Ad Effata eorum quod attinet, poſſent totius heptalogi παράλληλα ex Salomonis, qui prior vixit, Proverbiis facile concinnari; inde tamen Græcos ſublegiſſe ſua nemo facile dixerit.

Ciceronis & Lactantii de VII. Græciæ Sapientibus judicia.

§. II.

Nec minus PYTHAGORAS Samius ſeculo tantum non integro Moralem Philoſophiam ante Socratem docuit, complexus vivendi præcepta certis ſymbolis, numeris & figuris, de qua parænetica inſtituendi ratione Jamblichus in *vita Pythagoræ*, Joan. Schefferus *de Natura & Conſtitutione Philoſoph. Italicæ*, nec non qui ſedulo collegit omnia, Magnus Dan. Omeiſius *in Ethica Pythagorica* videri poſſunt. Num vero Pythagoras reliquerit poſteritati aliqua ingenii monumenta inquiri ſolet, affirmantibus id aliis, aliis contra negantibus. Tribuuntque poſterioris ſententiæ patroni *Carmina* illa, quæ vulgo adſcribuntur Pythagoræ, vocanturque propter doctrinæ bonitatem *Aurea*, Lyſidi Philoſopho Pythagorico, ac Symbola manuſcripta, quæ habentur Pariſiis in Bibliotheca Regia num. DXCIII. MDXCVI. MDCCLIII. MMLXXXVIII. non Pythagoræ, ſed Pythagoricorum eſſe arbitrantur. Nihil jam dicam de Confutio Sinenſis diſciplinæ auctore, qui Pythagoræ a multis habetur σύγχρονος, cujus moralis Philoſophia quemadmodum ætate, ſic pretio fortaſſis multorum Græcorum Ethicam anteceſſit. Quicquid tamen id eſt, (ut

Pythagoras quoque ante Socratem Moralem Philoſophiam docuit.

Auctor Carminum, quæ vulgo adſcribuntur Pythagoræ.

ÆSO-

Æſopi Apologi. ÆSOPUM quoque non prætermittamus, qui ſcripſit Apologos doctos & elegantes, quos ſapientiæ omnibusque vitæ officiis accommodavit) qui ſolide & ſecundum artis regulas morum tractaverit doctrinam, nemo ante Socratem exſtitit. Hic enim, teſte Ariſtotele *Lib. I. Metaph. Cap. VI.* mentem ad definitiones applicavit, adeoque inductione, diviſionibus & diſtinctionibus, quæ neceſſaria accuratæ Philoſophiæ ſunt inſtrumenta, primus uſus eſt. Quod ipſum ex Recentioribus Petrus Gaſſendus *in Præf. Partis III. Syntagm. Philoſophiæ*, quæ eſt Ethica, *Tom. III. Oper. f. 660.* confirmat, inter alia inquiens: *Cum Socrates inventor cenſetur Moralis Philoſophiæ, id poteſt intelligi de innovato inſigni cultu; non poteſt tamen ſane de primo: nam ante ipſum Pythagoras illam ſumme habuerat cordi.* Notandum vero de Socrate quod nunquam ut alii Philoſophi, Scholam erexerit, ſed quod privatim ſaltem Philoſophiæ ſuæ copiam deſiderantibus fecerit. Ita enim in Apologia apud Platonem Ipſe loquens introducitur: *Ego nullius unquam Præceptor exſtiti; ſed ſi quis dicentem me, & mea tractantem, audire deſideravit, ſive junior, ſive ſenior, nulli unquam id negavi. Neque vero is ego ſum, qui pecuniis acceptis diſputem, non acceptis vero taceam, ſed pariter diviti ac pauperi interrogandum me præbeo, ac etiam ſi quis reſpondendo audire velit quæ dico.* Cumque ipſe pauca ſcripſerit, quæ cum tempore interciderunt, quibusdam exceptis Epiſtolis, quas ab interitu vindicavit, notisque illuſtravit Leo Allatius, reliquit nobis *Memorabilium Socratis* libros aliquot diſcipulus ejus Xenophon, in quibus Doctrinæ Socraticæ veſtigia comparent. Inprimis vero *Sermones Socratis* literis conſignatos ea, qua præditus erat, eloquentia omnium ſeculorum memoriæ Divinus mandavit PLATO, qui, Diog. Laërtio teſte, in Dialogis ſuis de illis, quæ ipſe opinatus eſt, quatuor perſonas inducit, *Socratem* videlicet, (quem Præceptorem habuit) *Timæum, Athenienſem hoſpitem,* & peregrinum *Eleatem*; cum vero falſitatis rem arguit, *Thraſymachum, Calliclem, Polum, Gorgiam, Protagoram, Hippiam, Euthydemum* aliosque. Ad ejus Philo-

Socrates ad definitiones primus mentem applicavit.

Nunquam erexit Scholam.

Xenophontis libri Memorabilium Socratis.

Platonis Dialogi.

philoſophandi rationem in genere quod attinet, magna ſane, ſi penitius res conſideretur, in Moralibus Platonicæ & Pythagoricæ doctrinæ deprehenditur harmonia, id' quod ex Fine Diſciplinæ Practicæ, ex Mediis, quorum ductu finis obtineri queat, poſitionibusque aliis clare elucet. De Fine res confecta eſt, quem Pythagoras æque ac Plato *Aſſimilationem Dei* eſſe docuit. Cujus quidem, quoad Pythagoram, *C. 69. in Carm. Aur.* Hierocles eſt teſtis inquiens: Hic finis eſt Pythagoricæ Diſciplinæ, ut toti penitus alati fiamus, & cum mortis tempus inſtat, relicto in terra mortali corpore, ejusque natura exuta, ad cœleſte iter expeditiores ſint Philoſophicorum certaminum athletæ; tum enim in primum ſtatum ipſos reſtitutum iri, & *Deus fieri, quantum licet hominibus.* Vid. de his plura apud modo allegatum Schefferum *de Nat. & Conſtit. Philoſ. Ital. ſeu Pythagoricæ p. 39.* Idem vero docuiſſe Platonem *ex Phædone* conſtat, ubi Animas illorum, qui, diſcendi cupiditate flagrantes, & philoſophati ſunt, & puri penitus deceſſerunt, *in Deorum genus* recipi aſſerit. Hinc recte Stobæus in Eclogis, qui Socratem quoque defenſorem hujus ſententiæ facit, pronunciavit: *Socrates & Plato, quemadmodum, Pythagoras, finem dixerunt Dei ſimilitudinem.* Porro Media uterque eadem inculcat. Primum eſt *Cognitio ſui ipſius.* De hac ita Hierocles *in Carm. Aur. C. 14:* Sed & hoc etiam in eo, quod hic præcipitur, continetur, *ſcilicet ut ſe ipſum quis noſcat,* quod bonas actiones omnes, omnesq; contemplationes atq; cognitionis rationes debet antecedere. Nec non Hypparchus Pythagoræus apud Stobæum: Homines quod breviſſimum vitæ tempus habent, ſi cum ævo mundi totius comparentur, optime in vita iter conſtituent, ſi tranquillitatem ſectabuntur: hoc autem aſſequentur, *ſi ante omnia ἀκριβῶς diligenter ſtudebunt ſcientiam & cognitionem ſui conſequi.* Quam mentem & Platoni fuiſſe Marſilius Ficinus *in Timæum Plat.* demonſtrat: Cognoſcere, inquit, nos ipſos Plato admonet, & in hoc dandam eſſe operam docet, ut cognoſcamus omnia infra lunam fuiſſe nobis ſubjecta, ne quan-

Magna in Moralibꝰ Platonicæ & Pythagoricæ doctrinæ harmonia.

Finis Philoſ. Practicæ aſſimilatio Dei.

I. Medium Cognitio ſui ipſiꝰ.

„do ipſi contra dignitatem noſtram inferioribus nos viciſſim ſub-
„jiciamus. Secundum Medium Philoſophiæ Pythagorico-Platonicæ eſt *κάθαρσις ſive Purgatio*, quam Porphyrius Parte II. Sentent. Cap. 34. *divortium eſſe docet a corpore, & ab irrationali paſſionum motu.* Ex qua deſcriptione Pythagoram & Sectatores ejus per Purgationem nihil aliud quam abnegationem quandam, & depoſitionem Appetitus, omniumque Affectuum intellexiſſe, ſatis liquet. Atque hunc ipſum Animæ a corpore receſſum Plato quoque plus vice ſimplici commendat. Dum vivimus, ait
„*in Phœdone*, ita, ut videtur, proxime ad Scientiam accedemus, ſi
„quam minimum cum corpore commercium habeamus, neque
„quicquam cum illo communicaverimus, niſi quantum ſumma
„cogat neceſſitas; ſed ab ejus contagione cavebimus, quoad
„Deus ipſe nos ſolvat: atque ita puri, & a corporis inſania liberati
„erimus, cognoſcemusque per nos ipſos ſincerum quodlibet, id eſt forſitan ipſum verum. Et paucis interjectis Purgationem
„idem Plato ita deſcribit: *Purificatio nonne in hoc conſiſtit, ut quam*
„*maxime poſſimus ſejungamus a corpore animam?* Cujus quidem
„aſſertionis hoc eſt fundamentum. Statuebant illi Corpus non eſſe niſi carcerem Animæ, quæ dum per ſenſus cognoſcit, rapitur ad terrena, illisque ita ſeſe immergit, ut originem ſuam cogitando aſſequi nequeat. Tertium denique ad Felicitatem perveniendi Medium eſt *Introverſio in ſe ipſum*, vel ut Plato rem exprimit, *Recollectio*. De hac, quantum ad Pythagoram, Schefferus iterum l. c. p. 76. conſuli meretur; Plato autem *in Phœdone* ita
„loquitur: Annon tibi videtur ejusmodi ſtudium haud ad cor-
„pus quidem declinare, ſed quantum fieri poteſt, ab ipſo diſcede-
„re, *ad Animumque ſe convertere.* - - Ratiocinatur (Animus) tunc
„optime, quando horum nil eum perturbat, neque auditus, ne-
„que viſus, neque dolor, neque voluptas: *ſed quam maxime ſe*
„*ipſum in ſe recipiens*, deſerit corpus, neque quicquam, quoad
„fieri poteſt, cum illis communicat &c. Atque hæc eſt illa Platonico-Pythagoricæ doctrinæ harmonia, qua philoſophandi ratione

II. Medium Purgatio.

III. Medium Introverſio in ſe ipſum, ſive Recollectio.

Unde illa Platonico-Pythagoricæ doctrinæ harmonia?

tione ſummam Felicitatem id eſt *Deificationem*, quæ ipſis notat *refuſionem Animæ humanæ in Animam mundi*, a qua diſcerpta quaſi eſt, & in corpus immiſſa, obtineri poſſe confidunt. Neque dubitandum, quin poſt Apoſtolorum Scripta hæ de Aſſimilatione Dei, de Animæ purgatione & elevatione ad priſtinam quaſi perfectionem, ſimilesque poſitiones Theologiæ MYSTICÆ, (quæ, ſic eam deſcribentibus plerisque, *Arcana de Deo rebusque divinis ſapientia eſt, qua mens hominis regeniti illuminetur, voluntas virtutibus divinis inſtructa ab inquinamentis peccatorum purgetur, ut illa Deo arctiſſime uniatur)* fons ſint. Cum n. imbuti Platonis opinionibus multi Philoſophi fidem Chriſtianam amplecterentur, huic ſimul eas admiſcuerunt, atque ita limpidos S. Sacræ fontes peſſime corruperunt, quo factum ut vera ac pura Theologia Myſtica apud multos confuſionis hujus ignaros male audire cœperit.

Theologiæ myſticæ origo.

Unde vero ille Platonis cum Pythagoræis conſenſus? Cauſam ejus A. Gellius indicat, *Noct. Attic. Lib. III. Cap. XVII.* ita ſcribens: *Memoriæ mandatum eſt, Platonem Philoſophum tenui admodum pecunia familiari fuiſſe; atque eum tamen tres Philolai Pythagorici libros decem millibus denarium mercatum. Id ei pretium donaſſe quidam ſcripſerunt amicum ejus Dionem Syracuſanum.* Quod ipſum & Diogenes Laërtius licet ſub aliis circumſtantiis confirmat, *Platonem nimirum Philolai Pythagorei, qui coætaneus ejus fuit, & ab eo in Phædone nominatur, librum unum ex ejus propinquis emiſſe quadraginta minis Alexandrinis, & ex illo conſcripſiſſe Timæum*, commemorans.

Plato Pythagoricorum libros certo pretio ſibi acquiſivit.

Qua occaſione, dum circa Moralia jam verſamur, ſimul notandum puto, quod, quemadmodum Plato in multis Pythagoricos eſt ſecutus, ita rurſum Stoici, qui ampliſſimam olim conſtituerunt Sectam, cum Platone in plerisque conſenſerint, id quod ex doctrina eorum de Animæ origine & refuſione in Animam mundanam, de ejusdem Introverſione, de ἀπαθεία, quæ parum differt a derelictione corporis Platonica Principiisq; aliis ſatis eſt manifeſtum.

Quemadmodū Plato in multis cum Pythagoricis, ita Stoici in plerisq; cum Platone conſenſerunt.

Platonem ſecutus Peripateticorum Princeps ARISTOTELES, qui, ut ingenio erat præpotens, Philoſophiam a diverſis

Ariſtoteles Philoſophiam in ordinem redegit.

per fragmenta ſparſim traditam in ordinem redegit; eique adeo debemus ſyſtematicam diſpoſitionem & *Ethicæ* quæ ſingulos homines, & *Oeconomicæ* quæ familias, & *Politicæ* quæ totam civitatem ad normam rationis dirigit.

§. III.

Libri Ariſtotelis Morales. Inter Opera Ariſtotelis Moralia, quantum ad Ethicam, ob amplitudinem & perfectionem doctrinæ primo collocantur loco *Libri X.* quos ad *Nicomachum* filium ſcripſit, unde *Nicomachii* ſunt dicti, qui cum duobus *Magnorum Moralium*, & *VII. Eudemiorum* libris crediti fuere pertractare omnia, quæ ad moralis diſciplinæ ambitum pertinent. De illis Joannes Bernardus Felicianus, Vir de his literis excellenter meritus, in Dedicatione in Opus Ariſtot. ita judicat: *In his, quod ad mores attinet, adeo elaboravit* (Ariſtoteles) *ut non unum opus, ſed tria ea de re ſibi ſcribenda cenſuerit: Unum quod Magna Moralia ob id fortaſſe inſcripſit, quod ſummatim ac generatim de moribus duobus libris pertractat: alterum, quod quia ad Eudemum ſcriptum fuit, Eudemea Moralia appellavit, in quo latius rem eandem ſeptem libris perſecutus eſt. Tertium decem libris diſtinctum.* Hocque tertium Opus, uti dictum, perfectiſſimum ſemper fuit habitum, unde *Nicomachea* κατ᾽ ἐξαίρετον Ethica appellari ſolent, de quibus utrum ipſum Ariſtotelem agnoſcant Auctorem diſputatur? Fuerunt, qui id inficiati, inter quos referendus videtur ipſe Cicero, qui *Lib. V. de Finibus* ita diſſerit: *Teneamus Ariſtotelem & ejus filium Nicomachum, cujus accurate ſcripti de Moribus libri, dicuntur illi quidem Ariſtotelis: ſed non video, cur non potuerit Patri ſimilis eſſe filius?* E Recentioribus *in Diſcuſſionibus Peripateticis* idem tradit (qui totus in eo erat ut funditus everteret Ariſtotelicæ Philoſophiæ fabricam) Franciſcus Patricius. Verum falſiſſimam eſſe hanc ſententiam ipſa inventio, methodus ac probandi evincit ratio, quæ Ariſtotelicum ingenium atq; acumen repræſentant. Quin ipſum etiam Philoſophum ſui ac librorū ſuorum vindicem producere poſſumus, qui in aliis Scriptis, nempe *Lib. II. Politicorum Cap. I. Lib. III. Cap. VI. Lib. IV. Cap. II. Lib. VII. Cap. XIII.* Operis

An Libri ad Nicomachum ab ipſo Ariſtotele conſcripti?

Operis Nicomachii mentionem facit, ac in eo ipſo videlicet *Lib. VI. Ethic. Cap. III.* Lectorem ad poſteriora Analytica, quæ non ſunt Nicomachi, remittit, deniq; in fine hos ipſos libros Nicomachios cum Politicis connectit, quos ab ipſo Ariſtotele conſcriptos eſſe extra controverſiam eſt. Præterea tenendum quod Nicomachus in antiquis monumentis nullo notus nomine, niſi quod fuerit filius Ariſtotelis, qui proculdubio majorem ſibi famam acquiſiviſſet, ſi Opus hoc, quod magnæ eſt eruditionis, condidiſſet. Allegata vero a Cicerone ratio: *non video cur non poterit Patri ſimilis eſſe filius,* adæquata omnisque expers exceptionis non eſt, cum, quod exempla docent, non ſemper in filiis Patrum ſit virtus. Videntur vero ex ſententia Ariſtotelis Lib. I. Rhetoricorum Cap. XIII. duæ conſtituendæ Philoſophiæ Practicæ partes, quarum prior *circa merum Jus naturale*, altera vero circa τὸ ἐπιεικὲς ſeu *Jus naturale, quod cum civili jure conjunctum*, verſatur. Prior pars eas Juris formas continet, *quæ ſunt excellentis virtutis & malitiæ, in iis actionibus quas ſequuntur vituperia & laudes, infamiæ & præmia, ut gratiam habere ei qui bene eſt meritus, & bene mereri de bene merito, & opem ferre amicis, & quæcunque ſunt hujus generis.* Quæ verba de naturali jure utique intelligenda ſunt, quod continet præcepta & *Affirmantia,* quæ ad bonum faciendum, & *Negantia,* quæ ad malum vitandum homines obligant. Pars poſterior autem, ſeu altera Juris forma, ut pergit Ariſtoteles, *propriæ & ſcriptæ legis defectus ſupplet. Æquum enim videtur jus eſſe. Eſt autem Æquum id quod præter ſcriptam legem juſtum eſt.* Seu ut clarius deſcribitur Lib. V. Nicomach. Cap. XIV. *Æquum eſt correctio Legis juſta ea parte, qua ob univerſalitatem deficit.* Quales, quæ propter univerſalitatem ſuam correctioni fuerunt obnoxiæ, erant tunc temporis Leges Civitatum Græciæ, Athenienſium, Lacedæmoniorum, Draconis, Solonis & Lycurgi. Cum enim propter circumſtantiarum non uno ſemper eodemque modo ſe habentium varietatem impingat ſæpe contra jus naturale legis alicujus ad facta ſingularia applicatio, obſervandam probe

Duæ Philoſophiæ Practicæ partes.

ἐπιείκειαν h. e. moderatam & benignam juris interpretationem Philoſophus cenſuit, quæ locum habet I. cum univerſalis ſententia legis ad caſus, lege nec expreſſos, nec propter infinitam circumſtantiarum varietatem prævisos, ſecundum mentem Legislatoris, & ſalutem publicam accommodatur, II. cum lex in molliorem & benigniorem partem explicatur, ita ut mens potius, quam verba Legislatoris attendantur. Vide de his prolixius diſſerentem ipſum Ariſtotelem locis citatis. Priorem illam partem, quæ circa merum Jus naturale verſatur, ſola contenti contemplatione, priſci Philoſophi ſedulo elaborarunt; poſteriorem autem, quæ in juris naturalis ad leges applicatione conſiſtit, uſuque & experientia negotiorum forenſium, a quibus abhorrebant illi, abſolvitur, excolendam aliis reliquerunt. Quique hunc ſuſcipiebant laborem, quod ad Jus civile appulerant animum, JCti appellabantur, quorum mentionem facit Ariſtoteles nomine τῶν ἐν τοῖς νόμοις, h.e. eorum qui in Legibus interpretandis tractandisque occupantur. Ac in Græcia quidem huic inprimis ſtudio operam Oratores navabant, quorum Declamationes paſſim Cicero laudat, qui in Republica Romana ob Legum civilium peritiam, habitosque elegantes ſermones, maximum adeptus eſt nomen; cui tamen, teſte Plutarcho, Philoſophi magis, quam Oratoris appellatio arriſit. Nec defuerunt Romanis poſtea JCti quoque alii, Papinianus, Ulpianus, Salvius Julianus aliique ex quorum ingenio atque conſilio variæ promanarunt Conſtitutiones, quibus illuſtrandis, & ad fontes Juris naturalis examinandis multi induſtriam, impenderunt. Conf. Joan. Eiſenhart *Inſtitutionum J. N. in Moralis Philoſophiæ doctrina Repræſentatio*, in cujus Tractatus cap. I. & II. Vetuſtos & Recentiores Juris Naturalis Interpretes ordine recenſet.

Philoſophi elaborata parte priore alteram JCtis excolendam reliquerunt.

JCti apud Veteres quinam dicti?

§. IV.

Quanquam autem Jurisprudentia Romana naturali juri plurimum attulerit lucis, dum JCti Veteres ad rectam rationem & æquitatem omnia revocarunt, ac multa, quæ pertinent ad pædiam

Jurisprudentia Romana naturali Juri plurimum attulit lucis.

diam Juris naturalis, pertractarunt; fuit tamen nihilominus peculiari opus diſciplina, quæ mores hominum ad legem naturalem ex inſtituto formaret. Cum itaque in antiquioribus Commentationibus deſiderarentur plurima, neque diſcernerentur accurate Jura naturalia a poſitivis, meditabatur, eo quo pollebat ingenio, Vir incomparabilis HUGO GROTIUS ſiſtere plenius meri Juris Naturalis & Gentium ſcientiæ ſyſtema, cui conſcribendo omnes ingenii ſui vires adhibuit. Atque ita inſtigante Nicolao Peireſcio celeberrimo illo Literatorum fautore (cujus vitam erudite deſcripſit Gaſſendus) lucem aſpexit Anno hujus ſeculi XXV. præclarum illud Opus *de Jure Belli ac Pacis*, ita dictum, quod comprehendat controverſias eorum, quos nulla juris civilis tenet communio, quales ſunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter ſe diverſarum ſunt gentium, tum privati, tum Reges ipſi, quique par Regibus jus obtinent, ſive illi Optimates ſunt, ſive populi liberi, quemadmodum ipſe loquitur *Lib. I.* laudati Operis *Cap. I. §. I.* Tantum vero abeſt ut nova plane & inaudita hic proponantur, ut potius, quæ Veteribus quoque fuere cognita, recenſeantur, atque examinentur, faciesque ſaltem alia Doctrinæ Morali induatur, cujus limites mirum quantum hodie extenduntur. Allegari hic meretur Vir Clar. Vincentius Placcius, Gymnaſii Hamburgenſis Profeſſor meritiſſimus, Auctor Commentarii *de Morali Scientia augenda* Anno M DC LXXVII. editi, in quo Verulamii *Librum VII. de Augmentis Scientiarum*, ubi partitio habetur Ethices, recenſuit, egregiisque annotationibus auxit, enarravitque inſuper ſcientiæ moralis impari variarum gentium ſtudio huc usque tractatæ hiſtoriam, quid in ea neglectum hactenus animadvertens, ac in quibus erratum. De neglectione *pag. 21.* ita diſſerit: Quamvis negari non poſſit, quod morum præcepta ſimul cum hominibus nata ſunt (poſtquam enim lapſus primorum Parentum hæreditariam poſteris corruptionem intulit, cœperunt illico morum aliqua formatione vel educatione liberi indigere) tamen hanc inſtitutionem vel potius educationem haud puto Philo-

Hugonis Grotii Libri de J. B. ac P.

Vincent. Placcii Comment. de Morali Scientia augenda.

Ejusdem neglectio.

Philoſophiæ nomen mereri. *Quis enim non de juſto, æquo ac bono, modo non vir peſſimus, loquitur?* ut ait Quintilianus Lib. I. Orat. Inſt. Nec etiam Philoſophiæ nomen mereri videntur ornamenta illa Poëtica & Mythologica, quibus antiquiſſimi Doctores morum hanc per ſe mortalibus inviſam nimis diſciplinam quaſi abſynthium melle commendare voluerunt. Quin potius veram Morum Philoſophiam in eo demum collocamus, ut, quæcunque præcepta dictamus, ea ſolide & ad conſcientiam demonſtrare poſſimus. Quod autem ne ipſe quidem Ariſtoteles labores omnes exhauſerit, *p. 71.* ſequentibus indicat: Quamvis Ariſtoteles *de Moribus Civilibus adeo ſcripſiſſe erudite, nihil ut de his requirendum ſit amplius,* in Apologia A. C. p.m.62. viſus ſit bono Melanchtoni (adhuc aut ſui ſeculi errore prorſus epidemico nondum hac in parte liberato, aut, ubi poterat, qua erat indulgentiæ facilitate, Scholaſticis Pontificiorum Doctoribus etiam hic credenti) attamen præſtantiora longe dari poſſe B. Lector, vel *ex Moralium Acceſſionum* rudi *typo* noſtro ſatis, credo, videbit, ſive Bonum ipſum in DEO, non vero extra illum rectius collocatum, ſive Media, quibus ad Virtutem adjuvamur, expendat. Et vero, pergit Placcius, ea quæ in Ariſtotelicis tribus ſcriptis moralibus habemus, ne quidem ad juriſprudentiæ ſuffectura Moralia fundamenta jacienda ſatis eſſe, vidit egregius ſane Vir David Mevius Prodr. J. Comm. Inſp. 9. Th. 20. p. 488. ita cenſens: *Diſciplinam Ethicam quidem optime tradit Ariſtoteles in triplici Moralium ſcripto, ſed non ad eum modum, nec ita plene, ut ad Juriſprudentiam ſufficit. Sunt plura alia in Moribus pro hac obſervanda, & præſertim ſic conſideranda, ut ad juſtitiam tendunt. Quem ſcopum propius aſſecutus eſt ex antiquis Cicero, Plutarchus, Seneca; operæ pretium fecerit, qui ex omnibus colliget, & inde præcepta aut axiomata moralia compoſuerit.* A quibus judicium B. Rachelii noſtri non abhorret, cum *in Programmate Inſtitutionibus Juriſprudentiæ præmiſſo,* more ſuo, erudite ſcribit: Cum præ omnibus veteribus Philoſophis „Plato & Ariſtoteles excellant, eo magis hujus Philoſophiæ

Ariſtoteles in Moralibus labores omnes non exhauſit.

Deſiderata in Philoſophia Practica Ariſtotelis.

practicæ tribuendum eſt, quod tantos habeat autores & docto- „
res. Quicquid igitur Ariſtoteles de hac nobis reliquit, paucis „
exceptis, recte ſe habet, vereque omne conſentaneum eſt, ut „
tamen non omnia tradiderit, quæ huc pertinent. Cum enim „
in univerſalibus inveſtigandis præcipue occupatus fuerit, multa „
in multis deſiderantur, ut concluſiones remotiores & ſingularia „
dextra argumentatione ex univerſalibus & principiis producan- „
tur. Imo ſi quædam ex univerſalibus illum prætermiſiſſe, aut „
nonnulla negligentius tractaſſe dicam, quæ ille multo rectius „
docere potuiſſet, ac debuiſſet, nihil mentior. Ubi enim ille de „
DEO, Providentia Divina & Immortalitate animæ pro dignita- „
te agit, quibus tibicinibus omnis Philoſophia practica innixa „
ſubſiſtit, iisque ſubductis collabaſcit? Nonne in Opere ad Nico- „
machum Immortalitatem animæ plane abnegat, in libris vero „
de Anima illam ad Intellectum Agentem unice reſtringit, cum „
tamen Intellectus Agens a Patiente non niſi ratione, mortalem „
verò vel immortalem eſſe, re maxime differant? Ubi ille de „
Dominio, ejusque vel naturali vel legitimo acquirendi modo „
philoſophatur? Obligationis materiam tam fœcundam & ne- „
ceſſariam ubi enucleat, cujus vix nucem attingit, neque uſpiam „
Obligationis principem autoritatem, a DEO accommodatam, „
indicat? Ad συναλλάγματα ubi ventum eſſet, neque illa in ge- „
nere ſatis explanat, & ſpecierum non niſi nomina recenſet, de „
quibus certe plura dicenda fuiſſent. De Amicitia cum prolixe „
diſſeruiſſet, vix verbulo ſignificat, qua re illam a Juſtitia differre „
putet. Mitto prætermiſſa vel leviter tacta alia. Τὰ πολιτικὰ „
Ariſtotelis ita ſunt disjecta, totque lacunis hiant, ut vel ſola com- „
probent, quæ Ariſtotelicorum librorum fata fuerint, & de iis „
Strabo & Plutarchus in Syllæ vita memoriæ prodiderunt. Etſi „
igitur pleraq; Philoſophiæ practicæ Ariſtotelicæ dogmata recte „
ſe habeant, nonnulla vero idoneis pedamentis fulciri queant; „
multa tamen ei deeſſe certum eſt, quorum ope cum morali in- „
primis philoſophia Jurisprudentia contexi, & ſecundum tritum „

„ adagium reapſe præſtari debebat, ut, ubi deſinit Ethicus, ibi JCtus „ incipiat. Cur vero a primis Autoribus tradita Scientia moralis uſque ad hæc fere tempora non fuerit, ſicut par erat, aucta & exculta, memoratus Placcius a pag. 86. usque ad 185. edifferit, inter cauſas referens ipſius Studii moleſtiam & difficultatem, mores Cultorum, Doctorum imprudentiam & inertiam, ipſamque naturalem, inſtrumenti nobis dum vivimus omnibus neceſſarii, corporis imbecillitatem. *Ars enim longa, ſed vita brevis.*

Cur Scientia Moralis usque ad hæc fere tempora non fuerit, ſicut par erat, aucta & exculta?

§. V.

Quid in Scholaſticis, quique in eorum ſucceſſere locum; Moraliſtis Recentioribus deſiderandum? Thomas Aquinas.

Præter adducta modo impedimenta, tempora barbara & obſcura allegari etiam poſſunt, ubi Philoſophia Moralis cum cæteris Artibus deſerta obſolevit & Scholaſticorum inanes ſtrepitus Sapientiæ perſonarunt ſacraria, qui amiſſo nucleo pignori putamina reliquerunt. Quanquam de *Thoma Aquinate* tam abjecte judicandum non ſit, qui licet in barbarum ſeculum inciderit, Græcæ linguæ plane ignarus, Ariſtotelis mentem tamen ex veteri verſione latina ubique fere feliciter adſecutus, & *in Secunda Secundæ*, ut vocatur, de rebus moralibus tam exquiſite commentatus eſt, ut viri ingenium & judicium non ſatis admirari liceat. Obſcuratamque doctrinam Moralem Sectatores Scholaſticorum *Franciſcus Victoria, Dominicus a Soto, Azorius, Lud. Molina, Thom. Sanchez, Leonh. Leſſius* pluresque alii quamvis ſerenam illuſtrioremque reddere tentarint, dum jura civilia pariter atque eccleſiæ ſtatuta ad fontes Juris Naturalis examinare cœperunt, reprehendendum tamen in Illis quoque, quod ordine minus apto & convenienti rem tractent, argumentis ficulneis atque ridiculis eam ſæpe muniant, Divina humanaque jura miſceant, ac verum negligentes fundamentum Traditionibus, Decretis Conciliorum, Romanorumq; Præſulum auctoritate in multis nitantur. Verum abſit ut propter ſpinas ipſæ contemnantur roſæ; quin e fimeto gemmæ ſeligendæ ſunt, cumque multa ſuperioribus ſeculis abſcondita, aut lippientibus oculis falſam imaginem præ ſe ferentia clarius longe hac ætate intueamur, accidit ut abjectis quisquiliis, negle-

Fr. Victoria, Domin. a Soto, Azorius, Lud. Molina, Sanchez, Leonh. Leſſius &c.

neglectiſque inutilibus contentionibus & rixis, quemadmodum cæteræ Diſciplinæ, ita Moralis quoque ſcientia faciem & habitum longe nitidiorem acceperit.

Moralis Scientiæ limites hodie extenduntur.

Quæ cum olim ſerie ſententiarum de conſtituendo ſummo bono, doctrina de principiis actionum, ac XI. virtutum abſolveretur vocabulis; campus longe amplior ei jam aperitur, dum magna jucunditate per omnem antiquitatem, ex perpetua atque naturali lege omnem rem, in quantum honeſtas atque turpitudo patet, dijudicat. In quo ampliando ſtadio ſummus, quem diximus, præivit Grotius, qui, quod Pufendorfii eſt judicium, primus ſeculum ad Juris naturæ & gentium diſciplinam æſtimandam evocavit, & ita in eadem verſatus eſt, ut circa magnam ipſius partem nil niſi ſpicilegii laborem cæteris reliquerit. Egregium vero candoris eſt argumentum, quod plus æquo Grotius ſibi non tribuat, ſed *in Prolegomenis operis ſui* ingenue exponat ipſe quibus auxiliis rem aggreſſus ſit?

Quibus Auxiliis rem aggreſſus ſit Grotius? Albericus Gentilis.

Ac primo quidem Proleg. §. XXXIIX. ſe adjutum profitetur diligentia Alberici Gentilis, Anconitani, qui multis perfunctus antea honoribus, poſtremo in Regia Academia Oxonienſi per XXVI. annos Legum Profeſſor fuit, reliquitque, antequam Anno MDCVIII. decederet, inter plurima ingenii monumenta tres quoque libros *de Jure Belli*, ad quos hic Grotius reſpicit: in quibus licet ordo deſiderari ſoleat ac vituperari, quod auctoritates minus idoneas Gentilis adhibuerit, excuſari tamen ille optime poteſt, quod primus rei imaginem expreſſerit, quam, craſſa licet depictam Minerva, facile fuit Grotio ſubtiliori penicillo veſtire & exornare.

Balthaſar Ayala.

Sed & Balthaſarem Ayalam, JCtum Antverpienſem, qui obiit Anno MDLXXXIV, ſcripſitque *de Jure, officiis bellicis & diſciplina militari*, evolventem ſumma juris gentium capita in aliquibus Grotius ſecutus eſt;

JCti Romani abutuntur appellatione Juris Gentium.

qui porro §. LIII. ſeq. ad JCtos Romanos quoque provocat, *quos rationes ſæpe optimas ſuppeditare*, ait, *ad demonſtrandum id, quod juris eſt naturæ; & eidem juri, neque minus gentium juri teſtimonium ſæpe præbere.* Addit vero, ipſos miſcere ſæpe hæc nomina, & Jus Gentium vocare id, quod quorundam dun-

taxat populorum eſt, quodque non tanquam ex condicto, ſed alii aliorum imitatione receperunt. In quo quidem, licet in omnibus rem acu haud tetigerint, præferendi utique ſunt JCti veteres recentioribus quibusdam, qui relictis iis, quæ ad Jus naturæ & gentium pertinent, maximam partem in forenſi Legum civilium interpretatione occupati fuerunt: quemadmodum ipſe Andreas Alciatus, qui ſuperiori ſeculo juris diſciplinam nimiis diſputationibus & barbaro dicendi genere involutam, priſtino reſtituere nitori, & ad veros fontes revocare primus omnium eſt conatus, in Legibus civilibus explicandis unice verſatur; quo, cum a controverſiis etiam populorum ac Regum non abſtineant, duo illi JCti Hiſpani *Covarruvias & Vaſquius* majorem laudem merentur, celebrati eo nomine §. LV. a Grotio. Dehinc Ariſtoteles ſilentio prætermittendus non eſt, qui judice eodem Grotio §. XLII inter Philoſophos merito primum locum tenet, ſive tractandi ordinem, ſive diſtingvendi acumen, ſive rationum pondera conſideres. Cujus principiis inſtitiſſe Grotium nemo facile negaverit, ita tamen ut ſecutus ſimul fuerit libertatem veterum Chriſtianorum, qui, ut ipſe loquitur, in nullius Philoſophorum Sectam juraverunt. Inprimis autem *Librum V. Ethicorum Nicomachiorum*, qui agit de Juſtitia, Jure & Æquitate, ad operis ſui ſtructuram adhibuit, doctiſſimumque interpretem *Michaelem Epheſium* conſuluit, qui ut multa recondita & a nemine accurate explicata continet, ita quosdam ejus locos latine convertit, & longa ſerie enarravit. Nec minus ex cæteris quoque *de Moribus* libris, eorumque interpretibus Euſtratio, Aſpaſio aliisque vel petiit, vel petere certe potuit eximia ad illuſtrandam hanc materiam, id quod de *Politicis* etiam & *Rhetoricis Ariſtotelis* affirmare licet; ut proinde ridiculi illi ſint, qui abjecto & neglecto prorſus Ariſtotele ad cœlum Grotium extollunt, cum maximo argumento Grotio fuerit Ariſtoteles. Præterea uſum ſe quoque affirmat §. XL. XLVI. & XLVII. ad juris hujus probationem Teſtimoniis Philoſophorum, Hiſtoricorum, Poëtarum & Oratorum. Ac de Philoſophis quidem

Andreas Alciatus.

Ariſtoteles a Grotio laudatus & adhibitus.

Mich. Epheſius doctiſſimus Ariſtotelis Interpres.

Teſtimonia Philoſophorũ, Hiſtoricorum, Poetarum & Oratorum.

dem & Hiſtoricis res plana eſt, cum illorum ex naturæ principiis deductæ rationes, communisque conſenſus; horum vero auctoritas & fides ad cauſam univerſalem referri omnino poſſint. Ad Poëtas vero quod attinet, ut juris civilis peritiſſimi fuere Comici, quorum inſtitutum ad vitam privatam pertinet, ita jus commune naturæ & gentium Tragicis ubique curæ fuit, qui ad publicam vitam omnia accommodarunt. Hinc Grotio, ut commentatur ad hæc loca Bœclerus, familiaris admodum fuit Sophocles, Æſchylus, & præſertim princeps ſui generis Euripides. Epici Poëtæ quoque, non eadem tantum, qua Hiſtorici ſolent, diligentia juris & æqui rationem in negotiis publicis conſignant; ſed variis inſuper amplificationibus, inventis diſputationibusque explanant. Sæpe apud ipſos pars magna *οἰκονομίας*, & contexendi operis eſt hæc Philoſophia juris, de qua loquimur, ſicut in divina Æneide Maronis obſervari debet. Hæc enim nullam particulam juris naturæ & gentium intactam reliquit, ut pauca ſint de infinitis quæ Grotius velut in ſpecimen diſciplinæ decerpſit. Ex Homero itidem non eſt locus hujus argumenti, qui non poſſit inſtrui. Sed & Statius Papinius nominatim hic commendandus eſt, &, qui Grotio acumine ſententiarum, & pondere civilis prudentiæ eximie in hoc opere placuit, Lucanus. Silius Italicus etiam & Claudianus haud obſcura ſunt, ubi de hac materia agitur, nomina. Et Ovidius, qua Epicus eſt, Virgilio adjunctus hic intelligitur, licet non nominetur. Ad Oratores denique quod attinet, referri huc poſſunt, quibus uſus eſt Grotius, Demoſthenes, Iſocrates, Ariſtides & Themiſtius. Quanquam, ut judicat idem Bœclerus, nec forenſes Orationes Veterum hujus Philoſophiæ ſunt inanes, quæ tractant illa, quæ pertinent ad explicationem Juris naturalis circa defenſionem ſui & rerum, nec non ad demonſtrationem, quomodo libertas civitatis munienda ſit adverſus obtruſam Reipublicæ alienæ ſocietatem, affectatumq; ſocietatis obtentu imperium. Panegyriſtæ autem, cum res bellicas laudant, multa de jure belli ſubinde inſpergunt, cum juſtitiam aliaſque virtutes deſcribunt, &

gravitatis & artis putant, ex naturæ fontibus, gentiumque inſtitutis rationes illuſtrium factorum deducere, & unde proficiſcantur ſingula declarare. Præcipue autem adamavit Grotius inter Oratores Dionem Pruſæum Chryſoſtomum, ex quo quantum peti poſſit, paucis notum eſſe credidit, & Libanium copioſæ diſciplinæ auctorem. M. Senecæ controverſiæ pariter ſingulari elogio hic ſignari debent, quibus addi & Declamationes aliorum poſſunt, in hujus Philoſophiæ abdita haud infeliciter plerumque provectæ. Quas tamen Poëtarum & Oratorum ſententias Grotius adhibuit, non tam ut inde fidem adſtrueret, quam ut illis, quæ dicere voluit, ab ipſorum dictis aliquid accederet ornamenti, quemadmodum ipſe loquitur §. XLII. Neque etiam Hebræos ſcriptores, eos maxime, qui & ſermones & mores patrios habuerunt percognitos, Grotius §. XLIX. prætermiſit, quod ejus conſilium Seldenus laudat, prolixe oſtendens maximum Rabbinorum hic eſſe poſſe uſum, ſi quis in hoc ſtudiorum genere exercitatus fuerit. Tandem, ut ſcribit §. XLVIII. nititur quoque auctoritate librorum, quos a Deo afflati homines aut ſcripſerunt, aut probarunt. Utinam vero libris illis ita fuiſſet uſus, ut non opus eſſet deplorare ejus Theologiam, qua paſſim a receptis orthodoxæ Eccleſiæ ſententiis diverſus abit. Novi quippe dogmatis habendus eſt auctor, cum ex Arminianiſmo, Socinianiſmo, Arianiſmo & Judaiſmo multorum errorum farraginem coacervet, ut ex variis lacunis peſſima quæque colligendo, peculiarem voluiſſe Sectam exſtruere videri queat; quo de Syncretiſmo B. Calovius *in Conſideratione Arminianiſmi*, itemque in *Obſervationibus ad Præfationem Grotianam in V. T.* & Joh. Adam. Oſiander in *Animadverſionibus ad Hugonis Grotii Libros de J. B. ac P.* conferri merentur. De obitu ejus, ut ὡς ἐν παρέργῳ hoc moneam, habetur Epiſtola Johannis Quiſtorpii Senioris, ad Taddelium perſcripta, quam, cum in omnium manibus haud verſetur, ex *Eruditorum Virorum Epiſtolis Eccleſiaſticis & Theologicis*, quæ prodierunt in fol. Amſtelodami Anno MDCLXXXIV. excerpere placet. Ita vero illa:

Hebræi Scriptores.

Novi dogmatis Auctor Grotius.

JO-

JOHANNES QUISTORPIUS ad N. N. Epiſtola Quiſtorpii de Grotii obitu.

Contendis a me, N. N. ut perſcribam quomodo, mundo huic valedicturus, Literatorum Phœnix Hugo Grotius ſe geſſerit. En, paucis id habe. Conſcenderat ille Stokholmiæ navim, qua Lubecam ferretur: vehementibus per triduum in mari jactatus procellis, naufragium patitur, & æger ad Caſubiæ litora appellit. Inde perquam incommodo curru, pluvia tempeſtate, per ſexaginta & plura millaria, tandem Roſtochium noſtrum devehitur. Divertit ad Balemanniam. D. Stocmannum Medicum advocari curat, qui ætate, naufragio, incommodis itineris fractas vires advertens, vitæ terminum imminere præſagit. Secundo ab ingreſſu in hanc urbem die, (qui St. Vet. erat XVIII. Auguſti) me hora nona veſpertina ad ſe vocat. Acceſſi, propemodum in agone Virum conſtitutum offendi: compellavi, & me nihil maluiſſe affirmavi, quam ut mihi cum ipſo incolumi ſermones ſociare licuiſſet. Regerit ille: *ita Deo viſum fuit*. Pergo: ut ad beatam emigrationem ſe componat, peccatorem agnoſcat, ſuper commiſſa doleat, moneo; cumque inter loquendum publicani peccatorem ſe fatentis meminiſſem, reſpondet: *Ego ille ſum publicanus!* Progredior, ad Chriſtum, extra quem nulla eſt ſalus, ipſum remitto. Subjicit ille: *In ſolo Chriſto omnis ſpes mea eſt repoſita.* Ego clara voce precationem illam germanicam germanice recitabam, quæ incipit: HERR Jeſu/ wahrer Menſch und GOtt 2c. Ille complicatis manibus ſubmiſſa voce me inſequebatur. Cum finiviſſem, quæſivi, an me intellexiſſet? Reſpondet: *probe intellexi.* Pergo illa recitare ex verbo Dei, quæ jam jam morituris in memoriam revocari ſolent. Quæro, an me intelligat? Reſp. *Vocem tuam audio, ſed quæ ſingula dicas, difficulter intelligo.* Cum hæc dixiſſet plane conticuit, & brevi poſt ſpiritum exhalavit, in puncto duodecimæ nocturnæ. Habes cataſtrophen vitæ, ab Grotio ſummo viro actæ. Cadaver Medicis poſt commiſſum eſt. Inteſtina lebeti aheneo impoſita, ut in templi apud nos primarii Mariæ virgini ſacri locum honoratiſſimum

mum reponerentur, a templi præfectis facile impetravi. Molliter cineres cubent: Vale. Dabam Roſtochii propridie Michaelis, Anno M DC XLV. De Salute ejus variant Theologorum judicia. Riveto inter Reformatos in *Dialyſi Diſcuſſionis Grotianæ* „*p. 596.* videtur totus in fermento jacens, immo in felle amaritu- „dinis ad plures abiiſſe, nullo, quod conſtet, pœnitentiæ ſigno „exhibito, multo minus ſatisfactionis (quam neceſſariam judi- „cavit ipſe) poſt calumnias & obtrectationes, livorem & odium „in proximos: juſtoque Dei judicio accidiſſe, ut, qui irridebat „voces miniſtrorum Chriſti, peccatoribus in extremis jacentibus „promittentes, ſi ſerio reſipiſcerent, & contriti eſſent ob peccata „commiſſa, Deum paratum eſſe eis remittere & condonare, non „potuerit audire eum, qui acceſſerat, ut Evangelicum nuncium ei „ſuggereret. Addit vero: ſe tamen non judicare alienum ſervum, „qui Domino ſuo ſtetit & cecidit. Inter Noſtrates Dn. Calovius in modo allegatis *Obſervationibus* §. *XI.* ita: Optandum, ut agnitis „graviſſimis erroribus, ac ſerio deploratis ſcandalis, Eccleſiæ da- „tis, vera fide unicum θεανθρώπε meritum apprehenderit, (quod „ex generali ejusmodi profeſſione, ſub qua Arminianum, Papi- „ſtam, Socinianum, Arianum quemque latere poſſe certum eſt, „profecto non liquet) ne qui naufragium honorum in Svedia, „bonorum & vitæ in Caſſubia paſſus, ſalutis naufragium in mor- „tis umbra pati neceſſum habuerit. Judicium tamen Domino „quoque committimus: etſi monitum illud Apoſtoli Rom. XIV, „4. non a vera fide alienos, ſed fratres in fide ὁμοψήφυς, eidem „Domino ſervientes, concernat. Verum nos hæc ad Theologicum ablegamus forum.

De Ejus Salute variant Theologorum judicia.

§. VI.

Bœcleri labor in Grotium commendatur.

De adornatis in Opus Grotianum commentariis, inter quos Bœcleri labor palmam tenet, quanquam & præter hunc unus & alter non ſpernendum fecerit operæ pretium, dicere hic nil attinet: Cumque propter illos, qui in arte ponunt tyrocinia, libri Iſagogici neceſſarii ſint, non contemnendum eſt Guilielmi Grotii *Enchi-*

Enchiridion Principiorum Juris Naturalis, quod (taceo hic Epitomarum Scriptores alios) ad faciendos ulteriores in hoc ſtudio progreſſus, eſſe inſtar Manuductionis poteſt. Quibus porro erudita induſtria Vir celeberrimus JOHANNES SELDENUS invigilavit, qui, cum in Legibus Ebræorum mixta poſitiva naturalibus cerneret, accinxit ſe ad hæc curioſe digerenda in libris ſuis de *Jure Naturali & Gentium juxta diſciplinam Ebræorum.* Qui tamen quo minus vicem pleni, & ad captum omnium populorum attemperati ſyſtematis in jure naturali ſubire queant, variæ cauſæ obſtare videntur. Prima eſt, quia ibi non ſatis expoſita reperiuntur ea, quæ ad prædiam juris naturalis pertinent, ex quorum genere eſt doctrina de indole rerum moralium, de principiis actionum humanarum, earumque natura & affectionibus, de principio moralitatis, de legibus in genere, de ſtatu, conditione & natura hominis in reſpectu ad actiones morales, de natura & requiſitis pactorum, de origine & natura dominii, contractuum & ſocietatum, de imperio civili ejusque partibus & affectionibus, ac ſi quæ hujus generis ſunt alia. Deinde non deducit Seldenus legem naturalem ex tali principio aut hypotheſi, cujus evidentiam omnes nationes agnoſcunt, aut ad quam agnoſcendam argumentis ex rationis lumine petitis adduci poſſunt. Nam fundamenti loco ſeptem illa præcepta Noachidarum ſubſternit, quorum auctoritas ut apud Judæos antiqua ſaltem nitebatur traditione, ita arduum eſt illorum αὐθεντίαν omnibus populis perſuadere. Neque etiam ſolicitus fuit Seldenus, ut iſtorum præceptorum neceſſariam convenientiam cum natura humana, aut eorundem ſufficientiam ad regendas morales hominum actiones demonſtraret. Denique & illud tantum agit Noſter, ut quid Doctores Ebræorum ſenſerint exponat; quam accurate autem iſtorum ſententia cum ſana ratione congruat, parum examinet. Videatur Pufendorfius *in Specimine Controverſiarum circa Jus Naturale ipſi motarum Cap. I.*

Guilielmi Grotii Enchiridion J. N.

Johan. Seldeni Libri de J. N. & G. juxta diſciplinã Ebræorum non ſubeunt vicem pleni ſyſtematis in Jure Naturali.

§. VII.

Nicolai Machiavelli liber de Principe.

Uberrima quoque eſſet dicendi materies de NICOLAO MACHIAVELLO Florentino, qui præter *Hiſtoriam Florentinam*, in qua perſecutus eſt migrationes populorum ſeptentrionalium, ruinam imperii Romani, incrementa Pontificis, Florentinæ urbis origines & progreſſus, totiusque Italiæ ſtatum; ac præter *Diſſertationes ad Livium* edito libro de PRINCIPE nominis celebritatem adeptus eſt. In eo ille, ut multi exiſtimant, novam Rationem Status introducit, quæ nullis aut fidei publicæ, aut honeſtatis incluſa repagulis omnia pro utilitate & commodo ſolius Imperantis conſtituit, ſive ille juſtam, ſive injuſtam habeat dominandi cauſam: unde & *Politicorum Anteſignanus* a quibusdam vocari ſolet. Quod principium non ſalutem Reipublicæ, quam ex virtutum exercitiis metiri par eſt, ſed imperantium ſaltem reſpiciens potentiam, faciensq; ex Regibus tyrannos, cum nulla ratione probari ab aliis Machiavelliſtæ advertāt, excuſare conſilia ſui Achitophelis ita nituntur, ut dicant, non laudare Machiavellum illicita media, neque inſtruere tyrannum, ſed arcanis ejus palam factis iniquitatem populo inſpiciendam exhibere voluiſſe, nec expoſuiſſe quid fieri debeat, ſed quid vulgo fiat. Quem ſcriptionis ſuæ finem ipſe Machiavellus, inquiunt, *Libro V. Hiſtoriæ Florentinæ* his verbis indicat: *Licet in deſcribenda bujus mundi ſenecta fortaſſis nec de fortitudine militis, neque præſtantia imperatorum, neque amore civis erga patriam ſermonem multum habituri ſumus, conſtabit tamen hinc, quot quantisque fraudibus & aſtutiis Principes, milites, rerumque publicarum duces ad tuendam eam exiſtimationem, quam nunquam promeriti fuerant, uſi ſint. Quod quidem legentibus non minori, quam priſcorum res geſtæ, uſui fortaſſe fuerit. Nam ſi iſta liberalia ingenia ad imitandum accendere ſolebant; hæc ad ea fugienda extinguendaque prodeſſe queant.* Alii vero e contrario eum ſcopum præfixum habuiſſe Machiavellum contendunt, ut artes tyrannicas Principi accommodaret, eoque aſtuti potius & temerarii, immo athei, quam prudentis famam ſibi conciliaſſe, idque cauſæ

Ejus Ratio Status.

Machiavellus excuſatur a nonnullis.

Oppugnatores Machiavelli.

cauſæ eſſe quare nihil non ſcriptorum ejus auctoritate Romanorum Pontificum proſcriptum, & legi haberique ſancte vetitum. Neque deſunt qui induſtriam ſuam in refutandis Machiavelli principiis exercuerunt, e quorum numero Innocentius Gentiletus, primum Toloſanæ curiæ Advocatus, deinde Genevenſis Reipublicæ Syndicus, qui tamen in ſcripto quod *Anti-Machiavelli* circumfertur nomine, omiſſis erroribus politicis, ſolam ferme impietatem aggreſſus eſt, verba Auctoris in alienum ſæpe ſenſum detorquens. Thomas Bozius Eugubinus, Congregationis Oratorii, in duobus inſignibus operibus, uno de *ruinis Gentium & Regnorum*, altero de *antiquo & novo Italiæ ſtatu*. Petrus Riba de Neira in libro de *Principe Chriſtiano*. Hieronymus Oſorius Epiſcopus Algarbienſis Luſitanus in Tractatu de *Nobilitate Chriſtiana*. Stephanus Junius Brutus, quem alii Hottomannum, alii Mornæum eſſe putant, *in Vindiciis contra Tyrannos*. Antonius Poſſevinus, Mantuanus, e Societate Jeſu, *in judicio de Machiavelli & Bodini quibusdam ſcriptis*. Nonnemo in Exercitatione de *Jure Magiſtratuum in ſubditos, & officio ſubditorum erga magiſtratus*. Joh. Laurentius Luccheſinius, S. Jeſu in Commentario Anno 1697. Romæ in 4to hoc titulo publicato: *Saggio della Sciocchezza di Nicolo Machiavelli* h.e. *Scrutinium ſtultitiæ Machiavelli, ſolo etiam diſcurſu naturali ſic detectæ, ut pateat, axiomata ipſius præcipua communi quoque orbis terrarum utilitati atque commodis repugnare*, aliique. Pro Machiavello autem Apologiam ſcripſit Caſp. Scioppius *in Pædia Politica*, nec non *in diſſertatione adverſus Paganinum Gaudentium*. Scioppii Apologia pro Machiavello.

Quicquid tamen eſt, ſive inſtituere tyrannum voluit, ſive docere tantum quomodo cavere ſibi debeat, qui in tyrannidem propendet, nihil novi Machiavellus protulit, cum quæ hodie, eadem jam antiquitus morum fuerit perverſitas. Notatu digna ſunt, quæ B. Jacobus Thomaſius in *Annotationibus ad Tab. XXII. Philoſophiæ Practicæ p. 44.* more ſuo erudite tradit; Duæ, inquit, ſunt extremæ Sectæ fugiendæ in Politicis, una *Machiavelliſtarum*, altera *Monarchomachorum*. Machiavelliſtæ nomen adepti ſunt a Nic. Doctrinæ Machiavelliſtarũ & Monarchomachorum diſcrimen.

Machiavello, qui habetur vulgo pro doctrinæ peſtilentis non Auctore quidem primo (diu enim ante ipſum ſuos ea Magiſtratus habuit) ſed inſtauratore præcipuo. Jure an injuria ad hiſtoriam pertinet, quam hic non exſequor. Monarchomachi vero nomen ab ipſa doctrina ſua ſunt ſortiti, quæ præcipue exitium minatur Monarchis. Atque horum agmina inprimis eruperunt ſuperiori ſeculo, poſt truculentas illas nuptias Pariſienſes A. 1572. cum Carolus IX. Rex Galliæ, Machiavellicis conſiliis ſeductus, facinore ſe ad ævum omne infami polluiſſet. Primum principium Machiavelliſmi eſt, finem ultimum Reipubl. eſſe debere non beatitudinem eam, quam ex virtutum exercitiis metimur, ſed Imperantium potentiam & commodum privatum, quantum eſſe poteſt maximum. Breviter: non honeſtum, ſed utile. Unde ad hunc finem per fas & nefas, nullo diſcrimine contendere docent. Monarchomachiæ vero principium ultimum eſt, ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe populi, ita ut ei reges, quoties imperio ſuo male utuntur, & coercere, & punire liceat: quibus ipſis verbis hac in re utitur Grotius Lib. I. de Jure Belli Cap. III. n. 8. ubi hoc principium recte convellit. Hæcque quaſi Commentarii vice eſſe poſſunt illis ubi dixi: *Machiavelliſtas ſic diſputare, quaſi omnes Reſpubl. debeant eſſe aberrantes; Monarchomachos quaſi omnes populares.* Unde quidem patet, quod in his ipſis principiis hæ duæ Sectæ nondum ſibi e diametro contradicant. Nec enim Reſpubl. aberrantes popularibus, ſed rectis; nec populares aberrantibus, ſed Monarchiis & Ariſtocratiis opponuntur. Contradicunt ſibi nihilominus in conſequentiis & effectis. Etenim Machiavelliſtæ conſiliis ſuis eo tandem deducunt Reges, ut putent, ſibi in ſubditos licere omnia, dummodo inde potentiam confirment ſuam, aut commodum procurent. Viciſſim præcepta Monarchomachorum licentiam dant populo, etiamſi Regi alicui ſubjectus, Regem vocandi ad Tribunal, &, ſi minus recte videatur imperio præfuiſſe, capite puniendi. Itaque Sectarum diſcrimina libenter ſic enunciare ſoleo: *Machiavelliſtæ faciunt e Regi-*

Monarchomachorum agmina quando inprimis eruperint?

e Regibus Tyrannos: Monarchomachi e ſubditis Regicidas. Illi ex ſubditis mancipia Regum, hi ex Regibus faciunt mancipia ſubditorum. Verum cum in utroque Jus enormiter violetur, an hæ ſectæ cane pejus & angue fugiendæ, & inprimis earum principia elidenda ſunt. Caveant ergo Civilis Prudentiæ Studioſi Politica Syſtemata Johannis Althuſii & Philippi Hœnonii, & ſimilia, niſi venenum Monarchomachicum imbibere velint. Eandem hæreſin non occulte ſapiunt Inſtitutiones Politicæ Boxhornii, quod in ſua Editione conjunctiſſimus Collega Franckenſteinius Lectorem monuit. Hucusque Thomaſius. Verum unde derivanda Machiavelli arcana? Certum eſt tranſcripſiſſe eum multa ex *Libro V. Politicorum Ariſtotelis,* ubi quomodo conſervari poſſit tyrannis, & iniquus dominatus docetur. Quin facit eum quoque antea nominatus Gentiletus plagiarium Bartoli JCti, qui Seculo XIV floruit, quando Libro III. Commentariorum ſuorum adverſus Machiavellum ita ſcribit: *Sed paucis, ſi libet, utrumque conferamus, ut inde liquido appareat, quod Bartolus merito ad injuſtitiam & malitiam tyranni retulerat, id a Machiavello completum, & ad juſti Principis officium translatum eſſe.* Et pag. 339: *Minime dubium igitur eſt, quin tyrannum informare cogitaverit* (Machiavellus,) *ſed ita, ut quæ ex Bartolo compilarat, multo ampliora auctioraque redderet.* Quemadmodum itaque juncti ſemper bonis mali fuerunt, ita dubium non eſt omni tempore obtinuiſſe quoque illa, quæ Machiavellus ſcriptis tradidit dominandi arcana, & aularum flagitia; errantque maximopere illi, qui dolos omnes, fraudes & perfidiam hujus aut ſuperioris demum ſeculi inventa eſſe arbitrantur. Sane ſi Hiſtoriam inſpiciamus, apparebit Veteribus quoque uſurpata fuiſſe, quæ hodie conſilia Machiavellica vocamus. Teſte Saluſtio *in Jugurth.* C. Marius ceperat deditione Capſam validum Numidiæ oppidum. Miſere ibi graſſatum. Ædificia incenſa. Numidæ puberes interfecti, alii omnes venundati, præda militibus diviſa. Quod facinus licet contra Jus belli admiſſum fateatur, defendit tamen Saluſtius: *Quod locus Jugurthæ opportunus, Romanis aditu*

Commiſſum a Machiavello Plagium.

Illa dominandi arcana, quæ Machiavellus tradidit, omni tempore obtinuerunt.

 difficilis,

difficilis, genus hominum mobile, infidum, arte neque metu, neque beneficio coercendum fuerit. Quid autem hoc aliud eſt, quam dicere: Turpe factum eſt, ſed utile. Ita iidem Romani tempore Valentiniani Saxones quoque, cum quibus gerebant bella, contra pactas inducias ad unum omnes ex inſidiis proſternebant, quod funeſtum ſcelus defenſorem nihilominus Ammianum Marcellinum invenit ita de illo diſſerentem: *Licet juſtus quidam arbiter rerum factum incuſabit perfidum ac deforme: penſato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data captam.* Patet itaque, adducta hæc ex Saluſtio & Ammiano teſtimonia doctrinæ Machiavellicæ manifeſta referre veſtigia, quæ in multis Regibus & Principibus apparuerunt, quorum catalogum in *Hypomnemat. Polit. Num. XVII.* Cl. Forſtnerus texuit. Obſervavitque ſupra jam memoratus Ariſtoteles *Lib. VII. Politic. Cap. II.* eundem ſcopum, quo utile honeſto præfertur, jam tum ſuo tempore quasdam ſibi præfixiſſe Reſpublicas, quod arcanum nonnulli a Nimrodo usque arceſſunt. Hodie proh! dolor obtinet, veriſſimum illud Zingrefii *in Apophthegmat.* pronunciatum: Jederman ſchilt Machiavellum zwar / jederman practicirt ihn aber auch.

§. VIII.

Vidimus quam philoſophandi rationem iniverit Machiavellus. Verum quod dici ſolet: *Nullæ buccæ tam ſunt deformes, quæ ſuos non reperiant baſiatores,* idem de principiis Machiavelli affirmare licebit, ad quæ ſe in Civilibus THOMAS HOBBES Malmesburienſis, cujus vita deſcripta prodiit Carolopoli Anno 1681. 12mo conformavit. Edidit ille inter alia Opera, quæ una lucem aſpexerunt Amſtelodami Anno 1668, *Elementa Philoſophiæ* tribus diſtincta ſectionibus, quarum prima agit *de Corpore*, traditque naturam Philoſophiæ in genere, nec non doctrinam Logicam, Phyſicam & Geometricam peculiari nec alias uſitata methodo, ſecunda ſpeciatim inſcribitur *de Homine*, tertia *de Cive*. Atque in hac de *Cive* tractatione inſtituit ſecundum ἀκρίβειαν mathematicam

Thomas Hobbes.

Ejus Elementa Philoſophiæ.

ticam rimari ſocietatis humanæ & civilis compagem, dum videlicet ex principiis naturæ rationalis ac vitæ ſocialis res politicas eruit, accomodans pleraque Monarchiæ ac poteſtati Regiæ, quam adverſus turbulentos aſſeruit, qui tunc Angliam ſub obtentu libertatis graviter exercebant. In quo libro ut aptum profundis ſpeculationibus ingenium oſtendit, dum ex primis principiis moralibus deducere omnia conatur; ita dolendum eſt, quod talia doctrinæ ſuæ fundamenta ponat, quæ ſi veram religionem non evertunt penitus, eam tamen ambiguam reddunt, ſique non perfectum Atheiſmum, certe Neutraliſmum quendam inducunt, qui Deum quidem colendum agnoſcit, ſed derivare modum colendi ex Sacra Scriptura non neceſſarium arbitratur. Non placet ſententia Sorbierii, qui inter Machiavellum & Hobbium comparationem inſtituens, hujus rationes ex ingenuo, quique pœnitentia ducitur & dolore, animo proficiſci judicat. Verba *in Sorberianis p. 109.* ita habent: Il y a difference entre la Politique de Machiavel, & celle de Mr. Hobbes, comme entre du ſucre pilé dans un mortier de marbre que l'on a frotté d' ail, & celui que l'on a pilé dans un autre mortier, ou l'on a pilé de l'ambre. Les raiſonnemens du premier ſortent d'un eſprit ſauvage & inhumain; ceux de l'autre d'une ame tendre, bonne & bienfaiſante. Ce dernier ſent tôujours dans ſa plus grande rigueur ſon honnête homme, qui fait du mal à regret, ſon habil Chirurgien qui coupe à regret dans la chair vive pour en déſécher la mauvaiſe. L'autre ſent ſon bendit, qui égorge les paſſans, & ſon vindicatif, qui tourne l'epeé dans la plaje qu'il a faite. Certe in multis Hobbeſium cum Ethnicis conſpirare, (nullam quippe agnoſcit auctoritatem Scripturæ, niſi quam mutuam accepit a poteſtate civili) purioris doctrinæ aſſertores probarunt ſatis, conferrique poſſunt B. Socer noſter Dn. D. Kortholtus in Tractatu *de Tribus Impoſtoribus*, Joannes Templerus *in Idea Theologiæ Leviathanis*, nec non Gisbertus Cocquius *in Anatome Hobbeſianiſmi*, qua ſecundum ſeriem locorum theologicorum ex libris *de*

Peſſima ponit doctrinæ ſuæ fundamenta.

Mr. Sorbiere de Hobbio judicium.

Conſpirat cum Ethnicis.

de Homine, Cive & *Leviathane* Philoſophi illius a Religione Chriſtiana apoſtaſiam demonſtrat & refutat. Ad principia ejus Moralia quod attinet, non male de illis ſenſit quidam: Famam, quam „numerorum proportionumque ſcientia comparavit, pruden- „tiæ ſtudiis adeo non auxit, ut quoque labefactaverit maxime. „Nam juſtum & injuſtum perperam æſtimat, legem male definit, „principem impie ſolvit lege. Civitatem cum adornat, aut de- „format, aut evertit. Pactorum religione non multum tangi- „tur. Societates civiles non conſiderat ut debet, jamque prin- „cipia nova confingit, jam vetera majori, dubium, libidine, an „contradicendi procacitate deſtruit. Abſolutum Principi im- „perium aſſerit, civem non juri, ſed mero Principis arbitrio ſub- „jicit, affirmans faciendum, patiendum, cum facere, pati, agere, „omittere, pro fructu velit jubeat Princeps. Vereor ne hac cy- „clopica licentia cyclopicam Rempublicam condat. Vivat in „ea Hobbeſius ſi velit, nobis longe alia placet &c. quod judicium Joh. Deckherrus *de Scriptis Adeſpotis p. 327.* una cum aliis huc pertinentibus allegat. Verum in hæc ejus Dogmata curatius inquirere inſtitutum præſens non patitur, de quibus inter alios, qui hypotheſes Hobbii ſolidiſſime deſtruxit, Richardus Cumberlandus in erudito libro *de Legibus naturæ*, & Adrianus Hoyton, qui in calce Politices ſuæ Hagæ Comitis Anno 1681 impreſſæ, indicavit collectos ex Scriptis Hobbeſii errores, conſuli merentur.

Judicium de principiis ejus philoſophicis.

§. IX.

Quemadmodum autem inflatum gerebat animum, altosque ſpiritus ſumebat Hobbius, ita fere omnia, quæ tradidit, vendicabat ſibi, ac nil niſi nova & antea inaudita crepabat inventa. De Experimentis ſuis Geometricis & Phyſicis ſcribens ad Samuelem Sorberium, eique ſuum de *Aëris natura dialogum* inſcribens ita „gloriabatur: Conveniant, (loquitur vero de ſocietate Philoſophorum in Collegio Greshamenſi ſingulis hebdomadibus ſcien- „tiam naturalem excolentium) ſtudia conferant, experimenta „faciant quantum volunt, niſi & principiis utantur meis, nihil proficient.

Hobbeſius omnia, quæ tradidit, ſua vendicabat inventa.

ficient. Ignorato enim motu, ignorari naturam, recte cenſuit „ Ariſtoteles. Si ad ſcientias ſufficeret ingenium, nulla nobis „ ſcientia jam dudum defuiſſet. Nova enim hæc Academia in- „ geniis abundat excellentiſſimis. Sed aliud eſt ingenium, aliud „ ars. Quæ per motum fiunt, eorum cauſæ per cognitionem „ motus inveſtigandæ ſunt. Quæ cognitio Geometriæ pars no- „ biliſſima hactenus intacta eſt; niſi quod hanc ego viam illis, qui „ non ad victoriam conantur, ſed ad veritatem, aliquatenus præivi. „ Quibus mox ſubjicit: Certant mecum de Phyſica e Sociis Gres- „ hamenſibus illi, quibus maxime creditur, & ſunt quaſi reliquo- „ rum Magiſtri. Exhibent machinas novas, ut vacuum ſuum, & „ miras oſtendant nugas: quemadmodum faciunt qui circum- „ agunt animalia exotica, ſpectanda non ſine pretio. Et in ipſo de *Aëris natura Dialogo p. 13.* ita ſatis ambitioſe loquitur: Motus hic reſtitutionis Hobbii eſt, & ab illo primo & ſolo explicatus in Lib. „ de Corpore, Cap. XXI. Art. I. ſine qua hypotheſi quantuscunq; „ labor, ars, ſumptus, ad rerum naturalium inviſibiles cauſas inve- „ niendas adhibetur, fruſtra erit. Nec minus arrogans præ ſe „ ferunt ſupercilium, quæ *in Epiſtola Dedicat. Element. Philoſ. de Corpore ad Gvilielmum Comitem Devoniæ* de inventa a ſe Philoſophia Civili perſcribit: Phyſica res novitia eſt, ſed Philoſophia „ Civilis multo adhuc magis; ut quæ antiquior non ſit (dico laces- „ ſitus, utque ſciant ſe parum profeciſſe obtrectatores mei) libro „ quem de Cive ipſe ſcripſi. Quid autem? Nulline erant Philo- „ ſophi apud Græcos antiquos, neque Phyſici, neque Civiles? „ Fuere certe qui ſic appellabantur, teſte Luciano, a quo irriſi, „ teſtibus nonnullis civitatibus, unde edictis publicis ſæpius ſunt „ expulſi. Sed non ob eam rem neceſſe eſt fuiſſe Philoſophiam. „ Quæ ejus verba ex tumore, nimiaque ſui æſtimatione profecta Conringius in Libro *de Civili Prudentia Cap XIV. p. 363.* cenſoria notat virgula, ita ſcribens: *Inſano profecto faſtu* hæc protulit Hobbeſius. *Perinde atque ſtultum illud eſt de naturali Philoſophia: hujus partem priorem aperuiſſe Galilæum, humani corporis ſcientiam*

Conringii in Hobbeſium animadverſio.

detexiſſe primum Harvæum libris de Motu Sanguinis & Generatione Animalium: ante hos nihil certi in Phyſica fuiſſe præter experimenta ſua & hiſtorias naturales: de Aſtronomia item, ejus initium referendum in Copernicum. Satis autem apertum eſt, in illis quidem de Cive Elementis nihil eſſe boni, quod non ab omni retro memoria fuerit notum. - - Sed relinquimus hominem inſanienti ſuæ ſapientiæ. Hauſit vero ille ſapientiam ſuam ex Epicureis, quorum multæ hypotheſes licet exoſæ eſſent atque paradoxæ, nihilominus ipſi arriſerunt, ut illarum defenſione vim ingenii ſui eo magis oſtentare poſſet. Deditque forte ei ad ſectandas illas occaſionem amiciſſimus ejus Petrus Gaſſendus, qui quemadmodum Philoſophiam Epicureorum, naturalem inprimis, ita excoluit & perfecit, ut Gaſſendiana verius, quam Epicurea vocanda ſit; ita hujus æmulatione & exemplo moralia Sectæ Epicureæ dogmata revocare, Hobbius conatus eſt, eaque, mutato externo ſchemate, ut inventa ſua orbi erudito obtrudere. Quæ ſententia noſtra facile fidem inveniet, ſi unius atque alterius principiorum ejus accuratius inſtituemus examen. Primo itaque docet ille in *Leviath. Cap. XI, 49. 50.* Finem ultimum, & Summum Bonum, de quo „loquuntur Ethici, non habere locum in præſente vita. Is enim, „inquit, cujus cupiditates ad finem pervenerunt, non magis vivere „poteſt, quam is, cujus ſenſus & memoria perierunt. Felicitas „progreſſus perpetuus eſt ab una cupiditate ad alteram; & adeptio „prioris cupiti, ad adeptionem poſterioris via eſt. Et *Cap. XI. de Homine* §. 15. ita diſſerit: Summum bonum ſive felicitas & finis „ultimus in præſenti vita reperiri non poteſt. Nam ſi finis ſit ul„timus, nihil deſideratur, nihil appetitur. Ad quam objectionem quid reſpondendum ſit, hic non adducam, pergo potius inquirere ulterius in hoc ipſius dogma, atque *ex Cap. I. de Cive* §. VII. colligo, collocare ipſum felicitatem in voluptate corporea, atque immunitate a doloribus, nec non in conſervatione corporis & membrorum. Nam citato loco §. II. nullum hominis bonum agnoſcit, præter jucundum ſive voluptatem, quam vel *ad gloriam* vel

Hobbius hauſit ſapientiam ſuam ex Epicureis.

Gaſſendus excoluit Philoſophiam Epicureorum naturalem.

Error Hobbii de S.B. ſeu felicitate hominis, quam ponit in Voluptatibus corporis.

ad

ad ſenſualia conducere, & *commodorum* nomine comprehendi poſſe affirmat. Diſtinguit equidem inter jucundum quod *ad Organa*, & quod *ad Animum* pertinet; verum diſtinctionem illam ferre non poſſunt, quæ alibi tradit, nempe *hominem per eſſentiam ſuam bruto non præſtare*, in Append. ad Leviath. Cap. I. pag. 338. *Animam hominis nihil aliud eſſe, quam vitam ejus*, in Leviath. Cap. XLIV. p. 295. *τὸ Rationale ſignificare materiam ſive corpus*, Cap. IV. p. 18. *Intellectum nihil aliud eſſe quam imaginationem, communemque eſſe hominibus cum beſtiis*, Cap. II. p. 8. 9. *Non animam cogitare, meminiſſe, ratiocinari, ſed eſſe ipſum animal quod cogitat, meminit, ratiocinatur*, in Append. p. 338. Ex quibus Hobbii poſitionibus quid poteſt elici aliud, quam collocaſſe eum ſummum bonum ſeu felicitatem hominis in voluptatibus corporis, atque ita recoxiſſe veterem illam abſurdam & flagitioſam *Epicurei de grege porcorum* ſententiam? De ipſo Epicuro, qui Voluptatem adeo extollit, ut in ea Felicitatem collocet, quam intellexerit Voluptatem Eruditi controverſantur? Quidam de corporis voluptate eam cum Cicerone interpretantur, qui Lib. III. Tuſc. Quæſt. de Epicuri differens Summo Bono ita concludit: *Quamvis voluptates ſpernat eas, quas modo laudavit; ego tamen meminero, quod videatur ei S. Bonum. Non enim verbo ſolum poſuit voluptatem, ſed explanavit, quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos atque cantus, atque formas eas, & quibus oculi jucunde moventur. Num fingo? Num mentior? Cupio refelli. Quid enim laboro, niſi ut veritas in omni quæſtione explicetur.* Hancque ſententiam Athenæus, Plutarchus, ex Patribus Clemens Alexandrinus, Origenes, Euſebius, Hieronymus, Ambroſius, Bernhardus multique alii amplectuntur. Contra vero non deſunt quoque qui pro Epicuro Apologiam ſcribunt, ex quibus hic allegare juvat Senecam Epiſtola LXVI ita differentem: *Apud Epicurum duo Bona ſunt, ex quibus illud ſummum beatumque componitur; ut corpus ſine dolore ſit, animus ſine perturbatione. Hæc Bona non creſcunt, ſi plena ſunt: quo enim creſceret quod plenum eſt. Dolore corpus caret:*

An Epicurus S. B. in Voluptate Corporis collocarit?

caret: quid accedere ad hanc indolentiam poteſt? Animus conſtat ſibi & placidus eſt: quid accedere ad hanc tranquillitatem poteſt? Ex quibus duas eſſe Felicitatis Epicureæ partes colligimus, quarum *I. Indolentia Corporis, II. Tranquillitas Mentis;* quod ipſum argumentum Gaſſendus *de Vita & Moribus Epicuri Lib. VI.* pluribus perſequitur. Sique verum fatendum, tantum abeſt ut in conſortium voluptates belluinas Epicurus admiſerit, ut, auctore Laërtio, continentiſſimæ fuerit vitæ, pane & aqua contentus, & ſi pretioſius aliquando cœnare liberet, caſeo. Quæ ſane fercula cum luxuria diffluxiſſe haud faciunt indicium; quin potius laboris fuiſſe amantiſſimum trecenta, quæ reliquit, volumina teſtantur, a Gaſſendo in allegato Tractatu *Lib. I. Cap. IX. & X.* enumerata.

Spurciſſimum de voluptatibus corporis dogma debet natales ſuos Ariſtippo Cyreniaco.

Debet itaque ſpurciſſimum illud de voluptatibus corporis dogma (ſi origo ejus inveſtigari meretur) ut refert Cicero *Lib. IV. Tuſcul. Quæſt.* natales ſuos Ariſtippo Cyreniaco, admodum degeneri Socratis diſcipulo: ea vero, quam Epicurus aſſeruit, Animi voluptas, ſeu Tranquillitas eſt, ex perturbationum dolorisque vacuitate efflorescens; quam doctrinam in ſe quidem nihil habentem vitii, vel Epicureorum quorundam a Magiſtri gravitate diſcedentium mollities ac licentia, vel Stoicorum etiam, quibus flagrabant in Epicurum, odia ſuſpectam apud multos & invidioſam reddiderunt.

Unde Epicurus ſuam de Felicitate hominis hauſerit ſententiam?

Unde vero hæc Epicuro de Felicitate nata ſententia? Reſpondeo, cum fuerit *αὐτοδίδακτος* proprii ingenii ſecutus eſt placita, nactus tamen in multis ita ſtatuendi occaſionem aliunde. Ac Plutarcho memorante primum Democriti admiratus doctrinam, Democriteum ſe profeſſus eſt, a quo poſt recedens nonnulla vel immutavit, vel etiam de ſuo adjecit. In Moralibus quidem *de εὐθυμίᾳ vel Tranquillitate* cum Democrito ipſum facere certum, id quod Gaſſendus ſtrenuus ejus aſſertor diſſimulare nequit Tom. II. Oper. p. 663. ita de Epicuro diſſerens: *Quod ad ipſum ſtatum felicitatis attinet, celebris habetur εὐθυμία Democriti, utpote de qua Democritus non modo volumen egregium, ut Seneca habet, compoſuit, ſed ejus etiam & Hypparchus Pythagoreus, & Panætius*

tius Stoicus, & Plutarchus quoque & alii. Eſt vero Cicero interpretatus hujusmodi vocem (& Seneca ſæpe imitatus eſt) Tranquillitatem animi atque etiam Securitatem. Quæ Epicuri aſſertio licet variis aliis *de Summo Bono* ſententiis præferenda ſit, minime tamen in Animi voluptate ejus ponenda eſſentia: e contrario autem illæ modo adductæ Hobbii poſitiones deteſtandæ ſunt, quibus non illud quidem agit, ut bruta extollat, ut quid divinum illis attribuat, ut in claſſem humanam promoveat; verum ut in gregem potius cæterorum animantium homines deprimat, quod in *Exercitationibus ad Hobb. Philoſophiam Sect. IV. Cap. IV. p. 253.* Sethi Wardi eſt judicium.

§. X.

Nec minorem reprehenſionem falſiſſimum illud atque perverſiſſimum Principium meretur, quo, dum originem Societatis, ad quam nos ineptos eſſe natos putat, non a mutua hominum benevolentia, ſed a metu arceſſit & ſuſpicionibus, ex lege humana Jus beſtiale & ferinum facit. Fons quippe Juris naturalis, ſecundum Element. de Cive Cap. I. §. IV. X. & XII. ipſi eſt ejusmodi *ſtatus, in quo Bellum omnium contra omnes, & jus omnibus in omnia, & voluntas lædendi in omnibus. Ab æqualitate enim naturæ,* inquit in Leviath. Cap. XIII. *oritur unicuique ea, quæ cupit, acquirendi ſpes. Quoties ergo duo idem cupiunt, quo frui ambo non poſſunt, alter alterius hoſtis fit, & ad finem ſibi propoſitum (quæ eſt conſervatio propria) alter alterum conatur ſubjugare vel interficere. Itaque ſi cui animus eſt vicinum aggrediendi, ſi nihil ſit quo deterreatur, præter vim unius hominis, quoties unus aliquis agrum paulo commodiorem poſſederit, conſeverit, plantaverit, inædificaverit, exſpectandi ſunt alii viribus conjunctis parati, non modo laboris ejus omnem fructum, ſed etiam vitam, vel libertatem ſublaturi, idem rurſus paſſuri ipſi a fortioribus.* Ac ne quis forte minus ſerio hic agere, ſed per fictionem quandam loqui ſaltem Hobbeſium exiſtimet, nititur ille ab hoc decreto totam ſuam doctrinam civilem ſuſpendere, profertque ad exceptionem, qua omnium in omnes bellum fuiſſe unquam

Error Hobbii de Origine Societatis.

De falſis peſſimisque hypotheſibus ſuis non loquitur per fictionem quandam, ſed ſerio.

unquam negatur, Caini Abelem interficientis, nec non Americanorum exempla. *Quid*, ait loco citato, *nonne fratrem ſuum Abelem invidia interfecit Cain, tantum facinus non auſurus, ſi communis potentia, quæ vindicare potuiſſet, tunc exſtitiſſet? Nonne hodie multis in locis ita vivitur? Americani, excepto quod per familias parvas legibus paternis ſubditi ſunt, ita vivunt. - - Quanquam autem,* addit porro, *tempus nunquam fuerit, in quo unusquisq; uniuscujusq; hoſtis erat, Reges tamen & perſonæ ſummam habentes poteſtatem, omni tempore hoſtes inter ſe ſunt.* Ex quibus apparet ſenſiſſe illum, particulariter rem ſe habere ita, generaliter autem concedit hujusmodi belli ſtatum nunquam obtinuiſſe. Errat vero oppido Vir cæteroqui doctiſſimus, dum talem, licet particulariter ſaltem, ponit Naturæ Statum, qualis nec fuit, nec eſſe unquam potuit. Unde enim hæc, quam fingit Hobbius, probabitur confuſio, ubi unicuique licuerit facere quæcunque, & in quoscunque libuerit? Ad exemplum Caini quod attinet, non erat ille ſolutus legibus, ſed ut taceam imperium quod in illum habebant parentes, vivebat ſub Theocratia, unde a Deo quoque judicatum eum legimus: Americanos autem ſub domeſtica eſſe poteſtate ipſe diſſimulare nequit. Falſiſſimum vero eſt *vivere hominem conſtitutum extra ſocietatem in Statu Naturæ*, qui, cum perfectiſſima ſit hominis conditio, non poteſt florere, niſi in ſocietate civili, extra quam imperfecte vivitur. Neque etiam ad Bellum condidit hominem Deus, ſed ut amice vivat, neminem lædat, ac ſuum cuique tribuat, quæ Juris naturalis ſunt præcepta: Jus autem omnium in omnia ante factam rerum diviſionem juſtitia, æquitas & humanitatis temperat conſideratio, quæ, docente Cicerone homine Ethnico Lib. I. & III. offic. *cum homines hominis cauſa ſint generati, ut alter alteri, quicunque is ſit, conſultum velit*, dictitant & præſcribunt. Denique illud quoque Hobbii pronunciatum: homines inter ſe natura eſſe æquales, non omni caret ambiguitate. Nonne enim inter Parentes ac liberos, inter Imperantes & ſubditos inæqualitatem quandam ipſum Jus Naturale conſtituit, quod non de iis tantum agit,

Talem ponit Hobbius naturæ ſtatum, qualis nec fuit, nec eſſe unquam potuit.

Ejus Principia refutantur.

agit, quæ citra voluntatem humanam exiſtunt, ſed de multis etiam, quæ voluntatis humanæ conſequuntur actum, ut loquitur Grotius *de J. B. ac P. Lib. I. Cap. I. §. X.* Nervoſe hac de re Conringius in Tract. de Finibus Imperii Germanici Lib. I. Cap. XIX. pag. 368. *Natura,* inquit, *non quidem juſſit, ſi aliud nullum hominum factum acceſſerit, vel me vel alium in numero parentium eſſe, attamen permiſit obſequium, & ſi promiſſum ſit, juſſit promiſſis ſtare. Perinde ut de aliis Contractibus omnibus nihil eſt naturali lege juſſum, niſi poſito, quod ſint initi: hos nimirum ſanctos ſervandosque jubet naturæ lex, nondum initos permittit iniri, ante hac nihil jubet, nibil vetat.* Falſiſſimam itaque fovit hypotheſin de Statu Naturæ, ſecundum quem cum homo homini amicus ſit non inimicus, manifeſtum eſt, capere eum recti ab aberrante, ac naturalis ſtatus menſuram a ſtatu legali, quæ perverſa philoſophandi eſt ratio. Sane ex conjunctione domeſtica, quæ pacem ac amoris affectum neceſſario prærequirebat, Societas ab initio ſtatim in familias ſe diffudit; atque hæ progreſſu temporis pagos & villas conſtruxerunt, loca ſecuritati aptarunt, tandem & urbes condiderunt, ex quarum multiplicato numero Reſpublicæ ortæ & Regna. Hæc pace fruebantur & amore, donec perverſis moribus Societas everſa, ac bellicoſus inter homines ſtatus invaluit. Pertinet huc illud Beliſarii apud Procopium Hiſt. Vandal. Lib. II, 3: *Natura homines hominibus neque addicti neque infeſti ſunt. Facta cujusque aut connexu ſocietatem, aut diverſitate inimicitiam provocantia, alios nobis charos, alios exoſos faciunt.* Cui naturali ſtatui Chaucorum Gens, ſumma alias notata barbarie, congruenter vixit, a Tacito Lib. de Moribus & Populis Germaniæ eo nomine ita commendata: *Quieti ſecretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur, idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequuntur.* Licet vero paradoxi ſui primum auctorem Hobbius profeſſus non ſit, odorari tamen facile eſt, in iisdem Epicuri arvis hanc quoque ſegetem ſuccreviſſe. Si enim inſpicimus, qui univerſam naturæ ſcien-

Hobbius naturalis ſtatus menſuram a ſtatu capit legali.

Hoc paradoxō mutuatus iterum eſt ab Epicureis.

ſcientiam, quam Epicurus tradidit, ſex complexus eſt libris, Lucretium Poëtam, easdem ibi ſpinas deprehendimus, quæ in Hobbeſiano ſenticeto latent. Ille *Lib. V. v. 800.* homines juxta ac cætera animantia perfecta e terra ſic vult initio prorupiſſe, ut cicadas, quæ folliculos ſuos æſtate relinquunt, ſuaque ſponte victum & vitam petunt. Quid aliud docet Philoſophus Anglus de Statu Naturali? *Conſideremus,* inquit Cap. IIX. §. 1. de Cive, *homines tanquam ſi eſſent jam jam ſubito e terra (fungorum more) exorti & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione.* Ex quibus apparet, quos cicadis Lucretius, hos fungis Hobbium ſimiles facere homines, quorum non minor, quam brutorum copia in terras primitus effuſa, ut æque abſurde Peyrerius in libro de Præadamitis docet.

Quos Cicadis Lucretius, hos fungis Hobbius ſimiles facit homines.

Quanquam, ſi penitius rem conſideremus, longe modeſtior, atque Hobbii aſſertio, Lucretii fabula appareat, quæ humanum genus ad mutua prælia & conflictus non niſi per longas ambages ducit; cum contra perſuadere nobis Scriptor Anglus cupiat, homines inter ſe a primo ſtatim ortu hoſtili affectos animo naturam propagaviſſe. Proinde non videntur Hobbeſiana principia abhorrere ab illis, quæ Horatius Lib. I. Satyra III. v. 99. ſeq. commentatur:

Hobbeſianorū principiorum abſurditas.

Cum prorepſerunt primis animalia terris,
Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus & pugnis, dein fuſtibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ poſt fabricaverat uſus:
Donec verba, quibus voces ſenſusque notarent
Nominaque invenêre, dehinc abſiſtere bello,
Oppida cœperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur eſſet, neu latro, neu quis adulter.

Qua fœda primævi hominum ſtatus deſcriptione Diodorus Siculus Lib. I. Cap. IIX. haud meliorem tradidit: *Homines,* inquit, *primitus natos vitam inconditam, & belluinam egiſſe, memorant; ut qui ſparſim ad paſcua exierint, & ſapidiſſimam quamque herbam, ac ſponte natos arborum fructus comederint. Cumque a feris infeſtarentur,*

rentur, mutuo ſibi opitulari uſu edocti, & metu ad ſocietatem adacti paulatim cognatas inter ſe formas agnoverunt. Nec non Cicero pro P. Sextio: *Quis veſtrum ignorat ita naturam rerum tuliſſe, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque civili jure deſcripto, fuſi per agros ac diſperſi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per cædem ac vulnera eripere, aut retinere potuiſſent. Inter hanc autem vitam perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil intereſt quam Jus & vis.* Atque hæc de Hobbio, quem antequam deſeram, non ingratum forte erit, ſi Samuelis Parkeri, Viri inter Anglos Celeber. adduxero cenſuram, qui in eruditaDiſſertatione: *An Philoſophorum ulli, & quinam Athei fuerunt?* poſtquam impia Malmesburienſis Philoſophi principia recenſuit atque refutavit, *Sect. XXX.* non erudite minus, quam jucunde de eo ſcribit: Quid novi, quodque ſuum appellare „ poſſit in dilectiſſimo iſto *de Cive* libro reperimus, niſi quod na- „ turæ ſtatum finxerit, in quo omnia licere voluit? Qua fictione „ ſi nihil aliud intellexerit (ut ſe excuſare vellet vir modeſtus) „ quam homines conſiderari poſſe ut nullis ſocietatis ſed ſolis „ DEI & naturæ legibus obſtrictos, nihil aliud dixit *Philoſophiæ* „ *civilis Inventor*, niſi quod ante eum dixêre omnes, neque quic- „ quam eſt quod vetera omnia pacis & regiminis fundamenta „ moveamus, cum noverint & Veteres, in leges humanas, ante- „ quam ſint, peccari non poſſe. Quod ſi novum non fuerit, cæte- „ ra omnia vetuſta ſunt & vulgaria, & quæ in quovis ſyſtemate „ reperiantur. Et paucis interjectis Sect. XXXI. eundem Hobbeſium ſequentibus perſtringit verbis: Qui hominis petulantiam „ feremus, cum ſe mortalium primum eſſe jactaverit, qui Philoſo- „ phiam civilem docuit; quaſi non ſatis duxerat patriam perditis „ moribus, quantum in ſe eſt, evertere, niſi intolerabili faſtu glo- „ rietur ſe primum extitiſſe, qui non modo Britanniam, ſed & to- „ tum terrarum orbem bonis moribus inſtituerit? O Jane pater „ quas tibi referemus gratias! tu homines ſeſe mutuo fuſtibus „ excerebrantes manus jungere docuiſti, tu urbes & oppida, tu „

Sam. Parkeri a- cris in Hobbium cenſura.

„ tecta, tu leges, tu præſidia contra feras peperiſti, tuque omnem „ vitæ pacem & tranquillitatem largitus es. Tibi quicquid in „ vita humana pulchrum aut delectabile habemus, debetur; a te „ didicimus

Lucr. Lib. V.

„ Navigia, atque agriculturas, mœnia, leges,
„ Arma, vias, veſtes, & cætera de genere horum
„ Præmia, delitias quoque vitæ funditus omnes,
„ Carmina, picturas, & Dædala ſigna polire.

„ Sine te viri cum fœminis conjugia nunquam inierant; ſine te „ liberi in parentes ſempiternum bellum geſſerant; & denique „ ſine te genus humanum, diu antequam natus eſſes, mutuis odiis „ funditus interierat. O felix vitæ dux omniſque prudentiæ in- „ dagator! Quid quatuor imperiorum authores ſine te potuiſ- „ ſent? Tu Belo adfuiſti dum Babylonem; & Romulo dum Ro- „ mam mœniis cinxerit: cum matre Evandri locutus es; & Italiæ „ Aborigines primus extuliſti. A te Solon & Lycurgus rerum- „ publ. inſtituendarum rationem acceperunt. Et ante diluvium „ procul dubio natus es, qui primus ſocietatis civilis artem inve- „ niſti, cum ab iſto fere tempore magna floruere imperia, quæ „ tuo ſolius conſilio ortum procul dubio debuerunt. At quæ- „ nam ſunt magna iſta quæ inveneris? An pacem cum omnibus, „ ſi haberi poſſit, quærendam eſſe? an pactis ſtandum eſſe? An ei „ qui benefecerit ingratum non eſſe? An quemque ſe cæteris „ commodum præſtare? An oportere ſi opus fuerit alterum „ alteri auxiliari? An poſtremo quæcunque jura unusquisque „ ſibimet ipſi poſtulat, ut eadem etiam unicuique cæterorum „ concedat: At hæc ante te norunt Pythagoras, Socrates, Plato, „ Ariſtoteles, cæteraque Græciæ Phantaſmata; neque non norunt „ Scythæ & Indi. Quid ergo inveniſti? Homines fatali quodam „ naturæ impetu in mutua odia mutuasque cædes impelli, & poſt- „ quam in ſocietatem conſenſerint, eorum neminem quicquam „ bonum aut malum æſtimare oportere, niſi quatenus ſui ſolius „ commodo inſerviat: adeo ut ſi quisquam quicquam ſceleris ſui

inter-

intereſſe putet, ei id facere liceat, cum quemque ſibi ſoli con- „
ſulere in omni vitæ ſtatu tum intra, tum extra ſocietatem unica „
juſtitiæ & prudentiæ ratio ſvadeat. Hæc (fateor) nova ſunt, &, „
hactenus tum Græcis, tum barbaris inaudita; & quidem ſi audi- „
rent qui humana carne & cruore veſcuntur, tam nefanda do- „
gmata execrarentur, cum nulli uſui inſervire poſſint, niſi ut „
omnes omnium interitum moliri perſuadeant. Quis profecto „
homini ſibi adblandiendi veniam non daret, qui tam utilis &, „
egregiæ diſciplinæ primus author extiterit? Hucusq; Parkerus, ad cujus rationes adjungo, quod expreſſam in Hobbio veterum Spartanorum imaginem deprehendere liceat. Illi enim, teſte Plutarcho in Ageſilao, *primam honeſti partem ponentes in Patriæ ſuæ utilitate, jus aliud nec noverant, nec diſcebant, quam unde Spartam putabant augeri poſſe. Unde honeſta iis videri, quæ ſvavia ſunt; juſta, quæ utilia,* Athenienſes non immerito ipſis exprobrarunt.

Veterum Spartanorum, & Hobbeſiani Juris convenientia.

§. XI.

Cautius meliusque philoſophatus eſt *Pufendorfius*, quanquam & in eo, quæ reprehendat, habeat Celeber. Joh. Henr. Bœclerus, cujus de Scriptis Pufendorfii Moralibus in duabus Literis Anno 1663 d. 26. Jan. & 23. Febr. Argentorato ad Illuſtr. L. Bar. a Boineburg perſcriptis factum judicium, quia multis non fore ad palatum prævideo, hic apponere nolo. Ille in Præfatione, & Lib. II. Cap. II. Operis ſui de *Jure Naturæ & Gentium* fundamentum J. N. *Socialitatem* ponit, concipitque hominem in hunc mundum projectum citra ullam curam opemque ab alio accedentem; quod tamen non deberi ejus ingenio, ſed Ciceronem in Officiis & alios omnia juris & officii præcepta ab ea origine repetiviſſe l. c. jam laudatus Bœclerus monet. Reddit vero Pufendorfius hujus Principii in Apologia p. 53. hanc rationem: *Quare a Statu Integritatis abſtraxerim, & conſideraverim hominem ut nunc eſt, non attendendo an primitus aliter ſe habuerit, rationem attuli ſatis gravem: quia propoſitum mihi fuit hanc diſciplinam ita generaliter tradere, ut & eadem ad captum Ethnicorum foret. Qui utique*

Pufendorfii fundamentum J. N.

Statum Integritatis ignorant, quem ex ſolis divinis Scripturis licet addiſcere. Socialitatem omnes agnoſcunt, aut ad eandem agnoſcendam evidentibus argumentis adigi poſſunt.

Grotii hypotheſis.

Grotius contra ad Statum integritatis hic reſpicit, quem tamen ad ductum Socinianorum deſcribit, utpote cui Integer homo non eſt bonus; ſed ex animi ſimplicitate ſaltem non malus. *Simplicitatis*, inquit Lib. II. de J. B. ac P. Cap. II. §. II. *in qua primi homines ſunt conditi, argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis.* Quæ aſſertio Sacræ Scripturæ omnino adverſatur, tribuenti homini ad imaginem Dei condito non ignorantiam, ſed ἐπίγνωσιν ejus, qui condidit illum *Col. III, 10.* Elucebat quippe in Intellectu primi hominis Sapientia, in Voluntate Juſtitia & Sanctitas, quæ ſingularia dona Dei ſapientiſſimi, juſtiſſimi & ſanctiſſimi imaginem referebant. Cum autem Eccleſ. VII, 30. Deus creaſſe hominem rectum & integrum dicitur, perperam Grotius rectitudinem illam *de ſimplicitate cum ignorantia conjuncta* interpretatur. Atque eadem in deducendis concluſionibus hypotheſi, revocans omnia ad Statum Integritatis,

D. Alberti hypotheſis.

utitur quoque Dn. D. Alberti *in Compendio Juris Naturæ Cap. I. p. 28.* verum ut Grotius ob corruptam de Statu primævo doctrinam reprehenſionem; ita hic laudem meretur, quod ex puris minimeque infectis Verbi Divini fontibus Juris naturalis notitiam

Zentgravii de Origine J. N. Diſquiſitio.

derivet. Similisq; quodammodo eſt labor Cl. Joh. Joachimi Zentgravii in Diſquiſitione *de Origine Veritate & immutabili rectitudine Juris Naturalis*, ſecundum Diſciplinam Chriſtianorum, ad Gentilium tamen captum, in Acad. Argentorat. A. 1678 inſtituta. Cui

Sim. Henr. Muſæi Vindiciæ J. N. Paradiſei.

adde Viri Conſultiſſimi D. Simonis Henr. Muſæi, Collegæ noſtri Honoratiſſ. *Vindicias Juris Nat. Paradiſei* contra Diſſertationem Anno 1684. Ultrajecti editam: *de Origine Juris Nat.* una cum laudati Auctoris *Reſponſione ad G. V. M. defenſionem Diſſertationis de O. J. N.*

Carteſius aliquam etiam in ſtudio morali poſuit operam.

Denique in omni Philoſophiæ parte nil intentatum ut linqueret Carteſius, aliquam etiam in ſtudio Morali operam poſuit, dum, ut ipſe loquitur in Diſſert. *de Methodo p. 14.* Ethicam

ſibi

ſibi ad tempus effinxit, quæ tribus tantum aut quatuor regulis contineatur. Prima, quam ſibi præſcripſit, regula eſt: Legibus atque inſtitutis Patriæ ſe obtemperare velle; firmiterque illam retinere Religionem, quam optimam judicaret, & in qua ab ineunte ætate fuerat inſtitutus; in cæteris omnibus autem ſe gubernare velle ſecundum opiniones moderatas, atque ab omni extremitate remotas, quæ communi uſu receptæ eſſent apud prudentiſſimos eorum, cum quibus ſibi eſſet vivendum. Secunda: Se velle conſtantem, & propoſiti ſemper tenacem eſſe; nec minus indubitanter atque incunctanter in iis agendis perſeverare, quæ ob rationes valde dubias, vel forte nullas ſuſceperat, quam in iis, de quibus plane erat certus. Tertia: Se velle ſtudere ut ſe ipſum ſemper magis quam fortunam vincat, utque cupiditates proprias potius, quam ordinem mundi mutet. Verum quis non videt vulgaria ſaltem hæc eſſe monita, corraſasq; ex antiquis Philoſophis & Poëtis particulas, quas cum in monumentis utramque complere paginam videamus, a capite hic ducere operæ pretium non eſt. Cæterum Ethices Carteſianæ errores generaliores in Tractatu de *Eruditione Solida, Superficiaria & Falſa p. 317. ſeq.* Petrus Poiretus annotavit, tractationis hoc faciens initium: *Cum Carteſii Epiſtolas, quæ in Tomo primo ab initio exſtant, primum legerem, eas veluti de cœlo labentes ſuſpiciebam, & toto pectore amplectebar, ob egregia atque pia & fundamentalia Ethices cogitata hinc inde ibi exiſtentia. At poſtquam deinde omnia ſimul conſpicere & diligenter perpendere cœpi, video de ejusmodi Ethica idem judicium fieri poſſe, quod ipſum de Ethnicorum moralibus ſcriptis feciſſe ſupra retulimus: Superba eſſe palatia arenæ impoſita, nec quid pro Virtute & pro Summo Bono habendum ſit explicantia. Arena eſt vel cœnum dogma illud, quod Tom. I. Epiſt. X. pacificandis animis noſtris affert, de Deo voluntatis noſtræ propenſiones omnes non prævidente modo, ſed & eas nobis infundente: quod & ſtatum Spinozianum redolet, tum & animum ad virtutem obtundit, atque vitiis quibuscunque defendendis, pœnitentiæq; excutiendæ potius inſervit, quam ut virtutem promoveat. Id quia*

Monita ejus moralia ſunt vulgaria, & ex antiqua petita Philoſophia.

Ethices Carteſianæ Refutatores.

 perni-

pernitioſum puto, a radice reſecui aliis locis. (vid. Ejus Cogit. Rat. p. 408.) *Sed quid de Summo Bono, deque Virtute minus vere docuerit, cum nullibi oſtenderim, jam libet in lucem protrahere.* Conſulatur itaque ipſe Auctor, cum quo Reinerus Vogelſang V. D. M. & S. Theol. Prof. Sylvaducenſis conferri meretur, qui principia de Cartes Moralia ſolidiſſime refutavit.

§. XII.

Deſiderata Doctrinæ Moralis.

Quemadmodum in omnibus fere Diſciplinis, ita & in Morali Doctrina allegari ſolent *Deſiderata*, quo inclytus in Academia Francofurtana Prof. D. Joh. Chriſtoph. Becmanus *Cap. I. §. II. Politicæ ſuæ Parallelæ* refert, I. quod vulgo Ethicam aliam forment a Præceptis Moralibus Divinis, cum his neceſſario ſtandum eſſe indubium ſit; Ethicam vero ſi alia doceat, falſam, ſi pauciora vel minus perfecta tradat, inſufficientem eſſe. II. Quod non ponant vera actionum humanarum principia. Illa enim quæ habentur pro principiis, *Electionem, Deliberationem* &c. modos potius principiorum eſſe, quam ipſa principia, quæ in intellectus, voluntatis, ipſiusq; rationis explanatione conſiſtunt. III. quod non agant de debilitatibus & vitiis intellectus, cujusmodi ſunt opinio, error, abſurditas; vel etiam de robore ejusdem, quod ſitum in certitudine & fide. De Ignorantia quidem, inquit, nonnulla ſcribunt, ſed in limitibus ejus diſtingvendis prorſus frigidi ſunt; dari enim & *ignorantiam doctam*, moralium qui gnarus eſt, facile concedit, ſingularique diſſertatione eam Doctiſſimus Voëtius illuſtravit. Huc referendus etiam totus locus de captivanda ratione, quam materiam practicam eſſe negari nequit, docet enim quid agendum & quousque in ratiocinatione progrediendum ſit. IV. quod de Virtutibus Intellectualibus nonnulli quidem aliqua prodiderint, ſed perperam quæri illas in quinque vulgo traditis habitibus, *Sapientia, Scientia, Intelligentia, Prudentia* & *Arte*: quæ prorſus *ἀλλότρια*, nec ipſæ virtutes intellectuales ſunt, ſed ipſarum ſaltem objecta. V. Quod nobilem partem, quæ itidem ad principia actionum noſtrarum pertinet, de Fatis & Fortuna, prorſus prætereant:

tereant: Phyſicos hanc quidem materiam tractare aggreſſos eſſe, ſed indebite, cum eorum ſit, cauſas rerum naturalium tractare, fato autem & fortunæ in naturalibus nullum eſſe locum, cum nihil aliud ſint quam modi quidam arcanæ Dei Providentiæ. VI. quod Virtutem ab omnibus adjunctis ſuis fere denudent: unde ambigunt, quorſum diligentiam referant & conſtantiam, quas cum in omnibus virtutibus reperiamus, pro virtutibus ſingularibus habere non poſſumus, ſed tantum pro modis ſeu adjunctis virtutis in genere. VII. Quod inſufficientiſſima ſit Virtutum enumeratio, quas numero undenario Ariſtoteles comprehendit, cum tamen earum tot ſint, quot rerum gerendarum occaſiones. VIII. denique quod Profeſſio Morum diſtincta a Profeſſione Ethicæ vulgaris & Politicæ in Academiis introducta non ſit; quem ſupplere defectum Illuſtris fundator Gymnaſii Bethanienſis in Sileſia conſilium cepit, conſtitutis ibi peculiaribus Profeſſoribus Pietatis atque Morum. Verba laudatiſſimæ iſtius Ordinationis, ad utramque ſpectantis Profeſſionem, idem Becmanus in Lineis Doctrinæ moralis Cap. I. §. V. & VI. adducit, ſuntque hæc: So viel den Profeſſorem Pietatis belanget/ iſt meine Meynung nicht/ daß derſelbige diejenige vier Stunden / welche Er zu ſeinen publicis lectionibus die Woche über haben und verrichten ſoll/ der ſtudirenden Jugend ex Sacris Bibliis was interpretiren / oder die Capita Doctrinæ Chriſtianæ nach dem gemeinen modo, wie ſonſten in Schulen üblich und gebräuchlich/proponiren/ oder dergleichen was commentiren ſolle; ſondern es ſoll derſelbe einig und allein der ſtudirenden Jugend Unterricht und Anleitung geben/ wie ſie in ihrem Chriſtenthum ſich verhalten/ und ein recht gottſeliges heiliges Leben führen/ und die gantze Theologiam, und alles was im Alten und N. Teſtament zum Chriſtenthum gehörig/ ad realem praxin und würckliche Ubungen in omni vitæ genere bringen möge/ wie denn zu ſolchem Ende gerichtet ſeyn die Meditationes und Soliloquia Auguſtini, Bernhardi, Sermones Tauleri, Meditationes Gerhardi, plerique libri Theologici Caſmanni, und ſonderlich des

Profeſſor Pietatis.

Thomæ

Thomæ de Kempis Büchlein de Imitatione Chriſti, item de Caſibus Conſcientiæ Perkinſii, &c. Doch ſoll dem Profeſſori Pietatis hiedurch nicht benommen ſeyn/ aus dem Alten und Neuen Teſtament ein Buch oder ein Caput, oder auch ein gewiſſes Dictum nach Gelegenheit der Zeit und Zuhörer zu nehmen/ und ſeine praxin darinne zu fundiren/ iedoch ohne einige Diſputation oder weitläufftige Commentation. Denn wann die jungen Studioſi Theologiæ bald anfangs nur auff hohe Fragen/ tieffe Reden/ ſcharffe Diſputationes und anderes ſubtiles Gezänck verleitet/ darinnen unterwieſen/ und darauff angehalten/ und nicht zugleich mit und zwar zuforderſt ad Pietatem angeführet/ und angezeiget werden/ wie dieſes vor jenem nothwendiger und nützlicher/ ſo hanget ihnen daſſelbe aus eingebildeter Geſchickligkeit und hohem Verſtande nachmahls lange an/ werden unruhige und zanckſüchtige Leute/ die folgends übel oder langſam zu einem demüthigen niedrigen Geiſt/ und gottſeligen eingezogenen ſtillen Leben und Wandel zu bringen ſeyn. Welches/ was es der Evangeliſchen Kirchen bißhero vor Schaden und Nachtheil gebracht/ giebt die tägliche Erfahrung zur Gnüge zu erkennen. Darum ſo ordne und will ich/ daß dieſe Profeſſion vor allen andern in acht genommen/ und darzu ein recht gottſeliger/ frommer/ eingezogener/ ſtiller und nicht zänckiſcher Mann beſtellet/ ſolche Profeſſion auch für und für in eſſe erhalten werden ſolle.

Profeſſor Morum. Atque hæc de Profeſſione Pietatis. De Morum Profeſſione autem hæc facta ordinatio: Den Profeſſorem Morum anlangende/ welche Profeſſion ich für hoch/ und im menſchlichen Leben ſehr nöthig und nützlich erachte/ da iſt meine Meynung nicht/ daß derſelbe die Jugend und Knaben/ wie ſie ſich in einem und dem andern bey Tiſche/ im Hauſe gegen den Præceptoribus, und ſonſten allenthalben zu verhalten haben (denn ſolches haben ſie von ihren Eltern und erſten Præceptoribus zu erlernen/ ſind auch hievon unterſchiedliche Handbüchlein verhanden) ſondern meine Meynung iſt/ daß Er diejenige/ ſo ihre Studia mehrentheils abſolviret/ und vorhabens ſind in einen gewiſſen Stand zu treten/ und entweder

ſelbſt

ſelbſt zu regieren/ zu dienen/ oder ſich bedienen zu laſſen/ informiren/ unterweiſen und lehren ſolle/ wie ſie ſich in Reden und Gebärden tam publice, quam privatim in omnibus actionibus, & in quovis vitæ genere gegen iedermänniglichen/ ſo wol denen ſo Standes und Ehren halben ihnen gleich/ auch unter ihnen ſeyn/ verhalten ſollen. Denn die Erfahrung bezeuget/ daß den Gelahrten unter den Evangeliſchen/ ſo niedriges Standes ſind/ ſonderlich den Theologis,Paſtoribus und Philoſophis in ihrem Aufnehmen/ Fortkommen/ und nützlichem Anliegen ihrer Studien offtmahls nichts mehr verhinderlich iſt/ denn daß ſie in moribus ſo gar nicht unterrichtet/ und ſich gar nicht gegen die Oberen/ und in das gemeine weltliche Weſen und Zuſtand zu ſchicken und zu richten wiſſen/ gereichet auch der Evangeliſchen Kirchen nicht zu weniger Verachtung.

§. XIII.

Hæc ſunt, quæ Becmanus adducit Deſiderata, ab ipſo in Lineis Doctrinæ Moralis aliquo modo expleta, ubi videlicet de *Intellectu ſive Recta Ratione, de Debilitatibus Intellectus, de Fatis & Fortuna, de Modis & Adjunctis Actionum Humanarum* diſtinctis Capitibus peculiarem tractationem inſtituit: ad *Primum* vero Ejus Deſideratum quod attinet, notandum illud Ethicam cum Theologia Morali confundere. Ita enim in modo allegato Libro *Cap. I. §. VII.* ipſe mentem ſuam explicat: *Diſcrimen* (Doctrinæ Moralis) *a Theologia Morali nullum agnoſcimus. Si enim ſine Theologia ſit, incompleta eſt, nec intellectum ſatiat: ſi quid doceat, quod in Theologia non ſit, falſum eſt: Et rurſus quicquid Moralium citra Theologiam & Verbum Dei revelatum novimus, id omne Theologia itidem exhibet. Superflua ergo erit talis Doctrina Moralis: Accedit principiorum utrinque conformitas, rem ideo nimirum agendam eſſe, quia cum recta Ratione congruit, quæ ipſius S. Scripturæ continua eſt demonſtratio.* Verum quod Ethica a Theologia Morali utique diſtincta ſit, quodque differant Subjecto informationis, Fine, Mediis & Principiis propriis noſtrates Theologi pariter atque

Deſiderata Doctrinæ Moralis aliquo modo expleta.

Ethica a Theologia Morali eſt diſtincta.

 Philo-

Philoſophi accurate ſatis demonſtrarunt, conferriq; poſſunt Petri Martyris, Vermilii Florentini *Meditationes Ethicæ in Opus Ariſtotelis*, in quibus quid inter Chriſti & Ariſtotelis doctrinam de Moribus vel convenientiæ ſit, vel diſcrepantiæ præclare oſtendit. Id ſaltem hic addo, multa, quæ in Sacris non habentur, non ſolum quoad definitiones, & diviſiones varias, vel quoad methodum adeoque formale; ſed etiam quod materiale in Ethnicorum, aliorumque Philoſophorum Scriptis legi, qualia ſunt quæ de Intellectu & Voluntate, de Principiis actionum, Spontaneo, Invito, Amicitiæ generibus, Virtutis Heroicæ natura &c. diſſeruntur & in utramque partem diſputantur, quæ & alia a Spiritu S. tradi neceſſe non fuit. Circa *Secundum* Deſideratum monemus, ea quæ a Veteribus de Actionum humanarum Principiis afferuntur in medium, a multis ſæpe non recte intelligi. Hinc tanta in definiendo eorum numero varietas. Sunt quibus quatuor conſtituuntur: *Spontaneum, Conſultatio, Electio* & *Voluntas*. His alii addunt quintum: *Liberum Arbitrium*. Quodque mireris, præter hæc τὸ *Invitum* etiam inter Principia nonnunquam refertur, quod tamen omnem ab actione moralitatem removere certum eſt. Unde vero hoc ſententiarum divortium? Sane, ſi dicendum quod res eſt, ſeducti fuere Auctores methodo Ariſtotelica, qua ad explicandam *Proæreſeos* naturam multa Philoſophus præmittit, quæ illi omnia pro peculiaribus principiis habuerunt. Cum enim omnem *Proæreſin* τὸ *Spontaneum* præſupponere Stagirita agnoviſſet, de hoc ſibi primum agendum eſſe ſtatuit, cui doctrinam *de Invito* præmittit, ut ex eo, tanquam oppoſito, natura ſpontanei manifeſta evaderet. Hinc generaliter quædam de *Proæreſi* diſſerit, quæ cum non unius facultatis vi perficiatur, de *Conſultatione* poſtea agit, atque inde Proæreſin eſſe appetitionem ex conſultatione provenientem colligit. Quibus peractis *diſcrimen inter Proæreſin* & *Voluntatem* oſtendit, tandemque quo Proæreſeos vim maxime eſſentialem recte exprimeret, doctrinam de *Libero Arbitrio* addit, qua rem decenter conficit & obſignat. Ex

Unde magna illa in definiendo Principiorum Actionũ hum. numero varietas?

Ex hocque male intellecto ordine Ariſtotelis orta illa opinionum diſcrepantia, dum id ſtatim de quo agitur inter Principia principium eſſe exiſtimarunt. Verum hujus litis accurata deciſio ad Scholas Morales pertinet.

§. XIV.

Quoad *Septimum* Deſideratum (cætera enim, uti dictum, a Becmano fere expedita ſunt) non prætermittendum hic judicamus, multa Virtutum nomina, quæ Ariſtoteli ejusque Sectatoribus ſunt apocrypha, a Philoſophis Chriſtianis detecta eſſe, auctumque adeo hodie & cumulatum Virtutum Moralium numerum. Patet id ex Theologia Morali, quæ ductu Pauli præcipientis Tit. II, 12. *ut abnegata impietate & cupiditatibus mundi Temperanter, Juſte & Pie vivamus in hoc ſeculo*, Virtutes diſtribuit, prout vel Deum, vel Nosmetipſos, vel Proximum reſpiciunt. PIE ſcilicet vivendum in reſpectu ad Deum, TEMPERANTER erga Nos ipſos, JUSTE erga Proximum. Ad *Primam Claſſem*, quæ Deum pro objecto habet, ſequentes referuntur Virtutes: Dei cognitio, Fides, Spes, Dilectio Dei, Timor Domini, Precatio, Gratiarum actio, Glorificatio ſive Celebratio Nominis Divini, Religioſitas, Patientia, Humilitas, Fiducia & Imitatio Chriſti, quæ omnes in PIETATE ut Toto tanquam partes potentiales comprehenduntur. Sunt quidem qui primam nempe Cognitionem Dei, Virtutem Intellectualem magis quam Moralem eſſe exiſtimant; interim tamen notandum hic, quod non intelligatur Cognitio nuda & inefficax, ſed viva & efficax, Aſſenſum & filialem erga Deum Fiduciam complectens, hominemque ad omnis generis Pietatem incitans. In *Secunda Claſſe*, quæ ad Nosmetipſos ſpectat, principatum ſequentes obtinent: Abnegatio ſui ipſius, Frugalitas, Caſtitas, Verecundia, Munditiçs, Sedulitas, Vigilantia, Parſimonia, αὐτάρκεια ſive Sufficientia, Fortitudo & Modeſtia; quarum Virtutum aliquæ, ſi earum officia & veluti ſurculos intueamur, vel ipſum quoque Deum, vel alios etiam homines reſpicere certum eſt: a potiori tamen, ut dici

Auctus Virtutum Moralium numerus.

Reſpiciunt ea vel Deum.

vel Nosmetipſos.

 ſolet,

ſolet, hic fit denominatio, dum primo ac immediate ad nosmet-
vel Proximum. ipſos referuntur. Deniq; in *Tertia Claſſe*, quæ ad homines alios ſive proximum tendit, duæ Cardinales Virtutes, ad quas reduci poſſunt cæteræ, *Charitas* videlicet & *Juſtitia* numerantur. Ad Charitatem proximi Beneficentia, Hoſpitalitas, Concordia, Humanitas, Manſuetudo & Amicitia: Ad Juſtitiam autem Candor ſive Sinceritas, Veracitas, Taciturnitas, Gratitudo, tandemque Conſtantia ſive Perſeverantia referuntur. Verum de his Theologiæ Moralis Scriptores, qui ex inſtituto circa virtutum verſantur diviſiones, conſulendi ſunt, ex quorum Operibus Cl. in Academia Altdorfina Profeſſor Magnus Daniel Omeſius egregium libellum haud ita pridem adornavit, cujus Titulus: *Speculum Virtutum quotidie conſulendum*, ſive *Aretologiæ Chriſtianæ Compendium*, ubi uno in conſpectu omnia videntur. Idemque Anno M DC LXXXII *Theatrum Virtutum ac Vitiorum ab Ariſtotele in Nicomachiis omiſſorum* aperuit, in quo Decem ab aliis plerumque neglectas Virtutes producit, juſtoque habitu induit. Nomina earum ſequens Capitum Index ſiſtit; quorum I. agit de Pietate. II. de αὐταρκείᾳ. III. de Taciturnitate. IV. de Hoſpitalitate. V. de Gratitudine. VI. de Sedulitate. VII. de Concordia. VIII. de Gravitate Morum. IX. de Civilitate Morum. X. de Fortitudine Togata.

Magn. Dan. Omeſii Speculū Virtutum, nec non Theatrum Virtutū ac Vitiorum ab Ariſtotele in Nicomachiis omiſſorum.

E Pontificiis Guilielmus Peraldus Ord. Prædicat. Theol. quondam Profeſſor ac Epiſcopus Lugdunenſis ſcripſit *Summam Virtutum ac Vitiorum*, duobus Tomis comprehenſam, cujus poſtrema Editio Colon. Agripp. A. M DC XXIX in 4to prodiit. In eo Opere quæ ad Aretologiam Chriſtianam pertinent copioſe tradit, ex ipſis Moralitatis fontibus ſuaviſſimos liquores Lectori propinans, niſi quod aliquando, ferente ſic more Romano-Catholicorum, ſteriles quoque in hoc arvo avenæ dominentur.

Guil. Peraldi Summa Virtutum ac Vitiorum.

Alii Virtutum diſtributionem ſive enumerationem ex Decalogi Prima & Secunda Tabula ſumunt, qua methodo omnia huc pertinentia abſolvi, nihilque prætermitti credunt. Atque ita *Primi Præcepti* maxime inſignes Virtutes ſeptem ipſis conſtituuntur:

Ex Decalogo ſumpta Virtutum diſtributio.

Vera

Vera notitia Dei, Fides, Dilectio, Spes, Timor Dei, Humilitas & Patientia. *Secundi Præcepti* quatuor: Invocatio Dei, Gratiarum actio, Confeſſio veræ doctrinæ de Deo, & Religio Juramenti. *Tertii Præcepti* non niſi unica, videlicet Reverentia Miniſterio Evangelii debita, qua Miniſterium Evangelicum eſſe opus Dei agnoſcimus, ordinemq; Divinum approbamus. *Quarti Præcepti*: Juſtitia univerſalis in gubernante & ſubditis. Pietas erga liberos. Pietas erga Parentes. Juſtitia Conjugum inter ſe, & Sedulitas. *Quinti Præcepti* novem: Fortitudo, Manſuetudo, Æquitas, Amicitia, Humanitas, Dilectio, Clementia, Zelus juvandi proximum atq; Studium Concordiæ. *Sexti Præcepti* duæ: Caſtitas & Temperantia. *Septimi Præcepti* quatuor: Juſtitia Commutativa, Liberalitas, Parſimonia & Gratitudo. *Octavi Præcepti* tres: Veritas, Taciturnitas & Modeſtia, quatenus hæc in ſermone & geſtu convenientiam ſervat, ne videlicet in opinione aut ſermone majora imbecillitate noſtra nobis tribuamus, neque in geſtu a decoro diſcedamus. An, quæ huc alias ratione methodi pertinent, circa ludos & jocos verſans *Urbanitas* paria cum cæteris Virtutibus faciat, non pauci dubitant? Sunt quidem qui pro ea huc trahunt illud Apoſtoli Coloſſ. IV, 6: *Sermo veſter cum gratia ſale ſit conditus, ut ſciatis, quomodo oporteat vos cuique reſpondere.* Verum alii eam prætereunt, Ambroſium ſecuti, qui *Lib. I. Offic.* jocos ab Eccleſia remotos eſſe vult, ita ſcribens: *Licet interdum honeſta joca & ſuavia ſint, tamen ab Eccleſiaſtica abhorrent regula: quoniam quæ in Scripturis Sanctis non reperimus, ea quemadmodum uſurpare poſſumus?* Ipſe vero Paulus Epheſ. V, 4. non tantum *αἰσχρότητα καὶ μωρολογίαν* (obſcœnitatem & ſtultiloquium) ſed & *εὐτραπελίαν* prohibet, eamque Chriſtianos non decere aſſerit. *Noni & Decimi Præceptorum* una eſt Virtus, interior ſcilicet omnium appetitionum, Legique Dei perfecte congruens harmonia, quæ duo quidem ultima Præcepta duci debere per reliqua omnia Decalogi mandata certum eſt. Conferantur, qui ex profeſſo de his egerunt, B. Theodorus Thummius *in Decalogo,* Joh. Conr. Dann-

An Urbanitas etiam ſit Virtus?

havverus *in Collegio Decalogico*, Joh. Georg. Dorſchæus *in Theologia Morali* ex Manuſcripto Anno 1685 edita, & ſecundum Decalogum concinnata, aliique.

§. XV.

Quid habendum de illis principiis: Præcepta negativa obligant ſemper & ad ſemper; Præcepta vero affirmativa obligant quidem ſemper, ſed non ad ſemper.

Occaſione Præceptorum Divinorum, quæ vel ſunt affirmantia, vel negantia, obiter hic monendum duco, falſiſſimam eſſe illam hypotheſin, qua Scholæ ſtylo dicitur: *Præcepta negativa obligant ſemper & ad (pro) ſemper: Præcepta vero affirmativa obligant quidem ſemper, ſed non ad (pro) ſemper.* Cujus aſſertionis rationem hanc reddunt: In Præceptis negativis, inquiunt, vitiorum actus continentur, qui quoniam ſemper cum malo ſunt conjuncti, ideo omni etiam tempore, omnique loco fugiendi. Nunquam enim licet habere Deos alienos, nomen Dei ſumere in vanum, occidere vel ſe vel alios temere &c. Contra autem in Præceptis affirmativis actus Virtutum proponuntur, quos obſervatis ſaltem rerum, locorum vel temporum circumſtantiis fieri oportet. Eſt enim, ajunt, tempus, quo celebrationem Sabbathi in cœtu publico omittere licet, ſi forte vel urbs ab hoſtibus oppugnetur, vel incendium oriatur: quo licet non obedire Parentibus, ſi ſcilicet quæ contra Deum ejusque Verbum ſunt præcipiant: quo Eleemoſynæ dari non poſſunt Sir. XII, 4. ſeq. quo Fidem & Religionem confiteri publice non licet; qui actus externi etiamſi a Deo jubeantur, non obligant tamen ad ſemper, nec quocunque tempore vel loco præſtari queunt. Sed falſum, uti dixi, hoc eſt principium. Dantur enim omnino quædam præcepta affirmantia *(de honorando* DEO, *de obediendo ipſi* &c.) quæ nullam temporis & loci exceptionem admittunt; quæ vero eam admittunt, non faciunt id qua affirmantia, ſed qua aliis inferiora ſunt. Hinc ea quæ non habent præceptum ſuperius (quo allegata referenda ſunt) ſemper & ad ſemper obligant: reliqua vero, quæ aliis præceptis ſunt inferiora, ſuperioribus ſubinde cedunt. Conveniunt itaque & æquiparantur in hoc Præcepta affirmantia & negantia, quod obligent ſemper & ad ſemper,

Et Affirmantia præcepta, & Negantia obligant ſemper & ad ſemper.

per, niſi præceptum ſuperius vim obligandi ad tempus ſuſpendat, id quod, ob rationem modo adductam, in aliquibus tantum Præceptis affirmativis fit, in nullo autem negativo. Hoc enim prohibet inhoneſtum, quod nunquam & nuſquam facere licet: illa vero honeſta præcipiunt, quæ quidem omnia facienda ſunt, cum autem ſuos habeant gradus, ſuperiorem ex his inferiori anteferre convenit. Vide de hac materia egregie diſſerentem B.D. Valent. Alberti *in Compendio Juris Naturæ P. II. p. 25. ſeq.* Atque eum in modum jam olim, memoratus §. præcedenti, Ambroſius *Lib. I. Offic. Cap. ult.* philoſophatus eſt: *Officium,* inquit, *eſt depoſitum ſervare ac reddere. Sed interdum commutatio fit, aut tempore aut neceſſitate, ut non ſit officium reddere quod acceperis* (gladium v. g. ab ebrio vel furioſo depoſitum, propter præceptum ſuperius: Nemo eſt lædendus.) Et paucis interjectis: *Noverint officiorum tempora, quod majus, quod minus ſit, quod cuique aptum tempori; & ut id ſolum ſequantur, quod honeſtum eſt; ſane ubi duo honeſta, id quod honeſtius eſt, præponendum putent: hi jure benedicti.* Verum hæc ὡς ἐν παρόδῳ. Revertor jam ad Virtutes, quas generaliter alii *in Ethicas & Politicas* dividunt. Qui enim Rempublicam conſervare vult, ab eo requiritur I. PIETAS erga Deum (cum quo major Dei, eo major Magiſtratus ſit veneratio, ſubditorumq; fides juramento nitatur; at juramenti vis a Pietate) II. Erga Homines FIDES & JUSTITIA. Per illam pactorum cum exteris, per hanc legum apud ſubditos obſervatio intelligitur; quæ duæ virtutes una cum Pietate *Ethicæ* dictæ directe ad ſalutem publicam faciunt. *Politicæ* autem Virtutes mediocritatem capiunt *vel a judicio Negotiorum, vel Perſonarum.* Illinc PRUDENTIA FESTINANDI & CUNCTANDI emergit, quam Dn. Otto Menckenius Lipſiæ Anno 1671 peculiari Diſſertatione perſecutus eſt; hinc quia vivimus in ſtatu imperfecto, ubi magna malorum hominum eſt copia, quorum animus vel perſpici nequit, vel conjecturis non adeo certis agnoſcitur, I. oritur DIFFIDENTIA, quæ de ſingulis prudenter dubitat, II. DISSIMULATIO,

Diviſio Virtutum in Ethicas & Politicas.

LATIO, quæ mentem obtegit, quibus a nonnullis III. additur (minime autem approbanda) MUTUA DECEPTIO, quæ molientibus fraudem par pari refert, ac plerumque prævenire mavult, quam præveniri. Tutiorem ſane viam is ingreditur, cui IV placet CONCILIATIO, quæ virtus alliciendis aliorum animis occupatur, maloſque a nocendi animo avertit; idquod vel *officiis*, vel etiam *præmiis* fieri poteſt, modo quis caveat ne in corruptionem conciliatio degeneret. Cæterum inter enumeratas jam virtutes Ethicas atque Politicas hæc ſtatuitur differentia. Illæ Virum bonum faciunt, conſcientiam obligant, & ſi abſunt, virum arguunt malum; hæ autem Virum prudentem reddunt, non obligantes conſcientiam niſi hypothetice, ut qui vult eſſe Politicus, ita etiam ſe gerat, quemadmodum ab ejusmodi perſonis exigitur; ſique abſunt non malum virum ſed imprudentem arguunt. Quis enim dixerit malum, qui vel tacere, vel ſimulare nequit? quo de argumento ad Sebaſtiani Cæſaris de Meneſes Luſitani *Summam Politicam*, olim Theodoſio Portugalliæ Principi, cujus ſtudiis ipſe præfuit, propoſitam Cl. Chriſtianus Weiſe p. 85. ſeq. pluribus diſſerit.

Quomodo illæ inter ſe differant?

§. XVI.

IV. Genera Virtutum Plotini aliorumq; Platonicorum.

Præter hos conceptus plures adhuc apud Veteres invenias, inter quos quatuor illa genera Virtutum Platonicorum numerare licet, quæ in IV Virtutibus Cardinalibus *Prudentia, Temperantia, Fortitudine & Juſtitia* ſuum quærunt fundamentum. Sunt quippe ſecundum Plotinum aliosque doctrinæ Platonicæ defenſores Virtutes aliæ *Politicæ* ſive Civiles, aliæ *Purgatoriæ*, aliæ *Purgati animi*, aliæ denique *Exemplares*, de quibus ita Macrobius in Somnium Scipionis Lib. I. Cap. VIII: *Plotinus inter Philoſophiæ Profeſſores cum Platone princeps libro de Virtutibus gradus earum vera & naturali diviſionis ratione compoſitos, per ordinem digerit. Quatuor ſunt, inquit, quaternarum genera virtutum. Ex his primæ Politicæ vocantur, ſecundæ Purgatoriæ, tertiæ Animi jam purgati, quartæ Exemplares. Et ſunt Politicæ hominis, quia ſociale animal eſt. His boni*

boni viri Reipubl. conſulunt, urbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt: his civium ſalutem gubernant: his ſocios circumſpecta providentia protegunt, juſta liberalitate devinciunt: hisque ſui memores alios fecere merendo. Et eſt Politicæ prudentiæ ad rationis normam, quæ cogitat, quæque agit univerſa dirigere, ac nihil præter rectum velle, vel facere: humanisque actibus, tanquam divis arbitris providere. Prudentiæ inſunt ratio, intellectus, circumſpectio, providentia, docilitas, cautio. Fortitudinis eſt, animum ſupra periculi metum agere: nihilque, niſi turpia, timere; tolerare fortiter vel adverſa vel proſpera. Fortitudo præſtat magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiam, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ nihil appetere pœnitendum, in nullo legem moderationis excedere, ſub jugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam ſequuntur, modeſtia, verecundia, abſtinentia, caſtitas, honeſtas, moderatio, parcitas, ſobrietas, pudicitia. Juſtitiæ, ſervare unicuique quod ſuum eſt, De juſtitia veniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His virtutibus vir bonus, primum ſui, atque inde Reipubl. rector efficitur, juſte ac provide gubernans humana, divina non deſerens. Secundæ, quas Purgatorias vocant, hominis ſunt, qui divini capax eſt, ſolumque animum ejus expediunt, qui decrevit ſe a corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga ſolis ſe inſerere divinis. Hæ ſunt otioſorum, qui a Rerump. actibus ſe ſequeſtrant. Harum quid ſingulæ velint, ſuperius expreſſimus, cum de virtutibus philoſophantium diceremus, quas ſolas quidam exiſtimaverunt eſſe virtutes. Tertiæ ſunt purgati jam defæcatique Animi, & ab omni mundi hujus aſpergine preſſe pureque deterſi. Illic Prudentiæ eſt, divina non quaſi in electione præferre, ſed ſola noſſe, & hæc, tanquam nihil ſit aliud, intueri. Temperantiæ, terrenas cupiditates non reprimere, ſed penitus oblviſci. Fortitudinis, paſſiones ignorare, non vincere, ut neſciat iraſci, cupiat nihil. Juſtitiæ, ita cum ſuperna & divina mente ſociari ut ſervet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ Exemplares ſunt, quæ in ipſa divina mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν vocari:

a quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam ſi rerum aliarum, multo magis virtutum ideas eſſe in mente credendum eſt. Illic Prudentia eſt, mens ipſa divina. Temperantia, quod in ſe perpetua intentione converſa eſt: Fortitudo, quod ſemper idem eſt, nec aliquando mutatur. Juſtitia, quod perenni lege a ſempiterna operis ſui continuatione non deflectitur. Hæc ſunt quaternarum quatuor genera virtutum, quæ præter cætera maximam in paſſionibus habent differentiam ſui. Qua diſtributione alii non contenti, Virtutes pæne innumeras eſſe cenſuerunt, prout etiam innumeræ ſunt perturbationes. Ac ſane cum, quæ cernitur in objectis varietas, actiones humanas mirum quantum mutet atque variet, quis eſt qui perfecte pleneque tractare virtutes omnes, ſuoque ſingulas nomine appellare promittat?

Sunt qui Virtutes pene innumeras eſſe cenſuerunt.

§. XVII.

A. Geulincs unam tantum dari Virtutem ſtatuit, cujus varia ſint Officia.

Arnoldus Geulincs Med. ac Philoſ. Doctor, Lovanii primum, poſt Lugd. Bat. Profeſſor, Virtutem ipſam cum Officiis atque Effectis a Scriptoribus confundi putat. Illam non niſi unicam eſſe, & ſecundum ſe atque ſeparatim conſideratam pluralitatem (ſit venia verbo) non admittere; hæc vero in diverſis circumſtantiis multiplicari tradit. *Unam,* inquit in Ethica ſua pag. 262, *tantum eſſe Virtutem ſatis manifeſtum eſt ei, qui rite Virtutem inter ac Officia ejus diſtinxerit: Seclufis enim mente ac cogitatione omnibus a virtute Officiis, unum quid ſimplexque apparet, quod in alia reſolvi non poſſit, nempe propoſitum faciendi quod jubet Ratio: niſi enim propoſitum hoc in diverſiſſima tendat Officia (nam & ad dandum ſubinde, & ſubinde ad retinendum, ad loquendum modo, tum ad tacendum, modo ad comiter & feſtive ſe habendum, modo ad graviter & ſevere ſe gerendum inclinat) tamen idem atque unum ſimplex in omnibus illis reſpicit, nempe exſecutionem Rationis: ſeu etiamſi diverſa ſint iſtius propoſiti objecta materialia (ut Scholæ loquuntur) unum tamen ſimplex eſt objectum formale, ſeu una atque ſimplex cauſa movens, nempe ut fiat id, quod Ratio poſtulat. Sic idem amor eſt, quo pater fertur & ad caſtigandum, & ad conſolandum filium ſuum: etiamſi*

etiamſi enim caſtigare & conſolari multum differant, tamen hæc objecta tantum ſunt: motivum vero quo pater agit unum idemque eſt, atque adeo ut unus idemque elucet in utroque Officio amor: idem facile applicatur ad amorem illum, qui Virtutem conſtituit. Cum igitur Virtus tantum una ſit, ſolemus tamen Virtutes plures dicere: ſed mentem reflectimus ad Officia Virtutis, diverſasque circumſtantias, in quibus Virtus reperiri poteſt (& ut omnes illas Virtutes particulares generali aliqua diviſione complectamur, poſſumus Virtutem conſiderare (1) *Ut relatam ad Officia illa, quæ circa nos verſantur (& in hac conſideratione Temperantiam atque Fortitudinem invenimus.)* (2) *Ut relatam ad ea Officia, quæ circa* DEUM *verſantur (& in hac conſideratione deprehendimus Pietatem atque Religionem)* & (3) *Ut relatam ad Officia verſantia circa alios homines (& in hac conſideratione quam plurima reperiuntur Virtutis nomina, ſeu particulares Virtutes, V. G. Liberalitas atque Parſimonia; Generoſitas atque Modeſtia, Comitas atque Gravitas, Clementia, Juſtitia particularis, quæ in contractibus, & in præmiandis bonis, puniendisque ſumptibus elucet, multaque ſimiles, quas longum eſſet hic recenſere, omnes tamen commode referuntur ad Juſtitiam & Æquitatem, ut infra ſatis patebit. Per Juſtitiam autem oportet intelligere non Cardinalem ſed particularem, ut infra, quæ omnes particulares Virtutes non aliud, quam una & eadem Virtus, in diverſis circumſtantiis reperta: nam idem propoſitum, quod inter ſecunda Temperantia vocatur, inter adverſa Fortitudo eſt, inter dandum Liberalitas, inter retinendum Frugalitas, in rebus divinis Pietas Religioque, in rebus civilibus Æquitas & Juſtitia, & ſic porro.* Eſt Auctor ille in eo, ut innovare multa in Moralibus nitatur, ac Gentilibus, ut exiſtimat, haud perſpecta ponere principia, quos magno ingenio, magno animo, magno ſtudio & cura non niſi magnopere aberraſſe; Chriſtianos autem, qui hic ſapiunt, ex Sacris ſuis ſapere, neminem præter ſe Philoſophum egiſſe, & puræ putæ rationis naturalis acu (nam hoc philoſophari ipſi eſt) rem tetigiſſe aſſerit. Ne autem nimis inſolens ac glorioſa hæc videatur oſtentatio, mentem ſuam in Præfatione ſequentibus

verbis explicat: *Quid ergo? His omnibus, tum gentilibus, tum Christianis unus ego ſubtilior? Non ſum tam pueriliter affectus, ut id mihi ſumam. Sed quod Microſcopio (ævi noſtri & Belgii noſtri invento mirabili, miraculo) atomos intuentibus uſu venit: Nam minima, quæ attentos oculos pene fugiebant minutiæ, hujus inſtrumenti beneficio, in juſtam aſpectui molem excreſcunt, ut videri jam in iis, quæ alioqui viſæ nunquam fuiſſent, partes variæ, varii colores, anguli, ſinus, tuberes facile poſſint; Sed (quod etiam mirere) cum ita Microſcopium adhibuerunt, eo paulisper ſepoſito, ſolis jam oculis notant & deſignant, quæ niſi primum ope illius inſtrumenti vidiſſent, nunquam vidiſſent: audent jam nudi oculi quisquiliarum antra rimari quæ pridem non niſi conſpicillorum vitro cataphractis ſubiiſſent. Id & mihi uſu venit: Verbum* DEI *eſt mihi Tubus Batavicus: Quæ, & ope ejus vidi, & non niſi ope ejus vidiſſem, etiam eo ſepoſito aliquatenus video: imo quædam talia ſatis inpoſterum video ſine Tubo, & tam perfecte ac ſi illo inſtructus eſſem. Acribus & acutis gentilium noſtrorum oculis non antefero meos: obtuſius illi quidem viderunt; ſed perſpicillo meo caruerunt. Chriſtianos vero eos (pauci ſunt) qui hæc in ſacris ſuis agnoverunt, hortor ut hic eadem mecum recognoſcant: juvat: Docent id nos, qui Microſcopiis utuntur.* Verum ad hoc ejus principium: *Unam tantum eſſe Virtutem*, quod attinet, defenderunt illud antiquis jam temporibus Gentiles. Docuerunt enim nonnulli PRUDENTIAM tantum eſſe Virtutem, quæ diverſis ab objectis diverſa ſortiatur nomina. Plutarcho teſte *in Libello de Virtute Morali* Zeno Citticus Prudentiam definiens, in tribuendis rebus Juſtitiam, in ſequendis aut fugiendis Temperantiam, in ſuſtinendis Fortitudinem nuncupabat. Quam ſententiam Socrati *Lib. VI. Nic. Cap. ult.* Ariſtoteles quoque tribuit inquiens: *Socrates partim recte quærebat, partim errabat. Nam quod Virtutes omnes Prudentias eſſe putabat, in hoc errabat: quod autem eas non vacare Prudentia arbitrabatur, pulchre dicebat.* Ipſeque Plato eandem fovit opinionem, ſub perſona Socratis paſſim diſſerens; quod ipſum Marſilius Ficinus in argumento *Menonis* generali hac nota confir-

Et Veteres unã tantum eſſe Virtutem exiſtimarunt.

confirmat: *Prudentia ſæpe numero totius Moralis Virtutis apud Platonem nomen uſurpat.*

§. XVIII.

Quemadmodum Veteres, Stoici inprimis, quos Cicero in Officiis ſequitur, in IV. ſpecies PRUDENTIAM videlicet, JUSTITIAM, FORTITUDINEM & TEMPERANTIAM, quas Cardinales vocarunt, (quod ut janua cardinibus, ita illis omnis moralis vitæ fulciatur honeſtas), Virtutes omnes diviſerunt; ita idem, de quo jam ſermo nobis fuit A. Geulincs quatuor quoque Virtutes Cardinales, ſed a prioribus, ſola excepta Juſtitia, diverſas introducit. Audiamus ipſum de hac nova ſua hypotheſi differentem. *Non,* inquit ſub initium Præfationis Ethices, *eædem mihi Virtutes Cardinales recenſentur, quæ vulgo: vulgo hæ Prudentia, Juſtitia, Fortitudo, Temperantia; mihi iſtæ* DILIGENTIA, OBEDIENTIA, JUSTITIA, HUMILITAS. *Prudentia manifeſte excidit (viderunt id ante me complures) hæc fructus Virtutis & adminiculum, non Virtus: Convenit inter nos de Juſtitia: Ambigitur ergo tantum de Fortitudine & Temperantia. Sed hæ abeſſe poſſunt a Virtutis exercitio, forte non ſimul, ſed ſaltem ſingulæ: nam inter adverſa, nullus eſt locus Temperantiæ: inter ſecunda, Fortitudini nullus. (Nec audio eos, qui inter ſecunda non ſuccumbere illecebris, Fortitudini; inter adverſa moderari timorem, Temperantiæ adſcribunt: Laborant in Analogo, nec ſatis dictionem propriam a ſigurata diſtinguunt: nam illud* non ſuccumbere *tantum eſt* non pellici; *quod ſolius Temperantiæ: & hoc* moderari *tantum eſt* non deterreri; *quod ſolius Fortitudinis eſt.) At vero nullum eſt virtutis exercitium ſine illis quatuor, quas ego* Cardinales feci: *Ut enim actio aliqua ſit legitima, audienda eſt Ratio (hoc Diligentiæ) faciendum quod dicit Ratio (hoc Obedientiæ) & id faciendum non plus, non minus (hoc Juſtitiæ.) Ideoque non ſui cauſa faciendum (hoc Humilitatis eſt.) Sunt igitur hæ Proprietates inſeparabiles a Virtutis exercitio: & ut opus quodcunque bene a nobis fiat, neceſſum eſt in eo nos & Diligentes, & Obedientes, & Juſtos ac Humiles eſſe.* Quibus adde

IV. Virtutes Cardinales Veterum.

A Geulincs novæ IV. Virtutes Cardinales.

quæ Tract. I. jam allegatæ Ethicæ Cap. II. per tot. de memoratis Virtutibus ſeorſum agens idem auctor jucunde commentatur. Atque ex adductis hactenus apparere puto auctum omnino eſſe Virtutum Moralium numerum, undecimque illas Ariſtotelicas incedere hodie magna ſtipante caterva. Non deſunt tamen qui

An ad XI. Ariſtotelicas Virtutes pleræque commode referri poſſint?

exiſtimant ſufficere Doctrinæ Morali XI. illas a Philoſopho enumeratas virtutes, ac pleraſque, quarum nomina non ponit Ariſtoteles, ad aliquam Ariſtotelicarum Virtutum commode referri poſſe, neque requiri ſtatim ut peculiares numeros faciant, ſed ſatis eſſe, ſi tanquam partes potentiales Virtutum principalium conſiderentur. Atque ita, inquiunt, Liberalitati comitem ſe

Hoſpitalitas. Hoſtibus ignoſcendi Promptitudo. Morum Civil. & Gravitas. Gratitudo.

præbet Hoſpitalitas; Fortitudini vel etiam diverſo reſpectu Manſvetudini hoſtibus ignoſcendi Promptitudo; Urbanitati & Comitati Morum Civilitas & Gravitas; Veritati vel etiam Juſtitiæ Gratitudo. Veritas enim non vult ut beneficia negemus & diffiteamur, ſed ut ea agnoſcamus & profiteamur: Juſtitia autem debiti ſolutionem, retributionem & compenſationem præcipit, ut tantum, ſi non plus, quantum acceptum eſt, modo decenti tempore & loco convenienti, rependatur. Eidemque Veritati comes eſt

Sinceritas.

Sinceritas, inter quas duas Virtutes id differentiæ intercedit: Illa proprie in ſermonibus ſive voce ſive ſcripto prolatis conſpicitur, verumque in judiciis præcipue & pactis obſervat; hæc autem in omnibus ſignis externis, quibus in converſatione quotidiana animi exprimuntur ſenſa, cernitur, dicta a nonnullis Veritas Homiletica, quemadmodum e contrario illa Veritas Juſtitiaria ap-

Taciturnitas.

pellatur. Ad Taciturnitatem quod attinet, ſunt qui eam doctrinæ de Temperantia adjungendam ſtatuunt, nihil aliud eſſe taciturnitatem quam linguæ temperantiam dicentes; verum cum hac ratione vox Temperantiæ nimis extendatur, alii veritati rectius taciturnitatem annumerandam docent. Atque ad hanc ipſam taciturnitatem pertinet, quæ plerumque cum garrulitate

Curioſitas.

conjuncta eſt, Curioſitas, de qua Plutarchus in libello περὶ πολυπραγμοσύνης egregie differit, definiens eam: *Cupiditatem cognoſcendi*

ſcendi aliorum mala, morbumque invidiæ & malignitatis participem. Qui ut evitetur, jubet feneſtras, quibus in viciniam proſpicis, & diverticula curioſitatis occludere, aliaque aperire, quæ in conclave tuum, quæ in gynæceum, quæ in familiæ ducunt cellas. Ibi negotium inveniet non inutile, non malignum, ſed conducibile & ſalutare cupiditas iſta ſciſcitandi & agendi, quovis ſe ita compellante:

> *Quid prætergreſſus, quid feci, quidve reliqui*
> *Infectum, facto quod opus fuit?*

Unde videre eſt Virtutum & vitiorum nomina permutari ſæpe, ac pro Virtutibus vitia nobis obrepere. Jam pridem enim, queritur Cato apud eundem Plutarchum, rerum vocabula amiſimus, bona aliena largiri Liberalitas, malarumque rerum audacia Fortitudo vocatur. Et Claudius Marius Victor, Maſſilienſis: Virtutum & vitiorum nomina ſæpe permutantur.

> *Nil ſanctum eſt nobis niſi quæſtus, & illud honeſtum eſt*
> *Utile quod fuerit, vitiisque vocabula recti*
> *Indimus, & parci cognomen ſumit honeſtus.*

Cum quibus illud Juvenalis convenit:

> *Fallit - - - vitium ſpecie virtutis & umbra.*

Confirmat id Hiſtoria. Ita de Lepido *Lib. III. Annal.* Tacitus narrat: Sextum Pompejum eum ut ſocordem, inopem accuſaviſſe, adverſo Senatu, qui Lepidum mitem magis ac ignavum cenſebat. Ac apud eundem *Lib. I. Hiſtor.* Piſo contra Othonem: Falluntur, inquit, quibus luxuria ſpecie Liberalitatis imponit, perdere iſte ſciet, donare neſciet. Ipſeque Otho de Galba: Quæ alii ſcelera, hic remedia vocat, dum falſis nominibus Severitatem pro ſævitia, Parſimoniam pro avaritia, ſupplicia & contumelias veſtras Diſciplinam vocat. Superſedeo congerendis teſtimoniis aliis: addo ſaltem ipſam Magnanimitatem Ariſtotelicam non mereri nomen Virtutis, ſed Chriſtianæ Modeſtiæ, aliisque veris Virtutibus eſſe inimicam, quod ipſum B. Socer D. Chriſtianus Kortholtus in peculiari Diſſertatione Anno 1690. Kilonii habita prolixe Magnanimitas Ariſtotelica Chriſtianæ Modeſtiæ inimica.

Miſericordia & clementia. ſixe demonſtravit. Miſericordiam denique & Clementiam Manſvetudinis Synonyma vulgo, ſed minus recte, faciunt. Illa enim non niſi affectum ex dolore alterius miſeriæ ortum notat, adeoque proprie Virtus non eſt; hæc vero non tam late, quam Manſvetudo patet, cum de Superioribus tantum efferatur. Quod vero Pietatem Ariſtoteles omiſerit, hanc reddunt rationem: Ipſum in explicandis negotiis civilibus, ac iis rebus occupatum fuiſſe, quæ hominibus ſecum invicem in civili Societate intercedunt, dimiſſis ad altiorem Diſciplinam illis, quibus homo ad officia DEO præſtanda ordinatur. Contra autem Virtutes Ariſtotelicas non ſolum omnia ſecundæ Decalogi tabulæ præcepta in ſe continere affirmant, ſed etiam eo fere ordine tradere, quo in Decalogo exiſtunt. Quod ut probent, Fortitudinem ad *Quartum* Præceptum referunt, quia per hanc præſtamus obſequium, quo Superioribus, Magiſtratui, atque Patriæ inprimis obligati ſumus. Ad *Quintum* Manſvetudinem. Ad *Sextum* Temperantiam. Ad *Septimum* Liberalitatem & Magnificentiam. Ad *Octavum* Modeſtiam & Magnanimitatem; quod ipſum pariter non ſolum præcipit, quomodo in vita quotidiana cum familiaribus æque atq; aliis nos gerere debeamus, ſive de nobis loquamur, ſive jocari velimus, ſive in ſeriis rebus jucundos nos exhibere conemur; verum etiam Juſtitiam inculcat, dum inferre injuriam alteri verbis ignominioſis prohibet: quemadmodum *Nonum* & *Decimum*, quæ ab eadem Juſtitia exiguntur, officia quoque præſcribunt, in eo inprimis ſita, ne bonis alterius inhiemus. Verum utrum hac ratione curſus animi rite abſolvatur, ſatisque magnum is habeat campum, an vero in anguſtias compellatur, aliis dijudicandum relinquo.

Cur Pietatem Ariſtoteles omiſerit?

An Virtutes Ariſtotelicæ omnia ſecundæ Decalogi tabulæ præcepta in ſe contineant, eoque fere tradant ordine, quo in Decalogo exiſtunt?

§. XIX.

Deſiderata nova. Pertractatis iis, quæ ad explicandum VII. Deſideratum faciunt, tendimus jam, quod erat ultimum, ad Octavum, ubi occaſione Profeſſoris Pietatis atque Morum notamus, eſſe qui ut in Academiis *Eloquentiæ Laconicæ* Profeſſor quoque inſtituatur neceſſa-

Profeſſor Eloquentiæ Laconicæ.

ceſſarium arbitrantur, cujus officium in eo conſiſtere debeat, ut juvenes manu potius quam lingua promptos eſſe doceat, eorumque vaniloquentiam caſtiget. Quid enim, monente Cicerone *Lib. I. de Orat.* eſt tam furioſum quam verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia nec ſcientia? Huic Joh. Amos Comenius *Profeſſorem Neceſſitatis ſive Frugalitatis* adjungi deſiderat, qui in publicis Lectionibus, privatisque exercitiis *quantum ſit quo carere poſſunt homines*, ſapienter tradat. Et quemadmodum ſupra laudatus Becmanus *Polit. Paral. Cap. X.* quantum ad Jurisprudentiam *Profeſſionem Juris Gentium* aliquibus in locis in uſum vocatam, in omnibus Academiis introduci optat, & in Medicina *Profeſſionem Practicam*, ut ſcilicet Machaoniæ artis Cultores a Medicis (quod Lugduni Batavorum fieri obſervavi) ad ipſos ægrotos ducantur, ibique de applicandis Profeſſionis ſuæ præceptis ratiocinari diſcant; ita idem in Moralibus *Profeſſorem Oeconomiæ* deſiderat, qui non generalibus ſaltem terminis, verum ipſo uſu Studioſos informet, & ad futuram rem domeſticam præparet, cui muneri Quæſtores Univerſitatum commodiſſime præfici poſſe putat, cum hi rei œconomicæ tractandæ in Academiis adhibeantur. Sed, addit ille, inter Deſiderata „ hæc Profeſſio fuit, ex quo Academiæ fuerunt, & futura eſſe videtur, donec Academiæ futuræ ſunt. Cujus cauſa in nimio amore „ noſtri ipſorum ſita eſt, qui dum ruſticum aut alium ex fece vulgi „ Domeſtica tractare videmus, imaginamur nobis, nos quippe „ dignitate illo ſuperiores, ſimilia etiam ſine doctrina effecturos, „ unde tot diſpendia, nataque nimium tenuis ſupellex apud magnam partem Eruditorum. Gabriel Naudæus quoque *in Bibliographia Politica p. 24. ſeq.* cur *Oeconomica* hodie adhuc jaceat deſerta inquirit, ita differens: Res hæc minus arte valet vigetque „ quam experientia, & uſu, ac hominum legibus, moribus & inſtitutis circumſtantiisque rerum, temporum & actionum particularibus, quas in artem vel methodum vix poſſibile ſit reducere: „ maxime cum viri docti, & librorum ſcriptioni incumbentes, „

Profeſſor Neceſſitatis ſive Frugalitatis.

Profeſſio Juris Gentium.

Practica.

Profeſſor Oeconomiæ.

Cur Oeconomica hodie adhuc jaceat deſerta?

„ earum ferme omnium ignari deprehendantur; illi vero, qui fre-
„ quenti exercitatione ſecreta Oeconomica penitiſſime callent,
„ ut ſunt plerumque Patresfamilias, Mercatores, Inſtitores, Avari,
„ Senes, ac uno verbo homines lucro potius, quam ſtudiis dediti,
„ minime omnium apti ſint quicquam de illis ſcripto committe-
„ re; ut proinde mirum non ſit, quod præter Oeconomicum
„ Xenophontis, & duos Ariſtotelis libros de domeſtica doctrina,
„ quibus fimbrias quasdam attexuit Leonardus Aretinus, vix alius
„ ex antiquis quidquam memoria dignum literis conſignarit: niſi
Geoponici Auctores Veteres. „ forſan ad Geoponicos Auctores provocare velimus, Catonem,
„ Varronem, Palladium, Columellam & alios. Sed ipſi partem
„ tantum attigere, non totum; nec ipſam quidem adhuc integre
„ aut abſolute. Nam licet Cato, verbi gratia, præceperit opti-
„ mum Patremfamilias vendacem eſſe debere, haud emacem;
„ non tamen admonuit, quid & quantum ac quo tempore vende-
„ re oporteat, quod erat tamen maximopere ſcitu neceſſarium.
„ Unus autem noſtro tempore Ludovicus Septalius, Medicus
„ Mediolanenſis, gloriam omnem retulit, quæ ex ejusmodi tracta-
„ tione ſperari poterat, edito pereleganti libro *de Re familiari:*
„ In quo ita minute ac diligenter cuncta proſequitur, ut telum
„ ferme ſemper ad intima penetret: quemadmodum etiam feciſ-
„ ſe videmus Hieronymum Cardanum Medicum item ac Patri-
„ cium Mediolanenſem, *in ſuo Proxeneta*, *& libris de utilitate*
„ *capienda ex adverſis.* Ex Recentioribus, qui inter rei ruſticæ
Chriſtoph. Fiſcheri Oeconomia Suburbana. Scriptores non poſtremo collocandus loco, Chriſtophorus Fiſche-
rus S. J. *Oeconomiam Suburbanam* adornavit, cujus Pars Prima
Anno 1679, Secunda vero A. 1683 Pragæ in 4to prodiit. Diſtin-
Oeconomia vel Ruralis, vel Domeſtica. guit ille, quæ communis eſt doctrina, *Oeconomiam in Ruralem &*
Domeſticam, utrique juſtas, ſcituque neceſſarias Leges præſcri-
bens, quidque tum ruri & in pagis, tum domi atque in urbibus per
diſtributa tempora docenti peragendum ordine enarrans, annexo
perpetuo Calendario, in quo præcipuæ Oeconomiæ operæ in
ſynopſi per menſes diſtinctæ deſignantur, variique generis Pro-
gnoſtica.

gnoſtica alllegantur; quale Calendarium germanico idiomate Anno 1696. Jacobus Ferdinandus Felberus etiam edidit. Idemque Fiſcherus præter duas enumeratas & tertiam promiſit Partem, in qua Geometriam ruralem, ædificiorum ſymmetriam, officinas metallorum aliaque hujus generis perſequi ſtatuit; ſed morte præventus Venerem imperfectam reliquit. Nec minus digna memoratu quæ Auctore Wolff Helmhard Domino ab Hohberg, Libero Barone *Georgica Curioſa* Anno 1682. Norimbergæ in fol. prodierunt, quorum inſcriptio vernacula ita habet: Umbſtändlicher Bericht und klarer Unterricht von dem Adelichen Land- und Feld-Leben/ auff alle in Teutſchland übliche Land- und Hauß-Wirthſchafften gerichtet &c. In quod Volumen quæ ex probatiſſimis Rei Georgicæ Scriptoribus Græcis, Italis, Latinis, Hiſpanis, Afris, Belgis, Anglis & Germanis cum Veteribut, tum noviſſimis obſervavit Auctor Illuſtriſſimus, magno ſtudio congeſſit. Ipſe teſtatur non parum ſerviiſſe ſibi ſelecta manuſcripta: Ranzavium unum; partem tamen maximam res Medicas complexum: quod ipſum Danici belli tempore, anno ſeculi XXVII. e Bibliotheca expugnatæ in Holſatia arcis Ranzaviæ Bredenberg, in manus primum Viti Kitzingii, Tribuni Cæſarei; ab hujus autem genero poſtmodum ad ſe pervenerit: alterum ſuis reliquiſſe Philippum Jacobum a Grüntall in Krembſegg & Zeiler: tertium, idque præcipuum, inſtructionem Procuratoris fuiſſe, ſeu memoriale annuum e Celſiſſima domo Lichtenſtein inde jam a multis annis per Auſtriam, Moraviam, Bohemiam & Sileſiam eximiis Oeconomiæ bene conſtitutæ & adminiſtratæ laudibus florente. Verum ſingulorum memorati Operis librorum, qui numero ſunt XII, ſumma capita qui ſcire deſiderat, *in Act. Erudit. Lipſ. Anno M DC LXXXIII. pag. 313. ſeq.* excerpta ea & annotata inveniet.

Wolff Helmhard Domini ab Hohberg, Liberi Baronis Georgica Curioſa.

§. XX.

Vulgo Philoſophiæ Practicæ tres aſſerunt partes, Ethicam, Politicam & Oeconomicam; alii vero duas ſaltem ei adſcribunt, quarum

Philoſophiæ Practicæ partitiæ.

quarum prior agens *de Fine* Ethica, poſterior agens *1. de Civitate* tanquam Subjecto. 2. *de Legibus* tanquam Mediis Politica eſt. Prima a multis tam Græcis quam Latinis Interpretibus defenſa ſententia, ſingulas partes pro Diſciplinis in ſe integris & completis habet, unde evenit, ut plerique Scholaſtici, omiſſis, quas peculiari apud Ariſtotelem inſcriptione gaudere viderunt, Politica & Oeconomica, in Curſu Philoſophico, quantum ad Practica, tradiderint Ethicam, quam in εὐδαιμονολογίαν & ἀρετολογίαν, h. e. tractatum de Fine & Mediis partiti ſunt.

Plerorumque Scholaſticorũ, quantum ad practica, inſtitutum.

Alterius autem ſententiæ Patroni, qui Ethicam a Politica ut partem agentem de Fine a parte agente de Subjecto & Mediis diſtinguunt, Oeconomicam peculiarem eſſe Diſciplinam negant, ita colligentes: Ubi Finis, Subjectum & Media, ibi univerſa adeſt Methodus, atqui in Ethica & Politica traduntur Finis, nempe Summum Bonum, Subjectum & Media. E. iis abſolvitur univerſa Philoſophia Practica.

An Oeconomica peculiaris ſit Diſciplina?

Oeconomicam itaque illi ad Politicam referunt, partem a toto non divellendam eſſe aſſerentes: Argumentum eorum hoc eſt: Ubi agitur de Toto, ibi etiam de ejus parte. Civitas autem teſte Ariſtotele *Lib. I. Oeconom. Cap. I.* totum eſt, Familia ſeu Domus pars ejus, proinde Domus ibi conſideranda, ubi Civitas conſideratur: & per conſequens Oeconomica ſpecialis & a Politica diſtincta Diſciplina conſtituenda non eſt, ſed potius ad eam, tanquam ad ſuum totum, referenda. Qua motus ratione Joan. Bodinus *Lib. I. de Republica Cap. II.* eandem tuetur opinionem: *Nulla,* inquit, *probabili ratione mihi videtur Ariſtoteles, Xenophontem ſecutus, a Politicis Oeconomica, & Civitatem a Familia diſtraxiſſe: quod aliter fieri non poteſt, quam ſi membra ſingula ab ipſius corporis univerſi compage divellamus: quod quid aliud eſt quam ſine ullis ædificiis urbes conſtruere velle?* Verum notandum hic 1. magnam eſſe differentiam inter τὸ divellere & diſtinguere. Non divellitur pars a toto, id eſt non ſeparantur Familiæ a Civitate, ſed diſtinguitur ſaltem Oeconomica a Politica quoad tractandi modum. 2. ubi agitur de toto, ibi agendum etiam de ejus parte, quatenus ſcilicet illa ſub genera-

generalem cum toto conſiderationem cadit, non vero prout peculiarem ſortitur reſpectum. Diverſi vero utique reſpectus ſunt Familiæ in Politicis & Oeconomicis conſideratæ. Politicus Familias conſiderat, qua ſunt partes & ſeminaria Civitatis, & communi Reipublicæ juri ſubjiciuntur, idque ſalutis communis gratia: Oeconomicus autem, qua privatis includuntur terminis, & peculiarem habent prudentiam, quæ moderatur uxores, imperat ſervis, educat liberos, & rem caute poteſt facere, parta ſolicite tueri, & quæſitis frugaliter uti, domus & familiæ ſervandæ cauſa; quo de argumento prolixius diſſerentem vide Wolffgangum Heiderum *in Philoſophiæ Politicæ Syſtemate Cap. I. p. 43. ſeq.* ipſumque Ariſtotelem *Lib. II. Politic. Cap. I.*

§. XXI.

Porro inter *Deſiderata* referri quoque ſolet cultus doctrinæ de Affectibus, quos enumerare velle & diſponere res viſa laboris plurimi, & ſucceſſus incerti. Stoici Veteres quatuor tantum tanquam primarios ſtatuerunt, Voluptatem, Dolorem, Cupiditatem & Metum, quorum mentem apte Horatius expreſſit:

Cultus doctrinæ de Affectibus inter Deſiderata etiam, refertur.

In definiendo eorum numero variant Auctores.

Gaudeat, an doleat, metuat, cupiatve; quid ad rem?

Alii vero cum Platone in Timæo ſex: Voluptatem, Dolorem, Audaciam, Metum, Iram & ſpem. Ad Ariſtotelem quod attinet, nec ille quidem ſatisfacit, Excandeſcentiam, Audaciam, Invidentiam, Gaudium, Amorem, Odium, Deſiderium, Æmulationem, Miſericordiam, Timorem, Spem, Pudorem, Indignationem, Gratiam, & id genus commotiones alias in Rhetoricis & Ethicis paſſim allegans, in quibus quædam deeſſe, quædam redundare, quædam etiam confuſe tradi jam diu Eruditi judicarunt. A Scholaſticis poſtea XI. enarrati, qui, ut Methodi haberetur ratio, ad duas Facultates *Appetitum Concupiſcentem* & *Iraſcentem* reducti fuerunt, ita tamen ut alter Appetitus ab altero non re, ſed ſola ratione, diſtingueretur. Atque ſecundum hanc ſententiam *Appetitus Concupiſcibilis* circa Bonum & Malum ſimpliciter, illud appeten-

Affectus Appetitus Concupiſcentis & Iraſcentis.

 do,

do, hoc fugiendo verſatur; *Iraſcibilis* vero τὸ Difficile & Arduum ſibi habet propoſitum, ad quod non ſine obſtaculis pervenitur. Ad illam claſſem referuntur: I. *Amor* (ex opinione boni ortus) II. *Cupiditas* ſeu *Deſiderium*, ac III. (ſi re optata potiaris) *Gaudium*. Nec minus IV. (ſi malum præſumis) *Odium*, hinc V. *Fuga* ſeu *Abominatio*, ac VI. denique (ſi declinare malum nequis) *Triſtitia*. In hac autem locantur: I. *Spes*. II. *Deſperatio*. III. *Metus*. IV. *Audacia*. V. *Ira*. Ac *Spes* quidem emergit, ſi bonum nos poſſe conſequi exiſtimamus; ſin minus, ſurgit *Deſperatio*. Contra reſpectu mali, ſi id ſuperare valemus, *Audacia*, ſi non valemus, *Timor* oritur. Quod ſi vero malum jam premat nos, gliſcit *Ira* ad reſiſtendum. Hæcque eſt popularis, ac in Scholis recepta hodie Affectuum diviſio, cui, cum optimorum, antiquiſſimorumque Philoſophorum auctoritate munita ſit, ſubſcriberemus nos, niſi una vel altera ratio levem quandam diſſenſionem imperaret.

Quid circa hanc Scholaſticorum diviſionem obſervandum?

Non improbamus equidem reductionem Paſſionum ad duo illa capita, Concupiſcibile & Iraſcibile: id vero non placet, quod illud ab hoc non objectis, ſed ratione quadam accidentali ſaltem, quæ in difficultate conſiſtit, diſcernatur. Appetitus enim Concupiſcibilis, quemadmodum ex dictis conſtat, bonum & malum ut ſic; Iraſcibilis vero quatenus idem arduum ac difficile eſt, reſpicit. At non poteſt rem ita variare hic reſpectus, ut diverſum inde objectum oriatur. Intueamur quæſo alias Animæ Senſitivæ facultates Viſum & Auditum, ac τὸ viſibile illius, hujus vero objectum τὸ audibile deprehendimus, ſive cum difficultate ſint conjuncta, ſive minus. Par eſto de Intellectu judicium, cujus objectum τὸ intelligibile eſt, ſive facile illud ſit, ſive difficile. Atque ita hic quoque circa Appetitum rem ſeſe habere exiſtimo. Præterea ſecundum uſitatam illam Paſſionum ſeriem attribui perperam *Odium* & *Fugam* Concupiſcibili, *Spem* vero Appetitui Iraſcibili, quis non animadvertit? Proinde accuratius verſabimur hic, ſi habita objecti ratione ad facultatem *Concupiſcentem* illos affectus referamus, qui ad bona naturæ ſenſitivæ grata nos inclinant; eos

vero

vero ad Iraſcentem, quibus mala eidem naturæ contraria averſamur. Qua ratione quatuor paſſiones I. *Amorem.* II. *Gaudium.* III. *Spem.* IV. *Deſiderium* Concupiſcibilis: ſex vero ſequentes I. *Iram.* II. *Odium* (Fugam) III. *Triſtitiam.* IV. *Deſperationem.* V. *Metum.* VI. *Audaciam* appetitus Iraſcibilis jure ſibi vendicabit. Vide hoc argumentum prolixius tractatum in Diſſertatione Anno 1693. a me ſcripta: *de Paſſionum noſtra, ac Chriſti hominis, Animæ differentia.* Hisque cogitata Veterum de Affectuum diviſione abſolvuntur, in quibus cum animi conſiſtat cultus, miratur Franc. Bac. de Verulamio, quod hæc doctrinæ moralis pars, quam inter Deſiderata collocat, in corpus nondum redacta ſit. In qua quidem cultura, & morbis animi perſanandis tria eſſe perpendenda putat, videlicet *Characteres diverſos diſpoſitionum, Affectus & Remedia.* Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria: *Complexio ſive conſtitutio ægri, morbus & curatio.* Ex illis tribus autem poſtremum tantum in noſtra poteſtate ſitum eſt; priora duo non item. Verum & in iis, quæ in poteſtate noſtra non ſunt, non minus diligens facienda eſt inquiſitio quam in his, quæ poteſtati noſtræ ſubjiciuntur. Etenim illorum perſpicax & accurata cognitio ſubſternenda eſt *doctrinæ de remediis*, ut eadem commodius & felicius applicentur. Neque enim veſtis corpori aptari poteſt, niſi menſura corporis ante excipiatur, quemadmodum de hac ſua Methodo *Lib. VII. de Augmentis Scientiarum Cap. III.* ipſe ſcribit telam aliquanto longius producens. Quæ ejus conſilia procedente tempore aliquos moverunt, ut huic ſtudio majori invigilarent cura, quamvis phyſica magis quam morali conſideratione rem examinarint, fatente id de ſe ipſo Carteſio in Reſponſione ad Secundam Epiſtolam Tractatui de Paſſionibus præmiſſam: *Apparet mihi propoſitum non fuiſſe, explicare Paſſiones Oratorio more, imo ne quidem inſtar Philoſophi Moralis, ſed ſolummodo ut decuit Phyſicum;* qui, cum in principalium ac primitivarum Paſſionum enumeratione brevis eſſe voluerit, Parte II. de Paſſion. Animæ Artic. LXIX. ſequentes ſex: *Admirationem, Amorem, Odium,*

Verulamii nova methodus tractandi doctrinam de cultura animi.

Carteſius phyſice ſaltem Paſſiones explicavit.

Odium, Cupiditatem, Lætitiam & Mœrorem admittens ſaltem, pari jure ad breviorem numerum, nempe ad tres illas primas *Admirationem, Amorem & Odium* reducere omnia potuiſſet, quod in Enchiridio Ethico Lib. I. Cap. VII. Henrici Mori eſt judicium.

§. XXII.

Philoſophia Practica Medicinæ habitu induta.

Egregiam navavit operam Vir Cl. Vincentius Placcius, qui, ut eo melius applicationis habere rationem poſſet, Philoſophiam Practicam Medicinæ habitu induit, de quo inſtituto in Tract. de *Morali Scientia augenda p.15.* ita mentem ſuam aperit: Omnino „recte fecerit Moralis Philoſophiæ interpres, ſi quemadmodum „Medicus corporis, ſic ipſe Morum hominis curationem ſe pro„fiteri, ſive quemadmodum ille Corporis neceſſarium bonum, „Sanitatem, ita ipſe totius hominis ultimum bonum, Felicitatis „ſive Beatitudinis Civilis nomine vulgo veniens, ſibi propoſitum „eſſe, continuo meminerit. Et vero quemadmodum in toto „hoc Univerſo tam arcte conjunctas ſibi invicem binas res nullas „deprehendere licet, ac animam humanam cum corpore, quam„vis etiam diſſimiliores inter ſe nullæ dentur: ita neque majo„rem analogiam ullam exiſtimo dari poſſe, quam utriusque hu„juſce, Morum videlicet atque Corporum Medicinæ. Atque „neſcio prorſus an frequentiorem etiam ullam apud antiquos „aut recentiores Theologos, Philoſophos, Oratores, Poetas Græ„cos ſive Latinos metaphoram invenire liceat, atque hanc de „Medicina, & ejuſce partibus ſanitate videlicet, morbis, curatio„nibusque ad animum moresque translatis. Sane apud Stoicos „latinos ſæpius fere morbos animi & ægritudines, quam vitia „legas, & ſani atque inſani voces a corpore ad animum adeo cre„bro ſunt translatæ, ut utri jam ea magis eſſe propria velit uſus, „quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi, prorſus „ambiguum cenſeri poſſit. De Græco νοσεῖν ſimile quid fere „obſervat Eraſmus in 1. Tim. 6. v.4. Et locus Tullii 3. Tuſc. Qu. „c.6. in propatulo eſt: cujus ſimilem habet alium V. de Finibus, „ubi *Ars vivendi eſt Prudentia*, inquit, *ut Medicina valetudinis.*

Quibus

Quibus impulſus laudatus Auctor Anno MDCLXXXV. lingua vernacula *Typum Medicinæ Moralis*, & Anno XCV. latino idiomate *Acceſſiones Eth.* edidit, in quibus p. 9. methodum ſuam ſequentibus breviter exhibet: Ethica partitione atque ordine meliori „ prorſus abſolvi non poteſt, quam ſi ad analogiam Medicinæ, „ pars ejus fiat Univerſalis, ſive Generalis alia, & alia Particularis, „ ſive Specialis. Univerſalis, quæ Summi Boni adipiſcendi præ- „ cepta generalia univerſim exponat. Cujus iterum partes ſunt „ quinque. Nimirum I. *de homine moraliter conſiderato*, i.e. *beando*, „ cujus & animus cum ſuis functionibus, & corpus animo ſerviens, „ & amborum mutua connexio, cum afficientibus externis ſpe- „ ctanda. II. *de Summo Bono*, ſeu beatitate, toti homini, ſingulisq; „ ejus partibus competente. III. *de Malo Summo*, ejusque par- „ tibus, ſeu morbis animi. IV. *de Signis Bonitatis, malitiæve* „ emendabilis, aut incorrigibilis. V. *de Remediis*, ſeu adminiculis „ emendationis noſtræ. Hanc excipit Pars Specialis anteceden- „ tia ſingulis vitiorum ſpeciebus accommodans. v.g. Iracundiæ, „ Superbiæ, Avaritiæ &c. curandæ præcepta partite juxta ſuperio- „ ra principia univerſalia tradens. Nempe quemadmodum & „ *Medicina* ſuis Doctoribus duplex eſt, alia Generalis, alia Specia- „ lis. Generalis, comprehendens univerſalem curandi rationem, „ partes habet quinque, quæ ſunt I. *Phyſiologia*, cujus pars Ana- „ tomia, de corporis humani partibus. II. *Hygieine*, de Sanitate „ totius corporis, & partium ipſius. III. *Noſologia*, de morbis. „ IV. *Semeiotica*, de Signis valetudinis bonæ, malæ, inque melius „ deteriusve declinantis. V. *Therapeutica*, de Medicamentis tam „ ſimplicibus, quam compoſitis, eorumque adhibitione agens. „ Eas denique omnes excipit Pars ſpecialis, ſeu Practica vulgo „ dicta: ſingulis morborum ſpeciebus ſuas ſignorum atque cura- „ tionum ſpecies applicans. Ipſe vero in memorato *de Morali Scientia augenda* Commentario *pag. 74. ſeq.* ingenue fatetur, ad Moralium curationum artem ſuperiori jam ſeculo ac deinceps Viros doctos contuliſſe operam, quorum primum fuiſſe putat

Placcii Typus Medicinæ Moralis.

Aloyſii Loyſini de compeſcendis animi Affectibus opuſculum.

Aloyſium Loyſinum, Utinenſem Medicum, cujus *de compeſcendis animi affectibus per Moralem Philoſophiam & medendi artem* tripartitum opuſculum, in forma, quæ vocatur octava, Baſileæ A. 1562. impreſſum vidit, ex præfixaque Dedicatoria Venet. 1561. data Epiſtola hæc notavit: *Unum illud minime prætereundum cenſeo, nimirum adbuc neque inter Græcos, neque inter Arabes, neque inter Latinos inventum fuiſſe, qui ad illud* (argumentum curationis Moralis) *tractandum hoc pacto acceſſerit, cujus exſtent monumenta. Neque enim ignoro paucula quædam obiter a nonnullis tradita eſſe, de compeſcendis animi Affectibus, ab aliis etiam de induſtria, inter quos* Galenus *fuit, cujus tamen quæcunque de cognoſcendis curandisque animi morbis ſcripta fuere, uno duntaxat capite a nobis comprehenſa ſunt.* Ipſum Opuſculum, pergit memoratus Placcius, ad Medicinæ perfectionem accommodatum eſt totum, ne videlicet

Ejus ſumma Capita.

„ Affectus impediant curationes morborum, quos, illis male neglectis, hactenus a Medicorum plerisque feliciter curari nequiviſſe contendit. Eorum Affectuum ex *Galeni Arte Parva c. 85.* ſolos ſeligit quinque: Iram, Triſtitiam, Furorem, Metum, atque Invidiam: ad quos reliquos omnes putat reducendos, præter *Lætitiam,* cujus curam cur omiſerit, Lib. I. cap. 4. hanc rationem reddit: *Quis, vel ſi poſſit, præſervet hominem ab hoc affectu? Nam cum omnino moriendum ſit, quid felicius contingere homini poteſt, quam ſi antequam corpus ægrotet, aut contabeſcat, aut doleat, antequam ullæ naſcantur querimoniæ, repente præ gaudio animum exhalet? Quare ſtultus in hac re mihi admodum fuiſſe videtur Philippus Macedo, qui dum uno die tres lætos nuncios accepiſſet; Magne, inquit, Jupiter, pro his tantis bonis modicum reponas mali, quaſi immenſæ lætitiæ temperamentum petens: veritus ſcilicet, ut ego arbitror, ne cum minime poſſet tantam animi perpeti ſuſtinereque lætitiam, repente moreretur* &c. Deinde Parte I. de Affectibus univerſe & ſingillatim ordinat tractanda, quæ Libro II. exequitur, ſatis parce, quantum ad Morum Philoſophiam pertinet, ac emendationem veram impetrandam, cujus neque cuncta, neque

neque potiora præcepta tradit in Affectuum ullo. E. gr. Iræ præ-
ſervatoria remedia dat ſeptem iſta: 1. *Mane ſimul ac ſurgas e ſo-
mno, diei imminentis agenda conſiderare, veſperique recolere memo-
ria, quod peractum eſt, & ita num ratione an affectu duce vixiſſe
præſtet, expendere.* 2. *Singulis horis habere in promptu opinionem,
ut inter egregios numerari velis.* 3. *Amicum monitorem adhibere.*
4. *Illius etiam erronea monita perpeti.* 5. *Recordari deformitatis ira-
torum.* 6. *Pudorem ſervare.* 7. *Legere ſcripta moralia contra iracun-
diam.* Iræ vero jam natæ curationem ordinat quadruplicem: „
1. *Subtrahere illos, quibus iraſcimur.* 2. *Rogare ut differat vindictæ
executionem.* 3. *Jubere ut ſedeat iratus.* 4. *Philoſophiæ præceptis
uti.* Quæ, monet Auctor noſter, an huic debellando vitio ſint „
ſuffectura, vel præcipuam illi opponendorum partem conſti- „
tuant, aliis nunc judicandum relinquo. Plutarchum in ſuo „
libello hiſce potiora nobis indicaviſſe, non debeo tacere. Ita „
Triſtitiæ ex bonis fortunæ amiſſis præſervatoria medicamenta „
Moralia ſola tria nobis idem proponit: 1. *Fingere ſe nulla bona
fortunæ habuiſſe.* 2. *Diſcere liberalitatem, dediſcere avaritiam.*
3. *Legere ſcripta Philoſophiæ contra Triſtitiam.* Talibus abſoluto „
Libro Secundo Tertius ſuccedit, ad noſtrum inſtitutum nihil „
quicquam faciens, utpote Rhetoricam exhibens Medicam per- „
ſuadendæ purgationi, venæſectioni, ſimilibusque curis admit- „
tendis argumenta percenſens. Serius hocce prodiit Lælii Pere- „
grini *de affectionibus animi dignoſcendis & dijudicandis* ad Cardin.
Carolum Borromæum ſcriptus libellus (qui an idem ſit cum eo, „
quem ſub illo nomine de moribus Romæ 1600. editum pag. 44. „
Mſſ. Rhodiani, quod apud me eſt, legitur, adhuc ambigo) cura „
M. Abrahami Schulteti recuſus, qui eundem ſuis Ethicorum „
libellis duobus Argentinæ A. 1614. editis in octava pariter forma „
ſubjunxit. Is auctor hunc tractatum ex ſuis ad Nicomachia „
lucubrationibus ſe confeciſſe ſcribit, quæ lucem an viderint, „
adhuc juxta cum ignariſſimis ſcio. Eſt autem ille Commen- „
tariolus elegantiori, quam Loyſini, ſtylo conſcriptus, cæteroqui „

Lælii Peregrini de Affectibus animi dignoſcendis & dijudicandis libellus.

„nihilo inſtructior, quod ut iterum eodem exemplo Iracundiæ „dem probatum: Ejus hæcce remedia XIV. præſcribit: (1) *Suſpicionem læſis demere contemptus, quo plerumque ſe lædi putant.* (2) *Non a lædente ſed ab opinione noſtra nos affici, cogitare. Quod ipſe remedium a Stoica duritie deprom ptum, paucis uſui fore pollicetur.* (3) *Moderate ſentire de ſemetipſo.* (4) *Iram ex animo puſillo, imbecillo, & abjecto proficiſci, perpendere.* (5) *Turpe cenſere injuriam referre.* (6) *Uti cibis frigidis, aquæ potu, ſomno remiſſo brevique, cæterisque bilem ac calorem minuentibus, cavendo inediam;* (7) *aures præbere ſermonibus bonis.* (8) *cogitare quantum ipſe mali ſæpe ſimiliter feceris.* (9) *Propoſitum non iraſcendi renovare ſæpius.* (10) *terminare certis temporum intervallis, quibus exigas profectus a temetipſo rationem.* (11) *Mora.* (12) *Occaſiones removendæ.* (13) *Muſica.* (14) *Erumpere in verba moderata.* Quæ ex Plutarcho „deprompta ſunt omnia, numero ſolo ac ordine mutatis. In re„liquis autem etiam eſt conciſior idem auctor. Qui num lege„rit Loyſinum, haud dixerim, etſi quandoque concordat cum „eodem, ultra quam veroſimile ſit futurum, ni legiſſet, quem „tamen nusquam laudat, aut verbulo commemorat. Præter „hoſce binos alium neminem philoſophice hoc argumentum „tractantem, qui ſit alicujus pretii, legiſſe nunc recordor. Nam

Hieronymi Lamas de Methodo curandorum animorum opus.

„Hieronymi Lamas *de methodo curandorum animorum* Madriti „ſeculo hoc ineunte excuſum opus, haud etiamnum videre mihi „contigit, eſſe tamen Theologicum potius, quam Philoſophicum „conjecturo; qualia multa cum ab aliis Pontificiorum religioſis, „tum a Jeſuitis ſunt conſcripta titulis *Aſceticorum, Pugnarum Spiritualium, Introductionum ad vitam devotam, Ducis peccatorum,* „*Exercitiorum Spiritualium,* aut aliis inſcriptionibus inſignes, qui„bus uti multa continentur, ex ſola revelatione nota, nec pauca „etiam ſive ad revelationis ſive ad rationis exigas normam, erro„nea, fatendum tamen illorum de bonorum operum ad ſalutem „facientium errorem ſaltem hoc boni nobis dediſſe, ut præ omni„bus ferme aliis, ad ipſam praxin virtutis acquirendæ, rationes ac medi-

meditationes bene multas contulerint. Etſi nec noſtræ reli-„ gionis Doctores hic nobis omnino defuerint, uti Joh. Gerhardi „ Schola pietatis, aliorumque pugnæ Spirituales, Scholæ pietatis, „ atque Praxes, & ſimilia ſcripta ſane auro contra cara nobis ha-„ benda teſtantur. Anglorum etiam cumprimis hic Theologo-„ rum Moralium induſtria magnopere foret commendanda, ſi „ vel ſolum *Noſce te ipſum* Danielis Dyken, & *Medicina animarum* „ Abrenethii exſtarent: præter quæ tamen alia quoque multa „ ipſis in hoc genere debemus alibi forte commemoranda. Sed „ ad Philoſophica revertamur, qualia duo præcipue ſcripta in hoc „ argumento, neſcio qua fatorum invidia nata ſimul atque dena-„ ta ſæpe mecum adeo luxi, quotiesque in eorundem memoriam „ revocabor, iterum lugebo. Illorum alterum eſt Petri Sarpi, „ qui Monachus ordinis, quem vocant Servitorum, factus, inde „ Paulus audire cœpit, ac poſtea contra Pauli V. furores a Venetæ „ Reipubl. partibus ſtetit, Theologus omnium judicio ſummus. „ Illius vitam nobis reliquit ipſius Sodalis Fulgentius Italo idio-„ mate primitus conſcriptam, ſed in varias poſtea linguas transla-„ tam. In ea narrat Auctor, hunc eximium plane Virum poſt „ omnia ſcientiarum genera delibata, illi ſe ſtudio totum dediſſe, „ quod de vitiis eradicandis & inſerendis animo virtutibus agit; „ ipſumque vita non modo exprimere continuo, fervore plane „ ſingulari, cujus multa documenta recenſet, allaboraſſe, ſed in „ eo genere quoque libros aliquot egregios conſcripſiſſe, quorum „ unus inter alios *de Animi Medicina* genio ſcribendi ad Plutarchi „ ſtylum methodumque proxime accedente conſcriptus ipſi Ful-„ gentio ſit viſus: in quo Medicos ſanando corpori hactenus ſo-„ lum adhibitos aphoriſmos, etiam animo curando applicari feli-„ citer deprehenderit. Eum ego librum, quia nusquam licet „ ſedulo quæſitum, invenire, vel ipſum, qui vidiſſet, quemquam „ potui, cum auctore diem ſuum, antequam publico naſceretur, „ obiiſſe, mihi perſuadeo, doleoque. Non tamen æque impenſe „ ac ſcriptum ejusdem, aut melioris etiam, etſi non publici fortaſſe „

Petr. Sarpi de Animi Medicina liber.

 ſaporis,

Scipionis Claramontii Moralis Medicina.

„ ſaporis, alterum Scipionis Claramontii, Ceſenatis, Philoſophi „ longe ſummi, cujus opera Mathematica quædam habemus, & „ de ratione ſtatus libros Italicos, a Domino Avunculo meo Johanne Garmero Phil. & Med. Doctore & Protophyſico Patriæ „ communis noſtræ, latine redditos, jamque ſub prelo ſudantes. „ Hic Claramontius vere ſe Scipionem in hoc Morali libello nobis exhibere voluit, conſcripta *Morali Medicina* integra, cujus ipſe „ conſilia methodumque in ejusdem una parte Semeiotica, „ Venetiis 1625. primum, ac iterum curante V. Cl. Hermanno „ Conringio Helmſtadii 1665. in forma utrobique quarta excuſa „ præfatus exponit, ac integrum opus, ut confectum omnino, „ aliquoties, & in illa Semeiotica, & in Italicis de Ratione ſtatus „ libris ipſe per capita citat, cujus tamen an ulla pars alia lucem „ hactenus viderit, æque mihi ac Summo Conringio eſt ignotum: „ Niſi quod ſponſionem facere auſim, nihil quicquam ex iis prodiiſſe, adeo in Italia Galliaque ſedulo apud omnes & Bibliothecarios & Librarios ea de re perquirendo, nihil unquam inveni „ comperive. Atque utinam exſtarent vel ſaltem illius Autoris „ Curationum Moralium libri, fortaſſis haud exiguum Moralis „ Philoſophiæ noſtræ incrementum haberemus, & felicius ſingulas viriorum ſpecies oppugnandas, quam hactenus a quoquam „ eſt factum, aggrederemur. Adeo Viri illius acumen, & huic „ ſtudio vacans diuturna induſtria, nec non documentum illuſtre „ in Semeiotica datum, omnino magnum quid & incomparabile „ mihi promittit, cujus adeo jacturam merito dolemus: nec enim „ tam egregium opus in obſcuro latitare tamdiu potuiſſe, fit credibile. Sane ut de ignotis mihi Recentiorum innumeris adeo „ ſcriptis nihil ex ſuſpicione mera pronunciem, neque de aliquibus Poſidonii videlicet atque Chryſippi aliorumque ſcriptis deperditis ſermonem ſuperius breviter habitum repetam, aut in „ longius extendam: utque Sinenſes mihi ſolo nomine notos,

Confutius.

„ dubiis laudibus non proſequar, quorum tamen Confutius non „ videtur in boni, virtutis, officiorum atque felicitatis imaginibus depin-

depingendis ſubſtitiſſe: ut denique non magis mihi lectos Ara-„ bas neceſſario ſilentio involvam, quos inter tamen aliquis Naſar-„ dinus Abukaſemus eruditiſſimum libellum ſingillatim *de Scien-„ tiæ partibus, quibus inſtar medicamenti languores animi ſanantur, „ atque morbi curantur* agentem conſcripſiſſe, *in Semita Sapientiæ* „ ex Arabico ab Abrahamo Echellenſi verſa memoratur: certe „ tot veterum, Epicteti puta, M. Antonini, Senecæ, Plutarchi alio „ rumque licet ordine nullo ſcientiam referente, attamen pru-„ dentia zeloque virtutis incomparabili relictæ nobis admonitio-„ nes, multum me præter modo memoratos recentiores, in con-„ cinnando Typo Partis Therapeuticæ Acceſſionum mearum ad-„ juverunt. Hæc Placcius. Quibus confinia ſunt, quæ aliquoties jam laudatus Magn. Dan. Omeiſius *in Arte regendorum Affectuum*, Ethicæ Ejus Pythagoricæ Anno 1693. editæ adjuncta p. 129. & 130. in compendio tradit: tandemque nec prætermittenda hic Arnoldi Weſenfeldii in Academia Electorali Viadrina Profeſſoris *Pathologia Practica*, quæ Anno 1696. prodiit, ac peculiari Syſtemate Origines Paſſionum, diſtinctionem, cognationes & miſturas penitius excutit, uſus item & abuſus, ipſosque fontes dirigendi non tantum proprios, ſed & aliorum Affectus exponit, generaliaq; a ſpecialibus ſegregat; qui ipſe Auctor pathologicis hiſce principiis ſuperſtructum *Theatrum Univerſale Motuum vitæ Civilis & Militaris* ſiſtere quoque orbi erudito promittit. Coronidis loco, non poſſum quin paucis indicem, notatu eſſe digna, quæ ſupra allegatus Arnoldus Geulincs de Actionibus *in Vita Vulgi, Philoſophica, & Chriſtiana* Ethicæ ſuæ pag. 321. ſeq. commentatur, ubi quod vulgus vocat Conſcientiam, meram Paſſionem eſſe monet; quod cum animadverterent Philoſophi, contrariam viam inſiſtere decreviſſe, & *contra Paſſiones* ſuas agere conatos eſſe; eos autem, qui vere probi ſunt, ut Chriſtiani, *nec ex Paſſione* (in quo eſt manifeſta impotentia & effœminatio) *nec contra Paſſionem* (in quo eſt manifeſta inſania aut immanitas) *ſed præter Paſſionem* agere docet. Et quamvis Paſſio actiones eorum ſæpe comitetur, non

Naſardinus Abukaſemus Arabs.

Omeiſii Ars regendorum Affectuum.

Arnoldi Weſenfeldii Pathologia Practica.

Ab eodem promiſſum Theatrum Univerſale Motuum vitæ Civilis & Militaris.

Differentia actionum in vita Vulgi, Philoſophica & Chriſtiana.

non dare tamen uſquam eorum actionibus cauſam, ſed ſolam Rationem eſſe, cui id eſſe juris voluerunt, ut actiones eorum jubere vel inhibere poſſet. Atque hæc de methodo domandorum Affectuum, quæ longo tempore inter Deſiderata fuit, dixiſſe ſufficiat.

§. XXIII.

De S B ſeu Felicitate hominis in hac vita magna ſententiarum diverſitas.

De Summo Bono ſeu Felicitate hominis in hac vita commemorandum etiam aliquid. Sunt ſane de ea tot opiniones, quot capita, jam vero

Cuique ſuum caput eſt ut pileus: improbat Hermes,
Approbat Hermannus, nec idem placet omnibus unquam.

Mirumque eſt, ut cum Auguſtino *Lib. X. de Trinit. Cap. IV.* loquar, cum capeſſendæ atque retinendæ Beatitudinis voluntas una ſit omnium, unde tanta exiſtat de ipſa Beatitudine rurſus varietas atque diverſitas voluntatum, non quod aliquis eam nolit, ſed quod non omnes eam norint. Seneca inquit: *Facilius inter Philoſophos, quam horologia convenire,* quod hoc quidem loco falſum deprehenditur. Illi enim, cum nil aliud jactent, quam prudentiam, recte vivendi modum, uſumque rationis; nondum tamen ſibi temperare poſſunt, quin ſecum, partim cum aliis rixentur, ac de vitæ genere, quam ingreſſuri ſint contendant. Qui idem agere videntur, quod Gubernatores, qui cum omnia, quæ pertinent ad navigationem, diligenter præparaverunt, navem maximam, apparatum firmiſſimum, inſtrumentorum copiam, nautarum obſequium, accuratam artis peritiam, aptumque ſaburræ onus, in ipſa tamen navigatione errant, nec ſatis quo ſit eundum inveniunt, cum multos quidem portus videant, ſed nullum certum, ut inſignis ille Platonicus Philoſophus Maximus Tyrius optime judicat. M. Terentius Varro *in L. de Philoſophia* ſua ætate CCLXXXVIII. de Summo Bono ſententias frequentatas fuiſſe afferit, quarum tamen pleræque in bono creato, quod acquiritur naturaliter & poſſidetur, terminantur. Qui ulterius pro-

Pleræq; in bono creato terminantur.

progreſſi ſunt, cum Pythagora, Platone aliisque Veterum Summum Bonum hominis in Ente perfectiſſimo DEO collocarunt, *Finemque Objectivum* vocarunt, ad diſtinctionem Beatitudinis hominis, quam in poſſeſſione ſive fruitione Summi illius Boni, vel ut Pythagoras & Plato loqui amant, in cognitione & ſimilitudine DEI, ſive amicitia, & conjunctione cum DEO conſiſtere, *Finemque Formalem* dixerunt. Quæ Veterum Philoſophorum aſſertio, etſi tanquam S. Scripturæ non contraria cæteris Gentilium de Summo Bono ſententiis merito anteferenda ſit, non poteſt tamen, nec debet homo Chriſtianus in philoſophica hac ac naturali DEI cognitione, quæ imperfecta eſt & ad ſalutem non ſufficiens, acquieſcere; quin amplectenda revelata illa gratiæ auxilio obtinenda felicitas, ducens nos ad perfectam beatitudinem, quam Petrus 1. Epiſt. I, 4. 5. vocat *hæreditatem, quæ non perire poteſt, nec contaminari, nec marceſcere, in cœlo nobis ſervatam, qui virtute DEI cuſtodimur per fidem ad ſalutem, quæ parata eſt revelari in tempore noviſſimo.* Confer hic Vincent. Placcii Tract. Helmſtadii Anno 1677. editum, cui Titulus: *Philoſophiæ Moralis Plenioris Fructus præcipuus*, qui eſt agnoſcere illius ope, Philoſophiam non ſufficere beatitati ſolidæ ulli conſtituendæ, nedum acquirendæ: Revelationem vero divinam ei neceſſariam, certisque ſignis (in ſola Religione Chriſtiana deprehendendis) a falſa qualibet ſuperſtitione diſtinctam non poſſe non exiſtere.

In philoſophica ac naturali Dei cognitione non eſt acquieſcendum.

§. XXIV.

Sunt qui ad explicandam philoſophico modo hauſtam ex S. Literis doctrinam notitia de Statu Integritatis tanquam hypotheſi utuntur. Cum enim Philoſophus Chriſtianus in illo Protoplaſtum pleniſſime Summum Bonum poſſediſſe videt, eundem jacturam ejus feciſſe quidem audit, recuperationem tamen nobis non omnino denegatam eſſe, ſimul intelligit. Quæ ut eo melius pateant, B. D. Valentini Alberti Diſſertatio allegari hic meretur, quam Lipſiæ Anno 1683. ſub hac inſcriptione edidit: *Delineatio Summi Boni humani, ſecundum hypotheſin Philoſophiæ*

Delineatio S. B. humani ſecundum hypotheſin Philoſophiæ Chriſtianæ.

 Chri-

Recuperatio S. B. Theologici. *Chriſtianæ.* In ea S. B. in hac vita vel Theologicum, vel Philoſophicum eſſe aſſerit. Illud in recuperatione Imaginis Divinæ aut Status Integri quoad ſpiritualia bona, quæ erant Sanctitas & Juſtitia concreata, per lapſum Protoplaſtorum in totum amiſſa, conſiſtit. Quod audiens ex Theologo Philoſophus Chriſtianus, ſimulque percipiens ad ſtatum integrum pertinuiſſe etiam moralia & intellectualia bona, quæ pariter ſunt deperdita; cogitat an hæc ad ſuam forte ſphæram ſpectent, in eaque aliquo modo recuperari poſſint? Enim vero ad recuperationem bonorum ſpiritualium vires requiri ſupernaturales, Theologo facile credit, atque inde bonum illud vere Theologicum eſſe, meritoque ita dici agnoſcit; in recuperandis tamen bonis moralibus & intellectualibus vires naturales non plane nullas eſſe, tum in ſcrutinio naturæ corruptæ experitur ipſe, tum ex orthodoxo Theologo etiam diſcit; atque hinc tale bonum natura ſua Philoſophicum eſſe, jureque ſic vocari animadvertit. Statim autem ut vidit, ſe poſſe quadantenus hoc bonum viribus ſuis recuperare, ſimulque agnoſcit, ſe illud quoque facere debere, non tantum quod natura unicuique commendata ſit perfectio & redintegratio ſtatus ſui, ſed etiam quod in Chriſtiana Philoſophia valeat conſequentia a neceſſaria recuperatione in ſpiritualibus, ad neceſſariam recuperationem in Intellectualibus & Moralibus bonis. Ulterius, dum ex Theologo audit, in recuperatione bonorum ſpiritualium conſiſtere S. B. Theologicum hominis in hac vita, concludit, etiam in recuperatione bonorum Intellectualium & Moralium Summum ejuſdem Bonum Philoſophicum collocandum eſſe. Id enim eſt ſummum, quod tranſcendere non poſſum. Atqui in utroque foro, tam Theologico, quam Philoſophico hæc duo bona in hac vita tranſcendere non poſſum. E. Imo vero non tantum in eſſentia, ſed & exiſtentia S. B. Theologicum & Philoſophicum a Chriſtiano Philoſopho hic conferri poſſunt. Neutrum enim in hac vita perfecte obtinetur, & ne obtineri quidem poteſt. Theologus id toties fatetur de ſuo, quoties ad pro-

profunditatem peccati originalis reſpicit, & propter eam renovationem in hac vita inchoative tantum, in altera vero conſummative dari ſtatuit. Philoſophus Chriſtianus autem quî poſſit ignorare imperfectionem ſui boni, cum faſſi ſint etiam Gentiles:

- - - *vitiis nemo ſine naſcitur, optimus ille eſt*
Qui minimis urgetur. Horat. Serm. L. I. Sat. 3.

Et Plinius in Panegyrico: *Nemo exſtitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio lædantur.* Pravitas enim naturæ noſtræ neminem latet; Chriſtiano vero Philoſopho qua originem & progreſſum plene cognita eſt, planeque perſpecta. Hinc ejus lachrymæ. Præterea Chriſtiana Philoſophia, poſtquam ſemel aditum ad Paradiſum invenit, in eoque hominem vidit integrum, mox aliud argumentum excogitat, petitum ab aſſimilatione cum DEO in hoc genere bonorum; quæ cum propter illum ſint eminentiſſima, non poteſt non eſſe Summum Bonum. Per quodcunque enim in Philoſophia ipſi aſſimilamur DEO, id in Philoſophia eſt S.B: atqui per recuperationem bonorum Intellectualium & Moralium &c. E. Neutra præmiſſa opus habet probatione. Nam & Seneca homo Ethnicus huic aſſimilationi tantum olim in Epiſt. XCVI. tribuit, ut ad ipſum cultum, ultra imitationem Deorum requiſiverit nihil. Quando autem recuperationem hanc tam Intellectualium quam Moralium Bonorum eſſe dicimus, eo ipſo ad diviſionem S.B. Philoſophici in Theoreticum & Practicum haud obſcure reſpicimus. Ambæ nimirū facultates rationales in anima hominis integra erant ornatiſſimæ, quemadmodum poſt lapſum eheu! in nobis conveniunt in deformitate. Intellectus, qui hodie ignorantia craſſiſſima laborat, olim ſcientiis exquiſitiſſimis inſtructus erat. Voluntas, quæ hodie vitiis immerſa eſt, olim examuſſim prædita erat virtutibus. Utrumque hoc damnum ſtudio Summi Boni Philoſophici reſarcire conamur, Intellectui ſua bona, hoc eſt Scientias; Voluntati itidem ſua, nempe Virtutes, quantum in nobis eſt, reſtituentes. Quibus poſitis concludit

S. B. Philoſophici redintegratio.

S. B. Philoſophici in Theoreticum & Practicum diviſio.

Cl. Auctor *Summum Bonum Philoſophicum in genere* eſſe complexionem Bonorum Intellectualium & Moralium, quæ homo integer olim habuit, & per lapſum amiſit, viribus autem naturalibus homo lapſus aliquo modo recuperavit. *In ſpecie vero Summum Bonum Theoreticum* eſſe perfectionem aut redintegrationem Intellectus per Scientias; *Practicum*, Voluntatis per Virtutes Morales. Hancque doctrinam facere ait ad ſententiam Ariſtotelis tum confirmandam, tum perficiendam magis magisque, qui dum I. Nicomach. Cap. VI. Summum Bonum dicit eſſe *Operationem ſecundum Virtutem optimam & perfectiſſimam in vita perfecta,* non tantum S. B. Practicum hic, ſed & Theoreticum X. Nicomach. Cap. VII. ſubſumere potuit. Verum de egregia hac recuperandæ Felicitatis demonſtratione loco citato plura.

§. XXV.

Tres Civilis Prudentiæ partes.

Dixi ſupra quod Civilis Prudentia ſive Politica ſit pars Philoſophiæ Practicæ poſterior, quæ (docens Rempublicam bene inſtituere, & inſtitutam recte gubernare, unde tribus potiſſimum partibus *Nomothetica*, *Conſultatoria* & *Judiciaria* abſolvi ſolet,) a Veteribus non minus quam Recentioribus in Artis ſyſtema redacta, ac certo ordine pertractata eſt. Inter antiquos Plato & Ariſtoteles principatum tenent, qui cum Græcarum Rerumpublicarum, quæ maximam partem Democraticæ fuerunt, habuerint rationem, hodierno in Europa ſtatui, plerumque Monarchico, non adeo inſerviunt, niſi forte ex Operis Politici Ariſtotelici Interpretibus & Explanatoribus, quos Gabriel Naudæus *in Bibliographia Politica*, & Michael Piccartus *in Commentario ſuo, Prolegom. p. 15* recenſent, fructum aliquem carpere liceat: at Neotericos Librorum Politicorum Scriptores, non eodem omnes habendos pretio, quis hic enumeret? Dant eorum præceptis complementum, magnamque affundunt lucem tres illuſtres, ſed crumena deficiente minime frequentandæ Scholæ: *Peregrinationes, Comitia* & *Aulæ.* Cumque Philoſophia de pane lucrando non ſit, ipſaque, ſi ei forte impenditur opera, non niſi propter ſupe-

Scriptores Politici antiqui & recentiores.

Illuſtres Politicorum Scholæ.

Moralis Philoſophiæ ad Juriſprudentiam manuductio.

ſuperiores Facultates addiſcatur, non defuerunt quoque, qui ſic eniti volentibus manus auxiliatrices porrexerunt. Ac Legum quidem Studioſis (nam ubi deſinit Ethicus & Politicus, incipit JCtus) obvenerunt & opitulati ſunt Celeb. Joh. Schilterus *in Manuductione Philoſophiæ Moralis ad veram, nec ſimulatam Jurisprudentiam*, & Joh. Eiſenhart in libello cui titulus: *Inſtitutionum Juris Naturalis in Moralis Philoſophiæ doctrina Repræſentatio;* quibus addi poteſt Chriſtiani Weidlingii *Philoſophia Juridica* Anno 1696. per Tabulas edita, in qua Poſitiones Ethicæ & Politicæ ex Jure depromptis exemplis illuſtrantur. Quoad Theologiam vero, quod huc etiam manu quaſi ducenda ſit juventus, allegare ſaltem placet prudentiſſimam Legem, a Magiſtratu Norimbergenſi Moralium Profeſſori præſcriptam, quæ citante eam Joh. Conrado Dürrio *in Piccarti Iſagog. in Lectionem Ariſtotelis p. 198.* ita habet: „Profeſſor Moralis Philoſophiæ Ethica Ariſtotelis & Officia Ciceronis interpretator, inter doctrinam Philoſophicam de Moribus & Decalogum collationem inſtituito, ad quem ceu omnium virtutum fontem omnia reducito, & in traditione virtutum non tantum ad finem politicum, ſed etiam Chriſtianum reſpiciendum & virtutes ad Deum & proximum dirigendas eſſe, ſedulo moneto." Lex a Magiſtratu Norimbergenſi Moralium Profeſſori præſcripta.

§. XXVI.

Cum teſte Platone *in Cratylo* extra Græciam apud diverſas nationes Sapientia effloruerit, Græcanicæque Philoſophiæ parens Barbarica ſit, non ab re fuerit, ſi de Doctrina Morali Barbarorum quorundam nonnulla in medium proferamus. Ac offerunt ſeſe hic primo loco SABII, Philoſophi antiquiſſimi, quorum inſtituta ac diſcipulorum placita Gregorius Abulfarajus inter antiquos Chriſtianos Arabas Scriptor non incelebris *in Hiſtoria Dynaſtiarum*, ab Edoardo Pocockio ex Arabico verſa, & anno 1663. Oxon. in lucem edita p. 184. in compendio nobis tradit: *Hoc eſt quod nobis conſtat de Secta Sabiorum. Profeſſionem eorum eandem eſſe cum Chaldæorum antiquorum profeſſione, Keblamque ipſorum polum* Doctrina Moralis Barbarorum quorundam. Sabiorum inſtituta.

arcticum. Quatuor Virtutibus Intellectualibus ipſos diligenter ſtudere, *& præterea ex lege profeſſionis eorum illis, ut ter orent, injunctum eſſe; primum ante ortum Solis, ſemihora aut minus, quæ oriente Sole finiantur octo incurvationes, quarum ſingulæ tres contineant adorationes; ſecundo ita ut finiatur oratio meridie, declinare incipiente Sole, conſtetque quinque ingeniculationibus, quarum unaquæque tres contineat adorationes; tertio Oratione ſimili ſecundæ, & finienda occidente Sole. Jejunia illis injuncta eſſe triginta dierum, quorum primus eſt octavus Adari, dein novem dierum, quorum primus eſt nonus Alcanuni prioris, nec non ſeptem dierum, quorum primus Shebati octavus. Stellas invocare, multa offerre ſacrificia, de quibus non comedunt, ſed penitus igni abſumenda tradunt. A fabarum & allii eſu abſtinere, nonnullos etiam a phaſeolis, braſſica, crambe & lentibus. Dicta eorum affinia ſunt dictis Philoſophorum; argumenta eorum ad probandam* DEI *unitatem longe firmiſſima ſunt. Autumant animas ſceleratorum novies mille ſeculis cruciari, deinde ad miſericordiam* DEI *redire.* Ex quibus apparet, quod Virtutum Intellectualium ſtudium inter prima Sabii duxerint; quo modo autem id excoluerint Auctor non exprimit. Sunt qui breviter ad tria Capita: *Animi & Intellectus illuminationem, Devotionem mentis, Corporisque munditiem* omnem eorum Diſciplinam Morum revocant, in quibus cum CHALDÆIS aliqua ratione conveniunt, quorum Moralis Philoſophia duabus partibus abſolvitur, exaltatione ſcilicet ejus, quod in nobis divinum eſt, i. e. Mentis, & depreſſione ejus, quod brutum, quod ἄλογον eſt, i. e. Appetitus ſenſitivi. Quoad primam partem dignus memoratu locus eſt, qui in Hieroclis Operibus Edit. Londinenſ. 1654. inter Symbola Pythagorica occurrit, ubi ex græco verſa ita habent: *Chaldæi dicunt Animam alatam eſſe, cumque alæ excidunt, illam in corpus præcipitem ferri, tum demum illis ſubcreſcentibus ad ſuperos revolare. Zoroaſtrem autem diſcipulis percontantibus, quo pacto alis bene plumantibus volucres animos ſortirentur? Irrigetis, inquit, alas aquis vitæ. Iterum ſciſcitantibus, unde has aquas peterent?*

Chaldæorum Moralis Philoſophia.

Illis

Illis per parabolam reſpondit. Quatuor fluvius DEI Paradiſus abluitur & irrigatur, unde vobis ſalutares aquas haurietis. Nomen fluminis, quod eſt ab aquilone, quod Rectum denotat, quod ab occaſu, quod Expiationem, quod ab ortu, quod Lumen, quod a meridie, quod nos Pietatem interpretari poſſumus. Hanc Animi exaltationem tanquam primam Ethicæ Chaldaicæ partem conſequitur altera, quam depreſſionem Appetitus ſenſitivi diximus, cum ſcilicet vinculis corporeis Mens ad inferiora detorquetur, quo reſpectu in materia & ex materia malum omne homini evenire docuerunt. Cujus quidem ſecundæ partis compendium Symbolum illud Sapientum Chaldæorum fuit: ὕλης σύμβολον πυρὶ θείῳ ἐδαπανήσομεν, materiæ ſtercus igne cœleſti abſumemus, ſeu ut Pſellus expoſuit: Divino lumine corruptibilem & ſordidam hominis partem eluemus.

§. XXVII.

Celebris Magorum apud Perſas Sectæ fundamentum Morale Abulfeda *in Hiſtoria Cap. de Perſis* in magnificatione ſeu veneratione Lucis, & fuga tenebrarum ponit. Lucem DEUM primum Kadiman Antiquum æternum eſſe Yardam dictum; Tenebras DEUM eſſe ortum, cui nomen Ahraman. Ad primum nempe Lucem ritus ſacri referuntur, quo etiam cultus Ignis pertinet, qui a Magis & Chaldæis ad alias Gentes dimanavit: quomodo autem per Ignem traduxerint liberos ſuos ut expiarentur & luſtrarentur, Benjam. Tudelenſ. *in Itinerario p. 108.* ediſſerit. Circa alterum autem, *Fugam* ſcilicet *tenebrarum*, præcepta Morum inculcabant, quæ ſi ſancte obſervarentur, animos dicebant depuratos, & a cupidinibus corporeis exſolutos ad liberum æthera, unde profecti erant, rurſum adſpirare; hinc quoque ut refert Agatharchides *Lib. II. Rerum Perſicarum*, Feſtum nomine *Interitus vitiorum* celebrarunt. Præterea in Platonis *Alcibiade* legimus, inſtitutos Perſarum Reges a Magis in *Sapientia* (ſeu Magia Zoroaſtris, quam ibi θεῶν θεραπείας vocat) *Juſtitia, Temperantia & Fortitudine*; atque hunc in finem delectos fuiſſe quatuor e Magis, Regi qui eſſent

Magorum apud Perſas Sectæ fundamentum morale.

Reges Perſarū a Magis in quibus inſtituti?

Recentiorum Perſarum Philoſophia Moralis.

eſſent a latere, Sapientiſſimum, Juſtiſſimum, Temperantiſſimum ac Fortiſſimum. Ad Recentiorum Ignicolarum Philoſophiam Moralem quod attinet, tradit Boullay le Gouz *Itinerarii ſui Cap. XX.* Pandectas Sacras, *Zundavaſtaw* dictas, ipſis eſſe, quæ in duos tomos diviſæ ſint. Primus de Aſtrologia judiciaria & Phyſicorum motuum cauſis agit, alter vero Tabulas legis triplicis continet.

Prima Præceptorum Tabula Laicis præſcripta:

I. Pudori, Decoro ac Æquitati ſtudendum, ut procul ſis a Libidine Faſtu, Vindictæ cupidine & Furto.

II. Timorem amandum.

III. Omnia deliberato animo agenda, ut prava rejicias, perſequaris honeſta.

IV. Primas qualibet die de amore Dei *ſuſcipiendas eſſe cogitationes, quippe qui ſit agnitionis objectum.*

V. De die faciem inter precandum Soli obvertendam, noctu Lunæ, quoniam teſtes ſunt divinæ lucis contra Dæmonas, qui tenebris gaudent.

Secunda Tabula Præceptorum Sacerdotalium:

I. Precum formulas non mutare.

II. Alterius opibus minus inhiare.

III. Mendacia vitare.

IV. Impuras cogitationes procul eſſe jubere.

V. Zundavaſtaw memoria tenere.

VI. Pollutiones evitare.

VII. Injuriarum obliviſci.

VIII. Laicos in precum & ſacrificiorum ratione informare.

IX. Nuptiarum curam habere.

X. Templa frequentare.

XI. Non credere aliam eſſe legem quam hanc ſuam, neque illi quidpiam detrahere ſub pœna ignis æterni.

Tertia

Tertia Tabula Præceptorum Archiſacerdotalium.

I. Si impurum quid, aut perſonam, cujuscunque religionis illa ſit, attigerit, lavacro corpus purgare.

II. Suis ſibi manibus victum parare plantando, ſerendo, metendo.

III. Decimas a Laicis accipere, quæ ad ipſum jure ſpectent.

IV. Superbiam & vanam gloriam fugere, opesque miſericordiæ operibus diſtrahere.

V. Domum proximam templo ſtruere, ut nemine advertente illud ingrediatur.

VI. Crebriores inſtituere lotiones, munditiem in victu obſervare, abſtinere a complexibus conjugis, cum ſacra ſunt peragenda.

VII. Superare inferiores Aſtrologia judiciaria & ſcientia naturali.

IIX. Neminem niſi DEUM *timere.*

IX. Quemlibet peccatorum ſuorum admonere, quicunque ille ſit.

X. Veras inter ſe & falſas revelationes diſcernere.

XI. Admirari miſericordiam divinam & clam habere divinæ gloriæ revelationes.

XII. Alere ignem ſacrum cœlitus delapſum, usque dum tellurem ignis abſorbeat.

Idemque le Gouz memorati *Itinerarii Cap. II.* Brachmanum & Gymnoſophiſtarum apud Indos octo præcepta recenſet: I. *Creaturam viventem ne peſſundetis.* II. *Ne peccetis quinque ſenſibus veſtris. Oculi non ſint vanitati intenti. Lingua ne loquatur perverſa. Aures pravis ſermonibus occluſæ ſint. Guſtus vinum averſetur, ut & carnem & hujusmodi alia. Manus non tangat immunda.* III. *Attenti eſtote cum precum & meditationum tempus eſt.* IV. *Ne mentiamini, ne diſſimuletis.* V. *Procul eſſe jubete cordis duritiem, amplectimini miſericordiam, ut proximum adjuvetis.* VI. *Neminem opprimite, nec tyrannidem exercete.* VII. *Stati dies ſint jejuniorum ac Nuptiarum.* VII. *Ne furemini.* in quibus exornandis, certisque gnomis illuſtrandis opera eorum præcipue verſata eſt. Plura hanc in rem videri poſſunt in Libro cui titulus: *Specimen Sapientiæ Indorum*

Brachmanum & Gymnoſophiſtarū apud Indos octo præcepta Moralia.

Veterum, qui græce ex Mſ. Codice Holſteniano, cum verſione nova latina, opera Sebaſtiani Gottofredi Starkii Anno 1697. in 8vo prodiit.

§. XXVIII.

Sinenſium Diſciplina. Eorum arrogantia. De Sinenſium vicinæ Indis Nationis Diſciplina magnificentius multa, quam verius a nonnullis jactari ſolent. Ipſique tam altum gerunt ſupercilium, ut cum ipſa pene Gente ſua & literas, & ſapientiam cœpiſſe glorientur, ac teſte M. Paulo Veneto *Itinerarii Cap. I.* aſſerere non vereantur, *quod ipſi ſint ſoli, qui duobus luminibus reſpiciunt, Latini vero uno lumine tantum videant, cæteras nationes eſſe cæcas.* Confucii Scientia Sinica latine expoſita. Princeps Philoſophorum inter eos Confucius eſt, cujus *Scientia Sinica* latine expoſita ſtudio & opera Proſperi Intorcetta, Chriſtiani Herdtrich, Franciſci Rougemont & Philippi Couplet Patrum Societatis Jeſu, Pariſiis Anno 1687. in fol. e Bibliotheca Regia in lucem prodiit; ex quo Opere quantum ad Moralia, ſi, quæ merentur annotationem, excerpas, aſſeverare auſim, aliquot paginarum capere ea anguſtiam. Videatur libellus: *La Morale de Confucius* Amſtelodami Anno 1688. in 12mo editus. Specimẽ Ethicæ Sinenſium. M. Martinius *Hiſtor. Sinenſium Cap. IV. p. 129.* hoc Ethicæ eorum ſpecimen ex ipſo Confucio exhibet: *Magna ſive magnorum virorum doctrina in eo poſita eſt, ut cum quisque ſe ipſum perfecerit, alios quoque perficiat, ſic ut omnes unum hoc ſummum bonum conſequantur. Sed ſui ipſius perfectio in eo conſiſtit, ut quisque lumen naturale in ſe accendat, clarumque reddat, ita ut a lege naturæ, præceptisve a natura inſitis nunquam exerret. Quod quia ſine vera rerum cognitione ſcientiave fieri non poteſt, inde Philoſophiæ danda eſt opera, per quam quæ agenda, quæque fugienda ſint, ſcientiam habeamus. Hac ſcientia conſilia noſtra dirigimus; hac voluntatem, & actiones perficimus, ut nihil ſentiamus, nihil velimus, niſi quod eſt rationi conſentaneum. Exinde corporis etiam exiſtit ſenſuumque perfectio, & in omnibus externis actionibus apta ex virtute conſtitutio, quæ nunquam proventura eſt, ſi non e bona mente velut e fœcunda matre efflorеſcit.* Cum quo Nicol. Lombardus conferri mereretur, qui

qui in *Epiſtola de Statu Regni Sinenſis ad Cl. Aquavivam* refert, omnem Sinenſium de Moribus doctrinam ad ſex præcepta redactam, quæ noſtri inſtar Decalogi illis ſunt. Primum eſt: *Parentibus omnes obediunto.* II. *Superioribus honorem & obſervantiam deferunto.* III. *Inter proximos & vicinos concordiam & pacem concilianto.* IV. *Liberos ac nepotes literis ac diſciplinis honeſtis inſtruunto.* V. *Partes ac officia ſua quilibet debite exequuntor.* VI. *Nemini ullam injuriam irroganto, ſive corporis læſione, ſive Adulterio, ſive Furto.* Quæ ſane, quemadmodum & cæterarum extra Græciam Gentium allegata dogmata, tantum abeſt ut pro Oraculis Sibyllæ haberi debeant, ut potius in quotidiano uſu poſita, in compitisque plebeque vulgaria ſint.

§. XXIX.

Varii excogitati ſunt Modi tractandi Moralia. A Veteribus tres recenſentur: *Gnomologicus, Paradigmaticus* & *Apodicticus*, qui poſtremus in Ariſtotelis Scriptis obſervatur. Poſſunt vero, ſi accurate hic verſari, ac diſtincte ſingula proponere velimus, plures introduci, ad ſexque capita referri omnia, ita ut ſeorſum ſiſtantur ea, quæ pertinent I. ad rationem *Parabolicam, Mythicam & Poeticam.* II. *Dialogiſticam.* III. *Satyricam.* IV. *Paradigmaticam vel Exemplarem*, quo & Dramata referenda. V. *Dogmaticam, Characteriſticam, Paræneticam vel Præceptivam, Aphoriſticam ac Gnomologicam.* Huc ſpectant Adagia, Apophthegmata, Emblemata, Hieroglyphica, Inſcriptiones, ænigmata atque Symbola. VI. denique *Apodicticam* vel *Demonſtrativam*, & *Syſtematicam*; de quibus formis modisque volente DEO in peculiari Tractatu (quod quantum ſcio nemo fecit adhuc,) ex inſtituto agam. Non prætermittendus hac occaſione Johannis de Gerſon, (vel ut a nonnullis vocatur Charlierii, ab aliis Carlerii) Pariſienſis quondam Cancellarii, Libellus, in quo ſecundum ordinem partium Orationis, per quæſtiones & reſponſiones varia Moralia, piasque meditationes Lectori ſuggerit. Titulus ejus eſt: *Donatus Moralizatus*, qui, taceo alias Operibus Auctoris adjunctas Editiones,

Varii Moralia tractādi modi.

Johannis de Gerſon Donatus Moralizatus.

 prima

prima vice ſeorſum in 8v. maj. non memorato anno impreſſus, deinde Anno 1514, ac noviſſime A. 1692. cum notis & Animadverſionibus Jo. Friderici Hekelii. Octo ille Capitibus *I. de Nomine*. II. *de Pronomine*. III. *de Verbo*. IV. *de Adverbio*. V. *de Participio*. VI. *de Conjunctione*. VII. *de Præpoſitione*. VIII. *de Interjectione* abſolvitur, omniaque ad hominem, varios ejus affectus, ſtatumque tam hujus, quam futuræ vitæ applicantur. Tradiderunt etiam quidam Moralis Philoſophiæ præcepta Carminibus, quod, Favorito teſte *in Vita Cæſar*. quæ habetur *inter VII. Illuſtrium Virorum Poemata*, Amſtelod. A. 1672. edita, ante Virg. Cæſarinum nemo ex propoſito tentavit: notusque eſt Friderici Dedekindi *de Morum Simplicitate* liber A. 1584. editus, atque *Grobiani & Grobianæ* nomine inſignitus, in quo actiones hominum genere Elegiaco in gratiam ruſticitatis amantium, ſenſu contrario per ironiam exprimuntur. Ad extremum, ſuppeditavit paſſim in Scriptis ſuis Erhardus Weigelius, Mathem. in Academia Jenenſi Prof. Celeber. *de formandis ad mentem Veterum, puerorum inſtitutionibus*, non ſpernenda in multis conſilia, videatur in ſpecie facta ab Eo Anno 1691. lingua vernacula Relatio: Wie weit es mit der angeſtellten Kunſt-und Tugend-Schul bißher gekommen ſey? Præoccupavit vero nonnulla ſub initium hujus Seculi Magnus Pegelius, *in Theſauro Rerum ſelectarum* &c. p. 113. & 114. ita ſcribens:

Moralis Philoſophiæ præcepta Carminibus tradita.

Frid. Dedekindi Grobianus & Grobiana.

Erhardi VVeigelii de formandis ad mentem Veterum puerorum inſtitutionibus conſilia.

Magni Pegelii de eadem re cogitata.

„Rationes aliæ & peculiares eæque, licet pleræque prope obviæ, „tamen hucusque non ſic cogitatæ, nec uſurpatæ, quibus pueri „inprimis ſeu juniores, & illi ſi ſic velis, utriusque ſexus, tum & „alii ad virtutes perducuntur, & a vitiis avertuntur: ſic ut voluntas & animi affectio & inclinatio eorum indecens, prava & „noxia corrigatur, ſeu melior & perfectior reddatur, & hinc mores, vita, actiones ad optima quæque & ſalutifera conformentur. „Quomodo Virtutum quoque Schola quædam Ethica ſingularis „ſeorſum inſtitui, vel ſub Schola ab initio hic dicta eadem ſimul „comprehendi & exerceri poſſet. Unde Schola una eademque „uno eodemque tempore haud prolixe omnia peragens, linguarum,

rum, elocutionis, doctrinarum, virtutum exoritur. Qualis „ Schola mediocrem, eamque veram, dignam & utilem ſine fu- „ co, figmentis & nugis informationem, & praxin intellectus „ & voluntatis, cum horum ſive interiorum animo conceptorum, „ & voluntariorum exteriori patefactione, quæ ſermone, loquela „ ſeu oratione, & hinc ſcripto exeritur, adeoque hominem totum „ perfectiorem efficit. Et quidem media & hæc ipſa, & quæ „ jam ante & alibi etiam hic oblata & inſinuata ſunt, ad finem quæ- „ ſitum & exoptatum cum aliis pluribus, tum præcipue in Ethicis „ hic propoſitis revera plus conferunt & efficiunt, idque facilius, „ citius & verius exſequuntur, quam ſi alias Ethicam perhibitam „ & doctrinam penitus pernoſcas, exhaurias & edoceas.

CAPUT V.

DE VARIA FORTUNA DOCTRINÆ JURIS, NOVOQUE EJUSDEM HABITU.

§. I.

Juris Naturalis ad Leges applicatio ex Philoſoph. Practica diſcenda.

DIctum in Capitis præcedentis §. *III.* quod ex ſententia Ariſtotelis duæ ſint Philoſophiæ Practicæ partes, quarum primam, quæ circa merum Jus Naturale verſatur, Philoſophi ſedulo elaborarint, alteram autem, quæ *Jus æquum* conſtituit, quoniam hæc Juris Naturalis portio plene perfecteque cognoſci nequit niſi ab iis, qui cum Philoſophiæ ſcientia Juris Civilis conjunxerunt cognitionem, incultam reliquerint; JCtos vero, qui in Judiciis verſabantur quotidie, laborem illum continuaſſe. Cum igitur illa, quæ in Juris Naturalis ad Leges applicatione conſiſtunt, Philoſophiæ Practicæ partem abſolvant, operæ pretium erit Capiti Morali ſubjungere ea, quæ ad Juris Civilis doctrinam, quantum ad præſens inſtitutum, pertinent. Sane

 quic-

Pleræq; Leges Romanæ non ſunt niſi concluſiones.

quicquid ſcimus vel principium eſt, vel ex aliquo principio orta concluſio, quarum, ſi Leges Romanas percurramus, magnam ibi copiam deprehendere licet, in quibus ſi ſecundum ſcientiam (ſcire enim eſt rem per cauſam cognoſcere) verſari quis vult, conſtare utique debet ex quo illæ fonte fluant, ex qua indubitate ſequantur cauſa? Ipſumque fundamentum ſecundum Veteres Juſtitia particularis eſt, quæ cum magnam Jurisprudentiæ materiam complectatur, illam omnem ad æqualitatis helicen direxerunt, ejecta ex familia ſua Juſtitia Univerſali, quæ tamen multo latius patet; quem autem progreſſum accuratior *Dicaſtice* habuerit, ordine hic exponendum. Ac initio quidem monemus, errare

Jus Atticum aut Hebræum non eundem præſtat uſum, quem Romanum.

„ illos qui *Jus Atticum*, ex quo Romanum deſumptum eſt, aut „ *Hebræum*, quod utrique fontem præbuiſſe credunt, eundem „ uſum præſtare poſſe, quem præſtat Romanum, exiſtimant; cur „ autem Romanum ſolum fuerit electum, nullam aliam rationem „ adferri poſſe, quam quod aliorum exemplo inducti ſimus. Certe Jura Attica & Hebræi populi, licet quoad Leges univerſales bene fuerint conſtituta, deſtituuntur tamen interpretationum ac deciſionum copia, qua Jus Romanum ſuperbit, ejusque uſus certus luculentusque redditur.

In Hebræa Rep. ſimplicior obtinebat vivendi ratio.

In Hebræa quidem Republica ex inſtituto Divino ſimplicior vivendi ratio obtinere debebat. Quælibet enim Tribus & familia definitos ſuos habebat agros, qui ſi forte per alienationem in alios translati eſſent, in magno anno Jubilæo, diſſoluta omni obligatione, ad priſtinos Dominos, eorumque hæredes revertebantur, quam ob cauſam ſubtracta frequentioris ac diuturnioris proceſſus judiciarii materia, Juſtitiæ adminiſtrandæ ratio minus operoſa, ipſaque Jurisprudentia cognitu facilis ibi fuit, multorum haud indiga Commentariorum.

Apud Orientis populos Juſtitiæ adminiſtrandæ ratio minus operoſa, ipſaq; Jurisprudentia cognitu facilis.

Id quod in reliquis quoque Orientis populis obſervatur, qui ad nutum Dominantium intenti, manu Regia potius, quam prolixo Legum apparatu gubernantur, ſecus quam in noſtro fit Foro, cujus protractas actiones Nicolaus Clenardus inter Seculi Superioris numerandus Lumina, adeo moleſte tulit, ut odio earum ac

tædio,

tædio, relicta Europa, Fezæ ſive Feſæ Afrorum inter Muhammedanos barbaros, quam fidem licet chriſtianam profeſſos cauſarum patronos agere maluerit. Facit ejus rei indicium in ſcripta Anno 1541. ad Arnoldum Streyterium, Abbatem Tongelarenſem Epiſtola, quæ habetur Epiſtol. Lib. I. p. 87. *Quia*, inquit, *tam parum me juverunt in obtinendo jure, ut fugerem litem ſempiternam, veni in exilium illud ferme ſempiternum.* Et poſt interjecta quædam: *In tam vaſta*, ait, *urbe (Feza ſ. Feſa) nullus eſt Advocatus, nullus Procurator. Ad templa ſedent Alphakii, & domi præſto eſt judex, qui dicitur Alcadi. Si qua lis oritur, quod ferme accidit propter matrimonia, utraque pars vel Alphakium adit, vel judicem; & momento temporis finitur controverſia. Quare, Reverende Domine, ſi quos Advocatos velis caſtigare, quod male defenderint tuas Decimas, mittantur huc Feſam: morientur fame, controverſiarum inopia. - - Didici adagium, quod non noverat adagioſus Eraſmus: Opes perdunt Chriſtiani litigando; Judæi conviviis feſtorum; Mauri celebrandis nuptiis. - - Quando tam inſtabilia hic ſunt matrimonia, non raro exiſtunt controverſiæ;* verum lis extincta eſt ferme *priusquam ſit conſtituta.* Similiter epiſtola ad Jacobum Latomum, Theologum Lovanienſem, eodem anno data l. c. p. 61. *Ut nulla terra*, ſcribit, *tam eſt noxiis herbis, in qua non aliqua parte Naturæ bonitas conſpiciatur: ſic gens iſta Machometica, fœdis & execrandis erroribus dementata, DEO maximas debet gratias, quod libera ſit a duplici tyrannide, Sanguiſidarum & Cauſſificorum (Controverſiarum fabros & litium Magiſtros* vocat epiſtola ad Carolum V. Cæſar.) *Vitales ſunt ut nos, & longius etiam vitam prorogant. Cumque ſint ferme L. millia familiarum* (Feſæ) *tamen nulli ſunt Advocati, Procuratores, Sollicitatores, & id genus homines. Si quæ ſint controverſiæ, quæ ferme incidunt ob matrimonia & divortia, - - non tamen pro Helena confligitur bello decennali, nec pro Beginis litigat Clenardus octo annos; verum utraque pars judicem adit; is momento temporis rem transigit: nec ſciunt, quid ſit Sententia Interlocutoria, quid Appellatio, & hujusmodi lacrymoſa mihi quondam vocabula.*

Judiciorum apud Muhammedanos forma.

Ubi-

Ubique eſt ſententia definitiva; & ferme lis ſopita eſt antequam conteſtata. Plura hujus commatis ſuppeditat B. Kortholtus noſter in edita Anno 1690. Exercitatione Theologica: *de Actionibus Forenſibus*, ubi inter alia varias de vitiis Proceſſus Judiciarii veterum Theologorum pariter ac JCtorum, noſtræque ætatis Scriptorum querelas adducit.

§. II.

Collatio Legũ Moſaicarum & Romanarum.

Tranſeant Auſtralis & Orientalis plagæ incolæ, eorumque non ſatis diſtincte tradita Jura. Ad Hebræos in ſpecie quod attinet, habetur *Collatio Legum Moſaicarum & Romanarum* ex veterum JCtorum libris, tunc temporis adhuc integris, concinnata, quam Cl. Viri Petri Pithœi Curæ eruditus orbis acceptam refert. Qua autem ætate, quove Auctore facta ſit illa Collatio incertum eſt; ante Juſtiniani tamen tempora vixiſſe eum *Proleg. ad C. Th. cap. 3.* J. Gothofredus ſuſpicatur. Exſtatque libellus ille tum ſeorſum excuſus, tum *in Fragmentis Juris Rom.* a Leevvio, adjectis Pithœi notis, p. 670. ſeq. recenſitus; ad cujus exemplum novam *Collectionem Legum Moſaicarum forenſium & Romanarum* Philippus Zepperus conſcripſit, quæ adjunctis *Canonici & inprimis Saxonici Juris* placitis Hal. Sax. Anno 1632. 8vo prodiit. Tranſeat &

Libri Rhetor. Ariſtotelis omiſſis cauſarũ civilium judiciis criminaliũ cauſarum judicia tantum declarant.

Græcorum Jus Civile, ab Oratoribus quondam excultum, ad cujus temporis uſum forenſem Ariſtoteles quoque, & ſucceſſu temporis alii Auctores *Libros Rhetoricorum* accommodarunt; de quibus tamen notandum, quod dum in Genere Orationum Judicialium ſolius accuſationis ac defenſionis doctrinam tradunt, Criminalium cauſarum judicia tantum declarent, omiſſis Civilibus quæ de rebus creditis, de dominio ac reliquis ſpeciebus Juris in re agunt.

Juris Civilis Romani progreſſus.

Tandem ex Græciæ Civitatibus ut omnis Philoſophia, ſic & Legum Scientiæ cultus in Italiam migravit, ac Romæ inprimis ſedem ſibi fixit, unde ſecundum triplicem Reipublicæ Romanæ ſtatum, ipſa quoque Nomotheſia conſideranda eſt. Reducuntur vero commode omnia ad tres ætates. Prima fuit Regiorum temporum, ſecunda Liberæ Reipublicæ, tertia Imperatorum.

Ad

Leges Regiæ.

Ad Reges Romanos quod attinet, quemadmodũ initio ſecundum eorum voluntatem dirigebantur omnia, ita ab iis quoq; paulatim Leges variæ latæ, *Regiæ* dictæ, quarum, cum poſtea illæ exoleverint, mutilæque ac mancæ ad poſteros pervenerint, Dionyſius Halicarnaſſeus, Plutarchus, Tullius, Gellius, Grammaticique veteres fragmenta collegerunt, quæ in ordinem deinde redacta, notisque ex parte illuſtrata ſunt a Paulo Manutio, Franc. Modio, Fulvio Urſino, Juſto Lipſio & Joh. Roſino *Antiquitat. Roman. L. VIII. Cap. V.* meritusque de iisdem optime eſt Valentinus Forſterus, JCtus Clariſſimus, qui in Tractatu *de Jurisdictione Romana* fragmenta Legum Regiarum cum moribus hodiernis contulit.

Fragmenta earundem collecta, & cum moribus hodiernis collata.

Cumque populum ſuum conditor Urbis Romulus in certas *Curias* deſcripſiſſet, in illarum conventibus, qui *Curiata Comitia* dicebantur, proponente Rege & ſuffragantibus Curiis Leges conſtituebantur; quæ poſtmodum eodem populo in *Centurias* diviſo, in *Centuriatis Comitiis* conditæ, unde *Curiatarum* & *Centuriatarum Legum* nomen, quas omnes Sex. Papirius in unum corpus compegit, a quo appellatio *Juris Civilis Papiriani* originem traxit.

Leges Regiæ unde dictæ Curiatæ & Centuriatæ?

Juris Civilis Papiriani origo.

Ex actis deinde Regibus Romani in cauſis privatis conſuetudine magis, quam certa Lege utebantur; ſunt tamen qui affirmant a Conſulibus quoque, conſentiente populo, latas fuiſſe aliquas Leges, quo de modo laudatus Forſterus *Hiſtor. Juris Romani Lib. I. Cap. XV.* videri poteſt.

An a Conſulibus quoque latæ Leges?

Poſtquam vero & Conſularis Imperii pertæſus eſſet populus, inſtitutaque ſedandæ ſeditionis cauſa Dictatura, quæ poteſtatem ſummam, ſemeſtri definitam ſpatio, uni tribuebat, non eſſet diuturna, plebs ipſa Tribunos ſibi præfecit: quo tempore cum circa Leges condendas, quæ poteſtas communis erat, inter Patricios ac plebem diſceptationes orirentur ac turbæ, de Legibus extraneis in Rempublicam introducendis deliberatum. Miſſi tandem in Græciam, Athenas potiſſimum, tres Legati, qui exacto triennio reverſi Leges apud Græcos obſervatas annotatasque Romam retulerunt; hinc proximo ſtatim anno ſcribendarum Legum cauſa Decemviri creati, qui illata ex Græcia

Leges XII. Tabularum, earũque Interpretes.

 in

in X. Tabulas primum diviſerunt: quibus ſequenti anno additæ adhuc duæ, ob iniquitatem adverſus populum, & nimiam propenſionem in Patricios OSCÆ in contemptum a plebe vocatæ, (Oſci enim a Romanis eæ dicebantur gentes, quæ in Italia ſermone non mere latino, ſed ſemigræco utebantur.) Hæque XII. Tabulæ fundamentum poſtea & penus totius Juris Romani fuerunt, quarum duæ poſtremæ, præter libidinem Appii Claudii, poſt biennii circiter decurſum abrogandi Decemviris imperium occaſionem præbuerunt, quod, ut Hiſtorici paſſim teſtantur, Tribunis plebis, ipſisque Conſulibus redditum. Exſtant Variorum in has XII. Tabularum Leges Commentarii, inter quos poſt Hotomannum, Conradus Rittershuſius conferri meretur, qui in peculiari Capite de omnibus, Veteribus æque ac Recentioribus Interpretibus ſuuum facit judicium. Quod ſi poſt abdicationem Decemvirorum caſus inciderent, qui Legibus illis determinati non erant, ferebantur a Conſulibus in Comitiis pro re nata novæ, accepitque adeo cum tempore, poſtquam fundata ſemel Legibus fuit, Reſpublica Romana validum Juris augmentum, ex variis fontibus derivatum.

§. III.

Diſputatio fori, ſive Prudentum interpretatio.

Prima cauſa & occaſio eſt *Diſputatio fori* ſive *Prudentum Interpretatio*, quæ *κατ' ἐξοχὴν* & in ſpecie JUS CIVILE appellatur. Cum enim prout quisque ſuo abundabat ſenſu, Legum verba in varium ſenſum traherentur, opus fuit aliqua interpretatione, non quidem cujusvis, ſed eorum, quibus experientia & longus rerum uſus prudentiam, hæcque auctoritatem comparaſſet. Fuitque Collegium illud Prudentum ſive JCtorum, de quo videri poteſt Jacob. Rævardus in Tract. *de Prudentum Auctoritate*, eo tempore tale fere, qualia ſunt hodie apud nos Germanos Scabinatus & Facultates Juridicæ, in quibus Conſulentibus, tam Litigantibus quam Judicibus reſpondetur. Hinc larga Legum collecta meſſis, quarum ubertate Rerumpublicarum ſtatum depravatum eſſe Joh. Coraſius ſuperioris ſeculi JCtus, exiſtimat, cujus ſententiæ ille

Collegium Prudentum quale fuerit?

De LL. & Interpretũ multitudine querelæ.

ille multos magnoſque defenſores reliquit, qui unanimi quaſi conſenſu non ſaltem de LL. Romanarum, ſed & Interpretum multitudine querelas movent, ut inde LL. quamplurimas, una cum JCtis, quos Legulejos vocant, e Republica eliminandas, & paucas, easdemque utiles & conciſas earum loco introducendas eſſe cenſeant. Aliis tamen alia mens eſt, quo referendum etiam non abſonum Chriſtoph. Adami Ruperti judicium *in Com. ad Pompon. Cap. VI. fol. 98.* ita ſcribentis: *Ubi nullus morbus, ſtulte agit qui remediis tentat, & aggreditur corpus ſuum: ita ſana Republ. prorſus abſurdum eſt ferre Leges. At ubi morborum Ilias invaſit corpus, nec unum remedium reſtituendæ valetudini ſufficit, nemo tam contumax & iniquus eſſe debet, ut ſpernat plura: Ita corrupto Reip. ſtatu nemo Leges ferat impatienter, etiamſi plures ſint. Nec valet: Depravati ritus, quia multæ Leges; ſed multæ LL. quia depravati ritus.* Ac de multitudine Interpretum, eorundemque nævis Idem ita: *Valde iniquum eſt ab Interpretum nævis judicare de rebus, quas interpretantur. Quid ſi enim hoc licet, quid tandem fiet ſanctiſſimorum Virorum ſcriptis? De Epiſtolis Pauli teſtatur Petrus nactas eſſe inſulſos & imperitos Interpretes, qui earum loca quædam intellectu difficiliora perverterint ad ſuam ipſorum perniciem. An ideo præſtaret eas non habere? De totius Sacræ Scripturæ Interpretibus quamplurimis novimus rancidas illos & verboſas in eam diſputationes ſcripſiſſe. Unde inter Chriſtianos diſcordiæ implacabiles, Odia plusquam Vatiniana, bella & nullum non malorum genus natum eſt. An ideo verbi divini uſum & notitiam Chriſtianis adimemus; Ita comparatum eſt cum illo infinitarum Legum corpore, quod propter multos Commentarios, & ortas inde lites nemo damnare poteſt, niſi ſit iniquiſſimus Judex. Huc igitur omnes curas convertere debemus, non ut incurramus Leges, ſed ut committamus iis, qui ea ſubſidia afferunt, ut Interpretis Officium ſuſtinere queant. Concludo, imperitiæ & peſſimis mortalium affectibus deberi omnia illa mala, quæ viri docti, ſed per hanc controverſiam Juſtiniani latus occulte ferientes Legum multitudine adſpergunt. Nec vero tunc Reip. melius conſulitur, cum paucæ*

Non valet: Depravati ritus, quia multæ leges; ſed: multæ Leges, quia depravati ritus.

 ſunt

ſunt Leges, & quamplurima arbitrio committuntur. Homines enim ſunt judices, h.e. affectibus obnoxii, ſed Leges affectibus carent, quæ ubi pauciores ſunt, plerumque ſtandum eſt judicio lubrico judicum.

Legis Actiones quid? Secunda ſpecies Juris Civilis ſunt *Legis Actiones*, quæ certæ ac ſolemnes erant formulæ a Prudentibus compoſitæ, quas Appius Claudius in librum redegit, ſcriba autem ejus Cn. Flavius vulgavit, ac toti foro expoſuit, a cujus nomine hæc Juris pars *Jus Civile Flavianum* dictum, quod a Sexto Ælio auctum *Juris Æliani* titulum mox adeptum eſt.

Jus Civile Flavianum & Ælianum unde dictum? Porro plebs ipſa quoque propter diſſenſiones, quæ ipſi cum Patriciis intercedebāt, certas condebat Leges, *Plebiſcita* nuncupatas.

Pebiſcita. Dehinc & *Senatus-Conſulta*, i.e. Ordinis Senatorii decreta & conſtitutiones materiam atq; incrementum Juri R. dederunt; cum enim auctum diſſentientemque populum legis ſanciendæ cauſa convocare toties difficile eſſet, æquum eſt viſum, vice populi Senatum conſulere.

Senatus-Conſulta.

Prætorum Edicta annua. Denique per Prætores etiam profecit Juriſprudentia. Quippe eorum Edicta, ſunt verba Juſtiniani §. 8. Inſt. de J. N. G. & C. *non modicam obtinent Juris Auctoritatem: Hoc etiam Jus honorarium ſolemus appellare, quod qui honores gerunt, i.e. Magiſtratus auctoritatem huic Juri dederunt.*

Jus honorarium. Illi initio officii ſui, quod annuum erat, ut ſcirent Cives qua de re & quo modo dicturi eſſent Jus, Edicta ſua in Albo publice proponebant, quæ Magiſtratu cujusvis ceſſante vim obligandi neceſſario primum non retinebant, dum ſucceſſori in munere integrum erat vel retinere publicata ſemel Edicta, vel alia etiam pro lubitu promulgare; poſtea vero, cum id non ſine incommodo Reipublicæ fieri animadverterent, Hadriani Imperatoris juſſu & auctoritate a Salvio Juliano collecta ea ſedulo, in ordinemque digeſta ſunt, unde natum *Edictum perpetuum*, ſecundum cujus ſeriem Digeſta maximam partem concinnata: tandemque Juſtiniani tempore effectum, ut diverſæ illæ Juris Civilis Romani ſpecies in unum coaluerint corpus, valeantque hodie omnes non ut Edicta, SCta &c. verum ut Conſtitutiones Imperatoris Juſtiniani. Vide prolixius de his differentem Jac. Gothofredum in *Fontibus Juris Civilis.*

Edictum perpetuum.

§. IV.

§. IV.

Ita ergo duabus prioribus ætatibus, ſub Regibus ſcilicet & Libera Republica Jus Civile in molem excrevit: tandem vero approbato a populo Romano Principatu, Leges condendi Jus Principi quoque conceſſum, quo tamen privilegio novi Imperatores moderatius uſi ſunt, ne in principio ſtatim regiminis in odia civium incurrerent. Succeſſu temporis & Imperatorum Conſtitutionibus Jurisprudentia profecit, inter quas hoc quoque Auguſti Decretum, ut certi probatique JCti non privata, ut ante, ſed publica auctoritate Jus dicerent, de quorum munere & officio qui prolixius erudiri vult, adeat Forſterum, *Hiſtor. Juris Rom. Lib. II. Cap. LXXXI.* Atque hi ipſi, quorum frequentia circumfuſi erant Principes, (vide præter Nicolaum Henelium, qui *Vitas JCtorum* Vet. diligenter recenſuit, Bernhardini Rutilii Tractatum de *Veterum JCtorum vitis* Romæ Anno 1536. editum,) varia Reſponſorum Volumina conſcripſerunt, ex quibus deinceps propter disſenſiones & inſcitiam multorum Jura profiteri volentium, vivis JCtis neglectis, cauſarum deciſionem Judices repetebant. Servabantur præterea ab Imperatoribus quorum §. præced. facta mentio, *Edicta Prætorum*, ordinatæque a Principibus anteceſſoribus, hac tertia periodo præcipuam Juris facientes partem, *Conſtitutiones*, quas Hermogenes & Gregorius in certos Codices privato primum ſtudio digeſſerunt, Theodoſius Imperator vero unum in corpus ſive Codicem, qui inde *Codex Theodoſianus* dicitur, octo viris ad id delectis colligendas commiſit. Hicque Codex, etſi non allegetur hodie a JCtis ad deciſionem, utilis tamen eſt ad explicationem variarum Legum Juſtinianei Codicis, brevius interdum, ac ſenſus ferebat, inde excerptarum. Quibus ita ad *Juſtiniani* usque tempora perductis, videns optimus Imperator diffuſam adeo intricatamque Jurisprudentiam, ut perlegere ſingula vix datum uni homini, ne dicam plene exacteque cognoſcere, ac ideam quandam menti imprimere, Ille, ut propendebat in bonum publicum voluntatis inclinatione, cogitavit qua ratione,

Conſtitutiones Imperatorum.

JCtorum reſponſa, publica data auctoritate.

Codex Theodoſianus.

Juſtiniani Imp. digna laude & commemoratione molimina.

ne, habito utiliorum delectu, & ſuperfluis rejectis, Juris doctrinam in certos locos & capita digereret? Anno igitur Imperii ſecundo, referente digna laude & commemoratione molimina ejus Valentino Forſtero in allegata *Hiſtor. Juris Rom. Lib. III. Cap. I.* priorem Codicem, ex tribus Codicibus Gregoriano, Hermogeniano & Theodoſiano colligi mandavit, qui tres Codices continebant Imperatorum Conſtitutiones: eorum vero maxime, qui ab Adriano & Antonino Pio, usque ad Juſtiniani ætatem ſummam gubernationis tenuerunt. Has igitur Conſtitutiones Principum usque ad Juſtinianum, quia maxima diſſimilitudine inter ſe pugnabant, & indifferenter ſine judicio conſarcinatæ fuerant, divus Juſtinianus in unum corpus redigi & digeri juſſit, quæ opera demandata fuit Viris tum in Jure peritiſſimis, Triboniano Quæſtori, Dorotheo, Theophilo & aliis. Poſtquam annum in eo perficiendo opere conſumpſiſſent, anno Imperii tertio priorem Codicem juſſu Juſtiniani ediderunt *L. I. C. de Juſtinianeo Codice confirmando*. Mox Anno Imperii quarto ex omni veteri Jure Romano, quod Legibus XII. Tab. Prætorum Edictis, Senatus-Conſultis, Plebiſcitis, Prudentum reſponſis & libris continebatur, *Pandectas* colligi mandavit. Deinde ne rudes & infirmi diſcentium animi multitudine ac varietate rerum onerati, aut ſtudium Juris deſererent initio, aut incomparabili labore, & quotidiana diffidentia in eo verſarentur, breves *Inſtitutiones*, quæ totius Juris præcipua & ſumma capita continerent, conſcribi juſſit. Cum enim Jus ipſum in artem redigi & comprehendi mandaſſet, ſecutus ipſam docendi & utiliſſimam & uſitatiſſimam rationem, Inſtitutiones juventuti proponi voluit, ut ex iis totius artis Juris brevia & ſumma capita haurirent, ac præ oculis tanquam ducem quendam & monſtratorem eas Inſtitutiones, in tam ampliſſimo & late patenti ac vaganti ſtudio haberent. In compoſitione itaque Pandectarum ac Inſtitutionum quatuor anni inſumpti ſunt. Anno Imperii ſeptimo Menſe Novembri primo omnium Inſtitutiones edidit, & eodem anno, Menſe ſequenti poſt, *Digeſta* promulgavit. Anno Imperii octavo

Codex Juſtinianeus prior.

Pandectæ.

Inſtitutiones.

octavo Menſe Novembri, *novum Codicem*, priore antiquato, edidit, *L. I. C. de emendatione Codicis Juſtiniani.* Annis ſequentibus & præcedentibus quoque *Novellas* promulgavit, quæ continentur *in Authenticis*, vel Jure Juſtiniani noviſſimo. Quo autem anno quælibet conſtitutio Juſtiniani nova edita promulgataque ſit, ex ſubſcriptione colligi, cognoſcique facile poteſt. Etſi vero, addit mox Forſterus, noſtra nunc, patrumque memoria multi fuerunt, qui Juſtinianum, quod huic Operi conficiendo admoverit manum, reprehenderunt: quod pulcherrimam illam, & tot librorum admirabilem Bibliothecam abrogari & ſupprimi juſſerit: & quod, coanguſtatis libris, occaſionem nunc perpetuæ obſcuritatis, ac variarum & inexplicatarum diſputationum cauſam præbuerit; arbitror tamen audacter magis id & temere, quam prudenter & modeſte dici. Verum quidem, mutilos tantum nobis, & imperfectos Jure-Conſultorum libros obtruſos, ac ex iis ſolummodo ſententias excerptas & deſumptas, ac Pandectis inſertas eſſe; dubium tamen non eſt, maximam in illis colligendis, dirigendisque diligentiam & dexteritatem adhibitam fuiſſe, quod ex ipſa Pandectarum compoſitione, & ordinis ratione, vel (ut vulgo dicitur) continuatione facile apparet. Deinde impoſſibile fuit, tantam librorum multitudinem, ſine certo ordine diſperſam, cum judicio percurrere, & quod plus eſt, diſcrepantes diverſasque juris auctorum opiniones conciliare, & quæ prior, potior, ac rationi magis conſentanea ſit opinio, animadvertere, id quod nunc mediocri ſtudio ac judicio fieri poteſt. Putandum magis eſt, ſingulari Dei beneficio ac inſtinctu Juſtinianum ad hoc opus conficiendum impulſum & deductum fuiſſe. Cum enim maximæ deinde vaſtationes in Imperio Romano Juſtinianum ſecutæ ſint, & omnes fere boni libri vel diſperditi, vel ſaltem mutili ac imperfecti a barbaris redditi: agendæ potius DEO ſunt gratiæ, quod Juſtinianum ad horum librorum diligentem digeſtionem excitarit & impulerit, ac qualiscunque Juſtiniani voluntas agnoſcenda & accipienda eſt. Melius enim eſt optima quæque & ſelectiſſima

Codex repetitæ prælectionis.

Novellæ.

Authenticæ.

Juſtinianei Operis contra reprehenſores defenſio.

ex tot Prudentum voluminibus habere, quam una cum iis minora quoque deperdidiſſe. Cæterum quid porro in Juriſprudentiæ incrementum molitus ſit Divus Imperator, quam tradendi diſcendique rationem obſervari voluerit, quomodo, cum ante eum docendi muneri præfecti eſſent duo ſaltem, Is octo Juris Profeſſores conſtituerit, duos videlicet Conſtantinopoli, duos Berinthi, ſive in Civitate Berinthenſium, & quatuor Romæ, idem Forſterus *l. c. Cap. III.* pluribus annotat.

Octo Juris Profeſſores a Juſtiniano conſtituti.

§. V.

Præterea notum quod Juſtinianus Codicem confirmaverit, Canonibusque ejus, pro poteſtate ſua Legiſlatoria, qua tanquam Imperator & ſummus Magiſtratus gaudebat, vim Legis, quam non habuerant antea, tribuerit. Quæ Canonum collectio tantam poſt nacta auctoritatem, ut in Conciliis rebus dubiis decidendis cum S. Scriptura adhibita, *nomen Codicis Canonum Eccleſiæ Univerſæ* reportaverit. Emiſit eum gr. & lat. e Codice Manuſcr. Bibliothecæ Palatinæ Anno 1610, Pariſiis Chriſtophorus Juſtellus, Vir Eccleſiaſticæ antiquitatis peritiſſimus, quam editionem cum alia, quæ ibidem Anno 1620. publico donata, Guilielmus Voellus Theologus Sorbonicus, & Henricus Juſtellus, Chriſtophori F. diligenter contulerunt, & utramque ex antiquiſſimis MSc. Bibliothecæ Card. Julii Mazarini Lutetiæ Pariſiorum Anno 1661. integritati priſtinæ, nativoque ſplendori reſtituerunt. Ex hacque Canonum collectione (notandum quod ea, quam Stephano Epheſino Epiſcopo tribuunt, primum omnium hoc elogium meruerit, ut *Eccleſiæ Catholicæ* diceretur *Codex*) *Jus Canonicum* originem duxit, Conciliorum decretis, & decretalium Epiſtolarum appoſitione deinceps auctum multum, locupletatumque. Antiquiſſimaque collectio videtur eſſe *Canonum*, quos *Apoſtolicos* vocant, qui ab ipſis quidem Apoſtolis haud conditi, ſed a primis Conciliis & ex traditione Apoſtolica, ut *Nov. VI.* Juſtinianus indicat. Quæ de eorum *natalibus* (ſunt qui ad Clementis ætatem, primaque tempora, ſed falſo, illos referunt) *de numero*, (initio L. noti erant, quibus

Codex Canonum a Juſtiniano confirmatus.

Idem a Juſtello integritati reſtitutus.

Primus Eccleſiæ Catholicæ codex.

Origo Juris Canonici.

Canonum Apoſtolicorum natales, numerus & auctoritas.

quibus Juſtiniani tempore XXXV, poſtea plures adjecti) nec non *Auctoritate* (quæ major apud Græcos, quam Latinos fuit) prolixe diſputari ſolent, hic non adduco; id tamen certum, infra Canones Apoſtolicos *Conſtitutiones Apoſtolicas* eſſe, Clementis nomine ſuppoſitas, utpote quæ ſubleſtæ fidei auctorem produnt, erroresque minime tolerandos continent. Sed propius ad ipſum Corpus Canonicum, quod hodie in V. partes *Decretum* videlicet, *Decretales*, *ſextum Librum*, *Clementinas & Extravagantes* dividitur, *Juris Pontificii* potius, cum rebus Eccleſiaſticis civiles cauſas haud raro admiſceat, quam *Canonici* titulo inſigniendum. Suntque qui eo nomine ſpeciale Juris Canonici corpus Corporis Juris Civilis ſimiam, nec immerito, appellant Decreta cum Digeſtis, Decretales cum Codice, Clementinas & Extravagantes cum Novellis comparantes. Sicut *Digeſta*, inquiunt, veterum JCtorum Reſponſa, ita *Decreta* varia veterum Patrum dicta, & Conciliorum canones continent. *Codex* vero ut Reſcripta Imperatorum, ita *Decretales* Reſcripta Pontificum ſervant, quibus nova quædam Reſcripta, dicta *Clementinæ* & *Extravagantes* accedunt, cum *Novellis* conferenda. Quemadmodum igitur in Decreto, Jus Canonicum, ita in Decretalibus, cæterisque Pontificum Conſtitutionibus Jus Pontificium magis cernitur, de quo Franc. Duarenus inclytus ſuperioris ſeculi JCtus ita veriſſime judicat: *In Decretalium volumine multa intueri licet, quæ a priſca illa diſciplina, quam Decretorum liber a Gratiano editus continet, multum degenerent. Atque hinc natum eſt illud apud noſtrates tritum ac vulgo jactatum: Male cum rebus humanis actum eſſe, ex quo Decretis alæ creverint. Quo enim tempore conſcriptæ ſunt illæ Epiſtolæ, quibus Pontifices Romani de jure conſulentibus, more veterum Imperatorum reſpondebant, cauſæ Eccleſiaſticæ antiquam ſimplicitatem jam amiſerant, erantque hujusmodi, ut ad eas dirimendas atque definiendas JCti & Pragmatici adhiberentur.*

Conſtitutiones Apoſtolicæ ſuppoſititiæ.

Corporis Canonici diviſio.

Ejusdem cum corpore Juris Civilis comparatio.

Jus Canonicū a Jure Pontificio quomodo differat?

§. VI.

Jus Canonicum novum.

Decretum, uti dictum, primam Juris Canonici partem conſtituit, quod ex Canonibus Conciliorum, Sententiis Patrum, nec non aliquibus, ſed commentitiis Romanorum Pontificum Epiſtolis, rebus in certum ordinem redactis, collectum, in novum quoddam Syſtema evaſit.

Gratiani Decretum, ſive Concordia diſcordantium Canonum.

Celebratur ob præſtitam hac in re operam Gratianus, Patria Cluſinus, profeſſione vero Seculi XII, quo vixit, Monachus Benedict. confecto Bononiæ in monaſterio S. Felicis circa annum 1150. opere, quod *Decretum* ſive *Concordiam diſcordantium Canonum* vocavit, unde ipſe Magiſtri Canoniſtarum titulum nactus.

Magiſter Canoniſtarum, Sententiarum, & Hiſtoriæ Scholaſticæ. καθ᾽ ἐξοχὴν quis dictus?

Bellarminus Lib. *de Scriptoribus Eccleſiaſticis p. m. 188.* hunc Gratianum cum Petro Lombardo (quos duos cum Petro Comeſtore Hiſtoriæ Scholaſticæ Magiſtro pro fratribus germanis, ſed perperam, nonnulli habent) comparans: *Magiſter*, inquit, *ille fuit Canoniſtarum*, *ſicut hic* (Lombardus) *Magiſter ſententiarum & Theologorum Scholaſticorum dici meruit.* Fuitque tanta Gratiani auctoritas, ut juſſu Eugenii III. Papæ ejus Collectio in Scholas introducta ac publice explicata, eumque nacta applauſum fuerit, ut, teſte Arnoldo Lubecenſi in Chronico Salvorum, eo tempore *Doctores Decretiſtas* creaverint.

Doctores Decretiſtæ creati. Ante Gratianum Decreta collegerunt IVO Carnotenſis.

Verum tantum abeſt, ut Gratianus primus hoc Saxum volverit, ut ante eum non unus jam manum admoverit. Prætermitto hic illos, qui Canonum Epitomas ſcripſerunt, & primo adduco loco Ivonem Carnotenſem Epiſcopum, Anno 1115. defunctum, qui in uſum Eccleſiæ Gallicanæ Collectionem Decretorum fecit. Fertur etiam ſub ejusdem nomine *Pannomia*, ſeu potius *Pannonia*; Sed judice Bellarmino *de Scriptoribus Eccleſiaſticis* ea non dicitur Ivonis, quod ſit ab Ivone compoſita, ſed quod ſit *ex Decreto* Ivonis maximam partem deſumpta: eſt enim Pannomia quaſi compendium Decreti Ivonis, & ideo mirum videri non debet, quod *Lib. VIII.* multa ſint decreta Innocentii ſecundi Papæ, & ex hiſtoria Sigeberti, qui Ivone poſteriores fuerunt.

Burchardus Wormatienſis.

Ante Ivonem vero Burchardus Epiſcopus Wormatienſis, qui Anno 1026. obiit, Jus per Canones di-

ſpe

ſperſum ad generales quasdam theſes atque materiarum titulos revocare quoque cœpit. Dicitur hic ipſe Italis Brocardus, unde *Brocardica* i. e. axiomata & regulæ canonicæ, quas Damaſus vetus Juris Canonici Doctor conſcripſiſſe dicitur, & Petrus Salunus Aquilius ex Manuſcriptis exemplaribus recognovit, derivari ſolent. Habetur quoque collectio impoſtoris cujusdam, qui Iſidori ementitus nomen, qui quo tempore vixerit, (ſunt qui ad initium Sec. IX. eum referunt) & quis fuerit, David Blondellus in *Pſeudo-Iſidoro* inquirit. Is veterem Codicem plurimis Pontificum Rom. a Clemente usque ad Siricium Epiſtolis decretalibus fictis, & Dionyſio Exiguo, qui Sec. VI. *Codicem Canonum Eccleſiæ Romanæ* collegit, ignoratis interpolavit, & ad Hierotyrannidem Romanam accommodavit. Ex hocque Iſidori fonte, quod negari nequit, multa hauſit Gratianus, cujus rei teſtem Benedictum Chelidonium, Abbatem Viennenſem, inter alios hic produco, qui in Epiſtola ad Sebaſt. Abbatem Medlicenſem libris Sententiarum Bandini præfixa ita ſcribit: *Joannes Heſſus Reverendiſſimi Præſulis Vratislavienſis, & Caroli Ducis Sileſiæ familiaris gratiſſimus, virque doctiſſimus, conterraneus meus, ex Georgio quodam de Spalato* (Georgium Spalatinum intelligit) *æque doctiſſimo, Saxoniæ Ducis a ſecretis, ſeſe audiviſſe mihi aſſerebat, librum Iſidori Hiſpalenſis, Synodales conſtitutiones & Patrum ſententias continentem, in Monaſterio quodam Turingiæ, quod vallis Sancti Georgii vocatur, teneri. Unde Gratianus ille, quisquis fuit, maximam partem in ſuum Decretum congeſſerit.*

Brocardica quid, eorumque origo.

& Iſidorus impoſtor.

§. VII.

Sequuntur Decretum in Corpore Canonico Decretales, ſive recentiorum Pontificum Epiſtolæ & Reſcripta, quam collectionem auctoritate Gregorii IX. Papæ Cappellanus ejus & Pœnitentiarius Raymundus de Penna forti Anno 1230. abſolvit, id inde nactus præmii, ut Anno hujus ſeculi I. d. 29. Aprilis a Clemente VIII. in Sanctorum numerum receptus ſit. Sed præter hujus Raymundi, habentur quoque compilationes aliorum, Pontifi-

Collectio Decretalium facta a Raymundo de Penna forti.

Compilationes illa Raymundi priores, factæ ſub Honorio III.

cum R. juſſu non minus procuratæ, qualis eſt illa, quæ ſub Honorii III. nomine, qui Gregorii IX. erat Anteceſſor, a Tancredo Bononienſi Archidiacono facta, cujus Interpres fuit Jacobus Albanus, Faventinus Epiſcopus, Henrici Oſtienſis Præceptor; nec

Innocentio III.

non quæ ante hanc circa finem Seculi XII. ſub Innocentii III. Pontificatu a Bernardo Compoſtellano exhibita. Quo referendum etiam Conſtitutionum volumen, a Gilberto Abbate, & Alano Epiſcopo Antiſiodorenſi congeſtum, quibus Johann. ſive

Collectio ſecunda & prima.

Gallenſis, ſive Vallenſis, Volaterranus nomen præripuit, cujus liber ſecunda compilatio audit. Omnium autem prima collectio ea eſt, quam Alexandri III. tempore eodem Seculo XII. Bernardus, Præpoſitus Papienſis, poſt Epiſcopus Faventinus adornavit, ab Antonio Auguſtino ſeculo ſuperiori edita. Dividuntur De-

Quinque libri Decretalium.

cretales in V. Libros. I. agit de Perſonis Eccleſiaſticis, earum electione & officiis, ut & de officio Judicis. II. de Judiciis ipſis, & rebus ad judicia pertinentibus. III. de rebus Clericorum, præbendis Eccleſiarum, & hac occaſione de contractibus & Teſtamentis. IV. de Matrimonialibus. V. de Criminalibus.

Sextus Decretalium.

His ſub Annum 1300. Bonifacius VIII. *Sextum Librum* addidit, cujus eadem, quæ priorum quinque diviſio, niſi quod pauciores in Sexto tituli reperiantur. Uſus in hoc componendo Bonifacius eſt opera Guilielmi Archi-Epiſcopi Ebrodunenſis, & Beren-

Septimus Decretalium Papali auctoritate nondum confirmatus.

garii Epiſcopi Biterenſis, nec non Richardi de Senis S. R. E. Vice-Cancellarii, quemadmodum ipſum *Libri VI. Decretalium Proëmium* id indicat. Acceſſit ultimo & VII. *Decretalium liber*, Reſcripta Pontificum poſt Clementinas & Extravagantes publicata continens, quæ Petrus Matthæi JCtus Lugdunenſis circa annum 1590. Secundum ordinem Decretalium in quinque libros diſpoſita edidit: Quantum vero conſtat, Papali auctoritate is non-

Sextus Liber in Gallia non receptus.

dum confirmatus eſt; non ſecus quemadmodum in Gallia Sextus Liber non eſt receptus, quod quæ in eo extant Conſtitutiones pleræque in odium & æmulationem Philippi Pulchri Franciæ Regis conditæ, & in Romanæ Aulæ quæſtum excogitatæ credantur. Reſtant denique in Corpore Canonico *Cle-*

mentinæ

Clementinæ.

mentinæ & Extravagantes, quarum illæ a Clemente V. in Concilio Galliæ Viennenſi Anno 1311. ordinatæ, ſed a Succeſſore Johanne XXII. Anno 1320. demum publicatæ; hæ autem, ſic dictæ, quod extra Corpus Conſtitutionum in ſex Decretalium Libris contentarum vagentur, a variis collectæ ſunt.

Extravagantes a variis collectæ.

Aliquæ cum Gloſſis Johannis Monachi Picardi Cardinalis, aliæ cum commentariis Gillermi de Monte Lauduno, & Johannis Franciſci de Paviniis vulgatæ, quarum ſummam memoratus Petrus Matthæi Anno 1588. edidit; integras autem Laertius Cherubinus JCtus collegit, & titulo *Bullarii* promulgavit. At ſufficiant hæc cognoſcendis Juris Canonici progreſſibus, de quibus plura qui deſiderat, conſulere poteſt Joh. Strauchium & Caſp. Zieglerum in editis peculiaribus *de Origine Juris Canonici* Diſſertationibus, nec non Gerhardum von Maſtricht *in Hiſtoria Juris Eccleſiaſtici & Pontificii.* Poſſent quoque adduci hic ipſi fontes, quo referenda *Acta Conciliorum, Symbola Veteris Eccleſiæ* a D. Calixto aliisque junctim edita, *Codices Canonum* &c. verum id præſentis inſtituti non eſt. Quin miſſis illis, quæ ad antiquitatem pertinent, de novo Juris Canonici habitu dicendum potius aliquid.

Novus Juris Canonici habitus.

Lancellotti Inſtitut. Juris Can.

Scripſit, uti notum, circa tempora Concilii Trident. Johann Paulus Lancellottus, Peruſinus, *Inſtitutiones Juris Canonici*, in quatuor Libros, artis atque methodi habita ratione, diviſas, Juris Pontificii corpori poſt annexas. Primus liber agit de Perſonis Sacris. II. de Rebus Sacris. III. de Judiciis. IV. de Criminalibus cauſis. Quo opere, annotantibus id nonnullis, cum ad gloriam Triboniani adſpirare voluerit, accidit ut bonus ejus labor non majoris fuerit æſtimatus. Imitati eum deinceps alii, qui itidem, ordine rem, accurateque executi ſunt.

Jus Can. per Tab. digeſtum.

Habeturque antiqua *Epitome Juris Canonici* Car. Ranchicourt, *per Tabellas digeſta*, incipientibus commoda ſatis, ſi, quod dubito, exemplaria ejus haberi poſſent.

Variorum Inſtitutiones.

Superſedeo recenſendis variorum hoc in genere Lucubrationibus, inter quas Henrici Caniſii & Joachimi Stephani *Inſtitutiones Juris Canonici*, ſub ſeculi præſentis initium

um

Jo. Schilteri induſtria commendata.

um editæ, non poſtremæ ſunt: inprimis tamen inter Recentiorum conatus Cl Jo. Schilteri, JCti ac Conſiliarii Saxonici commendanda induſtria, qua publicatis Anno 1681. Inſtitutionibus ad Eccleſiæ Veteris & hodiernæ ſtatum accommodatis, facili ac concinna methodo Jus Canonicum expoſuit. Abſolvitur Compendium illud S. Theologiæ non minus, quam Juris Cultoribus utiliſſimum duobus libris, quorum primus *Jura Perſonarum* Eccleſiaſticam ſocietatem conſtituentium, alter *Rerum Jura* perſequitur. Quemadmodum vero *Franciſcus de Roye* in Gallicanæ

Libertas Eccleſiæ Gallicanæ.

Eccleſiæ, ſuis, quas vocant, libertatibus gaudentis commodum (conſtat enim nec Canones Apoſtolicos initio, nec variorum Conciliorum alibi receptos Canones, nec Bonifacii IIX. Conſtitutiones, ſive Sextum Decretalium, ut ſupra diximus, ob diſſidium Regis cum Pontifice admiſiſſe eam;) ita Schilterus noſter in Eccleſiarum Evangelicarum, etiam Germanicarum uſum Inſtitutiones ſuas, adornavit. Digna ſunt notatu, quæ de uſu & auctoritate Juris Canonici, nec non de Jure Statuum Evangeli-

Quomodo Eccleſiæ Germanicæ poſt factam Reformationem Jus Canonicum recipiant?

„corum p. 24. ſeqv. ille tradit: Poſtquam, inquit, Eccleſiæ Ger„manicæ ex parte ad libertatem provocarunt ſuperiori ſeculo, & „Pontificis Rom. poteſtatem non amplius agnoſcunt, retentum „tamen fuit Corpus Juris Canonici in foro & Academiis, *non vi* „*promulgationis, ſed quatenus uſus fori Eccleſiaſtici aut etiam Ci-* „*vilis illud recepit.* Nec immerito, cum contineat Canones „Conciliorum Oecumenicorum & aliorum, qui Eccleſiam ut „Jus humanum omnino obligant. Cæterum Canones & Con„ſtitutiones poſt Reformationem factam a Pontificibus editas „plane non agnoſcunt Status Imperii Euangelici; quo pertinet „Concilium Tridentinum, Bullarium Rom. Regulæ Cancella-

Jus Statuum Evangel. in Germania.

„riæ &c. Quemadmodum porro Poteſtas circa Sacra per Pa„cem Religioſam reſtituta Principum ac ſummæ Reip. poteſtati „fuit, ita quælibet Provincia ac Principatus aut Status Imperii E„vangelicus gaudet poteſtate L L. ferendi circa Sacra, ut ſunt „*Ordinationes Eccleſiaſticæ.* Inprimis vero huc pertinent *Receſ-*

„*ſus*

„*ſus Imperii* & *Pacificationes Religioſæ* Paſſav. & Oſnabrug. tanquam Leges fundamentales Eccleſiarum Germaniæ. Atque „omnino conduceret, ut auctoritate publica *Codex Juris Eccleſiaſtici*, ex iis omnibus concinnaretur, atque ex actis publicis ac „ratione Juris illuſtraretur. Cui ſi adjungeretur *Codex Conciliorum Eccleſiæ Germanicæ*, cum tali commentario, quem res hæc „requireret, plurimum ſane hinc utilitatis in Eccleſiam pariter „& in Remp. noſtram redundaturum putarim.

Codex Juris Eccleſ. & Codex Concil. Eccleſ. Germ. inter Deſiderata numerantur.

§. VIII.

Revertimur ad Imperatorem Juſtinianum, quem præter Codicem Canonum, & *Nomocanonem* confirmaſſe ejus temporis Scriptores tradunt. Vocatur vero Nomocanon iſtud corpus, in quo Canonibus Græcæ Eccleſiæ concordes Imperatorum leges junguntur. Photii Conſtantinopolitani Patriarchæ facta Seculo IX. collatio inprimis celebratur, in tanto apud Græcos habita pretio, ut omnibus poſt ſeculis Nomocanone hoc Eccleſia Græca eum in modum uſa ſit, quo Latina Decreto Gratiani: habeturque hoc Juris Canonici Græci compendium cum Commentario Theodori Balſamonis *in Bibliotheca Juris Canonici Veteris* Voelli & Juſtelli opera adornata. Johannes Scholaſticus tamen, etiam Patriarcha Conſtantinopolitanus, primus omnium Nomocanonem compoſuit, cujus laboris ſui a Juſtiniano, vixit enim eo tempore, confirmationem impetravit. Cæterum in tradendis *Juris Civilis & Canonici* differentiis varii occupati fuerunt Scriptores, doceturque hodie utrumque tanquam ſcitu neceſſarium in Academiis, ita tamen, ut inter Proteſtantes hujus magis, quam illius cognitione carere poſſimus. Propterea dici vulgo ſolet: *Studioſum in Corpore Juris Canonici peregrinari* ſaltem, verum in *Corpore Juris Civilis habitare debere:* pertinetque huc antiquum illud: *Legiſta ſine Capitulo aliquid valet, ſed Canoniſta ſine Lege nihil valet*, quo ipſo innuitur Doctores Juris Canonici ſine ſcientia Juris Civilis nullius eſſe pretii; ſed dicendum quoque vice verſa, Doctorem Juris Civilis ſine Juris Cano-

Nomocanon a Juſtiniano confirmatus.

Photii Canonum cum Legibus collatio.

Johannes Scholaſticus primus Nomocanonis auctor.

Utrumque Jus & Civile & Canonicum ſcitu neceſſarium.

Canonici cognitione non eſſe optimæ notæ, nec primam poſſe nanciſci laudem. Eſt valor Juris Canonici in foro Germanico ſemel receptus, & quidem priusquam Juris Civilis Juſtinianei (quanquam nec hoc ex auctoritate Juſtiniani, ſed quatenus ab Imperatoribus Germanicis receptum, & ſtatui noſtro commodum eſt viſum, neque illud ut Canonicum hodie valeat, ſed ut cujusvis ditionis, ſuum ſibi Jus Epiſcopale vendicantis, Jus proprium;) non potuit igitur mutato Reipublicæ in Eccleſiaſticis ſtatu, ſine confuſionis periculo id eliminari, ut adeo ſuperiori ſeculo Reformatores nonnulli fruſtra ſumpſerint operam, qui collectis libertati Eccleſiaſticæ pariter ac Civili adverſantibus aſſertionibus, Jure Canonico Pontificio comprehenſis, abolere illud prorſus, atque ad rogum condemnare voluerunt. Videantur e multis Franc. Hotomannus *in bruto Fulmine*, Innoc. Gentiletus *Lib. V. Exam. Concilii Tridentini*, Ant. Contius, *in Præfat. Editionis Decretalium*, aliique. Denique datur & Jus Noviſſimum, uſitato nomine, quod primario ad publicam tendat utilitatem, *Jus Publicum* vocatum, & a Politica diſtinctum. Ut enim hæc in rationem, ita illud in Leges publicas inquirit. Illa Politica generalis eſt, Jus Publicum vero ſecundum diverſas nationes diverſam naturam induit, diciturque reſpectu hodiernæ Imperii formæ illud, quod auctoritate Imperatorum, conſenſu unanimi Electorum, & Statuum Imperii Romano-Germanici in Comitiis Univerſalibus conſtitutum.

Jus Canonicum in foro Germanico prius receptū, quam Jus Civile.

Datur & Jus noviſſimum, uſitato nomine Jus Publicum vocatum.

§. IX.

Jus Juſtinianeum in novas formas recoctum.

Librorum βασιλικῶν Auctores.

Vidimus ordinationes ac Nomotheſiam Juſtiniani, poſt cujus obitum in novas formas omnia recocta. Pro lubitu enim Succeſſores ejus varia mutarunt, ſcriptisque aliis Novellis Juris prudenter inſtituti Capitula quædam correxerunt. Tandem Seculo IX. in Oriente novum introductum opus, quod *Baſilica* vel Libros βασιλικῶν appellarunt, quo, quæ tribus poſt Juſtinianum ſeculis ex Jure ejus in deſvetudinem abierant, abrogata prorſus & abolita ſunt. Primum quidem adornatum fuit adulterati Ju-

ris

ris aliquod compendium, LX. titulis comprehenſum, *Ecloga* ſive πρόχειρον vocatum: id deinceps ſublatis & mutatis iis, quæ in Jure Juſtinianeo ſuperflua vel inutilia videbantur, idiomate & ordine immutato novi quaſi Juris, LX. Libris abſoluti habitum induit, quod Opus Baſilius Macedo circa annum DCCCLXX. inchoavit; Leo Philoſophus continuavit, hujus filius Conſtantinus Porphyrogenneta repetita prælectione ſub initium Seculi X. ad finem perduxit. Synopſin horum LX. librorum ex Joannis Sambuci Bibliotheca cum latina interpretatione & annotationibus doctiſſ. Joh. Leunclavius Baſileæ, Anno 1575. edidit; ipſa vero Βασιλικὰ Carolus Annibal Fabrotus VII. voluminibus Anno 1647. græce & latine complexus eſt. De autoritate eorum, quæ, cum in Occidentis Imperio nunquam confirmati fuerint hi Libri, hodie in jure ratione deciſionis nulla eſt, unde nec pro Legibus allegandi, licet ad commodiorem Juris Juſtinianei in aliquibus explicationem forte aliquid conferre eos, non negent JCti, (vid. Arturi Duckii, Angli, egregius Tract. *de auctoritate Juris Civilis*,) dicere hic nil attinet: neque texenda hoc loco ex inſtituto rerum Græcarum illius temporis hiſtoria, quam Marquardus Freherus *in Præfat. ad Jus Græco-Romanum*, cui addenda *Chronologia Juris Græco-Romani* ab eodem confecta, breviter complexus eſt: id ſaltem volumus, recedente pedetentim linguæ Latinæ in Oriente uſu, Libros Juſtinianeos obſolevisse, ingruentesque hoſtes Legum ſcientiam corrupiſſe, donec tandem Seculo XV. capta a Turcis Conſtantinopoli ipſum Orientis imperium penitus everſum. Hic tum miſer ſtatus in Oriente, quo cum Imperatores olim ſedem ſuam transtuliſſent, incurſionibus expoſita, miſereque afflicta a Barbaris Italia, qui una cum Imperii Romani amplitudine & nomine, Leges Romanas delere, ſuasque ſupplantare ac ingerere anniſi ſunt. Hinc gubernata vel a Gothis, vel Longobardis Italia Statutis eorum ſubjicere ſe coacta fuit, Jure Juſtinianeo ſi non omni, certe magna ex parte ſublato. Cujus cultus poſtquam per quingentos, & quod excurrit, annos

Editores.

Quam Libri illi habeant auctoritatem?

Jus Juſtinianeum in Oriente & Occidente pedetentim ſublatum.

 deli-

Idem poſt in Occidente quodammodo reſtauratum.

delituiſſet, fauſto quodam ſidere in Occidente effloreſcere iterum quodammodo cœpit, ita tamen, ut purioris latini ſermonis, & Romanæ hiſtoriæ, & Juris Naturalis profundior cognitio ſerius reducta ſit. Primus itaque Seculo XII. Irnerius JCtus, quem alii Wernerum appellant, Libros Juris Civilis e Bibliothecis eduxit, eosque initio privato ſtudio, poſt vero, Juris Schola Boniæ aperta, Mathildis Comitiſſæ ſuaſu, publice interpretatus eſt. Quod ſtudium eo magis tum crevit, quo libentius res novæ animos hominum ad ſe pertrahere & allicere ſolent. Prodieruntque ex hac Irnerii Schola viri doctiſſimi, qui Juris profeſſionem in Italia conſervarunt, in Galliamque, Hiſpaniam, denique & Germaniam transplantarunt, adornatisque Commentariis Jus ita locupletarunt, ut ſucceſſu temporis id mole ſua laborare inceperit. Non prætermittenda hic primorum poſt Irnerium Juris Doctorum memoria, Placentini, Johannis Boſſiani, Bulgari, Azonis, cujus tempore decem mille Studioſi Bononiæ vixiſſe dicuntur, Accurſiique, Azonis diſcipuli, cujus ſtudio, quod in omnium eſt manibus, *Corpus Gloſſatum* debemus. Verum de his, eorumque ſucceſſoribus, vide, qui ex inſtituto rem tradunt, Valent. Forſterum *Hiſtor. Juris Romani Lib. III.* & Joh. Fichardum *in Vitis ICtorum* ab Irnerio usque ad Zaſium collectis; quibus adde B. Hermanni Conringii Tractatum *de Origine Juris Germanici.* Generatim conferenda pariter a Magnifico Gedanenſium Conſule, Fautore noſtro honoratiſſimo, D. Joachimo Hoppio ſubjuncta Commentationi ad Inſtitutiones Juſtinianeas *Præcognita Juris univerſi, quibus Hiſtoria Romani Juris, notitia librorum Juris Civilis, Feudalis & Canonici, eorumque auctoritas & allegandi modus breviter exhibentur.*

Irnerius, ejusque in tradendo Jure ſucceſſores.

§. X.

Seculo ſuperiori reſtituta in ſtatum antiquum Jurisprudentia.

His ita magno quidem ſtudio, verum ſoloci tantum filo ac pingui Minerva, ob hiſtoricæ ac philologicæ cognitionis defectum, continuatis tandem Seculo ſuperiori, poſtquam humaniorum literarum renatum eſt ſtudium, ipſa quoque Jurispruden-

dentia meliori fato excitata, lætum tumulo caput exſeruit. Tum enim ad morem antiquum ſe ſe componentes præſtantiſſimi Juris Interpretes, genuinis principiis inniti cœperunt, cumque obſervarent, actum eſſe de omni Juris certitudine, ſi a Legibus recedendo, ſolis opinionibus ac ſententiis Doctorum omnis deferretur auctoritas, Legum textibus ceu fontibus Jurisprudentiam irrigarunt, in ſtatumque antiquum eam reſtituerunt. Quo nomine magnam adepti laudem (omitto Andream Alciatum, de quo dictum in Capitis præcedentis §. V.) Gregorius Haloander, qui Pandectarum L. Codicis XII. Libros ex antiquis exemplaribus primus diligentiſſime emendavit. (Ultimus, quod ὡς παρέργῳ noto, qui de Pandectarum ſecundum Florentinum exemplar emendatione huc usque laboravit, Laurentius Theodorus Gronovius eſt, qui cum Italiam peragraret, ab Antonio Magliabechio, Magni Ducis Etruriæ Bibliothecario, Florentiæ id favoris impetravit, ut MS. iſtud per tres quatuorve menſes, in palatio veteri, quod vocant, pervolvere, & calide, ut ait, tráctare licuerit. Sed exhibitæ tantum adhuc operis primitiæ, dum, quantum conſtat, non niſi circa tres Juſtiniani Præfationes Digeſtis præmiſſas, & indicem JCtorum veterum illis itidem præfixum Anno 1685. Auctor occupatus fuit.) Udalricus Zaſius, cui „ plurimum quidem laudis tribuit univerſa Germania, minus ta- „ men quam ille promeritus eſt. Nam præter exactam Juris „ quod profitetur, ſcientiam; feliciſſima quædam adeſt vel ex „ tempore ſcribendi, dicendique facultas. Diceres, orationem „ bonis electisque verbis ſimul ac ſententiis ex uberrimo quo- „ dam manare fonte, adeo nec reſiſtit unquam, nec hæret. Tum „ etiam adeſt in ſcriptis alacritas juvenilis, & ut dicam vita: ne- „ garis ſenis eſſe quæ legis, quod de Zaſio Eraſmi eſt judicium. „ Joh. Oldendorpius, de quo ita Spigelius in Lex. Jurid. in voc. *reſtaurari*: Noſter Oldendorpius minime ad ſomnia nugamen- „ taque ſcribenda natus, imo, ut res ipſa manifeſtat, a Deo miſ- „ ſus, ut, quod Eraſmus pro bonarum artium ſtudio repurgando, „

„præſtitit, ipſe quoque Oldendorpius in noſtra Jurisprudentia „recte tradenda efficeret. Viglius Zuichemus, Hugo Donellus, Jacobus Cujacius, Franciſcus Hotomannus, aliique nonnulli. Hique ex Hiſtoriæ Romanæ accuratiori cognitione maxima ad Juris illius exquiſitam declarationem nacti ſunt adminicula, ex quorum, ſucceſſorumque in aliarum quoque Gentium hiſtorias facta excurſione Jus Publicum & Feudale ornatiori, quam ante, interpretatione, explicari cœpit. Philoſophiæ tamen exiguus adhuc eo tempore apud JCtos apparatus erat. Publicaverat quidem Joachimus Hopperus, Friſius, Anteceſſor Lovaniensis, qui Anno 1576. obiit, *de vera Jurisprudentia* libros, in quibus Juſti atque Injuſti principia tradere aggreſſus eſt; verum dialogorum, quibus utitur varietas, multiplicesque claſſes, per quas fundamenta diſperguntur, tædium Lectionis pepererunt: Ac quamvis aliorum adjungentium Philoſophiam Jurisprudentiæ commentationes (quo & Benedicti Winckleri, Soltquellenſi, Marchici, *de Principiis Juris* libri quinque eruditi ac elegantes referendi) tunc quoque extarent, multa tamen paſſim in illis deſiderari videbantur, donec tandem, ſecutus Ducem Albericum Gentilem, incomparabilis Grotius anno hujus Seculi XXV, longius progreſſus, ingentem & immenſum campum aperuit, per quem ſpatiari in Capite præcedenti, eo nunc amœnitatis avidos ablegamus. Atque hic ipſe ambitus Jurisprudentiam univerſalem, egregiam hujus ſeculi ſobolem, nova indutam forma nobis peperit, quæ præmiſſa Hiſtoriæ & Philoſophiæ Practicæ cognitione, Legum Civilium ſtudio *demonſtrandi artem* per Definitiones, Diviſiones, Axiomata, Poſtulata vel Hypotheſes, admirabili doctrinæ compendio conjungere docet. Quam methodum cum ex cognitis ſcientiis mathematicis efflorescens ſcientia Analytica nobis ſuppeditet, quivis videt, quam utilis imo neceſſaria Juris Cultoribus Philoſophicarum Diſciplinarum cognitio, qua deſtituti nautis utique ſimiles ſunt, qui gubernaculo, ancora veliſque perditis cuivis tempeſtati

Nacta ea primum Historica deinde & Philoſophica adminicula.

Jurisprudentia Univerſalis hujus Seculi ſoboles. Ejus habitus.

ſtati ſuum navigium committunt, & forte fortuna vel in portum ſatis commodum deferuntur, vel in brevia incidunt. Cum itaque Jurisprudentia alia *Univerſalis* ſit, quæ verſatur circa tale Jus, quod ubique obtinet, quale eſt Naturale, alia *Singularis*, circa ſingularis alicujus Reipublicæ leges occupata, qua ratione Jurisprudentiam Atticam vel Romanam dicimus, in hac vero, uti vidimus deſudarint & elaborarint plurimi, accinxit ſeſe ex amore erga veritatem Vir clariſſ. Johannes a Felde, Phil. & U.J.D. Matheſeos primum Helmſtadii Prof. deinde Conſiliarius Anhaltino-Serveſtanus, ad privati Juris materias ex naturæ fontibus irrigandas, Legesque ita tractandas, ut quilibet earum ſciat cauſas, & has etiam quas novit, revera eſſe. Quem in finem Librum, vocatum *Elementa Juris univerſi, & in ſpecie Publici Juſtinianei* (prodiit ille in quarto Anno MDC.LXIV.) conſcripſit, quo triplicis quæſtionum ordinis, quem intellectus facit, beneficio I. *An res ſit*. II. *Ob quam cauſam ita ſit*. III. *An etiam hæc, quæ reddita eſt, ſit cauſa hujus rei*? accuratam perfectamque Legum cognitionem parare voluit. Similem laborem Johannes Eichelius, itidem Prof. Helmſtadienſis, ſuſcepit, quos Univerſitatis noſtræ quondam decus & ornamentum, B. Samuel Rachelius, Anno MDC.LXXXI. imitatus *Inſtitutionum Jurisprudentiæ Libros IV.* edidit, Jus Univerſale & Romanum certa methodo, & utriusque Capita ex genuinis principiis arceſſita exhibentes. Audiamus ipſum Auctorem de obſervata Methodo, Operisque uſu diſſerentem. Cum, inquit in præmiſſo *Programmate* p. 20. ſeq. ,Philoſophia Practica etiam Demonſtrationes admittat, minimeque opinionibus acquieſcere poſſit ,, & illius pars ſit Iuriſprudentia in Theſi conſiderata, noſtras Inſtitutiones ita concinnare viſum eſt, ut etiam demonſtrationum practicarum viam & materiam commonſtrarem. Quæ cum ex ſuis principiis arceſſendæ, hæc vero vel ſint Definitiones, vel Axiomata, vel Hypotheſes ſeu Poſtulata; operam dedi primo, ut rerum omnium Definitiones traderem, quales illarum conditio fieri ſi-

Joh. a Felde Elementa Juris Univerſi.

Sam. Rachelii Inſtitutiones Jurisprudentiæ Jus Univerſale & Rom. exhibentes.

Definitiones in Jure Uſitatæ. vit. Cum vero, alia ſit Definitio ſubſtantiæ, alia accidentis, alia generis, alia ſpecierum, alia rei, alia nominis, atque hoc ſæpe diverſis ſpeciebus ἀφ' ἑνὸς πρὸς ἓν tribuatur, non ubiq; eadem hic ἀκρίβεια requirenda eſt, ſed quantam materiæ conditio ſuſtinere poterit, cum etiam in genere & ingenue Philoſophus profiteatur *Definitiones facilius infringi & deſtrui, quam confirmari aut conſtrui.*

Diviſiones. Definitionibus ſubjunxi varias plerumque Diviſiones. Confuſio enim mater errorum eſt: at Diviſio, teſte Platone, doctrinam faciliorem reddit. Ut enim Anatomici, inquit Simplicius, totum corpus per partes exquiſitum rectius cognoſcunt, ita qui diſtinguit & recte dividit, hoc agit, ut totum rectius percipiatur. Ita cum Diviſiones noſtræ modo a cauſa efficiente, modo materiali, modo formali ſint petitæ, circa diviſionum explicationem illa breviter traduntur, quæ alii ſub quatuor cauſarum generibus prolixius complexi ſunt: quos inter palmam meritus eſt ſuis Paratitlis Weſenbecius. Cum igitur cujuslibet Demonſtrationis tres ſunt partes, Subjectum, Principium, & πάθος ſive affectio; Subjectum juris ſcientiæ conſtituunt actiones humanæ morales, juſti & injuſti capaces, de quibus hæ ſimilesve affectiones demonſtrantur, quod ſint l. honeſtæ l. turpes, juſtæ l. injuſtæ, faciendæ l. fugiendæ, præmiis l. pœnis dignæ. Principia vero, ex quibus demonſtratio peti ſolet, ſunt triplicis generis, Definitiones, Axiomata, & Hypotheſes ſeu poſtulata.

Axiomata. De Definitionibus a nobis traditis dixi. *Axiomata* in theſi ſunt iſtiusmodi propoſitiones, quæ propter evidentiam veritatis ab omnibus conceduntur, neque a quoquam, qui rationis compos ſit, negari debeant, ſic ut, ſi ex pervicacia aliud fiat, is tamen qui demonſtrat nihil eo commoveatur, ſed animum iſtius intus convictum potius, quam verba inſpiciat. Itaque axiomata ſunt propoſitiones ita claræ ac perſpicuæ, ut eas domo nobiscum afferamus, a præceptore non exſpectemus.

Hypotheſes vel Poſtulata. *Hypotheſes* vero ſunt iſtiusmodi propoſitiones, quæ a diſcente in dubium vocantur aut negantur: quas ſi dari ſibi poſtulet doctor, illæ hypotheſes *Poſtulata* dicun-

dicuntur. Nam ſi tali propoſitioni diſcipulus adſentiatur, Hypotheſis eſt, ſi non aſſentiatur, Poſtulatum fit. Hæc ſi jam ad inſtitutum noſtrum transferamus, Definitiones juris ſcientia comprehenſæ, & cum ſuis definitis conjunctæ integras propoſitiones conſtituunt, & demonſtrationum principia ſuggerunt. Iſtis igitur & Diviſionibus varias addidi Regulas Juris, ſive univerſaliores, ſive etiam alias evidentia veritatis conſpicuas. Etſi enim quælibet Lex ſit quædam regula juris, & quoque actionum humanarum norma, non tamen ſine delectu Axiomata & Hypotheſes ex iis collegi, multasque propoſitiones prætermiſi, quæ his accedere potuiſſent, niſi Inſtitutiones Juris univerſalioribus contentæ fuiſſent. Quemadmodum enim Lex quælibet eſt regula vivendi, ſic & demonſtrandi, quod cum per ſe notatu dignum, tum etiam eam ob rem diligenter obſervandum eſt. Cum enim non inter poſtrema habuerim Methodicam doctrinam, Axiomatum aut Hypotheſium loco quædam propoſui, quæ methodo magis quam demonſtrationi ſervirent, ut tamen illorum ἐξήγησις, quemadmodum & verorum Axiomatum explicatio, tot demonſtrandi principia ſuppeditet, quot propoſitiones ex legibus l. naturalibus vel arbitrariis depromptæ illa Aphoriſmorum ἐξηγήσει continentur. Etſi enim Aphoriſmorum locum plerumque occupent propoſitiones univerſaliores ac evidentiores, non tamen hæ ſolæ ad demonſtrandum proficiunt, ſed etiam illorum ex legibus collectæ interpretationes principia juris apodictica ſufficere poſſunt. Cæterum quod ad modum demonſtrandi attinet, inter Leges Naturales & Arbitrarias non leve eſt diſcrimen. Iſtæ enim Axiomatum, hæ Hypotheſium vel Poſtulatorum vicem ſuſtinent. Iſtæ enim tam perſpicua veritatis luce radiant, ut homo bene natus, recte educatus edoctusque illas non ſit negaturus, alius vero ſua obſtinatione non niſi pœnam ſit provocaturus: ut recte dixerit Ariſtoteles, eum, qui dubitet, an DEUS ſit colendus; non demonſtrationibus convincendum, ſed pœnis afficiendum eſſe. Ex arbitrariis legibus quædam etiam tantam habent

Modus demonſtrandi in Jure.

Leges Naturales Axiomatum Arbitrariæ Hypotheſium vel Poſtulatorum vicem ſuſtinent.

bent æquitatis rationem, ut nemo iis adſenſum temere deneget, illæque ſunt Hypotheſium loco, quod ſi de illarum ratione vel æquitate dubitent ſubditi, quidni poſtulare ab iis Legiſlator poſſit, ut velint nolint non modo iis adſentiantur ſed & obſequantur? Si tamen quædam leges naturales ſint abſtruſiores, concluſionibus a ſuis principiis valde remotis comprehenſæ, fieri poſſit, ut illæ quoque ſint Hypotheſium loco, præſertim quod ad certi generis homines, rationis uſu vel prudentia juris non multum pollentes, quibus adeo nonnunquam jura impune ignorare licet. Arbitrariarum vero legum cum ea ſit conditio, ut ante voluntatem & promulgationem legiſlatoris non obligent, ſed tunc aliter abſque peccato agi poſſit; ſic latæ & rite promulgatæ tam Invitos quam Volentes obſtringunt, hac ratione, ut illarum demonſtratione adverſus iſtos utamur Poſtulatorum, adverſus hos Hypotheſium loco. Quodſi tamen leges quædam arbitrariæ plane ſint abſurdæ & iniquæ, legibusque naturalibus adverſæ, neutro hæc loco eſſe poſſunt, quia interceſſione divinæ Providentiæ, cui Jus Naturale bene acceptum fert Juſtinianus, irritæ caſſæque pronuntiantur, nulloque jure ſubditis vel proponi vel obtrudi poſſunt. Sed de practicis demonſtrationibus hic plura diſſerendi locus non eſt, velim tamen Lector meam de Jurisprudentia Exercitationem adeat, eamque cum his conjungat atque conferat. Cum igitur immani errore plerique hactenus ducti fuerint, de rebus practicis & etiam ad Jurisprudentiam pertinentibus non niſi probabiliter nos eſſe poſſe certos, ex iis vero, quæ allata ſunt, manifeſtum ſit, de iis quoque apodicticam veritatem ex legibus colligi, imo multas demonſtrationes practicas cum theoreticis de certi gradu & evidentia contendere poſſe, nemo non intelligit, magnam hinc Jurisprudentiæ dignitatem atque autoritatem accere, neminemq; hanc ſciendi methodum ſpernere debere, quod forte analyticæ ſcientiæ expers ſit, quin potius huic operam ab omnibus dandam eſſe, quo hanc ad ſolidiorem veritatem ducentem viam muniant, atque hoc κειμήλιον magis magisq; adſtruant atque tuean-

tueantur. Itaque præter Philoſophiam Practicam Juris Studioſis etiam Methodi cognitio neceſſaria eſt, qua ad Scientiam Juris ſine ambagibus, & per demonſtrationes, eatur. Nam quod ante monui, optimum Philoſophiæ practicæ magiſtrum deligendum, non autem minutorum philoſophorum ſuſpectas novitates & placita una corradenda, neque ex hac farragine boni quid ſperandum eſſe, tam eſt certum, ut ne quidem præſtantiſſimam philoſophiam in jure velim eſſe nimiam. Nam vel maxime hic locum habet illud Varronis: *Phil ſphandum eſt paucis, nam omnino, haud placet.* Ut enim quisque ratiocinandi artem fidelius didicerit, ita ſibi philoſophandi modum ipſe pro cujusque diſciplinæ conditione & natura ſtatuet. Illi igitur, qui omnia tentant & impugnant, ex certis ſæpe incerta, incerta vero magis etiam dubia reddunt, & dum aliena vellicant, neque meliora iis ſubſtituunt, reapſe profitentur, ſe non veritatis Studioſos, ſed gloriæ animalia eſſe, uti Tertulliano hoc philoſophorum genus appellitare placuit. Quæ immodeſtia tanto magis a Jurisprudentia abeſſe debet, quo gravius hinc naſci poſſit periculum ac detrimentum. Cum enim illius demonſtrationes ex Legum principiis deſumi dixerim, ita illarum ratio & æquitas, vel utilitas inveſtiganda eſt, ne Leges evertantur, quin potius adjuventur & fulciantur, præſertim ſi Arbitrariæ Naturalibus non adverſentur. Quæ legum autoritas tam debet eſſe ſancta, ut licet interdum per quam durum ſit, quod iis continetur, non tamen inde temere recedendum ſit, cum ita ſcriptæ ſint. Servire veritati debet Philoſophia, non dominari neque famulam matrifamilias ſtatus quæſtionem movere, eamve domo expellere fas eſt. Circa leges igitur reverenter philoſophandum, neque legislatoris autoritati obtrectandum vel delibandum eſt. Plurimum igitur adjumenti Scientia Analytica & Philoſophia Practica præbet, ad Jurisprudentiam μεθοδικῶς concinnandam, leges intelligendas, earum cauſas & rationes inveſtigandas, naturales ab arbitrariis diſcernendas, utrasque dextre interpretandas, pro re nata extendendas, & factis

In Jure quomodo philoſophandum?

Nn conve-

convenienter applicandas, ſed in his omnibus modus tenendus, prudenterque verſandum eſt, ut & Philoſophiæ ſuus honos, & Jurisprudentiæ ſua conſtet autoritas. His ita expoſitis nihil amplius præfarer, niſi quibusdam criminationibus, quas motum a nonnullis iri veriſimile eſt, mature occurrendum eſſe ducerem: Vereor enim, ne quis illud Bruti acclamitet, *Odi nimium diligentem*, & præterea contendat, diverſa ſtudia, Philoſophiam & Jurisprudentiam, a me confuſa, & in eo me ita copioſum fuiſſe, ut periculum ſit, ne juvenes, abjectis etiam optimis Philoſophiæ practicæ magiſtris, & quoque Inſtitutionum Juſtinianearum libris, noſtras ſolum in amplexu habeant, vel ſaltem hinc ignaviæ occaſionem arripiant, rati forte noſtra ſibi ſufficere poſſe. Qui ita loquuntur, vel muſſitant, ſi ſuperiora recte expenderint, dicam mihi ſcripturos eſſe non opinor. Cum enim meum conſilium fuerit, genuinam Jurisprudentiæ faciem ſine fuco depingere, oſtenſumque a me ſit, Jurisprudentiam Univerſalem inſignem Philoſophiæ Practicæ partem eſſe; hanc cum iſta non confudi, ſed utriusque neceſſitudinem commonſtravi, & quoque, qua ratione vel modo differant, indicavi. Deinde cum certum ſit Jurisprudentiam Romanam non una re laborare, eamque a multis non ſatis ſolide doceri, inprimis propter ignorantiam philoſophiæ & Jurisprudentiæ Univerſalis, id negotii mihi datum eſſe credidi, ut ſignificarem, quomodo Jurisprudentiæ Romanæ per adminicula Univerſalis ſubveniri, illius defectus ſuppleri, a theſi ad hypotheſin procedi, & quælibet capita ex ſuis principiis deduci poſſint. Quare factum eſt, ut pauca ex Politica ſpeciatim dicta multa ex Philoſophia Morali petierim: quibus ſi quis ad ſocordiam abutatur, & Ariſtotelem, Grotium, aut Juſtiniani Inſtitutiones jam inſuper habeat, non meo conſilio, ſed eventui & errori tribuendum eſt. Quo enim diligentius exactiorem aliorum philoſophiam & dogmata verſavi, atque in meas inſtitutiones transtuli, tanto magis illorum lectionem ſibi commendatam, & viam ad ſolidam Juris cognitionem a me ſibi apertam, non præcluſam

Jurisprudentia Univerſalis inſignis eſt Philoſophiæ Practicæ pars.

cluſam eſſe Juvenes exiſtimabunt, & ex ipſo titulo ſatis intelligent, noſtra illis non omnino ſufficere poſſe, ſed tam vaſti ſtudii latices etiam aliunde corrivandas eſſe. Huc usque Rachelius ex cujus poſitionibus apparet, non tam facile expeditumque, ut vulgus exiſtimat, Juris eſſe ſtudium, in quo, uti vidimus, *Analytica Scientia* & ars demonſtrandi certas primum partes ſibi vendicat. Tum declarantibus id paſſim JCtis accuratioribus, requiritur ut origo & occaſio Legum, quantum fieri poteſt, declaretur; quem in finem *Hiſtoriarum cognitio* neceſſaria. Porro oſtendi quoque debet, ſitne Lex propoſita mere poſitiva, an vero & qua parte ea immutabili jure naturali contineatur, id quod illi demum præſtabunt, qui *naturalis ac perpetuæ Jurisprudentiæ Scientiam* ſibi acquiſiverunt. Præterea opus eſt ut cognoſcatur, num Lex, qua parte poſitiva eſt, genio Reipublicæ & populi, a quo obſervari debet, congruat, atque hoc ab iliis ſperandum, qui *Civilis Scientiæ*, & indolis cujusque nationis gnari ſunt. Denique exigitur etiam ut in uſum cujusque Legis inquiratur, quod ipſum *forenſis peritiæ* eſt negotium, qua, ut loquitur Joh. Barclajus *in Icone Animorum Cap. XV*, per ardua ac moleſta juris factique argumenta ingenium diffunditur. Quæ accuratæ Juris Scientiæ requiſita, & partim præcognita ita ſane comparata ſunt, ut in tranſcurſu oculoque fugitivo in ipſum Sacrarium penetrare haud liceat; corruptiſſimusque adeo Gallicarum Academiarum eſt mos, de quo Menagius in Epiſtola Amœnitatibus Juris præmiſſa ita queritur: *Bene hodie cum Jurisprudentia ageretur, ſi ejus ſtudio triennium, ut ætate Cujacii, impenderetur. Sed, o tempora! o mores! non triennium, non trimeſtre tempus, vix triduum ei impenditur. Citatis equis uno die urbem Aureliam petunt Juris Candidati: altero Licentiatus, quod vocant, ibi gradum ſumunt: tertio, Juris-Conſulti Lutetiam redeunt; ut, quod joco olim de ſe Marcus Tullius, triduo ſe Juris-Conſultos profiteri ſerio velle videantur: Advocati quarto die fiunt: quinto, venia ætatis a Principe impetrata, (qua indulgentia nihil pernicioſius eſſe contendo) Judices ſine legitimo*

Neceſſaria ad Juris ſtudium adminicula.

De eodem negligenter in Gallia culto Menagii querela.

examine facti, de fortunis, de vitis hominum judicant. Reipublicæ tam noxium morem a Petro Segverio, Franciæ Cancellario, Guilelmo Lamonione Senatus Principe, Dionyſio Talonio, Achille Harlæo, Hieronymo Bignonio, Regiis Triumviris, pro eo, quo in Rempublicam flagrant amore, brevi emendatum iri ſperamus, quotquot ſumus, qui notitiam boni & æqui profitemur. Imo emendare jam cœperunt: Audio enim Principis decreto & conſulto Senatus ſtatutum nuper fuiſſe, ne quis in poſterum ad Licentiatus gradum, ſine quo nemo Advocatus fieri poteſt, certe non debet, pervenire poſſit, niſi qui annum integrum in Academia celebri Juris ſtudio poſuerit: utque nemo, niſi qui quadriennium in foro verſatus, voce aut ſcripto juverit Clientes (eſt enim Ordo Advocatorum ſeminarium omnium Magiſtratuum) Judicum conſortio adjungatur. Hæc occaſione Jurisprudentiæ Univerſalis, circa quam allegandæ adhuc

Chr. Thomaſii Inſtitutiones Jurisprudentiæ Divinæ.

Chriſtiani Thomaſii *Inſtitutiones Jurisprudentiæ Divinæ*, in quibus hypotheſes Pufendorffii circa doctrinam Juris Naturalis apodictice demonſtrantur & corroborantur, præcepta vero Juris Divini Poſitivi Univerſalis primum a Jure Naturali diſtincte ſecernuntur & explicantur; nec non Joh. Schilteri *Inſtitutiones Juris*, ex principiis Juris Naturæ, Gentium & Civilis, tum Romani, tum Germanici, ad uſum fori hodierni accommodatæ, & Anno 1685. in 8vo editæ.

Joh. Schilteri Inſtit. Jur. &c.

§. XI.

Definitiones accuratæ & analyticæ in Jure Romano cur raræ?

De Definitionibus Juris dictum in §. præcedenti; hic notandum inſuper, eſſe eas (de accuratis atque analyticis loquimur) in Jure Romano raras, quod ipſum inter Jurisprudentiæ Romanæ incommoda numerari quoque ſolet. Orta hæc neglectio a Stoicis, quorum principia JCti veteres imbiberunt. Quam ſpinoſa vero fuerint, ſi cum Ariſtotelis doctrina conferantur, præcepta Logica Stoicorum, ex Cicerone notiſſimum eſt; accedit jactura & interitus, paucis fragmentis exceptis, omnium fere librorum, quibus dogmata ſua Zenonii complexi fuerunt. Non igitur dubium, quin plerique methodo definiendi fuerint deſtituti, & ſæpe

Defini-

Definitiones ὀνοματικὰς, v. g. a notatione nominis ductas pro eſſentialibus allegaverint, & cum actus aliquis civilis erat perfecte definiendus, nec eſſentia ſolum, ſed & cauſa eſſentiæ exprimenda, eſſentialem Definitionem tantum, pro definitione θέσει differente, vel etiam nullam, contenti forte deciſione controverſiarum, aſſignaverint. Vid. Joannes Neldelius *de Uſu Organi Ariſtotelici in Diſciplinis omnibus Part. V. Cap. V. p. m. 334. ſeq.* ubi ex profeſſo diſquirit, quænam ſit cauſa, quod circa Definitiones, quæ a Veteribus JCtis ſunt conſtitutæ, Juris Interpretes tot diſputationes excitent? Habuerunt tamen iidem JCti e contrario id a Stoicis commodi, ut non rerum ſolum, ſed & verborum elegantiam ſectati fuerint. *Audeamus*, ſcribit Cicero Lib. I. de Officiis, *imitari Stoicos, qui ſtudioſe exquirunt unde verba ſunt ducta?* Teſtantur bene dicendi ſtudium *Pandectæ* inprimis, de quarum Latinitate vel præter meritum, vel merito ſuſpecta Cl. Georg. Caſp. Kirchmajeri ſcripta Anno 1690. Diſſertatio legi poteſt. Ad defectum vero Logicarum Definitionum ut revertamur, ſupplere illum Seculo ſuperiori optimus Juris Interpres Jac. Cujacius tentavit, quod ipſe in data ad Gregorium Lomellinum, præfixaque Digeſtorum paratitlis Epiſtola his verbis teſtatur: *Etiam jus Definitionibus auxi permultis, quarum homines noſtri erant indigentiſſimi, adeoque artis ſuæ male compotes, ut neſcirent definire quid quæque res eſſet, quam tractandam ſuſceperant, imo hærerent nonnunquam annum integrum in definitione, puta ſubſtitutionis, ſervitutis, vel qua alia exquirenda.* Cæterum de ipſa methodo & ordine Juris Romani non eadem omnium ſententia. Fuerunt quibus labor juſtæ tot Voluminum digeſtioni impendendus inanis viſus eſt. Quomodo enim, inquiunt, quod a fortuna caſuque & ex inſtituto magis hominum profectum, quam in natura & ratione fundatum eſt, & in quo aliquid definire periculoſum *(l. omnis 202. ff. de R. J.)* artis & ſcientiæ formam recipere poterit? Alii vero contra non omnem depoſuerunt ſpem, primusque inter JCtos Romanos, qui ad Jus Civile artem Logicam attulit, Q. Ælius

Quod JCti Veteres bene loquantur Stoicis adſcribendum.

Jac. Cujacius ſupplevit Definitionum in Jure defectum.

Q. Ælius Tubero ad Jus Civile Artem Logicam primus attulit.

Tubero, Q. Mut. Scævolæ σύγχρονος, innotuit. De illo A. Gellius Noct. Attic. Lib. I. Cap. XXII. ex Tullio ſequentia refert: *M. Cicero in Libro qui inſcriptus eſt* de Jure Civili in Artem redigendo *verba hæc poſuit: Nec vero Scientia Juris Majoribus ſuis Q. Ælius Tubero defuit, doctrina etiam ſuperfuit. In quo loco*, ſuperfuit, *ſignificare videtur ſupra fuit & præſtitit, ſuperavitque majores ſuos doctrina ſua ſuperfluenti, tum & nimis abundanti. Diſciplinas enim Tubero Stoicas & Dialecticas percalluerat.* De

Scævola autem Idem primus generatim diſtribuit.

Ciceronis de Jure Civili in Artem redigendo Liber periit.

Scævola vero Pomponius L. II. §. XLI. de O. J. tradit, *quod Jus Civile primus conſtituerit generatim, in libros decem & octo redigendo*. Ciceronis ille *de Jure Civili in Artem redigendo* ab A. Gellio modo allegatus Liber communi rei literariæ naufragio periit; licet tamen de Operis idea judicare quodammodo ex ejusdem Tullii Lib. I. de Oratore, ubi ita diſſerit: *Si aut mihi facere licuerit, quod jam diu cogito, aut alius quispiam aut me impedito, occupariit, aut mortuo effecerit, ut primum omne Jus Civile in genera digerat, quæ perpauca ſunt: deinde eorum generum, quaſi quædam membra diſpertiat: tum propriam cujusque vim definitione declaret: perfectam artem Juris Civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quam difficilem atque obſcuram.* Quæ Ciceronis cogitata ſero demum perfecta, mirandumque ſane, cum multi in rerum exigui uſus verſati obſcuritate ſolidam ſcientiam conſecuti fuerint, quod ipſa Jurisprudentia, quæ præ aliis Scientiis ſuos Cultores, ſpe præmiisque allicit, inculta quaſi imperfectaque tamdiu manſerit. De Syſtemate

Syſtematis Juſtinianei Methodus, titulorumq; inter ſe connexio minus accurata.

Juſtinianeo ſi dicendum, notum utique ἀμεθοδίαν librorum, titulorumque inter ſe connexionem minus accuratam nonnullos objeciſſe & demonſtraſſe, inter quos haud ignobilis JCtus Antonius Matthæi nomen quoque ſuum profitetur, Juris Romani compilatori ἀταξίας nævos ſæpius exprobrans, quos Joh. Otto Tabor *in Partitionibus Jurisprudentiæ Methodicæ elementaris*, quo amorem erga Juſtiniani Methodum Studioſæ Legum juventuti inſtillet, tegendo & excuſando errores, abſtergere conatur.

§. XII.

§. XII.

Adhæc quod incertum Jus ſit & ambiguum, tenebriſque, diſputationibus ac controverſiis involutum, graves ſunt multorum querelæ, adeo ut Vigelius *in Præfat. Meth. Jur. Controverſ.* aſſeverare non dubitet: Niſi Turcæ meliorem Iurisprudentiam „ in ſuis Rebuspublicis haberent, quam Chriſtiani in ſuis, per re- „ rum naturam impoſſibile eſſe, illorum regnum in tantam creſce- „ re amplitudinem. Ad hunc morbum Cl. in Academia hac Anteceſſor, Fautor noſter & Amicus conjunctiſſimus D. Simon Henricus Muſæus remedium comparaturus, Anno 1688. eruditum Tractatum ſub hoc Titulo edidit: *Specimen Aggerum, quibus coërcendus eſt Juris Incerti Cataclyſmus.* Provocat in eo primum ad *Diſſertationem Inauguralem*, quam Perilluſtris atque Excellentiſſimus DN. Magnus a Wedderkopf, quondam in Academia Heidelbergenſi, ac deinde Kilonienſi Anteceſſor, nunc Sereniſſimi Principis noſtri ac Domini Clementiſſimi Conſiliarius Intimus, Status atque Cameræ, Toparchiæ Tremsbüttelenſis Præfectus, Capituli Lubecenſis Canonicus, & Hereditarius in Seegarden *de Incertitudine Juris & remediis adverſus eam* Anno 1664. Heidelbergæ habuit, quæ quamvis mole ſit exigua, pretio tamen vaſta Juris volumina vel æquat, vel ſuperat, ac JCtorum Coryphæis campum aperit ad meliora Juris arti fata deſtinanda. Dehinc Juris incerti Ipſe pandit origines, allegatq; in cauſarum Scrutinio I. *Ingeniorum varietatem.* Ineſt enim hominibus naturalis quædam diſſentiendi facilitas, multæque, teſte Cicerone, in naturis hominum diſſimilitudines ſunt, ut alios dulcia, alios ſubamara delectent; alii libidinoſi, alii iracundi aut crudeles aut ſuperbi ſint, alii a talibus abhorreant. Ad ipſosq; JCtos mox in ſpecie deſcendit, & Caſtilianos Portugallis & cæteris JCtis Hiſpanis palmam præripere, auctoritate P. Andreæ Schotti tradit; Hiſpanos tamen Legum ſtudia cum Philoſophia Morali conjunxiſſe, ut ex illa natione velut equo Trojano Moraliſtarum phalanges prodierint. Gallos eloquentiæ ſtudium cum Legibus copulaſſe: nam Interprete Juvenali: *Gallia*

De Jure incerto & ambiguo graves multorum querelæ.

Incerti intricatique Juris cauſæ.

1. Ingeniorum varietas, nationumq; diſcrimen.

Gallia Cauſidicos docuit facunda Britannos.

Italos ferire ſcommata Scaligeri *poſter. Scaligeran. p. 126.* qui illorum ſuperfluas ambages reprehendit, imputatque iisdem, quod multis pauca complectantur. Britannos denique, teſte Barclajo in *Icon. Anim. Cap. IV.* Leges ſuas ſervare potius, quam diſputare.

2. Temere contradicendi novandique ſtudium.

II. Juris intricati cauſa Ipſi eſt *temere contradicendi novandique prurigo*, ex moroſitate, arrogantia, pedantiſmo progerminans, quæ Martino quondam adeo probroſa fuit, ut ſingulares novantium DD. opiniones, *Opiniones Martini* dici conſveverint. Quo nomine Macagnanus Azzogvidus *Singularium Opinionum turbidiſſimum fontem* eum appellat, ſtolide ſubnectens: *illum umbram & typum Martini Lutheri* fuiſſe, cum hunc adſtructa Catholica & Orthodoxa fides facile a novatoris opprobrio vindicet.

3. Affectuum perturbatio.

III. *Affectuum perturbatio*, unde Grotius in Prolegom. de J B. & P. Num. XXXVIII. non pauca JCtorum reſponſa ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam compoſita eſſe aſſerit.

4. Præcipitantia Judicii.

IV. *Præcipitantia Judicii*, quæ paſſim in Legibus *noverca Juſtitiæ*, & in Jure Canonico *Soboles iniquitatis* audit. Eſſe quippe, ſecundum monitum Celſi, incivile, niſi tota lege perſpecta, de unica ejus particula propoſita judicare vel reſpondere.

5. Errantium pertinacia.

V. *Errantium pertinacia*, quibus Niceph. Gregoras L. X. c. II. merito inſuſurrit: Inanem eſſe diſputationem, quæ ſit ſine cedendi voluntate.

6. Gloſſæ & Opinionum communium dololatria.

VI. *Nimia DD. reverentia, allegationum abuſus, denique Gloſſæ ac Opinionum communium Idololatria*, unde natum proverbium: Judicem „ſe debere tenere ad gloſſam, ſicut illum, qui equitare neſcit, ad „arſonem.

7. Ignoratio Elenchi.

VII. Cauſa Themidis in æquilibrio vacillantis eſt *Ignoratio Elenchi*, fallacia quæ aberrat a ſtatu controverſiæ.

8. Quæſtionum generalitas.

VIII. *Quæſtionum*, de quibus DD. non raro inter ſe diſceptant, *Generalitas, Infinitudo, Abſurditasve.*

9. Legum extenſio & contorſio.

IX. *Legum infelix extenſio, diſtractio & contorſio.*

10. Effræna Criticorum licentia.

X. *Effræna Criticorum, in corrigendis Juris Juſtinianei textibus Licentia:* qui tametſi innumera legum vulnera feliciter ſanarint, tamen nonnulla etiam iisdem inflixêre. Cui malo obviam iturus Riccius bono exemplo *Vindicias Juris Anticriticas*

criticas inſtruxit. XI. *Legum ipſarum Obſcuritas ambiguitasque*, quæ ſæpe doctam Interpretis artem eludit, ut ex tenebris eluctari fruſtra conetur. Argumento ſunt Leges illæ, quæ vulgo deſperatæ vexatæque dicuntur, his incluſæ verſiculis: 11. Legum ipſarum obſcuritas, ambiguitasque.

Damnatur mater, (1) damnatur lectaque, (2) frater, (3)
Damnatur Gallus, (4) damnatur filius (5) ejus (6)

Vid.(1) *l.* 19.*ff.de inoff. teſtam.*.(2)*l.* 40.*ff. de reb. creditis*.(3)*l.* 38.*ff. de condict.indebiti.* (4) *l.*29.*ff. de liberis & poſth.*(5)*l.*28. *d. tit.*(6) *l.* 41. *de reb. creditis*. XII. & ultima cauſa eſt *Fontium genuinorum ignorantia*, ex quibus Juris Poſitivi, cum Publici tum Privati, cum Scripti, tum non Scripti, cum Civilis tum Canonici, cum Communis tum Statutarii hiatus atque defectus ſupplendi. Adverſus hos incerti Juris fluctus laudatus Auctor munimenta erigit, aggereſque ſatis firmos conſtruit. Nec deſunt aliorum hac in re conſilia, in Scriptis eorum paſſim propoſita. Præter Legum Romanarum conciliationem, & Opiniones communes, quas ſequendas eſſe docent, ad *Præjudicia* generaliter confugiunt. Ita Joachimus Mynſingerus, Sec. ſuperiori præclarus Themidos Sacerdos in Præfat. Sing. Obſervat: *Optime illos de Jurisprudentia mereri ſtatuit, qui præclari alicujus tribunalis, ſummo judicio prolatas ſententias in unum colligunt; ad quas in cauſis deinde ſimilibus, ſi uſus expoſcat, & emergentes factorum ſpecies id exigant, recurri facile poſſit.* Et alibi ſcribit: *Deplorandæ Juris Civilis dilacerationi, ac tamdiu laboranti Legum Diſciplinæ facillime ſuccurri poſſet, ſi Cæſarea Majeſtas & communes Imperii Germanici ordines, certis quibusdam, & ad hoc munus ſuſcipiendum idoneis, longoque rerum uſu expertis juris Antecesſoribus hanc demandarent operam (condigno ipſis ex publico conſtituto ſalario) ut perlectis tam variorum Tribunalium atque curiarum deciſionibus, quæ in publicum hactenus devenere, iisque mature & diligenter ponderatis, & ad æqui boni libram appenſis, certo tandem definirent, quæ ſententiæ inpoſterum tam judicando in curiarum ſubſelliis, quam docendo & profitendo in ſcholis ſequendæ eſſent.* 12. Fontium genuinorum ignorantia. A ſummarum curiarum ſententiis quæſitum huic malo remedium.

ſent. Quam rationem ſecuti plures alii, quorum teſtimonia brevitatis cauſa hic allegare ſuperſedemus. Nonnulli præterea hoc ſeculo editis etiam peculiaribus Scriptis tollendæ Juris difficultati, ſed diverſo inſtituto, induſtriam impenderunt. Cyprianus Regnerus, Doctor Belgicus, arbitratur *in Præfatione Cenſuræ Belgicæ*, quemadmodum Religio opus habuerit reformatio-„ne, eundem in modum indigere etiam emendatione ſive re-„formatione Jurisprudentiam Romanam. Ipſe vero hanc ſibi laudem attribuit, quia nemo ſingulas Pandectarum leges moribus Belgii, aut generalibus moribus illuſtravit, ſe iſtud præſtitiſſe, atque per probos mores, juſta ac invicta ratiocinationum momenta, emendationem Juriſprudentiæ Romanæ tam perſpicue, tamque evidenter demonſtraſſe, ut quilibet vel leviter in Jure exercitatus notas ſuas, quas novas vocat, facili acumine & proprio marte capere queat. Quibus jungi poteſt ejusdem Auctoris Thraſonica *Præfatio*, qua *Commentarium* ſuum *in Codicem* Patronis ſic commendat, quod ſolus, ſingularium rerum oſtendendo uſum, veram commentandi rationem invenerit, ad quod elogium nullus interpretum auſit adſpirare. Scripſit ille quoque *de Injuſtitia quarundam Legum Romanarum Libros duos*, in 12mo Anno 1640. impreſſos, Jacobi Mæſtertii *duobus de Juſtitia Legum Romanarum Libris* oppoſitos, in quo Tractatu negotium ſibi cum illis eſſe ait, qui perſuaſum ſibi habent, Jus Civile Romanum Juri divino ac ſanæ rationi ab omni parte conſentaneum eſſe: quæ ſententia cum temeritatis ac impudentiæ plena ipſi videatur, contrarium per quarundam Legum injuſtitiam demon-„ſtrare tentavit. Nunquam, inquit in Præfatione, crediderim „hominem Deum eſſe. Plato erravit, Ariſtoteles erravit: er-„ravit Hippocrates, erravit Galenus. Quidni etiam errarint „JCti, & per hos ipſe Imperator Juſtinianus, qui illorum reſpon-„ſa Imperiali ſanctione leges ſuas fecit? Quin hoc ipſe Impera-„tor fateri videtur, cum ait: *Omnium habere memoriam, & pe-„nitus in nullo peccare, divinitatis magis, quam mortalitatis eſt.*

Cypriani Regneri in Jure novatio.

Ejusdem de Injuſtitia quarundam Legum Romanorum libri.

Ne

Ne vero ſine exemplo loqui videatur, ſubjungit clariſſimorum Virorum de quibusdam Juris Reſponſis teſtimonia, inter quos *Alciatum* quoque & *Palæottum* loquentes introducit. Illum quidem l. ult. §. 1. D. de V. S. ſequentem in modum: *Sunt ſub hoc titulo quatuor ejusdem ſenſus ad hanc materiam pertinentia reſponſa, ut non poſſim non mirari, cur idem toties inculcaverint, qui ſub Juſtiniano centones hos legum conficiendi curam aſſumpſerunt, quaſi alia nova magisque neceſſaria deeſſent. Scribat Juſtinianus quantum velit, glorieturque ſuos hosce libros cauſarum negotiorumque deciſionibus ſatis eſſe, res ipſa plane reclamat, nemoque civilis profeſſionis eruditus eſt, qui apertisſime non videat innumerabiles dubitationes ex facto oriri, quas niſi omnino Oedipus is ſit, ex harum legum Sylva decidere nemo unus poſſit: ut plane ſine Bartolo aliisque quibusdam Interpretibus jus noſtrum non conſiſtere, affirmare auſim. Quid enim, ſi bonarum literarum cognitionem excipias, illi acutisſime non excogitarunt, aut clarisſime non docuerunt, ut noſtris oculis offuſas per hosce Græculos tenebras aperirent? Illud non diffiteor, ſi antiquorum JCtorum opera extarent, nec Juſtiniani iniquisſimo illo edicto ſublata fuiſſent, Accurſii, & qui poſt eum ſcripſerunt, minime neceſſarias futuras fuiſſe lucubrationes.* Palæottum vero Cap. 1. de noth. & ſpur. n. 4. his verbis: *Mirum videri non debet, pleraque in legibus noſtris contineri, præſertim de rerum origine, quæ a divinis traditionibus nonnihil abhorrent. Nam omnia quæ de jure naturali a JCtis noſtris traduntur, vix ulla in re cum ſacris literis poſſunt convenire.* Verum de Regneri conatibus alii judicent; notandum ſaltem quod ratione ſcopi contradicere ipſe ſibi videatur, quando in Dedicatione Cenſuræ fatetur: *Illum demum Juris Anteceſſorem eſſe, qui ſingulas Leges Romanas juſto commentario explicet, easque vindicet a contemptu, qui hodie magnus*; At cenſuram in Leges Romanas agere, injuſtitiæ arguere, caſus ex Belgarum corruptis quandoque moribus æſtimare, non eſt explicare, multo minus a contemptu Leges vindicare. Anno 1676. prodiit in duodecimo

De reconcinnando Jure Variorum Conſilia.

mo Opuſculum cujus Titulus: *Juſtini Nomici conſilium noviſſimum, & omnium hactenus evulgatorum facillimum de incertitudine & ambiguitate Juris tollenda, ſeu novo Codice faciendo*, triennium poſt a W. B. R. C. H. unica plagula examinatum. Ante quod Anno 1669. & Godofredus Guilielmus Leibnitius *de ratione Corporis Juris reconcinnandi* mentem ſuam aperuit; Idemque Auctor eſt Scripti *Novæ Methodi diſcendæ docendæque Jurisprudentiæ*: quæ Leibnitii Schediaſmata cum videre mihi non licuerit, placet in gratiam Lectoris de Inſtituto ejus ſequentia ex Placcio adducere. Ita vero ille *de Anonymis detectis Cap. III. §.* „*CXXIII.* Conſilium ipſum quod attinet, quamvis de eo nos „vult ſententiam Auctor continere, donec Opus promiſſum in„troſpiciatur quod maturaturum ſe pro virili pollicetur, non „poſſum tamen non ſummatim hoc loco maximopere compro„bare. Siquidem hac ratione quantum in connexione titulo„rum & eorum ſerie memoriter ediſcenda ac retinenda tædii de„voratum eſt hactenus Juris conſultis (quorum adeo præcipuos „multos ſcio nunquam a ſe potuiſſe impetrare, ut memoriæ man„darent ſeriem tot titulorum, quam inter ingruentia ſubinde „negotia publica, peregrinationesque, aut alia majoris momen„ti avocamenta, ſe nullo modo conſervaturos eſſe prævidebant) „illud inpoſterum Juris noſtri cultores lucri facere, bonasque „horas melius collocare poterunt. Nec illius executio nimis „operoſa videtur. Siquidem absque deſcribendi labore, duo„bus tantum exemplaribus Corporum Juris editionis Gothofre„dianæ in eas, quas voluerit Auctor, partes diſſectis, & ſuper a„liis chartis, ea qua ipſe ordinaverit ſerie, iterum conglutinatis, „ordo, ſibi conſtabit. Quicquid autem notarum aut monitio„num ſuperaddi placuerit, illud margini novæ chartæ, cui ſu„perglutinata ſunt illa fragmenta, deinceps inſcribi poterit. Duo „vero cur debeant eſſe exemplaria facile patet, quoniam altera „cujusque folii pagina per ejusmodi ſectionem & conglutina„tionem perit, quæ per ſecundum ejusdem editionis exemplar

Leibnitii nova methodus.

„reſar-

„reſarciri debet. Atque hunc ipſum nominatum modo Vincentium Placcium Juris in ordinem redigendi cura quoque tetigit, quando Anno 1682. *Juſtiniani Imperatoris Inſtitutiones reconcinnatas* edidit, ad quam induendam ipſis faciem non modo ob compaginem partium confuſam, ſed etiam obſcuritatem rerum, defectumque bonarum definitionum, multarum deinde ac præcipuarum Juris materiarum, quarum nec nomina quidem hæc Juſtiniani elementa nota faciant, præteritionem, ac denique abrogata, quæ ibi continentur, quamplurima, ſe compulſum aſſerit. Pertinet huc quoque labor auctoris Anonymi in opere cui titulus: *les Loix Civiles dans leur ordre naturel*, cujus primus Tomus Anno 1689. Pariſiis in 4to prodiit, duo autem poſteriores tardius lucem aſpexerunt, excerpti *in Colloquis Menſtruis Cl. Tenzelii Ann.* 1696. p. 201. ſeq. Præterea & Nicetæ Spilii *Epiſtola Curioſa* Anno 1681. in 12mo edita hic producenda, in qua de Juris Naturalis Scientia conſtituenda, de ſcientia interpretandi Jura, ipſoque Corpore Juris reconcinnando vel renovando copioſe, & ex fundamento diſſerit. Quæ ibi præſcripta remedia licet non eſſe tam operoſa putet, quin *ab uno ſolo cordato, laborioſo, doctoque Juris & Philoſophiæ viro, juxtaque in praxi ſupremorum binorum Imperii aliorumque inferiorum judiciorum verſato laudabiliter ſatis expediri poſſint*; dubitare nihilominus de exoptato ſucceſſu Operis, diverſo a variis approbati conſilio, moleſtia jubet, niſi forte publica auctoritas, Principumque munificentia calcar addat, hebetemque induſtriam acuat.

Placcii Inſtitutiones reconcinnatæ.

les Loix Civiles dans leur ordre naturel.

Nicetæ Spilii Epiſtola Curioſa.

§. XIII.

Judice *Epiſtolæ Curioſæ* Auctore, diverſæ Scriptorum de Jure in melius reſtituendo ſententiæ eo tendere generatim atque univerſe videntur, ut alii quidem *vetus Juris Corpus retinendum* putent, & hi rurſus I. aut *ordine ſolo variato*, partes ejus integre ac citra mutationem verborum aut ſenſus retentas omnes, commodius ſaltem atque huc usque diſpoſitas exhibere meditentur. II.

Diverſæ Scriptorum de Jure in melius reſtituendo ſententiæ quo generatim tendant?

Alii vero etiam *verbis* modo contractioribus imminutas, modo explanatioribus declaratas, & propoſitionibus univerſalioribus, definitionibusque ſimul & diviſionibus congruis in methodum redactas leges, *ſenſu tamen* utique *nil mutato*, licet deciſionibus quandoque novis, ubi requiruntur, at ex priſtinis principiis deductis auctas nobis leges daturi videantur. III. Alii vero præterea etiam *Auctoritatem Legislatoriam novam* novarum vel deciſionum addendarum, vel mutationum in melius faciendarum gratia præſtolentur, adeoque ſenſus quoque mutationem in multis velint. IV. Alii denique *prorſus omnia nova* malint, veterique Juris Corpore penitus ſublato, & in ejus locum meliori longe, omnibusque iis, quibus hoc ſcatet imperfectionibus liberato Juris Corpore fruendi ſpem foveant faciantque. Et in horum quidem votorum ſingulis ſpeciebus claſſibusve, alii ſolius Imperii Romano-Germanici commodum atque ſalutem, alii chriſtiani, alii denique univerſi etiam orbis emolumentum animis agitant. Cui novandi ſtudio alii contra ſeſe oppoſuerunt, quorum Interpres eſt Henricus Petrus Haberkornius, J. U. D. Auctor Scripti Anno 1677. Görlicii in 4to publicati, cui titulus: *Jurisprudentiæ Juſtinianeæ*, periculoſo hactenus heterodoxorum politicorum arbitratu, vano tamen prorſus conatu; quaſi novum Juris Syſtema atque Corpus a Juris Corpore Juſtinianeo alienum, cudendum, hoc vero extra fines Reipublicæ Romanæ eliminandum ſit, obſcuratæ, SOL RESPLENDESCENS. Quod opuſculum in tria diviſum eſt Capita. Primum agit de immoto ac ſolido Juris Romani fundamento. *Secundum* exhibet Epiſtolas octo de novo Juris Corpore condendo ad Illuſtrem Baronem Boineburgium datas, quarum prima Chriſtophoro Forſtnero, ſecunda, quinta & ſeptima Joh. Henr. Bœclero, tertia Samueli Puffendorfio, quarta cum ſexta Hermanno Conringio tribuitur. Hisque ab Haberkornio Apologia & epicriſis opponitur. In *tertio* ac ultimo Capite reſolvitur quæſtio: Utrum Respublica ab imperito Juris Juſtinianei poſſit ac debeat gubernari? Atque hæc de reconcinnan-

Henr. Pet. Haberkornii Jurisprudentiæ Juſtinianeæ Sol reſplendeſcens.

cinnando Jure Romano dixiſſe ſufficiat. Quod ſi porro in Jus Gentium oculos convertamus, quo Fœdera & publicæ liberorum populorum Conventiones, peculiaris utilitatis gratia initæ, referuntur, nituntur illæ, uti notum, uſu maxime ac placitis eorum, qui participes ſunt ſummæ poteſtatis, aut ab illa auctoritatem habent, hinc non niſi *ex Actis publicis* conſtare certi quid de tali voluntate poteſt. Quorum defectum cum laudatus Dn. Leibnitius animadverterit, viſum ipſi eſt complura *Diplomata* rerum magnarum inter Gentes, aut publico nomine ac publica in cauſa geſtarum, ab aliquot ſeculis colligere. Quod utiliſſimum, ſummaque dignum laude inſtitutum ſuum *de Codice Juris Gentium edendo, ſeu Collectione Tractatuum & Actorum publicorum per Europam, authenticis ad Archivorum fidem diplomatibus, ſed ineditis plerumque; aut certe minus obviis comprehenſorum*, Illuſtriſſ. Auctor peculiari Epiſtola Anno 1693. cum orbe erudito communicavit, ex qua in Actis Lipſienſ. hæc Excerpta exhibentur: Codex iſte non Germanicis tantum, aut alterius populi rebus adſtringitur, ſed pleraque Europæa attinget; nec tantum pacificationum tabulas & fœdera aliave, quæ vulgo Tractatuum nomine cenſentur, ſed & contractus matrimoniales Principum, teſtamenta, adoptiones, varias obligationes & alienationes, limitum deſignationes; commerciorum, navigationum, & in eam rem initarum ſocietatum articulos; receſſus conventuum publicorum, atque etiam nonnulla Conciliorum generalium acta ſingularia, aliaque quæ ad totam Rempublicam Chriſtianarum gentium pertinent; tum arbitria, belli denunciationes vel diffidationes, proteſtationes, confiſcationes, deſtitutiones, depoſitiones; & contra electiones, homagia, inveſtituras, ſolennia ceremoniarum, privilegia majora, aureasque & plumbeas bullas ad rem facientes; creationes quoque novarum dignitatum, ac principatuum, quin & regnorum erectiones, aliaque id genus plura continebit. Porro maxima horum pars *inedita* hactenus latuit: itaque proderit conſilium ad eos excitandos, qui talia habent in manu, ut producant in uſum

Leibnitii de Codice Juris Gentium edendo Epiſtola.

reipu-

reipublicæ. Adjecta ſunt tamen ſubinde typis edita, ſed minus obvia & *ſelectiora*. In antiquioribus & ex manuſcripto edendis liberalior fuit editor, quod talia rarius occurrant; in poſterioribus ſeveriore delectu utendum ſibi putavit. *Idioma* retinuit, quod ipſa ſubminiſtrabant manuſcripta, præſertim cum plerumque ſit originale; interdum tamen deficiente prototypo verſio adhibita eſt, ſed ſatis antiqua, aut quæ *ex publicis Archivis* promanavit. Curæ quoque fuit, ut diligenter recenſerentur omnia, ac lumen a diſtinctionibus acciperent; quod inprimis neceſſarium erat, ubi Latina dictio barbarizat ac turbida fluit, aut vetus vernacula a præſenti uſu diſſidens attentum lectorem poſtulat. Nam & Gallico ſermone ſcripta occurrent, non hodierno tantum, ſed & qualis aliquot retro ſeculis viguit, cujus hodieque ſuperſunt reliquiæ in Galliæ & Belgii judiciis, & in Anglica olim jura cum Normannis atque Andegavenſibus Regibus tranſiere. Ut Italica quædam aliave quæ parcius occurrent, jam taceamus. Corrupta loca interdum reſtituta ſunt, cum res dubio carebat; interdum notata tantum; nec temere ſibi aliquid editor illuſtris permiſit. Poſtremo rogantur quibus vel munus, quod in Republica ſuſtinent, vel eruditio aut curioſitas ad talia aditum fecit, ut in communem uſum conferre ſymbolam velint. Si quid ſuppeditabitur ſingulare ad hanc collectionem ornandam atque augendam, tum in antiquioribus, tum maxime in noſtri ſeculi rebus ſive prorſus *ineditum* hactenus, ſive etiam impreſſum typis, ſed in *ſcheda evaneſcente*, aut alioqui loco non obvio latens; beneficium editor gratus agnoſcet & prædicabit. Quæ jam editioni deſtinata ſunt *usque ad annum 1500*, proximis nundinis vernalibus Deo volente prodibunt, mediocri volumine in folio, ut vocant. *Recentiora* mox ſequentur. Si qua ſerius obvenient, *Supplementis* inſerentur. P. S. Corpori Pacificationum, quod Vir Cl. Daniel de Neſſel, Cæſaris Conſiliarius & Bibliothecarius molitur, tantum abeſt, ut officiat hoc opus, ut potius viam paret. Nam & objecto & ſcopo diſcriminantur, conſpirant tamen amice, & ſeſe

mutuo

mutuo invitant. Ex illis quæ Index Neſſelianus promiſit, perpauca in novo Codice comparebunt; tum ne quid hic labor illi deroget, tum ob conſilii diverſitatem. Nam Neſſelianum opus cum juſtum corpus pacificationum componere debeat a duobus cum dimidio ſeculis circiter, non recondita tantum, ſed & obvia collecta in promtiorem uſum ſiſtet. At Codex iſte Juris Gentium, cum vaſtiorem longe campum habeat, & ad omnigenos actus publicos ſeſe extendat, atque ad antiquiora etiam tempora adſcendat, iret in infinitum, ſi etiam obvia congererentur. Itaque potiſſimum inedita, & ex editis magis exquiſita in hanc collectionem admittentur. Sicque eodem Anno 1693. Hannoveræ in Folio ipſe *Codex Juris Gentium Diplomaticus* prodiit, in quo Tabulæ avthenticæ rerum inſignium complurium, a fine Seculi XII. ad initium usque Superioris geſtarum continentur, ex MScriptis, præſertim Bibliothecæ Auguſtæ Gvelferbytanæ Codicibus, & Monumentis Regiorum aliorumque Archivorum, ac propriis deniq; Auctoris Collectaneis editus, cui ut pro exantlato labore multas agunt grates, ita ex Ejusdem penu plura ſimilis argumenti Curioſi omnes avide exſpectant. Coronidis loco monendum adhuc, fuiſſe qui Concordantiarum defectum pro *Deſiderato* in Jure habuerunt, in quo ſupplendo laboraſſe aliquot abhinc annis Dn. Nicolaum Chriſtophorum Lynckerum, Conſiliar. Saxo-Vinar. Intimum, ac Primar. in Acad. Jenenſi Juris Profeſſorem, fama tulit. Multi tale inſtitutum commendant, Uſum univerſalis Indicis, cujus beneficio voces deſideratæ, ſingularesque loquendi modi, veſtigio temporis inveniri poſſunt, allegantes. Alii vero haud opus eſſe operoſa annotatione arbitrantur quoties vox *Sum, Ego*, vel particula aliqua v.g. *ex, per, non, vel, cur* &c. in Juris Corpore reperiatur, poſſeque ſufficere *Barnabæ Briſſonii* Regii in Gallia Conſiſtorii quondam Conſiliarii, & in Supremo Senatu Pariſienſi Præſidis, *de Verborum, quæ ad Jus pertinent, ſignificatione Opus*, quod Anno 1683. Francofurti in folio ex Analectis Jo. Ottonis Taboris, Opera Jo. Chriſtiani Itteri ita auctum prodiit, ut Indicis

Ipſe Codex 1693 editus.

Concordantiarum defectus pro Deſiderato in Jure habetur.

Barn. Briſſonii de Verborum ſignificatione Opus.

dicis in Corpus Juris Civilis diu deſiderati vicem præſtare queat. Concordantiarum origo. Cæterum qui in genere de Concordantiarum, inprimis Biblicarum, quarum maximus in Oratoria Eccleſiaſtica eſt uſus, earumque vel Latinarum, vel Græcarum, Hebraicarum & Chaldaicarum, denique & Germanicarum origine erudiri cupit, is poteſt legere Andreæ Glauchii Schediaſma *de Concordantiarum Biblicarum uſu.*

Caput VI.

DE INVENTIS MEDICIS.

§. I.

Sub Hippocrate videtur nata primum Medicina. Zacutus Luſitanus Libros ſuos *de Medicorum Principum hiſtoria* ita orditur: Artis medicæ poſt DEUM parens alter exſtitit divinus Hippocrates. Quamvis enim ante ejus „tempora Æſculapium medicinæ inventorem agnoſceret anti„quitas, artem tamen medicam ſuis temporibus ferme ſepultam, „aut ſaltem incultam, nullaque methodo diſpoſitam divinis pla„ne ſcriptis tantopere & exornavit & amplificavit Hippocrates, „ut ſub eo primum nata Medicina videatur. Hippocrates Medicinarum cum Philoſoph: Mor: comparat. Hancque ille cum Philoſophia Morali comparat, quam Sapientiam vocat. *Medicus* (utor verbis translationis ex Græco) inquit in Libello de decente Habitu aut Decoro §. V. *Philoſophus eſt DEO æqualis. Neque enim multa eſt inter ipſas differentia. Nam omnia, quæ ad Sapientiam* (Moralem) *requiruntur, inſunt in Medicina: argenti contemptus, reverentia, verecundia, habitus ſubmiſſus, auctoritas, judicium, quies, obviamitio, munditia, doctrina, cognitio ad vitam utilium ac neceſſariarum purificationum, alienitas a mercimoniis, alienitas a ſuperſtitione, præminentia divina. Habent enim quæcunque habent ad coercendam intemperantiam, inſcitiam, avaritiam, concupiſcentiam, rapinasque ac impudentiam. Hæc enim eſt cognitio accedentium & uſus eorum, quæ ad amicitiam per-*

pertinent, & quomodo ad liberos, ac quascunque res ſe gerere oportcat. Quatenus igitur cum hac ſocietatem habet, Sapientia quædam eſt. Quæ Medicinæ cum ſcientia Morali comparatio anſam nobis dedit poſt enarratas Doctrinæ hujus acceſſiones, diſſerendi quoque de novis quibusdam Inventis Artis Machaoniæ. Cognita atque perſpecta Veteribus haud potuerunt eſſe omnia, tum ob naturæ ubertatem, cujus tantæ ſunt opes atque miracula, ut ne curioſiſſimi quidem homines exquirendo audire tam multa poſſint, quam ſunt multa quæ terra, mari, paludibus, fluminibus exiſtunt, quemadmodum loquitur Cicero *Lib. I. de Natura Deorum*; tum etiam, ut plures alias hic taceam cauſas, ob ſymptomatum corporumque varietatem, quæ pro locorum, temporum, & educationis differentia aliam plane medendi rationem inducit & exigit: ſedula vero in naturæ arcana inquiſitione, oblatorum per tot retro ſecula caſuum multitudine, ac diuturna experientia, quæ veritatis in hac arte eſt trutina, eo tandem deventum eſt, ut ſint qui ambigant hodie, poſſitne quicquam novi adhuc ſuperaddi Medicinæ a Viris ingenioſiſſimis ac laborioſiſſimis? Eorum autem plurima, quæ nuper creduntur inventa originem Antiquitati debent, a cujus facibus ſuum illa ſplendorem acceperunt, quod fuſius probatum it Vir Clariſſimus Theodorus Janſſonius ab Almeloveen edito Amſtelædami Anno M DC LXXXIV. libro, cui titulus: *Inventa Nov-Antiqua*, id eſt brevis enarratio Ortus & Progreſſus Artis Medicæ, ac præcipue de inventis vulgo novis, aut nuperrime in ea repertis. Cujus curioſi ſcripti ſumma capita *in Actis Eruditorum*, quæ prodeunt Lipſiæ, *ad A. M DC. LXXXIV. Menſ. Decemb. p. 556. ſeq.* ita recenſentur: Agit Auctor ex profeſſo rem Veterum Medicorum contra Recentiores, in puncto Anatomicorum ac Phyſiologicorum inventorum, quibus tanquam ſuo labore acquiſitis ſpoliis, ſummo cum coætaneorum applauſu, hactenus triumpharunt. Nimirum demonſtrare nititur, vix unum eſſe e tanto numero inventorum, quæ noſtro ævo pro novis jactitantur, cujus veſtigia, vel potius manifeſta documenta

Veteribus haud potuerunt perſpecta eſſe omnia.

Plurima eorũ quæ nuper creduntur inventa, originem debent Antiquitati.

Summa Capita libri Th. I. ab Almeloveen de Inventis Nov. Antiquis.

cumenta non reperiantur in Veterum libris. Quo vero felicius evincat Lectorem, teſtes producit fide dignos, hoc eſt, ipſa loca e Medicorum priſcorum ſcriptis, eaque ne forſan cuipiam ſuſpecta fiant, verbotenus, & quidem in propria, prout exarata ſunt vel Græca vel Latina lingua apponit. Hæc antequam ſpecialius tradat, quædam concernentia naturam, ortum, progreſſum & incrementum Medicinæ præmittit, rationesque ſubjungit, quamobrem ars hæc, jam olim ab Hippocrate, & aliis antiquiſſimis ad ſummum perfectionis faſtigium elata, nunc adeo manca ac imperfecta deprehendatur, ut & quotidianam reparationem per nova inventa requirat. Injicit poſtea mentionem priſtinæ auctoritatis Medicorum, honorum, privilegiorum, ſectarum, & tandem de diviſione Medicinæ, ejus fine, item de Philoſophici ſtudii pariter ac antiquorum codicum lectionis utilitate verba facit. His abſolutis aggreditur promiſſam ſpecialem demonſtrationem, quemadmodum nominare ſolet, falſo novorum inventorum, oſtendendo, haud latuiſſe ſubſtantiam teſtium virilium tubuloſam Theophilum, Ovaria mulierum Hippocratem, Ariſtotelem, Macrobium, & Veſalium, tubas Fallopianas uterinas Ruffum Epheſium. Ductus ſalivales a palatinis ac faucium glandulis oriundos, una cum ſuperioribus Stenonianis eruit ex Galeno, perinde ac inferiores Warthonianos ex Avicenna & Alſabaravo. De glandulis ſtomachicis, fibris circularibus ac longitudinalibus ventriculi & inteſtinorum, Williſio hucusque adſcriptis, ductu pancreatico Wirſungii, glandulis inteſtinalibus Peyeri, motu inteſtinorum periſtaltico vaſisque lacteis Aſellii, citat Galenum, de fermento vero venticuli Hippocratem, de fermentatione ciborum ope ſalivæ Avicennam, de fermentatione chyli per bilis & ſucci pancreatici affuſionem, Nemeſium. Ulterius Hieronymum Fabricium valvulas conniventes inteſtinorum ante Kergringium, & Bartholomæum Euſtachium ductum thoracicum Pecqueti accuratiſſime deſcripſiſſe refert. Et ne forſan tantillum Neotericis remaneat gloriæ, Harvæi quoque de Circula-

pulatione ſanguinis inventum, Hippocrati, Nemeſio, Andreæ Cæſalpino, Paulo Servitæ; pulſumque aeris in reſpiratione Platoni innotuiſſe affirmat. Atque hæc ſunt, quæ pertractantur in libro illo de Inventis Nov-Antiquis, cui annectitur ejusdem Almelovenii *Onomaſticon*, in quo ſecundum ſeriem alphabeti recenſentur nonnulla inventa œconomica, politica, bellica, phyſica, grammatica, muſica, aliaque curioſa. Occupavit itaque, quantum ad Medicinam, Auctor Doctiſſimus in nonnullis conſilium noſtrum, quibus, ne actum agamus, prætermiſſis, alia hic adducere animus eſt. Ac primo quidem contendunt inter ſe celeberrimi Artis Medicæ Antiſtites, cui deferenda ſit palma excogitatæ Chirurgiæ Infuſoriæ, atque Transfuſoriæ, quæ pro noviſſimis inventis habentur. Aſſumunt ſibi & vendicant hanc gloriam Germani, Itali, Galli, Anglique. Ad hanc quod attinet edidit Romæ Anno 1668. Paulus Manfredus opuſculum *de nova & inaudita Medico-Chirurgica operatione, Sanguinem transfundente de individuo ad individuum, prius in brutis, & deinde in homine Romæ peracta*, in quo ille coronam triumphalem aperti hujus arcani Anglis primum, mox etiam Gallis imponit. Priores, inquit *Capite I.* Angli (quos penes adhuc lactentis inter ſenten-„ tiæ vagitus, & æmulantium undationes adolevit opinio) eam,„ (loquitur initio de Chirurgia Infuſoria) occantes, alterius in-„ de pullulantis evaſere ſatores; meditata namque per venas in-„ fuſionis alimenti facili præſtantia, præclariorem excogitarunt,„ fore, (jam de Chirurgia Transfuſoria ipſi ſermo) ſi ſanguinem,„ cujuslibet alimoniæ perfectiſſimum, naturæ genium, partium,„ nectar, ex individuo pari negotio proveherent ad individuum.„ Cogitationem ſubiit experimentum; inciſisque canum, equo-„ rum, ſuum, ſimiliumque brutorum carotidibus arteriis, qua-„ rum amplitudo præmonuerat aptitudinem, aliorum animan-„ tium quorum jugulares venæ proſilientem ſanumque ingurgi-„ tarunt ſanguinem, corpora elegantiorem habitum, ſi cache-„ ctica præfuerant, induerunt, ſi labem aliquam contraxerant,„

Ejusdem Rerum Inventarum Onomaſticon.

Origo Chirurgiæ Infuſoriæ atque Transfuſoriæ.

Manfredi Opuſc. de Chirurgia Transfuſoria.

„ exuerunt. Novam hanc habituum metamorphoſin famæ plu-
„ mis evectam ſuſcepit Gallia, & hunc novitatum fœtum alens
„ Lutetia ocyus extulit in gigantem, tum ſerius opus excolendo,
„ tum id exequi prior in homine non pertimeſcens. Ex quibus apparet exercuiſſe artem hanc Anglos omnium primos in brutorum corporibus, Gallos autem in humanis. Ac inter Anglos nominari ſpeciatim ſolent Timotheus Clerck & D. Henshaw, qui de novo hoc invento Anno M DC LVII. primi cogitarunt quidem, id ipſum autem felici eventu nunquam adhibuerunt, quamplurimis difficultatibus impediti. Quibus poſt integrum demum decennium ſuperatis ſublatisque, Anno M DC LXVI. exoptato ſucceſſu rem aggreſſi ſunt Richardus Lowerus, Edmundus King, Coxius aliique, ſed, quemadmodum dictum, factis experimentis in ſolis brutis. Inter Gallos autem A. M DC LXVII. applicando principia illa ad hominem, inclaruit præcipue Dionyſius, celebris Mathem. & Phyſic. Profeſſor Pariſienſis: de quorum ſingulorum moliminibus conſuli poteſt Cl. Joh. Chriſtoph. Sturmius, in Exercitatione, quæ in ejus Philoſophia Eclectica ordine eſt X. *de Sanguinis Transfuſione*, in qua arcani illius originem & progreſſionem ordine perſequitur. Cumque creditu difficile ſit ſanguinem, vitalis flammæ atq; adeo ipſius animæ vehiculum, extra corporis vaſa fluentem, æneis argenteisque canalibus, aut pennarum caulibus exceptum, ita ſervari poſſe incolumem, ut inde porro in aliud, ac tantum non èxſangue corpus derivatus, per quandam μεϊεμψυχωσιν vitam ipſi reddat; enarrat ibidem ex fide dignis auctoribus exempla, fluxiſſe, feliciter ſanguineum ejusmodi rivulum non tantum inter ejusdem ſpeciei bruta animalia e. g. e cane in canem, in Oxonienſi Anglorum Univerſitate, curante Medico celeberrimo Richardo Lowero, & inſpectantibus eruditis magno numero, & pluribus una vicibus, itemque in Galliæ opera D. Gayen; ac præſertim e cane Hiſpanica gravida, in maſculum Gallum, & ex hoc ipſo, elapſis diebus quinque in canem alium, rem peragente ſupra laudato D. Denis ſive Dionyſio, & ad-

Exercuerunt Chirurg tráſf. Angli omnium primi in brutorum corporibus, Galli autem in humanis.

Primus Operator inter Gallos.

Exempla per- [illegible]æ feliciter Chirurgiæ Transfuſoriæ.

& adjuvante Emmereſio, Chirurgo feliciſſimè, e cane juvene in vetulum in eadem Pariſienſium Univerſitate, ope modo nominati D. Gayen; e cane ſcabioſo villatico in ſanum, & ex hoc viciſſim in illum, opus dirigente M. Thoma Coxe in Anglia; Ex agno in agnum domi Celeberrimi Caſſini Bononiæ in Italia &c. Verum etiam ex alio in aliud brutorum genus, ut ex agno in venas canis Hiſpanioli tres ac decem annos jam tum nati, Udinæ domi D. Grifonii; e vitulo in duos canes, & ex hædo in parvam quandam canem Hiſpanicam aucupatoriam, Pariſiis; e tribus vitulis in tres canes, D. Dionyſii inſtituto, e vitulo in vervecem, altera quoque vice feliciter rem tentante Dn. Edmundo King, Medic. D. in Anglia; e duobus arietibus in equum vetulum, Pariſiis apud Ducem Guiſium; e quatuor arietibus in equum 26. annorum &c. Denique in humana quoque corpora non ſine fructu transmiſſum brutorum ſanguinem, v. gr. e vervece in ſervum quendam, ex agno in virum validum, ſellarum portatorem, utrobique directore D. Dionyſio & Coadjutore Emmereſio; pariterque in Anglia ex agno in hominem ſanum, cui nomen Arthuro Coga, inſpectantibus viris magnis ac eruditis quam plurimis, ac ducibus operæ Rihardo Lowero, & D. Edmundo King jam ante memoratis, quibus paria etiam fecit doctiſſimus Caſſinus Bononiæ in Italia; e vitulo in hominem mentis impotem, iterum cooperantibus Dionyſio & Emmereſio; ex agno in adoleſcentem lethargo gravi oppreſſum, & alio tempore ex vitulo in ægrum deſperatæ valetudinis. Atque hæc ſunt Experimenta celebratæ Chirurgiæ Transfuſoriæ, de cujus ortu & occaſu in peculiari libello Georg. Abraham. Mercklinus, Medicus Norimbergenſis egit, ubi illa Transfuſio quæ fit e bruto in brutum, e foro medico penitus eliminatur, iſta quæ e bruto in hominem peragitur, refutatur, hæc denique quæ ex homine in hominem exercetur, ad experientiæ examen revocatur. Modum vero curandi morbos (etiam deſperatos) ope liquoris, per tubulum aureum, argenteum &c. derivandi in venam lanceola apertam B. D. Joh.

Chirurgiæ Infuſoriæ primus in Germania Inventor.

D. Joh. Dan. Major, Academiæ noſtræ, dum viveret, decus eximium, (cujus *Chirurgia Infuſoria*, poſt præmiſſum prodromum, placidis Cl. Virorum dubiis impugnata, cum modeſta ad eadem reſponſione lucem aſpexit Kilonii Anno 1667.) a ſe primum in Germania inveſtigatum aſſerit, non negans *in Deliciis ſuis hybernis*, quæ eodem prodierunt anno, paulo ante Londini in Anglia Collegas Regiæ Societatis Experimentalis docuiſſe etiam, quam eleganter fieri poſſit, ut infuſo in venam ſectam liquore Cathartico, corpus hominis per vias conſuetas expurgetur, & a ſaburra humorum, tanquam ſi potiunculam per os accepiſſet, liberetur. Hanc tamen Infuſoriam Chirurgiam, de qua Anno ſequenti 1668. emiſit quoque Exercitationem Michael Ettmüllerus, jam circa initium hujus ſeculi Andream Libavium, Medicum & Chemicum clariſſimum quodammodo deſcripſiſſe multi exiſtimant, quo de Gabrielis Clauderi Diſſertatio *de Tinctura univerſali Cap. I.* legi poteſt. A Magno Pegelio proponitur etiam in Theſauro Anno M DC IV. edito, p. 111. *ratio Chirurgica inſignis & rara homini communicans extera, quæ ipſi bona, & interna multa, quæ noxia, avertens. Quæ ratio alias varia agere & alterare in homine poſſit.* Sane hæc verba non levem quoque inferunt ſuſpicionem Chirurgiæ Infuſoriæ, cujus ſingularem efficacitatem in cane ſcabioſo Joſephus Lanzonius propria experientia confirmat, referens in Diſſertatione *de Clyſteribus* Ferrariæ Anno 1691. edita canem, cum liquoris ſui in ſcabie appropriati parvam quantitatem in venam injeciſſet, frequenter primum cœpiſſe vomere, mox tamen vomitu ceſſante comediſſe, ac quindecim dierum ſpatio penitus a ſcabie immunem evaſiſſe. Qua occaſione ſilentio transmittendus non eſt Sipho ille Anatomicus, quem Regnerus de Graaff, Medicus Delphenſis invenit, quo mediante per immiſſos coloratos quosdam liquores in vaſa, eorum divaricationes, omniumque totius corporis arteriarum, venarumque propagines ſine ulla difficultate ad oculum demonſtrari poſſunt. Quod inſtrumentum quam

Multi exiſtimant deſcripſiſſe eam jam circa initium hujus ſec. Libavium, & Pegelium.

Experimentũ Chirurgiæ Infuſoriæ.

Sipho Anatomicus Regneri de Graaf.

inſi-

inſignem præſtet uſum in Anatomia, ipſe Autor in peculiari docet libello, cui aliud Cl. Caſpar Bartholinus ſuperaddidit, cujus beneficio breviſſimo tempore ex corpore humano ſanguis omnis exhauriri poſſit. Videatur de eo ipſius Inventoris Tractatus *de Præparationibus viſcerum per injectiones liquorum*, qui primum Pariſiis editus, deinde vero tertiæ editioni *Cultri Anatomici* Michaelis Lyſeri ſubjunctus eſt. Sed revertendum ad Chirurgiam Transfuſoriam, cujus, eximius Platonis interpres, & Medicinæ cultor egregius, qui ſeculo XV. claruit, Marſilius Ficinus umbratilem figuram expreſſit. Ille enim innati caloris refectionem moliturus arguens a fortiori: *Quos Hectica ſenilis exedit*, inquit Libro II. de Studioſorum ſanitate tuenda Cap. XI. *Medici diligentes liquore humani ſanguinis, qui arte ſublimi deſtillavit ad ignem, reficere moliuntur. Quid ergo probibet, quo minus ſenio jam quaſi confectos interdum hoc etiam potu reficiamus?* Mox utitur exemplo Sagarum addens: *Communis quædam eſt ac vetus opinio, aniculas quasdam ſagas (quæ & Striges vulgari nomine nuncupantur) infantium ſugere ſanguinem, quo pro viribus juveneſcant. Cur non & noſtri ſenes omni videlicet auxilio deſtituti ſanguinem adoleſcentis ſugant? Sani, inquam, adoleſcentis, læti, temperati, cujus ſanguis quidem ſit optimus, ſed forte nimius. Sugant igitur more hirundinum* NB. *ex brachii ſiniſtri vena vix aperta unciam unam aut duas &c.*

Chirurgiæ Transfuſoriæ umbratilem expreſſit figuram Marſilius Ficinus.

§. II.

Datur præterea & *Chirurgia Curtorum*, quam Caſparus Taliacotius, Italus, Bononiæ quondam Medicinæ & Chirurgiæ Profeſſor, ſub finem ſuperioris Seculi peculiari Opere curioſe expoſuit. Nova hæc dicitur Chirurgia, de Narium, aurium, labiorumque defectu, per inſitionem cutis ex humero, arte antea ignota, ſarciendo, quam egregii artificii perfector Taliacotius *ab agricolatione, & artificioſa arborum inſitione*, cujus excogitationem Plinius Lib. XVII. Naturalis Hiſtoriæ Cap. XIX. Columellæ tribuit, ſe mutuatum fatetur. Id quod notiſſimus ille

Caſpari Taliacotii Nova Chirurgia Curtorum.

Unde hoc mutuatus artificium?

Eques Ungarus Johannes Jeſſenius a Jeſſen in editis Wittebergæ Anno 1601. *Inſtitutionibus Chirurgicis Sect. IV. Cap. III.* ita illuſtrat: Conſiſtit, inquit, inſitio in propaginis vel ſurculi electione; in arboris, cui inſeri debet, propagatione; mox in recta ſurculi cum radice conjunctione; atque in ſedula ad coalitum usque conſervatione; tandemque, quod extremum eſt ruſticani operis, in propaginis a matre priore reſciſſione. Prima igitur ſimiliter cura erit in naribus, labiisque decurtatis traducem ex humero, in aurium vero mutilatione, e regione poſt aures, quærere, factaque in illis partibus idonea ſectione, & mutilatis partibus prius excoriatis, cutaneam propaginem, cum curtis artubus ſutura diligenti committere, implantatione quadam facta. Ut vero, ad coalitus usque tempus, juncta præſtentur, faſciis continenda. Et naſus quidem & labia ea parte, qua mutila ſunt, in vulnus, humero inflictum, demergenda, capite ad brachium, tanquam ad palum ſic revincto & colligato, ut immotum & ſtabile in nullam partem flecti poſſit. Ubi itaque, quod circa quadrageſimum diem evenit, indiſſolubili nexu cohæſerint, a priori ſua ſede ſurculus reſecandus. Sed nondum res ad umbilicum deducta: deficienti ſiquidem naturæ ingenio, ars obſtetricabitur. Nam rudis illa & indigeſta cutis moles, poſtquam ab humero avulſa fuerit, in formam partis reſectæ deducenda erit, & genuinum illud narium, labiorum & aurium exemplar exprimendum, ut decor ſuus & gravitas partibus truncatis reſtituatur. Tandem ſupervenientes injurias arcebimus, opusque ſic perfectum ad conſtantiam deducemus &c. Ne vero de felici hujus Chirurgiæ ſucceſſu quis dubitet, idem Jeſſenius ex Ambroſio Paræo exemplum adducit, qui commemorat, quod quidam naſi argentei & probroſi, quem multos poſtquam annos circumtuliſſet, pertæſus ad certum Chirurgum in Italia degentem, profectus, naſum recuperaverit, magna omnium, qui ipſum antea noverant, admiratione. Concluditque Paræus: *Poſſibile id quidem opus eſt, ſed arduæ omnino plenum difficultatis,*

Exemplum feliciter peractæ hujus Chirurgiæ.

tum

tum patienti ægro, & agenti Chirurgo. Atque hæc realis eſt reparatio, diſtincta prorſus a fucata illa, ex mechanicis petita, naſi inſtauratione, minus quidem cruenta & moleſta, qua vel ex argento, vel duplicata papyro, vel etiam linteis juſto colore tinctis configuratiſque naſus applicari, atque funiculis ad occiput revinciri ſolet; qua ratione fictæ dantur *Aures, Oculi, Dentes, Nares, Mammæ, Pedes, Manusque*: immo factum aliquando *Penem* argenteum, quo aliquis liberis procreandis ſedulam navavit operam, recenſet ex Caſpari a Reies *Elyſio jucundarum Quæſtionum Campo*, Paulus Ammannus *in Conſilio de Inſtitutionum Medicarum emendatione neceſſario ſuſcipienda, p.* 444. Sed fides ſit penes Auctorem. Quantum ad præſens inſtitutum, notari meretur, quod realis illius narium, aurium & labiorum reparationis modus ab Aurelio Corn. Celſo *de Re Medica Lib. VII. Cap. IX.* jam expreſſus fuerit, obſcurius tamen, quam ut negotium hoc cognoſci perfecte poſſit. Quin idem artificium conſecutum fuiſſe Siculum quendam, Branca dictum, Calentii cujuſdam ad Orpianum Epiſtola a Jeſſenio l. c. allegata, his verbis teſtatur: *Orpiane ſi tibi naſum reſtitui vis, ad me veni. Profecto res eſt apud homines mira. Branca Siculus, egregio vir ingenio, docet nares inſerere, quas vel de brachio reficit, vel de ſervis mutuatas impingit. Quod ſi veneris, ſcito te domum cum grandi quodam naſo rediturum. Vale.* Hæc de Curtorum Chirurgia, circa membrorum quorundam reparationem occupata; at neceſſitate flagitante amputantur quoque arte membra, nam

- - - - immedicabile vulnus
enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

Succurritque hic edita nuper Amſtelodami diſſertatio Epiſtolaris *de novo Artuum decurtandorum ratione*, Auctore Petro Hadriano Verduin conſcripta, in qua expoſitis inſtrumentis operandi modum docet, utilitateſque & commoda, quæ ex hac emanant Chirurgia, recenſet, ſuntq; 1. hæmorrhagiæ felicior, ſine metu gangrænæ, quæ faſciarum longiorum & multiplicium conſtrictionem

Fucata naſi inſtauratio.

Realis narium, aurium & labiorum reparationis modus a Celſo jam expreſſus.

P. H. Verduin Nova artuum decurtandorũ ratio.

nem arctiorem alias facile excipere ſolet, ſuppreſſio. 2. ne os detruncatum deſquametur & abſcedat: 3. ut labia vulneris brevius, & ſine magna deformitate cicatriſentur: 4. ut crus ſuppoſititium commodius applicetur; ac 5. ut dolor ille ſympatheticus, a quo mutilatos ejuſmodi in parte reſciſſa diu ſatis infeſtari per experientiam conſtat, avertatur. Abſolvitur hæc Diſſertatio duabus ſaltem plagulis, quæ ſi ob foliorum exilitatem non proſtet forte ubivis, *in Actis Eruditorum Lipſ. Anno M DC XCVII. p. 119. ſeq.* excerpta legi poteſt. Ipſeque Auctor in Præfatione monet, factum in Analogia jam dum ſimile quid. Poteſt eſſe, quod reſpiciat hic ad Jacobi Yonge Scriptoris Angli publicatum ſermone vernaculo ante XX, & quod excurrit, annos libellum, cui titulus: *Currus triumphalis ex Terebinthina*, ubi ſubnexa ad amicum quendam Epiſtola legitur, in qua novam & ſingularem methodum, amputandi artus corruptos, hisque detruncatis commodius & citius, atque factum hactenus, medendi, a quodam Anglo *Lowdham* ſibi communicatam ſcribit.

Similis methodus ab Anglo quodam, Lovvdham dicto, olim exhibita.

Ac ne forte Chirurgicæ Artis antiquitas in dubium vocetur, ipſe Hippocrates hic conſulendus, in cujus Operibus (taceo documenta alia quamplurima) exſtat hodie libellus *Mochlicus* ſeu *Vectiarius* inſcriptus, qui ad Chirurgiam maxime accommodatus, ut mirum ſit, (quæ Anutii Fœſii, cujus ſtudio elegans illa Hippocratis editio Fti A. 1595. in Fol. impreſſa debetur, eſt animadverſio) eum tam diu ab Interpretibus, qui vel Chirurgiam totam ex Hippocratis ſcriptis ad eam operam inſtitutis, informarunt, vel abſolutam Hippocraticæ doctrinæ fœturam ediderunt, indeque præclariſſimam laudem reportarunt, tam ſecure, ne dicam ſupine fuiſſe præteritum. Complectitur vero is inprimis compendiariam luxatorum curandorum rationem, quam Recentiorum aliqui, novis inventis machinis reductioni oſſium inſervientibus fuſius & accuratius declararunt. Præterea apud Celſum quoque multa Chirurgica habentur, & Jacobus Sponius *in Itinerario*, quo per Italiam, Dalmatiam & Græciam ſibi viſa annotavit, facit mentionem Græci alicujus

Chirurgicæ artis antiquitas. Hippocratis libellus, Mochlicus inſcriptus, maxime accommodatus ad Chirurgiam.

alicujus MScripti, quod Chirurgiam Antiquorum, Hippocratis, Galeni, Aſclepiadis, Apollonii, Archigenis, Nymphodori, Heliodori, Dioclis, Ruffi Epheſii, & Apollodori Cytienſis continet, & in Auguſta magni Ducis Hetruriæ Bibliotheca ad S. Laurentii ædem aſſervatur. Verba ejus de Opere hoc inedito ita habent: *Je vous parleray d' un Manuſcrit, qui regarde mon metier, qui eſt l' unique qu'on ſçache de toutes les Bibliotheques de l' Europe. C'eſt un gros Volume Grec, qui comprend la Chirurgie des Anciens, comme d' Hippocrate, de Galien, d' Aſclepiade, de Bithyne, d' Apollonius, d' Archigenes, de Nymphodorus, d' Heliodore, de Diocles, de Rufus Epheſius, & d' Apollodorus Cytienſis, dans l' ouvrage du quel il y a des figures, peintes ſur le parchemin, pour la maniere de remettre les dislocations. Ce dernier auſſi bien qu' Aſclepiade, Apollonius & Diocles, ſont citez diverſes fois par Pline, & Galien par le ſouventes fois d' Archigenes. Mais nous ne voyons pas de leurs ouvrages entiers, & Bithynus, Nymphodorus & Heliodore ne nous ſont preſque pas connus de nom.* Verum fefelliſſe in aliquibus Sponium curſoriam & feſtinatam luſtrationem, Collega Honoratiſſimus D. Guntherus Chriſtophorus Schelhammerus, D. Meibomii, teſtis itidem oculati, auctoritate probatum it. Non ingratum erit legere hic, quæ laudatus Dn. Schelhammerus ad *B. Conringii Introduct. in Artem Medicam Cap. XII. p. 402.* hanc in rem adducit: Cum, inquit, in his inſerendis animus eſſet, „ opportune occurrit ſagaciſſimi antiquitatum medicarum indagatoris, Cl. Meibomii peritia, cui diutius Florentiæ ſubſiſtenti „ Bibliotheca illa Magni Ducis ad invidiam frui conceſſum fuiſſe „ noveram. Is igitur de hoc codice conſultus tale mihi reſponſum miſit: Liber ille, quem ex antiquis Chirurgis collegit quidam Medicus, Nicetas, neſcio cujus ævi, notiſſimus mihi eſt, „ illoque in Magni Ducis Laurentiana Bibliotheca, Scamno „ LXXIV, extante, licuit mihi uti, quamdiu Florentiæ fui, &, „ pluſcula ex illo deſcribere. Non tamen Florentiæ ſolum, ut „ Sponius credit, ſed etiam in Regis Galliarum Bibliotheca ea- „

Antiquum Manuſcriptum Græcum Chirurgiam Veterum continens.

Meibomii de hoc Manuſcripto judicium.

„ dem collectio extat. Nec omnia, quæ in eo Codice habentur, inedita ſunt, nec ejusdem momenti, multo minus Autores „ eorum ſunt incogniti. Deprehendi in eo quosdam libellos „ integros: de aliis non niſi tenuia quædam fragmenta. De Hippocratis, Galeni, Oribaſii, P. Æginetæ, Ruffi Epheſii, Palladii „ aliunde notis ſcriptis & jam editis nihil moneo. De Bithyno, „ Nymphodoro, & Heliodoro tantum dicam aliquid, quoniam „ Sponius illorum nomina pene incognita exiſtimat. De Bithyno forte non male dixerit, cum aliis omnibus ne nomine quidem cognitum eſſe, quoniam ex Sponii cerebro nuperrime „ prodiit. Quæ enim ibi habentur fragmenta, ſunt Aſclepiadis „ ex Bithynia, ſeu Pruſienſis, cujus toties mentio fit apud Plinium „ & Galenum, ex quo ille duos facit, alterum Aſclepiadem, Bithynum alterum: quo eodem jure alium Rufum, alium Epheſium „ facere potuiſſet. Et vero Heliodorus quoque ex Ægineta & „ Oribaſio, qui ejus Chirurgica laudant: Nymphodorus quoque „ ex Celſo & Galeno & eodem Oribaſio, propter Gloſſocomum „ potuiſſet eſſe cognitus. Jam tum etiam Heliodorum, cujus „ de fracturis Capita XI. in hac collectione extant, vertit & edidit „ Vidus Vidius. Hæc de Chirurgia, in cujus antiquitatem qui ſtudioſius inquirere cupit, evolvat Marci Aurelii Severini, Crathigenæ Tharſienſis, in Regia Schola Neapolitana Anatomes & Chirurgiæ Profeſſoris *de Efficaci Medicina* Opus, in quo Chironem Chirurgiam exercuiſſe primum operoſe probat. Notatu ſunt digna, quæ *Lib. I. Part. I. Cap. II.* affert, Chirurgicas operationes cum Juſtitiæ adminiſtratione comparans, Chironemque utriusque functionis primum Antiſtitem celebrans. Cum, inquit, Chironem primum Juſtitiæ cultorem, & Chirurgiæ Magiſtrum priſci ſapientisſimique viri celebrarint: quæ qualisque hæc duorum animi habituum conjunctio in uno eodemque homine fuerit, nonnullam exhibet ſive admirandi, ſive inquirendi cauſam. Equidem hoc ſapientisſime factum adverto. Nempe ſicut *Juſtitia* iniqua, nocentia, ſuperflua demit, utilia vero, neceſſaria,

Chiron primus Chirurgus.

Chirurgiæ cum Juſtitia comparatio.

ceſſaria, deficientiaque reparat; ſic & *Chirurgica* facultas ad unguem ſuperflua corporis, inutilia, detrimentoſa, & omnia aliena revellit, contra quæ optata, quæque conſentanea ſunt, naturæ reſtituit. Rurſus quemadmodum *Juſtitiæ* ſedulitas nunquam conquieſcit, donec exterminati mali, reſtitutique in integrum boni fuerint; pari ſtudio *Chirurgia*, donec abſciſſa putrida ſint, & impedientia ſubtracta, non conſiſtit, itemque dum non ſint coalita neceſſaria. Hanc æquitatis Chirurgicæ ſubtilitatem cum comprehendiſſet, ſervaviſſetque opere Chiron, Jure Chirurgus maximus æſtimatus eſt. Hauſerunt ex inclyto viro, ſubjunit mox Severinus, Diſciplinam alii quamplurimi. Primus Achilles Pelei Tethidisque filius, quod omnes uno Hiſtorici calculo retulere: deinde Machaon & Podalirius, ut Ariſtides prodidit, a Præceptore Æſculapio oblati. Quin imo ipſe Æſculapius, ut Pindarus teſtatur, itemque Philoſtratus in Heroicis: qui Viri Telamonem & Peleum, & Theſeum, & Herculem, & Palamedem, & Ajacem, & Ariſtæum Arcadiæ Regem operam Chironi dediſſe, conſuetudinemque cum hoc habuiſſe, nos certos fecere. Jaſonem etiam ex hoc numero fuiſſe docet tum Pindarus in Pythiorum quarta, tum etiam nomen ejus oſtendit a medendo impoſitum. &c.

Chirgonis in arte Chirurgica diſcipuli.

§. III.

Dictum ante, aſſeruiſſe Almelovenium haud fuiſſe incognitum Hippocrati *Sanguinis Circuitum*. Quod ut probet, removet initio obſtacula, in dubiumque vocat: Hippocratem illius ne verbo quidem mentionem feciſſe. Ad quod reſpondet primum: Hippocratem ea, quæ ab aliis dici poſſe noverat, non ſcripſiſſe, ne actum ageret, aut Iliada poſt Homerum ſcribere, aut artem medicam, per ſe ſatis difficilem, librorum pondere aggravare velle videretur; mox vero recitat p. 226. ſeq. aliquot ex Hippocrate loca, quæ manifeſto indicio ſunt, propugnaſſe eum utique ſanguinis motum. Quin, quod hic addo, fuerunt, qui ante Hippocratem ipſi etiam Salomoni bene perſpectam fuiſſe ſangui-

Circulatio ſanguinis aſſerta ab Hippocrate.

Ipſi etiam Salomoni videtur ea fuiſſe cognita.

Medicis Sinenſibus quatuor retro Seculis uſus circulationis Sanguinis præ Europæis innotuit.

Guilielmus Harveus, Anglus, doctrinam hanc e tenebris in lucem protraxit.

ſanguinis periodum affirmarunt, de qua ſententia Cornelius Bontekoe in Tractatu vernaculo *de humanæ vitæ Sanitate, morbis, ipſaque morte p.* 278. videri poteſt. Andreas Clyers agens in Epiſtola quadam ad D. Simonem Paulli, quæ legitur *in Act. Hafn. Med. Volum. IV. Part.* 1. *obſ.* 1. *p.* 4. de Praxi Medica Sinenſium, inter alia, quod notatione dignum, ita ſcribit: *Unicam rem magnæ molis, quam vix mente complecti poſſum, ne dum facultate conſequi, mirari licet, Medicis Sinenſibus tot retro ſeculis (ultra* 400. *annorum) uſum Circulationis ſanguinis innotuiſſe præ Europæis.* Verum quis eſt qui ignorat Anglum ſagaciſſimum Guilielmum Harveum Anno hujus ſeculi XXVIII. doctrinam hanc oblivione pene ſepultam e tenebris in lucem protraxiſſe iterum, ac ita excoluiſſe, ut pro invento Harveano haberi jure poſſit. Hic enim Jacobi, Carolique Regum Angliæ Medicus Primarius & in Collegio Medicorum Londinenſium Anatomes & Chirurgiæ Profeſſor (cujus Statua ibidem cum hac inſcriptione conſpicitur: *Induſtria, ſagacitate, ſucceſſu nobili, perpetuos ſanguinis æſtus, circulari gyro fugientes, primus promulgavit mundo. Nec paſſus ultra mortales ſua ignorare primordia, aureum edidit de Ovo atque Pullo librum: Sic novis inventis Apollineam ampliavit artem, meruitque eſſe ſtator perpetuus*) ſcripſit peculiares Exercitationes Anatomicas *de Circulatione Sanguinis, motuque Cordis*, in quibus firmo nixus fundamento, multisque demonſtrationibus munitus perennem docuit motum, quo ſanguis a corde per arterias expellitur, reverti turque ad cor per venas. In quam ejus aſſertionem dici vix poteſt, quam importuno fervore inſurrexerint multi, inter quos haud poſtremi fuerunt Æmilius Pariſanus, Romanus, & Vopiſcus Fortunatus Plempius; quorum hic tamen, re curatius examinata, virtutem poſtea & in hoc „ſte laudare coactus fuit. Ita enim ipſe *in Fundamentis Medicinæ p.* 128. Nuper, inquit, Anglia novam peperit de motu cor- „dis opinionem, quam invulgavit Guilielmus Harveus edito de „ea re peculiari libello. - - Hoc ſuum commentum multis veriſi- „mili-

Oppugnatores Harvei Æmilius Pariſanus, & Vopiſcus Fortunatus Plempius.

Plempius poſtea agnovit veritatem aſſerti Harveani.

„nilibus rationibus adſtruxit, adeo ut jam multis doctis hodie „arridere incipiat, nomineturque honoris cauſa a quodam po-„pulari ſuo *Circulator Microcoſmi* ad diſtinctionem alterius Angli, „qui primus *Macrocoſmum* circiciut. Primum mihi inventum „hoc non placuit, quod & voce & ſcripto publice teſtatus ſum: „ſed dum poſtea ei refutando & explodendo vehementius in-„cumbo, refutor ipſe & explodor, adeo ſunt rationes ejus non „perſuadentes, ſed cogentes. Diligenter omnes examinavi, & „in vivis aliquot canibus eum in finem a me diſſectis veriſſimas „comperi. Alii contra laudarunt quidem rem ipſam, invidentes autem Harveo inventi gloriam, Paulum Servitam, Venetum, auctorem illius prædicarunt. *De Circulatione Harveana*, ſcribit Thomas Bartholinus Epiſtolarum Medicinalium Centur: 1. Epiſt. XXVI. *Secretum mihi aperuit Veslingius, nulli revelandum, eſſe nempe inventum Patris Pauli Veneti (a quo de Oſtiolis venarum ſua habuit Aquapendens) ut ex ipſius autographo vidit, quod Venetiis ſervat P. Fulgentius, illius diſcipulus & ſucceſſor.* Vide hujus Pauli Servitæ patrocinium in ſe ſuſcipientem Andream Cæſalpinum, Pontificis Romani Clementis IIX. tum Archiatrum *Lib. II. Quæſt. Medic. Art. XVII.* & *Lib. V. Quæſt. Peripat. Cap. IV.* nec non Joh. Nardium, *Noctium Genial. p.* 273. at Clarkius e contraria parte in Epiſtola ad Cl. Oldenburgium ſcripta, quæ habetur *in Act. Anglic. menſe Majo Anni M DC LXVIII.* Pauli Veneti defenſores refutavit. Nec defuerunt qui id ipſum Experimentum excogitatu facillimum aſſeruerunt; de cujus generis contemptoribus Verulamius *Lib. 1. de Augmentis Scientiarum* ita ſcribit: *Donec res aliqua perfecta ſit, mirantur eam fieri poſſe, poſtquam facta ſemel eſt, mirantur eam jam pridem factam non fuiſſe.* Quibus occurrendum pari modo, quo in convivio natitos Orbis novi detecti auctor Columbus deluſit, qui objectantibus ſibi, tametſi non reperiiſſet ipſe novum Orbem, alios tamen Hiſpanorum illum æque feliciter indagare potuiſſe, ovum porrexit, quærens an ullus præſentium citra fulcrum ſiſtere illud

Nonnulli Paulum Servitam, Venetum, Auctorem hujus Inventi prædicans.

Columbi luſus.

erectum in menſa poſſet? Quod cum nemo præſtaret, ipſe infringens levi impulſu teſtæ extremitatem, ſubito illud ſtitit, nactus poſtea omnes facti illius imitatores, ad quos ille: Quemadmodum me præeunte ſiſtere jam ovum poteſtis, ita poſtquam ipſe primus in novo Orbe pedem fixi, potuerunt alii quoque mea ibi premere veſtigia.

§. IV.

Reiſelii Statua Humana Circulatoria.

Circa doctrinam de Circuitu Sanguinis, non prætermittenda D. Salomonis Reiſelii *Statua Humana Circulatoria*, exhibita in initio *Anni IX. Ephemeridum Naturæ Curioſorum Germaniæ.* Nihil intendit aliud Cl. Auctor hoc curioſo invento ſuo, quam ut Circulationem ſanguinis, chyli & ſeri mechanice demonſtret. Quem in finem de Pictorum & Sculptorum laude dignis conatibus primum diſſerit, qui miraculi humani habitum magna induſtria exprimere nituntur, & ad ſignandos muſculorum motus multo utuntur ingenio; adducitque in exemplum ex Jodoci Sinceri Itinerario Gall. p. 19. *ex ligno ſculptam hominis effigiem*, in Palatio Nanceji aſſervatam, *in qua omnes tori & muſculi mobiles ex prætenuibus particulis conſuti ſunt.* Dehinc varios allegat Medicos, eorumque curioſa inventa & opera. Silvium, qui paravit Sceleton, in quo venæ, arteriæ, nervi, per fila ferrea & ænea cum valvulis ſuis oſtenduntur. Lazarum Meyſſonnerium, qui in Elementis Medicinæ corporis humani, ut & animalis cujuslibet, ignoratos adhuc Machinæ viventis elateres tradit geometrice, & demonſtrat, quod in ea & per eam Spiritus vitalis calefaciendo & pulſando vivificet Spiritum animalem ad ſentiendum, & movendas machinæ partes, & ſuſcipiendas externarum rerum ideas, ex quibus interiores concipiat, & Anima perfecte ratiocinetur; idque experimentis declarat. Kenelmum Digby, qui in Diſſertatione de Animæ Ration. Immortalitate Machinarum duarum in Hiſpania viſarum exemplo, viventium duo genera Vegetantia & Senſitiva egregie illuſtrat. Phil. Jac. Sachſium, qui Macro-microcoſmicum ſeu analogum motum Aquarum ex & ad

Silvii artificioſum Sceleton.

Machinæ viventis elateres a Meyſſonnerio geometrice demonſtrati.

Viventium duo genera mechanice illuſtrata.

Motus Macro-microcoſmicus Aquarum atq; Sanguinis.

& ad Oceanum, atque Sanguinis ex & ad Cor doctiſſime deducit. Joh. Mich. Fehr, qui ex meteoris duplicibus igneis & aqueis morborum cauſas & curationem derivat: Laurentium Bellinum, qui Reſpirationem principiis Geometricis innixam docet; nimirum muſculos pectoris ad leges mechanicas diſpoſitos, quadam interioris Geometriæ peritia ſeſe in inſpiratione contrahere, coſtas vero in exſpiratione concidere. Leonh. Turneiſſerum, qui deſtillatorio vitro ad formam humanam effictо, in ventres diviſo urinam examinare tentat, & oracula edere. Bellonium, & Tilenium, qui renum ſtructuram in ſuis Tractatibus notarunt, & Johannem Ott, Scaphuſa Helvetium, qui in Diſputatione Inaugurali *de propriorum Oculorum defectibus ad leges mechanicas revocatis* Heidelbergæ Anno 1671. habita, ſequentem pro demonſtranda Viſione Machinam promittit. *Volebam*, inquit, *effingere Machinam quandam, quæ ſimilitudine, textura & conformatione partem illam corporis humani, quam Cor appellant Anatomici, plane referret, eamque follis inſtar continuo motu agitatam ſupponerem; liquorem Machinæ indendo, ex plurimis & diverſis particulis compoſitum, videlicet oblongis, flexilibus, ramoſis, i. e. variis uncis, hamis & angulis inſignibus; craſſis, tenuibus, ſolidis, acutis, obtuſis, gravioribus, levioribus* &c. *Sed & pariter motum illum, quem particulæ hæ, partim ex eo, quod componerent corpus liquidum, partim a novo impulſu, a machina iſta, quam follis in modum compaginatam exſculpſi, denuo acciperent impreſſionem, venari mihi propoſui, continuatis canalibus ad locum deſtinatum usque, in quibus poros ejusmodi ſeu foraminula effingerem, quæ non quibusvis partibus admittendis accommoda forent, aſſumta machina, ſpongiæ aut alterius corporis magis accommodati ſimilitudine prædita, quod ramos ſuos ad tubum, quem liceat appellare* Opticum, *eo quod ita inſtructus ſit, quemadmodum vulgares tubi inſtrui ſolent, vel ſaltem poſſent eſſe conformati, hoc autem corpus ramos mittens & cui ſimiles affectus mechanice tribuerem, vulgo cerebrum vocatur. Hiſce autem rite ſuppoſitis & delineatis, omnia*

Reſpiratio Principiis Geometricis innixa.

Urina vitro deſtillatorio examinata.

Renum ſtructura.

Johannis Ott pro demonſtranda Viſione, promiſſa Machina.

illa deducere me poſſe putavi, quæ ad actionem illam, quam Viſionem communiter appellant, pertinent. *Non quidem inſciis fuiſſem vocibus Cordis, Cerebri, Oculi & ſimilium corporum nomenclatura, cum nonnulli forte putare potuiſſent, Naturam abſtruſiorem & ſacriorem eſſe, quam quæ mechanicis iſtis explicationibus prophanari debeat; quamobrem ita rem deſcribendam putavi, quæ nominibus neminem offenderet, re autem & explicandi modo omnibus placeret, & ſi abjectis mechanicis titulis, naturales ab Anatomicis, Medicis* &c. *uſurpari ſolitis ſubrogaretur, rem iſtam Corpori animali, & ſi* Mens *quædam cogitans adderetur ipſi* Homini *apprime convenire, nemo non videret.* Tandem ad proprium Inventum Auctor ſeſe convertit, inſtitutum ſuum ſequentem in modum exponens:

Deſcriptio Machinæ Reiſelianæ.

Ego pro ſymbolo & ad leges S. Rom. Imp. Academiæ Naturæ-Curioſorum, ut nunquam ſim otioſus, motum aquæ vel liquoris cujuscunque circularem ad modum chyli, ſanguinis & ſeri per vaſa majora & viſcera, ita quidem ut in capite exſiliat pulſando, in artubus circuletur, & ad motum cordis pulſet, ex venis extremorum quaſi perfectam venam ejaculetur, in veſica vel ſponte & quaſi ex arbitrio effluat, vel ſiſtatur pro lubitu, per hæmorrhoides & anum expurgetur, ea tamen conditione, ut quod deperditum eſt evacuatione, continue vel per intervalla reſtituatur, in Statua humana, circulatoria ab uſu dicta, forma & magnitudine naturali, quam promiſi in Ephemeridum Nat. Curioſ. Anno IV. & V. tandem, impeditus hactenus tam artificum duritie & impotentia, quam bellicis turbis, ſiſto, ne vel expectationes quorundam morer diutius, vel ſtimulos negligam, vel eos, qui de ſucceſſu deſperant, fruſtrari videar, & ut aliis ſimilia facturis, atque meliora paraturis præcam. Siſto autem, quantum poſſibile, ne parturiant montes, naſcatur ridiculus mus. Proteſtor enim me divinum illud hominis artificium, ejusque omnes actiones craſſa hac Minerva aſſequendas & exprimendas neque propoſuiſſe mihi, neque promiſiſſe aliis; ſed ſolam ſanguinis circulationem imitari voluiſſe, & quidem per vaſa majora rudibus initiis & quaſi per luſum, quem ſibi quilibet in Muſeo ceu fontem vivum

vivum parare poteſt. His præmiſſis ſtructuram, uſumque hujus machinæ repræſentat, & ne ingratus ſit, quibus Auctoribus debeat inventum exponit opuſculumque ſuum ita obſignat: *Quemadmodum tandem ingratus fuero, ſi tacuero, quod Statuæ ejus machinam ex parte mutuatus fuerim ex ſtatulo hydraulico-pneumatico Pragenſi & Kircheriano, quos depingit, deſcribit & ſcrutinio examinat Gaſp. Schottus Techn. Curioſ. l.5.c.7. & 8. quorumque ultimum Harsdörfer Delic. Phil. & Mathem. part. 3. ſect. 8. probl. 24. unum ex præclariſſimis artificiis Romæ in Kircheriano Muſeo ſpectandis celebrat: ita quoque Dædali hujus & Panſophi literæ Romæ 12. Martii 1677. perſcriptæ calcar mihi dedere, ut maturarem editionem iſtius imitamenti potius quam inventi. Sunt autem ipſius verba, quæ non ſine rubore apponere debeo aut poſſum, niſi e mente mea nimis largiter concepta ſpemri plura viderem, quam ego promiſi, hæc:* Quæ mihi ſignificaſti de tua machina „ ſanguinis pericyclotica, qua ſanguinis circulationem ad oculum „ te demonſtrare polliceris, juxta omnes conditiones per vaſa in „ vaſa ſanguinis transfuſionem, non ſolum magna animi mei ſa- „ tisfactione legi, ſed etiam obſtupui te arcanum induſtria ingenii „ tui tam feliciter detegere valuiſſe. Quocirca te etiam atque „ etiam obteſtor, ut quantocyus luci publicæ committere ne mo- „ reris hoc præſertim tempore, quo tot novæ rerum curioſarum „ Academiæ non ſolum in Italia, ſed & in Anglia, Gallia, Germania „ paſſim de reconditis omnium artium & ſcientiarum argumen- „ tis inſtituuntur: quibus per reciprocum correſponſum com- „ municare nihil acceptius gratiuſque iis futurum mihi perſua- „ deo, quam videre & admirari machinam tuam vere novam, & „ a te non ſine æterna nominis tui gloria repertam detectamque. „ *Hæc Rev. P. Kircherus, quem cum aliis Curioſis rogamus, ut amice ſuſcipiant, & benigne foveant fœtum hunc immaturum adhuc & imperfectum, ſed in perfectiorem ſine dubio figuram profecturum, ſi velut Urſa Catulum ſuum lambere vel tempus vel conſilium f[illegible]ſſet.*

Unde Inventũ ſuum mutuatus Reiſelius?

 §. V.

§. V.

Chemiæ Antiquitas.

Tranſeo ad *Chemiam*, quam vocem ita rectius ſcribi atque Chymiam, exemplo Græcorum Chemicorum omnium Conringius in Tract. *de Hermetica Ægyptiorum vetere, & Paracelſicorum nova Medicina Cap. III.* defendit. Cujus Antiquitatem ut aliquot apud Homerum & Orphea evincunt loca, ita eandem Libri Chemici, quos Democritus conſignavit, confirmant, Laërtio, Plinio, aliisque Veterum memorati, qui, etſi teſte Cicerone *Lib. II. de Divinat.* non fuerit obſcurus, Chemica tamen paulo obliquius ſcripſiſſe viſus eſt.

Antiqua Manuſcripta Chemica.

Quibus accedunt antiqua Græca Manuſcripta Chemica, aſſervata in Vaticana Romæ, in Regia Pariſiis, Venetiis in illa D. Marci, in Colonienſi, aliisque Bibliothecis, quæ Olaus Borrichius *Cap. III. §. XVII. de Hermetis Ægyptiorum, & Chemicorum Sapientia* ordine enarrat.

Chemia in multis Regionibus exculta.

Sunt ſane hæc manifeſta veſtigia antiquiſſimæ Artis, quæ ab Ægyptiis ad Græcos, Romanorumque curioſiores derivata, poſtquam Africam pervagata eſt Arabiamque, in Hiſpaniam tandem, pluresque alias cultioris Europæ regiones migravit, perpetuum ibi fixura domicilium. Excoluerunt quippe illam, reddideruntque illuſtriorem Itali, Galli, Angli, Belgæ, Scoti, Dani, ipſique, haud poſtremo nominandi loco, Germani, quorum omnium ac ſingulorum indefeſſi conatus a grata poſteritate celebrabuntur.

Ejus uſus.

Utinam vero nobiliſſimum hoc ſtudium, cujus in metallorum transmutatione, medicamentorum præparatione, ac inveſtiganda rerum naturalium obſcuritate maxima elucet utilitas, turpiſſimis abuſibus non eſſet depravatum toties, profanatumque! Quis eſt qui non inaudiverit de vanitate ac ſuperſtitione hominum

Abutuntur ea Fratres Roſeæ Crucis.

Origo hujus Fraternitatis.

Fraternitatis Roſeæ crucis, ita dictæ a Fr. Chriſtiano Roſenkreutzio, Monacho, nobili inter Germanos familia A. MCCCLXXXIII. oriundo. Hic, ut ajunt Aſſeclæ, Anno ætatis ſuæ XVI. ſuſcipiens peregrinationem ad ſepulchrum Chriſti, in Arabia, Ægypto ac Barbaria ad Magos divertit, ex quibus Secreta omnia Phyſica, Chemica atque Magica didicit. Unde reverſus in Europam, inſtituit

ſtituit pro univerſali Reformatione Fraternitatem, cujus fundationis hiſtoriam in ſcripto dicto *Fama* recenſent, quod quinque linguis, una cum *Confeſſione* ſua Anno hujus ſeculi XVII. ſparſerunt in vulgus, quo tempore ſocietas illa potiſſimum innotuit. Antea enim Lucifugi illi quaſi in tenebris latebant, quod teſtatur Admonitio, quam dederunt ad Diſcipulos de cavendis falſis fratribus, cui titulus: *Frater non Frater*, quamque ita obſignarunt: *Datum die XVI. Martii ex inviſibili noſtro domicilio in agro Damaſceno, Anno MDCXIX*; cui qui ſubſcripſerunt addiderunt annos ætatis ſuæ, quos unus eorum (notetur grande mendacium) ad quingenteſimum ſeptuageſimum nonum perduxit. Verba ſic habent: *Vidit Hugo Alverda, ætatis ſuæ quingenteſimo ſeptuageſimo nono. Eduardus Woodſtrang, Anglus, ætatis ſuæ quadringenteſimo tertio. Zacharias Bentz, Francus, ætatis ſuæ ducenteſimo octavo. Jacobus Pacherius, Pomeranus, ætatis ſuæ ducenteſimo quinto. Ad mandatum glorioſæ Fraternitatis proprium ſubſcripſit Irenæus Agnotus. C. VV. ejusdem Fraternitatis per Germaniam indignus Notarius.* En ſenilem, totque, ſi fas eſt credere, protractam ſeculis ſtultitiam! Nec hodieque fixas, notasve ſedes hæc Societas habet; ſed huc & illuc paſſim vagantes occultam proſequuntur vitam nugivendi, ac dictis factisque omnibus ad fallendum compoſitis vanam ſibi fidem conciliant. Juvat hanc in rem adſcribere Programma, quod Anno MDCXXIV. Fratres aliqui hujus „Ordinis Pariſiis ad ædes affixerunt: Nos Deputati præſtantiſſi„mi Collegii Fratrum Roſeæ crucis, gratia Altiſſimi, ad quem „cor juſtorum ſe inclinat, in hac urbe degimus viſibiliter & in„viſibiliter. Docemus abſque libris, & loquimur quavis lingua „loci, quo habitamus, ut homines nobis ſimiles ex erroribus „mortis trahamus. Quicunque ductus curioſitate nos cupit vi„dere, nunquam nobiscum aget; Sed ſi quis revera velit Albo „Fraternitatis noſtræ inſeri, ei nos, qui cogitationes animi judi„camus, promiſſorum noſtrorum veritatem dabimus videndam. „Hinc locum habitationis noſtræ non ſignificamus, quandoqui„dem ubi cogitationes lectoris cum ejus animo abreptæ fuerint,

Anno hujus Seculi XVII. innotuit illa potiſſimum.

Fratres ſenes.

Non habet fixas, notasque ſedes hæc Societas.

Programma ab hujus ordinis Fratribus Pariſiis affixum.

„ſatis hoc erit, ut ille ſe nobis ſignificet &c. Mirum profectò genus hominum, de quibus Nicolaus Waſſenaer inter alios quoque conſuli poteſt, qui *Parte VIII. Hiſtoricarum Relationum* literas, ſcriptas ad ſe ex iſto ordine exhibet. Ita Veteratores illi ludunt egregie credulos, ſeque abdunt & contegunt exemplo Magiſtri ſui Roſenkreutzii, cujus ſepulchrum latuiſſe diu dicitur, hoc „tandem (ſicut videre eſt *in Fama Fratern. p.* 27.) cum Epitaphio „repertum: Ch. Roſ. ex nobili atque ſplendida Germ. R. C. fa„milia oriundus, Vir ſui ſeculi divinis revelationibus, ſubtiliſ„ſimis imaginationibus, indefeſſis laboribus, ad cœleſtia, atque „humana myſteria arcanave admiſſus, poſtquam ſuam (quam „Arabico & Africano itineribus collegiſſet) plusquam regiam „aut imperatoriam gazam, ſuo ſeculo nondum convenientem, „poſteritati eruendam cuſtodiviſſet, & jam ſuarum artium, ut & „nominis, fidos ac conjunctisſimos hæredes inſtituiſſet, mun„dum minutum, omnibus motibus magno illi reſpondentem fa„bricaſſet, hocque tandem præteritarum, præſentium & futu„rarum rerum compendio extracto, centenario major, non „morbo, (quem ipſe nunquam corpore expertus erat, nunquam „alios inſtare ſinebat) ullo pellente, ſed ſpiritu DEI evocante, il„luminatam animam (inter fratrum amplexus & ultima oſcula) „Creatori DEO reddidiſſet, Pater dilectisſimus, Frater ſuavisſi„mus, Præceptor fidelisſimus, Amicus integerrimus, a ſuis ad „CXX annos hic abſconditus eſt. Ex qua monumenti occultatione deſtitui hiſtorica veritate, quæ de Fundatore ſuo, tanquam altero Apollonio Thyanæo jactant Fratres, nomenque ejus non eſſe niſi fictum & nugatorium Drama multi colligunt. Interim tamen *in Fama p.* 19. certas leges ab ipſo Societatis ſuæ Autore præſcriptas recitant, quarum. I. Ut nullam aliam Profesſionem, niſi ægrotorum curationem aſſumerent. II. Ut nemo fraternitatis cauſa ad certum veſtimenti genus cogeretur, ſed morem regionis, ubi degeret, quilibet ſequeretur. III. Ut quisque Fratrum quotannis die C. ad S. Spiritus conveniret, vel abſentiæ ſuæ cauſas

Roſenkreutzii ſepulchrum diu latuit.

Multi putant nomen Roſenkreutzii eſſe fictum.

Leges Fraternitatis.

cauſas transſcriberet. IV. Ut quisque ſibi de Succeſſore idoneo tempeſtive proſpiceret. V. Ut Signum vel Sacramentum illorum eſſet R. C. (occaſione forte dicti illius Oſeæ XIV. 6. *Iſrael ut Roſa florebit.*) VI. Ut Fraternitas per ſeculum taceretur. Plura hujus commatis vide in Tractatu Francofurti Anno 1618. in 8vo. edito, qui inſcribitur: *Themis aurea*, das iſt/von den Geſetzen und Ordnungen der löblichen Fraternität R. C. ein ausführlicher Bericht. Sed judicium Facultatis Theologicæ in Academia Leydenſi, ſcriptum Anno MDCXXV. die X. Maji ad Senatum Curiæ Provincialis Hollandiæ & Weſtfriſiæ colligit: *Hanc Sectam (ſi non potius commentum eſt capitis cujusdam male feriati Fraternitatem hujusmodi ementiti) a Patre Chriſtiano Roſencrucio inſtitutam, a Fratribus vero propagatam & confirmatam, eſſe in Religione quidem erroneam, neque abeſſe ab hæreſi; quinimo fanaticam, ſuperſtitioſam, magicamque: in Philoſophia autem præſumptuoſam male comparati cerebri phantaſiam, & animi chimæram vanam inutilemque, atque impoſturæ plenam: in Republica denique ſeditioſam &c.* Judicium Facultatis Theologicæ in Academia Leydenſi de hac Secta.

§. VI.

Gloriantur fratres illi *in Fama*, & paſſim in libris ſuis de exquiſita Artium omnium ſcientia, de ſingulari revelatione, de extraordinaria gratia Divina, & aſſiſtentia Angelica, quæ legi poſſunt apud Osvvaldum Crollium *in Baſilica Chemica*, Henricum Kunrath *de Igne Magorum* p. 87. in adjunctoque ei *judicio de Amphitheatro Henrici Kunrath.* p. 111. ſeq. Crepant quoque Medicinam Univerſalem, & inventum Lapidem Philoſophicum, uti patet ex Scripto Michaelis Mejeri, cui Titulus: *Silentium poſt clamores*, in quo ad objectiones nonnullorum reſpondent, aſſerentes Capite III. *Inter arcana Fraternitatis R. C. in Germania comprehendi quoque Medicinam univerſalem, donum DEI poſt ſui agnitionem præcipuum*: nec non ex Radtich Brotofferi *Elucidario majori ſuper Reformationem totius mundi F. R. C.* qui in libris eorum materiam & præparationem Lapidis aurei contineri ac Gloriantur illi de exquiſita Artium omnium ſcientia, ſingulari revelatione & aſſiſtentia Angelica. Crepant quoque Medic. Univ. & inventum Lap. Philoſ.

Splendidi & nugatorii librorum tituli.

declarari ſcribit. Idemque indicant ſplendidi & nugatorii librorum, quos vulgarunt alii, tituli: *Fortalitium Sapientiæ. Clypeus veritatis. Speculum Conſtantiæ. Raptus Philoſophicus. Theſaurus Fidei. Fons gratiæ*: nec non Enthuſiaſtico-Atheiſtica illa Martini Rulandi verba in Dedicat. Progymnasmatum Alchemiæ: *Si Paulo* (Apoſtolo) *conſentienter ratiocinari licebit, eminentior Dei notitia ex hujus artis Alchemiæ praxi hauriri poteſt, quam ex ipſis Sacrarum Literarum monumentis.* Quam vero virtutem ſuæ huic tribuant Panaceæ, Henricus Nollius Lib. X. Phyſicæ Hermeticæ p. 551. *exponit*: *Si eſt poſſibile arte fieri & ex impuris corporibus oleum quoddam ardens & tamen incombuſtile, quod etſi in omnia ſecula ardeat, flammamque de ſe edat, tamen non abſumatur*: *multo magis DEO feliciter juvante illud idem oleum & remedium balſamicum humanæ naturæ convenienter præparari poteſt, ut hinc homo uſitatos vitæ terminos transgrediatur, vitamque ſuam etiam in mille annos protrahat. Tanto beneficio quidam Philoſophi, præſertim Patriarchæ V. T. ante diluvium divinitus donati fuerunt. Ne vero arbitrare tantum theſaurum Sapientiæ hoc noſtro ſeculo hominibus piis divinitus eſſe denegatum, & plane ademptum. Certo enim certius ſcio filiis doctrinæ, Theoſophisque veris, mediantibus precibus continuis a DEO, hoc etiam abjecto tempore, permitti, ut in accommodationem olei iſtius incomparabilis, perpetuoque ardentis inquirant, oculisque ſuis deprehendant rationem & viam, qua oleum ipſorum incombuſtibile ita disponatur, ut etiam in aqua perpetuam flammam, & ſic perpetuam vitam edere poſſit. Si ergo tu, quicunque ad divinam hanc ſapientiam adſpiras, Philoſophicum iſtud oleum ſanguini noſtro immiſcere, illudque in eo conſtanter flagrare curaveris, aditum habes dubio procul ad nobilisſimum quendam theſaurum, quo poſt verbum DEI in hoc mundo vix major poſſidetur. Ut propius ad rem accedam, oleum & balſamum incombuſtibile, quod ad vitæ prolongationem facit, e metallis, per, in, & cum metallis producitur. Igitur generale eſt.* Ad hoc acquirendum oleum, conficiendumque

Ope certi remedii balſamici homo vitam ſuam in mille annos protrahere poteſt.

que

que Lapidem Philoſophicum omnia molimina Fratrum Roſeæ Crucis tendunt, quorum dogmata Magico-Chemica Libavius, itemque Naudæus in peculiari ad Gaſſendum Epiſtola pro impoſtura habuerunt: alii contra, e quorum numero Robertus Fluddius, & Michael Mejerus eorum defenſionem ſuſceperunt, quibus jungendus Johannes Heidon, Auctor Tractatus illius: *Infallibilia axiomata Fratrum Roſeæ Crucis, cognoſcendi præterita, præſentia & futura.*

Oppugnatores & defenſores Fratrum Roſeæ Crucis.

§. VII.

Cum hac Roſencreutzianorum Societate inſtitutum circa Delphinatus confinia *Collegium Roſianum*, ita dictum ab Auctore Roſio, in aliquibus convenit, cujus potiora Arcana, tribus ſaltem revelata diſcipulis, tria fuerunt, *motus perpetuus, ars transmutoria, & medicina univerſalis*, peculiari libello a Petro Mormio detecta, qui referente B. Morhofio *Lib. I. Polyhiſt. Cap. XIII.* famulus fuit Roſii, a quo in uſum Provinciarum Fœderatarum convertendi ea, quæ didicerat, poteſtatem accepit. Unde vero illa, quæ antea memoravimus, Fratrum R. C. Oracula? Suſurravit ipſis & Weigelio (cujus libri Manuſcripti *de Igne & Azot*, ut pretioſus theſaurus a nonnullis aſſervantur) in aurem multa Paracelſi Spiritus. Qui Philippus Theophraſtus Bombaſt ab Hohenheim / ut ſe ipſum appellat, (cujus vitæ ſummam literis quibusdam complexus eſt Oporinus, Civis Baſileenſis fide dignus, Paracelſi, dum viveret, Amanuenſis) natus in vico duobus Tiguro diſtante milliaribus circa Annum 1494: mortuus vero poſt multas peregrinationes, ſuſceptas etiam in Arabiam vicinasque regiones, Anno 1541. ætatis ſuæ duo de quinquageſimo inchoato Salisburgi, ubi ſepulto in Noſocomio ad S. Sebaſtianum ſequens Epitaphium erectum: *Conditur hic Philippus Theophraſtus, inſignis Medicinæ Doctor, qui dira illa vulnera, Lepram, Podagram, Hydropiſim, aliaque inſanabilia corporis contagia mirifica arte ſuſtulit, ac Bona ſua in pauperes diſtribuenda collocandaque erogavit. Anno MDXLI, Die XXIV. Septembris vitam cum morte mutavit. Laus*

Collegii Roſiani Arcana detecta a Mormio.

Fratribus R.C. & Weigelio dedit Oracula Paracelſi Spiritus.

Paracelſi Epitaphium.

DEO, Pax vivis, Requies æterna ſepultis. Atque hic, ut mirabili erat ingenio, quamvis deſtitutus neceſſariis ſolidæ eruditionis adminiculis (linguarum quippe & Philoſophiæ ſufficienti cognitione non fuit inſtructus; ipſeque teſtatur in Fragmentis Tomi I. p. 131. *Bibliothecam ſuam non continere ſex paginas, & decem annis ſe nullum legiſſe librum*) ad reformandam Medicinam, quam in Academia Baſileenſi docuit lingua germanica, animum adjecit. Cum enim, ut ſcribit *in Præfat. Chirurg. Mag.* multos ægros male, alios nullo modo, pleroſque fortuna potius quam arte curari animadverteret, multaq; falſa in Antiquorum ſcriptis reperiret, dedit operam, ut verum fundamentum cognoſceret, aliamque viam, cum ad philoſophandum, tum ad Medicinam diſcendam & factitandam oſtenderet.

Idem adjecit animum ad reformandam Medicinam.

Qui ejus conatus minime improbandus fuiſſet, ſi Theologiam inviolatam reliquiſſet. Ille vero hujus dogmata ad Chemica refingens principia, ſe aliquando Lutherum & Papam non minus, quam Galenum & Hippocratem in ordinem redacturum gloriabatur.

Theolog. dogmata refingebat ad principia Chemica.

Hinc prolixos in omnes pene libros Novi Fœderis commentarios fingebat, quorum tria Volumina manuſcripta vidiſſe ſe in Bibliotheca Iſaaci Voſſii *de Metallorum Transmutatione p. 140. & Lib. I. Polyhiſt. Cap. X.* Morhofius ſcribit, ubi ſine dubio latebunt ejusdem farinæ, quibus cætera Scripta ſua maculavit, dogmata abſurda, impia, blaſphema & diabolica, quæ Daniel Sennertus *de Chemicorum cum Ariſtotelicis & Galenicis conſenſu ac diſſenſu Cap. IV. p. 81. ſeq.* prolixa ſerie recenſet.

Paracelſi Commentarii in Libros Novi Fœderis.

Sunt equidem qui Magia, vel ſaltem praxi ejus (quod facit inter alios Naudæus *in Apologia hominum pro Magis habitorum Part. I. Cap. XIV.*) Bombaſtum abſolvere nituntur, & excuſare illam ejus dictionem: Will GOTT nicht helffen/ ſo helffe der Teuffel/ (quam exceptam ab Albano Torino, & Johanne Oporino diſcipulis, publice reprehendit Wolfgangus Viſenburgius, Theologus) ac ſi μιμητικῶς & ex ſententia vulgi locutus ſit; hinc intellexiſſe eum voce Diaboli non ipſum Dæmonem, ſed quævis alia, ex verbis illis, quando in Manuali ait: *Diabolus*

An Paracelſus fuerit Magus?

bolus in Alchemia eſt, ſolve, fige, coagula, reitera, concludunt. Verum Thomas Eraſtus, qui remedia ſuperſtitioſa & magicas curationes Parcelſi diligentius examinavit, *Parte II. Diſputationum* contra eundem teſtis eſt, Georgium Vetterum, Virum pium ac induſtrium, qui Theophraſti amantiſſimus, ejusque biennium & tres menſes per Auſtriam, Transſilvaniam, aliaque loca comes individuus fuit, firmiſſime aſſeveraſſe, Paracelſum Magiæ neſandæ perquam ſtudioſum fuiſſe, & Cacodæmonem haud aliter quam ſocium nominare conſveviſſe. *Nihil magis*, inquit inter alia Vetterus, quæ ejus verba l.c. ab Eraſto allegantur, *metui, quoties ebrius erat (erat autem frequenter) quam ut agmen Diabolorum accerſeret, quod ſæpe numero facere voluit, ſpeciem artis ſuæ editurus, ſed a me rogatus omiſit. Cum ſobrium monerem, ut iſthac miſſa faceret, quod DEUM graviter offenderet, quodque ad extremum ſtipendium triſte perſolvere ſolitus ſit famulis ſuis Diabolus: reſpondebat ſe non multo poſt receptui cantaturum eſſe* &c. Ex hoc itaque Magiſtro Paracelſo, qui, ut tradit Joh. Bickerus *in Hermete redivivo*, ex Arabia reverſus occultam Magiam cum arte Spagirica & vera Hermetis Medicina revocavit in lucem, recentiores Roſeæ Crucis Fratres dogmata ſua Magico-Chemica didicerunt. Ad Lumen vero quod attinet, cujus crebro in ſcriptis ſuis mentionem faciunt, exſpectaſſe ſeu jactitaſſe illud veteri jam ævo pleroſque Chemicos, monumenta teſtantur; ac ipſe Zoſimus Panopolita, qui tantæ inter ſuos famæ, ut Magni cognomentum conſecutus ſit, primam Chemiæ originem in revelationes τῶν ἐγρηγόρων Spirituum refert.

§. VIII.

Ipſe Paracelſus *Lib. II. Chirurgiæ Magnæ Tract. III. Cap. I.* a Parente Wilhelmo ab Hohenheim ſe inſtitutum aſſerit, agnoſcitque paſſim Præceptores Sheidium, Epiſcopum Setthagienſem, Erhardum, Epiſcopum Laventalienſem, Nicolaum, Epiſcopum Hipponenſem, Matthæum Schachtium, Suffraganeum Friſingenſem, aliosque. Ab his tamen non didicit Magiam, quæ Paracelſi Præceptores.

 ut

Magiam a quibus didicerit?

ut nuſquam non Chemiam comitata eſt, ita (licet Pariſiis a Collegio Theologico Anno M CCC XVIII condemnata fuerit, quod *Libris Sententiarum* Petri Lombardi additi articuli indicant) publicam invenit Scholam cum alibi, tum Salmanticæ Hiſpanorum, quam frequentaſſe Paracelſum fama eſt. Tradit equidem *in Hydromantia Paracelſica Cap. I.* Henningus Scheunemannus: *A DEO ter Opt. Max. Theophraſtum edoctum ſciviſſe, quicquid in rerum natura ſcibile;* verum alios plane Magiſtros ipſe allegat, in fine libri *de Philoſophia occulta* ſcribens: Medicus non omnia, „ quæ poſſe & ſcire debet, in Academiis diſcere & cognoſcere „ poteſt, ſed opus eſt ut interdum vetulas, Zigeunos, Nigroman„ ticos, Agyrtas, ſeniores ruſticos & ſimiles adeat, atque ab iis „ diſcat. Nam tales de talibus rebus (ſermo ipſi eſt de morbis „ per Incantationem) plus habent cognitionis, quam omnes „ Academiæ, &c. Neque etiam ulla DEI fit mentio, quando in *Præfat. Paragrani, & in Theſauro Alchemiſtarum* refert: Se literas „ a Galeno ex inferno accepiſſe, & diſputaſſe cum Avicenna in ve„ ſtibulo inferni de ſuo auro potabili, tinctura Phyſicorum, quin„ ta eſſentia, Lapide Philoſophorum, Mithridatio, Theriaca &c.

Quis eum docuerit compoſitionem Medicamentorum Chemicorum?

Sed miſſa Magia videndum quoque, quis compoſitionem medicamentorum Chemicorum Bombaſtum docuerit? Ubi notari merentur, quæ Johannes Crato, celebris trium Imperatorum Ferdinandi I. Maximiliani II. cui ille facie atque lineamentis erat ſimilis, & Rudolphi II. medicus, in Epiſtola quadam ad Thomam Eraſtum, Parte IV. Diſputat. Eraſti contra Paracelſum exhibita p. 300. ſcribit: *Remedia quibus aliquando uſus eſſe dicitur* (Theophraſtus) *non illius eſſe, ex eo certus ſum, quod librum vidi ante 200. fere annos a Monacho quodam Ulmæ ſcriptum, in quo eadem medicamenta, quæ ille fruſtulatim nunc in has, nunc illas chartas ſparſit, perſpicue ſcripta erant.* Idemque Præfat. in Exerc. Scaligeri: *Fuit in Bibliotheca viri optimi & integerrimi Marci Singmoſeri, Sacratiſſ. Impp. conſilii a ſecretis primi, liber ante ducentos annos a monacho quodam exaratus. Eo multis menſibus uſus ſum, & omnia*

quæ

quæ iſti (Paracelſici) *tanquam in Eleuſinis ſacris muſſitant, tam evidenter tradita, ut neminem fallere poſſint, animadverti.* Quibus addendum judicium Bernhardi Penoti, quod in fine libelli *de denario Medico* legitur: *Si*, inquit ibi, *exſtarent. Johann. Iſaaci Hollandi Opera & in lucem mitterentur, Paracelſi Opera ſepelirentur. Hic ipſe Iſaacus Hollandus ille eſt, de quo Paracelſus vaticinatus eſt dicens: Et veniet poſt me Elias Artiſta, qui abdita rerum patefaciet. Prævidebat Paracelſus Iſaaci opera tandem fore manifeſta, & perventura ad manus doctiſſimorum virorum.* In quæ verba B. Thomaſius §. *514. Diſſertat. de Plagio Literario* ita commentatur: Hæc jocum ſapiunt mihi. Notum enim eſt Paracelſiſtarum & aliorum Fanaticorum de Artiſta Elia ſomnium, quod aliam longe requirit interpretationem. Neque veroſimile eſt, Theophraſtum ipſum furtum ſuum vel ſub ænigmate prodere voluiſſe. Pergit autem Penotus: *Cum incidisſem in Iſaaci librum de opere vegetabili, reperi de verbo ad verbum doctrinam de tribus principiis, & de ſeparatione quatuor elementorum ab eo deſumptam. Unde conſtat illum* (Theophraſtum) *præcipua ſua opera ſuffuratum fuiſſe, atque hinc inde expiſcatum; ut de gradationibus Medicinarum ab Arnoldo* (Villanovano); *Archidoxa a Raymundo Lullio ex ſua arte operativa; de arcanis a Rupeciſſa; nihil prorſus a ſe ipſo, præterquam convitia & maledicta: a Trithemio varia. Si quis attente Arnoldum legerit, & Raymundum in arte operativa, animadvertet Paracelſum iſtorum truncaſſe & ſibi vindicaſſe ſcripta. Legite Lanfrancum; animadvertetis Paracelſum ab eo ſuam Chirurgiam deſumpſiſſe. Cur non citat Arnoldum c. de Paralyſi, de Galbaneto ſuo deſcripto lib. de morbis Tartareis?* Cui quidem teſtimonio etſi quoad ſingula Sennertus fidem non habeat, affirmat tamen in libro ſupra citato, non omnia eſſe de nihilo, id quod ex lectione Auctorum a Penoto allegatorum conſtare poſſit.

§. IX.

Antiquiſſimi eorum, quos Penotus indicat, ſunt Arnoldus de Arnoldus de Villa Nova.

de Villa Nova, & Raymundus Lullius. Ille, quem Hiſpani ſibi civem vendicare nituntur, natus in Galliæ Narbonenſis oppido Villeneufe, inclaruitque circa Annum Domini MCCC. Qui ut rei medicæ, quam Aſtrologiæ junxit perpetuo, ea tempeſtate erat peritiſſimus, eoque nomine percelebris, ita non paucos Auditores, Sectatoresque etiam poſt mortem, in Hiſpania præſertim nactus eſt, ubi *Arnoldiſtæ* vocari ſolebant. Notatuque eſt dignum, quod ante paucos annos quidam adhuc ex hac Villanovani domo, trinepos Arnoldi ſuperfuerit, qui in magno dignitatis gradu locatus non contemnendos in Chemia grogreſſus fecit, in Oppidoque Avenionenſi, ubi ſedem fixit, ad inſpicienda Experimenta ſua peregrinos invitavit, quod ſibi accidiſſe *de Ortu & Progreſſu Chemiæ* p. 129. Olaus Borrichius teſtatur. Habuit vero Arnoldus, ut ſcribit *in Speculo Alchemiæ*, Præceptores Sebrum, Morienum, Avicennam, Eximæum, Algazelem, aliosque; ipſe autem Lullii in Chemicis Magiſter fuit, quod non diffitetur Raymundus *Teſtamenti Ult*: *Lib. III.* inquiens: *Nec ego, nec Magiſter meus Arnoldus uſus eſt alio furno, quam ſequenti.* Hic itaque Raymundus Lullius, quæ ex Doctore ſuo hauſerat principia, excoluit, elaboravitque multa & in Philoſophia & Medicina, celebrata magnopere a ſui ævi hominibus, qui peculiarem ſocietatem ſub nomine *Sectæ Lulliſtarum* inierunt. A qua Rabbini non alieni erant, qui tantam obtigiſſe Lullio ſapientiam fabulantur, quantam Salomoni DEUS conceſſerat. Hinc depictus aliquando Raymundus ſchedam habens in ore cum hac inſcriptione: *Lex mea eſt ipſe Dominus*, ſequentique diſticho:

> *Doctrinam pandit RAYMUNDUS LULLIUS omnem,*
> *Cui DEUS infudit ſcibile quiquid erat.*

Ante paucos annos ſuperfuit ad hunc quidam Villanovanus.

Arnoldus Villanovanus fuit Lullii in Chemicis Magiſter.

Raymundus Lullius.

Scriptores vitæ ejus.

Vitam ejus præter Popularem, qui actorum Lullianorum hiſtoriam, hoc modo notatam texuit: *Vida del admirabile Dottor Ramon Lull compueſta per Juan Segri en Majorq* 1605. 8vo. ſcripſerunt Symphorianus Campegius, Carolus Bovillus in Epiſtola ad Raymundum Boucherium, nec non Vincentius Mutius, Hiſpanus,

nus, in Libro: *Hiſtoria del Reyno de Mallorca*, cujus prolixioris tractationis à Borrichio loco modo allegato hæc ſumma exhi-
„betur: Pater Raymundi Lullii, Ramon Lull dictus, clariſſimi „ſanguinis Barcinonenſis, comes Regis Jaime in occupanda Ma-
„jorca; Mater nobiliſſimæ domus Comitum de Eril Catalanen-
„ſium. His natus Parentibus Raymundus Lullius in Inſula Ma-
„jorca Anno Chriſti M CC XXXV. primum quidem literis ſe
„devovit, ſed ad arma mox, & amores propenſior, tempus in
„meditandis ad amicam Eleonoram verſibus ſedulus contrivit.
„In quâ cum aliquando in templo attentius contemplanda defi-
„xus hæreret, illa amatorem puellariter accedens, cum delitias
„factura putaretur, recincto celeriter ſtrophio mammas oſten-
„dit, cadaveroſas illas, & putridas, ſubjectumque pectus horri-
„bili carcinomate obſeſſum. Unde Raymundus, quaſi infer-
„nâ turbatus imagine, obſtipus immutuit, & præ mœrore con-
„tabeſcens, diu niſi in tenebris ſolatium invenit nusquam. Ita
„conſternato tandem conſpiciendam obtulit ſeſe forma Salvato-
„toris affixa cruci, eâ efficaciâ, ut Raymundus poſtea tectas vano
„fulgore mundi delitias contemnere inciperet, nunquam ad vo-
„lutabra amorum priſtina regreſſus. Ex eo, licet ultra jam tri-
„geſimum ætatis annum progreſſus; Grammatices præcepta ſe-
„dulò evolvere, famulo ſuo Magiſtro linguam Arabicam addi-
„ſcere, & Anno Chriſti M CC LXXV. in deſerta evagari, tem-
„pus precibus, inediæ, ſacrificiis, pœnitentiæ & lacrymis im-
„pendere, præcipuè autem ad fidem Chriſtianam inter paganos
„propagandam indies accendi. In quo dum occupatur, appa-
„ret ei Salvator ſpecie ardentis Seraphini, jubetque ut artem
„communem de omnibus conſcribat ſcientiis. Obſequitur Lul-
„lius, penſumque abſolvit. Interea Jacobus Arragonum Rex,
„Lullii excitatus inſtinctu, monaſterium erigit in Inſula Majorca
„luculentum, reditibusque lautis inſtruit, commiſſa ea XIII. Fra-
„tribus Ordinis Minorum cura, ut Arabico illic inſtituti ſermo-
„ne, poſt ad profanas gentes convertendas accingantur. Ex eo

Lullii Natales.

Obtulit ſeſe ipſi conſpicienda forma Salvatoris.

Ejus itinera.

Tt „tem-

„tempore variis excurſibus orbem late pervagatus eſt Lullius, Ar-
„tem ſcientiarum docuit Pariſiis, peregrinatus in Palæſtina, Cy-
„pro, Ægypto, Romæ, Jeroſolymis, Armenia, Bohemia, Bri-
„tannia; Genuæ varios conſcripſit libros, quo invitata nobili-
„tas Genuenſis pecunias ipſi obtulit ad iter in terram ſanctam ne-
„ceſſarias. Approbavit Lullii ſcripta Pariſienſium cenſura;
„Bzovius in eum, præter meritum, obliquior. Certum qui-
„dem, Lullio omnes ſcientiarum fontes apertos fuiſſe, adeoque
„etiam Chemiam, falſo tamen ipſi attribuitur χρυσοποίησις, cum
„& doctrina & moribus alienum a Chemicorum vulgarium in-
„eptiis ſe fuiſſe ſatis oſtendat. Ad ſummam, poſtquam decre-
„tam iterum in terram Sanctam ingreſſionem inhiberi, ſuſpendi-
„que obſervaſſet, Principibus negotium adeo ſanctum ſegniter
„promoventibus, ipſe in Africam extrema ſenecta navigavit, do-
„cuit Tuneti, Bugiam ingreſſus, ubi ob prædicatam legem JESU
„Chriſti martyrio coronatus eſt. Deligatus enim ad palum ex-
„tra urbis pomœria lapidibus obtritus exſpiravit, Anno Chriſti
„M CCC XV. Junii XXIX. Opera ejus, poſt velitationes diver-
„ſas in Concilio Tridentino approbata &c. Huc usque Vita Lul-
lii; de cujus mortis tempore quæ diſputari ſolent, hoc loco non attingam. Id tamen non prætermittendum, fuiſſe nonnullos qui detrahere Raymundo ſcientiam Chemicam voluerunt, quo de ita Lanſius in Orat. contra Hiſpaniam: *Ego Lullii Lapidem & doctrinam pari dignor pretio: & cum Poeta ſic ſtatuo:*

Martyrio coronatur.

Nonnulli ſcientiam Chemicam detrahere Lullio voluerunt.

Qui LULLI LAPIDEM quærit, quem quærere nulli
Profuit; haud LULLUS, ſed mihi NULLUS erit.

Atque illi ad ſtatuendum ita inducti fuerunt, quod ſenex jam Lullius: *Unam ſpeciem non transmutari in aliam* docuerit. Verum tantum abeſt negaſſe eum his verbis metallorum metamorphoſin, ut potius ſententiæ ſuæ conſentientem totam Chemicorum cohortem habeat, *qui inter Metallorum ſpecies, & ſpecierum ſubjecta* diſtinguunt. Ita Rogerius Baco Anglus, cujus ſcripta

An fieri poſſit transmutatio metallorum?

ta in ſummo Philo-Chemicis habentur pretio. *Species*, inquit, *non transmutantur, ſed ſubjecta ſpecierum optime & propriisſime; circa ſingularia enim omnis ſenſibilis operatio.* Superſedeo teſtimoniis aliorum, quæ magno numero hic adduci poſſent. Quin refutavit Lullius iniquos cenſores ſuos ipſo uſu, quem, quod notandum contra Mutium, Robertus Conſtantinus *in Nomenclatore Scriptorum* his verbis confirmat: *Comperio apud Anglos re quidem vera præſtitiſſe, quod ſuis libris profitetur, & in arce Londini, juſſu Regis, verum aurum confeciſſe: mihique genus nummi oſtenſum eſt, quod adhuc appellant Nobile Raymundi, auri ſcilicet puri & obryzi, ſummæque judicaturæ.* Teſtis præterea Edmundus Dichinſonus eſt, non vixiſſe Lullium in Cœnobio Weſtmonaſterienſi ingratum hoſpitem. Nam pluribus ab ejus diſceſſu annis reſerata, quam incoluerat, cellula, multum adhuc pulveris chryſopœi in ciſtula repertum, magno inventoris architecti emolumento. Quibus tandem proprium Lullii teſtimonium adjungimus, *in ult. Teſtamento* ita diſſerentis: *Converti una vice in aurum ad L. millia pondo argentivivi, plumbi & ſtanni Londini;* unde aureas illas Roſas Nobiles Anglorum primum profectas Guilielmus Camdenus exiſtimat. Roſæ Nobiles Anglorum.

§. X.

Hæc χρυσοποίησις, quam Lullius ſub Edoardo I. (vel ut alii volunt III. hujus nominis) Anglorum Rege feliciter exercuit, movit poſtea Henricum IV. ejuſdem Regni Antiſtitem, ut quatuor Edicta publicaret, quibus omnes & ſingulos incolas hortatus eſt præparando Lapidi Philoſophico operam darent, quo ære alieno exire poſſet Reſpublica. Henrici IV. Anglorum Regis Edicta de invenienda præparatione Lapidis Philoſophici. Ubi inter alia lepida illa *Sacerdotes* ad proſequendum Chryſopœiæ ſtudium impellens ratio notanda, *quod* nimirum, *cum ſint adeo felices in pane & vino in corpus & ſanguinem Chriſti transſubſtantiandis, facile etiam ignobilius metallum in nobilius convertere posſint.* Facit Edictorum illorum mentionem Joh. Pettus, Anglus, in libro cui titulus: *Fodinæ Regales, or the hiſtory, laws and places of the chief mines and*

mineral Works in Engeland &c. *parte I. cap. XXVII.* & B. Morhofius *de Metallorum Transmut.* pag. 125. ſcribit; cum degeret ibi locorum, inquirenti ſibi a cuſtode Regiorum diplomatum reſponſum, ipſa autographa hodieque ſupereſſe in Archivo. A quibus quidem plane diverſa ratio aliorum temporum fuit. Nam, ut refert del Rio *Lib. I. Magic. Diſq. Cap. V. q. IV. §. IV.* lata Lex in Anglia, *ne cui ſine permiſſu Principis, ſub pœna capitis Alchemiam exercere liceat.* Nihil vero profecerunt Edicta Henrici Regis. Nemo enim comparuit, qui ſcientiam artis illius profeſſus fuerit, multo minus qui ipſum revelaverit arcanum. Ac metuendum ne multos, qui pro conſequendo hoc Lapide omnem movent lapidem, ſpes ſua atque opera hodie quoque fallat, inveniantque pro theſauris carbones, dum e carbonibus eruere theſaurum ſtudent. Periculoſam quippe & lubricam rem eſſe Chryſopœiam, teſtantur irriti plurimorum labores, confirmatque exemplo ſuo celebris Chemicus, qui circa initium præſentis ſeculi claruit, Penotus, e portu S. Mariæ Aquitanus. Hic enim deditus nimium Alchemiæ, omnia ſua decoxit bona, ita ut *quemadmodum in extremo ſenio, Anno ſcilicet ætatis XCVIII, ſic in extrema etiam paupertate & miſeria, in Noſocomio Tverduni, in ditione Bernenſi. circa menſis Auguſti finem diem ſuum obierit.* Quod ejus fatum Anno. 1617. ad Dan. Sennertum in Epiſtola, quæ exhibetur in ejus Tractat. *de Chem. cum Ariſt. & Galen. conſ. ac Diſſ. Cap. II.* Amicus perſcripſit, hæc inter alia referens. *Dn. Guilielmus Fabritius Chirurgus ille clariſſimus hoc anno bis ipſum* (Penotum) *inviſit & hortatus eſt, ut ſi quid arcani adhuc ſibi ſuisque r. ſervaſſet, boni publici cauſa communicaret. Sed præter animam ibi nihil. Ex relatione Dn. Fabritii habeo, dixiſſe aliquando Penotum,* NB. *ſe, ſi alicui male vellet, quem aperta vi aggredi non auderet, ſaltem auctorem ipſi futurum, ut chemico ſtudio totum ſe traderet.* Cæterum quas habeat difficultates Alchemia, Theobaldus de Hoghelande, Mittelburgenſis, peculiari libro, qui prodiit ſeorſum Coloniæ Agrippinæ 1594. in octavo expoſuit, reperiturque

Chryſopoeia in Anglia ſub pœna capitis interdicta.

Penotus nimio Alchemiæ ſtudio ad incitas redactus.

Difficultates Alchemiæ.

que is etiam *in Volumine primo Theatri Chemici. pag. 113. ſeqv.* Latitare utique totam Artem χρυσοποιητικὴν in hieroglyphica Ægyptiorum doctrina velut ſub aulæo quodam aliquot Viri Eruditi accurate ſatis declararunt, idemque ex Recentioribus Jacobus Tollius ex profeſſo ſuſtinuit, edito Anno 1687. libro cui titulum fecit: *Fortuita, in quibus præter Critica nonnulla, tota fabularis Hiſtoria Græca, Phœnicia, Ægyptiaca ad Chemiam pertinere aſſeritur.* Quo & Michaelis Majeri Med. D. & Cæſarei quondam Archiatri duo libri, idem tractantes argumentum, inprimis referendi, alter impreſſus cum hac inſcriptione: *Arcana Arcaniſſima,* h. e. *Hieroglyphica Ægyptio-Græca vulgo nec dum cognita, ad demonſtrandam falſorum apud antiquos deorum, dearum, heroum, animantium, & inſtitutorum pro ſacris receptorum originem, ex uno Ægyptiorum artificio, quod aureum animi & corporis medicamentum peregit, deductam; unde tot Poëtarum allegoriæ, Scriptorum narrationes fabuloſæ & per totam encyclopædiam errores ſparſi clariſſima veritatis luce manifeſtantur, ſuæque tribui ſingula reſtituuntur, ſex libris expoſita.* Alter vero propria nominati modo Auctoris manu ſcriptus, qui, referentibus Actorum Lipſienſium Collectoribus, Bibliothecæ Paulinæ ibidem donatus hanc faciem habet: *De Theoſophia Ægyptiorum ut antiquiſſima, ſic abdita & ſacra, ad Græcos hinc & Romanos usque finitimos, ſuperſtitioſo Ethnicæ idololatriæ nomine traducta, & ad nos fabuloſo poëticorum figmentorum nomine derivata, multarum artium circulo, hoc eſt, de naturali rerum metallicarum artificio, quo priſtina mundi ætas quingentis ante Chriſtum natum annis exercebatur, ex umbra ſermonis allegorici, remotis falſis & ridiculis paſſim, ad mores & alia etiam vulgo nota detorſionibus in lucem recens expoſito. Tractatus veritatis inquiſitioni utiliſſimus & ſcitu per neceſſarius.* Eſt equidem, addunt laudati Collectores, & hic manuſcriptus, ut prior impreſſus, Majeri tractatus ejusdem argumenti; at ſi principia cum poſtprincipiis cæteraque omnia inter ſe conferuntur, plane alia opuſculi illius ab hujus ſtructura ac diſpoſitio deprehenditur.

Tota Ars χρυσοποιητικὴ latitat in Ægyptiorũ doctrina hieroglyphica.

Mich. Majeri duo huc pertinentes Tractatus, alter impreſſus, alter manuſcriptus.

Tt 3 Atque

Adepti in deſcriptione myſterii ſui cur terminis adeo obſcuris utantur?

Explicare ænigmata illa quinam aggreſſi?

Atque hæc ipſa Antiquitatis involucra cauſa ſunt, quare Adepti in deſcriptione myſterii ſui terminis adeo obſcuris haud raro utantur, ut qui rem interpretando explanet, Oedipus ſit. Quas tollere obſcuritates, & ænigmata explicare aliquo modo conati Turnheiſerus *in Onomaſtico*, Guilielmus Johnſonus *in Lexico Chymico*, Rulandus, Petrus Johannes Faber, & Anno 1684. Johannes Segerus Weidenſeld in Tract. *de Secretis Adeptorum*, in quo, „ ut in Præfatione, & aliis paſſim locis ipſe pollicetur, nudam ſine „ veſte Dianam, i. e. Artem Alchymiſticam ſine tropis, figuris, „ parabolis, nominum barbarorum velaminibus ſpectandam „ ſiſtere vult, ita ut in poſterum nemo vel doctiſſimus auctoritate „ ſua, nemo vel diſertiſſimus perſuaſione ſua, nemo vel ſubtiliſ- „ ſimus impoſtor aſtutia ſua poſſit quenquam, niſi volentem, de- „ cipere, & a via regia in devia deducere. Nec minus aſſumere in conſilium hic licet Tollii *Manuductionem ad Cœlum Chemicum*, ante aliquot annos ſuppeditatam, paucisque paginis comprehenſam.

§. XI.

Nonnulli conantur infringere Antiquitatem Chemiæ.

E diverticulo in viam. Dictum ſupra §. V. de Librorum Chemicorum antiquitate, quam adducti ſilentio priſcorum Ægyptiorum nonnulli infringere conantur, ſtatuentes Scriptorum Chemicorum, qui hodie exſtant, Conſtantini Magni ævum ſuperare neminem. Cujus ſententiæ patrocinium Conringius *de Hermetica Medicina Cap. III.* inter alios ſuſcipit, poſſe ex illo ſilentio, ad probandam ſtudii hujus novitatem, firmum argumentum duci exiſtimans. Verum Borrichius *de Hermet. Ægypt. & Chemic. Sapientia Cap. III. p. 51. ſeq.* parum ineſſe roboris huic collectioni oſtendit, quod inuſitata Ægyptiorum, etiam in minoris negotii rebus, fuerit taciturnitas, quæ nullis fidiculis, nullo equuleo immutari potuerit. Non mirum igitur, ſi Chemiæ arcana conſcii non prodiderint, ex quorum patefactione malorum Lerna in Rempublicam redundatura videbatur. Alii ab Arabibus ante pauca demum ſecula inventam Chemiam arbi-

Inuſitata Ægyptiorum taciturnitas.

An Chemica ab Arabibus ante pauca demum ſecula inventa?

arbitrantur, e quorum numero Fallopius, qui in Tract. *de Metallis & Foſſilibus Cap. XI.* cum Secta Mahometica eam incepiſſe ſcribit, cui jungendus Thomas Eraſtus in Lib. *de Metallis pag. 10.* ſtatuens: omnes hujus generis libros ſcriptos ante tria vel quatuor circiter annorum ſecula, nec Gebro antiquiores eſſe. His vero communis ſententiæ Patroni adverſantur, diſtinguentes inter Artem, quæ verſatur *in præparatione medicamentorum*, digeſtionibus, ſublimationibus, deſtillationibus, calcinationibus, reverberationibus, extractionibus &c. quarum operationum exiguam habuiſſe notitiam Veteres concedunt, & inter illam quæ *in Metallorum transmutatione* occupata eſt, cujus ſummam defendunt Antiquitatem, licet ab Arabibus auctam eam & excultam eſſe non negent. Primamque ejus inventionem ad Adamum generis humani parentem, teſte Joh. Pico Mirandula *Lib. III. de Auro Cap. I.* Vincentius Bellovacenſis retulit. Sed meris nititur conjecturis Vincentius, ita colligens: Si Adamus docuit ſuos Philoſophiam & Scientias, quidni & Chemiam, artium omnium præſtantiſſimam? Ad Tubalcainum quod attinet, qui Gen. IV, 22. *omnem fabrum ærarium & ferrarium erudiviſſe dicitur*, ex hoc Scripturæ loco plerique probare ſtudent, eum non feciſſe ulteriores in Metallurgicis progreſſus, quam qua ad agriculturam, & alios in vita communi uſus metalla faciunt; arcanum vero transmutandi illa in aurum & argentum Mercurio ſive Hermeti, Ægyptio, Moſis temporum, ut vulgo exiſtimant, æquali adſcribunt, quem ad differentiam cæterorumque ejusdem nominis, *Triſmegiſtum* ſalutarunt. Pro defendenda tamen Artis metalla rite tractandi ſumma antiquitate, ita nonnullos argumentari audias: Si cudere æs & ferrum Tubalcain monſtravit, neceſſe eſt, ut prius, qua ratione inveſtigari, coqui, fundi, ſegregari & purificari metalla poſſint docuerit, vel ab aliis didicerit. Atque ita jam inde ab initio in quærendis eruendisque Metallis humana induſtria ſe ſe exercuiſſe creditur,

Artis, quæ occupata eſt in metallorum transmutatione, ſumma antiquitas.

Adamus & Tubalcain an fuerint Chemici?

Artis metallicæ rite tractandi antiquitas.

itum-

- - - itumque in viſcera terræ,
quasque recondiderat, ſtygiisque admoverat umbris,
effodiuntur Opes, irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
prodierat,

quemadmodum Lib. I. Metamorph. Ovidius canit.

§. XII.

Chemia diu hoſpitata eſt in Ægypto: Ibi Moſes quoque Sapientiam ſuam didicit.

Hæc ſunt, reperta jam ante diluvium, incunabula Chemiæ, quæ poſt cataclyſmum in Chami familia, adeoque in Ægypto Chamigenarum patrimonio, nuncupata propterea Pſ. CV, 23. *Terra Cham*, diu hoſpitata eſt. Ibique, teſte Stephano Act. VII, 22. *& Moſes omnem* (Ægyptiorum) *Sapientiam didicit*. Quæ verba Philo Judæus *Lib. I. de Vita Moſis* ita interpretatur: *Didicit Moſes ab Ægyptiis Arithmeticam, Geometriam, Metricam, Harmonicamque theoriam, & omnem Muſicam, tum Symbolicam Philoſophiam: reliquas liberales artes Græci docebant. Ex propinquis autem regionibus evocati Aſſyrii ſuas literas, Chaldæi ſideralem ſcientiam; hanc & ab Ægyptiis didicit, Mathematicæ cumprimis deditus.* Cum quibus conferendus Clemens Alexandrinus, qui *Lib. I. Strom.* Scientiam Moſis Ægyptiacam ita plenius definit: *Cum autem jam eſſet ætate grandior, Arithmeticam & Geometricam, Rhythmicam & Harmonicam, & præterea Medicinam ſimul & Muſicam ab iis edoctus eſt, qui inter Ægyptios erant inſigniores; & præterea eam, quæ traditur per Symbola & ſigna, Philoſophiam, quam in literis oſtendunt hieroglyphicis. Alium autem doctrinæ orbem, tanquam puerum Regium, Græci eum docuere in Ægypto, ut dicit Philo in vita Moſis. Didicit autem literas Ægyptiorum, & rerum cœleſtium ſcientiam à Chaldæis & ab Ægyptiis. Unde in ejus geſtis dicitur eruditus fuiſſe in omni Ægyptiorum ſapientia. Eupolemus vero in libro de Judææ Regibus dicit, Moſen primum fuiſſe ſapientem, & Grammaticam primum tradidiſſe Judæis, & Phœnices accepiſſe a Judæis, Græcos autem a Phœnicibus.*

Neutrubi fit mentio Chemiæ, unde inter Eruditos diſputari ſolet, an hanc quoque artem calluerit Moſes? Sunt qui negant, inter quos Conringius eſt, vocans *fabulam, quod Moſes vitulum aureum comminuens, Chemicum egiſſe dicatur.* Alii tamen hac moti ratione quæſtionem affirmant, quod Aurum igne comburere, ac in ſorbile Alcohol redigere non ſit alius, quam Chemici, quoniam flammis illud cæteroquin aut vulgo inſuperabile. Ac Borrichius quidem *de Ortu & Progr. Chemiæ p. 47.* agit contra Conringium ex profeſſo de hac materia, adducens inter alia ſententiam Dan. Sennerti, ſcribentis vocem שָׂרַף quæ habetur Exod. XXXII, 20. & Deut. IX, 21. non ſolum notare comburere, ſed & fundere, liquare, & quocunque modo in pulverem comminuere. Moxque ſuam ipſe ſententiam ſubjicit: Demus, inquit, hoc Sennerto (quanquam non tantum LXX. Interpr. tum illud Exod. XXXII. diſerte reddant *κατέκαυσεν αὐτὸν ἐν πυρὶ*, tum Deut. IX. *κατέκαυσα αὐτὸν ἐν πυρὶ*, & Buxtorfius aliique explicent, *exurere, incendere)* adeo tamen id nodum non ſolvit, ut liget arctius: neque enim quisquam fundendo, eliquando, urendo ſimplici igne, ita intima auri viſcera extenuaverit, ut poculentum evadat, & non ſtatim, projectum in fluvium ſidat in fundum, niſi Chemia, & quidem arcaniori duce. Reddatur, ſi vacat, pulvis ille auri tenuiſſimus ſive elimando, ſive tundendo, terendove; uratur vel decies, mox aquæ infundatur, petet e veſtigio fundum, & hiatum potantis eludet. Tandem rejicit quoque, quod Nicolaus Lyra recitat, ridiculum commentum Hebræorum tradentium reos filiorum Iſrael bibentes hanc aquam pulvere vituli infectam, in barbis poſtea colorem aureum retinuiſſe, alios non item. Quo de figmento feſtivum hoc Petri Rhemenſis, de Riga dicti, Carmen Syntagm. II. de Diis Syris, Cap. IV, p. 156. Seldenus allegat:

An Moſes fuerit Chemicus?

Combuſtio vituli aurei.

Commentum de Barbis rubris filiorum Iſrael.

Deſcendit Moyſes Tabulis infixa duabus
Scripta DEI digito juſſa beata ferens.

Uu *Aure*

Aure choros populi ludentis percipit: iram
Concipit; os vituli conſpicit, inde fremit.
Excuſſit Tabulas, excuſſas fregit, abegit
Fractas; in vitulum ſævit, eumque rapit
Comminuit, commiſcet aquis, potum dat Hebræis,
Exeat ut fœdus per loca fœda DEUS.
Denotat hic auri cor Hebræi potus avari,
Qui ſitiens aurum primitus ecce bibit.
Conſonat hoc; craſſi titulo quod corde ſitiſti
Vivens, hoc aurum mortuus ore bibis.
Hebræi tradunt, Moyſen feciſſe quod audis,
Ut ſciret ſolos hac ratione reos.
Nam rutilans auro monſtrabat barba nocentes,
Dum patulo latices fluminis ore bibunt.
Aurum quod tum fudit Aaron, deſcendit eorum
In barbas tantum, qui coluére bovem.
Nequitiæ plumbum barbæ monſtratur in auro,
Et culpæ pondus aurea barba notat.

Ex Ægypto Chemia ad Græcos & Romanos migravit.

Tandem ex Ægypto Chemia ad Græcos, & Romanorum curioſiores migravit; cæteros enim non oblectabat Mercurius ſed Mars, ſecundum illud apud Virgilium:

Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo etiam ducent vivos de marmore vultus:
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera ducent;
Tu regere imperio populos, Romane, memento,
Hæ tibi erunt artes.

Græcis initio valde obſcura hæc fuit ſcientia.

Hippocrates an Chemicus?

Ac Græcis quidem initio valde obſcura hæc erat ſcientia, umbræque quam Junoni ſimilior, cujus licet principia noſcerent, uſum tamen aſſequi difficulter poterant. De ipſoque Hippocrate diverſa circumferuntur judicia. Quidam ex Scriptis ejus exiguos Senis in hac arte profectus (quod Ægyptiorum adſcribunt invidiæ

invidiæ) colligi poſſe tradunt, ita ut ne ad tritiſſimam quidem ullius herbæ deſtillationem eos extenderit. Contra vero extollunt ejus Scientiam Chemicam alii, cujus, quæ eo tempore Philoſophia Naturalis appellata, eum peritiſſimum fuiſſe demonſtrare nituntur. Ipſumque antiquiſſimæ artis fundamentum indicare eum in principio libelli *de Diæta* volunt, ubi: *Conſtituuntur*, inquit, *tum animantia alia omnia, tum homo ipſe ex duobus, differentibus quidem facultate concordibus vero & commodis uſu, Igne & Aqua. Hæc ambo ſimul ſufficientia ſunt, tum aliis omnibus, tum mutuo ſibi ipſis; utrumvis vero ſeorſim neque ſibi ipſi, neque ulli alteri ſufficiens eſt* &c. Notus eſt Ottonis Tachenii libellus Anno 1668. editus, quem *Hippocratem Chemicum* inſcripſit, in cujus ad Lectorem præfatione de Coi Vatis naturali doctrina ita diſſerit: *Naturalis Philoſophia Hippocratis, quam nunc Chemiam vocant, eſt antiquisſima. Derivatur nimirum a Græco nomine* ἅλς & χέω, *id ſonat ſalisfuſio ſeu liquefactio, hinc ſurrexit nomen Alchemia, quaſi diceres: Ars fundendi ſalia; & recte. Natura enim ipſa fructum producere non poteſt, niſi ſeminum ſalia interna in terra liqueſcant: ſemel autem liquefacta, viciſſim agunt invicem, & in plantam aſſurgunt ad ſuos fines; & tunc a labore ceſſant. Spiritus enim, inquit Hippocrates de Diæta, alter trahit, alter producit, idem autem uterque facit, & in utramque partem tendit (creſcit & vegetat) & ſic naturam hominis imitantur. Semina autem jam a natura ad maturitatem deducta accipit Philoſophus Chemicus ab Hippocrate edoctus, & in illis conſiderat bina (ſalia) naturæ inſtrumenta, Ignem ſcilicet & Aquam, hæc arte ad agendum compellit, liquando ſalia juxta naturæ legem, ut Alchemia docet, fitque aliquid novi, quod prius non erat, ut e. g. PANIS; in illo rurſus conſiderat Hippocraticus Philoſophus & Chemicus naturæ inſtrumenta, quæ porro compellit obſtetricia manu, & ſalia liquat, naturam ſcilicet imitando, & iterum producit aliquid novi, quod prius non erat, idque vocamus ACETUM: in illo notat Chemicus Philoſophus, ignem ſuperare*

Tachenii Hippocrates Chemicus.

aquam, ſic Præceptore jubente de Priſca Medicina: quod nullus ſapor propria facultate præpollere debeat; acidum tunc ſuo contrario abſumit, & rurſus dividit Ignem ab Aqua, fitque nova productio, & eſt AQUA ARDENS, quæ poſtmodum occulta artis ope in alcali fixatur. Et ſic pergit curioſus Hippocraticus, permiſcendo & alternando, donec intentum aſſequatur. Tandem ambo inſtrumenta aut facultates per repetitas ſalium fuſiones ad orcum reducit. Et licet ignoranti videatur Hippocraticum hic nova produxiſſe, verum non eſt, ſunt enim antiquiſſima: ſalia ſaltem toties refundit, quoties illi natura concedit, quæ tamen ultra quartam revolutionem repetere non permittit, doctorum Virorum teſtimonio & ratione ſic dictante. Hanc ſalium repetitam fuſionem, liquationem & exaltationem ab antiquis Alchemiæ nomine dotatam, non ſolum in Vegetabili, ſed etiam in Minerali regno locum habere indicat Hippocrates Lib. I. de Diæta inquiens: Aurum operantes tundunt, lavant, molli igne liquant, forti enim non conflatur &c. *Quo oſtendit Hippocrates ignorantiam & inſcitiam eorum, qui ſcribunt Chemiam exerceri circa vilem metallorum & minerarum fuſionem, quaſi hæc molli igne liqueſcerent: contrarium fatebitur, qui unquam vidit mineralia, metalla & aurum fundi aut liquari, quod ſane non requirit mollem, ſed fortiſſimum ignem. Non itaque Philoſophus hic intelligit rudem hanc minervam, licet originem ab ea deſumpſit, quod ſtatim indicat claro & intelligibili exemplo: Homo, ait, frumentum tundit, lavat, molit, & ubi igne coxit, utitur, & forti quidem igne in corpore non conflatur, verum molli ac lento. Mollis itaque erit Philoſophorum Chemicorum ignis in extractione animalium, mineralium & vegetabilium familia. Quamprimum autem ignis mollitudinis gradum excedit, non amplius eſt Philoſophorum, ſed artium; tunc enim res non promoventur obſtetricia manu; ſed alterantur, docente id Magiſtro citato libro.* Hæc de Scientia Chemica Hippocratis Tachenius, quod ipſum argumentum Celeb. quondam in Academia Lipſienſi Profeſſor Michael Ettmullerus in Diſſertatione Operibus ejus ſub-

Mich. Ettmulleri diſſ. de Medicina Hippocratis Chymica.

ſubjuncta: *de Medicina Hippocratis Chymica* ex profeſſo quoque pertractat, *Cap. II.* inter alia planum faciens, coctionem ventriculi, quæ fermentationis fit beneficio, non Recentiorum ſaltem inventum, ſed Hippocrati jam cognitam fuiſſe. Vide de Fermentatione tam Alchymiſtica quam Naturali in peculiari libro ex inſtituto agentem Martinum Kergerum, qui, quemadmodum ex Arabum ſententia Theriacæ fermentatio decem annis abſolvitur, totidem annos, ut ipſe fatetur, huic ſuo *de Fermentatione* ſcripto impendit. Ad Ariſtotelem denique quod attinet, Ant. Gunth. Billichius *de Vanitate Medicinæ Chemicæ, Hermeticæ ſeu Spagyricæ Cap. II.* in eo eſt, ut probet contra Quercetanum, ex Stagiritæ quoque ſcriptis cognoſci poſſe operationum Chemicarum principia, formas, artis objectum, aliaque huc pertinentia. Quin & Galenum Spagyricum fuiſſe ſatis conſtat, cum Lib. de Theriaca ad Piſonem Cap. XVI. ſcribit: *Multa ignis commercio meliora redduntur, & latens rerum natura in apertum ab igne profertur.* Et lib. 1. de Antidotis Cap. XV. *Calcitim fieri flavam & ruffam uſtione, cum antea eſſet chalcitis candida, ut demonſtret tincturam ruffam, eamque occultam in candida chalciti ignis vi produci ad extra* &c.

Coctio ventriculi, quæ fermentationis fit beneficio, Hippocrati jam cognita fuit.

Ariſtoteles an Chemicus?

Galenus Spagyricus.

§. XIII.

Idem, quem modo adduxi, Tachenius dedit quoque *Antiquiſſimæ Hippocraticæ Medicinæ clavem*, in qua duo illa Recentiorum principia Acidum & Alcali Hippocrati jam fuiſſe cognita inter alia demonſtrare nititur. Dum enim, uti vidimus, Hippocrates duo Principia Ignem ſcilicet & Aquam ſtatuit, ab Acido vero ex mente Tachenii duæ qualitates maſculinæ Calidum & Siccum, ab Alcali totidem fœmineæ Frigidum & Humidum effluentes in mixtorum generationem, concurrunt & commiſcentur, concludit inde, quoad rem ipſam convenire hæc Neotericorum principia cum Hippocratis Igne & Aqua, quibus tanquam præcipuis elementis duo majora præſunt lumina: Sol Ignis naturæ Auctor, & Luna humorum Domina. Ad extremum

Duo illa Recentiorum principia Acidum & Alcali Hippocrati quoad rem ipſam fuerunt cognita.

Acidum hoc & *Alcali* in animalibus idem eſſe pronunciat, quod Veteres *Calidum innatum*, & *Humidum radicale* vocarunt. Atque hic ipſe binarius Principiorum numerus introductus eſt ab iis, qui Helmontii Paradoxis, ut faſcino quodam ligati, ſuis ea ſententiis comprobarunt: Utrum vero ex laboratoriis Chemicis petita illa hypotheſis ſufficiens & adæquata ſit, ut Theoriæ phænomenorum naturalium per eandem explicari poſſint, curioſus Lipſienſium Anatomicus & Chemicus D. Bohnius in data Anno 1675. ad D. Joelem Langelottum Epiſtola *de Alcali & Acidi inſufficientia pro Principiorum ſeu Elementorum Corporum Naturalium munere gerendo*, disquirit, cum qua ob argumenti affinitatem conferri poteſt D. Friderici Hoffmanni Exercitatio Acroamatica Anno 1689. edita *de Acidi & Viſcidi pro ſtabiliendis omnium morborum cauſis, & Alcali fluidi pro iisdem debellandis inſufficientia.* Verum nolo his immorari diutius, cum inſtituti mei ratio non ſit de Chemia ejusdemque effectibus, quo de argumento egerunt plurimi, prolixum Commentarium ſcribere. Venit ſaltem in mentem Medicinæ, quam Catholicam ſive univerſalem vocant. Tale arcanum, quod corpus humanum inſtar ſubtiliſſimi furni penetret, & quod aliorum medicaminum vires & qualitates conjuncte poſſideat, quodque omnibus morbis, ſive ex fluxu, ſive ex adſtrictione proveniant, ſine diſcrimine opitulari poſſit, num ſit in rerum natura operoſe diſputari ſolet. Aut (ſic argumentantur defenſores myſterii,) Deus illud dare non voluit, aut non potuit. Utrumque repugnat ſummæ ejus & immenſæ perfectioni. Prius miſericordiæ & benevolentiæ, poſterius vero ejus Omnipotentiæ. Joh. Ludov. a Frundek, Germanus, qui Anno 1660. ſcripſit Tractatum *de Elixire Arboris Vitæ*, ſuaque Medicina Univerſali, ad experientiam provocat, exemplisque dubium omne tollere nititur, aſſerens præditum fuiſſe hoc tam inſigni dono Theophraſtum Paracelſum, qui dira illa vulnera, lepram, podagram, hydropiſim, aliaque inſanabilia corporis contagia, noſocomio quodam teſte, mirifica arte ſuſtulerit: nec non Butle-

Alcali & Acidi, nec non Acidi & Viſcidi pro explicandis Theoriæ phænomenis naturalibus, & ſtabiliendis omnium morborum cauſis inſufficientia.

Medicina Catholica ſive univerſalis num ſit in rerum natura?

Hujus poſſeſſores arcani qui nam crediti?

Butlerum, qui, referente Helmontio, ſequentia illa monſtra, formidandum quoddam eryſipilas, intolerabilem quandam hemicraniam, quæ ab annis ſedecim, aut circiter duravit, abdomen quoddam plus quam obeſum, & moleſtiſſimum, maximos lacerti dolores, atrociſſima œdemata, & alia, ſolo intinctu lapilli cujusdam in Oleum olivarum, aut lac amygdalinum, vel ſolo attactu linguæ ad prædictum lapillum incredibili celeritate, præter omnium ſpem & exſpectationem fugaverit: Eundemque Butlerum Helmontio aliquando dixiſſe: *Chariſſime, niſi eo devenias, ut unico remedio queas curare quemlibet morbum, manebis in tyrocinio, utcunque ſenex evaſeris.* Adducit præterea in exemplum ipſum mox Helmontium, Baſilium Valentinum, Sendivogium, Iſacum Hollandum, Lullium, Triſmoſinum, Triviſanum aliosque, tam veteres, quam recentiores, qui his armis inſtructi, omne genus morbi feliciter propugnarunt, aut certe illud ipſum facillime potuerunt. Qui ridere ſolent Poetæ verba, & pro iis ſubſtituere.

Eſt, eſt in Medico, ſemper relevetur ut æger &c.

Item:

Tollere nodoſam bene ſcit Medicina podagram.

Tandem, ſuæ quoque Panaceæ præparationem deſcribit, ejusdemque operationes & uſus inculcat. Et quis recenſeat omnes præſumptæ artis Magiſtros, inter quos Joannes Wolfgangus Dienheim J. U. ac Medicinæ Doctor, nec non Medicæ Facultatis in Archiducali Univerſitate Friburgenſi apud Briſgavos Profeſſor edito ſub initium currentis ſeculi *de Generali morborum omnium remedio* libro gloriatur, quod primus & ſolus ſine ænigmatibus & amphybologiæ tegumentis nudam hanc Dianam ante oculos expoſuerit nominibusque iis uſus fuerit, & quæ ſubjecto uni, ſoli, ſemper & ubique conveniant. Pro adſtruendoque & firmando hoc arcano communem totius vetuſtatis, omniumque fere populorum conſenſum ipſe allegat, inter Arabes Evanthem, inter

Medicinæ univerſalis præſumpta ex antiquitate documenta.

inter Babylonios Hyparchum, Alcmæonem & Kyrannidem, inter Græcos Hermetem ter maximum, inter Ægyptios Olthanem, cujus libros e ſepulchro erutos Democritus commentariis illuſtravit, notiſſimum denique Leonem Hebræum, qui Berith Salmona ſe nominavit, teſtes colligens, quorum omnium vel opera integra, vel fragmenta ſaltem in Vaticana Bibliotheca hodieque oſtendi ait, aliqua quidem ſtylo in pugillaribus cereis exarata, alia vero in arborum corticibus, plurima etiam uſitata nobis ratione in charta atramento deſcripta. Audiviſſe ſe quoque apud Brachmanes & regni Chinæ qualescumque Philoſophos hunc ab antiquiſſimis temporibus morem invaluiſſe, ut quotannis certo quodam die, funebri ritu, veſte lugubri, nobiliſſimæ hujus Artis interitum & oblivionem, non ſecus ac maximi alicujus Principis mortem ſoleant deplorare, ac iteratis vocibus e cœlo, quo abiisſe fingunt, eam repetere. Tantum tamen abeſt, ut omnes hanc in inveniendo adorent curam, ut potius ejusmodi Medicinam univerſalem pro vana oſtentatione habeant, eamque, quod in Tractatu *de Non-Entibus* Celeb. Guernerus Rolfincius quoque fecit, inter Non-Entia numerent. Collegerat Auctor quidam Anonymus (in fine Præfationis ad Lectorem apponit nomen *Utis*. Ὀυδεὶς, *Nemo* vult appellari, quod ut de Non-Entibus ſcripſit, ita & ipſe pro Non-Ente haberi velit) *Non-Entia Chemica*, ſive *Catalogum eorum Operum, operationumque Chemicarum, quæ cum non ſint in rerum natura, nec eſſe posſint, magno tamen cumſtrepitu a vulgo Chemicorum pasſim circumferuntur, & Orbi obtruduntur.* Diviſum eſt illud Opuſculum in Septem potiſſimum Capita, I. exhibet Non-Entia Chemica ex Vegetabilibus. II. ex Animalibus. III. ex Lapidibus. IV. ex Mineralibus. V. ex Metallis. VI. Non-Entia communia. VII. Non-Entia in Transmutatione Metallorum; quo de, vocans id *argumentum ſcriptionis heroicum* laudatus Rolfincius tam præclare exiſtimavit, ut *in Librum Chemiæ ſuæ VI.* id totum pene transtulerit. Auxitque, præterea ipſe Lib. cit. Non-Entium Chemico-

Medicina Univerſalis inter Non-Entia numerata.

Utis Udenii & Guerneri Rolfincii Non-Entia Chemica.

micorum numerum, adducens inter alia etiam Dentem fictitium pueri Sileſii ruſtici, cui cum Anno M DXCIII. ætatis ſeptimo, dentes cecidiſſent, ultimus in inferiori maxilla, verſus ſiniſtram partem Aureus Dens Molaris eadem conformatione, magnitudine, numero & poſitu, quo dentes alii, enatus dicitur, quem Jacobus Horſtius, Medicus Helmſtadienſis, & M. Johannes Ingolſtetterus, Norimbergenſis, peculiaribus libellis naturaliter genitum aſſeruerunt, promittentes inde Imperio Romano multum felicitatis. Sed Dentem, ſcribit Noſter fuiſſe ſuppoſititium, lamella aurea obductum, biennio elapſo detexit accuratior αυτοψια ſeu χρυσοδοντοσκοπια, & libellus a Martino Rulando filio, Medico Ratisbonenſe Anno MDXCVII. in lucem editus. Parique modo judicandum eſſe videtur de notisſimo illo clavo Florentino, quem præſente magno Hetruriæ Duce Thurneiſſerum media parte in tincturam ſuam intinxiſſe, in aurumque convertiſſe perhibent. Oſtenditur ille Florentiæ peregrinantibus exteris tanquam ſingulare arcanum, ſequenti Ferdinandi I. magni Ducis teſtimonio munitum: *D. Leonardus Thurneuſſer, clavum ferreum me præſente ac vidente, igne calefacto, ac oleo immiſſo, in aurum convertit, Romæ d. 20. Novemb. poſt prandium.* Quod ipſum multos præclaros viros, qui oculis uſurparunt clavum, movit, ut ſuſpendere judicium ſuum, quam certi quid decernere maluerint. Verum Monconyſius, itidem teſtis oculatus, cujus Itinerarium quinque voluminibus, deſcriptum Pariſiis Anno 1695. in 8vo hoc titulo prodiit: *Les Voyages de Monſieur de Monconys* non veretur aperte ſcribere eſſe clavum illum ferruminatum. Verba ejus *Parte III. p.* 490. ita habent. *J obſervai auſſi le clou de chéval moitié d'or & moitié de fer, qu'on y connoit aſſez diſtinctement être ſoudé.*

Dens aureus pueri Sileſii ſuppoſititius.

De clavo Florentino Thurneiſſeri quid judicandum?

§. XIV.

Præmiſſis his tanquam generalibus, ad ſpecialiora jam deſcendendum. Et quidem ad ipſam Generationem primum, quod attinet, notum eſt quod Guilielmus Harveus Lib. *de Genera-*

Harvei de Generatione Animalium in Ovo doctrina.

tione Animalium, in Ovo eam produci demonſtraverit. Per Ovum autem non intelligit vulgarem illam Ovi figuram, ſed definiente Ariſtotele Lib. I. Hiſtor. Animal. Cap. V. *id, cujus ex parte principio animal conſiſtit: reliquum vero alimento ei, quod gignitur, eſt.* Quam ſuam hypotheſin plurimis exemplis & obſervationibus, ex animalibus majoribus & perfectioribus deſumtis confirmat, qualia in *Oviparorum* quidem genere gallina, anſer, columba, anas, piſces, cruſtata, teſtacea, mollia, ranæ, ſerpentes; Inſecta, ut apes, veſpæ, papiliones, bombyces: in *Viviparorum* autem cenſu, oves, capræ, canes, feles, jumenta biſulca; & præ cæteris animalium omnium perfectiſſimus, Homo ipſe.

Quomodo ea peragatur in Canibus, aliisque animalibus?

Ac in Canibus quidem, cuniculis, aliisque ſpeciebus ſe expertum ſcribit, nihil prorſus in utero poſt coitum maris & fœminæ per aliquot dierum ſpatium inveniri: poſtea tamen per mediam utriusque cornu atque etiam uteri cavitatem muſcoſa quædam filamenta (tanquam aranearum tela) ab ultimo, ſeu ſuperiori cornuum angulo duci, quæ ſimul juncta membranoſam & mucilaginoſam tunicam ſeu manticam vacuam referant; poſt unum vero atq; alterum diem manticam hanc impleri aquoſa, alba lenta & albuginea materia, longumque farcimen humore iſto plenum repræſentare. Lentore quidem ſuo exteriore uteri lateribus continentibus aliquantum adhærere, ita tamen ut facile ab iis ſeparari queat: exterius purulenta quadam ſorde oblinıri, interius autem lubricum eſſe, lentumque humorem, ovi albumini liquidiori non abſimilem in ſe continere. Habere autem hujusmodi conceptum in ſe materiam colliquatam, transparentem & cryſtallinam, propria tunica tenuiſſima atque orbiculari contentam, humoreque eo, in quo poſtea conceptus natat, longe puriorem; in cujus medio fibræ ſanguineæ & punctum ſaliens (primum futuri fœtus fundamentum) citra ullam cujusquam rei præſentiam claræ diſcerni poſſit.

Quomodo in Homine?

De *Hominis* autem conceptu in ſpecie teſtatur, eum primis geſtationis menſibus ab Ovo vix quicquam diſcrepare. Vidiſſe enim ſe humorem album (tenuiori

iori ovi albumini ſimilem, ovoque columbino, imo phaſiani magnitudine aliquando parem) intra membranam ſubtilem contineri, in quo embryo longitudine unguis digiti auricularis, ranulæ inſtar conſpici potuerit. Similiter in alio conceptu humano, dierum circiter quinquaginta Ovum ſe deprehendiſſe affirmat, Gallinaceo ovo, aut gallinæ Indicæ æquale, cujus fœtus longitudine fabæ majuſculæ viſus fuerit. &c. &c. Quæritur hic, utrum veteribus quoque de hac Opinione innotuerit aliquid? Negantibus pertinaciter varia ex Ariſtotele loca proponi poſſunt, inter quæ ille inprimis ex Lib. III. Cap. IX. de Generatione Animalium notari meretur: *Quæ intra ſe pariunt animal, iis quodammodo poſt primum conceptum oviforme quiddam efficitur. Humor enim in membrana tenui continetur, perinde quaſi ovi teſtam detraxeris.* Nec non ille ex *Lib. VII. Cap. VII. de Hiſtoria Animalium*, ubi hæc leguntur: *Semen inſinuatum in utero, diuque contentum membrana obducitur: quippe quod ante quam diſcernatur, exeat velut ovum in ſua membranula contectum detracto putamine: membrana autem ipſa venis referta eſt.* Ac ne quis Hippocratem hujus plane ignarum fuiſſe exiſtimet, videamus eum quoque in Libello de Natura Pueri Text. IV. Ova clare ſatis deſcribentem: *Ipſa,* inquit, *reliqua genitura rotunda eſt in pellicula. Atqui genituram quæ ſex diebus in utero manſit & foras prolapſa eſt, ipſe vidi, & qualis tum meo animo obſervabatur, ex illis ipſis reliquorum conjecturam facio. -- Qualis autem erat ego referam, velut ſi quis ovo crudo externam teſtam circumcirca adimat, in interna vero pellicula incluſus liquor pelluceſcat. Modus quidem talis erat, & ut abunde dicam, rubor erat liquor & rotundus.* Et quid pluribus hic opus teſtimoniis, cum ipſe Harveus ad Antiquitatem provocet, „in fine Præfationis prædicti Libelli ita ſcribens: Præ cæteris *Ari-* „*ſtotelem* ex antiquis; ex Recentioribus vero *Hieronymum Fabri-* „*cium ab Aquapendente* ſequor; illum tanquam Ducem, hunc ut „Præmonſtratorem. Quemadmodum enim qui novas terras & „peregrina litora primi reperiunt, nova illis nomina imponunt,

Hæc in Ovo Generatio Ariſtoteli & Hippocrati jam cognita.

„ quæ apud poſteros manere ſolent; ita quoque inventoribus „ rerum, primisque Scriptoribus, rebus ab iis repertis impoſitio „ nominum bono jure debetur. Sed de hoc argumento agit & Almelovenius §. XV. p.140. ſeq. quare manum de tabula.

§. XV.

Anatomici ſtudii antiquitas comprobata, exemplo Democriti.

Patet ex his, Anatomiam non nuper demum frequentari cœptam, ſed Animalium ſectioni antiquiſſimis jam temporibus a Viris præſtantiſſimis datam fuiſſe operam. Hippocratis exemplum vidimus; Anatomica tamen ejus admodum cruda adhuc eſſe vel ex libro *de Oſſibus* colligere licet. Audiamus nunc quid Idem de Democrito referat. Senatus Populusque Abderitanus per Epiſtolam (quæ in fine Operum Hippocratis ordine eſt x.) Ei nunciaverat, Democritum ob multam ſapientiam, quam conſecutus eſt, adeo ægrotare, ut non mediocriter verendum ſit, ne, ſi Democritus mente captus fuerit, urbs Abderitana penitus, pro deſerta habeatur. Hinc rogabant Senem Coum ut ſervaret eum, adjuvaret, medelam adhiberet. At ego, inquit Hippocrates Epiſtola XVII. nihil mihi prius faciendum exiſtimo, quam ut Democritum videam. Simulque hæc dicens ad Democriti domicilium pergebat, quem ita ſe reperiſſe ſcribit: Democritus „ ſub umbroſa & humillima platano ſedebat, in brevi & ſubſtricta „ tunica craſſa, citra humeros deſinente (exomide dicta) ſolus, „ ſqualidus, in lapidea ſella, pallidus admodum & macilentus, „ barba promiſſa. - - Compoſite admodum librum ſuper genua „ habebat, & alii quidam utraque ex parte ei adjacebant, NB. *cre-* „ *bra autem animalium cadavera, per totum diſſecta, accumulata* „ *erant.* De quibus Democritum ita ad ſe locutum fuiſſe mox „ teſtatur: *Hæc, quæ vides animantia hujus certe rei gratia reſeco,* „ *minime Dei opera odio proſequens, ſed bilis naturam & ſedem in-* „ *quirens* &c. Sic de Democrito Hippocrates, quibus tamen, quod negari nequit, hoc in ſtudio palmam Ariſtoteles præripuit, Ariſtotelis. ſuppeditante ipſi adminicula, ſplendidosque ſumptus Alexandro Magno Macedonum Rege. Quo etiam effectum ut Animalium

maſium rem omnem eo vel fuſius, vel accuratius nemo proſecutus ſit. Quin & Galenum deinde in Animalium ſectione haud leviter verſatum fuiſſe, præclari ejus *de Uſu partium* Commentarii teſtantur. Ipſeque in Antiquitatem Artis *Lib. II. de Anat. Adm. Cap. I.* diſerte ſcribit: *Domi apud Parentes Antiqui a pueritia exercebantur ut lectione & ſcriptura, ſic etiam cadaverum conſectionibus: Multum enim Veteres non modo Medici, verum Philoſophi quoque Anatome ſtuduerunt.* Quæ tamen, de Animalium brutorum ſectionibus potiſſimum intelligenda ſunt, nam Ariſtotelis ætate non fuit in uſu humani corporis Anatome, quam poſt ejus tempora Herophilus atque Eraſiſtratus primi exercuerunt, qui memorante Cornelio Celſo tanto ſtudio humani corporis fabricam ſcrutati ſunt, ut latrones morti addictos, ſive *nocentes homines a Regibus ex carcere acceptos vivos inciderint.* Inclaruit vero hoc præcipue ſtudio Herophilus, ex quo etiam pleraque, quæ apud Galenum de Corpore humano tradita inveniuntur, deprompta ſunt. De eodemque Tertullianus Lib. de Anima Cap. X. refert, *ſeptingentos eum exſecuiſſe ut naturam ſcrutaretur;* quemadmodum quidem Mercurialis, quique eum ſequuntur alii, legunt: Nam Franciſcus Junius in Notis mavult *ſexcentos*, ut videlicet numerus certus pro incerto poſitus ſit. Quod poſterius B. Conringius *Introduct. in Artem Medicam Cap. III.* etiam exiſtimat, certum eſſe ſcribens, demortuorum corporum humanorum Herophilo ad ſecandum abunde fuiſſe, & accuratam Anatomiam multum illi debere. Usque adeo autem, pergit Idem, exacte Anatomen excoluit, ut Gabriel Fallopius eum *Anatomicorum Evangeliſtam* appellare non dubitaverit. Duobus autem præcipue æternam nominis memoriam ſibi comparavit, cum ipſa ſecandi peritia, tum introducta in Artem Medicam ſubtiliore doctrina pulſuum. Nervorum quoque illorum, qui ex cerebro aut ſpinali medulla exoriuntur ſtructuram, ut & uſum a primo Herophilo obſervatum fuiſſe, ex Galeni non uno teſtimonio in promptu eſt probare. Quin ipſum Galenum humana

Galenſ.

Ariſtotelis ætate non fuit in uſu humani corporis Anatome.

Herophilus atque Eraſiſtratus primi eam exercuerunt.

An Galenus humana cadavera ſecuerit?

mana quoque cadavera ſecuiſſe & inſpexiſſe, ex Ejusdem *Lib. III. Cap. V. de Anatomicis Adminiſtrationibus* nonnulli colligunt, ubi ita ſuadet: *Conſuluerim prius te in ſimia ipſa ſubinde exercitari, ut ſi humani corporis conſecandi quandoque copiam nactus fueris, prompte ſingulas partes detegas.* Hæc de Origine Anatomes in cadaveribus humanis peractæ, quæ ab antiquæ Græciæ ſedulitate ad nos profluxit, quamque ſeculo ſuperiori Andreas Veſalius, edito inſigni *de fabrica Corporis humani* opere ſumma diligentia excoluit. Poſtquem, referente eodem Conringio, maximum inde nomen reportavit Hieronymus Fabricius ab Aqua pendente, ejusque diſcipulus, & poſtea æmulus ac collega Julius Caſſerius Placentinus. Romæ item Bartholomæus Euſtachius ſectione animantium valde inclaruit: ſicuti in Germania laudem inde ſibi peperit Volcherus Coiter Friſius Groninganus, Norimbergenſis Reipublicæ Poliater, Anatomicus & Chirurgus, nec non Marcus Aurelius Severinus, Regius in Gymnaſio Neapolitano Profeſſor, qui Ζωοτομίαν, ut ipſe appellat, ſive animantium ſectionem valde urſit: cujus ſingularem librum, *Zootomiæ Democriteæ* titulo, Joannes Georgius Volkamerus edidit: Democriteam appellans, quod a Democrito præcipue ſecta olim animalium corpora credantur. Sed longum foret Anatomicorum omnium ſcripta & experimenta, ex frequentibus nata ſectionibus, hic recenſere, quarum contemptoribus Petrus Caſtellus Philoſophus ac Medicus Romanus in Tractatu *de Optimo Medico* ita reſpondet: *Audivi*, inquit, *quendam inſuſurrantem: Sordidus eſt Carnifex, non decet gravitatem medicam cadavera tractare, ſatis eſt ex Galeni, Veſalii & aliorum libris corporum conſtitutionem diſcere. Recte quidem! dicito nunc: Quis eſt carnifex, reſpondebo, egone, qui cadavera ſeco, an tu qui (ob tuam ignorantiam) occidis vivos? Dic ſi Galenus, Veſalius, & ſimiles alienis libris contenti fuiſſent, quos legeremus perfectos anatomicos libros? Aſylum eſt ignorantium vituperare quod ignorent: ſicut nemo nauta ex libris, ita nemo Anatomicus, & conſequenter ſine oculata Anatomes inſpe-*

Anatomici quidam recentiores.

Anatomes contemptoribus quomodo reſpondendum?

inſpectione nemo perfectus Medicus. Idemque cum de Chirurgia differit, Medicis hoc ſtudium apprime commendat, *ſique forte contigerit Medicum ejus eſſe ignarum, & corporis ſauciati ſtructuram internam nunquam vidiſſe, pro Medico aſinum introductum ſcribit, & cæcum cæcos ducere. Sed quis quæſo,* ſubjungit mox, *in caveam incidet? an ambo, Medicus & Barbitonſor; an ſolus æger? hanc ignominiam, & hoc periculum quilibet optimus Medicus devitare debet: ne a Barbitonſore non modo indecore convincatur & irrideatur; ſed etiam ut indoctiores Chirurgos inſtruere valeat.* Sed tria adhuc verba de Arte Anatomica, in cujus ornamentum, atque ad ſublevandas inciſionis moleſtias parientes delicatioribus tædium & nauſeam, Joh. Baptiſta Verle, Venetus, Coſmi III. Magni Ducis Hetruriæ ingenioſiſſimus Mechanicus, Anatomiam humanam Artificialem proſecutus eſt, edita primum ſpeciminis loco *Anatomia Oculi humani*, in qua tornando manibus ſuis divinum illud organum ad tantam perfectionem perduxit, ut naturalem æmuletur ſpeciem, in qua nil niſi anima vitaque deſideretur. Videas ibi tunicas, humores, cæteraque omnia non tantum quoad figuram, ſymmetriam & compoſitionem; ſed & colores ipſos affabre conſtructa, parteſque ſingulas ita adornatas, ut poſſint componi & diſſolvi, in iiſque accurate ſpectari & conſiderari omnes minutiæ, admirandæque diſtinctiones & circumſtantiæ, ex quibus natura ipſa Oculum ſuum componit. Qua de præclara Scientia ſua in memorato Opuſculo, Amſtelodami Anno 1680. in 12mo edito, & ex Italico in Latinum ſermonem translato, ipſe Auctor ita ſcribit: „Multi anni effluxerunt, ex quo Pater meus JOANNES VERLE p.m. primo „moliri cœpit *Anotomiam Artificialem Oculi Humani*, attamen „tantum opertam ebore & oſſe: quæ cum propter novitatem „(licet tot partibus deficiens) placeret omnibus, qui eam viderent, „dictus Pater meus incitatus fuit eo ipſo ad eam proſequendam, „quod & diu fecit Venetiis. Poſtea ego mei officii eſſe „ratus, non dilapidare, ſed augere hanc quaſi paternam hæredi„tatem,

Medicus Chirurgiæ ignarus nullius eſt pretii.

Joh. Bapt. Verle Anatomia humana Artificialis.

Oculi.

„ tatem, progreſſus ſum adjungendo (ex eadem tamen materia) „ alias novas particulas, inſtructus in hac re doctiſſimi cujuſdam „ & illuſtriſſimi Profeſſoris in Academia Patavina informatione. „ Tandem DEO volente & fortuna mea annuente cœpi eſſe a „ ſervitiis Sereniſſimo COSMO III. Magno Duci Hetruriæ, Do- „ mino meo, & tum perfeci alia ſimilia artificia. Cumque D. „ STENO coram Sereniſſimo Principe Ferdinando exhiberet „ Anatomiam oculi cuniculi, placuit Suæ Celſitati Sereniſſimæ „ ex favore mandati ſui mihi imponere munus imitandi illum, „ quantum fieri poſſet. Hinc fabricavi alium Oculum artificia- „ lem prioribus magis acceptum & perfectiorem: cum antehac „ non obſervaſſem ullum oculum ſive bruti animantis, ſive ho- „ minis ex quo potuerim proficere: quorum contemplationem „ mihi poſtea pluries benevole conceſſit nobiliſſimus quidam & „ doctiſſimus Medicus, & Anatomicus celeberrimus. Inde me- „ inceſſit deſiderium imitandi artificiali Anatomia, non tantum „ dicti ſenſus organum, ſed & reliqua, omneſque partes corporis „ humani; eadem exprimendo non tantum ebore & cryſtallo, „ ſed & cera, glutine, gypſo, ſerico, filis laneis & lineis, lanis di- „ verſimode contextis, palimpſeſtis, pellibus animalium, cum de- „ bitis dimenſionibus, &c. ut ea demonſtrarem maxime naturali, „ quantum fieri poteſt, ſimilitudine, & coloribus naturales pro- „ pius referentibus, & Profeſſoribus adimerem incommodum, „ quod oritur ex putrefactis cadaveribus, dum hæc anatomia „ exerceri poteſt quavis anni ſtatione. Offero hoc Scriptum, ut „ facilitatem afferat & calcaria addat cuivis, qui cupiat proſequi „ Anatomiam humanam artificialem, ſi accidat, ut ego per æta- „ tem non poſſim eam abſolvere, quandoquidem majoris facio „ bonum publicum, quam proprium commodum. Et ante „ omnia non videtur mihi bene tempus & labor impendi in re- „ præſentanda Anatomia brutorum, ſed ad imitationem celebris „ Pictoris Dionyſii, qui præter homines nihil unquam depinxit, „ exiſtimavi longe melius eſſe, ut utrumque majori cum fructu impen-

impenderetur in repræſentanda Anatomia partium humana-„ rum, ſecundum naturalem dimenſionem, cum fieri poſſit non„ tantum parva inſtar oculi luſciniæ, ſed & magnitudine æquans„ caput Coloſſi. Qua in re mihi contigit per multas obſerva-„ tiones inſignemque diligentiam & patientiam, opus ad hanc, „ quam videtis, perfectionem perducere, frequenter perſcrutan-„ do & diſſecando oculos. Quibus præmiſſis, deſcriptaque or-„ dine Oculi ſtructura, promittit idem Auctor *Anatomiam Auris*, artificio Anatomiæ oculi haud quaquam cedentem & multo majori labore conſtantem, ubi diſtincte ſpectabuntur Labyrinthus, Cochlea, Annulus, Malleus, Incus, Stapes & Tympanum, &c. quæ tantum ultimam manum exſpectant, atque Thecam; *poſtea aliarum quoque partium, & organorum Senſuum.* Tandem coronidis loco admonet Lectorem, Tunicas ſumma cura eſſe tractandas, & quantum fieri poteſt, manibus ſiccis, tenuibusque forcipibus, tam in eximendo, quam reponendo in ſuos loculos. Et poſtquam Theca aperta, collocandas eſſe omnes partes in ejus baſin eo ordine, qui in *Indice* numeris vel Cifris notatur, quo ipſo figurisque variis hunc Anatomiæ ſuæ Prodromum ornavit & inſtruxit.

Auris & aliarum partium atque organorum Senſuum.

§. XVI.

Sebaſtianus Wirdig/ Medic. D. ejusdemque in Academia Roſtochienſi Profeſſor, edidit Anno 1673. Opuſculum, cui titulum fecit: *Medicina Spirituum*; eoque tendit Auctor clariſſimus, ut demonſtret Sanitatem pariter & morbum, ipſam etiam vitam, ac mortem *in ſpiritibus* conſiſtere, omnemque Medicinam in iisdem unice occupari. Ne vero Anima quæ proprie ſpiritus eſt, Divinæ particula auræ, cum Spiritibus, qui ſubjectum Medicinæ ſunt, confundatur, diſcrimen inter illam & hos *Lib. I. Cap. XIV.* ſequentibus rationibus oſtendit: I. Anima„ eſt proprie ſpiritus, materiæ expers; Spiritus autem ſunt cor-„ pora ſubtiliſſima. II. Anima eſt divinæ particula auræ; Spiri-„ tus eſt corpus ſubtilisſimum, proximum divinæ auræ habitacu-„

Sebaſt. VVirdigii Medicina Spirituum.

Inter Animam & Spiritus quale diſcrimen?

„lum, vehiculum. III. Anima eſt Spiritus immortalis; Spiritus „autem ſunt mortales, attenuantur, imminuuntur, evaneſcunt „in auras, ſub concavum Lunæ cum animabus brutorum juxta „Platonem, vel potius aliis cum ignibus per magnetiſmum igni-„um fontes repetunt. IV. Anima non agnoſcit, nec admittit „qualitates manifeſtas: Spiritus autem ſunt calidi, humidi „magis & minus. V. Anima injurias non ſentit elementares: „Spiritus autem obnoxii ſunt & afficiuntur qualitatibus elemen-„torum exceſſivis e.g. frigiditate, caliditate, humiditate. VI. A-„nima aſtrorum influentiis obnoxia non eſt, utpote merus & Spi-„ritus abſolute divinus; Spiritus contra *τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνά-„λογοι*, l. aſtrorum potius filii ſunt, idcirco ob analogiam & iden-„titatem ab iis afficibiles. VII. Spiritus moventur & circulan-„tur ad imitationem aſtrorum, ex quibus generantur: Anima ta-„li motu non movetur diviniorem enim habet originem. VIII. „Anima, ceu proprie Spiritus, non poteſt tangi, nec tactu aut „punctura lædi. Spiritus dolent, ſentiunt gratum & moleſtum „quod patet in paralyſi, ubi membrum reſolutum, præſente ani-„ma Spiritibus orbatum non ſentit, interdum non movetur. „IX. Deliriorum ſubjectum ſeu cauſa Spiritus ſunt; anima non „delirat, nec ægrotat, cum ſit immaterialis: Ergo Spiritus in „corpore materiales, viciſſitudinibus obnoxii ſunt. X. Illud „ipſum enormanticum ſeu impetum faciens in febribus, ca-„tarrhis, aliiſque morbis & ſymptomatibus, v. g. convulſivis „motibus, anima non eſt, ſed Spiritus: ita animi thymoſes ſeu „excandeſcentiæ, e. g. iracundia, non ab anima immediate, ſed „a Spirituum efferveſcentia, ebullitione, quod apparet ex fa-„ciei efflorеſcentia & rubore: patet & inde, quod ad iram magis „proclives ſint & commoveantur juvenes & vivi quam ſenes, „non ratione animæ, ſed culpa Spirituum igneorum. XI. Ex „quotidiana Medicorum praxi, qui medicamenta non animæ, „ſed Spiritibus applicant, talia ſunt, e.g. præternaturalem Spiri-„tuum conſtitutionem corrigentia, Archeum ſapientia, narco-

tica

„tica, opiata, ſomnifera, papaverata etiam in morbis animi, qui „morbi ſunt Spirituum. XII. Anima eſt indiviſibilis; Spiritus „autem ſunt diviſibiles, diſſipabiles, reſolubiles. XIII. Ani„ma, tanquam Spiritus ſubtilisſimus, divinus, immortalis, poſt „lapſum obſcuratus, corpus humanum, craſſum, terreſtre, o„pacum, grave, hebes, immediate gubernare non poteſt & illu„minare, ſine intermediis Spiritibus, corporibus igneis, ſemper „activis, mobilibus, maxime ſentientibus, quibus tanquam in„ſtrumentis proximis utitur pro gubernando & vivificando cor„pore; patet hoc ex paralyſi, animi deliquiis, in quibus non de„ficit anima, ſed Spiritus, & eorum radiatio. Spiritus itaque „ſunt medium & quaſi vinculum inter duo illa extrema, animam „& corpus multis paraſangis, inſigni & maxima latitudine inter „ſe diſtantia. Spiritus, ceu docent Pneumatici, Dæmon, Ge„nius molem de loco tollere non valet, ſine intermedio, tan„quam inſtrumento, e. g. aëre, corpore itidem ſpirituoſo & Dæ„moni magis analogo: ita anima tanquam Spiritus immateria„lis, exigua flammula corpus movere non poteſt ſine interme„diis Spiritibus; & ut Spiritus Dæmon corpus aut cadaver, „quod intrat, naturaliter non movet; ita nec anima, niſi medi„antibus Spiritibus. XIV. Spiritus in brutis corpus ſine anima „poſſunt gubernare; Sed anima, Spiritus ſubtiliſſimus, immor„talis, qualitatibus manifeſtis expers, ſola corpus humanum „non ſine Spiritibus, corporibus radiantibus, mobilibus. XV. „Animam a Spiritibus diſtingui patet ex morte: anima non mo„ritur, cum ſit immortalis, nec corpus, illud enim non poteſt di„ci mori, cum ſine anima & Spirituum commercio ſit merum ca„daver & terra; neceſſe itaque eſt, vinculum illud & intermedi„um animæ & corporis, Spiritus nimirum mori; quibus ablatis, „diſſipatis, ſuffocatis, extinctis, non circulatis, nec radiantibus, „neceſſario ſequitur Mors, rupto nimirum vinculo utriusque. „Hinc ſalvo rectiori ita poſſemus colligere: XVI. Si animâ im„mortalis, ſufficienter radians ſola corpori præeſſet immediate,

„homo nunquam moreretur, ſed a morte præſervaretur beneficio animæ. Coacte enim & violenter animula, exigua poſt „lapſum flammula, ſuum deſerit domicilium, ſicut Spiritus Mercurialis, purus in auro metallicus, aurum præſervat a rubigine, „morte, interitu; ita etiam anima corpus. Tandem ex Sennerto, Præceptore ſuo, Spiritum definit: quod ſit, *corpus vivum, ſubtiliſſimum, tenuiſſimum, calidum & mobile, a ſubtiliſſima & maxime ſincera ſanguinis parte genitum*; quam poſitionem *Cap. XVI.* pluribus illuſtrat. Sane ut ipſa hæc, ita multæ aliæ ejus ſententiæ novæ, jucundæ & curioſæ videntur; Sed liber ille Sereniſſimi Principis Guſtrovienſis Guſtavi Adolphi p. m. juſſu & autoritate in cenſuram publicam incurrit, Wittebergæ a Facultate Theologica & Medica examinatus, nec non Roſtochii a D. Auguſto Varenio, qui in ſequentes VII. Theſes *ex Medicina Spirituum* excerptas dedit ἐπικρίσιν ſuam. Theſis I. Wirdigii hæc eſt: Anima a DEO homini inſpirata eſt ipſa divina imago. - Anima divinas habet dotes, quales ſunt facultas creandi, h. e. ſeſe multiplicandi. - Eadem habet facultatem ideas rerum & pathematum creandi. II. Spiritus in occiſis expirantes, occiſores ſunt, mortisque ſuæ vindicatores. - Spiritus innocenter occiſorum, poſt internecionem retinent talem animum vindicandi. III. Geneſ. IV. Sanguis Abelis ſeu Spiritus ejus in ſanguine clamat, vociferatur, a DEO deſiderat, efflagitat, extorquet vindictam. IV. Spiritus Abelis interfecti præſentes, perſecuti ſunt Cainum, unde Cain dicitur profugus factus vagabundus. V. Faſcinationes non fiunt duntaxat Spirituum & fortis Phantaſiæ viribus ac præſtigiis; Sed aliis etiam mediis & remediis naturalibus, & ſic faſcinationes dantur Naturales. - Omnem Magiam, etiam dæmoniacam, naturalem, quæ per media naturalia peragitur, pronuncio. VI. Faſcinationibus talibus reſiſtimus (1) animoſitate. (2) combuſtione per ignem, qui ignis media faſcinationum conſumit, & annihilat, ligatosque ſpiritus liberat. VII. Prima aſtralium influentiarum imbuitio & infuſio fundamentum eſt Taliſmatum fabri-

Spiritus definitio.

Liber D. VVirdigii in publicam incurrit cenſuram.

fabricandorum.-In iterata quippe infuſione per ignem, metallum ſpiritus quosdam non adeo fixos amittit, in quorum locum ſuccedunt alii ſpiritus, Planetæ nimirum cujusdam activi, tunc temporis fortiſſimi. - Fabricanda ſunt Taliſmata ſub certa conſtellatione, Planeta in carpento ſeu throno ſuo conſtituto. - Taliſmatum virtutem, ex cœlo microcoſmico fluere vult Helmontius, unde medicina Taliſmanica, hodie minus uſitata & plerisque ſuſpecta &c. Quas Cenſuras Theologico-Medicas B. D. Michael Siricius una exhibet in ſcripto Guſtrovii Anno 1684. impreſſo, cui Titulus: *Victrix Veritas.* Sed miſſis judiciis, ad id quod caput rei eſt, revertimur monendumque cenſemus, quæ *de diſcrimine Animæ & Spirituum* Wirdigius tradit, habere quandam convenientiam cum iis, quæ olim Pythagoras atque Plato docuerunt, concipientes per *Animam Mundi* Spiritum quendam indiviſum, omnia permeantem, & duplicis ſubſtantiæ, primo ſubtiliſſimæ, tenuiſſimæ ac Spiritualis, ſecundo craſſioris cujusdam, quæ prioris & vehiculum ſit & vinculum; cujus ope ſpiritualia terrenis copulantur. Ita, ut alios taceam, Animam mundi Pythagorico-Platonicam Petrus Gaſſendus ſibi imaginatur P. II. Syntagm. Phil. de Phyſica Sect. 1. Lib. I. c. V. T. 1. Oper. f. 156. ſcribens: *Quare & ut nos conjectando ſolum poſſimus aliquatenus, quo ſuis illi ambagibus collineaverint, intelligere, ſupponere poſſe videmur, concipere illos Mundi Animam, ut perennem quandam toto orbe fuſam ſubſtantiam, non eam omnino ſimplicem, ſed compoſitam ex duabus quaſi partibus, quarum una puriſſima ſit, & corporeæ molis expers: adeo ut cum illa ſociari ex ſe corporea natura non poſſit, iſta, ut quippiam intermedium, efficiatur ipſi amictus, & ſit quaſi vehiculum, quo introducatur in corpus. Ex hoc certe eſſe videtur, cur cum prior animæ pars proprio nomine appelletur Mens, & poſterior nomine accommodato Anima dicatur, Plato pronunciet, mentem in anima, animam in corpore eſſe, in Timæo & apud Plutarchum in Quæſt. Plat. in Clave.* Denique ſecundum Wirdigium finis Spirituum eſt, ut per eos corpus ſanam vivat & lon-

Quæ de Diſcrimine Animæ & Spirituum hoc loco traduntur, habent quandam convenientiam cum iis, quæ olim Pythagoras atque Plato de Anima Mundi docuerunt.

Finis Spirituum ſana ac longa vita.

& longam vitam; hi enim ſoli ſunt vitæ auctores, conſervatores, morborumque medicatores; quam ſententiam ſuam ingenioſiſſimi Kircheri auctoritate confirmat, qui in Arte Magnet. Lib.III. Part. VII. p. 729. *Spiritus*, inquit, *omnium animæ functionum organum neceſſarium ſunt. Horum enim vi admirabili totum corpus vivit, ſentit, ſe movet, nutritur, augetur: hi concoquunt, digerunt, egerunt, attrahunt, omneſque vitales actiones perficiunt, his languentibus omnia languent: hi omnes rerum ſpecies accipiunt, deferunt, & ad phantaſiæ motum volutantur in corpore, non ſecus ac lapide in aquam tranquillam conjecto, circuli cauſantur, ſe diffundentes totumque corpus alterant: Unde non immerito ab Hippocrate τὰ σώματα ἐνορμῶντα dicuntur.* Nec non Cl. Thomæ Bartholini conſenſu, qui de Luce Animalium p. 138. *Unus tantum,* ait, *Spiritus mihi, etiam ex Antiquorum mente ſemper uſus fuit, variis officiis, & forma diverſa diſtinctus, πνεῦμα antiquis dictus.*

Quomodo in Corpore Animalis unus & multi ſpiritus?

„Quæ verba ita explicat Noſter in allegato *Cap. XVI.* Notandum „nos loqui ſolitos *in præſenti Spirituum Medicina*, interdum de „ſpiritibus ceu pluribus, interdum de Spiritu tanquam uno. De „Spiritibus ceu pluribus loquimur, tanquam de corporibus ſub„tiliſſimis, quæ in diverſis organis ab alimentis ſeparantur, per„ficiuntur, diſtribuuntur. *Spiritum naturalem*, vocitamus e„um, qui ruditer in prima & ſecunda coctione ab alimentis ſepa„ratur: crudus adhuc ille eſt, mere vegetabilis, herbalis, aut bru„talis, nondum elaboratus ſatis, nedum Spiritu aëris & aſtrorum „ſufficienter impragnatus & corpori hominis ſpecificatus. *Vi„talem* ſalutamus eum, qui aëris occulto cibo & igne aſtrali per„fuſus, imprægnatus, vivificatus, in corde & arteriis ulterius „ventilatur, elaboratur, & perficitur. *Animalis* eſt ille, qui ex „Spiritu vitali in cerebro & nervis adhuc magis magiſque ſubli„matus, extenuatus, exaltatus, rectificatus. *Genialis*, qui in va„ſis ſpermaticis pro generatione & multiplicatione præſto eſt. „Ex horum autem omnium combinatione, confluxu unum ex„oritur Spirituum complexum, unus Spiritus. Non ſecus ac multi

multi rivuli unum conſtituunt lacum ſeu ſtagnum; omnes„ fluvii in unum ſeſe exonerant mare, unumque conſtituunt„ Oceanum: ita omnes Spiritus in habitum corporis confluen-„ tes, unum conſtituunt Spiritum, qui Spiritus dicitur hominis„ vel animalis, communiter anima ſenſitiva. Sicut aſtrorum„ Spiritus radii & influentiæ inter ſe commiſcentur, confluunt &„ unum conſtituunt Spiritum, qui dicitur Mundi & Univerſi; ita„ in Microcoſmo Spiritus naturales, vitales & animales in habitu„ corporum animalium unum conſtituunt Spiritum. Sicut ex„ radiis Solis, tanquam infinitis ignis particulis, concentratis, unus„ coaleſcit ignis ardens: ita ex infinitis Spiritibus, corporibus„ ſubtiliſſimis unus demum Spiritus. Sicut ex mille ſubtiliſſimis„ effluviis aqueis, aut infinitis aquæ & pluviarum guttulis una„ confluit aqua; ita ex diverſis ita communiter dictis Spiritibus„ naturalibus, vitalibus, animalibus unus demum emergit uni-„ verſi corporis Spiritus. Sicut ex mille Mercurii granulis„ unum colligitur Mercurii liquamen; ita ex Spirituum minu-„ tiſſimorum congerie unicus corporis animalis Spiritus.„

§. XVII.

J. A. Comenii ſentẽtia, quod Homo e tribus Corpore, Spiritu & Anima componatur.

Cum vox Spiritus varias admittat ſignificationes, accidit ut nonnulli ex dicto illo 1. Theſſ. V, 23. ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως τηρηθείη, *Spiritum* tertiam hominis partem conſtituerint. Ut Recentiores alios taceam, adducam ſaltem notiſſimam illam, & a plerisque allegari ſolitam J. A. Comenii opinionem, *in Phyſica ad Lumen Divinum reformatæ Synopſi Cap. XI.* ita ſcribentis: *Homo componitur e tribus Corpore, Spiritu & Anima. Corpus habemus ex Elementis conflatum, æque ut bruta; Spiritum habemus e ſpiritu mundi, æque ut illa: ſed Anima ſeu Mens ex DEO eſt. Illud circumſcrimus mortale, illum diſſipabilem, hanc vero perſiſtentem etiam extra corpus; ut per fidem conſtat. Hominem igitur dum vides, Regem te videre cogita, regie veſtitum, & in regio reſidentem ſolio. Rex enim Mens eſt, veſtis ejus Spiritus, Solium Corpus. Hocque Corpus eſt organon & ba-*

& habitaculum Spiritus: Spiritus vero habitaculum & organon Animæ. Ut enim Spiritus in corpore habitat, illudque velut Nauclerus navem gubernat: ita habitat Anima in Spiritu, eumque regit. Et quemadmodum Corpus ſine Spiritu nec ſe movet, nec ſentit quicquam (ut in cadavere mortuo videre eſt): ita Spiritus ſine Mente nihil ratiocinatur, nihil intelligit, ut in Brutis videmus. Anima igitur pro vehiculo & inſtrumento utitur Spiritu; Spiritus Corpore; Corpus inſtrumentis aſſumptis. Quid noſtrates hac de re ſentiant, & quomodo dictum illud Paulinum interpretentur, dicere hic nil attinet; quin potius in falſi dogmatis inquirendum originem, notandumque hos quoque floſculos decerptos eſſe ex horto Platonis. Ille enim *in Alcibiade I.* ſive *de Natura Humana* paſſim docet, triplici Macrocoſmo, tres reſpondere Microcoſmi partes. Et apud Marſilium Ficinum doctrinæ Platonicæ cultorem eximium & Interpretem, *Oratione ſexta in Convivium* ſive *Librum Platonis de Amore* hæc leguntur: *Tria profecto videntur in nobis eſſe, Anima, Corpus & Spiritus. Anima & corpus natura longe inter ſe diverſiſſima Spiritu medio copulantur, qui vapor quidam eſt tenuiſſimus & pellucidus per cordis calorem ex ſubtiliſſima parte ſanguinis, inde per omnia membra diffuſus animæ vires accipit & transfundit in corpus.* Sed quis neſcit ea ipſa Philoſophia Platonica multos abuſos eſſe. Ipſi Patres non diſſimulant maximum eam naſcenti Eccleſiæ intuliſſe damnum. Irenæus omnium qui de Hæreſibus ſcripſerunt antiquiſſimus, hæreticæ pravitatis fontes inquirens, illius inventis limpidiſſimos chriſtianiſmi fontes turbatos eſſe *Lib. II. adverſus Hæreſes Cap. XIX.* oſtendit, & Tertullianus in Libro *de Anima* Platonis doctrinam hæreticorum condimentum eſſe declarat. Teſtatur id exemplo ſuo Valentinus, peſſimus iſte Hæreticus, qui ut Platonicæ & Pythagoricæ Philoſophiæ magis, quam doctrinæ chriſtianæ ſtudioſus erat, ita inter perverſiſſima & obſcuriſſima, quæ defendebat, dogmata, duabus in homine partibus ſubſtantialibus Corpori & Animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem adjecit; cujus nugas plurimas

Hi floſculi ex horto Platonis decerpti.

Philoſophia Platonica naſcenti Eccleſiæ maximum intulit damnum.

Valentinus Hæreticus duabus in Homine partibus ſubſtantialibus Corpori & Animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem adjecit.

mas poſt alios vetuſtiores, Theophraſtus Paracelſus, Jacobus Bohmius, ſutor ille Görlicenſis, aliique fanatici peſſimo exemplo in lucem iterum revocarunt. Ac Pſeudo ille Theoſophus Böhmius quidem deliria illa proprii cerebri ſomniis inprimis locupletavit, inſolitis verborum monſtris & præſtigiis (ipſe vocat frembde Meiſter-Wörter) omnia involvens: qua quidem in re Bartholomæus Sclei facem ipſi prætuliſſe videtur, quem ſuperiori ſeculo in Polonia minore vixiſſe inſcriptio *Theologiæ Univerſalis* oſtendit. Quin nec Valentinus Weigelius, qui circa annum præſentis ſeculi XII. fanaticis ſcriptis potiſſimum innotuit, hic prætermittendus eſt, in cujus libro *de Veteri & nova Jeruſalem* hæc de triplici hominis parte verba leguntur: **Aus den Elementen kommt dem Menſchen der Leib und der Elementiſche Geiſt/ zu eſſen/ zu trincken/ zu ſchlafen/ ſeines gleichen zu zeugen. Aus dem Geſtirn kommt dem Menſchen der ſideriſche Geiſt/ als Handwerck/ Künſte/Sprachen. Alſo gehöret der Menſch in die alte Stadt nach dieſen Theilen. Aber der Geiſt der ewig iſt/ kommt dem Menſchen aus GOTT:** Ex quibus patet, per primam partem organicum corpus, anima vegetante & ſentiente inſtructum ab ipſo notari; complectitur enim ea præter corporis compagem Spiritum, cui eas operationes tribuit, quas a Vegetantis & Sentientis Animæ facultatibus proficiſci, Veterum prementes veſtigia Philoſophi docent. Per Spiritum aſtralem vero qui ſecundam conſtituit partem, Animam Rationalem indicari, manifeſtum eſt, utpote cui Artium & Scientiarum habitus tribuuntur, quos ab intellectu & ratione dependere nemo negaverit. Quibus duabus partibus tertiam adjungit, ab utraque diſtinctam, Spiritum videlicet, qui ſit æternus, & ab ipſo Deo originem ducat. Sed ſatis de motore Spiritu, qui in memoriam mihi hic revocat Johannis Alphonſi Borelli, Neapolitani, curioſum *de Motu Animalium* opus, quod poſt Auctoris fata auſpiciis Chriſtinæ Sveciæ Reginæ, curante Carolo Jo. a Jeſu, Clericorum Regularium pauperum Matris Dei Scholarum piarum Præpoſito generali Romæ

Valent. Weigelii de triplici Hominis parte ſententia.

J.A. Borelli curioſum de Motu Animalium opus.

duabus partibus Anno 1680. & 1681. publicam in lucem prodiit. Traditur in eo methodo mechanica integra Oeconomia animalis, quo de arduo labore ipſum Auctorem diſſerentem audire forte non ingratum erit. Ita vero ille *in Proœmio:* Aggredior arduam Phyſiologiam de Motibus Animalium, quæ licet a plurimis antiquorum, & recentiorum tentata ſit, nemo tamen, quod ſciam, tetigit aut ſubodoratus eſt innumera problemata, præclara, & ſcitu jucunda, quæ in ea proponi & diſputari poſſunt, nec demonſtrationibus mechanicis ea confirmare valuit, aut curavit. Hanc igitur mihi operam ſuſcepi, ut hæc Phyſices pars demonſtrationibus Mathematicis ornata, & locupletata, non minus, quam Aſtronomia inter Phyſico-Mathematicas partes recenſeri poſſet: Quodſi mei conatus irriti omnino non extiterunt, ſaltem alii ſagaciores & doctiores, me ſtimulante, poterunt firmioribus ratiociniis, & meliori methodo Scientiam hanc perficere, & locupletare. Jam ut de opere partitioneque ejus aliquid innuamus, libros de vi percuſſionis, & de motibus Naturalibus a gravitate pendentibus, jam editos, quæ præmitti debuerant, ſubſequitur opus principale *de motibus animalium*, adducendo cauſas & modos, quibus prædictæ motiones fieri poſſunt oſtendendo gradus & proportiones facultatum moventium, organa mechanica, quibus illi motus perficiuntur, & artificia, & rationes propter quas ordinata a ſapientiſſima natura fuerunt. Dividetur poſtea tractatus in duas partes; In prima copioſe diſceptabimus de motionibus conſpicuis Animalium, nempe de externarum partium & artuum flectionibus, extenſionibus, & tandem de greſſu, volatu, natatu & ejus annexis. In ſecunda de cauſis motus muſculorum, & motionibus internis: nempe humorum, qui per vaſa & viſcera Animalium fiunt. Et quoad primum, procedemus non juxta ordinem rerum, ſed ſecundum doctrinæ clarioris exigentiam, inquirendo muſculorum fabricam, & demonſtrando, quanta vi motiva partes Animalis, & quibus organis mechanicis agitantur, poſtea exponemus muſculi modum operandi, deinceps

cepi de vi motiva per nervos diffuſa, a qua muſculi agitantur. Deinde agemus de motionibus internis, quæ ab imperio voluntatis non dependent, de pulſatione cordis, & ſanguinis circuitu, de reſpirationis uſu, ejus modis & organis, quibus exercetur. De ſpiritibus ſeu ſuccis nerveis, motum & ſenſationem miniſtrantibus & nutritioni inſervientibus; de eorum motione & actione locomotiva, de neceſſitate comeſtionis, & cauſis coctionis, digeſtionis ciborum, de chyli depuratione, & modo, quo nutritio efficitur, & excrementa per poros, glandulas, renes ejiciuntur; de circulatione bilis in abdomine: de ſeminis genitalis aliquali circuitu; de ſomno, & vigilia; & tandem de aliquibus motionibus internis, perturbatis & morboſis, nempe de convulſione, laſſitudine, & de motionibus febrilibus &c. Hæc de Methodo Operis & partitione Borellus, ante quem ſub initium præſentis ſeculi D. Jacobum Müllerum Torga-Miſnicum, Mathematum quondam Gieſſæ & Marpurgi Profeſſorem, tandemque Principis Johannis, Haſſiæ Landgravii Medicum & Architectum Caſtrenſem, ſimili fere inſtituto, conſcripta ſingulari Exercitatione, deduxiſſe Naturam motus animalis & voluntarii ex principiis Phyſicis, Medicis, Geometricis, & Architectonicis, hic monendum cenſui.

Ante Borellum D. Jacob. Mullerus naturam motus animalis & voluntarii, ex principiis, Phyſicis, Medicis, Geometricis & Architectonicis deduxit.

§. XVIII.

Omnibus rebus naturalibus MOTUS eſt vita quædam, quo deficiente, ſpirituum radiatio deficit, ceſſante prorſus ipſa adeſt mors. Eſt vero innatum mortalibus immortalitatis deſiderium, quam cum non admittat imbecillitas & fragilitas humani generis, ſagaciores *Conditura* ſive *Pollinctura Cadaverum* per ſpecies balſamicas ab interitu longo tempore ea vindicando, memoriam mortuorum conſervare annifi fuerunt. Duplici vero modo cadavera a putredine vel corruptione per plures annos liberantur, mediante ſcilicet vel liquore, vel ſicca (ſit venia verbo) balſamatione; magnoque in pretio haberi ſolet Ludovici de Bils, Domini in Coppensdamme, Boonen &c. Prætoris Civitatis & Territorii Aerdenburgici, nec non in Univerſitate Lovanienſi Profeſſoris Honorarii Inventio, qua cada-

Conditura ſive Pollinctura Cadaverum.

Bilſiana Inventio.

vera diverſi generis,non tantum ſatis diu a corruptione libera,ſed etiam apta conſervavit, ut quoad minutiſſima, vel ipſis diebus canicularibus ferventiſſimis,per octo aut plures hebdomadas ſecari potuerint. Quod arcanum ſuum cum valde occultaverit,factum eſt, ut nonnulli rei novitate impulſi inveſtigare id, & perſcrutari tentaverint. D. Gabriel Clauderus, Medicus Ducalis Saxonicus ſcripſit Anno 1679. *Methodum Balſamandi Corpora Humana, aliaque majora ſine eviſceratione & ſectione hucusque ſolita*, quam haud inferiorem Bilſiana, immo ob certas circumſtantias præſtantiorem eſſe perſuaſus eſt. Excogitavit præterea, ut ὡς ἐν παρόδῳ hoc moneam, & Cl. D. Steno conſervationem cadaverum per muriam, & Cl. D. Fridericus Kuyſchius ſingulare profitetur artificium, de quo in Reſponſione quadam ad Joh. Gaubium Philo-Medicum ita diſſerit: Cordis auriculas a me nuper „in Collegio privato demonſtratas, ad incudem hic a te revo„cari, percipio; quæ ne genio ſuo vitali & pabulo fraudentur, „peculiaribus arteriis opus habent, ut ſanguis arterioſus requiſi„ta ad nutritionem quantitate ad illas prolaberetur. Recte ju„dicas, tale quid a nemine hactenus Anatomicorum fuiſſe de„monſtratum; immo mirandum eſt, quod haſce arterias adeo „magnas & ſatis apparentes haud viderit Profeſſor Bidlous, qui „publice gloriatur, ſe hujus noſtræ inventionis, præparandi & „conſervandi cadavera, gnarum non ſolummodo, verum etiam „jam ante me eam poſſediſſe: Mirari certe ſubit, quod figuras „illarum arteriarum, quæ hoc noſtro artificio facile ſeſe viden„das exhibent, non viderit, neque Tabulis ſuis inſeri juſſerit. „Jure merito mihi filioque meo artificii hujus inventionem „attribuo, & ſi illi ante me innotuit, cur publice, ſicut ego feci, „illud æſtate & quidem diebus canicularibus non demonſtravit? „Ad artificium hoc requiritur, non ſolum, ut omnia totius cor„poris vaſa ſanguiflua & præſertim arterioſa, nullis, & nequi„dem illis, quæ per tunicam Oſſicula Auditus inveſtientem ſpar„guntur exceptis, ſanguine juſta quantitate infarcta,exhibeantur;

Gabr.Clauderi MethodusBalſamandi corpora &c.

Stenonis & Ruyſchii cadavera conſervandi artificium.

tur; ſed etiam ut ita rigida ſint, quo facile corpore humano,,
eximi poſſint cum ſuis ramuſculis; Non ſemel vobis exhibui,,
in collegio privato vaſa ſanguifera per Lienem,Pulmonem,He-,,
par & alias partes diſtributa,adeo rigida,rubroq; colore perfuſa,,,
ut non ſolum rami, verum etiam ramorum ramuſculi minutiſ-,,
ſimi,glanduloſa ſubſtantia exuti & exſiccati,conſpici potuerint,,,
ſuntque dicti ramuſculi adeo ſubtiles, ut nunquam tale quid vi-,,
derim, vel ab aliis audiverim. Secundo, requiritur in hoc,,
artificio, ut cadavera temporis ſucceſſu ſaturatiorem rubedi-,,
nem præ ſe ferant. Hoc palam eſt in cadaveribus noſtris præ-,,
terito anno a me publice demonſtratis, quorum alterum abſ-,,
que pigmento, penicillo, fucove nunc factum eſt multo venu-,,
ſtius ac rubicundiore colore perfuſum, ac olim. Tertio, po-,,
ſtulatur in eo artificio,ut ejus ope in cadaveribus ita præparatis,,,
& poſt biennium conſervatis, variæ quoque particulæ, immo,,
minutiſſimæ conſpiciantur, quæ alias neque in vivo, neque in,,
corpore jamjam denato videri poſſunt. Quarto a contractio-,,
ne rugarum præternaturalium immunia eſſe debent cadavera,,,
arte ea praparata & conſervata. Quinto qui gnarus eſt dicti,,
artificii, noverit etiam Lymphæductus manifeſtare, idque ali-,,
quot poſt mortem annos, ſicuti in collegio privato eos indigi-,,
tare ſoleo: & quod magis mirandum, dicti Lymphæ ductus,,,
Lympha griſea turgidi, colorem ultra biennium conſervarunt,,,
nec eſt cur dubitem, quin per ſeculum eundem colorem reten-,,
turi ſint, modo cadavera, ut ſoleo, conſerventur. Sed Tobias
Andreæ, Profeſſor Medicinæ & Philoſophiæ in Electorali Aca-
demia, quæ eſt Duysburgi ad Rhenum, ſcripſit Anno 1682. Epi-
ſtolam, cujus ἐπιγραφὴ: *Bilanx exacta Bilſianæ & Clauderianæ Balſamationis, qua oſtenditur D. Clauderi inventam Balſamationem non minus ac Veterum,longe a Bilſiana differre efficacia,effectu & præſtantia.* In memorato ſcripto Auctor, quoad præſens inſtitutum inter Clauderum & Bilſium ſe ſolum juſtum eſſe poſſe arbitrum affirmat. Verba ejus p.23. ita habent: Non puto,,

Tobiæ Andreæ Bilanx exacta Bilſianæ & Clauderianæ Balſamationis.

 aliquem

„ aliquem in mundo eſſe, qui de hoc negotio maturum magis ju-„ dicium ferre poſſit, quam ego. Unicus & ſolus arcanorum „ horum Bilſianorum juſtus arbiter exiſto, quandoquidem ipſi „ arctiſſima ſocietate junctus fui; ejus hæc arcana, manu ejus pro-„ pria conſcripta, perlegi, & quidem attente, quoniam mihi a „ Bilſio erant tradita, ut verbis magis diſtinctis & ſignificantioribus „ illius mentem exprimerem, ordinemque illa communicandi, ſi „ qua deficeret, corrigerem. Ut deniq; hæc Manuſcripta ita cor-„ recta, Latino æque ac Belgico ſtylo exarata exſtarent. Imo ipſius „ Balſamationem ipſam correxi, & perfectiorem reddidi. Id quod „ in Programmate quodam ad Studioſos idem Auctor iterato plu-„ ribus teſtatur, ſic ſcribens: Hoc Arcanum, quam primum id mihi „ prælaudatus Dominus communicavit, illud extemplo altius in „ animum demiſi & perpendi, annon ulterius perfectiones quæ-„ dam huic tam præclaro & laudabili invento (non ſolum ad Prin-„ cipum cadavera balſamanda, ſed præſertim ad rei Medicæ con-„ ſummationem, imo totius generis humani commodum maxi-„ me inſervienti) poſſent addi? Cum igitur hunc in finem expe-„ rimentis multis factis, quæ rationes eas Philoſophicas confirma-„ bant, aut illas in melius mutabant, inductus fuerim, ut crederem „ me jam aliquem ultra Bilſiana inventa progreſſum feciſſe, „ primum illius tentamen ſuſcepi. Et quidem non eſt cur hic „ recenſeam felices horum meorum conatuum ſucceſſus, qui „ certiores me fecerunt, quod non tantum humanum corpus, „ ſed etiam animalia plumis, ſquamis, piliſque veſtita, poſ-„ ſint integra, hoc eſt absque apertione, deplumatione, deſqua-„ matione, & excoriatione præmiſſa, eadem methodo ad diſſe-„ ctionem diutinam conſervari, quod Bilſius meus de ſuo invento „ nondum ſperare audebat &c.

Bilſii Balſamatio correcta & perfectior reddita a Tobia Andreæ.

Summa Capita Epiſtolæ Tob. Andreæ.

Recenſenda hic eſſet allegata memorati Andreæ Epiſtola, ſed Collectores Actorum Lipſienſium otium nobis fecerunt, unde, ne acta agamus, in gratiam curioſi Lectoris Opuſculi argumentum huc transferimus, Anni MDCLXXXIII. M. Julio p. 270. & ſeq. ita expreſſum: Scripſit Auctor ad Patruelem ſuum hanc Epiſtolam, in qua demonſtrare ſatagit, illam

illam ipſam D. Clauderi condiendi cadavera methodum a Bilſii, ſuaque immane quantum differre, & huic dignitate & utilitate longe cedere. Poſtquam enim Dn. Clauderi candorem & balſamandi rationem laudavit, *primo* urget, Bilſium cadavera integra, ſine ulla ſectione aut exenteratione antegreſſa, balſamationi ſubjeciſſe, adeoque falli Clauderum, quod concurrente illa hanc a Bilſio præſtitam, id eſt extractas & ſeorſum præparatas partes rurſum repoſitas fuiſſe aſſerat: prolixius declarans, Bilſium finita demum Balſamatione, commodioris demonſtrationis, aut alterius cujuscunque rei gratia, membrorum ſeparationem & extractionem adornaſſe, certe minus neceſſariam habuiſſe. Et quamvis forſan quatuor illa cadavera, quæ Clauderus olim Roterodami viderat, absque exenteratione non fuiſſent balſamata (quod tamen non adeo prompte Noſter concedit) poſſe nihilominus omnia citra ipſam, ait, parari: quod non tantum Bilſius Auctori arctioris ſocietatis vinculo junctus ſancte aſſeverarit, & anno 1669 in publico Sylvæ Ducis theatro præſtiterit; ſed & ex natura balſamationis Bilſio & Andreæ communis ſequatur, ipſeque Auctor in cadaveribus infantuli, avium, piſciumque, citra plumarum evulſionem, aut detractionem ſquamarum comprobatum dederit. *Deinde* tantæ efficaciæ Balſamum Bilſianum, & ſuum deprædicat Auctor, ut non tantum cadavera, quorum viſcera ulceroſa & corrupta (quale illud, quod Bilſius Sylvæ Ducis præparatum oſtenderat) ſed etiam peſte extinctorum, & quæ per aliquot dies jam ſepulta fuerunt, ac putrefieri jamdum cœperunt, in tantum conſervet, ut reliquum in integritate ſua maneat, id eſt, ne pars corrupta ſinceram trahat: imo fœtorem ex putredine contractum per balſamationis hujus vim obtundi, ac tandem plane diſſipari, diverſis experimentis comprobat. Quod idem quamvis Clauderus de ſua quoque balſamationis ratione ſibi polliceatur, ſpem tamen ejus forſan fruſtraneam fore autumat, ideo inprimis, quod Clauderus paſſim fateatur, cadavera ſua, antequam ultimam pollinctoris manum experiantur, fermentationibus variis agitari, mephi-

Octuplex inter Bilſianam & Clauderianam balſamationem diſcrimen.

mephitimque inſignem & fœtorem cadaveroſum ſpargere, ut vel hinc Clauderianam balſamationem Bilſana longe inferiorem judicet: quod uti ne ſanis quidem cadaveribus a putredine & fœtoris exhalatione præſervandis ſit idonea; ſic multo minus cadaverum jam dum putreſcentium fœtorem tollere queat: præſertim cum Clauderus liquorem balſamantem per inciſionem corporis cavitatibus majoribus infundat: Bilſii balſamum ſine ulla inciſura exteriora ſaltim cadaveris alluat. *Tertio* differre etiam Bilſii & Clauderi balſamationem ſcopo oſtendit: quatenus hic exſiccationem ſeu mumiſationem tantum cadaverum Magnatum intendat, ratione cujus hæc ætatem longiorem ferant; Bilſius autem methodum ſuam primario eo direxit, ut perveſtigandis iis, quæ Anatome nondum detexit, cadaver totum flexile redderetur, & minutiſſimæ quæque illius partes diſſecari commode poſſent. *Quarto* non exiguum inter utramque hanc balſamationis rationem diſcrimen a temporis, quod ipſi impenditur, diverſitate intercedere aſſeverat; ita ut quamvis ſubjectum majus ſine ulla inciſione, tres menſes Clauderus in liquore balſamante maceret, cum inciſione vero ſex vel ad ſummum octo ſeptimanas, adeoque præparationem intra hoc tempus abſolvat: idem tamen hoc de cadavere humano majore tamdiu adeo ſimpliciter aſſerere non poſſit, quamdiu experimentum in tali ſubjecto non feciſſet. quale illum hactenus nondum tractaſſe diverſis argumentis conjicit. De Bilſianis contra cadaveribus ſe certum eſſe, ea ſine omni inciſione prævia, ſpatio bimeſtri, ita præparari poſſe, ut in mumiam diu perennaturam, niſi ob anatomen in illis ad minutula inſtituendam flexibilia conſervare mens ſit, mox mutari queant. Huic *quinto* ſubjungit, non omnia cadavera, quæ ut mumias Clauderus ſervat, ſed pleraque ſaltem ipſius confeſſione per octodecim poſt mumiſationem menſes ſine alteratione, & putrefactionis labe ſubſtitiſſe; ita quidem, ut quamvis longiorem durationem ipſis præſagiat, hoc tamen non ſimpliciter, ſed ſub legitimæ curæ tantum conditione affirmet: Bilſiana vero & ſua, non obſtante plurium

plurium ſeptimanarum anatome, poſt elapſos jam aliquot annos, adhuc dum belle ſe habere, nulla, poſtquam in mumias mutatata ſunt, balſamationis nova ſpecie in illis inſtituta. Nec *ſexto* referre, ſive in aëre calido & æſtivo, ſive in frigido & hyemali tempore balſamationem Billius adornet; cum Clauderus frigidiorem & hyemalem potius auram ſeligat. *Septimo* fœtere inter balſamandum cadavera Clauderiana, ſecus ac Billiana faciant, in quibus balſamatio fœtorem, ſi quem forte ex putredine concepta jam emittant, ſuperet & penitus extinguat, utut a balſamatione ferventiſſimis ſtatim exponantur radiis ſolaribus. Tandem & *octavo* interdum illa poſt balſamationem & mumiſationem ab aëris viciſſitudine molleſcere, viſceraque vermiculorum inſidiis expoſita eſſe: cum nullum ejusmodi corruptionis vel leve indicium in balſamatis a Billio cadaveribus, quocunque anni tempore & aëris temperie obſervetur. His omnibus prolixius explicatis, Clauderum præjudicio laborare Epiſtolæ Scriptor ait, dum Billianam balſamandi methodum plane interiiſſe putat: ut ut concedat, Billium (quem primum Transfuſionis ſanguinis Auctorem pronunciat) & quidem optimo jure, artem hanc ſtudioſiſſime celaſſe. Sibi enim artem hanc, Billiana adhuc præſtantiorem, cognitam, in balſamandisque minoribus ſubjectis identidem uſurpatam, annexis fini epiſtolæ obſervationibus ſeu experimentis atque teſtimoniis confirmat.

§. XIX.

Inter modos condiendi cadavera, non poſtrema, immo rariſſima ac jucundiſſima illa eſt methodus quæ fit beneficio ſuccini. Meminit ejus B. Morhofius in Epiſtola ad Langelottum de Metallorum Transmutatione p. 49. 50. ita ſcribens: *Cum Amſtelodami viverem, vidi apud Theod. Kerkringium inſigne artificium, ſolo ignis miniſterio, nec ulla re alia addita, ſolvendi ſuccinum. Nam oſtendit mihi cadavera infantum ſuccino obducta, ut omnia membra tranſparerent; monſtravit etiam Phialam tali ſuccino ſoluto, iterumque coagulato impletam.* *Quam ſplendide*, addit, *jam* Rariſſima & jucundiſſima cadavera condiendi methodus, quæ fit beneficio ſuccini.

Aaa *Ma-*

Magnatum cadavera condiri, ac a putredine præſervari poſſent! Nam citra ullam eviſcerationem corporum, contra omnem injuriam aeris & humorum nova hac e ſuccino tunica quaſi cataphracti jacerent. Egregium hoc profecto arcanum; ſed in eo difficultas, quomodo ſuccinum liquari vel ſolvi poſſit, ne perdat pelluciditatem? Alias in ſua nativitate ſuccinum molle eſſe & liquidum varia experimenta probant. Teſte Thoma Bartholino *in Actis Medicis & Philoſophicis Hafnienſibus Anni* 1671. & 1672, *obſervat. LVII.* Andreas Aurifaber vidit fruſtum flexile & molle, quod ceræ inſtar tractari potuerit, cujus generis Cl. D. Wilhelmus Wormius, Profeſſor & Bibliothecarius Regius etiam poſſedit. Obſervatq; l. c. idem Bartholinus, quod in non-

Succinum in ſua nativitate molle eſt & liquidum.

„nullis fruſtis liquor natet, ſeu gutta fluens. Tale, inquit, vi-
„di apud Ivarum Schölerum, Conſulem Chriſtiano-Hafnien-
„ſem. Movetur illa gutta ſurſum elevato electro, tribusque
„locis efformat primo globoſam figuram, deinde in progreſſu
„oblongam, denique planam, ſine dubio a loci contenti figura.
„Qualis ſit, divinare difficile eſt, niſi diſſectio viam monſtraret.
„Similis forſan eſt oleo petræ, tot ſeculis hic incorrupto, nam a-
„liud fruſtum idem Schölerus oſtendit, quod vel leviter digito
„noſtro tactum odorem petrolii ſpirat. Aquam in ſimili fruſto
„viſam ſuſpicatur Daniel Hermannus in diſcurſu Philoſophico
„metrico de Succino Pruſſiaco:

In nonnullis fruſtis liquor natat, ſeu gutta fluens.

„ - - quædam ingentia Naphtæ
„ Fruſta videre licet, quibus unda includitur intus,
„ Huc illuc refluens; creſcitque ubi Delia creſcit
„ Intus aqua: haud unquam penitusque abſumitur intus.

Varia Animalcula, &c. in Succini meditullio conſpecta.

Quin porro Succini circa primum ortum mollities & liquiditas vel inde apparet, quod varia animalcula, ſtramina, objectaque alia in ejus meditullio quandoque conſpiciantur, quæ ſimul atque inſederint, tenacitate materiæ velut viſco quodam corripiun-
„tur. Habet laudatus Schölerus, ſubjiciente adhuc Bartholino,
„ſuccinum, in quo integer gryllus natat expanſus. Aliud,

ubi

„ubi duo culices in coitu deprehenſi cernuntur. Narrat *Johan.*
„*Wigandus in Hiſtor. Succin. Boruſſ.* habuiſſe Johan. Gobelium
„Magiſtrum Cameræ Ducis Pruſſiaci maſſam ſuccini, in qua ra-
„nula viridis, quæ foliis arborum ſolet inſidere, tanquam viva
„conſpecta eſt. De Lacerta in Succino Pruſſiaco reperta teſta-
„tur Dan. Hetmannus, non eſſe veſtigium inane, ſed verum cor-
„pus, quia

„ - - cruor ille intus preſſæ ſub ventre Lacertæ
„ Eſt viſus fluere, & ſeſe hinc atque inde movere:
„ Apparetque intus ſpatium reſtare fluoris.

„Et Lacertam in ſuccino concluſam habuit Auguſtiſſimus Rex
„Daniæ Divus Fridericus III. Hucusque Bartholinus, apud quem plura hujus commatis legi poſſunt, nec non apud *Athanaſ. Kircherum *Mundi Subterranei Lib. VIII. Sect. III. Cap. IV.* ubi inter alia refert, quod ex munificentia Auguſti Seren. Ducis Brunſvicenſis & Lüneburgenſis poſſideat pariter fruſtum ſuccini, dimidio palmo longum, in quo natura exhibet Lacertulam ita integram, ut nullum in ea membrum ſit, quod non luculentisſime magna intuentium admiratione ſpectetur. Sunt qui objecta ejuſmodi arte includi poſſe non dubitant, hinc Succinum factitium nonnulli excogitarunt, cujus compoſitio & deſcriptio in Jacobi le Mort *Chymia Medico-Phyſica Cap. X. p.* 110. videri poteſt. Nec minus apud Veteres hujus generis experimentorum fit mentio. Plinius Lib. XXXVII. Cap. III. *Liquidum*, inquit, *primo deſtillare Succinum, argumento ſunt quædam intus transſlucentia, uti formicæ, culices, lacertæque, quas adhæſiſſe muſteo non eſt dubium, & incluſas indurari.* Ad quæ Martialis in Libris Epigrammatum pasſim alludit. v. g.

Succinum factitium.

Apud Veteres quoque hujus generis experimentorum fit mentio.

Et latet & lucet Phaëtontide condita gutta,
Ut videatur Apis nectare clauſa ſuo.
Dignum tantorum pretium tulit illa laborum,
Credibile eſt ipſam ſic voluiſſe mori.

Et alibi ita:

Flentibus Heliadum ramis dum Vipera ſerpit,
Fluxit in obſtantem ſuccina gumma feram.
Quæ dum miratur pingui ſe rore teneri,
Concreto riguit vincta repente gelu.
Nec tibi regali placeat Cleopatra ſepulchro,
Vipera ſi tumulo nobiliore jacet.

Iterumque hunc in modum:

Dum Phaëthontea Formica vagatur in umbra,
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.
Sic modo quæ fuerat vita contempta manente,
Funeribus facta eſt nunc pretioſa ſuis.

§. XX.

Artificioſa Mumiarum conſervandarum cura Ægypriis ſuos natales debet.

Corpora ab Antiquis condita communi voce appellantur *Mumiæ*, in quibus conſervandis ut Ægyptiorum diligentia maxime celebratur ; ita artificioſa hæc cura iisdem ſuos natales debet, a quibus ea ad Perſas, Arabes, Ebræos, tandemque ipſos Europæos translata eſt. Ad Ægyptios itaque primum quod attinet, Herodotus eorum condituras pluribus, atque alii, circumſtantiis deſcribit, *Libro II. Hiſtor. Euterpe* inſignito ita differens:

Herodoti de eorum conditurıs relatio.

His Actis mortuum ad condiendum portant; ſunt autem certi ad hoc ipſum conſtituti, qui hoc artificium factitant; qui, cum ad ipſos cadaver portatum eſt, oſtendunt his, qui portaverant exemplaria mortuorum lignea pingendo aſſimilata. Et eorum unum accuratiſſime fabrefactum eſſe ajunt, alterum illo inferius ac vilioris pretii; Tertium viliſſimi. Ea dicentes, ſciſcitantur ab his, ad quod Exemplum velint effingi, mortuum ſuum. Iſti convento de pretio illinc abeunt. At hi, qui relinquuntur in artibus, hunc in modum diligentiſſime condiunt corpus. Ante omnia incurvo ferro cerebrum per nares educunt, ut quamque partem educentes, ita locum ejus medicamentis explentes. Dehinc acutiſſimo lapide Æthiopico circa Ilia conſcindunt, atque illac omnem alvum protrahunt; quam ubi repurgarunt, ac vino Phœnicio expleverunt, rurſus aro-

mati-

matibus contuſis refarciunt; tum omenta complentes contuſa myrrha pura, & Caſſia, & cæteris (excepto thure) odoribus, iterum conſuunt. Ubi hæc fecere ſaliunt intro abditum ſeptuaginta dies; nam diutius ſalire non licet. Exactis ſeptuaginta diebus, cadaver ubi abluerunt, ſindone byſſina totum inciſis loris involvunt, gummi illinentes, quo Ægyptii glutinis loco plerumque utuntur. Eo denique recepto, Propinqui ligneam Hominis effigiem faciunt, in qua mox inſerunt mortuum, incluſumque ita theſaurizant, id eſt, reponunt. Hi autem, qui mediocria volunt, nimium fugientes ſumptum, ita comparant: Clyſterem unguine, quod e cedro gignitur, complent. Deinde ex hac alvum mortui ipſam neque ſcindentes, neque extrahentes; Sed per ſeceſſum, prehenſo viæ poſterioris hiatu infarciunt, & tot, quod dixi, diebus ſalo condiunt, quorum dierum ultimo cedrinum unguen, quod prius ingeſſerant, ex alvo egerunt, quod tantam habet vim, ut una ſecum alvum & inteſtina tabefacta educat. Nitrum autem carnes tabefacit, mortuique tantum cutis & oſſa relinquuntur. Ubi iſta fecerunt, ex quo ſic tradidere mortuum, nil amplius negotii ſuſcipiunt. Tertia conditura hæc eſt adornandi eorum mortuum: Qui tenuioris ſunt Fortunæ, dilutionibus ventrem abſtergunt, arefaciuntque ſale ſeptuaginta per dies; deinde tradunt reportandum. Et paulo poſt: *Quisquis autem l. ipſorum Ægyptiorum l. hoſpitum compertus ſit mortuus, ſive a Crocodilo raptus, ſive ab ipſo flumine, neceſſarium prorſus eſt ei Civitati, ad quam ejectus eſt, condire, & quam honeſtiſſimo funere ſepelire, ſacris monumentis, quem ne contingere quidem fas eſt alteri aut Proximorum aut Amicorum, niſi ipſis Nili Sacerdotibus, utpote majus quiddam, quam hominem mortuum tractantibus ad ſepeliendum.* Hæc Herodotus, a quo adducta nonnulla fidem non mereri hodierni Artifices demonſtrant. Supra allegatus Clauderus *in Methodo Balſamandi Corpora Humana Cap. IV.* ſequentem facit cenſuram: Cum Herodotus dicit primo: *Ante omnia incurvo ferro cerebrum per nares educunt*, eſt ea relatio ignoſcenda Viro Hiſtorico rerum Anatomicarum extra dubium

Clauderi in hanc Herodoti relationem cenſura.

„imperito. Cui enim e fundamentis anatomicis ſtructura cranii, „ſitusque cerebri cognita ſunt, fateri cogitur, dictam cerebri per „nares extractionem ſine læſione partium cartilaginoſarum in „naribus & carnoſarum, cutanearumque in facie, atque ita ſine „hujus deturpatione non eſſe adeo commodam & poſſibilem. „Veritati vero magis conſentaneum judicamus cum Gryphio „Tract. de Mum. Wratislav. p. 45. Cerebrum ab iisdem fuiſſe „commodius extractum per foramen magnum Occipitis prope „ſuperiores colli vertebras. Deinde dicit: *dum alvum omnem re-„purgarunt, ac vino Phœnicio expleverunt, rurſus aromatibus con-„tuſis refarciunt.* Ubi rationi Phyſicæ magis conforme erit, ſta-„tuere, ut loco expletionis vino Phœnicio factæ corpus hoc elu-„atur & lavetur. Secundo: Primam quam deſcribit pollingen-„di methodum per applicata & corporibus immiſſa balſamica „pretioſa (quæ juxta nonnullos Talenti pretio conſtabant) ut-„pote fundamentis medicis concordantem aliorumque teſtimo-„niis confirmatam ſuo in honore relinquimus. Quæ vero de „ſecundi generis conditura refert, quod ſine apertione ventris, „ſola ſalis vel nitri aſperſione, ac immisſione olei cedrini in al-„vum per clyſterem applicatum, quod oleum poſtea reductum „ſimul reducat inteſtina tabefacta, mihi ut hoc credam; perſua-„dere nondum valeo; Sed ſtatuo, Autorem non-Medicum qua-„rundam adhuc neceſſario præſtandarum eſſe oblitum. Quam-„vis enim huic liquori balſamico per Siphonem in inteſtina im-„miſſo ſua efficacia omnino concedatur, tamen quia notum eſt „Medicis, pharmaca per clyſterem intruſa lethaliter decumben-„tibus pedemque in cymba Charontis habentibus, ſtatim alvo „rurſus effluere, partibus nervoſis hæc alias retinentibus, ſed ob „ſtuporem, Spirituumque defectum non amplius operantibus, „non video, quomodo hoc ſtante, in corporibus mortuis cohi-„beri & operari poſtea poſſit. Vel ſi forte vi intruderetur, ad mini-„mum tam cito ad ſuperiora penetrare non adeo aptus eſt; Et ſi „eo penetraret, ſane antequam per tabefacta (uti loquitur) in-

teſtina

„teſtina quoque tranſiret ad meſenterium, ſtomachum, imo hepar, lienem, ipſaque in Thorace contenta aſcenderet, eadem „ſane putredine corrumperentur; præprimis, & quod quaſi cardo rei eſt, cum illi exterius præter ſolam ſalituram nullum corruptioni reſiſtens ſuccurrat. Salituram autem aliqualem, non „adeo magnam tamen & conſtantem conferre operam huic operi, docebit Hiſtoria paulò inferius e Kircheri Oedipo Ægyptiaco adducta, imo quotidiana id evincit Experientia, cum omnibus Patribus familias & Oeconomis conſtet, ſale aut muria „conditas carnes, ut & piſces, lucios, haleces, & ſimiles, exenteratas tamen, non facile ſupra aliquot menſes vel unicum annum ſine fœtoris ac interitus ſucceſſu durabiles eſſe. Ut nihil „dicam de hoc, quod unum alterumve horum viſcerum ante obitum è ſtatu morboſo tabo ulceroſo jamdum correpta eſſe potuerint. Propria enim eaque frequenti teſtari poſſum experientia, quanta vis fermentatoria inſit cadaveri vitali balſamo orbato, vitali flamma extincta. Cum cruditates & indigeſta in „primis viis ſtagnantia per atomos putridas ebullientia ventrem „elevent, eundem perforent, & qua data porta ruant, ac impetuoſe effluant, neutiquam quæſita anguſtiore, alias ſolita gutturis inferioris via & exitu. Tertio: Quibus ſtantibus, genus „tertium, viliſſimum ipſi ſic dictum, eo quo deſcribit modo (dum „nimirum corpora non exenterata aut diſſecta præparantur ſaltem admota externe ſalis vel nitri conditura) multo minus erit „poſſibile; eique experimenta quotidiana manifeſtisſime contradicunt; Atque ita hæc erunt condonanda Hiſtorico rei Medico-Pharmaceuticæ ign.ro, relata referenti, & fortaſſe nimis „credulo, aut nonnullarum aliarum ſpecierum aut operationum „addendarum obliviſcenti. Verum hæc ad Medicum pertinentia forum Æſculapii filiis ulterius dijudicanda relinquimus, notantesque ſaltem hoc loco ex Herodoto, magno Ægyptios labore, & indefeſſa induſtria Defunctorum ſuorum corpora a putredine conſervare ſtuduiſſe, cujus rei rationem nonnulli hanc red-

Cur Ægyptii Defunctorum ſuorum corpora conſervare tanto labore a putredine ſtuduerint?

reddunt, quod Sapientes eorum inhærentes Principiis Philoſophiæ Stoicæ crediderint, tam diu ab alterius corporis miniſterio liberam eſſe Animam, quamdiu corpus priſtinum duraret. Ita Servius in Schol. ad Lib. III. Æneidos: *Ægyptii periti*, inquit, *condita diutius reſervant corpora, ſcilicet, ut Anima multo tempore perduret, & corpori ſit obnoxia, ne cito ad aliud tranſiret.* Dignum eſt notatu exemplum longæ conſervationis, quod Lutherus in Explic. Capitis L. Geneſeos adducit: *Cum Auguſtus veniſſet in Ægyptum, oſtenderunt ei corpus Alexandri Magni, & Ptolomæi, qui multis annis fuerant in ſepulchris conditi, quod vehementer miratus eſt, ita ſervari ea poſſe, ut extaret adhuc cutis, & omnia membra.* Nehemias Grew, Anglus, *in Muſeo Regalis Societatis* Londini Anno 1681. in Folio edito, occaſione Mumiæ cujusdam Ægyptiacæ, ibi aſſervatæ, in qua non tantum molliores partes conditura balſamica undique penetravit, ſed etiam ipſa oſſa ita infecit, ut penitus nigra reddita, aduſta quaſi videantur, de modo pollingendi apud Gentem illam uſitato mentem ſuam exponit, probabiliter colligens, quod Ægyptii balſamanda corpora coxerint in Caldario, in certa quadam Balſami liquidi ſpecie, donec aqueæ partes corporis exhalaverint, oleoſa vero & gummoſa balſami ſubſtantia penitus ſe inſinuaverit: Idemque loco citato parem ſimul condiendi corpora rationem, per coctionem aut macerationem in oleo v. g. juglandis nucis, pro uſu anatomico proponit. Porro de Perſarum conditura conſulatur inter alios Adamus Olearius *in Itinerario Muſcowittico-Perſico Lib. V. Cap. XLII.* & alibi paſſim; Nec minus Hebræi ritum illum ab Ægyptiis traduxerunt, id quod ex Hiſtoria Joſephi, Ægypti Pro-Regis videre eſt, de quo Geneſ. L, 2. & 3. hæc leguntur: *Cum præcepiſſet Joſeph ſervis ſuis Medicis, ut aromatibus condirent Patrem ſuum, aromatibus condierunt Medici Iſraelem. Et impletis ei quadraginta diebus (nam ita impleri ſolent dies eorum, qui aromatibus condiuntur) fleverunt cum Ægyptii ſeptuaginta diebus* &c. Negari tamen nequit, Judæorum pollingendi modum, ab Ægyptiorum

Longæ conſervationis exemplum.

Modus pollingendi apud Ægyptios uſitatus.

Perſarum & Hebræorum conditura.

Judæorum Balſamatio qualis?

orum conditura multum differre; videnturque illi poſterioribus temporibus ex conſuetudine in cultus & amoris ſignum magis, quam ad arcendam putredinem mortuos balſamaſſe. Quippe non inſtituta eviſceratione, externa ſaltem eorum erat unctio, qua ſpecies aromaticæ & balſamica unguenta extrinſecus applicabantur; eaque peracta linteis involuta corpora ad ſepulchrum deferebantur. vid. Joh. XIX, 39. ſeq. Quin & Veteres Romani eandem ab Ægyptiis derivatam conſuetudinem aliqua ratione ſervarunt, cujus unicum ſaltem, idque, ſi fidendum Relationi, notabile exemplum ex Cœlii Rhodigini *Antiquar. Lect. Lib. III. Cap. XXIV.* de Tullia Ciceronis filia hic allegare placet: *Cum Pontifex Sixtus, ejus nominis quartus Reipublicæ Chriſtianæ præſideret, compertum Romæ in via Appia e regione Ciceronis conditorii muliebre cadaver, quod ex inſcriptione conjectatum eſt fuiſſe Tulliolæ. Id erat aromatibus ita conditum, ut temporis injuriam non ſentiret. In eo viſebantur capilli aureo impliciti reticulo, ſumma omnium admiratione, reperiri aliquid, in quod anni mille quingenti fere nil evaluiſſent. Cæterum cadaver in urbem delatum tridui mora computruit, medicamine amoto aut vitiato.* Quæ Rhodigini verba in Hiſtoria Vitæ ac Mortis Tulliæ adducens B. D. Caſpar. Sagittarius: *Quis credat,* ſcribit dubius, *Tulliæ cadaver non fuiſſe crematum?*

De reperto poſt 1500. annos illæſo fere Cadavere Tulliæ Ciceronis Filiæ, Cœlii Rhodigini relatio.

§. XXI.

Morbi Epidemii.

De Morbis Nov-Antiquis dicendum etiam aliquid. Notum eſt quod Morbi accidentali quadam ratione *in Epidemios* & *Endemios* dividantur. Illi dicuntur qui populariter plures permeant regiones, ſuntque fere maligni & peſtilentes, interdum tamen non-peſtilentes, prout a variis peculiari inſtituto obſervatum. Ita nominatim inter Antiquos Hippocrates περὶ τῶν ἐπιδημιῶν Libros VII. ſcripſit, ex intervallo egregiis Annotationibus illuſtratos. Eodemque, ſuo quivis tempore, in labore fuerunt, Seculo XV. Jacobus Soldus, Florentinus, Auctor inſignis Operis *de Epidemia,* quod Florentiæ A. 1490. in 4to impreſſum. Seculo XVI.

Marſilius Ficinus, Philippus Ulſtadius, Thomas Sommentius, Johannes Sylvius; & hoc ipſo Seculo XVII. inter plures alios Andreas Chioccus, Joh. Bapt. Cavallarius, Joh. Conr. Rhumelius, Joach. Burſerus, Antonius Gendre, Barholom. Galeſius, Chriſtoph. Love Morley, Lucas Schachtius, Thomas Sydenham, Bernhardinus Ramazzinus, ac nuper Joh. Ludovicus Apinus *in Hiſtorica Relatione Febris Epidemicæ Anno 1694. & 95. in Noricæ ditionis oppido Herſpruccenſi, & vicino tractu graſſari deprehenſæ, tandemque petechialis redditæ.* Contra vero Morbi *Endemii* ſunt, qui certæ alicujus regionis incolas propter communem cauſam, ut aërem patrium, aquas vel victus rationem corripiunt, quemadmodum Phthiſis Anglis, Plica Sarmatis & Polonis, & Scorbutus maris Baltici accolis familiariſſimi ſunt affectus. Quo etiam Purpura, (der Frieſel) Puerperis, in Saxonia ſuperiori peculiare, periculoſumque malum referri poteſt, quod, ante non obſervatum, circa medium præſentis ſeculi Lipſiam, aliaque circumjacentia loca infeſtare cœpit, dum ſcilicet cutim vel univerſam, vel inſignem ejus partem occupare viſus eſt color immenſe rubens, aut etiam purpureus, cum aliqua interdum intumeſcentia, & calore urente: cujus Hiſtoriam Medicam & Curationem, non diu poſt ortum ejus D. Gottofredus Welſchius, & Johannes Hoppius Lipſiæ in publicis Diſſertationibus exhibuerunt. Eſtque affectus hic inter novos, Veteribusque minime cognitos referendus morbos: cum enim ſecundum Hippocratem *Temporum potiſſimum mutationes morbos pariant*, quid mirum ſi, dum multæ cum ſeculis, ſiderum aërisque mutationes accidunt, novos quoque morbos poſteritas animadvertat ſubinde, & patiatur? Præterea Lues Venerea quoque Indiæ incolis creditur vernacula, quam Anno 1493 & 94. (nam ante id tempus, ne nominetenus quidem, quantum ſcire licet, Orbi noſtro innotuit) Exercitus Hiſpanicus ex America primum in portum Neapolitanum invexit, e quo ad Gallos, e Gallia vero ad Germanos migravit. Reverſo enim ex India Occidentali in Hiſpaniam Chriſtophoro Columbo, exau-

Endemii.

Purpura der Frieſel. NovusPuerperarum in Saxonia ſuperiori morbus.

Lues Venerea Indiæ Incolis vernacula.

De Morbi hujus origine, &

ctorati

ctorati ejus milites in India infecti, cum poſtea in Italica expeditione, confligente ad Neapolim Carolo VIII. Galliarum Rege cum Alphonſo, ſtipendia facerent, propudium hoc diſſeminarunt, cœpitque primum in Gallorum caſtris tunc ſævire morbus ille unde ab Italis *Gallicus* nominatus fuit; at Galli ut dedecus hoc a ſe amolirentur, in Italosque retorquerent, *Italicum* & *Neapolitanum* appellarunt malum, quod in Italia ad Neapolim primum innotuerit: Sunt etiam qui *Hiſpanicum* vocant, quia ab Hiſpanis Galli eo tempore infecti. Conſentit cum hac relatione Gabriel Fallopius, cujus Pater, ut ipſe refert, bello illi interfuit, in Tractatu de Morbo Gallico Cap. I. ita ſcribens: *Cum ob annonæ caritatem Hiſpani multitudinem inutilem propellerent, Galli ſcorta, eorum pulchritudine allecti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti, hunc morbum contraxerunt, qui poſtea primum per eorum caſtra, & hinc per Europam diſſeminatus eſt.* Thomas Sydenham, Med. Doct. ac Practicus Londinenſis Celeberrimus, in Epiſtola ad Henricum Paman, quæ inter Opuſcula ejus junctim edita p. 383. ſeq. legitur, Hiſpanos quidem primos hoc malum in Europam traduxiſſe non negat; ſed eosdem non ab Americanis ſed ex contagio *Nigrorum* emptorum *in Africa*, *Guineæ* conterminorum infectos fuiſſe probabiliter aſſerit, nixus fide multorum fide dignorum hominum, a quibus didicerit, mancipia recens *e Guinea* allata, etiam antequam in terram deſcenderint, hoc morbo tentari, nulla copula impura antegreſſa, ita ut non raro univerſam aliquam eorum familiam, viros ſcilicet, mulieres, liberosque male multet. Neque iſta Lues, addit mox, quæ afflictiſſimos hoſce ſæpius invadit, vel hilum a Venerea nobis dicta, quoad ſymptomata, dolores ſcilicet, ulcera &c. habita nempe diverſorum Climatum ratione, videtur diſcrepare, licet nomine, prorſus abludat, cum *The Yaws* ab illis dicatur. Neque medendi methodus, qua utuntur illi, a noſtra abhorret; utrobique enim *Salivatio ex Hydrargyro* utramque facit paginam: non obſtante eo, quod hic apud nos dicitur de eximia *Guajaci* & *Sarſaparillæ* vi,

quomodo in Europam introductus fuerit, Variorum Opiniones.

Gabrielis Fallopii.

Thomæ Sydenham.

vi, quam in natali ſolo exerant, quæ ex longo ad nos itinere tantum non exhauſta putatur &c. Alii alias de morbi hujus origine opiniones fovent. Andreas Cæſalpinus *Lib. IV. de Morbis Cap. III.* ſcribit, ſe habere Hiſtoriam ab iisinet traditam, qui interfuerunt, a milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit. Is, inquit, referebat, oppidum in monte Veſuvio, quod Suma dicitur, ubi copia eſt vini generoſi, quod Creticum appellatur, clam noctu ab Hiſpanis derelictum, obſidentibus Gallis, ſed vino infecto, admixto ſanguine, quem extraxerant ex iis, qui in Hoſpitali S. Lazari laborabant. Ingreſſos igitur Gallos, cum ſe vino eo explevissent, cœpiſſe laborare morbis ac ſymptomatibus Elephantiaſin referentibus. Et Leonardus Fioravanti, famoſus ſuo tempore in Italia Empiricus, de ortu mali cum apud Indos, tum in Exercitu Gallico apud Neapolim ita diſſerit: Cum, inquit, inter Gallos & Hiſpanos ad Neapolim bellum eſſet, & magna annonæ, & præcipue carnium eſſet penuria, male feriati illi mercatores, qui victum caſtris advehunt, clam cadavera mortuorum militum in varia ciborum & obſoniorum genera apparaverunt, eaque ubique exercitui vendiderunt, quas carnes cum inſcii ſatis longo tempore comediſſent, plerique hoc morbo correpti & pleni puſtularum & dolorum evaſerunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Remque ita ſe habere, ſe cognoviſſe ſcribit e quodam Paſcali Gibilotto Neapolitano, homine ſene, & 98. annorum, qui ſibi retulerit, tempore, quo Johannes, filius Renati, Ducis Andegavenſis, bellum geſſit contra Alphonſum, Regem Neapolitanum, circa Annum 1456. ſeſe ſæpius a patre ſuo audiviſſe, qui fuerat ejusmodi mercator in exercitu Regis Alphonſi, quod in ciborum defectu & penuria milites utrinque ex eſu humanarum carnium, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fioravanti, ſe, ut certior de re fieret, ſuem in domo ſua aluiſſe, ejusque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiſcuiſſe, atque intra paucos dies ſui ſetas & pilos decidiſſe, eamque puſtularum plenam evaſiſſe. Deinde ſe canem per duos menſes

Andreæ Cæſalpini, &

Leonardi Fioravanti.

menſes ſola carne canum aluiſſe, qui poſtea plenus dolorum, & puſtularum evaſerit, piloſque amiſerit. E quibus experimentis concludit, quod omne animal, ſi ſuæ ſpeciei carnibus alatur, morbo hoc, qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipſam cauſam eſſe putat, quod Indiæ hic morbus epidemius ſit, utpote in qua Anthropophagi carnibus humanis veſcuntur. Vide duas has poſtremas opiniones, aliaſque adhuc recenſentem & refutantem D. Carolum Muſitanum *in Chirurgia Theoretico-Practica*, ſeu *Trutina Chirurgico-Phyſica*, cujus Operis Anno 1698. Coloniæ Allobrogum in 4to editi, Tomus Quartus *de Lue Venerea* ex inſtituto agit, nec non Dan. Sennertum *Medicinæ Practicæ Lib. VI. Part. IV. Cap. I. & IV.* ubi ſimul utrum morbus hic ad Neapolim exortus novus, an vero Antiquis etiam cognitus fuerit, inquirit, allegans Recentiorum aliquos, ſtatuentes Hippocratem *Lib. III. Epidem. Sect. III.* Luem hanc non penicillo adumbraſſe, ſed vivis coloribus depinxiſſe: cum varia ibi recenſeat ſymptomata, quæ in lue venerea conſpiciuntur, qualia ſunt abſceſſus ac ſuppurationes carnium, nervorum & oſſium denudationes, atque elapſus magni, fluxio collecta non puri ſimilis, ſed deterior pure, glabrities capitis & menti cum & ſine febri, ſacer ignis cum minimis ulcuſculis & inflammatione, pravi & putridi fluxus, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abſceſſus circa dentes, voces vitiatæ, impeditæ & involutæ, tabes incipiens, ardentes frebres, & quod omnium graviſſimum, circa pubem, & pudenda ulcera. Verum, quæ Sennerti eſt ἐπιχείρησις, ne ſomniavit quidem Hippocrates ibi de Lue venerea, ſed peſtilentiam longe graviſſimam deſcribit, Galeni & omnium Interpretum judicio, & ipſa Hiſtoriæ evidentia teſte. Nam morbus ille utplurimum cum febre invaſit, quod non accidit in lue venerea: & fuit epidemius, cum lues venerea ſaltem per contagium, & nullo alio modo fuerit diſſeminata: longe etiam alia ratio morbi illius, quam luis venereæ curandæ fuerit &c. Cujus è contrario antiquitatem ut probet Valeſius, Tiberium adducit, quem

Lues venerea an Morbus novus?

Valeſius antiquitatem luis venereæ exemplo Tiberii probare nititur ex Tacito.

quem ea infectum fuiſſe ex Taciti Lib. IV. Annal. evincere nititur. Verba Valeſii huc ſpectantia *in Valeſianis p. 13. ſeq.* allegata ita habent: Je ſuis tres-perſuadé, que cette contagion a pris naisſance en même tems que la débauche, & qu'elle eſt de toute antiquité. Mais comme la Medicine ancienne ne la connoisſoit pas même de nom, ceux qui l'avoient une fois gagnée, en mouroient ſans que les Medicins puſſent les tirer d'affaire, & decouvrir la ſource d'un mal, qui leur étoit inconnu. Je diſois cela un jour a Mr. Menage, mais il n'en tomba pas d'accord, car il eſt de ceux, qui croyent que c'eſt une maladie moderne. Cependant il y a dans Tacite un paſſage, qui ne peut pas s'entendre d'un autre mal. C'eſt dans le *Liv. IV. de ſes Annales* au ſujet de Tibere, (qui, comme chacun ſait, etoit un Prince adonné a toutes ſortes de débauches.) Il raconte en cet endroit un voyage, que fit ce Prince en Campanie, ſous prêtexte d'aller dêdier un Temple à Jupiter dans Capoüe, & un autre dans Nole à Auguſte ſon predecesſeur, mais qui dans le fond n'etoit que pour s'eloigner de Rome, & ſe retirer dans un lieu plus paiſible, & ou il ne fût pas interrompu dans ſes plaiſirs, comme il ètoit en cette grande ville. Voicy ce qu'il ajoûte enſuite ſur cette retraitte: *Erant qui crederent in ſenectute quoque corporis habitum pudori fuiſſe. Quippe illi prægracilis & incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulceroſa facies ac plerumque medicaminibus interſtincta.* Que peut-on entendre autre choſe par ce mot, *ulceroſa facies* qu'une verole, inveterée, qui apres avoir pourri petit a petit tout le dedans du corps de ce Prince avoit gagné juſqu'à ſon viſage, & y avoit eleyé quantité de puſtules, qu'il tâchoit de cacher par des emplâtres, qu'il appliquoit desſus? On ne peut pas donner un autre ſens a ce pasſage, ſi je ne me trompe; & je crois que cette remarque eſt inconteſtable. Hæc Valeſius, præter quem vide *de origine hujus mali* egregie canentem, quem ὡς ἐν παρόδῳ in gratiam amatorum Poëſeos hic allego, Hieronymum Fracaſtorium, Veronenſem, Sec. XVI. Poëtam, Philoſophum ac Medicum

Hieron. Fracaſtorii Syphilis, ſive de morbo gallico libri tres.

dicum eximium *in Syphilide*, ſive *de morbo gallico libris tribus*, quos Jul. Cæſ. Scaliger *Divinum* vocat *poëma*, ipſumque Auctorem *Poëtarum poſt Virgilium præſtantiſſimum*. Modo memoratus Carolus Muſitanus Lib. cit. Cap. IV. p. 8. ſeq. inſtituens quæſtionem: *An veteres Medici ante annum MCCCCXCIV. de hac lue aliquid tradiderint, vel eam cognoverint?* Provocat ad ficos, ſordida ulcera & puſtulas, quæ mala antiquitus homines fœdaſſe ex Martial. Lib. VII. Epigramm. LXXI. probat: Caroli Muſitani de antiquitate luis ſententia.

Ficoſa eſt uxor, ficoſus & ipſe maritus,
Filia ficoſa eſt, & gener, atque nepos.
Nec diſpenſator, nec villicus ulcere turpi,
Nec rigidus foſſor, ſed nec arator eget.
Cum ſint ficoſi pariter juvenesque, ſenesque,
Res mira eſt: ficos non habet unus ager.

Itemque ex Juvenal. Satyr. Lib. II. Carm. VIII.

——— *Quis enim non vicus abundat*
Triſtibus obſcænis? Caſtigas turpia quum ſis
Inter Socraticos notiſſima foſſa Cinædos.
Hiſpida membra quidem, & dura per brachia ſetæ
Promittunt atrocem animum, ſed podice lævi
Cæduntur tumidæ, medico ridente, mariſcæ.

Quibus mox ſequentia addit: *De hoc quoque morbo ſcripſit Gal. de Compoſ. Med. per loca cap. 4. Expreſſe quoque apud eundem bubones in inguinibus deſcriptos legimus 6. de Simpl. Med. Facult. & 2. de Sympt. Cauſis cap. 2. & 6. de Loc. Aff. cap. 6. de gonorrhœa prolixe diſputat, ut non prætereamus ea, quæ in lib. habet de Tumoribus p. n. & 11. de Simpl. Facult.* ubi *de Ulvis, & 9. de Comp. Med. per loca cap. 8. quibus in locis, diverſis ſub capitibus quamplures ulcerum, puſtularum, ac tumorum ſpecies proponit, quas paſſim nunc in lue venerea affectis præcipue quam in cæteris hominibus ab hac lue immunibus, obſervamus. Avicenna quoque, reliquorumque Arabum cohors multas tumorum, ulcerum, ac puſtularum ſpecies deſcribit,*

quæ

quæ graſſantis nunc luis venereæ affectibus adæquate reſpondent; at ut ſupra notavimus, non defuêre, qui Arabum Sahafatum, mentagram & pudendagram hanc luem, quam nunc veneream vocamus, eſſe crediderunt. Verum nos, concludit tandem, cum accurate antiquorum libros ad hanc rem percipiendam evolverimus, certi ſumus apud veteres inter morbos acutos peſtem tantum per contactum non ſolum, ſed etiam per fomitem ex contaminatis corporibus in non contaminata irrepſiſſe; in chronicis vero de ſcabie & lepra idem quoque eveniſſe tradunt: reliquos deinde morbos omnes per contactum ſana corpora contaminandi hac prærogativa omnes expertes fuiſſe legimus. Contra obſervamus luem, de qua nunc agimus, veneream nil novi ſecum habere præter ſui in ſana corpora per contactum propagationem; affectus vero, & ſymptomata, quibus ſe pandit, in veterum ſunt Auctorum obſervationibus diffuſe deſcripta, nec hactenus in duorum millium lue infectorum numero, quos obſervavimus, ſymptomata vidiſſe accidit, quæ apud Celſum, Galenum & Avicennam notata non invenerimus. Unde ſtatuimus luem hanc veneream Anno 1494. dum Galli Neapolin obſidebant, antiquis morbis fermentale tantum addidiſſe virus, quod per contagium ægri corporis cum ſano morbus, qui antea non propagabatur, deinde propagaretur, non ſecus ac ſcabies & lepra antiquis quoq; contagioſæ fuêre.

Morbus Hungaricus l. Pannonicus num ex Antiquitate derivandus?

Idemque ſentiendum nonnulli putant de Morbo, qui vulgo *Hungaricus* vel *Pannonicus* audit, utpote qui Priſcis etiam non pepercit, vario morborum generi pariter expoſitis. Traxit hoc malum, quod inter febres malignas refertur, a Germanis vocatum die Haupt-Kranckheit / item die Hertzbreune / nomen ſuum a loco, ubi maxime innotuit. Cum enim Anno 1566. glorioſæ memoriæ Imperator Maximilianus II. contra Turcarum Tyrannum Solymannum expeditionem bellicam ad Comorram ſuſcepiſſet, Lues hæc inter milites (unde & Febris Militaris ſive Caſtrenſis appellari conſvevit) tam truculentam ſtragem edidit, ut fere tum plures contagioſo hoc affectu, quam hoſtis gladio perierint. Quo Bello tandem confecto, exauctoratus miles Hungaricis caſtris

caſtris valedicens per totam fere Europam contagionem propagavit. Inprimis vero initio afflixit Viennam Auſtriæ, quod propugnaculum exercitus tranſiit, recolligendarum virium cauſa aliquandiu in vicinia commoratus. Et quamvis ſucceſſu temporis Lues hæc de ſua ferocia aliquantulum remittere videretur, recruduit tamen ſemper, quoties immanes Turcæ armis reſumptis Chriſtianos per oras Hungariæ ſibi obviam ire coegerunt. Sed videamus Hippocratem *Lib. II. Epidem. Sect. III.* artis malique peritorum judicio expreſſe depingentem hunc affectum, cujus verba ex verſione ita habent: *In Febribus æſtivis circa ſeptimum, octavum & nonum diem aſpredines quadam miliaceæ, culicum morſibus fere ſimiles, quæ tamen non admodum pruriebant, in ſumma cute ſubnaſcebantur, & ad judicationem usque perdurabant. Ac ne ex quidem maſculorum ulli eruperunt. Mulier vero, cui talia fierent, nulla mortua eſt: hebetiori tamen erant auditu & ſoporoſæ, quamvis antea non admodum ſoporoſæ eſſent, quibus iſta evenire debebant.*

§. XXII.

Videamus porro quid Anglia apportet novi, quid hoc loco mali? Quis eſt qui non inaudiverit *de Sudore*, quem a loco, ubi innotuit primum, *Anglicum* vocitarunt. Eſt hoc malum non minus e malignarum febrium numero, cœpitque in Anglia Anno 1486. cujus Incolis poſtea quadraginta fere annos familiare fuit & perpetuum; ac quamvis brumali frigore non nihil intermitteret, revertebatur tamen ſubito, tantamq; in Angliæ regno hominum multitudinem e medio ſuſtulit ut vix crederetur a tanta hominum copia habitari illa Inſula: Unde per inferiorem Germaniam Belgium, Daniam, Norvvegiam, Galliamque ab Anno 1525. usque ad 1530. diſſeminatum eſt, & autumno præcipue ſævïit. Tantaque fuit initio affectus hujus ſævitia, ut quam primum urbem aliquam invaderet, ſingulis diebus quingentos aut ſexcentos occuparet, ex ægrisque vix centeſimus quisque evaderet. Correpti ſtatim ſine bubone, carbunculo, exanthematibus lan-

Sudoris Anglici ortus & hiſtoria.

guore diſſolvebantur, & animo deficiebant cum ſumma inquietudine, capitis dolore, pulſu crebro, inæquali, maximaque cordis palpitatione, quæ nonnullos, qui ex hoc morbo evaſerant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam comitata eſt. Sudore vero diffluebant perpetuo & copioſo, qui non minuebatur, antequam morbus ſolveretur; quod intra 24. horas contingebat. Nam qui ſudorem non proliciebant, & impatientius calorem ferebant, auramque frigidam captabant, ii omnes ſubito intra 24. horas moriebantur. Poſtea ubi hujus morbi curatio innotuit, ut ægri ſudores elicerent, pauciores moriebantur. Supra laudatus Dan. Sennertus *de Febribus Lib. IV. Cap. XI I.* recenſet varias de natura hujus morbi Auctorum opiniones. Nonnulli, inquit, hanc febrem antiquis plane incognitam fuiſſe ſtatuebant; quorum ſententia plane abſurda non eſt. Etſi enim ad malignarum febrium a Medicis antiquis deſcriptarum ſpeciem aliquam referri poſſit, tamen nulli apud antiquos determinatus hic malignitatis gradus fuit cognitus, aut certe non deſcriptus. Nonnulli ad febres ephemeras referebant, quod 24. horarum ſpatio ſolveretur. Verum ſalſa plane hæc eſt opinio. Nam cum ephemeræ proprie dictæ ſaltem ex ſpirituum incendio fiant, nullo modo hæc febris ad eas referenda eſt. Cum enim eam ſudores copioſisſimi, & multa peſſima ſymptomata comitata ſint: inde facile colligere eſt; ſpiritus non ſolum incenſos, verum & ipſos humores tenues ac calidiores affectos & corruptos eſſe. Et licet 24. horarum ſpatio hæc febris ſolveretur: non tamen ideo ad Ephemeras referenda eſt; ſed inde potius maxima inter naturam & inter morbum peſſimum colligitur pugna. Nonnulli ad Cardiacas febres: alii vero ad Colliquativas referebant: Quidam non incommode illis febribus accenſebant, quas Galenus adverſus Lycum CII. ἠλώδεις nominat. Utut ſit, certum eſt malignitatem in hac febre inprimis obſediſſe & corrupiſſe Spiritus & ſubtiliorem ſanguinis partem. Ideoque natura adhuc fortis mox expulſionem illius materiæ aggreſſa eſt, feliciterque eam perfecit.

Variæ de hoc morbo Auctorum opiniones, & num Veteribus fuerit cognitus?

citæ modo illam in opere ægri, admiſſione frigidi aëris, non interturbarent. Huc uſq; de Sudore Anglico, de quo qui ex profeſſo egerint, Mercklini Lindenius renovatus ut variis in locis, ita inprimis p. 377. videri poteſt. Qua occaſione de alio familiari Angliæ morbo, eoque recentiori, qui *Rachitis* vocatur, tria adhuc verba. Eſt ille affectus puerilis, hoc Seculo in occidentalibus Angliæ Regionibus primum obſervatus, qui poſtea (ut morbis, malisque latius ſerpendi mos eſt) per totam fere angliam, in Septentrionalibus tamen regionibus rarius, infantum cunas infeſtavit. Quique eo laborant, a ſexto poſt partum menſe ad ſeſquiannum frequentibus, a ſeſquianno ad finem ſecundi anni cum dimidio frequentiſſime cruciantur. Scripſit de eo Joh. Mayovv, Londinenſis Medicus, peculiarem Diſſertationem, in Operibus ejus p. m. 383. ſeq. exhibitam, in qua Symptomata morbi ſequentia recenſet: Proportio, inquit partium irregularis eſt. Caput nempe juſto majus; Facies habitior; Ingenium, quam pro ætate acutius; membra externa, præſertim muſculoſa gracilia & extenuata; Cutis laxa, & flaccida; Oſſa quoad maximam partem incurvata, & quæ circa articulos ſunt prominentia, & nodoſa; Spina etiam varie inflectitur; Pectus anguſtum eſt; Sternum vero acuminatum; Coſtarum extremitates nodoſæ; Abdomen ſubtumidum, & tenſum: hæc exterius obſervantur. Interius autem cernitur Hepar juſto majus, uti etiam parenchymata fere omnia; Ventriculus & Inteſtina in majorem quam in ſanis molem aſſurgunt; Meſenterium glandulis juſto majoribus, ſi non ſtrumis afficitur; hæc in Abdomine. In Thorace Pulmones infarcti, & tumidi cernuntur, iidemque nonnunquam purulenti, ſtrumoſi & pleuræ ſæpiſſime adnaſcentes. Jugulares venæ, & Carotides arteriæ juſta proportione ampliores nonnunquam reperiuntur; cerebrum autem non niſi proportione & mole peccat. His denique accedit partium fere omnium enervatio, item torpor quidam, & laboris exercitiique impatientia; neque enim pueruli niſi ſedentes ludere poſſunt; & vix pedibus inſiſtunt; & tandem in morbi progreſſu a debili collo vix ſuſtineri poteſt capitis

Rachitis novus in Anglia morbus.

Ejus. Symptomata.

pitis onus. &c. Plura de his qui deſiderat, conſulat allegatum Mayovvium, ante quem Anno 1650. Franciſcus Gliſſonius, Anglus, eundem laborem, & quantum conſtat, primus ſuſcepit. Sed quid habendum de Scorbuto, infenſiſſimo illo incolis Saxoniæ inferioris hoſte, exercente præterea rabiem ſuam in aliis quoque locis maritimis & uliginoſis ubi aqua aërque minus ſalubris, & prava victus ratio fomes ſunt & ignitabulum? Sane non innotuiſſe affectum illum noſtra demum & Patrum memoria, plurima fide digna documenta comprobant. Vulgo Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ, & Germaniæ ſuperiori fere incognitum putatur hoc malum; Sed Rodericus a Fonſeca, Olyſipponenſis Luſitanus,

An Scorbutus noſtra demum & Patrum memoria innotuerit?

„*Conſultatione II.* refert, Luſitanis, qui primi Orientalem Indiam „navigando invenerunt, cum in promontorio quodam aquam „fluminis cujusdam bibiſſent, gingivas ita intumuiſſe, ut oſeas „vix caperet. Scorbutum, pergit idem, forte ex victu nautico „contraxerunt, qui ſe in promontorio illo primum tumore gin„givarum detexit. De Scorbuto autem Miſniæ Georgius Fabricius *Lib. II. Annot. Urbis Miſnæ, ſub Hiſtoria Anni* 1486. ita ſcribit: Graſſatus eſt hoc anno novus & inauditus in his terris morbus, quem nautæ Saxoniæ vocant den Scharbock/ qui eſt inflammatio (alii legunt inflatio) in membris partium carnoſarum, cui quo celerius adhibetur medicina, eo citius malum reſtinguitur. Sin mora accedit paulo tardior, ſequitur membri affecti mortificatio, quam ſiderationem, noſtri Græci σφάκελον dicunt, ultimum gangrænæ malum. Nam caro ab oſſibus defluit, & continua quoque e lue corrumpuntur. Fuit idem morbus contagioſus, multorum mortalium gravi periculo. Hæc Fabricius, Chemnicenſis, cujus relatio anſam ſuppeditat monendi, aliis plane nominibus Antiquis appellatum fuiſſe hunc morbum, id quod Celeber. Sennertus *Medicin. Pract. Lib. III. Part. V. Sect. II. Cap. I.* ex inſtituto demonſtratum it, *Oſtedens Stomacaces, Scelotyrbes*, aliorumque vocabulorum, mentionem faciens. A Marcello, inquit, qui Gratiani & Theodoſii Imperatorum ætate floruit, hoc

Aliis plane nominibus Antiquis hic morbus appellatus.

amlum

malum *Oſcedo* nominatum. Etſi vero nonnulli hoc male fieri dicant, cum Oſcedo vitium ſit apud Gellium *Lib. IV. Cap. XX.* quo qui tenentur, ſæpius oſcitant: tamen cum remedia, quæ Marcellus contra Oſcedinem proponit, non oſcitationis vitio, ſed ſcorbuto & gingivarum exulcerationi conducant, omnino oris vitium ſcorbuticis familiare per Oſcedinem eo loco apud Marcellum intelligi debet. Quod vero Gellius loco allegato deſcribit vitium, ab hoc plane diverſum eſt, & ita ſaltem nomine, nullo autem modo reipſa *Oſcedo Gellii* & *Marcelli* conveniunt. Præterea Plinius quoque morbi cujusdam, quem *Stomacacen* & *Scelotyrben* vocarunt, meminit. Verba ejus *Lib. XXV. Hiſtor. Natur. Cap. III.* ita habent: *Non beſtiarum ſolum ad nocendum ſcelera ſunt, ſed interim aquarum quoque, & locorum. In Germania trans Rhenum caſtris a Germanico Cæſare promotis marino tractu fons erat aquæ dulcis ſolus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus diſſolverentur,* NB. *Stomacacen Medici vocarunt, & Scelotyrben.* Atque hunc morbum plerique medici Scorbutum eſſe exiſtimant. Quibus & ego, addit laudatus Sennertus, aſſentior & Stomacacen ac Scelotyrben Plinii ipſiſſimum Scorbutum eſſe puto, cum in iis locis, in quæ Cæſar Germanicus trans Rhenum caſtra promovit, malum hodie etiam ſit frequens, & præcipue in caſtris, iis maxime in locis facile contrahi poſſit. Nomen autem hoc non a Friſiis & Germanis, qui procul dubio Medicis tum temporis doctis, & linguarum peregrinarum peritis deſtituebantur, huic malo inditum, ſed Medici vel Græci, qui apud Romanos erant, vel Latini Græcæ Linguæ periti, qui exercitum Romanum ſequebantur, ex ſymptomatis, quæ maxime in ore & tibiis apparebant, id finxerunt & indiderunt, ac στομακάκην, quaſi, στόματος κάκην vel κακίαν (Barbari Stomacaxiam nominant) ab oris vitio, quod Germanis etiam die Mundfeule / & σκελοτύρβην, ſeu σκελτύρβην (utrumque enim nomen apud probatos autores occurrit: prius tamen analogiæ magis convenit) a tibiarum ſeu crurum læſione appellarunt;

Oſcedo quid?

Quid Stomacace & Scelotyrbe?

 larunt;

larunt; aut certe antiqua nomina, & jam tum apud Medicos obvia & uſitata iis accommodaverunt. Nam etiam in libr. *de definit: Medicis*, qui ſub nomine Galeni circumfertur, ſcelotyrbes fit mentio. Verum ea ſcelotyrbe Scorbutus non eſt, ſed paralyſeos quædam ſpecies, qua qui laborant, recte incedere nequeunt, ſed nunc in lævam, nunc in dextram partem contorquent corpus, interdum crus poſt ſe trahunt, non ſecus, ac ad acclives locos aſcendentes faciunt. Quia ergo Græci, vel Romani, quibus primum Scorbutus offerebatur, in eo quoque crurum quandam reſolutionem animadvertebant, atque aliud commodius nomen non habebant, propter affinitatem & ipſum ſcelotyrben nominarunt. Verum hoc nomen non primum Scorbutus accepit in caſtris Cæſaris Germanici, quæ trans Rhenum duxerat, ut plerique exiſtimant: verum jam apud Strabonem *circa finem libr. VI. Geograph*: hæc nomina occurrunt, qui morbum hunc, qui in exercitu Ælii Galli, juſſu Auguſti in Arabiam ducto, exortus eſt Stomacacen & Scelotyrben nominant. Ut ita nomen hoc Medicis Romanis jam notum, facilius morbo in caſtris Germanicis exorto imponi potuerit. Ubi non prætermittendum, in Strabone non ϛομακάκην ſed ϛομακάκκην legi; quam lectionem ſi quis ſequi volet, derivabitur hoc nomen a κάκκη, quod eſt merda: neque plane inconcinne. Scorbuticis enim, qui hoc vitio oris laborant, os κάκκην olet. Neque hoc hic ſilentio præterire poſſum, me dubitare; an Plinius cauſam, quod militibus dentes deciderint, compagesque in genibus diſſoluta eſſet, in potum aquæ dulcis cujusdam fontis recte retulerit. Nam cum hodie omnia illa loca trans Rhenum cognitisſima ſint, neque tamen quisquam de tali fonte aliquid referat, quod ego ſciam, neque Plinius id ſtatim, ſed poſt biennium demum accidiſſe ſcribat: credibilius eſt, illos ſeu ex ibi prava potatione, ſeu contagio, & genio loci, cui & finitimis hoc malum endemium eſt, eos hunc morbum contraxiſſe, qui cum Romanis ignotus, & novus accideret, in peculiarem etiam cauſam, & fontis illius aquam retule-

Quando hæc nomina Scorbutus acceperit?

tulerunt &c. Nec minus, quæ Hippocrates *de magnis Lienibus* habet, ad Scorbutum quadrare etiam, Idem Sennertus prolixe declarat; neque aliis inter Antiquos, Galeno, P. Æginetæ & Avicennæ incognitum plane fuiſſe hunc affectum aperte indicat, tandemque concludit: Nihil refert quod nomen Scorbuti apud hos auctores non extet. Neque enim de nomine hoc, quod Septentrionalibus hiſce regionibus ſaltem uſitatum fuiſſe, & eſſe facile conceditur, ſed de re, & morbo ipſo eſt quæſtio, ſub quocunque etiam nomine eum poſuerint. Neque id ſatis firmum eſt, quod nonnulli evincere volunt, ſcorbutum antiquis plane incognitum, quod ſcilicet nemo veterum macularum mentionem fecerit, quæ ſint infallibile ſcorbuti indicium, ut quando apparent in cruribus, Medicus non dubitet de ſcorbuto. Etenim non ſemper apparent maculæ, etiam in iis regionibus, ubi ſcorbutus familiaris: & variant ſymptomata pro regionum & corporum varietate. Neque tamen Hippocrates maculas plane præteriiſſe videtur, cum colorem crurum nigrum fieri dicit, quæ ſunt maculæ illæ nigræ.

Hippocrati olim, Galeno P. Æginetæ & Avicennæ cognitus hic affectus.

Nomen ſcorbuti in Septentrionalib9 ſaltem uſitatum.

§. XXIII.

Quemadmodum multiplices, variique morbi, ita varii quoque partim curioſi, & utiles, partim ſuperſtitioſi & ridiculi curationum ſunt modi. Gedeon Harveus Anglus ſcripſit ante aliquot annos libellum, cui titulum fecit: *Ars curandi morbos expectatione*, in quo demonſtrare nititur, plerorumque morborum curationem non medicamentis deberi, ſed expectationi, qua ſicut plurimi ægri ſanantur, ita non paucos e contrario eadem occidi expectatione contendit, dum irrita medicamina propinatur, idque evenire præcipue in pulmonum ulceroſa tuſſi, marcore & febri hectica. Sic itaque dum poſtponens remedia, & vires illis vulgo adſcriptas fere falſas eſſe ſtatuens, expectandum ſuadet, donec natura fregerit & ſuperaverit morbum apparatum illum pharmaceuticum ad pompam magis, quam uſum eſſe aſſerit, Medicorumque eo utentium ſex potiſſimum Sectas conſtituit, *ferream*

Varii, partim curioſi & utiles, partim ſuperſtitioſi & ridiculi curationum modi.

Ged. Harvei Ars curandi morbos expectatione.

Sex, ex mente ejus, Medicorum Sectæ.

ream vocans, quæ Martialibus, *Aſinariam* quæ lacte aſinino, *Jeſuiticam* quæ cortice Peruviano, *Aquariam* quæ aquis mineralibus, *Laniariam* quæ venæ ſectione, *Stercoraria* quæ purgantibus morbos promiſcue curare ſatagat. Quibus examinatis & illuſtratis, Medicaſtrorum fraudes modosque impune occidendi detegit, de variisq; morbis, Febrium præſertim natura, copioſe diſſerit. Hisq; expellendis novam excogitavit methodum Adrianus Helvetius, Medic. D. Pariſienſis, edito ſpecimine *Febres omnis generis curandi ſine eo, ut aliquid ore aſſumendum exhibeatur.* Conſiſtitque in hoc artificium, ut *Cortex Chinæ Chinæ ſub enemate adhibeatur*, cujus beneficio e duobus millibus febricitantium intra triennium reſtitutorum, eos inprimis, qui Verſalliis ex Mandato Regis curæ ſuæ concrediti fuerint, in ſcenam producit, infantumque pariter & gravidarum felicem curationem commemorat, ad retundendam calumniam eorum, qui ulcera, fiſtulas, abortum, ejusque commatis pathemata alia inſecuta fuiſſe objecerant. Non fore itaque ſine ſucceſſu conſilium ſcribit, ſi in Febribus Intermittentibus Corticis uncia una aquæ ſimplicis menſuræ dimidiæ admixta, clyſmatis loco ſub paroxyſmi terminum applicetur, terque quotidie ad perfectam usque reſtitutionem reiteretur. In Continuis autem Febribus eandem Chinæ Chinæ quantitatem, forti potius hujus decocto adjectam, enematis vice ſub exacerbationis finem, aut eo etiam tempore, quo febris minorem impetum facit, aptandam eſſe, ſingulisque quaternis horis repetendam, donec febris ceſſet. Nec febre quacunque profligata, clyſmata commendata mox ſeponenda, ſed per duodecim dies, priori quidem ſextiduo bis, poſteriori vero ſemel tantum de die continuanda eſſe, imo diutius adhuc ab iis, qui diu illa retinere haud valent &c. Plura huc pertinentia pete ex ipſo Auctore, cujus Opuſculi tribus abſoluti plagulis, ſi forte ob parvitatem non datur ubique copia, ſumma capita *in Actis Eruditorum Lipſ. Anno MDCXCIV.* videri poſſunt. Id ſaltem ὡς ἐν παρόδῳ notandum adhuc, quod Johan. Ludov. Apinus, Med. D. & Phyſ. Herſpruccenſis

Adr. Helvetii Methodus Febres omnis generis curandi ſine eo, ut aliquid ore aſſumendum exhibeatur.

cenſis in ſupra memorata *Relatione Febris Epidemicæ A. 1694 & 95.* Caſcarillæ in Febribus eandem virtutem aſſignet, quam Cortici Peruviano ſeu Chinæ Chinæ alii tribuunt, dictamque Caſcarillam non niſi ſpeciem quandam Peruviani corticis eſſe exiſtimet, quam ſe præſcripta in perdomandis varii generis febribus vires ſuas ſtatim probaverit. Præter hæc eſt & alia, celebrata a multis, curatio, qua difficiles ac periculoſi morbi plurimi, nulla prorſus vel potione medica, vel aliis ſumptis pharmacis ſanantur. Fitque illa, quam recte dixeris Magicam, vel *per Verba*, vel *per Characteres.* Verba, quæ vel demurmurari ſolent, vel clara voce pronunciari, ſunt vel σημαντικὰ, ſive *ſignificantia*, vel ἀσημαντικὰ, ſive *non-ſignificantia.* Hujus generis ſunt illa lippis & tonſoribus nota vocabula: *Abracadabra, Sator, Arebo, Tenet, Obera, Rotas.* Item: *Chunrat, Cara, Sarite, Abrac, Amon, Gibel, Got, Irtoni, Khiriori;* & quorum ad luxationis & fracturæ curationem uſus eſt: *Matas, Denatas, Daries, Dardaries, Araries;* ad morſumq; canis rabidi: *Hac, Pax, Max, Deus Adimax,* &c. aliaque ſtoliditatis plena quamplurima, ab Auctoribus paſſim notata, quæ hic recenſere operæ pretium non eſt. Vocum autem *ſignificantium* aliæ ſunt peregrinæ, ex Græca, Hebræa, aliisque linguis arceſſitæ, aliæ domeſticæ, eæque vel profanæ, vel Sacræ: harumque inprimis magnus, graviſſimam Numinis vindictam incurrens abuſus eſt, cum contra interdictum divinum in vanum aſſumuntur nomina: *Deus, S. S. Trinitas, Jehova, Jeſus* &c. nec non cum vel *Heptalogus Chriſti*, vel *Evangelium Johannis* pani & butyro inſcribuntur, ab ægrotisque comeduntur. Procul ſint a Chriſtianis nefandæ ejusmodi ſuperſtitiones, quæ undique fuſæ oppreſſerunt multorum animos, hominumque imbecillitatem ab antiquis jam temporibus occuparunt. Faciunt enim ejus rei mentionem Homerus *Odyſſ. XIX*, ubi e vulnere manantem ſanguinem carmine repreſſum ſcribit, Plato *Lib. IV. de Republica*, Plinius *Lib. XXVIII. Cap. II.* Alexander Trallianus *Lib. IV. Cap. IX.* Nico-

Caſcarillæ in Febribus eadē adſcripta virtus, quam Cortici Peruviano alii tribuunt.

Curatio morborum per Verba.

Ejus antiquitas.

Curatio per Characteres Theophraſti Paracelſi, & ex Veterib. Quinti Sereni Samonici, Sec. III. Medici.

Nicolaus Myrepſus, & alii, quorum ſententias Augerius Ferrerius *in vera Medendi Methodo Lib. II. Cap. XI.* collegit. Ad *Characteres* quod attinet, Theophraſtus Paracelſus præ aliis in eo eſt, ut varios diverſiſſimosque præſcribat modos, quibus plurimi morbi facillime depellantur; quam quidem per ſigna curandi methodum, licet ex minus probato oriri fonte ipſe harioletur, integrum tamen eſſe ſcribit *de Cauſis Morborum Inviſibilium Quæſt. I. pag. 34.* a diabolo remedia recipere, cum in hominum ſalutem ea cedunt. Habuitque is inter alios vaniſſimæ artis ſuæ magiſtrum Quintum Serenum Samonicum, Seculi poſt Chriſtum natum III. Medicum, qui inter Carmina quæ *de Febribus* ſcripſit, contra Hemitritæum ſequentem compoſuit conum, collo appendendum:

A B R A C A D A B R A
A B R A C A D A B R
A B R A C A D A B
A B R A C A D A
A B R A C A D
A B R A C A
A B R A C
A B R A
A B R
A B
A

Verſus quibus expreſſit præſumptum artificium ita habent:

Inſcribes chartæ, quod dicitur, ABRACADABRA,
Sæpius, & ſubter repetes, ſed detrahe ſummam,
Et magis atque magis deſint elementa figuris,
Singula quæ ſemper rapies, & cætera figes,
Donec in anguſtum redigatur litera conum,
His lino nexis collum redimire memento.

Et

Et paucis interjectis:

Talia languentis conducent vincula collo,
Lethaleſque abigent (miranda potentia) morbos.

Hucque pertinet decantata illa *Medicina Amuletaria*, inter gentilis ſuperſtitionis monumenta merito numeranda. Amuleta (vel ex mente Voſſii Amoleta ab amoliendo ſic dicta) quemadmodum notum, ſignificant corpus aliquod Characteribus, imagine, vel figura certa inſignitum, ad ſingulares effectus, qui ſunt v. g. tollere morbos, roborare corpus, comparare hoc vel illud bonum, virtute cœleſti præſtandos. Quædam eorum de cœlo delapſa perhibentur, plurima vero arte adornantur. Ad illa, eaque majora, quæ Jamblichus in Libro περὶ ἀγαλμάτων, de Simulacris, *hominum manibus occulta quadam arte fabricata, & ob incognitum artificem de cœlo delapſa nominari* affirmat, Græcorum Palladium, & Ancile Romanorum referri ſolent. De minoribus audiatur Amuletis cœlo demiſſis, ita *in Onomaſtico p. 44.* Thurneiſſerus: *Dantur nummi aurei, denſiores compacti, rotundi, atque inſtar patellæ aliquantum concavi. Modo Guttæ Apollinis, modo ſpermata Solis & Iridis vocantur. Virtute Solis (per operationem influentiæ cujusdam naturalis atque elementaris virtutis) cum Sol Iridem illuminat, in puncto conjunctionis radiorum Solis & Iridis ſubito creari, ita formari, ac poſtea decidere creduntur. Paracelſus illa fuſe tractat in Libris de Impreſſionibus Cœleſtibus Lib. IV. Cap. XV.* Cui jungendus Tilemannus Friſius *Speculi Monetarii Lib. I. Cap. XXII. pag. 45.* de iisdem ſequentem in modum diſſerens. *Referunt*, inquit, *variæ experientiæ homines, decidiſſe aliquando de cœlo in pluvia, qua Iris quam clariſſime exſplendeſcens fulgorem ſuum in pluviales guttulas injecerit, nummos, antiquis Romanorum, argento, forma ac ſpecie, faciebus quoque collotenus impreſſis perſimiles, niſi quod undique præacutis radiis inſtar ſtellarum cingerentur, unde ſtellarum jacula, Aſteriſci, Guttæ Apollinis atque Iridis flores à nonnullis appellati. Quanquam vero non*

Medicina Amuletaria.

Amuleta de cœlo delapſa.

niſi unus ejusmodi ad me pervenerit, qui mihi fictitius, humanis manibus ita fabricatus limatusque videbatur, tamen haud minus quam meteoron portentumve aliquod, quorum Plinius Lib. II. mentionem facit, evenire res iſta potuit. Siquidem ineffabilis DEI potentia mirifice operatur, tum in aëre, lapidum, ſanguinis, frumentique pluviis, quam terra, auri, argenti, cæterorumque metallorum proventu. Ita in lapidum ærariis Mansfeldiæ pulchræ Imperatoris, Pontificis aliarumque creaturarum Icones nonnunquam reperiuntur, quales nec præſtantiſſimus pictor efformaverit, depinxeritque perfectius. Quemadmodum in terra quoque Sol propriam ſui effigiem, faciem flammis circumdatam, lapidibus ſuo ſplendore inprimit: nec potentia DEI in aëre terraque ſolum, ſed in vaſto quoque mari miraculoſe ſe exerit, uti Petrus Bizarus libro de Motu Belgico ſcribit, Anno 46. in Belgio e mari ad littus delatum cetum quendam, variis majorum minorumque navigiorum, velorum, malorum, ſclopetorum, apparatusque bellici claſſis integræ formis, bellum prœliumque navale referentibus, quæ in cute & carne ejus ſuccreverant, jamque exoleſcebant, inauditum hominibus horrendumque portentum. Sic hoc quoque Anno 47. in Dania captum miris literarum notis inſcriptum piſcem, proxime excepit inſperatus pii Daniæ Regis obitus. Hoc modo quin portentoſa quoque fuerit illa nummorum pluvia nihil obſtat. Hæc de delapſis, quæ forte nunquam exſtiterunt, Amuletis paſſim Auctores.

Amuleta arte comparata.

Porro arte comparata Amuleta itidem vel Majora ſunt, vel Minora. Illa formas animalium æmulabantur, quandoque etiam ad formam humanam efficta vel integram ſtatuam, vel partem referebant. Hæc vero corporum naturalium ſive integrorum, ſive mutilorum ſpeciem exhibent, rebus artificioſis etiam non excluſis, quo Annuli, Gemmæ & Lapides pretioſi pertinent.

Lamellæ Signorum Zodiaci & Planetarum, ſub certa conſtellatione fabricatæ.

Nonnunquam Lamellæ nummorum uſualium inſtar cuduntur, in quibus forma notanda & inſcriptio; ſuntque aliæ Signorum Zodiaci, aliæ Planetarum, ſub certa quadam conſtellatione, Planeta nimirum in carpento ſeu throno ſuo, ut loquun-

loquuntur Aſtrologi, hoc eſt in eſſentialibus ſuis dignitatibus conſtituto, fabricatæ. Atque in his ipſis Taliſmanicis Amuletis nonnulli, inter quos ex Recentioribus Sebaſtianus Wirdig eſt, quoque *Medicinam* quærunt & inde contra Affectus remedia petunt. Ita vulgo ad depellendos varii generis morbos, imaginem Solis in auro puro, prima Leonis facie adſcendente, formant; & Mercurii Orientis cum prima Geminorum facie vel Virginis, ad memoriam acuendam. Ad Podagram curandam Piſcium adhibent figuram in auro vel argento, ſeu auro argento permixto, ſculptam, Sole permeante Piſces in adſcendente aut domo decima, ab infortuniis ſalvo & libero, domino etiam ſigni, videlicet Jove, ſalvo. Tribuunt hunc effectum Piſcium quoque imagini, ſi fiat in prima Piſcium facie, Luna medium cœli tenente, Marte non præſente, & Jove non retrogrado, Soleque ſupra terram conſtituto: in facie autem ſecunda eandem imaginem ſanare tibiarum, & in tertia genuum & coxarum credunt morbos. Ad ſenſum corruptum & deperditum, morbosque manuum, inprimis dextræ, Sagittarii imaginem commendant, factam de auro vel argento in prima facie primi gradus usque ad 5. die Solis & ejusdem horæ. Morbos cerebri frigidos ut abigant, inprimunt Lunæ, in Cancro vel etiam in Tauro exiſtentis, imaginem puriſſimo auro vel cryſtallo. Arietis vel Capitis hominis cum barba imagini in Sapphyrio ſculptæ ſanandi virtutem & liberandi a multis infirmitatibus adſcribunt: Leonis vero aut Sagittarii figuram, ſi in lapide ſit, venenis reſiſtere & a febre dicunt liberare. Præterea ad morbos capitis difficulter curabiles Arietis adhibent figuram, Martis & Saturni exiſtentibus directis, Jove non conſiſtente in Ariete, nec Venere in Scorpio, nec Mercurio in Tauro a gradu primo usq; ad 5. primæ faciei Arietis. Melancholiam abigũt figura Capricorni, materiæ certæ inſculpta, ita tamen ut Mercurius non ſit retrogradus, ſitque cum Venere ſupra terram: Venus autem ſit in parte Orientali; Saturnus vero ſub terra, ſigillumque hoc in prima facie, Solis aut Mercurii die, Solis tamen hora, conficien-

Medicina Taliſmanica. Ejus Experimenta.

ficiendum jubent. *Igneæ triplicitatis*, hoc eſt Arietis, Leonis & Sagittarii figura, pretioſo lapidi impreſſa omnibus frigidis ægritudinibus, atque Febribus phlegmaticis medentur, ſi modo in Triangulo Leo teneat conum, Aries baſin dextram, & ſiniſtram Sagittarius. *Terreæ triplicitatis*, Tauri nempe, Virginis & Capricorni, imaginem inſculpunt lapidi, ut calidis cunctis & humidis ægritudinibus auxilium ferat: & quidem ita inprimunt, ut in cono Capricornus, in baſi dextra Taurus, in ſiniſtra vero ſit Virgo conſtituta. *Aëreæ triplicitatis*, hoc eſt Geminorum, Libræ & Aquarii idolum, in lapide expreſſum, liberare autumant ab omnibus frigidis ægritudinibus atq; ſiccis, ex humore melancholico oriundis, præſertim a febre quartana, ſi in cuſpide Trianguli collocetur Libra, Aquarius in baſi dextra, & in ſiniſtra Gemini. *Aqueæ* vero *triplicitatis*, Cancri ſcilicet, Scorpii & Piſcium in lapide figuram calidis & ſiccis, omnibusque adeo choleræ morbis ſuccurrere tradunt, ſi in coronide Trianguli conſiſtat Cancer, in baſi dextra Piſces, & Scorpio in ſiniſtra &c. Quemadmodum hæc, aliaque hujus commatis quam plurima Cæſar Longinus *in Secretorum Magicorum Opere* ex antiquiſſimis monumentis magno ſtudio congeſſit & annotavit.

§. XXIV.

Ars Amuletaria in Primitiva Eccleſia damnata & proſcripta.

Sed quis eſt qui dubitet annumerare talia ſuperſtitionis idola περίεργοις iſtis igne dignisſimis, quorum Act. XIX. 19. mentio fit. Ex Antiquitate diſcimus, quod in Primitiva Eccleſia Ars Amuletaria damnata fuerit & proſcripta, quod inter alia documenta, *Concilii Laodic. Can. XXXVI.* evincit, qui ita habet: *Quod non oportet eos, qui ſunt ſacrati vel Clerici, eſſe Magos vel incantatores, vel Mathematicos, vel Aſtrologos, vel facere ea, quæ dicuntur Amuleta, quæ quidem ſunt ipſarum animarum vincula; eos autem, qui ferunt, ejici ex Eccleſia juſſimus.* Quin & Cæſarum Legibus interdicta ea, prohibitaque, & graviter punita. Sub Antonino Baſſiano Caracalla, *damnatos eſſe, qui remedia Quartanis Tertianisque collo annexa geſtarent* Ælius Spartianus *in Vita Caracallæ* memo-

Cæſarumque Legibus interdicta, & graviter punita.

memoriæ prodidit. Et Ammianus Marcellinus. *Lib. XVI. Cap. XII.* ſcribit, quod ſub Conſtantio *pronunciatus capitis reus interierit, ſi quis anile incantamentum ad leniendum adhiberet dolorem, aut remedia Quartanæ vel doloris alterius collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiſſe veſpere, malevolorum argueretur indiciis; ut veneficus, ſepulchrorumque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana.* Cajus Plinius Major in Magiæ inquirens originem *Lib. XXX. Cap. I.* non veretur ſcribere: *Natam primum e Medicina* (Magiam) *nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem ſanctioremque, quam Medicinam.* Quod quidem Plinii dictum Joh. Fileſacus *de Idololatria Magica pag.* 26. „ita corrigit: Verius dixiſſet Plinius Magiam ex curioſa res abdi„tas cognoſcendi vel habendi cupiditate enatam. Neque ta„men negaverim, Magiam maximum, Medicinæ prætextu, in„crementum accepiſſe, & Magos plurimos Medicinæ faciendæ „ſpecie iſtam infamiæ labem huic arti affricuiſſe. Quantum in „ſpecie ad Taliſmata, non ſunt ea nova, utpote quæ Seculo XIII. Rogerus Baco, Anglus, in Epiſtola de mirabili poteſtate Artis & Naturæ jam expreſſit, inquiens: *Characteres vel ſunt figuris literarum involutis compoſiti, continentes ſenſum orationis adinventæ: vel ſunt facti ad vultus ſtellarum in temporibus electis. De Characteribus igitur primo modo ſic colligendum, ſicut de orationibus dictum eſt; de Sigillis autem & Characteribus ſecundo modo, niſi fiant temporibus electis, nullam efficaciam penitus habere noſcuntur. Et ideo qui facit ea, ſicut in libris formantur, non reſpiciens niſi ſolam figuram, quam repræſentat exemplar, nihil facere ab omni Sapiente judicatur. Qui ſciunt in conſtellationibus debitis opera facere ad vultus cœlorum, illi non ſolum Characteres, ſed omnia ſua opera poſſunt diſponere tam artis, quam naturæ, ſecundum cœli virtutem.* Et Petrus Aponenſis ſeculo ſequenti XIV. in iisdem maxime occupatus fuit, de cujus Amuletis Taliſmanicis Marſilius Ficinus in Libro *de Vita cœlitus comparanda Cap. XVIII.* generaliter ita diſſerit: *Medicus in imagine fabricanda obſer-*

Judicio Plinii nata primum Magia e Medicina.

Taliſmata a Rogero Bacone Sec. XIII. jam expreſſa.

Petri Aponenſis Amuleta Taliſmanica.

obſervet, ut anguli aſcendentis, medii cœli, occidentis ſint fortunati, & aſcendentis Dominus & eadem ratione ſecunda, ſed ſexta & Dominus ejus, infelix. Ait etiam ſanitatem fore firmiorem, vitamq́ longiorem, quam ab initio fuerat inſtituta, ſi nativitate perſpecta fiat imago, in qua hæc fortunata ponatur, ſcilicet illius ſignificator vitæ. Item vitæ datores, tum ſigna, tum Domini; præſertim aſcendens ejusque dominus. Item cœli medium locus Solis, pars fortunæ, Dominus conjunctionis vel præventionis ante nativitatem factæ. Mali, quin etiam infortunati cadant. Cæterum commenti Amuletarii antiquitatem nonnulli, inter quos Seldenus & Hottingerus ex Syrorum Teraphim (vid. Gen. XXXI. 19.) probare nituntur, quæ cum Sabæorum Tilſemis convenire, & imagines fuiſſe Magicas ad Horoſcopum factas, exiſtimant. Alii tamen penitius rem conſiderantes, conjecturis hæc potius, quam firma niti certitudine arbitrantur. Alias Sabæi, quorum jam mentio facta, Arabiæ erant incolæ Tilſemis & imagunculis Magicis fabricandis maxime dantes operam, in quibus poſt Chriſtum natum operoſiſſimos quoque fuiſſe Gnoſticos, Baſilidianos, & Valentinianos Johann. Macarius in Scripto cui Titulus: *Abraxas*, & in adjectis ei notis Joh. Chifletius abunde declarant, quibus adde prolixe de hoc argumento agentem Athanaſium Kircherum *Oedipi Ægyptiaci Tom. II. Part. II.* Ad extremum Scriptores Amuletorum famoſiores ſunt, Henr. Cornelius Agrippa, *in Occulta Philoſophia*, quem Magum fuiſſe, & canis nigri ſpecie Cacodæmonem circumduxiſſe quidam tradunt: Theophraſtus Paracelſus *in Archidoxis*, & Jacobus Gaffarellus *in Curioſitatibus inauditis, de Figuris Perſarum Taliſmanicis; Horoſcopo Patriarcharum & Characteribus cœleſtibus*, quas teſte Sponio *Itinerarii Lib. II. p.* 256. ex Manuſcripto quodam Arabico collegit, & compilavit. Sed idem poſtea Pariſiis publice revocare coactus eſt, cujus retractationem proprio nomine ac Chirographo munitam Sorellus Refutationi errorum ejus ſubjunxit. Taceo Auctores alios, e. g. Thomam Eraſtum, Leonhardum Vairum, Caſp. Bartholinum

Commenti Amuletarii præſumpta antiquitas.

Scriptores Amuletorum famoſiores.

num &c. qui *de Arte hac ſignata*, quæ externa eſt, in peculiaribus quoque ſcriptis egerunt. Sed præter illam dantur & *Signaturæ rerum internæ*, unde quid ex analogia earundem corpori humano reſpondeat colligere licet. Sunt illæ veſtigia divinitus impreſſa, & communis quædam lingua, qua omnes loquuntur Gentes, quam omnes intelligunt, qui magnum Naturæ Librum evolvunt, hac gaudentem Inſcriptione: *Cœli enarrant gloriam Domini, & plena eſt omnis Terra Majeſtatis Tuæ Deus.* Herbas inprimis atque Plantas jure vocaveris Stellas Terreſtres; quæ ſurſum velut ad matrices ſuas & originem collineant; ac quemadmodum inclinationes hominum ex notis corporum externis haud raro apparent, ita ex Plantarum exterioribus ſignis virium earundem homo admoneri poteſt. Oſvvaldus Crollius curioſum ſcripſit Tractatum *de Signaturis Internis Rerum, ſeu de vera & viva Anatomia majoris & minoris mundi*, in quo primum agit de Signaturis Plantarum, humana membra ſimilitudine repræſentantium, poſt de Morborum Signaturis. Dehinc Medicamenta a ſimilitudine juvantia, & qui venenati morbi propriis plerumque antidotis expellantur recenſet. Nec minus Signaturarum majoris & minoris mundi comparationem inſtituit, ac unde mores attraxerint homines declarat. Ita, inquit, *Animoſi, audaces, Fortes*, & *Magnanimi* Signaturas ſumpſerunt *a Leonibus & Aquilis. Amici fidi a Delphinis*, quorum propenſio in homines ex Hiſtoriis nota, itemque, *a Porcis* quorum uno læſo & grunniente, grunniunt accurrendo & ſuppetias ferendo reliqui catervatim omnes. *Amici fraudulenter miſericordiam mentientes a Crocodilis*, qui lacrymis ſub ſpecie miſericordiæ decipiunt. *Adulatores a Felibus & Canibus*, cauda obblandientibus. *Adulteri a Sargo*, mire ſalaci piſce, qui e mari egreſſus alienas fœminas deperit, fœdoque Caprarum amore tenetur, ſicuti deſcribitur ab Oppiano:

Signaturæ rerum internæ.

Oſvvaldi Crollii de Signaturis internis Rerum Tractatus.

Unde Signaturas ſumpſerint homines?

Invadit Sargos Caprarum mira cupido,
Qui madidi ſimas cupiunt tractare capellas,

Montanis gregibus, quamvis tot agmina Ponti.

Caſti & cælibes a Monocerote, qui in Symbolum Caſtitatis in Mariæ Virginis ſinum caput inclinans ab antiquitate depingitur. *Damnum ſibi ipſis inferentes a Turdis*, cacantibus ſibi proprium malum, videlicet viſci gluten, quo poſtea capiuntur. *Devoti ab Alauda*, quæ ante & poſt cibum volando verſus cœli convexum, Deum hymnis ſuis laudat. *Fœcundæ fertilesque mulieres a lepore & cuniculo*, quæ animalia duodecies in anno generant, pariuntque. *Impudentes a Muſcis*, quæ licet ſæpius abactæ nihilominus redeunt. *Inimici maledicentes ab Angve*, qui nullo alio pollet membro, quam ore. *Infenſi omnibus ab Angvillis*, quæ ſeorſum ab aliis piſcibus degunt, nec junctæ illis inveniuntur. *Iracundi a Gallis Indicis* præ nimia ira intumeſcentibus. *Loquaces a Pſittacis, Graculis & picis*, nam

Pica loquax, varias modulatur gutture voces,
Scurrili ſtrepitu, quicquid & audit, ait.

Prædones a Lucio piſce & Accipitre, Inde Naſo:

Odimus Accipitrem, quia ſemper vivit in armis

Ridentes a Meo ave, riſum & cahinnum humanum ad miraculum imitante. *Sapientes & Providi a Formicis & Apibus*, quæ pro hiemis neceſſitate ſibi providere norunt & tutas parare latebras. Quin & vices ſideris Formica obſervat, dum Interlunii tempore ceſſare, & in Plenilunio noctibus operari dicitur. &c. Præterea & Mechanicos artificiorum ſuorum modum didiciſſe a Brutis animalibus demonſtrat, e. g. *Ædificandi artem a Cochleis, Hirundinibus, & induſtrioſiſſimis Apibus. Fabricandorum armorum ſcientiam a Cancris, Crocodilis & Teſtudinibus. Natandi artem ab Anſeribus & Amphibiis animalibus. Nendi a vermibus ſerivomis. Textoriam & Venatoriam ab Araneis* &c. Denique ipſos quoque medicos & Chirurgos multa morborum remedia, variasque rerum virtutes ab iisdem Animantibus edoctos aſſeverat, ut, *Vomicæ curationem a Capreis Sylveſtribus*, quæ montibus oberrant, paſcunturque odoratis herbis, & nardo præcipue. His ſanguis putre-

Mechanici artificiorum ſuorum modum a Brutis animalibus didicerunt.

Medici quoque & Chirurgi multa morborum remedia ab iisdem Animantibus edocti,

putreſcit intra cutem & carnem. Concepta ſanies, antequam vomica rumpatur, ſuapte natura ad maturitatem tendit, ad quam cum ventum fuerit, fera titillante humore laceſſita, ſaxis & coribus magno oblectamento ſeſe affricat, donec facto vomicæ emiſſario tota ſaniei vis ſupra lapides effundatur. *Venæ ſectionem & Scarificationem ab Hippopotamo*, qui dum aſſidua ſatietate ſe gravatum ſentit, arundinem ingreditur, ſeque ſcabit tam diu, donec rupta vena ſufficiens ſanguis emiſſus ſit, aperturamque poſtea limo ſeu cœno ſuperinducto ſanat. *Enematum uſum ab Ibice*, quæ roſtri aduncitate eam proluit partem, qua ciborum onera redduntur. Itemque *ab Ardea*, ſuo ſibi roſtro aquam marinam clyſteris loco infundente. *Vomitivorum & Catharticorum uſum* 1. *a Canibus*, qui eſu graminis ſe male affectos per ſuperiora & inferiora purgant. 2. *a Laro hiante* (ave aquatica) qui adminiculo duarum arborum preli inſtar ſe cibo nimis repletum exonerat. &c. &c. Huc uſque laudatus Crollius, juxta quem & Bartholomeus Carrichterus *de Signatura Rerum* Tractatum quondam promiſit, in quo Plantas tanquam ſtellas terreſtres ad Cœli ſtellas accommodare ſibi propoſuit, qui num publicam aſpexerit lucem non conſtat? Videatur præterea de hoc argumento Paracelſus *in Arte Signatoria*, nec non Auguſtus Etzlerus, Albimontanus, *in Iſagoge Phyſico-Magico-Medica*, in qua Signaturæ non paucorum Vegetabilium & Animalium tam internæ, quam externæ depinguntur, ex quibus Mundi ſuperioris Aſtralis, cum inferiori Mundo convenientia & influxus, mirabilisque & occulta Sympathia & Antipathia rerum, manifeſte elucent. Prodiit liber ille Argentinæ Anno 1631. 8vo. E contrario autem ſunt etiam, qui fabuloſum plane arbitrantur, quod de aſtrali & magica virtute Signaturarum in plantis allegati Auctores tradunt. Nominatim Franciſcus Redus, Nobilis Aretinus, *in Obſervationibus de Viperis p. m.* 46. refutat Oſvvaldum Crollium, quod is, quia Spinæ Capparum habent ſignaturam dentium viperinorum, Cappares eſſe ſummum & præſentiſſimum

Barthol. Carrichteri promiſſus de ſignatura rerum Tractatus.

Paracelſi & Etzleri Ars ſignatoria approbata.

Eadem a Fr. Redo refutata.

mum remedium ad ſanandos viperarum morſus concludat. Ego, inquit, feci experimentum, non ideo quod ſperarem vel crederem verum eſſe effectum, ſed ut poſſem cum veritate ſcribere, me comperiſſe. Et ipſiſſima hac veritate confiteor Tibi, quod optimo ſtudio expertus ſum aliquot alias celebres Herbas a Dioſcoride & Plinio deſcriptas, ſemperque deluſus ſum; nec unquam mihi contigit videre magna ea miracula, quæ illis attribuunt. Unde placuit mihi credere, aut quod illæ non habuerunt tantas facultates, aut ſaltem habuerunt *Temporibus antiquis, quando boves loquebantur, & Cœlum plures benignitates produxit, quam nunc ſolet.* Hæc Redus.

§. XXV.

Curatio morborum per Transplantationem, dicta alias Curatio Magnetica.

Præter verba & characteres ſive ſigna, curari etiam Morbi ſolent *per Transplantationem.* Vocatur illa Curatio *Magnetica* & *Sympathetica*, quia mutuo & communi ſpirituum conſenſu perficitur, itemque, quia in diſtans fit, *Diaſtatica*, certamque requirit mumiam ſeu vehiculum, ut ſunt, e.g. Sanguis, ſudores, urinæ, ſputa, alvi feces, capilli, unguium ſegmenta &c. cum quibus ſpiritus transplantantur, cujus curæ modos Henningus Scheunemannus, Andreas Tentzelius, Kenelmus Digbæus, Johan. Sophronius Kozak, Guilielmus Maxvellus, Scoto-Britannus, Sebaſtianus Wirdig *in Nova Medicina Spirituum*, & alii, fuſe lateque deſcripſerunt. Clariſſ. Thomas Bartholinus tanti fecit hanc curationem, ut pro magno naturæ myſterio eandem habuerit, cujus tres claſſes conſtituit, ut ſcilicet fiat Transplantatio vel in Animalia bruta, vel in cadaver humanum, vel denique in quaſcunque res inanimas. Verba ejus huc ſpectantia, quæ leguntur in *Theatro Sympathetico aucto p. 528. ſeq.* hæc ſunt: Magnum Naturæ pando myſterium, Transplantatio morborum, ſtupendum eſt remedium, quo ægritudines hujus vel illius transferuntur vel in animal brutum, vel in alium hominem, vel in rem inanimatam. Superſtitioſa quidem plurimis videtur curatio, ſed ſi quidem naturalia adhibentur remedia, nulla concurrente ſuperſtitione aut verbis

Thomæ Bartholini de ea ſententia, varieque Experimenta.

verbis aut characteribus, aut geſtibus quanquam non ſemper manca mortalium mens rationem aſſequatur, damnare non auſim, quod experientia plures comprobarunt. In ſacris veſtigia quædam Transplantationis hujus obſervo, quanquam miraculoſæ, de agno apud Moſen & porcis in Evangelio. Primus is modus eſt transplantationis morborum in animalia bruta. Nonnulli *Phthiſicos* ſanant, evacuato ex brachiis ægrorum ſanguine, & gallo gallinaceo propinato. Flud Anglus *Podagram* cujusdam in cane familiari quocum dormiebat, fertur transplantaſſe, quæ deinde torquebatur canis certis periodis, quemadmodum ante Dominus. Sanguine ex Mediana ægrotantis extracto, ovi gallinacei teſtæ artificioſe incluſo & deinde ovo gallinæ per 14. dies ſuppoſito, poſtmodum famelicæ exhibito, *Icterum*, morbosque quoscunque ex ſcorbuto, Cachexia, Hydrope ortos abolere apud multos innotuit. Sunt apud nos qui experti ſint, morbos plerosq; curari, ſi reſciſi ungues ex manibus pedibusque ægrorum alligentur piſci vivo & in mare demittatur piſcis. De hominibus alii fide digni obſervarunt, *ſtrumas aliosque tumores* aboleri, ſi pars affecta affricetur ad manum cadaveris humani, ita enim ſenſim evaneſcere tumores prout ſenſim putreſcit cadaver, quod tardius hyeme, æſtate citius contingit. Frequentior tertia ſpecies Transplantationis in res inanimas quascunque. In folia ſæpe vetulæ Calabricæ morbos transferebant, ut mihi teſtabantur. P. Caſtellus Clariſſimus Meſſanæ Medicus expertus eſt *Hæmorrhoides*, ſi tangantur tuberoſa radice Chondrillæ, ſiccari, ſi chondrilla ſiccetur, corrumpi vero, ſi corrumpatur, quare ſub camino exſiccandam ſuadet. Petiam ſanguine imbutam ſub cineribus calidis poſitam *Menſes* ſiſtere ſcribit Panarolus *in Faſcicul. Arcan.* Duplex *Scirrhi lienis* curati ſympatheticum remedium deſcribit Joh. Bapt. Sitonus *Iatroſoph. Miſcell. Tract. 29.* Prius eſt, ſi trium vel quinque noctium urina ab ægro ſcyrrhum lienis patiente micta, ſingulis auroris cum ſufficiente cineris communis quantitate commiſceatur, ſolisque radiis ſiccandum quotidie exponatur

Transplantatio in Animalia bruta.

in cadaver humanum.

in res inanimas quascunque.

tur totum mixtum illud ex urina & cinere, donec exſiccatione peracta tota maſſa igni domeſtico apponatur, & diſſolvi paulatim ex ſe permittatur, qua maſſæ illius diſſolutione perfecta diſſolutum eſſe volunt & ſcirrhum: Secundum autem fit, ſi ex urina ſcirrhum patientis hominis phiala vitrea impleatur, ſtupaque lini vel cannabis aut communi papyro clauſa humi ſepeliatur ab homine jejuno, & ibi dimittatur quouſque tota abſumpta ſit urina, qua conſumpta urina conſumptum dicunt ſcirrhum. Generoſus quidam vir in Patria noſtra *ad Febrem* aliud ſecretum mihi communicavit, quod ſuccedere in propria uxore expertus eſt. Ovum in urina ægræ inſtante paroxyſmo excreta ebulliat, donec omnis humiditas ſit abſumpta. Tum excorticatum ovum ſterquilinio immittatur, & quam cito a formicis conſumitur, tum prompte febris ceſſat. *Lues venerea & cancri* perſanari dicuntur, ſi baltheus Mercurio illitus corporique applicatus profunde in terram demergatur. *Ad Quartanam* alii hoc commendant: Ægri urina in olla nova excipiatur, miſceaturque illi farina ex ſiligine, & in pultem redigatur. Puls arbori ſeu ceraſo ſeu alii illinatur, ut avibus cedat in prædam, tantum enim quartanæ decedet, quantum ex pulte aves comederint. Sunt teſte Schrödero *l. 5. Pharm. Med. Chym. claſſ. I. §. 23.* qui ad *Quartanam* capillos patientis cum aliis in corpore diſperſis pilis permixtos ovo imponunt, duriter coquunt, & avibus deglutienda objiciunt, qua ratione Quartanam curatum iri volunt. Lardo perfricatos *Verrucas*, poſtea in terram defoſſo evanuiſſe experta mihi mulier retulit. Idem ſua experientia confirmat Verulamius. Puer enim admodum in digito *Verrucam* habuit circa annum ætatis ſuæ decimum ſextum cum Pariſiis degeret, ſenſim in utraque manu ſubnaſcentibus pluribus ad minimum centum menſis ſpatio. Angeli oratoris uxor, fœmina minime ſuperſtitioſa dixit quodam die velle ſe quicquid verrucarum manus fœdabat, tollere. Poſt accepit lardi particulam, pelle non exutam; cujus pinguedine illevit omnes verrucas, & inter eas quæ pene ipſi eo usq; fuerant coævæ.

Clavo

Clavo deinde affixam lardi particulam ad poſtem feneſtræ cubiculi ſui, quod meridiem ſpectabat, ſoli expoſuit putrefaciendam. Succeſſus fuit, quod omnes verrucæ intra ſeptem menſes prorſus evanuerunt, etiam illa, quæ reliquas ætate anteibat. Exemplum habet Salmuth. *Cent. 3. Obſ. 34.* intenſiſſimi *doloris brachii* per transplantationem ſublati. Corallos enim rubros cum foliis quercus contuſos partique affectæ ad ſuppurationem usque impoſitos, in foramen in radice quercus orientem verſus ſpectantis mane terebra factum immittebant, & cuneo ex eadem arbore obturabant. Dolor inde plane ceſſavit, & cum refoderetur æmuletum, extemplo cruciatus ſæviores recurrebant. Ramum ſalicis *dentibus ſcorbuticorum* alii affricant, & fumo camini exponunt, ut cum rami exſiccatione ſanentur dentes. Nihil tritius, quam faſcias ægrorum patibulis ſuſpendi, quod Transplantationis beneficium eſt, ſi ſuccedat. *Hydropicos* veſica bubula ægrotantis lotio repleta in furno fumante aliquandiu ſuſpenſa, & deinde effuſo lotio ac veſica in cloacam conjecta detumeſcere narrat Jo. Löſelius *de Podagr. Sect. 2. Membr. 2. Art. 2.* Ubi & transplantatoriam artem *Podagræ* incipientis ita deſcribit: Ægro pilos in utroque crure demunt, & inſimul ungues manuum pedumque ſtato tempore, vere ſcilicet, arboribus de integro ſuccum recipientibus & quidem propridie ante novilunium, reſecant, poſt terebra, in populo alba vel quercu vireſcente, foramine facto ad medulloſam usque arboris partem, unguium ſegmina & pilorum filamenta in locum excavatum, nullo ſequeſtri adhibito transportant, foramine ligneolo ex arboris cujusdam ramulo fabricato, accurate & profunde clauſo. Ligneoli propendens particula proxime arborem ſecuri amputatur, & admoto fimo vaccino ſaucia ligni pars propediem optime deligatur. Quodſi trimeſtri ſpatio malum podagricum haud recurrat arborem magnetica virtute efficaciſſimam arguit. Similis huic transplantationi eſt balneum lactis, quo ſe non ita pridem nobilis fœmina Cimbrica immerſerat occulto morbo laborans, quod lac porcis exhibitum,

Ars transplantatoria Podagræ incipientis.

omnes

omnes enecabat, ægra convaleſcente &c. Quibus a Bartholino adductis experimentis addi facile poſſent alia quam plurimâ; verum inſtituti noſtri non eſt de hac morborum ex uno ſubjecto in aliud Transplantatione commentarios conficere, quæ *num Magica ſit* Joh. Chriſtianus Frommannus in Tractatu *de Faſcinatione ſub finem p. 1002. ſeq.* prolixe diſputat, quo Lectorem ablegamus, properantes hic ad aliud remedium Muſicam videlicet.

An Transplantatio morborum ſit magica?

Muſica præſtantiſſimum contra Tarantularum morſus remedium.

Notum eſt quod præſtantiſſima contra Tarantularum morſus medicina ſit citharæ, lyræ, tympani parvi, cymbali, tibiarumque ſonus, quo audito Tarantati (ſic enim ictu Tarantulæ læſi nominari ſolent) omnibus fere ſenſibus antea privati reviviſcunt quaſi, manusque & pedes ſecundum melodiam muſicam, movere incipiunt.

Georgii Baglivi de Tarantula diſſertatio.

Georgius Baglivus in Romano Archilyceo Anatomes Profeſſor edidit Anno 1696. *de Praxi Medica ad priſcam obſervandi rationem revocanda* Tractatum, cui Diſſertationem *de Tarantula* ſubjungit, quam ideo publicavit, quod illi qui ante ipſum de hoc animalculo commentati ſunt, vel ex alienis dictis ſcripſerint, vel plurima ad arbitrium finxerint, nemo autem, (Epiphanium Ferdinandum, Apulum, tamen excipit,) viderit Apuliam, ubi Tarantula vim ſuam potiſſimum exercet.

Tarantulæ deſcriptio.

Hancque a Tarento nobiliſſima Apuliæ urbe nomen adeptam, ex araneorum fila texentium eſſe genere tradit, magnitudine æquare vel etiam ſuperare glandem, octoque habere pedes, quorum ſinguli terna agnoſcant internodia, duosque anteriores reliquis minores eſſe. Corpus, pergit ille, dividitur in duas partes principaliores, thoracem & ventrem, quæ tenui ligamento ſeu nodulo uniuntur. Caput thoraci & humeris continuum eſt, ex ejusque ore duo tela prodeunt, ſimilia forcipi hamatæ, quorum apex acutiſſimus eſt, ſuntque quaſi duo veneni emiſſaria. Poſt forcipes duæ occurrunt antennæ, quæ prope illas oriuntur, duo habentes internodia, extremusque harum antennarum apex in maribus latior eſt & craſſior, in fœminis acutior & ſubtilior. Oculos habet octo læves & lucidos, nec monticulis ſive tuberculis exaſperatos,

&ex

& ex his quidem quatuor majores, hinc inde ad latera capitis ſitos, reliquos minores, vix oculo nudo conſpicuos, linea parallela ſub primis diſpoſitos, colore quandoque nigro, quandoque ſubcœruleo. Eſt animal piloſum, ejusque color externus varius. Nonnullæ enim Tarantulæ æmulantur colorem coturnicum, aliæ cineritium vel ſubalbum, aliæ ſubnigrum, ad inſtar coloris pulicum, ſuntque demum quæ maculis hinc inde ſtellatis conſperguntur. Cutis illarum mollis eſt, in maribus tamen durior. Viſcera mollia & friabilia ſunt, ut vix poſſit minima eorundem ſtructura determinari &c. Noxiæ tantum ſunt Tarantulæ, quæ Apuliæ campos incolunt, æſtivo tempore, præſertim urente Canicula, quia tunc a flagrantiſſimis Solisradiis venenum earum exaltatur, ipſæque aguntur in rabiem, ut irritatæ pariter & non irritatæ quoscunque ſibi obvios, vigilantes æque atque dormientes impetant. Morſus tempore exiguum, vixque perceptibilem liquorem eructant, qui utrum venenum ſit, an potius inflammatorum venenatorumque ſpirituum vehiculum incertum eſt. Hieme ſi mordent, non offendunt, nec in alias translatæ regiones; imo quæ per montes Apuliam terminantes vagantur, quocunque mordeant tempore, innoxiæ ſunt: Qui punguntur a Tarantula, ſentiunt ictum a formica aut ape inflictum. Demorſa pars quandoque dolore, quandoque ſtupore inſigni afficitur, circulo livido, nigro aut ſubflavo coloratur, & paulo poſt in tumorem acerbiſſimum commoventem dolorem, attollitur. Paucis elapſis horis patientes ingenti cordis angore corripiuntur, & generatim loquendo talia in ipſis occurrunt ſymptomata, qualia in maligna febri obſervari ſolent: tandemque venenum illud melancholiam creat, & in liquido nervorum, ſeu ſpiritibus animalibus ſedem præcipue figit. Non autem ſolum, quamdiu Tarantula vivit, viget venenum, ut falſo nonnulli ſcripſerunt; ſed in his etiam, qui remediis ab imminenti morte liberantur, adeo intime veneni ſemina humoribus inſeruntur, ut vix exſtirpari poſſint, ſed quotannis circa illud potiſſimum tempus, quo quis

Morſus.

 demor-

demorſus fuit, repullulent, maximaque cum vehementia infeſtent, niſi ſtatim ad conſueta remedia confugiatur. Quibus ita enarratis, de ipſis Remediis malo huic adhiberi ſolitis Clariſſ. Auctor diſſerit, quæ tamen omnia vana eſſe ſcribit, niſi adhibeatur præcipuum antidotum Muſica, qua audita, quamvis inſtar apoplecticorum jaceant ægri, manus ſenſim, pedes, & reliqua denique membra movere incipiunt, donec in pedes erecti ululent, ſuſpirent, & choreas inchoent, quas frequenter duas tresve horas continuant. Poſtquam vero ad abſtergendos ſudores, viresque reficiendas in lecto quieverunt paululum, eadem vehementia ad ſaltationes proruunt, & duodecim fere horas choreis viciſſim inſtitutis impendunt, usque dum tandem omnibus ſe ſolutos ſymptomatibus, quod fit frequentiſſime poſt tertium vel quartum diem, ſentiant, ſicque per totum illum annum a pravi morbi inſultibus immunes vivunt. Redeunte vero anni tempore, quo a Tarantula admorſi fuerant, ſi per conſuetas choreas morbi vehementiæ non antevertunt, paroxyſmus derepente ingruens illos occupat, ut ubicunque reperiantur, concidant velut apoplectici, aphoni, cum denigratione faciei & extremorum, ſique nec tunc ſaltent, toto illo anno miſerrime diſcrucientur. Denique excitantur Tarantati ad ſaltandum non ſolum diverſis ſonorum modis, prout a diverſa ſpecie Tarantulæ icti fuerunt, ſed etiam peculiaribus delectantur inſtrumentis, alii fiſtula paſtorali, alii tympano parvo, alii cythara, alii lyra; omnes tamen velociſſima ſonorum modulamina deſiderant, quibus inſtar amentium concitantur & moventur. Quod vero ipſæ Tarantulæ Muſica gaudeant, & ad ſaltandum impellantur, majori probatione egere putat Baglivus, qui hanc ipſam materiam in memorato Tractatu, a Collectoribus Actorum Lipſienſium Anno M DC XCVIII. Menſe Januar. excerpto, pluribus proſequitur. Atque hæc ipſa noviſſima, & quodammodo domeſtica relatio cum aliorum documentis convenit, viderique poſſunt teſtes hujus rei oculati antiquiores Alexander ab Alexandro *Genialium Dierum*

Curatio per Muſicam.

Teſtes huj9 rei antiquiores

Dierum Lib.II. Cap.XVII. & Epiphanius Ferdinandus, qui *Hiſtoria LXXXI.* refert ſenem 91. annorum adeo debilem, ut non niſi ſcipione innixus ambulare poſſet, morſum a Tarantula, audita Muſica veluti capreolum ſtatim ſaltaſſe & tripudiaſſe. Quoad ultimum tamen a Baglivo Auctor hic diſſentit, ipſas etiam Tarantulas ad ſonum citharæ, tympani parvi, tibiarum, cymbalorum & fidium ſaltare aperte ſcribens, additque in majorem fidem: *Qui nobis non credit, veniat ac videat, ac periculum faciat. Nam verisſimum eſſe, quod ſcribimus inveniet.* Quin alia etiam Animalia a Tarantula læſa ſaltaſſe idem refert, ſeque vidiſſe Veſpam ab hoc animalculo morſam fuiſſe, & cum forte fortuna ibi eſſet Citharœdus, citharamque pulſaret, & Tarantulam & veſpam tripudiare cœpiſſe &c. Neque prætermittendus hic Athanaſius Kircherus, qui *de Arte Magnetica Lib. III. Cap. II.* hoc argumentum diligenter pertractat, adducens inter alia Metra Clauſulasque Harmonicas, quas Citharœdi in curam eorum, qui a Tarantula ſunt infecti, adhibere ſolent. Cujus vero naturæ Tarantularum venenum ſit, qua ratione in Tarantatis operetur, per ſonosque illi reſtituantur non convenit inter Auctores, quorum diverſas ſententias in peculiari *de Tarantiſmo* Diſſertatione, Cl. Bernhardus Albinus, Electoris Brandenburgici Conſiliarius & Archiater, ſtudioſe conquiſivit. Utcunque id eveniat, colligimus inde, occultam quandam ad excitandos ſpiritus, commovendosque animos Muſicæ ineſſe vim, quam in Phreneticis experientia ſæpe comprobavit. Quid dicam de Heroibus, quorum intempeſtivus impetus concentuum ſvavitate haud raro fractus & ſedatus, quemadmodum Timotheus Mileſius in Muſica & modulis ita excelluiſſe perhibetur, ut Alexandrum Magnum ad capeſſenda arma, eademque rurſus deponenda hac arte ſua ſtimulare potuerit? Ex recentiori Hiſtoria ſuccurrit exemplum Orlandi Laſſi, Belgæ, celeberrimi ea ætate Muſici, qui referente Thuano, a Carolo IX. Galliæ Rege, cum is neſcio quibus conſcientiæ furiis & inſomniis poſt Lanienam Pariſienſem agitaretur, accerſitus eſt e No-

Alexander ab Alexandro & Epiphanius Ferdinandus.

Athanaſii Kircheri conſenſus.

Occulta ad excitandos ſpiritus, commovendosq; animos Muſicæ vis.

e Norico, ut ad tranquillitatem mentis Regem revocaret. Idemque, ut Sacra profanis miſceamus, teſtatur exemplum Saulis Regis qui cum Spiritu Domini malo ad furorem incitaretur, remedium & mitigationem in Muſicis inſtrumentis invenit. Quanquam, ſi dicendum quod res eſt, ſive melancholia, ſive ipſo Dæmone agitatus fuerit Saul, non mere naturali & ſonorum, ſed divina etiam vi effectum, ut pulſante Davide citharam, hymnosque & Pſalmos canente ad mentem ille redierit, fueritq; adeo naturalis cauſa cum Divina hic conjuncta, quo de pluribus differentem vide Caſp. Schottum *Magiæ Univerſ. Part. II. Lib. V. pag. 229. ſeq.* Non poſſum quin Tarantiſmi occaſione tribus ſaltem verbis mentionem faciam decantati illius mali, quod *Choream S. Viti*, (lingua noſtra vernacula den Veits Dantz) appellant. Hoc qui laborant dies noctesque ſaltare geſtiunt: quem affectum nonnulli ad ἐνθουσιασμόν veterum, alii vero ad cauſas naturales humorem malignum ſcilicet, Tarantulæ veneno ſimilem generatum in corpore referre ſolent. Apud Vincentium Bellovacenſem aliosque Auctores legimus ex maledictione Sacerdotis Anno M XII. in Cœmiterio pagi Kolbeck / ſiti in Epiſcopatu Halberſtadtenſi, quindecim viros, tresque fœminas integrum annum continua ſerie choreas duxiſſe; quod ſi verum, malum hoc pœnæ loco a Deo immiſſum eſt. Ita refert quoque Felix Platerus *Lib. I. Obſervat.* vidiſſe ſe fœminam Baſileæ, cui „ Magiſtratus viros aliquot robuſtos conſtituerat, qui alternatim „ uno feſſo, altero ſuccedente cum ea dies noctesque tripudia- „ rent. Quod fere menſis ſpatio ſpectantibus multis duravit „ fere ſine intermiſſione, etſi ſolearum pedum ejus cutis attrita „ eſſet. Et licet aliquando ut cibum caperet, & ſomno correpta, „ ſedere cogeretur, geſtu tamen motuque inquieto corpus nihilo „ minus veluti ſaltans agitavit. Sed ſatis de hoc inſaniæ genere, cui olim certa quadam ratione *Furor Corybantæus* reſpondit, quo qui corripiebantur inſanientium more caput jactabant: vid. de eo Servat. Gallæus *in Notis ad Lactantium p. 91.*

Chorea S. Viti, der Veits Dantz.

Furor Corybantæus.

§. XXVI.

§. XXVI.

Supereſt ut *de Curatione per contactum* nonnulla in medium afferamus. Nota eſt Uvulæ relaxatæ Cura, quæ bracchii frictione in locum ſuum retrahitur, cujus Stephanus Blancardus, Practicus Amſtelodamenſis *in Collectaneis Phyſico-Medicis*, meminit. Quod præterea affectus allii tollantur quoque per affrictum D. Sebaſtianus Wirdig *in Nova Medicina Spirituum Lib. II. Cap. XVII. p. 260. ſeq.* variis experimentis declarat. Apud Sinenſes & Japones *Acupunctura* magnam in praxi medica partem abſolvit, ita ut peculiares Acus adminiſtratores Artiſtæ, Sinenſibus *Xinxieu* & Japonenſibus *Fariatte* appellentur: Cujus quidem Acus deſcriptionem, applicandique rationem ac uſum Wilhelmus Ten Rhyne M. D. *in Mantiſſa Schematica* Diſſertationi *de Arthritide*, Anno 1683. Londini publicatæ, annexa ſuppeditat & oſtendit. Quis eſt porro qui non inaudiverit de ſingulari illa virtute, qua Strumis laborantes Tactus beneficio reſtituuntur, quod munus Galliæ Angliæque Regibus peculiare? Felix Faber *Hiſtoriæ Suevorum Lib. I. Cap. XV.* tribuit id etiam Comitibus de Habſpurg, & Petrus Bungus in Tractatu *de Myſteriis Numerorum Cap. de Num. VII.* Maſculo *Septimo* non interveniente puella nato; quod ipſum licet a multis vocetur in dubium, confirmatur a P. de Lancre, qui ſe multa vidiſſe exempla de Strumoſis a Maſculo *Septimo* curatis perhibet. Et Cl. D. Joh. Joachimus Zentgravius, qui de hoc argumento ſcripſit Diſſertationem, Maſculum ejusmodi *Septimum*, Medicinæ operam dantem, ſtupenda in curandis Strumis præſtitiſſe aſſeverat, iisdemque, quæ ille adhibuit, medicamentis alios, etiam feliciſſimos Medicos nihil obtinere potuiſſe. Sed revertendum ad prædictos Monarchas. Quodque ad Reges Galliæ primum attinet, Parlamenti Tholoſani Præſes Gramondus *Hiſtor. Gall. Lib. I. p. 19.* ita actum recenſet: Sacris im„poſitus finis, *tactu Struma laborantium (morbus eſt ſupra curam,* „*niſi quod datum deſuper Regibus Galliæ, ut tactu reſtituant ea pe*„*ſte infectos haud indignis operantis DEI miniſtris.) Poſitus in ſta-*

Curatio per contactum.

Relaxatæ Uvulæ cura.

Acupunctura apud Sinenſes & Japones uſitata.

Strumis laborantes Tactus beneficio reſtituti.

Munus hoc Comitibus de Habſpurg & Maſculo VII. non interveniente puella nato, a quibusdam vendicatum.

Regibus Galliæ proprium id eſt hæreditarium. Gramondi de eo teſtimonium.

tu innocentiæ Rex, per gratiam pœnitentiæ ſacramento infuſam, perque Euchariſtiam poſſeſſor ejus, qui poſſidet omnia ad Marculſi ædem venit. Conglobatur plebs eo morbo invalida, jacetque circumfuſa in ſpem medelæ certam. Præibant Medici explorando morbo, ne quis rei ſacræ illudens mentiretur Strumam. In tranſitu Rex, ſuperimpoſita capiti manu, in hæc verba operatur : TANGIT REX, SANAT TE DEUS : *Stipabat Epiſcopus Bajonenſis, nummoſque viritim diſtribuebat ægris. Nec vana fides tactui, cui ſubmittunt ſe Europæi omnes, præcipue Hiſpani, vetere odio noſtra improbantes, eoque nihil ſuſpecti. Sane jampridem deſiiſſent accurrere, ſi vacuus eſſet effectu ſalutari hic tactus.* Quibus gemina tradit Jo. Limnæus *Notitiæ Regni Franciæ Lib. II. Cap. V.* hæc ſribens: *Strumis laborantes, quotquot numero ſunt, poſtquam ab Archiatro Regio ejusque collegis, ut & Chirurgis aulicis, diligenter examinati, quo morbo infecti ſint, ſub dio, quod Turonibus, ſeu in ambulacro quodam ſpatioſo, ut Pariſiis in Lupara, en la grande gallerie, vidi, conveniunt, ibique ab illis, quorum muneris hoc eſt, ita collocantur, ut primum locum teneant Hiſpani, hos ſequantur alii exteri, & ultimi ſint Galli. In duplicem enim lineam ut plurimum diſparantur, quarum una a dextris, altera a ſiniſtris; tanto inter utramque ſpatio relicto, ut ad minimum tres quatuorve perſonæ, uno ordine ſine impedimento incedere poſſint. Ubi tempus adventus regis appropinquat, procumbentes in genua eum præſtolantur. Interea exacta ſit inveſtigatio, an cuiquam eorum culter ſit, forfex, vel aliud quippiam, quo lædere Regem poſſit; & quicquid hujus generis eſt removetur. Ad ingreſſum Regis junctas manus, more ſupplicantium, elevant morboſi. Præcedunt prætoriani milites, officiarii aulici, nec non ſceptro-geruli: ſequitur Rex nudo capite, devote orantem geſtibus repræſentans: Medici regii a tergo ægrorum ſunt, quorum capita ſtringentes, uniuscujusque Regi tranſeunti quaſi offerunt. Hic extenſo paulisper brachio dextro, manu perfunctorie, vel leviter tangit deceſſatim faciem oblatam, & audit verba :* LE ROY TE TOUCHE, DIEU DE GUERISSE

Itemque Joh. Limnæi.

(REX

(REX TE TANGIT, DEUS TE SANET:) *Hæ ceremoniæ, eademque verba reiterantur ad ſingulos; inſequentes autem Eleemoſynarii unicuique horum, quos tetigit Rex (vel loco viatici, vel in rei geſtæ memoriam) aliquantum pecuniæ tradunt.* Iisdemque fere Ceremoniis adminiſtrantem Verſaliæ hodiernum Regem Ludovicum XIV. in Galliis degens ipſe adſpexi; at Medicos præſentes non vidi, ſed ſolum Epiſcopum qui Regem comitabatur, & ante frontem ſingulorum, malo hoc affectorum, crucis ſignum formabat, quem qui præbebat eleemoſynam (cuivis 15 ſous) ſequebatur. Atque hunc ipſum Actum ſolennem Rex ſtatis temporibus, feſto ſc. Paſchatis, Pentecoſtes, omnium Sanctorum, & Nativitatis Chriſti repetit; Sed Ludovicum XI. ſingulis hebdomadis Strumoſos tetigiſſe *Comment. Rer. Gall. Lib. VI. Cap. VII.* Philippus Cominæus teſtatur. Quando potiſſimum, & in qua Familia hæc facultas primum exercita, non convenit inter Auctores. Sunt qui eam a Clodovæo, quinto Francorum Rege, qui ſeculo V. Chriſtianam Religionem recepit, derivant, in quam it ſententiam Stephanus Forcatulus, Clodovæum Lanicetum quendam ſtrumoſum tactu ſanaſſe aſſerens: *Intimus*, inquit Lib. I. de Imperio & Philoſophia Gall. *& fidelisſimus* (Clodovæo) *vir fuit Lanicetus nomine. Is quantumvis ſtrumis, morbo tam fœdo, quam pertinaci correptus eſt, glandulis concretis circa guttur tumentibus: cumque ruſticorum quidam experimento Corn. Celſ. admonuiſſet, ſi quis anguem ederit, liberari, idque fruſtra bis tentatum eſſet, & medicina inſuper herbis & ferro adurente armata, ac vi morbi toties ſuperata præ pudore deliteſceret, per quietem viſum eſt Clodovæo Regi ſe guttur Laniceti permulcere, & attrectare, ac confeſtim cœleſtem ſplendorem rutilis flammis totum cubile implere, & ibidem Lanicetum, nullius cicatricis nota remanente, ſanum & integrum evadere. Lætior ſolito Clodovæus pro amici ſalute anxius, cumprimum diluxit, ſurgens Deo primum operatus, periculum fecit, an tactu ſuo morbum avellere quiret: ut quidem accidit plaudentibus omnibus, & Deo gratias agentibus dulcisſimo hymno,* &

Tempus Actui huic ſolenni deſtinatum.

Quando & in qua Familia hæc Facultas primum exercita?

A Clodovæo an derivanda?

& pro re nata accommodato. - - Clodovæus eandem ſtrumas ſanandi ſacram facultatem ad liberos, & poſteros Reges Gallorum ſempiterna ſerie tranſmiſit, re Divina prius facta. Quæ, Forcatuli relatio licet juſta ſpecioſaque multis videatur, contradicunt tamen alii, inter quos hoc loco Scipio du Pleix nominandus in Tom. Rerum Francicarum ſcribens: *Ego nullum adhuc documentum, nullum veſtigium ejus gratiæ in duabus primis Regum noſtrorum familiis* (Merovinga & Carolinga) *vidi; nec veriſimile eſt, ſi ea curatione præditi fuiſſent, quin ejus temporis Hiſtorici, in Scribendis multis miraculis minoris momenti ſatis curioſi, prateriisſent iſtud tam nobile & glorioſum familiæ Regum Franciæ.* Idemque adeo ante Regimen Philippi I. (quod in Seculum XI. incidit) neque argumentum, neque exemplum ejus reperiri concludit. Cujus ſententiæ defenſorem nactus Hiſtoriæ peritiſſimum David Blondellum, qui in Genealog. Franciæ ita mentem ſuam aperit: *Ut Forcatuli fabula exploſa in Scipionis noſtri ſententiam tranſeamus, Capetingis Regibus datam curandarum ſtrumarum gratiam, ante annos* 500. *creditum fuiſſe, negare non poterit, qui Gvibertum S. Mariæ de Novingento, Laudunenſis Dioeceſis Abbatem, hæc a ſe viſa de Ludovico Craſſo, & Philippo Parente circa annum* 1135. *ad Odonem S. Symphoriani Bellovacenſis Dioeceſis Abbatem, & exinde Bellovacenſium Epiſcopum, referentem audierit.* &c. Ab hocque adeo Philippo I. virtutem deſcendiſſe, perpetuoq; ordine ad noſtra usque tempora propagatam eſſe communis habet opinio; quo de argumento plura videri poſſunt in Tractatu quem Andreas Laurentius, Gallus, Profeſſor Publ. Regisque ſui Henrici IV. Archiater & Conſiliarius *de mirabili ſtrumas ſanandi vi, Regibus Galliarum tanquam Divino chariſmate conceſſa*, ſub initium hujus ſeculi edidit.

Ante regimen Philippi I. neque argumentum neque exemplum illius curationis reperitum.

§. XXVII.

Angliæ Regibus idem conceſſum beneficium

Non minus, uti dictum, & Angliæ Regibus idem conceſſum beneficium, quod teſte Polydoro Virgilio *in Hiſtoria Angliæ* ab Edoardo III. Normanno ad eos manavit. Quod ſi verum, (recla-

(reclamant autem Britanni, Edoardo Confeſſori id acceptum referentes) a Gallis Angliæ Reges, quod vix credibile, hanc Virtutem nacti fuiſſent. Verum quicquid eſt de origine, certum tamen, Donum hoc ad Regum ſucceſſores deſcendere; modus autem quo Tactus in Anglia peragitur, a Regum Franciæ tangendi ratione quoad Ceremonias differt. De quibus ut conſtet eo melius, placet *ex Programmate*, quod Londino, ubi impreſſum, mecum attuli, totius Actus circumſtantias hic exponere. Titulum ejus, qui ita habet: *The manner of His Majeſties Curing the Diſeaſe, called the KINGS-EVIL* hæc ſequuntur:

Ceremoniæ quæ circa curationem mali, quod Kings-Evil dicitur, in Anglia obſervantur.

The Miniſters of the Kings Majeſties Chappel reading the Common-Prayers and Liturgy allowed in the Church of *England*, when the Ordinary Prayers with the Epiſtle and Goſpel is ended, the diſeaſed perſons are brought by the Kings Chirurgions into his Majeſties preſence, where by Faith and fervent Prayer they deſire help. Then is read this Goſpel next following; and when theſe words are read, *viz. They ſhall lay their hands*, &c. The King layeth both his hands on the diſeaſed perſons, and with his bare hands doth ſtroke them: which being done, the diſeaſed perſons ſtand a little aſide. Then the reſt of this Goſpel is read, *viz. So then when*, &c.

The Goſpel written in the XVI. of Mark.

JESUS appeared unto the eleven as they ſate at meat, and caſt in their teeth their unbelief and hardneſs of heart, becauſe they believed not them which had ſeen that he was riſen again from the dead. And he ſaid unto them, go ye into all the world, and preach the Goſpel to all creatures: He that believeth and is baptized, ſhall be ſaved: but he that believeth not, ſhall be damned. And theſe tokens ſhall follow them that believe: In my name they ſhall caſt out devils, they ſhall ſpeak with new tongues, they ſhall drive awey ſerpents; and if they drink any deadly thing, it ſhall not hurt them: THEY SHALL LAY

Repeat the ſame as often as the King toucheth the ſick perſon.

THEIR HANDS ON THE SICK, AND THEY SHALL RECOVER. *So then when the Lord had ſpoken unto them, he was received into heaven, and is on the right hand of God. And they went forth, and preached every where, the Lord working with them, and confirming the word with miracles following.*

VVhich Goſpel being read, then this Goſpel next following is alſo read: and vvhen thoſe vvords are read, *That light was the true light*, &c. the King ariſeth, and the diſeaſed are again brought before him; then he taketh a piece of Gold called an Angel, of the value of 10. ſhillings, vvith a hole made therein, and making the ſign of the Croſſ on the diſeaſed place, vvith prayer and bleſſing he hangeth the gold in a silck-string about the neck of every diſeaſed person: vvhen the King hath ſo put an Angel of gold about the neck of every one of the diſeaſed persons, then the reſt of this Goſpel is read, *viz. He was in the world*, &c. The diſeaſed persons ſtanding in the mean time a little aſide.

The Goſpel vvritten in the firſt of St. John.

In the beginning was the word, and the word was with God, and God was the word. The ſame was in the beginning with God. All things were made by it, and without it was made nothing that was made. In it was life, and the life was the light of men, and the light ſhineth in the darkneſs, and the darkneſs comprehended it not. There was ſent from God a man, whoſe name was John: the ſame came as a witneſs to bear witneſs of the light, that all men through him might believe. He was not that light, but was ſent to bear witneſs of the light. THAT LIGHT WAS THE TRUE LIGHT, WHICH LIGHTETH EVERY MAN THAT COMETH INTO THE WORLD. *He was in the world, and the world was made by him, and the world knevv him not. He came among his ovvn, and his ovvn received him not. But as many as recei-*

Repeat the ſame as often as the King putteth the Angel about their necks.

received him, to them gave he povver to be made ſons of God, even them that believed on his name, vvhich vvere born, not of blood, nor of the vvill of the fleſh, nor yet of the vvill of man, but of God. And the ſame vvord became fleſh, and dvvelt among us, and vve ſavv the glory of it, as the glory of the only begotten Son of the Father full of grace and truth.

This Goſpel being ended, then the King vvith the vvhole company of the Church upon their knees do pray thus:

Lord have mercy upon us. Chriſt have mercy upon us.
Lord have mercy upon us.

Our Father vvhich art in heaven, hallovved be thy name thy Kingdom come, thy vvill be done in earth, as it is in heaven, Give us this day our dayly bread, and forgive us our treſpaſſes, as vve forgive them that treſpaſs againſt us, and lead us not into temptation: Anſvver: *But deliver us from evil.* Amen. Miniſter, *O Lord ſave thy ſervants.* Anſvver. *Which put their truſt in thee.* Min. *Send unto them help from above.* Anſvver. *And evermore mightily defend them.* Min. *Help us O God our Saviour.* Anſ. *And for the glory of thy names ſake deliver us, be merciful unto us ſinners for thy names ſake.* Min. *O Lord hear our prayers.* Anſ. *And let our cry come unto thee. Almighty God, the eternal health of all ſuch as put their truſt in thee, hear us vve beſeech thee on the behalf of theſe thy ſervants for vvhom vve call for thy mercifull help; that thy receiving health, may give thanks to thee in thy holy Church, trough Jeſus Chriſt our Lord,* Amen.

Then the Prayers are concluded vith this Bleſſing, *viz.*

The peace of God vvhich paſſeth all underſtanding, keep your hearts and minds in the knovvledg and love of God, and of his Son Jeſus Chriſt our Lord: And the bleſſing of God Almighty, the Father, the Son, and the holy Ghoſt, be amongſt you, and remain vvith you alvvays. Amen.

Which being ended, the healed perſons depart, firſt giving thanks to God, and to the Kings Majeſty, and congratulating

one another for their recovery. &c. Atque hæ ſunt illæ Ceremoniæ, quarum Nobiliſſ. Jo. Albertus a Mandelslo *Itinerar. Lib. II. Cap. XXV.* meminit, ita ſcribens: Am H. Drey König Tage hab ich geſehen/wie Ihre Königliche Majeſtät von Engeland mit groſſen Ceremonien das Königs-Ubel curiret hat. Es ſeynd etliche Leute/ welche gar dicke Kehlen oder Kröpffe haben/ſelbige pflegen bißweilen um ſelbige Zeit von ferne zu kommen/ auff daß/ wenn ſonſt keine Artzeney an ihnen helffen will/ ſie durch Anrührung des Königs geheilet werden. Und iſt dieſe Cur/ welche ohne Zuthun einiger Artzeney geſchiehet/ ein gar groß Wunderwerck. Der König ſaß im Saal/ die Patienten ſo mit der Kropff-Kranckheit behafftet waren/ knieten für Ihm nieder/ der König ſtund auff/ und rühret ieglichen mit beyden Händen an. Unterdeſſen knieten drey Biſchöffe neben dem Könige/ und laſen etwas aus den Büchern/ und ſprachen den Segen über die Cur. Quid legerint memorati Epiſcopi, a Mandelslo non exprimit, patet tamen ex modo adducto Programmate, fuiſſe ex Marci Cap. XVI. verſ. 14. 15. 16. 17. 18. 19. & 20; & ex Johannis Cap. I. verſ. 1 —— 14: de quibus Ritibus qui plura ſcire avet, conferat Henrici Ludolffi Benthems Tractatum vernaculum, inſcriptum: Engländiſcher Kirch- und Schulen-Staat p. 552. ſeq. Notandum vero, hodiernum Regem Wilhelmum Henricum, quantum conſtat, nondum exercuiſſe facultatem illam; in quo quidem a Ludovico XIV. Galliarum Rege multum diverſus eſt, utpote qui, referente Adolpho Thuldeno *Lib. III. Hiſtor. p. 172*, Remis unctus, ſtatim tria fere millia Strumoſorum tetigit. Cæterum quo modo, utrum naturali, an vero ſupernaturali aliqua virtute mali Regii curatio fiat, in contrarias partes diſputari ſolet. Sunt qui Precibus S. Marculfi, ad cujus templum, Remis recens uncti Reges proficiſcitur, hoc donum deberi affirmant, cum quibus certa quadam ratione conveniunt illi, qui ad Miraculum ſimpliciter confugiunt, & vim ſupernaturalem defendunt, inter quos Martinus Delrio eſt, Diſquiſit. Mag. Lib. I. Cap. III. q. IV. ita ſcribens: *De Regibus Fran-*

Jo. Alb. a Mandelslo de his Ritibus teſtimonium.

Hodiernus Rex VVilhelmus nondum exercuit facultatem illam.

Utrum naturali, an vero ſupernaturali aliqua virtute mali Regii curatio fiat? An Precibus S. Marculfi & per Miraculum?

Franciæ res clarior, hoc illis beneficium a Deo quondam conceſſum fuiſſe, ut contactu ſtrumas ſeu ſcrofulas ſanarent. Si vis ea naturalis fuiſſet, non per traducem hæreditariam regni tranſiviſſet in Regem ſolum, excluſis cæteris Fratribus, quorum ſæpe temperies & complexio Patri ſimilior, quam Regis ipſius. Conditio quoque Sceptri ſeu Coronæ, cui comes illa facultas medica, nihil tale poterat naturaliter largiri. B. Morhofius ſcripſit quondam Roſtochii Diſſertationem *de Principe Medico*, in qua curationem hanc Miraculum vocat. *Aufer has*, inquit, *a noſtro Miraculo ſuſpiciones, ut quod Pietate prævia a Deo impetratur, quodque Deus ſpeciali gratia Majeſtati Regiæ concedit.* Quam ſententiam ſuam porro ita confirmat: *Argumento eſſe poſſunt actus plus quam humani, apparatus religioſi, preces, jejunia, confeſſio peccatorum, vita pura & ſancta, quam inprimis (referente Phil. Honor. in Relat. de Regno Gallic.) commendavit filio Ludovico Hutino morti vicinus Philippus Pater, monuitque ſine illa nullum fore locum miraculo.* Ex hocque fundamento Idem in Polyhiſtore Cap. XII. de eo, quod in Diſciplinis Divinum eſt, diſſerens, vim medicam in morbis per Tactum curandis ad τὸ θεῖον refert, addens, fuiſſe in Anglia quendam, *Valentinum Greatreak* dictum, qui idem felici ſucceſſu fecerit, ut ſunt de ea re multorum fide dignorum hominum perſcripta teſtimonia &c. Verum enim vero non puto negari poſſe, multas in talibus fraudes occurrere, id quod vel *P. Marci d'Aviano* exemplum comprobat, de cujus vel fictis a Pontificiorum clericis, vel ab hoc & illo imaginario ægro præſumptis curationibus prodigioſa circumferuntur. Contra vero qui cauſis naturalibus reſtitutionem Strumoſorum adſcribunt, in diverſas, quandoque & ridiculas eunt ſententias, cujus generis hæc ipſa Cardani eſt, qui in *Lib. de Contradicent. Medicis* Francorum Reges *e longo Aromatum eſu* facultatem hanc ſanandi accepiſſe exiſtimat. Qua probabilior multis videtur aſſertio eorum, qui beneficio *Olei* cujusdam, vel *Balſami* efficaciſſimi, pauciſſimis ſub juramento ſilentii noti, manibus vel extremitati digitorum, antequam ſtrumoſi tangantur,

Valent. Greatreak in Anglia Tactu morbos curavit.

P. Marci d'Aviano curationes.

Diverſæ ſententiæ provocantium ad Cauſas naturales, e. g. ad Eſum Aromatum, ad Oleum vel Balſamum efficaciſſimum.

 alliti,

ad vires Phantaſiæ & Aſtrorum.

alliti, laborantes curari opinantur. Alii vel viribus *Phantaſiæ*, vel *Aſtrorum* etiam hos affectus tribuunt. Quoad Phantaſiam quidem, ſcribit Julius Cæſar Vanninus in Opere de Admirandis Naturæ Arcanis Lib. IV. Dial. V. p. 433. 434. *vehementem imaginationem, rem mente conceptam realiter efficere non ſolum intra, ſed etiam extra. Ergo præpotentem animæ de valetudine cogitationem poſſe ægroto ſanitatis aliquid impertiri. Eidemque Imaginativæ facultati ſpiritus & ſanguinem ancillari, idcirco lætam imaginationem hilarem generare ſanguinem, hilaresque ſpiritus, qui per efflatum e corpore expulſi, & ad infirmum ibi propinquum delati, valetudinem illi adferre potuerunt* &c. Idemque loco citato de Aſtris: *Quid,* inquit, *vetat aſſerere a cœleſtibus corporibus conferri alicui facultatem ægritudines aliquas profugandi. Nonne a Chriſtianiſſimis & invictiſſimis Galliarum Regibus, totius Orbis Dominis meritiſſimis, ſola manuum impoſitione Strumoſos curari pro confeſſo omnes accipiunt?* Verum, ſi dicendum quod res eſt, generaliora hæc ſunt principia, quam ut inde ſingularis ejusmodi effectus derivari poſſit. Nota quidem Phantaſiæ eſt vis: at niſi aliæ facultates ei adjungantur, ſola imaginatione vix ſupprimetur malum, non ſublata ſcilicet materia peccante. Videatur eam in rem Thomæ Fieni Tractatus *de Viribus Imaginationis*, in quo quousq; illæ ſeſe extendant accurate declaratur. Ad *Aſtrorum* vero virtutem quod attinet refutat iſtam hypotheſin allegatus Delrio hoc modo: *Si ſermo de conſtellatione quando Rex naſcebatur; omnes eam vim habituri, qui tum nati, quod quis credat? Si de conſtellatione ſub tempus contactus, poterunt ſanare omnes, quotquot tunc tangent; ſi de utraque ſimul, Annus ille magnus intercesſerit oportet, qui eandem ſtellarum poſituram & influxus reduxerit quando tangit, qui erant quando natus: At quis tanto vivit vel vixit tempore?*

Alii denique Magneticæ ſeu Sympatheticæ virtuti hanc facultatem aſſignant:

Athanaſius Kircherus, Recentiorumque alii ad *Magneticam* ſive *Sympatheticam virtutem* provocant, quibus laudatus Dn. Zentgravius in memorata Diſſertatione adſtipulatur, duplicem faciens *Sympathiam* vel *Specierum*, quæ toti ſpeciei communis,

nis, vel *Individuorum*, qua ejusmodi vis peculiaris non omni ſpeciei, ſed certis tantum ejus individuis competit: concludamque tandem, miram ſanandi Strumas facultatem ad hanc *Individuorum Sympathiam* referendam fore, ſi eam congenitam, & ſignum gentilitium eſſe certo conſtaret.

§. XXVIII.

Antitiquitatis & Annalium monumenta inſpicienti hanc ſimilis Virtus extra Galliæ atque Angliæ Regum proſapiam ſe quoque conſpiciendam ſiſtit. Ita enim Pyrrhum Epirotarum Regem tactu ſuo ſpleneticos priſtinæ ſanitati reſtituiſſe Hiſtorici tradunt. Quam ejus curationem Photius *Biblioth. f.* 1203. ita exponit: *Elune*, inquit, *laborantibus Salutem afferre credebatur, ſi Gallum album mactans, ſupinatis illis dextro pede leviter viſcera premeret; neque fuit quiſquam ita vel pauper vel vilis, cui rogatus eam medicinam facere dedignaretur: Gallum ipſe Pyrrhus accipiebat, atque immolabat, isque ei honor erat graviſſimus. Et ferunt pedis ejus pollicem vim divinam habuiſſe, atque etiam cremato poſt mortem corpore hunc illæſum intactumque ab igne repertum fuiſſe.* Sunt equidem, (inter quos Delrio *in Diſquiſit. Mag. Lib. I. Cap. III. q.* 4. & Balthaſar de Vias *in Sylvis Regiis p.* 103.) qui id ipſum vel mendaciis annumerandum, vel Pollicem Pyrrhi ſacrificio Magico incantatum cenſent; verum conjectura hæc eſt, non argumentum. Nec minus de Veſpaſiano *ex Svetonio in Vita ejus* notum, quod cum e plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, ſedentem Eum pro Tribunali adiiſſent, orantes opem valetudinis, demonſtratum a Serapide per quietem: reſtituturum oculos, ſi inſpuiſſet: confirmaturum crus, ſi dignaretur calce contingere; diu cunctatus, palam tamen tandem pro concione utrumque tentaverit, nec eventus defuerit. Haud ab ſimili munere illuſtris in Gallia Balliolorum familia pariter dotata fuit, de qua Scævola Samarthanus, Gallus, *in Elogio Nicolai Ballioli* ſequentia recenſet: Balliolorum familia inſigni divinæ providentiæ beneficio apud nos ſeu prolapſu, ſeu vio-

S... Vis ... Pyrrho Epirotarum ...

Itemque in Veſpaſiano.

Balliolorum in Gallia Familiæ vis in ſanandis fractis aut luxatis oſſibus.

„violentia, ſeu ictu fracta aut luxata oſſa, nervosque & artus con-
„tuſos, vel quovis modo ſede ſua emotos, vi tacita ſanare, & in
„priſtinum vigorem roburque reſtituere in more poſitum habet.
„Primus Lutetiæ Joannes Balliolus, Abbas Jüenvallenſis ſub Hen-
„rico II. cujus & Eleemoſynarius fuit, admirandas & peroppor-
„tunas curationes adhibuit; quod & explevit alter quoque Ni-
„col: Balliolus, Regi Carolo IX. inprimis charus &c. Vidi ego,
„dum ægros curaret, habilique & blandienti manu oſſa luxata vel
„fracta, nervosque & artus e ſede proſilientes aut diductos tra-
„ctaret, atque ad conſueta munia revocaret, eum tanta dexteri-
„tate uſum, ut ſeu manus agilitate, ſeu opinione, quam de tanto
„viro percepiſſet æger, nullos interea ſentiret dolores. Præter-
„ea ſic apte ligamenta præparabat, & ægra corpora obligabat, a-
„deoque inexplicabili ſerie & ordine faſcias vittas conſtringebat,
„ut non amplius oſſa l. artus vel nervi dehiſcerent, aut dimove-
„rentur; Sed hujusmodi ligaturis & manus tractatione facile ſe-
„querentur, quocunque torqueret & in ordinem illos reduce-
„ret. Quin & de Marſorum in Italia, & Pſyllorum in Africa Na-
tione loc. cit. idem Samarthanus repetendo ex aliis refert, quod
ea morſibus venenatis aſpidum, cæterorumque ſerpentum diris
ictibus, arcano quodam naturæ miraculo præſentiſſimum fuerit,
& efficaciſſimum antidotum. Medicabantur quippe illi vulne-
ribus exſugendo ex illis venenum, cujus operationis exemplum
Auguſtus præbet, qui (quemadmodum apud Svetonium & Pau-
lum Oroſium legimus (Cleopatra defuncta mandavit, ut a Mar-
ſis & Pſyllis ejus ſugeretur vulnus: cui tamen ſuctui, quod hic
obiter, Franciſcus Redus parum tribuit, *in Obſervationibus de Vi-
„peris p.* 36. ita ſcribens: Ne, inquit, perſuadeas tibi, ac ſi Pſylli,
„Marſi, & Ophiogenæ illorum temporum magis peculiari & pro-
„pria virtute præditi fuerint, quam quivis homo neglectiſſimus
„hodierno die. Et quamvis Plinius pluribus in locis & A. Gelli-
„us recenſent, quod illud fuerit donum providæ naturæ, ſolis
„illis populis conceſſum, quibus etiam in more erat poſitum pro-
„ban-

Marſorum & Pſyllorum cõtra morſus venenatos aſpidum virtus.

„bandi pudicitiam ſuarum uxorum, exponendo tenellos filiolos „in medium feriſſimorum ſerpentum, nihilominus haud addu-„cor, ut hoc credam: verum multo magis fidem dare malo Cor-„nelio Celſo, qui multis annis ante Plinium & Gellium nobis „ſcriptum reliquit: *Neque hercule, ſcientiam præcipuam habent hi, qui Pſylli nominantur, ſed audaciam uſu ipſo confirmatam.* Ad-„ ditque mox Redus: Et ipſi Pſylli non minus, quam alii homi-„ nes mordebantur a ſerpentibus, & pro ſanatione opus habebant„ alexipharmacis, quod colligo ex illo libro, quem Damocrates„ Medicus & Poeta græcus ſcripſit de Antidotis, inter quæ unum„ legitur, de quo ipſe affirmat, quod illo utantur Pſylli tunc quando erant a viperis morſi. &c. De genere illo hominum in Hiſpania, qui *Saludadores* vel *Salutatores*; nec non de illo *in Italia*, qui *Salvatores* nominantur, verbisque & afflatu morbos curare perhibentur, videatur Martinus Delrio *Disquiſitionum Magicarum*, loco ſupra allegato, & Joh. Jac. Boiſſardus in Tractatu *de Divinatione Cap. II.* *De Tartaris Circaſſis* Joh. Bapt. Tavernier fere ſimile quid annotat, eſſe nimirum inter eos mulieres, quæ tactu & *ructibus* ægros reſtituant; qua de re verba ejus *Itinerarii Part. I. Lib. III. Cap. XII.* Edit. linguæ noſtræ vernaculæ ita habent: Es hat auch alte Weiber unter ihnen / die den Unpaſſen wieder zur Geneſung helffen wollen / und zwar wie folgt: Sie begreiffen gleich den Leib des Patienten / zumahl den Ort / wo er ſchmertzen leidet / welchen ſie viel und offt betaſten / laſſen indeſſen manchen Grôltzer oder Rûlpſer / und zwar je grôſſer der Schmertz des Krancken iſt / je ſtârcker rûlpſen ſelbige Weiber. Die Anweſende hingegen halten davor der arme Patient mûſſe viel leiden / weil ſie ſo groſſe Rûlpſer und ſtinckende Seufftzer hôren. Sed addit mox Tavernier: *Si ita curantur ægri, fit id ex ſola imaginatione*, non ſecus, quemadmodum (quod hæc ſcribenti mihi in mentem venit) Crates olim ventris crepitu a Puſillanimitate liberavit Metroclem, Diogene Laertio *Lib. VI.* ita Hiſtoriam enarrante: *Metrocles Hipparchiæ frater fuit, qui audito prius Theophraſto Peripatetico, adeo corruptus*

Salutatores in Hiſpania, & Salvatores in Italia.

Mulieres ructu ægros curantes.

Metrocles ventris crepitu a Puſilla nimitate liberatus.

tus erat, ut cum aliquando meditaretur, interea neſcio quomodo crepitu ventris emiſſo, animi triſtitia domi ſe incluſerit, a vita per inediam diſceſſurus. Quod cum Crates accepiſſet, domum ad ejus advocatus venit, lupinos dedita opera comedens; ac perſuadebat ille quidem verbis, nihil ut gravius in ſe admitteret, quippe portenti ſimile futurum, niſi ſecundum naturam ſpiritus ſecernere liceret. Ad extremum vero, ipſe quoque ventris creptu emiſſo, ſimilitudine facti illum conſolatus confirmavit. Quod quidem Cratetis principium: *portenti ſimile eſſe, niſi ſecundum naturam ſpiritus ſecernere liceret*, cum illo Stoicorum convenit, qui teſte Cicerone: *Crepitus*, ajunt, *æque liberos, ac ructus eſſe oportere.* Habentque illi conſentientem Hippocratem, Lib. *Prænotionum* non longe ab initio ſcribentem: *Flatum ſine ſonitu ac crepitu exire optimum* (cui quidam magni nominis Medicus in margine Editionis ſuæ hanc adjecit ἐπιχαρίσιν: *ſed naribus grave.*) Subjungit autem ſtatim Cous: *Præſtat tamen cum ſtrepitu prodire, quam iſthic revolvi.* Munivitq; hanc licentiam privilegio Claudius Imperator, qui, recenſente Bruſonio *in Facetiis* cum audiviſſet quendam graviter periclitatum fuiſſe, quod cohibere ſe voluiſſet, ridiculo Edicto juſſit: *Ut venia daretur illis, qui flatus corporis continere non poſſint.*

Publico edicto venia data illis, qui flatus corporis continere non poſſunt.

§. XXIX.

Remediorum magna varietas atque copia.

Morbos, eorumque Curationes ſine medicamento peractas, ſequuntur jam ipſa *Remedia.* Sane deſumptorum ex triplici Regno, Animali, Vegetabili, & Minerali Medicaminum magna eſt varietas atque copia, in qua Medicus, ſi juſtus naturæ miniſter eſſe vult, ægrorumque ſalutem curæ habet, facere delectum tenetur, accuratumque adhibere judicium. Neque tamen artificioſæ ſolum, pretioſæque compoſitiones deſideratum effectum præſtant, ſed ſimplicibus quoque, ruſticis & domeſticis remediis virtutem Deus indidit, quorum beneficio ii ſæpe morbi curantur, quibus omni inſtructi arte Medici raris ſuis, & ab ultimo Oriente petitis Arcanis mederi haud poſſunt. Non injucunda ſunt, quæ hac in rem *de Art. Magn. Lib. III. Part. VII. cap.*

Simplicibus interdùm plus efficitur, quam multis pretioſisque Compoſitis.

„*cap. VI.* Kircherus ſcribit: Unaquæq; Regio ſeu Patria elementi ſui „in ſe continet matrices, ſibique ipſi, quod eſt neceſſarium, ex„hibet: ſuis quibusvis terris & regionibus, ſuæ Genti, ſuo Cli„mati, ſuo Cœlo, ſuo Sæculo natura herbas producit, atque „temperat, ut non immerito rideat *Paracelſus*; qui, quod domi „habent, foris quærunt, ut nihil fere in pretio habeatur, quod a „mari rubro, aut extremis Gadibus, aut Indis non adductum „credatur; cum tamen ruſtico ante proprias ædes pharmacopo„lium, quo ab omnibus ſe vindicare poſſit, natura produxerit. „Non opus eſt, inquit, vero Medico huc atque illuc oculos ad di„verſa circumflectere, ſed inſtar pudicæ virginis in terram habe„re defixos; in hac enim ſub pedibus longe plus virium opumque „in hoc theſauro natura, quam quæ India, Ægyptus, Barbaria, „Græciaque ferunt, inveniet. Hancque indigenorum Medicamentorum vim cum perſpexerint alii quoque, anſam id ipſis dedit ſcribendi laude dignos de illo argumento Tractatus. Hinc nata Thomæ Bartholini *Medicina Danorum Domeſtica*, & Olai Borrichii *de uſu Plantarum Indigenarum* Diſſertatio, Joh. Beverovicii *αὐτάρκεια Bataviæ*, ſeu *Introductio ad Medicinam Indigenam*, Philiberti Guiberti, Pariſienſis, *Medicus Domeſticus*, ſeu Medicina charitativa, facilem minimeque ſumptuoſam ad pleroſque morbos Remediorum confectionem docens. Johann. David. Rulandi, Ratisbonenſis, *Pharmacopœa nova*, edita pro pauperibus, militantibus, & omnibus quibus in militia, itineribus, venationibus, rure, ſolitudine vel alibi alia medicamenta non ſuppetunt. Joh. Prævotii *Medicina Pauperum* ſeu de Remediis facile parabilibus liber. Taceo alios, in quorum numerum referri meretur Georgius Hieronymus Velſchius, Medicus Auguſtanus, ob plurium linguarum, & omnis fere eruditionis copiam celebratiſſimus, qui varia huc pertinentia edidit, a Luca Schröckio *in Hiſtoria Vitæ ejus* recenſa, inter quæ præterea, (ob affinitatem hic nominandæ) ſequentes quoque Diſſertationes habentur: *De Singularibus Locorum ad Medicinæ uſus*, ſive *Chorographia*

Variorum de Medicina domeſtica Tractatus.

Georg. Hieron. Velſchii aliquot huc pertinentia Scripta.

 graphia

graphia Medica. De Veſtimentis, quæ ſanitati proſunt aut obſunt, ſive *Endyematice Medicinalis. De Inventoribus Medicamentorum* &c. in quibus curioſa ſine dubio, more ejus, tractantur; ſed videre Scripta illa mihi haud contigit. Leonhardus Capuanus, Italus, publicavit Neapoli Anno 1689. lingua vernacula Tractatum: *de Medicamentorum incertitudine*, cujus ſcopus eſt, ut declaret, ſive Philoſophiæ veræ, ſive qualitatibus primis, ſive Signaturis inſiſtatur, non dari certam viam vires Medicamentorum cognoſcendi, nec eorundem operationibus tutam haberi fidem poſſe, quamdiu partium animalium natura deliteſcit: Licet vero cum Medicamentorum, tum partium animalium natura perſpecta eſſet, nihilominus ne ſic quidem pro explorato haberi, quomodo Medicamenta interne in animalium corpora operentur, id quod e duplici, Status videlicet Individualis atque Morborum, ignorantia oſtendit. Vide hoc ejus Scriptum *in Act. Erud. Lipſ. Supplement. Sect. XII. p 619. ſeq.* excerptum; a quo argumento *de Incertitudine & Vanitate Scientiarum*, *Cap. LXXXIII. de Medicina Operatrice* Henr. Cornel. Agrippa non aliena tradit, probans ex Veteribus, fidem ac ſpem ægri erga Medicum & Medicinam ſæpe plus efficere, quam ipſam cum Medico Medicinam, difficileque reperiri medicamen, quod plurimum proſit, ac non ſimul in aliquo obſit &c. At miſſis iſtis, quæ verbo indicaſſe ſufficiat, inſiſtendum hic paulum in materia *de Remediis Nov-antiquis*; ubi primum ſuccurit *Novum Antidyſentericum* in Gallia haud ita pridem frequenter adhiberi cœptum, magnisque ibi ſucceſſibus comprobatum, de quo Celeberr. G. G. Leibnitius ex crebro literarum commercio natam *Relationem Anno* 1696. cum orbe erudito communicavit in qua Mercatorem quendam Gallum, cui *Greniero* nomen, inter alias merces ex Hiſpania Lutetiam Pariſ. attuliſſe hoc remedium ſcribit, quod magnarum in curanda Dyſenteria virium eſſe intellexerat. Cumque ipſe Medicinæ faciendæ uſum, non haberet, Medicum ingenioſum & conſilio actuque promptum delegit, atque in ar-

Leonh. Capuani de Medicamentorum incertitudine tractatus.

Henr. Cornel. Agrippæ de Medicamentis judicium.

Remedia Nov-antiqua.

G. G. Leibnitii de novo Antidyſenterico Relatio.

in arcani notitiam admiſit, eique partem mercis ſuæ credidit, ut opera ejus, ſucceſſuque ipſo, increbeſceret utilitas medicamenti. Medicus rem ſtrenue geſſit, & in aulam introductus Regi ipſi innotuit, cujus juſſu ſumpta ſunt complura experimenta in Noſocomio illo magno, quod vocant Hoſpitium Dei (Hotel Dieu) aliisque publicis locis. Qua comperta medicamenti virtute, juſſu Regio ſumma pecuniæ non contemnenda Medico donatur, privilegio præterea indulto, ut ſolus diſtribueret, atque in ſingulos ægros certum pretium acciperet. Sed inde ortæ contentiones acerrimæ inter Medicum & Mercatorem, mercatore omnia queſtibus implente, & ſe tanti beneficii auctorem diſſimulatum, ac per ſummam injuriam contra pacta circumventum clamitante. Re tandem ad Senatum ſupremum, quem Parlamentum vocant, delata, pro Medico valuit privilegium Regium & profeſſionis auctoritas, cui medicamenti adminiſtratio jure conveniret; juſſus tamen eſt ſatisfacere mercatori. Quem rem ægre ferens, aliis quoque vendere novam, & jam celebratam mercem cœpit, quam deinde multi in urbe medici & Pharmocopolæ cum fructu adhibuere, donec ad extremum ipſa conſciorum diſſenſione totius arcani ratio in publicum emanavit. Hoc ipſoque generoſo adeo remedio (diſſimulato tamen nomine & natura Medicamenti) recte utendi *Methodum* publicavit Cl. apud Pariſienſes Medicus Adrianus Helvetius, (Joh. Friderici apud Batavos celebris) filius, quam ex Gallico idiomate translatam Auctor Relationis adjecit. Quibus ita peractis, compertum tandem, eſſe hoc medicamen exoticum Radicem Plantæ Americanæ, *Ipecacuanha* vocatæ, quam Guilielmus Piſo M. D. Lugduno-Batavus in edito Anno 1648. *Hiſtoriæ Naturalis Braſiliæ* Opere primus deſcripſit, eandemque in ea virtutem celebravit. Verba ejus *Lib. IV. de Facultatibus Simplicium Cap. LXV.* ita habent: Tandem „ ad decantatas has ſalutiferas radices ordo nos deducit, quæ præ- „ ter facultatem purgatricem per ſuperiora & inferiora, omni ve- „ neno eximie adverſantur. Nec credo præſtantius remedium „ Guilielmus Piſo primus id deſcripſit.

 ad-

„adverſus plurimos morbos ex longa obſtructione ortos, inprimis in ventris fluxibus medendis, in hiſce terris reperiri facile. „Duæ exiſtunt ſpecies, *neutra a nemine*, *quod ſciam*, *deſcripta*, „earumve qualitates eximiæ in lucem protractæ. Utraque eidem uſui dicata, ſed gradibus facultatum, tum & facie, & natali ſolo differunt. Una enim earum humi depreſſa, exiguior in „pratis creſcit; *Pulegio* non admodum diſſimilis, nam caulis foliis lanuginoſis exſurgit multis, albisque flosculis cingitur; radix illius eſt craſſa, filoſa, albicans a Luſitanis ad differentiam, „*Ipecacuanha Blanca* dicta, quæ, quod minus turbet corpus & „venenis validiſſime reſiſtat, æque pueris ac gravidis exhibetur. „Altera eſt longitudinis ſemicubitalis, trinis vel quinis tantum „foliis ornata. Gaudet locis opacis & tantum in denſioribus reperitur nemoribus. In ſummitate caulis baccas producit nigras, ſed paucas. Radice eſt tenui, tortuoſa, nodoſa, fuſci coloris, ſaporis ingrati amari, calidi & acris. Exſiccata in multos annos reſervatur, nec facile vires deponit. Ejus in pulverem redactæ doſis eſt drachma, in infuſo, drachmæ, plus minus, duæ. Utriusque quotidianus eſt uſus, malunt tamen dilutum, quod vel unius noctis ſub dio maceratione aut coctione „in aqua medicam ſuam virtutem abunde liquoribus communicet. Poſtea caput mortuum reſervatum, denuoque eodem „modo præparatum, in eundem uſum exhibetur; minus quidem efficax ad purgandum vel vomendum, ſed magis adſtringens. Ita ut radix hæc non ſolum materiam morbificam, licet „tenaciſſimam, a parte affecta revellat, eamque per ſuperiora „expellat, ſed & adſtringendo viſcerum tonum reſtituat. Præterquam enim quod fluxibus ventris, aliisque morbis medeatur, venenis adverſatur, virusque, tum occulta qualitate, tum „manifeſta, per vomitum ſtatim expellit. Quamobrem religioſe a Braſilienſibus reſervatur, qui illius virtutes primi nobis revelarunt. Petrus Pomet, Mercator Drogiſta, in vulgata Pariſiis Anno 1694. in Fol. *Hiſtoria Generali Simplicium* de eadem Radice

dice *(Ipecacuanha)* refert, in Inſulis Peruvianis nonniſi ſupra mineras auri eam reperiri, idcoque *Mine d'or* etiam ſalutari, tantoque pretioſiorem eſſe, quod foſſorum etiam robuſtiſſimus per annum non plures ejus, quam duodecim libras valeat eruere. Piſoni itaque, uti dictum, prima debetur laus deſcriptæ hujus Plantæ Americanæ, & publicatarum ejus virtutum, ſimili fere ratione, quemadmodum Abrahamus Muntingius M.D. & Botan. Prof. Groning. *Veram antiquorum Herbam Britannicam*, Neotericis penitus ignotam, peculiari Deſcriptione Amſtelodami Anno 1681 in 4to edita, ex oblivionis tenebris in lucem protraxit; quam ſic vocatam a Friſiis docet, quibus & vicinis Regionibus Scorbuto graviter afflictis optima Medicina extiterit, uſurpata frequentiſſime ab omnibus ultra octo Secula. Cum vero Anno Chriſti 757. 800. & ſequentibus Gothi & Normanni in Friſiam irruiſſent, libertate gentis oppreſſa, extinctisque quibusvis Diſciplinis, oblivioni traditam hanc quoque plantam memorat, quæ Friſiorum non ſolum, ſed Belgarum etiam Panacea merito vocari poſſit. Videat plura de Plantis, quisquis Poëſeos eſt amator, in Abrahami Couleji, Angli, *Poëmatibus Latinis*, Londini A. 1668 editis, in quo Sex Libri Plantarum, Videlicet duo Herbarum, duo Florum, totidemque Sylvarum continentur.

Vera Antiquorum Herba Britannica ab Abrahamo Muntingio in lucem protracta.

Abrah. Couleji, Angli, Poemata de Plantis.

§. XXX.

Cum nondum in uſu eſſet *Liquor*, qui quod adſtringendi habeat vim, *Stypticus* appellatur, ſoliciti fuere Medici de conquirendis variis remediis, quæ cito ſanguinem ſiſterent, quibusdam in certis animalibus, eorumque peculiaribus partibus & membris quærentibus præſidium. Ita *Bufonem* collo appenſum, ſecta vena, ſanguinis eruptionem impedire vulgus perſvaſum habet; contra quam alii viciſſim *Dentem equi marini* adhibendum cenſuerunt, de cujus virtute Michaël Boym *in Flora Sinenſi* ſequentia „refert: Compertum, inquit, eſt Dentes equi marini ſanguinis „profluvium poſſe ſiſtere: verum promiſcue cujuslibet equi marini

Liquor Stypticus.

Bufo collo appenſus, & Dens equi marini nũ ſanguinem ſiſtant?

„marini dentes iſtam virtutem non habere experientia docuit. „Proinde crediderim ego tempus certum aliquod obſervandum, „quo equum marinum occidiſſe neceſſum ſit, ut illius dentes iſta „virtute polleant. Aliqui, cum ſcinditur vena, ſanguisque „profluit, dentem, aut ex illo globulos precarios admovere ſo- „lent, & ita num virtutem ſanguinis ſiſtendi obtineant, explo- „rant. Scio & Goæ in Regio Noſocomio fuiſſe unum ex maxi- „mis dentibus equi marini, ita ut quotidie a quolibet miraculum „illud naturæ ibi ſpectari potuerit. Nulla enim fere dies, quo „non pluribus ſcinditur vena infirmis, quibus illius Dentis appli- „catione impeditur profluvium cruroris. Memini me legiſſe „in Hiſtoria Indica, cum olim Luſitani Malabricos Paros (ſic vo- „cant parva navigia Indorum) cepiſſent, & cadavera Malabrum „occiſorum tabe & ſanguine ſordida in aquam ejicerent, reper- „tum cujusdam Principis Malabrici cadaver plurimis glandulis „trajectum, & iteratis vicibus confoſſum, ſine ullo prorſus ex „hiantibus vulneribus ſanguinis effuſi veſtigio. Cum igitur in- „duſium ac alias veſtes, aut potius telas detraxiſſent, atque fru- „ſtum oſſeum appenſum ad collum abrupiſſent, (quod ſine dubio „ex caballi marini fuit dente) ecce velut aggere perrupto ſanguis „e mortuo corpore ad ſtuporem omnium profluit. Quod ipſum „tamen remedium, cum adhibuerint, ſed ſine effectu, alii, *Men-*

Num Menta? „*tam* auxilio futuram crediderunt, de qua Simon Pauli *in Qua-dripartito Botanico Claſſe III. p. 396.* hoc experimentum adducit: „Ipſe, ſcribit, obſervavi, ſimplex decoctum Mentæ criſpæ ita „ſanguinis motum circularem ſtitiſſe, ut ne gutta quidem ex pe- „de ſtillaret, quamvis ſcalpellum Myrtiformem, tertium vel „quartum ſatis profunde in maxime conſpicuos Saphænæ ramu- „los honeſtiſſimæ Matronæ adegiſſet Chirurgus Solertiſſimus, „ut prioritarentur menſes, me ac Olao Wormio ad conſilium & „illius medelam vocatis Medicis, cui famula nil minus quam „mala in honorem Dominæ, loco ſimplicis aquæ pediluvium „paraſſet, in quod aliquot faſciculos Mentæ conjecerat; jube-

batur

„ batur autem, dictum factum Heræ parare aliud, ex ſimplici „ aqua paravit, iterare quoque laborem Chirurgus, qui tunc tem- „ poris magna ſui laude partibus defunctus eſt ſuis, cum large ſa- „ tis ex vena ad malleolum inciſa ſanguis proſiluit, qui cum paulo „ ante ſe in ruborem dediſſet, nos illius honori, ceu par erat, pro „ virili velificati ſumus. Sed Joh. Cornelius Weber / M. D. & Sac. Cæſ. Majeſt. Med. Aul., qui Anno 1680. *de Liquore Styptico* peculiarem ſcripſit Tractatum, hoc quoque adminiculum rejicit. Rem, ait *p. 121.* tentavi, effectus autem voto reſpondere nolebat; neque Menta interne propinata ſanguinis circulationem ſiſtit, hæc enim impedita & inhibita mortem neceſſario inferret. &c. Cum itaque totum ſiſtendi ſanguinem myſterium conſiſtat vel in coagulatione, vel, ut alii volunt, ſi vaſa conſtringantur, aliis mediis rem aggredi Medici conati ſunt. Prodiitque ſuperioribus annis in Scenam Colonellus quidam Gallus, *Vivient* dictus, qui inventum *Liquorem Stypticum* per Galliam, Angliam, Daniam, Germaniam aliasque Provincias magno ſuo lucro circumtulit, ita quidem, ut motus felici rei ſucceſſu Britanniæ Rex, Remedii illius conficiendi rationem 5000 Imperialibus comparaverit. Hinc variæ de Arcani hujus compoſitione natæ conjecturæ; ex Vitriolo tamen & Alumine conſtare illud plerique augurati ſunt. Similisque inventi circa medium hujus Seculi Petrus Borellus mentionem facit, *Centur. IV. Obſervat. L.* ita ſcribens: Chirurgum novi, qui crura & alia membra amputabat, nullis ferris „ candentibus admotis, & tamen ſanguinis imperium ſiſtebat, „ quaſi incantamento, quare pro mago a nonnullis habebatur. „ Et profecto ferri illius candentis admotio res horrenda eſt, „ quare remedium illud propalandum non parvi momenti eſſe „ debet, nec mihi parva gratia pro ejus revelatione debetur. „ Alumen ſolum eſt, cujus turundulas faciebat, ne agnoſceretur, „ & poſt membrorum extirpationem eas in magnarum venarum „ orificia intrudebat quantum poterat, deinde ſpleniis multis „ admotis & pulveribus adſtringentibus omnia ei feliciter &

Colonellus quidam Gallus, Vivient dictus. Inventor Liquoris Styptici.

Simile Inventum, a Petro Borello adductum.

„ abſque ullo unquam pravo Symptomate ſuccedebant, cura quo
„ jucundius, facilius & cum minori dolore fiebat. Sic fuit alius,
„ qui venæ brachii ſanguinem ſiſtere non poterat, quam ego im-
„ poſito alumine conſtrinxi ſtatim. Celeb. Joh. Bohnius Spiri-
tum Vini eundem præſtare effectum experimentis declarat, in
Obſervatione quadam Actis Erudit. Lipſ. Anno M DC LXXXIII.
„ *inſerta*, ſic diſſerens : Cogitabam annon Spiritus Vini quoque
„ idem præſtare, i.e. fluxus ſanguinis compeſcere poſſet ? Obſer-
„ vabant ſiquidem mecum cuncti, qui experimenta phyſica non
„ abhorrent, aut forſan me haud monitore obſervarunt, ſpiritum
„ illum ſulphureum, ſanguinem, quem excipit fluidiſſimum e
„ vena eductum, coagulare, ſeu in grumum ſpiſſum maxime, &
„ carnem compactiorem referentem, cogere ; ut illius potentiam
„ coagulatoriam taceam, quam in bilem quoque exercere, Mecha-
„ nica docet : adeoque non plane paradoxam theoriam illam
„ meam judicabunt, quia ſimili modo eundem in ſanguinem
„ vitalem quoque forſan acturum, i.e. hujus aliquam portionem
„ coagulaturum, hinc hæmorrhagias vulnerum, vaſorum etiam
„ notabiliorum, ſtiturum augurabar. Dum autem & hic expe-
„ riebar, rationem ſine experientia, pariter ac navim ſine rectore
„ fluctuare, & a dubiorum infinitorum procellis agitari, varia in
„ canibus hunc in finem adornabam experimenta, horumque
„ vaſa non tantum minora, v.g. in tibia, ſed majora quoque, ſcil.
„ cruralia & jugularia, venoſa æque ac arterioſa, aliquando arte-
„ riam ſolam, interdum ejus ſociam venam ſimul, modo ſecun-
„ dum longitudinem findebam, modo transverſim reſecabam ; &
„ ſola Spiritus Vini ad pauca momentula applicatione conſtipa-
„ bantur hæc, ſanguisque ſtabat, ac nunquam expectationi ſuc-
„ ceſſus haud reſpondebat. Quamvis autem nec in diſcinden-
„ dis ac lacerandis vaſis, nec in applicando ſtegnotico una eadem-
„ que ratione me uſum fuiſſe recorder, nihilominus repetitis
„ tentaminibus cuncta removere dubia, cunctasq; penitus explo-
„ rare circumſtantias haud detrectavi, inter operandum ſequen-
tes

De Spiritu Vini, qui eundem præſtat effectû Cl. Bohnii Obſervatio.

„ tes obſervans encheireſes. Sc: *primo*, ſufficienter ac probe „ removi integumenta externa, cutem ſcil. cum pinguedine, & „ qui interdum obſtabant, muſculis, ut nuda conſpicerentur vaſa „ diſcindenda, neque illorum moles, aut contractio hæc aperta „ comprimendo, obſtruendo, aut quocunque modo obturando „ id præſtarent, quod liquori meo adſcripſiſſem. *Deinde* ſecun„ dum longitudinem frequentius, rarius per transverſum, vaſa „ ſauciavi, pariter ne horum extrema vel ſpaſmis propriis cor„ rugata, vel a partibus adjacentibus, in quas retrahuntur, com„ preſſa, ſine ullius etiam medicaminis uſu, hæmorrhagiam ſup„ primerent: quemadmodum ex Chirurgia notum hic ſuppono „ vaſorum in partibus muſculoſis laceratorum, hinc hæmorrha„ giæ remedium, ſc: ut reliquis cunctis irritis illa per transver„ ſum diſcindantur. Fiſſuras tamen has *tertio* ſatis longas, & „ nuperrime in vena jugulari externa, quæ in cane longe eſt inter„ na major, harum unam digiti latitudinem æquantem paravi, „ deſiderato tamen cum ſucceſſu. *Quarto* in applicatione Spi„ ritus vini ita me geſſi, ut prius aliquid ſanguinis, qui de vera „ vaſis laceratione teſtaretur, emiſerim; hinc, ſine ulla vel arte„ riæ in parte ſuperiore, vel venæ in inferiore, compreſſione, „ ſplenium, modo ſimplex, modo duplex, liquore illo imbutum, „ plagæ impoſuerim, digitis vel propriis vel ab uno adſtantium „ mutuatis hoc quam leviſſime apprimendo, i.e. vix potentio„ rem, quam quæ pulſui explorando ſolennis, compreſſionem „ adhibendo. *Quinto* fluxu ſedato, interdum animal cum plu„ maceolis iisdem, cum Spiritu vini de novo impregnatis, & „ faſciis commodis deligavi, ac per aliquot horas quietum deti„ neri curavi: crebrius tamen ſine ulla faſciatione dimiſi, ne ſtil„ licidium quidem ſanguinis in eo obſervans, utut varie ſe volu„ taret, ambularet &c. *Tandem* ultra quadrantis horæ ſpatium „ me compreſſionem liquorisque admotionem nunquam con„ tinuaſſe, teſtabuntur, qui obſtetricantes manus his meis experi„ mentis commodarunt: imo poſt pauca horæ minuta ſæpius ad

„ deambulandum martyres hos Chirurgicos dimiſiſſe, memini: „ ſemper Spiritum vini magis dephlegmatum celerioris efficaciæ „ deprehendens. Hæc D. Bohnius. Sunt etiam, quos de ejusdem virtutis remedio ore aſſumendo habuit ſolicitudo, quo de Caſpari Bartholini, Thom. Filii Exercitatio: *de Liquoris Styptici interno uſu, cum experimentis Fr. Redi circa uſum externum* legi poteſt. Denique ne plane hæc eſſe nova quis exiſtimet, en Senem Hippocratem *Lib. de Hæmorrhoid.bus* ex ſimilibus ingredientibus ſanguinem ſiſtentia remedia præſcribentem: *Venarum*, inquit, *ſanguinem fundentium extrema præciduntur. Medicamentum vero præparatum ad ſectionem habere oportet. Urina in vas æneum immiſſa, flos æris uſtus optime lævigatus inſpergitur, tum vaſe agitato maceratur, & in ſole ſiccatur. Siccatum eraditur, teritur & lævigatur, ano admovetur, ſplenia oleo madida apponunnuntur, ſpongiaque ſuper-impoſita deligatur.* Et paucis interjectis pergit Idem: *Sublatum tuberculum ſanguinis curſus neceſſario conſequitur. Vino auſtero in quo gallæ maceratæ fuerint, cito locus perluendus eſt* &c. —— *Quod ſi neque uſtio, neque ſectio placeat, ſedes multa & calida prius fovetur & evertitur, tum myrrha probe lævigata, galla & alumen Ægyptium uſtum, quod reliqua una parte & dimidia ſuperet, & melanteriæ tantundem accipiendum, iisque aridis utendum. Sub his medicamentis vena ſanguinem fundens veluti corium uſtulatum decidit. Idemque efficit Chalcitidis uſtæ dimidium. At ſi per glandes curationem inſtituas ſæpiæ teſta, plumbaginis tertia pars, bitumen, alumen, floris æris exiguum, galla, æruginis modicum commiſcentur his melle cocto affuſo, glans oblongior conficitur, ſupponitur, donec deleantur. Vena ſanguinem fundens in mulieris ano ſic curatur: Multa calida in qua ex odoratis aliquid incoxerit, perfunditur, tum myrica trita, ſpuma argenti uſta & galla additur, vino albo, oleo & anſerino adipe affuſo, omnia ſimul conteruntur, poſt perfuſionem utenda dantur.*

Liquoris Styptici internus uſus.

Hippocratis ſiſtentia ſanguinem remedia

§. XXXI.

§. XXXI.

Diligentiſſimi rerum naturalium inveſtigatores obſervarunt, Veteres Medicos & Philoſophos Hippocratem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Dioſcoridem, Plinium, Galenum & Paulum Æginetam nihil annotaſſe de Camphora, quæ in Pharmacopoliis frequenter expetitur hodie, ſuoque ſe odore facile prodit: hinc memoratos Auctores non habuiſſe perſpectum hoc naturæ ſolertis & artis opus colligunt. Dico *Naturæ & Artis opus*. Diſtingui enim ſolet inter Camphoram *nativam* & *factitiam*. Illam (quæ aliis *rudis* vocatur, quia nullam vim ignis experta eſt) dicunt eſſe gummi candidum & pellucidum, quod in inſulis Sumatræ, in Borneo, Pacen, Molucca, Sunda, & in quibusdam Syriæ & Judææ locis ex rimis arboris patulæ ſtillat, cujus in illis regionibus, tum in cibis, tum etiam in medicina magnus eſt uſus. Refertque Almacinus *in Vita Omaris Lib. I. Cap. III.* quod Anno Chriſti 634. Omar Saracenorum Rex Perſiam & Arabiam Theodoro Heraclii Imperatoris fratri, bello eripuerit, & prope Boſrac ac Damaſcum quandam expugnaverit Civitatem, ubi in hortis tantam copiam Camphoræ congeſtam invenerit, ut eam loco ſalis milites, ſimilitudine decepti, in cibis uſurpaverint: Poſtmodum autem diverſitate ſaporis moniti camphoram eſſe deprehenderint. Quæ nativa camphora ut ad nos non advehitur, ſed ab Arabibus diſtrahitur, in propriosque Gentis uſus impenditur; ita noſtram, quæ ignis calore elaborata, & in laminas pellucentes digeſta in officinis venalis habetur, ajunt eſſe *Factitiam*, ex China ſcilicet vel Sina in Regnum Perſiæ, ex Perſia Venetias, ut & per mare Hiſpalin & Ulyſipponem, hincque longe lateque in Europam transportatam: quo de plura vide in Gothofredi Mœbii *Anatomia Camphoræ Cap. II. p. 3. ſeq.* nec non in Laurentii Eichſtadii *de Camphora Diſquiſitione* habita Dantiſci Anno 1650. Hæcque eſt opinio Antiquiorum quorundam; quis enim omnium ſententias hic recenſeat? At Recentiores alia tradunt, *ex Ephemeridibus Medico-Phyſicis Nat. Curioſorum German.* petenda,

An Camphora priſcis Philoſophis ac Medicis fuerit cognita?

Camphora nativa.

Factitia.

Recentiorum de Camphora obſervationes.

videlicet *ex Decuriæ Primæ Anno quarto & quinto, ubi Obſervatione CXXX.* de Arbore Camphorifera Japonica; item ex *Decuriæ Secundæ Anno quarto*, ubi *Obſervatione VI.* de Cinnamomo & Caſſia lignea, ex cujus radice Camphora prolicitur; ex *ejuſdemque Decuriæ An. 10.* ubi *Obſervatione XXXVII.* de Arbore Camphorifera Japonenſium *Kuſnoky* dicta, factæ noviſſimæ relationes exhibentur. Quicquid eſt, tametſi Camphoræ non meminerint Veteres alii, nihilominus, poſtquam ortum ejus & qualitates ſedulo rimati fuerunt, cum Vatablo, aliisque Hebræarum literarum peritis in eam incidêre ſententiam, mentionem ejus fieri *Cantic. I, 14.* ubi אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר h. e. *Botrus Copher* vocatur, quod hoc arboris Camphoriferæ genere locus in terra Iſrael *in vineis Hen-ghed* refertiſſimus fuiſſe perhibeatur. Avicenna aliique Medici Arabes כאפור Camphoram nominant, quam vocem Schindlerus *in Pentaglotto* a radice כפר derivat, quæ inter alia etiam *pice oblinere* ſignificat; eſt enim materia Camphoræ glutinoſa. Quin & Recentioribus Medicis Græcis *κάφουρα* dicitur, ita ut Arabicæ voci *α* ſaltem, terminatione græcâ, adjiciatur; unde nonnulli latini quoque *Capburam* hanc materiam appellant, quæ nominationes ab Hebræa voce, quæ in Cantico legitur, non multum differre ipſis videntur. Sed ſatis de Camphora, de qua qui plura legere cupit, adeat memoratum Avicennam, qui inter primos eſt, qui de neglecto hoc ab Antiquis optimo remedio, ejusque ortu, & qualitatibus diſſerunt.

An Cantic. I, 14. per Botrum Copher Camphora intelligenda?

Eidemque Avicennæ, tanquam primo Inventori, varia debentur, videlicet modus quo ſucci herbarum cum ſaccharo decocti in longum tempus conſervari poſſint, imo ipſa etiam *Sacchari coctura*, quæ ante ejus tempora in uſu non fuit. In quem deduxit quoque *Caſſiam Fiſtularem, Rheubarbarum, Tamarindos*, aliaque a Joh. Neandro *in Syntagm. de Medicinæ Laud. & Orig. p. 117. ſeq.* commemorata. Verum quid prodeſt præſes ars ſalutis humanæ Medicina, niſi *Diæta* obſervetur, qua multi morbi curantur, ſanitasque hominis conſervatur. Teſte Wirdigio in *Medicina Spirituum Lib. II. Cap. XII.* claruit olim peculiaris *ſecta*

Sacchari cocturam Avicenna invenit; Idemque in uſum deduxit Caſſiam Fiſtularem, Rheubarbarum, Tamarindos &c.

Diæte-

Secta Diætetica dicta, quæ ſola Diæta quibusvis mederi voluit, hodieque, addit Auctor, ægri occurrunt delicatuli, remediorum abſtemii, medicamenta abominantes, ſola *Diæta* curandi. &c. Atque circa hanc ipſam prompſit in publicum novam Artem Sanctorius Sanctorii, Juſtinopolitanus, olim in Patavino Gymnaſio Med. Profeſſor, edito A. 1614. Venetiis in 12mo libello *de Statica Medicina*, qui poſt ob defectum exemplarium variis in locis recuſus. In eo inſtitutum ſuum ipſe Auctor ita exponit. „Novum, inquit, atque inauditum eſt in Medicina, poſſe quempiam ad exactam perſpirationis inſenſibilis ponderationem pervenire: nec quisquam Philoſophorum, nec Medicorum unquam hanc Medicæ facultatis particulam aggredi auſus eſt: Ego vero primus periculum feci, & (niſi me fallat genius) artem ratione & triginta annorum experientia ad perfectionem deduxi, quam conſultius judicavi doctrina Aphoriſtica, quam Diexodica deſcribere; primo ad imitationem magni noſtri Dictatoris, cujus veſtigiis inſiſtere glorioſum ſemper duxi; deinde id feci quaſi neceſſitate impulſus, quandoquidem ipſa experimenta, quibus quotidie aſſiduis multorum annorum ſtudiis incumbebam, ita me ad hanc doctrinæ formam Aphoriſticam manu quaſi ducebant, ut Aphoriſmos optime inter ſe connexos miro hoc ordine digeſſerim, eo plane modo, quo apes primum mel ex variis floribus delibant, & deinde in apiariis per ædicularum ſuarum favos elaboratum miro ordine diſponunt. De utilitate autem artis nihil dicam, cum nemini lateat, quantum in medendo ponderis habeat inſenſibilis perſpirationis cognitio: ſolum hoc unum benignum Lectorem admonitum velim, cum ſic ſe ferant res humanæ, ut res novas invidia opprimere potius quam ſtudio illas promovere conetur, ſcio multos non ſolum vulgares, ſed etiam ex literatorum cenſu, non veritatis amore ductos, ſed ambitionis æſtro, aut vana contradicendi libidine, aut invidiæ ſtimulo impulſos, contra artem hanc novam inſurrecturos, eamque graviter detractaturos eſſe, licet ne nomine „qui-

Secta Diætetica.

Sanctorii Sanctorii Statica Medicina.

Auctoris inſtitutum.

„quidemtenus artem ipſam ſalutaverint: Verum illis omnibus, „ſi veritatem ſectari deſiderant, ita ſatisfaciam, ut veritatem ip„ſam ſinceram ac puram putam non ſolum animo & intellectu „percipiant, ſed oculis etiam, ac ipſis quaſi manibus palpent, ſi „modo quæcunque de inſenſibilis perſpirationis ponderatione, „de ejusque cauſis, de tempore, de commodis & incommodis, de „exceſſu & defectu, de aëre, cibis & potibus, & aliis ſex rebus „non naturalibus impedientibus, vel promoventibus perſpira„tionem, & quæcunque alia in hoc libro tradidi, ea ad rigoroſæ „trutinæ examen revocent. Septem vero ſectionibus hoc opuſculum ſuum ingenioſus Auctor abſolvit. In I. agitur *de Ponderatione inſenſibilis perſpirationis.* In II. *de Aëre & Aquis.* In III. *de Cibo & Potu.* In IV. *de Somno & Vigilia.* In V. *de Exercitio & Quiete.* In VI. *de Venere.* In VII. *de Animi affectibus.* Omnia, uti monuit, per Aphoriſmos pertractat, quorum veritatem ex uſu *Sellæ*, in memorato libello depictæ, comprobat, ex qua duo inprimis beneficia nos colligere ſcribit: *Primum*, quanta quotidie fiat corporis noſtri perſpiratio inſenſilis? qua non recte perpenſa, vana ferme redditur Medicina; nam ob juſto pauciorem vel largiorem perſpirationem, omnes fere adverſæ valetudines fieri ſolent. *Secundum*, ut in hac Sella ſedendo inter comedendum animadvertamus, quando perveniamus ad debitam cibi & potus quantitatem, ultra vel citra quam lædimur. Quo vero de figura *Sellæ* conſtet, vult eam ſtatera ad ligna ſupra cœnaculum appenſam, & digiti interſtitio a pavimento elevatam eſſe. Dum igitur, ait, ob cibum ingeſtum ad debitum pondus & menſuram devenimus, tunc Stateræ extrema pars paululum attollitur; ac una Sella illico paululum deſcendit. Hic deſcenſus eſt ille, qui ſtatim admonet, ſedentem ad debitam ciborum quantitatem perveniſſe. Quænam vero ciborum ſalubrium quantitas ſeu pondus unicuique vonveniat, & quanta in ſingulis corporibus debeat eſſe perſpiratio inſenſilis, quæ per *Sellam* commode perpenditur, ex hoc libello ſuo quemque facile intelligere aſſerit.

Rei veritas ex uſu Sellæ comprobata.

Figura iſtius Sellæ.

aſſerit. Placet ex nova hac Arte Statica productas curioſas aliquot Obſervationes, ad Tranſpirationem facientes potiſſimum, in gratiam Lectoris excerpere. Ita vero colligit: *Si cibus & potus unius diei ſit ponderis octo librarum, tranſpiratio inſenſibilis adſcendere ſolet ad quinque libras circiter. §. Spatio unius noctis ſedecim unciæ lotii plus minusve; quatuor coctorum excrementorum per alvum; quadraginta & ultra per occultam perſpirationem evacuari ut plurimum ſolent. §. Si magis ſolito noctu perſpiraveris, ſed ſine ſudore, atque omni moleſtia, perſuaſum te habeas de optima valetudine. §. Tunc quam maxime recedimus a morbo, quando pervenimus ad medium latitudinis ponderis ſalubris, non ob evacuationem ſenſibilem ſpontaneam, vel a Medico factam, vel ob jejunium, ſed ob perſpirationem inſenſibilem, quæ fit a ſomno poſt optimam coctionem. §. Quanta conveniat perſpiratio cuilibet, ut conſervetur in ſtatu ſaluberrimo, ſic digno ſces. Obſerva mane poſt aliquam pleniorem cœnam illam majorem perſpirationem, quæ in te ipſo duodecim horarum ſpatio fieri poſſit: eſto eſſe quinquaginta uncias: alio mane, ſed poſt jejunium, (hac tamen lege ne in prandio præteritæ diei exceſſeris) idem obſerva; ponamus eſſe viginti; hoc præcognito, eligas illam cibi & aliarum cauſarum moderationem, quæ te ad medium inter quinquaginta & viginti quotidie ducere poterit; medium erit triginta quinque unciarum; hoc modo ſaniſſimam & diutiſſimam, vel centum annorum vitam duces. §. Corpora quoque Virorum ſana & moderatiſſimo victu utentia ſingulis menſibus fiunt ſolito ponderoſiora, unius ſcilicet duarumve librarum pondere, & redeunt ad conſuetum pondus circa finem menſis, ad inſtar mulierum; Sed facta criſi per urinam paulo copioſiorem, vel turbidiorem. Ante dictam criſim menſtrualem a ſomno factam, vel gravitas capitis, vel corporis laſſitudo perſentitur, & deinde paulo copioſiori urina evacuata omnia ſedantur. §. Stabilior & diuturnior eſt Sanitas illius corporis, cujus pondus multorum annorum curſu neque augetur, neque minuitur, quam cujus pondus annuatim variatur. §. Tantum perſpirat corpus plenum non concoquens, quantum fere jejunus non habens*

Excerpti ex nova hac Arte Statica aliquot Aphoriſmi.

bens quod concoquat. §. Vir ſanus occulte diei curſu tantum exbalat, quantum per alvum dimidio menſis, licet quotidie coctas tamen, & conſiſtentes faces ſemel excernat. §. Ex ponderatione noveris, quando jejunium ſit ſalubre, vel inſalubre: erit ſalubre ſi aliquid relinquebatur de heſterno edulio perſpirandum; ſin minus, inſalubre. §. Seipſum ſenſim deſtruit, qui ſemel in die præter conſuetudinem comedit; comedat parum vel multum. §. Qui comedit magis quam oportet, alitur minus quam oportet. §. In homine utente moderato victu perſpiratio nocturna aliquando adſcendit ad tres libras: in utente pleniſſimo, ſtomacho præexſtente vacuo & robuſto, poteſt aſcendere ad quinque libras. §. Poſt immoderatum exercitium corporis vel animi ſtatim veſci, malum: corpus enim defeſſum ægre perſpirat. §. A cibo quatuor horis circiter vix libram plurimi perſpirant; inde ad nonam duas libras, a nona ad decimam ſextam vix libram. §. Tunc erit cibandi tempus, quando corpus reducetur ad illud pondus, ſalubre tamen, quo fruebatur paulo ante, quam heſterno die ingeſſiſſet cibum: iſtud ſolus Apollo ſine trutina ſciet. §. Duplo magis dormiens perſpirat vigilante. §. Perſpirationem inſenſibilem curſu ſeptem horarum in dormiente inveni in multis eſſe quadraginta unciarum circiter, in vigilante viginti. &c. Hæ ſunt generaliores quædam Sanctorii obſervationes, de quibus aliiſque ejus ad ſanitatem tuendam præſcriptis regulis ſine dubio multi, ſuopte ingenio vivere amantes, cum antesque cuticulam judicabunt: Medice vivere eſſe peſſime vivere. Sed notandum, quod ante Sanctorium Vir Doctiſſimus Nicolaus Cuſanus, Cardinalis, idem fere animo agitaverit, dum *in Dialogo de Staticis Experimentis* præſcripſit modum, judicandi ex pondere pulſuum, ſangvinis, urinæ, & reſpirationis de ſtatu ſanorum, & ægrotantium. Nonne putas, inquit ibi, ſi aquam „ex ſtricto foramine clepſydræ fluere in pelvim permitteres, „quouſque ſani adoleſcentis pulſum centies ſentires, & ſimiliter „ageres in adoleſcente infirmo, inter aquas illas ponderis cadere „differentias? Quis dubitat? ex pondere igitur aquarum ad diverſita-

Nicol. Cuſani Præſcriptus modus judicandi ex pondere pulſuum, ſanguinis, urinæ & reſpirationis de ſtatu ſanorum & ægrotantium.

„verſitatem pulſuum in juvene, ſene, ſano & infirmo perveniretur, & ita moibi veriorem notitiam, cum aliud pondus in una infirmitate, aliud in alia, neceſſario eveniret. Unde perfectius fieret indicium ex experientali pulſuum tali differentia & pondere urinæ, quam tactu venæ, & colore urinæ tantum. Adhuc ſi ſpiritum ſeu anhelitum per inſpirationem & exſpirationem jam dicta ponderum aquæ habitudine attingeret, nonne adhuc præcilius indicium faceret? fateor certe. Si enim fluente aqua ex clepſydra centum numeraret exſpirationes in puero, & ſimiliter in ſene; non eſt poſſibile, aquas ejusdem ponderis evenire. Sic dico in aliis diverſis ætatibus & complexionibus. Unde quando Medico conſtaret exſpirationis ſani pondus, aut pueri, aut adolescentis & ſimiliter ægrotantis varia infirmitate; indubie tali experimento ad notitiam ſanitatis & caſus ab ipſa, atque ad doſim remediorum certius perveniret. Imo etiam ad conjecturas periodi. Si enim reperiret in ſano adolescente pondus ſenis & decrepiti, conjiceret illum certius moriturum & tales faceret admirabiles conjecturas. Adhæc ſi in febribus per ſimilem modum paroxiſmos calidos & frigidos, per ponderum aquæ differentiam annotaret; nonne moibi efficaciam ac remedii opportunitatem verius attingere poſſet? Indubie poſſet: experiretur enim victoriam unius qualitatis ſupra aliam, caloris ſuper frigus, aut e converſo, & ſecundum repertam habitudinem medelas applicaret. &c. Quæ ex Cuſano hoc loco adduxiſſe ſufficiat.

§. XXXII.

Majorem genio indulgendi dat licentiam Dn. de Tſchirnhauſen, qui *in Medicina Corporis* exiſtimat, conſervationem valetudinis, tametſi ſtrictæ alicui Diætæ non adeo ſcrupuloſe & ad amusſim adhæſerimus, nihilominus non tantæ molis opus eſſe futurum. Cum vero mirentur homines, eos, qui quam poſſunt ſtrictisſime, in victu diſcernendo ſibi cavent, in omnibus ſuis actionibus accuratisſimo ordine procedunt, morbis ſæpe magis vexa- (de Tſchirnhauſen Medicina Corporis.)

vexari, quam quos in omnibus graviter excedere vident, indeque in hanc imprudentes delabantur opinionem, ſatius eſſe, non alium in his ſequi ordinem, niſi eum quem conſuetudo introduxerit; inter utrumque errorem, tam exceſſum, quam defectum (quorum alter bonæ Diætæ obſervatio eſt, ſed non continua: alter mera conſuetudinis ſequela, id eſt omnium pene regularum neglectio) Cl. Auctor mediocritatem proponere per ſequentes quatuor Regulas arbitratus eſt. Prima ita habet: *Naturam noſtram quamdiu in tali fuerimus ſtatu, quo vires noſtræ ſatis ſunt validæ aſſuefaciendam eſſe, ut omnia, quæ in hac vita nobis communiter obtingere poſſunt contraria perferre diſcat, eaque non tantum mediocria, ſed etiam aliquantum, non tamen nimium, exceſſiva: Ut Sitim, a Cibis abſtinentiam; contra etiam aliqualem cibi potusque tum ſuperfluitatem, cum varietatem, cum vilitatem; frigoris æſtusque injuriam: laborioſarum expeditionum moleſtiam, & id genus alia.* Secunda: *Cibos antequam aſſumantur, non eſſe prælibandos, ad reſciendum an nobis conducant nec ne: nec opus eſſe, ut reminiſcamur, an palato antehac fuerint grati, nec ne; quod plerique tum temporis facere ſolent; ſed eorum ſaporem absque ullo, ſive prægustu, ſive reſpectu ad præterita habito, bene ſibi imprimendum eſſe, non aliter ac ſi, ad eos jamjam comedendos, accingeremur. Tum enim ſi internum aliquem apud nos appetitum perſenſerimus, eos corpori maxime ſalutares: contra ſi nauſeam, maxime noxios futuros; imo quo major appetitus ſive nauſea fuerit, eo magis ſive profuturos ſive obfuturos.* Tertia: *In edendo & bibendo ſatis inordinate nos procedere poſſe absq; ullo repentini alicujus damni ſubſecuturi indicio, dummodo ad ea, quæ guſtui valde inter ſe diſcrepantia videntur (ut ſunt humida & ſicca, pinguia & macra* &c.)*attendamus, ut ea inter edendum alternatim ita invicem commutemus, ut juſta quaſi ex iis temperatura exſurgat. Si quæ vero ratione ſaporis ſibi contraria eſſe aliquomodo videantur (ut dulcia & acida, perſalſa & inſulſa, fervida & frigida) ut primum ſubſentimus, alterutrorum nimium nos comedisse, ius talia, quæ prioribus, vel ex parte vel omnino contraria ſint ſuperaddamus, ut exceſſus hac ratione inter ſe aliquo*

modo

Ab eodem præſcripta Regulæ Diæteticæ.

modo corrigantur. Quarta: *Quanquam ii, qui corpus ad contraria quævis ſufferenda aſſuefecerunt, valetudinem multo conſervant ſecurius; ſummopere interim cavendum, ne directo contraria immediate ſe invicem ſubſequantur, quin imo ſi vel maxime fuerimus ad ea coacti, eo tamen præcipue, quoad ejus fieri poſſit, elaborandum eſſe, ut gradatim quaſi, & pedetentim iis aſſueſcamus.* Quod ſi vero de malo ſat vicino nos commonentia adſint ſigna, docet porro in eodem Tractatu Auctor, quibus adminiculis id præcaveri poſſit, de conſervanda valetudine cogitationes admodum probabiles ſubjiciens, & quomodo amiſſa recuperari poſſit, Remedia, inter quæ palmarium eſt: *Si omnia corporis membra in tanquilla quiete conſerventur, ſufficienti calore foveantur, ſudoribusque exerceantur*, præſcribens. Sudori, inprimis plurimum tribuit, quo peſtilentiam, aliosque graviſſimos morbos fugatos eſſe experimentis comprobat. Recordor occaſione Diætæ, circa quam verſamur, egregii Operis, quo ſuperiori ſeculo Johannes Bruyerinus, Campegius, XXII. Libris *Rem Cibariam* pertractavit, omnium ciborum genera, omnium Gentium moribus uſuque comprobata complexus, cum quo Ludovicus Nonnius *in Diætetico*, Melchior Sebizius in Tractatu *de Alimentorum Facultatibus*, aliique conferri poſſunt. Ex veteri ævo habemus libellum *de Alimentis* Hippocrati, ſed perperam, tributum, in quem Hieronymus Cardanus doctum Commentarium ſcripſit. Quo etiam Fragmentum ex Græcis quibusdam Scriptoribus apud Oribaſium *de Victus ratione* pertinet, nec non Simeonis Sethi, Antiocheni, Seculi XII. Medici, *de Cibariorum Facultate* Syntagma.

Cibariæ Scriptores Recentiores & Veteres.

§. XXXIII.

Cibum hic comitetur Potus. Non paucos hoc ſeculo invenias qui in potu calido Thée vel Café præſidium quærunt, eumque in Medicinam quaſi quotidie, nec præter meritum, adhibent. Petrus la Seine prolixum ſcripſit Commentarium de *Nepenthe Homeri*, quæ herba triſtitiam depellere cenſetur, quem imita-

Potus calidus Thée vel Café.

Nepenthes Homeri.

imitatus Petrus Petitus edita Anno 1689. Diſſertatione, cui Titulum fecit: *Nepenthes Homeri, ſive de Helenæ Medicamento, luctum animique omnem ægritudinem abolente:* in qua anceps inde remedium contra animi anxietates peti ſtatuit, alia afferens, quæ ab omni periculo remota ſunt & plane innoxia, inter quæ omnium tutiſſimum & ſaluberrimum *Theæ decoctum* habendum eſſe demonſtrat, quod non ſolum lugentibus lacrymas detergat, ſed etiam Muſarum otia ſectantibus, atque in veritatis contemplatione occupatis, animi nubila ſerenet. Cujus Encomiaſtas quis omnes recenſeat? Videatur præ cæteris Exc. Joh. Nicolai Pechlini, Med. D. Sereniſſimi Cimbriæ Principis Reg. Archiatri, Affinis noſtri Honoratiſſimi curioſus Tractatus, ſub forma Dialogi concinnatus, cui Titulus: *Theophilus Bibaculus,* in quo quid in elogiis Herbæ *Thee* ſit ſolidi, quidque inanis deliberata ratione perpendere æquum cenſuit. Sunt hodie qui in locum Theæ ſubſtituere amant *Veronicam*, parem ei tribuentes virtutem, cujus ſententiæ inter alios Joh. Francus eſt in edito ante aliquot annos libello inſcripto: *Veronica Theézans*, i. e. Collatio Veronicæ Europææ cum Thée Chinitico, ubi in Præfatione Auctor ita ſcribit: *Unusquisque ſumat experimentum. Paretur ex Veronica eundem in modum infuſum, quo ex ſuo ſibi Thée Aſiaticæ gentes, utuntur, non dubito, quin omnibus iisdem morbis æque feliciter hic in Europa, queamus mederi, quam quibus illæ in China ſuo Théeo.* Qua in re haud immerito ſtatuendus arbiter laudatus Dn. Pechlinus, qui ex ſingularum herbarum ſingulis proprietatibus accuratum hic fert judicium: Sint, inquit L. cit. p. 48. Herbæ quædam „Theæ adfines, ſed neq; amaritudine illa & juncta ei adſtrictione „tam idoneæ offenduntur uti Thea illa. In delectu nuper Herba„rum *Veronicam* deprehendimus utcunque viribus ſimilem; ſed „ut ſale volatili naturam Theæ æmuletur, eſt tamen, quod in ad„ſtrictione illa deſiderem. Sane, quemadmodum colorum li„neamentorumque, aut, ſi placet, fibrarum ideæ in unius ſpeciei „plantis, ſunt variæ, ita & virium particularis eſt atque numerica diffe-

D. Pechlini Theophilus Bibaculus.

Joh. Franci Veronica Theézans.

Laudati D. Pechlini de Veronica judicium.

„ differentia, quod cum in omnibus Medici agnoſcant, neſcio
„ cur in una Thea hoc præterire velint. Conſidera quæſo, certas
„ dari & ſic proprias ſingulis herbis temperies, ut nullis aliis ſint
„ communes; quod ſi ultro fatearis in tanta ſpecierum individuorumque
„ varietate, illæ tot numero qualitates accidentiaque
„ rem evincent. Eſt in Thea aliquid negatum cæteris, ſed quod,
„ neceſſitate ferente, ſuppleri melius *a Veronica* quam Myrto
„ Brabantica, nuda plane & agreſti planta, poſſit. Habet cætera
„ *Veronica* quoque virtutes Theæ perſimiles, ſi aliorum elogiis
„ credendum; adeo, quibus domeſtica ſunt pretio, poſſent experiri,
„ num virium quoque eadem eſſet fortuna, quæ Theæ, in
„ quo fere non ambigo, ſi eadem via atque modo periculum fieret.
Cæterum an Veteres, Græci inprimis, adhibuerint olim Potum Theæ quæri ſolet? Nonnulli ex ſeqq. Lantini verbis in Prolegomenis ad Salmaſium de Homonymis Hyles Jatricæ: *Quis Theiæ, quæ Veterum* Alimo *de qua Proclus ad Heſiodum, pares ad inediam tolerandam vires obtinet?* id affirmant, ipſam Theam cum Græcorum ἀλίμῳ convenire perſvaſum habentes; in quam ſententiam varia collecta vide in Clar. W. E. Tenzelii *Colloqu. Menſtr. Anni 1689. p. 1005. ſeq.*

An Veteres, Græci imprimis, adhibuerint Potum Theæ?

Ad Potum Café autem quod attinet, ſunt qui antiquitatem ejus ex muneribus, quæ Abigail irato Davidi obtulit, eruere nituntur. Inter illa, 1. Sam. XXV, 18. erant וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי & *quinque ſata polentæ*; ubi vocem קָלִי (quæ a קָלָה *aſſare, torrefacere* deſcendens, *Toſtum* ſignificat) Phaſeolos Café torrefactos exprimere exiſtimant.

Potus Café præſumpta antiquitas.

Alias, generaliter loquendo, ſolitos fuiſſe Veteres, Græcos inprimis & Latinos, Aquam calidam bibere non uno teſtimonio probari poteſt. Liquet id ex Eupolide, celebri Comico, *in Populis*:

Soliti fuêre Aquam calidam bibere Veteres Græci &

„ Athenum calefacere nobis, & aquam
„ Jube decoquere, viſceribus ut auxiliemur.

Nec non ex Antiphane *in Omphale*:

„ Aquam in olla mihi qui coquant, aſpicere neminem ſuſtinebo.
„ Non enim male valeo.

Ita

Ita Athenæi Dipnoſophiſtis de calida Potione Veterum Græcorum Plauti *Thermopolium*, in quo ea vendebatur, fidem conciliat, cujus mentio fit *in Circul. Act. II. Sc. III. in Pſeudolo Act. II. Sc. IV. in Rudent. Act. II. Sc. VI.* & *in Trinummo Act. IV. Sc. III:*

„ Ecce hominem te, Staſime, nihili! Satin *in Thermopolio*
„ Condalium es oblitus, poſtquam *thermopopaſti* gutturem?

Idemq; apparet ex *Milite Glorioſo*, in cujus *Actus III. Scen. II. Palæſtrio* & *Lucrio* ita colloquuntur:

„ P. Prompſiſti tu illi vinum? L. non prompſi. P. negas?
„ L. Nego hercle vero: nam ille vetuit dicere.
„ Neque equidem heminas octo exprompſi in urceum,
„ Neque ille hic *Calidum* exbibit in prandio.
„ P. Neque tu bibiſti? L. Dii me perdant ſi bibi,
„ Si bibere potui. P. Qui jam? L. quia enim obſorbui.
„ *Nam nimis calebat, amburebat gutturem.*

Latini. Quin & Latinos aquam ab igne adhuc calentem convivis ſuis in potum appoſuiſſe, *Caldamque*, eliſo i, appellaſſe Martialis *Lib. VIII. Epigr. LXVI.* teſtatur:

„ Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit.
„ Alget adhuc nudo clauſa culina foro.

Et *Lib. I. Epigr. XII.* Idem teſtis eſt, frigidam eos calidæ uno junxiſſe Sympoſio:

„ Jam defeciſſet potantes Calda miniſtros,
„ Si non potares, Cæciliane, merum.
„ Frigida non deerit, non deerit Calda petenti,
„ Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

De Aquæ calidæ, frigidæque in Conviviis uſu Horatii Augenii conjectura. Cujus quidem aquæ calidæ frigidæque in prandiis & cœnis uſus Horatius Augenius a Monte Sancto, ſuperioris ſeculi Medicus, *Epiſtolarum Medicinalium Lib. X. Epiſt. XXX.* hanc rationem ſupponit: *Calidam, inquit, Priſci adhibere in conviviis erant adſueti, quod generoſiſſima erant illorum vina, vetuſtate confecta, inflammatione*

tione craſſefacta adeo, ut niſi calida diſſolverentur, ea quidem bibi aliqua ratione non poſſent. Hoc autem putaverim dicere voluiſſe Plinium Lib. XIV. cum aſſeruit oportere hujusmodi vina aqua pervinci. Certe vincuntur aqua calida, non frigida: quia ut illa colliquandi vim, & diſſolvendi, & diſſecandi compactum & condenſatum corpus habet; ſic iſta conſtringendi & incraſſandi. In hunc uſum θερμοπώλια *conſtituta fuerunt antiquitus, in quibus venales aquæ calidæ pararentur: & ad quas mitterentur quotidie ſervi, qui Chalco ſeu Quadrante emptas ſingulas urnas ad Dominos deferrent ſuos. Conſideratione dignum, quod ſcribit Seneca ad Lucilium, ut ſi ſervus tardius aquam detuliſſet calidam, trecentis affligi verberibus juberetur. Videtur enim id ſignificare, veteres calidam bibiſſe, quod non admiſimus. Sed in cauſa id fuit, quia Dominus ingreſſurus ad cœnam, vino craſſo non antea diſſoluto per calidam, incepta autem ad id eſſet frigida, coactus eſſet ob ſervi negligentiam ſuſpendere cœnam, & potum, unde merito ſervum verberibus cædebant. Hæc enim antiqua fuit conſuetudo, prius calida diſſolvere vinum, poſtea ſic diſſolutum temperare frigida, ut recte docuit Baccius Lib. IV. de Vinis & Antiquorum Conviviis.* Hic quippe Andreas Baccius, Elpidianus, in Opere *de Naturali Vinorum Hiſtoria* virium Vini omnis generis deſcriptionem reliquit; præter quem & Antonii Fumanelli, Hieronymique Fracaſtorii *de Vini temperatura & facultatibus* Commentarii evolvi poſſunt. **De Vini temperatura & facultatibus quinam ſcripſerint?**

§. XXXIV.

Non eſt quod exiſtimemus *Cereviſia* deſtitutos fuiſſe Veteres; varias enim ejus expreſſiones Scriptores annotarunt. Græci eam vocarunt οἶνον κρίθινον, ſive οἶνον ἀπὸ κριθῆς, i. e. *vinum hordeaceum*; & Latini per ſimilem deſcriptionem: *Potum ex hordeo, vel frumento*, qua nominatione Tacitus quoque *Lib. de Moribus German.* uſus eſt. Ex antiquiori ævo aliquot *de Cereviſia Ægyptiaca* exſtant commentationes, *Zythi* voce rem exprimentes. Superiori autem Seculo Johannes Placotomus, in Academia Re- **Cereviſiæ apud Veteres uſus & expreſſiones.**

giomontana Medicinæ Profeſſor *de Natura & viribus Cereviſiarum* doctum libellum edidit, generatim de illis diſſerens: quo ad ſpecialiora magis deſcendit Joh. Knauſt in Tractatu vernaculo: von der Philoſophiſchen Braukunſt des Biers / cui de variis cereviſiæ ſpeciebus multa ridicula inſeruit; earumque celebriores, Martinus Zeillerus quoque *Centur. II. Epiſtol. XVIII. allegat.*

Hodiernæ celebriores Cereviſiæ ſpecies.

Novus modus fumandi Tabacum beneficio Pyxidis aceto repletæ.

Sed quid de Tabaco, num hic quoque licet novas allegare inventiones? En ſingularem modum fumandi, deſcriptum a D. Joh. Jacobo Franciſco Vicario *Decur. II. Ephemeridum Germanicarum Anno VIII. Obſervatione XXVII*; quam ſi hic ſubjunxero, haud allaturam tædium arbitror. Ita vero habet illa: *Sumatur fiſtula, frangatur circiter duobus digitis transverſis retro receptaculum, ſic habes duas partes fiſtulæ. Cura deinde apud Tornatorem tibi pyxidem rotundam ligneam, excavatam intus, fieri, quæ tamen poſſit in medio dividi & aperiri; fiat utrinque brevis Appendicula, quo magis deinde cum fiſtula firmari poſſit, ſed quæ ita perforata ſit, ut pars, ubi fracta eſt fiſtula, parti pyxidis inſeri, & quidem ita utraque queat, quæ deinde quoque optime utrinque obturetur; & ita ſurgit fiſtula nova* (cujus Figuram Auctor una cum pyxide loco citato repræſentat, quæ videri poteſt.) *Jam igitur*, pergit ille, *pro uſu tuo fumatorio ita procede: Aperi pyxidem ligneam, ſume ſpongiam recentem, quæ nec ſit nimis parva, nec nimis magna, ſed quæ ſi humectata fuit, ac ab ea forti manu omnis humiditas iterum expreſſa, totam tantum capacitatem pyxidis adimpleat, non tamen anguſtetur: humecta poſt tuam ſpongiam moderate aceto forti, deſtillato, vel tantum communi aut alio medicato, ſed grato, inde pyxidi dictam ſpongiam ita aceto humectatam, & claude ipſam, tum receptaculum, ut moris eſt, adimple tabaco, coq; ſimplici, aut varie medicato, & accenſo eo fumum hauri, & obſervabis taliter fumum longe ſuaviorem, ac mitiorem eſſe illo, qui communi modo & via per fiſtulas ordinarias attrahitur. Ratio autem videtur eſſe talis, cum videlicet vis Nicotianæ ſecundum ſaniores authores in ſale volatili acerrimo conſiſtat (nam & recens tritum ſaporem fere piperinum prodit,*

Vis Nicotianæ in quo conſiſtat?

ſum-

ſummeque linguas ferit) unde quoque laxat, imo vehementiſſime ἄνω καὶ κάτω purgat, & exinde oleum quoque aliquod ſulphureum narcoticum & ſtupefactivum (unde hyoſcyami ſpecies nonnullis habetur) continet, ſic utriusque ratione hic ſpongia optime aceto humectatur, utpote quod & corrigit, & figit ſal acerrimum, vimque ejus ſtupefactivam & narcoticam apprime compeſcit, uti frequentius, licet ejus cultor nullus omnino ſim, una cum aliis ſolummodo pro experientia faciunda comperi. Hinc quoque apud inaſſuetos etiam aliquot Pipæ ſeu fiſtulæ ita exhauſtæ caput non ita obtundent ac ſtupefacient, aut, ut ita loquar, inebriabunt, quam ſolum aliquid vulgari more attractum, ubi nimirum ſulphur ejus narcoticum non ita intercipi, nec ſal illius adeo aëre temperari ac corrigi valeat, uti hic fit per ſpongiam aceto humectatam & moderate humidam. Obſervandum autem eſt, quod quo magis forte acetum eo quoque magis ſecure & jucunde fumus attrahitur, & ut verum fatear, placet & conducit ad noſtrum ſcopum acetum deſtillatum, aut acetum commune præ medicato, quia hic res medicantes, ut ſunt ruta, roſa &c. *vi alcalina vim acidam aceti, conſequenter etiam vim ligantem ſulphuris narcotici infringunt, & mutilant, inde quoque tale acetum medicatum minus aptum eſt narcoſin & ſal acerrimum tabaci fumi infringere & præpedire: Et quid multa? evenit hic hac noſtra per acetum correctione, quod in tota praxi cum aliis medicamentis virulentis, præſertim opiatis & narcoticis maximo emolumento practicatur, utpote quorum virulentia coincidit, cum Tabaci virulentia, nec vero melius quam per acida mutilatur; adeoque vides benevole Lector, modum huncce fumandi tabacum non ita fortuito, ſed ſaniſſima cum ratione a me inventum eſſe, qui & multis non ſolum, ut conſuetudini inveteratæ libent, ſed & pro uſu medico, prout e re eſſe ſolers medicus cenſebit, inſervire poterit, penes vero ſequentes Encheireſes obſervandæ veniunt. Prima eſt, rimæ vel juncturæ ubique optime clauſæ & obturatæ ſint, ne ullibi aëri inſpirandi liber detur acceſſus. Secunda, quotiescunque ſatis fumatum eſt, oportet pyxidem aperire, ſpongiam aqua communi elutriare* Encheireſes circa præſentem Inventionem obſervandæ.

Lll 2 *atque*

atque emundare, ſicque apertam pyxidem una cum ſpongia exſiccari & mundatas ſervare. Tertia, ſi baurire, ut ita loquar, denuo placet, ſpongia novo aceto humectetur, non tamen nimis, ut ſupra monitum, madeſcat, & proceditur ut dictum eſt ſupra. Quarta, pyxis illa lignea optime e buxo conficitur, ſic enim minus fœtentem ſulphuris narcotici odorem imbibit, longiorique ita intervallo & tempore munda manebit; pyxides tales terreæ, vitreatæ præſertim, optimæ quidem eſſent, ſed cum vix ita exacte formentur, ut arcte claudant, idcirco minus negotium ſuccederet; neque ſtanneæ, plumbeæ aut aliæ metallicæ arrident, ob vitriolum enim, viride æris aut ſaturni ſaccharum, nauſeam crearent, adeoque e buxo, utpote ligno duriſſimo fiunt optimæ; & poſſet tota fiſtula, excepto receptaculo, quod terreum ſit, e buxo tornari, uti hic quidam Illuſtris habet. Quinta, pyxis illa lignea ultra unciam unam, aut ſesqui non capiat. Sexta, ſpongia, ſi recens ſumitur, aqua calida omnino a ſale ſuo liberetur ac edulcoretur, & poteſt alias, præſertim, ſi fœtet, renovari, videbis enim ſtatim prima vice, quomodo fœtens oleum empyreuticum, narcoticum, maxime circa foraminulum fiſtulæ anterioris partis in ſpongia hæreat; hinc quoque eluceſcit, quam utilis, jucunda, ac longe magis proficua, ſit hæc mea nova inventio; quod & ſucceſſu temporis quilibet magis magisque edocebitur, ac plures inde utilitates eliciet.

Reſponſio ad Objectionem contra hunc fumandi modum prolatam.

Nec eſt, quod quis, uti mihi jam evenit, objiciat, mutilari ſic vim & virtutem tabaci, minusque ſic capitis ſeroſitates attrahere, nec tam potens cerebri nimis humidi aut catarrhoſi exſiccativum exiſtere, & ſi quæ plura: Hoc argumentum tum ratione, tum experientia facile refutatur & cadit; ratione, cum enim, ut ſupra dictum, vis ejus nociva conſiſtat in ſale volatili acerrimo, & oleo ſulphureo narcotico, acetum autem omnia ſalia acria invertat omnemque narcoſin ſopiat, & medicamentum ſic cicuret, non autem omnino mutilet, uti quoque videre eſt in opio per acetum cicurato, non autem mutilato, quod quilibet in ſua praxi experitur, hinc objectio nulla eſt; & ſecundo experientia ipſa in hac mea fumandi ratione objectum refutabit; nam licet caput nullatenus gravetur,

nec

nec rotetur, nullaque turbulentia ſpirituum animalium ſentiatur, uti vulgari via contingit, ſputum tamen copioſum, ut fere alias, excernitur, ſed longe ſvaviori ac mitiori modo. Tandem & nobilitatur hic fumandi uſus ſingulariter, quod os, etſi poſt fumationem non eluatur, tamen vix odor tabaci percipiatur, hinc etiam colloquia cum aliis etiam absque eorum nauſea miſcere poteris, & mille alia. Denique ſi adhuc delicatiorem fumum (qui mihi quidem nondum adeo probatus, cum nec ſingulariter placeat) deſideras, frange fiſtulam adhuc ſemel, & adapta minorem multo pyxidulam, excavatam quoque, cui goſſypium grano uno ambræ, moſchi &c. *oleo quodam deſtillato, v.g. roriſmarini, cinamomi, ligni rhodii* &c. *diſſoluto infectum indito & claudito ut prius, ac haurito, & habebis multo delicatiorem fumigationem; & quid ultra? plura te magiſter uſus docebit.* Qui fumandi modus hic deſcriptus, commodior videtur hoc Perſarum, cujus Cl. Adam. Olearius *Itinerarii Lib. V. Cap. XVII.* ſeq. verbis meminit: Die allgemeine Art den Toback zu trincken/ iſt dieſe: Sie nehmen eine gläſerne Flaſche/ Krug/ Indianiſche Nuß/ oder Kaback (iſt eine harte Schale von einer ſonderlichen Art Kürbs) und gieſſen ſelbige über die helffte voll Waſſer/ ſo bißweilen mit wohlriechendem Waſſer vermiſchet/ laſſen von oben eine Röhre herunter ins Waſſer gehen/ auff der Röhre aber iſt eine Krone/ in welcher ſie den Toback und eine glühende Kohle drüber liegen haben. Denn iſt eine höltzerne Pfeiffe eine oder zwo Ellen lang/ ſo in das Gefäß übers Waſſer gehet/ durch dieſe ziehen ſie die Lufft nach ſich/ ſo muß alsdann der Toback-Rauch/ weil das Gefäß neben der Röhren feſt zugemachet/ durch das Waſſer folgen/ die ſchwartze und fette Materie bleibt im Waſſer &c. Fundamentum utriusque inventionis idem hic quidem, priorem tamen præferendam exiſtimaverim, quod inter deambulandum quoque ejus ſit uſus. Evolve hanc in rem Georgii Eretii *Opera Medico-Phyſica p. 150.* ubi ampullam vitream cum omni apparatu depicatam videbis.

Artificium reddendi fumum adhuc delicatiorem.

Modus fumandi Perſarum beneficio Aquæ.

§. XXXV.

Inſtrumentum ea ratione confectum, ut tabaci fumus in anum immitti queat.

Johannes Andreas Stiſſerus, Medicus Hamburgenſis, edidit Anno 1686. Diſſertationem *de Fumiductoriis curioſis*, in qua inter alia adducit inſtrumentum, a Barbaris primum excogitatum, ex corioque ea ratione confectum, ut tabaci fumus in anum immitti queat, quo videlicet illi uſi doloribus colicis & torminibus alvi, ſævientibus. Quod inventum, ex eoque redundantem utilitatem cum perpenderent curioſi quidam Angliæ, pro commodiori inflatione aliam conſtruxerunt machinam, cujus beneficio longius diſtarent ab ore folia tabaci accenſa, fumusque minorem moleſtiam crearet.

Regneri de Graaff machina, qua cuivis commodū ſibi ipſi applicare clyſterem.

A qua inventione non multum abhorret ea Regneri de Graaff, Medici Delphenſis, pro injiciendis clyſteribus qua cuivis commodum ſibi ipſi applicare enemata, quorum uſus ante neglectus ſæpe ab illis, quos ſingularis quædam verecundia tenebat. Cæterum ipſa Herba Nicotiana accepta referenda Novo eſt Orbi.

Novus Orbis Tabaco primum nos ditavit.

Etenim Hiſpani in Americam trajecti cum certo experimento cognoſcerent, Indos vulnera & mala ulcera hujus herbas expreſſo ſucco curare, eumque pernicioſiſſimo toxico, quo *Caribes*, ferociſſimi illi inſularum Dominicæ & S. Crucis populi, ſuas inficiunt ſagittas, fortiter reſiſtere, aliasque ejus virtutes obſervarent, in magno pretio cœperunt habere hanc plantam, eamque in Luſitaniam transportarunt,

Tabacum unde dictum?

& nomen ei indiderunt *Tabacum*, ab Inſula novæ Hiſpaniæ Jucatanæ provinciæ ſubjecta, *Tabaſco*, vel *Tabacco* dicta. Eſt ea Inſula, quam Hiſpani poſtea vocarunt Inſulam Beatæ Mariæ victorioſæ, quod Ferdinandus Corteſius Subactor regni Mexicani, paulo ante a Johanne Griſalva, nepote Didaci Velasquez Cubæ Gubernatoris reperti, inſignem ibi victoriam anno milleſimo quingenteſimo decimo nono obtinuit.

Varia ejus nomina.

Indis vero, inprimis Peruanis dicitur hæc Planta *Picielt*, *Petun* & *Perebecenuc*, Hiſpaniolæ incolæ vocant *Cohobba*, inquilini vero Virginiæ *Uppowoc*, ut teſtatur Petrus Martyr ab Angleria Protonotarius Apoſtolicus & Conſiliarius regius Hiſpanicus, & Thomas Hariot in ſua Virgi-

neæ

neæ deſcriptione: E Luſitania tranſlata eſt hæc herba in Gallias *a Johanne Nicotio*, Nemauſenſi, in aula Franciſci ſecundi Galliarum Regis libellorum ſupplicum Magiſtro. Cum enim is anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo nono nomine ſui Regis apud Luſitanos legati munere fungeretur, Nobilis quidam Belga Archivorum regiorum præfectus illi Tabacum ceu transmarinam & nuper ex Virginia allatam herbam dono obtulit, maximisque laudibus extulit. Ille acceptam raram & nunquam antehac ſibi cognitam plantam in horto ſuo magno ſtudio educari & propagari curavit; & cum deinceps in curandis vulneribus & fugando veneno feliciſſimum ejus cognoviſſet uſum, noluit amplius patriam ſuam carere nobiliſſima & ſaluberrima hac planta. Semen itaque ejus miſit ad Regem ſuum Franciſcum ejusque matrem Catharinam Medicæam, unde primo in Galliis appellata fuit *herba Regina* & *herba Medicæa*. Poſtmodum autem in gratam memoriam commemorati *Nicotii*, obtinuit nomen *Nicotianæ*, quo etiam ad hunc usque diem Scriptores paſſim utuntur; etſi Andreas Thevetus Johannis Lerii Adverſarius (qui expeditioni illi interfuit, quam anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quinto Nicolaus Durantius Villagano, Eques Melitenſis auſpicio Henrici Secundi, ejusque Thalaſſiarchæ Caſparis Collinii in Braſiliam inſtituit) in Coſmographia ſua eam appellet *Angoulmoiſine*, ſeque ejus inventorem & primum, qui ſemen Tabaci Galliæ intulerit, falſo glorietur. Italia tabacum accepit beneficio Cardinalis de Sancta Cruce, Nuncii Apoſtolici ad Luſitaniæ Regem miſſi, qui Redux eam primus Romam attulit, unde ibi tanquam incognita herba, dicta fuit *herba Sanctæ Crucis*. Cæſalpinus exiſtimat, primo a Nicolao Tornabonio eam eſſe ex Gallia in Italiam miſſam ad Alphonſum Tornabonium Antiſtitem Burgenſem; hinc eam Tornabonam vocat. In Angliam tranſlata eſt a Richardo Grenivillio, qui anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo quinto, juſſu Eliſabethæ Reginæ, ſumptibus vero fodinarum metallicarum Præfecti Gualteri Ralegi, Virgi-

Qua occaſione venerit in Galliam, & Nicotiana dicta?

Qua occaſione in Italiam & Angliam? &c.

Virgineam, in qua præſtantiſſimum naſcitur *Uppowoc* ſive Tabacum, adiit, & ad eam inhabitandam Colonias ex Anglia deduxit. Ex nobiliſſimis hiſce Europæ Provinciis facili negotio ad Belgas, a Belgis ad nos tranſiit. Vide hanc in rem plura in Jacobi Tappii *Oratione de Tabaco*, Helmſtadii Anno 1673. impreſſa, ubi immoderatum ejus uſum valde accuſat. *Quid*, inquit, *turpius, & homine liberali indignius, quam ex cerebro, nobiliſſima illa mentis ſede, & omnis ſapientiæ ταμείῳ ſordidum caminum, ſive Vaporarium efficere?*

Jacobi Regis de Abuſu Tabaci Luſus, & Jacobi Balde contra Abuſum Tabaci Satyra.

In qua ſententia etiam fuit Jacobus VI. Magnæ Britanniæ Rex, qui exitio futurum populo Tabacum opinatus, ſcriptum publicavit cui Titulus: *Miſocapnus*, ſive *de Abuſu Tabaci Luſus Regius*; cum quo Jacobi Balde e Soc. Jeſ. *Satyra contra Abuſum Tabaci* conferenda, quæ legitur *Tom. III. Poëmatum ejus p. 160.*

Encomiaſtæ Tabaci.

Alii e contrario Herbam hanc faciunt Panaceam, quæ omnibus corporis humani defectibus medeatur, quod argumentum in peculiari Tractatu Joh. Ignatius Worp. Beintema de Peima pluribus perſequitur.

Caſtoris Durantis huc pertinens Carmen.

Pertinetque huc Caſtoris Durantis, Medici Itali carmen, in quo ejusdem Nicotianæ magnus eſt Encomiaſtes, ſic canens:

Nomine quæ Sanctæ Crucis Herba vocatur, ocellis
Subvenit, & ſanat plagas & vulnera jungit,
Diſcutit & Strumas Cancrum cancroſaque ſanat
Ulcera, & ambuſtis prodeſt, Scabiemque repellit.
Diſcutit & morbum cui ceſſit ab impete nomen:
Calfacit & ſiccat, ſtringit, mundatque reſolvit,
Et dentum & ventris mulcet capitisque dolores.
Subvenit antiquæ Tusſi, ſtomachoque rigenti,
Renibus & Spleni confert utrinq;, venena
Dira Sagittarum domat, ictibus omnibus atris
Hæc eadem prodeſt, gingivis proficit, atque
Conciliat ſomnum, nudaque oſſaque carne reveſtit.
Thoracis vitiis prodeſt, Pulmonis itemque:
Quæ duo ſi præſtat, non ulla potentior herba.

Mitto

Mitto hic alia ejus encomia, quæ in Raphaelis Thorii egregio *Hymno Tabaci*, Ultrajecti Anno 1644. in 12mo edito reperire licet. Sane Indi in tanto herbam hanc habent pretio, ut teſte Nobiliſſ. a Mandelsloh, in arduis etiam negotiis tabacum non negligant, quin & inter Sacra eo utantur. Sed ſatis horum, ſi tribus adhuc verbis monuerimus, falſam eſſe opinionem eorum, qui tabaci fumum ad cerebrum pervadere, idq; exſiccare autumant; quam ſententiam inter alios Jacobus Primeroſius *de Vulgi Erroribus in Medicina Lib. IV. Cap. XXXIII.* refutat. Obſervandum interim contra Cornelium Bontekoe aliosque, qui nimium indulgent, illud Poëtæ: Raph. Thorii Hymnus Tabaci. Fumus Tabaci non pervadit ad Cerebrum.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

§. XXXVI.

Superſunt adhuc duo Præſidia, ob communem uſum *Univerſalia* vocata, *Purgatio* & *Venæ ſectio.* De illa quidem pauca hoc loco memoranda occurrunt. Joh. Bapt. van Helmont do-„cet in Tractatu cui Titulus: *Poteſtas Medicaminum* dari Purgan-„tia in ſe & ſua natura adeo ſecura, ut nec putrefaciant, nec vita-„lia reſolvant, nihilque expellant foras, niſi quod peccet, ideo-„que non aggravent, ſed ab onere ſaltem ſublevent. Cui contrariam plane ſententiam alii fovent, qui cum videant ægrorum permultos purgantibus miſere necari, eliminanda ea prorſus cenſuerunt; quod ipſum argumentum Chriſtianus Kuhnerus, Marburg. Haſſ. in peculiari Diſſertatione Marburgi Anno 1687. habita: *de Purgantium de Foro Medico Proſcriptione* pluribus perſequitur. Huic jungimus Erneſti Heinſii Phyſ. Provincial. in Inferior. Luſat. Scriptum Anno 1693. hoc titulo editum: *Lapis Offenſionis in Febrium Curatione Purgatio, ſive Diſcurſus Medicus de Purgantium Validiorum abuſu in Febribus*, in quo inter alia notabili ſententia Hippocratis ſe munit, *in Fragmento de Purgantibus* (quod genuinum omnino & vere Hippocraticum eſſe, ex Purgantia ſecura. Proſcriptio Purgantium. Lapis Offenſionis in Febrium Curatione Purgatio.

 ejus-

imitatus Petrus Petitus edita Anno 1689. Diſſertatione, cui Titulum fecit: *Nepenthes Homeri, ſive de Helenæ Medicamento, luctum animique omnem ægritudinem abolente:* in qua anceps inde remedium contra animi anxietates peti ſtatuit, alia afferens, quæ ab omni periculo remota ſunt & plane innoxia, inter quæ omnium tutiſſimum & ſaluberrimum *Theæ decoctum* habendum eſſe demonſtrat, quod non ſolum lugentibus lacrymas detergat, ſed etiam Muſarum otia ſectantibus, atque in veritatis contemplatione occupatis, animi nubila ſerenet. Cujus Encomiaſtas quis omnes recenſeat? Videatur præ cæteris Exc. Joh. Nicolai Pechlini, Med. D. Sereniſſimi Cimbriæ Principis Reg. Archiatri, Affinis noſtri Honoratiſſimi curioſus Tractatus, ſub forma Dialogi concinnatus, cui Titulus: *Theophilus Bibaculus,* in quo quid in elogiis Herbæ *Thée* ſit ſolidi, quidque inanis deliberata ratione perpendere æquum cenſuit. Sunt hodie qui in locum Theæ ſubſtituere amant *Veronicam,* parem ei tribuentes virtutem, cujus ſententiæ inter alios Joh. Francus eſt in edito ante aliquot annos libello inſcripto: *Veronica Theezans*, i. e. Collatio Veronicæ Europææ cum Thée Chinitico, ubi in Præfatione Auctor ita ſcribit: *Unusquisque ſumat experimentum. Paretur ex Veronica eundem in modum infuſum, quo ex ſuo ſibi Thee Aſiaticæ gentes, utuntur, non dubito, quin omnibus iisdem morbis æque feliciter hic in Europa, queamus mederi, quam quibus illæ in China ſuo Thée.* Qua in re haud immerito ſtatuendus arbiter laudatus Dn. Pechlinus, qui ex ſingularum herbarum ſingulis proprietatibus accuratum hic fert judicium: Sint, inquit L. cit. p. 48. Herbæ quædam „Theæ adfines, ſed neq; amaritudine illa & juncta ei adſtrictione „tam idoneæ offenduntur uti Thea illa. In delectu nuper Herbarum *Veronicam* deprehendimus utcunque viribus ſimilem; ſed „ut ſale volatili naturam Theæ æmuletur, eſt tamen, quod in adſtrictione illa deſiderem. Sane, quemadmodum colorum li„neamentorumque, aut, ſi placet, fibrarum ideæ in unius ſpeciei „plantis, ſunt variæ, ita & virium particularis eſt atque numerica diffe-

D. Pechlini Theophilus Bibaculus.

Joh. Franci Veronica Theézans.

Laudati D. Pechlini de Veronica judicium.

„ differentia, quod cum in omnibus Medici agnoſcant, neſcio
„ cur in una Thea hoc præterire velint. Conſidera quæſo, certas
„ dari & ſic proprias ſingulis herbis temperies, ut nullis aliis ſint
„ communes; quod ſi ultro fatearis in tanta ſpecierum indivi-
„ duorumque varietate, illæ tot numero qualitates accidentiaque
„ rem evincent. Eſt in Thea aliquid negatum cæteris, ſed quod,
„ neceſſitate ferente, ſuppleri melius *a Veronica* quam Myrto
„ Brabantica, nuda plane & agreſti planta, poſſit. Habet cætera
„ *Veronica* quoque virtutes Theæ perſimiles, ſi aliorum elogiis
„ credendum; adeo, quibus domeſtica ſunt pretio, poſſent ex-
„ periri, num virium quoque eadem eſſet fortuna, quæ Theæ, in
„ quo fere non ambigo, ſi eadem via atque modo periculum fie-
„ ret. Cæterum an Veteres, Græci inprimis, adhibuerint olim **An Veteres, Græci imprimis, adhibuerint Potum Theæ?**
Potum Theæ quæri ſolet? Nonnulli ex ſeqq. Lantini verbis in
Prolegomenis ad Salmaſium de Homonymis Hyles Jatricæ: *Quis Theiæ, quæ Veterum* Alimo *de qua Proclus ad Heſiodum, pares ad inediam tolerandam vires obtinet?* id affirmant, ipſam Theam
cum Græcorum ἀλίμῳ convenire perſvaſum habentes; in quam
ſententiam varia collecta vide in Clar. W. E. Tenzelii *Colloqu. Menſtr. Anni 1689. p. 1005. ſeq.* Ad Potum Café autem quod atti- **Potus Café præſumpta antiquitas.**
net, ſunt qui antiquitatem ejus ex muneribus, quæ Abigail irato
Davidi obtulit, eruere nituntur. Inter illa, 1. Sam. XXV, 18.
erant וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי & *quinque ſata polentæ*; ubi vocem קָלִי
(quæ a קָלָה *aſſare, torrefacere* deſcendens, *Toſtum* ſignificat)
Phaſeolos Café torrefactos exprimere exiſtimant. Alias, gene- **Soliti fuêre Aquam calidam bibere Veteres Græci &**
raliter loquendo, ſolitos fuiſſe Veteres, Græcos inprimis & La-
tinos, Aquam calidam bibere non uno teſtimonio probari poteſt.
Liquet id ex Eupolide, celebri Comico, *in Populis:*

„ Athenum calefacere nobis, & aquam
„ Jube decoquere, viſceribus ut auxiliemur.

Nec non ex Antiphane *in Omphale:*

„ Aquam in olla mihi qui coquant, aſpicere neminem ſuſtinebo.
„ Non enim male valeo.

Ita

Ita Athenæi Dipnoſophiſtis de calida Potione Veterum Græcorum Plauti *Thermopolium*, in quo ea vendebatur, fidem conciliat, cujus mentio fit *in Circul. Act. II. Sc. III. in Pſeudolo Act. II. Sc. IV. in Rudent. Act. II. Sc. VI.* & *in Trinummo Act. IV. Sc. III:*

„ Ecce hominem te, Staſime, nihili! Satin *in Thermopolio*
„ Condalium es oblitus, poſtquam *thermopopaſti* gutturem?

Idemq; apparet ex *Milite Glorioſo*, in cujus *Actus III. Scen. II. Palæſtrio* & *Lucrio* ita colloquuntur:

„ P. Prompſiſti tu illi vinum? L. non prompſi. P. negas?
„ L. Nego hercle vero: nam ille vetuit dicere.
„ Neque equidem heminas octo exprompſi in urceum,
„ Neque ille hic *Calidum* exbibit in prandio.
„ P. Neque tu bibiſti? L. Dii me perdant ſi bibi,
„ Si bibere potui. P. Qui jam? L. quia enim obſorbui.
„ *Nam nimis calebat, amburebat gutturem.*

Latini. Quin & Latinos aquam ab igne adhuc calentem convivis ſuis in potum appoſuiſſe, *Caldamque*, eliſo i, appellaſſe Martialis *Lib. VIII. Epigr. LXVI.* teſtatur:

„ Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit.
„ Alget adhuc nudo clauſa culina foro.

Et *Lib. I. Epigr. XII.* Idem teſtis eſt, frigidam eos calidæ uno junxiſſe Sympoſio:

„ Jam defeciſſet potantes Calda miniſtros,
„ Si non potares, Cæciliane, merum.
„ Frigida non deerit, non deerit Calda petenti,
„ Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

De Aquæ calidæ, frigidæque in Conviviis uſu Horatii Augenii conjectura.

Cujus quidem aquæ calidæ frigidæque in prandiis & cœnis uſûs Horatius Augenius a Monte Sancto, ſuperioris ſeculi Medicus, *Epiſtolarum Medicinalium Lib. X. Epiſt. XXX.* hanc rationem ſupponit: *Calidam*, inquit, *Priſci adbibere in conviviis erant adſueti, quod generoſiſſima erant illorum vina, vetuſtate confecta, inflatione*

tione crasſefacta adeo, ut niſi calida diſſolverentur, ea quidem bibi aliqua ratione non poſſent. Hoc autem putaverim dicere voluiſſe Plinium Lib. XIV. cum aſſeruit oportere bujusmodi vina aqua pervinci. Certe vincuntur aqua calida, non frigida: quia ut illa colliquandi vim, & diſſolvendi, & diſſecandi compactum & condenſatum corpus babet; ſic iſta conſtringendi & incraſſandi. In hunc uſum θερμοπώλια *conſtituta fuerunt antiquitus, in quibus venales aquæ calidæ pararentur: & ad quas mitterentur quotidie ſervi, qui Chalco ſeu Quadrante emptas ſingulas urnas ad Dominos deferrent ſuos. Conſideratione dignum, quod ſcribit Seneca ad Lucilium, ut ſi ſervus tardius aquam detuliſſet calidam, trecentis afligi verberibus juberetur. Videtur enim id ſignificare, veteres calidam bibiſſe, quod non admiſimus. Sed in cauſa id fuit, quia Dominus ingreſſurus ad cœnam, vino craſſo non antea diſſoluto per calidam, incepta autem ad id eſſet frigida, coactus eſſet ob ſervi negligentiam ſuſpendere cœnam, & potum, unde merito ſervum verberibus cædebant. Hæc enim antiqua fuit conſuetudo, prius calida diſſolvere vinum, poſtea ſic diſſolutum temperare frigida, ut recte docuit Baccius Lib. IV. de Vinis & Antiquorum Conviviis.* Hic quippe Andreas Baccius, Elpidianus, in Opere *de Naturali Vinorum Hiſtoria* virium Vini omnis generis deſcriptionem reliquit; præter quem & Antonii Fumanelli, Hieronymique Fracaſtorii *de Vini temperatura & facultatibus* Commentarii evolvi poſſunt. De Vini temperatura & facultatibus quinam ſcripſerint?

§. XXXIV.

Non eſt quod exiſtimemus *Cereviſia* deſtitutos fuiſſe Veteres; varias enim ejus expreſſiones Scriptores annotarunt. Græci eam vocarunt οἶνον κρίθινον, ſive οἶνον ἀπὸ κριθῆς, i. e. *vinum bordeaceum*; & Latini per ſimilem deſcriptionem: *Potum ex bordeo, vel frumento*, qua nominatione Tacitus quoque *Lib. de Moribus German.* uſus eſt. Ex antiquiori ævo aliquot *de Cereviſia Ægyptiaca* exſtant commentationes, *Zythi* voce rem exprimentes. Superiori autem Seculo Johannes Placotomus, in Academia Re- Cereviſiæ apud Veteres uſus & expreſſiones.

Lll giomon-

giomontana Medicinæ Profeſſor *de Natura & viribus Cereviſiarum* doctum libellum edidit, generatim de illis diſſerens: quo ad ſpecialiora magis deſcendit Joh. Knauſt in Tractatu vernaculo: von der Philoſophiſchen Braukunſt des Biers / cui de variis cereviſiæ ſpeciebus multa ridicula inſeruit; earumque celebriores, Martinus Zeillerus quoque *Centur. II. Epiſtol. XVIII. allegat.* Sed quid de Tabaco, num hic quoque licet novas allegare inventiones? En ſingularem modum fumandi, deſcriptum a D. Joh. Jacobo Franciſco Vicario *Decur. II. Ephemeridum Germanicarum Anno VIII. Obſervatione XXVII*; quam ſi hic ſubjunxero, haud allaturam tædium arbitror. Ita vero habet illa: *Sumatur fiſtula, frangatur circiter duobus digitis transverſis retro receptaculum, ſic habes duas partes fiſtulæ. Cura deinde apud Tornatorem tibi pyxidem rotundam ligneam, excavatam intus, fieri, quæ tamen poſſit in medio dividi & aperiri; fiat utrinque brevis Appendicula, quo magis deinde cum fiſtula firmari poſſit, ſed quæ ita perforata ſit, ut pars, ubi fracta eſt fiſtula, parti pyxidis inſeri, & quidem ita utraque queat, quæ deinde quoque optime utrinque obturetur; & ita ſurgit fiſtula nova* (cujus Figuram Auctor una cum pyxide loco citato repræſentat, quæ videri poteſt.) *Jam igitur*, pergit ille, *pro uſu tuo fumatorio ita procede: Aperi pyxidem ligneam, ſume ſpongiam recentem, quæ nec ſit nimis parva, nec nimis magna, ſed quæ ſi humectata fuit, ac ab ea forti manu omnis humiditas iterum expreſſa, totam tantum capacitatem pyxidis adimpleat, non tamen anguſtetur: humecta poſt tuam ſpongiam moderate aceto forti, diſtillato, vel tantum communi aut alio medicato, ſed grato, inde pyxidi dictam ſpongiam ita aceto humectatam, & claude ipſam, tum receptaculum, ut moris eſt, adimple tabaco, eoq; ſimplici, aut varie medicato, & accenſo eo fumum hauri, & obſervabis taliter fumum longe ſuaviorem, ac mitiorem eſſe illo, qui communi modo & via per fiſtulas ordinarias attrahitur. Ratio autem videtur eſſe talis, cum videlicet vis Nicotianæ ſecundum ſaniores authores in ſale volatili acerrimo conſiſtat (nam & recens tritum ſaporem fere piperinum prodit, ſum-*

Hodiernæ celebriores Cereviſiæ ſpecies.

Novus modus fumandi Tabacum beneficio Pyxidis aceto repletæ.

Vis Nicotianæ in quo conſiſtat?

ſummeque linguas ferit) unde quoque laxat, imo vehementiſſime ἄνω καὶ κάτω purgat, & exinde oleum quoque aliquod ſulphureum narcoticum & ſtupefactivum (unde hyoſcyami ſpecies nonnullis habetur) continet, ſic utriusque ratione hic ſpongia optime aceto humectatur, utpote quod & corrigit, & figit ſal acerrimum, vimque ejus ſtupefactivam & narcoticam apprime compeſcit, uti frequentius, licet ejus cultor nullus omnino ſim, una cum aliis ſolummodo pro experientia faciunda comperi. Hinc quoque apud inaſſvetos etiam aliquot Pipæ ſeu fiſtulæ ita exhauſtæ caput non ita obtundent ac ſtupefacient, aut, ut ita loquar, inebriabunt, quam ſolum aliquid vulgari more attractum, ubi nimirum ſulphur ejus narcoticum non ita intercipi, nec ſal illius adeo aëre temperari ac corrigi valeat, uti hic fit per ſpongiam aceto humectatam & moderate humidam. Obſervandum autem eſt, quod quo magis forte acetum eo quoque magis ſecure & jucunde fumus attrahitur, & ut verum fatear, placet & conducit ad noſtrum ſcopum acetum deſtillatum, aut acetum commune præmedicato, quia hic res medicantes, ut ſunt ruta, roſa &c. vi alcalina vim acidam aceti, conſequenter etiam vim ligantem ſulphuris narcotici infringunt, & mutilant, inde quoque tale acetum medicatum minus aptum eſt narcoſin & ſal acerrimum tabaci fumi infringere & præpedire: Et quid multa? evenit hic hac noſtra per acetum correctione, quod in tota praxi cum aliis medicamentis virulentis, præſertim opiatis & narcoticis maximo emolumento practicatur, utpote quorum virulentia coincidit, cum Tabaci virulentia, nec vero melius quam per acida mutilatur; adeoque vides benevole Lector, modum huncce fumandi tabacum non ita fortuito, ſed ſaniſſima cum ratione a me inventum eſſe, qui & multis non ſolum, ut conſuetudini inveteratæ libent, ſed & pro uſu medico, prout e re eſſe ſolers medicus cenſebit, inſervire poterit, penes vero ſequentes Encheireſes obſervandæ veniunt. Prima eſt, rimæ vel juncturæ ubique optime clauſæ & obturatæ ſint, ne ullibi aëri inſpirandi liber detur acceſſus. Secunda, quotieſcunque ſatis fumatum eſt, oportet pyxidem aperire, ſpongiam aqua communi elutriare

Encheireſes circa præſentem Inventionem obſervandæ.

atque emundare, ſicque apertam pyxidem una cum ſpongia exſiccari & mundatas ſervare. Tertia, ſi haurire, ut ita loquar, denuo placet, ſpongia novo aceto humectetur, non tamen nimis, ut ſupra monitum, madeſcat, & proceditur ut dictum eſt ſupra. Quarta, pyxis illa lignea optime e buxo conficitur, ſic enim minus fœtentem ſulphuris narcotici odorem imbibit, longiorique ita intervallo & tempore munda manebit; pyxides tales terreæ, vitreatæ præſertim, optimæ quidem eſſent, ſed cum vix ita exacte formentur, ut arcte claudant, idcirco minus negotium ſuccederet; neque ſtanneæ, plumbeæ aut aliæ metallicæ arrident, ob vitriolum enim, viride æris aut ſaturni ſaccharum, nauſeam crearent, adeoque e buxo, utpote ligno duriſſimo fiunt optimæ; & poſſet tota fiſtula, excepto receptaculo, quod terreum ſit, e buxo tornari, uti hic quidam Illuſtris habet. Quinta, pyxis illa lignea ultra unciam unam, aut ſeſqui non capiat. Sexta, ſpongia, ſi recens ſumitur, aqua calida omnino a ſale ſuo liberetur ac edulcoretur, & poteſt alias, præſertim, ſi fœtet, renovari, videbis enim ſtatim prima vice, quomodo fœtens oleum empyreuticum, narcoticum, maxime circa foraminulum fiſtulæ anterioris partis in ſpongia hæreat; hinc quoque eluceſcit, quam utilis, jucunda, ac longe magis proficua, ſit hæc mea nova inventio; quod & ſucceſſu temporis quilibet magis magiſque edocebitur, ac plures inde utilitates eliciet.

Reſponſio ad Objectionem contra hunc fumandi modum prolatam.

Nec eſt, quod quis, uti mihi jam evenit, objiciat, mutilari ſic vim & virtutem tabaci, minuſque ſic capitis ſeroſitates attrahere, nec tam potens cerebri nimis humidi aut catarrhoſi exſiccativum exiſtere, & ſi quæ plura: Hoc argumentum tum ratione, tum experientia facile refutatur & cadit; ratione, cum enim, ut ſupra dictum, vis ejus nociva conſiſtat in ſale volatili acerrimo, & oleo ſulphureo narcotico, acetum autem omnia ſalia acria invertat omnemque narcoſin ſopiat, & medicamentum ſic cicuret, non autem omnino mutilet, uti quoque videre eſt in opio per acetum cicurato, non autem mutilato, quod quilibet in ſua praxi experitur, hinc objectio nulla eſt; & ſecundo experientia ipſa in hac mea fumandi ratione objectum refutabit; nam licet caput nullatenus gravetur,

nec

nec rotetur, nullaque turbulentia ſpirituum animalium ſentiatur, uti vulgari via contingit, ſputum tamen copioſum, ut fere alias, excernitur, ſed longe ſuaviori ac mitiori modo. Tandem & nobilitatur hic fumandi uſus ſingulariter, quod os, etſi poſt fumationem non eluatur, tamen vix odor tabaci percipiatur, hinc etiam colloquia cum aliis etiam abſque eorum nauſea miſcere poteris, & mille alia. Denique ſi adhuc delicatiorem fumum (qui mihi quidem nondum adeo probatus, cum nec ſingulariter placeat) deſideras, frange fiſtulam adhuc ſemel, & adapta minorem multo pyxidulam, excavatam quoque, cui goſſypium grano uno ambræ, moſchi &c. *oleo quodam deſtillato, v.g. roriſmarini, cinamomi, ligni rhodii* &c. *diſſoluto infectum indito & claudito ut prius, ac haurito, & habebis multo delicatiorem fumigationem; & quid ultra? plura te magiſter uſus docebit.* Qui fumandi modus hic deſcriptus, commodior videtur hoc Perſarum, cujus Cl. Adam. Olearius *Itinerarii Lib. V. Cap. XVII.* ſeq. verbis meminit: Die allgemeine Art den Toback zu trincken/ iſt dieſe: Sie nehmen eine gläſerne Flaſche/ Krug/ Indianiſche Nuß/ oder Kaback (iſt eine harte Schale von einer ſonderlichen Art Kürbs) und gieſſen ſelbige über die helffte voll Waſſer/ ſo bißweilen mit wohlriechendem Waſſer vermiſchet/ laſſen von oben eine Röhre herunter ins Waſſer gehen/ auff der Röhre aber iſt eine Krone/ in welcher ſie den Toback und eine glühende Kohle drüber liegen haben. Denn iſt eine höltzerne Pfeiffe eine oder zwo Ellen lang/ ſo in das Gefäß übers Waſſer gehet/ durch dieſe ziehen ſie die Lufft nach ſich/ ſo muß alsdann der Toback-Rauch/ weil das Gefäß neben der Röhren feſt zugemachet/ durch das Waſſer folgen/ die ſchwartze und fette Materie bleibt im Waſſer &c. Fundamentum utriusque inventionis idem hic quidem, priorem tamen præferendam exiſtimaverim, quod inter deambulandum quoque ejus ſit uſus. Evolve hanc in rem Georgii Eretii *Opera Medico-Phyſica p. 150.* ubi ampullam vitream cum omni apparatu depicatam videbis.

Artificium reddendi fumum adhuc delicatiorem.

Modus fumandi Perſarum beneficio Aquæ.

§. XXXV.

Inſtrumentum ea ratione confectum, ut tabaci fumus in anum immitti queat.

Johannes Andreas Stiſſerus, Medicus Hamburgenſis, edidit Anno 1686. Diſſertationem *de Fumiductoriis curioſis*, in qua inter alia adducit inſtrumentum, a Barbaris primum excogitatum, ex corioque ea ratione confectum, ut tabaci fumus in anum immitti queat, quo videlicet illi uſi doloribus colicis & torminibus alvi, ſævientibus. Quod inventum, ex eoque redundantem utilitatem cum perpenderent curioſi quidam Angliæ, pro commodiori inflatione aliam conſtruxerunt machinam, cujus beneficio longius diſtarent ab ore folia tabaci accenſa, fumusque minorem moleſtiam crearet.

Regneri de Graaff machina, qua cuivis commodũ ſibi ipſi applicare clyſterem.

A qua inventione non multum abhorret ea Regneri de Graaff, Medici Delphenſis, pro injiciendis clyſteribus qua cuivis commodum ſibi ipſi applicare enemata, quorum uſus ante neglectus ſæpe ab illis, quos ſingularis quædam verecundia tenebat.

Novus Orbis Tabaco primum nos ditavit.

Cæterum ipſa Herba Nicotiana accepta referenda Novo eſt Orbi. Etenim Hiſpani in Americam trajecti cum certo experimento cognoſcerent, Indos vulnera & mala ulcera hujus herbas expreſſo ſucco curare, eumque perniciosiſſimo toxico, quo *Caribes*, ferociſſimi illi inſularum Dominicæ & S. Crucis populi, ſuas inficiunt ſagittas, fortiter reſiſtere, aliasque ejus virtutes obſervarent, in magno pretio cœperunt habere hanc plantam, eamque in Luſitaniam transportarunt, & nomen ei indiderunt *Tabacum*, ab Inſula novæ Hiſpaniæ Jucatanæ provinciæ ſubjecta, *Tabaſco*, vel *Tabacco* dicta.

Tabacum unde dictum?

Eſt ea Inſula, quam Hiſpani poſtea vocarunt Inſulam Beatæ Mariæ victorioſæ, quod Ferdinandus Corteſius Subactor regni Mexicani, paulo ante a Johanne Griſalva, nepote Didaci Velasquez Cubæ Gubernatoris reperti, inſignem ibi victoriam anno milleſimo quingenteſimo decimo nono obtinuit.

Varia ejus nomina.

Indis vero, inprimis Peruanis dicitur hæc Planta *Picielt*, *Petun* & *Perebecenuc*, Hiſpaniolæ incolæ vocant *C h bba*, inquilini vero Virginiæ *Uppowoc*, ut teſtatur Petrus Martyr ab Angleria Protonotarius Apoſtolicus & Conſiliarius regius Hiſpanicus, & Thomas Hariot in ſua Virgi-

neæ deſcriptione: E Luſitania translata eſt hæc herba in Gallias *a Johanne Nicotio*, Nemauſenſi, in aula Franciſci ſecundi Galliarum Regis libellorum ſupplicum Magiſtro. Cum enim is anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo nono nomine ſui Regis apud Luſitanos legati munere fungeretur, Nobilis quidam Belga Archivorum regiorum præfectus illi Tabacum ceu transmarinam & nuper ex Virginia allatam herbam dono obtulit, maximisque laudibus extulit. Ille acceptam raram & nunquam antehac ſibi cognitam plantam in horto ſuo magno ſtudio educari & propagari curavit; & cum deinceps in curandis vulneribus & fugando veneno feliciſſimum ejus cognoviſſet uſum, noluit amplius patriam ſuam carere nobiliſſima & ſaluberrima hac planta. Semen itaque ejus miſit ad Regem ſuum Franciſcum ejusque matrem Catharinam Medicæam, unde primo in Galliis appellata fuit *herba Reginæ* & *herba Medicæa*. Poſtmodum autem in gratam memoriam commemorati *Nicotii*, obtinuit nomen *Nicotianæ*, quo etiam ad hunc usque diem Scriptores paſſim utuntur; etſi Andreas Thevetus Johannis Lerii Adverſarius (qui expeditioni illi interfuit, quam anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo quinto Nicolaus Durantius Villagano, Eques Melitenſis auſpicio Henrici Secundi, ejusque Thalaſſiarchæ Caſparis Collinii in Braſiliam inſtituit) in Cosmographia ſua eam appellet *Angoulmoiſine*, ſeque ejus inventorem & primum, qui ſemen Tabaci Galliæ intulerit, falſo glorietur. Italia tabacum accepit beneficio Cardinalis de Sancta Cruce, Nuncii Apoſtolici ad Luſitaniæ Regem miſſi, qui Redux eam primus Romam attulit, unde ibi tanquam incognita herba, dicta fuit *herba Sanctæ Crucis*. Cæſalpinus exiſtimat, primo a Nicolao Tornabonio eam eſſe ex Gallia in Italiam miſſam ad Alphonſum Tornabonium Antiſtitem Burgenſem; hinc eam Tornabonam vocat. In Angliam translata eſt a Richardo Grenivillio, qui anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo quinto, juſſu Eliſabethæ Reginæ, ſumptibus vero fodinarum metallicarum Præfecti Gualteri Ralegi, Virgi-

Qua occaſione venerit in Galliam, & Nicotiana dicta?

Qua occaſione in Italiam & Angliam? &c.

Mitto hic alia ejus encomia, quæ in Raphaelis Thorii egregio *Hymno Tabaci*, Ultrajecti Anno 1644. in 12mo edito reperire licet. Sane Indi in tanto herbam hanc habent pretio, ut teſte Nobiliſſ. a Mandelsloh, in arduis etiam negotiis tabacum non negligant, quin & inter Sacra eo utantur. Sed ſatis horum, ſi tribus adhuc verbis monuerimus, falſam eſſe opinionem eorum, qui tabaci fumum ad cerebrum pervadere, idq; exſiccare autumant; quam ſententiam inter alios Jacobus Primeroſius *de Vulgi Erroribus in Medicina Lib. IV. Cap. XXXIII.* refutat. Obſervandum interim contra Cornelium Bontekoe aliosque, qui nimium indulgent, illud Poëtæ:

Raph. Thorii Hymnus Tabaci.

Fumus Tabaci non pervadit ad Cerebrum.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

§. XXXVI.

Purgantia ſecura.

Superſunt adhuc duo Præſidia, ob communem uſum *Univerſalia* vocata, *Purgatio* & *Venæ ſectio.* De illa quidem pauca hoc loco memoranda occurrunt. Joh. Bapt. van Helmont do„cet in Tractatu cui Titulus: *Poteſtas Medicaminum* dari Purgan„tia in ſe & ſua natura adeo ſecura, ut nec putrefaciant, nec vita„lia reſolvant, nihilque expellant foras, niſi quod peccet, ideo„que non aggravent, ſed ab onere ſaltem ſublevent. Cui contrariam plane ſententiam alii fovent, qui cum videant ægrorum permultos purgantibus miſere necari, eliminanda ea prorſus cenſuerunt; quod ipſum argumentum Christianus Kunnerus, Marburg. Haſſ. in peculiari Diſſertatione Marburgi Anno 1687. habita: *de Purgantium de Foro Medico Proſcriptione* pluribus perſequitur. Huic jungimus Erneſti Heinſii Phyſ. Provincial. in Inferior. Luſat. Scriptum Anno 1693. hoc titulo editum: *Lapis Offenſionis in Febrium Curatione Purgatio, ſive Diſcurſus Medicus de Purgantium Validiorum abuſu in Febribus*, in quo inter alia notabili ſententia Hippocratis ſe munit, *in Fragmento de Purgantibus* (quod genuinum omnino & vere Hippocraticum eſſe, ex

Proſcriptio Purgantium

Lapis Offenſionis in Febrium Curatione Purgatio.

Hippocratis ſententia: nunquam oportere in validis Febrium Medicamenta purgantia offerre, quousq; ſit extendenda?

ejusdem Lib. de *Affectionibus* ubi Fragmenti iſtius fit mentio, evincit) ita ſcribentis: οὐκ οὐ χρὴ τοῖς ἰσχυροῖς τῶν πυρετῶν φάρμακα καθαρτήρια προσφέρειν. i. e. *Quippe nunquam omnino oportet in validis febrium medicamenta purgantia offerre.* Quo loco quamvis, inquit, ad eas potiſſimum febres Cous digitum intendiſſe videatur, quæ malignitatem aut inflammationem viſceris alicujus conjunctam habent, aut alias *continuæ acutæ*, vel *ardentes* ſunt, quippe quas κατ᾽ ἐξοχὴν *validarum febrium* nomen ſibi vindicare extra controverſiam eſt: non eſt tamen quod *intermittentes* eum excluſiſſe, aut [illegible]*ris* etiam & *ſynochis non putridis*, vulgo dictis, aliter eum ſtatuiſſe exiſtimet. Nam & *intermittentium* quotquot graviores, atque periculoſis ſtipatæ ſymptomatibus obſervantur, quidni ad πυρετοὺς ἰσχυροὺς pertinere, pariterque purgationem validiorem ex decreto Hippocratico minime ferre dixerimus? Quotquot vero mitiores ſunt, adeo ut *validarum* nomen minime ſibi vindicent, quod nec *ephemeræ* nec *ſynochæ non putres* merentur (utpote quæ levem tantum ſanguinis turbationem inferunt, levique artis adminiculo, aut ſponte ceſſant) cur potius quam validas generoſæ purgationis præſidio tentandas voluiſſe, magnum Præceptorem ſuſpicemur? qui nunquam non *levioribus malis, leviora adhibere remedia; quæve victu nequeunt, ea demum medicamentis ſanare, atque omnia ſecundum rationem*, (quæ facile quemvis docet τὰ καθαρτήρια φάρμακα multo minus in febrium non validis locum habere ſi in validis non habent) *agere* præcipit. Hæc allegati Heinſii eſt argumentatio; cui tamen, quod ὡς ἐν παρόδῳ hic monendum duxi, ipſius Hippocratis clara obſtant verba, quæ; ut loca alia taceam, leguntur in Lib. de Affectionibus: *Cum Febris Tertiana*, ſcribit ibi, *detinuerit, ſiquidem impurgatus eſſe ſibi videatur, quarto die medicamentum purgans exhibeto. - - Si autem Quartana prehenderit, ſiquidem impurgatus fuerit, primum quidem caput purgandum, & tribus aut quatuor interjectis diebus, ſub ipſam acceſſionem medicamentum ſurſum purgans exhiben-*

bibendum, rurſus aliquo intervallo interjecto, aliud medicamentum diverſum purgans in ipſa acceſſione dandum. &c. Sed tranſeant illa, quæ recenſuiſſe ſufficiat; videanturque de Purgantibus plura in ſupra laudati Dn. Pechlini *Exercitatione de Purgantium Medicamentorum Facultatibus.* Ad Venæ ſectionem autem quod attinet, vidi ego inſtrumentum in Batavia ex chalybe confectum, cujus beneficio, citra periculum nimis profundæ percuſſionis, ſibi aliquis venam feliciſſime incidere poteſt. Eſt Φλεβότομον illud ad modum inſtrumenti Chirurgici, lingua noſtra vernacula Sluyte dicti, adornatum, quod elatere, qui latet in receptaculo, intentum, brachioque ſeu pedi ſuper venam impoſitum facto levi preſſu, venam ferit, impediente dicto receptaculo vel capſula, ne tendat ultra quam oportet. Quod Batavorum Phlebotomum magnam habet affinitatem cum illo Arcu Græcorum, ſimilibus operationibus adhiberi ſolito, qui in Jacobi Sponii *Itinerar. Part. II. p. 48 ſeq.* Editionis vernac. depictus exhibetur, atque ita deſcriptus: Zu Athen habe ich ein in unſern Landen noch unbekantes Inſtrument zur Aderlaß gekaufft von den Griechen Baleſtra genant. Ich will es hier beſchreiben: Es iſt faſt wie ein kleiner Armbruſt / deſſen Pfeil an ſtatt des Laßeiſen oder Lanzette dienet / ſolcher wenn er in einer hohlen Röhren iſt / wird durch ein quer-über die Handhabe gehende Schnur getrieben. Daß er alſo nicht tieffer hineingehet / als man zu öffenung der Ader vor nöthig erachtet / maſſen man den Pfeil / ſo weit man will / herauß treiben kan / wenn man die Schnur des Bogens näher oder weiter der Klingen des Pfeiles oder der Lanzetten anziehet. Die Handhabe oder der Stiel hat eine Kerbe / damit man ſie auffhalte / ehe ſie ausgekerbet wird. Der Bogen iſt von Fiſchbein / die Röhren aber / wodurch die Lanzette heraus gehet / iſt von Kupffer / und hat zwey aber nicht ſcharffe Spitzen an dem Ende / ſo man auff den Orth ſetzen will / da wo das Loch ſoll gemacht werden / damit die Ader nicht ausweichen kan; die Schnur aber iſt nur von Darm / wie die kleineſte Geigen Seite; die Spitze der Lanzette iſt etwas rund / damit die Span-Ader un-

Novum Phlebotomum cujus beneficio ſibi ipſi aliquis venam incidere poteſt.

Arcus Græcorum ſimilibus operationibus adhiberi ſolitus.

unverletzt bleibe. Man gebraucht ſolch Inſtrument auff den Monte Santo, oder Berg Athos, alwo es über 20000. Calogern gibt. Ein Wund-Artzt von Corufu, berichtete mich/daß als er in die Inſul S. Georgii de Scyros reiſete/erfuhr er/ daß die Balbierer ſelbigen Ortes ein gleiches Inſtrument zur Aderlaß brauchten. Er ließ ihm drey oder vier machen/ die gar gut waren/ und verſicherte ihn / wie er niemahls einiges anders darzu gebraucht hätte/ und wären die Aderläſſe allezeit wohlgerathen. Der Wund-Artzt befragte ihn/ ob er niemahls mit unſern Lanzetten zur Ader gelaſſen? Worauff er mit Nein antwortete/ ja er wüſte gar nicht/ wie ſie gemacht ſeyn. Hierüber zeigete er ihm eine/ und öffnete in ſeiner Gegenwart einem ſeiner Patienten die Ader auff unſere Manier/ welches dem Balbier von Scyros ja ſo wunderlich/ ſo ſeltzam/ als jenem des andern Weiſe zu ſein ſchiene. Er konte es nicht begreiffen/ wie man doch ſeiner Hand ſo verſichert ſeyn könte / daß man weder zu tieff oder zu ſeichte mit der Lanzette hinein fahre. Der Balbierer von Scyros war ein gebohrner Ruß/ aus welchem Ort dergleichen Aderlaß-Inſtrument herkommen iſt. Im übrigem/ obſchon es dem Anſehen nach etwas grob iſt/ und ſcheinet/ ob ſchickete es ſich nicht allzuwohl/ wann die Adern tieff liegen/ ſo hat es doch auch ſeine Nutzbarkeit/ welche wir weder an der Lantzet noch am Laß-Eiſen finden/ dann die/ ſo bey der Aderlaß verzagt ſeyn/ werden ſich weniger fürchten/ wann ſie keine Latzette ſehen/ und ſind auch auff ſolche weiſe die Kinder eher zu betriegen. Uber diß/ ſo kan auch im Fall der Noth/ einer der kein Balbierer iſt/ ſich unterſtehen eine Ader zu öffnen / ſonderlich die weit herauß liegen/ und würde die Span-Ader deſto ſeltener berühret werden / wie ich ſchon erwehnet. Die Türcken/ ſubjungit idem Auctor in der Gegend Alepo gebrauchen an ſtatt einer Lantzet/ein geſchliffen mit Schmergel zubereitetes Glaß/ und wird man ohne Zweiffel in andern Landen/ ſich eines andern noch wunderlichern Inſtruments bedienen/ zu ſo nöthiger Würckung/ in wohl tauſenderley Vorfallenheiten Menſchlichen Lebens. &c.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

A venis jam ad Arterias, Pulſumque. Ac *de Rhythmo* quidem *Pulſuum*, voce hac a Muſicis ad Medicorum ſcholas tranſlata, multa diſputari ſolent. Si generatim Rhythmum conſideremus, eſt ille, docente Iſaaco Voſſio *de Veterum Cantu & viribus Rhythmi*, concinnus cantici motus, aliquid ſignificans, qui cantum animat, & affectibus movendis vel ſolus ſine verbis eſt aptus, conſtatque ex pedibus metricis apte inter ſe ordinatis. Quæ ſi ad Pulſum applicentur, Rhythmus Medicis eſt temporum in pulſibus ad ſe invicem proportio; hæc autem *proportio* eſt duarum quantitatum ad ſe invicem habitudo. Iisdemque Rhythmus vel inæqualis eſt, vel æqualis; hic ſanorum hominum proprius, cujus, ſicut & ſanitatis, magna latitudo, dum homines alii ſunt calidiores, alii frigidiores, alii temperati, viventes nunc in æſtate, nunc in hieme &c. ſecundum quas differentias Rhythmi nunc longiora, nunc breviora habere tempora cenſentur. Vid. Dan. Sennert. *Inſtitut. Lib. III. Part. I. Sect. IV. Cap. V.* Si dicendum quod res, patitur hæc doctrina, parum licet habens utilitatis, multas variasque difficultates, quas Celeberr. Dn. Gunthero Chriſtophoro Schelhammero nemo felicius ſuſtulit. Illi enim, cum a teneris Muſices ſtudio deditus fuerit, ejusque principiis ac Scientia imbutus, haud magni laboris res eſſe potuit, iſtam artis partem ſecundum præſcriptum legesque ſymphonicas reformare. Id quod, *de Pulſu* peculiarem inſtituens *Diſquiſitionem*, ſuarum eſſe partium credidit, duplici modo pulſum arteriarum inæqualem conſiderans, *in magnitudine* ſcilicet, quam accentui comparat, & *in frequentia*, quam tempori & ſyllabarum productioni aut brevitati convenire exiſtimat. *De frequentia*, inquit pag. 59. *recte obſervatum eſt hactenus, in naturali pulſus conſtitutione ſyſtolen diaſtolæ æqualem eſſe oportere, id quod etſi obſervari non poſſit, (neque enim ſyſtole digitorum ſenſui ſubmittitur) nunquam non accidere exiſtimandum, quia natura reciproci motus ita fieri poſtulat. Pendulum enim tantum in una, quantum in altera vibratione tantum-*

Rhythmus Pulſuum.

Rhythmus quid?

D. Schelhammeri de Rhythmo Pulſuum judicium.

que in recurſu quantum in primo excurſu conſumit temporis, nec ad aliam normam lex omnium ex flexu motum reciprocantium exigenda venit. Quodſi itaque æqualia ſint pulſationis & quietis tempora, ſpondæum, qui e duobus longis conſtat ſyllabis, pulſus imitabitur. At ſi ab iſta perfectiſſima ratione corde diutius feriante, eundem vero pulſus modum ſervante, receſſerit, Jambus naſcetur, vel Trochæus, cujus altera brevis, altera longa eſt & productior temporis menſura: hicque in ſimplici ex pulſationis & quietis tempore oriunda differentia numerus occurrit. Quod ſi eandem attendamus diverſitatem in magnitudine, eoſdem pedes referri videtis ad accentuum vi ita ratione. Si enim parvum pulſum magnus ſemper inſequitur, Jambum imitabitur, adverſo vero modo ſi ſe habeat, Trochæum referet. Sic etiam triſyllabas pedes repræſentare poteſt: intercurrentibus enim perpetuo binis brevibus, inter duos longos, Anapæſtum appellaveris vel Dactylum, ſi longi totidem duobus parvis interponantur Bacchius aut Hyperbacchius erit; quemadmodum quidem pulſus frequentiſſimus æqualis meros Pyrrichios aut Tribrachyn continuatum conſtituit, & ſic in cæteris. Quemadmodum vero, ut modo oſtendimus, Rhythmus ex pedibus his metricis inter ſe compoſitis conſtituitur, ita tum demum, ſiquid ſimile in pulſu contingeret, verus Rhythmus poſſet appellari. Quoniam vero varia vocis acceptio eſt, ut probatiſſimis etiam ſcriptoribus Pes, Metrum, & Rhythmus idem prorſus ſint, hinc vel ſoli ad pedes modo enarrato exacti pulſus numeri, rhythmi nomine venire queunt, & ſic pulſuum inæqualium varietates in juſtam redigi poſſent ſcientiam, ſi inde ſperari aliquid aut pervenire ad nos commodi exiſtimari poſſet. Verum ego quidem, quod Clar. Auctor mox ſubjungit judicium, *valde vereor, ut ejuſmodi conatus illi ſint, in quibus quod operæ pretium ſit, fiat. Ad id enim opus eſſet, ut non tantum de τῷ ὅτι, & tales pulſus reapſe in morbis obſervari, certa & indubitata conſtet veritas, verum etiam τὸ διότι minime eſſet ignorandum, ut ex eo, quod ſinguli ejuſmodi pulſus rhythmici ſibi velint, conſtitui poſſit. Haud immerito vero tam prius quam poſterius humano ingenio patere, quis dubitaverit: non enim qui ſpiritus hos re-*

git

git art[illegible]s, in morbis ita ſibi relictus eſt, ut liberrime & ex lege certa agere poſſit, multo minus morbi id præſtare idonei ſunt, qui toto genere præter naturam, nihil certi, nihil ordinati habent, quod poſſit tales pulſationes efficere, ad[illegible]que hæc omnia tandem ex[illegible], [illegible] labor, ac nudum ingenii exercitamentum. Sinenſes quemadmodum notum, in explorando dijudicandoque pulſu miri ſunt artifices, cui, non morbis medentur, imo vero morbis per ipſum Pulſum. Hoc eſt, ut Michael Boymus, e Soc. Jeſu, in Chin[illegible] Mi[illegible]ſionariis *in Præfatione Clavis Medicæ ad Chinarum Doctrinam de Pulſibus* rem exprimit: Cum pro naturali irrepſiſſe contranaturalem cognoverint pulſum, Medicinam adhibent pulſui contranaturali, ut aut abeat, aut redeat ad naturalem. Imperator eorum, cui nomen *Hoâmti*, qui 400 & paulo amplius poſt Diluvium annis vixiſſe fertur, & Anno ante Chriſtum 2697. imperare cœpit, primus hoc Arcanum detexit, & ejusdem præcepta poſteris tradidit, inter cujus & Galeni, hujus cæteroqui artis Magiſtri, doctrinam, referente eodem Boymo, multum differentiæ intercedit. „ Cum enim omnes cum Galeno unius tantum manus pulſum „ explorare jubeant, *Hoâmti* jubet ambarum. Galenus ſiniſtram „ manum duntaxat; *Hoâmti* præter ſiniſtram etiam dextræ prius „ jubet explorare pulſus, quod videlicet ibidem vita incipiat, de- „ ſinatque. Galenus contendit, unicum locum in ſiniſtra ad „ hoc ſufficere: *Hoâmti* in dextra tria loca, totidem in ſiniſtra ad „ pulſus cognoſcendos eſſe neceſſaria, nec hoc contentus, in bra- „ chio tam dextro, quam ſiniſtro in profunditate cujuslibet loci „ ſuperficiem, medium & profundum, (hoc eſt, ad pellem & car- „ nem, ad ſanguinem & nervos, denique ad oſſa) qualem pulſum „ habeant, explorare & diſtinguere docet. Præterea in fœmina „ & viro naturales etiam pulſus in dictis tribus locis diverſiſſimos „ obſervavit &c. Hæc de Sinenſium hoc in paſſu ἀκριβείᾳ Boymus, quam perpendens Celeb. Joh. Jacob. Waldſchmidt, [illegible], *Inſtitution. Medicin. Rational. Lib. III. Cap. III.* de communi Medicorum conſuetudine ita judicat: In eo, inquit, peccant Medici, quod

Sinenſes in explorando dijudicandoque pulſu miri ſunt artifices.

Arcani illius origo.

Hoâmti, Sinenſium Imperatoris, præcepta, a Galeni doctrina de Pulſibus quomodo differant?

B. D. VValdſchmidt, quod Medici in Cordis motibus obſervandis non ſat impendant temporis, cenſura.

„ quod in cordis motibus obſervandis non ſat temporis impen„dant, ſed poſt unum vel alterum ictum manum ſtatim remo„veant, adeoque ſic ſæpiſſime decipiantur, putantes totam maſ„ſam ſanguineam cum tribus vel quatuor ejus guttulis, quarum „conſiſtentiam & mixtionem in uno vel altero pulſu explora„runt, pari ambulare paſſu; cum plerumque fieri ſoleat, ut par„ticulæ a tergo ſequentes aliter mixtæ, aliusque conſiſtentiæ ſint. „Accedit etiam hoc, quod peregrina fermenta, e tubulis partium „ſolidarum ſubinde excutiantur, & ſanguini confundantur, in „quo ſtatu ſanguis tam diu bonus eſſe poteſt, donec heterogeneæ „illæ particulæ, a ſanguinis prioris motu & mixtione abludentes, „cor ingrediantur, & in pulſus tum celeritate, tum frequentia „notabilem mutationem inferant. Non mirandum ergo, quod

Sinenſes explorando pulſui integram fere horam impendunt.

„*Sinenſes* in pulſibus explorandis nobis ſint feliciores, utpote qui „integram fere horam huic negotio impendunt, quo tempore „tota maſſa ſanguinea cordis thalamos peragravit, unde etiam „de tota maſſa ſanguinea æquius judicium ferre poſſunt. Cæterum qui plura de his ſcire avet, perluſtret librum illum, cui Titulus: *Specimen Medicinæ Sinicæ*, in quo exhibentur ſex opuſcula Medica, quorum potiſſima argumenta Pulſuum in morbis explorandorum vim, pro morbis horumque eventibus determinandis, & medicamentis applicandis reſpiciunt. Edidit ſcriptum illud Francofurti Anno 1682. in 4to Andreas Cleyer, Haſſo-Caſſellanus, Societ. Indiæ in nova Batavia Archiater.

Specimen Medicinæ Sinicæ ab Andrea Cleyer editum.

§. XXXVIII.

Venenorum diverſitas.

Inter ea quæ ſpiritibus noſtris inimica, *Venenum* eſt, utpote quod eos corrumpendi, conſumendi & extinguendi, ocyus tardiusve, vim habet & facultatem. Dico *ocyus tardiusve*. Alia venena enim hominem ſtatim, vel brevi interimunt, alia, vel quandoque prioris generis etiam, ſi in minori quantitate ſumuntur, longiore id præſtant: ſuntque diaboli inſtinctu excogitata artificia ſingulari modo miſcendi & exaltandi venena, cujusmodi veneficia, in Italia præcipue uſitata eſſe Jacobus Grevinus *de Venenis*

nens Lib. I. Cap. I. teſtis eſt. Cum itaque conſtet experientia, venenum, quod ſua natura ita comparatum eſt, ut unius, vel paucorum dierum intervallo necet hominem, ita temperari poſſe, ut lente ac pedetentim operetur, orta inter Medicos eſt quæſtio: *An confici venena queant, quæ definito temporis ſpatio, ad certumque terminum præſtent accurate effectum ſuum?* Qui id affirmant, nituntur primo auctoritate Theophraſti Ereſii, qui *de Hiſtoria Plantarum Lib. IX. Cap. XVI. de Aconito* ſcribit, ita id componi, ut certis occidere temporibus poſſit, videlicet bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, interdum etiam biennio. Et *Cap. XIX.* idem refert: Ariſtophilum quendam Pharmacopolam Platonicum fuiſſe, qui medicamentis veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad unum, nunc ad duos, tresve menſes poſſet, quique hoc remedio ad compeſcendos adoleſcentum impetus nimios uſus quandoque fuerit. Deinde ratione quoque theſin ſuam probant, quod nimirum omnes res naturales actionum ſuarum circuitus habeant, quos juſtis intervallis abſolvant, id quod in Criſibus inprimis accidit, quæ certis temporum ſpatiis perficiuntur. E contrario negantes quæſtionem reſpondent: Etſi res naturales ſuos circuitus, actionumque initia & fines habeant, ignotos tamen plerumque eos nobis eſſe, nec certis dierum ſpatiis accurate determinari poſſe. Ad actionem præterea, inquiunt, non tantum agens requiritur, ſed & patiens, agensque pro patientis diſpoſitione operatur. Ideoque cum hic corpus humanum patiens ſit, cujus pro ratione temperaturæ, ætatis, aliarumque circumſtantiarum nunc major, nunc minor reſiſtendi vis eſt, non mirum, ſi idem venenum hunc citius, illum tardius interimat. Inſuper ad hiſtorias quoque provocant, ex quibus patere ajunt, ab eodem veneno eadem quantitate pluribus in eodem cibo propinato, non omnes eodem tempore mortuos eſſe: quam in rem Dan. Sennertus *Medic. Pract. Lib. VI. Part. V. Cap. II.* varia exempla allegat. Verum quicquid id eſt, teſtantur utique & in contrarium hiſtoriæ, dari *Venena ad Terminum*, quæ ſcilicet

An confici Venena queant, quæ definito temporis ſpatio, ad certumque terminum præſtent accurate effectum ſuum?

Rationes affirmantium & negantium Quæſtionem.

Dantur Venena ad Terminum.

ita præparari poſſint, ut operatio eorum ex ſententia in actum deducatur. Cujusmodi de pharetra ſatanæ producti inventi Jürgen Anderſen meminit, *Itinerar. Lib. II. Cap. XV.* ſcribens: In der Landſchafft Coromandel wiſſen alle/ nicht allein die Weiber/ ſondern auch die Männer/ einem mit Gifft beyzukommen/ und denſelben ſo zu temperiren/ daß wie ſie es haben wollen/ einer alſobald denſelben Tag/ etliche acht Tage/ etliche einen Monath/ etliche ein gantz Jahr hernach erſt ſterben.

Madam. de Voiſin l'Eau des miracles, & la poudre de ſucceſſion.

Notum pariter eſt quid *Madame de Voiſin veneficiis molita ſit, quæ, ut habet Chambre de Poiſon, l'Eau des miracles, & la poudre de ſucceſſion* præparavit, quem pulverem ex abortibus, fœtu in cineres redacto, confecit, induente eum, ut libet, veneni vel præſentanei, vel tardius etiam operantis naturam.

Corfitz Ulfelt ſuſpectus tentati, in perniciemRegis Daniæ, veneficii.

In quam, conſilio Ottonis Sperlingii, Med. D. in perniciem Regis Daniæ Friderici III. tentati veneficii ſuſpicionem Corfitz Ulfelt, Magiſter Palatii Regii quoque venit, quo de *Relatio Hafnienſis* Anno 1651. publicata videri poteſt, nec non ejusdem *(Ulfeldi) Apologia* Relationi oppoſita, Annoque ſequenti 1652. Stralſundiæ in 12mo edita, cui cauſas ſubjungit, quæ neceſſitatem ſibi impoſuerunt & adegerunt, ut ad tempus Dania excederet.

ThraſiasMantinenſis componit venenum, quod ſine dolore inferre obitum poſſet.

Sed ad antiquitatem, ubi ſe ſiſtit Thraſyas Mantinenſis, celebris ſuo ævo Medicus, & ad conficiendum ſingulare venenum mirus artifex, quod ſupra allegatus Theophraſtus Ereſius de Hiſtor. Plantar. Lib. IX. Cap. XVII. ita deſcribit: *Thraſias Mantinenſis, tale ſe comperiſſe venenum ajebat, ut facile & ſine ullo dolore inferre obitum poſſet. Nec alio quam ſucco Cicutæ, & papaveris, & aliorum ejusmodi. Idque admodum contractum exiguumque, videlicet ad drachmæ pondus, ut nec ullum admitteret remedium. Et tum validum, ut quantumvis temporis perdurare poſſet, nec quicquam ſentiret immutationis. Sed ſumendum is Cicutam cenſebat non unde libuerit, ſed ex Suſis, & ſi qua alia loca prægelida ſunt & opaca.*

Qui fiat, quod Sturnos & Capras Cicuta non enecet?

Vide hac occaſione Joh. Bodæum à Stapel in Notis ad hoc Theophraſti caput, *de Cicuta* pluribus diſſerentem, contrariosque ejus effectus recenſentem, v.g. ex Galeno

de

de Sturnis, quos cicuta haud enecat, quod corpus habeant denſum & frigidum, venas & meatus anguſtos, quo fit, ut vis venefica ad cor penetrare non poſſit, ſed tam diu in ſtomacho maneat, quoad calore nativo devicta in alimentum mutetur. Id quod *de Capris* quoque Lucretius lib. V. adducit:

Quippe videre licet, pingueſcere ſæpe cicutâ
Barbigeras pecudes, homini quæ eſt acre venenum.

Quod an verum ſit, ſubnectit a Stapel, me latet. Sed pona-„
mus verum eſſe, nam non ſine cauſa id ſcripſit Poëta. Ea vi-„
detur, quod Caprarum (quas valde ſiccas eſſe, & perpetuo fe-„
bricitare tradunt Varro Lib. II. Cap. III. & Plinius Lib. XXVIII.“
Cap. X.) fervorem caloremque temperet, quo temperato poſt-„
modum nutrimentum melius conficitur, & in pinguedinem„
concreſcit. Nec minus in Antiquitate parati quoque *lenti ve-*„
neni exempla habemus. Pertinet huc id ipſum, quo Cæſar„
Borgia univerſum Cardinalium Collegium interimere cona-„
tus eſt; quod Pulverem fuiſſe Paulus Jovius *Hiſtor. Part. I. Lib. II.*
annotat, qui non illico, neque cum vehementia vitæ inſidia-„
batur, ſed exitiali mora hominem e medio tollebat. Si lon-„
gius reſpiciamus, Claudius occurrit, quem Agrippina lento veneno pariter necare decrevit, quod nefarium ejus conſilium Tacitus *Lib. XII. Annalium* ita memoriæ prodidit: *Claudius*, inquit, *valetudine adverſa corripitur, refovendiſque viribus mollitie cœli & ſalubritate aquarum, Sinueſſam pergit. Tum Agrippina ſceleris certa, & oblatæ occaſionis propera, nec miniſtrorum egens, de genere veneni conſultavit, ne repentino & præcipiti facinus proderetur: ſi lentum & tabidum delegiſſet, ne admotus ſupremis Claudius, & dolo intellecto, ad amorem filii rediret. Exquiſitum aliquid placebat, quod turbaret mentem, & mortem differret. Diligitur artifex talium, vocabulo Locuſta, nuper veneficii damnata, & diu inter inſtrumenta regni habita. Ejus mulieris ingenio paratum virus, cujus miniſter e ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus.*

Parati Lenti veneni ex antiquitate exempla.

Cæſar Borgia Univerſum Card. collegium interimere conatus eſt

Claudium Agrippina lento veneno necare decrevit.

ſolitus. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum ſcriptores prodiderint; infuſum delectabili cibo boletorum venenum: nec vim medicaminis ſtatim intellectam, ſocordiane Claudii an vinolentia. Simul ſoluta alvus ſubveniſſe videbatur. Igitur exterrita Agrippina, & quando ultima timebantur, ſpreta præſentium invidia, proviſam jam ſibi Xenophontis medici conſcientiam adhibet. Ille tanquam niſus evomentis adjuvaret, pinnam rapido veneno illitam faucibus ejus demiſiſſe creditur: haut ignarus ſumma ſcelera incipi cum periculo, peragi cum præmio. Vocabatur interim ſenatus; votaq; pro incolumitate principis conſules & ſacerdotes nuncupabant.

Et Druſum Sejanus.

De Druſoque Idem Tacitus *Annal. Lib. IV.* memorat, *quod Sejanus ei paraverit venenum, quo paulatim inrepente, fortuitus morbus adſimularetur.* Quibus jungimus Attilium Regulum, de quo A. Gellius *Noct. Attic. lib. VI. cap. IV.* hæc tradit: *Legimus ſcriptum in Tuditani libris, Attilium Regulum captum, ad ea quæ in ſenatu Romæ dixit, ſuadens, ne captivi cum Carthaginenſibus permutarentur, id quoque addidiſſe: venenum ſibi Carthaginenſes dediſſe non præſentarium, ſed ejuſmodi quod mortem in diem proferret; eo conſilio, ut viveret quidem tantiſper quoad fieret permutatio; poſt autem graſſante ſenſim veneno cor tabeſceret.*

Attilio Regulo Carthaginenſes venenum dederūt, quod mortem in diem proferret.

Venena extrinſecus applicata.

Veſtes infectæ, manusque obviorum.

Cæterum non in propinandis venenis ſolum, ſed iis etiam, quæ extrinſecus applicata nocent, miſcendis & præparandis malitia hominum occupata fuit. Ita inventum eſſe modum Veſtes veneno inficiendi Santes de Ardoynis *Lib. I. Operis de Venenis Cap. VIII.* Anton. Guainerius *de Venenis Cap. XXII.* Ferdinandus Ponzetus, aliique memorant. Refertque Phil. Pigafetta *in Itinerario*, in Tidore, Moluccarum Inſula, veneficos quosdam fuiſſe, qui obviorum manus unguento quodam obleverint, cujus vi paulo poſt illi perierint. Nec minus chirothecas, libros, ſubſellia, ocreas aliaque communis uſus inſtrumenta imbuta legimus, unde venena corpori communicata; cujusmodi exemplis recenſendis hic ſuperſedeo, quæ Nicolaus Florentinus *in Sermon. Scient. Medic.* Guainerius *de Venenis Cap. I. & II.* Matthiolus *in Præfat. in VI. Dioſco-*

Chirothecæ, Libri, ſubſellia, ocreæ aliaque communis uſus inſtrumenta infecta.

Dioſcoridis. Jacob. Grevinus *de Venenis Lib. I. Cap. I.* pluresque alii ſtudioſe collegerunt. Quæ quidem ludibrio a multis, nec digna habentur fide, improbabile exiſtimantibus venena extrinſecus adhibita ita in diſtans operari, hominemque necare poſſe: verum tutius arbitror ego non inficiari talia, quam uſu explorare. Sunt quippe periculoſa admodum, ſævaque Venenorum experimenta, non ſecus ac *Motus Cordis humani*, quem ut inveſtigaret & perſcrutaretur Chirurgus quidam Paduanus, Anno M DC LXI. nimia ductus curioſitate interceptum militem quendam, hominem innocentem, ope commilitonum ſuorum vinctum, nefario auſu vivum ſecuit. Cujus diri facinoris *Relatio* Italico ſcripta idiomate habetur, quæ in vernaculam noſtram verſa Uratislaviæ hoc titulo prodiit: Relation von einer ſchreckſlichen Mord-That/ die ein Barbirer in Padua begangen/ zugleich in ſich haltend Examen und Proceſſ.

Periculoſa admodum ſævaque Venenorum ſunt Experimenta, non ſecus ac motus cordis humani.

De Chirurgo quodam Paduano huc ſpectans Relatio.

§. XXXIX.

His ita ordine enarratis, antequam colophonem præſenti Capiti addamus, pauca quædam, eaque curioſa Inventa cum benevolo Lectore adhuc communicabimus, orſuri ab Oculis, quos pretioſiſſimam corporis partem, nec immerito, Plinius vocat. Quod enim Sol Macrocoſmo, id Microcoſmo oculum eſſe certum eſt. Prodeat itaque primo loco in Scenam Franciſcus Joſephus Burrhus Mediolanenſis, excitati ingenii, ſuadæque adeo efficacis vir, ut ad emungendos magnatum loculos hoc præſens & ſuperius Seculum vix quemquam magis aptum tulerit & educaverit. De cujus quidem fraudibus & impoſturis, quarum incuſatus Romæ, ubi anathemate percuſſus, & in effigie combuſtus eſt, ſpeciatim hic dicere nil attinet, de quibus videri poteſt libellus ſingularis cui titulus: *Relatio Fidei, actionum ac vitæ Burrhianæ*, qui Anno 1670. prodiit, annexus *Hiſtoriæ de tribus hujus ſeculi famoſis Impoſtoribus* videlicet 1. de Padre Ottomanno. 2. de Mahomed Bei vel Joh. Mich. Cigala. ac 3. de Sabatai Sevi. Ratione præſentis ſcopi adducitur hic ſaltem a nobis Burrhus, quod ſcri-

Oculi ſunt pretioſiſſima corporis pars.

Franciſci Joſephi Burrhi duæ de Cerebro & Oculis Epiſtolæ.

pſerit Ann. 1669. ad Th. Bartholinum Epiſtolas duas, quarum prior *de Cerebri ortu & uſu Medico*, altera *de Artificio oculorum humores reſtituendi* agit.

Oculorum humores reſtituendi artificium Robertus Sothuel Burrhum docuit.

Ad hanc, quæ noſtro inſervit inſtituto, quod attinet, recenſet Burrhus, quod veniens ex Italia in Germaniam, & e Germania Amſtelodamum *Robertus Sothuel*, Eques Anglus, hoc ſibi arcanum revelaverit, liquoriſque adhibendi ſcientiam impertitus fuerit, quo ſcilicet reſtituuntur citiſſime oculi exſecti avium, ita ut iris & fulgor radiorum pulchritudinem oculorum naturalium longe ſuperet. Quo vero felicius uſus ſuccedat, monet Auctor, nervi optici læſionem, utpote quæ prohibet miraculi eventum, ſumma diligentia vitandam eſſe, levemque adeo manum ad oculorum ſectionem requiri.

Aquæ Chelidoniæ ad præſentem curationem Virtus.

Qua facta, Aquam, quæ elicitur e foliis Chelidoniæ præſcribit, de ſingulari ejus virtute ita differens: *Hac ſimplici foliorum Chelidoniæ aqua feliciter acies ſuas acuunt oculi cæſii, ut mei ſunt, qui ad diſtantiam ſeptem paſſuum legunt hodie characteres libri impreſſi in folio, & vice verſa quamvis minutam ſcripturam ſibi omnino prope appoſitam perfecte diſtinguunt. Poſt cæſios laudant vim hujus aquæ cærulei, glauci & albicantes. Sed nigricantibus exiguum ab hac lympha ſperandum eſt auxilium.*

Radicis Chelidoniæ figura.

Nequeo ſatis mirari cauſam cur omittant Medici in paranda aqua Chelidoniæ radicis uſum; quam ſi tranſverſim ſecueris etiam hiemali tempore, perfecte tibi referet imaginem oculorum pſittaci blandientis. Novi vetulam octogenariam Germanam, quæ poterat acu etiam quævis phrygia opera ſubtiliſſime pingere ſine perſpicillis; & conſueta erat ſingulis annis ſemel in æſtate purgare oculos infuſa, ſed minima ſtilla liquoris expreſſi ab hac radice, qui dolores acerrimos excitans, in eis ſeducit humorem ſalſum, excipiendum ſubtili panno lineo, & exſiccandum in gluten. Has vires de ſe modo in ſuccum, modo in aquam reſoluta promit Chelidonia major.

Experimentum ſuccurrendi per nares oculorum hebitudini.

Qua efficacius adhuc remedium ſe excogitaſſe porro ſcribit, quo de ipſa Auctoris Epiſtola videri poteſt, in qua experimenti ſuccurrendi per nares oculorum hebitudini, nec non rari inſtrumenti a *Roccho Mattioli*, Chirurgo

rurgo Italo, ad deponendas oculorum cataractas inventi, pariter mentionem facit. In quas Fr. Joſeph. Burrhi modo allegatas *de Cerebro & Oculis* Epiſtolas B. D. Joh. Dan. Major, Academiæ noſtræ quondam Sidus, *Conſiderationem Phyſiologicam* publicavit, in qua, quantum ad præſens *Oculorum humores reſtituendi artificium*, non levis ipſi ſcrupulus emergit, quomodo nempe expanſiones nervoſæ circa humorem Cryſtallinum, aut etiam Tunica, humori Vitreo propria, non lacerentur. Non capere enim ſe dicit, quomodo non læſis tenerrimis Tunicis, humorem Vitreum & Cryſtallinum ambientibus, hæc procedant. Nam quamvis Burrhus ἐγχείρησιν ſuam noviſſime demum aperiat Bono publico, dum ait: *Ame nullæ Tunicæ evelluntur; ſed molli digitorum presſione humores tantum ab illis eliciuntur:* attamen, ut verum inquit, fatear, niſi Teſtium fide digniſſimorum (Bartholini atque Borrichii) me commoveret auctoritas, ſequentes ſcrupulos haud æque paterer meo animo expelli: Videlicet I. Difficile valde videtur, ne dicam impoſſibile, extrinſeca iſta, ac ſuperficiali digitorum preſſione humores prolicere, & relinquere Tunicas eorum in oculo ſuperſtites, quarum ſeparatio, alias multo teneriorem requirit Manus operam, & oculi totius a partibus adjacentibus libertatem, ut nempe ſine impedimento ſeparatio poſſit peragi. II. Ac præſertim *Cryſtallinus*, quomodo per dictam iſtam digitorum preſſionem nudus eximatur ex involucro ſuo araneo, vel tunica, non capio, quæ adeo arcte ipſi connectitur, ut Ruffus ipſam Cryſtallini tantum ſuperficiem vocarit? & quomodo idem ſine hujus dilaceratione eximatur, poſtquam nervi optici propagines lædi non debere, dictum eſt, & tunica hæc ex ſubtiliſſimis fibrillis aut ſtriis nervoſæ ibi ſubſtantiæ contexitur? III. Aut ſi impune tamen *Cryſtallinus* inde exprimitur, quomodo poſtea in locum ſuum ſic reſtituatur, ut priſtinum involucrum certiſſime iterum ſubeat, evacuato Oculo tantiſper corrugatum, aut complicatum? IV. Aut forſan parum refert, utrum *Humor Cryſtallinus* priſtinam ſedem exacte repetat, nec

Rocchi Mattioli inſtrumentum ad deponendas oculorum cataractas inventum.

D. Joh. Dan. Majoris in Burrhi Epiſtolas Conſideratio Phyſiologica.

Ejusdem contra ἐγχείρησιν Burrhi ſcrupuli.

ne,

ne, modo Oculum iterum quomodocunque intret? Hoc pacto autem contra excellens Artificium Burrhianum inſurget Opticorum chorus totus, propemodum graviter laturus, ſublatam diſpoſitionem Humorum, extra communem axem Opticum: Viſioque emerget non genuina, ſed diſtorta; quam in rem conferri poteſt Franc. Aguilonius *Lib. 1. Optic. Prop. 10, p. 13.* Et moveri, in ſtatu etiam naturali, *Humorem Cryſtallinum*, moto ligamento ciliari, pro viſus neceſſitate varia, exiſtimat Carteſius: ſed ſubintelligendum exiſtimo motum, non tam qui fiat ad latera, quam qui parumper antrorſum & retrorſum; atque forſan a centro quadantenus ad circumferentiam, ut in vario viſus negotio ſe contrahat & dilatet, præſertim in pueris; qua de re tamen meum tantiſper judicium ſuſpendo. V. Si vero *Cryſtallinus* plane non reponendus ſit, bone DEUS, quis aut qualis poſtmodum emerget viſus? Quo artificio reparabitur analogum quid, aut libratum in medio circiter oculi ſuſpendetur? Ingenioſe quidem philoſophari ſibi videtur Plempius, dum *lib. 3. Ophthalm. cap. 14.* inopinatum omnibus quispiam dicturus, ait: *Exempto Cryſtallino, oppletoque loco ab humore vitreo, viſionem nihilominus perfectum iri, verum non tam diſtincte, quam nunc* &c. *quoniam etiam præſente Cryſtallino, videntur quædam per ſpecies, Cryſtallinum non intrantes; illa videlicet, quæ obliquisſime a latere ſita ſunt, atque ad extremitatem corneæ ſuos mittunt radios. Etenim recta ab hac extremitate per propiorem limbum foraminis uveæ ducta linea, non in Cryſtallinum, ſed in commiſſuram Cryſtallini cum ciliaribus proceſſibus incidit*, &c. Sed viſionem taliſmodi bonus ille Plempius per me facile habeat ſolus, quæ ad ſummum utcunque aliquam dignoſcet inter diem & noctem differentiam, citra diſtinctionem exactam figurarum. Et potius auſcultemus Bartholino, incomparabili (Epiſt. ad Dn. BURR. p. 22.) dicenti: *Cryſtallinum tam difficulter poſſe reparari, quam periculoſe abeſſe, ab omnibus creditum.* Hoc B. Auctoris noſtri *de Encheireſi Burrhi* eſt judicium; qui porro in materiam liquoris modo nominati, figu-

figuramque radicis Chelidoniæ ita lepide commentatur. An,, ex Orbiculari Fibrarum ſucculentarum diſpoſitione, *quæ circu-,, lum parvum flavum in Radice Chelidoniæ* exhibet, cum Dno.,, Burrho aliquis velit *Signaturam Oculi* petere, per me licet, qui,, Signaturis parum tribuo, præſertim iis, quæ minime ſponta-,, neæ ſunt, ſed per accidens apparent, admota cultri acie. Qua ſi,, oblique radicem quis diſſecaſſet, non circulus aut orbis exin re-,, ſultaſſet, ſed ſignatura paulum diſcrepans. Inſcriptio vel Line-,, ola Ovalis videlicet; quam cur non etiam dicimus, tempus ſup-,, ponendis Gallinæ ovis conveniens notari? Non urgebo jam,,, quod vix ullus Mortalium exſtitit, qui ullius Plantæ virtutem,,, quam antea ignoraverit, primum didicerit ex Signatura; & po-,, tius, poſtquam vires illarum nobis jam cognitæ factæ ſunt, tum,, demum ex collata earundem figura admodum facundi fieri ſo-,, leamus in jactandis Signaturis. Quarum ſi forte duæ aut tres,, cum re ipſa coincidunt, centum alia paſſim exempla contraria,, habentur. Ut taceam, *quod circulus luteus, apparens in diſ-,, ſecta radice Chelidoniæ*, præſertim in medio ſui cava (ut in gran-,, dioribus fieri aſſolet) *æque anum, ſalva venia, atque Oculum de-,, pingat. Cur vero neque dicitur, Signaturam etiam habere Podi-,, cis?* Et impoſſibile propemodum eſt, ut appoſita ſibi puncta aut,, ſtamina aliqua in eadem ſuperficie corporis alicujus, forte non,, exhibeant Figuram ullius rei alterius, ob Corporum numerum,, ineffabilem in Mundo, eorumque majorem, quam Imaginum,, ipſarum, ubertatem. Ita, (qui politicus hodie & verſatus eſt,,, in Regno quoque Plantarum, Genius) *radix Filicis, tranſver-,, ſim diſſecta*, in Germania Aquilam Imperialem, in Gallia Lili-,, um Gallicum exprimit. Sed & *de Chelidonia* præſertim mi-,, rum hoc videtur, quod, ubi per diſſectæ ejus Signaturam *huma-,, nis Oculis* Medicina monſtrata eſt, Imaginem ferat non *Oculi* ho-,, minum, ſed *Pſittacorum*. Infelices profecto Medici, qui Pſit-,, tacum nunquam contuiti ſunt! Infelices populi, qui, ut *Cheli-,, doniam* in ſignaturæ diſcendæ gratiam, diſcinderent, ante-,, quam res fabrilis inventa eſſet, nec cultrum, nec lapidem ulla ar-,,

An Radix Chelidoniæ referat ſignaturam oculi?

Quid de ſignaturis Plantarum habendum?

„te acutum habuerunt! Inconſultus naturæ *Crollius*, qui Signatu-
„ram hanc neglexit! Crollioq; multum inconſultior *Jo. Baptiſta*
„*Porta*, ſignaturarum alias enucleator; & Signifer omnium maxi-
„mus, quod, ſi recte Phytognomicῶν ejus memini, etiam is effigi-
„em Oculorum adeo nobilem *in Chelidonia* non perſpexit. Tan-
demq; de ipſa Chelidonia idem ſubjungit, quod qui vel præter, vel
ante Burrhum ipſi oculi globo, ope ſcalpelli artificioſiſſime per-
forato, medicamentum ex dicta herba paratum immiſerit, (niſi
qui ab IPSOmet nominati ſint) neminem facile Orbis noverit,
niſi conjecturæ locus detur, intendere ſimile quid ſequentia ver-
ba Tarduccii Salvi, Chirurgi Romani Part. VIII. Chirurg. Tit.
Celidonia, p. 116. *L' Acqua diſtillata di tutta la Pianta, chiarifica la viſta offuſcata, e mondifica negli occhi l humor groſſo, convertito in forma di velo.* h. e. Aqua deſtillata ex herba tota clarificat obſcuratum viſum, craſſumque humorem in oculis mundificat, converſum in formam veli. &c. Quomodo enim mundificare in oculis poteſt humorem Cryſtallinum, niſi ad eundem, intro oculum adigatur? Sed ceſſet tantiſper hoc, quoniam mera eſt conjectura, concludit B. Dn. Major, ex cujus *Conſideratione Phyſiologica*, quia egregii ſcripti vix datur amplius copia, hæc adducere placuit. Reſpiciunt vero pleraque, uti vidimus, *Humorem Cryſtallinum* inprimis, inter quem & Retinam ſitus, quod vitro fuſo quoad conſiſtentiam aliquo modo ſit ſimilis, *Vitreus* dicitur; cujus humoris ſtructuram ſingularem, *ex innumeris parallelepipedis ſibi invicem appoſitis*, a nemine Anatomicorum expreſſam, Collega Honoratiſſimus Dn. D. Wilhelmus Hulderieus Waldſchmiedt / cum orbe erudito propediem communicabit. Cæterum non latuiſſe quoque Veteres, quod Oculi vulnerati reſtitui poſſint & Nuckius *in Sialographia & Ductuum Aquoſorum Anatome nova Cap. II. p. 135. ſeq.* probat primum ex Galeno alicubi ſcribente: *Incredibile quoddam, nec fieri vulgo ſolitum in puero vidimus, qui ſtylo in pupillæ loco fuerat compunctus; nam cum ſtatim effluxiſſet aquoſus humor, tum pupilla ipſa minor eſt reddita, tum tota Cornea apparuit rugoſior. Sanatus autem poſtea*

An ante Burrhum ex Chelidonia paratum medicamentum, quod perforato oculi globo immiſſum?

Vitrei Humoris ſtructura ſingularis a D. Waldſchmiedio obſervata.

Non incognitum quoque Veteribus, quod Oculi vulnerati reſtitui poſſint.

poſtea rectè vidit, collecto ſcilicet paulatim in eo, qui effluxerat, humore. Quibus idem Nuckius ſubjungit: *Et ſi ſides habenda Hiſtoriæ Byſantinæ Scriptoribus, teſtantur hi, Imperatores Conſtantinopolitanos quosdam, quorum oculi pungente inſtrumento (qua de cauſa, ſupervacaneum hîc dixiſſe) ita lædebantur, ut aqua efflueret; brevi tamen poſtea oculorum & vigorem, & præter exſpectationem viſum recuperaſſe.* Qua occaſione recordor remedii Atrophiæ Oculi a D. Joachimo Georgio Elſnero præſcripti, & per Anatomiam ſingulari caſu detecti, quo de nominatus D. Elſnerus *Ephemeridum Medico-Phyſicarum German. Decur. I. Ann. I. Obſervat. XII.* ita ſcribit: *Cum Juvenis quidam, qui natura ſiccus, & nimia Venere, calidisque ad venerem languentem confortandam aſſumptis malum ſibi adſciverat, ut oculi periodus imminui videretur, ſiccitas adeſſet, & cum dolore levis ardor, conſilium ex me peteret, opportune ſe menti inſinuat confortativum humectans ſingulare in affectibus oculorum, quod mihi forte fortuna culter anatomicus detexerat, cum occupatus fueram in anatomia oculi Urogalli, quem cum nimium preſſiſſem, inciſione profundiori effeceram, ut humor aqueus oculo meo inſiliret, illumque madefaceret, ex quo aciei viſus conſultum iri percepi, & lenitivum dolori, & ſiccitati, quibus tum temporis oculus mihi ex nimia lucubratione vexabatur, ſponte offerri ſentii. Sentii, & conſulenti Auctor fui, ut ex erutis mactato Urogallo cæteroque gallinaceo generi oculis (in copia quippe tum in Italia habebamus) ſibi inſtillaret hunc liquorem, pro dixta vero ſibi eligeret gallinas coctas cum endivia. - - Hisque effeci, ut eclipſata illius lumina illuſtrarentur, & globus oculorum ad priſtinam rediret figuram.* Sed ſatis de Oculis, & inventis ad corrigendam viſionem pertinentibus, quæ quomodo peragatur, D. Guilielmo Briggs, Medico Londinenſi, in libello Anno 1686. edito, quem *Novam Viſionis Theoriam* vocat, vix quisquam accuratius demonſtravit. Movet ibi inter alia ſequentem, curioſam non minus quam intricatam quæſtionem: *Qui fiat, cum organa viſiva duo ſint, ut objecti viſio non ſit duplex?* Ad quam breviter reſpondet: quia

Remedium Atrophiæ Oculi præſcriptum, & per Anatomiam ſingulari caſu detectum.

Guiliel. Briggs, Nova Viſionis Theoria.

Cur in duplici Nervo optico non niſi ſimplex ſenſatio?

fibræ quæ ſibi mutuo deprehenduntur *parallelæ, ſymphonicæ* etiam ſunt *quoad officium & poteſtatem*, ita ut duæ ſupremæ, duæ infimæ, duæ externe, internéve laterales utriusque thalami ſic ſibi reſpondeant in ſitu & tenſione, ut cum utræque eodem tempore moveantur ab objecto externo, non magis inde duplex ſenſatio ſequatur, quam in Muſica ex uniſonis conſonantibus duplex efficicitur ſonus. Quæ res, inquit, Gaſſendo tam difficilis viſa eſt, ut deſperaret penitus de ejus ſolutione, niſi ſtatueret diſtinctam viſionem ab unico tantum oculo, eodem tempore præſtari; quod experientiæ manifeſto refragatur. Nam certo certius conſtat, objectum ab utroque oculo eodem tempore ſentiri: & conſenſus nervorum motoriorum, qui uniuntur in origine ſua, (& per conſequens etiam muſculorum ad quos illi nervi pertingunt) efficit, ut alterutrum oculum verſus aliquod objectum, vel aliquam cœli partem convertere nequeamus, quin alter ejus curſum ac directionem ſequatur. &c. Contra quam Auctoris poſitionem qui vulgo nodi connecti ſolent accurate porro ab eodem ſolvuntur, unde modus viſionis planus certusque efficitur.

§. XL.

Glandulæ & Vaſa lymphatica Oculi ſunt appendices.

Appendices Oculi ſunt Glandulæ & Vaſa lymphatica. Notum eſt quod in utraque parte oculi laterali glandula recumbat, altera in angulo interno ſita, ab Anatomicis Lacrymalis, at improprie dicta; altera, vulgo *innominata*, ſed quæ *lacrymalis* proprie vocari meretur, in anguloque externo reconditur. Ab hac poſteriori vaſa octo lymphatica orta in tunicam adnatam deſinunt, ibidemque lympham perpetuo deponunt, quam cum a corticis aurantii preſſi, cepæ inciſæ, aut aliorum corporum (quæ ſale volatili abundant) effluviis irritantur, exonerant ſtatim, lacrymasque effundunt: (Vide hunc proceſſum prolixius deſcriptum in modo adducti Guilielmi Briggs *Ophthalmo-graphia Cap. VI. p. 109. ſeq.*) Præter quas duas glandulas, Joh. Jacob. Harderus, Prof. Baſileenſis Anno 1693. *Novam Glandulam Lacrymalem* in

Jo. Jac. Harderi Glandula nova lacrymalis in

in Cervis & Damis invenit, publicisque literis conſignavit, quæ *in Actis Erudit. Lipſienſ. Anno 1694. p. 49. ſeq.* exhibentur, atque ita concluduntur: Glandulam in dictis animalibus a me inventam, *novam & peculiarem* eſſe, vel hinc quoque eluceſcit, quod de illa Auctores taceant, quodque in aliis animantibus, quantum quidem ſcire datum eſt, non reperiatur, imo neque cum *glandula innominata*, neque cum *lacrymali vulgari*, quarum utraque cervi ac damæ gaudent, commercium habeat, ſed in inferiori orbitæ parte ſita, atque copioſa vaſorum ſerie inſtructa, per ductum excretorium proprium, quam ſecrevit lympham, eructet, & quidem eo copioſius, quo dictas binas glandulas magnitudine multum ſuperat &c. Hæc Harderus. Viſus quidem fertur antea ſuper utrumque oculum Cervi lapis rotundus, quem ex lympha, quam oculos circumſtantes glandulæ emittere ſolent, ortum traxiſſe nonnulli opinantur; verum *in Ephemerid. Nat. Curioſ. German. Decur. II. Ann. IX. Obſervat. XV.* refutatur hæc ſententia, fabulisque annumeratur. Non tamen circa oculos ſolum, ſed per univerſum animalium corpus varie diſtributa occurrunt vaſa, quæ non ſanguinem, ut cætera ejusmodi, ſed limpidum liquorem ſervant, quem Cl. Bartholino *Lympham*, vaſaque ipſa *Lymphatica* appellare placuit, de quorum inventione *in Anatomia p. m. 621.* „ita diſſerit: Vaſa hæc ſuccum a ſanguine & chylo diverſum ve- „hunt, nempe aquam, ſeu lympham, *quorum inventio nobis* poſt „tot in arte Anatomica conſumpta tempora, naturæ faventis „munere *relicta fuit*. Pro qua felicitate DEO naturæ auctori „vota nuncupavimus. Ea primum XV. Dec. 1651. mihi circa „hepar, & IX. Jan. 1652. mox clarius XXVIII. Febr. 1652. etiam in „axillaribus apparuerunt Hafniæ, & inde ſæpius repetita ſectione „in animalibus cum *Michaele Lyſero*, paſſim in corpore obſerva- „ta, a nemine antea monſtrata vel deſcripta; demum 1654. anni „initio, in phthiſico homine eorum veritas mihi cum *Henr. a* „*Moinichen* explorata. *Plenam Vaſorum novorum Hiſtoriam* „*variis Scriptis orbi propalavi*, Defenſionibus contra diſſidentes vin-

Cervis & damis inventa.

De lapide in oculis Cervorum ex lacrymis ipſorum concreſcente quid habendum?

a Th. Bartholino inventa Vaſa Lymphatica.

„ vindicavi, & ſpicilegiis exauxi. Eadem mihi aſſeruit in duplici „ Apologia Martinus Bogdanus. Circa eadem tempora in Suecia ſimiles Aquoſos ductus detexit, & poſtea deſcripſit Olaus „ Rudbeck. In Anglia de Jolivio quoque ſuo gloriantur amici. „ Quin nobis cum aliis hinc inde viſa ſint, negare nolim: *ſed nobis, qui primi in arenam deſcendimus, nullus mortalium viam monſtravit.* Præter allegatos Auctores Bilſius quoque in Belgio inventionis laudem ſibi vendicat, cum quo, ejusque Sectatoribus, laudato Bartholino magna orta contentio: quam in rem in Nicolai Stenonis *Obſervationibus Anatomicis*, ubi novum Bilſii de Lymphæ motu & uſu commentum examinatur & rejicitur, in Celeb. Schelhammeri *Epiſtolica Diſſertatione* (quæ legitur in Bibliothecæ Anatomicæ Tom. II. Parte IV. p. 717. ſeq.) *de Lymphæ ortu, & Lymphaticorum Vaſorum cauſis*, nec non in Georgii Segeri *Diſſertat. de Lympha Bartholina* plura videri poſſunt. An vero Veteribus etiam cognita fuerint Lymphatica hæc vaſa, Th. ab Almelov. *Invent. Nov-Antiqu.* §. *XXIII. pag. 195.* Jacob. Spon. *Aphor. Nov. Sect. I. Phyſiolog. p. 47. & 48.* Fr. de le Boe Sylvius *Diſp. Med. VIII. de Vaſis Lymphat. p. 35.* Joh. Theod. Schenck *Synopſ. Inſtit. Med. Diſp. Sect. II. Artic. VI. p. 137.* aliique ſedulo inquirunt, qui Hippocratem jam & Galenum habuiſſe qualemcunque eorum notitiam probare nituntur.

Bartholinicum Bilſio, ejusque ſectatoribus, ſuper hac re contentio.

An Veteribus etiam cognita fuerint Lymphatica hæc Vaſa?

§. XLI.

Inter ductus vehentes lympham, *Salivales* etiam numerandi ſunt, quorum *Novos* aliquot, hic non omittendos, Anatomici pariter inveſtigarunt haud ita pridem, oculisque accurate ſubjecerunt. Patet id ex Caſpari Bartholini Thom. Fil. *Obſervatione de Ductu Salivali hactenus non deſcripto*, quæ Hafniæ Anno 1684. in 4to prodiit, huncque partum eſſe diſtinctiſſimum tam ratione principii quam termini a ductibus *Warthonianis* ac *Stenonianis* evincit. Quantum ad tempus, quo prima vice hæc vaſa Salivalia ipſi innotuerunt, nominat diem 13. Martii Anni 1682, ubi inquiſiturus in *Warthonianos ductus Salivales* vitulini capitis, cum illorum

Caſp. Bartholini de Ductu Salivali hactenus non deſcripto obſervatio.

Ductus Warthoniani ac Stenoniani.

illorum felicioris præparationis cauſa, per oſtiolum in papillula ſublinguali conſpicuum, ſtylum immittere vellet, errore non injucundo ſe penetraſſe in novum ductum refert. Cujus rei Olaum Borrichium, & Oligerum Jacobæum teſtes vocat, quos ſpectatores, judicesque hujus inventi fecit. Poſt quod tempus curioſe etiam in aliis animalibus indagatos & repertos eſſe eosdem ductus aſſerit, in ove nimirum, urſo, lynce, tandemque leæna; & quoniam elegantiſſimos in ultimo nominata beſtia illos vidit, æri inciſos Obſervationi huic attexuit. An ab alio antehac præſentes Salivales fuerint deſcripti, ignorare ſe dicit: Warthoni tamen verba *Capitis XXI. Adenographiæ* eos non innuere, nec e Veterum monumentis quicquam pro ipſis faciens adduci poſſe probat, adeoque ſibi ſoli inventionis laudem vendicat. Vide *Acta Erudit. Lipſienſ. Anno 1685. p. 30.* ubi hæc obſervatio recenſetur, addita & explicata figura ex anatome Leænæ. Verum Antonius Nuck *Sialographiæ Cap. I. p. 10. ſeq.* memorat, quod Ductus illi Salivales a Bartholino deſcripti ad Cl. *Auguſtum Quirinum Rivinum* a multis referantur, declarante id *Diſſertationis Medicæ de Dyſpepſia* ſub laudati Rivini præſidio Anno 1679. Lipſiæ habitæ *Corollario primo*, quod ita conceptum: *Ductus Salivales, quos in capite vitulino præterita hieme aliquoties demonſtravit Dn. Præſes, merentur illis annumerari, quos Warthonus & Steno annotarunt. Oriuntur autem ex anterioribus glandulis ſublingualibus, in quarum ſubſtantia radices agunt, perguntque ſupra Warthonianos immediate, (ita ut his caute ſeparatis conſpiciantur ilico) donec una cum illis egrediantur ex iisdem pupillis. Diverſa tamen ſunt oſtiola, in quorum interiora ſi ſtylus aut flatus immittatur, ad glandulas majores ſublinguales per ductus Warthoni penetrat; his vero a latere alii adſtant pori, qui ſtylum & flatum in glandulas minores ſublinguales deducunt, adeoque nullo modo hi ductus cum illis communicant, ſed omnino ſingulares ſunt.* Quicquid tamen eſt, ſubjungit mox Nuckius, ego aliorum litem non facio meam; forte Cl. Bartholinus ductum ſuum invenit, licet nihil quicquam, quod nobis

Bartholiniani Ductus Salivales ad Auguſtũ Quirinum Rivinum a multis relati.

nobis etiam ſæpe contigit, de Cl. Rivino audiverit. Idemque Cl. Nuckius huic *Bartholiniano*, aut ſi mavis, *Riviniano* ductui novum adhuc adjicit, a nemine, quod ſciat, obſervatum, quem peculiari ac ſatis manifeſto oſtio humorem ſuum in os eructare experientia ſe didiciſſe ſcribit, ac ſequenti occaſione detectum refert: *Cum*, inquit, *ante tres circiter annos ductus Salivales tam ſuperiores quam inferiores, ductus item Lacrymales & vas excretorium naribus proprium examini meo ſubjicerem, tum temporis in ſubjecto, quod præ manibus habebam, canino, Stenonianos Ductus examinandi cauſa potiſſimum intentus: ecce præter exſpectationem, aliud oſtiolum, non niſi ad diſtantiam duarum vel trium linearum mathematicarum a Stenoniano diſſitum, in altero ſe prodit latere, ſtylum immiſſum non niſi in ipſo principio admittens; incertus itaque viam ulteriorem varie exploro, modo ſurſum, modo deorſum, mox iterum antrorſum & retrorſum, tandem recta quaſi linea oblique ſurſum tendere, ſtylumque ad latitudinem pollicis admittere obſervavi. Rei novitatem tamen non admirabar, & naturam, ſit venia verbo, (quæ in variis ludere ſolet) ludentem conſidero, minime cogitans, quod in oppoſito latere ſimile conſpiciendum foret oſtiolum, in quod, uti in priori, ubi ſtylum immitto, ad eandem etiam diſtantiam ſubſiſtit ſtylus: interim occupationes aliæ, alio me vocabant; quapropter in inquiſitione horum tum temporis ulterius non inſudavi; verum in proxime ſubſequenti ſubjecto canino attentiore mente illa examini ſubjicienda æquum duxi. In cane itaque majori, primo ſtatim intuitu, ductus hujus oſtiolum in uno & altero latere ſe prodit, haud abſimili modo, ut in priori ſubjecto, ſtylum tamen paulo altius, quam quidem in priori (canis enim erat major) admittebat; poſtmodum in aliis ſubjectis caninis horum oſtiolorum ductuumque inventio adeo facilis fuit, ut primo ſtatim intuitu illa apparuerint; ideoque neceſſum non habeo pluribus ſubjectis illud confirmare, nec etiam opus fuiſſe putabam oculatos adduxiſſe teſtes, cum ipſa autopſia cuique curioſo manifeſtum eſſe poſſit: nec etiam primis inventionis tempore aliis communicavi; quod, uti ſæpius jam vidimus,*

Nuckii Ductus Salivalis novus.

Inventi occaſio.

mus, aliorum plumis ſuperbire plurimi ſoleant. Quibus præmiſ-
ſis Glandulæ novæ *magnitudinem, figuram* atque vaſa ſecundum
omnes circumſtantias deſcribit, caputque *de Ductu Salivali novo* *Ductus Novi*
ita obſignat: *An Anatomicorum ullus Novi hujus Ductus fecerit* *deſcriptio & *
mentionem, fateor me ignorare; hoc tamen ſcio, nihil de eo, tum *appellatio.*
apud majoris nominis Veteres, tum apud Neotericos exſtare, quam-
vis hi atque illi ſæpius dicant, ſe non dubitare, quin præter inventos
jam Ductus alii adhuc reſtent aliis indagandi; cæterum certi nihil
de iis proponentes. Noſtro hoc igitur invento numerum ductuum
Salivalium adaugendum judicamus Pari Quarto; quod, ad diffe-
rentiam Ductus Stenoniani, ſive Salivalis Superioris, vocabimus
Ductum Salivalem Superiorem Alterum; non quod uſum ipſi adſcri-
bamus a reliquis diverſum, quin una cum illis deſtinatum putamus
ad viam parandam, qua perpetuo humor ſalivalis in glandulis ſepa-
ratus, os verſus amandari poſſit, ut eo humectetur, eſculentis admi-
ſceatur, guſtum promoveat, ciborum comminutionem adjuvet, &
quando neceſſitas requirit, copioſior per has vias ſalivæ quantitas ex-
cernatur, uti in ſalivationibus ſponte obvenientibus, aliisque arte
excitatis aliquando ex uſu eſſe poteſt. Ne prætermittamus in ex- Ejusdem Nu-
tremo, quæ *de Fonte Salivali novo, hactenus non deſcripto* Nuckius ckii Fons Sali-
porro tradit, quem *Sialographiæ cap. ult.* prima vice expoſuit, valis novus.
adumbravitque: Suntne vero ductus ſalivales noſtri demum Se- Ductus Saliva-
culi inventum, quod fugerit plane conſpectum Antiquorum? les Veteribus
Minime. Contrarium enim ex Galeno liquet *de Uſu Partium Lib.* quoque cogni-
X. Cap. XI. de Glandulis ita ſcribente: *Quæ meatibus non obſcuris* ti.
humidum in oculos effundunt, ſimiliter ac glandulæ, quæ linguæ radi- Galeno.
ci adjunctæ, Salivam in os derivant. Quo clarius adhuc *Lib. III.*
Fen. VI. Cap. I. Avicenna loquitur: *Et ſub lingua ſunt duo orifi-* Avicennæ.
cia, quæ ambo ingreditur ſtylus, & ſunt fontes ſalivæ, & iſti duo fon-
tes nominantur duo effuſoria ſalivæ, conſervantes rorem linguæ.
Eodem modo rem exprimente Alſaharavio: *Et ſub lingua ſunt* Alſaharavio.
duo orificia, ex quibus procedit ſaliva. Nec non Oribaſio: *Ora* & Oribaſio.
vaſorum, quæ ſalivam excipientia dicuntur, invenies, in quæ deſcen-

dere ſtylus poſſet. Quæ perpendens modo memoratus Nuckius, non denegat rei ipſius notitiam Veteribus, ſed circa ſtructuram, aut uſum, ſitumve, graviter eos erraſſe pronunciat. Cæterum, cujus mihi memoriam ſaliva inducit, *Salivationis* primus Inventor Jacobus Carpus, Bononienſis, ſub initium Seculi XVI. Profeſſor Chirurgiæ Ticinenſis, omnium ſermone celebratur, qui teſte Gabriele Fallopio *de Morbo Gallico Cap. LXXVI. pag. 42.* cum ſolus calleret ſecretam hanc Medicinam, ſolo iſto quæſtu ita opulentus creditus eſt, ut teſtatus fuerit numeratam pecuniam 40000 Scutatorum, præter argenteam materiam, quæ omnia Duci Ferrar. reliquit.

Salivationis primus Inventor Jacobus Carpus, Bononienſis.

§. XLII.

Jo. Georg. Virſungus, Ductus Pancreatici Inventor.

Si de *Ductu Pancreatico*, qui a Virſungo, Bavaro, Viro de ſtudio Anatomico optime merito, tanquam Inventore *Virſungianus* vocari ſolet, dicendum etiam aliquid, Thomas Bartholinus audiendus hic eſt, quo præſente, dicto autem Virſungo manum admovente, Patavii ille primum detectus. Verba Bartholini *Anatomes Cap. XIII. p. m. 113.* ita habent: *Ductus Pancreaticus a nullo hactenus deſcriptus, primo Patavii, nobis præſentibus, A. 1642. initio Martii menſis, Joh. Georgio Virſungo, Anatomico plane diligenti, ſed cruento fato extincto, apparuit.* Eſt ſcilicet ille ab invidis ſclopeto interemptus, quo de Auctore Th. J. ab Almeloveen pluribus videatur; de ipſo vero *Succo Pancreatico* Regneri de Graaf Tractatus, in Bibliothecæ Anatomicæ Tomum I. p. 177. ſeq. relatus, nec non Jani Leoniceni, Veronenſis, *Metamorphoſis Æſculapii & Apollinis Pancreatici.* Quod ſi porro, memores inſtituti, ad *Vaſa Chylifera* etiam progrediamur, communis eſt relatio, Caſparum Aſellium, Cremonenſem, Ticinenſem Anatomicum, ea primum Anno 1622. clare & aperte oſtendiſſe. Is enim, inquiunt, meſenterium venis chylum ab inteſtinis haurientibus reſperſum primus advertit, venasque iſtas ad pancreas usque, ſeu glandulam in meſenterii centro locatam feliciter perſecutus eſt; at cum ipſas ad hepar ſanguificationis officinam, veteri

Vaſa Chylifera Aſellii.

veteri occæcatus præjudicio deducere inde tentaret, a regia via aberravit, adeo ut *primi* duntaxat *generis Lacteas*, ſequentibus Anatomicis ita dictas, retexerit. Quem triginta poſt annis Joh. Pecquetus, Diepæus Medicus, ſecutus, ejus inventionem ſupplevit & perfecit, dum *vaſa Lactea ſecundaria* a pancreate ad novam quandam chyli ciſternam, & per ductum thoracicum ad axillarem venam, corque adeo ipſum ferri demonſtravit. Bartholinus denique Pecqueti veſtigiis inſiſtens, non in brutis tantum, ſed in homine ipſo, quod illi conceſſum non fuerat, eadem declaravit, hoc uno duntaxat ab ipſo diverſus, quod receptaculo ſeu veſicæ chyli glandulas lumbares ſubſtituat. Videatur, quæ hæc fuſius proponit, aliquoties allegata Bibliotheca Anatomica Tom. II. Part. IV. p. 635. ſeq. *Caſparis Aſellii, Joannis Pecqueti* & *Thomæ Bartholini de Vaſis Chyliferis tractatus* lectori exhibens. Quod tamen, generaliter loquendo, vaſa lactea Veteribus quoque fuerint cognita, laudatus Th. J. ab Almeloveen *Invent. Nov. Antiqu.* §. *XXIII. p. 284. ſeq.* prolixe oſtendit: quodque in ſpecie ad Pecquetum attinet, ante hunc Bartholomæum Euſtachium, Medicum & Anatomicum Romanum, obſervaſſe *Ductum Thoracicum*, citante eodem Almelovenio, Janus Leonicenus memorat. Atque hæc ſunt inventa illa, quæ in hoc Capite fuêre adducenda; quod arduum argumentum ſi ex dignitate, ac ita, uti par erat, non pertractatum judicaverit Lector Ἰατρὸς, ignoſcet, ut opinor mihi, qui Æſculapii filius non ſum, & artis Medicinalis tyrocinia non poſui. Quam antequam deſeram, *de Deſideratis* tria adhuc verba faciam, ſuppeditante occaſionem Georgio Hieronymo Velſchio, qui *Somnio Vindiciani* Auguſtæ Vindel. Anno 1676. in 4to edito, præmiſſa admonitione, ſequentia adjecit. Admonitio primum ita habet:

Pecqueti & Bartholini.

Vaſa Lactea Veteribus quoque cognita.

Ductus Thoracicus ante Pecquetum a Bartholom. Euſtachio obſervatus.

Deſiderata Medicin. a Georg. Hieron. Velſchio in Somnio Vindiciani adducta.

ÆSCULAPIUS
Univerſis Medicinam Profeſſis
εὖ ἄγειν

Poſtquam deperditis noſtris omnibus, & qui a nobis proxime

vixerunt, Aſclepiadarum Commentariis, multa Medicinæ neceſſaria deceſſerunt, *hunc Indicem confici & diſtribui juſſi*, ut quisque de revocandis, inveſtigandis, reſtituendis, emendandis, excolendis, addendisque Deſideratis cogitare poſſit. Quod omnes jubeo quamprimum faciatis. Valete.

I. Jatrographia ſeu Index univerſalis MSS. Med.
II. Critica Medicinalis, reviſio Auctorum vet. Græc. & Latin. ad fidem MSS.
III. Inedita Arabum & Orientalium.
IV. Deperdita Medicinæ reſtituenda.
V. Lexicon Polyglotton Med. Theor. Practicum.
VI. Vitiligines Scriptorum Med. expurgatæ.
VII. Chronologia Med. univerſalis.
VIII. Hiſtoria Medicorum Græc. Lat. & Orient.
IX. Faviſſæ Medicinæ ſ. Fragmenta vett. Med.
X. Conciliator Med. omnium controverſiarum univerſalis.
XI. Epochæ Medicinales ſ. hypotheſes nondum adſertæ.
XII. Apoteleſma Phyſicum, ad uſum Medicinæ.
XIII. Meteorologia Vett. & rec. in Syſtema redact. ad uſum Med.
XIV. Chorographia Medicinalis.
XV. Aſtronomia & Aſtrologia Med.
XVI. Hiſtoria Zoophytorum.
XVII. Hiſtoria Animalium Aldrovandina contractior & Ionſtoniana auctior.
XVIII. Hiſtoria Plantarum exoticarum, Orientalium, Africanarum & Americanarum.
XIX. Theatrum plantarium Univerſale, Bauhiniano auctius & accuratius.
XX. Hiſtoria particularis plantarum Sinenſium.
XXI. Apoteleſma Anatomicum Theoretico-Practicum.
XXII. Zootomiæ Syſtema.
XXIII. Phytotomia nova.

XXIV.

XXIV. Anthographia ſeria, ludicræ oppoſita.
XXV. Oſtracographia abſoluta.
XXVI. Idea Pinacothecæ Phyſico-Medicæ.
XXVII. Phytemphyta ſ. hiſtoria viſcorum.
XXVIII. Semiotice ad nova experimenta reducta.
XXIX. Oryctopinax Univerſalis.
XXX. Syſtema Metallurgiæ.
XXXI. Clinice in artis formam redacta.
XXXII. Noſologia plantarum & animalium ad diæteticen.
XXXIII. Endyematice Medicinalis.
XXXIV. Taricheutice Medicinalis.
XXXV. Myrepſice vett. & rec.
XXXVI. Coſmetice vett. & rec.
XXXVII. Coronaria vett.
XXXVIII. Phyteutice erudita.
XXXIX. Georgice ſcientiis adfinibus exculta.
XL. Pemmatologia vett. & rec.
XLI. Zythepſice & Oenoptice vett. & rec.
XLII. Magirice & Opſartytice Med.
XLIII. Catoptrice Medicinalis & Aſtronomica.
XLIV. Gymnaſtice vett. & rec.
XLV. Baphice Medicinalis.
XLVI. Cteniatrice in artis formam redacta.
XLVII. Spaniopinax experimentorum univerſalis.
XLVIII. Medicina Sinenſium.
XLIX. Syſtema perfectum materiæ Medicæ.
L. Noſorrhopia accurata.
LI. Hiſtoria Chemiæ ad ſcientiã & uſum, & acta laboratoriorum.
LII. Apoteleſma Chirurgiæ vett. & rec.
LIII. Uroſcopia Critica, ab ineptiis liberata.
LIV. Stathmognoſtice vett. & rec. univerſalis omnium gentium.
LV. Apoteleſma Pharmaceuticum.
LVI. Thermographia Univerſalis.

LVII. Diaria Noſocomica Poliatrorum.
LVIII. Epidemia variorum locorum.
LIX. Empirica nova, qua formam & qua hiſtorias.
LX. Euthanaſia Medicinalis.
LXI. Hyperemeria Medica.
LXII. Euzoice Medicinalis, Hygeiæ ſocia.
LXIII. Aniatoſpudaſmus de curatione incurabilium.
LXIV. Mechanice & Organice Medicinalis.
LXV. Therapeuticum Univerſale.
LXVI. Sympecticum & Dialyticum univerſale.
LXVII. Hiſtoria petrificationis accurata.
LXIIX. Pandectæ Med. vett. & rec. Theor. Pract.
LXIX. Apodemica Politico-Medica.
LXX. Dynamidia plantarum præterita & inaudita.

§. XLIII.

Georgii Baglivi de Praxi Medica ad priſcā obſervandi rationem revocanda, Liber.

Georgius Baglivus, Doctor Medicus, & in Romano Archilyceo Anatomes Profeſſor, publicavit Anno 1696. *de Praxi Medica ad priſcam obſervandi rationem revocanda* librum, in quo varia curioſa, hucque pertinentia occurrunt. Inter alia ſub initium ſtatim *de Impedimentis*, quæ Medicorum in obſervando diligentiam hucusque retardarunt, aliquot capitibus differit, quorum præcipua ipſi ſunt. I. Deriſio veterum Medicorum, a quibus tamen prima præſtantisſimæ artis fundamenta jacta ſunt, magnisque accesſionibus vera praxis locupletata, licet nonnulli Galenicorum in theorias non conſtantes, nec ſatis certas, nimium propenſi fuerint. II. Falſa Medicorum idola, ſeu opiniones falſo præconceptæ, quo pertinent rejectio Purgantium, Veſicantium, & reliquorum Galenicæ praxeos remediorum; hypotheſes univerſales ex paucis experimentis derivatæ; jactatio Dialectices, Critices, aliarumque ſcientiarum, ex quibus parum commodi ad praxin medicam redundat; inanis gloriæ deſiderium; accuſatio fictæ cujusdam in morbis malignitatis, & id genus alia.

Impedimenta, quæ Medicorum in obſervando diligentiam hucusque retardarunt.

III.

III. Falſum genus analogiarum, quo incauti utuntur ad ipſam praxin dirigendam, v. g. cum ad ſanguinis miſſionem in febribus ardentibus diſſuadendam arguunt, ſicuti aqua in lebete ebulliens refrigerari non poteſt per imminutionem aquæ, ſed potius per ſubtractionem ignis ſuppoſiti, ita ebullientis in febribus ſanguinis evacuationem per phlebotomiam non poſſe calorem minuere; cum tamen ignis noſter febrilis ſanguini immixtus & alte immerſus ſit, non vero ſuppoſitus venis, ſanguinisque portione ſubtracta ipſe quoque minuatur. IV. Præpoſtera librorum lectio, dum alii tumultuarie legunt, alii contradicendi ſtudio, alii obliti ſuæ libertatis opinionibus Auctorum, tanquam Sirenum ſcopulis adhæreſcunt, alii denique librorum lectioni fere immoriuntur, neglecta obſervandi induſtria. V. Siniſtra librorum interpretatio, quæ plerumque fit ab illis, qui has ſibi partes ſumunt nulla inſtructi experientia, aut quos tenet ſcribendi & efficiendi ſyſtemata cacoëthes. VI. Intermiſſum ſtudium de morbis aphoriſtice tractandi, more Hippocratis & ſcholæ Coæ; cum omnis fere opera Recentiorum in eo ponatur, ut Medicinam concludant methodis, & quibusdam ingenii commentationibus mere abſtractis digerant atque exornent. &c. Quibus præmiſſis *in Morborum hypotheſibus recte conſtituendis* verſatur, Aſtronomorum inculcans ſolertiam, qui ex obſervatis motibus corporum cœleſtium, non autem ingenio proprio, hypotheſes condunt, quæ aliquando plane inter ſe pugnant, & nihilo ſecius in prædicendis Eclipſibus probe conſentiunt. Ita in re medica etiam, licet illa hypotheſis, quæ principiis mechanicis ſuperſtruitur, præſtantiſſima jure meritoque cenſenda ſit, nullum tamen damnum allaturam hypotheſeon varietatem exiſtimat, dummodo ſingulæ nitantur ſtabilibus & continuatis morborum obſervationibus; ſed futurum ut ſingularum ope æque feliciter morbi debellentur. Dehinc *Hiſtoriam morborum ab animi curis provenientium* deſiderat, in qua ſcilicet explicetur, qui potiſſimum morbi a quovis animi motu oriantur, quæ habeant ſymptomata, quomodo

Morborum hypotheſes quomodo recte conſtituendæ?

Hiſtoria morborum ab animi curis provenientium, refertur inter Deſiderata.

modo augeantur, & quomodo declinent, quamdiu durent, aut in cujus ſpeciei morbum mutari ſoleant, quibus remediis leniantur, quibus exacerbentur, quæ medendi methodus ſingulis directe opportuna & ſtabilis detecta ſit? &c. Ad extremum dat quoque conſilium, *quomodo inſtituenda & promovenda Hiſtoria morborum*, ab eaque derivandi Aphoriſmi curativi? Quod ejus deſiderium eo potiſſimum tendit, ut infinitæ particulares acquirantur cujusvis morbi Obſervationes, eæque deſcribantur ſtylo rudi & incompto, iisdemque loquendi formulis, quibus ægrotantes ſuas exprimunt affectiones, annotenturque minima non ſolum accidentia de die in diem in morbo apparentia, eorumque vehementia, progreſſus & exitus in melius vel deterius, verum etiam minimæ circumſtantiæ temporis & loci, in quo fiunt obſervationes, conſtitutionis anni, cauſarum antecedentium & præſentium, methodi & remediorum; verbo, omnium quæ morbum antecedunt, comitantur & conſequuntur, quamvis vilia & inutilia videantur; ita ut nihil obſervator addat de ſuo; quod illi vel ſubtilis diſputandi ratio, vel inanis eruditionis ſpecies posſit ſuppeditare. Hisque adeo legibus comparatam *Particularium Hiſtoriam* juſte ſeparandam, ordinandam, & digerendam docet, factaque ſevera Particularium conſideratione, præcepta generalia conſtituenda eſſe, ſed neceſſariis circumſtantiis prudenter limitata. Cum autem hoc opus ob ingentes labores multamque meditationem, quam ſibi vendicat, non unius aut paucorum hominum, ſed integri cœtus doctorum & in praxi exercitatorum virorum ſit negotium, neceſſarium putat Auctor, ut Principes in urbibus ſuis, præſertim celebrioribus, & in quibus ingentia extant Xenodochia, Medicorum Collegia praxeos per obſervationes promovendæ gratia inſtituant. Quæ in duas commode claſſes posſint diſtingui, quarum altera legendis libris, morborum frequenter occurentium obſervationes, non paradoxas nec raras, ſed fideliter traditas continentibus incumbat, ita ut unicuique claſſis hujus ſodali unus duntaxat morbus tota ſua vita

Quomodo inſtituenda & promovenda Hiſtoria morborum?

Difficultati operis quomodo ſuccurri posſit?

vita tractandus committatur, qui inveſtiget naturam morbi in genere, ſigna diagnoſtica & prognoſtica, monita & præcepta generalia, medendi methodos accuratiores, remedia ſelectiora ac ferme ſpecifica, Symptomatum & morborum mutuas inter ſe transmutationes, diuturnitatem vel brevitatem eorundem, naturæ conatus, methodum & ordinem in expulſione materiæ morboſæ, & hujus generis alia, ſingulaque in ſua capita diſpertiat. Altera claſſis ſit tota in exquirendis de novo notandisque morborum obſervationibus, ita ut ſinguli hujus clasſis ſodales in ſingulis morbis indagandis verſentur, & I. omnia ad vivum delineent Symptomata, prout ab ægro referuntur: II. inquirant, & poſt longas inquiſitiones determinent, quænam ſymptomata ſint conſtantia, ac velut diagnoſtica perpetua morbi tractandi, eaque diſtinguant a fortuitis, communibus, aliisque pendentibus potius a diverſa medendi methodo, & concurſu cauſarum pœne infinito, quam ab ipſa natura: III. adnotent cum cura, quæ indoles, quæ vehementia, qui progreſſus & exitus ſymptomatum, quæ demum unius in aliud mutatio, ſingulis morbi temporibus appareat; quæ facies, quæ vehementia, qui progreſſus & exitus, quæ tandem mutatio in melius vel deterius in ipſo morbo ſuccedant, poſt cujuscunq; ſymptomatis adventum aut receſſum; quæ ſymptomata recedant, quæ augeantur a quovis adhibito remedio, ſecundum methodum præſcriptam, ſingulis morbi temporibus, quæque mutatio ipſius morbi remedia conſequatur, quæ ſymptomata comitentur morbum usque ad finem, & qua vehementia quovis illo tempore; quæ contra illum brevi deſerant, & quonam illius tempore, demum qui eventus obſerventur in morbo, dum illum relinquunt vel iterum regrediuntur: IV. horum omnium inquiſitionem non ſolum ad centenos atque millenos ægrotantes perducant, non neglecta ſectione cadaverum morbis exſtinctorum; ut de rei veritate certi omnino fiant, & axiomata generalia facile extruere poſſint; ſed eodem quoque tempore cogitent de perficienda ſigillatim Hiſtoria cauſarum,

Quomodo inſtituenda accurata obſervatio ſymptomatum?

ſignorum diagnoſticorum, indicationum ſolidarum, ſive methodi curativæ, remediorum ſpecificorum, aliorumque ad eſſentiam morbi cognoſcendam ſpectantium. &c. Vide de his plura in ipſo *Baglivi* tractatu, vel, ſi ejus non datur copia, *in Act. Erud. Lipſ. Ann. MDCXCVIII. p. 33. ſeq.* ubi ille prolixe recenſus. Erat, uti vidimus inter Doctiſſimi Auctoris *Deſiderata* non poſtremum *Signorum Diagnoſticorum perficienda Hiſtoria*; quam partem relictam ſupra laudatus Dn. Wilhelmus Huldericus Waldſchmied/ utili labore explere inſtituit: cujus quidem viri memoriam cum charitate uſurpo, gratusque profiteor, me officioſæ ejus amicitiæ, & exquiſitæ, qua inſtructus eſt, Bibliothecæ, multum in hoc Opere debere. Scripti vero huc pertinentis, quod meditatur ille titulus hic erit: *Signorum inſeparabilium, ſive* τῶν Παθογνωμονικῶν tractatio ſuccincta, qua ad cognoſcendos & diſtinguendos morbos, facilis novaque methodus aperitur.

D. VValdſchmidi τῶν Παθογνωμονικῶν tractatio promiſſa.

§. XLIV.

De Vulgi erroribus in Medicina ſcr. Jacobus Primeroſius, &

Quemadmodum in omni Scientia a vera ratione avii homines vagantur, ita in Medicina quoque opinionibus vulgi rapiuntur ſæpe in errorem, nec vera cernunt. Obſervans id Jacobus Primeroſius, *de Vulgi Erroribus in Medicina* Libros IV. edidit, quorum *Primus* circa Medicos, *Secundus* circa morbos quoſdam, *Tertius* circa victus rationem tam ſanorum quam ægrorum, *Quartus* circa remediorum uſum errores annotat, judicioque expendit. Ante quem Laurentius Joubertus, Gallus, ſimilem laborem *de Vulgi Erroribus, Medicinæ Medicorumque dignitatem deformantibus* aggreſſus eſt; Sed, judice Primeroſio, opus imperfectum reliquit, nec illos admodum graves, parumque ad populum ſpectantes. Pertinet huc quoque Thomæ Brovvn *Pſeudodoxia Epidemica*, quæ Anno 1658. Anglica lingua prodiit, & Anno 1680. in vernaculam noſtram translata, hoc titulo inſignita eſt: Unterſuchung derer Irrthümer/ ſo bey dem gemeinen Mann/ und ſonſt hin und wieder im Schwange gehen: latiorem tamen campum

Laurentius Joubertus.

Th Brovvn Pſeudodoxia Epidemica.

campum Opus hoc aperit, errores in Phyſicis, Geographicis, Hiſtoricis, Artibus etiam nonnullis occurrentes, ſimul recenſens. Præter quos Auctores, ſi offenſum titubatumque ſit, indicantes, fuere etiam ex Recentioribus, qui Medicinam traditurì, ad Veteres contulerunt animum; quo Davidis Græbneri, Uratislav. Phil. & Med. D. *Medicina Vetus Reſtituta*, ſive: *Paragraphe Hippocratico-Galenica in Theodori Craanen Tractatum Phyſico-Medicum de Homine*, ac Jacobi Sponii *Aphoriſmi Novi ex Hippocratis Operibus collecti, & in ſuas quique claſſes digeſti, notisque illuſtrati*, referri merentur; quorum ultimi laborem Michael Bernhardus Valentini, Prof. Giſſ. imitatus, Tractatum nuper edidit, inſcriptum: *Medicina Novo-Antiqua*, h. e. Curſus Artis Medicæ, e fontibus Hippocratis ſecundum Principia naturæ mechanica, mentemque Recentiorum erutus. Quo quidem opere id præſtitum in Medicina, quod Joh. Dan. Horſtius quondam *Phyſica ſua Hippocratea* intendit, in qua univerſam Philoſophiam Naturalem e ſcriptis Hippocratis eruit, & habita methodi ac præceptorum phyſicorum ratione, Orbi erudito propoſuit. Poſtremo ad ipſam Originem & Progreſſum Medicinæ quod attinet, cum ſcripſerint hoc de argumento varii Auctores; nolo crambem eandem recoquere, ſed ablego benevolum Lectorem inter alios ad B. Conringii *Introductionem in Artem Medicam*, in cujus *Cap. III.* Ægyptiis primam medicæ Artis gloriam non denegari poſſe defendit, a quibus ea ad Græcos poſt migravit. Quemadmodum vero omnium artium in progreſſu crevit ſubtilitas, ita (ſunt verba Dempſteri *in Paralipom. ad Cap. XVII. Lib. II. Antiquit. Rom. Roſini*) Medicina quoque, quæ quondam paucarum ſcientia herbarum fuit, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paulatim, in hanc deinde tam multiplicem varietatem pervenit. Modo, quod dolendum, non eſſet tantus hodie optimæ artis abuſus, a Gualtero Charletone, pro merito reprehenſus qui Libro *de Scorbuto* hoc ſubjungit in Medicaſtros Epiphonema: Magnus eſt numerus eorum, qui ſcientiæ Orgiis nun-„ quam

Auctores Recentiores, qui Medicinam traditurì ad Veteres contulerunt animum.

Origo & progreſſus Medicinæ.

Ægyptiis prima Medicæ Artis debetur gloria.

Jatrices abuſus.

„quam initiati, Sacris tamen operari non erubeſcunt, quique „neglecta morborum per cauſas cognitione & dignotione, „ἐμπειρίαν ſolam, (temere, dicam an impie) conſectantur, ut „Plinius veriſſime Lib. XXVI. Cap. I. *diſcunt periculis civium, ac „per experimenta impune mortes agunt.* Hodie ſcilicet, ſi un- „quam, *Receptariorum*, *Circumforaneorum*, *Veneficorum* omnia „plena.

„ Fingit ſe Medicum quisquis Idiota, profanus,
„ Judæus, Monachus, Hiſtrio, Raſor, Anus.

„Fingunt ſe Medicos *Rizotomi*, *Seplaſiarii*, ſordidi *balneato- „res*, triobolares *phlebotomatores*, ſpurcidici *lenones*, indocti „parochiarum *ſacrificuli*, *Chemiſtæ carboni perdæ*, audaculi „*edentatores*, impudentiſſimi *uromantes*, veteratores *fatidi- „ci*, libidinoſæ *Obſtetrices*, & præ cæteris omnibus, perfida illa „ingratiſſimaque impoſtorum gens *Pharmacopolæ*, qui ſunt in „Republica ægrorum pernicies, rei Medicæ calamitas, & Li- „bitinæ præſides &c. Sed miſſis iſtis ad inventa alia.

Caput VII.

DE

INVENTIS PHYSICO-MATHE-MATICO-MECHANICIS.

§. I.

De Inventis Phyſico-Mathematico-Mechanicis dum agere inſtituimus ignoſcet L. B. ſi ob rerum hic occurrentium varietatem permutatum nonnunquam ordinem obſervaverit. Non enim conſcribimus ſecundum leges methodi Syſtema aliquod, ſed congerimus per lancem ſaturam hinc illincque ea, quæ ad præfixum ſcopum pertinent. Ac dignum quidem admira-

miratione hoc præſens eſt ſeculum, quo ut ad faſtigium enitun- Diſciplinæ Mathematicæ hoc Seculo extollunt caput.
tur omnia, ita diſciplinæ mathematicæ inprimis caput extollunt, tanto ornatiores atque perfectiores, quanto pluribus ac nobilioribus adminiculis & inſtrumentis uti fruique nobis hodie conceſſum. Quemadmodum enim Veteres tanquam primi rerum inveſtigatores noſtris libris & ſubſidiis deſtituti propriis tantum ferebantur alis, ita poſtea levius reddiderunt onus acti labores & conſignata monumenta, quæ conſulere, mutare, in uſusque convertere nobis integrum: ut proinde mirum non ſit, ſi duplici, propriarum videlicet alienarumque alarum remigio ſubvecti, eo tandem pervenimus, quo priſtinæ ætati haud patuit acceſſus. Veteres propriis tantum ferebantur alis, nos & propriis & alienis ſubvehimur.

Sed pergendum ad Inventa. Ac primo quidem offert ſeſe *Analyſis ſpecioſa*, quæ (ſicut Veterum Algebra numeroſa Zifris vulgo utitur) pro arbitrio aſſumit literas, aliosve characteres, *quorum ope* (ut de hac Analyſi in Medicina mentis, ſive Tentamine genuinæ Logicæ Cl. de Tſchirnhauſen loquitur) *talia ſolvuntur problemata, quæ cuivis humano ingenio indiſſolubilia primo intuitu videntur. Propoſito enim problemate, res integra quaſi jam inventa ob oculos ponitur, ut ita clare appareat, quænam res hic ſibi invicem conjungantur? Harum naturæ ſeu definitiones vel jam notæ ſunt, vel re ipſa exhibentur. Deinde unaquæque ſeorſum expenditur, & per diverſam æquationem ſimpliciſſimis, quantum fieri poteſt, characteribus exprimitur. Tandem ſingulæ harum æquationum varie inter ſe tamdiu comparantur ſeu junguntur, donec unica inde oriatur æquatio, cui hæ naturæ, quæ ante diverſis æquationibus exprimebantur, incluſæ, hoc eſt omnes ſimul junctæ ſint, & quæ proinde clare oſtendit, quo pacto propoſita quæſtio ſit ſolvenda?* Analyſeos ſpecioſæ vis & effectus.

Quam ſingularem artem, quæ ſcientiarum omnium quaſi clavis, optimaque diſcernendi verum a falſo eſt methodus, inveniſſe Carteſium multi, ſed falſo arbitrantur. Carteſius non eſt primus ejus auctor. Tantum enim abeſt, ut hic primus ſtatuendus ſit auctor, ut ſuperiori jam Seculo eam excoluerit Gallus ingenioſiſſimus, ac Mathematicorum ſui temporis coryphæus Franciſcus Vieta, edita *Continuatione Algebræ Proportionalis*, Fr. Vieta ſuperiori jam ſeculo eam excoluit.

lis, opere acutiſſimo. Quem Vietam adeo profunda fuiſſe meditatione ad Annum MDCIII, quo vivere ille deſiit, Thuanus memorat, *ut ſæpius viſus ſit totum triduum continuum in cogitatione defixus ad menſam lucubratoriam ſedere ſine cibo & ſomno, niſi quem cubito innixus, nec ſe loco movens, ad refocillandam per intervalla naturam capiebat.* Interim tamen negari nequit perfectiorem reddidiſſe hanc Analyſin Renatum des Cartes, qui ut huic ſtudio potiſſimum ſeſe tradidit, ita infenſiſſimi quoque hoſtes ejus negare nequeunt, viciſſe eum hac in parte popularem ſuum Vietam. Johannes Walliſius tradit in Tractatu *de Algebra* Anno 1685. Londini in fol. edito, quod primum librum hac de arte Frater Lucas Paciolus, ſeu de Burgo S. Sepulchri, ordinis Minorum, Venetiis Anno 1494. typis mandaverit, qui citet quendam Leonardum Piſanum, quem Voſſius ad annum 1400. refert, & ex Blancano primum recentiorum de Algebra ſcripſiſſe arbitratur. Fratrem Lucam complures ſunt ſectati; in Germania Chriſtophorus Rudolphus, Adam Riſe, Michael Stifelius, Joh. Scheubelius; in Italia Scipio Ferreus, Tartalea, Antonius Maria Floridus, Cardanus, Ludovicus Ferrarius, Raphael Bombellus; in Gallia Jacobus Peletarius, Johannes Buteo, Stephanus a Rupe Lugdunenſis, Petrus Ramus; in Anglia Richardus Wentworth, Robert Record, Robert Norman, Leonard Digges; in Luſitania Petrus Nonius. Quibus ſuperveniens jam memoratus Franciſcus Vieta circa finem ſuperioris ſeculi, pro veteribus notis *Specioſam*, quam vacant, introduxit. Allegatque inſuper idem Walliſius Thomam Harriotum, Anglum, ex cujus Algebra ſeu Analytica poſthuma, Anno 1631. demum vulgata, deſcripſiſſe nonnulla Carteſium aſſerit, ejusdemque ſententiæ fuiſſe Dn. de Cavendish, qui Robervallio miranti, unde Carteſius hauſiſſet notionem hanc ponendi æquationes nihilo æquales, (quod hujus Analyſeos fundamentum) oſtenſo Harrioti libro nullam dubitationem reliquit, exclamante Robervallio: *il l' a veu, il l' a veu, vidit, vidit* &c. Sed plura de his apud ipſum Walliſium, quem *in*

Vicit in Analyſi hac Carteſius Vietam.

Primi Algebræ Scriptores.

Carteſius deſcripſit nonnulla ex Harrioti Algebra.

in Actis Erudit. Lipſienſ. Ann. 1686. p. 283. ſeq. excerptum legere potes.

§. II.

Inter inventa arithmetica numerandum quoque mirum illud calculandi compendium, quod Joannes Neperus, Scotus, Baro Merchiſtonii circa ſeculi præſentis initium publici uſus fecit, edito *de Rhabdologia*, ſive de numeratione per virgulas libro. Ad cujus imitationem Generoſus Henricus a Qualen, Eques Holſatus, ante annos XXXIII. ſimiles Bacillos Sexagenales adornari curavit, de quibus aliisque hujus Viri organis mathematicis, Bibliothecæ noſtræ Academicæ liberaliter donatis Dn. D. Samuel Reyherus in peculiari Diſſertatione *de Logiſtica Sexagenaria per bacillos exercenda* copioſe diſſeruit. Annotarunt vero aliqui, quod Sexageſimalis hæc Arithmetica jam olim a Ptolemæo introducta, de qua exſtat & Barlaami Monachi tractatus Græcus, ſub *Logiſticæ* titulo. Notum præterea memoratum Neperum excogitaſſe etiam ingenioſiſſime numeros quosdam artificiales, quos *Logarithmos* appellavit, & in Tabulas redactos oppoſuit numeris Sinuum in Canone Mathematico, quorum ſubſidio per ſolam additionem ac ſubtractionem invenitur quartus proportionalis, datis tribus quibuscunque in dicto Canone repertis: quem ipſum eximii Mathematici Benjamin Urſinus, Henricus Briggius, Adrianus Vlaccus, Bonaventura Cavalerius, Joannes Keplerus, & alii poſtea magis excoluerunt, & partim auxerunt, partim etiam aliter diſpoſuerunt. Porro Joh. Hartmannus Beyerus, Reipublicæ Francofurtenſis Medicus, invenit primus *Logiſticam Decimalem*, quam Anno 1619. publicavit, ſuccurritque adeo difficultati, quæ comitatur computationem Sexagenariam, particulas ſexageſimales transmutando in decimales, & operatione peracta, decimales productas convertendo iterum in ſexagenales. Quibus demum, ſi de lapide illo offendiculi *Circuli Quadratura* ſubjungendum etiam aliquid, promiſit eam, edito Anno 1677. ſingulari libello Chiliarchus quidam Rimbrandus de la Coſta exhibere planam,

Mirum calculandi compendium Joannis Neperi.

Henrici a Qualen Bacilli Sexagenales.

Arithmetica Sexageſimalis jam olim a Ptolemæo introducta.

Neperi Logarithmi.

Canon Neperi ab aliis auctus, aliterq; diſpoſitus.

Joh. Hartmannus Beyerus invenit primus Logiſticam Decimalem.

Circuli Quadratura.

De ea egerunt Rimbrandus de la Coſta.

planam, omnibusque numeris abſolutam; ſed dimittit ille juſto citius lectorem ſciendi avidum, annexo brevi de hac materia eloquio, poſtquam potiſſimas Scripti ſui partes in celebranda Antonetta, diva ſua virgine, quam matrem vocat fidelium, contrivit.

Ludolphus a Ceulen. De quadrato in circulum reducendo variorum conſilia.

Eundem laborem Ludolphus a Ceulen, Hildesheimenſis in Tractat. *de Circulo & Adſcriptis* ſuſcepit, præter quem de quadrato reducendo in circulum alii quoque, ſed diverſis rationibus conſilia iniverunt. Longomontanus enim ex Lunulis demonſtratam Cyclometriam emiſit, Crugerus autem ex ſententia Raimari Tetragoniſmum Circuli per Lineas producere annifus eſt. Johan. Marcus Marci in lib. *de Proportione motus* demonſtrare idem ex Motu voluit, quod ipſum Joh. Pellius per Numeros tentavit. At Veterum plurimi ſentientes cum Ariſtotele: *Multa quidem eſſe ſcibilia vel ſcire poſſe, quæ tamen ſcita nondum ſint, eo quod via, ac quod modus eorum ignoretur*, retulerunt huc quoque illam Quadraturæ Circuli ſcientiam, quibus & noſtri ævi Mathematici non pauci aſſentiuntur, exiſtimantes menſuras, quæ ut quadretur Circulus, adduci ſolent, partim heterogeneas eſſe, ut numerus & motus, partim inadæquatas, ut lunulæ; vel adhiberi ſaltem argumentationes ſophiſticas, v. g. Circulo dari majus quadratum, quod circumſcribitur, & minus, quod ei inſcribitur, E. dari quadratum circulo æquale: quo de Jacob. Chriſtmannus in erudito Scripto *de Quadratura Circuli* omnino conſulendus. Eam vero jam olim, & omnium quidem primus Archimedes quæſivit, qui quid hac in re præſtiterit ex Gothofredo Guilielmo Leibnitio *de vera proportione Circuli ad Quadratum circumſcriptum in numeris rationalibus* cognoſcere licet. Primus, inquit ille, Archi-

Quadraturam Circuli primus quæſivit Archimedes.

„medes, quantum conſtat, invenit quæ ſit ratio inter conum, „ſphæram & cylindrum ejusdem altitudinis & baſis, nempe qualis eſt numerorum 1. 2. 3. ita ut cylinder ſit triplus coni, & ſesquialter ſphæræ; unde ſphæram & cylindrum etiam ſepulchro „ſuo inſculpi juſſit. Idem invenit *Quadraturam Parabolæ*. - - „Sed *Circulus* nondum hactenus cogi potuit ſub hujusmodi leges,

quam-

quamvis ab omni retro memoria a Geometris exercitus. *Non-* ,,
dum enim inveniri potuit Numerus exprimens rationem Circuli ,,
ad quadratum circumſcriptum, nec ratio circumferentiæ ad dia- ,,
metrum. *Archimedes* quidem Polygona Circulo inſcribens, ,,
quoniam major eſt inſcriptis, & minor circumſcriptis, modum ,,
oſtendit exhibendi limites, intra quos circulus cadat, ſive exhi- ,,
bendi appropinquationes: eſſe ſcilicet rationem circumferen- ,,
tiæ ad diametrum majorem quam 3 ad 1, ſeu quam 21 ad 7; & ,,
minorem quam 22 ad 7. Hanc methodum alii ſunt proſecuti, ,,
Ptolemæus, Vieta, Metius, ſed maxime *Ludolphus Colonienſis*, qui ,,
oſtendit eſſe circumferentiam ad diametrum ,,
ut 3. 14159265358979323846 &c. ,,
ad 1. 00000000000000000000. ,,
Verum hujusmodi appropinquationes, etſi in Geometria pra- ,,
ctica utiles, nihil tamen exhibent, quod menti veritatis avidæ ,,
ſatisfaciat, niſi progreſſio talium numerorum in infinitum ,,
continuandorum reperiatur. Multi quidem perfectum Te- ,,
tragoniſmum profeſſi ſunt, ut Cardinalis Cuſanus, Orontius, ,,
Finæus, Joſephus Scaliger, Thomas Gephyrander, Thomas ,,
Hobbes, ſed omnino falſo; calculis enim Archimedis, vel ho- ,,
die Ludolphi refelluntur. &c. Cum itaque Circuli exactum valorem uno aliquo numero non poſſe exhiberi hoc noſtro ævo perſpicaciores animadverterent, per ſeriem infinitorum numerorum exprimere eum anniſi ſunt, talemque Celeb. Leibnitius vulgavit. Quodque hic præſtitit in quadrando Circulo, idem tentatum quoque ante aliquot annos in ſcripto cui Titulus: *Vera Conſtructio Geometrica Problematum ſolidorum & hyperſolidorum, per rectas lineas & circulos*, circa reliqua Problemata, dum quod circini, normæque ope una aliqua conſtructione accurate conſequi vulgo non licuit, hoc per ſeriem conſtructionis, certa lege in infinitum continuandæ, modo allegati ſcripti Auctor exequitur; qua ratione id ſe obtinere ait, ut quæſitæ radici ita continuo magis magisque appropinquetur, ut error tandem data quavis quan-

Quid præſtiterit Leibnitius.

Rrr titate

titate minor fiat, totaque adeo conſtructionis ſeries exactum ejus valorem exprimere debeat. Quibus jungendus Cl. Dethlevus Cluverus, de cujus inſtituto Londino Lipſiam perſcriptæ literæ, quarum argumentum in Actis Erudit. Lipſ. Ann. MDCLXXXVI. p. 369. his verbis recenſetur: Non tantum fama, quæ incerta certis, ac quadrata rotundis ſæpius miſcere ſolet, ſed ex literis fide dignis, Londino ſubinde ad nos datis percepimus, Virum clariſſimum Dethlevum Cluverium, celeberrimi illius Polyhiſtoris Joh. Cluveri nepotem, arduum illud (quodque mortalium captum tantum non ſuperare videbatur) problema de *Quadrando Circulo*, iis tandem adſtrinxiſſe legibus, ut non tantum innumerabiles ſive infinitas approximationes, diverſas plane ab omnibus illis, quæ hucusque lucem aſpexere, ſed & geometricam invenerit viam, qua magnitudo Circuli ſecundum genuinam infiniti indolem exhiberi ac deſcribi poſſit. Quibus ratiociniis (admiratione omnino dignis) adeo abſtruſum negotium quousque perduxerit, uberrime in Actis noſtris exponetur, quamprimum ipſius *Scientia Infiniti* ad manus noſtras pervenerit, vel ipſi Auctori perfectam demonſtrationis ſeriem, doctiſſimorum per Europam Mathematicorum judiciis jam dudum expoſitam, nobiscum communicare placuerit. Aperuitque ille Novorum Literariorum maris Balthici & Septentrionis Collectoribus contemplationes ſuas, qui *Ann. 1698. menſe Julio p. 120.* Scripti ejus, (cujus Anno 1692. decem tantum plagulæ Hamburgi impreſſæ, dum Auctore abſente a malevolis typographo, quo minus abſolveret reſiduum, remoræ factæ fuerunt) quod hunc gerit titulum: *Philoſophia Divina Cluveri*, oder ausführlicher Bericht von den neuen Erfindungen und *Demonſtrationibus*, *Menſuram Infiniti*, betreffend/ und wie dadurch alle natürliche Wiſſenſchafften von Irrthümern und Mängeln geſaubert/ zu einem höhern Grad der Vollkommenheit können gebracht werden/ ſcopum & ſumma capita adducunt.

Dethlevi Cluveri inſtitutum.

Ejus Scientia Infiniti.

§. III.

§. III.

Ad Cœlum Sidereum dum tendere animus, occurrit primo loco Luna, quam hominum eſſe domicilium nonnulli in Scriptis ſuis aſſeruerunt. Ex iis inter Anglos nominandi Franc. Godwinus, Herefordienſis, Wilkinſius, Ceſtrienſis, & Robertus Burtonus, Lindliaco-Leiceſtrenſis, *Democritus junior* vulgo appellatus; quorum olim anteſignanus Lucianus Samoſatenſis, qui *Hiſtoriæ Veræ Lib. I.* ſe Lunam inveniſſe regionem cultam, maria, ſylvas montesque habentem fabulatus eſt: hunc ſecutus Anonymus quidam, figens in Tractatu cui titulus: *Man in de Maan* Domingum Gonzale anſerum volatu in Lunam transvectum maria ibi oculis uſurpaviſſe. Nos mittimus ridiculam hanc, ne dicamus cum Horatio inſanientem ſapientiam, progredimurque ad explicatas Cœli rationes, conſtitutasque varias hypotheſes, inter quas, hoc noſtro etiam ævo, nactum eſt patronos defenſoresque decantatum illud, vulgoque pro novo habitum invento, *Syſtema Copernicanum*, ſic dictum a Nicolao Copernico ſubtiliſſimo ſuperioris ſeculi Mathematico. Qui natus Anno MCCCCLXXIII. (non apud ruſticam & ſtupidam gentem, ut *in Acad. Artium & Scientiarum* inique judicat Bullartus) Thorunii in nobiliſſima pariter atque antiquiſſima Boruſſiæ Civitate, Gymnaſio, nundinis, ac charitativo conventu, ſed ſine eventu diſſipato, ſatis celebri; mortuus vero Anno MDXLIII. ac ſepultus Frauenbergæ, ubi hoc ipſi Epitaphium erectum.

Lunæ incolæ a quibus aſſerti?

Explicatæ cœli rationes, conſtitutæq; variæ hypotheſes.

Copernici natales, mors & epitaphium.

Non parem Paulo veniam requiro,
Gratiam Petri neque poſco, ſed quam
In crucis ligno dederas latroni
ſedulus oro.

Atq; hic poſtquam Bononiæ diſciplinas mathematicas feliciter addidicerat, accinxit ſeſe ad inſtaurationem Aſtrononiæ, aſſumens varias hypotheſes adverſantes receptis per tot ſecula antiquorum Philoſophorum dogmatibus. Utque eo felicius cederent omnia, novum plane ſyſtema excogitavit, in quo *Sol* in medio Planeta-

Syſtema Copernicanum.

titate minor fiat, totaque adeo conſtructionis ſeries exactum ejus valorem exprimere debeat. Quibus jungendus Cl. Dethlevus Cluverus, de cujus inſtituto Londino Lipſiam perſcriptæ literæ, quarum argumentum in Actis Erudit. Lipſ. Ann. MDCLXXXVI. p. 369. his verbis recenſetur: Non tantum fama, quæ incerta certis, ac quadrata rotundis ſæpius miſcere ſolet, ſed ex literis fide dignis, Londino ſubinde ad nos datis percepimus, Virum clariſſimum Dethlevum Cluverium, celeberrimi illius Polyhiſtoris Joh. Cluveri nepotem, arduum illud (quodque mortalium captum tantum non ſuperare videbatur) problema de *Quadrando Circulo*, iis tandem adſtrinxiſſe legibus, ut non tantum innumerabiles ſive infinitas approximationes, diverſas plane ab omnibus illis, quæ hucusque lucem aſpexere, ſed & geometricam invenerit viam, qua magnitudo Circuli ſecundum genuinam infiniti indolem exhiberi ac deſcribi poſſit. Quibus ratiociniis (admiratione omnino dignis) adeo abſtruſum negotium quousque perduxerit, uberrime in Actis noſtris exponetur, quamprimum ipſius *Scientia Infiniti* ad manus noſtras pervenerit, vel ipſi Auctori perfectam demonſtrationis ſeriem, doctiſſimorum per Europam Mathematicorum judiciis jam dudum expoſitam, nobiscum communicare placuerit. Aperuitque ille Novorum Literariorum maris Balthici & Septentrionis Collectoribus contemplationes ſuas, qui *Ann. 1698. menſe Julio p. 120.* Scripti ejus, (cujus Anno 1692. decem tantum plagulæ Hamburgi impreſſæ, dum Auctore abſente a malevolis typographo, quo minus abſolveret reſiduum, remoræ factæ fuerunt) quod hunc gerit titulum: *Philoſophia Divina Cluveri,* oder ausführlicher Bericht von den neuen Erfindungen und *Demonſtrationibus, Menſuram Infiniti,* betreffend/ und wie dadurch alle natürliche Wiſſenſchafften von Irrthümern und Mängeln geſaubert/ zu einem höhern Grad der Vollkommenheit können gebracht werden/ ſcopum & ſumma capita adducunt.

Dethlevi Cluveri inſtitutum.

Ejus Scientia Infiniti.

§. III.

§. III.

Ad Cœlum Sidereum dum tendere animus, occurrit primo loco Luna, quam hominum eſſe domicilium nonnulli in Scriptis ſuis aſſeruerunt. Ex iis inter Anglos nominandi Franc. Godwinus, Herefordienſis, Wilkinſius, Ceſtrienſis, & Robertus Burtonus, Lindliaco-Leiceſtrenſis, *Democritus junior* vulgo appellatus; quorum olim anteſignanus Lucianus Samoſatenſis, qui *Hiſtoriæ Veræ Lib. I.* ſe Lunam inveniſſe regionem cultam, maria, ſylvas monteſque habentem fabulatus eſt: hunc ſecutus Anonymus quidam, figens in Tractatu cui titulus: *Man in de Maan* Domingum Gonzale anſerum volatu in Lunam transvectum maria ibi oculis uſurpaviſſe. Nos mittimus ridiculam hanc, ne dicamus cum Horatio inſanientem ſapientiam, progredimurque ad explicatas Cœli rationes, conſtitutaſque varias hypotheſes, inter quas, hoc noſtro etiam ævo, nactum eſt patronos defenſoreſque decantatum illud, vulgoque pro novo habitum invento, *Syſtema Copernicanum*, ſic dictum a Nicolao Copernico ſubtiliſſimo ſuperioris ſeculi Mathematico. Qui natus Anno MCCCCLXXIII. (non apud ruſticam & ſtupidam gentem, ut *in Acad. Artium & Scientiarum* inique judicat Bullartus) Thorunii in nobiliſſima pariter atque antiquiſſima Boruſſiæ Civitate, Gymnaſio, nundinis, ac charitativo conventu, ſed ſine eventu diſſipato, ſatis celebri; mortuus vero Anno MDXLIII. ac ſepultus Frauenbergæ, ubi hoc ipſi Epitaphium erectum.

Non parem Paulo veniam requiro,
Gratiam Petri neque poſco, ſed quam
In crucis ligno dederas latroni
ſedulus oro.

Atq; hic poſtquam Bononiæ diſciplinas mathematicas feliciter addidicerat, accinxit ſeſe ad inſtaurationem Aſtronomiæ, aſſumens varias hypotheſes adverſantes receptis per tot ſecula antiquorum Philoſophorum dogmatibus. Utque eo felicius cederent omnia, novum plane ſyſtema excogitavit, in quo *Sol* in medio Planeta-

Lunæ incolæ a quibus aſſerti?

Explicatæ cœli rationes, conſtitutæq; variæ hypotheſes.

Copernici natales, mors & epitaphium.

Syſtema Copernicanum.

rum collocatur, circa proprium tantum axem mobilis. Ei proxima eſt ſphæra *Mercurii*, huic *Veneris*. In tertia orbita ferri docetur *Tellus* cum ſua pediſſequa *Luna*, quæ terram pro centro ſui motus proprii habet. Supra terram *Mars* eſt, viciſſimque ſupra eum *Jupiter*. Denique Planetarum ultimus *Saturnus*, ultra cujus ſphæram ingens ſtatuitur ſpatium, ſtellis vacuum poſt quod tandem *Fixæ* locantur. Cujus diſpoſitionis rationes, (quas ipſe adducit Auctor in Libris ſuis *de Revolutionibus Orbium Cœleſtium*, in quibus quaſdam *Ptolemaicas hypotheſes* abſurdas, & axiomatibus mathematicis adverſas eſſe docet, Collega Honoratiſſimus Dn. D. Samuel Reyherus, in Diſſertatione *de Mundo* breviter recenſet, quæ videri meretur. Nitebatur vero Copernicus inſtituere demonſtrationes Aſtronomicas non ex Aſtrorum quidem, quod faciebant Ptolemaici, ſed *Terræ motu*, unde hi nati verſus:

Inſtituit demonſtrationes non ex Aſtrorum, ſed Terræ motu.

Quid tum? ſi mihi Terra movetur, Solque quieſcit,
Ac Cœlum: conſtat calculus inde mihi.

Ejus hypotheſin Theologiæ conciliare quidam nitantur?

Quam ejus hypotheſin non reſpondentem S. Scripturæ Oraculis, Petrus Megerlinus, Math. Prof. Baſileenſis *in Syſtemate Mundi Copernicano*, quod prodiit Amſtelodami Anno 1682. 8vo. nec non Anonymus quidam *in Exercitatione Theoricorum Copernico-cœleſtium mathematico-phyſico-theologica* Theologiæ conciliare nituntur, cum quibus Chriſtophori Wittichii *Conſenſus veritatis Revelatæ cum veritate Philoſophica* conferri poteſt. Nolumus hic prolixe commemorare, quod, ut ſcribit Gaſſendus *in Vita Copernici*, anſam præbuerit hæc ejus hypotheſis Guilielmo Gilberto, Anglo, cudendæ atque invehendæ *Philoſophiæ Magneticæ, dum Terram magnum Magnetem, & Magnetem Terrellam, ſeu parvam terram habuit, ac a diurna Terræ circa axem ſuum verticitate pendere eam, quæ eſt in Magnete, magneticisque corporibus virtus, ſtatuit*; quibus tamen ampliſſimis Commentariis doctrinam ſuam magis, quam Magnetis naturam Gilbertus probavit, quod judicium

Præbuit illa anſam Gilberto cudendæ Philoſophiæ Magneticæ.

cium eſt Joſephi Scaligeri *Lib. II. Epiſtola CC.* Placet ſaltem, quod inſtituti exigit ratio, curatius inquirere, quibus Auctoribus ſuos debeat natales revocata hæc Copernici de *motu Terræ* ſententia? Quam oblivione pene ſepultam reſtituere quidem in antiquum ſtatum Nicolaus Cuſanus tentavit, quo, judice Voſſio, Diſciplinas Mathematicas nemo profundius penetravit, dum, quæ ante omne ævum latuerunt, maxima ſacræ Matheſeos myſteria aperuit; verum non ceſſit ipſi æque feliciter conſilium atque Copernico, qui octoginta poſt annis animoſius eandem hypotheſin defendit. Hancque primi omnium adſtruxerunt *Pythagorei*, quod teſtatur Ariſtoteles *Lib. II. de Cælo, Cap. XII.* inquiens: *Qui circa Italiam incolunt, vocanturque* PYTHAGORÆI, *dicunt in medio ignem eſſe, Terram autem aſtrorum unum exiſtentem; circulariter latam circa medium, noctem & diem facere &c.* Quæ vero illi *de Terra mobili* voce tradiderunt, ea Ariſtarchus Samius ſcripto primus complexus eſt, propagavitque ad poſteros, quem, recipientes idem dogma, ſecuti Ecphantus Pythagoricus, Nicetas Syracuſanus, Seleucus mathematicus, Hicetas ſive Oicetas, Cleantes Samius, Leucippus, Plato Senex, Martianus Capella, Guilielmus Gilbertus, Petrus Peregrinus, Gallus, cujus Tractatum *de Magnete* furto ſibi vindicaſſe Jo. Taiſnerum, Naudæus *in Bibliograph. Polit. p. 121.* memorat & Nicolaus Cuſanus, qui ultimus poſtquam Papæ reprehenderat crimina, variaque ediderat ſcripta, quibus non paucorum *Antichriſti* mendaciorum & errorum vanitatem refutavit, Cardinalis electus eſt. Hunc ſecutus tandem in propagando iſto dogmate, uti dictum, Copernicus, qui Sectatores habuit nobiliores quosque ſuperioris & præſentis ſeculi Aſtronomos Mich. Moeſtlinum, Jo. Keplerum, Galilæum Galilæi, Joachimum Rheticum, Joh. Stadium, Eraſm. Reinholdum, Jordanum Brunum, Franciſcum Patricium, Thomam Campanellam, Redemptum Baranzonium, Franc. Mariam Ferrarienſem, Colcuronum Stelliolam, Nicolaum Hillium, Joh. Anton. Patavinum, Thomam Anglum, Joh.

Quibus auctoribus ſuos illa de motu terræ ſententia debeat natales?

Nicol. Cuſanus.

Pythagoræi.

Ariſtarchus Samius primus illam ſcripto complexus eſt.

Copernici Sectatores.

Bureum, Nicol. Raymarum Urſum, Michaelem Havemannum, Petrum Crugerum, Chriſtophorum Knollium, Jacobum Theutonicum, Nicolaum Cabæum, Gothfridum Wendelinum, Ambroſium Rhodium, Joachimum Stegmannum, Davidem Frolichium, Renatum Carteſium, Iſmaelem Bulialdum, Simonem Stevinum, Philippum & Jacobum Landſpergios, Wilhelmum Schickardum, Laurentium Eichſtadium, Chriſtoph. Rottmannum, Davidem Origanum, Chriſtianum Vurſtiſium, Chriſt. Severinum Longomontanum, quem Wilhelmus Langius in omnibus ſequitur, Nicolaum Mulerium, Paulum Antonium Foſcarini, Martinum Hortenſium, Guilielmum Blaeu, Joh. Hevelium, Joh. Adolphum Taſſium, A. Franckenbergerum, Albertum Linemannum, Matthiam Berneggerum & qui in *Copernico ſuo redivivo Cap. II. p.* 17. 18. hos Auctores enumerat, Danielem Lipſtorpium, quibus addi poſſent infiniti alii. Id quoque notari debet, quod damnata fuerit Romæ Anno MDCXVI. a Cardinalibus hæc Copernici ſententia quam inter multos alios Ptolemæi aſſeclas D. Gerhardus de Neufville, Profeſſor olim Bremenſis, & Chriſtophorus Clavius, Jeſuita doctiſſimus, Patrumque Societatis γεωμετρικώτατος, uti enim appellat Gaſſendus *in vita Peireſcii*, quoque refutarunt. Neque prætermittendus hic eſt Libertus Fromondus, in Academia Lovanienſi quondam Profeſſor, qui contra hanc ipſam Copernici hypotheſin duos Tractatus emiſit, quorum prior inſcribitur: *Ant-Ariſtarchus*, ſive *Orbis Terræ immobilis;* prodiitque Anno 1631. Alter autem: *Veſta*, ſive *Ant-Ariſtarchi vindex, adverſus Jac. Lansbergium, Medicum Middelburgenſem*, qui A. 1634. publicam lucem aſpexit. At miſſo Copernico pergendum ad *Syſtema Tychonianum*, ita dictum a Tychone Brahæo, inclyto Equite Dano, nato Anno MDXLVI,

Ejusdem Oppugnatores.

„quem Thuanus ad Ann. 1601. ſequenti mactat elogio: Aſtro-„rum vera ſcientia, & obſervationibus longo tempore in ſua „*Uranopoli*, & magno ſumptu factis, omnium concordibus ſuffra-„giis Principis Aſtronomorum nomen promeritus. Qui Cher-

Tych Brahæi elogium, conſignatum a Thuano.

ſoneſo

ſoneſo Cimbrica relicta, cum in Germaniam proximam ſe re-„
cepiſſet, in Aula *Rudolphi Cæſaris* aliquandiu floruit. Cum„
Willelmo Heſſo, qui & in eadem ſcientia excellebat, arcta ſtudio-„
rum neceſſitudine conjunctus: & Pragæ hoc Anno 1601. d. 9.„
Novemb. deceſſit, cum vitæ annos 54. menſes 9. dies 19. tantum„
exegiſſet. Vir & Scriptis a ſe editis ſecundum Ptolemæum, Jo.„
Regiomontanum, & Nic. Copernicum inprimis clarus; & po-„
ſtea a Jo. Keplero (cui præclaras ingenii ſui reliquias, ne peri-„
rent, quaſi teſtamento legavit) publicatis illuſtrior. Confe-„
cerat ille inter alia elegantem librum, cujus titulus: *Aſtronomiæ*„
inſtauratæ Mechanica, in cujus pagina ab ultima ſecunda *de Ura-*„
niburgo ſuo, cujus Thuanus modo injecit mentionem, ipſe diſſe-„
rit: ex quo quidem digno notatu loco cognoſcere licebit, quid„
cauſæ fuerit, cur benigniſſime conceſſam ſibi Maris Balthici In-„
ſulam *Venuſiam* vel *Huennam* tandem deſeruerit? Verba ejus l.c.„
hæc ſunt: Hanc Inſulam cum laudatiſſimæ memoriæ Rex, Fri-„
dericus II. mihi ad vitam conceſſiſſet, idque literis, in membra-„
na datis, confirmaſſet, quo iſthic Aſtronomica, competente o-„
tio, peragerem; - - ingentes labores & ſumptus in eam„
expendi, ut optimi illius Regis voluntati, & Patriæ honori in-„
ſervirem, non ſolum ædificiis ſplendidis & ſolidis in ea extru-„
ctis; ſed & aquis quamplurimis (ubi nihil tale antea erat) hinc„
inde coacervatis, quo Moletrinam Papyro parandæ idoneam,„
una iſthic ad littus maris conſtituerem, quæ papyrum Typogra-„
phiæ meæ, ibidem excultæ, ſuppeditaret, ne e Germania, non„
ſine difficultate conquirenda foret. Inſumpſi autem in hæc o-„
mnia *ultra Tonnam Auri*. Quæcunque enim ſive e beneficiis„
Regiis, ſive propriis reditibus annuis conquirere licuit, in eos„
uſus expendebam: ut de moleſtiis & laboribus ingentibus, quos„
iſthic per Annos XXI. ſuſtinui, nihil addam. Ex his & aliis qui-„
vis cordatus facile æſtimare poterit, me non niſi graviſſimis de-„
cauſis, præſertim in hac quinquagenaria ætate, & magna fami-„
liæ copia *Inſulam tanti conſtantem*, unaque Patriam dulciſſi-„
mam

Quare Uraniburgum ſive Uranopolim ſuam deſeruerit Tychole?

„mam, in eaque ſanguine junctos, & Amicos quamplurimos de„ſerviſſe. &c. Atque hunc ipſum Tychonem de Brahe, teſte Gaſſendo *in vita Copern. p.* 296. tradunt nonnulli mutuatum eſſe Syſtema ſuum ab Apollonio Pergæo, qui quondam ſub Ptolemæo Evergeta claruit, dictusque eſt a ſuæ ætatis hominibus *magnus Geometra.* Negat vero id Tycho quam conſtantiſſime in literis An. 1589. ad Joh. Rothmannum perſcriptis, fertque contra indigne acta Reimari Urſi. Verba Epiſtolæ ita habent: *Mirabar valde ab initio, cum legerem in tuis literis, Illuſtriſſimo Principi has meas hypotheſes prius cognitas fuiſſe, utpote qui eas in automate quodam expreſſas haberet. Neque ſatis cogitare potui qui id fieri poſſet, ſiquidem optime mihi conſcius eſſem, me a nullo mortalium has cognoviſſe, priusquam ipſemet ex obſervationibus eo perducebar, quodque interea mecum latuerint antea non publicatæ. Verum poſtquam libellus ipſius Urſi Dithmarſi, quem aliquando in quibusdam ad me datis literis digno elogio ornaſti, impurum appellans nebulonem, mihi transmiſſus eſſet, idque a doctiſſimo Viro Dn. Georgio Rollenhagio, Magdeburgi degenti, qui etiam dudum antea indicarat, has noſtras hypotheſes ſibi ante biennium a quodam meo fugitivo miniſtro communicatas eſſe. Ideoque ſciens a me primum inventas, dolensque Urſum iſtum ſibi immerito eas attribuere, librum illum mihi innoteſcere voluit, ut furtum illud cognoſcerem, & ab aliis foras eliminata mihi denuo aſſererem. Ex iſto ſatis perſpexi, unde hæc ad vos pervenerit revolutionum cœleſtium ordinatio, ſiquidem iſte plagiarius referat, ſe ante triennium fere, poſtquam hanc in angulo quodam regni Poloniæ excogitaſſet (intellige potius inſula regni Daniæ Huena, quando Anno 84. in Septembri cum nobiliſſimo Viro D. Erico Langen, amico meo ſingulari, cui tunc inſerviebat, hic adfuiſſet, apud me clam exceptas, ut quædam alia) Illuſtriſſimo Principi Haſſiæ obtuliſſe &c.* Ad quæ Reimarus Urſus prolixe reſpondet, pleraque falſa eſſe & injurioſa probare contendens. Inter alia de Origine hujus hypotheſeos in Tract. *de Aſtronomicis hypotheſibus* ſeu *Syſtem. mundano p.* 6. ſic loquitur: *Ariſtarchi hypothe-*

Brahæus mutuatus eſſe dicitur ſyſtema ſuum ab Apollonio Pergæo.

Sed negat id Brahæus in Epiſtola quadam inſimulans Reimarum Urſum plagii.

Reſponſio Reimari Urſi.

hypotheſes alius quidam Appollonius Pergæus, in aliam atque inverſam formam, inque alias hypotheſes immutavit, inque tales, quales nuper Tycho Brahe nobilis Danus, inæquali quidem jure, quo Copernicus Ariſtarchi, reſuſcitavit, proque ſuis edidit, ſibique vendicare audacter ſatis vel inſcienter vel injurioſe conatur, cum tamen de eis clare ediſſerit ipſe Copernicus l. 1. c. 10. lib. 3. c. 25. & lib. 5. c. 3. & 35. idque ex Martiano Capella Encyclopædiographo, Autore antiquo. Ipſumque Tychonem, ut ſimia ſimiam imitatus hoc anno etiam quidam Eliſæus Rœslin, in edito ſuo de opere Creationis ſcriptulo, eaſdem Apollonii hypotheſes non minore injuria ac pudore, atque ipſe Tycho, ſive in ipſum Tychonem, ſive ut ipſe Tycho in Apollonium plagium committens, pro ſuis edidit &c. De quæ hypotheſi Tychoniana, vide pariter differentem D. Sam. Reyherum in ſupra laudata diſſertatione *de Mundo Cap. VII.*

§. IV.

Pergimus ad TUBUM, quem ab officio Opticum, a perfectione vero Teleſcopium vocare ſolent. Cujus ut maximus in Aſtronomia uſus, ita certant de inventionis gloria cum Batavis Itali. Janus Nicius Erythræus populari ſuo *Galilæo de Galilæis*, Florentino, celeberrimo Mathematico, qui diem ſuum Anno hujus ſeculi XL obiit, hanc tribuit laudem *I. Pinacoth. p. 279. 280.* ita de eo ſcribens: Quid miramur tantam hominis virtutem orbem omnium peragraſſe terrarum, cum Tubæ a ſe inventæ præſidio, tanquam curru invectus, atque in ſublime elatus, per immenſas cœli regiones evagatus fuerit, clariſſimum ſolis jubar adierit, atque umbris ſimiles in eo maculas deprehenderit, intra Lunæ, aliena micantis luce, ſphæram penetraverit, & latos in ea campos, & colles & valles inſpexerit, æthereos omnium ſiderum orbes obierit, ac novas in eis ſtellas, quas Mediceas, ex Principum ſuorum cognomine, appellavit, invenerit. - - Ubi ſuum illud *admirabile oculare in medium attulit*, cujus ope longiſſime oculorum acies intenderetur, ita ejus nomen celebrari omnium ſermonibus

Tubus Opticus ſive Teleſcopium.

J. N. Erythræus inventionem ejus tribuit Galilæo de Galilæis.

 cœpit,

cœpit, jam ut nihil ſit eo illuſtrius, neque celebrius. Nam cum olim Patavio, ubi octingentorum aureorum ſtipendio mathematicas diſciplinas juventuti tradebat, veniſſet Venetias, admonitus eſt a quodam patricii ordinis viro, *N.B. in Germania inventum eſſe Oculare*, quod oculis admotum, res quantumvis remotiſſimas, ea qua eſſent magnitudine, aſpicienti ſubjiceret, ille, qui fortaſſe jam diu hoc ſaxum volvebat, ſimul ac domum ſe recepit, fiſtulæ plumbeæ, ex organo detectæ, vitreos varii generis orbes ad certum intervallum accommodavit, unde eventum ſibi ex ſententia proceſſiſſe cognovit: itaque alacris ad nobilem illum virum accurrit, a quo primum, tum ab aliis deinceps multis ſui ordinis, ſumma eorum cum admiratione & Galilæi laude, factum eſt ejus Ocularis periculum in turri campanaria S. Marci; qui omnes uno ore fuerunt illi auctores, ut Senatum adiret, deque ſuo illo tam admirabili invento ipſe doceret; fore enim, ut patribus illis ampliſſimis rem gratiſſimam faceret; neque prædictionem fefellit eventus: nam adeo illo delectati ſunt munere, ut ex S. C. veteri ſingulorum annorum ſtipendio ducentenos aureos nummos alios addiderint. At reverſus Patavium, totum ad opus ſuum expoliendum ſe contulit. Huc usque *Erythræus*.

Eſt Germaniæ inventum.

De palma inter ſe contendunt Joh. Lipperſein. & Jac. Metius.

Qui dum ipſe provocat ad *Oculare inventum in germania*, aliis utique, Galilæo prioribus, palma deferenda erit, de qua inter ſe contendunt Johannes Lipperſein, natione Zeelandus, arte autem perſpicilliarius Middelburgenſis, & Jacobus Metius, Alcmarienſis, quorum illum inveniſſe tale inſtrumentum Anno hujus ſeculi IX. P. Antonius Maria de Reyta, Capucinus teſtatur cujus verba ex *Oculo Aſtroſpico Binoculo*, quem adjunxit *Libro IV. Oculi Enoch & Eliæ*, huc placet tranſcribere: *Batavus quidam Anno 1609. conditione quidam humilis, arte autem Perſpicillarius, nomine Johannes Lipperſein Zelandus, caſu concavum cum convexo ſpecillo conjungens, ſicque utrumque oculo applicans, haud ſine admiratione animadvertit, objecta magnopere augeri, oculoque, mirum in modum propinqua reddi. Quo viſo, tum utrumque vitrum in tubum*

Teleſcopium caſu inventum.

bum ſeu canalem debita proportione diſponit, & ita forte fortuna tranſeuntibus Turris gallum quaſi ex joco ſpectandum præbet. Increbuit hujus novitatis paulatim fama; alliciuntur catervatim viatores, novum & inauditum ſpectaculum haud ſine curioſitate & ſtupore ſpectantes. Caſus itaque in utilitatem tranſit, jocus in rem ſeriam vertitur. Enimvero Marchio Spinola, tunc temporis Hagæ Comitis ſuſpenſionem armorum cum Statibus tractaturus degens, novum inſtrumentum illud viſum pecunia ſibi comparatum, Sereniſſimo Archiduci Alberto piæ memoriæ offert. Interim res defertur ad Proceres, vocatur homo ille Perſpicillarius, tubumque alterum a ſe factum ſat magno pretio, ea tamen inhibitione, & onere vendere cogitur, ne deinceps ſimile inſtrumentum elaboret, vendatque. Hæc de Joh. Lipperſein; contra vero Jacobum Metium primum facit Inventorem frater ejus Adrianus Metius, qui Profeſſor fuit Mathematum in Academia Franeckerana, ubi An. MDCXX. docuit. Quam diverſarum nationum litem Gaſſendus *in Vita Peireskii p. m.* 182. ita nititur componere, ut dicat: *Galilæus* ex ſolo rumore inventionis ad ſe perducto, cœperat ipſe ,, excogitare tum cauſam effectuum Teleſcopii, tum conficien- ,, di artificium; adeo ut poſt molimina ac tentamina varia, per- ,, venerit tandem ad unius exactiſſimi conſtructionem. Sed no- ,, lumus his diutius immorari, quorum operæ fecit pretium Petrus Borellus in libro *de vero Teleſcopii inventore.* Qua via primum inventa, mox in vicinia poſita fuit ratio fabricandi quoque Microſcopii, a Teleſcopio ita differentis, ut illud objecta prope admota, majora repræſentet, omnesque, etiam minutiſſimas partes, nudo oculo haud obvias clare atque diſtincte conſpiciendas præbeat; hoc contra objecta longiſſime diſſita velut ex propinquo intueri faciat; cujus (Microſcopii) excogitationem alii Ludovico Septalio, Mediolanenſi qui Anno 1633. vitæ fecit finem, adſcribant, alii vero Cornelio Drebbelio, Alcmarienſi, qui Anno 1628. claruit, Regique Britanniæ a Mechanicis fuit. Hodie inſignis eorum artifex Antonius Levvenhoeck, celebratur, cujus

Microſcopium a Teleſcopio quomodo differat?

Microſcopii Inventor.

Levvenhœckii Obſervationes Microſcopicæ.

jus *in Collectionibus Philoſophicis Anglicanis Ann.* 1681. *p.* 5. *ſeq.* curioſæ aliquot obſervationes exhibentur. Vulgavit præterea Carolus Antonius Tortonus, Sacerdos Picenus, Anno 1685. *Deſcriptionem Novi Microſcopii*, quod parvus eſt Tubus duorum digitorum, duarum ſcilicet unciarum longitudinis, & duorum ſcrupulorum ex ſemidiametro latitudinis ad menſuram palmi Romani: cujus, recenſentibus Collectoribus *Actorum Erudit.* „*Lipſ. Anno* 1685. *p.* 478. *ſeq.* uſus eſt, ut in majori copia colligantur ſpecies objectorum viſibilium, & ad hoc ut appareat objectum majoris magnitudinis quod certe neqit præſtare Microſcopium conſtans tribus palmis, quin imo etiam cum majori luce, propinquitate & termino; cujus rei experimentum exhibitum eſt in ipſa Academia, in qua omnes ſpectatores communi conſenſu dixerunt, hunc parvulum Tubum novum eſſe Artis prodigium, tum ratione maximi commodi, quod ex ipſo reſultat, cum ipſius adminiculo intueri poſſimus objecta etiam ſine magnæ lucis beneficio, quæ tamen neceſſario requiritur in aliis Microſcopiis, tum etiam quia poteſt quis curioſitatis gratia obſervare ſanguinis curſum in beſtiolis diaphanis & transparentibus, quapropter poteſt etiam Medicis inſervire in ordine ad curandos morbos. Quin ex hoc parvulo Microſcopio nova adhuc curioſitas reſultat, quæ manifeſte oſtenditur ex eo, quod ex iisdem chryſtallis dictum microſcopium componentibus efformatur etiam eximium conſpicilium ab auctore nuncupatum „*Tuboſpicillus digitalis*, qui idem prorſus poteſt præſtare, quod præſtaret conſpicilium unciarum octo. Tubusque quamvis ſit parvulus, componitur tamen ex quinque partibus, quæ ſimul uniuntur mediantibus commiſſuris ſe invicem copulantibus in parte ſubſequenti; unde ex hoc parvulo Tubo duo commoda reſultant, unum Microſcopii, aliud Conſpicilii. Inquiſitus auctor ab aliquibus, qualis eſſet ſtructura hujus parvuli, ſed mirabilis opificii, non aliud notum fecit, niſi quod componatur ex quinque chryſtallis, & unum ex iis formam ſphæricam

Caroli Antonii Tortoni Deſcriptio Novi Microſcopii.

non habere, pollicitus tamen eſt, ſi poterit poſt multa ſtudia,„ ad breviorem formam redigere conſpicilia magnæ amplitudi-„ nis, notam facere ſtructuram. Hisq; adeo memoratis jam Aucto-„ ribus, nec non, (teſte Schotto *in Magia Univerſali Part. I. Lib. X.*) Manfredo Septalæ, Mediolanenſi Canonico Euſtachio de Divinis, Johanni Wiſel, qui a Reyta inſtructus, aliisque, quorum nomina *in Ephemerid. German. Dec. I. Ann. I. p.* 40. *ſeq.* & *in Append. Ann. I. p.* 3. *ſeq.* ordine recenſentur, debent natales ſuos & incrementa neceſſaria illa Aſtromici & Optici ſtudii inſtrumenta, quorum præludia quædam apud Veteres etiam reperiuntur. Teſte enim Johanne Mabillon, doctiſſimo illo Presbytero Benedictinæ Cong. S. Mauri *in Itin. German. p.* 49. *ſeq.* Conradus quidam Monachus, qui vixit Seculo XIII, jam tunc temporis Tubo Optico uſus eſt. Conradus, inquit ille loco citato,„ manu ſua varios exaravit menbraneos Codd. ab Aventino lau-„ datos: quorum unus Magiſtri Petri, cognomento Comeſto-„ ris, Scholaſticam Hiſtoriam continens, in quinque primis foli-„ is Artium Liberalium imagines repræſentat, præmiſſa Beatæ„ Mariæ effigie, cum his aliisque Scriptoris verbis: *Chonradus Pec-„ cator Auctor & Scriptor hujus operis.* Deinde in ſecundo folio„ picta Muſica; & in tertio Aſtronomia exhibetur adjunctam ha-„ bens a dextris Ptolemæi effigiem, ſidera contemplantis *NB. ope„ inſtrumenti, longioris, quod inſtar Tubi Optici, quatuor ductus ha-„ bentis, concinnatum eſt.* Et apud Joh. Bapt. Cyſatum *in Libello de Cometa Anni* 1618. hæc leguntur verba: *Fuiſſe uſum Tubi Optici antiquis etiam Aſtronomis familiarem, teſtatur liber vetuſtisſimus in Bibliotheca Monaſterii Scheurenſis ante* 400. *annos ſcriptus, quo in libro inter cætera Schemata, etiam Aſtronomus per Tubum Opticum in cœlum intentum, ſidera contemplans viſitur.* Secundum hæc Rogerio Baconi notisſimo illi Chemico Anglo, profeſſione Franciſcano, qui Anno M CC LXXXVIII, obiit, appellatusque eſt ob ſingularem eruditionem *Doctor Mirabilis*, Teleſcopia quoque fuerunt cognita, quod ex ſcripto ejus *de Nulli-*

Rogerio Baconi cognita Teleſcopia.

tate Magiæ colligere licet, ubi ita: *Poſſunt figurari perſpicua & ſpecula, ut unum appareat multa, ut unus homo exercitus, & ut plures, & quot volumus Soles & Lunæ appareant. Nam natura ſic aliquando figurat vapores, ut duo Soles, duæ Lunæ, & aliquando tres Soles apparuerint ſimul in aëre, ut Plinius recitat ſecundo Natur. Hiſt. Et qua ratione plures & infinitæ poſſint res una apparere, quia poſtquam excedit ſuam virtutem, nullus eſt ei numerus determinatus, ſicut arguit Ariſtoteles cap. de vacuo, & ſic omni civitati & exercitui contrario poſſunt fieri terrores maximi, ut vel propter multitudinem apparitionum ſtellarum, vel hominum ſuper ipſas congregatorum deſperent, præcipue ſi ſequens documentum cum illo primo habeatur; poſſunt enim ſic figurari perſpicua* ut longiſſime poſita appareant propinquiſſima & e contrario, *ita quod ex incredibili diſtantia legeremus literas minutiſſimas, & numeraremus res quantumcunque parvas. Poſſunt & ſic figurari corpora,* ut maxima appareant minima, & e contrario, *ut alta appareant infima, & e contrario; ut occulta videantur manifeſta: ut quæ in civitatibus & exercitibus contrariis fiunt, poſſint ab inimicis deprehendi. Poſſunt etiam ſic figurari perſpicua, ut homo ingrediens domum, videret veraciter aurum & argentum, & lapides pretioſos, & quicquid homo vellet, quicunque feſtinaret ad viſionis locum, nihil inveniret.* &c. Hæc Rogerius Baco. Porro, ſi Caſparo Schotto *Lib. X. Magiæ Part. I. Cap. I.* credendum, invenit etiam ſuperiori ſeculo Joh. Bapt. Porta, Neapolitanus, Tubum Opticum, a quo & *Cameræ Obſcuræ* luſus habere incunabula ſui, quamvis incerta fide, creditur. Hi tamen Auctores deſignarunt primis ſaltem lineis nobiliſſimum Inventum, quod miris modis auctum expolitumque hoc ævo ut ab aliis, ita inprimis ab illuſtri Viro *Joanne Hevelio*, Conſule Gedanenſi, *in Machina Cæleſti*. Excreveruntque hodie in tantam longitudinem Tubi Optici, ut pro rarioribus non habeantur amplius, qui 60. ſunt pedum. Referentibus Actis Anglicanis menſe Junii A. 1665. Adrianus Auzutus Teleſcopium aliquod 150. pedum Pariſienſium confici curavit,

Joh. Bapt. Porta dicitur quoque inveniſſe Teleſcopium.

Cameræ obſcuræ ortus.

Hæc Inventa miris modis aucta hoc ſeculo.

Tubi Optici valde longi.

curavit, & Hookius *in Micographia* contendit, fabricari poſſe Teleſcopia, quæ decem pedum millia longitudine ſua adæquent; ſed negat modo allegatus Auzutus, ut videre eſt Ephem. II. Anni 1666. ſupra 300 aut ad ſummam 400 pedes ea poſſe conſtrui. Cumque regere Tubos longiores difficile ſit, monſtravit Chriſtianus Hugenius *in Aſtroſcopia compendiaria*, quæ prodiit Hagæ Comitum Ann. 1684. 4o. rationem, qua moleſtæ verſationi ſuccurri poſſit, defixo ſcilicet loco patente & undique aperto in terram, ac ad perpendiculum erecto Malo, cui aptandum Teleſcopium, ſecundum modum in libro illo præſcriptum, deſignatumque. Nec prætermittendum hic ingenioſum adminiculum Boſſati, Toloſani, Diœceſeos Rivenſis incolæ, qui ſtructuram Tubi immobilis ad polum directi excogitavit, ſupplentem beneficio ſpeculorum planorum mobilium, extremitati Tubi aptatorum, omnes in univerſum motus, quos Tubus ad cœlum erectus depoſcit. Quo de Tubo ſemper immobili, ut ſola, pro ratione quærendorum objectorum moveantur ſpecula, *Acta Erud. Lipſ. Anni 1683. p. 124. 125.* videri poſſunt. Atque his ipſis noſtro ævo tam ſolerter inſigniterque excultis Tubis opticis plurimæ detectæ ſunt ſtellæ, de quibus vel falſam opinionem foverunt Veteres, vel altum plane apud eosdem ſilentium. Audiamus hac de re diſſerentem Galilæum. *Infra ſtellas*, inquit ille in Nuncio Sidereo p. 31. *magnitudinis ſextæ adeo numeroſum gregem aliarum, naturalem intuitum fugientium, per Perſpicillum intuebris, ut vix credibile ſit. Plures enim quam ſex alias magnitudinum differentias videas licet, quarum majores quam magnitudinis ſeptimæ, ſeu primæ inviſibilium appellare poſſumus. Perſpicilli beneficio majores, & clariores apparent, quam magnitudinis ſecundæ ſidera acie naturali viſa. Ut autem de inopinabili fere illarum frequentia unam alteramve atteſtationem videas, Aſteriſmos duos ſubjicribere placuit, ut ab eorum exemplo de cæteris judicium feras. In primo integram Orionis conſtellationem pingere decreveram, verum ab ingenti ſtellarum copia, temporis vero inopia obrutus, aggreſſionem hanc in aliam occaſio-*

Ratio qua ſuccurritur moleſtæ illorum verſationi.

Boſſati Structura Tubi immobilis, cujus ſpecula ſaltem moventur pro ratione quærendorum objectorum.

Tubis opticis plurimæ detectæ ſunt ſtellæ, antea incognitæ.

caſio-

caſionem diſtuli; Adſtant enim & circa veteres intra unius, aut alterius gradus limites, diſſeminantur plures quingentis: quapropter tribus, quæ in Cingulo, & ſenis, quæ in Enſe jam pridem annotatæ fuerunt, alias adjacentes octoginta recens viſas appoſuimus, earumque interſtitia, quo exactius licuit, ſervavimus notas, ſeu veteres, diſtinctionis gratia, majores pinximus, ac duplici linea contornavimus, alias inconſpicuas minores unis lineis notavimus; magnitudinum quoque diſcrimina, quo magis licuit, ſervavimus. In Altero exemplo 6. ſtellas Tauri, Pleiadas dictas, depinximus (dico autem 6, quandoquidem ſeptimus fere nunquam apparet) intra anguſtiſſimos in cœlo cancellos occluſas, quibus aliæ, plures quam quadraginta inviſibiles adjacent, quarum nulla ab aliqua ex prædictis 6 vix ultra ſemigradum elongatur; harum nos tantum 36. annotavimus, earumque interſtitia, magnitudines, nec non veterum novarumque diſcrimina, veluti in Orione, ſervavimus. Quod tertio loco a nobis fuit obſervatum, eſt ipſiuſmet Lactei circuli eſſentia, ſeu materies, quam Perſpicilli beneficio adeo ad ſenſum licet intueri, ut & altercationes omnes, quæ per tot ſecula Philoſophos excruciarunt, ab oculata certitudine dirimantur, noſque a verboſis diſputationibus liberemur. Eſt enim Galaxia nihil aliud, quam innumerarum ſtellarum coacervatim conſitarum congeries: in quamcunque enim regionem illius perſpicillum dirigas, ſtatim ſtellarum ingens frequentia ſeſe in conſpectum profert, quarum complures ſatis magnæ ac valde conſpicuæ videntur, ſed exiguarum multitudo prorſus inexplorabilis eſt. Ac cum non tantum in Galaxia lacteus ille candor, veluti albicantis nubis ſpectetur, ſed complures conſimilis coloris areolæ ſparſim per æthera ſubfulgeant, ſi in illarum quamlibet ſpecillum convertas, ſtellarum conſtipatarum cœtum offendes. Amplius (quod magis miraberis) ſtellæ ab Aſtronomis ſingulis in hanc uſque diem nebuloſæ appellatæ, ſtellarum mirum in modum conſitarum greges ſunt, ex quarum radiorum commixtione, dum unaquæque ob exilitatem, ſeu maximam a nobis remotionem, oculorum aciem fugit, candor ille conſurgit, qui denſior pars cœli ſtellarum aut ſolis radios

Galaxia quid ſit?

Stellæ nebuloſæ quid ſint?

retor-

retorquere valens, hucusque creditus eſt. Nos ex illis nonnullas obſervavimus, in capite Orionis ſtellas 21 numeravimus; in nebuloſa Præſepe, quæ non una tantum ſtella eſt, ſed congeries ſtellularum plurium quam 40, nos præter aſellos binos, notavimus 36. Quo referendi etiam ſunt priſtinis noviter adjecti Aſteriſmi, in quos informes ſtellæ a Dn. Hevelio coactæ, e. g. *Canes Venatici, Aſterion & Chara*, urſam majorem per ſequentes; *Lacerta* inter Andromedam & Cygnum poſita. *Leo minor* inter urſam majorem & leonem majorem. *Lynx* inter urſam majorem & aurigam ſupra geminos. *Uraniæ ſextans* inter leonem majorem & hydram. *Triangulum minus* ſub altero triangulo majore. *Vulpecula cum anſere* inter aquilam & lyram ſub cygno. *Cerberus* ab Hercule ſiniſtra manu prehenſus. *Mons Menalus* ſub pedibus Bootis. *Telum & arcus* quibus *Antinous* armatus conſpicitur &c. de quibus ipſe Auctor *in Prodromo Aſtronomiæ Cap. VIII.* conſuli meretur: nec non ſequentes tres ab artificibus recens inventi *Unicornu* XVII: *Gallus* VIII. & *Grus* VII. ſtellis in plaga auſtrali micantes. Ad ipſas vero ſtellas viſu notabiles, oculiſque percipiendas quod attinet, de earum numero diſputari ſolet, quarum Ptolemæus MXXII, Plinius autem MDC. recenſuerunt. Rabbini XII. millia in univerſum numerant, & Cabbaliſtæ 29000. myriades, quod nimium eſt: neque enim, ſupputante Wilhelmo Schickardo *in Aſtro-Scopio p.17.* plures 26712. myriadibus recipere poſſet tota cœlorum area, nè quidem ſi omnes contiguæ eſſent, aut ſingulæ tertiam minuti partem occuparent.

Novi Aſteriſmi in quos informes coactæ ſunt ſtellæ.

Numerus ſtellarum.

§. V.

Tuborum Opticorum adminiculo deprehenſæ quoque ſunt hoc ſeculo *Maculæ Solares*, quarum obſervatorem modo allegatus Galilæus Galilæi, *in Epiſtolis ad Marcum Velſerum, Nuncio Sidero, de Syſtem. Mundi p.337. Diſſert. de Cometa Anni 1618. p.3. in Trutinatore p.2. & 209.* ſe primum jactat, negante id, ſibique hanc gloriam tribuente Chriſtophoro Scheinero Mundelsheimenſi Svevo, Jeſuita doctiſſimo in Epiſtolis, quas pariter perſcripſit ad Velſe-

Macularum Solarium quis primus hoc ſeculo obſervator?

Scheinerus inventionis gloriam Galilæo denegat.

Velſerum, nec non in Tractatu *de Maculis Solaribus*, ſub nomine *Apellis* divulgato. Emiſitque idem Scheinerus A. 1630. prolixum Opus, *Roſa Urſina* nuncupatum, in cujus primis ſex capitibus oſtendere conatur, ſe primum Anno M DC XI. menſe Martio & Octobri Teleſcopii auxilio, occaſione rimandi apparentem Solis diametrum, corpuſcula hæc animadvertiſſe, eaque Jac. Gretſero ac Adamo Tannero coram, per literas vero Angelo Lynceo & M. Velſero indicaſſe; ſed prohibitum a Theod. Buſæo provinciali, ne ſtatim rem effutiret, aſſumpto *Apellis* nomine *poſt tabulam latentis* literas ea de re ad Velſerum dediſſe. His excitatum Galilæum, ut & ipſe maculas obſervaret. &c. Quibus multum inter ſe certantibus jungunt nonnulli Auctorem tertium

Joh. Fabricius conſpexit ante Ann. 1611. tres in Sole maculas.

Johannem Fabricium, quem præſtanti tubo conſpexiſſe improviſo tres inſignes in Sole maculas Keplerus aſſerit, de quibus poſtea Anno videlicet M DC XI. Wittebergæ ipſe Obſervator ſcriptum aliquod publicavit. Quo de quid habendum ſit, aliis judicandum relinquo; placet hic ſaltem adducere verba Leonis

Leonis Allatii de Scheinero & Galilæo judicium.

Allatii, quibus *in Apibus Urbanis p.68.* Scheinero adjicit calculum ſuum ita ſcribens: *Chriſtophorus Scheiner ſocietatis Jeſu Sacerdos Theologus, ſacræ linguæ & ſcientiarum mathematicarum Ingolſtadii & Fryburgi Brisgojæ Profeſſor, admirabile* de Solis Maculis & Faculis *Phœnomenon primus invenit Ingolſtadii Anno Chriſti 1611, menſe Martio, ut idemmet fatetur in Volumine magno, quod* Roſæ Urſinæ *ſive* Solis *titulo præſignivit ad Lectorem Lib. I. atque III. paſſim, quas etiam primus ſub* Apellis *nomine* poſt tabulam latentis, *Marci Velſeri II. Viri Auguſtani liberalitate in publicum edidit Auguſtæ Vindelicorum A.1612. Non. Jan. perſcriptis tribus ad eundem Velſerum Epiſtolis, itemque Idibus Septembris anno eodem miſſis ad eundem aliis Literis, cum obſervationum iconiſmis, macularumque delineationibus.* Epiſtolæ *hæ* manuſcriptæ *una cum aliis multis, poſt mortem Velſeri pervenere in Bibliothecam Archiepiſcopalem Mediolanenſem, ut mihi relatum eſt, in qua etiam nunc dicuntur aſſervari* &c. Verum ſuboriri hic poſſet ſcrupulus, quod

idem

idem Allatius poſtea *in Scriptis Galilæi p. 118.* mentionem quoque faciat trium Epiſtolarum de Maculis ſolaribus *ad* M. Velſerum perſcriptarum; quem tamen *p. 119.* mox eximit, inquiens: Galilæum *alienos ſibi labores furto aſſertos, ut Teleſcopii inventionem & ſidera Medicea, parum caute divertiſſe, multi & voce & ſcripto palam profeſſi ſunt.*

§. VI.

Maculæ ſolares a Veteribus quoque obſervatæ.

Sit penes Scheinerum Galilæumque primum hoc ævo perſpectarum Macularum Solarium gloria; a Veteribus tamen eædem quoque obſervatæ ſunt, ſed habitæ pro Mercurio Solem ſubtercurrente. Exemplum hujus ſuppeditat Monachus Engoliſmenſis, vitæ Caroli Magni Auctor cujus *in Annalibus Francorum a Petro Pithœo editis pag. 269.* hæc allegantur verba: *Stella Mercurii XVI. Kal. Apr. viſa eſt in Sole, quaſi parva macula nigra, tamen paululum ſuperius medio centro ejusdem ſideris, quæ octo dies a Francis conſpecta eſt. Sed quando primum intravit, vel exiit, nubibus impedientibus non potuit adnotari.* Quod Phænomenon ad Annum Chriſti DCCCVII. retulerat prædictus Monachus; *Keplerus* vero putans eo anno ad dictum diem XVI. Kal April. Mercurium Soli in perigæo conjunctum fuiſſe, ſubſtituit *in Aſtron. Opt. Cap. VIII. p. 306.* Annum DCCCVIII. Eamque ſententiam poſtea ex aliis Scriptoribus confirmare conatus eſt; ſed revocavit *in Epiſtola ad Galilæum*, tum *in Ephemeridibus* de Maculis melius edoctus. Erudite autem obſervatum Calviſio *in Opere Chronolog. ad A. Chr. DCCCVII,* non poſſe hæc trahi ad ſequentem annum, niſi Eclipſes memoratæ a Monacho, in eundem quoque conjiciantur, quas tamen Anno DCCCVII, iisdemque locis, quæ Monachus deſignavit, contigiſſe, argute oſtendit. Cum itaque demonſtrent peritiſſimi Aſtronomi, *Scheinerus in Roſa Urſina, Galilæus de Maculis Solis p. 54. Gaſſendus in Vita Peireskii ad A. 1631. p. m. 369. Malapertius Præfat. Sider. Auſtriacor p. 5. ſeqq.* aliique hoc Phænomenon non potuiſſe eſſe Mercurium, quia ille ultra ſex horas ſub Sole morari non poteſt, eoque tem-

pore XVIII. gradibus a Sole jam abſceſſerat, ad XVIII. gradum Arietis ſcilicet, cum Sol modo ingreſſus eſſet idem ſignum; negari nequit fuiſſe illud *Maculam Solarem.* Cui ſimilem ab Aſtronomo quodam in Sole obſervatam ante annos DIII. quam iſta ſcriberet, (ſcripſit autem circa annum Chr. 1625.) ait Wendelinus *in Contemplat. Phyſic. Sect. III. Cap. XXXI. Theſ. V.* Conferatur de hac materia egregia Diſſertatio B. Boſii, quam pro conſequendo Loco Lipſiæ A. 1654. defendit. Quod ſi denique ad præſens revertamur ſeculum apparet, incubuiſſe certatim in hanc rem poſt Scheinerum & Galilæum multos Viros doctos in Italia, Gallia, Germania, Hiſpania, Luſitania, Polonia, Belgio, in utraque etiam India, e quorum numero Blancanus, Claramontius, Carolus Malapertius Jeſuita doctus, qui plurimum in hoc argumento Scheinero ſe debere agnoſcit, librumque Anno 1630, quo obiit diem, Victoriæ edit, quem (quod Planetas eſſe crederet) hoc titulo ſignavit: *Sidera Auſtriaca Peribeliaca*, ex accuratioribus obſervationibus ab Anno 1618. ad 27. Duaci habitis, negotium diligenter ſatis exponens, Cyſatus, Reyta, Guldinus, Hortenſius, P. Melchior Cornæus, Ricciolus, Kircherus, &, quem primo loco nominare debuiſſem, Illuſtris Hevelius, qui, invento novo obſervandi modo, incredibili induſtria Maculas inſpexit, depinxit, æri incidit, additisque animadverſionibus cum incomparabili *Selenographiæ* opere in lucem emiſit.

Hoc ſeculo multidederunt operam obſervationi macularum Solarium.

§. VII.

Nec minus primæ *Circumjovialium* obſervationis laudem Galilæo multi tribuunt, quos ab illo Anno MDCX. ſcriptis publicis primum divulgatos unanimi conſenſu teſtantur. Scilicet ut transmarina & transalpina, hoc eſt longe accerſita ſapientia oblectare magis hominum animos ſolet, atque illa, quæ domi eſt nata; ita Galilæus quoque, quia Italus, triumphat in multis, in quibus Duces Victoresque Germani ſunt. Pauci ſunt qui hic mentionem faciunt Simeonis Marii, qui jam Anno MDCVI. conſpexit Ulmæ Jovis ſatellites, licet eos Anno MDCIX. d. 29. Dec.

Primæ Circumjovialium obſervationis laus Galilæo vulgo tribuitur.

Simon Marius ante Galilæum conſpexit Jovis ſatellites.

Dec. annotaverit primum, quem mox A. M DC X. d. 7. Jan. in conſignandis illis Galilæus ſecutus; ut proinde nihil cauſæ ſit, cur *Galilæo* poſtponendus *Marius*, cum hic non tantum prior tempore, ſed & accuratior fuerit in ſupputandis motibus. Galilæo tamen applaudere videas pleroſque, a quibus B. D. Major, in der Seefahrt nach der neuen Welt ohne Schiff und Segel pag. 31. & Daniel Lipſtorpius diſſentiunt, qui poſterior *Cap. I Copernici Redivivi p. 3.* ita diſſerit: *Mundum Jovialem*, ope perſpicilli belgici primus in Germania obſervavit *Simon Marius*, Marchionum Brandenburgenſium in Franconia Mathematicus, cujus theoriam & tabulas, propriis obſervationibus fundatas anno hujus ſeculi XIV. evulgavit. Eundem ſub idem ferme tempus, aut paulo ſerius, propria quoque indagine apud Italos adinvenit *Galilæus*, ope ſui divini Teleſcopii; ita ut hujus inventio pari laude & *Galilæo* apud Italos, & *Mario* apud ſuos Germanos tribuatur. Neque vero exiſtimationi *Galilæi* (cui alias ejus inventio tribuitur) hac aſſertione quicquam decedit; ſed utrique ſuus apud populares inventionis integer conſtat honos. &c. Quemadmodum itaque Galilæus in honorem Sereniſſimæ Familiæ Mediceæ Jovis ſatellites *Medicea* nuncupavit *Sidera*, ita pari ratione in memoriam Sereniſſimorum Marchionum Brandenburgenſium, quorum Mathematicus *Marius* fuit, *Sidera Brandenburgica* vocari illi merito poſſent. Qua occaſione non poſſum, quin memorem præcocem æmulationem Antonii Mariæ de Reyta, dicti alias Schyrlæi, qui, citante Ricciolo *Almagesti Novi Tom. I. Parte I. Lib. VII. Sect. I. p. 489.* A. 1643. Erycio Puteano, nunciavit, ſe A. M DCXLII. d. 29. Dec. præter *quatuor Galilæanos* & interiores *Jovis laterones*, *alios quinque* exteriores ſeu remotiores ac multo majores novo Teleſcopio majus in cœlo ſpatium uno obtutu comprehendente obſervaſſe; quos *quinque novos Jovis Comites* in venerationem Urbani VIII, tunc R. Pontificis, *Urbanoctavianas* ſalutavit. Quod inventum rumore nuncio ad aures *Gaſſendi* pervenit, qui eodem 29. Decemb. die Circumjoviales quoque

Sidera Medicea ſeu Brandenburgica.

Stellæ Urbanoctavianæ.

obſervaverat, ſed novos iſtos laterones, quos Reyta jactabat, non conſpexerat. Is igitur urgebat contra Schyrlæum I. Omnes comites eo die Jovi fuiſſe orientales, quos tamen Reytæ ſchema expreſſerat occidentales, (quod indicio eſt Reytam uſum eſſe Teleſcopio invertente objecta.) II. Stellas illas, a Reyta dictas *Urbanoctavianas*, fixas eſſe. III. Contra naturam motus eſſe quinque illas *Urbanoctavianas* moveri in contrariam plane plagam, videlicet ſuperne ab ortu in occaſum, cum reliqua ſidera omnia in ſuperiori parte epicycli ſui ab occaſu in ortum ferantur. IV. Proclive eſſe ſtellas fixas circa Jovem ſeu nudo oculo, ſeu Teleſcopio tantum conſpicuas, ob viciniam, pro Jovis ſatellitibus uſurpare, niſi valde circumſpectus ſis. Cui Adverſario cum impar eſſet Reyta, Johan. Caramuel a Lobkowiz, ſedis Moguntinæ Suffraganeus cauſæ ejus patrocinium inter alios ſuſcepit. Mittebantur etiam literæ ad Fabium Chiſium, tunc temporis Cardinalem, & nuncium Apoſtolicum, apud quem Reytæ obſervationes defendebantur. Quæ lis, cum præter Reytam *quinque latrones illos* nemo adverterit, relicta aliquandiu in ſuſpenſo, donec tandem ipſe Schyrlæus non ſine publico pudore profiteri coactus fuit, *quinque Comites* (qui utique, quod aſſeruit Gaſſendus, Fixæ fuerunt, quodque patet ex obſervationibus Dn. Hevelii Ann. 1642. d. 28. Auguſti & 4. Septemb. habitis, ubi retrogradum Jovem cum iisdem Urbanoctavianis in eodem poſitu habuit) *rurſum evanuiſſe*. In eo igitur erravit Reyta, quod ſtellas fixas habuerit pro erraticis. Alias enim inuſitatum non eſt, minui quandoque ſtellas quasdam, imo paulatim velut oleo deficiente (quod Anno hujus ſeculi XXXVIII. & XXXIX. Joannes Phocylides Holwarda primus obſervavit) plane evaneſcere, quemadmodum noſtro ævo fruſtra quæruntur quinque illa ſidera, quorum loca Tycho dimenſus fuit, licet Ricciolus illa ſibi apparuiſſe memoret. Quod autem antiquitus ante amiſſionem Conſtantinopoleos, in ipſo Polo Stella quæpiam ſteterit, & poſtea diſparuerit (ut Italus quidam apud Tychonem p. 743. nugatur) manifeſte fabuloſum eſt, &

Gaſſendi & Schyrlæo controverſia.

Lobkowiz ſuccurrit Schyrlæo.

Reyta fixas habuit pro erraticis.

Stellæ nonnullæ quandoque plane evaneſcunt.

Quod antiquitus diſparuerint, fabuloſum eſt.

& contra fidem veterum Globorum, contraque experientiam nautarum. Similiter & illud Poëticum, quod ſeptima Plejadum Electra ante excidium Trojæ lucidior extiterit cæteris, deinde vero evanuerit; cernitur enim etiamnum, licet reliquis minor, unde quaſi mœſta ob Trojæ ruinam, ſub vicino Cancri Tropico ſe abſcondiſſe a Poëticis fingitur. (Vide de his plura apud Schickardum *in Aſtroſcopio.*) Interdum vero velut oleo affuſo accenduntur iterum, ut apparet in nova illa Stella *in collo Ceti* ab Ann. MDCXXXVIII. conſpecta, quæ certo tempore latet in ſummo æthere, rurſusque affulget, modo creſcit, modo ſecundæ & tertiæ magnitudinis ſtellis æqualis videtur, modo minor apparet. Ita nova quoque Stella *in collo Cygni* per vices viſa eſt & non viſa, de cujus ortu mutationibusque ſummi Gedanenſium Aſtronomi, quem aliquoties jam allegavimus, obſervationes exſtant, conferrique præterea poſſunt Gottofridi Kirchii *Ephemerides Anni 1688. & 89,* nec non Ejusdem *Admonitio ad Aſtronomos, de reditu ſtellæ Bayerianæ in collo Cygni,* ubi Vir ſolertiſſimus annotat, eam Anno 1687. menſe Febr. ſubductam fuiſſe penitus ex oculis, etiam octopedali tubo armatis, obſervatam vero rurſus ſub exili admodum ſpecie menſe Auguſto tubo quatuor pedum, ac ita poſtea excreviſſe, ut menſe Novemb. nudis oculis conſpecta ſit. Nihil jam dicam de variationibus Stellæ *Janſonianæ in pectore Cygni,* Anno hujus ſeculi I. detectæ, quæ Ann. 1657. 58. 59. eadem adhuc apparuit magnitudine, qua primum a Keplero viſa eſt; ſed ab Ann. 59. ſenſim decrevit, ita ut ſub finem Anni 1661. vix major ſtellis ſextæ magnitudinis obſervata fuerit. Notari tamen meretur, ſtatuere Dn. Hevelium in Epiſtola quadam, quæ videri poteſt *in Actis Philoſoph. Anglic. ad menſem Novemb. A. 1666.* duas illas modo enarratas *colli & pectoris Cygni* ſtellas, quæ vulgo pro diſtinctis habentur, unam eſſe eandemque. Verba Epiſtolæ ita habent. „Antequam concludam, Cultoribus Aſtronomiæ ſignificandum „duxi, me 24 Septemb. ſt. n. hujus anni (1666) obſervaſſe *Novam* „illam *ſtellam in pectore Cygni* (quæ ab anno 1662. ad hocusque „tempus

Interdum accenduntur iterum.

Nova Stella in collo Ceti.

Nova ſtella in collo Cygni.

Variationes novæ ſtellæ in pectore Cygni.

Duæ illæ colli & pectoris Cygni Stellæ pro una eademque habentur ab Hevelio.

„ tempus recondita fuit) non tantum nudo oculo, velut ſtellam
„ ſextæ aut ſeptimæ magnitudinis, ſed & admodum magno Sex-
„ tante. Adhuc eſt in ipſiſſimo loco cœli, quo ante fuit Anno
„ 1601. ad annum ferme 1662. Nam diſtantia ejus a *Scheat Pegaſi*
„ a me inventa fuit *35°. 51′. 20″.* & a *Marcab 23°. 10′. 50″*; quæ diſtan-
„ tiæ (prout ex Ephemeridibus meis didici) omnino æquales
„ ſunt illis diſtantiis, quas obſervavi A. 1658. 1. Novemb. Nam
„ diſtantia a *Scheat* illo tempore fuit *35°. 51′. 20″.* & a *Marcab 43°.*
„ *10′. 25″*. Ubi prior diſtantia a *Scheat* exacte reſpondet poſteriori:
„ at diſtantia a *Marcab*, differt pauciſſimis *Secundis*, ſed diſparitas
„ illa nullius eſt momenti, cum tantum proceſſerit ex eo, quod
„ *Nova* hæc *Stella* nondum tam diſtincte videri queat, ab illo tem-
„ pore, quando erat tertiæ magnitudinis. Quamobrem certum
„ eſt NB. *eandem numero ſtellam eſſe, quam Keplerus primum vidit*
„ *Anno 1601. quæque non deſiit videri ante Annum 1662.* &c. Tandem neque hoc obſervatu erit injucundum, quemadmodum Galilæus in honorem *Coſmi Medices*, magni Ducis Florentiæ, *quatuor Jovis ſatellites Medicea ſidera*, & Reyta *quinque* fictos *latrones* in memoriam *Urbani VIII.* Papæ, *Urbanoctavianas* nuncupavit; ita hac noſtra ætate aliorum etiam Magnatum Heroumque inſerta cœlo eſſe nomina.

Hoc ævo Heroum aliquot nomina cœlo ſunt inſerta.

Pomum Imperiale.

Apparet ibi POMUM IMPERIALE, quod Anno MDCLXXXIV. poſt ſolutam obſidionem Viennenſem gloriæ invictiſſimi Imperatoris LEOPOLDI dedicatum a *Kirchio*, atq; ita collocatum, ut *ab Antinoo* prehenſum teneatur, coruſcetque ſub *Aquila* & *Delphino* ſeptem ſtellis, quarum nomenclatura dextre collecta ipſum *Leopoldi* nomen exprimit; cui

Scutum Sobieſcianum.

SCUTUM SOBIESCIANUM jungendum, variis aſtris ornatum, illuminatumque quod JOHANNI III. Sereniſſimo atque Potentiſſimo Poloniarum Regi Illuſtr. Hevelius ſacrum eſſe voluit.

Enſes Electorales.

Neque deſunt ENSES ELECTORALES, JOHANNIS GEORGII III. glor. memor. Saxoniæ Electoris, referentes nomen, SCE-

Sceptrum Brandenburgicum.

PTRUMQUE BRANDENBURGICUM ex *Sporadibus* collectum, quarum ſuperior apicem Sceptri occupans, ſub flexura *Eridani* ſupre-

ſuprema, proxime infra ſtellam *Bayerianam* conſpicua eſt, cæteræ autem numero quatuor verſus extrema *Orionis* porriguntur, qui duo poſteriores Aſteriſmi non minus debentur pietati atque ſolertiæ Kircherianæ, quam adſcribendum ei modo dictum Pomum Imperiale.

§. VIII.

Veterum ſuperſtitio, vanaque comminiſcendi libido varias res, animatas æque ac inanimas, præbentes nullum utilitatis fructum, in cœleſtes domos introduxit. Teſtantur id Verſus Mnemonici ſequentes, quibus Aſteriſmi Antiquorum, hodieque recepti includuntur: **Aſteriſmi Veterum, Verſibus Mnemonicis incluſi.**

I. Stellæ Boreales.

Ad Boreæ partes ter ſeptem ſidera cernes:
Urſa Minor: Major: a *Cuſtos: Draco:* b *Gemma:* c *Genuq;*
d. *Prolapſus: Lyra: Olor: Cepheus: & Caſſiopea:*
Perſeus: Andromede: e *Deltotum:* f *Auriga:* g *Caballus.*
h. *Rictus Equi: Delphin:* i *Telum: hinc* k *Aquila:* l. *Anguifer:*
m. *Anguis.*

a Arctophylax ſive Bootes.
b Corona Borealis.
c Hercules ἐν γόνασι.
d Vultur cadens.
e Triangulum.
f Heniochus.
g Pegaſus.
h Equiculus.
i Sagitta.
k Vultur volans.
l Serpentarius vel Ophiuchus.
m Serpens Ophiuchi.

II. Auſtrales.

Poſt ter quinque tibi Signa hæc vertuntur in Auſtrum.
Cetus: & a *Eridanus: Lepus: & nimboſus Orion:*

b *Sirius:* c & *Procyon:* *Argo*, *Ratis:* *Hydraque:* *Crater:* *Corvus:* *Centaurus:* *Lupus:* d *Ara:* e *Coronaque:* f *Piſcis*,

- a Fluvius.
- b Canis Major.
- c Canis Minor.
- d Thuribulum.
- e Corona Auſtralis.
- f Piſcis Auſtrinus.

III. Intermediæ, in Circulo Zodiaco, vel ſignifero.

Signifer inde ſubeſt, bis ſex qui ſidera torquet;
Suntque Aries: Taurus: Gemini: Cancer: Leo: Virgo:
Libraque: Scorpius: a *Arcitenens:* b *Caper:* c *Amphora: Piſces.*

- a Sagittarius.
- b Capricornus.
- c Aquarius.

Aſteriſmi recentiores in cœlo Auſtrali, a nobis non viſi.

Phœnix: Grus: Indus: Xiphias: Pavo: Anſer & Hydrus:
Paſſer: Apus: Triquetrum: Muſca: Chamæleon.

Variorum conatus reformãdi atque recoquendi Aſtronomiam, Gentilium principiis fundatam.

De qua detrahenda larva varii cordati Viri, longo jam tempore laborarunt anxie, multumque operæ & laboris in purgando hoc Augiæ ſtabulo, diverſo licet modo, conſumpſerunt. Quidam enim Mythologica moraliter explicarunt, quam in rem Philippi Cœſii *Cœlum Aſtronomico-Poëticum* conferri poteſt; nonnulli retulerunt omnia ad Hiſtoriam Civilem; alii ad Sacram & Eccleſiaſticam, quod Alſtedii conſilium fuit, qui in locum Signorum Gentilium nomina Apoſtolorum, aliorumque Sanctorum ſubſtituit, ut inter Planetas Sol CHRISTUS, Luna MARIA, Saturnus ADAM, Jupiter MOSES, Mars JOSUA, Venus JOHANNES, & Mercurius ELIAS dicantur. Julius Schillerus edidit A. 1627. in fol. *Cœlum Stellatum Chriſtianum*, in quo pro Scriptis Gentilium Deaſtris Imagines Sanctorum pariter introduxit. Quem laborem & Wilhelmus Schickardus, Lingu. Orient. nec non Matheſeos

Alſtedii conſilium.

Julii Schilleri Cœlum Stellatum Chriſtianum.

theſeos apud Tubingenſes quondam Profeſſor, conſulto & de induſtria ſuſcepit, qui poſtquam *in Aſtroſcopio* ſuo *Stellas Novas* ultimis hiſce temporibus in Cœlo viſas, videlicet I. illam Anno 1572. in Signo *Caſſiopeæ*, (quam, quod hic obiter noto, quidam dictus Annibal Raymondus in peculiari Scripto non novam, ſed veterem fuiſſe probare nititur.) II. illam A.1604. in pede *Serpentarii.* III. illam in pectore *Cygni* hærentem, & A. 1600. primum conſpectam recenſuit, *omnes Aſteriſmos novis Nominibus*, maximam partem *Sacris*, profanis Gentilium ſubordinatis, inſignivit. Nimirum *in Zodiaco Aries* ipſi eſt Sacer ille *Abrahæ*, Iſaaci loco mactatus: Gen. XXII, 13. *Taurus* Iſraelitarum *Sacrificialis:* Lev. I, 3. *Gemini, Jacob & Eſau:* Fratres Uterini: Geneſ.XX,25. *Cancer,* Myſticus ille *Militis* Chriſtiani, Eph. VI, 14. *Leo.* de tribu *Juda*. Apoc. V, 5. *Virgo, Maria* Semper-*Virgo:* Luc.I,28. *Libra,* qua Jehovah examinavit *Belſazar:* Dan.V, 27. *Scorpius,* cujus morſus & ictus ſenſerunt in deſerto *Iſraëlitæ:* Deut. VIII, 15. vel quem *Rehabeam* Rex ſubditis fuit interminatus; I. Reg. XII, 11. *Sagittarius, Iſmael* tela exercens Geneſ. XXI, 20. *Capricornus,* Hircus Emiſſarius: Lev. XVI, 8. *Aquarius, Naëman* aquis immerſus Jordanæis. 2. Reg.V, 14. *Piſces duo Chriſti,* quibus quinque virorum millia miraculoſe cibavit: Joh.VI, 9. *In plaga Boreali,* binæ Gentilium *Urſæ* ſunt Chriſtianis, illi duo Urſi lacerantes quadraginta duos pueros tempore Eliſæ. 2. Reg. II, 24. *Urſa major,* ignei curus vicem ſuſtinet, quo in Cœleſtem Patriam *Elias* miraculoſe reportatus eſt: 2. Reg. II, 11. *Minor* vero *Urſa, Jacobi* Patriarchæ plauſtrum refert, quo citato curru Ægyptum petiit: Geneſ.XLV, 27. C.XLVI, 29. Terribilis ſpecie *Draco vel Infernalis* Draconis vaſtam & tortuoſam imaginem, Apoc. XII, 3. 9. vel Draconis *Beli* immanem rictum & hiatum refert: Fragm. Dan. XIV, 22. Stellatus *Cepheus,* Rex Æthiopum, aurea *Salomonis* ſceptra in memoriam revocat, cujus magnificentiam Æthiopum Regina attonitè demirabatur: I.Reg.I,39. C. X, 1. Rigidus & nigricans *Bootes,* robuſtum Venatorem *Nimrodum* ſuggerit, qui ſcelerata ſpicula in imbel-

VVilh. Schickardi inſtitutum.

Stellæ aliquot Novæ.

Aſteriſmi novis nominib9, maximam partem ſacris, a Schickardo inſigniti.

imbellem Auroræ Cervam (quæ eſt Chriſtus) contorquet: Gen. X, 6. Pſ. XXII, 1. illamque Moloſſo ſuo, Arcturo, perſequitur: Job. IX, 9. *Berenices* Capillum, Conon Mathematicus, in gratiam mariti, in ſidera retulit, qui formoſam *Abſalonis* comam effingit: 2. Sam. XIV, 26 Fulgida Cœli *Corona*, Regis Ahasveri, vel Xerxis Coronam ſplendentem adumbrat, quam adamatæ ſuæ conjugi, Eſtheræ, impoſuit: Eſther II, 17. *Hercules*, ille magnus ferarum domitor, intrepidum *Samſonem* exprimit, qui magnis auſis inclytus, Leonis geſſit pectora: Jud. XIV, 6. C. XV, 15. *Cadens vultur*, illius vetiti vulturis memoriam reducit, cujus mentio fit Levit. XI, 14. in iſtius pectore *Apollinis Lyra* promicat, quæ *Davidis* canoræ *Lyræ* ſimilis, cujus percuſſione Melancholicum ſpiritum a Saule expulit: 1. Sam. XVI, 23. 2. Sam. VI, 5. *Cygnus* poſſet vocari olor *Huſſi*, qui ad rogum ductus augurabat: Poſt centum annos veniet Cygnus, quem aſſare non poteritis: vel ille *Moſaicus* Levit. XI, 17. Radioſa *Caſſiopea, Bathſebam* ponit ob oculos, magnifice in Regia ſella conſtitutam, Filio Salomoni latus claudentem: I. Reg. II, 19. *Perſeus* Meduſam harpe ſua occidens, & Andromedam liberans, *Davidem* Heroëm notat, qui fulgenti gladio immanem Goliathum decollavit, illiusque caput, omnibus Iſraëlitis oſtentui dedit: I. Sam. XVII, 51. *Auriga*, vel *Erichthonius*; Patriarchæ *Jacobi* imaginem exprimit: Geneſ. XXX, 36. apparent ibi bini Jacobi *Hædi*, quorum pelliculis indutus Benedictionem a Patre obtinuit; Geneſ. XXVII, 16. Ethnicorum *Serpentarius*, divum Apoſtolum *Paulum* producit, cui minacis viperæ aſſultus in Melita nihil nocuit: Act. XXVIII, 9. *Aquila Imperii Romani* Symbolum, vel etiam *Chriſti* Typus eſt. Ezech. I. *Sagitta Jonathæ* Telum repræſentat, fidi amici augurium I. Sam. XX, 36. *Ganymedes* ſervulus eſt, ſagittas Jonathæ colligens: I. Sam. XX, 35. *Pegaſus* cum pernicibus ſuis alis, *Babyloniorum* alatos equos nobis oſtendit, quos Jerem. IV, 13. velociores aquilis Judeæ minatur. *Equuleus* hiſtoriam Regis *Joas* inſinuat, qui ſeptennis, equuleo invectus, Regni habenas ſuſcepit: 2. Reg. XI, 19. vel *Chriſti* Aſinam, qua Hiero-

Hieroſolymam eſt ingreſſus: Joh. XII, 15. *Andromeda* ſiſtinet *Abigailis* imaginem, quæ Amalecitarum vinculis captiva ducebatur I. Samm. XXX, 5. Per *Delphinum* intelligit Auctor curvos Delphinos, qui Pſal. CIV, 26. in mari ludere dicuntur, *Triangulum SS. Trinitatis* Typum gerit: Matth. III, 17. *Apis* illa Hymetti populatrix, & mellifera, cujus laudes memorat Sir. XI, 3. *In plaga Auſtrali, Cetus* eſt Jonam deglutiens, & revomens: Jon. II, 1. *Eridanus* Jordanes, mirandum, & a DEO imperatum, exercitui Iſraëlitarum tranſitum indulgens: Joſ. III, 14. *Lepus* ille Leviticus: C. XI, 6. a cujus carne abſtinere debuit populus DEI. *Orion Joſua*, Dux Iſraëlis Magnanimus: C. I, 1. *Sirius*, immanis ille Moloſſus, qui cum ſociis ſuis crudeliſſimæ Jezabelis carnibus ventrem ſuum iratum placavit: 2. Reg. IX, 10. 35. 36. *Procyon*, Canis, mollibus luſitans blanditiis: Tob. XI, 9. *Hydra, Serpens æneus*, Typus *Christi* in Crucem ſublati: Num. XXI, 9. *Crater*, vel *Joſephi* præſagiis clarus: Gen. XLIV, 5. Vel Sacræ *Synaxi* deſtinatus Matth. XXVI, 27. *Corvus*, ſive eligas illum *Noachi*, ex Arca volantem: Gen. IIX, 7. ſive illum *Eliæ*, divini vatis famem pane & carnibus ſolantem I. Reg. XVII, 6. *Corona* illa gemmifera, Regium & victorioſum *Davidis* caput non tam exornans, quam aggravans 2. Sam. XII, 30. *Piſcis Notius*, cum lucida ſua *Fomahant*, Piſcis *Staterem* in ore ferens, non ſine miraculo ad ocultum *Petri* hamum decurrens: Matth. XVII, verſu ultim. *Gruem* Auctor appellat ſagacem illum temporis obſervatorem Jerem. VIII, 7. *Unicornu* Moſaicum, robur Tribus *Joſephi* præſagiens: Deuteron. XXXIII, 17. *Gallum*, *Petri* labentis monitorem: Matth. XXVI, 75. Ad extremum nova nomina, *novas* etiam *Imagines* poſtularunt, quibus plaga Borealis inprimis eſt decorata. Ita idem Schickardus ſiſtit *Davidem de Golia bo* triumphantem, & *Abigail*, uxorem ejus, catenis *Amalecitarum* alligatam; ut & *Salomonem* Regio ornatu munitum; & *Bathſebam*, matrem ipſius, in throno regali *diademate* coruſcantem & *palma* pacem imperantem. Hanc enim *Familiam Sacram* Davidis & Abigail, Bathſebæ & Salomonis, iſti *pro-*

Novæ Imagines, quibus plaga Borealis inprimis eſt decorata.

ſanæ, Perſei & Andromedæ, Cephei & Caſſiopeæ *ſubſtituere placuit*. Vides ibi quoque *Nimrodum*, utpote *venatorem*, venabulo, cane venatico, *cerva*, & ſimul *Monarcham* Diademate ſuperbientem; *Jacobum* Patriarcham, veſtibus paſtoralibus indutum; *Simſonem maxilla*, ſago & ſceptro militari, vim hoſtibus minitantem, *Typum SS. Trinitatis*, cui accedit *quarta ſtellula*, quæ *humanam* quoque CHRISTI *naturam* in conſortium aſſumptam admodum concinne repræſentat: nec non in Cygno *crucem Salvatoris, ut memoria Crucifixi quotidie crucifigat omne vitium. Jacobum* in Ægyptum, *Eliam* in cœlum, ambos citis *quadrigis* tendentes; *Paulum* amictu apoſtolico velatum, & denique *Ganymedem*, habitu ſervili ad imperia heri ſui paratum. Hæc ſunt, quæ tradit in Aſtroſcopio Schickardus.

§. IX.

Erhardi VVeigelii Cœlum Heraldicum.

Qua Reformatione alii non contenti, exiſtimantes per molles Sanctorum tunicas Aſteriſmos Gentilium non poſſe moveri ac trudi de ſede ſua, inveterataque poſſeſſione, Achillæam πανοπλίαν e communi armamentario Heraldico, Vulcanique officina deſumptam, eum in finem adhibendam cenſuerunt. *Ornamenta Regalia*, ſive *Inſignia* hic intelligo eorum, quos poſt Deum ipſum maxime veneramur, quique adverſus omnem injuſtam violentiam noſtri defenſores & præſidia ſunt. Quod ſecum recolens ingenioſiſſimus Vir Dn. Erhardus Weigelius *Cœlum Heraldicum* excogitavit, in quo præcipua Inſignia totius Europæi Orbis conſpicere licet, ſimulque ad modum Veterum, per ſchematiſmos Heraldicos varia tempora, & res in illis geſtas deſignare. Inter alia edita hac de re ſpecimina, habetur quoque ejusdem *Deſcriptio Globorum Heraldicorum, ipſiusque Pancoſmi*, in qua de defectibus & erroribus in antiquis Globis obſervatis ſequentem in modum differit: Sunt, inquit, Globorum vulgarium errores & defectus vel naturales, vel morales. Naturalium præcipui ſunt, I. quod Horizon columnulis ſuffultus, mundum,

Defectus & errores in antiquis Globis a VVeigelio obſervati.

dum, in nudo ſpatio libere pendentem, quaſi pilis innixum re-„ ferat: eoque prorſus immoto Globus a Borea in Auſtrum & reci-„ proce movendus ſit, ut diverſam a priore Sphæram obtineas, „ cum tamen Cœlum eatenus non moveatur, ipſaque potius ter-„ minatio viſus noſtri, ad confinia Cæli Terræque circumſpicien-„ tis, eam patiatur variationem. II. Quod deficiant Horarii, „ Circulique Diurni, quorum præcipui quidem (Æquinoctialis, „ Tropici Polares) ſuperficiei Globi ſunt inſerti, firmiter tamen,„ ut una cum ſtellis circumcurſitent, cum tamen viam curſui præ-„ ſtare, & eatenus quieſcere teneantur. III. Quod Zodiacus, cu-„ jus initio principium Æquatoris jungitur, cœleſti ſuperficiei, „ ſtellisque eidem inſcriptis, cohæreat, (& in terreſtri Globo cer-„ tus Eclipticæ ductus certis Terræ locis contra veritatem ſem-„ per adhæreat) quo fit, ut Globus vulgaris, etiam exactiſſime,„ politus, annorum 50. ſpatio mox uno fere gradu deficiat, cum,„ ſtellæ fixæ 72. annis uno gradu poſtponantur, ipſumque princi-„ pium Arietis intervallo tanto ſeriem præcedat, quod Aſtrono-„ mi Præceſsionem æquinoctiorum dicunt. IV. Quod ſola„ Convexitas Globi ſtellas referat, cum ea tamen ex concavo„ mundi nobis appareant in natura. His erroribus omnibus me-„ dentur Globi noſtri, inde dicti Correcti. Quibus inſuper non„ pauca, melioris inſtructionis ergo, ſunt adjecta. Nam I. Glo-„ bus perfecta Sphæra armillari munitus eſt, eaque triplicis ordi-„ nis, pro triplici ratione mobilium, & immobilium ſubjecto-„ rum. II. Globus, armillis munitus, tutus eſt a contrectatione,„ nihilominus ad motum repræſentandum pronus. III. Loco„ circelli circa polum horas deſignantis amplior in tantum, quan-„ tus totus Globus eſt, ultro ſe offert, qui vel in horaria minuta di-„ vidi poteſt. IV. In Globo Cœleſti ſeptem orbitæ Planetarum„ ordine motuque ſuo conſpiciuntur. V. Coronidis inſtar eſt„ *Index ſtellarum digitus*, quo ſolus ſine manuductione ſtellas in„ Cœlo ſibi familiares reddere quisque poteſt. VI. Globus ter-„ reſtris, Chartæque gibbæ, quarum ſingulæ ſingulas Globi por-„ tiones

Ejusdem Globi Correcti.

„tiones referunt, gaudent *Indice Plagarum mobili*, quo a tot „Rhombis inſcribendis liberatur Cœli Terræque ſuperficies. „VII. Intra Globum Phænomena ſubterranea comparent. VIII. „Taceo quæ de materia conſtantiori, deque Curioſitatibus aliis „in medium afferri poſſent. *Defectus moralis* (vel potius exceſ„ſus) conſiſtit in ſuperſtitioſis imaginibus, quibus ſtellarum diſ„poſitio vulgo conſignatur, ex quibus Aſtrologi ſpecioſe men„tiuntur. Quarum loco Ideæ prorſus innoxiæ, jucundæ tamen „& auctoritatis plenæ, Cœlum ornant. Ex Armis nimirum Eu„ropæis deſumptæ partes præcipuæ magiſque conſpicuæ, quæ „non tantum Regionum, quas notant, ſitum, quantum fieri po„tuit, congrue referunt, ſed & Configurationi ſtellarum ſuarum „proxime reſpondent, adeoque citra præjudicium ullius Cœlum „occupant, ſuppreſſis antiquis, leviter tamen, antequam pror„ſus aboleantur, adhuc conſpicuis Aſteriſmis. Utroſque *verſi„bus* his *memorialibus* ſtricte proſecutus ſum. Diductionem am„pliorem *Abacus* ſubjectus in ſe complectitur.

Ideæ ex armis Europæis deſumptæ, occupantes Cœlum.

I. Verſiculi memoriales Aſteriſmorum.
Aſteriſmi Septentrionales.

Verſiculi memoriales Aſteriſmorum cũ applicatione ad Regna & Provincias.

„ Urſa minor rotulis Curonia ſtemmata præfert,
„ Temonem pedibus Scythici ſuppreſſa Draconis.
„ Major ab axe fugit pulſata Proboſcide Dani.
„ Obducit Cepheum Cimbrorum curva Bipennis.
„ Annulus hinc Succiæ triplexque Corona Bootem
„ Supprimit. Herculeo Polonus acinace pugnat.
„ Nec Lyra ſed Cythara eſt, qua magna Britannia cantat.
„ Saxoniæ Rutam Cygnus reveretur & Enſes,
„ Ipſaque cœlorum facies colit, ecce, Patronos.
„ Sceptrifer hinc Aquilam Brenno ſibi vendicat. Albo
„ Pegaſus indomita cedit cervice Caballo.
„ Cedit & Aſcaniis Coma: cedit Equuleus Haſſis.

„Inque

„ Inque Palatinos, Bavarosque redundat ab axe
„ Copia, quæ cornu pleno, ceu Caſſiopeja
„ Imminet Andromedæ per fortem Perſea ſalvæ.
„ Trilaterum Artifices geſtat claſſemque Scholarum.
„ Geſtat Erichthonius fragrantia Lilia, quæ vel
„ Pardalis excelſæ prærupta cacumina tangunt.
„ Caſtoris at Pectus velat Lotharingicus Heros.
„ Figit Agrippiadesque Crucem Medicorum Ophiucho
„ Torquet Serpentem Moguntius Apſis in orbem.

Aſteriſmi Zodiacales.

„ Zodiaci caput eſt (Aries) vexillifer Agnus.
„ Plejades in Tauro cedunt Mercantibus; inde
„ Vulgus obit Cancrum, tria ſed Caſtella Leonem
„ Quæ vel Jordanem ſuperant excelſa, retundunt.
„ Virgo Portugalas ſeptenis Turribus effert.
„ Libraque Præſulibus ſubſtat, juſtique Patronis.
„ Scorpio primani Rectores Cardinis effert.
„ Cruxque Sagittiferum, Sophiæ qui ſignat acumen,
„ Deprimit. Atque Caper Naſſovica Cornua ſufflat.
„ Amphoram & os piscis Leo Belgicus occupat; Ipſos
„ Piſces anticipat Dux Würtenbergus utroſque.

Aſteriſmi Auſtrales.

„ Pontifici miro ſe ſubdit ſidere Cetus,
„ Teutonico contra Turcas Equite undique tutus.
„ Rigel & Aldebaran fert Sacri Cæſaris Enſem;
„ Sirius & Procyon Sceptrum; Baculusque Jacobi,
„ Quod penes Auſtriacos: Aquilam præluſtris Orion
„ Siſtit, quæ Cauda Leporem, pedibusque Columbam,
„ Deturbat, quam Crux duplicata ſubintrat. At Hydræ
„ Vertex Helvetios, Modenam frons, Mantuam at ora
„ Et Parmam: Pectus Venetos; Venterque Melitam;

„ Et corvus Genuam; Mediceaque ſidera Crater;
„ Cauda Leoninam faciem nunc evehit alis.
„ Triquetrum Megalopurgos; Apis Oettigenasqus;
„ Indus Badenſes; ſeptemque Chamæleo colles;
„ Vicinos Dorado, Amphibion, admittit: ut omnes
„ Inde Duces orbis ſimul excipit inclyta Phœnix.
„ Suarzburgis Toucan cedit; fert Grusque Ruthenos.
„ Centaurus Comites omnes; Pavoque Barones.
„ Eridani Tractus præclaras devehit Urbes.
„ Utraque Nobilitas per Lactea ſidera ſplendet.
„ Falcatum cornu Lunæ vela Africa pandit.
„ Tartaricos Aſiæ contingit Noctua fines.

II. Abacus Aſteriſmorum Nov-Antiquorum.
Aſteriſmi Septentrionales.

Abacus Aſteriſmorum Nov-Antiquorum.

Antiqui	*Novi*	*Inſignia.*
Plauſtri Minoris Rotulæ	Stapeda	Curoniæ.
Temo plauſtri min: Draco	Pes Draconis Draco.	Moſcoviæ.
Urſa major.	Elephas.	Daniæ.
Cepheus.	Curva Bipennis.	Holſatiæ.
Bootes & Corona. Arcturus eſt	Coronæ tres. Annuli gemma.	Sueciæ.
Ophiuchus.	Crux	Colonienſ:
Serpentis flexus.	Rota	Mogunt.
Hercules	Eques cum diſtricto gladio.	Poloniæ.
Lyra.	Cythara.	Britaniæ magnæ.

Anti-

Antiqui.	*Novi.*	*Inſignia.*
Cygnus.	Ruta cum gladiis.	Domus Saxonicæ.
Aquila cum Antinoo & Delphino.	Aquila Sceptrigera.	Domus Brandenburgicæ.
Pegaſus.	Caballus.	Domus Brunſvicenſis & Lüneburgenſis.
Coma Berenices.	Armata Brachia.	Domus Aſcaniæ.
Equuleus	Cornua ſignifera.	Haſſiæ.
Caſſiopeja. Perſeus. Andromeda.	Cornu Copiæ. Pomum Imperiale. Gazophylacium.	Palatinatus in Com- Bavariæ. (muni. Heidelbergæ.
Erichthonius cum Pardali.	Lilia tria.	Regni Galliarum.
Triangulum.	Circinus & Claſſis.	Artificum & Scholarum.
	Aſteriſmi Zodiacales.	
Aries & Apis.	Agnus DEI cum vexillo.	Eccleſiæ.
Taurus qua Plejades qua Hyades	Tabula Pythagorica. Corona ſiniſtra bicipitis Aquilæ.	Mercatorum. Imperii.
Gemini qua Capita qua Propoda qua Corpora.	Nomen I. H. S. Corona dextra bicipitis Aquilæ. Pallium Heraldicum.	Eccleſiaſticorum. Imperii. Lotharingiæ.
Cancer.	Præſepe.	Agricolarum.
Leo.	Tria Caſtella cum Aureo Vellere.	Hiſpaniarum.
Virgo.	Septem Turres.	Portugaliæ.

Antiqui.	*Novi.*	*Inſignia.*
Libra cum Serpentis parte priore.	Infula cum Gladio & Pedo.	Archi-& Epiſcoporum.
Scorpius.	Pileus orn.	Cardinalium.
Sagittarius.	Crux.	Trevirenſ.
Capricornus.	Cornua Poſt.	Naſſoviæ.
Aquarius & Piſcis auſt:	Leo cum 7. Sagittis.	Belgii fœderati.
Piſces.	Piſces Sept:	Würtenberg.
	Aſterismi Auſtrales.	
Cetus.	Corona tergem: Claves Crux.	Pontificis M. Teuton. Ord.
Orion. Cingulum. Canis min. major. Lepus.	Aquila biceps. Tignum. Sceptrum. Cauda Aquilæ.	Imperii, Auſtriæ, Bohemiæ, Croat. Dalmat. Slav.
Columba.	Crux dupl.	Hungariæ.
Hydra.	Procurrens in ſpecie.	Italiæ.
Caput Hydr. & Collum.	Pileus & Arma.	Helvetiæ. Mutinæ. Mantuæ. Parmæ.
Pectus Hydr.	Leo S. Marci.	Venetorum.
Venter Hydr.	Crux brachiis fiſſis.	Melitenſium.
Corvus.	Crux brachiis retuſis.	Genuenſium.
Crater.	6. Pilæ, quarum 4. ſunt Medicea, binæ mediæ ſignant Orbitam ♃	Magni Ducis Florentiæ.

Anti-

Antiqui.	*Novi.*	*Inſignia.*
Spica ♍. &c.	Cap: Leon: alatum.	Sabaudiæ.
Triquetrum.	Cap. Bubal.	Megalopurg.
Apis Indica.	Moloſſus.	Oettingenſium.
Indus.	Corn: Scarab.	Badenſium.
Chamæleo.	7. Colles.	Tranſſylv.
Dorado.	Arma.	Walach. Moldav.
Phœnix.	Diadema.	Principum.
Centaurus.	Corona.	Comitum.
Toucan.	Corn. Cerv.	Suartzb.
Grus.	Grus.	Ruthen.
Pavo.	Corona.	Baronum.
Galaxia.	Arma.	Nobilitatis utriusque.
Eridanus.	Arma.	Civitatum Imperii.
Navis.	☽ falc.	Turcarum.
Hydra min.	Noctua.	Tartarorum.

Atque hæc de Weigelii quoque inſtituto adduxiſſe ſufficiat, quem imitati alii Inſignia ſingularium Regnorum & Provinciarum rite ordinarunt, quemadmodum ex. gr. M. Bonde Humerus in Diſſertat. Jenæ A. 1691. habita *Stemma Sveonum in Cœlo Heraldico* locavit. Ne vero hujusmodi circa Aſteriſmorum mutationem verſantes conatus, plane novos eſſe quis exiſtimet, ſciendum, quod eandem libertatem jam olim variæ Gentes uſurpaverint. Certum eſt quod aliqui Arabes Globos ſuos aliter pingant, & pro humanis imaginibus ferinas fere ſupponant. Pro Dra-

Stemma Sueonum in Coelo Heraldico locatum.

Eandem mutandi Aſteriſmos libertatē variæ Gentes jam olim uſurparunt.

cone noſtro ipſi fingunt duos lupos & quinque dromedarios: pro Cepheo paſtorem cum cane & ovibus: pro Boote moloſſum latrantem: (Turcæ vero ſagittiferum) pro Andromeda vitulum marinum: pro Caſſiopea cervam: pro Erichthonio mulum clitellatum: pro Ophiucho gruem vel ciconiam cum ſerpente. Hebræi pro plerisque imaginibus literas Alphabethi ſui: Chaldæi pro Boreo piſce Hirundinem: Ipſi Græci & Latini olim multos aſteriſmos aliter etiam figurabant. Thales Mileſius pro Urſa minore Canem formabat, quem & caudæ longitudo poſtulat, & ipſum nomen Cynoſura, quaſi κυνὸς ὀυρὰ, manifeſte prodit. Plauſtrum olim ſeptem teriones, ſeu boves, erant: unde plaga illa etiamnum Septentrio denominatur. Qui nunc Hercules eſt, olim anonymus erat, ideo dictus ἐγγόνασι vel ingeniculus, quaſi ἐν γόνασιν, hoc eſt, genibus (rectius tamen uni tantum) innixus. Quidam Lycaonem dixerunt, Diis pro reſtitutione filiæ ſupplicantem; alii Promethea, Caucaſo alligatum, & rurſus alii miſerum Ixiona brachiis revinctum: Plerique Alcidem, quorum ſententia multitudine tandem obtinuit. Nec Libram agnovit vetuſtas, quando tota Scorpioni accenſebatur. Unde hunc Aratus μέγα θηρίον vocavit, illa vero Chelarum nomen hodieque retinet: fuit demum Julii Cæſaris tempore, in gratiam Imperatoris, inſerta; contractis ♏ brachiis. Equulei ſtellæ, ſicut & Antinoi, olim informes erant: & hæ, Adriani Imperatoris juſſu, demum formatæ. Is ipſe Antinous aliis Ganymedes eſt, de unguibus Aquilæ ſuſpenſus; alii Aquilam ſic ſtatuunt, ut Telum pedibus teneat. Telum nautis eſt temo, quibusdam calamus ſeu arundo. Deltoton Hiſpanis Sicilia, Ægyptiis vero quædam triangularis Inſula Nili ſui. Lyram aliqui cornutam pingunt, cum jugo, nervis, pectine & verticillis; alii teſtitudinem vel Cytharam, cæteri ejus loco Vulturem cadentem. Hydra non uno, ſed multis capitibus, olim fingebatur, nec male quidem ex illorum gentilium Theologia. Pegaſus etiam cum ephippio loco alarum. Aries circulo cingebatur. Taurus Plinio & Vitruvio

vio integer erat, in ejusque cauda Plejades locabantur. Alicubi etiam manipulus frugum, loco Comæ Berenices viſitur. Pro Corona Gnoſia quidam corollam vel ſertum nectunt, ex floribus & hederæ baccis, cum intermixtis corymbis, & circumfluentibus faſciis; alii malunt vetus diadema: nonnulli oculum ſubſtituunt. Pro altera Corona Meridionali, ſunt qui globulum; itemque qui rotam Ixionis reponunt. Variant quoque in Orionis ſcuto, quod aliis eſt pannus, aliis corium bovis, aliis exuviæ leonis. Erichthonio pedes anguinos Ovidius tribuit; alii flagellum cum ſtimulo, habenas alii. Taceo leviores varietates, ut quod Booti nunc venabulum, & canes venaticos, mox clavam, rurſus haſtam, aliquando paſtorale pedum, ſæpe etiam falcem, adjungant. Herculi ramos pomorum vel cotoneorum. Draconi pedes ad pectus: Perſeo talaria, gladium aut falcem: Geminis ocreas, torulos in pileis; vel uni plectrum & lyram, alteri ſcutum cum harpa: Cancro caudam curvam, ut habent fluviatiles; vel nullam, ut ſunt marini: Virgini ſpicam, alicubi ſtrophiolum vel olivam: item alas & caduceum: Sagittario linteum vel vexillum: Aquario etiam duplex aquæ effluvium. *&c.* *Quemadmodum* has aliasque variationes Aſtronomi in Scriptis ſuis prolixe enarrant.

§. X.

Superſunt ad huc alia Inventa, commode huc referenda, inter quæ Torquetum Petri Apiani, Aſtronomi quondam Cæſarii, non poſtremum eſt, ad Elevationes Poli cito comperiendas, Horas menſurandas, ſitus ſtellarum, in quo verſentur ſigno cognoſcendos, excogitatum: quamvis adhibitum id jam pridem ab Arabibus nonnulli ſuſpicentur. Globum correctum luſtravimus, qui dat nobis anſam adjiciendi de ſimili argumento tria verba. Ubi primo loco Globi majores & ſplendidiores, publicis Regiisque ſumptibus confecti occurrunt, cujusmodi Jenenſis, qui ad modum Sphæræ Armillaris in Arce magnitudine conſpicuus eſt. Cui

Torquetum Petri Apiani.

Globi majores & ſplendidiores.

Jenenſis.

Pariſienſes. Cui Pariſienſes, *Cæleſtis* & *Terreſtris* adjungendi, magnificis ornati inſcriptionibus. Ille quidem ſequenti:

Cœleſtis.

A l' Auguſte Majeſté
De Louis le Grand
l' Invincible, l' Heureux, le Sage,
le Conquerant.
Ceſar Cardinal d' Eſtrées
a conſacré ce Globe Celeſte,
ou toutes les Eſtoilles du firmament
& les Planetes
ſont placées au lieu meſme ou elles eſtoient
a la naiſſance de ce glorieux Monarque,
afin de conſeruer a l' eternité une image fixe
de cette heureuſe diſpoſition,
ſous la quelle
la France a receu le plus grand Preſent,
que le Ciel ait jamais fait à la terre.
M DC LXXXIII.

Terreſtris. Globus Terreſtris autem hac, quæ ſequitur:

A l' Auguſte Majeſté
De Louis le Grand
l' Invincible, l' Heureux, le Sage
le Conquerant.
Ceſar Cardinal d' Eſtrées
a conſacré ce Globe Terreſtre,
pour rendre un continuel Hommage
à ſa gloire, & à ſes heroiques Vertus,
& monſtrant les pays
o u mille grandes actions ont eſté executées.
& par luy meſme, & par ſes ordres,
a l' eſtonnement de tant de Nations,
qu' il auroit pu ſoumettre à ſon Empire,

Si

Si ſa moderation n'euſt arreſté le Cours
de ſes Conqueſtes,
& preſcrit des Bornes à ſa Valeur
plus grande encore que ſa Fortune.
M DC. LXXXIII.

Scheda Pariſiis impreſſa, memorata exhibens Elogia, ſuperbiæ & tyrannidis Gallicæ ſymbola, ita obſignabatur: *Cet Ouvrage a ete invente & achevé par le Pere Coronelli, Venitien des Min. Conv.* &c. Verum abſit ut non niſi quod peregrinum & extraneum laudibus efferatur, &, ut fieri ſolet perperam, quaſi adoretur. Habet utique & Holſatia quod in admiratione eſſe, ſpectatoremque curioſum ſatiare & explere poſſit. Globum Gottorpienſem hic intelligo, ita inſcriptum, Globus Gottorpienſis.

In honorem DEI,
Cœli Terræque Architecti,
Admirandum hoc Opus,
Naturæ Macrocoſmi æmulum,
Sereniſſimus ac Celſisſimus Princeps ac Dominus
DN. Fridericus
Hæres Regni Norvegiæ, Dux Sleſvici,
Holſatiæ, Stormariæ & Dithmarſiæ,
Comes in Oldenburg & Delmenhorſt,
ex ſingulari in ſtudia Mathematica,
quorum peritisſimus erat, amore
adornare voluit. Quo ſimul
Æternum famæ ſuæ non intermoriture
Monumentum poſuit.
Cœptum An. 1654. *& Bello Danico-Suecico*
interruptum perficere curavit
Sereniſſimus Filius Chriſtianus Albertus
Anno 1664.

Directore Adamo Oleario Aſcanio,
Fabricatore And. Buſch. Limpurgenſi,
Scriptoribus Chriſtiano & Andrea Rothgiſeris
Fratribus Huſumenſibus.

Ejus forma & deſcriptio. Cujus præclari Inventi ratio ut eo accuratius conſtet, ſcias Globum hunc ingentem firmiſſima albicante materia obductum, cujus Diameter XI. pedum, undis e fonte, (qui e monte Arcellæ vicino profluit) perpetuo ſalientibus ita volutatum, ut XXIV. horarum ſpatio circulum abſolvat cœli motui congruum; circa centrum Globus terrenus aureus volvitur, exteriori facie totius terrarum orbis picturam, interiori cœlum omnibus ſtellis ex argento deaurato in venuſtiſſimas figuras coordinatis coruſcum. Ab axe pendet menſa rotunda, ſcamnum habens adjunctum, in quo X homines conſidere, ortumque & occaſum aſtrorum contemplari queant. In hoc Globo Sol cryſtallinus non uti fit in aliis, e mundi ſed proprio centro, motu ſecundo diurnum iter annuamque periodum, plane uti in cœlo fit, conficit; integramque molem quivis in ipſius cavitate reconditus, beneficio trochleæ Archimedeæ, vel uno digito rotare poteſt. Quo de Opere vide plura in Adami Olearii *Epit. Chron. Holſ. p. 369. ſeq.* nec non in Cæſonis Grammi Tractatu Anno 1665. edito: *Chilonium novus Holſatiæ Parnaſſus.* Referendusque huc pariter magni moliminis Pancoſmus, Chriſtiano V. Daniæ Regi Anno 1696. d. 4. Octobr. ab Erhardo Weigelio oblatus, in Scriptoque peculiari vulgato Plœnæ An. 1697. expreſſus. Titulus deſcriptionis ita habet: Kurtze Beſchreibung des auff allergnädigſte Verordnung Dero zu Dennemarck Norwegen Königl. Majeſt. Königs Chriſtiani V. von dem Käyſerl. und Hoch-Fürſtlich Pfaltz-Sultzbachiſchen Rath / Herr Erhardo Weigelio, Weltberuffenen Mathematico und Profeſſore Publico, auch Seniore der Jeniſchen Univerſität/ verfertigten und den 4. Octobr. 1696. allerunterthänigſt an hochbemeldte Seine Königl. Majeſt. alhier in Copenhagen auff Roſenburg offerirten Pancoſmi, oder Groß-Bilds der Welt. Atque

Pancoſmus Hafnienſis.

quæ hæc de Inventis Aſtronomicis. Ipſa autem ſideralis Scientia ex Ægypto primum derivanda, cujus partiarius Regulus Necepſus inſtauravit, traduxitque in uſum ea, quæ Mercurius Primus excogitaverat & Secundus in templorum adytis repoſuerat. Qui ipſe Necepſus Magos etiam docuiſſe dicitur, non quod hi fuerint illius Auditores, (Magorum enim nomen, Perſarum proprium, tum nondum innotuerat, & cum Cyri victoriis demum inclaruit) ſed quod Magi, poſt ſubactam a Perſis Ægyptum, ex hujus Regis ſcriptis doctrinam ſuam hauſerint. Nolunt equidem hoc agnoſcere Babylonii, qui Artem iſtam Zoroaſtri attribuunt. Ita enim Anonymus apud Suidam: *Aſtronomiam Babylonii primi invenerunt per Zoroaſtrem, quem ſecutus eſt Hoſtanes; qui animadverterunt a cœleſti motu manare ea, quæ naſcentibus accidunt, a quibus Ægyptii & Græci acceperunt doctrinam iſtam, & natos ad aſtrorum motum referunt.* Verum, ſi accuratius res conſideretur, Zoroaſtres & Hoſtanes non tam apud Babylonios, quam apud Perſas claruerunt; ut proinde recte dictum de Græcis, eos Artes Aſtronomicas a Babyloniis & Perſis accepiſſe: de Ægypptiis autem id ſtatui nequit, niſi inſtaurationem ſcientiarum forte intelligas, quæ in Ægypto contigit poſt deſtructum Perſarum imperium. Sideralis Scientia ex Ægypto primum derivanda.

§. XI.

Compotus, qui eſt temporis diſtinguendi ſcientia, hic prætermittendus non eſt, cujus digeſtio dicitur CALENDARIUM, comprehendens menſium dierumque ad uſum Eccleſiaſticum & Politicum accommodatam diſpoſitionem. Debetur ea Julio Cæſari, Romanorum Imperatori primo, qui ope Soſigenis Mathematici correcti ordinatique Anni Solaris dies, initio facto a Januario, in XII. Menſes diſtribuit, aſſignando nonnullis dies 30, aliis 31, Februario autem dies vel 28. in communi, vel 29. in anno biſſextili. Dies primos ſingulorum Menſium *Calendas* vocabat, quintos aut ſeptimos *Nonas*, decimos tertios aut decimos Calendarium Eccleſiaſticum vetus. Calendæ. Nonæ.

 quin-

Idus.

quintos *Idus*, reliquis *a Calendis, Nonis & Idibus* denominatis: Quæ dierum ac menſium diſtributio, & in tabulis ſeu Ephemeridibus deſcriptio *Calendarium Romanum* vel *Julianum* appellabatur, eo quod primi dies menſium, & præcipua reliquorum dierum pars a Calendis nomen habebant, ipſumque Calendarium a Romano Imperatore Julio erat concinnatum.

Calendarium Romanum vel Julianum unde dicatur?

Quoniam vero Lunarem quoque annum cum Solari conjungere volebat Cæſar, inſeruit Calendario ſuo Cyclum 19. numerorum, qui *Cyclus Lunaris*, ſeu Aurei numeri vocabatur, ut ejus ope conſtaret omnibus, quibus menſium diebus Novilunia contingerent.

Cyclus Lunaris.

Addidit præterea diebus ſingulis unam ex ſeptem primis Alphabeti literis, quæ ſunt A. B. C. D. E. F. G. quarum una toto anno communi oſtenderet primum Hebdomadæ diem, qui dies Solis tunc vocabatur; cæteræ autem dies reliquos, qui a reſiduis Planetis nomen habeant. Atque hæ literæ non niſi poſt annos 28. dies Hebdomadæ eodem, quo antea, ordine indicabant, idcirco conſtituebant Cyclum alium, qui *Cyclus Solaris* dicebatur, nunc autem Cyclus Literarum Dominicalium.

Cyclus Solaris.

Quod Calendarium Julianum jam inde ab initio amplexa eſt Eccleſia, eique Feſta ſua immobilia inſeruit, & ab omnibus fidelibus recipi voluit, ut quibus diebus ea eſſent celebranda conſtaret.

Calend. Julian. quando receptum ab Eccleſia?

Quoque porro ex eodem Calendario Fideles cognoſcerent, quo Anni die Paſcha celebrandum foret, & inde reliqua Feſta mobilia a Paſchate dependentia, dederunt Patres Concilii Niceni Anno CCCXXV. curam Euſebio Cæſarienſi, & Alexandrinis Mathematicis, ut *Cyclum Lunarem* a Julio Cæſare præfixum Calendario ſuo, ita ordinarent, & ad Solis ingreſſum in principio Arietis, ſeu ad diem Æquinoctii Verni (qui tunc incidebat in 21. Martii) accommodarent, quo is ad Novilunia Paſchalia, atque adeo ad diem Paſchatis quovis anno celebrandi inveniendum conduceret.

Cyclus Lunaris ordinatus in Concil. Niceno, ut ad diem Paſchatis, quovis anno celebrandi, inveniendum conduceret.

Factum id, Calendariumque antiquum, quo Eccleſia a tempore Concilii Niceni usque ad Annum correctionis 1582. uſa fuit, ita eſt diſpoſitum, ut ſinguli Menſes quinque habeant Columnas, prout in Miſſa-

Diſpoſitio Calendarii antiqui.

Miſſalibus & Breviariis antiquis apparet. Prima columna continet Cyclum Lunarem ſeu Aurei numeri. Secunda Cyclum Solarem ſeu Literas Dominicales. Tertia Calendas, Nonas & Idus, cum reliquorum dierum ab illis denominatorum numeris. Quarta numerum dierum menſis. Quinta denique Feſta immobilia Sanctorum. Sciendum vero quod Annus Solaris Aſtronomicus non una ratione ſit definitus. Antiqui, ut Calippus, Archimedes, Geminus, & Soſigenes cum Julio Cæſare faciunt illum dierum 365, horarum 6: cæteri vero omnes poſt illos faciunt minorem. Alphonſini (quos ſecuti ſunt Mathematici qui Calendarii correctioni operam dederunt) illum olim repererunt D. 365. H. 5. 49′. 16″. fere, quibus Tycho Brahe & alii aliqua ratione adſtipulantur. Cum igitur Julius Cæſar, & poſtea Patres Concilii Niceni Anno ſolari tribuerint præter Dies 365, Horas 6. integras, exceſſit Annus Julianus Aſtronomicum 10. 44″. ſive, reſolutis minutis in ſecunda, 644″. Ergo quoniam unus dies habet 86400″. facile reperire licet quanto tempore vetus Calendarium, ſeu Annus Julianus a Cœleſti ſeu Aſtronomico differat uno die, ſi dicas: 644″. dant unum annum, quid dant 86400″? reperies enim operatione facta per Regulam auream, annos $134\frac{104}{644}$; Poſt annos itaque 134. a Concilio Niceno Æquinoctium cœleſte non amplius contingebat die 21. Martii, ſed die 20, & poſt totidem alios annos die 19, & ſic porro, adeo ut circa annum 1582, quo Calendarium vetus fuit correctum, contigerit circa diem 11. Martii. Ex quo factum, ut, licet ante Calendarii correctionem omnia Plenilunia a die 11. Martii usque ad 20. fuerint revera Paſchalia, hoc eſt, primi menſis Lunaris, utpote quæ poſt Æquinoctium vernum contingebant, ea tamen reſpueret Eccleſia, propterea quod Æquinoctium vernum diei 21. Martii a Concilio Niceno præfixum ordinatumque præcedebant. Hicque eſt primus Calendarii Veteris error, quo non minor alter, quod Novilunia per Aureos numeros non recte fuerint indicata, ſed quatuor & amplius diebus quam oportebat, ſerius: propter quem quatuor dierum errorem ſæpe evenit,

Anni Solaris Aſtronomici quantitas.

Annus Solaris Aſtronomicus quantum differat a Juliano.

Calendarii Veteris errores.

evenit, ut Paſcha celebraretur Luna XXV, quando nimirum Luna XIV. per Aureum numerum inventa (quæ verius erat Luna XVIII.) incidebat in diem Dominicum, ac proinde Paſcha in ſequentem Dominicum diem differebatur. Id quod manifeſte repugnat decretis Concilii Niceni, quæ volunt Paſcha celebrandum eſſe a Luna XIV. primi Menſis excluſive, usque ad XXI. ejusdem incluſive. Ex quibus *Æquinoctii anticipati*, & *Novilunii poſtpoſiti* erroribus venit uſu, ut præcedenti ſeculo Paſcha ſæpe 7, aut 28, aut 35 diebus celebratum ſit tardius, quam Decreta Patrum præcipiunt. Omitto hic incommoda Hiſtoriarum, temporum & præcipuarum anni celebritatum, ſi Calendarium non eſſet mutatum. Nam dies Natalis Chriſti a Solſtitio hiberno, & Natalis Joannis Baptiſtæ a Solſtitio æſtivo, & omnia alia Feſta, in antecedentia enormiter prolapſa: Novilunia nunquam recte fuiſſent annotata: Anni tempora, quæ certis menſibus antea contingebant, ut *Solſtitia* quæ fiebant Menſ. Junio & Decemb. & *Æquinoctia*, quæ Menſ. Martio & Septemb. &c. migraſſent in menſes antecedentes, quoniam menſes omnes in Calendario, propter nimiam Solaris anni politici magnitudinem, a dictis temporibus recedebant: de quibus abſurdis & incommodis vide prolixius diſſerentem P. Caſpar. Schottum *Curſus Mathematici Lib. XI. Cap. V. VII. & ſeq.*

§. XII.

Correctio & emendatio Calendarii, a Gregorio XIII. Papa ſuſcepta, in quo conſiſtat? His ita ſeſe habentibus, venit in mentem Gregorio XIII. Papæ correctionis & emendationis Calendarii, in tribus potiſſimum conſiſtentis, nimirum in Æquinoctii, per exemptionem aliquot dierum, in ſedem ſuam reſtitutione, in Cycli Lunaris emendatione ad indicanda Novilunia, denique in novatione Cycli Solaris ad inveniendam Literam Dominicalem. Quem in

Reſtituendi Calendarii Compendium per Anton Lilium Pontifici oblatum. finem convocavit Anno MDLXXII. plurimos Aſtronomiæ ſcientia inclytos, omniumque ſermone celebratos viros, qui Anno ſequenti LXXVII. per Antonium Lilium, Artium & Medicinæ Doctorem obtulerunt Pontifici reſtituendi Calendarii Compendium,

dium, cui Operi porro omni cura atque induſtria invigilatum, donec tandem Anno MDLXXXII. extrema eidem acceſſit manus. Conſilium Papæ, ipſiusque correctionis Summam *Bulla* exhibet, Anno MDLXXXI. his verbis promulgata: *Gregorius Epiſcopus, ſervus ſervorum DEI, ad perpetuam rei memoriam, inter graviſſimas paſtoralis officii noſtri curas, ea poſtrema non eſt, ut quæ a ſacro Tridentino Concilio, ſedi Apoſtolicæ reſervata ſunt, illa ad finem optatum DEO adjutore, perducantur. Sane ejusdem Concilii patres cum ad reliquam cogitationem Breviarii quoque curam adjungerent, tempore tamen excluſi, rem totam, ex ipſius Concilii decreto, ad auctoritatem & judicium Romani Pontificis retulerunt. Duo autem Breviario præcipue continentur, quorum unum preces laudesque divinas, feſtis profeſtisque diebus perſolvendas, complectitur: alterum pertinet ad annos Paſchæ, feſtorumque ex eo pendentium recurſus, Solis & Lunæ motu metiendos. Atque illud quidem felicis recordationis Pius V. prædeceſſor noſter abſolvendum curavit, atque edidit. Hoc vero, quod nimirum exigit legitimam Calendarii reſtitutionem jamdiu a Romanis Pontificibus prædeceſſoribus noſtris & ſæpius tentatum eſt, verum abſolvi, & ad exitum perduci ad hoc usque tempus non potuit, quod rationes emendandi Calendarii, quæ a cœleſtium motuum peritis proponebantur, propter magnas & fere inextricabiles difficultates, quas hujusmodi emendatio ſemper habuit, neque perennes erant, neque antiquos Eccleſiaſticos ritus incolumes (quod in primis hac in re curandum erat) ſervabant. Dum itaque nos quoque credita nobis, licet indignis, a DEO diſpenſatione freti, in hac cogitatione curaque verſaremur, allatus eſt nobis liber a dilecto filio Antonio Lilio, artium & Medicinæ Doctore, quem quondam Aloyſius ejus Germanus frater conſcripſerat, in quo per novum quendam Epactarum Cyclum ab eo excogitatum, & ad certam ipſius Aurei numeri normam directum, atque ad quamcunque anni ſolaris magnitudinem accommodatum, omnia, quæ in Calendario collapſa ſunt, conſtanti ratione & ſeculis omnibus duratura ſibi reſtitui poſſe oſtendit, ut Calendarium ipſum nulli unquam mutationi impoſterum expoſi-*

Gregorii Bulla de Calendario ſuo.

expoſitum eſſe videatur. Novam hanc reſtituendi Calendarii rationem exiguo volumine comprehenſam, ad Chriſtianos Principes, celebrioresque univerſitates, paucos ante annos miſimus, ut res, quæ omnium communis eſt, communi etiam conſilio perficeretur: illi cum, quæ maxime optabamus, concordes reſpondiſſent: eorum nos omnium conſenſione adducti, viros ad Calendarii emendationem exhibuimus, in alma urbe harum rerum peritiſſimos, quos longe ante ex primariis Chriſtiani orbis nationibus delegeramus. Ii cum multum temporis & diligentiæ ad eam lucubrationem adhibuiſſent, & Cyclos, tam veterum, quam recentiorum undique conquiſitos, ac diligentiſſime perpenſos inter ſe contuliſſent ſuo & doctorum hominum, qui de ea re ſcripſerunt, judicio hunc præ cæteris elegerunt Epactarum Cyclum, cui nonnulla etiam adjecerunt, quæ ex accurata circumſpectione viſa ſunt ad Calendarii perfectionem maxime pertinere. Conſiderantes igitur nos, ad rectam Paſchalis feſti celebrationem, juxta Sanctorum Patrum ac veterum Romanorum Pontificum, præſertim Pii & Victoris primorum, nec non magni illius Oeconomici Concilii Niceni, & aliorum Sanctiones, tria neceſſario conjungenda & ſtatuenda eſſe: primum, certam verni æquinoctii ſedem, deinde rectam poſitionem XIV. Lunæ primi Menſis, quæ vel in ipſum æquinoctii diem incidit, vel ei proxime ſuccedit; poſtremo primum quemque diem dominicum, qui eandem XIV. Lunam ſequitur: curavimus non ſolum æquinoctium vernum in priſtinam ſedem, a qua jam a Concilio Niceno decem circiter diebus receſſit, reſtituendam: & XIV. Paſchalem ſuo in loco, a quo quatuor, & eo amplius dies hoc tempore diſtant, reponendam: ſed viam quoque tradendam & rationem, quo cavetur, ut in poſterum æquinoctium & XIV. Luna, a propriis ſedibus nunquam dimoveantur. Quo igitur vernum æquinoctium, quod a patribus Concilii Niceni ad XII. Calendarum Aprilis fuit conſtitutum, ad eandem ſedem reſtituatur; præcipimus & mandamus, ut de menſe Octobri anni 1582. decem dies incluſive, a tertia Nonarum usque ad pridie Idus, eximantur, & dies qui feſtum S. Franciſci Nonas celebrari ſolitum ſequitur, dicatur Idus Octobris, atque

atque in eo celebretur feſtum S. S. Dionyſii Ruſtici, & Eleutherii martyrum, cum commemoratione S. Marci Papæ & Confeſſoris, & S. S. Sergii, Bachi, Marcelli & Apuleji martyrum. Septimo decimo vero Calend. Novembris, qui dies proxime ſequitur, celebretur feſtum S. Calliſti Papæ & martyris, deinde XVI. Calend. Novemb. fiat officium & Miſſa de Dominica XVIII. poſt Pentecoſten, mutata litera Dominica G. in C. Quinto decimo denique Calend. Novemb. dies feſtus agatur S. Luc. Evangeliſtæ, a quo reliqui deinceps agantur feſti dies, prout ſunt in Calend. deſcripti. Ne vero ex hac noſtra decem dierum ſubtractione alicui, quod ad annuas vel menſtruas præſtationes pertinet, præjudicium fiat, partes judicum erunt, in controverſiis, quæ ſuper hoc exortæ fuerint, dictæ ſubtractionis rationem habere, addendo alios X. dies in fine cujuslibet præſtationis. Deinde ne in poſterum a XII. Cal. April. æquinoctium recedat, ſtatuimus Biſſextum quarto quoque anno (uti mos eſt) continuari debere, præterquam centeſimis annis, qui quamvis Biſſextiles antea ſemper fuerint, qualem etiam eſſe volumus annum 1600. poſt eum tamen, qui deinceps conſequentur centeſimi, non omnes Biſſextiles ſunt, ſed in quadringentis quibusque annis primi quinque tres centeſimi ſine Biſſexto tranſigantur, quartus vero quisque centeſimus Biſſextilis ſit, ita ut Annus 1700. 1800. 1900. Biſſextiles non ſint: Anno vero 2000. more conſueto dies Biſſextus intercaletur, Februario dies 29. continente: idemque ordo intermittendi, intercalandique Biſſextum diem in quadringentis quibusque annis perpetuo conſervetur. Quo item XIV. Paſchalis recte inveniantur, itemque dies Lunæ, juxta antiquum Eccleſiæ morem ex martyrologio ſingulis diebus ediſcendi, fideli populo vere proponantur, ſtatuimus, ut amoto aureo numero de Calendario, in ejus locum ſubſtituatur Cyclus Epactarum, qui ad certam (uti diximus) aurei numeri normam directus efficit, ut novilunium, & XIV. Paſchalis vera loca ſemper retineant. Idque manifeſte apparet ex noſtri explicatione Calendarii, in quo deſcriptæ ſunt etiam tabulæ Paſchales ſecundum priſcum Eccleſiæ ritum, quo certius & facilius ſacroſanctum Paſcha inveniri poſſit. Poſtremo

quoniam partim ob decem dies menſe Octobri anni 1582. (qui correctionis annus recte dici debet) *exempto, partim ob ternos etiam dies, quolibet quadragintorum annorum ſpatio minime intercalandos, interrumpatur, neceſſe eſt Cyclus, literarum Dominicalium 28. annorum ad hanc usque diem uſitatus in Eccleſia Romana; volumus in ejus locum ſubſtitui eundem Cyclum 28. annorum, ab eodem Lilio, tum ad dictam intercalandi Biſſexti in centeſimis annis rationem, tum ad quamcunque anni ſolaris magnitudinem accommodatum; ex quo litera Dominicalis, beneficio Cycli ſolaris æque facile, ac prius, ut in proprio Canone explicatur, reperiri poteſt in perpetuum. Nos igitur, ut, quod proprium eſt Pont. Max. eſſe ſolet, exequamur, Calendarium immenſa DEI erga Eccleſiam ſuam benignitate jam correctum atque abſolutum, hoc noſtro decreto probamus, & Romæ una cum Martyrologio imprimi, impreſſumque divulgari juſſimus. Ut vero utrumque ubique terrarum incorruptum, ac mendis & erroribus purgatum ſervetur, omnibus in noſtro & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ dominio mediate, vel immediate ſubjecto commorantibus impreſſoribus, ſub amiſſionis librorum ac centum ducatorum auri Cameræ Apoſtolicæ ipſo facto applicandorum: aliis vero in quacunque orbis parte conſiſtentibus ſub excommunicationis latæ ſententiæ ac aliis arbitrii noſtri pœnis, ne ſine noſtra licentia Calendarium aut Martyrologium ſimul, vel ſeparatim imprimere vel proponere, aut recipere ullo modo audeant vel præſumant, prohibemus. Tollimus autem & abolemus omnino vetus Calendarium, volumusque, ut omnes Patriarchæ, Primates, Archi-Epiſcopi, Epiſcopi, Abbates & cæteri Eccleſiarum Præſides novum Calendarium (ad quod etiam accommodata eſt ratio Martyrologii) pro divinis officiis recitandis, & feſtis celebrandis, in ſuas quisque Eccleſias, monaſteria, conventus, ordines, militias & diœceſes introducant, & eo ſolo utantur, tam ipſi quam cæteri omnes Presbyteri & Clerici ſeculares & regulares utriusque ſexus, nec non milites, & omnes Chriſti fideles, cujus uſus incipiet poſt decem illos dies ex Menſe Octobri anno 1582. exemptos; iis vero, qui adeo longinquas incolunt regiones, ut ante præſcriptum a nobis*

tempus

tempus harum literarum notitiam habere non poſſint, liceat eodem tamen Octobri menſe inſequentis anni 1583. vel alterius, cum primum ſcilicet ad eos hæ noſtræ literæ pervenerint, modo a nobis paulo ante tradito, ejusmodi mutationem facere, ut copioſius in noſtro Calend. anni correctionis explicabitur. Pro data autem nobis a Domino autoritate, hortamur & rogamus chariſſimum in Chriſto filium noſtrum Rudolphum Romanorum Regem illuſtrem Imperatorem electum, cæterosque Reges, Principes & Reſpublicas, iisdemque mandamus, ut quo ſtudio illi a nobis contenderunt, ut hoc tam præclarum opus perficeremus; eodem imo etiam majore, ad conſervandam in celebrandis feſtivitatibus inter Chriſtianas nationes concordiam, noſtrum hoc Calendarium & ipſi ſuſcipiant, & a cunctis ſibi ſubjectis populis religioſe ſuſcipiendum inviolateque obſervandum curent. Verum quia difficile foret præſentes literas ad univerſa Chriſtiani orbis loca deferri, illas ad Baſilicæ Principis Apoſtolorum & Cancellariæ Apoſtolicæ valvas, & in acie Campi Floræ publicari & affigi, & earundem literarum exemplis, etiam impreſſis & voluminibus Calendarii & Martyrologii inſertis & præpoſitis, ſive manu tabellionis publici ſubſcriptis, nec non ſigillo perſonæ in dignitate Eccleſiaſtica conſtitutæ obſignatis, eandem prorſus indubitatam fidem ubique gentium & locorum haberi præcipimus, quæ originalibus literis exhibitis omnino haberetur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtrorum præceptorum, mandatorum, ſtatutorum, voluntatis, probationis, prohibitionis, ſublationis, abolitionis & rogationis infringere, vel ei auſu temerario contraire; ſi quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis DEI, ac beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ſe noverit incurſurum. Datum Tuſculi Anno incarnationis DOMINICÆ M. D. LXXXI. Sexto Calend. Martii Pontificatus noſtri anno decimo.

§. XIII.

Nata itaque eo tempore inter *Calendarium Vetus & Novum* diviſio, quam adductum Pontificis Diploma ſeq. verbis confirmabat:

Faſtus R. Pontificis indigne latus a noſtra Eccleſia.

mabat: *Tollimus autem & abolemus Vetus Calendarium.* &c. Quæ quidem Mutatio varia ſuſtinuit judicia, indigne inprimis ferentibus Eccleſiis Proteſtantibus intolerabilem faſtum Papæ, qui citra conſenſum Imperatoris, Electorum, Ordinumque Romani Imperii hanc auctoritatem & poteſtatem ſibi arrogavit, ut auſus fuerit Calendarium a ſe correctum Imperatori, Regibus, Principibus, omnibusque Chriſtianis ſub anathematis fulmine mandare obſervandum.

Ante Gregorium actum de Emendatione Calendarii.

Sciendum tamen Gregorium non fuiſſe primum, qui vel vitium in tempore civili contractum deprehenderit, vel de afferendis ei remediis cogitaverit, qua de re ante eum in variis Conciliis Synodisve jam actum.

In Synodo Cōſtantienſi An. 1414. inchoata.

Ita in Synodo Conſtantienſi Anno 1414. inchoata Petrus de Alliaco Archiepiſcopus Cameracenſis & Cardinalis emendationem Calendarii propoſuit, ſequentemque correctionis modum: *Cum Æquinoctium Vernum, quod tempore Concilii Niceni in XXI. Martii die hæſerat, pervenisset ad XII. diem Martii, conſultum eſſe, Æquinoctium in XII. Martii figere, ita ut menſis primus Eccleſiaſticus, ſeu Paſchalis, is in poſterum haberetur, cujus Novilunium proximum eſſet huic XII. diei.* Quod conſilium Johanni XXIII. Pontifici, congregatisque Epiſcopis adeo arriſit, ut Decretum de mutando Calendario fuerit editum, cujus Exemplum Cameraci aſſervari dicitur: verum ſupervenientia alia, eaque graviſſima momenta transmiſere ſilentio præſens negotium, tradideruntque oblivioni.

In Concilio Baſileenſi circa Annum 1431.

Quod poſt aliquod tempus circa Annum 1431. in Concilio Baſileenſi iterum tractari cœptum, rem ſtrenue quidem agente Nicolao de Cuſa, Brixienſi Epiſcopo, verum ob diſſenſum in determinando emendationis modo fruſtra, ac ſine effectu.

Sub Sixto IV.

Quare evectus ad Papalem dignitatem Sixtus IV. tota mente in id incubuit, ut interrupta hactenus cura bono auſpicio & ex ſententia, ſuo ſub præſidio, ſuſciperetur denuo; quare Johannem Regiomontanum ex oppido Franconiæ, *Regius mons* dicto, oriundum Romam vocavit, eique rem commendavit, qui de modo ac ratione ſolicitus, cum nondum annum integrum exegiſſet Romæ, ſubita ſceleſtaque morte

Anno

Anno 1469. ſublatus, conatui huic pariter finem fecit. Quo Viro extincto, cum operi huic vix quiſquam videretur par, relicta omnia usq; ad ſubſequens ſeculum in ſuſpenſo. Tum in Concilio Lateranenſi ab Anno 1512. usque ad A. 1517. celebrato tela hæc retexta, admonitusque Nicolaus Copernicus ad inſtituendas Solis Lunæque accuratas obſervationes in uſum corrigendi Calendarii, id quod & fecit impenſe, quemadmodum *in Præfatione Revolutionum* ipſe teſtatur. Joh. Stœflerus, qui circa idem tempus floruit, & Tubingæ Diſciplinas mathematicas profeſſus eſt, memorat in edito ſuo *Calendario Romano* negotium hoc tum multos habuiſſe anxios. *Paucis*, inquit Prop. XXXIX. *decurſis annis plures celeberrimi Theologi & Mathematici, quorum nomina partim me latent, & plures paginas abſumerent, ad Lateranenſe Concilium de vera Paſchæ celebratione, & Calendarii emendatione luculentiſſime ſcripſerunt.* Quin revocaſſe eandem quoque ſibi in memoriam Megalandrum noſtrum Lutherum, ex Tractatu ejus *de Conciliis*, quem Anno 1539. edidit, videmus & intelligimus. Eſt ille Tom. VII. Jenenſi German. inſertus, ubi fol. 249. ſeq. hæc digna memoratu leguntur: Es iſt von den höltzern Artickeln des Concilii Nicæni ein Klötzlein bißher glimmend blieben/ nemlich vom Oſter-Tage/ denſelben Artickel halten wir doch (wie uns die Mathematici oder Aſtronomi überweiſen) auch nicht gantz recht/ weil der Gleichtag oder Æquinoctium zu unſer Zeit weit anders ſtehet/ weder zu jener Zeit/ und unſere Oſtern offt zu ſpät im Jahr gehalten würden. Es iſt vorzeiten flugs nach den Apoſteln der Zanck angangen über dem Oſter-Tage &c. Recenſet deinceps diſputationes Orientalium & Occidentalium, & ſubjungit. Darum muſte ſich Conſtantinus dieſer Sachen auch annehmen und helffen ſchlichten im Concilio, und ſchrieb aus/ daß man das Oſter-Feſt ſolte in aller Welt gleich halten. Itzt dürffte es wohl wiederum einer Reformation, daß der Calender corrigiret/ und die Oſtern zurecht gerücket würden: Aber das ſoll niemand thun/ denn die Hohen Majeſtäten/ Käyſer und Könige/ die müſten einträchtiglich zu-

In Concilio Lateranenſi ab A. 1512. usq; ad 1517. celebrato.

B. Lutheri de Correctione Calendarii ſententia.

gleich ein Geboth laſſen in alle Welt ausgehen/auff welche Zeit man ſolte den Oſter-Tag hinfort halten. Sonſt wo es ein Land ohne das ander anfienge/ und die weltlichen Händel/ als Jahrmärckte/ Meſſe. und andere Geſchäffte nach dem itzigem Oſter-Tage ſich richten möchten die Leute deſſelben Landes auff einen Marckt eines andern Landes zu unrechter Zeit kommen/ und würde eine wüſte Zerrüttung und Verwirrung werden in allen Sachen. Es wäre wohl fein/ auch leicht zu thun/ wo es die Hohen Majeſtäten thun wolten/ weil es bereit alles fein abgearbeitet iſt durch die Aſtronomos, und allein am Ausſchreiben aller Gebot fehlet. Indeß halten wir das glimmend Höltzlein von Nicæno Concilio, daß der Oſter-Tag auff einen Sonntag bleibet/ es ſchückele dieweil die Zeit wie ſie kan/ denn ſie heiſſen es Feſta mobilia; Ich heiſſe ſie Schückel-Feſt/ da jährlich der Oſter-Tag mit ſeinen angehenden Feſten ſich ändert/ itzt frühe/ itzt ſpat ins Jahr kommt/ und auff keinen gewiſſen Tag/ wie die andern Feſte bleibet. Es kommt ſolches ſchückeln der Feſte daher/ daß die alten Väter flugs im Anfang wolten den Oſter-Tag haben um die Zeit von Moſe geſtifftet/ nemlich im vollen Mond Mertz/ nächſt dem Gleichtag oder Æquinoctio, und wolten doch auch nicht gar Jüdentzen/ oder mit den Jüden auff den Vollemond die Oſtern halten/ ſondern lieſſen als Chriſten in dem das Geſetz Moſi fahren/ und nahmen den Sonntag nach dem vollen Mond Mertzen. Alſo iſts geſchehen im nächſt vergangenen Jahr 1538. haben die Jüden ihre Oſtern gehalten am Sonnabend nach Invocavit, wie es unſere Kirche nennet/das iſt wohl fünff Wochen zuvor ehe dann wir unſere Oſtern haben gehalten. Solches lachen nun die Jüden/ und ſpotten uns Chriſten/ als die wir nicht recht/ auch nicht wiſſen recht die Oſtern zu halten/ ſtärcken ſich damit in ihrem Unglauben/ das verdreuſt denn nun die Unſern/ und wolten den Calender gerne corrigiret ſehen von den Hohen Majeſtäten/ wie es ohne derſelben Zuthun nicht möglich/ viel weniger zu rathen iſt. Es iſt aber meines Erachtens derohalben geſchehen/ wie Chriſtus ſpricht Matth. IX. wo man einen alten Rock mit neuen Tuch flickt/ da

da wird der Riß ärger/ und wo man Moſt in alte böſe Fäſſe thut/ da zuſpringen die alten Reiffe/ und wird der Moſt verſchüttet. Sie wollen vom alten Geſetz Moſi ein Stück behalten/ nemlich/ daß man den Vollmond Mertz ſoll achten/ das iſt der alte Rock/ darnach wollen ſie nicht demſelben Vollmonds-Tage (als Chriſten durch Chriſtum vom Geſetz Moſi gefreyet) unterworffen ſeyn/ ſondern den folgenden Sonntag dafür haben/ das iſt der neue Lappe auff den alten Rock. Darum hat der ewige Hadder und das ewige Schückeln biß daher ſo viel Weſens gemacht in der Kirchen/ und muß es machen biß an der Welt Ende/ daß der Bücher kein Maaß noch Ende hat können ſeyn. Das hat Chriſtus aus ſondern Urſachen alſo verhängt und gehen laſſen/ als der immerdar ſeine Macht in den Schwachen beweiſet/ uñ uns lehret erkennen unſre Schwachheit. Wie viel beſſer hätten ſie das Geſetz Moſi vom Oſter-Feſt gantz und gar todt laſſen ſeyn/ und nichts von dem alten Rock behalten? Denn Chriſtus/ auff den es gerichtet war/ hats durch ſein Leiden und Aufferſtehen rein aufgehaben/ getödtet und begraben ewiglich/ den Vorhang im Tempel zerriſſen/ und hernach Jeruſalem mit Prieſterthum/ Fürſtenthum/ Geſetz und alles zubrochen und zerſtöret. Dafür ſolten ſie den Tag des Leydens/ des Grabes und Aufferſtehung nach der Sonnen Lauff gerechnet/ gemercket/ und in den Calender auff gewiſſen Tag geſetzet haben/ mit dem Chriſt-Tage/ Neuen Jahre/ der Heiligen Könige/ Lichtmeſſe und Annunciationis Mariæ, S. Johannis und anderer mehr Feſten/ die ſie gewiß nicht Schückel-Feſte heiſſen/ ſo hätte man jährlich gewiß gewuſt/ wenn der Oſter-Tag und die dran hängen/ kommen müſten ohne ſolche groſſe Mühe und Diſputation, &c. Und ob man fürgäbe/ weil der Gleichtag oder Æquinoctium, wie die Aſtronomi weiſen/ ſeines Ortes gehet/ aber die Jahre im Calender zu langſam/ und nicht gleich mit einkommen/ und daſſelbe ie länger ie mehr/ würde der Gleichtag ie länger ie ferner von dem beſtimmten Tage der Oſtern kommen/ wie er denn ie länger ie ferner von Philippi und Jacobi und andern Feſten kömmt. Was fragen wir Chriſten darnach? wenn gleich unſere

unſere Oſtern um Philippi und Jacobi kämen/ (welches doch für der Welt Ende nicht geſchehen wird / wie ich hoffe) und noch weiter/ halten wir doch alle Tage Oſtern mit der Predigt und Glauben von Chriſto &c. Aber das iſt nun längſt und von Anfang verſeumet/ daß wir ſolches nicht können anrichten/ weil es die Väter nicht gethan haben/der alte Rock iſt immer mit blieben/ſamt ſeinem groſſem Riß/ ſo mag er nun fort auch alſo bleiben biß an den jüngſten Tag/ es iſt doch nun auff der Neige; denn hat der alte Rock bey 1400. Jahren ſich laſſen flicken und reiſſen/ſo mag er ſich vollend auch laſſen flicken und reiſſen noch ein hundert Jahr/ denn ich hoffe/ es ſoll alles ſchier ein Ende haben; und haben die Oſtern nun bey 1400. Jahren geſchückelt / ſo mögen ſie fortan in die übrige kurtze Zeit auch ſchückeln/ weil doch niemand darzu thun will/ und die es gern wolten/nicht thun können. Solch weitläufftig und unnöthig Geſchwätz thue ich allein darum/ daß ich meine Meynung damit will angezeigt haben / ob etliche Rotten ſich mit der Zeit würden aus eigener thurſt unterſtehen / das Oſter-Feſt anders zu rücken/ weder wir itzt halten. Und ich halte/ wo die Wiedertäuffer ſo gelehrt wären geweſen in der Aſtronomia, daß ſie ſolches verſtanden hätten/ wären ſie mit dem Kopff hindurch gefahren/ und hätten (wie der Rotten Art iſt) auch etwas Neues wollen in der Welt aufbringen/ und den Oſter-Tag anders denn alle Welt halten; Aber weil es ungelehrte Leute in den Künſten geweſen/ hat ſie der Teuffel zu ſolchem Inſtrument oder Werckzeug nicht brauchen können. Darum iſt das mein Rath/ man ſoll das Oſter-Feſt laſſen gehen und halten/ wie es itzt gehet und gehalten wird/und den alten Rock laſſen flicken und reiſſen(wie geſagt) und das Oſter-Feſt ſchückeln hin und her / biß an den jüngſten Tag/ oder biß es die Monarchen einträchtiglich und zugleich ändern. Ex quibus conſtat, optaſſe quidem Lutherum emendationem Calendarii, verum non a Papa, ſed ſummis Imperatoribus & Regibus, exemplo Romuli & Julii Cæſaris, promulgandam; non exiſtimaſſe tamen eundem, tantæ rem hanc neceſſitatis eſſe, ut aliarum controverſiarum Eccleſiaſticarum deciſioni præferretur.

Ad

Ad extremum in Concilio Tridentino, quod cœpit eodem anno, quo diem ſupremum Lutherus obiit, hæc revixit controverſia, exponente, præter multos alios, ſententiam ſuam Petro Pittato, Veronenſi, qui ſcripſit *Almanach novum*, cujus Conradus Geſnerus *in Bibliotheca Univerſali* mentionem facit. Verum ad umbilicum, uti vidimus, ducta tandem Anno M D LXXXII. hæc res, auſpiciis Gregorii XIII, a quo Calendarium iſtud hunc usque in diem GREGORIANUM appellatur. Quod cur Imperii Principes Proteſtantes, aliique exteri Auguſtanæ Confeſſioni addicti Dominatores recipere detrectarint, variæ ſubſunt rationes, partim Politicæ, partim etiam Aſtronomicæ, a Scriptoribus paſſim allegatæ. Summatim eas propoſitas vide in B. D. Ægidii Strauchii Diſſertatione *de Computo Gregoriano* ſeu *Stylo Novo*, nec non in Joh. Frid. Treiberi Tractatu *Hiſtorico-Chronologico* Anno 1669. edito, qui exhibet inter alia Julianæ & Gregorianæ Computationis rationem modumque.

In Concilio Tridentino eadem revixit Controverſia.

Quare A.C. addicti Principes detrectarint recipere Calendarium Gregorianum?

§. XIV.

De Opere Aſtro-Chronologico Matthiæ Waſmuthi S. Th. D. & Prof. in Academia quæ Kilonii Holſatiorum eſt, dum viveret, celeberrimi, pauca hic quoque in medium afferre animus eſt. Cujus moliminis occaſio hæc fuit: Incidit forte B. Auctor in quæſtionem cum aliis Germaniæ Theologis de Chronologia Vet. Teſtamenti, ubi inter alias ipſi factas objectiones hæc quoque fuit, non poſſe calculum ipſius ex aſtris deduci. Quo ille accenſus dubio, licet Aſtronomia aliena eſſet a ſua Profeſſione, cœpit rem penitius ad animum revocare; & agnoſcens aſtra, Solem inprimis & Lunam eſſe temporis menſores, in id totus incubuit, ut veritatem Chronologiæ ex illa parte confirmaret. Atque eum in finem primam hujus a ſe conficiendi Operis notitiam Orbi erudito dare conſtituit per literas *Tranſactionibus Anglicanis Anno* 1674. inſertas, ac deinde per ſcriptum aliquod ad Legatos Regum & Principum, incumbentes tum Noviomagi componendo

D. VVaſmuthi Opus Aſtro-Chronologicum.

pacis negotio Anno 1678. transmiſſum. Miſit is quoque circa idem fere tempus Ampliſſ. atque Conſultiſſimo Dn. D. Samuel Reyhero, Collegæ & Amico ſingulari Epiſtolam, in qua mentem ſuam aperuit de vero anno Diluviali, ejusque diebus & Feriis juſtis Hebdomad. una cum motibus ſeu locis Solis veris ad easdem, nec non comparatione earum ad annos nati & paſſi Salvatoris; quæ diſſertatio Epiſtolica, ſe habens inſtar Prodromi futuri Operis exhibetur in memorati modo Cl. Auctoris curioſa non minus quam erudita *Matheſi Moſaica* a p 98. usque ad p. 124. Dehinc ut plenior ſuſcepti ardui laboris haberetur cognitio, publicavit ὁ μακαρίτης Anno 1684. Annalium Cœli & Temporum reſtitutorum, ſive *Operis Aſtro-Chronologici* cum novis Tabulis motuum perpetuis, & organo revolutionum harmonico ab origine mundi *Sciagraphiam rerum & ordinis*, ex qua ſeriem & argumenta totius Voluminis in VII. libros digeſti, uberius cognoſcere licet. *Primus* agit in genere de tempore & motu Cœleſti. *Secundus* de tempore & motu Solari. *Tertius* de tempore & motu Lunari. *Quartus* de Luni Solari computo Politico & Eccleſiaſtico. *Quintus* de Epóchis temporum ſacris omnibus & ſingulis evidenter ſecundum *S. Codicem Hebræum* expoſitis & demonſtratis, ſolutisque earum nodis omnibus, per tempora mundi continua aſtronomice veriſſima. Ubi ὡς ἐν παρόδῳ notandum, quod Auctore P. Paulo Pezronio Ordinis Bernhardini Priori Anno 1687. in 4to Pariſiis prodierit Tractatus cujus inſcriptio: *L' Antiquité des Tems retablie & defendue contre les Juifs, & les nouveaux Chronologiſtes.* Is diſſentit ab iis, (in quorum numero quoque B. Waſmuthus eſt,) qui in temporum rationibus conficiendis majorem rationem habent Ebræi Codicis, quam Verſionis ſeptuagintaviralis. *Sextus* de Æris exoticis in Hiſtoria Profana occurrentibus. *Septimus* de emendatione temporum Calendariographica, ſeu reunione ſtyli Juliani & Gregoriani, e præmiſſis velut pandectis Scripturæ & Naturæ chronologicis canonica & irrefragabili. His denique ſubjunctus eſt in ſpecimen apodicti-

Sciagraphia Operis VVaſmuthiani.

Pezronii Antiquitas temporum reſtitutum.

dicticum Computus Cyclicus Eclipſium Solis & Lunæ anni Chriſti 1684. Mundi 5825. ſine omni calculo trigonometrico aut ſchemate Aſtronomorumve epochis & tabulis erroneis, deductus continue ab ipſa Creationis Epocha vernali, principio ♈ exorſo in meridiano Paradiſi, cœpto tunc primo die naturali primi menſis verni Abib ſeu Niſan, primaque feria Solis; civilis vero diei initio tunc 6. horis poſt facto, ipſo ex orſu lucis primævæ in horizonte paradiſi occidentali, primo hodie meridiano Geographorum ſuper inſulas Azores, ſideribus quarto poſt die ita a Deo in Ecliptica locatis, quaſi cum ipſo mundi exordio Sol & Luna a meridie paradiſi proceſſerint, idque in harmoniam perpetuam temporum & motuum: non ficta aliqua hypotheſi, ſed realiſſima, e Natura & ſcriptura ſimul ſuggeſta theſi, comprobante eam calculi experientia. Quod Specimen prolixius enarratum videri poteſt *in Actis Erud. Lipſ. Anno* 1686. *Menſ. Jan. p.* 34. *ſeq.* Eodemque Anno 1686. duas ſcripſit Epiſtolas ad Auguſtam Svecorum Reginam CHRISTINAM, (cujus munificentia, interpellatione Conſiliarii Intimi Exc. Dn. Johann. Paulini Olivvekrans excudi debebat novum opus) in quarum altera de rite præſtanda *Calendarii Emendatione Canonica*, in altera *de Calendarii Emendatione univerſali differit.* Mox brevis vulgata eſt Relatio, quæ docet Opus Aſtro-chronologicum in VII. libros diſtributum tria præcipua tractare negotia. Primum eſſa *Aſtronomicum*, quod curſum Solis & Lunæ ac Fixarum plene reſtitutum dabit. Alterum *Chronologicum*, perpetuo ordine ab ipſo primo die Creationis deductum, & veriſſimis notis ubique aſſertum. Tertium continere *Computum Calendarii*, & monſtrare quomodo ex certiſſimis hiſce principiis naturalibus Calendarium vere ac naturæ congruenter reſtitui poſſit orbi Chriſtiano. Tandem poſtquam A. 1688. d. 18. Nov. mundo valedixiſſet Waſmuthus, prodiit Kilonii A. 1692. ipſum *Opus Aſtro-Chronologicũ* quod cum inopina B. Viri mors orbum reliquerit Commentario, præmiſit ſupra laudatus Dn. D. Reyherus *in Tabulas Chriſtinianas Introductionem*, in qua

Brevis Relatio de Novo hoc opere Aſtro-Chronologico.

D. Reyheri Introductio in Tabulas Chriſtinianas.

qua fundamentum hujus Chronologiæ tam perſpicue exponitur, ut quilibet modice in Arithmeticis peritus Tabulas iſtas intelligere queat. Quibus quidem conficiendis ſuppeditavit B. Auctori occaſionem Chriſtiani Ravii Berlinatis Hebr. & Orient. Ling. Prof. Regii Upſal. *Unica vera & infallibilis* ut appellare illam voluit, *Chronologia Biblica*, quæ lucem publicam aſpexit Kiloni Holſatorum Anno 1670. Circa quam ut nactus eſt Adverſarios D. Abrahamum Calovium, & Collegam ſuum Magnum Celſium Mathematum in Academia Upſalienſi Profeſſorem, ita utrique Ravius reſpondit. Cæterum varia de hoc Opere Waſmuthiano, quod refutare inſtituit Caſparus Heuniſchius, judicia vid. in Cl. Tenzelii *Colloq. Menſtr.* An. 1689. p. 367. 368. & p. 1165. ſeq. Unicum adhuc, antequam hinc diſcedam, monendum duco, quod motus fama moliminis Waſmuthiani Kilonium profectus ſit nauta Harlingenſis, Lieuwe Willems Graef, qui a B. Auctore edoctus in magno Doctiſſimorum Virorum conſeſſu Amſtelodami cauſam illius commendavit, & cum admiratione omnium propoſuit. Quare promiſſa ei illico magna pecuniæ ſumma, ſi inſuetam & inacceſſam per mare magnum viam compendioſam rectiſſimamque in navigantium ſalutem inveniret, quam etiam percepto ex memoratis Tabulis vero Meridiano Paradiſiaco, & vera maris longitudine obſervata tentaſſet, niſi mare inopinatis Gallorum Anglorumque motibus eo tempore fuiſſet recluſum. Edidit ille in pleniorem rei perceptionem Anno 1689. libellum, cujus titulus: *Eenvoudig en onvervalſcht Verbaal, van't voorgevallene in 's Gravenhage ter Vergaderinge van de Ho: Mog: Heeren de Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, over 't aanwyſen van't vinden der Lengte van Ooſt en Weſt, en de waare Tydreckeninge.* Quod ſcriptum deinceps Anno 1690 a Profeſſoris Bernhardi Fullenii objectionibus vindicavit. Cæterum de Longitudine Locorum, & in ſpecie de Problemate *quomodo inveniri poſſit Longitudo alicujus loci?* vide prolixe diſſerentem Dn. D. Reyherum in Diſſertatione *de Bacillis Sexa-*

Ravii Chronologia Biblica.

Nauta Batavus Lieuwe Willems Graef, ejusque circa inventionem inſuetæ per mare magnum viæ compendioſæ, rectiſſimæque conatus.

Sexagenalibus p. 24. ſeq. Quod ipſum, ut utar verbis Bernhardi Varenii *Geograph. Generali Lib. 3. cap. 31. Propoſ. 7.* eſt Proble-,, ma illud, cujus ſolutionem tantopere nautæ a Mathematicis,, exoptant, quod autem Nauticam fere perfectam, & nulli fere,, errori obnoxiam redderet, quod duobus hiſce ſeculis (quibus,, incredibili antiquis conatu, & ſucceſſu per totum terrarum or-,, bem, atque omnia vaſti Oceani loca Europæi navigarunt) tan-,, torum Virorum ingenia exercuit & torſit, in quod denique An-,, gli, Galli & Belgæ ad quinquaginta millia floren. ſinguli fere,, conſtituerunt præmium & mercedem Inventori, vel ſolutio-,, nem exhibituro. Sed nemini hactenus palmam in medio po-,, ſitam rapere licuit, etſi varias vias & methodos tentaverint &,, propoſuerint, atque quidam ſuarum inventionum amore capti,, rem a ſe confectam exiſtimantes præmia illa ab Anglis, Gallis &,, Belgis poſtulaverint; verum re examinata deprehenſum eſt, il-,, lorum ſolutiones magno laborare defectu, neque ſufficientes,, eſſe. &c. Porro non omittenda etiam, *Nova & Myſtica Chronologia* Johan. Jacobi Heinlini, Abbatis quondam Bebenhuſani, quam tradidit in Scripto cui Titulus: *Sol Temporum*, in quo per ſeptenarii numeri multiplicationes quadratas & cubicas dubiorum omnium ſolutionem promittit, principiumque Chronologiæ Myſterium eſſe, in ſeptenario latens numero, exiſtimat. Cujus quidem poſitionis ſuæ adeo ſe certum eſſe Auctor perſuaſus eſt, ut ſi res aliter ſeſe habeat, ad libri combuſtionem publicam provocet. Inventum quidem, ut ſunt pleraque, fortuitum fatetur, natum ex conſideratione numeri Septenarii, & multiplicationis quadratæ in annis Sabbathicis & Jubilæis; ſed cum non ſine magno labore Calculum Myſticum, cum Scaligerano contulerit, accommodaverit ad notabiles eventus, tantam ſe deprehendiſſe harmoniam putat, ut ab ipſo Deo profectum eſſe minime dubitaverit, illudque Archimedeum, εὕρηκα, εὕρηκα uſurpaverit & exclamaverit. Conſiſtit vero momentum totius myſterii Heinliniani in eo: Omnium temporum, ob Hebdomadis crea-

Solutio Problematis: Quomodo inveniri poſſit Longitudo alicujus Loci, a multis tentata, Magno laborat defectu.

Joh. Jac. Heinlini nova & myſtica Chronologia.

An principium Chronologiæ ſit myſterium in ſeptenario latens numero?

tionis mundi ſingularem auctoritatem, Radix ipſi Septenarius eſt. Quæ ſi ducatur in ſe ipſam, producuntur 49. dies, exhibentes Quadratum Myſticum: Hæc Summa ſi iterum per ſeptem multiplicetur, emergunt 343. dies pro Cubo, cujus titulus Auctori eſt Annus myſticus. Quod ſi denuo per 7. dies eadem multiplicetur ſumma, dat bis quadratum 2401. dierum, cujus titulus Hebdomas magna, ſeu annalis, Cyclo Sabbathico, qui vulgo dicitur, reſpondens. Ulterius ſeptem ejusmodi Hebdomadibus magnis in ſe ductis oritur Solidum dierum 16807. quod Hebdomadem majorem Heinlinus vocat, æquipollentem Cyclo Jubilæo. E ſeptem vero Hebdomadibus majoribus in ſe ductis, ſurgit Quadrati-Cubus, ſeu Hebdomas maxima, dierum 117649. ſeu 343. annorum. Denique e ſeptem Hebdomadibus maximis oriri dicit Auctor Hebdomadem Secularem, ſeu Biſſolidum, dierum 823943. ſeu 2401. annorum, in quo, ſi intra præſentis mundi terminos manere velimus, acquieſcendum eſſe monet, etſi progreſſio figurata in infinitum extendi poſſet. Nobis, inquit in Sole Temporum p. 3. quamdiu carnem peccatricem & corruptibilem induti ſumus, in alterum ſeculum tranſcendere non licet, ſed in præſenti ſubſiſtere cogimur. Adeoque in Biſolido, ſeu Hebdomade ſeculari, ſeptimo a Radice multiplice. Si enim proximum figuratum numerum, nempe Triquadratum aſſumerem, & ex ſeptem Hebdomadibus ſecularibus adhuc unam ſepties majorem Hebdomadem facerem, colligeretur tantus dierum numerus, qui multitudinem dierum hujus ſeculi longiſſime ſuperaret, nempe dies 5764801, qui faciunt annos Julianos 15755 d. 187. qui numerus longe major eſt, quam ut mundum hunc tamdiu duraturum, credi poſſit. Cæterum cum nec Biſſolidum, ſeu Hebdomadem ſecularem ſufficere animadverteret Auctor, numerum illum triplicavit, atque ita tria inprimis ſecula, inter infinita iſta, obſervanda eſſe tradit. Primum *Dei Patris*, finitum cum anno ante nativitatem Chriſti 709. alterum *Dei Filii*, finitum cum Anno Chriſti 547. tertium *Dei Spiritus Sancti*, quod finietur

de-

demum cum Anno Chriſti 2802. &c. Hæ ſunt Heinlini circa firmamentum Chronologiæ, Harmoniamque temporum contemplationes, variis rationibus ex Scriptura juxta ac natura deprompta multis refutatæ, quarum, meſſe facta, habetur Spicilegium in B. Kromayeri *Polymathia Theologica Part. III. Cap. VI. p.* 498. *ſeq.* Sed ſatis dictum de Inventis Aſtro-Chronologicis, ſi verbo indicaverimus Curioſum illud, quod Ampliſſimus atque Conſultiſſimus D. Samuel Reyherus hoc ipſo anno publicavit Opus, cujus inſcriptio hæc eſt: *Novum Horologium, mediante quo Dies naturalis, ſemper hactenus in horas XXIV. longas diviſus, ob duplicem Cyclum intercalarem, non tantum in XXIX. breves, ac XXXIII breviores, ſed etiam accuratioris demonſtrationis gratia, in XVI. longisſimas, ac XXXVII. brevisſimas diſtribuitur horas, ita, ut Annus Solaris exacte menſurari, ac Calendarium in certam, immutabilem, naturæque convenientem formam redigi, Meridiani etiam accuratisſime diſponi, ac hoc modo Locorum Longitudines corrigi queant.* Fert quoque fama Cl. Weigelium meditari correctionem Calendarii inchoandi ſub inſtantis Seculi initium, cujus quidem inſtituti ratio adhuc incomperta. De Godofredi Kirchii *Calendario Novo*, quod cœlo examuſſim convenit, nec ulla poſterorum temporum correctione indiget vid. *Act. Erud. Lipſ. An. 94. p.* 93.

D. Sam. Reyheri Novum Horologium cujus beneficio Annus Solaris exacte menſurari, Calendarium in certam formã redigi, ac Meridiani accur. tiſſ. diſponi queant.

§. XV.

Ad Aſtrologiam Judiciariam, Divinationesque jam nos vocat ordo. Ipſa quidem *Magia* (quæ judice Henr. Cornel. Agrippa *de Vanitate Scientiarum Cap. XLI.* cum Aſtrologia ſic conjuncta, atque cognata eſt, ut qui Magiam ſine Aſtrologia profiteatur, is nihil agat, ſed tota aberret via,) in Naturalem, Artificioſam & Illicitam ſive Diabolicam ex recepta ſententia dividi ſolet. Illa non eſt niſi recondita quædam rerum cognitio, qua, ſi activa applicentur paſſivis, mira, captumque vulgi excedentia effecta producuntur. A qua Naturali Magia, Artificioſa in eo diſtat, quod, ut ibi Natura inprimis, ita Ars & induſtria hic prævaleat & pol-

Magia affinis Aſtrologiæ.

Magia vel Naturalis, vel Artificioſa, vel Illicita ſive diabolica.

Machina artificioſa Norimbergenſis.

polleat; cujus poſterioris egregium inter alia documentum Machina illa Norimbergenſis, a Georgio Philippo Harſtorffero, Civitatis Senatore, P. Schotto oſtenſa, ab eoque *Parte I. Magiæ Univerſalis* ita deſcripta: Duxit me, inquit Schottus, Harſtorffe-„rus pro ſua ſingulari humanitate ad ædes cujusdam artificis viri, „ut videbatur ſimplicis, & omnino idiotæ, qui proprio marte „una cum filiis ſuis conſtruxerat machinam elegantiſſimam py-„ramidali forma, longam ac latam pedes, ni fallor, novem aut „decem circiter, altam quindecim, diviſam in varia loculamenta, „affabre elaborata. In his omnium Artificum, qui in illa ingeni-„oſiſſima urbe reperiuntur, ſtatuæ videbantur, ſuis quæq; inſtru-„mentis armatæ, quæ ad motum unius rotæ, vel unico digito „mobilis, concitabantur omnes, & artes ſuas exercere dexterri-„me videbantur. Hic Barbitonſor radebat capillos ac barbam, „huc illuc diſcurrendo, tonſi caput pro neceſſitate invertendo, „vel ſpeculum eidem præbendo; illic Pictor arrepto penicillo „ducebat lineas in tabula, & ſubinde circumſpiciebat; Molitor „aquam derivabat ſupra rotam, frumentum cribro inferebat, ali-„aque, quæ officii ſui erant, peragebat; Piſtor farinam ſubige-„bat; Lanio ſecurim tauri capiti inſligebat, foſſor terram fodie-„bat, & glebam pala ferrea alio transferebat; aliaque alii artifi-„ces perficiebant tam dextre, ut vivere viderentur. Admira-„tione autem maxima mihi dignum videbatur, quod ad unius „rotæ gyrationem, tam varii uno eodemque tempore motus ex-„hibebantur, recti, obliqui, circulares, ſurſum, deorſum, dex-„trorſum, ſiniſtrorſum, celeres, tardi. Opus erat omnino re-„gium, & nonniſi pro ingenti pretio venale. Utinam aliquis „pro dignitate id deſcriberet &c.

Magia Illicita vel vim naturæ, vel etiam artificium ſimulat & mentitur.

Quam geminam agitationem mentis, inſontemque ſolertiam, comitatur ſæpe Magiâ Illicita, quæ cæteris duabus ſpeciebus tanquam mantelo ſeſe involvit, dum vel vim naturæ, vel etiam artificium ſimulat & mentitur.

Libri Magici. Clavicula Salomonis.

Pertinent huc, qui paſſim latent, nefarii atque magici libelli, e quorum numero decantata illa *Clavicula Salomonis, Semiphoras*

&

Ejus dē Schemhamphoras.

& Schemhamphoras Salomonis Regis, quæ ſcripta ſuperſtitioſis vocabulis ſe ſuſpecta reddunt, ſuamque produnt mentiendi licentiam. Ibi enim *Aratron* eſt Saturnus, *Bethor* Jupiter, *Phaleg* Mars, *Och* Sol, *Hagith* Venus, *Ophiel* Mercurius, *Phul* Luna. Omitto nomina peregrina alia, magno ibi allata numero, in quibus cultores artis præſidium quærunt, ſecretaque ſua & myſteria latere nugivendi venditant. Vulgavit ſchedas illas, publicique juris fecit Anno 1686. ſermone vernaculo in 4to. Andreas Luppius, Bibliopola Francofurtenſis, quibus, quod docetur ibi artificium evocandi Spiritus, hunc titulum fecit: *Theoſophia Pneumatica*, das iſt / die wahrhafftige Erkäntniß GOttes / und ſeiner ſichtigen und unſichtigen Geſchöpffen / die Heil. Geiſt-Kunſt genannt / darinnen der gründliche einfältige Weg angezeiget wird / wie man zu der rechten wahren Erkäntniß GOttes / auch aller ſichtigen und unſichtigen Geſchöpffen / aller Künſte / Wiſſenſchafften und Handwercken kommen ſoll.

Theoſophia Pnevmatica Die Heilige Geiſt-Kunſt.

Additus inſuper Tractatus dictus *Arbatel, de Magia Veterum*, in quo duodecim Signa his nominibus exprimuntur: *Malchidiel, Miſael, Ambriel, Muriel, Verchiel, Hamaliel, Zuriel, Barbiel, Anadachiel, Hanael, Gabriel, Barchiel.* Septem Planetæ autem ſequentibus: *Oriphiel* ſeu *Ophiel*, *Jophiel*, *Samael, Michael, Anael, Raphael, Gabriel.* Promittitque dardanarius ille plura hujus commatis rara, ſi Diis placet, ſcripta, cum publico propediem communicanda; quo theſauro tamen carere orbis eruditus facile poſſet.

Arbatel de Magia Veterum.

Interim dum gerunt, uti vidimus, libri iſti in fronte Salomonis Regis nomen, quæritur haud immerito quid de illis habendum ſit? Johannes de Pineda *in Salomone prævio*, ſeu *de Rebus Salomonis, Lib. III.* Scientiam Regi huic conceſſam eſſe encyclopædiam omnium artium, rerumque divinarum & humanarum, prolixe & per ſingulas partes demonſtrat, colligens I. fuiſſe eum loquendi & ſcribendi inventorem & artificem. 2. Eloquentiæ virtute admirabilem. 3. in Poeſi & Muſica clariſſimum. 4. in Dialecticis ſubtiliſſimum, 5. obſcuriſſimorum ænigmatum inventorem & expoſitorem acutiſſimum. 6. pul-

Scientiam Salomonis eſſe Encyclopædiam omnium artium, rerumque divinarum & humanarum per ſingulas partes demonſtrat Joh. de Pineda.

6. pulcherrimarum Parabolarum compoſitorem ſapientiſſimum. 7. Hiſtoriæ peritisſimum. 8. Aſtronomum ſummum. 9. Geometram & Arithmeticum præſtantisſimum. 10. in Coſmographia, Geographia, Hydrographia, & Architectura abſolutisſimum. 11. Phyſiologum ſummum. 12. Hiſtoriæ naturalis Scriptorem & ſcrutatorem diligentisſimum. 13. Civilis doctrinæ conſultisſimum. 14. Oeconomicæ atque Ethicæ præceptorum ſapientisſimum. 15. Theologum naturalem & ſupernaturalem ſummum. 16. Medicinæ Principem & denique 17. Magiæ naturalis ſcientisſimum. Verum tantum abeſt ut eo ipſo degeneres illi fœtus Salomoni adſcribendi, ut etiam indicio ſint & argumento, veram Sapientiam ab ejusmodi gerris atque næniis abhorrere. Notum præterea quod Scientiam Salomonis alligatam fuiſſe annulo nonnulli fabulentur quo de e plumbeis & Arabicis libris in monte prope Granadam repertis Pinedæ aliquis Arabicæ linguæ peritus narravit: *Salomonem aliquando ad balneum ſe præparantem in Jordanis ripa, pellicum precibus, annulum quendam, cui alligatam videbatur habere ſapientiam, digito exemiſſe: exemptum vero malo illarum dolo conjectum in Jordanem. Inde ſtupidum & velut inertem truncum manſiſſe Salomonem. Poſtea vero piſcatorum opera, ex ventre extracti piſcis extracto annulo, & Salomoni reſtituto, reſtitutam quoque illi ſapientiam fuiſſe.* At hæc quoque anili niti ſuperſtitione quis eſt qui non animadvertat? Sane non in annulo, ut Gygis quondam Ars reddendi ſe inviſibilem; ſed in animo Sapientia Salomonis ſedem ſuam fixit & ſtabilivit.

Num Sapientia illa alligata fuerit annulo?

Magi famoſiores.

Apollonius Tyaneus.

De aliis Libris Magicis Magisque ipſis hic dicendi locus non eſt, inter quos e Veteribus Apollonius Tyaneus eminet, qui pro Mago a Domitiano captus, & in carcerem detruſus eſt, quamvis in purgando eo nomine Apollonio, eluendoque Magiæ crimine maximopere ſe torqueat Philoſtratus.

Alberti Magni Convivium Magicum.

De Alberti Magni Convivio Magico Regi Auſtriæ Wilhelmo Anno M CC XLVIII. Coloniæ Agrippinæ hieme in horto adornato Chriſtophorus Lehmannus *Chron. Spirenſ. Lib. V. Cap. XC.* hæc lectu jucunda enarrat

rat: Albertus Magnus, ein ſehr berümter und gelehrter Münch/ hat den Käyſer / als er in berührtem Jahr zu Cölln auff den Tag der drey Könige angelanget / in einem Garten beym Prediger Kloſter gelegen / mit ſeinem gantzen Hoff zu Gaſt gebeten / dem der Käyſer gern willfahrt. Es iſt aber auff berührtem Tag nicht alleine groſſe unleidliche Kälte / ſondern auch ein tieffer Schnee gefallen / deßhalben die Käyſerlichen Räthe und Diener beſchwerliches Mißfallen an des Münchs unordentlicher Ladung getragen / und dem König auſſer dem Kloſter unterm Himmel zu ſo ſtrenger winterlicher Zeit Mahlzeit zuhalten wiederrathen / haben aber doch denſelben von ſeiner Zuſag nicht wenden können / ſondern hat ſich ſamt den Seinen zu rechter Zeit eingeſtellt. Aber der Münch hat etliche Taffeln ſamt aller Bereitſchafft in Kloſter-Garten / darinnen Bäume / Laub und Graß alles mit Schnee bedeckt geweſen / mit groſſem Befrembden männigliches über der viſirlichen und wiederſinnigen Anſtalt laſſen ſtellen / und zum Auffwarten eine gute Anzahl von Geſtalt des Leibes überaus ſchöne anſehnliche Geſellen zur Hand bracht. In dem nun der König ſamt Fürſten und Herrn zur Taffel geſeſſen / und die Speiſen fürgetragen und auffgeſtalt / der Tag aber obenrab unverſehens heiter und ſchön worden / iſt aller Schnee zuſehens abgangen / und gleich in einem Augenblick ein luſtiger Sommer-Tag erſchienen / alles Laub und Graß augenſcheinlich / deßgleichen allerhand ſchöne Blumen aus dem Boden herfür gebrochen / die Bäume haben anfahen zu blühen / und gleich nach der Blüth ein ieder ſeine Frucht zutragen / darauff allerhand Gevögel nieder gefallen und den gantzen Orth mit lieblichem Geſang erfüllet / und hat die Hitze des Tages dermaſſen überhand genommen / daß faſt ſich männiglich der winterlichen Kleider zum Theil entblöſſen müſſen. Es hat aber Niemand geſehen / wo die Speiſen gekocht / und zubereit worden / auch niemand die zierliche und willfährliche Diener gekennet oder Wiſſenſchafft gehabt / wer oder von wannen ſie ſeyn / und ſich iedermänniglich mit groſſer Verwunderung über aller Anſtellung und Bereitſchafft erfreuet. Demnach aber die Zeit der Mahl-

zeit herum / ſeynd erſtlich die wunderbahre köſtliche Diener des Mönchs / bald die liebliche Vögel / ſampt Laub und Graß auff Bäumen und Boden verſchwunden / und iſt alles wieder mit Schnee und Kälte / dem anfänglichen Winter ähnlich worden / alſo daß man die abgelegten Kleider wieder angeleget / und die ſtrenge Kälte dermaſſen empfunden / daß männiglich davon / und zum Feuer und warmen Stuben geeylet. Um ſolcher abentheurlichen Kurtzweil willen hat Käyſer Wilhelm Albertum Magnum und ſein Convent-Prediger-Ordens mit etlichen Gütern reichlich begabt / und denſelben wegen ſeiner groſſen Geſchicklichkeit in groſſem Anſehen und Werth gehalten. Dieſe Geſchicht erzehlen als wahrhafft *Trith. in Chron. Sponh, Chr. mag. belg. Cuſpin. ſub Wilhelmo* brevibus.

Noſtradamus. E Recentioribus autem Noſtradamus, Poëta & Medicus Gallus hic annumerandus, in cujus nomen & vaticinia Beza ita luſit:

Noſtra damus, *dum verba damus, nam fallere noſtrum eſt:*
Et cum verba damus, nil niſi Noſtra damus.

Joh. Trithemii Acroama magicum. Quo non minor inter Germanos Joh. Trithemius fuit, cujus Acroama Magicum Martin Delrio *Diſquiſition. Magic, Lib. II. Quæſt. XXX. Sect. II.* his verbis deſcribit: *Ajunt eum licet Nothum eruditionis titulo clarum, ad Canonicatum evectum, qui non niſi Nobilibus concedi ſolitus. Commune nobilitatis malum ſuperbia faciebat eum contemptum Collegis. Moleſtum id ei, tandemque mederi malo conſtituit. Collegas invitat ad Convivium, & lautiſſime excipit. Inter cæteras convivales feſtivitates injicit mentionem Acroamatis Magici, & quærit, num ſuos ſinguli Parentes adſpicere cupiant? Illi arſere ſtudio videndi, tandem elicit iſte malo carmine umbras deformes Coqui, ſtabularii, mortonis, ruſtici, quorum facies in paternis ædibus illi aliquando vidiſſe ſe fatebantur. Suum quoque Parentem exhibuit habitu Canonici, pingui aqualiculo. Dimiſſis umbris, Ego, inquit, dicite fide bona, eccujus patrem nobiliorem judicatis? Illi ſuperterriti, & pudore ſuffuſi ſuam quisque domum repetere, nec ultra Johanni vitium ſanguinis ex-*

probra-

probrarere. Taceo Henr. Corn. Agrippam, quem atri canis indutum forma Dæmonem perpetuo circumduxiſſe, Jovius aliique tradunt; ſed Joh. Wierus fidus Agrippæ diſcipulus, acerrimusque defenſor, non niſi merum commentum id eſſe affirmat. Poſtremo & Joh. Fauſtum hic prætermitto, qui, ut idem habet Wierus, ex Kundlinga oppidulo oriundus, Cracoviæ Magiam, ubi olim docebatur palam, didicit, eamque paucis annis ante quadrageſimum ſupra ſesquimilleſimum cum multorum admiratione, mendaciis & fraude varia in diverſis Germaniæ locis exercuit: de quo qui plura ſcire avet, conſulat Cl. Joh. Georg. Neumanni Prof. Witteberg. Diſquiſitionem Hiſtoricam *de Fauſto Præſtigiatore*, in qua vitæ factorumque ejus accuratius inſtituitur examen.

Henr. Corn. Agrippa an atri canis indutum forma Dæmonem circumduxerit? Joh. Fauſtus.

§. XVI.

Ad Magiam Illicitam ſeu prohibitam refertur inter alia *Divinatio*, cujus plurimæ ſpecies finguntur & numerantur. Earum nomina ordine alphabetico hæc ſunt: Aëromantia, Alectryomantia, Alevromantia, Alphitomantia, Amniomantia, Anthropomantia, Anthropometria, Arithmantia, Artomantia, Aſtragalomantia, Aſtrologia, Axinomantia. Belomantia, Botonomantia. Cabaliſtica, Catoptromantia, Capnomantia, Cephalomantia, Ceromantia, Chiromantia, Cleidomantia, Cleromantia, Coniomantia, Coſcinomantia, Cryſtallomantia, Cyathomantia, Cyclomantia. Daphnomantia. Engaſtrimythia, Epadomantia, Etoichejomantia. Formiſpicina ſeu μορφημαντεία. Galeomantia, Gaſtromantia, Gelatoſcopia, Geomantia, γοητεία. Hepatoſcopia, Hieroſcopia, Hippomantia, Hydromantia. Ichtyomantia, ἱερομαντεία. κοπρομαντεία (ex ſtercore humano.) Lampadomantia, Lecanomantia, Libanomantia, Lithomantia. Necromantia. Oenomantia, Omphalomantia, Ὀνοματομαντεία, Ὀνειρομαντεία, Ὀρνιθομαντεία, Onychomantia. Pyromantia, Phyſiognomia, Phytoſcopia, Podomantia. Rabdomantia. Stachioſcopia, Sycomantia. Θεομαντεία, Tephramantia, Θερατοσκοπία. Uranoſcopia, Uromantia.

Divinationis ſpecies.

mantia. Xylomantia. Zooſcopia, & quæ hujus generis adhuc alia. Nos miſſis minus principalioribus, de illis ſaltem, quæ vulgo ex virtute ſua æſtimantur maximi, hoc loco nonnulla in medium afferemus, de *Aſtrologia Judiciaria* primo loco dicturi.

Aſtrologia Judiciaria.

Ipſa quidem Planetariorum fundamenta, quibus ſententiam ſuam firmare nituntur, ad tres claſſes referri poſſunt, dum provocant ad *Scripturam*, *Rationes* & *Experimenta*. Singula perſequi nimis prolixum foret, eſtque res nota & provulgata. Quoad ultimum, quod ducit familiam & caput eſt, allegant ex Hiſtoriis I. Julium Cæſarem, (qui referente Lucano ſolebat indulgere contemplationibus Aſtronomicis, & vacare

Ejusdem Experimenta deſumpta a Julio Cæſare.

- - - media inter prælia ſemper
Stellarum cœlique plagis.)

immolantem aliquando ab Haruſpice Spurinna monitum, *caveret periculum quod non ultra Martias Idus proferretur*: Eundem ipſis Idibus, Cæſare præſagas voces illudente & dicente *Veniſſe Idus*, ſubjeciſſe: *Veniſſe quidem Idus, ſed non præteriiſſe!* Mox Cæſarem illa ipſa die tribus & viginti plagis a percuſſoribus confoſſum occubuiſſe. II. Et hoc: Auguſti puncto natalitio ex arte inſpecto P. Nigridium Mathematicum exclamaſſe: *Terrarum Dominum Orbi natum*. A Theogene Mathematico pariter idem illi in Apolloniæ ſeceſſu confirmatum fuiſſe, cum comite Agrippa ibidem illius pergulam conſcendiſſet. Hinc Auguſtum ſummam hujus artis fiduciam habuiſſe, adeo ut non tantum Thema ſuum natalitium vulgaverit, ſed & nummos argenteos *Capricorni*, ſub quo natus erat, *ſidere* inſignitos cudi curaverit, notato ſimul ſtellarum, ſub quibus in lucem editus fuerat, ordine & poſitu.

Auguſto.

III. Tiberium ἐμπειρότατον fuiſſe, ſecundum Dionem Lib. IV, τῆς διὰ τῶν ἄστρων μαντικῆς, hac ipſaque arte & aliorum fata, & Galbæ principatum ſed ſero & ſe defuncto ineundum, prævidiſſe atque prædixiſſe. Conſtatque ex eo ipſo Dionis Libro, Eundem & ſuum, ac Caji & Lucii filiorum Auguſti fatum compertum habuiſſe: Thraſyllum etiam Mathematicum, quo in Inſula Rho-

Tiberio.

do

do utebatur, cum Tiberius de eo ex muro prærupto præcipitando conſilia agitaret, quod illum ſolum arcanorum ſuorum haberet conſcium, vultum ſubito mutaſſe, Tiberioque percunctanti cur caperaret frontem, reſpondiſſe, ſe prævidere *ingens periculum ſibi imminere:* Tiberium vero admiratione artis motum a cæde ejus abſtinuiſſe. Porro habuiſſe quoque Thraſyllum adeo perſpecta omnia, ut cum procul adventare navim aliquando Rhodi vidiſſet, quæ nuncium Tiberio adferebat, eum a matre & Auguſto Romam revocari, antequam ea appulſa eſſet, nuncianda illi prænunciarit. IV. Aſtrologos Vitellio adhuc privato dignitatem prædixiſſe, & poſtea eidem Imperatori diem mortis: cum enim Ille Mathematicos edicto promulgato ſub Kal. Octobris excedere juſſiſſet Italia, libello in vulgus ſparſo eosdem repoſuiſſe: *Chaldæos dicere, bonum factum ne Vitellius intra eundem Calendarum diem uſquam eſſet*, eumque tum apud Gemonias multis ictibus confoſſum ad plures migraſſe. V. Xiphilinum auctorem eſſe, Aſtrologum aliquem Nerone naſcente duo prænunciaſſe, *eum & regnaturum eſſe, & matrem occiſurum.* Utrumque eventu poſtmodo comprobatum fuiſſe. VI. Veſpaſianum de Domitiani ſucceſſione fatoque ſparſiſſe voces præſagas & fatidicas. VII. Svetonium teſtari etiam, Domitianum annum diemque vitæ ultimum, pridem habuiſſe cognitum, horam quoque & genus mortis; Adoleſcentulo adhuc Chaldæos cuncta prædixisſe. &c. Quibus antiquis monumentis addi poſſent exempla plurima alia ex omnium Seculorum hiſtoria, quorum habetur farrago in Friderici Spanhemii *Dub. Evangel. Part. II. Dub. o XXXIII.* quod Aſtrologiam Judiciariam excutit & refutat: Neque deſunt quibus Genethliaci ſe tuentur ac muniunt, Experimenta recentiora, e quorum numero *de Henrici Ranzovii Producis Cimbrici, Nativitate Judicium Daſypodii*, qui ita colligit: Et quanquam diu „ ſit victurus, tamen quantum ex ſignificatione aſtrorum colligi „ poteſt, ominantur illa Ranzovium morte mirabili vel ſubitanea „ eſſe periturum. Nam Sol, Saturnus & Mars ſunt in ſigno violento,

Vitellio.

Nerone.

Veſpaſiano.

Domitiano.

Experimenta recentiora.

De Henrici Ranzovii nativitat. judicium Daſypodii.

„ lento, & cauda eſt in octava domo, cum ſtella violenta Hercule.
„ Quod ut Deus avertat, eique concedat, ut omnibus animi ſenſi-
„ bus integris ſpiritum, unde accepit, reddat, ac in vera & pia no-
„ minis divini invocatione, ex hac vitæ colluvione, ad æternam
„ immortalitatem feliciter emigret ex animo precor. Hoc vero rerum futurarum augurium non plane vanum fuiſſe, ipſe Ranzovius in Tractatu Aſtrologico *de Genethliacorum Thematum Judiciis pro ſingulis nati accidentibus p. 330.* his verbis confirmat: Hæc
„ prædictio conſecuta fere fuiſſet eventum ſuum hoc anno Chri-
„ ſti MDXCII. quando ſeptem latrones conducti quatuor vici-
„ bus vitæ meæ inſidias bombardis ſtruxerunt: cum tamen ne-
„ mo ſe ex profeſſo hoſtem mihi declaraverit. Sed Deus faci-
„ noroſorum iſtorum machinationes mirabiliter patefactas, cle-
„ menter avertit, ita ut juſto DEI judicio major iſtorum pars de-
„ bito rotæ ſupplicio ſit affecta.

Dan. Chamieri exitus fatalis.

Ac de Daniele Chamiero, celebri reformatæ Eccleſiæ in Montalbanenſi urbe Galliæ Doctore memoriæ proditum, obiiſſe illum eo ipſo die, quem fatalem ſibi prædixerat, ſtratum globo tormentario Obſidentium, litera C. ſignato. His adjungi poteſt illud communis famæ, ſcilicet prædictum aliquando Nobili cuidam harum artium curioſo a tribus Aſtrologis, a primo, ipſi pereundum febri, a ſecundo, caſu, a tertio, in aquis. Fidem factam omnibus, Nobili illo ex febri lapſo in phrenesin, ex iſta in brutum impetum ſe e feneſtra arcis aquis cinctæ præcipitandi; & ſic illum tum febri, tum caſu, tum aquis extinctum. Cujusmodi exempla excitant vehementer, animantque futura cognoſcendi avidos, qui magno ſtudio Themata erigunt, ex aſtrorum poſitione ad aliquod aſſumptum temporis momentum, ratione alicujus puncti vel loci ſuperficiei terreſtris, prout illa conſtitutio diſtribuitur in partes XII, quas Thematis appellitant Domos, divinant & vaticinantur.

Itemq; Nobilis cujusdam.

§. XVII.

Servatoris Geneſis ex aſtris deducta.

Fuerunt, quod mireris, qui Servatoris optimi Geneſin aſtris ſubmittere non ſine impudentia & impietate tentarunt. Inter

eos

eos Hieronymus Cardanus, Mediolanenſis, magni nominis Mathematicus, qui quam, ut ipſe fatetur, per viginti annos timide fovit, neque auſus fuit edere, tandem tamen Commentario ſuo *in Ptol. Lib. II. de Aſtr. Jud. Cap. IX. Text. LIV. p. 369 ſeq.* Edition. Lugdun. in Octavo de Anno 1555. inſeruit ſententiam, cujus ſumma hæc eſt: *In Geneſeos Jeſu Chriſti aſcendente quinque ſunt maxima, rariſſima atque præcipua. Primum, eſt conjunctio ipſa capitum Libræ octavi & noni orbis tam in ſectione Eclipticarum cum æquinoctiali circulo, quam etiam quod caput Arietis, quod eſt centrum parvi circuli ipſius nonæ præſens, non dico, quæ præfuerit (nam Chriſti tempore ad unguem celebrata fuit) hæc autem, ut demonſtratum eſt primum, illuſtriſſima eſt concurſu tot ſtellarum clariſſimarum octavi orbis, & effectum ſuum in annos triginta, ſex mille, ad minus extendit. Secundum eſt Cometes ipſius fulgentiſſimi præſentia, quæ conturbationem in toto orbe & nomen clariſſimum declarabat. Tertium erat Jupiter, qui ſuavitatem morum, & probitatem & manſvetudinem cum eloquentia & ſapientia maxima declarabat. Itaque factum eſt, cum in aſcendente eſſet, ut anno duodecimo in templo diſputaverit. Quartum fuit ſpica Virginis, quæ ante aſcendens fuit partibus ſolum tribus, tum ob par. 2. Auſtralis latitudinis, tum quia verum æquinoctii punctum aſcendebat, ideo eloquentiam & gratiam apud Gentes præſtabat naturalemque futurorum cognitionem. Licet enim altius divina reſideret, attamen quod ſupra humanitatem ſapientia eſt in humanis ex Veneris fulgentiſſimo ſidere, ſtelliſque ex ejus natura clarioribus habetur. Quintum erat punctus auctumnalis æquinoctii. Nam, ut dixi, paululum vel momento temporis ante noctis medium natus eſt, quod etiam ex directione Lunæ ad occidentis angulum dignoſcitur. Itaque ob id neceſſe fuit, tropicum æſtivum eſſe in cœli medio, atque ob id, Ptolomæo teſte, ad legem promulgandam aptiſſimum. Ibi enim erat inſignis ſtella, Hercules vocata, magnitudinis ſecundæ: naturæ Martis, quæ tot nobiles morti fortiſſime objiciendos declarabat. Ex occaſu vero unum, ſcilicet magna conjunctio, quæ in Arietis tertia*

Thema Chriſti natalitium erectum ab Hieronymo Cardano.

parte ante Servatoris Nativitatem ſexto celebrata eſt, cum primum Saturnus & Jupiter in Trigono Cancri jugerentur: eaque juxta Arietis capita utriusque ſphæræ, quæ ad unguem, ut dixi, in angulo fuerant, occidentis. Hoc igitur octavum eſt inſigne hujus Geneſis, quo decernebatur mors publica, atque famoſa ob capitum Arietum conjunctionem, principumque mandato & ob populi ſeditionem propter Saturni Jovisque conjunctionem. Duo alia erant inſignia ex cœli imo: Solis præſentia indicans mortem præclaram, & a morte nomen clariſſimum, Mercurius quoque ibi præſens, & cum ſole, & aſcendens reſpiciens ingenium & dexteritatem maximam, ac ſolertiam in rebus agendis declaravit. Atque hæc ſunt decem ſingularia & rariſſima hujus genituræ. Nunc vero conſentientia dicamus. Mercurius in apice parvi circuli velociſſimus, & cum Sole & in angulo, & Dominus aſcendentis ex parte, & in quadrato Jovis & Martis præſtitit ingenium acerrimum, & prudentiam maximam. Cum Jupiter eſſet in oppoſito Martis, & Mars in domo ſua in occidente, contradictiones, æmulationes, inſidias, graviſſimaque pericula decernebant. Sol in imo cœli inimicus aſcendenti cum Mercurio, & in quadrato Martis regiam potentiam infenſam demonſtrabat. Atque id tam ab initio, ut Herodes infantes occiderit, exiſtimans eum inter illos eſſe. Quia vero Luna ſignificatrix vitæ erat, Sole & ſorte ſub terra conſtitutis, & ipſa ſub initio 34. anni ad occidentis lineam perveniebat in converſa directione, isque locus ſolus in hoc caſu occidit, ſignificavit eo tempore moriturum. Cumque ibi eſſet Mars Lunæ & aſcendenti hoſtis, crudeliter & violenter moriturum: cumque ibi eſſent radii Jovis oppoſiti, mandato judicis: cumque ſolis quadrati, etiam regiæ poteſtatis conſenſu: cumque ibi conjunctio Spherarum, & magna ſeditione populorum & conſenſu gentis. Unde illa vox plebis, crucifige, crucifige. Solem autem radiis ſuis mortem publicam decernere palam eſt. Saturni carpentum in aſcendente, quod altitudinem, trigonum, & finem ibi poſſideret, effecit illum mœſtum & taciturnum. Adeo ut Joſephus dicat viſum ſæpius flere, ridere nunquam. Sed & ob id grandior ætate videbatur: Spiritus

enim

enim triſtis exſiccat oſſa: Idem cum Venere faciebat maculoſum in facie. Incolumitas corporis & pulchritudo ob Saturni & Veneris, dominos Horoſcopi, trigonam radiationem ad ipſum Horoſcopum, Jovisque præſentiam in illo contigit. Cumque ſors eſſet ſub terra in finibus Saturni deſolata, ſignificavit paupertatem. Luna & Mars in occidentis angulo in ſigno terreſtri perpetuas quaſi peregrinationes oſtendunt. Luna propinqua Pleiadibus tumultus & turbas populorum ſignificabat: & non absque contradictione & periculo, cum ſtellæ illæ ex natura etiam Martis ſint, & ob Jovis, Martis, ac Solis hoſtiles viciſſim radios: cumque Saturnus eſſet in nono loco, atque retrogradus, ſignificavit ſtudium revertendæ legis, in qua natus erat: Nemo autem legem evertit, niſi qui novam condere vult. Cum vero illud divinitus faceret, naturaliter tamen hoc ſtudium Saturni Stella declarabat &c. Plura huc pertinentia vide apud ipſum Cardanum, qui non videre ſe ait in quonam damnandus ſit. Ultro enim largitur, non eſſe ſe adeo abſurdum, ut dicat, quod vel Divinitas in Chriſto, vel miracula ejus, vel vitæ ſanctitas pendeant ab Aſtris; ſed ſicut Illum optimo temperamento, pulchritudine corporis, ſanitate perpetua, gravitate vultus a natura fautrice exornatum e Joſephi *de Bello Judaico* teſtimonio credit: ita etiam optima atque admirabili conſtitutione Aſtrorum, Geneſin Ejus a Deo optimo notatam perhibet. Nactusque ille hoc ſeculo Patronum & defenſorem Joh. Bapt. Morinum, Mathematum Profeſſorem Pariſienſem, qui *in Præfat. Apologetica Aſtrol. Gallicæ* Cardani cauſam acerrime tuetur, eumque omni amentiæ & audaciæ crimine abſolvit, quoniam non latum judicium de Chriſto ut Chriſtus vel Deus eſt; ſed ut verus homo eſt. Qua ratione non videre ſe ſcribit, quomodo Chriſtus abhorrere poſſit a naturæ legibus, cum cæteros homines iisdem ſubjecerit, & Ipſemet ſolis ardorem, famem, ſitim, frigus, aliasque moleſtias ſuſtinuerit. Quantum ad ipſam mortem, non vult fatali neceſſitati Chriſtum ſubjicere, tum quia nullus homo ſecundum actiones liberas ſubjicitur fato, tum quia Chriſtianus Aſtrologus

Cardani allata eo nomine excuſatio.

Joh. Bapt. Morinus Patronus & defenſor Cardani.

non dubitat, quin potuerit non mori Chriſtus, ſi voluiſſet; oblatusque ſit, quia voluit Ipſe. Vid. *Eſai. LIII.* Verum hæc ita intelligi jubet, ut ad majorem gloriam ipſius Chriſti pateat etiam ex Aſtrologia, Ipſum fuiſſe verum hominem, & ſubmiſiſſe corpus ſuum iisdem cauſis naturalibus a ſe conditis, quibus aliorum hominum corpora ſubdidit, & ſubjecit. Cumque ad Patris ſui honorem, atque humani generis redemptionem mori & fundere ſanguinem aliquo tempore Chriſtus decreverit, Ipſum congruens cauſis phyſicis & cœleſtibus tempus elegiſſe, nec eo præſente mortem diutius differre voluiſſe, ſed dixiſſe: *Pater, venit hora, clarifica filium tuum.* Quibus tandem intrepide ſubjungit Morinus, nihil impietatis niſi ab Aſtrologiæ ignaro hic objici, imo nihil in natura de Chriſto mirabilius dici poſſe. Nos hoc loco quid habendum de iſtis, quidque veri vel vani & impii ſubſit Themati Chriſti natalitio non examinabimus: ſunt ſaltem partes noſtræ indicare, memoratum Cardanum (licet is neget *Lib. VII. de Variet. Cap. XXXIII.* ſe quicquam ab aliis inventum ſibi adſcribere, cum ſufficiant ſibi propria) non fuiſſe primum qui Horoſcopum Chriſti conſignaverit; ante quem Petrus de Aliaco Archiepiſcopus Cameracenſis, qui circa initium Seculi XV. floruit, præter alios libros ſcripſit etiam *de Stella Magorum*, ubi, citante Greg. Michaële *in Not. ad Gaffarelli Curioſit. inaudit. p. 128.* ex magna conjunctione Jovis & Saturni, qui Anno ſexto ante beatiſſimum Servatoris noſtri ortum in ſigno Cancri coierunt, prædicentibus cunctis illorum temporum Aſtronomis, non tantum magnam Religionum mutationem portendi aſſerit; ſed demonſtrat pariter ex obſervatione conſtitutionis Cœli, quam habuit ipſa Chriſti nativitas, quæ ante mediam noctem incidit, fuiſſe in ea Horoſcopum partem Virginis octavam, quæ Religionis immutationem prænunciat. &c. Primus autem omnium qui hoc aggreſſus opus, eſt Abu Monſar, ſive, ut ab aliis vocatur, Albumaſar, qui, teſte Voſſio *de Scientiis Mathematicis*, vixit Anno DCCCXLIV. & non tantum Muhammedis, ſed & Chriſti vitam aſtris

Ante Cardanũ idem tentavit Petrus de Aliaco.

Primus omniũ, qui hoc aggreſſus opus eſt Abu Monſar, ſive Albumaſar.

aſtris alligare non erubuit. Ita enim Tract. VI. Introd. Maj. ſcribit: *Aſcendit in prima facie ſigni Cancri Virgo, pulchra & honeſta, habens in manu ſua duas ſpicas, & nutrit puerum, & vocat ipſum puerum quædam gens* JESUM, *& aſcendit cum eo ſtella Virginis.* Quibus Albertus Magnus ſubjungit: *Nos autem ſcimus, quod ſub aſcendente Cancro natus fuerit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, cum hoc quod æquatio motus octavæ ſphæræ in tempore ejusdem fuit 8. graduum, & 30. minutorum ſecundum calculationem certiſſimam, & quod ipſa erat tunc minuenda de locis Planetarum inventis per Canones; non quod ſubjaceat ſtellarum motui, qui creavit ſtellas, ſed Ipſe cauſa erat, cur ſuam mirandam nativitatem aſtra ſignificarent.* Vid. modo allegatus Greg. Michaëlis *in Not. LXXVI. ad Gaffarelli Curioſit. Inaud. p.339.* ubi hæc ex J. H. Hotting. Hiſt. Creat. & Sixti Senenſ. Bibl. adducit: Conſulendaque præterea Cl. Jo. Andr. Schmidt Diſſertatio cui Titulus: *Thema Chriſti natalitium a nonnullis impie & abſurde erectum*, in qua docet inter alia, occupaſſe hæc ſomnia etiam cerebrum Bechai, Rabbini alias doctiſſimi, qui circa annum Chriſti MCCXCI. floruit. Ille enim, quemadmodũ perfricta fronte Religionem Chriſtianam ex principiis mere naturalibus examinavit, ita tradit porro Jeſum Chriſtum, quem verum Meſſiam eſſe negat, eo quod Sol in Genitura Ejus dominetur, hominem totum phœbeum, id eſt pulcherrimum, & candidi coloris, excitatique ingenii & audacem fuiſſe; cujus quidem audaciæ ſpecimen, inquit, Judæus, Collybiſtarum ex templo expulſione edidit, nec non quando duodecimo ætatis anno cum Doctoribus Legis diſputare non dubitavit. Conf. Matth. XXI, 12. Joh. II, 15. Luc. II, 46. &c. O ſi Verpus ille eruiſſet ex his aliisque Scripturæ locis ſalutis ſuæ fundamenta!

Bechai, Rabbini alias doctiſſimi, ſomnia.

§. XVIII.

Vidimus quod, quo ſe tegunt Genethliaci, præſidium Experimenta ſint, & prædictiones eventu comprobatæ. Sequiturne vero inde quod πρόγνωσις eorum certa ſit, firmoque nitatur fundamen-

Num πρόγνωσις Genethliacorum certa ſit, firmoque nitatur fundamento.

damento? O quam multa præſagia adduci poſſunt in contrarium, quibus exitus non reſpondit! Actum ſane olim cum Planetariis, ut cum Medicis, quorum curationes felices ſol videt, & libri loquuntur; infelices autem terra premit, atraque nox. Hicque

Aſtrologorum aſtutia.

inſuper hominum illorum mos, ut, poſtquam omnia expiſcati ſunt, ſi non prorſus vana vaticinatio, Arti eam adſcribant; ſin minus, rem non accurate ſatis obſervatam, permutandumque eſſe Horoſcopum fraudi prætendere ſoleant: qua ratione vel Aſtrologorum aſtutia, vel ignorantia Conſulentium, nimiſque credula ſimplicitas fidem aliquando conciliat, quam ſuo jam tem-

Creberrimaq; erratio.

pore non habuit Chaldæis Cicero, cujus verba Lib. II. Divin. hæc ſunt: *Quid plura, quotidie refelluntur Chaldæi; quam multa ego Pompejo, quam multa Craſſo, quam multa hic ipſi Cæſari a Chaldæis dicta memini, neminem eorum, niſi ſenectute, niſi domi, niſi claritate moriturum, ut mihi permirum videatur, extare quenquam, qui etiamnum credat iis, quorum prædicta quotidie videat re & eventis refelli; qui tamen omnes violenta morte ſublati.* Et quis perſua-

Ex cauſis univerſalibus & indeterminatis, de eventibus particularibus, definitiſque non pronunciandum.

deri ſibi patiatur, neglectis cauſis proximis, ut ſunt natura atque conſtitutio patris & matris, cibus, quo tempore generationis ac conceptionis uſi parentes, eorundemque imaginatio & phantaſia, aër præterea, alimenta & educatio infantis &c. ex cauſis univerſalibus, & indeterminatis de eventibus particularibus definitiſque pronunciandum eſſe? quam vanitatem Jo. Barclajus *in Argenide Lib. II.* ſatyrice perſequitur, quæ, cum ſint jucunda, non piget huc transferre. Introducit vero ille quendam ad Meleandrum Regem, contra præſentem ibi Mathematicum, ita loquen-

Refutata Genethliacorum principia.

tem: *Quidni hunc veteratorem jurgio premam, (o! Rex) qui in Te ſibi plus juris facit, quam ea ipſa, quæ mendacio præfert ſidera habeant? Quicquid enim mentiri voluerit labefactabitur aſſidua expectatione ſucceſſus animi tui quies, quam aſtrorum nulli motus potuiſſent convellere. Sic in te hic Tyrannus ſub inſontis cœli invidia regnabit, ac ceu Jovem ſe faciat, multum ſibi cenſebit te debere, ſi felicia fata exorabili ore præſagiet. Quid denique ab eo*

credis

credis audire? Ego abſque Mathematico ullo cœlo quicquid facturus ſit, dicam. Ubi ingentem chartam (non ſine ſuo riſu, ſi ſapit) multis lineis punctiſque vexaverit, tandem exitus mites & fortuna tua dignos graviſſima voce promittet. Id enim ad gratiam & lucellum eſſe non dubitat. Sed inter hæc, ad imitationem non mercenarii oris, ſupercilium ducet, perplexe cunctabitur, nunc in te, nunc in aſtra reſpiciet: addet denique formidoloſum quiddam; ambiguum tamen, & quod in varios eventus facile trahas. Hæc laboris tanti ſumma: hæc reſponſa ille vendet; quæ gratis nunc refero. Sed ceſſo hominem adoriri, quando hanc pugnam tum ſilentium tuum, Rex, tum ipſius in me obtutus efflagitat? Ais, ex aſtrorum poſitura, Mathematice, ex ordine, ex vi qua influunt ſubeuntibus lucem infantibus, vitæ atque interitus rationem diſponi; ſed fateris ea vertigine rapi cœlum, ut parvo momento ſiderum ſtatus mutetur. Si igitur celeritas quantam ægre cogitatione conceperis cœleſtia corpora avehit; ex ſtatione porro diverſa, minæ eorum aut promiſſa inflectuntur; cui hominum ſua fata certo retuleris, cum incertum ſit quo ſiderum temperamento productus ſit? Niſi credis hanc eſſe obſtetricibus curam, ut continuo ſolaria conſulant, notent diſtricte diei articulum, & naſcenti ſuas ſtellas tanquam patrimonium ſervent. Quoties matrum pericula curam hanc circumſtantibus adimunt? quoties nemo eſt quem ſuperſtitio illa tangat? Finge tamen eſſe continuo qui id curent: At ſi diu naſcitur puer; ſi, ut ſæpe ſit, manum exertam, aut capitis partem, reliquum corpus non ſequitur, quænam aſtrorum collocatio fatalis illi erit? An quæ aſtitit exeunti capiti, an quæ denique productum afflavit? Præterea cum frequenter exerrent ſolaria & pleræque machinarum, quæ horas deſignant, ex ſiccitate aut humiditate aëris amittant tenorem, unde habetis verum illud fuiſſe, & ex menſura cœli tempus quod in ortu infantium homines curioſi, aut amici, notaverint? Finge tamen in eo non errari; deprehendas utique ſtellas, quo ſitu, quo vigore fuerint, cum illi in quos inquiris naſcerentur: At unde tantum ſideribus in corpora noſtra, imo in mentes, imperium? Ex iis

ſcilicet

ſcilicet expectabo felicitatem, ex iis vitæ genus & mortis arbitrium? Num ergo qui prælium ſubeunt, ſimulque extinguuntur, omnes ſub eodem cæli ordine erant nati? Num ſi navis peritura eſt, nullos vectores accipiet, niſi quos naſcentes aſtra naufragio damnaverint? Imo ſub ſidere omni producti, coëunt in aciem, navigium onerant, & diſpares ortus una morte conjungunt: rurſusque quotquot eodem nexu aſtrorum lucem aſpiciunt, non uno fato aut vivunt aut pereunt. Regem hic vides. An omnibus illius æqualibus putas Regnum contigiſſe, vel aliquis ſaltem opes, quæ indices eſſent beatæ & opulentæ collocationis aſtrorum? imo an omnes ſupereſſe ad hunc diem? Ecce Cleobulum; ecce te. An qui cum illo nati ſunt, cum illo quoque ſapiunt, Regibusque ſunt accepti; aut qui tecum, omnes (ne quid gravius dicam) Mathematici ſunt? Quid autem cum in prædonem quis incidit? Fatale erat, inquis, ut hunc prædo obtruncaret. Num ergo eadem aſtra, quæ viatorem, dum naſceretur, ferro prædonis mancipabant, ipſi quoque prædoni diu fortaſſe antea nato, mentem vimque dederunt, ut aliquando hunc vellet & poſſet occidere? Certe enim non minus dicitis ex aſtris fieri, ut hic interficiat, quam ut iſte mactetur. Cum quis vero ædificii ruina obruitur; an quia erat in aſtris, ut eum ſua domus ſepeliret, afflictus eſt murus? Imo mehercules quia afflictus eſt murus, hunc ſubjectum moles oppreſſit. Eadem de dignitatibus ratio, ad quas per ſuffragia adſcenditur. An enim ſidera, quæ alicui naſcenti adfuerunt, & (ut vultis) promiſerunt dignitatem, aliis mortalibus potuerunt imperaſſe, qui ſub iis nati non ſunt; & ex quorum tamen ſuffragiis deſtinatæ dignitatis conſtat effectus? Hanc ego vanitatem ineptia & ſtoliditate præcipuam dicerem, niſi ſupra hæc nomina peccaret. Peſſimæ ſuperſtitionis ingenium eſt. Quo libertas enim mortalium, ſi a præſcripto ſiderum non poſſunt recedere? Curem ego valetudinem, me honores ſolicitent, vitia abjicere cogitem, animum ad virtutes appellere, ſi naſcenti dictum eſt, quid me eſſe oporteat, jacturam humanæ libertatis deploro? Etiam Deorum munus perit. Amplius thura non perdo. Deos nec timeo, nec ambio: ſi non poſſunt,

ſunt, aut nolunt, quod de me ſtatutum, inflectere. At pro naſcituris liberis ſcilicet orabimus, ut propitia aſtra habeant: Dicam quod ego in Mergania vidi. Quendam hæc ſuperſtitio agitaverat, ut nec uxoris cubiculum intraret, niſi exploratis antea aſtris. Si autem cauda Draconis implicabat ſidera, aut ea Scorpius in anguli brachiorum corrumpebat, vel omnino quid monſtri minabatur cœlum, ſolus oppido dormiebat. Quid quæris? nati ſunt ei liberi aliquot, & omnes inſani. Hæc ὡς ἐν συνόψει de Planetariorum principiis, quæ a multis Viris eruditis diligenter excuſſa ſunt, rem inprimis ſtrenue agente Joh. Pico Mirandula, in graviſſimo adverſus Aſtrologos Opere, quo tanta eos eruditione atque vehementia, totius divinationis vanitate confutata, aggreſſus eſt, ut, quod Pauli Jovii judicium, ſubtilium diſciplinarum Profeſſores a ſcribendo deterruiſſe videatur.

Joh. Pici Mirandulæ graviſſimum adverſus Aſtrologos Opus.

Atque inde, ut paucis rem complectar, colligere eſt, de Aſtrologia Judiciaria, quatenus ultra principia Aſtronomica certa & probata, Medicorumque, nautarum & agricolarum experientiam ſe diffundit, recte quondam ſenſiſſe Poëtam, dum ita canit:

De Aſtrologia Judiciaria Poetæ cujusdam.

Non habeo denique nauci Marſum augurem,
Non vicanos haruſpices, non de circo Aſtrologos,
Non Iſiacos conjectores, non interpretes ſomniorum,
Non enim ſunt ii aut certe divini, aut ſcientia:
Sed ſuperſtitioſi vates, impudentesque arioli,
Aut inutiles, aut inſani, aut quibus egeſtas imperat,
Qui ſibi quæſtus cauſa fictas ſuſcitant ſententias,
Qui ſibi ſemitam non ſapiunt, alteri monſtrant viam:
Quibus divitias pollicentur, ab his drachmam petunt:
De his divitiis ſibi deducant drachmam, reddant cætera.

Ad extremum videamus etiam, quid de hujusmodi vaticinationibus, mirus artifex Theophraſtrus Paracelſus judicet. Adſcribit ille, imitatus Jo. Picum Mirandulam eventus omnes Spiritibus malis, quos mutare hominum naturam, ac Aſtronomiæ ſe immiſcere aſſerit: quod ut demonſtret, in Libro *de Ar-*

Necnon Theophraſti Paracelſi ſententia.

te *Præſaga* ita (ingenioſe ſatis) procedit: *Homo,* inquit, *ex duabus naturis conſtat, Lymbi nempe & Animæ. Exemplo dicamus. Ponamus, hac hora, hac minuta &c. naſci infantem: Et autem temporis puncto cœli hanc illamve faciem fuiſſe. Jam judicium de Nativitate infantis tale promitur. Pono quendam ex Granata profectum, Coloniam venire & contendere Dantiſcum. Venit & ſecundus Londino, Dantiſcum commeaturus, ſed Coloniam tranſiens, & alteri illi in eodem ſeſe hoſpitio jungens. Porro in eodem diverſorio ſedeat tertius quiſpiam otioſe, ac fortuito. Hi jam tres mutuo ita conveniunt inter ſe, ut & tertius Dantiſcum proficiſci conſentiat. Sic ergo tres hi una proficiſcuntur, duobus primis tertium ducentibus, qui Colonia egredi non quidem cogitaverat, ſed ſodalitio noviter illectus eſt. Is jam, qui Coloniæ erat, naturam eam accipit, ut quo duo primi contendunt, ipſe quoque ſequatur & eo perveniat. Illi veniunt tandem Dantiſcum. Eo venit & iſte. Sic ergo duorum priorum ſors communis etiam fit tertio. Res ſimiliter ſe habet etiam in Aſtrologia Judiciaria. Si infans naſcitur, qualis qualis ſit, ipſum tranſeunt peregrinatores, & in civitatem, hoc eſt firmamentum perveniunt. Infans autem peregrinatores illos ſequitur & comitatur, licet in via media offenſos, nec tamen, quo vadat ac pergat, exploratum habet, cum in terra nunquam fuerit, nec ejus rationem vel in minimo perſpectam habeat. A peregrinatoribus ergo ſuſcipitur & ducitur. Jam qui hos novit, & quo ingenio ſint, quo & qua via pergunt, exploratum habet: is præſagire facile poteſt, quod infantem etiam eadem ſecum ducturi & pertracturi ſint. Et tantum quidem de firmamento prædici poteſt, nec plura. Cæterum fieri etiam poteſt, ut infans in alium peregrinatorem quoque incidat, ut in Parentem, Præceptorem, &c. qui infantem ad ſuum ingenium inclinet, & a peregrinatorum priorum inſti-*

Diſciplina pervertit nativitatem.

tuto retrahat. Jam natura ipſa mutat, nec ex nativitate certi quid præſagiri poteſt. Fateri namque omnes oportet, alter doctos ac doctos infantes, aliam naturam adſciſcere. Sed tamen & hoc dicendum eſt, Nativitates multas deſcribi, non ſecundum peregrinationem

ti non tantum, ſed etiam ſecundum ductorum, ut parentum & præceptorum ingenium & naturam: ubi fortunæ & infortunii ratio concurrit. Quod quidem non tam ex arte Naturæ patet, quam a Spiritibus proditur & manifeſtatur. Exemplum: naſcitur infans, hac hora. Hic elicitur judicium peregrinationum, de quo diximus, qua nempe cum miſeria & paupertate, opulentia aut honore infans ducatur, ſi ea meta ambulet. Præter hoc autem ſunt in cœlo Spiritus, qui ſeſe ſtellis immiſcent, ac ex latere ipſas ſtipant & comitantur, veluti & homo alias ſuum collateralem ſpiritum habet. Ille igitur ſpiritus, una peregrinans operam dat, ut veri ductoris loco ſe venditet, & ſic alia via infantem ducit, non quam ſtellæ inſtituerunt, ſed quam ipſe præſumpſit ſuo arbitrio. Nec enim ulla hora, aut ullo momento malus ſpiritus feriatur, verum ab ipſa illico nativitate in nos intendit, nobiſque continenter inſidiatur. Ponamus ergo, hujuſmodi ſpiritum ſe quoque inſinuaſſe, ac una cum aliis Aſcendentem factum eſſe. Jam omnino opus erit, ipſum conſiderari ſimul, cum ipſis ſtellis. In aſcendentibus enim ſunt ſpiritus, qui aleam terunt, lucrantur, ſcortantur, procantur, præliantur, pejerant, adulterant, blaſphemant, furantur, latrocinantur, prædantur, idololatriam, falſum teſtimonium, mendacia ſtruunt, novos cenſus conſtituunt, in uſuris & fœnore rabiunt &c. Ipſa namque ſtellarum natura talia hominibus non infundit, ſed Spiritus, qui nunquam feriatur. Horum ſpirituum qui naturam, conditionem, proprietatemque cognitam habet, is nativitates certo erigere, ac ad ſcopum proxime collimare poteſt. Sed ut tractatui huic Colophonem imponam, ſcire vos velim, Diabolum artem hanc compleviſſe, hoc modo. Illa primo in vero ac genuino uſu perſtitit. Cum vero nimis ſuperſtitioſe de illa homines ſentirent, cœpit & ipſe Diabolus ſtellis ſeſe immiſcere, ſuamque nequitiam inſerere, & Aſtronomiam, Aſtrologiamque latius extendere, docendo & inſtituendo homines. Ita enim ſuis aſſeclis præcepit, ſi infans tali cœli adſpectu natus prodiit, dicite, hanc ipſius ſortem, hanc fortunam fore. Et licet iſta ſtellarum quidem natura non ſit; ipſe tamen, illi me inſeram

Spiritus mali hominum naturam mutant.

Diabolus immiſcet ſe Aſtronomiæ, eamque complet.

ram infanti, ipſum moderabor ducamque, & faciam, ut pro artificibus veris habeamini. Item, ſi Mars hanc domum intrat, Luna illam, &c. ac eousque aſcendat &c. dicite, conjunctionem aut aſpectum hunc illumve facere, ut infans belligerare, furari, mentiri cogatur. Talis vero natura ſtellarum non eſt, ſed eſt ſpiritus. Et tamen hi ſuos artifices artem ita valere docuerunt. Dum enim & velint & poſſint eo malitiæ infantem deducere, ars ipſorum certa ſit. Quicquid enim eventurum prædixerunt, id confectum dat Diabolus, ne miniſtros mendaces faciat.

§. XIX.

Geomantiam omnes fere adoptant Aſtrologiæ, illamq; hujus filiam appellant.

Geomantia duplex.

Geomantiam ob parem indagandi rationem, quodque vires ejus non tam ex numero, quam motu eliciantur, omnes fere Aſtrologiæ adoptant, illamque hujus filiam perhibent & appellant. Eſt vero Geomantia duplex, altera quæ ex terræ motibus, crepitu, tumore, ſciſſura, voragine, exhalatione, aliisque ſignis futura prædicit: altera vero, quæ per Puncta vi quadam cœleſti, ut putant, in chartam projecta, & ad Figuras reducta rerum eventus prænunciat.

Varii modi projiciendi Puncta Veteribus uſitati.

Veterum aliqui Puncta illa in ſolo ſabuloſo ſeminabant, facie in Solem obverſa, adhibito baculo longo, ſolido, firmo ac tereti, ſactoque levi illius ad terram contactu. Alii ligno ſeu aſſeri politiſſimo, acus ferreæ aut ſtyli acuminati mucrone ea leviter inſpergebant; quæ alii rurſus in terra plana & compacta inſcribebant. Alii denique lapidibus ſciſſilibus ſubnigris Puncta inſculpebant, ſtylo ex ejusdem lapidis portiuncula facto, aut ferro peracuto. Cum vero in Urbibus amplis & populoſis ſemotos ejusmodi locos quærere moleſtum eſſet & incommodum, lapis Ardeſius vero Puncta non accurate ſemper reciperet, in horum locum Sapientiores chartam albam, atramentum, pennamque ad ſcribendum aptam ſubſtituerunt, eaque ratione varias difficultates ſuſtulerunt.

In divinatione per Geomantiam requiritur Ecſtaſis.

Requirunt vero Cultores in hac per Geomantiam divinatione quandam Ecſtaſin, hoc eſt abſtractionem radiorum mentis ab omnibus rebus ſive negotiis peregrinis,

grinis. Nam ut in raptu magno, inquiunt, mentis & animæ radii ſurſum ad divinam eſſentiam attolluntur, ibique aggregantur; ſic etiam in hoc raptu minori animæ humanæ radii foras emiſſi & paſſim diſperſi revocantur ad centrum ſuum, & in mentem reflectuntur; atque ita homo, qui antea propter lucis ſuæ diffuſionem erat obſcurus, jam illuminatur, fitque glorioſus per radiorum expanſorum congregationem. Secundum hoc requirunt, ut operaturus in ſumma charta ponat quæſtionem, eamque ſimplicem, manu læva chartæ impoſita, nec hinc ante finitam linearum ſedecim per puncta deſcriptionem amovenda, tantumque atramenti capiat una vice, ut omnibus lineis ſedecim projiciendis ſufficiat; tum incipiat a dextra ad lævam projectionem, lineasque in formam extremitatum digitorum, 13. minimum puncta continentes (citra id ut numerentur) componat, cum diſtantia tamen aliqua inter quaternas quasque lineas. Qua forma deſcriptis lineis conjungenda ſunt, incipiendo a parte dextra, duo & duo puncta per lineolam, idque continuandum, donec unicum, vel duo, ſi par ſit numerus, puncta remanent: ubi ex reſiduis in quavis linea punctis certæ Figuræ ducuntur & exprimuntur. Sunt illæ numero ſedecim, hoc ſequentes ordine: I. Dicitur *Acquiſitio.* II. *Amiſſio.* III. *Lætitia.* IV. *Triſtitia.* V. *Caput Draconis.* VI. *Cauda Draconis.* VII. *Albus.* VIII. *Rubeus.* IX. *Puer.* X. *Puella.* XI. *Major fortuna.* XII. *Minor fortuna.* XIII. *Populus.* XIV. *Via.* XV. *Conjunctio.* XVI. *Carcer.* Hæ Figuræ poſtremum, fabricato Schemate cœleſti, duodecim Signis Zodiaci, ſeptemque Planetis juſta methodo ſubjiciuntur, ſicque dicta Divinatio ſecundum certas Regulas perficitur & abſolvitur. Collegerunt eas varii conſcriptis ſingularibus Tractatibus, inter quos non poſtremus ille Roberti Flud alias de Fluctibus, Armigeri & Med. D. Oxonienſis *de Animæ intellectualis ſcientia ſeu Geomantia Hominibus appropriata, quorum radii intellectuales extrinſecus, hoc eſt circa negotia mundana verſantes, & e centro diſſipati in centrum recolliguntur.* Anno MDCLXXXVII. prodiit in 8vo.

Requiſita alia neceſſario obſervanda.

Nomina Figurarum.

Scriptores Geomantici.

8vo. Faſciculus Geomanticus, in quo præter memoratum Fluddii Scriptum leguntur & duo alia, quorum primum hanc faciem habet: *Opus Geomantiæ Completum*, in Libros tres diviſum, curioſis recens dedicatum ab H. de Piſis Doct. Med. Lugd. Alterum vero hanc: *Quæſtiones Geomantiæ Alfakini Arabici filii, a Platone in Latinum translatæ ex antiquo MSCpto de Anno* 1535. Fuit etiam qui Tabulas Geomanticas ex MSCpto de eodem anno, haud ita pridem publicavit primum, inſcriptas: *Liber Singularis de Tribus Ultimis*; nam ex tribus ſaltem figuris, *duobus* ſcilicet *Teſtibus* & *Judice* formatur ibi & colligitur judicium. Taceo Valent. Weigelii, aliorumque hoc in genere labores, quos omnes vincit perſpicuitate, ordine & opportunitate rerum Mr. de Peruchio, in Tract. Anno 1657. Pariſiis in 4to. vulgato: La Chiromance, la Phyſionomie & *la Geomance, avec la ſignification des Nombres, & l'uſage de la Roue de Pytagore.* Quod arcanum ut defendant æſtimatores, ad Sapient. Cap. VIII. provocare ſolent; ubi v. 8. hæc leguntur: *Si multiplicem experientiam deſiderat aliquis, hæc* (Sapientia) *novit vetera, & futura conjicit, ſcit verſutias ſermonum, & ſolutiones ænigmatum, ſigna & portenta prænoſcit, eventusque tempeſtatum ac temporum.* Sed tranſeat Ars Geomantica cui Sors Pythagorica annectitur per affinitatem, ſic dicta quod Pythagorici aſſerebant, literarum elementa certos ſuos poſſidere numeros, ex quibus per hominum nomina Propria divinabant, collectis in ſummam Cujuslibet literarum numeris, quibus collatis palmam dabant ei, cujus ſumma excesſerat, ſive de Bello, ſive de lite, ſive de Conjugio, reque alia ſimili quæſitum fuerat: eaque ratione dicunt Patroclem victum ab Hectore, hunc vero ab Achille ſuperatum, quo de pluribus Agrippa *de Vanitate Scient. & Art. Cap. XV.* Habetur, uti vidimus, & Rota Pythagorica, per numeros & literas ita diſpoſita, ut præſuppoſito certo cogitantis numero, ad cujusvis generis problemata, ſed generaliter ſaltem, & vulgari ratione reſpondeatur. Nec minus nota, inſerviens divinationibus, Rota Ægyptiorum & Hebræorum

Ars Geomantica ex Sapient. Cap. VIII. 8. ab æſtimatoribus defenſa.

Sors Pythagorica in quo conſiſtat?

Rota Pythagorica.

Rota Ægyptiorum & Hebræorum.

rum, deſcripta a Kirchero *in Oedipo Tom. II. Claſſ. XI. Cap. VII.* §. *1.* nec non Alectryomantia Græcorum, qui Circulum formare in pulvere, eumque in XXIV. partes, ſecundum Alphabetum, dividere ſolebant. Hinc ſingulis ſpatiis ac literis granum frumenti apponebant, & Gallum in medio ſiſtebant; cumque Carmina nonnulla præcinuiſſent, obſervabant ex quibus ſpatiis & elementis ſolutus Gallus caperet grana, quas literas granis orbatas conjungebant, videbantque quodnam exhiberent nomen, ex quo deinceps augurabantur. Qua ſorte uſi Libanius & Jamblichus, quis Valenti Imperatori futurus eſſet ſucceſſor, divinaturi; ubi Gallus poſitus intra Circulum, quatuor acceptis granis ſpatia literarum ϑ. ε. ο. δ. vacua reliquit, unde ſucceſſurum Valenti Theodorum collegerant: ſed aliud poſt annos aliquot eventus docuit, non Theodoro ſed Theodoſio ſedem Imperialem occupante; quam rem ita geſtam Zonoras *in Valente*, Cedrenus, Sozomenus, Socrates, aliique fide digni Scriptores confirmant. Confer *de Alectryomantia* in ſpecie Tractatum Joh. Prætorii Anno 1680. Lipſiæ in 4to editum. Cætera Divinationum artificia ut in Aſtrologia radices ſuas & fundamenta habent; ita ipſa Aſtrologica divinandi ratio in Ægypto primum excogitata, dein a Chaldæis ad Græcos derivata, ut ſcribit Plinius *Lib. XXX. Cap. I.* plurimum in toto terrarum orbe, plurimisque ſeculis valuit, „ nullo non avido futura de ſeſe ſciendi, atque ea e cœlo veriſſime „ peti credente.

Alectryomantia Græcorum.

Sæpe fallax.

Aſtrologiæ Judiciariæ origo.

§. XX.

Superſunt, de quibus dicendum ſummatim, Phyſiognomia & Chiromantia. Illi, quæ ex vultu, aliarumque partium conſtitutione colligit & ratiocinatur, eo magis a multis tribui ſolet, quod non tantum profanæ Sapientiæ Antiſtitum ſuffragio ejusdem ſuffulta ſit auctoritas: quippe ſecundum Plinium *Animi ſedes in oculis*, & Tullio *Vultus ac frons Animi eſt janua, tacentesque indices Oculi, qui voluntatem abditam, & retruſam ſignificant;*

Phyſiognomiæ non tantum profanæ Sapientiæ Antiſtitum ſuffragio; Sed & Divini Sapientis, Salomonis teſtimonio, ſuffulta auctoritas.

cant; ſed ex Divini quoque Sapientis, Salomonem puto, teſtimonio idem clarum & manifeſtum, cui Proverb. XXX. 13. ſuſpecti illi, *quorum oculi elati, & quorum palpebræ extollunt ſeſe:* ac Cap. VI. 13. *qui nictant oculis ſuis, verba faciunt pedibus ſuis, docent digitis ſuis.* Ex quo ſimul patet, quod non ex Oculis tantum; ſed ex inceſſu quoque ac totius corporis habitu de Animo divinare liceat, id quod Cap. XIX. 26. apertius indicaturus Siracides: *Ut ex aſpectu quisque cognoſcitur, ita ex vultus conjectu, inquit, cordatus intelligitur. Sinus cujusque habitus, ac rictum diducens riſio, inceſſusque hominis, quomodo ſit animatus, arguunt.* De quibus quidem characteribus, exprimentibus hominis indolem, ex ſimilitudine cum aliis animantibus judicandum nonnulli volunt, præeunte Scriptura Sacra, quæ I. Paralip. XIII. 8. facies Comitum Davidis ut *facies Leonum* deſcribit. Quod argumentum Joh. Bapt. Porta in Libro *de Phyſiognomia Hominis* ex inſtituto pertractat, comparans facies humanas cum varii generis brutorum formis, quas juxta ſe accurate exhibet & depingit. Neque vanus plane hic conatus. Si enim, quæ Ariſtotelis eſt collectio, illi qui inter certum aliquod animalis genus verſati ſunt, ex forma ut plurimum bona vel mala dignoſcere poſſunt, nempe Venator canes, Eques equos, adeo ut in tali judicio vix fallant; quidni valeat illud quoque in formis humanis? Quamvis, quod negari nequit, certiora ſint, quæ de Brutis feruntur judicia, cum illa non niſi ad naturam agant vivantque; in Hominibus vero ad formandos mores educatio & diſciplina faciat multum, unde fit ut mala ſigna interdum corrigantur vitæ bonitate, bona vero, propter inſtitutionis neglectum, facto minime reſpondeant. Fuit quondam Gregor. Nazianzenus hujus peritus artis, qui Oratione IV. in Julianum, faciem ejus, geſtus ac mores, hoc modo deſcripſit: *Fecit me Vatem geſtuum ipſius deformitas, ſiquidem optimus eſt vates qui ex conjecturis optime ratiocinatur. Neque enim boni mihi quicquam ſignificare videbantur crura minime firma, humeri, quos ſubinde agitabat & attollebat, oculus vagus & ober-*

De characteribus exprimentibus hominis indolem, ex ſimilitudine cum aliis animantibus judicandum nõnulli volunt.

Joh. Bapt. Portæ inſtitutum.

Certiora quæ de Brutis, quam quæ de Hominibus feruntur judicia.

Gregor. Nazianzeni de Juliano ex Phyſiognomicis judicium.

oberrans, ac ſurſum quiddam intuens, pedes inſtabiles & titubantes, naſo ſpirans contumeliam, vultus lineamenta ridicula idem ſignificantia, riſus protervi & exæſtuantes, nutus & renutus omni ratione carentes, ſermo hærens ſpirituque interciſus, interrogationes præcipites, & imperitæ reſponſiones, his nihilo meliores. Cui judicio reſpondet illud Martialis Lib. XII. Epigr. LIV:

Martialis de Zoilo.

Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine læſus,
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus es.

de quibus inclinationis animorum indiciis Scipio Claramontius Cæſenas Italus, in Lib. *de conjectandis cujusque moribus, & latitantibus animi* affectibus, Janus Huartus, Hiſpanus, *in Scrutinio Ingeniorum*, Edo Neuhuſius *in Theatro Ingenii Humani*, ſeu *de cognoſcenda Hominum indole, & ſecretis animi moribus*, aliique conſuli merentur. Clar. Chriſtianus Thomaſius, JCtus Halenſis, publicavit ante aliquot annos Scriptum, in quo *de Scientia cognoſcendi atque expiſcandi Arcana cordis aliorum hominum, contra voluntatem ipſorum, ex quotidiana converſatione* differit. Cujus Artificii, quod brevi temporis ſpacio ejus cupidis ſe monſtraturum promittit, neceſſitatem atque uſum exemplo Philippi Hiſpaniarum Regis, Mazarini & Richelii confirmat, quorum ultimus, teſte Auctore libri: *Eſpion du grand Seigneur*, omnia quæ evenere in toto Galliarum Regno, cognita & comperta habuit, quin cogitationes etiam & ſomnia ſingulorum Miniſtrorum. Notandum vero quod Petrus Pontius Ordin. Benedict. in Hiſpania Monachus qui Anno 1590. floruit, illo jam tempore ſimilem Artem invenerit, cujus beneficio duorum ſecreto colloquentium Sermones, aliquis in ora ipſorum, ex longinquo intuens, haud fallaci ratione intelligere poteſt; quam in peculiari libello, Madriti Anno 1620. edito, Joh. Paulus Bonnetus ſuis coloribus depinxit & expreſſit. Alioquin, quantum ad generalia Phyſiognomiæ principia, excoluerunt Scientiam illam Antiquorum plurimi, inter quos Zopyrus, Ariſtoteles, Ptolemæus, Galenus, L. Sylla, Cæſar, Dictator perpetuus & Imperator,

Chriſt. Thomaſii Scientia cognoſcendi atq; expiſcandi arcana cordis aliorum hominum.

Ars Petri Pontii, cujus beneficio duorum ſecreto colloquentium ſermones, aliquis in ora ipſorum ex longinquo intuens, intelligere poteſt.

Phyſiognomiam excoluerunt Antiquorum plurimi.

tor, quem fuiſſe in colligendis ex vultu hominum moribus feliciſſimum, nec unquam in eo judicio a vero aberraſſe nonnulli memoriæ prodiderunt. Sed quid ſentiendum de Chiromantia? Diſtinguitur ea *in Phyſicam & Aſtrologicam.*

Chiromantia Phyſica.

Illa ex Manus aſperitate vel lævitate, Linearum longitudine, brevitate, craſſitie, tenuitate & poſitu, ductibus item, permixtionibus, inciſuris, figuris, claritate, obſcuritate, ac ſimilibus affectionibus, internam corporis temperiem conjectat, animique propenſiones, vitæ brevitatem & longitudinem &c. probabiliter colligit.

Aſtrologica.

Hæc autem digitis, monticulis, ac lineis manus certos Planetas aſſignat, ab iisque rem ita dirigi pronunciat, ut aſſerere audeat, poſſe inde hominum ægritudines, infortunia, matrimonia, prolis numerum & ſexum, aliaque, quæ homini eventura ſunt, certo prænunciari.

Recepta maxime in diſtribuendis Planetarum locis, ſententia.

In cujus quidem determinandis principiis, ac diſtribuendis Planetarum locis non convenit inter Chiromantas. Recepta maxime ſententia includitur his verſiculis:

Eſt Pollex Veneris, ſed Jupiter Indice gaudet,
Saturnus Medium, Sol Medicumque tenet.
Hinc Stilbon, Minimum ferientem candida Luna
Poſſidet, in Cavea Mars ſua caſtra locat.

Sunt hæc non niſi figmenta voluntaria.

Quæ omnia non niſi figmenta voluntaria ſunt, in quibus ultra conjecturas, &, ad quam provocant, Experientiam, nihil firmi ſolidique. Si enim harum poſitionum reddere rationem velint, nonne venereas vires in Pollice, & martios influxus in Triangulo commentos dicent, quia Superioribus ita placitum? Hinc quivis videt, ſicuti Jovem aſſignarunt Indici, ita eundem Auriculari adſcribi potuiſſe.

Quoad Experimenta variant maximopere Chiromantiæ.

Quoad Experimenta variant etiam maximopere, id quod vel ex ſuſpendii ſignis colligere licet. Ita Auctor vetuſti cujusdam Codicis Chiromantici, quem Prætorius *Palmiſphium Veridici* vocat, ſubjicique prelo curavit, aſſerit quod

Signa ſuſpendii varia.

Signa ſuſpendii ſint 1. Linea arcualis, in junctura Pollicis, ab alia arcuali interciſa. 2. Forma ſphærica prope unguem Pollicis, ſi interſcin-

terſcinditur a lineola. 3. Quadrangulus in angulo ſiniſtro Trianguli. 4. quod Lineæ principales fractæ & tortuoſæ plerumque denotent mortem violentam. Quibus Joh. Riſtius addit ſignum patibuli a ſe conſpectum in Monte Mercurii hominis, cui nomen Otto Wehling/ in quem ita poëtatur:

Ich ſchweige/ was ſich ſonſt mit andern zugetragen/
Nur dieſes ſchreib' ich was erſeh'n vor wenig Tagen
An einem/ der ſein Grab hoch in den Lüfften fand/
Der hatt' ein Griechiſch π recht in der lincken Hand.

Vid. Ejus *Theatrum Poëticum p. 49.* Verum ut una hirundo non facit ver, ita unica in uno ſubjecto facta Obſervatio non poteſt ſuppeditare univerſalem propoſitionem. Et qui, quæſo, probabile, voluiſſe Deum imprimere hominibus tam patentia & aperta ſigna, ex quibus vitæ exitus, longitudo vel brevitas, aliaque bona & mala definienda; quibus ſecundum principia Chiromantica inſtitutis vaticinationibus ſi forte aliquando eventus reſpondet, mille alios contra caſus notabis & obſervabis, ubi falluntur in opinione Artifices, in erroremque inducuntur. Quadrat huc Joh. Pici Mirandulæ, contrarium Experientiæ judicium, ita argute conceptum: *Dicant mihi, qua ratione iſta moveantur, putentne omnem Artem Divinatricem veram, an multas, an potius vanas & falſas? Si multas falſas, probabo ego illas veras eodem argumento, quare interdum ſcilicet eveniat, quod prænunciaverint; Si omnes veras, pugnantia eos credere demonſtrabo, quia de iisdem rebus diverſæ artes divinatrices, idem non reſpondent. Expertus enim ego ſum ſæpe, atque centies cum ſuper eadem quæſtione figuram mihi & Geomanticam interpunxiſſem, & Aſtrologicam delineaſſem, alium mihi in notis, alium in ſideribus eventum apparuiſſe. Quod ſi quis forte non credat, experiatur ipſe, & ſuper ejusdem hominis fato conſulat Chiromantam, Aſtrologum & Geomantam, & videbit fere ſemper, non idem in manus lineis deſignari, quod vel ex notis Geomanticis, vel ex Planetis Aſtrologicis pronunciabitur,*

Chiromantiæ, Artiumq; divinatricium vanitas.

& ſi eventum rei reſpiciat, veritatem ibi magis inveniet, ubi minus ſperabit. Qua Prognoſticorum variatione inducti nonnulli in eam devenere ſententiam, Lineamenta nihil ſignificare; ſed ad eo facilius complicandam & dilatandam manum a natura eſſe ordinata: quæ plicaturæ licet eædem ſint in omnibus quoad ſubſtantiam, non ſequitur tamen inde, ipſis Lineas eodem ſemper modo ſe habere debere; ſed variant illæ non ſecus, ac ſi diverſæ magnitudinis, duritiei àc mollitiei chartæ comprimuntur & complicantur. Quod reſtat, floruit illa fallendi, ſeu ex manibus divinandi ratio longo tempore, Juvenalis ævo *Sat. VI.* circa fin. ſcribentis:

Lineamenta manuum nihil ſignificant.

Chiromantiæ origo & progreſſus.

- - - - frontemque manumque
Præbebit Vati,

frequentata. Dehinc derivata ac propagata in colluviem hominum Cingaros, qui ex variis nationibus collecti Chiromantiam cum cæteris impoſturis ſuis furtis, rapinis, & mendicationibus conjungunt, omnesque fere regiones, (ruſticis inprimis moleſti, dum ubi foris hi laborant in agris, illi ſpoliis invigilant caſularum,) perreptant & pervagantur.

Cingarorum inſtitutum.

§. XXI.

Relictis contemplationibus Aſtrologico-Magicis, inſpiciemus porro Experimenta hoc ſeculo circa AEREM facta & tentata, quibus Antiquitas pariter præluſit. Primoque occurrit loco *Tuba Stentorea ſeu Acuſtica*, cujus uſus eſt, ut vox longius emitti, ac alter cum altero ex longis intervallis colloqui poſſit. Auctor hujus inſtrumenti perhibetur Samuel Morlandus, Eques Anglus, qui, quod jam dudum animo conceperat, ipſo opere Anno M DC LXX. artificium exhibuit. Ac prima quidem, quam confecit, Tuba (prouti ortum & progreſſus inventi hujus Clar. Sturmius *Parte II. Collegii Experiment. Tentam. VIII. p.* 1*12. ſeq.* deſcribit) vitrea fuit, duos pedes & octo digitos longa, aperturæ maximæ habens diametrum undecim digitorum, anguſtioris autem,

Tubæ Stentoreæ ſeu Acuſticæ auctor Samuel Morlandus.

Confecit eam primum ex vitro.

autem, quæ ori admovetur, duorum cum dimidio. Quam ipſam cum ad notabile locorum intervallum transferre loquentis vocem comperiſſet, mox aliam ex ære parari fecit, quatuor circiter pedes ac dimidium longam, apertura extima duodecim, ac orificio duorum digitorum, hac vice ſuperaddita intra cavitatem orificii valvulam coriaceam, quæ antrorſum ſeſe adaperiens vocem facile transmittebat, retrorſum autem ſtatim occluſa non patiebatur immiſſæ vocis quicquam retroflecti, quod alioqui non ſine magna vocis imminutione futurum judicaverat. Hujus ſecundæ Tubæ efficaciam Rex ipſe cum Principe Roberto, & Aulicis primariis compluribus experti ſunt, ex intervallo 850. virgarum ſive ulnarum Anglicarum h. e. (cum virga una æquetur 3. pedibus) 2550. pedum, verba ſingula loquentis per eam Morlandi, tametſi ventum haberet ſibi tum contrarium diſtincte percipientes. Quo tam felici ſucceſſu excitatus Morlandus, tertiam Tubam e cupro paravit, more vulgarium flexam, ac ultra pedes ſedecim octo digitos longam, diametro 19. digitorum hiantem, orificii vero ſolitam aperturam 2. dig. ſervantem; ac deinceps etiam quartam ſimilis inflexæ formæ, ſed majorem, longam quippe circiter 21. pedes, ac diametrum aperturæ maximæ pedd. duorum habentem, orificii autem digitorum duorum cum quadrante. Quarum majorum Tubarum (fecerat enim adhuc alias, non inflexas ex eadem materia, unam 21. digg. in diametro aperturæ, alteram non niſi $10\frac{1}{2}$, cum utrarumque longitudo eſſet 5. pedd. 6. dig. orificium autem illius 2. digitorum, hujus non niſi 1. dig. & 2. linearum) virtutem & efficaciam juſſu regio Franciſcus Digbæus, Caſtelli Deal Præfectus, experimento tergemino probavit, qui in literis ſuis ad Arlingtonem Secretarium ſtatus d. 14. Octobr. Ann. 1671. teſtatus eſt, ſe prima vice e Caſtello Deal, & alio Waumer, intervallo I. circiter mill. Angl. (quod mill. German. quadrantem paulum ſuperat) harum Tubarum ope colloquentium mutuas voces diſtinctiſſime percepiſſe, tametſi

mox ex ære.

poſtea e cupro.

tametſi ventum e transverſo adflantem, & fluctuum marinorum ſtrepitum, haud parum adverſantes inſtituto ſuo habuiſſent; ſecunda autem, tertiaque vice ex eodem Caſtello Deal usque ad ſtationem navium Regiarum, intercapedine duorum vel trium mill. Anglicanorum vocem claram delatam eſſe. Quibus ita feliciter peractis, ubi rei novæ fama, & Morlandi narratio ad exterorum aures oculosque pervenit, curioſa paſſim ingenia, Ciampini Romæ, Denis & Caſſegrain in Gallia, anno proxime ſequenti ejus experimenta ceperunt & paulo poſt Norimbergæ Bracteatores etiam hujusmodi tubas e laminis ferreis tenuioribus, ſtanno obductis, & felici quidem ſucceſſu concinnarunt. Inprimis autem (quod Problema Morlandus eruditis reſolvendum propoſuerat) in accuratioribus, & efficaciæ huic augendæ accommodatioribus dimenſionibus & proportionibus longitudinis, aperturæ, hujusque gradatim ſuccedentium incrementorum &c. demonſtrandis Viri docti deſudarunt ejusque rei ſpecimen egregium Dn. Caſſegrain *in memoriali IX. Dn. Dionyſii* edidit, qui ipſe quoque proportionis aptioris interventu ſe id obtinuiſſe teſtatur, ut fabrefacta Pariſiis tuba 5 pedes longa vocem eandem, eodem tenore emiſſam efferret longius, quam alia ex Anglia 7. pedd. Atque hæc ſunt, quæ de ortu & incrementis hujus inventi l. c. Cl. Sturmius diſſerit, qui tubam ipſe ex optimo cupro præparari juſſit, cujus virtutem Ao. 1681. d. 13. Auguſti primum probavit, dum ſcilicet filii ſui annos tum nati duodecim ex obſervatorio loquentis verba conſtitutus in campo ad 2000. circiter paſſuum vulgarium intervallum percipere potuit. Recenſetque ibi Experimenta alia facta per Tubam chartaceam ejusdem prorſus cum cuprea formæ & magnitudinis; quod papyraceum organum viribus ſuis ceſſiſſe quidem cupreo, ait, haud tamen adeo ingenti differentia. Sed quod notandum, hujus quoque Inventi extant apud veteres veſtigia. Habuit enim Alexander Magnus certum cornu, tam intenſi ſoni, ut illo totum exercitum, quantumvis diſperſum, convocatum ita præſentem ſtiterit, ac ſi ſingulis

Experimenta Tubæ hujus.

Tuba chartacea.

Hujus quoque inventi habentur veſtigia quædam apud veteres.

Alexandri M. cornu.

gulis præſens loqueretur. Cujus Diameter fuit quinque cubitorum, ſonusque ad centum ſtadia perceptus, quo de *in Arte Magna Lucis & Umbræ Lib. II. Part. I. p.* 140. Athanaſius Kircherus videatur, qui ex antiquiſſimo Codice Vaticano Libri *de Secretis Ariſtotelis ad Alexandrum* externam cornu illius formam expreſſit. Quod inſtrumentum ut Dn. Sturmius exiſtimat, etſi non tam loquendo quam buccinando inſerviverit, anſam tamen dare potuit ad excogitandum ſimile quoddam, aptum futurum colloquiis per locorum intervalla inſtituendis. Neque etiam abhorret multum Tuba noſtra Stentorea a forma Buccinæ Incolarum Iſpahan, quam Jurgen Anderſen & Volquard Iverſen *Itinerar. Orient. Lib. III. Cap. XV.* ita deſcribunt: Die Trompeten / welche die Trompeter in Iſpahan gebrauchen / ſind faſt in Form einer Schalmeyen von Kupfer zwey Ellen lang/das unterſte Loch an denſelben als eine gemeine Zinn-Schüſſel bey uns breit. Aus welchem Inſtrument ſie vielmehr brüllen als blaſen. Man nennet ſie Kerrenai.

Buccina Incolarum Iſpahan.

Ne vero quis putet auditorium hoc artificium exiguos, aut fere nullos præbere uſus, occupatus fuit ipſe Auctor Morlandus in recenſendis, quæ capere inde licet, emolumentis. Ac primum quidem ſiſtit ob oculos uſum ejus maritimum, eo directum, ut in tenebris, procellis ac tempeſtatibus navigia, ad vocis ordinariæ audiendum ſonum appropinquare non auſa, mutuo ſe alloquio, conſilioque juvare poſſint. Quin in una eademque navi ad gubernandos remiges, & excipienda tanto diſtinctius naucleri mandata utiliſſimũ quoq; hoc organum eſſe aſſerit; hinc curaſſe quoq; Regem Angliæ inſtrui ſingula navigia ſua tuba mediocris magnitudinis. Poſſe etiam Præfectũ claſſis hoc adminiculo transmittere juſſa ſua ad ſparſas paſſim naves, ac lembis emiſſariis ſuperſedere. E caſtello quoq; transferri poſſe mandata, moras non ferentia, ad ſtationem navium, & quidẽ, ubi ſecreto conſilio opus, terminis obſcuris ac ſolis interloquentibus ex pacto notis. Dehinc & Terra in obſidionibus urbium ac munimentorum tam obſeſſis quam obſidentibus multum inde commodi exſpectandum eſſe, ut

Uſus hujus auditorii artificii terra, marique.

ut hi non militibus tantum ſupra muros ac propugnacula, ſed etiam incolis urbium incutere metum poſſint, eosque ad deditionem commovere; illis vero integrum ſit agere aut cum vicinis caſtellis, aut cum inſidiis vel exploratoribus alicubi foris abſconditis, de ſubſidii neceſſitate, tempore, modo, aliisque momentis. Nec minus Ducem aut Imperatorem bellicum excitare exercitum, quantumvis magnum, ad faciendum officium, eosque qui operariis præſunt in vaſto quodam munitionis aut alterius molitionis opere, intelligi facile ab omnibus poſſe, & ex uno eodemque loco juſſa dare, ac penſa diſtribuere. Hæc & alia conſilia ſuppeditavit Morlandus, quibus novam aliquam utilitatem, laudatus Sturmius ſubjungit, qui experientiam teſtari tradit, Tubam ejusmodi valide juvare auditum, dum quos ipſe ſonos vocesque propter locorum diſtantiam vix percipere potuit, admota inſtrumenti hujus orificio anguſtori aure diſtinctiſſime intellexit, & quemvis inſuper vel leniſſime etiam ſpirantis auræ ſtrepitum ſenſit & percepit. Deceptores vero illos eſſe ait, qui rerum harum ignaris perſuadere nituntur, ita licere per tubas ejusmodi ad loca disſita vocem emittere, ut alii propiores ac intermedii nihil ejus percipiant; qua ratione (ut ipſe narrat in libello ſuo: Närriſche Weißheit / und weiſe Narrheit p. 27.) ingenioſus alias Joh. Joachimus Becherus Norimbergæ imponi ſibi paſſus eſt. Sonorum enim omnium, ex generaliſſima ratione motus violenti, commune eſt attributum, ut non eminus ſolum, ſed cominus etiam, tam in ſpatiis intermediis, quam ſitis quoque ad latera audiantur, & quidem eo ſemper clarius, quo propiore loco auditor fuerit conſtitutus.

Tuba ejusmodi juvat valide auditum,

Non poteſt ita per tubam emitti vox ad loca disſita, ut alii intermedii nihil ejus percipiant.

§. XXII.

Cum ſonus in aëre recipiatur, ab eoque vehatur ac propagetur: nonnulla huc pertinentia adjicienda adhuc. Inter ea *Loquela*, quæ dependet ab exſpiratione ſeu expulſione aëris ex pulmonibus, cujus inſtrumentum neceſſarium, ſi naturaliter rem conſideres,

Loquela dependet ab expulſione aëris ex pulmonibus.

ſideres, Lingua eſt. Habentur equidem in primis Chriſtianæ Eccleſiæ ſeculis exempla eorum qui abſciſsis radicitus linguis expedite locuti ſunt, non dignati confutare lingua Hæreticos, qui tot blaſphemias contra Deum, Verbumque incarnatum impudentisſima lingua effutiebant; ſed factum id per miraculum; quod imitatus nimia infernalis Diabolus, per varias corporis humani partes, per locaque impura, ipſaque pudenda, ut decet impudicum ſpiritum, voces emiſit, unde natum nomen: *ἐγγαστρῖται* vel *ἐγγαστρίμυθοι*. Sed quid ſentiendum de Puero illo Gallo, qui locutus ſine lingua, de quo Anno 1630. Salamurii peculiaris Tractatus, verſus a Carolo Raygero M. D. e Gallica in Latinam linguam, hoc titulo prodiit: Jacobi Rolandi, de Belebad Chirurgi Salamurienſis *Agloſſoſtomographia, ſive Deſcriptio oris ſine lingua, quod perfecte loquitur, & reliquas ſuas functiones naturaliter exercet.* Puer, de quo ibi ſermo, vocatus Petrus Durandus, natus fuit Andrea Durando & Margaretha Sale ruſticis inhabitatoribus Pagi de la Rangeziere, ſub Parochia S. Georgii, ad montem acutum in Prætorio inferiori, qui quinto vel ſexto ætatis anno correptus variolis perdidit linguam, quam gangræna & putredine corruptam (quod in hoc morbo, ubi ægrotus negligitur, nec medicamentis neceſſariis rite juvatur, tam ob ſepticam veneni naturam, quam ob calidam, humidam & laxam linguæ conſtitutionem facile fieri ſolet) per partes exſpuit totam, ne ullo quidem ejus ſuperſtite veſtigio. Quo tamen non obſtante quinque actiones linguæ competentes perfecte exercuit, quæ ſunt loqui, guſtare, exſpuere, aſſumpta in ore colligere, & deglutire. Quippe Os hoc lingua deſtitutum, ejus in locum noviter aliam acquiſivit conformationem, mirabili plane naturæ prudentia, quæ, ferente ita occaſione, benignam matrem erga liberos ſuos nunquam non ſeſe exhibet. Eſt ſane hæc digna admiratione Hiſtoria, de qua memoratus Rolandus ita ratiocinatur: *Quod hic Os noſtrum elingue tam bene loquatur, cauſa eſt, quod foramen Laryngis valde exiguum, & ovale, quod Uvula ipſum claudens*

Sunt qui abſciſſis radicitus linguis expedite locuti ſunt.

Ventriloqui.

Jacobi Rolandi, Agloſſoſtomographia.

Deſcriptio pueri locuti ſine lingua.

Cauſæ factum explicantes.

dens ex parte longa, quod parvum iſtud corpus carnoſum, reliquæ videlicet linguæ, inſletur in medio verſus palatum, quod dentes ſint inverſi & longi introrſum, quod labia habeant motum liberum, quod muſculi buccinatores inter dentes molares facile ſe contrahant, quod Saliva inveniatur copioſa, tandem quod omnes partes voci & loquelæ neceſſariæ ſint diſpoſitæ ad loquendum, ob defectum linguæ. Per foramen Ovale Uvula ſecundum longitudinem dónatum fit vox, dum pulmones attrahunt & repellunt aërem, ut videre eſt in lingula Tibiæ Gingrinæ, aut Utriculi. Per inſlationem parvi iſtius corporis carnoſi (quod cum lingua ranæ comparari poſſet, niſi alligatum per duas extremitates) per motum labiorum, per retractionem buccinatorum, per tremulum motum uvulæ, per commotionem maxillæ inferioris, aër rumpitur, prout neceſſarium eſt ad articulandam vocem, & formandam loquelam. Per dentium inverſionem, per palati depresſionem, amygdalarum magnitudinem, buccinatorum contractionem, abundantiam ſalivæ, oris capacitatem retracta eſt, quantum opus ad determinandum ſonum. Et per continuum loquendi exercitium in tenera iſta ætate, partes etiam teneræ aptæ redditæ ad loquendum, quemadmodum fit apud omnes nationes diverſa habentes idiomata. Quod probari poteſt peregrinis Dialectis, quæ nonnullis ſubinde adhærent, quando aliam quam vernaculam addiſcunt, licet illam perfecte ſciant, & per ſeculum exerceant. Ita facile eſt formare partes ad voluntatem noſtram, ceu mores in tenera juventute, & difficile mutare, quando in conſuetudinem abivere, ſive bonam, ſive malam. Sunt hæc credenda Auctori, tanquam teſti oculato, ſecus ac ea Plinio, *Lib. VI. Hiſt. Nat. Cap. XXX.* tradenti, eſſe ab Orientis parte intima Gentes ſine naribus, æquali totius corporis planicie, alias ſuperiore labro orbas, alias ſine Linguis. Sed mittamus hæc, ac de *Mutorum inſtitutione* nonnulla in medium proferamus. Notum eſt, quod qui ab ortu ſurdi exiſtunt, ut ſermonem audiverunt nunquam, ita nec efformare orationem queant, adeoque muti ſint. Cui defectui aliquot Viri eruditi diverſo inſtituto mederi conati fuerunt.

Plinii relatio de Gentibus ſine Linguis.

Inſtitutio Mutorum.

fuerunt. Joan. Conrad. Amman Med. D. publicavit Anno 1692. ſcriptum, cui titulus: *Surdus loquens, ſeu Methodus, qua, qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere poſſit*, quam Artem ſuam Parte III. fuſe lateque deſcripſit. Ante eum alii ſimilem ingreſſi viam, ut Georg. Sibſcota in Lib. Anglicano Anno 1670. Londini edito: *Deaf and Dumb mans Diſcourſe, or concerning thoſe, who are born Deaf and Dumb*, cui ſubjuncta Diſſertatio: *de ratione loquelæ creaturarum inanimatarum*. Wilh. Holderus, Anglus, in Tractatione *de Informatione Muti & Surdi* addita libro ejus: *de Elementis Loquelæ*, Anno 1669. vulgato. Joh. Walliſius, Cantianus, in Epiſtola: *de Loquela Muto & Surdo reddita*, qui ſe quinque ſurdos linguam Anglicanam edocuiſſe gloriatur. Quo & exemplum Principis cujusdam Sabaudiæ pertinet, qui adeo ſurdus fuit, ut ſi tormentum majus ad aures ejus exoneraretur, nullum ejus perciperet ſonitum; at informatus ab Hiſpano quodam, vernaculæ ſuæ ignarus, linguam Hiſpanicam optime didicit. Nec latet in occulto conatus F. M. B. ab Helmont, quem *in Alphabeto Naturali Hebraico* detexit, exhibita Methodo, ſecundum quam, qui Surdi nati ſunt, ita erudiri poſſunt, ut non alios ſaltem loquentes intelligant, ſed ipſi quoque ad ſermonis uſum perveniant. Quem ductum longe felicius ſuccedere in Oriente, quam circa Septentrionem arbitratur: Ibi enim, inquit, homines, „ quaſi copioſiori indigerent anhelitu, aperto ore, & patentis-„ ſimo gutture tanquam ex ipſo pectore proloquuntur, ut omnes„ linguæ commotiones facillime obſervari queant; hic vero lo-„ corum, præſertim in Anglia, tractibusque vicinioribus paulu-„ lum, ſaltem aperto ore vix labia moventur. Concluditque:„ Si fieri poteſt, ut quis ex varie depictis in picta quadam Pandura„ digitis fidibus canere, ex depictis vario ordine & ſitu pedibus ar-„ tem ſaltatoriam exercere, ex depictis vario gyro vexillorum„ flexibus vexilla vibrare diſcat; ſi ex pictura ars Haſtiludiorum, „ tractandorumque Sclopetorum; ſi ars ſtructoria denique, &„ ſimiles aliæ hoc modo addiſci queunt, quid ni etiam ex varie fi-„

Joan. Conrad. Ammani Scriptum surdus loquens, &c.

Ante eum ſimilem ingreſſi viam Georg. Sibſcota.

VVilh. Holderus.

Joh. VValliſius.

Hiſpanus quidam,

F. M. B. ab Helmont Alphabetum naturale Hebraicum.

„guratis Linguæ motibus loquelam aliquis docere atque diſcere „poſſet? Cujus rei Experimentum in ſurdo quodam Muſico ſe feciſſe ait, qui & viſum debilem habuit, & membrorum tremore ſimul laboravit, quem trium hebdomadarum ſpatio eo perduxit, ut reſponderet ad omnia, quæ quis tarde, apertoque ore cum ipſo colloqueretur. Quin idem deinceps proprio marte Linguam Hebræam, conferendo Textum originalem cum Germa. Verſione, brevi admodum tempore didicit, in eaque, accedente exercitio, ita profecit, ut totam Scripturam Hebraicā intellexerit.

Petri Pontii artificium a Joh. Paulo Bonneto peculiari ſcripto comprehenſum.

De Petri Pontii, Benedictini Monachi, Artificio, quod Jo. Paulus Bonnetus, (qui Hiſpan. Regi a tormentariæ rei miniſterio fuit) Madriti Anno 1620. peculiari Scripto comprehendit: *Reduction de las lettras y arte para enſenar a ablar los mudos*, i. e. *Reductio literarum, & Ars informandi mutos*, ſupra diximus.

Arcanum illud non præſenti demum excogitatum ſeculo.

Non eſſe vero Arcanum illud præſenti demum excogitatum ſeculo B. Morhofius *Polyhiſt. Liter.ar. Lib. II. Cap. III.* ex Rudolpho Agricola colligit, qui *Lib. IX. de Invent. Cap. ult.* vidiſſe ſe teſtatur Surdum a primis vitæ annis, &, quod conſequens eſt, mutum; didiciſſe tamen, ut quæcunque ſcriberet, aliquis intelligeret, & ipſe quoque, tanquam loqui ſciret, omnia mentis ſuæ cogitata perſcribere poſſet. Quod etſi in dubium vocare videtur Ludov. Vives *Lib. II. de Anima, Cap. de diſcendi ratione*, nullam tamen ejus cauſam habuit, præſertim cum fide dignus teſtis & αὐτόπτης fuerit Agricola. Quemadmodum vero, quod hic addo, hominum induſtria inventum eſt Alphabetum, quo Muti videntes literarum figuras loquuntur & percipiunt; ita pari ratione effictum Alphabetum, quo ſe non videntes ſine vocibus intelligunt, pulſantes parietes, ac numerantes pulſus ad Alphabeti literarum numerum, quos conjungentes Syllabas formant & componunt.

Effictum Alphabetum, quo ſe non videntes ſine vocibus intelligunt.

§. XXIII.

Variæ percipiendo ſono inſervientes inventiones.

Secundum hæc, non deſunt variæ percipiendo ſono inſervientes Inventiones. Qui difficulter audiunt, ſolent auri applicare

plicare tubam, per quam transmiſſæ adſtantis voces intelliguntur. Quo uſus adminiculo Poëta ac JCtus Jo. Baptiſta Lallius, Nurſinus, qui, referente Jano Nicio Erythræo *Pinacoth. I. pag. 131.* ab anno ætatis ſuæ quadrageſimo cœpit audiendi facultate carere, eoque proceſſit, ut neceſſe haberet parva tuba, ex argento facta, auribus admota, loquentium voces excipere. Quod Inſtrumentum a Galeno jam celebratum, & ad Aſclepiadis mentem exactum eſſe D. Georg. Hieron. Velſchius *in Not. ad Epiſagmat. Obſervat. Med. p. 26.* declarat. Simileque ad percipiendum eo acutius ex argento vel cupro in hodiernum diem fabricant Hiſpani, idq; laborantes ex auditu ſecum geſtant, ut myopes ocularia; quod referente Wolfgango Hœfero, teſte oculato, *Tom. I. Hercul. Med. Lib. I. Cap. IX. p. 55.* inſtar infundibuli eſt, cujus pars amplior loquentibus, anguſtior autem vocem haurientis auribus objicitur. Huc referenda pariter Obſervatio, qua ſonus in os ingreſſus pertingere ad aurium intima experiendo cognoſcitur, Surdaſtrisque ſubvenitur. Cujus rei geminum exemplum Collega Honoratiſſ. Dn. D. Schelhammerus in Tractatu *de Auditu* recenſet, alterum de homine, quem ipſe vidit, qui in virili demum ætate obſurduerat, ut nihil auribus perciperet, per os vero & dentes ſonum capiebat. Teſtudinem enim pariter ac cymbalum quod Itali, nos autem Inſtrumentum generali nomine appellamus, ſcitiſſime pulſabat, atque etiam chordas in ſonum quemlibet ſuum perfacile adaptabat, non horum modo, ſed quorumcunque inſtrumentorum, mediante baculo, cujus alterum extremum dentibus prehendebat, alterum illi inſtrumenti parti, cui chordæ ultimo incumbunt, applicabat, & ſic ſonos diſtinctiſſime percipiebat. Exemplum poſterius Idem ex Cabrolio adducit, qui ſibi quendam Architectum oſtenſum eſſe ait, nihil quicquam percipientem auribus: percipiebat autem recte, ſi quis alias ore ejus aperto voces edebat. Sunt etiam, (quod indicatum ſupra) qui Oculis perceperunt ſonum, vocesque intellexerunt; id quod variis Experimentis Scriptores comprobant,

Tuba auri admota.

Inventi hujus antiquitas.

Infundibulum acuſticum Hiſpanicum.

Sonus in os ingreſſus pertingit ad aurium intima.

Sunt etiam qui Oculis perceperunt ſonum, voces, intellexerunt.

probant, narrante inter alios Nicolao Tulpio *Lib. IV. Obſervat. Medicar. Cap. XVIII.* de homine ſibi non ignoto, cui Simoni Diderico nomen, quod is ex edito Templi culmine prolapſus primum difficulter audire cœperit, poſtea culpa cujusdam Agyrtæ omni hujus ſenſus uſu privatus, ex motu labiorum diligenter obſervato, notitiam verborum ſibi acquiſiverit tam accuratam, ut etiam in ſuprema ædium contignatione conſtitutus verba, quæ in platea fiebant, perinde intellexerit, ac ſi coram ibidem adfuiſſet. Hinc, habita concione, domum reverſus accurate omnia uxori referebat, de quibus e ſuggeſtu factus erat ſermo. Et Petrus Borellus *Hiſtor. & Obſervat. Medico-Phyſicarum Cent. IV. Obſervat. XXIII.* memorat, quod Nauta quidam ex pago Vallenſi Xantonum, qui morbi vi anno ætatis ſuæ quinto omni auditu & loquela privatus, ſubmiſſa voce loquentes, quin labia ſolum moventes nullo emiſſo ſono, quam optime intellexerit. Taceo exempla alia a Cl. Jo. Andr. Schmidt in Diſſertatione: *Surdus de Sono judicans* collecta & enarrata, quæ magnam arguunt virtutem atque ſolicitudinem, a Creatore omnium rerum providæ Matri Naturæ multo benigniſſime attributam: de cujus miranda compenſatione defectuum corporis, ſagacitate ingenii atque ſolertia quadam, vide poſt alios diſſerentem Philippum Camerarium *Horarum Subciſiv. Centur. I. Cap. XXXVII. & Cent. III. Cap. LXXX.* modoque allegatum Dn. Jo. Andr. Schmidt in alia Diſſertatione, cui titulus: *Cæcus de colore judicans.* Sed revertendum ad Sonum, qui reflexus, ac notabiliter repercuſſus peculiari vocabulo *Echo* appellatur, quæ quomodo producatur, Phyſici prolixe exponunt. Nos, miſſis illis, de Modo audiendi compoſito pauca ſaltem adjiciemus. Kircherus deſcribit prolixe *in Muſurgia* ſua *Lib. IX. Part. IV. Cap. IV. p. 292. ſeq.* ſtructuram Palatii Mathematici in cujus uno conclavi omnia audiri poſſent, quæ in omnibus, aut plerisque reliquis Cameris homines inter ſe colloquuntur. Conſtitutus in itinere ipſe obſervavi variis in Arcibus fornices ita adornatos, ut ſtantes in angulis oppoſitis conſa-

Naturæ miranda compenſatio defectuum corporis.

Quomodo producatur Echo?

Structura Palatii Mathematici.

Conclavia dicta germanice Ech[illegible] Ge-wölber.

confabulari poſſint, nullum interea ſonum percipientibus iis, qui in eodem conclavi obambulant. Cui ſimile quid de Templo aliquo in Comitatu Angliæ Glocceſtrienſi Thomas Rivius *Lib. I. Hiſtor. Naval.* his verbis narrat: *In Eccleſia Cathedrali Glocceſtrenſi notiſſima apud nos res eſt, & mihi ipſi experiendo compertiſſima, eſſe locum vocalem, quem clauſtrum ſuſurrans vocant; in quo ſi quis vocem leniſſimo ſpiritu, & tenuiſſimo ſuſurro emiſerit, longe inde ſonus, iſque articulatiſſimus, & perceptu faciliimus perfertur.* Plura exempla l. c. Kircherus allegat, depingens juxta Auriculam Dionyſii Tyranni Syracuſis in Sicilia hodieque ſupereſtitem atque ita fabricatam, ut loquela emiſſa edat ſonum multiplicatum. *De hac,* inquit, *Auricula cum multa partim ex Auctoribus, partim relatione aliorum inaudiviſſem, ejus ſcrutinium Anno 1638. cum Syracuſis eſſem, aggreſſus, cauſas ejus tandem detexi. Ita autem, juxta deſcriptionem Mirabellæ in Ichnographia ſua Syracuſana ſe habet fabrica: Locus eſt extra muros urbis Syracuſanæ, qui carcer Dionyſii paſſim dicitur; & qui bene conſiderat artificium & induſtriam, qua locum hunc Tyrannus eſt architectatus, videbit, aliam cauſam hujus fabricæ non fuiſſe, niſi ut captivi, qui incluſi ibidem tenebantur, ne quidem ſpirare poſſent, quin a cuſtode carceris audirentur. Fuit autem a Tyranno in formam auris ad naturæ exemplar ſingulari ingenio & induſtria conſtructa. Exciſa eſt ex vivo ſaxo &c. quæ cochleato ductu in anguſtum canalem deſinens, cubiculo cuſtodis carceris ſpeluncæ ſupra poſito inſinuabatur. Fiebat itaque, ut omnis vel minimus ſtrepitus aut ſubmurmuratio cochleatum opus ingreſſa in cubiculum derivaretur cuſtodis, ubi quælibet ſubmiſſe prolata, ac ſi præſentia fuiſſent, percipiebantur. Hodie muro obturato canali voces immurmuratæ in pulcherrimam ac mirificam Echo degenerant, unde & vulgo dicitur la Grotta della favella. Voces enim non ſicut reliquæ echo, reddit æquales, ſed ſubmiſſam vocem in clamorem extollit, exſcreationis ſonus tonitru exhibet, percuſſio pallii manu plana facta, tormenti exploſio videri poſſet; imo non vocem tantum intendit, ſed aliquoties repetit.*

Auricula Dionyſii Tyranni.

Ejus deſcriptio.

Quæ

Quæ ipſa Carceris ſtructura argumento utique eſſe poteſt, non abludere a vero teſtimonium Polybii ſcribentis: Fuiſſe Dionyſium ſolertiſſimum, & cum judicio crudelem.

§. XXIV.

Muſicæ origo ac progreſſus.

Ars quæ verſatur circa qualitatem Soni, Muſica vocatur. Hæc ut a primis ante diluvium hominibus inventionis ſuæ originem habuit, quod prolixe probat Kircherus *Muſurgiæ Lib. II. Cap. I. & Oedipi Ægypt. Tom. II. Claſſ. VII. Sect. III. Cap. I;* ita poſt diluvium deperditam Ægyptii inſtaurarunt denuo, a quibus ea ad Græcos, ab hisque ad Latinos traducta, & apud utroſque paulatim exculta, maximis tandem auctibus crevit & cumulata eſt.

Muſica Hebræorum.

Viguitque eadem quondam, Davidis præſertim & Salomonis Regum temporibus, apud Hebræos, de quorum Muſica tam Vocali quam Inſtrumentali Salomon van Till, V. D. Miniſter, & Scholæ Dordracenæ Profeſſor in Tractatu Anno 1692. lingua Belgica hoc titulo edito: *Dig-Sang-en Speel-konſt soo der Ouden, als byſonder der Hebreen* &c. ex inſtituto egit.

Græcorum.

Græcorum quoque Muſica initio valde anguſta erat & obſcura, de qua optime meritus Cl. Jo. Wallis, quando in Appendice ad Claudii Ptolemæi Harmonicorum Libros III, ex undecim Cod. MSS. Oxonii A. 1682. a ſe editos *Veterum Harmonicam cum hodierna* comparavit, & quæ apud Veteres Muſicos, Ariſtoxenum, Euclidem, Nicomachum, Alypium, Gaudentium, Bacchium, Ariſtidem, Quintilianum, Martianum Capellam, (a Meibomio editos) Ptolemæum item aliosque ſparſim occurrunt, ita ordine congeſſit, ut uno velut intuitu, quæ fuerit Harmonica Veterum, perſpiciatur.

Veterum Harmonicæ cum hodierna comparatio.

Ars canendi ex Avium concentu primum exorta.

Ad ipſam canendi Artem quod attinet, videtur ea ex Avium concentu, quem imitati fuerunt homines, primum exorta.

Muſica Animalis Americani, Haut appellati.

Recordor hic Animalis Americani, quod *Haut*, ſive a tarditate *Pigritiam* appellant, cujus Vox *ha, ha, ha,* interrupto intervallo unius ſuſpirii ſeu ſemipauſæ, ut Muſici loquuntur, per ſex gradus Muſicos aſcendendo deſcendendoque, Tyrones intonantes prima Muſicæ elementa,

mento, *Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La* ; *La, Sol, Fa, Mi, Re, Ut*, ita referre dicitur, ut Hiſpani, dum primo oras illas tenerent, noctuque (eo enim tempore canit ſolum)', hujusmodi vocem perciperent, homines Muſicæ præceptis imbutos ſe audire arbitrarentur. Quod ſi verum, quis neget latere Muſicæ rudimenta atque fundamenta in Natura, quam Ars demum imitatur, exculta inſigniter a Guidone Aretino, Seculi XI. Monacho, qui, referente Albert. Crantzio *Metropoleos Lib. IV. Cap. XVIII.* multas luſtrans Provincias, corruptam & adulteratam Muſicam emendavit, & per flexuras articulorum in manibus cantum diſcernere docuit. Idem præterea ex verſibus Hymni in memoriam Johannis Baptiſtæ conditi (qui ad raucitatem pellendam adhibebatur olim, cum Johannes Baptiſta, dictus Vox clamantis, clamantium & canentium in Cœnobiis tutelaris Deus pontificia ſuperſtitione crederetur UT RE MI FA SOL LA hoc modo ingenioſe deſumpſiſſe perhibetur:

Guido Aretinus corrector & emendator Muſicæ.

UT queant laxis REſonare fibris
MIra Baptiſtæ FAmuli tuorum
SOLve polluti LAbii reatum
Sancte Johannes.

Verum de Origine & progreſſu hujus Artis lege plura in Joh. Alberti Banni *Diſſertatione Epiſtolica ad Petrum Scriverium*, quæ H. Grotii & aliorum Diſſertationibus *de Studiis inſtituendis*, Amſtelodami Anno 1645. in 12mo editis ſubjungitur, nec non in Joh. Andreæ Angelini Bontempi *Hiſtoria Muſica*, quæ Peruſiæ Anno 1695. in fol. prodiit. Ipſorum autem Inſtrumentorum Muſicorum Inventores vide recenſentem Polydorum Vergilium *Lib. I. Cap. XV*, &, qui ex inſtituto rem pertractavit, Michaelem Prætorium *in Syntagmate Muſico*, ſub initium hujus Seculi vulgato. Differit ille inter alia Part. I. Membr. IV. Cap. XIV. de Organo Eccleſiaſtico noſtri Seculi, unde hæc ab Auctore coacervata placet tranſcribere: *Vitalianus Papa Conſtantino III. regnante, Cantum & Naula, quæ Organa appellant, in Templis inſtituiſſe legitur*

Inſtrumentorum Muſicorum Inventores.

Organi Eccleſiaſtici origo.

apud Volat. lib. 22. Anno DCLIII. Et Polyd. Vergil. lib. 6. cap. 2. de Inventione, & Crantz lib. 2. Metrop. referunt: Vitalianus I. Pontif. regulam Eccleſiaſticam compoſuit, & cantum ordinavit, adhibitis ad conſonantiam, (ut quidam volunt) Organis. Vel quod etiam Guil. Perkinſus Anglicus Theologus Academiæ Cantabrigienſis, in Problemate de Catholiciſmo conſignavit, habuerunt ortum Inſtrumenta pnevmatica circa annum Domini DCLX. (Platina in Vitaliano) vel anno DCCCXX. (Amonius de geſtis Franc. lib. 4. cap. 114.) Navarrus in lib. de Oration. & Horis Canon. cap. 16. ait, temporibus Aquinatis uſum Organorum nondum receptum fuiſſe. Obiit autem Thomas de Aquino anno Chriſti 1274. ſupputante Chytræo. Quo vero tempore, & quorum memoria in Galliam & Germaniam introducta fuerint, & in Italia & alibi Organa admirandi artificii extiterint, ex fide dignis hiſtoriographis colluſtrare & colligere licet. Aventinus in Annalibus Bojorum lib. 3. annotavit, Conſtantinum VI. Copronymum, Leonis Filium, qui circa annum Domini 742. Imperium Conſtantinopolitan. tenuit, Pipino Regi Francorum, Caroli Magni Imperatoris patri per legatos, quorum princeps Stephanus Epiſcopus Rom. fuit. miſiſſe Inſtrumentum Muſicæ maximum, rem usque ad id tempus Germanis & Gallis incognitam, & ait, cicutis ex alto plumbo compactum, ſimulque follibus inflatum, manuumque pedumque digitis pulſatum, Organonque appellatum & primum in Francia viſum fuiſſe. (Lambert. Schafnab. factum hoc, An. 758. annotavit.) Unde liquet, genus id Muſicæ Inſtrumentalis, quod hodie κατ᾽ ἐξοχὴν ΟΡΓΑΝΙΚΗΝ nuncupamus, non usque adeo vetus eſſe in Gallicis, Germanicisque Eccleſiis. Ut autem fides habeatur & Aventino, qui tempore Pipini Organa incognita Gallis, & Platinæ, qui ante Pipinum a Vitaliano Organa templis impoſita eſſe aſſerit, tenendum eſt, quod Platina intelligere videatur informe illud Inſtrumentum Muſicum, cujus quindecim Cicutæ [illegible], vento duodecim Sufflatoriis emiſſo; cujusmodi H[illegible] Olveto ad tonitru ſonitum crepabat: vel, quod innuat Inſtrumentum Hydraulicum antiquiſſimum, Organon nomine peculiariter appellatum:

Quo tempore in Galliam & Germaniã introducta Organa?

tum: (Vitruvius l. 10. Architect. cap. 13.) Quamvis autem externa forma parum differant, ita tamen inter ſeſe diſcernenda ſunt Hydraulicum & Organum noſtrum. Illius quippe corpus una cum Cicutis ex ære fuſum unico Cicutarum ordine conſtabat, & ſonum per aquam infuſam diverſimode reddebat. Hujus vero corpus ex ligno compactum, receptaculis plurimos Cicutarum ordines continet, & ſonum flatu follibus immiſſo diſpergit antico, poſtico, pectorali, laterali, & pedali, ceu vocant & diſtinguunt Corpora: Clavium item ordine vel duplici, vel triplici, vel quadruplici digitis pedibusque tacta. Venetus Leander referente Majolo, colloq. 23. valde ſonora ex Vitro confecta Organa ſeſe vidiſſe teſtatur. Sed & ex Alabaſtride lapide non modo Organa ipſa, verum etiam tactilia omnia, unde Organa vim ſpiritumque ſuſcipiunt, conficta viſa ſunt. Neapolitanus etenim artifex cum ea conſtruxiſſet, magnumque in modum ſonora reddidiſſet, ad Federicum Mantuæ Ducem detulit, donoque obtulit: ſeſe opus illud valde mirandum ſpectaſſe aſſirmat Leander in Thuſcia, quandoquidem lapis ejusmodi in Volaterrano agro naſcitur. Georgius Sacerdos Venetius oriundus, a Baldrico, comite Pannoniæ Ludovico Pio commendatus Muſicæ Hydraulicam Inſtrumentum, quod Organon vocant, ad Aquas Graneas conflavit: (Aimonius l. b. 4. cap. 113. de Francis. Aventinus lib. 4. Annalium.) Gilbertus, Rhemenſis præſul, qui poſtea Silveſter Secundus nuncupatus eſt, Romanus Pontifex, Organa ſuæ ſummæ Mathematices beneficio conſtruxit, quæ calefactæ aquæ violentia modulatos emittebant ſonos, anno Domini 997. Quid quod Boethius ille Martyr, ſimul Mathematicus, Philoſophus, inſignisque Poëta Chiterini Muſici inſtrumenti inventor traditur anno Domini 515. Et, quod omittendum non erat, Sabellicus lib. 8. Enn. 10. refert, circa ann. ſal. 1470. Venetiis fuiſſe virum, in Muſica arte præſtantiſſimum, Bernardum, cognomento Teutonem, argumento gentis, in qua ortus eſſet: qui Primus ibi in Organis auxerit numeros, ut & Pedes quoque juvarent concentum, funiculorum attractu. &c. Plura de variorum Inſtrumentorum ortu, differentiis & diſſimilitudini-

Differentia inter Hydraulicum & Organum noſtrum.

Organa ex vitro & Alabaſtride.

Varii generis Organa antiqua.

Gg gg 2 bus,

bus, cæteriſque qualitatibus qui ſcire avet, evolvat memoratum *Syntagma Muſicum*, ut & ejusdem Prætorii *Theatrum Inſtrumentorum*, in quo ea magno numero depicta exhibentur. Ad extremum obſervandus, quem ὡς ἐν παρέργῳ hic annoto, peculiaris Ritus quo in Anglia a Philoſophiæ Profeſſore creantur Doctores Muſicæ, id quod confirmatum invenies ab Anton. a Wood. *Lib. I. Hiſtor. & Antiq. Univerſit. Oxon. p. 24.* ita ſcribente: Ad Doctoratum jam devenimus, quem gradum quoad Henricus II. rerum potitus eſt inter Anglos receptum non fuiſſe ſatis liquet; deinceps vero pariter manifeſtum eſt, tum *a Grammatices*, tum *Muſicæ*, nec non *Philoſophiæ Artiumque* in genere *Profeſſoribus* capeſſi ſolitum. - - Quibus tamen Facultatibus, quod opes & honores haud perinde ac per reliquas obtinerentur, eviléſcere demum apud vulgus cœpit *Doctoris* præfatio; adeoque unius tantum *Muſicæ Profeſſoribus* adhæſit, qui ad Gradum utique illum aſpirare etiamnum ſuſtinebant.

Mich. Prætorii Theatrum Inſtrumentorum.

Doctores & Profeſſores Muſicæ in Anglia creati & conſtituti.

§. XXV.

Properandum ad Experimenta alia inter quæ ingenioſæ *Thermometrorum machinæ* eminent, quarum ope gradus caloris ac frigoris dijudicare, tempeſtatumque viciſſitudines prædicere licet. Quarum ut differentes formæ ſucceſſu temporis excogitatæ ſunt, ita varii quoque extant libri, graphice illas exprimentes. Primumque placet hic allegare elegantem *de Aere Diſſertationem* ſupra laudati Dn. D. Reyheri, in cujus *Cap. VII.* variæ inventiones variis receptæ nationibus adducuntur; in quibus pari induſtria deſcribendis Cl. Sturmius quoque occupatus eſt, qui *Part. II. Tentam. IX. Collegii Experimentalis* de *novo Experimento Studtgardiano* inter alia differit, qood Dn. Reiſelio (qui juſſu Principis, una cum *Siphone Wurtenbergico*, id deſcripſit) dum in tubo aqua pleno de die & in calore bullæ vitreæ aſcenſus, de nocte vero & in frigore ejusdem bullæ deſcenſus, nemine hominum præſente, ſine omni externæ operæ concurſu, per vices, ſeſe conſequuntur, *Barometri ſponte ludentis* naturam exprimere dicitur.

Thermometrorum differentes formæ.

Novum ExperimentũStudtgardianum.

Quin

Quin differentia inter *Experimentum hoc Studgardianum* & *Florentinum, Romanumque*, loc. cit. ſimul traditur, quorum iſtud Anno hujus ſeculi XLIX. Magnus Hetruriæ Dux e Lynceorum Schola ad Athanaſium Kircherum, & Raphaëlem Magiottum Romam miſit, qui ſolertia ſua hoc (Romanum) priori iſti (Florentino) ſuperaddiderunt. Inter varias autem Thermometrorum formas haud poſtremum tenet locum Tubus vitreus Celeb. Ottonis de Guerike, qui ligneum quendam virunculum, indicem imminentis tempeſtatis, incluſum gerit. Quo motus exemplo, cum ipſe Guerikius parandæ machinæ ſuæ diſſimulaverit rationem, Mathem. Prof: Pariſienſis Comiers d'Ambrun in opuſculo, *Mercurio Gallico ad menſem Mart. A.1683. p.164. ſeq.* cum hac Epigraphe inſerto: *L'Homme Artificiel Anemoſcope, ou Prophete phyſique du changement des temps*, conſtructionem Thermometri plene deſcribere aggreſſus eſt, in quo imaguncula hominis lignea pluvias, ventos & ſereniora tempora intuentibus digito exerto demonſtrat. Cum quo ſcripto ipſe Guerikius *Lib. III. Experim. Magdeb. Cap. XXXVII.* conſerri poteſt, qui poſt enarratum Thermometrum novum Magdeburgicum a ſe inventum, quo ſuſpenſo eo loco, ubi radiis ſolaribus non colluſtratur, gradus caloris ac frigoris in longe lateque circumfuſo aëre, quique ſit totius anni decurſu calidiſſimus, qui frigidiſſimus dies internoſci poteſt; modum unum alterumque conficiendi Thermoſcopii Lectori aperit. Prodiit quoque Amſtelodami Ann. 1688. 12mo. gallica lingua libellus, cujus inſcriptio: *Traittés des Barometres, Thermometres & Notiometres ou Hygrometres* in quo inventionis & fabricæ talium machinarum hiſtoria texitur; & Londini eo ipſo anno anglicano idiomate ejuſdem argumenti ſcriptum, 8vo: *A compleat diſcourſe of the nature, uſe and right managing of the Baroſcope or Quick-ſilver Weather-glaß* Auctore Johann. Schmith. Ante quos integrum etiam *de Thermometris* Tractatum D. Boyle vernaculo ſermone edidit, qui illorum uſum cum Anglicana natione primus communicavit. De eo ita *Lib. I. Cap. VI.* *Num.*

Tubus vitreus Guerikianus.

l'Homme Artificiel.

Thermometrũ novum Magdeburgicum.

Hiſtoria inventionis & fabricæ talium machinarum.

Boylii Tractatus de Thermometris.

Num. XIV. p. m. 48. de Corporum Affectionibus Joh. Baptiſta du „Hamel: Novum, inquit, Thermometri genus D. Boyle excogitavit. Tubus eſt tenuis & exilis cum ſua phiala ad lampadem „fuſus; aquæ ſi immerſus is fuerit, ea nonnihil aſcendet; tum „inverſo tubo cylindrum aquæ penſilem in medio tubi cernes, „qui tempore frigidiore deſcendet, quod incluſi aëris vis elaſtica „ſit imminuta & fracta: unde aëri circumfuſo & incumbenti „cedit, ac deprimitur. Contra calore vis illa elaſtica augetur, & ſurſum pendulam aquam evehit &c. Atque hæ ſunt affectiones mirifici illius inſtrumenti, tempeſtatum, aeriſque mutationum prænuncii.

Quis primus Thermometri inventor? Cornel. Drebbelius.

Quis vero primus illius inventor? Sunt qui hunc honorem, cujus jam ſupra fecimus mentionem, Cornelio Drebbelio, Alcmarienſi, tribuunt, qui ob ingenii ſagacitatem vocatus ad Regem magnæ Britanniæ Jacobum, excogitaſſe inter alia Thermometron exiſtimatur.

Robert. Fluddius.

Alii vero Auctorem ejus Robertum Fluddium, Anglum, perhibent, qui ut in ſcriptis ſuis paſſim mirabiles fovet hypotheſes, ita etiam ex *Thermoſcopio*, ſeu *Vitreo*, ut vocat, *Calendario* omnium phænomenorum naturalium rationes, totiusque mundi conſtitutionem explicare laborat.

Virtutes quas vitreo ſuo Calendario adſcripſit Fluddius.

Spiritum enim huic vitro incluſum proportione reſpondere ait illi, qui magna mundi machina concluditur. Hinc eſt quod ex vitreo hoc calendario ſuo, in quo omnes circulos cœleſtes & plagas figurat, judicet de natura morborum comparans hominem ut microcoſmum cum macroſmo, hoc ipſoque inſtrumento, cujus ſpiritum incluſum cum ſpiritu corporis noſtri magnam habere convenientiam ſtatuit; quo de, aliisque lepidis ejus principiis *in Libris de Myſteriis morborum*, nec non in varia, quam ſcripſit, *utriusque Coſmi majoris & minoris hiſtoria* ipſe videri poteſt. Uterque, *Drebbelius* æque ac Fluddius non longe

Thermometrũ debet primos natales ſuos antiquioribus temporibus.

ab initio hujus ſeculi floruerunt: hoc vero Inventum debet primos natales ſuos antiquioribus temporibus, non diſſimulante id vel ipſo Fluddio, qui unde illud hauſerit aperte fatetur. Tom. I. enim. Tract. II. Sect. I. Part. I. Lib. I. Cap. I. p. 9. ita ſcribit: *Quamvis*

alibi expreſſius (loquitur de Thermoſcopio) *multi ad ſolam modo machinæ effigiem conſtruxerint, illud ſuæ propriæ inventioni adſcribendo, tamen illud NB. antiquitati ingenue attribuo, quoniam ego illud noſtrum in vetuſtiſſimo manuſcripto annis abhinc ad minus ſeptingentis conſcripto inveni.* Et *Sect. I. Lib. I. Philoſophiæ Moſaicæ* Idem ita: *Agnoſco me illud in veteri quingentorum ſaltem annorum antiquitatis manuſcripto graphice ſpecificatum, & geometrice delineatum inveniſſe.* Atque ſic huic quoque Invento ſua conſtat antiquitas.

§. XXVI.

Artis Aëronauticæ excogitationem ſibi vendicat P. Lana:

Pergo ad *Artem Aëronauticam*, cujus excogitationem P. Franciſcus Lana ſibi vendicat, exiſtimans non repugnare per naturam, quo minus navis aliqua velis remiſque commode agatur in aëre, non ſecus atque id fieri in aquis videmus. Nimirum edidit ille Anno 1670. Brixiæ Italico idiomate ſpecimen novarum quarundam inventionum ſub inſcriptione *del Prodromo premeſſo all' Arte Maeſtra*, in cujus *Cap. VI.* de hoc Artificio prolixe differit quod cum percipi non poſſit, niſi ipſe Auctor conſulatur, placet id latine fideliter expreſſum, ex Cl. Sturmii *Tentaminum Collegii Curioſi Auctaris* huc tranſcribere, ubi verba Lanæ tranſlata p. 97. & ſeq. ita habent: *Nemo hactenus exiſtimavit poſſibile fabricare navem, quæ per aërem decurrat, tanquam ſi ab aquis ſuſtentaretur; quandoquidem judicarunt non poſſe fieri machinam ipſo aëre leviorem, quod eſt tamen neceſſarium ad hoc ut poſſit ſequi effectus deſideratus. Ego vero cui genius ac lubido ſemper fuit inveniendi res difficilimas, perenni ſtudio ad hoc contendens, puto me obtinuiſſe quem intenderam, modum faciendi machinam, aëre in ſpecie leviorem, ita ut non ipſa tantum propria levitate ſua in aërem ſublevetur, ſed & homines ſupra ſe, aut quodcunque pondus aliud, portare poſſit; neque credo me fallere animum, quandoquidem rem omnem experimentis certis confirmo, & demonſtratione quadam infallibili e Lib. undecimo Euclidis, pro tali habita ab omnibus Mathematicis.*

Fabrica Navis quæ decurrat per aërem, tanquam ſi ab Aquis ſuſtentetur.

cis. Præmittam igitur primum aliquas ſuppoſitiones & ex his poſtea deducam modum practicum fabricandi hanc navem, quæ ſi non merebitur, ut Argo Jaſonis navis, inter ſtellas reponi, verſus ipſas nihilominus ſua ſponte ſubſiliet.

P. Lanæ præſuppoſitum primum.

Suppono primo loco aërem habere ſuum pondus, occaſione vaporum & exhalationum, quæ ad altitudinem multorum milliarium e terra & aqua ſublevantur, ac totum noſtrum globum terraqueum circumdant; & hoc non negabitur mihi a Philoſophis, qui vel leviter in experimentis verſati fuerint; ſiquidem facile eſt ejus rei facere periculum, exantlando ſi non omnem, ſaltem partem magnam ejus aëris, qui fuerit in vaſe quodam vitreo; id quod appenſum prius, & poſtquam evacuatum fuerit iterum libratum, deprehenditur pondere notabiliter imminutum. Quantum vero ſit hoc aëris pondus, hac ratione comperi: Accepi vas grande vitreum, cujus collum clavicula quadam claudi & aperiri poterat, idque apertum tenens eo usque ad ignem calefeci, ut aër rarefactus maximam partem inde exſpiraret; poſtea ſubito clauſum, ut ne quidquam retro ſubingredi poſſet, ponderavi, & hoc facto ejus collum aquis immerſi, toto vaſe reliquo extra ipſum conſiſtente, & recluſo colli orificio, aqua in vas ſubſiliit, ipſumque maximam partem adimplevit: Adaperui id denuo, & effuſam inde aquam ponderavi, ejuſdemque molem & quantitatem menſuravi; indeque concluſi, tantundem aëris antea vaſe elapſum fuiſſe, quantum aquæ ſubintraverat ad replendam ejus partem ab aëre derelictam. Appendi vas de novo, poſtquam aqua omni probe ſiccatum eſſet, & comperi pondus ejus uncia una majus, dum aëre plenum erat, quam cum is maximam partem effluxiſſet; ita ut exceſſus ille ponderis eſſet aëris quædam quantitas mole æqualis illi aquæ, quæ in ipſius locum ſubingreſſa fuerat. Aqua pendebat 640. uncias, indeque concludebam aëris pondus cum aquæ pondere comparatum eſſe ut 1. ad 640. h. e. ſi aqua, quæ vas aliquod implet, pendeat uncias 640. aerem qui vas idem compleret pendere unciam unam.

Secundum.

Suppono ſecundo, pedem aquæ cubicum, h. e. aquam quæ repleret vas quadrangulare pede uno latum, longum & altum, pendere libras 80. h. e. un-

uncias 960. juxta experimentum Villalpandi, quod erat meo ferme penitus conforme; Siquidem expertus ſum eam aquam quæ 640. uncias pependerat eſſe plus minus $\frac{2}{3}$ unius pedis cubici. Ex quo neceſſaria conſequentia fluit, quod ſi duæ tertiæ partes unius pedis aërei exæquant unciam, integrum pedem habiturum unciam cum ſemiſſe. Tertio ſuppono, vas grande quodcunque poſſe evacuari aëre omni, Tertium.
aut fere omni; id quod variis modis fieri poſſe demonſtrabo in Opere dell'arte maeſtra, prout ſuo loco clarum erit. Ne tamen interim quis exiſtimet inania hæc eſſe promiſſa, unum eorum modorum, & facillimum quidem hic edocebo. Capiatur vas grande quodcunque quod rotundum ſit & collum habeat, aut collo connexum tubum e cupro vel bractea ferrea, longum 47. minimum palmos Romanos modernos, conformes menſuræ ſub hujus libri finem, in tractatu de Teleſcopiis deſignatæ; & ſi longior fuerit, tanto erit effectus certior: Proxime ſub vaſe ſit clavicula quædam ita ipſum claudens, ut ne aër uſpiam ſubintrare queat: repleatur totum aqua cum annexo tubo, & poſtea clauſo tubi extremo orificio vas invertatur, ut ipſum ſupero loco ſtatuatur; & extremitas tubi deorſum converſa in aquam demergatur, dumque ſic merſa eſt, aperiatur ſub aquis, ut effluat vaſis aqua omnis, remanente canali tantum ſeu tubo pleno ad altitudinem palmorum 46. minut. 26. & quicquid ſuperius reſtat, vacuum erit, cum aër nuſpiam ſubire valeat: tunc claudatur collum vaſis reducta clavicula & habebitur vas evacuatum. Quod ſi quis nolit credere, ad libram ipſum expendat, reperietque quot pedes aquæ cubici ipſo effluxerint, toties ipſum unciam cum ſemiſſe minus pendere, quam pependerat antea plenum adhuc aëre; id quod ſatis eſt pro noſtro ſcopo, nolentibus hic diſputare, num ab omni corporum genere vacuum ſit, de quo ſuo loco diſcurram, id vacuum eſſe non poſſe decertaturus, atque inſimul monſtraturus, non ſupereſſe tamen inibi corpus ullius ponderis. Quarto ſuppono veras eſſe & Quartum.
infallibiles demonſtrationes Lib. XI. & XII. Euclidis, receptas ab omnibus Philoſophis ac Mathematicis, ac evidentes per manifeſtam experientiam, quibus conſtat, ſuperficiem globorum ſeu ſphærarum

creſcere in ratione duplicata diametrorum, cum ſoliditas creſcat in ratione triplicata earundem. Atque ut hoc ab omnibus intelligi poſſit, ſciendum eſt, tunc eſſe rationem aut proportionem duplicatam, ſi ſumantur tres numeri tali conditione, ut tertius contineat ſecundum toties, quoties ſecundus continet primum, ut in appoſito exemplo.

1. 2. 4.
1. 3. 9.
1. 4. 16.

Ubi tertius numerus 4. continet ſecundum 2. toties, quoties binarius continet unitatem, h.e. bis, & ſimiliter tertius numerus 9. continet ſecundum 3. toties, quoties ternarius continet unitatem, h. e. ter, &c. Porro vero tunc proportio eſt triplicata, ſi ſumantur quatuor numeri ea lege, ut quartus toties contineat tertium, quoties hic ſecundum, & tertius toties contineat ſecundum, quoties hic primum, ut videre eſt in hoc altero exemplo.

1. 3. 9. 27.
1. 4. 16. 64.

Demonſtrat igitur Euclides ſuperficiem globorum ſeu ſphærarum creſcere in proportione duplicata diametrorum, h. e. ſi caperentur duo globi, quorum unius diameter ſit dupla diametri alterius, e. g. una diametrum haberet unius palmi, altera duorum; ſuperficiem globi duorum palmorum fore quadruplam ſuperficiei alterius globi de diametro unius palmi; ac totum corpus ſeu ſoliditatem globi duorum palmorum, in proportione triplicata creſcentem, fore octies majorem, & conſequenter octies ponderoſiorem globo unius palmi in diametro; ita ut ſuperficies majoris ad ſuperficiem minoris foret ut 4. ad 1. & ſoliditas ut 8. ad 1. Quæ quidem veritas, præter demonſtrationem ſpeculativam ipſa praxi conſpici poteſt, ponderando aquam quæ repleat globum unius palmi in diametro, & illam quæ alium duorum palmorum adimpleret: quo pacto haberemus proportionem

nem triplicatam ſoliditatis, & poſtea rationem ſuperficiei duplicatam inveniremus, menſurando ſuperficies eorundem alveorum. Ubi obiter obſervo regulam in oeconomia utilem, & ad parcendum impenſis in parandis doliis, ſaccis, aut aliis vaſis neceſſarius; ſcilicet faciendo dolium unum ex iis aſſulis ex quibus alias fierent duo: illud enim ſolum in ſe contineret duplum ejus vini, quod continerent hæc ambo ſimul; quemadmodum etiam, ſi ex eadem tela, quæ formaret ſaccos duos, fiat unus ſolus, hic comprehenſurus eſt duplum frumenti, quod eſſent recepturi illi duo. Quinto ſuppono cum omnibus Philoſophis, quod, Quintum.
quando corpus unum in ſpecie (ut ipſi loquuntur) levius eſt altero, illud levius aſcendat in altero graviore, ſi hoc gravius ſit corpus liquidum; quemadmodum globus ligneus aſcendit ſupra aquam & ſupernatat, eo quod ſpecie levior eſt aqua: ſic etiam globus vitreus aëre plenus ſupernatat aquæ, quia, etiamſi vitrum eſt ſpecie gravius aqua, totum tamen globi corpus, ſimul ſumto vitro cum aëre intus contento eſt levius corpore aqueo ejusdem molis: id quod eſt eſſe in ſpecie levius. His ita præſuppoſitis, certum eſt, ſi poſſemus facere vas vitreum, aut Conſectaria.
ex alia materia, quod eſſet minus ponderoſum aëre intus contento, & poſtmodum exhauriremus omnem aërem, modo ſupra explicato, iſtud vas foret ſpecie levius ipſo aëre, ita ut, per quintum ſuppoſitum, ſuper aerem nataret ac altum peteret. Exempli gratia, ſi poſſemus facere vas vitreum, quod contineret aquæ pedem cubicum unum h. e. octoginta libras, eſſetque adeo tenue ut penderet minus uncia una cum ſemiſſe; ſi inde hauriretur aer, cujus pondus ex prima & ſecunda ſuppoſitione eſſet unius unciæ cum ſemiſſe, illud vas foret ipſo aere levius & aſcenderet ſuper ipſum, propria ſua levitate ſuſtentatum. Tale vero vas, quod capax unius pedis aquæ adeo ſubtile tamen eſſet, ut penderet minus unica una ac dimidia, non poteſt fieri nec ex vitro nec ex ulla alia materia ſolida & conſiſtente: Verum ſi faceremus vas multo majus e dupla vitri quantitate, haberemus vas quadruplo plus aquæ continens, i. e quatuor pedes, & conſequenter ſex uncias aeris; ſiquidem per ſuppoſitionem quartam capacitas vaſis creſcit duplo magis quam ſuperficies; unde paratum vas quatuor pedum aeris capax quodque mi-

vas penderet ſex unciis, exhauſtis vel ſex aeris unciis, levius foret aere: & hoc ſecundum vas parare eſſet duplo facilius quam illud primum. Verum quia & hoc ſecundum non eſt fortaſſe parabile, tam leve ſcilicet ut minus pendeat ſex unciis, & quatuor tamen aeris pedes capiat, fiat aliud majus, v.g. octo pedum & conſequenter 12. unciarum aeris, quod minus tamen pendeat quam duodecim uncias; & hoc tertium vas facere multo facilius erit quam ſecundum. In ſumma, pergat creſcendo vaſis amplitudo, quandoquidem hæc ſemper magis augeſcet quam ſuperficies h. e. pondus & materia, e qua fabricatur: unde tandem perveniemus ad eam magnitudinem, cujus pondere, licet facta ſit e ſolida & ponderoſa materia, majus tamen ſit pondus ejus aeris, quem intra ſe concludet; quia, uti dictum eſt, capacitatis & amplitudinis incrementa duplo majora ſunt incrementis ſuperficies. Videamus nunc quantæ amplitudinis determinate fieri tale vas poſſit e cupro in tenuem laminam diducto, non uſque adeo tamen, ut ſit difficile talem parare; & ponamus cupri tenuitatem eam ut lamina quadrata, pedem unum lata & longa, pendeat tres uncias, quæ res nihil habet difficultatis. Faciemus igitur e tali cupro ad iſtam ſubtilitatem explicato vas rotundum, cujus diameter habeat quatuordecim pedes: Dico, hujus vaſis pondus minus futurum pondere aeris in ipſo concluſi; ita ut exhauſto illo aere, vas jam relictum levius æquali ſibi aeris mole neceſſario ſit aſcenſurum ſua ſponte ſupra aerem. Ad hoc demonſtrandum utor regulis infallibilibus menſurandi ſphæram aliquam, ab Archimede datis. Dicit itaque, eſtque demonſtratio recepta ab omnibus, proportionem diametri ad circumferentiam circuli eſſe ut 7. ad 22, paulo minus, i.e. ſi diameter eſt ſeptem pedum, circumferentiam & ambitum eſſe pedum 22 ita ut, poſito vas noſtrum habere diametrum 14. pedum, circumferentia futura ſit pedum 44. quia ut 7. ad 22. ſic eſt 14. ad 44. Ad videndum poſtea quot pedum quadratorum futura ſit tota ſuperficies rotundi vaſis, docet, eandem diametrum debere multiplicari per circumferentiam; ita ut multiplicatis 14. per 44. eſſemus habituri ſuperficiem dicti vaſis rotundi 616. pedes quadratos laminarum cuprearum, quarum ſingularum

larum pondus poſſumus tres uncias, adeo ut, multiplicando 616. per 3. haberemus uncias 1848. pondus omnis cupri quo fabricatus foret globus, nimirum libras 154. Videamus nunc, utrum aer quem contineret hoc vas plus eſſet ponderaturus quam 154. libras. ſiquidem, ſi res ita haberet, aere exhauſto vas nudum ipſum futurum eſſet levius & quantum levius eo foret, tantundem ponderis poſſet ſecum in aerem ſublevare. Ad cognoſcendum autem pondus intra globum contenti, opus eſt videre, quot pedes cubicos aeris id contineat, quorum ſingulos oſtendimus pendere unciam cum ſemiſſe. Pro hoc autem obtinendo docet de novo Archimedes, multiplicandam eſſe ſemidiametrum, quæ foret hic pedum 7. per tertiam partem ſuperficiei quæ eſſet $205\frac{1}{3}$. quo facto haberemus capacitatem vaſis $1437\frac{1}{3}$. &, quia pes aeris quilibet pendet unciam unam ac dimidiam, aeris omnis in vaſe contenti pondus foret unciarum $2155\frac{2}{3}$. h.e. librarum 179. unciarum $7\frac{2}{3}$. Comperto autem antea quod cuprum, e quo formatum eſſet vas noſtrum, penderet tantum 154. libras, eſſet vas aere levius 25. libris unciis $7\frac{2}{3}$. id quod demonſtrare propoſitum erat: adeo ut ejus aere exhauſto, ipſum non ſolum ſubſulturum eſſet in aerem, ſed & abrepturum ſecum in altum pondus 25. librarum. Verum ut majus pondus attollere valeat, & homines in aerem ſublevare, aſſumemus cupri duplum, i. e. pedes 1232. qui faciunt cupri pondus 308. librarum, e qua cupri duplicata quantitate poterimus fabricare vas non duplo tantum, ſed quadruplo capacius illo priore, ex ratione ſæpius iterata ſuppoſitionis quartæ, & conſequenter aer, quem vas dictum concludet, erit librarum 718 unciarum $4\frac{2}{3}$. ita ut hoc aere exhauſto vas ipſum futurum ſit 410. libris & unciis $4\frac{2}{3}$. levius aeris mole ſibi æquali, & conſequenter valiturum ſublevare tres homines, aut duos minimum. Apparet igitur manifeſte, quanto major globus paratus fuerit, tanto ſpisſiori ac ſolidiori lamina cuprea vel ferrea ipſum operiri poſſe, quandoquidem, ſi maxime creſcat ejus pondus, ſemper tamen magis creſcet capacitas ejusdem vaſis & conſequenter pondus aeris, unde etiam majus ſemper pondus in aerem ſublevare poterit. Ex quo facile colligitur, quo pacto posſit parari machina quædam, quæ navis ad inſtar per aerem vehatur: Fiant quatuor ſphæræ, quarum qualibet apta ſit ad

Quo pacto parari posſit Machina, quæ navis inſtar per aerem vehatur?

 elevan-

elevandum duos aut tres homines, prout ante dictum eſt; hæ evacuentur modo ſupra oſtenſo, & connectantur quatuor lignis. Formetur poſtea machina lignea ad ſimilitudinem navis alicujus, ſuo malo, velis ac remis inſtructa, & quatuor funibus æqualibus alligetur quatuor illis ſphæris, poſtquam aer inde exhauſtus fuerit, terræ interim alligatis, ne aufugiant & prius ſe levent, quam homines machinam ingreſſi fuerint; mox laxatis funibus dimittantur omnes eodem tempore: ſic navis elevabitur in aerem, & aſportabit ſecum homines plures vel pauciores pro magnitudine ſphærarum; qui homines poterunt uti velis ac remis pro lubitu ſuo, velociſſime provecti per loca quævis ſupra montes usque altiſſimos. Enimvero dum hæc ita refero, rideo intra meipſum, audire mihi viſus fabulam non minus incredibilem ac extraneam, quam ſunt illa, quæ ex phantaſia cum ratione inſaniente lepidiſſimi capitis Luciani prodierunt; & tamen ex altera parte clare cognoſco, non erraſſe me in demonſtrationibus meis, præſertim, cum illas communicaverim viris multis eruditis ac prudentibus, qui non potuerunt invenire errorem in meo diſcurſu, nec aliud deſiderarunt quam poſſe videre rei experimentum in globo uno, ſua ſponte per aerem ſubſiliente; qualem equidem lubens paraſſem antequam hoc inventum meum publicaſſem, ſi religioſa, quam profiteor, paupertas mihi conceſſiſſet impendere huic rei unum ſcutatorum centenarium, qui abunde ſufficeret ad ſatisfaciendum tam amabili curioſitati: Unde rogo Lectores meos, quos inceſſet lubido hoc exprimentum faciendi, velint me facere certiorem de ſucceſſu, qui ſi forte ex commiſſo quopiam errore in operando non adeo feliciter ſequatur, potero fortaſſe ſuppeditare modum erroris corrigendi; atque ut animos addam unicuivis ad faciendum periculum; aliquas hic tollam difficultates, quæ poſſent obviam

Sublatæ difficultates, quæ poſſent occurrere in praxi hujus inventionis. Dubium primum.

fieri in praxi hujus inventionis. Primum aliqua difficultas occurrere poteſt in modo ſupra præſcripto, evacuandæ prædictæ ſphæræ, ubi poſtulabatur converſio ſphæræ ſupra tubum ſeu canalem connexum, elevandæ quippe in altum quæ ante humi jacuerat, id quod certe non poſſet fieri ſine aliqua machina & cum magna difficultate, ob vaſis magnitudinem & ſphæram aquis undiquaque plenam. Huic malo poſſum adhibere

bibere remedium, ut non opus ſit loco movere ſphæram: Ponatur igitur ſphæra loco 47. palmos minimum alto, & parti ejus imæ ſeu collo ſit annexus canalis 47. palmorum, inferne ſollicite claudendus: poſtea repleatur vas cum toto canali per aliud foramen in parte ſphæræ ſuperiore, & cum plena undiquaque fuerit, clavicula quadam obſeretur iterum dictum foramen, & ad evacuandum vas non erit opus niſi aperta canalis parte infima aquis immerſa, ne in effluentis aquæ locum aer poſſit ſuccedere: elapſa e globo aqua omni reducatur clavicula in collo vaſis, remotoque jam canali, habemus vas evacuatum, quod ſi non fuerit omnino vacuum ab aere, de quo nunc diſputare nolo, certum eſt hoc ſaltem, ejus pondus tot unciis ac ſemisſibus fore minus, quot ſunt aquæ pedes cubici, quos prius capacitate ſua concluſerat; id quod noſtro propoſito ſufficit, eſtque jam experientia comprobatum, ut ſupra dixi: induſtria tantum adhibenda eſt ut claviculæ ſeu epiſtomia, quibus vas clauditur, exacte quadrent, ne valeat ſubintrare aer per commiſſuras. Secundo difficultas oboriri poteſt circa tenuitatem vaſis, ſiquidem aer magno niſu introitum quærens ad impediendum vacuum aut violentam ſaltem rarefactionem, videtur ipſum debere comprimere, & ſi non rumpere penitus, ſaltem contundere, ejusque rotunditatem corrumpere. Ad hoc reſpondeo, id eventurum eſſe, ſi vas non eſſet rotundum; verum cum ſphæricum ſit, aer ipſum comprimit æqualiter ex omni parte, ſic ut id conſolidet magis quam rumpat: id quod obſervatum eſt in vaſis vitreis, quæ licet e ſpiſſo vitro facta, ſi non habuerint figuram rotundam, in mille fruſta diffringuntur; cum e contra vaſa rotunda vitrea, etſi tenuiſſima, non rumpantur: neque neceſſaria eſt perfectiſſima rotunditas, ſed ſufficit ſi non multum aberret a figura ſphærica. Tertio in formanda e cupro ſphæra, poſſent fieri duo hemiſphæria, & poſtea jungi & ferruminari cum ſtanno, more ſolito, vel etiam plures ſphæræ partes ſeparatim parari & ſimiliter uniri, in quo non poteſt ulla ſupereſſe difficultas. Quarto poteſt ſubnaſci dubium circa altitudinem, ad quam in aere navis noſtra eſſet ſubſultura; quandoquidem, ſi ſublevaretur ſupra omnem aerem, quem communiter æſtimant quinquaginta milliaria, Secundum. Tertium. Quartum.

plus

plus minus, altum, ut poſtea videbimus, ſequeretur homines non poſſe reſpirare. Ad quod reſpondeo, quod quo altior eſt aer, eo eſt ſubtilior & levior, unde ſublata navis ad certam altitudinem non poſſet ſalire altius, propterea quod aer ſuperior, exiſtens levior, non eſſet aptus ad ipſam ſuſtentandam, atque ita ſubſiſteret eo loco, ubi offenderet aerem tam ſubtilem, ut eſſet pondere æqualis toti machinæ cum vectoribus. Deinde, ne nimis alte vehatur, conveniet onerare ipſam pondere magis minusve convenienti cum altitudine, ad quem placeret aſcendere: ſed & ſi maxime illa juſto altius eveheretur, facile eſſet adhibere remedium, aperiendo aliquantum ſphærarum claviculas, & aliquantillam aeris quantitatem admittendo, ſiquidem ita partem ſuæ levitatis perdendo, cum tota navi deorſum irent, quemadmodum e contra, ſi non aſcenderet ad altitudinem deſideratam, poſſemus eam allevare, remotis ponderibus ſuperne poſitis. Similiter ad terras usque deſcenſuri, deberemus aperire vaſorum claviculas, ſiquidem aere paulatim ſubeunte perderent ſuam levitatem, atque ſic ſenſim deſcenderent, usque dum navis humi reponeretur.

Quintum. *Quinto poſſet aliquis opponere, non poſſe hanc navem agi remis, propterea quod hi navem in tantum agant per aquam, in quantum hæc remis obnititur, cum aer adeo reſiſtere non poſſit. Huic reſpondeo, quod aer, etſi tantum non reſiſtat remis, quantum aqua, quod ſubtilior multo ſit & mobilior, renitatur tamen notabiliter & quantum ſufficiat ad promovendam navim. Siquidem quo minor eſt reſiſtentia qua remis obnititur, aer, tanto etiam minor eſt illa qua motui navis obſtat, unde cum parvula remi reſiſtentia poſſit velociter moveri: præterquam quod raro neceſſum ſit futurum adhibere remos, quandoquidem in aere ſemper habebimus aliquid venti, qui etiamſi debiliſſimus, ſufficiat tamen ipſi velociter provehendæ: & ſi maxime ventus foret noſtræ navigationi contrarius, docebo alibi modum ita accommodandi mali navis, ut liceat navigare cum quovis vento non tantum per aerem, ſed etiam per aquam.*

Sextum. *Sexto major eſt difficultas in ſiſtendo nimio impetu, quo ventus vehementior poſſet agere navem, ita ut periculum eſſet ejus allidendæ ad cacu-*

cacumina montium, qui ſunt ſcopuli in hoc aeris oceano, vel etiam ſubvertendæ penitus. Verum quoad ſecundum dico, difficulter a ventis poſſe ſubverti totam machinæ molem cum multis hominibus, qui ſuperincumbentes ipſi, contrapondium ſunt futuri ſphærarum levitati; ita ut hæ ſemper ſupra navem elevatæ ſint futuræ nec unquam navis ſupra ipſas attolli poſſit: præterquam quod, cum navis in terram cadere non poſſit, niſi aer ſubintret ſphæras, non ſit periculum ſuffocationis in aere ſicut in aqua, homines etiam ad tigna vel funes navigii alligati tuti forent ab omni lapſu. Quantum ad primum, fateor hanc noſtram navim poſſe ſubire multa pericula, non tamen majora illis, quibus ſubjacent maritimæ naves; ſiquidem ut hæ, ita illa poſſet uti anchoris ad arbores facile firmandis: ut taceam quod hic aeris oceanus, etſi littoribus careat, id tamen commodi habeat, quod non opus ſit portubus, quo ſe reciperet navis, ſiquidem quoties periculum imminet, licet legere terras, & ex aere deſcendere. Alias difficultates non video quæ poſſint objici huic inventioni, præter unam quæ mihi videtur major cæteris omnibus, Quænam difficultas omnium maxima? *& hæc eſt: quod DEUS non videatur unquam permiſſurus, ut ejuſmodi machina ipſo effectu ſuccedat, propter conſequentias multas civilem gubernationem hominum turbaturas. Quis enim non videt, nullam civitatem ita ſecuram ab expugnatione fore, cum quovis tempore navem directe ſupra ipſam ſtatuere, demiſſaque ad terram exponere militem liceret? Idem accideret in areis privatarum ædium, & in navibus quæ maria percurrunt: deſcendens enim navis ex aere usque ad vela maritimarum navium poſſet harum funes reſcindere, imo, ſine hoc ut deſcenderet, projectis deſuper ferramentis navigia ſubvertere, homines occidere, & incendere naves ope ignium artificialium & globorum pyriorum; nec naves tantum, ſed & ædificia, caſtella, urbes, cum ea ſecuritate, ut lædi viciſſim non poſſent ii, qui talia ex altitudine non ſuperabili præcipitarent.* Atque hæ ſunt jucundæ contemplationes ingenioſi P. Lanæ, quas a Cl. Sturmio novo auctas Experimento vide *Parte I. Colleg. Experiment. Tentam. X. pag. 56. ſeq.* cui addi poteſt

Philippi Lohmejeri Exercitatio *de Artificio navigandi per aerem*, Rintelii A.1676. habita. Notandum vero, quod per evacuatos globos P. Lana confectum vult, idem ſperare Honoratum Fabri obtineri poſſe per tubos amplos refertos copioſo & compreſſo aëre, quo *de Tract. I. Phyſ. Lib. II. Propoſ. CCXLVI. p.153*, ipſe legi poteſt, qui tamen mox addit: Licet theorice loquendo hæc veris-„ ſima ſint, nemini tamen ſe velle eſſe auctorem, ut periculum „ faciat, & veniat ad praxin. Hisque Auctoribus propagatio *Artificii Aeronautici* adſcribenda eſt, cujus primus inventor Lana non fuit, cum ante illum jam propoſuerit quædam huc pertinentia Petrus Mormius *in Arcanis Collegii Roſiani detectis p.14. & 15*, nec non circa initium hujus ſeculi Magnus Pegelius, qui in *Theſauro* ſuo *p.123.* ita diſſerit: *Navigii aerei* ſingularis, & undi-„ que etiam liberi, ejusque directionis ſive regiminis, cum in par-„ tem omnem lateralem, tum quomodocunque ſurſum, deor-„ ſumque rationes peculiares, ſed quæ etiamnum experimentis „ attentandæ, offeruntur, utcunque res mira, periculoſa & im-„ poſſibilis fronte prima ſive media oblata ignorantibus videatur. „ Et Criticum ſic non intellectorum agere, & ſarcaſmis illudere, „ cuivis etiam obtuſiſſimo & ſtultiſſimo obvium eſt. Quod moni-„ tum Becherus obſervare debuiſſet, qui ſibi multa præter meritum arrogat, aliorumque inventa ſæpe exagitat; quemadmodum hoc quoque Lanæ *navigium aereum p.168. ad ſapientem ſtultitiam* pertinere aſſerit.

Honorati Fabri circa hoc artificium ſpeculationes.

Ante Lanam jam diſſeruerant de Navigii aerei fabrica Mormius & Pegelius.

§. XXVII.

Artem volandi multi Viri Eruditi non retulerunt inter ἀδύνατα.

Cum hoc Experimento navigandi per auras *Ars Volandi* magna affinitate jungitur, cujus, ſi gravitatem hominis & pondus intueamur, repugnantiam quivis facile animadvertet. Fuerunt tamen non pauci Viri Eruditi, qui artificium hoc non retulerunt inter ἀδύνατα. Johannes Baptiſta Porta, Neapolitanus, in *Magia* ſua *Naturali Lib. XX. Cap. X.* qua arte volantem Draconem pueri exhibent, eadem volare quoque hominem poſſe exiſtimat, *ingen-*

tibus

tibus alis cubito & pectori deligatis; eas autem a pueritia paulatim jactandas eſſe, loco ſemper ſublimiori. Edidit quoque Anno hujus ſeculi XXVII. Fridericus Hermannus Flayderus, Profeſſor quondam & Bibliothecarius Tubingenſis peculiarem librum: *de Arte Volandi*, cujus ope quivis homo ſine periculo facilius, quam ullum volucre, quocunque lubet, ſe ipſum promovere poſſit. Cum quo conferendum Scriptum, quod Anno 1640. in Belgio prodiit ſub eodem *Artis Volandi* titulo, cujus auctor operoſe probare nititur, poſſe exerceri illam ab hominibus ſine ulla difficultate. Quæ aſſertio cum multos nanciſceretur oppugnatores, ſuſcepit Bruxellis defendendam eam Joh. Bapt. Helmontius, qui ut refert Joh. Caramuel *in Matheſi Vet. & Nova p. 740.* coram Principe Emanuele de Portugal, ſe præſente, tanta eruditione & eloquentia aliquando de hoc argumento diſſeruit, ut ſi audires illum, jam jam alas tendere, & volare putares. Cui ſententiæ addictum quoque B. Dn. D. *Majorem*, patet ex Tractatu ejus Seefahrt nach der neuen Welt &c. in quo p. 11. hoc artificium facile deduci poſſe in effectum aſſerit. Teſte Jano Nicio Erythræo *Parte I. Pinacoth. p. 123.* Paulus Guidottus Burgheſius ſe quatuordecim eſſe artibus præditum jactavit, quarum ex ſingulis panem, aliaque ad vitæ uſum neceſſaria expromere poſſet: quas inter ea etiam numerabatur, *quaſe rationem alteri, qua volaret, oſtenſurum pollicebatur;* ſed addit Nicius: fames, qua propemodum enectus eſt, nullum ſe ab illis auxilium tuliſſe oſtendit. Exiſtimant vero hi, aliique volatus defenſores, artem perficere naturam, quæque natura negat, ingenio & induſtria ſuppleri poſſe. Ita, inquiunt, negavit homini natura pinnas, ut natet, nare tamen addiſcit ille nihilominus; quidni ergo addiſcat quoque volare, etſi a natura non acceperit plumas. Verum ſi dicendum quod res eſt, a natatu ad volatum concludi nequit, quaſi ſcilicet is, qui nare ſcit, volare etiam poſſit. Plenum enim aëre, qui aqua eſt levior, pectus facit ut homo juſto adhibito remigio ſupernatet. Si itaque daretur alia materia aëre adhuc levior, & illa quoque pectus homi-

Argumenta, quibus hæc ars defendi ſolet.

Iiii 2 nis

nis oppleretur, videretur ea forte aliquo adjumento eſſe poſſe ad volandum. Porro obvertunt quoque Divi Comitis Mauritii *Currum velivolum* (quem Schevelingæ in vico maritimo prope Hagam hodieque, ſed extra uſum, cernere licet) ab ingenioſiſſimo Stevino inventum, qui omni equorum, aliarumque rerum impellentium miniſterio carens, ſola vi ventorum, carbaſis expanſis tanta cum celeritate in litore æquabili delatus eſt, ut ipſas etiam in Oceano naves, vento ſecundiſſimo currentes, longo poſt ſe ſpatio reliquerit, & paucarum horarum interſtitio XX. aut XXX. milliaria germanica emenſus fuerit. Qui ſi non inventus eſſet, quis, ajunt, crederet narranti, tantum pondus, totque hominibus onuſtum currum ſolo ventorum flamine deferri poſſe? quo de curioſo vehiculo Gaſſendum *in Vita Peireſcii p.128.* videre licet. Si igitur tantum venti eſt robur, (ad quod accurate explorandum, citante Thoma Sprat. *Hiſtor. Soc. Reg. Anglic. Part.II. Cap. XXXVI. p.306.* Angli certum excogitavere inſtrumentum) concludunt corpus humanum agi quoque commode poſſe per aërem convenientibus inſtructum munitumque alis. Denique provocari hic etiam ad ipſum uſum ſolet, allegarique Leonardus Vincius, qui, referente Cupæro, Carmelita, in Tractatu *de Excellentia Hominis, p.239,* volandi artem quæſivit, & propemodum eandem feliciter conſecutus eſt. Non ero prolixus in recenſendis exemplis eorum, qui actu volaſſe perhibentur, quorum aliquot *in ſtulta Sapientia,* &, *ſapienti ſtultitia p.165.* Becherus recenſet, qui Auguſtæ Vindelicorum ſutorem, aliquosque Hagæ Comitum & in Gallia volaſſe perhibet, facitque inſuper mentionem Organi Hautſchiani, cujus ope attollere ſe quis in auras poſſit. Monet tamen idem Becherus conſiderandum hic eſſe I. an homo inter volandum reſpirare poſſit. II. quale obſervandum centrum gravitatis, ne delabatur. III. utrum tantæ gravitatis corpus, quantæ eſt humanum, ab aëre ſuſtineri queat? IV. quicquid ferri volatu debet, neceſſe eſſe ut majorem habeat vim elaſticam, atque ejus eſt pondus; quod exemplo nonnullarum avium rapacium com-

Margin notes: Currus velivolus Divi Mauritii. — Inſtrumentum anglicanum, quo robur venti accurate explorari poſſit. — Exempla eorum qui volarunt. — Becheri requiſita ad hanc artem.

comprobat, quarum nervis tanta ineſt vis, ut alis ſuis coſtas cervorum, & cervicem anatis atque leporis frangere poſſint, imo trahere ſecum in aerem integram ovem. Licet vero homo infirmo pectore, debilibusque, qui alas dirigere deberent, muſculis plerumque præditus ſit, putat tamen Dn. Reyherus *in Diſſert. de Aëre cap. XXI.* hunc defectum ex Mechanicis compenſari poſ- D. Reyheri conſideratio.
„ ſe, ſi ala dextra dirigatur manu ſiniſtra, & ala ſiniſtra manu,
„ dextra; debere quoque componi alas non ex plumis & pennis
„ ad ſimilitudinem avium; ſed ad imitationem veſpertilionum
„ & piſcium volantium ex membranulis plicatilibus: hoc modo
„ enim evitari pondus materiæ, ad connectendas pennas neceſ-
„ ſariæ. Sunt utique & hæ jucundæ conſiderationes, quas tamen deducere ad uſum difficile eſt, qui plerumque ceſſit infeliciter. Extat libellus, cui titulus: *Compendium Miraculorum,* hiſpanico idiomate a Nobili quodam Alvaro Guttierres de Torres de Toledo conſcriptus. Hic Auctor narrat hiſtoriam de Monacho quodam volante, dicto Elmero ex Malmaberia, viro doctiſſimo, qui in juventute hoc facinus aggreſſus eſt: Adaptavit manibus pennas, certiſſimam volandi artem ſe inveniſſe ratus. Mox captat e turri ventum; ſed volando ultra 125. paſſuum intervallum vix evagatus, partim impetu atque turbine ventorum, partim audaciſſimi hujus incepti metu ad terram ita concuſſus eſt, ut tibiis effractis miſeram deinde vitam vixerit. Lapſus vero ſui unicam cauſam allegabat, quod ſcilicet *poſteriori corporis parti caudam non annexuerit.* Erneſtus Burggravius *in Panoplia Phyſico-Vulcania* ſimiliter refert, fuiſſe Norimbergæ quendam Præcentorem, qui geminarum alarum remigio in aëre elatus, inſtar alitis evolaverit, devolaveritque. Ex imprudentia tamen (affixæ enim alis, volatum concitantes rotulæ aut caſu implicitæ, aut non rite aptatæ fuerunt) aliquando præceps lapſus, bracchia & pedes diffregerit. Quæ exempla ſatis ſuperque commonſtrant, *tutius eſſe volare alis ingenii, quam corporis.*

Praxis hujus artis plerumq; ceſſit infeliciter, quod probatur exemplis.

§. XXVIII.

De Curru velifero jam Sec. XIII. diſſeruit RogeriusBaco.

Vidimus quæ circa hanc Artem proferri ſolent in medium; jam inſpicienda quoque documenta Veterum. Ad *Currum* itaque *Veliferum*, de quo diximus antea, quod attinet, diſſeruit de tali machina jam Seculo XIII. in libris ſuis Rogerius Baco, Vir ſui temporis apud Anglos eminentiſſimus: *Currus*, inquit ille citante Borrichio *de Ortu & Progr. Chemiæ p.* 123. *poſſunt fieri, ut ſine animali moveantur cum impetu inæſtimabili.* Et de Arte volandi ita: *Poſſunt etiam fieri inſtrumenta volandi, ut homo ſedens in medio inſtrumenti revolvens aliquod ingenium, per quod alæ artificialiter compoſitæ aerem verberent, ad modum avis volantis.* Quod ſi in antiquiora tempora convertamus oculos, deprehendimus ibi Archytam (dictum a celeberrima civitate Tarento, quæ Calabriæ quondam & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, ejusque patria fuit) Tarentinum. Hic Platonis æqualis, poſtquam in Pythagorica ſchola naturalem & moralem Philoſophiam excoluerat, appulit animum ad mathematica & mechanica ſtudia, elaboravitque ingenioſe multa, quorum tamen exigua notitia ad poſteritatem pervenit.

Archytæ columba lignea volans.

Inter ea Columba ejus lignea celebratur, (quam, ut refert A. Gellius *Lib. X. Noct. Attic. Cap. XII*, diſciplina quadam mathematica ſic affabre compegit, ut libramentis ſuſpenſa incluſo atque occulto concita aëre volaverit. Quorum veritas a nonnullis vocari in dubium ſolet, eo quod Favorinus apud Gellium l. c. dicat agitatam fuiſſe columbam *aura ſpiritus incluſa atque occulta.* In quæ verba Cardanus *Lib. XII. Variarum rerum, Cap. LVIII.* ita commentatur: *Quæri ſolet, an Columbam ligneam, qualem Archytam Tarentinum ex Gellio alibi narravimus fabricaſſe, facere liceat, ſcilicet quæ ſponte volet, ubi tamen quieverit, immota maneat? Nam imagines ſtatuasque ambulantes ſuper menſam, rotarum abditarum vi, aliquoties vidimus. Volantem etiam avem, ſed funi innixam; per ſe, nondum. Ergo quæ ſe ſponte elevet vix fieri poteſt, quoniam firma oportet eſſe vincula quæ moveant, atque ideo graviora, quam ut agi poſſint propriis viribus.*

bus. Mota vero & impulſa ab initio, & maxime vento flante ſecundo, ob alarum magnitudinem, & vim rotarum, quæ illas agat, nihil prohibet. Conveniat igitur levitas corporis, alarum magnitudo, & robur rotarum, atque venti auxilium &c. fietq; ut columba evolet certo ordine, incerto autem ignis vi &c. ſic enim & ſponte ſe elevabit, & alas movebit, ſed ſtatim deſinet, quoniam ignis non manet, & materiam circa pondus ſuppeditare non licet. Cum itaq; incertum ſit qua ratione volatum columbæ ſuæ Archytas conciliaverit, annisi fuerunt aliqui demonſtrare ad oculum hoc artificium. Sunt qui putant ovorum gallinaceorum cortices matutino rore repletos, & bene occluſos, ſi ſolis radiis exponantur, arcanis modis attolli in ſublime. Simulaturos etiam forte volatum aliquem folles tenui conſutos pelle, & veſtitos exterius in ſpeciem columbarum, ſi ſcilicet illi nitro, puriſſimo ſulphure, hydrargyro, aliisque hujusmodi rebus, quæ rarefiunt vi caloris repleantur. Ubi vero lignea & ponderoſa machina ad volandum impellenda, ignem adhibendum eſſe. Si incendium timetur, veſtiendam, inquiunt, columbam asbeſtino, ſtanneosque inſerendos tubos, & ad impediendum ſtridorem pyrium pulverem auripigmento deliniendum eſſe, formandumque ad exſpirationem favillarum guttur; quo adminiculo fore exiſtimant, ut pro ſtridore gemitus audiatur, quemadmodum in tauro olim Perillus docuit. Quin addi quoque poſſe aliquid quod Columbæ Archytæ defuit, quæ cum reſedit, non videtur exſurrexiſſe amplius: hic autem conjungendos eſſe tubos, ut alter poſt alterum accendatur, & intervalla pro arbitratu interponantur. Hæc ſunt conſilia P. Laureti Lauri, Schotti, aliorumque. Dubitant vero multi, idque merito, num confici poſſit machina, quæ veræ columbæ ſpeciem præferat, eamque moderato volatu imitetur; quin potius eventurum colligunt, ut per gyrum deturbetur, vel aliis perverſis modis nunc ſurſum feratur, nunc deorſum; quam in rem Cl. Johan. Andreæ Schmidt Diſſertatio *de Archyta Tarentino*

Varii modi quorum adminiculo machina aliqua volare poſſe creditur.

Num volatus conciliari poſſit machinæ multi dubicant?

J. C. Scaligeri modus parandi columbam volantem.

ro evolvi legique meretur. Julius Cæſar Scaliger alium, & quidem facillimum modum ſe inveniſſe putat, quo ſiſtere poſſit volantem columbam. Ita enim ille *de Subtilitate ad Cardanum Exerc. CCCLXXVI.* Volantis, inquit, columbæ machinulam, „ cujus auctorem Archytam tradunt, vel facillime profiteri au-„ deo. Naviculam ſponte mobilem, ac ſui remigii auctorem fa-„ ciam nullo negotio. Eadem ratio cum volante avicula. Mate-„ ria ex junci medulla parabilis, veſiculis amicta aut pelliculis, qui-„ bus auri bracteatores, atque foliatores (ſic enim libet nunc) „ utuntur, nervulis obvoluta: ubi ſemicirculus rotam unam im-„ pulerit, motum præſtabit aliarum, quibus alæ agitabuntur &c. „ Sed hæc etiam facilius dicuntur, quam præſtantur. Omnium ingenioſiſſime Athanaſius Kircherus hic verſatus eſt, qui Archytæ Columbam in aere volantem, ac horas diei monſtrantem, magnetico quodam artificio exhibere allaboravit, machinamque illam in hunc usque diem Romæ ſpectandam reliquit. Modus, quem præſcribit in *Arte magnetica Lib. II. Parte IV. p. 315.* hic eſt: Fiat receptaculum totius artificii, quod lamina ſubtiliſſima ex„ ære vel cupro teges; ſupra laminæ centrum rotulam magnete„ (quem in margine rotulæ inſeres) inſtructam ea induſtria axi„ indes, ut funiculo plumbeis ponderibus librato rotula cum ma-„ gnete, pro utentis arbitrio nunc ſiſti, nunc circumduci tecto &„ occulto modo poſſit. Porro fiat in fundo receptaculi mons„ factitius, in cujus vertice ſtatua quæ Archytam referat ex mate-„ ria leviſſima, qualis eſſe poteſt charta, & ſcapus cannabis arefa-„ ctus, confecta, ſupra obelum acutiſſimum ita libretur, ut vel„ minimo ſtatu circumagi poſſit. Hoc peracto columbam facies„ ex dicta levi materia, per cujus corporis longitudinem obelum„ chalybeum, prius polis magneticis animatum, traduces; filo„ deinde cannabino, vel ſericeo, vel aloetico, aut ex lino, vel a-„ lia quavis materia, dummodo ita tenuis ſit, ut etiam viſum de-„ cipiat præparato, alligabis unum fili extremum uripygio ſeu„ caudæ columbæ, alterum manui Archytæ; columbamque in„

Kircherus volantem ejusmodi columbam magnetico artificio exhibere allaboravit.

tantum

tantum elevabis, usque dum ſenſeris eam a magnete attractam,,
in aere ſuſpendi. Quo facto, ſi volantis columbæ jucundum,,
ſpectaculum exhibere deſideres, rota una cum magnete circum-,,
acta columbam tremulam, & veluti deſiderio capiendæ alicujus,,
rei ſolicitam circumtrahet; hæc autem tracta, filo una ſecum,,
ſupra obelum libratam ſtatuam Archytæ circumducet. Ita in,,
gyros columba volabit, Archyta veluti volatum columbæ in o-,,
mnem partem obſervante: quod ſpectaculum ignaris cauſæ ita,,
rarum & prodigioſum videtur, ut multi attoniti, cum hujus-,,
modi exhiberem, magica id arte fieri ita tenaciter crediderint,,,
ut nullis fere perſuaſionibus in contrarium moveri potuerint.,,
Nota tamen magnetem ad hujus generis artificia exhibenda,,
præpotentem requiri: cujusmodi ego vidi unum, qui obelum,,
quatuor fere digitis a magnete remotum in aere ſuſpendebat.,,
Nota ſecundo, ut columba horas circulo in tholi ſuperficie in-,,
ſcriptas ſpatio XXIV horarum demonſtret, columbam ita libra-,,
ri debere, ut motum circularem magnetis ſequendo, ſemper,,
æqualiter a laminæ diſtet ſuperficie; quod ut facilius peragas,,,
cogitabis manum Archytæ, & os columbæ circumvolutione,,
ſua, filoque intermedio, vel cylindrum, vel conum decurta-,,
tum deſcribere: juxta hanc enim conſiderationem eam facile,,
in circulo movendam librabis. Cylindrus autem magnete in-,,
ſtructus tholo ſuperimpoſitus diurno ſpatio circumagetur, &,,
quidem perpetuo, arte ſupra Problemate V. inculcata. Huc,,
usque Kircherus, qui l. c ſchemate rem totam ſub hac inſcriptione expreſſit:

Cum ſtudio ἀγανάτȣ volat ecce Columba per orbem.
Non rota, nec ventus, ſed Lapis urget opus.

Confer quoque ejusdem Kircheri *Artem magnam Lucis & Umbræ*, ubi p.826. & 827. de fabrica machinæ volatilis, nec non de Columba Archytæ diſſerit: Ad cujus exemplum Norimbergæ etiam Muſcam ferream manibus artificis ſe attollentem, convivas omnes

Muſca ferrea & Aquila, quæ Norimbergæ volaſſe dicuntur.

mnes circumvolitaſſe Gaſſendus *in Vita Purbachii & Regiomontani vitam* memorat. Neque ignota eſt Aquila illa, quæ Carolo V. Cæſari Norimbergam adventanti ad quintum uſque lapidem volaſſe obviam, eundemque uſque ad portas civitatis comitata dicitur, cujus, ut & muſcæ illius inventionem Petrus Ramus in *Præfat. Lib. II. Obſervat. Mathem.* Johanni Regiomontano tribuit. Quæ volantes machinæ dant nobis occaſionem diſſerendi quoque de

Volatus Dædali.

Volatu Dædali, qui natus Athenis Patre Palamaone, floruitque Minois ævo ante bellum Trojanum. Alas ejus Ovidius *Lib. II. de Arte amandi, & Metamorphoſ. Lib. VIII.* graphice deſcripſit, fa-

Fabula integra recenſetur.

bulamque integram Diodorus Siculus *Lib. IV.* breviter recenſuit, „quæ ex verſione ita habet: Hærentem adhuc in Creta *Dædalum*, „& a Paſiphaë occultatum, cum diu ad ſupplicium quæſiviſſet Minos, nec tamen inveniret, magnas illi opes promiſit, qui hominem indicaſſet. Ibi ſpe navigio effugiendi *Dædalus* præciſa, „raro ſane artificio alas cera mirandum in modum compactas „ſuo filiique corpori applicavit, iiſque ſubito evolans, mare Creticum ſuperavit. Cum vero *Icarus* (quæ juvenum levitas eſt) „nimis alte volatum intenderet, liquefacta fervore ſolis cera, qua „alæ continebantur, in pelagus decidit. Pater autem paulum „ſupra mare volitans, alaſque identidem aquis irrorans, incolumis in Siciliam trajecit &c. Qua de Fabula variant multa Auctores, nec omnibus eadem ſententia. Sunt qui Volatum illum

Nonnulli volatum illum ad Studium Aſtrologicum; alii ad navigia & velificationis artificium applicant.

cum Luciano *Lib. de Aſtrologia* de Studio Aſtrologico, quo informavit *Dædalus* filium ſuum *Icarum* intelligendum eſſe putant, „qui Icarus cum juventutis calore & ſuperbia non facilia diſquireret, ſed ad ipſum uſque polum animo tolleretur, a veritate excidit, totaque arte aberravit, & in mare rerum immenſæ profunditatis præceps decidit. Alii vero, præeunte Pauſania, ad navigia & velificationis artificium hæc applicant, quod Dædalus primus excogitaſſe dicitur, quem elapſum navi ex manibus Minois, ad litus incolumem appulſum; Icarum contra imperitia gubernantis naufragio periiſſe tradunt. Sed nolumus prolixiores eſſe in

explican-

Simonis Magi volatus.

explicando fabuloſo hoc volatu, quem Pater Hæreticorum, Simon Magus, imitatus perhibetur, cujus cum Petro certamen, & quod raptus in aëra, negantibus aliis, Arnobius, Euſebius, Cyrillus Hieroſolymit. Sulpitius Severus, Auguſtinus, Maximus Taurinenſis, Theodoretus, aliique, ſed diverſis circumſtantiis memorant, quas apud Annalium Scriptorem Baronium *ad Ann. LXVIII. Num. XVI.* videre licet. Cæterum de vita Dædali, operibusque ejus & inſtrumentis variis ex ſupra laudati Jo. Andr. Schmidt Diſſertatione *de Dædalo Mechanico celebri*, Jenæ A. 1687. habita plura, ſi libet, petantur.

§. XXIX.

Antliæ Pnevmaticæ Inventores & Emendatores.

Antequam deſeramus Æthera, *de Antlia Pnevmatica*, nobili illo inſtrumento, cujus ope educendo e corporibus aërem, eundemque rurſus adigendo varia, maximeque jucunda Experimenta peraguntur, memorandum adhuc aliquid. Depictam eam cum omni apparatu conſpicere licet in Wolferdi Sengverdii *Præfatione Philoſophiæ Naturalis*, Lugduni Batavorum Anno 1685. in 4to editæ, cui adde habitam haud ita pridem Giſſæ-Haſſorum Præſide Petro Wolfart, Med. D. Diſſertationem *de Antlia Pnevmatica*, ubi illa diſtincte ſatis examinata hoc quidem ordine, ut Cap. I. agat de Deſcriptione, Diviſione & Inventore Antliæ. II. de ejusdem Phænomenis. III. de Uſu quem præſtat in Phyſicis. IV. de Uſu in Anatomicis, Chemicis, Botanicis & Medicis. V. deniq; de abuſu nobiliſſimi inventi. Cujus quidem primus Auctor Celeber. Otto de Gvericke, Conſul Magdeburgenſis, qui & D. Rob. Boyle, poſtquam juſtam expreſſere formam, data porro aliis anſa, ſubminiſtrataque auxilia & adjumenta, re ipſa ſervata, variandi & immutandi nonnulla, prout quisque ad ſcopum ſuum uſusque accommodatam fabricam judicarunt: Hinc natus Pariſiis Anno 1674, Tractatus, Anno 87. a Dionyſio Papino Med. D. & Soc. Reg. Angl. Socio denuo publicatus & inſcriptus: *Nouvelles experiences du Vuide*, in quo innovata & adjecta quædam deprehen-

Otto de Gvericke. Rob. Boyle.

Dionyſius Papinus.

Jo. Chriſtoph. Sturmius.

prehendes; quemadmodum eadem emendandi ſolertia nec deſiderata in Germanis, magnum afferente talentum Cl. Joh. Chriſtoph. Sturmio, cui obvenit occaſio partim mutandi aliqua in Antlia Gverickiana (quæ ſicut in quibuſdam caſibus & experimentis tentandis tum Boylianæ, tum aliis recentioribus cedit, ita rurſum in aliis palmam præripit cæteris omnibus), partim etiam novis additionibus eandem ditandi, quas *Parte I. Collegii Experimentalis Tentam. II.* deſcriptas & expreſſas vide. Idem, cujus modo mentionem fecimus, Papinus excogitavit præterea novum, ab aliis non obſervatum Antliæ Pnevmaticæ uſum, in eo conſiſtentem, ut unius hominis non magna opera, quanta ſcilicet æd exercendam Machinam requiritur, ingens pondus attolli poſſit. Cumque plurimi naturæ effectus ex Aeris pondere profluant, ei clariſſime demonſtrando eadem inſervit Antlia; quo inter multa alia nobile illud Gverickii Experimentum referendum, qui duo hemiſphæria cuprea avulſa ſeparataque, ſibi invicem impoſita, interjecta cera conglutinavit, deinde ex hoc concavo ope Machinæ Pnevmaticæ aërem eduxit, quo ipſo animadvertit tanta vi cohærere hæc hemiſphæria, ut pro varia eorundem latitudine non niſi notabili equorum numero, ſive ponderum appenſorum quantitate ſejungi queant. Quæ admiranda connexionis vis, quod Aeri debeatur, vide poſt ipſum Gverickium *Lib. III. Experimentorum Magdeburg. Cap. XIII. ſeq.* prolixe declarantem Cl. Burcherum de Volder *in Quæſtionibus Academicis de Aëris Gravitate*, in cujus §. XVIII. ſummatim ita colligit & ratiocinatur: „Educto aëre quid quaſo fiet? Externa Sphæræ ſuperficies eandem habebit, quam antea ab aëre preſſionem: verum interna „ſuperficies educto aëre nihil habet quo reſiſtat. Unde quid „ſequitur evidentius, quam cum aër immediate ſubjacens inferiori hemiſphærio a gravitate aëris lateralis ſuperiora verſus „feratur, nec quicquam in ſphæra ſit quod huic preſſioni reſiſtere „valeat, oportere ſane hoc hemiſphærium ad alterum, quod eadem aëris ſuperioris vi & gravitate deorſum premitur comprimi,

Novus Antliæ Pnevmaticæ uſus, attollendis ponderibus inſerviens.

Experimentū, quo oſtenditur, quod propter Aeris gravitatem duæ Phialæ ita conjungantur, ut a 16. vel 24. equis non queant divelli.

Burcheri Volderi Quæſtiones Academicæ de Aeris Gravitate.

„mi, tota vi & preſſione ſubjacentis aëris, quæ cum tota depen-
„deat ab ea, qua aër lateralis deorſum ruit gravitate, quid eſt
„certius, quam omni hujus gravitatis vi & impetu hæc hemi-
„ſphæria ad ſe invicem compelli? In quod jam memoratum Volderi *de Aeris Gravitate* Scriptum, incidens Jacobus Bernoullius, Mathemat. Baſileenſis, edidit Anno 1683. ſingularem Diſſertationem, in qua aſſerit gravitatem etiam Ætheri, id eſt ſecundum ſcholam Carteſianam materiæ ſubtili, quæ globulorum ſecundi elementi titulo inſignitur. Quod dogma ſuum antiquitate cum vetuſtiſſimæ Philoſophiæ placitis certare exiſtimat, coævum non Ariſtoteli, non Platoni, ſed priſco Atlanti, ex quo

Jac. Bernoulli Diſſertatio de Gravitate Ætheris.

Aſſerta huic dogmati antiquitas.

— — — — Omne
cum tot Sideribus Cœlum requievit in illo.

„Quorſum enim, inquit, nobis finxere Senem facie incurva,
„vultu cernuo, titubante genu, & tanquam ſub magna fatiſcen-
„tem mole, ſi quod portavit Cœlum leve credidêre Veteres? Sed tranſeant hæc ingenioſe magis, quam quod vim habeant probandi prolata. Cum itaque, ut ad prius momentum revertamur, recepta hodie ſit Aëris noſtri atmoſphærici gravitas, hac generatim evicta, excogitata poſtmodum etiam Ratio eundem curatius ponderandi. Primumque ingenioſiſſimus Rob. Boyle Lagunculas ovi vel pilæ minoris magnitudine, collo tenuiſſimo inſtructas, eo quo ex fornace prodeunt momento hermetice ſigillari fecit, cumque refrixêre, pondus accurate exploravit, particulaque effracta, ut aër intrare poſſet, eas, adjecta illa particula, rurſum ponderavit, quo inſtituto, aëris, qui ingreſſus eſt, gravitatem facile animadvertit. In quo Invento alii deſiderarunt, quod nimis exigua aëris portio examini ſubjiciatur, ut adeo in proportione ad majorem partem facilis ſit lapſus; quod ſi vero majoribus vitris utaris, ob eorum gravitatem minimi ponderis acceſſionem vix deprehendi poſſe. Requiri igitur ut ineatur ra-

Nova ratio ponderandi Aerem, excogitata a Rob. Boyle.

tio ponderandi majorem aeris quantitatem, ita tamen ut gravitas vaſis non impediat, quo minus trutina tam libere moveatur, ac ſi nullum plane pondus impoſitum foret. Quod artificium repe-

& a Jacobo Bernoullio.

riſſe ſe putat modo nominatus Bernoullius mediante receptaculo ſatis grandi, cujus gravitatem in aqua primum explorat, quodque poſtea, aëre ope Antliæ exhauſto, denuo ponderat. Vide modum procedendi deſcriptum in *Act. Erudit. Lipſ. Ann. 1685. p. 433. ſeq.* ubi pariter recenſetur Examen Ponderationis Aeris per Veſicam, ab eodem Bernoullio Baſileæ inſtitutum, & Abbati de la Roque tranſmiſſum. Ex quibus utique videre eſt, Aerem e va-

Experimentum Torricellianum pro demonſtratione Vacui per argenti vivi deſcenſum.

ſis aut tubis vitreis arte excludi poſſe, compararique *Vacuum*, ad quod plane & perſpicue demonſtrandum natum Experimentum Torricellianum, a Torricello, magni Ducis Hetruriæ Mathematico, ita nuncupatum, ac mediante Argento vivo perfectum, quod tubo vitreo ſuperne obſtructo incluſum, hæret in eo inver-

Easdem de Vacuo cogitationes volvit in Germania Valerianus Magnus.

ſo ad certam & determinatam altitudinem. Quas ipſas de Vacuo cogitationes Valerianus Magnus, celebris Monachus Capuccinus, eodem tempore in Germania quoque volvit, dante ejus nobis documentum fide dignum Ottone de Gvericke, *Lib. III. Experimentorum Cap. XXXIV.* ita ſcribente: *Cum Ratisbonæ in Comitiis Imperialibus inter alia Electoribus ac Principibus quibusdam ut & Legatis, meorum quædam Experimentorum exhiberem, & per hanc occaſionem mihi cum Admodum Rever. Patre Capuccino Domino Valeriano Magno, familiaritas intercederet: Ille mihi exhibuit quoddam Experimentum a ſe, uti dicebat, ad demonſtrandum vacuum excogitatum, quod ita ſe habebat: 1. Aſſumebat Tubum vitreum longiorem $\frac{6}{4}$ ulnæ Magdeburgenſis, in altero extremo bene clauſum. 2. Implebat hunc tubum Hydrargyro, eumque (orificio ejus ne quid efflueret digito bene obturato) invertebat & una cum digito claudente immergebat in vaſculum aliquod argento vivo repletum. 3. Subtrahebat digitum paulatim, & ecce argentum deſcendebat paulatim, donec ad certam quandam in Tubo altitudinem pervenerat, nempe ad altitudinem $\frac{5}{4}$ dictæ ulnæ circiter. Atque in tali altitu-*

titudine acquieſcebat nec ulterius deſcendebat, dummodo non ſubito tollebatur, tunc argentum aliquot librationibus nunc adſcendendo agitabatur, antequam ibidem acquieſcebat. Spatium autem illud in ſuperiori Tubi parte Mercurio deſtitutum, eſſe vere ac proprie vacuum aiebat R. P. Pater Valerianus ab omni prorſus corpore, cum fieri non poſſit, ut interim aliud corpus in deſcendentis Mercurii locum ſubſtitui potuerit. Mihique communicabat Libellum ſuum cujus Titulus: Demonſtratio ocularis, 1. Loci ſine locato, 2. Corporis ſucceſſive moti in vacuo, 3. Luminis nulli corpori inhærentis &c. De quo Invento, præferens Vacuum comparatum, beneficio Antliæ ſuæ exſugendo & extrahendo bullulas, idem Gverickius mox ita judicat: *Non dubito quin in ſuperiori Tubi parte ſpatiolum iſtud Mercurio deſtitutum ab omni fere aëre fuerit vacuum; ſed non omnino, quia in infundendo Mercurio ſemper juxta interiora Tubi latera remanent bullulæ quædam, quæ ibi hærentes oculariter percipiuntur; neque poſſibile videtur absque his Mercurium immitti poſſe. Unde cum poſtea mihi quoque domi tales tubos vitreos compararem, & Experimentum ſæpius probarem, rem ad efficiendum verum vacuum ita accommodavi, ut tubum hunc poſſem conjungere cum machina vacuatoria deſcripta. Principio replevi tubum hydrargyro usque ad tertiam partem; & deinde conjunxi cum hac machina, mediante ſcilicet canaliculo aliquo. Quo facto oculariter potui videre, bullulas iſtas evadere in ſpatium ſuperius vacuum, ſimulque cum iſtis totum hydragyrum in tubo ſe movere & aliquantum elevare; imo inſuper hydrargyrum non amplius tenere eandem altitudinem, ſed ſpiſſitudine ſtipulæ fieri humilius. At quando adhuc aliquid ut antea infundebatur, & aër extrahebatur modo dicto, idem accidebat, ita ut (tertia vice repetita) totum hydrargyrum integri tubi, ad dimidiam fere digiti partem contractum fuiſſet. Ex quo ſatis conſtabat, tantum ſemper aëris inter hydrargyrum ac tubi latera incluſum relinqui, quantum latitudo dimidii fere digiti caperet, proindeque per noſtrum Exantlationis modum vaſa aëre magis evacuari poſſe, quam fieri ſimpli-*

Guerickii judicium de Experimento Vacui per hydrargyrum.

Vacuum mathematice ſpectatum non datur in his inferioribus.

citer poſſit hydrargyro. Quanquam & circa Operationem Antliæ peractam diſtinguendum inter Vacuum mathematice & mechanice conſideratum. Illud in his Inferioribus non datur, quod omnis aer mathematice ſpectatus excludi nunquam poſſit; fiuntque adeo Experimenta hujus generis non niſi mechanice.

§. XXX.

Campana Urinatoria Georgii Sinclari plumbea.

Ex aëre deſcendimus jam ad AQUAS, ubi non minus inventa egregia ſeſe offerunt, de quibus præſens hoc ſeculum merito triumphat. Ac primum quidem digna ſunt admiratione inſtrumenta illa, quorum ope ſub aquis degere homines illæſi poſſunt. Nota quippe eſt *Campana Urinatoria* a Georgio Sinclaro, Scoto, excogitata, qua tectus ingenioſiſſimus Artifex, ut ipſe refert *in Arte magna & nova Gravitatis & Levitatis*, Anno 1665. ad Mulam Scotiæ inſulam ad fundum usque maris ſe demiſit, ejusque adminiculo tormenta bellica tria, æneum unum pedum undecim longitudinem, & octo fere digitorum diametrum habens, alterum cupreum, æqualis quam proxime dimenſionis cum priore, ac tertium ferreum, multa jam ferrugine exeſum (cum cætera integra eſſent & illæſa) e demerſo per ſeptuaginta ſeptem annos navigio ſuſtulit. Machina illa ex plumbo parata fuit, cujus ſtructuram formamque ſchemate expreſſam Cl. Sturmius *Collegii Experiment. Parte I. Tentam. I.* repræſentavit. Qua motus deſcriptione Auctor *Ephemeridum Gallicarum ad menſ. Jan. A. M DC LXXVIII.* attingit difficultatem quandam ex uſu hujus inſtrumenti exſurgentem, quod ſcilicet a pondere columnæ aqueæ ipſi deſuper incumbentis, ſi campana mergatur altius, aër neceſſario adeo compreſſus & condenſatus reddi videatur, ut aptus eſſe deſinat ad reſpirandum: ad quam idem Sturmius *Parte II. Tentam. I.* reſpondet, ubi ſimul ex literis Panthoti Med. D. & Prof. Lugd. aliam Campanam ligneam deſcribit, qua munitus Gallus miles ad oras Cataloniæ in portu Capadaques, piſcatus eſt laminas plurimas, quibus onuſta duo navigia ibi locorum ad ſcopulos

Alia Campana lignea.

pulos

pulos al[illegible], & ſubmerſa fuerant. Atque hæ ſunt celebratæ illæ Campanæ Urinatoriæ, quibus affinis eſt *Ars Urinatoria* Chriſtiani Treulebii, Præfecti militum Svecici, qui multos in Svecia inſtruxit, qua ratione ſub aquis comprimere animam artificioſe poſſint, ne, quod alias fieri ſolet, aëris compreſſio ſanguinem ex naribus, auribusque eliciat. Facit illius artificii mentionem Becherus *in Stulta Sapientia p. 37. ſeq.* ubi ſtatuere Anatomicos nonnullos aſſerit, ſi infanti recens nato nares, ipſumque os, ſæpius comprimantur, aperiri certam in pectore viam ad reſpirandum ſine anhelitu: Oleo etiam ori indito reddi hominem idoneum, ut permanere diu ſub aquis poſſit. Præterea, ut hic prolixe non commemorem Veſtes aquaticas, cujus generis ante aliquot annos Hamburgi in Bibliotheca Cathedrali aſſervabantur, notæ quoque ſunt ingenioſæ cogitationes Joh. Alphonſi Borelli, qui, cum in egregio *de Motu animalium* opere accuratiſſime ſcrutatus eſſet modum, quo ſub aqua libere piſces natant, ac quoquo verſus moventur, novum invenit genus inſtrumenti, quo homo longo tempore non vivere tantum ſub aqua, ſed & progredi quo velit, ac natare piſcium inſtar, aut inſtar cancri repere poſſit; nec non Navem, qua navigare ſub aquis commode liceat: quæ machinæ ſchematibus expreſſæ *in Actis Erudit. Lipſ. An. MDCLXXXIII. p. 73.* exhibentur. Sed habuit idem Borellus oppugnatorem hujus inventi ſui Bernoullium, cujus *Examen Machinæ Urinatoriæ Borellianæ in Diario Eruditorum Pariſienſi XXI, d. 16. Aug. Ann. 1683.* legitur, in quo oſtenſis, quibus illa urgeatur, difficultatibus, nullius prorſus ipſam eſſe pretii Auctor concludit. Taceo hujus generis naves artificioſas aliorum, ut Cornelii Drebbelii, qui, referente Bechero *in ſapienti ſtultitia p. 149.* navigavit aliquando in Anglia ſub Tameſi; Merſenni, qui condere integram civitatem ſub undis voluit, navem item Melitenſem, Roterodamenſem, Antwerpianam &c. de quibus *Lib. VI. Techn. Curioſ. P. Schottus* fuſe lateque diſſerit, cui Honoratus Fabri jungendus, qui *Scient. Phyſ. Tract. I. Lib. IV. Prop. CXXIII.* artificium fabricandi ejusmodi navi-

Ars Urinatoria Chriſtiani Treulebii.

Modus quo redditur homo idoneus ut permanere diu ſub aquis poſſit.

Veſtes aquaticæ.

Borelli Navis qua navigare commode ſub aquis liceat.

Borelli oppugnator Bernoullius.

Naves artificioſæ Drebbelii, Merſenni &c.

Artificium fabricandi navigia ſubaquea.

„ navigia proponit & oſtendit. Conſtrui, inquit ille, poteſt na-
„ vigium, quod aliquando aquis, more ſolito, innatet, alias vero
„ prorſus immergatur, rurſumque ad libitum naucleri emergat.
„ Hoc navigii genus ante aliquot annos, non ſine hominum ſtu-
„ pore prodiit, artificium in eo poſitum eſt, ut modo gravius, mo-
„ do levius evadat; gravius certe, cum appenſa pondera ex la-
„ queari navigii, in libero aëre pendent; levius vero, cum eadem
„ pondera demittuntur in mare, per foramina ſaccis coriaceis in-
„ ſtructa, qui ſcilicet modo ſtringi, modo laxari poſſint. Sunt
„ autem quædam hic maxime obſervanda. *Primo* aperta fora-
„ mina in fundo navis eſſe poſſent, ut tantulum aquæ ſubiret, quæ
„ tamen infimam tantum ſentinam occupans, reliquam navigii
„ cavitatem liberam omnino relinqueret. At maximum & mi-
„ nime ferendum inde reſultaret incommodum; nempe cum
„ aër navigii cavitatem implens extrudi non poſſit, ab aquæ pon-
„ dere maxime comprimeretur, ac proinde duci a pulmonibus
„ non poſſet: igitur ad vitandum hoc incommodum foramina
„ obſtructa eſſe neceſſe eſt. *Secundo* debet navis operculum ita
„ componi, ut modo attolli, modo adduci poſſit tam accurate, ut
„ per rimas aqua minime ſubire poſſit, in quo certe nulla eſt diffi-
„ cultas. *Tertio* debet eſſe paulo amplior navigii cavitas, ne ſci-
„ licet aura ſtatim ab anhelitu & fumo corrumpatur: igitur debet
„ eſſe ad inſtar ampliſſimæ aulæ. *Quarto* ſacci coriacei debent
„ eſſe flexibiles, omnis motus dociles, gemino ligamine inſtructi,
„ ut omnis aditus aquæ obſtruatur, quod facile intelligi poteſt:
„ imo prædictorum ſaccorum opera remi adhiberi poſſunt; ſed
„ profecto remi inutiles eſſent, modo longiores ſudes non abſint,
„ quarum opera navis attoli, & moveri poſſit. *Quinto* talis eſſe
„ debet hujuſmodi ponderum proportio, ut navim tantulo gra-
„ viorem æquali aquea mole afficiant, ut ſcilicet minimo negotio
„ pelli navis, & agi poſſit; quod facile fiet, ſi tantulo prædicta
„ mole aquea ſit gravior. *Sexto*, hac arte vitari poſſent innumera
„ fere incommoda, quæ noſtris navibus mare affert. v. g. ſic opti-
me

„me pyratarum ſpes eluderetur, & ſæva tempeſtas falleretur, „cujus agitatio vix ad aliquot paſſus pervenit: denique acus „magneticæ uſus multum prodeſſet &c. Eo igitur tandem penetravit humana ſagacitas, ut excogitaverit modum, quo, quæ alias exitio eſſe imperitis ſolet, beneficio artis homo ſub Aqua conſervari poſſit; nec homo tantum, verum etiam flamma, ignisque. Invenit enim ſolertiſſimus Dion. Papinus inſtrumentum, quod Anno M DC LXXXIX. Londini Societati Regiæ exhibuit, cujus ope candela ſub aquis ardens, quamdiu libet, foveri poſſit, quæ lucem profundat longe majorem, quam quæ ex Phoſphoro & Noctiluca aërea Dn. Boylii emittitur: quo motus experimento ſcripſit ſermone patrio Joh. Scarletus, Anglo Britannus, Epiſtolam, qua quædam enata ſibi circa præſens inſtitutum dubia & quomodo iis mederi liceat exponit. Alias de urinatoribus colligentibus ex ſinu Perſico conchas margaritiferas Scriptor quidam novitius teſtatur, illos in maris fundo conſtitutos, Oleum ore exceptum, guttatim emittere, per ejusdemque adſcenſum ſub aqua lucem ſibi neceſſariam producere.

Modus quo conſervari poſſit ſub aqua candela ardens.

Nemo autem exiſtimet, hoc ſub aquis verſandi artificium heri demum aut nudius tertius excogitatum eſſe; ſed diſſeruit de eo, allegante Borrichio *de O. & Pr. Chemiæ p. 124.* jam Seculo XIII. aliquoties laudatus Rogerius Baco, ita inquiens: *Poſſunt etiam fieri inſtrumenta ambulandi in mari, & in fluviis ad fundum ſine periculo corporali.* Cum quibus Magnus Pegelius, Roſtochienſis primum, hinc Helmſtadienſis Academiæ Profeſſor conferendus, cujus verba *in Theſauro* Anno hujus ſeculi IV. edito pag. 137. ita habent: *Innotuerunt rationes ex fundo aquarum, uti maris fluviorum* &c. *eximendi naves ſubmerſas, vel res earum, ſeu res ibidem alias gravitate prævalentes.* Et pag. 134. *Alias ſi tantum velis unumquemque hominem quaſi ſolitarium, ſeu pro ſe per aquarum fundum procedere & reſpirare, de qua reſpiratione hic potiſſimum agitur, id ratione duplici imprimis efficere licebit, nimirum ut aere vel ex ſuperioribus, vel ex inferioribus ſubinde novo fruaris.*

Artis ſub aquis vivendi antiquitas.

Quorum utrumvis per media peculiaria certa & accommoda fieri poteſt; eaque in exterioribus non animadvertenda. Quæ ipſa in unum duplicata plane flexibilia ad maris ſeu aquarum altitudinem, ſeu profunditatem quamcunque ex ſe ipſis ſe accommodant. Et alibi, ſi quandoque aquarum profunditas, ſeu hinc gravitas nimia reſpirationem inæquabilem difficiliorem reddit (licet hoc ob pectoris & ventris, adeoque corporis ibidem totius robur, oris exigui reſpectu, rarius accidet) remedium hic quoque exhibetur. Ac de Arte navigandi ſub aquis ita idem Pegelius p. 127: *Navigium ſubmaritimum ſive ſubaqueum ſingulare, & adminiſtratio illius admiranda: qua ſub aquis, mari, fluminibus, ſtagnis, ſeu magis, ſeu minus profundis, ſeu tranquillis, ſeu motis & agitatis, & vivere, & reſpirare, & pro lubitu quocunque ſeu promoveri ſeu progredi, corpore ſicco, & aere undique circumdato pedibus per maris ſeu aquarum fundum, perinde ſicut alias per terram ſiccam & liberam incedere, vel unus vel duo vel complures, & quotquot pro machinæ magnitudine volueris, poterunt, imo & navigare ſubtus utrumque ſic licebit. Quomodo ibidem neceſſaria & exoptata peragentur, qualia ſunt: Murorum & ædificiorum erectio, aquarum dulcium in fiſtulis metallicis vel ligneis, vel in laterum compagibus majoribus per mare & aquas quaſcunque deductio, vitiique, ſi quod temporis ſucceſſu acciderit deprehenſio & correctio, aliis ſimul accedentibus mediis: ſic fundi & terrarum illius omnimoda perluſtratio, rerumque non tantum annorum ſeculis ſubmerſarum recuperatio; ſed ibidem etiam genitarum, vel eodem devolutarum, utpote auri, argenti, margaritarum, ſuccini, & ſimilium inquiſitio* &c. Ex quibus apparet, ſuperiori jam, quo Pegelius floruit, ſeculo illa ſub aquis degendi experimenta quodammodo fuiſſe cognita, quorum pleniorem deſcriptionem hoc præſens ævum ſuppeditavit.

Navigium ſubmaritimum ſuperiori jam ſeculo quodammodo cognitum.

§. XXXI.

Nec minus operoſi fuere nonnulli noſtra ætate in excogitandis inſtrumentis, quorum ope homo in aquis ſuſtentari poſſit, non ſecus ac cygnos, anſeres ac anates verſari ſuper illis videmus.

mus. Inventa quippe ratio, qua Perizonium atq; Caligæ ex corio confectæ vento ita ſufflari poſſunt, ut iis inſtructo adminiculis citra ſubmerſionis periculum in aquis inambulare liceat; de quibus organis aquaticis Schwenteri *Deliciæ Phyſico-Mathematicæ Part.XII.Probl.XV.XVI.XVII.* varia tradunt: ad quem apparatum pertinent inter alia quoq; quibus induendi pedes, *cothurni plumbei*, qui ut æqualis cum natatore ponderis ſint neceſſitas flagitat. Quod ingens incommodum, difficultatesque alias cum animadverteret Cl. Joh.Chriſtoph.Wagenſeilius, tentavit, annon e ligno parari machina poſſet, quæ præciſis illis moleſtiis eundem effectum præſtaret. Atque ita poſt factas multas periclitationes prodiit tandem munimentum ac præſidium adverſus extrema aquarum pericula *Hydraſpis* ejus, de qua ad Petrum Valckenierium, Potentiſſ. Fœderati Belgii Ordinum ad S. R. I. Comitia Legatum Anno MDCXC. Epiſtolam perſcripſit, adjecta novi inventi ſui figura. Hac, inquit ibi, machina ſi quis ſe muniat, poteſt una „ aſſumere ſecum in aquas imbellem ac teneram prolem. Neque „ metus eſt, ut fame & inedia utrique conficiantur, etiamſi procul „ ab arida tellure abſint, & per dies aliquot cum rabie Noti, ac in- „ feſtis aquis conflictandum fuerit. Cavitas enim *Hydraſpidis* ali- „ moniam, perparce ea uſuris in longum tempus ſuffecturam, ad- „ mittit, & præter hanc auri, argenti, facti, ſignati, monilium gem- „ matorum, ac ſyngrapharum bonam copiam. Nemo fabrorum „ lignariorum & ferrariorum tam rudis exiſtit, qui non operam „ ſuam in paranda hydraſpide locare poſſit; nec ullius alterius ar- „ tificis adjumento opus eſt. Id tamen non negandũ, quanto faber „ lignarius opificii eſt peritior, tanto leviorem machinam evadere; „ unde quæ Viennæ confecta fuit hydraſpis, duplo gravior eſt illa, „ quam penes me ſervo. Id onus etſi incommodum habet, tamen „ non affligit niſi extra aquam conſtitutum: nam intra eam, cum „ fluitet machina, gravitatis nullus ſenſus. Ad pedum remigia con- „ „ ficienda tertius etiam opifex, Sutor puta, manum mihi com- „ modavit, ligamenta, & triplicis corii craſſiſſimi alas mobiles, ex- „

Perizonium & Caligæ aquaticæ.

Organorum illorum incommoda & difficultates.

VVagenſeilii Hydraſpis.

Ejus ſtructura.

 plican-

„ plicantes ſeſe coarctanteſque, ſoleæ ligneæ, cui pes inſiſtit, ferro „ cardines illarum permeante, adaptatas, ſuppeditans; quanquam nihil impediat, quo minus alæ quoque, uti reliqua fere „ univerſa, e ligno fiant. Verum quod jam innui, pedum iſta „ remigia, niſi cum placidum ventis ſtat mare, aut ſtagnantes un„ das quis emetiri, vel currentem fluvium prævertere inſtituat, „ haud admodum neceſſaria ſunt. Quippe ad motum in latera „ & circulum quod attinet, is quidem ex ſententia, citra adjumen„ tum, nudis corporis agitationibus peragitur. Hæc eſt deſcriptio

Ejus Uſus. machinæ illius, cujus Uſum in vernacula præfatione, qua Hydraſpidem illam ((Waſſerſchild) Imperatori Leopoldo dedicavit, quadruplicem commemorat: Primum ſcilicet commodum capi inde naufragii tempore, dum ea inſtructus ab undarum fluctibus non majus periculum ſuſtinet, quam cygni anateſque, hoc eſt nullum. Præterea nec veſtibus ſe nudare neceſſe habere natatorem, nec inediam tolerare, cum, ut ſupra dictum, vel ad 14. & plures dies victum ſecum portare valeat. Secundo prodeſſe talem machinam ad effugiendam ſubitam vim aquarum, pervadentium impetuoſo diluvio decliviora loca. Si enim quis illam in ſuperiori ædium parte ad futuros caſus aſſervatam in promptu habeat, facile & ſemetipſum eripere, & alia bona una ſecum aſportare poſſe. Tertio adhiberi illam in bellis quoque poſſe, ſi qua militum manus ad occupanda loca hoſtilia, aut explorandi gratia etiam flumen aliquod transmittere debeat. Quarto denique facere etiam ad varias recreationes, luſusque in aquis peragendos, dum ita & perſonatas Sirenes, muſico cantu aures oblectantes, repræſentare, & aquaticis avibus, aliiſque animalibus inſidias commodiſſime ſtruere in proclivi eſt. Cumque initio machinæ

Ejus dimenſiones. hujus ſuæ dimenſiones non definiviſſet, determinat poſtea illas *in Diſſertatione Epiſtolica* ad Dn. D. Johannem Fechtium, quæ pr[illegible] A. 1693, ita, ut dicat, nihil referre ſive paulo minor illa fiat, ſive paulo major, menſuram tamen præter propter eam eſſe, ut ſemidiameter hominis, qui illa uſurus ſit, brachii longitudinem

nem manutenus adæquet: altitudinem autem cam convenire, ut lumbis incumbens, brachiis liberum motum relinquat, nec reſpirationem impediat. Ac quia in unoquoque homine inter mentum & verenda trium ſpithamarum (quas quisque manu ſua deſcribat) intervallum habetur, unius ſpithamæ altitudinem Hydraſpidi ſufficere. Proinde latitudinis ad altitudinem triplam quaſi eſſe proportionem; a latitudine vero nihil differre longitudinem, quippe in circuli area. Nec ultra afferem unum pineum, ſi longus latusque ſit, ad hydraſpidem conſtruendam requiri. Præterea vindicat quoque in prædicta *Differt. Epiſtol.* Cl. Auctor machinam ſuam, negatque, quod homo, qui Viennæ in Danubio hydraſpide ſe armavit, violentiæ undarum pene ſuccubuerit. Quin provocat ad Excell. Abensbergium & Traunium Comitem, Sacri Conſilii Cæſarei conſortem, & Auſtriæ inferioris ſupremum Mareſchallum, aliosque, qui experimento illi Viennenſi præſentes adſuerunt. Tandemque adjicit, machinam expectationi Rever. & Celſiſſimi Principis, Patavienſis Epiſcopi, cum in Danubii loco, qui ob Oeni & Iliſſi amnium, vectigales ſuas aquas hinc & hinc exonerantium impetum pro Scylla & Charybdi haberi poſſit, eam exploraret, ex aſſe ſatisfeciſſe, probaſſe etiam eandem in Tigurino lacu Virum Ampliſſ. Petrum Valckenierium, ut & Wittebergæ V. Cl. Martinum Knorrium Mathem. Profeſſ. in Collegio curioſo &c. quæ & plura huc pertinentia *in Actis Erudit. Lipſ. A. MDCXCI. p. 37. ſeq. & A. MDCXCIII pag. 223.* recenſentur.

Facta hac Hydraſpide Experimenta.

§. XXXII.

Ita conſtat de utiliſſimo invento Celeberrimi *Wagenſeilii*, cujus (ut ὡς ἐν παρόδῳ hoc moneam) innotuit quoque Paradoxum *de Infundibulo Norimbergenſi*, aut (ut poſtea Ill. Magliabechii ſuaſu vocare maluit) *Minervæ*, quo artificio ſuo in cujusque ſexus, ætatis, qualitatis & conditionis homines, ſine moleſtia ac jucundiſſime, divinarum & humanarum rerum peritiam transfundi poſſe confidit. Sed videamus qua cogitatione depinxerint Veteres

Wagenſeilii Infundibulum Norimbergenſe.

De Machinis quarum ope homo constitutus in periculo transmittere poſſit, jam cogitarunt Baco &

Magnus Pegelius.

teres ſimile machinæ genus, qua homo ſe poſſit trajicere. Rogerius Baco inquit: *Poſſunt fabricari pontes ultra flumina ſine columna, vel aliquo ſuſtentaculo*, cujus generis machinam Borrichius *de O. & Pr. Chemiæ p. 124.* ſe vidiſſe aſſerit, quam poſtea duo eruditi Galli, Demonconiſius & Sorbierius deſcripſerunt. Inprimis vero Magnus Pegelius *in Theſauro p. 126.* Principibus & Rebuspublicis inter cætera ſua arcana idem quoque inventum obtulit, *quomodo ſcilicet in naufragio quocunque ſubmerſionis ſeu interitus diſcrimen omne, ſemper & ubique certo vitare liceat. Qui item ſine ſanitatis ſeu valetudinis, aut alio notabili corporis incommodo, adeoque ſine aquarum, fluctuum, procellarum, pluviarum, frigoris pernicioſo aliquo impedimento ſeu noxa ibidem interea dormire, jacere, ſedere, ſtare, cibum capere, & quocunque velis te ipſum promovere, ſeu viam dirigere valeas. Res etiam tuas, quæ mole ſeu quantitate non nimia fuerint, vel ex his, quæ tibi cariora ſunt, una tecum ſalvare poteris: imo hominem, quem velis, alium vel plures etiam, ſi ſic efformaveris, absque ullo ullius hinc incommodo, ſimul tibi cohærentes gratos & ſuaves ſic ſocios, tibique vitam ſuam, & quicquid una ſalvarint debentes, æque liberabis. Præterea medio hoc eodem, quocunque etiam extra naufragium, pro rerum tuarum firma & tuta conſervatione, & pro quiete, noctu & alias, & in navi, & in curru, & domi uti & frui licebit, ſeu conjunctim toto ſimul, ſeu parte illius una, duabus vel quotcunque volueris. Hæc omnia & ſingula omnino ſunt & perdurantia, & ſumptuum faciliorum. Alias ſi capite, ſeu ore ſolo aquarum immunis eſſe cupis, media occurrunt exigua.* Ex quibus B. Morhofius *Polyhiſt. Lib. I. Cap. XX. p. 234.* colligit, multa in ſeculis prioribus per ſocordiam hominum neglecta, quæ alio tempore producta iterum fuerint in conſpectum; additque ibidem, Anno M DC XXX. Petrum Mormium *in arcanis Collegii Roſiani detectis p. 42.* ſimile propoſuiſſe Experimentum, quod tamen minoris videtur effectus eſſe, atque ſuperius illud. Verba illic ita habent: *Arcanum mortem arcens violentam triplex eſt. Unum defendit ab aquis, alterum ab armis, a fame*

Simile Petri Mormii Experimentum.

a fame tertium. Primum horum non eſt tantæ difficultatis, quin poſſit etiam excogitari ab obtuſo & præpingui ingenio: at quia non eſt apud incolas hujus patriæ (Ordines Belgicos) uſitatum, ubi tot diſcrimina mortis ab aquis graſſantur, maritimis tempeſtatibus, aliisque fortuitis caſibus, judicavimus, nobis indecorum haud fore, ſi illud publico uſui communicandum offerremus. Facillime inſtrumentum hoc & portari, & admoveri poteſt; quo quisque mare adituris muniri debebat; ut ſi tempeſtas, vel nox obſcura inter ſcopulos, aut aliud periculum a nave ſubmergenda, aut ab hoſtibus perfringenda ingruat, eo munitus mergi in gurgitem nequeat; ſed ſaltem fluitando ſuper aquis animam Deo commendandi tempus ſuperſit; aut venti vel manuum remigantium beneficio atque pedum circa littus aliquod ferri queat, aut amica nave excipi, aut alio quopiam fortunato eventu ſervari. Cæterum de Arte natandi libros duos Everardus Dygbejus, Anglus, Anno 1587. 4to reliquit, quorum prior regulas ipſius artis, poſterior vero praxin demonſtrationemque continet, ad quos Lectorem ſciendi cupidum ablegamus. Dygbeji de Arte natandi libri.

§. XXXIII.

Anno præterlapſo 1698. adornavit Belga quidam naves ex linteo, quibus cera obductis felix trans Danubium ſpecimen edidit. Eo tempore Relationes Vienna hæc nunciabant: Der Niederländer/ ſo die Auffrichtung der von ſtarcker gewächßter Leinwand formirten Schiffe ausgeſonnen/ hat ſeine Probe in dem Donau-Strohm dermaſſen wohl abgeleget/ daß ein jedes/ ſo 40. biß 50. Mann getragen/ ſchnelle übergekommen: Dahero zu glauben/ es werde eine ziemliche Anzahl verfertiget/ und zur Käyſerlichen Haupt-Armee verabführet werden/ abſonderlich da man geſchwinde 3. biß 4. auff einen Wagen laden, und wohin es nöthig/ bringen kan. A quibus non procul abhorrentia, de veteribus Britannis Scriptores memorant, quorum rates ſubtiles fuiſſe traduntur, & e vitibus contextæ. Ita enim C. Plinius Lib IV. Cap. XVI:

Naves novæ ex linteo confectæ, ceraque obductæ.

Veterum Britannorum rates ſubtiles, & e vitibus contextæ.

Britanni vitilibus navigiis corio circumſutis navigant. Et Lib. VII. Cap. LVI: *Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit, ante ratibus navigabatur inventis in mari rubro inter inſulas ab Erythra rege: reperiuntur qui Myſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cum tranſirent adverſus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles ex corio circumſuto fiunt, in Nilo ex papyro, & ſcirpo & arundine.* Quæ verba Thomas Dempſterus in Paralipomen. ad Roſini Antiquitat. Roman. Lib. VII. Cap. XXXII. ex MSC. Foxienſi ita corrigit: *In Britannico Oceano utiles* &c. Et in priori loco: *utilibus navigiis corio circumſutis navigant.* In Britannia enim noſtra, inquit, ne nomen quidem vitis auditum, multo minus arboris illius ad navigia facienda uſus receptus: puto ergo non e vite, ſed e vimine facta navigia. Iſidorus in Gloſſis hunc in modum: *Carabus parva ſcapha ex vimine & corio.* Itemque Lib. XIX. Cap. I: *Myoparo, quaſi minimus paro, idem quod carabus; eſt enim ſcapha parva, ex vimine facta, quæ prætexta crudo corio genus navigii præbet, quod habent Germanorum pyratæ in Oceani littoribus.* Ipſis Britannis, quibus Plinius vitiles naves tribuebat, Solinus Polyhiſt. Cap. XXV. vimineas quoque aſſignat: *Navigant in vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum.* Alveos autem pro navibus ſumi, docet Philippus Beroaldus in ſuis in Servium annotationibus. Ac de Sutilibus hujusmodi naviculis intelligendi Poëtæ, nominatim Rufus Feſtus Avienus in Ora maritima:

Sunt qui putant non e vite, ſed e vimine facta fuiſſe illa navigia.

Non carinas hi quippe pinu texere
Fecere morem, non abiete ut uſus eſt,
Curvant faſelo, ſed rei ad miraculum,
Navigia junctis ſemper aptant pellibus,
Corioque vaſtum ſæpe percurrunt ſalum.

Et Virgilius Lib. VI. Æneid. de Charonte Æneam traducente:

- - - gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem. &c.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Secundum hæc profunda maris deſuper ſcrutandi varii excogitati ſunt modi, quorum vulgatior eſt, qui fit bolide & chorda, alius vero rarior qui ſine ea, per certum inſtrumentum, quod ut refert Thomas Sprat *Hiſtor. Soc. Reg. Angl. Part. II. Cap. XXXVI. pag. 306.* gallic. edit. haud ita pridem in Anglia primum inventum. Verum ſimile organon ſuperiori jam ſeculo celebravit Gallus quidam Jacobus Beſſon *Lib. II. Coſmolabii Prop. XI,* ac circa medium præſentis ævi Bernh. Varenius *Lib. I. Geogr. Gen. Cap. XIII. Prop. VI. pag. 151.* Cui tanquam in lance Satura apponimus experimentum, quo aquæ marinæ dulcedo examinatur. De ea Dn. D. Reyherus (quod olim ex muliere quadam tempore hyberno ex aqua marina lavante lintea, & nuper ex piſcatore mytilos ſive muſculos per foramen glaciei ex fundo maris extrahente audiverit, eſſe aquam marinam eo tempore, quo glacie premitur ſale deſtitutam, & inſtar fluvialis dulcem,) Anno 1697. peculiarem Diſſertationem conſcripſit, in qua hæc explorata uſu tradit: *Die IIX. Idus Februarias circa meridiem perfregimus glaciem, quæ XII. pollices ſive unum pedem craſſa erat, & deprehendimus 1. Fruſta glaciei fuiſſe dulciſſima. 2. Aquam glaciei proximam itidem ſale deſtitutam. 3. Aquam mediante Siphone ſeſquipedali extractam modice ſalſam. 4. Aquam per Siphonem quinque pedes longum hauſtam adeo ſalſam fuiſſe, ut unus cantharus ſive quatuor libræ Romanæ iſtius aquæ igni appoſitæ, & in vaporem redactæ, unciam unam cum ſeſquiſcrupulo ſalis marini relinquerent* &c. Qua occaſione de Cauſis dulcedinis, quarum altera Aquæ compreſſio, ſimulque particularum ſalinarum expreſſio, altera vero Salis gravitas, ob quam ſponte fundum petit, nec non de ſperanda ex hoc tentamine utilitate varia proponit. Ante eum Athanaſius Kircherus *Mundi Subterranei Lib. III. Cap. ultimo* idem obſervavit, prodiitque inſuper Anno 1685. Londini in 8vo Tractatus inſcriptus: *Aqua marina dulcis,* quibus adjungenda Rob. Boylii Epiſtola inquirens: *Quomodo aqua marina dulcorari queat?* Nonnulli

Inſtrumentum certum profunda maris ſcrutandi ſuperiori jam ſeculo cognitum.

Aquæ marinæ dulcedo examinata.

Dulcedinis hujus cauſæ.

Quomodo aqua marina dulcorari queat?

Britanni vitilibus navigiis corio circumſutis navigant. Et Lib. VII. Cap. LVI: *Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit, ante ratibus navigabatur inventis in mari rubro inter inſulas ab Erythra rege: reperiuntur qui Nyſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cum tranſirent adverſus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles ex corio circumſuto fiunt, in Nilo ex papyro, & ſcirpo & arundine.* Quæ verba Thomas Dempſterus in Paralipomen. ad Roſini Antiquitat. Roman. Lib. VII. Cap. XXXII. ex MSC. Foxienſi ita corrigit: *In Britannico Oceano utiles* &c. Et in priori loco: *vilibus navigiis corio circumſutis navigant.* In Britannia enim noſtra, inquit, ne nomen quidem vitis auditum, multo minus arboris illius ad navigia facienda uſus receptus: puto ergo non e vite, ſed e vimine facta navigia. Iſidorus in Gloſſis hunc in modum: *Carabus parva ſcapha ex vimine & corio.* Itemque Lib. XIX. Cap. I: *Myoparo, quaſi minimus paro, idem quod carabus; eſt enim ſcapha parva, ex vimine facta, quæ prætexta crudo corio genus navigii præbet, quod habent Germanorum pyratæ in Oceani littoribus.* Ipſis Britannis, quibus Plinius vitiles naves tribuebat, Solinus Polyhiſt. Cap. XXV. vimineas quoque aſſignat: *Navigant in vimineis alveis, quos circumdant ambitione tergorum bubulorum.* Alveos autem pro navibus ſumi, docet Philippus Beroaldus in ſuis in Servium annotationibus. Ac de Sutilibus hujuſmodi naviculis intelligendi Poëtæ, nominatim Rufus Feſtus Avienus in Ora maritima:

Sunt qui putant non e vite, ſed e vimine facta fuiſſe illa navigia.

Non carinas hi quippe pinu texere
Fecere morem, non abiete ut uſus eſt,
Curvant faſelo, ſed rei ad miraculum,
Navigia junctis ſemper aptant pellibus,
Corioque vaſtum ſæpe percurrunt ſalum.

Et Virgilius Lib. VI. Æneid. de Charonte Æneam traducente:

- - - gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem. &c.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Secundum hæc profunda maris deſuper ſcrutandi varii excogitati ſunt modi, quorum vulgatior eſt, qui fit bolide & chorda, alius vero rarior qui ſine ea, per certum inſtrumentum, quod ut refert Thomas Sprat *Hiſtor. Soc. Reg. Angl. Part. II. Cap. XXXVI. pag. 306.* gallic. edit. haud ita pridem in Anglia primum inventum. Verum ſimile organon ſuperiori jam ſeculo celebravit Gallus quidam Jacobus Beſſon *Lib. II. Coſmolabii Prop. XI,* ac circa medium præſentis ævi Bernh. Varenius *Lib. I. Geogr. Gen. Cap. XIII. Prop. VI. pag. 161.* Cui tanquam in lance Satura apponimus experimentum, quo aquæ marinæ dulcedo examinatur. De ea Dn. D. Reyherus (quod olim ex muliere quadam tempore hyberno ex aqua marina lavante lintea, & nuper ex piſcatore mytilos ſive muſculos per foramen glaciei ex fundo maris extrahente audiverit, eſſe aquam marinam eo tempore, quo glacie premitur ſale deſtitutam, & inſtar fluvialis dulcem,) Anno 1697. peculiarem Diſſertationem conſcripſit, in qua hæc explorata uſu tradit: *Die IIX. Idus Februarias circa meridiem perfregimus glaciem, quæ XII. pollices ſive unum pedem craſſa erat, & deprehendimus 1. Fruſta glaciei fuiſſe dulciſſima. 2. Aquam glaciei proximam itidem ſale deſtitutam. 3. Aquam mediante Siphone ſesquipedali extractam modice ſalſam. 4. Aquam per Siphonem quinque pedes longum hauſtam adeo ſalſam fuiſſe, ut unus cantharus ſive quatuor libræ Romanæ iſtius aquæ igni appoſitæ, & in vaporem redactæ, unciam unam cum ſesquiſcrupulo ſalis marini relinquerent* &c. Qua occaſione de Cauſis dulcedinis, quarum altera Aquæ compreſſio, ſimulque particularum ſalinarum expreſſio, altera vero Salis gravitas, ob quam ſponte fundum petit, nec non de ſperanda ex hoc tentamine utilitate varia proponit. Ante eum Athanaſius Kircherus *Mundi Subterranei Lib. III. Cap. ultimo* idem obſervavit, prodiitque inſuper Anno 1685. Londini in 8vo Tractatus inſcriptus: *Aqua marina dulcis,* quibus adjungenda Rob. Boylii Epiſtola inquirens: *Quomodo aqua marina dulcorari queat?* Nonnulli

Inſtrumentum certum profunda maris ſcrutandi ſuperiori jam ſeculo cognitum.

Aquæ marinæ dulcedo examinata.

Dulcedinis hujus cauſæ.

Quomodo aqua marina dulcorari queat?

nulli per deſtillationem, alii per præcipitationem, per filtrationem denique alii id tentarunt; ad quem ultimum modum referri ille poteſt, qui *in Actis Philoſoph. Anglican. Ann. 1665. die 4. Decembr.* §. *VI.* deſcribitur, quando vas concavum cereum in mare demergitur, per quod, ſale foris manente, aqua dulcis penetrare dicitur. Per noſtram contemplationem, inquit laudatus „ D. Reyherus, mediante frigore edulcorationem aquæ ſalſæ inſti- „ tui etiam poſſe credo. Quamvis autem hic modus nullum ha- „ beat uſum in regionibus calidioribus, ubi frigus deficit; inve- „ niri tamen ratio poſſet producendi frigus artificiale, cujus be- „ neficio aqua marina potui apta redderetur. Sed miſſis his,

Varia circa aquarum ductus ſuſcepta hoc ſec. molimina.

eſſet quoque ingens dicendi materies de ſuſceptis variis circa Aquarum ductus moliminibus. Notum quippe, quid præſtiterint ad promovendas navigationes, intra ſeculum & quod excurrit, Belgæ in fodiendis Alveis, & coercendis per aggeres & cataractas fluctibus marinis. Quod ipſum tentarunt etiam coloniæ quædam Ann. MDCXXXV. in Provincia Eiderſtadienſi Tönningæ & Friderico-ſtadii, ubi novos alveos adornarunt, ac mediantibus cataractis flumina navigabilia reddiderunt. Nihil

Conſilium de conjungendo Mari Balthico cum Oceano.

jam dicam de ceptis circa idem fere tempus in Holſatia conſiliis parandi Canalem, cujus ductu *Mare Balthicum cum Oceano* conjungeretur, ne ſcilicet longiore per fretum, quod vulgo der Sund appellatur, circuitu transvehere merces opus eſſet. Adduci vero hujus generis conſultationes quandoque ad effe-

Friderici Vilhelmi Electoris Brand. inſtitutum.

ctum poſſe, Elector Brandenburgicus FRIDERICUS WILHELMUS, glor. memor. exemplo ſuo comprobavit, qui An. MDCLXIX. novo alveo *Viadrum in Spream* prope Oppidum *Mülras* vel *Muhlroſa* derivavit, ut ab eo tempore navigia ex Sileſia *per Viadrum in Spream*, & porro *per Havelam* prope oppidum *Verbenam* vel *Varinum in Albim* tranſire, & commode *Hamburgum* pervenire potuerint. Quidque fodiendis novis canalibus (qui-

Ludovici XIV. R. G. inſtitutum.

bus diverſa flumina, ac *Mare mediterraneum ipſi Oceano* conjunxit) hodiernus Rex Galliæ effectum dederit, ex ſcripto gallico, cui

cui titulus: *Lettre a Mr. Barillon Conſeiler du Roy &c. contenant la Relation & la Deſcription des Travaux, qui ſe font en Languedoc pour la communication de deux mers, avec figures. Par Mr. de Froidour, a Rouen Anno 1674. 8vo.* cognoſcere licebit. Conferrique poteſt Becherus *in Sapienti Stultitia p. 104. ſeq.* ubi inter alia hujus generis de propoſito quorundam jungendi *Danubium Rheno* diſſerit. Sed inſpiciamus monumenta Veterum, in quibus pares conatus, plerumque tamen vanos atque irritos deprehendimus. Quo referendi, qui *Iſthmum Corinthiacum* (qui efficiebat, ut naves longo & ancipiti ambitu circum Peninſulam vagarentur) perfodere aggreſſi ſunt Demetrius Rex, Dictator Cæſar, Cajus Caligula, Domitius Nero, quorum poſtremus uſus ma-„ giſtris & machinatoribus Severo & Celere, quibus ingenium &„ audacia erat, etiam quæ natura denegaviſſet, per artem tenta-„ re, & viris Principibus illudere; & cum ipſe eſſet incredibi-„ lium cupitor, ab lacu Averno navigabilem foſſam usque ad„ oſtia Tiberina deprimere, & proxima Averno juga effodere„ connixus eſt, ſed non alio ſucceſſu, quam ut *manerent veſtigia irritæ Spei*, Tacitus *Lib. XV. Annal. Cap. XLII. Num. II. III. & V.* hæc annotavit. Unde natum quoque Proverbium *Iſthmum perfodere*, quod de illis dicitur, qui magno quidem conatu, ſed ſine ſucceſſu aliquid moliuntur. Eadem audacia incitatus quoque Carolus IV. Imperator *Multaviam*, quod flumen montis radices, in quo Regia arx Pragæ ſita eſt, alluit, & Bohemici Regni metropolin interſecat, *cum Danubio conjungere voluit*, ut ex Dubravio Camerarius Hor. Subciſ. Cent. I. Cap. LXXXI. memoriæ prodidit, qui ibidem plura hujus generis exempla collegit, comprobans verum eſſe, quod legitur apud Senecam in Hippolyto A. I. Verſ. CCXII.

Pares Veterum conatus.

Iſthmum perfodere.

— — — — — Divites
Regnoque fulti, plura, quam fas eſt, petunt.
Quod non poteſt, vult poſſe, qui nimium poteſt.

Mm mm 3 Id

Id quod in Turcis etiam apparet, qui *Maris Arabici & Mediterranei* conjunctionem tentarunt; ſed mutarunt inde poſtea conſilium metuentes Chriſtianorum claſſes. Par quoque fuit ratio quare abſtinuerant Hiſpani *a transfoſſione Iſthmi Americani*, ne ſcilicet Belgæ novum fretum occuparent, redderentque Hiſpanis negotia Americana dubia aut difficilia: quo de argumento copioſe rurſum diſſerentem vide Dn. D. Reyherum in Exercitatione *de Natura & Jure Aquarum atque Aquaductuum Cap. III.*

§. XXXV.

Architectura hydraulica.

Ut magnum naturæ beneficium, ſi flumina navigabilia, opportunaque ad comportanda quæ uſui ſunt, iisque mediantibus ipſum Mare ſitum Civitatis commendant; ita e contrario non leve oritur damnum, ſi aditus illi clauduntur & obſtruuntur. Cui defectui, ſi is accidat, ut mederetur edidit Scriptor quidam anonymus, libellum Anno 1693. in 8vo Pariſiis impreſſum, cui titulus: *Traité des Moyens de rendre les Rivieres navigables*, in quo Architecturam, ut vocat, hydraulicam proponit. Suggeritque inter alia Portus expurgandi media, eosque reddendi profundiores, dum vel fluminum marisque aquæ obicibus retentæ, & præcipiti curſu, emiſſæ avehunt ſecum arenam collectam, vel (cum portus ſunt in fluminum oſtiis) non ſolum auferuntur omnia, quæ celeritatem perfluentis minuunt, ſed alveus quoque ex palis coagmentatus in arctum cogitur prope oſtium, majori ut amnis impetu proruat, nec multum limi deponat; vel tandem (quando novus canalis ad oſtii latus effoſſus eſt) ala objecta flumini plus aquæ cogit deflectere in canalem, per eundemque celerius prolabi, quam alias fieret. Et quia progreſſu temporis ſemper aliquid limi ſubſidet, ac per vices tolli debet, ne portum corrumpat, deſcribit pariter Machinas Batavis hunc in finem uſitatas. Si vero terra alicubi ſaxis abundet, docet quomodo novus alveus ad eam altitudinem, quam requirit, inſtrumento, quod vel aratrum vomere inſtructum, vel etiam raſtrum navi

Traité des Moyens de rendre les Rivieres navigables.

affixum

affixum refert, excavari poſſit. Aliud, quod hic addendum, ad liberandum flumen a ſaburra faciens medium, prope Schenkii arcem obſervatum, Monconyſius adducit, *Itinerarii Part. II. pag. 167.* his verbis expreſſum : *Nous y vimes un bateau pour nettoyer le canal de la Riviere, qui eſt une chaine de fer, composee de ſeaux ferrez aubord comme une beche : cete chaine paſſe entre deux bateaux au fond de l'eau, & par le moyen de deux roues on fait tourner cete chaine de deſſous l'eau, ſur le haut d'un plan garni de rouleaux de fer, ſur leſquels elle gliſſe, & monte facilement ; & quand elle eſt au plus haut, ces ſeaux ſe panchant, pour redecendre, vuident les ſables, & les ordures dans un bateau qui les reçoit.* Cujus generis machinam ipſe quoque Gedani, aliisque in locis vidi. Exſtat præterea Cornelii Meyeri, Batavi, Machinatoris & Academiæ Phyſico-Mathematicæ Romanæ ſocii, *Ars reſtituendi Romæ navigationem ſui Tiberis hactenus intermiſſam*, quæ Romæ Anno 1685. ſermone Italico in fol. publicata, & *in Actis Erudit. Lipſ.* (quemadmodum & prior Anonymi deſcriptio) excerpta legitur. Uterque Auctor tradit inſuper circa finem Operis modum attollendi demerſam navem, aut ſi id quidem alto in mari nimis ſit difficile, extrahendi merces, quibus ea onerata. Cujusmodi conſilia non eſſe omnino fruſtra, Architectus quidam Italus, cui Petrino nomen, Lubecæ nuper comprobavit, de quo Anno 1698. d. 13. Jul. Relationes publicæ hæc nunciarunt: Künfftige Woche wird ohnweit von hier auff der Trawe ein Italiäniſcher Bau-Meiſter/ Nahmens Petrini, durch ſeine künſtlich-verfertigte Machine, ein vor mehr als 5. Jahren geſunckenes Schiff aus dem Waſſer herauff bringen; Er hat daſelbſt bereits daſſelbe auff der einen Seiten mit Tauen feſt gemacht / ſo bald nun dieſes auch auff der andern Seiten geſchehen / wird die vollkommene Herausziehung vor ſich gehen. Inzwiſchen ſiehet man an dieſer Machine ein groſſes Mühlen-Rad, und in demſelben ein kleiners mit eiſernen Boltzen oder Speichen / und wird ſolches Rad alle Stunden nur einmahl umge-

Addendum a Monconyſio medium, faciens ad liberandum flumen a ſaburra.

Corn. Meyeri Ars reſtituendi Romæ navigationem ſui Tiberis hactenus intermiſſam.

Modus attollendi demerſam navem, aut extrahendi ex ea merces.

umgetrieben; dieſes berühret abermahln ein klein von Meßing gemachtes Rad/ und kommt die gantze Machine zwiſchen 7 a 8000. Marck Lübiſch zu ſtehen. Die Tauen an das Schiff hat ein von der Inſul Femern verſchriebener Täucher/ ſo ein alter Mann und lange Jahre in Oſt-Indien ſich auffgehalten/ feſt gemacht. Und wird/ wie gemeldet/ die nächſte Woche die beſte Anzeige geben/ wie weit die Natur der menſchlichen Vernunfft werde nachgeben müſſen. Succeſſit tum res ex voto, reſponditque deſiderio eventus. Impendiſſe vero & Veteres curam tollendis obſtaculis portuum ſuorum & fluviorum, priſci Romani teſtantur, qui ad conſervationem navigationis peculiares Magiſtratus, *Curatores riparum & alvei Tiberis* appellatos, provide conſtituerunt.

Veterum in tollendis obſtaculis portuum ſuorum cura.

§. XXXVI.

Molarum in Hollandia ad depellendas Oceani moleſtias & injurias uſus.

Verum eſſe illud Poëtæ: *Non prodeſt, quod non lædere poſſit idem*, incolentes depreſſiora loca Belgæ experiuntur, depellentes Oceani moleſtias & injurias ope Molarum ſuarum. Cum enim ferocioribus ventis borealibus agitato & intumeſcente mari ſiſtitur fluviorum decurſus, copioſioreque cadente pluvia inundantur campi, norunt illi conſtructis aggeribus ſingulari artificio ita ejicere aquas ut demiſſiores etiam agri ipſo hyberno tempore ferme ſint exſiccati, & primo vere ineunte ad culturam apti. Quin earundem Molarum beneficio Hollandia tertia circiter parte aucta etiam, dum loca plurima aquis obruta ad agriculturæ uſum temporis ſucceſſu idonea reddita ſunt. Quod ſane conjunctum magno commodo inventum revocat mihi in memoriam artem illam Dionyſii Papini, qua hauritur per longos tubos ex fodinis aqua vi fluminis mediocriter diſtantis; de qua ſingularis Epiſtola ad Illuſtriſſ. Dominum Gvilielmum Mauritium, Comitem a Solms, Braunfels & Greiffenſtein perſcripta, & in memorati Auctoris Faſciculum Diſſertationum de *Novis quibusdam Machinis* inſerta legitur. Notus præterea eſt Sipho Würtembergicus, quem a Joh. Jordano, Cive Stutgardienſi

Dionyſ. Papini ars, qua hauritur per longos tubos ex fodinis aqua vi fluminis mediocriter diſtantis.

Sipho VVurtembergicus a D. [illegible] Reiſelio deſcript. [illegible]

dienſi inventum, D. Salomon Reiſelius Anno 1684, ſed celato primum artificio, deſcripſit. Ejus operatio in eo conſiſtit, quod ſola naturæ inclinatione & bonitate, ſine impulſu, preſſu aut ſuctu, aquas ex altero caſtello ſubtus poſito ſuper jugum montis in labrum ſeu caſtellum alterum, cum priori in æquilibrio ſeu horizontaliter ſitum transportet. Quod quomodo fiat, memoratus Papinus Anno ſequenti detexit, cujus rationes *Nouvelles de la Republique des Lettres Ann. 1685. pag. 549.* prolixius exponunt: idemque poſt arcanum Anno 1690. & ipſe Reiſelius aperuit. Quod ſi artem ſpectemus & machinationes, convertunt in ſe oculos conamina Regis Galliæ, noſtris temporibus ſuſcepta, quibus fluvios in alia loca, ſupraque montes admirabilium machinarum beneficio deduxit. Haud ſecus atque Auguſtæ Vindelicorum aqua per multas rotas in Turres elevatur, indeque in varia urbis loca diſpenſatur ad uſus privatos & publicos conſtructis variis ac egregiis per præcipuas plateas fontibus. Prima turris aquaria, annotante Carolo Stengelio *in Commentar. Rerum Auguſtanarum* Anno cIↃ CDXVI. per Joannem Felber, Civem Ulmenſem, ædificata eſt; quo uberiorem Hydrotechnicæ Auguſtanæ inſtructionem Emanuel Stenglinus ſuppeditat, qui accuratiſſimam totius rei hiſtoriam germanico idiomate conſignavit. Omitto machinas hujus generis alias, inter quas Herbipolenſis, quæ, referente Schotto *Part. III. Magiæ Univerſalis pag. 507.* hoc ævo adornata ad aquam Mœni præterlabentis usque in ipſam arcis aream promovendam, altitudine plusquam quingentorum pedum in perpendiculo. Miraris hæc? En magnificos Romanorum Aquæductus de quibus, qui Honorii Imperatoris ætate vixit, Claudius Numatianus Rutilius Lib. I. Itinerarii ita ad Romam:

Conamina Regis Galliæ noſtris temporibus ſuſcepta.

Hydrotechnica Auguſtana.

Machina aquaria Herbipolenſis.

Aquæ ductus Romanorum.

Quid loquar aerio pendentes fornice rivos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?

Hos potius dicam crevìſſe in ſidera montes,
Tale Gigantæum Græcia laudat opus.
Intercepta tuis conduntur flumina muris,
Conſumunt totos celſa lavacra lacus.

Ctefibii Alexandrini Machinæ.

Sed nolo de cameratis Urbis arcubus multa verba facere, quos Paulus Aringhus *in Roma Subterranea* copioſe deſcripſit: notæque inſuper Cteſibii Alexandrini Machinæ, quibus per tubos ab imo ſurſum, (tantum non ſupra montes) inclinare aquas & cogere potuit.

§. XXXVII.

Godofr. Fuchs nova machina, ad extinguenda incendia, Hafniæ adornata.

Artifex Haſnienſis, cui nomen Godofredo Fuchs / adornavit nuper ſingularem machinam ad extinguenda incendia, quæ exigua opera, paucisque directa viris geminatam aquam profundit. De ea Anno 1697. menſe Majo Novellæ ſequentia: Es iſt am erſten Mäy in Copenhagen von dem Brand-Directore Mr. Gottfried Fuchs publique gemachet worden ſeine gantz neu-erfundene Schlangen-Sprütze / welche mit Gebrauch weniger Mühe und Mannſchafft doppelt Waſſer ins Feuer bringen kan / und ſind dergleichen biß dato noch nicht bekandt. Die Probe iſt in Gegenwart des Königes / und aller hohen Herren geſchehen. In Belgio, Hamburgi, paſſimque in Germania publicis deſtinata uſibus ſimilia inſtrumenta videas. Noribergæ celebratur Hydracontiſterium, ab inſigni Opifice Joanne Hautſch confectum, de quo Gaſpar. Schottus *Magiæ Univerſalis Part. III. Lib. VI. pag. 510.* ſequentia refert: Cum, inquit, Anno 1655. Roma redux, & Norimbergam tranſiens, officii cauſa conveniſſem Prænob. & Ampliſſ. virum Georg. Philippum Harſdorferum, illius urbis tunc Patricium, poſtea Conſulem, inter alia multa, quæ pro ſua humanitate mihi oſtendit, duxit me ad ædes opificis Joannis Hautſch. Is Machinam prægrandem mihi monſtravit, qua dicebat tantam ſe aquæ copiam, & ad tantam altitudinem ejaculari poſſe celeritate maxima, ut quodcunque incendium in alta quan-

Hydracontiſterium Noribergenſe a Joanne Hautſch confectum.

quantumvis domo exortum, in ſubjecto foro aut platea conſiſtens extinguere vellet. Utque re ipſa, quod aſſeruerat, probaret, confeſtim ultra triginta viros ac juvenes, qui in vicinis ædibus opificia exercebant, convocat, machinam implet, viros applicat, & momento fere aquam ad ædium altiſſimarum feneſtras ac tecta ſpargit, tanta copia ut urnæ depluere viderentur. Juſſit deinde ſpectatores ad alteram poſt ædes plateam concedere: ubi cum eſſent, eadem ac majori etiam copia & velocitate aquam ſupra tectum ad aliquot cubitorum altitudinem ejaculatur, & plateam cum adjunctis ædibus copioſiſſima pluvia perfundit. Ipſe interim opifex machinæ ſiſtulam utraque manu apprehenſam dirigebat in quamcunque partem, & aquam ad quodcunque ſignum velut ſcopum ejaculabatur, machina inferiore manente immota. Duobus aut tribus ad ſummum equis celerrime ac facillime, quo poſtulat neceſſitas, trahi poteſt. Traha, cui impoſita eſt machina, eſt longa pedes 10, & lata pedes 4. Aquæ receptaculum 8. pedum habet longitudinem 4. altitudinem, & 2. latitudinem. Duæ haſtæ a 28. hominibus agitantur, extrahendo ac intrudendo. Aquea columna, quam ſiſtula ejicit, unciæ unius diametrum habet, & ad 80. pedum altitudinem adſcendit. Machinam totam cum dicta partium ſymmetria curavit auctor in æs incidi, & per Germaniæ urbes ſpargi, promittens ſe quotquot poſtulatæ fuerint, tolerabili confecturum pretio, ac modum edocturum emptores, quo ea interdiu ac noctu, hyeme ac æſtate utendum. Artificium (quod Auctor prodere tunc mihi noluit) conſiſtit ſine dubio in antlia: in ciſta enim abſconditi ſunt modioli bini horizontaliter proſtrati, habentes in fundis platismatia; quæ, dum extrahuntur haſtæ cum embolis ſuis, aperiuntur, & aqua modioli implentur: dum vero haſtæ intruduntur, platismatia clauduntur, & aqua preſſa pellitur per alia foramina, platismatiis etiam ſuis inſtructa, intra ſiſtulam modiolis cohærentem, & habentem vertebras ſuas, ut in quamcunque partem dirigi poſſit. Hactenus

Hæc Machina non eſt nova.

nus P. Schottus, qui mox adjicit: Hæc Machina non eſt nova, nam antehac etiam in aliis urbibus fuit in uſu, & ego ante annos quadraginta unam vidi in patria mea, quamvis longe hac minorem. &c. Vide præterea aliud ad reſtinguendum ignem organi genus apud Jacobum Beſſonum *in Theatro Inſtrument. & Machinarum pag. 52.* Ad extremum, Thavmaturgices, uti vocant

Thavmaturgice & organa hydraulica Circumforaneorũ cognita quoq; præteritorum ſeculorum Scriptoribus.

eam, & organorum hydraulicorum, quorum ope ex vaſe uno liquores diverſos, rubros, albos, vel alterius coloris circumforanei effundunt, hisque operationibus ſuis, veluti novo & inaudito quodam invento ſpectatorum ſimplicium oculos oblectant, mentio quoque fit apud præteritorum ſeculorum Scriptores. Ita Philoſophus Orator & Poeta Italus, Angelus Politianus (Baſſus alias dictus) qui obiit Anno MCCCCXCIV, *in Panepiſtemone* memorat nonnulla Thavmaturgices exempla hydraulica organa, quæque per ſe ventorum flatu reſonant, & quod vas dicæometron vocabant, & quod voces avium variarum exprimit. Et quod indidem merum mox dilutum vinum, mox aquam calidam, mox frigidam, copioſam, tenuemque viciſſim funditat &c. Et Magnus Pegelius *in Theſauro pag. 125.* Ratio, inquit, amœna, & ſpectanti plane miraculoſa, qua ex vaſis unius, ejusque vulgari modo repoſiti, vel etiam, ſi velis, libere plane ſuſpenſi, per fiſtulam unam, & quidem in loco quam vas ſit ſuperiori, liquores quotcunque diverſi, quotiescunque volueris (vas licet accedas ſeu tangas nunquam) effunduntur. Ut quivis inde vinum nunc rubeum, nunc candidum, nunc aquam, nunc aliud atque aliud liquoris, quodcunque velis, genus, imo calidos & ferventes, ſi velis, liquores, ſeu ſimplices, ſeu inter ſe mixtos, vel etiam, quoties volueris, nihil plane depromere valeat. Omniaque pro arbitrio tuo, ſermone, ſeu etiam cogitato procedunt. Sique alteri cuiquam poteſtatem conceſſeris eandem, idem is poterit in omnibus, vel in quibuscunque tu volueris, quando & quamdiu tibi viſum fuerit. Ex quibus apparet, arcana circumforaneo-

neorum, artesq; quæ de lucrando honeſtis modis pane non ſunt, excogitatas jam eſſe ante aliquot tempora, nec hoc demum ævo quæſitam in muſtaceo laureolam.

§. XXXVIII.

Aquis, quæ inclinantur ad littora, Tellus interponenda eſt, circa quam depoſcit jam ſuum *Geographia.* Offerunt ſeſe & hic Inventa Nov-Antiqua, cujus rei exemplum nota ſatis ex Veterum ſcriptis India præbet, quæ cum ob feritatem interjacentium populorum terra adiri haud potuerit, maris vero tam longinqui navigatio adhuc eſſet obſcura, Europæis diu incognita manſit: in quam auſpiciis Emanuelis Portugalliæ Regis Vaſcus de Gama, profectus Anno M CCCC XCVII. ſuperato *Bonæ Spei* promotorio, atque univerſa Africa circumnavigata, per mare iter aperuit, quod navibus inſtructiſſimis Batavi Anglique frequenter poſtea, nec infelici ſucceſſu ingreſſi ſunt. Tantum tamen abeſt, ut memoratus de Gama primus fuerit expeditionis dux & auctor, ut, teſte C. Julio Solino antiquioribus etiam temporibus *totum meridiei æquor ab India usque in Hiſpaniam fuerit navigatum*, id quod is *Jubæ Regis* teſtimonio evincit. Non poſſum quin hac occaſione de Inſula *Pine* tria ſaltem verba adjiciam. Prodiit de ea ante annos triginta, & quod excurrit, Relatio, in qua Anno M DLXXXIX. regnante Eliſabetha, Angliæ Regina, quatuor naves nomine primariorum quorundam mercatorum illinc in Indiam Orientalem ad exercendam negotiationem ablegatæ perhibentur. Earum una fecit naufragium, ex quo unicus tantum mas, Georgius Pines dictus, & quatuor fœminæ ſervati, atque ita in Inſulam quandam, deinde *Pines* appellatam, vacuam tum hominibus delati ſunt. Vir ille, occupata Inſula, jungens ſibi quatuor memoratas fœminas XLVIII liberos generavit, unde intra octoginta annos magnus hominum numerus prodiit, quod teſtatum reliquit is, qui in Inſulam illam Anno M DC LXVII. intravit. Digna ſane notatio-

Ad Geographiam pertinentia inventa.

India Europæis diu manſit incognita.

Vaſci de Gama novum per mare in Indiam iter non novum.

Digna notatione de Inſula Pine relatio.

tatione, ſi vera eſt, commemoratio, quam in peculiari Diſſertatione Bremæ Anno 1674. habita Henricus Mejerus moraliter & ſecundum leges examinavit, inquirens *I. ad quem jure pertineat hæc Inſula, II. an Pinis conſociatio cum quatuor fœminis fuerit legitima?* Secundum hæc, quam Chriſtophorus Columbus, Genuenſis, reportaverit gloriam ex invento Novo Orbe, quem Anno M CCCC XCII. adiens, Hiſpaniolam, Cubam & Jamaicam Inſulas primus detexit, notum eſt. Non deſunt tamen, qui de hac ejus laude detrahunt, referentes Columbum a Navarcho quodam, quem Alphonſum Sanchez de Huelva, item Aldretem Hiſpanum & Garcilam Vegam nuncupant, primam hujus rei cognitionem hauſiſſe, qui cum in tractandis commerciis Africæ eſſet occupatus, tempeſtate ad incognitas haſce terras abactus fuerit, notiſque deinde Europæ ac Africæ tractibus redditus apud Columbum in Inſ. Madera degentem diverterit, ac paulo poſt morte abreptus ipſi, quos confecerat, navigationis ſuæ Commentarios reliquerit; ſicque Columbum, utpote Geographiæ & Aſtronomiæ peritum in cogitationes de quærendo orbe incidiſſe: quam Hiſtoriam Joſephus a Coſta *de Natura Novi Orbis* pluribus perſequitur. Verum quicquid id eſt, viam tamen aperuit Columbus, eandemque aliis monſtravit, quemadmodum quinquennio poſt Americus Veſputius, Florentinus, eandem terram, quam a ſuo nomine vocavit, *Americam* adnavigavit, in Continentemque primus ex Europæis penetravit. Deinceps Anno ſuperioris Seculi XIX. auctoritate ſummi Herois Caroli V. Hiſpaniarum Regis, & jam tum Imperatoris Ferdinandus Magellanus, Eques Luſitanus, patefacta ſemel janua cum quinque navibus, & viris 237. Hiſpalenſi portu ſolvens fretum *Magellanicum* ab ipſo dictum reperit; quo a Barbaris occiſo ex claſſe navis unica *Victoria* toto terrarum orbe prima vice circumnavigato, poſt trium annorum iter cum octodecim vectoribus, unde egreſſa erat, rediit, cujus reliquiæ Hiſpali memoriæ poſteritatis jure meritoque ſervantur.

Chriſtoph. Columbus Novi Orbis inventor.

Qua occaſione ille inciderit in cogitationem de eo quærendo?

Americus Veſputius in Continentem Americæ primus ex Europæis penetravit.

Ferd. Magellanus reperit dictum ab ipſo fretum Magellanicum.

Orbis terrarum prima vice circumnavigatur.

tur. Vide, qui totum negotium in compendio exhibent, Joan. de Laet *Descript. Ind. Occident. Lib. XIII. Cap. IV.* & Joh. Bapt. Ricciol. *Geographiæ Reformatæ Lib. Periegetico Cap. XXII. & XXIII.* Hoc poſt motus exemplo Franciſcus Draco, Anglus, Anno M D L X X V I I. portu Plimunthensi primo cum quinque, mox rejectus indidem cum quatuor navibus & viris armatis 164. egreſſus, circumito ſecunda vice Orbe Anno M D LXXX. demum reverſus eſt. Hiſtoriam deſcribit Camdenus *in Elizabetha*, quæ navem Draci *in monumentum orbis tam feliciter circumnavigati, ſubduci Deptfordiam ad Tameſis ripam juſſit, (ubi ejus cadaver adhuc cernitur) & Dracum equeſtri dignitate ornavit.* Mox Anno M D L X X X V I. eandem ingreſſus viam Thomas Candishius, itidem Anglus, qui tertius a Magellano Orbem terrarum circumluſtravit, factus poſt biennium redux optima auctus præda, & inſigni gloria. Quod ſi reliquas totius Oceani triumphatrices naves noſſe animus, celebratur eo quoque nomine Claſſis Simonis de Cordes & Jacobi Mahu, ſolvens ex Hollandia Anno M D XCVIII; a qua navis Sebaldi de Werth deerravit, multisque caſibus ſuperatis in variarum rerum notitiam pervenit. Quo ipſo anno egreſſa etiam navis Olivarii de Noort, de qua ita Hugo Grotius: *Longinquas ad navigationes creſcebat Batavis audacia: quippe & fretum, quod Magellanicum a repertore dicitur, Draconi & Cavendiſſo Anglis emenſum poſtea, quartus* (rectius quintus) *eorum, quos fama excepit, Oliverius Nortius, Roterodamo ... præterveherat: nec ſine magnis difficultatibus inter Americæ fines & ignotum ... orbem, longis anfractibus arctatum mare vix eluctatus, Auſtralem, qui dicitur, Oceanum, eique obverſum Chilorum litus magnitudinis incognitæ ferens corpora, inde reflexo curſu Borneum inſulam devenerat: Bonæque ſpei promontorium prævectus, tertio circumnavigato omni terrarum ambitu, non quidem opes ..., ſed clarum patriæ decus, & non audita ante Batavorum nomini domum retulit.* Quid dicam de *Concordia*, qua Jacobus le Maire

Franciſcus Draco ſecundus orbem circumnavigat.

Thomas Candishius tertia vice.

Claſſis Simonis de Cordes & Jacobi Mahu prima Oceani triumphatrix.

... non ... Oliverii de Noort.

... Lemaire ...

Maire Anno M DC XV. exierat; quo defuncto qui cum ipſo conſcenderant, (inter quos Guilielmus Cornel. Schoutenius, Hornanus, & Georgius Speilbergen,) circumluſtrato pariter orbe vela retrorſum dederunt. Atque huic expeditioni debetur prima *freti le Maire* inventio, deſcripta in peculiari opuſculo, quod Amſterodami Anno 1619. in quarto hoc titulo prodiit: *Novi Freti, a parte meridionali freti Magellanici, in magnum mare Auſtrale detectio; facta laborioſiſſimo & periculoſiſſimo itinere a Guilielmo Cornelio Schoutenio, Hornano, Annis 1615. 16. & 17. totum Orbem terrarum circumnavigante.* Inter alia notari meretur adducta in libello citato pag. 93. obſervatio indicans, quod illi qui tendunt per fretum Magellanicum in Indiam, vel etiam totam tellurem circumnavigant, appulſi in India integrum diem perdant, numerantque tardius atque illi, qui in India degunt. *Hæc acciderunt*, ita habent verba memoratæ Deſcriptionis Itineris, *die Lunæ, Calendis Novembris, ſecundum computationem noſtram; ſed ſecundum popularium noſtrorum* (Belgarum, viventium in Jacatra) *calculum evenere hæc die Martis, ſecundo die menſis. Cauſa tantæ differentiæ in tempore hæc erat. Cum a regione noſtra navigaremus in Occidentem, & ſemel eum Sole totum orbem terrarum circumambulaſſemus, una nox, aut ſolis occaſus unus reſtabat nobis: qui vero ab Occidente in Orientem navigarant, iis ſupererat unus dies, aut Solis occaſus unus; ita differebant illi quoad totum diem civilem. Cumque computationem noſtram temporis tunc intermitteremus, eamque adſciſceremus, quæ apud populares noſtros erat, jacturam fecimus diei Martis iſtius hebdomadis, tranſiliendo a die Lunæ in diem Mercurii, eratque nobis hebdomas ſex dierum.* Tandem nominanda hic quoque navis illa de claſſe Naſſavica, cui præfuit Jacobus Eremita, ſecundum imperii gradum tenente Joanne Hugone Schapenhamio, quæ egreſſa portu Gœrcenſi Anno M DC XXIII, finito triennii ſpatio, defuncto quidem utroque Ducum, circuiti

Novi freti, a parte meridionali freti Magellanici, in magnum mare Auſtrale detectio.

Qui totam tellurem circumnavigant, appulſi in India integram diem numerant tardius, atque illi, qui in India degunt.

Septima circuitu orbis ſucceſſu celebrata navis, cujus Præfecti Jacobus Eremita & Jo. Hugo Schapenhamius.

cuiti tamen Orbis ſucceſſu celebris ad ſuos feliciter revertit. Denique deſcripta etiam noviſſime inclyta navigatio Guil. Dampieri, cujus duo habentur Tomi in octavo ex Anglica lingua in Gallicam tranſlati, atque ita inſigniti: *Nouveau Voyage autour du Monde.* Guil. Dampieri nouveau Voyage autour du Monde.

§. XXXIX.

Per has aliasque Expeditiones plurimas, multo ſtudio maximisque impenſis confectas, comparata notitia variarum provinciarum, urbium, inſularum, fretorum & ſinuum. Univerſa America dividitur in *Septentrionalem* ſeu Mexicanam, & *Meridionalem* ſeu Peruvianam. In illa eſt *Canada*, cujus pars *Cortereal's* a Caſpar. Cortereal, Portugallo, Anno 1500: terra autem *de Baccalaos* a Sebaſtiano Caboto, Veneto, Anno 1507. detecta. *Nova Francia,* Franciſci I. Regis Gall. auſpiciis a Joh. Verrazano; *Virginia* Ann. 1584. a Walthero Ralegho; *Florida* Ann. 1512. a Jo. Poncio, Legionenſi; *Nova Granata* Ann. 1536. duce Gonſalvo Ximenez de Queſada Licentiato; *Nova Hiſpania* Anno 1518. a Ferdinando Corteſio, Hiſpano; *Jucatan* A. 1517. a Franciſco Hermandez; ipſaque *Regio Mexicana,* quæ A. 1521. a prædicto Ferdin. Corteſio capta & deleta, poſtea vero A. 1582. ab Antonio de Eſpejo occupata denuo, & *Nova Mexicana* appellata, apertæ & pateſactæ. In America Meridionali celebratur inprimis *Peruvia*, quam Franciſcus Pizarrus ſeu Pizardus Ann. 1526. devicit, multaque millia incolarum, ipſumque Regem Attabalibam occidit, qui lytri loco tantam auri argentique vim obtulit, quantam caperet conclave iſtud, in quo deprehendebatur: nec non *Braſilia*, quam Petrus Caprali, Luſitanus, navigaturus in Indiam Orientalem, tempeſtate eo delatus primus reperit; quem ſecuti poſt ſupra memoratus Americus Veſputius, Petrus Mendozza, Joh. a Staden, Haſſus, Nicolaus Villegagnon, Gallus, aliique, de quibus ex inſtituto agit Joh. Lerius *in Hiſtoria Navi-* Provinciæ Americæ tam Septentrionalis, quam Meridionalis a quibus ſucceſſu temporis detectæ?

Verſus meridiem reſtat ingens Orbis pars detegenda adhuc, deſcripta a Ferdinando Mendez de Quiro.

gationis in Braſiliam. Atque hæ ſunt regiones principaliores Americæ, ubi verſus meridiem reſtat adhuc ingens Orbis pars, in quam ingredi ob Barbarorum ferociam vix licuit hactenus; ejusdem tamen luſtratæ deſcriptionem dedit Anno 1617. Ferdinandus Mendez de Quiro, (dictus ab aliis Petrus Ferdinandus de Quier,) in Epiſtola quadam, in qua arduum hoc, magnique momenti negotium Aulæ Hiſpanicæ commendat, exiſtimans Tractus illius habitatores, factionibus & odiis diviſos armis Europæis facile ſuperari poſſe. Deliberavitque non ſemel Societas Indiæ Orientalis de expeditione in terram illam incognitam ſuſcipienda; ſed ſtetit res inter voluntatem & conatum. Magnam e contrario famam acquiſivit nuper P. Ludovicus Hennepin, Miſſionarius Recollect. & Notar. Apoſtol. per XI. annos in America, edito Anno 1697. novo Itinerario inſcripto: *Nouvelle decouverte d'un tres grand Pays, ſitué dans l'Amerique entre le nouveau Mexique & la Mer glaciale* &c. quod mox inſecutum pars altera, cui titulus: *Nouveau voyage d'un Pays plus grand que l'Europe:* quæ recentiſſima ſpecimina cum in omnium fere verſentur manibus, ablegandum eo Lectorem curioſum exiſtimamus. Omitto deſcriptiones Itinerum alias, ex quibus inventorum ſeriem cognoſcere licet. Ita Martinus Forbisher detexit Anno 1585. Sinum, appellatum *Forbishers Straet*, & Daviſius quidam fretum, ab ejus nomine *Fretum Davis* nuncupatum. Baffinius poſtea reperit alium Sinum, qui *Baffins Bay* nominari ſolet. Hudſonius ſub finem præcedentis ſeculi emendaturus errrores Daviſii & Baffini, qui ex mente ejus deflexerant nimium in Septentrionem, ad meridiem verſus iter ſuum dirigebat, ac per fretum a ſe inventum, & vocatum *Fretum Hudſonii* in vaſtum pelagus perveniebat, Americam hac ratione circumnavigare intentus, ſed deſertus eſt a perfidis ſociis, & in cymbam nefario auſu expoſitus. Dehinc anno hujus ſeculi 31. navarchus quidam, cui Jameſio nomen, cum inſulis quibusdam *Sinum James* aperuit; hunc poſt ingreſſus Thomas Buttonius

P. Ludov. Hennepini novum Americæ itinerarium.

Sinus a Forbishero detectus, dictus Forbishers Straet. Fretum Davis. Baffins Bay. Fretum Hudſonii.

Sinus James.

tonius portum commodum invenit, quem *Nelſon* dixit, ejusdemque Sinus receſſum Occidentalem a ſe ipſo *Buttons Bay*, i. e. ſinum Buttonii. Ad Grœnlandiam, notiſſimam Balænarum captura regionem, quam cum America Septentrionali cohærere nonnulli putant, quod attinet, Anno DCCCLXXXII. eam aditam primum fuiſſe ab Erico Rufo, ex Arngrimi *Lib. de Islandia* diſcimus.

Buttons Bay.

Grœnlandia A. 882. ab Erico Rufo primum adita.

§. XL.

Antequam frequentabatur India, Novusque Orbis, narrabatur de his populis ænigma, Platonis obſcurius. Hinc in Hiſpania aliquando diſputatum: *Utrum Indi ab Adamo Oriundi, an vero media quædam ſpecies inter Simios & homines eſſent?* Et Petrus Cottonus, Jeſuita, Diabolo per obſeſſam puellam loquenti hanc de America quæſtionem propoſuit: *Quomodo Inſulæ animalia acceperint, & eo homines poſt Adamum pervenerint?* Quod feciſſe eum, teſtatur contra negantes nonnullos propria Cottoni manus, a Jo. Gilloto, in Senatu Pariſienſi Conſiliar. Eccleſ. diligenter adſervata, & Henrico IV. Regi oſtenſa. (Vid. circumſtantias adhuc alias apud Thuanum ad Ann. MDCIV.) Cum enim Americam a noſtro orbe abſciſſam undique magnamque eſſe Inſulam Veteres contenderent, fatigavit Cottonus cum multis aliis ingenium, qui vaſtis quadrupedibus inprimis eo aditus patuerit? Riſum certe movent & merentur, qui transnataſſe Bruta Oceanum aſſeverant. Ea quoque quæ de ſuperato ab animalibus freto Anian, quo America ab Aſia disjungi vulgo dicitur, proferri ſolent, fundamento deſtituuntur. Sane qui Regiones illas accuratius luſtrarunt (quod fecit inter alios Guilh. de Rubruquis, monachus gallus, qui Anno 1253. legationis in Tartariam munus obiit, atque inde varia retulit) non meminerunt interjacentis alicujus freti, ſed maris & inſularum. Quin cohærere terras Aſiæ & Americæ Septentrionalis,

Diſputatum aliquando in Hiſp.: Utrum Indi ab Adamo oriundi, an vero media quædam ſpecies inter ſimios & homines eſſent?

Petrus Cottonus Diabolo hanc de America quæſtionē propoſuit: Quomodo Inſulæ animalia acceperint, & eo homines poſt Adamum pervenerint?

Ad Quæſtionē: Qui vaſtis quadrupedibus inprimis eo patuerit aditus? reſponſio.

Fretum Anian, quod mappæ tanquam exploratum exhibent, figmentum eſt.

Terræ Aſiæ atque Americæ ſeptentrionalis cohærent, paretq; inde huc terra via, nullo freto intercluſa.

nalis, atque inde patere huc terra viam, nullo freto interclusam demonſtrat argumentis evidentibus Eliud Nicolai, ex cujus Scripto germanico oppido raro, a B. Franckenſtenio cum ſuppeditato, in Diſſertat. *de Originibus Americanis* Lipſ. Anno 1669. ventilata, Jo. Henr. Horbius ſequentia notatu digna adducit: Es ſtimmen alle chartæ maritimæ alte und neue/ ſo viel mir noch deren zuhanden kommen/ in dem überein/ daß ſie zwiſchen Aſia und America einen offenen Durchgang ſetzen/ welchen ſie das fretum Anian nennen; Woher ihnen aber das Fretum Anian bekandt/ und wer iemahls aus Europa, Aſia, Africa oder America dahin geſchiffet/ davon hab ich biß dato auff fleiſſig gehabte Nachforſchung/ keinen Grund erfahren können. Dieß hat mir aber eine glaubwürdige anſehnliche Perſon/ welche eine ziemliche lange Zeit ſo wohl in Japon als China ſich auffgehalten/ für gewiß angezeiget/ daß alle bißher publicirte Mappen/ ſo viel die Loca ſeptentrionalia Japoniæ anlanget/ in dieſen 2. Puncten imperfect und falſch/ indem ſie erſtlich oberhalb Japon eine groſſe Inſul auslaſſen/ von den Japonenſern Jezo, von den Inwohnern Ainomoxodi genannt: Und dann zum andern/ daß wie mich erſtbeſagte Perſon bericht/ von dieſer Inſul Jezo, Nordwarts zu rechnen/ kein fretum ſondern ein continens ſeye/ von einer Provintz Rebuncur genannt/ an dem Ort/ da man insgemein davor gehalten/ und in allen bißher publicirten See-Charten ein ſolches für gewiß einkommen laſſen/ daß zwiſchen Tenduc und Quivira ein Fretum gelegen/ welches man insgemein Anian genennet/ da doch die Provintz Rebuncur noch ferner Oſtwarts gegen etliche groſſe Landſchafften ohne allen Durchgang/ und dieſelben Landſchafften alsdenn ſich ferner gegen Süd/ das iſt/ verſus meridiem erſtrecken/ von dannen man zu Lande biß an diejenigen Orte gelangen kan/ da Anno 1577. Franciſcus Dracus in Nachſuchung des Freti Anian aus [illegible] Kälte zurück kehren müſſen: Mit dieſem fernern [illegible]

[illegible]

den/ daß zwar zwiſchen der Inſul Jezo und zwiſchen dem feſten Land an dem Ort/ da Franciſcus Dracus wieder zurück gefahren/ etliche Inſuln gelegen/ es ſey aber auch bey denſelben im wenigſten nicht verſpüret worden/ daß von dannen/ das iſt von Japon, Jezo, oder von den Ainomoxotiſchen Inſuln/ gegen Mitternacht zurechnen/ das wenigſte Fretum, Durchfahrt/ Meer/ oder Iſthmus, ja anders nichts verhanden/ als vorgedachte Provintz Rebuncur und Loxa; item auff beyden Seiten Oſt-und Weſt-werts ein pur lauterer continens verſus ſeptentrionem, aber gar viel unbekandte Lande und Königreiche. Damit man aber nicht meine, daß dieſer Bericht ungewiß oder alleine von hören ſagen/ und zwar von einem ſolchen Sagen entſprungen ſey/ daß man den erſten Autorem de viſu nicht anzuzeigen wiſſe/ ſo hat mich vorbemeldte Perſon/ welche erſt vor 5. Jahren aus China zu Lande heraus in Europam kommen/ ſo viel berichtet/ daß ſie mit einem/ der in der Inſul Jezo daheim geweſen/ aus der Sache diſcuriret/ und von demſelben ſo viel verſtanden/ daß die Provintz Rebuncur, gleichwie ſie von Jezo Nord-warts gelegen/ und alsdenn von dannen gegen Auffgang und Mitternacht kein Tranſitus verhanden/ ferner in ein ander Meer zu gelangen; alſo ſey auch gegen Niedergang und Mitternacht kein Paß durch oder neben Rebuncur in ein ander Meer/ ſo Nordwerts gelegen/ zu ſchiffen/ ſondern daß Rebuncur gegen Niedergang der Sonnen mit der Provintz Loxa bey Coræa, gegen Auffgang der Sonnen aber mit Quivira gräntze. So ſey auch die Landſchafft Coræa in den Mappis übel deſcribiret; indeme man ſie gemeiniglich von dem Königreich China als eine Inſul ſepariret/ da doch beſagte Landſchafft Coræa eben ſo wohl ein feſt Land mit China, und noch darzu den Chineſern zinßbar ſey. Daß dieſes der wahre Grund ſey (ita pergit citatus autor) was oben von der Inſul Jezo und von der Landſchafft Rebuncur geſagt worden/ iſt daher zu erweiſen/

ſen / daß das ſo lang und ſtarck geſuchte Fretum Anian biß auff dieſen Tag nicht zu erfinden geweſen / da es doch / wo es in rerum natura wäre / entweder Sebaſtianus Gavotus, welcher demſelben Anno 1496. auff des Königes in Engelland Unkoſten nachgeforſchet / oder Caſpar Cortercalis der Anno 1500. aus Portugal mit dieſem intent, oder Johann. Verrazanus, der mit Verlag des Königs in Franckreich Anno 1524. dieſer Orten geſchiffet / oder Stephan. Gomez, der im nechſten Jahr darauff aus Caſtilien dahin geſegelt / oder Jacob. Carthier, der abermahls auff des Königs in Franckreich Unkoſten Nordwerts gefahren / oder Hugo Willibes und Stephan Borroueve, welche aus Engelland Anno 1556. ihre Dirotta in offtbemeldte Nord-Gegend / ieder abſonderlich genommen / oder viel andere aus Dännemarck und Ißland / würden ſchon längſt gefunden haben; Weilen ſie aber biß dato alle ihre Mühe und Arbeit vergebens angewendet / und unerachtet ieder unter ihnen ſeinen äuſſerſten Fleiß angekehret / ob ſie ex Septentrione in meridiem durch das vermeinte Fretum Anian in die Philippiniſche / wie auch in die Molucciſche Inſuln gelangen möchten / dannoch nichts anders ausgerichtet / als daß ſie etliche vordieſen unbekandte Sinus, und mit Eyß und Schnee bedeckte Inſuln gefunden / aus derer Erfindung dieſer Nutz entſprungen / daß itzt Holl- und Engelland wegen des Spitzenberges auch des Fiſchfanges daſelbſt mit einander kriegen / und ieder Theil das jus piſcandi in dieſem neuen Lande haben will; ſo iſt leicht zu erachten / daß das ſo lang und ſtarck geſuchte Fretum Anian eine eitele Fabel dieſer Leute ſeye / welche bißweilen von den Intereſſenten mit Fleiß darzu beſtellet werden / und per conſequens alle Mühe / Gefahr / Koſten / Zeit und Arbeit verlohren ſeye. Id quod & Franciſcus Caron *in Deſcriptione Japoniæ* confirmat, qui Aſiam pariter continentem eſſe Americæ tradit. Atque hæc de brutis animalibus; ſed & de ipſis hominibus, eorumque origine, quæ

De origine Gentium Americanarum quidam ſcripſerint?

quæ a diverſiſſimis populis deduci ſolet, magnæ fuerunt diſceptationes, quas Joſephus a Coſta in Libris *de Natura Novi Orbis*, Hugo Grotius in Diſſertat. *de Origine Gentium Americanarum*, cui docte ſeſe oppoſuit Joannes de Laet, Antwerp. *in Deſcript. Indiæ Occidentalis*, Robertus Comtæus, itemque Johann. Bapt. Poisſon, qui duo ad ea, quæ Grotius & de Laet ſcipſerunt hac de materia, Animadverſiones reliquerunt, nec non Georgius Hornius, qui in Tract. *de Orig. Gent. Americ.* quicquid pro hoc argumento facere videtur, cum antiquis Græcis, Latinis, Hebræisque contulit, diligenter & prolixe examinarunt. His adde tandem Hieronymi Benzoni *Hiſtoriam repertæ primum Indiæ Occidentalis*, qui XIV. annos ibi verſatus, non ſpernenda quoque obſervavit & collegit. Hier. Benzoni Hiſtoria repertæ primum Indiæ Occident.

§. XLI.

An novus hic, qui dicitur, Orbis cognitus Veteribus fuerit, res dubia eſt & obſcura. Sane de colonis Americanis ante & mox poſt diluvium eo deductis vix exſtabunt certæ fidei documenta. Haud enim probabile ſuccreviſſe iſto tempore tanto numero homines, ut omnes mundi partes occupaverint, trans mariaque & freta æſtuoſa in terram ignotam itinere multo incommodiſſimo demigraverint, cum circum regionem illam, in qua orti & aucti optimus eſſet ager, qui fertilitate ſua & amœnitate ſe commendabat. Ad ætatem Salomonis quod attinet, ſunt qui arbitrantur, cum ſumma præditus fuerit ſapientia, Americam, tanquam maximam Orbis partem, non fuiſſe ipſi ignotam, eoque tendere naves potuiſſe, ſive ex Erythræo, ſive Mediterraneo mari ſolverint. Cumque 1. Reg. IX. nominatur Ophir, unde claſſis Salomonis aurum advexit, Recentiorum nonnulli firmiter ſuſtinere conantur, fuiſſe Ophiram hanc ſitam in novo orbe, atque ita dictam

An novus hic, qui dicitur, Orbis cognitus Veteribus fuerit?

An Salomoni?

dictam ab Heberi nepote, cujus Gen. X. verſ. [illegible]. Verum notandum quod duplex ſit terra Ophir, altera in Arabia prope Sabæos, ubi, judice Sam. Bocharto *Geograph. Sacræ Part. I. Lib. II. Cap. XXVII.* Jaketan (de quo loc. jam cit. Gen. X. verſ. 26. ſermo) habitavit, &, referente Diodoro Siculo Lib. III. Biblioth. Hiſtor. *magna vis auri e cuniculis a natura factis eruitur; non e ramentis colliquefactum, ſed ſponte ſua natum, quod ab eventu apyrum, i. e. ignis expers, nominant.* Ex quibus auri iſtius præſtantia colligitur, quippe non indigum ut igne defæcaretur & expurgaretur.

Terra Ophir duplex, altera in Arabia.

Altera in India, in quam nautæ Salomonis quovis triennio exacto (vid. 1. Reg. X. verſ. 23. falſum eſt iter illud fuiſſe trienne, unde excurſionem factam in Americam tanquam terram remotiſſimam, quidam colligunt) ſemel navigarunt.

Altera in India.

Hancque Ophiram ab illa, quæ ſita in Arabia, diverſam eſſe probat memoratus Bochartus, quod ex Arabia ebur advehi haud potuerit, in qua Elephanti nulli ſunt. Ac quoniam inſula *Ceylon* ſive *Zeilan*, olim *Taprobana* dicta, ſecundum Scriptores tam veteres quam recentiores Elephanti plures & majores multo, atque in aliis Indiæ locis, Cercopitheci item magni pretii, nec non merces omnes & theſauri alii ad Salomonem delati in maxima ſint copia, non dubitant Eruditi, aſſeverare, Ophiram, in quam naves Salomonis pervenerunt, fuiſſe illam ipſam antiquorum Taprobanam.

Ophira, in quam naves Salomonis pervenerunt, fuit inſula Ceylon, antiquis Taprobana dicta.

Philippus Cluverius aliique declaraturi Americam priſcis temporibus non fuiſſe ignotam, ad Platonem & Diodorum provocant. Ille enim *in Timæo* narrat, Inſulam fuiſſe quondam contra fretum Herculeum, Africa ſimul & Aſia majorem, nomine *Atlantidem*. „Poſtmodum vero immani terræ motu, ingentique unius diei „ac noctis illuvione ſub vaſto gurgite merſam fuiſſe, ac inde „mare, quod eam inſulam ac fretum Gaditanum interjacebat, „bat, unmeabile & inſcrutabile redditum, limo paulatim impedien-

Platonis & Diodori, quod priſcis temporibus non fuerit ignota America, teſtimonium.

pediente, quem inſula ſubſidens præbuiſſet. Diodorus vero „ *Lib. V.* tradit, Phœnices, vetuſtiſſimis inde temporibus, cum „ extra Columnas Herculis Africæ littora legerent, ingentibus „ ventorum procellis ad longinquos in Oceano tractus fuiſſe „ abreptos, ac per multos dies vi tempeſtatis jactatos, tandem „ ad Inſulam perveniſſe ingentis magnitudinis, in alto Oceani „ pelago contra Africam in Occaſum verſus jacentem, cujus „ ſolum amœnum ac frugiferum, & amnibus navigabilibus „ irriguum, ſumptuoſiſque ædificiis inſtructum. &c. Quam Inſulam nullam aliam eſſe poſſe, quam quæ nunc America dicitur, ex ſitu & magnitudine colligunt. Sunt tamen contra qui hæc Platonis & Diodori teſtimonia, Orbem quendam incognitum deſcribentia, fabulis quam vero propiora eſſe evincere ſtudent. Hinc non immerito quæras, quid de illis quæ recenſentur *de Atlantide*, judicandum ſit? Id certum quod auctoritate Platonis de Inſula hac ſubmerſa nitantur Patres. Cum enim Ethnici olim jactarent Reipublicæ Romanæ cladem Chriſtianæ doctrinæ imputandam eſſe unice, Arnobius *Lib. I. adverſus Gentes* vanitatem calumniæ ex adducto Platonis loco hac ratione commonſtrat: *Ut*, inquit, *ante millia annorum decem, ab Inſula quæ perhibetur Atlantica Neptuni, ſicut Plato demonſtrat, magna erumperet vis hominum, & innumeras funditus deleret atque extingueret nationes, nos* (Chriſtiani) *fuimus cauſa?* Quibus gemina Tertullianus tradit, *in Apologetico adverſus Gentes* ſcribens: *Oro vos, ante Tiberium, i. e. ante Chriſti adventum quantæ clades orbem & urbem ceciderunt? Legimus Hierapolin & Delon, & Rhodon & Coon inſulas multis cum millibus hominum peſſum abiiſſe. Memorat & Plato, majorem Aſia & Africa terram Atlantico mari ereptam. Sed & mare Corinthium terræ motus ebibit, & vis undarum Lucaniam Italiæ abſciſſam in Siciliæ nomen relegavit. Hæc utique non ſine injuria incolentium accidere potuerunt. Ubi autem tunc, non dicam,*

Quid de illis quæ recenſentur a Platone de merſa Atlantide judicandum ſit?

Hac Platonis auctoritate nituntur Patres.

Pppp *Deo-*

Deorum veſtrorum contemptores Chriſtiani, ſed ipſi Dii, cum totum orbem cataclyſmus abolevit? Quas Platonis aſſertiones num hi aliique veteres Doctores pro veris habuerint; an vero κατ' ἄνθρωπον ſaltem, quod dicitur, contra Gentes diſputarint, hic prolixe diſceptandi locus non eſt? Secundum hos Cicero quoque allegari ſolet, qui *in Somnio Scip.* alterius oræ mundi habitabilis meminit: *Globus mundi*, ait, *duabus oris diſtantibus habitabilis, & cultus; quarum altera, quam nos incolimus, poſita ſub axe ad ſeptem ſtellas, altera auſtralis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀντίχθονα.* Ad quem modum & Virgilius *VI. Æneid.* canit:

Ciceronis, Virgilii, aliorumque hac de re teſtimonia.

Jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Omitto Auctorem libelli *de Mundo*, Ariſtoteli, vel etiam Theophraſto adſcripti, & Plinium qui *Lib. II. Cap. LXVII.* paria commemorant. Poſtremo non deſunt qui exiſtimant, poſt natum Dei filium ductas demum in remotiores illas inſulas, novumque orbem colonias, ſive mari, ſive pedeſtri itinere eo migrarint. Quodque Apoſtolorum tempore non fuerit incognita America, ex Clemente Romano, qui fuit iſti ætati ſuppar, evinci ſolet, cujus verba in 1. ad Corinth. Epiſt. ita habent: Ωκεανὸς ἀνθρώποις ἀπέραντος, καὶ μετ' αὐτὸν κόσμοι. Ubi voce κόσμοι in plurali, cum veteres *Novi Orbis* nomen & Britanniæ tribuerint, gentes Britannicas intelligi debere probationem non implet. Præterea & Johann. Lerius in fidem hic vocatur, qui *in Hiſtoria Navigat. in Braſiliam* refert: Se „aliquando apud Americanos de vero Dei cultu, de creatio„ne rerum, de labe & ruina generis humani, & ſimilibus „Chriſtianæ religionis capitibus diſſeruiſſe. Quæ poſteaquam duas

Sunt qui exiſtimant poſt natum Dei filium ductas demum in novum orbem colonias.

duas amplius horas magna cum attentione & admiratione ,, auſcultaſſent, demum quendam ex Senioribus reſpondiſſe : ,, habere ſe ex avorum relatu, jam inde a priſcis temporibus ,, & ante annos plurimos *hominem noſtro more veſtitum & barbatum* in illorum terras veniſſe, qui ſimili oratione ipſos ſub ,, DEI obſequium adducere conatus fuerit; cumque majores ,, illorum fidem ei nullam adhiberent, mox ſucceſſiſſe alium, ,, qui enſem Symbolum maledictionis illis tradiderit: & ab eo ,, tempore bella & diſſenſiones perpetuas inter ipſos viguiſſe. ,, Quem hominem barbatum & veſtitum, cujus hic ſit mentio, Apoſtolum fuiſſe Lerius divinat. Nos controverſiam illam non facimus noſtram, quam aliis decidendam relinquere malumus, quam in re tam impedita temere quid definire.

§. XLII.

Rerum Geographicarum difficultas.

Quam arduæ & difficiles ſint res Geographicæ, graviſſimo judicio expoſuit, egregioque expertus eſt conatu Cicero. Ita enim ille Lib. II. ad Atticum Epiſt. IV: *De Geographia dabo operam, ut tibi ſatisfaciam, ſed nihil certi polliceor, magnum opus eſt.* Et ubi rem aggreſſus erat Epiſt. VI: *Quod tibi ſuperioribus literis*, inquit, *promiſeram fore, ut opus extaret hujus peregrinationis, nihil jam magnopere confirmo.* — — *Etenim γεωγραφικὰ, quæ conſtitueram, magnum opus eſt.* Inter primos qui ſcripſerunt huc pertinentia, Scylax, Caryandenſis, fuiſſe creditur, quem Dav. Hœſchelius in lucem protulit. Scylace tamen, ſive quisquis ille Auctor *Peripli*; longe antiquior iſta facta Geographiæ Joſ. XVIII, 8. 9. mentio: *Præcepit Joſua viris abituris, ut deſcriberent ipſam terram dicendo, ite & obambulate iſtam terram, ac deſcribite eam, deinde revertimini ad me, ut hic jaciam pro tribubus veſtris ſortem coram DEO. Abeuntesque viri tranſiverunt per terram, &*

Primi Scriptores.

ſcripſerunt eam oppidatim in ſeptem partes in libro. Strabone teſte Anaximander primus Geographicam tabulam edidit. Ἀναξίμανδρος, ſunt verba Strabonis Lib. I. ὁ Θαλῶ, μαθητὴς καὶ πολίτης, πρῶτος γεωγραφικὸν πίνακα ἐξέδωκεν. Verum ibi non niſi tenuia initia artis, auctæ poſtmodum magno ſtudio, quo iſta publicatorum diverſis linguis Atlantum moles pertinet, quibus jungendæ variæ aliæ noſtro ævo ſignatæ Tabulæ ſeu Mappæ Geographicæ, egregiæ ſane & accuratæ, Nicol. Viſcheri, Freder. de Witt, Nicol. Samſon. d'Abbeville, Theod. & Juſtin. Danckertorum, aliorumque. Atque in his ut ſtellæ ad certas formas & imagines rerum animatarum inanimatarumve memoriæ cauſa redactæ ſunt, ita terræ quoque climata, ut concipiantur facilius, ſub talibus conformationibus depicta invenies. Ut exemplo rem illuſtrem, Recentiores Europæ *fœminæ ſedentis* ſpeciem tribuerunt, cujus, deſcribente Philippo Cluverio *Geograph. Lib. II. Cap. II.* caput Hiſpania, collum extrema Gallia, qua Pyrenæis ſubjacet montibus: pectus ipſa Gallia, brachia Italia ac Britannia, venter Germania, umbilicus Bohœmia. Reliquum corporis ſub veſtibus late circa ſedem diffuſis Norwegia, Dania, Svedia, Finnia, Livonia, Lituania, Pruſſia, Polonia, Ungaria, Slavonia, Croatia, Dalmatia, Græcia, Thracia, Servia, Bulgaria, Tranſilvania, Valachia, Moldavia, Tartaria Præcopenſis, & Moſcovia implent. Sed Strabo olim eidem Europæ figuram *Draconis* aſſignavit, cujus caput Hiſpania, collum Gallia, corpus Germania, alæ dextra lævaque Italia ac Cimbrica peninſula. Similis comparatio & in ſpecialioribus terræ partibus obſervata, quemadmodum Italia Plinio Hiſt. Nat. Lib. II. Cap. V. *folio querno* adſimilatur. *Eſt enim*, inquit ille, *multo proceritate amplior, quam latitudine, in lævo ſe flectens cacumine, & Amazonicâ figura deſinens Parmæ, ubi a medio excurſu Cocynthos vocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens: Leucopetram dextra,*

Tabulæ ſeu Mappæ Geographicæ.

Terræ climata ſub certis conformationibus depicta.

Recentiores Europæ fœminæ ſedentis ſpeciem tribuerunt.

Strabo eidem figuram Draconis aſſignavit.

Italia adſimilata folio querno.

dextra, Lacinium ſiniſtra. Ex Polybii vero ſententia *Trigoni ſpeciem Italia tota refert: Unum ejus latus, quod Orientem ſpectat, Jonium mare & continuus illi ſinus Adriaticus terminant: Meridiei vero & Occidenti obverſum latus Siculum, Hetruſcumque mare. Qua ſe duo hæc latera contingunt, triquetræ figuræ vertex efficitur.* &c. De Britanniæ facie ita C. Cornel. Tacitus in Vita Julii Agricolæ: *Formam*, ait, *totius Britanniæ Livius veterum, Fabius ruſticus recentium, eloquentiſſimi auctores oblongæ ſcutulæ vel bipenni aſſimulavere.* Camdenus autem, qui res Britanniæ diligenter annotavit, putat *eam interfuſo Oceano ab Europa continente diſcretam, Germaniæ & Galliæ figura triquetra objacere, tribus in diverſa procurrentibus promontoriis, Belerio, Cantio, & Tarviſio ſive Orcade.* Omitto brevitatis cauſa conformationes alias, a Scriptoribus paſſim adductas, ubi ſuo quisque ſenſu abundavit. Ad intervalla locorum quod attinet habentur Tabulæ, quæ adjunctis zyphris, ſecundum longitudinem & latitudinem chartæ per duo fila decuſſatim tenſa inquirendis, indicant, quot milliaribus una Civitas ab altera remota; cujus generis dimenſiones in Geodæſia potiſſimum locum habent. Venit hic mihi in mentem Rhedæ ſive Navis, qua vecti ſine omni moleſtia iter metiri poſſunt, deſcriptæ a Vitruvio Lib. X. Cap. XIV., hoc modo: *Rotæ ſint latæ per mediam diametron pedum quaternum & ſextantis: ut cum finitum locum habeat in ſe rota, ab eoque incipiat progrediens in ſolo viæ facere verſationem, perveniendo ad eam finitionem, a qua cœperit verſari, certum modum ſpatii habeant peractum pedum XII. His ita præparatis, tunc in rotæ modiolo ad partem interiorem tympanum ſtabiliter includatur, habens extra frontem ſuæ rotundationis extantem denticulum unum. Inſuper autem ad capſum Rhedæ loculamentum firmiter figatur, habens tympanum verſatile in cultro collocatum, & in axiculo concluſum. In cujus tympani frontem denticuli perfi-*

& Trigono:

Britannia oblongæ ſcutulæ vel bipenni.

Vel etiam figuræ triquetræ.

Tabulæ indicantes quot milliaribus una Civitas ab altera remota?

Rheda ſive navis qua vecti ſine omni moleſtia iter metiri poſſunt, a Vitruvio deſcripta.

ciantur æqualiter diviſi, numero quadringenti, convenientes denticulo tympani inferioris. Præterea ſuperiori tympano ad latus figatur alter denticulus prominens extra dentes. Super autem tertium tympanum planum, eadem ratione dentatum inclusum in alterum loculamentum collocetur, convenientibus dentibus denticulo, qui in ſecundi tympani latere fuerit fixus: inque eoque tympano foramina fiant, quantum diurni itineris milliariorum numero cum rheda poſſit exiri; minus plusve, rem nihil impedit: & in his foraminibus omnibus calculi rotundi collocentur, in ejusque tympani theca (ſive id loculamentum eſt) fiat foramen, unum habens canaliculum, qua calculi, qui in eo tympano impoſiti fuerint, cum ad eum locum venerint, in rhedæ capſum & vas æneum, quod erit ſuppoſitum, ſinguli cadere poſſint. Ita cum rota progrediens ſecum agat tympanum imum, & denticulum ejus ſingulis verſationibus tympani ſuperioris denticulos impulſu cogat præterire, efficiet, ut cum quatercenties imum verſatum fuerit, ſuperius tympanum ſemel circumagatur, & denticulus, qui eſt ad latus ejus fixus, unum denticulum tympani plani producat. Cum ergo quadringentenis verſationibus imi tympani, ſemel ſuperius verſabitur, progreſſus efficiet ſpatia pedum millia quinque, i. e. paſſus mille. Ex eo quod calculi deciderint ſonando ſingula millia exiſſe monebunt. Numerus vero calculorum ex imo collectus, ſumma diurni milliariorum itineris numerum indicabit. Navigationibus vero, ſimiliter paucis rebus commutatis, eadem ratione efficiuntur.

Hodiernorum Mechanicorũ pertinentia huc adminicula.

Hæ ſunt contemplationes Vitruvii, ad cujus machinæ imitationem hodierni Mechanici alia excogitarunt adminicula, quæ non tantum rhedæ, ſed etiam ſimplici rotæ, quam agit unirotarius, vel lumbo ambulantis viri mediante zona, imo collo equi, quo quis vehitur, majori compendio applicari poſſunt, quæ non per lapillos, ſed per indiculos numerant paſſus, ſtadia & milliaria. Qui tamen menſurandi modi cum

cum partim operoſi ſint, partim etiam fallaces, alii Geodætæ funiculos, & quidem primo cannabinos ex pluribus perticis conſtantes adhibuerunt; dum vero hi mutato aërre modo contrahuntur, modo extenduntur, mox funes ex corticibus arborum ſubtilioribus (Baſt) aſſumpſerunt: At quoniam ne hoc quidem modo evitare incommoda omnia potuerunt, tandem ex articulis ferreis ſive filis craſſioribus catenas Geodæticas adornarunt, de quibus Dn. D. Reyherus in Diſſertat. *de Bacillis Sexagenalibus* conſuli inter alios quoque meretur. Cæterum generaliter loquendo ipſius Geometriæ origo ab Ægyptiis derivanda eſt, qui creſcente plus æquo Nilo, atque ita confundente terminos poſſeſſionum, ad eos innovandos Philoſophos in conſilium vocarunt, qui tum lineis agros diviſerunt, certisque limitibus definiverunt. Geometria qua occaſione inventa?

§. XLIII.

Supereſt ut proferamus adhuc nonnulla in medium ex Mechanice, ſeu, ut vocat eam Plinius *Lib. VII. Cap. XXXVII*, Machinali Scientia, cujus ope ingenioſæ machinæ ad utilitatem vitæ humanæ conficiuntur. Quarum ſingularem ſtructuram, ac mirandos ſæpe effectus ſi quis perpendat, adduci facile poteſt, ut colligat cum Scaligero *Artem ſuperare naturam*. Ille enim in *Exercitatione* CCCVII. Num. XI. ſtatuit: Nullum unquam corpus humanum tam affabre fuiſſe a Natura factum (duo tamen, inquit, excipio: unum primi hominis: alterum veri hominis, veri DEI) quam perfecte finguntur hodie doctis artificium manibus. Circa quam ſententiam notandum, Artem & Naturam dupliciter conſiderari, ſeparatim ſcilicet, vel conjunctim. In ſenſu diviſo non procedit Scaligeri aſſertio, cum natura tanquam ſubſtantia dignitate ſuperet artem, quæ non niſi accidens eſt: bene autem in ſenſu compo-

Mechanice.

Quomodo ars ſuperet naturam.

Concurrunt ſæpe natura & ars.

compoſito, dum naturam ab arte perfici videmus, hancque illius imitari & æmulari opera. Conſtat id vel de Statuis ſponte ſe moventibus, in quibus motus a natura fuit, latentibus in occulto artificioſis quibusdam rotulis, vel argento vivo: modus autem ille, quo ſic & non aliter ferebantur, ab arte eſt. Id quod ex hodiernis quoque Horologiis manifeſtum, quorum motus, ſi accipitur prout dependet a ponderibus certa ratione libratis, eſt a natura & naturalis, artificialis vero, quatenus idem ad certam temporis menſuram ordinatur. Sed placet inhærere aliquantiſper utrique allegato jam exemplo, ac paucis diſſerere de Statuis ſponte ſe moventibus & loquentibus, Horologiisque nov-antiquis. Memini referre ante aliquot annos Novellas ex Anglia, elaboratum ibi eſſe caput, quod paratum fuerit ad quasvis quæſtiones reſpondere. Quæ narratio, niſi forte ſubeſt dolus aliquis, utrum veri ſit ſimilis, aliis ego dijudicandum relinquo. Ipſe tamen vidi Pariſiis Statuam ligneam, eamque beneficio organi pnevmatici, ex quo tota erat compacta, integras ſed certo numero definitas enunciationes audivi eloqui. Scheda impreſſa, qua invitabantur ſpectatores, ita habebat:

Statuæ loquentes ſeque moventes, novæ & antiquæ.

PAR PERMISSION DU ROY.

BIATE le grand Philoſophe, Maitre de Democrite reſſuſcité.

MESSIEURS vous êtes avertis que la Statuë du grand Philoſophe BIATE Maitre de Democrite, s'eſt transportée en cette Ville, pour ſe plaindre de la ſimplicité de ſon pauvre Ecolier Democrite, & en même tems ſe rire, diſant qu'avec toute ſa ſcience il n'a pû connoitre ny prevenir qu'il devoit eſtre volé: Cette Statuë fera tous ces diſcours par des machines ſurprenantes, & les prononcera en deux ſortes de langues;

langues; ſcavoir, en latin & en francois, le tout auſſibien prononcé que ſi c'etoit une perſonne vivante.

Vous etes avertis de ne prendre l'immortelle pour le grand Philoſophe BIATE.

Nicolaus a Waſſenaer refert quoque *Tom. V. Hiſtor.* ad Annum hujus ſeculi XXIII. Artificem quendam ferream exſtruxiſſe ſtatuam, quæ per varios anfractus ad Regem de Marocco acceſſerit, flexiſque genubus oblato libello ſupplici libertatem auctori ſuo imploraverit, eademque tandem via reverſa fuerit. Quo pertinet etiam Statua, quæ ad ortum ſolis, & ſingulis horis conſequentibus ſole percuſſa prodigioſum excitat ſonum, quam Kircherus *de Arte Magna Lucis & Umbræ Lib. X. Part. III. Probl. V. pag. 889.* conſtruere docet. Sunt profecto dignæ admiratione ejusmodi Fabricæ; ſed hæ quoque non putandæ ita novæ, ut nulla ſimilium machinarum exempla antiquis temporibus reperta credantur. Ad Kircheri quidem deſcriptionem quod attinet, voluit ille exprimere *ſaxeam Memnonis Effigiem*, quam *ſolis ictam radiis vocalem ſonum reddidiſſe* Tacitus *Lib. II. Annal.* memorat. De eademque Juvenalis *Sat. XV.* canit: Statua Memnonis.

Dimidio magicæ reſonant ubi Memnone chordæ.

Ac ſi vera ſunt quæ Philoſtratus *in Vita Apollonii Tyanæi* tradit, miraculo utique fuêre *quatuor* illa *Doliola*, quæ motu ſpontaneo in medium prodierunt, fuderuntque vinum & aquam: ut & *Pueri ænei*, qui pocula in convivio miniſtrarunt. Nec minus notæ ſunt ex antiquitate præter Leonis Philoſophi *Aviculas Aureas*, platanis aureis inſidentes & cantillantes, ejusdemque *Leones aureos* rugitum nonnunquam edentes, *Statuæ Dædali,* Quatuor Doliola & Pueri ænei. Statuæ Dædali.

dali, quem nonnulli pro primo Statuario habuerunt, alii vero ſcitius ſaltem efformaſſe opera ſua exiſtimant, exſculptis ſcilicet ad vivum pedibus, manibus, oculis, aliisque corporis humani partibus, quin & conciliato illis ſubinde per auram ſpiritus incluſam motu; quo artificio fabricare ante eum ſtatuas nemo vel didicit, vel docuit. Videamus hanc in rem teſtimonium Diodori Siculi, cujus *Lib. IV. pag 192.* ſeu 276. ex verſione hæc ſunt verba: Dædalus ingenii ſolertia cæteros omnes „ſupergreſſus Architecturæ ſtudium impendit, ac Statuarius „lapidumque exſculptor egregius evaſit, multis etiam ſuite inventis artes illas amplificavit. Et mira paſſim in orbe terrarum opera fabricavit: adeo mortales cunctos ſtatuarum artificio ſuperans, ut imagines animatis quam ſimillimas effinxiſſe a poſteris jactetur. Quarum ea conſtitutio fuerit, ut „viſum & inceſſum, totumque corporis habitum in vivis animantibus referrent. Quia enim primus oculorum obtutum, pedumque greſſum, & manuum porrectum in ſtatuis „expreſſerat, merito in omnium admirationem incurrit. „Nam qui præceſſerant ipſum artifices, nictitantibus oculis, „demiſſis manibus, ac conglutinatis cum lateribus ſimulacra „fecerant. Et Euſebius in Chronico de Eodem ad Annum „DCCXXXVII. ita ſcribit: Dædalus viſus eſt ſimulacra feciſſe „moventia. Primus enim omnium pedes ſtatuarum a ſe invicem ſeparavit, aliis conjunctim eos fabricantibus. Moviſſe vero ſeſe Dædali ſtatuas Plato & Ariſtoteles innuunt. Ille enim *in Menone* ait: *Dædali ſigna pedibus vincienda eſſe, ne aufugiant.* Hic autem ſervos cum inſtrumentis comparans *Lib. I. Polit. Cap. IV.* ita loquitur: Si poſſent inſtrumenta ad juſſum „vel nutum Domini opus ſuum conficere, quemadmodum „*Dædali* aut Vulcani tripodes (quos inquit Poëta ſponte ſua in „divinum prodiiſſe certamen) ſic & pectines per ſe texerent,

& ple-

„ plectra citharâ canerent, nec architecti ſane miniſtris, neque dominí indigerent ſervis. &c. Superſedeo allegare teſtificationes aliorum, quas adductas vide in ſupra nominata diſſertatione *de Dædalo Mechanico*. Cui jungendus hoc loco Archimedes, Syracuſanus; divini vir ingenii, cujus inter opera Sphæra Vitrea quoque celebratur, repræſentans motus cœleſtes ſingulari quodam artificio. De ea ita Cicero *Lib. II. de Natura Deorum*: Cum Lunæ, Solis, quinque errantium mo- Sphæra Archimedis.
„ tus in ſphæram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Ti-
„ mæo Platonis, mundum ædificavit Deus, ut tarditate & ce-
„ leritate tardiſſimos motus una regeret converſio. Et Claudianus eleganti Epigrammate:

Jupiter in parvo cum cerneret æthera vitro
Riſit, & ad ſuperos talia dicta dedit.
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Jam meus in fragili luditur orbe labor.
Jura poli, rerumque fidem, legesque Deorum,
Ecce Syracuſius tranſtulit arte ſenex.
Incluſus variis famulatur ſpiritus aſtris,
Et vivum certis motibus urget opus.
Percurrit proprium metitus ſignifer annum,
Et ſimulata novo Cynthia menſe redit.
Jamque ſuum volvens audax induſtria mundum
Gaudet, & humana ſidera mente regit.

Cujus generis procul dubio *Cœlum* illud *argenteum* etiam fuit, Cœlum argenteum. quod Paulus Jovius ab Imperatore Ferdinando Conſtantino-

polim Turco-Solymanno dono miſſum, eamque machinam argenteam a duodecim hominibus eo delatam, & ſingulas ejus partes in præſentia Solymanni ab artifice compoſitas rurſumque diſſolutas eſſe memorat, exhibitumque pariter libellum, quo modus admirabilis iſtius Sphæræ in perpetuo motu aſſervandæ docebatur. Similis *Cæli* ſed *vitrei* Guilielmus Salluſtius Bertaſius *in ſeptimana divina, die ſexto* meminit, quo Sapor Perſarum Rex ſuperbivit, inſidens throno alto, habensque pedibus ſubjectam machinam illam inſtar novitii cujusdam DEI. Qua etiam motus inſolentia *Solis & Lunæ fratrem* in Epiſtola quadam ſe vocavit, quam ita exorſus eſt: *Rex Regum Sapor, particeps ſiderum, frater Solis & Lunæ, Conſtantio Fratri meo ſalutem plurimam dico* &c. Vide de his plura apud Salmuthum in Commentariis ad Guidon. Pancirolli *Rerum memorab. ſeu deperditarum Lib. II. Tit. X. p. m. 228.* Sed tria adhuc verba de Capite fictili ALBERTI MAGNI, Epiſcopi quondam Ratisbonenſis, qui Anno M CC VIII, ætatis 87. obiit. Notum eſt pronunciaſſe illud vivi hominis inſtar articulate verba nonnulla, cujus loquela perterrefactus diſcipulus Alberti Thomas Aquinas, baculo illud deſtruxiſſe, ſicque XXX. annorum opus unico ictu confregiſſe dicitur. De eo Johann. Bapt. Porta *Libr. XIX. Magiæ Naturalis Cap. I.* ita differit: Videamus, num Statua fieri poſſit, quæ loquatur? Sunt qui dicant Albertum aſtrologicis electionibus temporum rem tam miram confeciſſe. Sed Dii boni, quomodo id doctis viris perſuaderi poteſt, cum ſtellas ejusmodi vires non poſſidere fuerint experti: Sunt qui credant magicis artibus id effeciſſe. Quod omnium minime credimus, cum nemo adhuc repertus ſit, qui ejusmodi artes ſe ſcire profiteretur, niſi impoſtores, & agyrtæ, dum ignaros homines & mulierculas decipiunt: nec puto pium virum de-

Cœlum Vitreum.

Caput fictile Alberti Magni.

Variorum de illo judicia.

„ deteſtabiles artes profeſſum ; *ſed pnevmatis beneficio fieri poſſe auguror.* Modum autem, quo id fieri poſſit loc. citat. *Lib. XVI. Cap. XII.* enarrat, ubi poſtquam de Conclavibus (dictis germanice Schall-Gemächer) in quibus qui loquitur uni angulo, intelligitur a rei conſcio exiſtente in altero, nihil interea percipientibus iis, qui ſtant in medio, ſermonem fecit; oſtendit, rationem qua loqui quis longius poſſit per tubum fictilem vel potius plumbeum. Hinc tandem concludit: Legimus ab Alberto fictile caput fabricatum, quod ſuo tem-„ pore loqueretur; ſed hoc artificio (per tubum ejusmodi)„ idem efficere ſperarem, ſed de his periculum non fecimus.„ Dn. D. Reyherus *in Diſſertatione de Aëre Cap. XXII.* aliud conſilium ſuppeditat. Si, inquit, quis ſimilem compo-„ nere vellet ſtatuam, quæ non tantum membra movere,„ ſed etiam verba proferre deberet, ſummo ſtudio confor-„ mationes muſculorum corporis humani imitandæ eſſent.„ Nempe ſacculi formandi oblongi coriacei, parvis inteſtinis„ repleti, quæ inflata ſe inſtar muſculorum contrahunt, &„ brachium & pedem movent. Ut autem muſculis ejusmodi„ artificialis inflatus, magis in longitudine, quam in craſſitie„ ſe contrahat, internodiis opus eſt, quibus iterum natura„ nobis præivit in maſculis abdominis, qui ſine enormi infla-„ tione ſufficientiſſime ſe contrahunt; cum alias unicus mu-„ ſculus, ut talem acquireret brevitatem, craſſiſſimo ventre„ pulchritudinem deformaret, copia quoque ſpirituum ne-„ ceſſaria reliquorum membrorum vires exhauriret. Ad lo-„ quelam quod attinet, primo ſimplices formandi ſunt voca-„ les, cum aliquibus conſonantibus, qui tactis pinnis ſolita-„ riis, & admiſſo ſpiritu ſonum deſideratum edant. Poſtea„ quoque aliquibus pinnis ſimul motis mixtura & compoſitio„ æque facilis erit, ac compoſitio Muſicorum vulgaris. Sed„

Quomodo ſimilis confici poſſit ſtatua?

 hæc

hæc initio tempus & ſumptus haud mediocres requirunt ; „ unica autem machina diſpoſita, quilibet brevi tempore par- „ visque impenſis illud imutari poterit.

§. XLIV.

Horologiorum ortus.

Statuas loquentes hic comitentur Horologia. Sciendumque, quod Horarum dimenſiones Hermes Triſmegiſtus, cum eſſet apud Ægyptios, ab animali deduxiſſe primus dicatur, quod duodecies in diem urinam reddere obſervaverat. Ab Ægyptiis deinde deſcendit Horologiorum uſus ad Græcos, quibus dicta illa fuère *Hydrologia* & *Clepſydræ*, quod ex aquarum commenſuratione initio conſtarent, de quarum machinarum fabrica Franciſcus Philelphus apud Goldaſt. *Epiſt. XI. pag. 30. & 31. edit. German. 1674.* erudite diſſeruit, conferrique poteſt Clar. Sturmii Exercitatio ; (quæ in Philoſophia ejus Eclectica ordine eſt VII) *de Clepſydrarum tum vulgarioribus, tum rarioribus quibusdam phænomenis & effectibus, horumque cauſis.* Petrus Petitus in Tractatu *de Sibylla Lib. I. Cap. XVIII.* exiſtimat, quod dederit occaſionem metiendi horas arenæ fluxu, & machinulæ converſione Fabula *de pulvere Sibyllæ*, quem Illa, cum ei Apollo poſcendi quod vellet obtuliſſet arbitrium, manibus hauſtum optavit eſſe menſuram numeri annorum, quos victura eſſet. Qua de re Servius in VI. Æneid. ad hunc verſum:

Uſus illorum ab Ægyptiis deſcendit ad Græcos. Hydrologia & Clepſydræ Græcorum.

Quid dederit occaſionem metiendi horas arenæ fluxu, & machinulæ converſione?

Olli ſic breviter fata eſt longæva Sacerdos:

ita memorat: Sibyllam Apollo pro amore dilexit, & ei obtulit poſcendi, quod vellet, arbitrium. Illa hauſit arenam mani-

„ manibus, & longam vitam popoſcit; cui Apollo reſpondit, „ id poſſe fieri ſi Erythram Inſulam, in qua habitabat, relinqueret, & eam nunquam videret. Profecta igitur Cumas „ tenuit: & illic defecta corporis viribus vitam in ſola voce „ retinuit. Quod cum Cives ejus agnoviſſent, ſine invidia, „ ſine miſeratione commoti ei Epiſtolam miſerunt, creta an„ tiquo more obſignatam. Qua viſa terra (nam erat de ejus „ Inſula) *in mortem reſoluta eſt.* &c. Hanc arenam, quam plenis manibus hauſiſſe Sibylla dicitur, putat Petitus fuiſſe ſimulacrum Temporis, in cujus fluxu unum momentum haud interrupte excipit aliud, non ſecus ac pulveris particulæ paulatim per aliquam anguſtiam transmitti, ac perpetuo fluere cogitantur. Ex Græcia demum derivatus hic mos dimetiendi tempus poſt annos CCC. ab Urbe condita ad Romanos, qui initio dies continua ſerie a nocte media præcedente, ad mediam ſubſequentem copularunt, poſtea vero noctem a luce diſtinguere edocti, duodecim illi, totidemque huic, quam diem appellabant, horas tribuerunt: quarum diurnæ ab ortu ſolis ad occaſum usque, nocturnæ vero ab occaſu usque ad ortum ejus numerabantur. Atque inde eveniebat, ut horæ eſſent inæquales, pro diei ſcilicet noctisque longitudine vel brevitate, itemque illud, ut in Republica Romana dies *Civilis a Naturali* diſtingueretur, qua de diſtributione aliisque huc pertinentibus peculiaris *de Anno* Tractatus, qui ſuperiori ſeculo Auctore Johann. Lalamantio aſpexit lucem, legendus eſt. Hicque eſt ortus incomparabilis artis, totum dirigentis hominem, ejusque actiones quæ ſucceſſu temporis ita exculta eſt, ut, cum automatorum motus a libramento ponderibusque dependeat, elevandis iterum, cum deſcendendo definitam abſolverunt periodum, reperti

A Græcis derivatus hic mos ad Romanos.

Dies vel Civilis, vel Naturalis.

reperti hoc ævo fuerint, qui dare effectum *Perpetuum Mobile* promiſerunt. Quod utrum effici poſſit, Becherus *in Sapienti ſtultitia pag. 157. ſeq.* inquirit, tres ſpecies mobilis perpetui conſtituens: *I. quoad durantem materiam. II. quoad motum pure artificialem. III. quoad motum phyſico-mechanicum*; quarum ſpecierum ultimam ſe inveniſſe beneficio aquæ continue pellentis machinam affirmat; negat vero dari perpetuum aliquod mobile *ratione materiæ, motusque pure artificialis*, quale Caſparus Schottus Jeſuitam Polonum P. Solski excogitaſſe exiſtimat, quem cum imitari vellet popularis ejus P. Kochanski, demonſtraſſe ſe, ait Becherus, quam magnus lateat in inventione illa paralogismus? Verum longe ante Becherum invenit *perpetuum mobile* ingenioſiſſimus Cornelius Drebbelius, qui Anno MDCXX. ſcripſit de eo Epiſtolam ad Jacobum VI. Regem magnæ Britanniæ editam cura Joachimi Morſi. Summa ejus capita hæc ſunt: *Poſſum*, inquit, *conſtruere globum perpetuo ſecundum curſum ætheris ſingulis viginti quatuor horis ſemel circumrotatilem, aut toties amplius, quoties mihi viſum fuerit. Ita ut vel mille annis ne ſemel fallat, oſtendentem nobis annos, menſes, dies, horas, curſum ſolis, lunæ, omnium planetarum & ſtellarum, quarum motus hominibus notus: Sicut etiam varii generis inſtrumenta, quæ certo tempore, aut etiam continuum concentum harmonicum edant, in ſumma quicquid fieri poteſt pondere, circumvoluto chalybe, aqua fluente & igne. Præſtat hæc cognitio in perpetuum, ſed ſoli ſumptus reddunt minus fructuoſam, ſi magna vis requiratur. Cæterum*

Perpetuum mobile Becheri.

P. Solski & P. Kochanski.

Longe ante Becherum invenit perpetuum mobile Drebbelius.

Cæterum ut magis confirmem me intelligere cauſam motus rerum ſurſum & deorſum, & quid terram & aquam in medio aëris portet, ita in vitro clauſo terram in medio aquæ, aquam in medio aëris, atque aerem in medio ignis ſuſpendo, ut unum elementum aliud ambiat velut circulus alius, alium: aut e diverſo ſtatuo aërem in medio aquæ inſtar globi, & aquam in medio terræ ita invicem ſe amplectentes, ut aër hunc terrarum orbem. Atque hoc modo altum humile, humile altum, leve grave, grave leve facio. Præterea aquam ſtantem ſurſum impello in altitudinem decem, viginti, aut plurium pedum. Et quoniam cauſam venti compertam habeo, conſtruo machinas vehementer flantes. Atque cognitione fluxus & refluxus efficio inſtrumentum ſemper fluens & refluens ſingulis 24. horis bis: oſtendens menſes eorumque dies, curſum lunæ & horas, fluxus & refluxus in perpetuum. Quemadmodum Majeſtas tua ex præſenti hoc inſtrumento videre, & quando lubet veritatem mei ſcripti examinare poteſt. Illud eſt propago vel ſurculus arboris perpetuo nobilis, inſitus veræ cognitioni elementorum, ſæpius rerum indagatoribus ſerviturus ad ſempiternam memoriam, ut intelligant naturæ mirabilitatem, & quid ejus dono poſſimus. Paratus ſum etiam reliquas demonſtrationes oſtendere, ſperans me eo facto gratam dulcedinem, quæ ex abditis rerum cauſis percipitur, multis præbiturum. Experientia enim me docet nullam voluptatem veræ naturæ cognitioni æquiparandam, quoniam monſtrat nobis perfectam Dei bonitatem, ſapientiam, potentiam. Multi ante me admiranda jactitarunt, probationem proponentes inauditis vocabulis, & abſurdis proceſſibus. Non inſcii credo, ſi nuda ratione rem gererent, omnes notam habituros eorum dementiam, & ſic amiſſum iri magni nominis famam. Quamobrem ego non modo rationibus & exemplis utar, verum etiam exempla ad veritatem examinabo. Et primo narrabo cauſam ignis, deinde naturam ejus & operationem: poſtea proprietatem cæterorum elementorum: & porro quid ſit frigus, quæ ſit cauſa primi mobilis, quæ ſit cauſa ſolis, quomodo moveantur cœlum, ſtellæ, luna, mare & terra, denique quæ ſit cauſa

fluxus & refluxus, tonitruum, fulguris, pluviarum, venti, & quo pacto cuncta creſcant & multiplicentur, aliis hoc modo viam commonſtraturus, quam ego poſt diverſos errores inveni, ut parvo negotio mirabiliora in lucem proferant. Nam (Deum teſtor) neque veterum ſcriptis, neque cujusquam auxilio hic uſus ſum, ſed ſolummodo hæc reperi aſſidua obſervatione & perſcrutatione elementorum. Neque etiam teſtimonia habemus, priſcos homines hanc ſcientiam conſequutos fuiſſe, licet multi eam quæſiverint. Scribunt Archimedem globum conſtruxiſſe, qui perpetuo ſecundum curſum ætheris ſeſe moveret, ſed eundem, una cum auctore, uno die deteſtabili bello abſumptum; unde & veritatis indicium perditum. Extant nonnulli proceſſus de perpetuo mobili, ſed meræ nugæ, quæ multos ſeducunt, nullos in optatum portum dirigunt. Si proceſſus veri eſſent, veteres illud compoſuiſſent, & nobis memoriam ejus quantulamcunque reliquiſſent. Quapropter omnes hujus artis amatores admonebo, & meliorem viam monſtrabo: Hucusque inſignis Artifex Drebbelius, qui præter paſſim a nobis adducta, multa quoque in Opticis invenit, quemadmodum, citante Franc. Sweertio *in Athenis Belgicis p.* 184. ipſe Amico cuidam per literas hunc in ſenſum nunciavit: Ego in camera manifeſte ſedeo ſolus, nemine mihi aſſiſtente. Et primo veſtitum meum transformo in præſentia & aſpectu illorum omnium, qui in cubiculo ſunt. Nunc induor totus nigro holoſerico, & momenti ſpatio holoſerico viridi ac rubro amictus ſum, in colores omnes mundi me transmutans. Nec ſolum hoc, ſed commuto meam veſtem cum qualibet ſpecie pannorum, qua ipſemet volo: nunc bombycina ſeu ſericea colorum omnium, tum ex villis texta omnium colorum: nunc argento, nunc auro variegatis veſtibus utor: nunc regio ornatu, & adamante, ac omni gemmarum ſpecie ſum ſplendidus, at in momento poſtea mendici habitum aſſumo, pennis obſitus ac deformis: cum in illo actu unicam duntaxat veſtem habeam, quam abs me non depono. Præterea converto me in arborem natura-

Idem Drebbelius multa quoque invenit in Opticis.

„naturalem. Poſtea formam mutuor cujuslibet rei creatæ quam-
„cunque cupio, & jam mutor in leonem, urſum, equum, vac-
„cam, ouem, porcum, &c. Et præter hæc apparere facio, quaſi
„terra aperiretur,& ſpiritus ex ea provenirent: primum in forma
„nubis, & poſtea ſe vertentes in aliam ſpeciem,quam illis impe-
„ro,ut in perſonam Alexandri M. vel alterius Principis aut Regis.
„Quin & hoc exhibeo, ut gigantes ex terra prodire videantur 20.
„aut 30. pedum longitudinem exæquantes &c: Atque hæc omnia
„in mediũ produco nova inventione,quam beneficio Opticæ ex-
„cogitavi, cujus vi res mirabiles ac pulcherrimæ præſtari poſſunt.
Quæ quidem in magicarum præſtigiarum ſuſpicionem apud multos incurrunt, non ſecus, ac cum Rudolpho II. Imperatori a Mathematico quodam omnes Cæſares ad Carolum V. usque velut in Scena repræſentati dicuntur, Rogerusque Baco, Anglus, per umbram propriam Diſcipulis remotis coram ſeſe exhibuiſſe perhibetur, unde pro Necromanta vulgo habitus. Evolvatur circa res huc pertinentes inter Veteres Alhazeni, Arabis, ejusque diſcipuli Vitellonis *Theſaurus Opticæ*, Baſileæ Anno 1572. in fol. editus; qui copioſiſſimi opticæ doctrinæ Scriptores ex Archimede, Apollonio & Avenello, (a quibus optica quædam conſcripta eſſe literarum monumenta teſtantur, ſua, quæ proponunt μελετήματα, artisque fundamenta & arcana hauſerunt. Verum hæc obiter. Cæterum non nuper demum inventa eſſe automata, ex Gvidone Pancirollo, ſuperioris ſeculi Scriptore qui *Lib. II. Rerum memorabilium ſive deperditarum Tit. X.* varias recenſet formas, celebratque inter alia Horologium Carolo V. Imperatori a Cremonenſi quodam oblatum, quod univerſam cœ-
„li machinam, cum omnibus ſtellis firmamenti fuit complexum,
„itemque cum ſignis, quæ non aliter atque in cœlo circumage-
„bantur, ita ut ipſum cœlum quaſi in terram delatum videretur.
Quo non minus artificioſum illud eſt Opus, quod glor. memor. Imperator Ferdinandus III. Auguſtæ Vindelicorum Anno 1655. conſtrui, & pro Miſſione Chinenſi Patrum Soc. JESU ſuo nomi-

Varii Luſus Optici inter magicas præſtigias relati

Alhazeni & Vitellonis Theſaurus Opticæ.

Horologia antiquiora & ſplendidiora.

Horolog. Carolo V. a Cremonenſi quodam oblatum.

Machina Ferdinandea conſtructa Auguſtæ, pro Chi-

nenſi miſſione Patrum Soc. JEſu. ne vaſtiſſimi illius regni Monarchæ offerri curavit. Quod cum ſplendidum fuerit, ac pretioſiſſimum Horologium, non piget deſcriptionem ejus ex Schotti *Magia Thaumaturga* paucis hic apponere, quæ ita habet: *In tres partes diviſa eſt Machina, quarum infima continet artificium harmoniæ automatæ atque autophonæ variæ; media conclave catoptricum, & columnas varias ad Perſpectivæ regulas diſpoſitas; ſuprema denique Horologium Chinenſe ſphæramque Aſtronomicam, cœli motum & ſtellarum curſum exhibentem. Structura machinæ ex Architecturæ præceptis elaborata affabrè eſt, inſigni ſymmetria, eboreque & teſtudinum cortice exornata. Prima pars, quæ Muſicam autophonam continet, & undecim diverſas cantilenas exhibet fiſtulis, tibiis, clavicymbalis, harpis, tympanis, aliisque inſtrumentis, Machinæ abacum conſtituit. In catoptrico conclavi, quod ſupra abacum eſt, apparet David Rex, harpâ inſtructus, quam ad horologii ſonum digitis in ſuaviſſimam melodiam concitat. Hujus conclavis parietes ſpeculares diſponi poſſunt in varios ſitus, ſingulari artificio vectium foràs prominentium ad eum modum, quo in organis pneumaticis prominent regiſtra, ut vocant. Dictum conclave in parte anteriore habet duas portas; eburneam alteram, quæ totum conclave claudi atque operiri poteſt; alteram cryſtallinam ſeu ſpecularem, cujus obductæ res qualibet intus diſpoſitæ augeri catoptrico, ſeu potiùs dioptrico incremento poſſunt. Supra conclave hoc, eſt Chinenſe horologium cujus index & ſonus duodecim diſtinguit horas, quarum qualibet duabus noſtratibus æquivalet. Quoties horariæ ſphæræ index tangit punctum novæ horæ, David harpam perſonat velut præluditurus horæ ſono; mox horæ indicatæ pulſus auditur, ſimulque Angelus Davidi ſupereminens tripudianti ſimilis toties in gyrum ſe vertit, quot horæ pulſus fuerunt auditi. Supra horologium, altiori loco, viſitur Sphæra Aſtronomica ad elevationem poli Chinenſis accommodata, quæ 24. horarum noſtratium ſpatio convertitur. Sphæræ adjunctus eſt Zodiacus, cujus eclypticam percurrens Sol, indicat cœleſtis Solis quovis tempore ortum & occaſum, altitudinem ſupra horizontem, locumque in cœli Zodiaco. Addita eſt pyxidula magnetica,*

tica, ut vocant, ad ſphæram aſtronomice ſituandam. Succurritque pariter hac occaſione elogium Horologio, quod Auguſtæ Vindelicorum eſt, a Daniele Eremita *in Itinere Germanico* tributum, ubi *pag. 365.* ita ſcribit: *Quod inter ſeculi miracula numeres, Horologii inventum, ad quod nec Memphitici labores, & illæ vaſtæ pyramidum moles, non Ephesium illud delubrum, non denique quicquid Romana manus & ſeculorum ingenia fecerunt, comparanda. Ipſa quippe natura ad imitationem ſui obſtupeſcit; nec reliquum ultra quicquam arti eſt niſi natura altera, aut alia fiat. Quicquid in cœlo, quicquid in perpetuo illo & æterno ſuperiorum domuum motu miramur, & in quo minimum pene, quod videtur, vides; illud uno in opere hujus expreſſum. Imitata eſt una manus, quod tot ſecula vix agnoverunt; & hujus imitatione collectum, quod ne oculis quidem colligitur. Hic, quicquid Eudoxus, quicquid Chryſippus, & alii cœleſtium motuum Magiſtri, longa ſpeculatione obſervarunt; hic omnium fixorum & errantium motus; hic Solis, hic Lunæ alterius condita & producta varie lumina; quicquid denique cœlum, quicquid natura fecit, facitque, uno opere, una machina expreſſum eſt. Cujus ſane mirandi operis ſolus aſpectus facile longæ Legationis diſpendia mereatur.* Antiquiſſimum vero omnium eſt *Horologium Naturale*, ſingulorum commune hominum, de quo ſequens Diſtichon notare licet:

Elogium Horologii Augustæ Vindelicorum.

Horologium naturale omnium antiquiſſimum.

Si tuus ad Solem ſtatuatur Naſus, hiante
Ore, tuis diſces dentibus, hora quota eſt.

De uſu *Manus* autem ex Friſchlino hos verſus:

In læva Calamus medii ſit meta diei,
Indice non brevior, Pollice ſub medio.
Tum luce hiberna te Soli obverte ſereno
Radicem æſtiva porrige luce manus,
Linea dum Vitæ vicino ſubdida monti
Umbram ejus mediæ, terminet orbe manus.
Primam dat radix minimi, articulusque ſecundam
Alter, & articulus tertia primus erit.

Summi apices reliquæ dant lucis quattuor horas:
Inde redi a quinta Solis ad undecimam.

Horologii Sciatherici portatilis, quod magnetis ope tempus indicat, primus Inventor.

Ad *Horologium Sciathericum* portatile, magnetis ope tempus indicans, quod attinet, alii teſte Kirchero, a Sidonio Apollinare, alii a Sylveſtro II. Pontifice, eximio Philoſopho & Mathematico, primum id inventum arbitrantur, quod ex ſeq. Dithmari Hiſtorici verbis evincunt: *Gerebertus (qui poſtea Pontificatum adeptus Sylveſter II. dictus fuit) natus de occiduis regionibus, a puero liberali arte nutritus, & demum ad Rhemorum urbem regendam juſte promotus, optime callebat aſtrorum curſus diſcernere, & contemplatores ſuos variæ artis notitia ſuperare; hic tandem a finibus ſuis expulſus, Othonem III. Imperatorem petiit, & cum eo diu converſatus, in Magdeburgo Horologium fecit, illud recte conſtituens, conſiderata per fiſtulam quandam ſtella nautarum Duce.*

Annulus e filo ſuſpenſus, & in ſcyphum demiſſus, num indicat horas?

De Annulo denique e filo ſubtili ſuſpenſo, brachioque extento, & manu immota in ſcyphum dimidia ex parte aqua vel vino repletum, demiſſo indicante pulſu diei noctisve horas, quid ſentiendum ſit, vide apud eos, qui de Sympathia ſcripſerunt, nominatim apud Schottum *in Magia Sympathica pag. 390. ſeq.* qui colligit, quod vel vi imaginationis id aliquando eveniat, vel caſu accidat, cum accidit, vel fraude occulta tenentis annulum, dum leviſſimo motu filium cum annulo detorquet in latus toties, quoties ictus edi deſiderat; vel certe Dæmonis aſtu: Si enim naturaliter id contingit, quis determinat annulum ad tot ictus, & non plures aut pauciores? Sunt equidem, inquit porro, qui ſanguinis motum, pulſumque ſyſtoles & diaſtoles ad motum cœli agitatum, producere illum effectum exiſtimant. Sit ita, ſanguinis motum cœleſtem motum ſequi; cur & qua ratione efficit cœli motus, ut ſanguinis motus efficiat tot hic & nunc accurate ictus quot currente hora horologium edere ſolet? ut ictibus ſuis annulus indicet nunc potius horam Aſtronomicam quam Italicam, aut Babylonicam, aut Antiquam? An ſi alicubi dies naturalis non in XXIV. horas, ſed

in

in plures paucioresve divideretur ab hominum inſtitutione, indicaretne annulus nihilominus horam tunc currentem? Cur ſole exiſtente in meridiano, in ea urbe, in qua Aſtronomici horologii uſus eſt, annulus edit 12. ictus, in alia vero urbe ſub eodem meridiano conſtituta, nunc 15. nunc 16. 17. 18. vel 19. ictus, prout ſecundum Italicum Horologium contingere diverſis anni temporibus debet? Quæ & plura alia, huc pertinentia, apud Schottum l. c. legi poſſunt.

§. XLV.

Ad Mechanicen refertur etiam artificium tollendi in ſublime graviſſima pondera minimo niſu, velociſſimoque motu. Ad velocitatem inprimis quod attinet, deſcribit talem machinam, tanquam novum aliquod inventum P. Franciſcus Tertius de Lanis *in Magiſterio Naturæ & Artis* (qui liber Anno 1684. Brixiæ in fol. prodiit) cujus ope videlicet pondus duplo velociori attollatur motu, quam ſit motus ipſius potentiæ; cum quo Paulus Caſatus, Placentinus, e Soc. JESU conferri poteſt, *Lib. II. Mechanicorum* de hoc argumento prolixe diſſerens. Annotaruntque Collectores Actorum Lipſienſ. *Ann. MDCLXXXVIII. p. 501.* novum, aliisque nondum obſervatum machinæ pneumaticæ uſum, in eo conſiſtentem, ut unius hominis non magna opera, quanta ſcilicet ad exercendam antliam requiritur, ingens pondus attolli poſſit, eoque ſemper majus, quo major eſt diameter piſtilli, cui atmoſphæra incumbit. Veteres tamen *Manganariæ* eximiam quoque habuere notitiam, quam Angelus Politianus *in Panepiſtemone* deſcribit, quod ſit ars cujus ope pondera immania minima vi tolluntur in altum. Seculo XIII. Rogerius Baco de ejusmodi machinis ſequentem in modum diſſeruit. Fieri, inquit, poteſt inſtrumentum parvum in quantitate „ad elevandum & deprimendum pondera quaſi infinita, quo „nihil utilius in caſu; nam per inſtrumentum altitudinis trium „digitorum, & latitudinis eorum, & minoris quantitatis, poſſet homo

Artificium tollendi in ſublime minimo niſu graviſſima pondera.

Fr. de Lanis Machina.

Pauli Caſati obſervationes mechanicæ.

Novus Antliæ Pneumaticæ uſus.

Manganaria veteribus cognita

Rogerii Baconis inſtrumentum.

„homo ſe ipſum & ſocios ab omni periculo carceris eripere, & „elevare, & deſcendere. Poteſt etiam de facili fieri inſtrumen„tum, quo unus homo traheret ad ſe mille homines per violen„tiam ipſis invitis, & ſic de rebus aliis attrahendis. Quæ verba Borrichius *de Ortu & Progreſſu Chemiæ pag. 124.* ita illuſtrat Hæc cognitionem Statices produnt, cui innixus fundamento D. Wilkins, Anglus, libro *Mechanical Power* inſcripto, docet uno oris flatu poſſe vel maximam in ſylvis quercum eradicari. Et Pegelius *in Theſauro pag. 125.* machinam obtulit, „quam tempore quocunque quivis ſeu fortior, ſeu debilior, ſeu „unus, ſeu cum aliis, jumentum etiam agitare poſſit, quantum & „quamdiu libuerit, hoc modo, ut certa aquæ portione elevata, „ſeu alio etiam certo labore peracto, mercedem ſuam operarius „ſemper & ſponte, nullo interim præſente vel curante, ſeu noctu „ſeu die percipiat, ex nummis vel rebus aliis ante machinæ inpo„ſitis, & ſuperne per ſe decidentibus. Idemque pag. 159. ſuppedi„tat conſilium, quomodo currus vectis adminiculo per loca vel „altiora, vel alia præter ſolitum detinentia facile promoverique„ant; quomodo etiam iidem detineri ſeu ſiſti poſſint quando ve„lis, equis utcunque trahentibus; ac qui caſura currus pluri„mum averti poſſit ruina imminente, licet ulterioris ſpatii ad latera nihil foret &c. Quod ſi longius progredi, novaque miſcere antiquis animus, ſiſtit hic ſe ſe Machinamentum Dantiſcanum, ad transferendum montem hoc ævo fabricatum, & a Gaſp. Schotto *Part. III. Magiæ Univerſalis Lib. III. pag. 266.* ita deſcriptum: Cum, ait, ejus civitatis Magiſtratus ante annos aliquot montem vicinum amovere vellet, quod munitioni loci officeret; Hollandus quidam, patria Harlemenſis, Adam Wibe nomine, inſignis Architectus, facili induſtria, & exiguis ſumptibus montem ad urbem ipſam pro aggeribus exſtruendis transtulit. Rem totam brevisſime deſcribit Harſtorfferus *in Deliciis Mathematicis Tom. I. Part. X. Quæſtio. XXXII. & Part VII. Quæſtio. V.* eandemque nuper a doctisſimo quodam Lithuano oculato teſte accepi.

Pegelii conſilia.

Machinamentum Dantiſcanum, ad transferendum montem fabricatum.

cepi. Primo igitur in monte trabem horizontaliter erexit, ab equo, verſatilem intra fulcrum ſuum, habentemque in capite rotam horizonti parallelam. Aliam huic ſimilem trabem cum rota erexit in propugnaculo, quo terra ex monte transferenda erat. Utrique rotæ in circuitu excavatæ, uti in trochlearum rotulis fieri ſolet, circumpoſuit funem longisſimum ac validisſimum. Ex fune ſuſpendit centenas aliquot urnulas ſeu ſportulas vimineas, non plus uno pede inter ſe ſe diſtantes, nec majori ſpatio intra funem ex funiculis ſuis pedalibus pendentes. Et ne pondus urnularum deprimeret nimium funem duabus rotis circum ductum, alias frequentes trabes cum rotulis horizonti parallelis, & in circuitu excavatis diſpoſuit inter primam & ſecundam primo nominatam rotam, quæ cavitatibus ſuis funem extentum exciperent. Trabem cum rota monti implantatam circumducebat equus unus, & trabem propugnaculo implantatam cum rota ſua alius equus; quo fiebat, ut & funis cum ſportulis ſuis ageretur, in gyrum, & ſportulæ quæ in monte erant, promoverentur in urbem, & quæ in urbe, in montem, perpetua vicisſitudine ac ſucceſsione. In monte diſpoſiti erant viri tres, qui ſportulas vacuas abeuntes implebant; in propugnaculo alii tres, qui ſportulas venientes evertebant & evacuabant. Interim funis, qui ſportulas habebat appenſas intra rotarum ac rotularum cavitates ſuſtentatus ibat in orbem, una videlicet medietas a monte in urbem, altera medietas ab urbe in montem; ſicque fiebat ut brevi tempore & exiguis laboribus atque impenſis mons complanaretur, & impleretur propugnaculum, aggereſque exſtruerentur. Schema vide apud Harſtofferum, quod nos, ut ſumptibus parcamus, omittimus; puto enim quemlibet facile ex deſcriptione noſtra totum artificium intelligere. Hactenus Schottus, qui in eo pariter occupatus, ut recenſeat Machinas Veterum, quibus immania pondera terra & aqua vehebant aut trahebant, e quarum numero Scytala Ariſtotelis, Cteſiphontis & Methagenis ad grave ducendum onus inſtrumenta, Chemmin Ægyptii formata in parem uſum fabrica, Pappi Alexandrini Chelone, Polyſpaſtus

Machinæ Veterum, quibus immania pondera terra & aqua vehebant aut trahebant.

Ægyptiacus, hujusque indolis apparatus plures. Qui omnes cujuscunque ſint nominis, rediguntur commode ad duo genera, dum eorum adminiculo pondera de loco ad locum vel trahebantur vehebanturque, vel in ſublime levabantur. Utrumque munus Mechanicæ eſt proprium, diſtinctum utique a ſcopo Staticæ, quæ gravium non movendorum, ſed ponderandorum Scientia appellatur.

Staticæ & Mechanicæ diſtinctio.

§. XLVI.

Quomodo detegenda auri puritas vel adulterata facies ex diverſo pondere in aëre & in aqua?

Clariſſimus Wolferdus Sengverdius præſcripſit *in Philoſophiæ Naturalis Part. III. pag. 365. ſeq.* varios modos ex diverſa gravitate explorandi bonitatem metallorum, inter quos ille quoque, *quomodo Auri puritas, vel adulterata facies detegenda?* quot fit *facta comparatione molis auri ſubleſtæ notæ, cum mole auri puri ejusdem gravitatis, ex ponderis utriusque exploratione in aëre & in aqua.* Si enim utrumque probæ fuerit notæ, non minus in aëre, quam in aqua hærere in æquilibrio debet bilanx, cui utrumque appenſum eſt; ubi vero alterutrum fuerit fucatum, etiam ſi illud in aperto aëre exploratum ejusdem ponderis videatur eſſe cum auro puro; in aqua tamen ſi ponderetur, id quod purum eſt pondere ſuperabit fucatum, & profundius ſubſidendo, magis attollet illam bilancis partem, cui aurum adulteratum fuerit appenſum. Fucatum enim ut ejusdem cum aurò puro ponderis ſit, minorem, quæ ipſi ex natura competit, gravitatem, magnitudine molis compenſare debet, tantoque altero majus eſſe oportet, quanto gravitati alterius cedit; propter quam majorem ſui molem tanto plus aquæ eo loco deturbat, in quantum mole aurum purum exſuperat: unde cum corpora fluido impoſita tantundem de ſuo pondere deperdere videantur, quanta gravitas illi competit materiæ fluidæ, quam eo loco expellunt, quem ſibi vendicant, aurum adulteratum tanto etiam plus de ſuo pondere aquæ communicare, & amittere debet, quam aurum purum, quanta gravitas eſt illius molis aquæ, quam præ auro puro e loco expellit, &c. Hæc ſunt l. c. contemplationes Senguerdii. En vero

vero rationem ſimilem, qua, teſte Vitruvio *Lib. IX. Cap. III* uſus quondam Archimedes, inveniens miſturam argenti in aurea Corona, quam Hiero, Rex Syracuſanus, confici curaverat. *Ille* enim, ſunt verba Vitruvii, *Syracuſis auctus Regia poteſtate, rebus bene geſtis, cum auream coronam votivam Diis immortalibus in quodam fano conſtituiſſet ponendam, immani pretio locavit faciendam, & aurum ad ſacoma appendit redemptori. Is ad tempus opus manufactum ſubtiliter regi approbavit, & ad ſacoma pondus coronæ viſus eſt præſtitiſſe. Poſteaquam indicium eſt factum, dempto auro tantundem argenti in id coronarium opus admixtum eſſe; indignatus Hiero ſe contemptum, neque inveniens qua ratione id furtum deprehenderet, rogavit Archimedem ut in ſe ſumeret de eo cogitationem. Tunc is cum haberet ejus rei curam, caſu venit in Balneum, ibique cum in ſolium deſcenderet, animadvertit quantum corporis ſui in eo inſideret, tantum aquæ extra ſolium effluere. Itaque cum ejus rei rationem explicationis offendiſſet, non eſt moratus, ſed exiliens gaudio motus de ſolio, & nudus vadens domum verſus, ſignificabat clara voce, inveniſſe ſe quod quæreret; nam currens identidem græce clamabat, εὕρηκα, εὕρηκα. Tum vero ex eo inventionis ingreſſu duas dicitur feciſſe maſſas æquo pondere, quo etiam fuerat corona, unam ex auro; alteram ex argento. Cum ita feciſſet, vas amplum ad ſumma labra implevit aqua, in quo demiſit argenteam maſſam; cujus quanta magnitudo in vaſe depreſſa eſt, tantum aquæ effluit. Ita exempta maſſa, quanto minus factum fuerat, refudit, ſextario menſo, ut eodem modo, quo prius fuerat, ad labra æquaretur. Ita ex eo invenit, quantum ad certum pondus argenti certa aquæ menſura reſponderet. Cum id expertus eſſet, tum auream maſſam ſimiliter pleno vaſe demiſit, & ea exempta, eadem ratione menſura addita, invenit ex aqua non tantum defluxiſſe, ſed tantum minus, quantum minus magno corpore [illegible] dere auri maſſa eſſet, quam argenti. Poſtea vero [illegible] in eadem aqua corona demiſſa, invenit plus aquæ defluxiſſe in coronam, quam in auream eodem pondere maſſam: & ita ex eo quod*

Modus quo Archimedes invenit miſturam argenti in aurea Corona.

 plus

plus defluxerat aquæ in corona, quam in maſſa ratiocinatus, deprehendit argenti in auro mixtionem, & manifeſtum furtum redemptoris.

§. XLVII.

Opera adeo minuta, ut fugiant pene aciem oculorum.

Homeri Ilias nuce incluſa.

Symbol. Apoſtol. denarii ſpatio deſcriptum.

Quemadmodum non dantur tantum maxima, ſed & minima naturæ; ita artem quoque non in magnis tantum gravibusque, ſed minimis etiam & ſubtiliſſimis rebus occupatam animadvertimus. Teſtantur id efformata variorum artificum opera, adeo minuta, ut præ nimia exilitate aciem oculorum pene fugerint. Ita vidit Cicero, referente Plinio *Lib. VII. Cap. XXI.* nucis putamini incluſam Iliada Homeri, ſcriptam in membrana; ac Petrus Aretinus *in Epiſtolarum opere* (Edit. Venetæ ab An. 1538.) *p.* 164. teſtatur, deſcripſiſſe Fr. Alumnum ſine abbreviaturis integrum Symbolum Apoſtolicum, cum principio Evangelii Johannis, quod Sacrifici recitant, idque ſpatio denarioli, cujusmodi minuta ſcripta hodieque paſſim in Bibliothecis viſuntur: Sed de hujus generis labore occaſione ejus, quod tradat Myrmecidem Mileſium, & Callicratem Lacedæmonium inſcripſiſſe in ſeſamo literis aureis diſtichon elegium Ælianus *Lib. I. Var. Hiſt. Cap. XVII.* ita judicat: *Homo ſapiens id nequaquam laudaverit. Quid enim hæc aliud ſunt, quam vana temporis jactura?* Quod affirmare etiam de aliis opuſculis ejusdem Myrmecidis & Callicratis licebit, quorum ille ex ebore fabricavit quadrigam, quam muſca alis integeret, itemque navem, quæ pennis apiculæ abſconderetur; hic vero ex eadem materia formicas, aliaque id genus animalcula, tam parva, ut partes earum cerni ſive diſcerni non poſſent; de quibus Plinius loco modo allegato conſulendus.

Myrmecidis & Callicratis opuſcula.

Cerafi calculus multa continens.

Hadrianus Junius *Lib. I. Animadverſ. Cap. VI.* tradit quoque, vidiſſe ſe non ſine magna animi voluptate Mechliniæ, nobili Brabantiæ oppido, cerafi calculum in modum quaſilli exſculptum, quo quindecim alearum paria continebantur ſuis punctis affabre diſtincta, ita ut acie oculorum clare dignoſci potuerint: qui calculus emptus ab Hagano quopiam apud confluentes Rheni & Moſellæ.

Moſellæ. Et Gabriel Barrius ſcribit ſub finem *Lib. II. de ſitu & antiquitate Calabriæ* ſe noviſſe quendam, vocatum Hieronymum Fabam, Cæniſii oppidi civem, qui ex buxo cujusvis generis, artificio mirabili fructus fecerit, quos veros ac recens ex arbore decerptos crediviſſes. Idemque rhedam ex ligno paravit, magnitudinis grani tritici, quam boves recti a rhedario trahebant: ut & ex buxo opus, in quo tota Paſſionis Chriſti ſeries expreſſa, quod tam erat ſubtile, ut cortice nucis avellanæ concluderetur. Eodemque pariter artificio ac magnitudine domum Pilati, cum miniſtris Chriſtum per ſcalas crucem bajulantem educentibus, Pilato interim lavante manus, ac hujus generis plura alia. Ipſe emi aliquando pulicem argenteæ alligatum catenulæ; quod artificium ſuperiori jam ſeculo in uſu fuiſſe, ex Jul. Cæſ. Scaligero colligo: *Exerc. CCCXXVI.* ita de eo diſſerente: *Pulicem in collo aureola catella, eaque prælonga vinctum, atque in deliciis habitum, haud minori debet eſſe miraculo. Cum ille ſaliret aliquando: nonnunquam heræ ſugeret delicatulum ſanguinem: deinde in lectulo ſatur ſeſe collocaret.* Taceo alia admiranda ſubtiliſſimaque toreumata, a toreutis ſeculi noſtri præſtantiſſimis elaborata, quæ apud Schottum *in Dedicat. Mirabil. Artis, & Proœmio. Lib. X. Magiæ, Part. I.* nec non in *Muſeo Septaliano* a Paulo Terzago Mediolanenſi Phyſico deſcripto videnda proſtant & dijudicanda.

Fructus ex buxo affabre formati.

Rheda lignea magnitudinis grani tritici.

Paſſio Chriſti ſubtiliter expreſſa.

Pulex catenulæ alligatus.

Toreumata ſubtiliſſima.

§. XLVIII.

Fuere haud ita pridem occupati etiam aliqui in demonſtratione, quomodo motus mechanici producere poſſint phyſicas operationes? Quam in rem Dionyſium Papinum, M. D. & Regiæ Societatis Anglic. Socium allegare juvat, qui, poſtquam Dn. Boyle in Experimentorum Phyſico-Mechanicorum continuatione ſecunda *Artic. IX. Experim. IV. V. VI.* ſingularem ad oſſium uſque emollitionem coquendi carnes modum, in vaſe cochlea obturato adornandum ſuppeditaverat, ſine inſtrumentorum tamen neceſſariorum, horumque uſus declaratione, publicavit Anno 1681.

Motus mechanici poſſunt producere operationes phyſicas.

Papini novus digeſtor ſeu coquus.

 angli-

anglico idiomate ſcriptum, appellatum: *Novus Digeſtor ſeu Coquus*, in quo ipſa exhibetur machina, cujus ope per compreſſionem aquæ & aeris, intra vaſa concluſi, elixationes, digeſtiones ſeu macerationes, fermentationes ac diſtillationes perficere docet, percoquere item intra breve tempus ipſa etiam oſſa ad gratam & eſui aptam mollitiem, ut & parare galatinas compendioſe non minus, quam copioſe aliasque res quam plurimas in vita communi maxime proficuas. Cujus curioſi opuſculi ſui Continuationem Anno 1687. emiſit, in qua ſe mirabundum hactenus animadvertiſſe ſcribit, a pauciſſimis inventum hoc in uſum deductum, plerisque id pro inutili curioſitate reputantibus; qua in parte fatum non diverſum ab eo, quod molæ tam aquaticæ, quam pneumaticæ olim paſſæ ſunt, agnoſcit, utpote quarum machinam, qua tamen hodie carere ſine ſumma moleſtia haud poſſumus, ab ipſo Plinio, inter mere curioſas meditationes olim numeratam allegat. Proinde quo de inventi hujus emolumentis plenius convincantur homines, facit non ſolum cuilibet licentiam operationes ſuas ſemel per ſeptimanam inſtituendas, coram ſpectandi; ſed & præſenti Tractatu perfectiorem adhuc, & pluribus ſuffultam experimentis notitiam communicare, omnemque ſic ulteriorem dubitationem, reſiduamve obſcuritatem tollere aggreditur. Quam animadvertens etiam Gallus quidam, ſuſcepit prioris opuſculi Papini translationem in ſermonem Gallicum, additis novis experimentis, quibus multo faciliorem, ac magis commodam, minusque ſumptuoſam machinæ componendæ rationem inveniſſe ſibi viſus eſt; quam ut & machinas utriusque libelli Papini, ejusque interpretis Galli ſchematibus expreſſas *Acta Erudit. Lipſ. Anno. MDCLXXXII. p.* 105. & 506. & *Anno MDCLXXXVII. p. 276. exhibent.* Cui inventioni jungenda recens alia, tradens modum, quo parcere lignis maximopere poſſimus. Artificium totum Becherus recenſet, de eoque in *Stulta Sapientia p.* 92. ita judicat: Es iſt zu Nürnberg ein Büchlein vor etlichen Jahren außgangen / intituliret / Holtzſpar-Kunſt / den

innen

Scripti illius Continuatio.

Ejusdem translatio in ſermonem Gallicum.

Libellus, cui Titulus: Holtzſpar Kunſt.

innen der Inventor demonſtrirt, daß je länger man die Wärme in dem Ofen könne circuliren machen / je mehr Effect ſie thue / dahingegen ſie nun in unſern gemeinen Oefen alſobald zum Ofenloch herauß / und verlohren gehet. Dieſem nun vorzukommen / hat er einen Ofen inventirt von dreyen Röhren / ſo zwar ſeinen effect thut / aber das Feuer leichtlich erſticket / dann das Feuer von ſeiner Natur wolte gern auffwarts / aber nicht gerne niederwarts gehen: wans derhalben mein Werck wäre / ſo wolte ich gar eine ſpiral-linie machen / ſo hoch der Ofen wäre / von etwa zwey Schuch im Diametro, ſo würde die ſuperficies noch ſo groß / und der effect umb ſo viel beſſer ſeyn. Ich habe die extenſion der Feuerflammen gantz auff eine andere Weiſe probirt, und bin verſichert / was anbelangt abdünſten oder kochen / als wie im ſaltzſieden / färben und bierbrauen zu geſchehen pflegt / daß ich mit einem Claffter Holtz ſo viel thun wil / in eben der Zeit / als ein ander mit fünff Cloffter / dann ich habe das experiment davon genommen / welches billig eine nützliche Holtzſpar-Kunſt genennet mag werden. Hier in Londen iſt eine Badſtube auff Türckiſche art / aber die invention mit ſo wenig Feuer ein ſo groſſes ſpatium zu wärmen / hat ein Engelländer Namens Thomas Muddiffoort auß Jamaica mitgebracht. Der berühmte Glockengieſſer in Amſterdam Francois Hemone erzehlt mir / daß ſie in dem Metall ſchmeltzen / ſo zu Glocken als Stücken / das Feur ſo weit erſpahret haben / daß ſie mit einem Pfunde hart Holtz funffzehen Pfund Brand ſo ſchmeltzen können: und ſuſtenirt Glauber, daß er mit einem Pfund Kohlen zehen Pfund Olei Vitrioli deſtilliren wil / welches mir zwar nicht bekant; dieſes aber wil ich wol auff mich nehmen mit 1. Pfund Kohlen / 1. Pfund ſtarckes gutes Aquafort zu brennen. Ante annos aliquot prodiit Hamburgi Auctore Geerit Rooſen in 4to. ſimilis argumenti ſcriptum, cui titulus: Nutzbarer und gründlicher Unterricht von dem ietzo gewöhnlichen Gebrauch und Art der unrahtſamen Kachel-Ofen / darin angewieſen werden die groſſen Fehler / warumb dieſelbe keine gnugſame Wärme von ſich geben / und wie ſolchen zu helffen ſtehe. Sambt

Novas conſtruendi magno compendio fornaces conſilium.

deutlicher

deutlicher Vorſtellung einer neuen Invention und Form ſehr vortheilhaffter Kachel-Ofen / welche mit wenigem Holtze mehr Wärme geben / als die bißhero gebräuchliche / ſo wol Wind als andere Ofen / und doch außwendig und von innen können eingeheitzt und gebraucht werden. Suppeditantur in eo, ſed aliquanto obſcurius, varia excitandi compendio, conſervandique caloris, media & conſilia: Quem in finem edidit quoque Romæ Anno 1694. Laurentius Maria Pagliarinus duas plagulas inſcriptas *Il fuoco riſtretto & unito &c.* hoc eſt: Ignis coarctatus & unitus, in quibus traditur novus modus alendi ignem, conjunctus ſingulari cum munditie, commoditate & utilitate. Quæ ut obtineatur, requirit Auctor Tripodem faſciis ferreis cinctum, & munitum operculo, quique inſtar fornaculæ chemicæ colorem, ne diſpergatur, cohibeat. Is foco imponendus craſſis laminis ferreis aut lapidibus conſtrato, quibus inſunt foramina hemiſphærica, in quæ inſeruntur globi ferrei aut ænei 25. circiter librarum, annulis, quibus apprehendi rurſusque eximi poſſint, inſtructi. Quo fit, ut dum calor adſcendens res tripodi impoſitas excoquit, ille qui deorſum fertur, globos ferreos tam calidos reddat, ut ſi ollæ aqua plenæ ipſis apponantur, non ſecus ac validus ignis eam bullire faciant. Accedit & hoc commodum, quod globi probe igniti, ſi aquæ frigidæ immittuntur, eam calefaciant, poſſuntque illi iis ſimul, qui hieme iter faciunt, inſervire ad arcendum frigus, quia metalla involuta pannis conceptum calorem diu ſervant. Hos aliosque uſus adductus Auctor pluribus exponit, adjectisque ſchematibus oſtendit, quomodo Tripodis conſtructio variari poſſit. Qua occaſione Collectores *Actorum Erudit. Lipſ. Ann. MDCXCV. p. 118.* commemorant pariter, ferramenta tum oblonga, tum rotunda candefacta ad uſus quoque Chemicos adhibere docuiſſe Adamum Bruxium, Sprotta Sileſium, Medicinæ Doctorem & Medicum Halenſem apud Saxones, qui in Epiſtola, qua *Simonidem redivivum* Lipſiæ Anno 1610. editum, dedicavit Illuſtriſſ. Haſſiæ Landgravio Mauritio, For-

Novus modus alendi ignem conjunctus ſingulari cum munditie, cōmoditate & utilitate.

Fornacula Chemica Adami Bruxii.

Fornaculæ conſtructionem deſcripſit, qua in muſeo menſaque Spiritûs vini deſtillari, olea rectificari, & extracta ſalia, aliaque id genus calorem mediocrem, oculumque diligentem deſiderantia, ſine flammæ aut carbonum ope præparari poſſunt. Atque id ipſum eſt, quod, quem toties allegavimus, Pegelius ex parte cogitatione jam complexus eſt, offerens *in Theſaurop. 118.* forna-„ces, vannos, pelves &c. ut validius & citius incaleſcant & cale-„fiant, ut etiam calorem ſemel conceptum diutius & fortius re-„tineant & impertiant. Itemque quomodo in hypocauſtorum, „& aliis fornacibus uſitatis ſeu vulgaribus, rationibus obviis: tum „in ſingularibus fornacibus, rationibus ſingularibus carnes, pi-„ſces, & corpora alia aſſari, elixari & alias igne ſeu calore affici, „fructus exſiccari, & ſimilia, quæ calorem requirunt, ibidem per-„agi poſſint, uno eodemque igne ſeu calore, quo alias fornax „incaleſcit, ſeu muſeum calefacit. &c. Et Petrus Mormius, ci-„tante B. Morhofio *Parte I. Polyhiſt. Lib. I. Cap. XIII. p. 137.* detexit „Anno MDCXXX. *in Arcanis Collegii Roſiani* furnum portatilem, „qui ſola lampade ſuppoſita breviori tempore carnes duriſſimas „percoquit, magno lignorum, laboris & temporis compendio. Oblata hac in arte a Pegelio & Mormio arcana.

§. XLIX.

Decantatus eſt Ignis Veterum, a mora & conſtantia dictus *Perpetuus*, in cryptis & locis ſubterraneis primo in ſpeluncas introitu a foſſoribus viſus, variisque Romanorum, Græcorum & Ægyptiorum documentis pro explorato habitus. Tradunt enim Hiſtorici, invenitas Lucernas fuiſſe flamma perenni inſtructas, id quod inter alia exempla quamplurima Lampas illa evincere videtur, quæ in Tulliolæ Ciceronis filiæ tumba reperta annos 1550. arſiſſe perhibetur, ſed admiſſo aere extincta. Cujusmodi Lucernæ perpetuo ardentes num exſtiterint unquam, a multis jam dudum diſputatum, viderique poſſunt Fortunius Licetus, Philoſophus Patavinus, in erudito *de Lucernis Antiquorum reconditis* opere, & Octavius Ferrarius in Diſſertatione *de Lucernis Sepulcralibus*, quarum figuras Santus Bartolus in peculiari libro Ignis Veterum perpetuus. Lucernæ perpetuo ardentes num exſtiterint unquam?

Romæ Anno 1691. in fol. edito elegantiſſime depictas ſiſtit, Joh. Petrus Bellorius autem notis & obſervationibus illuſtravit. Illi quibus hoc de perenni flamma argumentum ſuſpectum, urgent involvere contradictionem dari oleum, quod, cum igni ſuppeditet pabulum, non conſumatur: Si enim ignis eo conſervari debet, neceſſe eſſe ut ipſum oleum de ſubſtantia ſua ſenſim amittat & perdat aliquid, ignisque deficiente alimento opprimatur. At inter hodiernos Scriptores Robertus Plot *in Diſcurſu de Lampadibus Antiquorum Sepulchralibus*, habito coram Philoſophica Societate Oxonienſi, & deſcripto in Transact. Philoſ. Angl. M. Dec. A. 1684. N. 166. p. 806. ſeq. provocans reſponſionis loco ad teſtimonia Auguſtini, Plutarchi, Plinii, Joh. Ludov. Vivis, Joh. Bapt. Portæ, Liceti, Pancirolli, aliorumque aſſerentium Lucernas aliquas ad 1000. aliquas ad 1500. usque annos arſiſſe, cre-
„dere, inquit, nequaquam audeo, tot tamque egregios ac pro-
„bos auctores nobis impoſuiſſe, imo vix fieri poſſe puto, ut tot
„exempla notabilia, quæ hanc in rem adducuntur, in univerſum
„falſitate laborent. Satius itaque (quam rem totam explode-
„re) exiſtimo ſtatuere, quod liquor harum Lampadum arſerit
„ſine ullo penitus ellychnio aut lino, perinde uti videmus cam-
„phoram, & plerasque bituminis ſpecies facere: quandoqui-
„dem vix in ulla (quantum ego recordor) relationum de Lucer-
„nis ejusmodi factarum, legitur expreſſum, quod eæ uſpiam elly-
„chniis inſtructæ fuerint repertæ: qua ratione incommodum ab
„ellychnio expectandum ipſo facto ceſſat. Cum ergo hoc uni-
„cum eſſet, ut exquiramus Oleum aliquod exhauriri neſcium,
„quod, ſi ad aptum vaſculum derivetur, talem efficere Lampadem
„valeat, quidni bitumen iſtud noſtrum *Pitchfordienſe* huic nego-
„tio inſervire poſſet, utpote quod dubio procul ardebit ſine el-
„lychnio æque bene, ac aliud quodlibet bitumen liquidum &c.
Verum, quod pace illius Viri dixerim, quis neſcit multa legi in Annalium monumentis, quæ vel ad propagandas fabulas vel in rei non uſitatæ memoriam in poſteros transferendam ficta

Roberti Plot de Lampadibus Antiquorum ſententia.

vel

vel ad admirationem in hominibus excitandam notata ſunt, non ſtatim habenda pro veris. Equidem repertas fuiſſe Lucernas nemo negaverit, ſed quod a quopiam ardentes viſæ, magnam fidem poſtulat. Poſito enim huic vel illi flammam apparuiſſe, non putanda ea Lampadis fuiſſe ignis, quia ejusmodi faculæ in locis ſubterraneis ſæpiſſime conſpiciuntur, id quod teſtantur omnes, qui in theſauris effodiendis inveniendisque operam collocarunt. Ipſe Kircherus id confirmat, qui propria didicit experientia, illos, qui in Cœmiterium, *Romam ſubterraneam* vocatum ingreſſi ſunt, quando abdita & undique clauſa veterum ſacella per exiguum foramen intrarunt ſudore madidi, veluti flammas quasdam ex capite inſtar fatuorum ignium emiſiſſe. Simileque in noſtris Cœmiteriis in aprico poſitis quotidie obſervatur, in quibus ejusmodi flammulæ erraticæ noctu ſpectantur non ſine ſimplicium ſuperſtitione, qui eſſe eas hominum ibidem ſepultorum Animas falſo ſibi perſvadent. Proinde dicendum facile foſſores pari ludibrio olim deceptos fuiſſe, attonitisque novitate & miraculo vel lucem ex vitri fragmento reflexam, vel aliam quandam materiam nocti lucam, ſive illa os lignumve putridum, ſive vermis inſectumque fuerit nativa fulgens luce, impoſuiſſe. Quæ ipſa ſententia ab inclyto Archiatro Hasſiaco, τῷ νῦν ἐν ἁγίοις D. Joh. Jacobo Waldſchmidt in egregia Diſſertatione *de Igne Perpetuo* pluribus adſtructa legi poteſt, ubi probatum inſuper Veteres nec oleum (ut ita loquar) incombuſtibile habuiſſe, nec artem præparandi illud calluiſſe. Ne tamen omnis de Ignis perpetuo concepta ſpes prorſus abjiciatur, tradit idem ſimul modum, quo perpetuum parari lumen poſſit, quod quamvis non perpetuo, ſed per intervalla fulgeat, ob conſtantiam tamen *Ignis perpetui* nomen mereatur. Tota inventionis ratio conſiſtit in eo: Si quis invenerit „locum ſeu mineram in qua Bitumen vel alius liquor inflammabi„lis perpetuo ſcaturiat, tunc in loco ab hac minera, non usque adeo „remoto ponatur vas quoddam ſive vitreum, ſive terreum, aut ex „metallo conflatum, intra quod Ellychnium ex lino Asbeſti-

Modus quo perpetuus parari poſſit Ignis?

„no confectum ita adaptetur, ut filo fereo in circellam contorto „ſuſtineatur, ipſum vero ferreum filum circulo ſubereo muniatur, ut liquori ſemper ſupernatet: Hoc peracto aliud vas intra ve- „nam ſeu matricem deponatur, quod bitumen ſive petroleum „aut naphtam ibidem ſcaturientem excipiat; Ex hujus verò vaſis „fundo canalis plumbeus aut ex alia materia ut oleum contineat, „confectus usque ad vas Ellychnii deducatur, ita ut extremum „orificium per labra vaſis continuo intra diſtillet, & habebis lu- „cernam perpetuo ardentem: Cum enim oleum nunquam de- „ficiat, ſed ſemper novum novumque fomentum per canalem „lucernæ ſuppeditetur; Ellychnium quoque Asbeſtinum ex ſe „& ſua natura inconſumbtile ſit, lucerna perpetuo igne lucebit. „Ne vero, addit mox, alicui hoc novum videatur, ſciat veteres „Ægyptiorum lucernas, quas in ſacris cryptis adytisque Deorum „tenebant, ita adornatas fuiſſe, id quod expresſis verbis teſtatur „a Kirchero allegatus auctor Arabs Sciangia in ſua de Memora- „bilibus Ægypti hiſtoria ita ſcribens: *Fuit in Ægypto campus cujus foſſæ plenæ picis & liquidi bituminis, unde Philoſophi vim naturæ cognoſcentes, conſtituebant canales quosdam ex hujusmodi locis usque ad cryptas ſubterraneas, in quibus lucernam ponebant, quæ conjungebatur cum canalibus memoratis; Lucerna verò habebat filum ex lino, quod igne comburi non poteſt, & hoc pacto lucerna ſemel accenſa perpetuo ardebat ob perpetuum bituminis affluxum, & ob filum lini incombuſtibile.* Verum enim vero hac ratione conſervatus ignis non poteſt diei protrahi aliter ac fluvius aliquis, qui non ejusdem ſingularis aquæ curſu, ſed continuato ſimilium undarum fluxu perennat; quin dari poſſe Lucernam quæ ſuffecto pabulo duret perpetuum, propageturque in novas ſemper ac ſibi ſuccedentes flammas, exempla Ignis quem (ut legimus *Lev. VI,12.*) Dei mandato in altari ſemper ardentem Sacerdotes conſervare tenebantur, itemque Ignis Veſtalium Virginum affatim teſtantur.

Veteres Ægyptiorum Lucernæ quomodo adornatæ.

Ignis ſacer & Veſtalium Virginum.

§. L.

Lapis Bononienſis.

Ignem lucentem repræſentandi ratio alia ſeſe jam offert, digna

digna magis ingenio philoſophico, quæque ſternit viam ad detegenda plura naturæ arcana. Lapidem repertum in agro Bononienſi hic intelligo, qui per calcinationem præparatus, lucem ita attrahit atque imbibit, ut in locum obſcurum delatus, conceptam eandem conſervatamque haud ſecus atque accenſus quidam carbo diffundat. Rem totam deſcriptam vide a Fortunio Liceto in libello *de Litheoſphoro*, Athanaſio Kirchero *Lib. III. Artis Magnet. Part. III. Cap. IV. Quæſt. II ac Lib. I. Lucis & Umbræ Part. I. Cap. VIII.* itemque Chriſt. Mentzelio in Tract. *de Lapide Bononienſi.* Clariſ. Joh. Gröningius U. J. D. Wiſmariæ inquiſiturus nuper, utrum Lapis hic in vacuo ſimiliter luceret ac in aere? Machinæ eum incluſit, *cœpitque*, (ut ipſe refert *in Novis Literariis Maris Balthici & Septentrionis*, quæ Lubecæ A. MDCXCVIII. duxere initium, *ope Antliæ aërem evacuare, & ad gradus rareſcente in machina aëre, Phoſphorus lucem perdere, & obſcurius lucere viſus, donec cum omnis fuerit exhauſtus, ita ut non niſi æther, ſeu ad mentem Carteſii materia quædam ſubtiliſſima in vaſe ſupereſſet, lucem ad tempus amitteret, quam tamen admiſſo aëre iterum recuperabat. Atqui ne ſcrupulo locus, & forſan prima rerum facies falleret ſenſus, iteratum inverſa methodo Experimentum. Lapis machinæ poſtquam incluſus, exhauſto ex ea omni aëre, Solis radiis expoſitus: Sed fruſtra omnia, cum, quanta dilgentia etiam fuerit adhibita, nunquam in tenebris luceret liberrimum & propoſiti tenaciſſimum agens.* Αὐτόπτης *ibidem fui experimenti, a Curioſo quodam Florentiæ, dum ibidem ante ſeptennium hærerem, cum Phoſphoro inſtituti, qui tentabat affrictu ad alia corpora ex lapide lucem prolicere: Fuit quoque non infelici ſucceſſu, ope diuturni atque vehementis adverſus manum adfrictus, aliquis, licet non adeo ſenſibilis, lucis gradus productus, qui tamen haud conſtans, ſed poſt aliquod temporis intervallum iterum diſparuit; Panno vero & lapidibus ſi affrictus, res non æque ſucceſſit. Præmiſſa* ἐμπειρία *ſi jam ad rationes deſcendendum ſit, ne jactetur illud Auguſtini: Rem vidit, Cauſam neſcivit, ratio quod Lapis Bononienſis lucere deſinat in Vacuo, & ad-*

Utrum in vacuo ſimiliter luceat ac in aere?

Experimentum, quo affrictu ad alia corpora ex lapide lux prolicitur.

& adgradus admiſſo aëre iterum luceat, non aliunde quam in aëre quærenda videtur. Eo enim tanquam aliquo pabulo Lapidem indigere, vel hoc Experimento conſtat, utpote quo non ſolum luceat, ſed & quo reſuſcitatur atque reſtituatur lux in lapide, ob Vacuum quaſi paululum quieſcens, vel potius ibidem vi quadam velut in carcere detenta. Si vero quiſpiam plus ultra progrediatur, & cauſam hujus adæquatam, & in quo tota res conſiſtat, ex altiori principio deducere velit, difficultas ubique ſe exſeret, & Argis non parum erit negotii. Philoſophia Carteſii, quæ Lucis naturam ex ſola motuum pulſione metitur, uti per omnia non adeo conſpicua, hic inſufficiens eſt. Lapidi enim Bononienſi dum talis ſuperficiei textura, ut lucem a Sole mutuatam diu conſervare aptus ſit, Apollo mihi inter Carteſianos erit, qui ſolo motu rem hic expediri demonſtraverit; cujus contrarium omnia accuratius trutinanti non poteſt non conſtare. Quod autem adverſus manũ fortiter affrictus lapis paululum lucis emitteret, & adverſus alia corpora non itidem, ejus ratio ex Philoſophia Mechanica & corpuſculari, & quidem vi effluviorum ſulphureorum corporis noſtri, quæ poros Lapidis ope affrictionis ingrediuntur, petenda, quorum quidem prima actio non adeo magni eſt momenti, continuata tamen atque effluviorum agentium multitudine ſimul operante in correſpondentem minimorum, quos pervadunt, pororum numerum, idonea eſſe poſſunt, ad aliquos effectus in illud corpus, cui eſt commoda pororum figuratio, peragendos. Et haud difficulter in interiora hujus phænomeni penetrabunt, qui in Sulphure ignem deliteſcere ſciunt, vel qui inter Spagyricos ex laboribus Chymicis quandoque cum damno proprio experti, quanta vi Nitri atque Sulphuris inviſibiles vapores corpora pervadere atque potenter afficere ſoleant. Quod autem lux in lapide haud perennet ſed mox diſſipetur, id me judice, ex eo evenit, quod affrictiom verſus manum, præſertim ob concomitans humidum, non ſatis ad hoc ſit [illegible]rium, ut particulæ illæ ſulphureæ tenaciter lapidi adhæreant, inde ſtatim [illegible] tandem ſolvuntur, & aperti quaſi clauſtris avolant, conſequenter juxta naturæ leges lapis mox lucere ceſſat. Quicquid tamen ſit, id, ni fallor, ex iis, quæ antevertit, conſtabit, quod ſepoſito antiquo

præ-

præjudicio citra aliquam παραδοξολογίαν dici queat, Lapidem Bononienſem, ſi non ab alio forſan agente, quam a Sole & Luna, tamen alio atque diverſo a vulgari modo, aliquam Lucem accipere poſſe. Hæc Gröningius, cujus experimentum ab aliis, ut ipſe ſcribit, haud tentatum hic adducere placuit.

§. LI.

Progreſſu temporis præparaverunt nonnulli maſſam quandam Lapide Bononienſi haud inferiorem, vocaveruntque corpora illa luc da Phoſphoros. Quis eſt cui ignotus Phoſphorus Hermeticus Chriſtiani Adolphi Balduini, quem in peculiari libello Anno 1675. edito, poſteritati commendavit, cujus cum Lapide Bononienſi comparationem ſupra nominatus Mentzelius anno ſequenti 1676. laudabili opera inſtituit. Robertus Boyle, magnus in his artifex, diſtinguit *Phoſphorum a Noctiluca*, docens illo indicari corpus, quod ab objecto lucido Sole vel igne illuſtratum prius, aliquandiu in tenebris lucet: hanc vero ſignificare id, quod citra præviam extrinſecus factam illuminationem inſita luce in tenebris fulget. Hujusque tres recenſet differentias, I. eſt *Noctiluca conſiſtens* (ſeu gummea) quibusdam *conſtans* dicta, quæ ſub ſpisſiori conſiſtentia perpetuo lucet. II. *Noctiluca liquida*, ſive quæ fluidi liquoris texturam obtinet; quibus ſibi a D. Krafft monſtratis III ceu proprii ingenii partum, *Noctilucam* ſcilicet *Aeream* ſuperaddidit, quæ quidem more priorum non ſoleat ſplendere, attactu vero aeris immediate lumen ſpargat, ita quidem ut non ipſa materia Noctilucæ, ſed ejus effluvia cum aëre admiſſo permiſta, lucis phænomena exhibeant. Si de primis Scrutatoribus quæſtio movetur, in Germania Joh. Kunckelio, Electoris Sax. laboribus chemicis olim devoto, qui ſe aperuiſſe Krafftio ſecretum hoc affirmavit; in Anglia vero Illuſtri Boylio inventio adſcribi ſolet; ac de Kunckelii quidem conatibus conſuli poteſt Celeb. Georg. Caſp. Kirchmajeri publicata Wittebergæ Anno 1676. Diſſertatio, cui Titulus *Noctiluca conſtans, & per vices fulgurans, diu-*

Phoſphorus Hermeticus Balduini.

Phoſphori a Noctiluca diſtinctio.

Noctiluca conſiſtens.

Liquida & Aerea.

Primi hujus arcani ſcrutatores.

diutiſſime quæſita, nunc reperta: de Boylii autem Noctiluca Aërea, & Glaciali ſeu Solida ipſe Auctor in ſingularibus ſcriptis, quæ in *Act. Erudit. Lipſ. Ann. MDCLXXXII. pag. 54. & 394.* recenſentur.

Num res hæc plane nova, nulloque facta exemplo?

Sed num res hæc plane nova, nulloque facta exemplo? Dubitat de eo jam laudatus Dn. Waldſchmidt *Theſ. XVIII.* Exercitat. *de* „*Igne Perpetuo* ita concludens: Non videtur alienum a ve- „ro, Veterum ignem perpetuum, ſi quem præter illum ſuperius „deſcriptam habuerunt, nil niſi ſimiles Noctilucas fuiſſe. Quod „enim Antiquis res hæc non fuerit penitus incognita, patet ex li- „teris Archiatri Regis Poloniæ Bernhardi de Berniz, quæ ita habent: *Quod attinet liquorem in lagena vitrea reclusum, dicam, me quondam vidiſſe Valentiæ in urbe Delphinatus, patria mea, globum vitreum, in quo lux quædam circulabatur. Globus hic reperiebatur ante 24. annos in campo, ubi magna ſepulchrorum antiquorum, ex lapidibus & marmore exſtructorum copia inventa fuit. Poſſeſſor illius globi, ſatisfacturus curioſitati ſuæ, ſatis ſtulte egit, quod illum ruperit: nam ſcire cupiens, quidnam in illo lumen produceret, idem* „*ob admiſſum aerem ſubito extinxit.* Cumque foſſores in lu- „cernis non amplius ardentibus materiam quandam terre- „ſtrem invenerint, certe, ſi conjecturæ locus, dici poſſet, illam Phoſphori vel Noctilucæ alicujus extinctæ fuiſſe cadaver.

Oblatus Henrico II. Galliarum Regi lapis Phoſphoro fulguranti haud abſimilis.

Non omittendum hic puto, quod ſeculo ſuperiori Henrico II. Galliarum Regi oblatus ſit lapis Phoſphoro fulguranti haud abſimilis, de quo Jac. Aug. Thuanus Hiſtor Lib. VI. ad Ann. MDL. hæc refert: *Dum Rex Bononiæ eſſet, allatus eſt ad eum ex India orientali ab homine incognito, ſed ut apparebat, moribus barbaro, lapis ſtupenda ſpecie & natura, videlicet lumine & fulgore mirabiliter coruſcantibus, quique totus veluti ardens incredibili ſplendore micabat, & jactis quoque verſus radiis ambientem aerem luce nullis fere oculis tolerabili latiſſime complebat &c.* Quæ relatio, eo quod in editione Pariſienſi archetypa non exſtet, ſed in Francofurtana ſaltem, poſt Thuani mortem continuata atque aucta invenia-

veniatur, minime videtur ſuſpecta & dubia, accedente inprimis auctoritate Jo. Pipini, teſtis oculati, cujus ad Ant. Mizaldum perſcriptas eo nomine literas Francofurtana editio in fidem rei juxta allegat.

§. LII.

Vitri ex Jobi XXVIII. 17. derivata antiquitas.

Occaſione ejus quod actum de Igne, placet quoque inquirere in *Vitri*, ſumma caloris vi ex arena, cineribus & ſale per colliquationem compacti antiquitatem, quam nonulli ex Job. XXVIII, 17. derivare nituntur, ubi Sapientia a v. 15. usque ad 20. cum rebus ſelectiſſimis comparatur, & allegato commate 17. in vulgari latina Verſione dicitur: *Aurum* & VITRUM non *æquabitur ei*. Quo in loco circa vocem זְכוּכִית, quæ habetur in textu Originali, non eadem omnium eſt opinio. Rabbini eam, quod deſcendit a radice זכך purus fuit, per *Vitrum* exprimunt. Secundum Arabicam translationem hac voce Hyacinthus denotatur, ſecundum Chaldaicam Cryſtallus, ſecundum alios Adamas, Beryllus, Pyropus vel Carbunculus, ſimilisve elegans & pretioſa gemma; quibusdam denique Rubinum ſubſtituentibus. Cujus quidem variationis inter Interpretes ratio hæc eſt, quod vocabulum ὕαλος, quo Græca verſio utitur, deſcendens ab ἕλη, ſplendor, in genere ſignificet quicquid pellucidum eſt & ſpecioſum, hinc licuit applicare illud & ad iſtiusmodi res, quæ in æſtimatione & pretio erant, requirente id Textu, & ad pellucida, ita exigente vi vocis. Verum cum in V. T. vitri nulla fiat mentio, quam injectam legimus in novo Fœdere apud Paulum, Jacobum & in Apocalypſi, probabile etiam non ſit, rem tot modis aptam ad illuſtrationes & ſimilitudines ſilentio involvi a Scriptura, elegantiarum in hoc dicendi genere plena, ſi in uſu tum fuiſſet; non poſſum quin ſtatuam, vocem allegatam non reſtringendam, ſed generaliter ſumendam eſſe, & extendendam ad omne id, quod utramque illam proprietatem habet.

Ejusdem origo unde arceſſenda?

Unde vero arceſſenda origo Vitri proprie ſic dicti? Obſervatum, quod inter Græcos, qui meminerint Vitri, primi fuerint Plutarchus, Lucianus & Alexan-

der Aphrodiſienſis (quod ſi Ariſtoteli vulgo adſcripta Problemata, in quibus quæritur: *cur per vitrum videamus, cur flecti vitrum nequeat? &c.* genuinus Stagiritæ ſunt fœtus, de quo multi dubitant, habenda illa utique pro vetuſtiſſimis Vitri documentis.) Inter Latinos, & quidem Poëtas, de Vitri pelluciditate primus egit Lucretius Lib. IV.

- - *Niſi recta foramina tranant,*
qualia ſunt Vitri.

Et Lib. IV.

Atque aliud per ligna, aliud tranſire per aurum;
Argentoque foras, aliud Vitroque meare &c.

Plinii de Origine Vitri teſtimonium.

Quem ſecuti ſunt cæteri omnes. De origine ſpeciatim non prætermittendus locus Plinii, Natural. Hiſtor. Lib. XXXVI. Cap. XXVI. ita ſcribentis: *Pars eſt Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendebæa. Ex ea creditur naſci Belus amnis, quinque M. paſſ. ſpatio in mare profluens juxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, inſalubris potu, ſed ceremoniis ſacer, limoſus, vado profundus. Non niſi refuſo mari arenas fatetur: fluctibus enim volutatæ niteſcunt, detritis ſordibus. Nunc & a marino creduntur adſtringi morſu, non prius utiles. Quingentorum eſt paſſuum, non amplius littoris ſpatium, idque tantum multa per ſecula gignendo fuit Vitro. Fama eſt, appulſa nave mercatorum Nitri, cum ſparſi per littus epulas pararent, glebas nitri e nave ſubdidiſſe. Quibus accenſis permiſta arena littoris, translucentes nobilis liquoris fluxiſſe rivos, & hanc fuiſſe originem Vitri.* Ex quibus patet, Vitrum antiquis non fuiſſe ignotum. Quin ſunt, qui ejus originem in illud retro tempus trahunt, cum turris Babylonica exſtrueretur, ubi ars formandi lateres innotuit. Vix enim, inquiunt, eſt ut fornacem laterariam exuras, aut figularem percoquas, quin lateres nonnulli, & aliqua illius mercimonii pars in Vitrum abeat. Cujus generis illud fuit, de quo Ferrant. Imperatus Hiſtor.

Natu-

Natural. Lib. XXV. Cap. VII. ſcribit : *Vitrum artificiali ſimile inventum eſt iis in locis, ubi magni ignes excitati fuerant, quod percuſſum ignem non reddebat. Inventa ſunt alia vitri ſegmenta, forma orbiculari, & pyriti ſimilia, & quæ confracta ſplendebant, & cum virore quodam pellucida erant, colophoniæ ſpeciem referentia: atque hæc percuſſa ignem reddebant, haud aliter atque pyrites, a quo tamen differunt tam ratione vegetationis, quæ pyriti peculiaris eſt, quam reſpectu ſplendoris, & quia, quod vitro proprium eſt, facillime liquantur. Horum ſegmentorum alia fragilia, alia ſolida erant. Fragilia vel friabilia in ignem miſſa intumeſcendo albi pumicis ſpeciem & poſtea fulgorem vitri artificialis aſſumebant. Sed quæ continua & ſolida erant, poſt exiguam in igne mutationem a nigredine in vitrum album artificiale tranſibant. Hoc foſſile vitrum ab Americanis factum eſt, quo ferri loco ſcindunt, & foramina cavant.* Utcunque vero ducta rei primordia, initio, ut ſolet, ſatis exilia, eſt ſane cum tempore hæc ipſa Ars Vitriaria non paucis experimentis aucta itidem & decorata, cui emendandæ ſedulam, nec deſtitutam felici ſucceſſu curam Cl. Dn. de Tſchirnhaus haud ita pridem impendit. B. Fellerus adducit in Catalogo MSCptorum Bibliothecæ Paulinæ Lipſienſis p. 255. inter alia Theophili Monachi Codicem membraneum, circa Artem Vitrariam occupatum, & in tres libros diſtinctum, I. agit *de coloribus & eorum mixtura*, XXXVIII. conſtans capitulis. II. *de conſtructione furni ad operandum vitrum, & inſtrumentis hanc in rem neceſſariis*, qui XXXIV. capitulis abſolvitur, quorum XIX. de Vitro quod *Muſinum* (ita enim ſemper ibi legitur, non *Muſivum*) *opus* ornat. III. *de limis, de vaſculis ad liquefaciendum aurum, & de nigello imponendo & poliendo &c.* ex quo colligimus ſcientiam colorandi vitra non eſſe adeo novam: quam, aliaque huc pertinentia inventa prolixe tractare non vacat. Quæ de Lachrymis vitreis dici merentur, Geminianus Montanarius in Tractatu Anno 1671. Bononiæ hoc titulo edito: *Speculationi Fiſiche ſopra gli effetti dique Vetri Temperati*, & Franciſcus Redus, Nobilis A-

Vitrum artificiali ſimile inventum iis in locis, ubi magni ignes excitati fuerant.

Ars Vitriaria non paucis aucta experimentis.

Scientia colorandi Vitra non eſt adeo nova.

Lachrymæ Vitreæ.

retinus, *in Obſervationibus circa illas Guttulas & fila ex vitro, quæ rupta in quacunque ſui parte penitus atque penitus comminuuntur*, quas ex MSC. Italico latinitate donatos exhibent *Ephemer. Nat. Cur. Germ. Dec. I. Ann. II. p. 428. ſeq.* ſedulo collegerunt. Allegandaque hic inſuper non ignota Eruditis B. Morhofii noſtri *de Scypho Vitreo per certum humanæ vocis ſonum fracto* Diſſertatio, ad quam conſcribendam Oenopola quidam Amſterodamenſis, cui Nicolao Pettero nomen, qui B. Auctore præſente ſcyphos ventricoſos vitreos, pedibus nodoſis, quos vulgo Römer vocamus, ſed qui pintæ menſuram non excedebant, voce ſua, editoque ſono maxime æquali non ſemel fregit, dedit occaſionem: in cujus *Cap. II.* varia lectu haud injucunda, hucque ſpectantia, v. g. *An detur Vitrum malleabile, quidque ſentiendum de vitro ſine igne parato*, quod confici poſſe a Roberto Boilio audivit Noſter, hujusque argumenti plura curioſe diſputantur.

Morhofii de Scypho vitreo per certum humanæ vocis ſonum fracto diſſertatio.

An detur vitrum malleabile, quidque ſentiendum de vitro ſine igne parato?

§. LIII.

Miſſo vitro, (de quo ex inſtituto agunt Kunckelius & Antonius Nerus *in Arte Vitriaria*, quique Obſervationes ac notas in libellum Neri condidit, Chriſtophorus Merrettus) *de Speculis Uſtoriis* nonnulla in medium afferre placet. Notum eſt ſpeculum Ferdinandi III. Leopoldi glorioſiſſimi Imperatoris in regimine Anteceſſoris, quod tantæ fuit efficacitatis, ut ejus virtute literæ inuri ligno potuerint. Ejusdemque Ferdinandi Opticus Mattmüllerus paraſſe ſpeculum ex glacie perhibetur eoque mira præſtitiſſe; non ſecus ac Bohemus quidam (ut ex relatione fide digna accepi) ante aliquot annos Dresdæ, 300. Imperialium pretio invitatus, ex ligno fecit magni Diametri ſpeculum uſtorium, cujus concava ſuperficies mercurio vivo, qui in poros ligni ſeſe inſinuat, polita reddita. Inprimis vero celebratur hodie ingens illud, momento omnia liquefaciens, Speculum Pariſienſe, certo ære ſpectandum ibi expoſitum, ac prolixe in Ephemeridibus Anglicanis deſcriptum. Cujus tamen menſuram tribus pene octavis

Speculum Uſtorium Ferdinandi III.

Mattmülleri ex glacie.

Dresdenſe ex ligno.

Pariſienſe.

ctavis ulnæ Lipſicæ novum Speculum Cauſticum exſuperat, haud ita pridem in Luſatia ex lamina cuprea dorſo cultri communis vix duplo craſſiori confectum, deſcribens arcu maximo tres fere ulnas vulgares. Virtutes ejus quibus inter omnia magno ſumptu conſtructa hucusq; vitra uſtoria eminet & excellit ipſe Auctor in Literis recenſet, quas non piget hic enarrare. Primumque *adeo exactæ illud polituræ eſſe dicitur, ut quævis objecta accuratisſime, & pro diverſo ſitu ſuo, horizontali, perpendiculari &c. mire transformata inſolitaque magnitudine referat: ex. c. puſionem, ingentis viri, caput aliudve membrum monſtroſæ magnitudinis ſpecie. Oculo propius ipſe ſpeculo admoto, quam eſt foci ab hoc diſtantia, objecta omnia intra ſpeculum tanquam remotisſima, erecto ſitu conſpiciuntur; at eodem ultra foci diſtantiam a ſpeculo remoto, eadem omnia extra ſpeculum inverſa apparent: Et quia focus duabus ulnis a ſpeculo diſtat, non ſine voluptate videre eſt objecta diſtinctisſime velut in aere penſilia: ita ut ſtrictum verſus ſpeculum gladium, ludibriorum hujusmodi opticorum ignarus ſpectator, ſibi in faciem improviſo impingentem, ſubito ſed vano terrore experiatur. Visque ſpeculi hujus cauſtica ejus potentiæ eſt, ut vel Chemicis, quibus tamen præcipue cognitæ ſunt ignis vires, niſi propriis oculis experimentum capiant, vix effectuum horum fidem facturus ſis. Nam 1. admotum foco ſpeculi lignum momento flammam concipit; quam ne ventus quidem valentior facile extinguat. 2. Aqua intra vaſculum figlinum ei applicatum extemplo effervеſcit, ut ova injecta ſtatim fiant edulia retento ibidem parumper vaſculo, aqua omnis evaporat. 3. Maſſa ſtanni plumbive, tres pollices craſſa, ſimulac foco admovetur, guttatim liqueſcere, pauloque ibi detenta continue fluere incipit, donec ſpatio 2 aut 3 minutorum plane perterebretur. 4. Lamina ferrea aut chalybea foco admota, in averſa a ſpeculo ſuperficie, qua parte focum contingit, illico candeſcere conſpicitur, pauloque poſt in foramina dehiſcit: quorum tria intra ſex minuta horaria memini me laminæ inuſſiſſe. Nec minus 5. cuprum, argentum &c. foco admota colliqueſcunt, cujus experiendi cauſa diverſæ*

Speculum cauſticum in Luſatia haud ita pridem confectum.

Virtutes ſpeculi Luſatici.

ſpeciei monetas adhibui; ex quibus unciali (Reichsthaler) *Saxonico idem, quod laminæ ſupra memoratæ intra quinque aut ſex minuta contigit.* 6. *Quæ liquefactioni obnoxia non ſunt, ut lapides, lateres &c. brevi inſtar ferri igniti candeſcunt.* 7. *Ardoſia e veſtigio candeſcit, & intra pauca minuta in vitrum nigrum non inelegans transmutatur: Cujus ſi pars aliqua candeſcens forcipula prehenſa detrahatur, in fila vitrea ſimul diducitur* 8. *Tegulæ intenſisſimum ignis æſtum alias perpeſſæ, exigui temporis lapſu in vitrum flavum deliqueſcunt; quemadmodum &* 9. *teſtæ ex ollis non ſolum probe percoctis, ſed multo etiam ignis admoti uſu duratis, in vitrum nigro-flavum.* 10. *Pumex, montium, ut volunt, ignivomorum in officinis uſtus ſolari hoc igne in vitrum candidum & pellucidum funditur.* 11. *Crucibuli ſolidisſimi pars foco appoſita, inter 8 minuta in vitrum conflata eſt. Sunt etiam mihi* 12. *oſſa in vitrum aliquod opacum; & gleba ex terra excîſa in flavum aut ſubviride vitrum mutata. Notabis vero, hæc omnia experimenta exeunte Auguſto & Septembri (Anni 1686.) a me tentata & perfecta fuiſſe: quo tempore notum eſt, ſolem non ejus energiæ eſſe, atque cum circa cardinem æſtivum altisſimus nobis incedit, quo tempore mihi longe adhuc præſtantiores effectus polliceor: quanquam ex his etiam liquido conſtet non alium ejusdem virtutis & efficaciæ ignem nobis ſuppetere.*
Præterea de Asbeſto & Amianto, qui lapides igne non abſumi „perhibentur, idem Auctor ita diſſerit: Cum ſolares radios, ſpe„culo meo uſtorio collectos omnem ignis uſualis potentiam lon„giſſime exſuperare compluribus experimentis comperiſſem: Iu„buit mihi eorum vim in asbeſtum ejusmodi ſeu amiantum ex„periri. Admoto ergo eodem præterita æſtate ad focum ſpecu„li, deprehendi id intra ſpacium 8 aut 9 minutorum horariorum „ſenſibiliter alterari, moxque in vitrum ſubfulvi coloris liquefie„ri, quod hodienum aſſervo. Cæterum & hoc notandum duxi, „omnes ſpeculi hujus effectus, rigente quantumlibet bruma, „procedere, modo cœli regio circumſolaris a nubibus libera ſit „& ſerena: cujus rei documentum vel ipſe asbeſtus eſſe poterit,
27. Ja-

27. Januarii die aura intenſiſſime frigida, ſub meridiem intra 12.,, minuta temporis, cum adſtantium ſpectatorum ſtupore & ad-,, miratione, in vitrum transmutatus. Quibus denique Anno,, 1691. Inventor ingenioſisſimus, qui eſt toties laudatus Dn. de Tſchirnhaus, ſequentia effecta ſubjicit: *Primo*, inquit, *ſimulatque lignum foco admovetur, qui a ſuperficie vitri trium ulnarum longitudine diſtat, ſtatim flamma concitatur, tametſi lignum aqua prius madefactum fuerit. 2. Plumbum atque ſtannum non contemnendæ craſſitiei confeſtim liqueſcunt. 3. Lamina ferrea ea in parte, qua ad focum admovetur, mox excandeſcit atque ſine mora liquefit. Id quod in lamina cuprea & orichalcea quoque obſervatur. 4. Lapis fiſſilis* (Schieverſtein) *liquefactus in vitrum abit nigri coloris, quod in fila diduci poteſt. 5. Vas argillaceum aqua repletum, interim dum illa vehementer ebullit, colliqueſcit. 6. Lateres cocti excandefacti in vitrum flavum mutantur. 7. Pumex autem diaphanum vitrum ſuppeditat. 8. Asbeſtus foco admotus expectatione citius in nigricans vitrum convertitur. 9. Plumbum liquefactum in pellucidum vitrum tranſit. 10. Stannum vero primum in albisſimum pulverem, deinde vero in vitrum commutatur. 11. Aurum liqueſcens in vitrum colore rubinos referens redigitur. 12. Antimonium, dum in clauſo vaſe comburitur, fumos emittit, qui collecti in ſubtilisſimum albisſimumque pulverem abeunt. 13. Sub aqua ulnam alta pix, reſina & ſulphur liquefiunt. 14. Lignum quoque ac papyrus concremantur a radiis ab hoc vitro verſus ſolem reflexis, &c.* Quæ jam allegata, aliaque huc pertinentia in *Actis Erud. Lipſ. Anno MDCLXXXVII. p.* 52. *Anno LXXXVIII. p.* 206. *An. XCI. p.* 518. *& An. XCVII. p.* 414. ſecundum omnes circumſtantias recenſentur. Sunt certe hi digni admiratione effectus; quibus pares ſuis quoque ſpeculis (de quibus integrum ſcripſit „Tractatum) Rogerius Baco tribuit, inquiens: De ſublimioribus „poteſtatibus figurandum eſt, quod ducantur & congregentur „radii per varias fractiones & reflexiones in omni diſtantia, qua „volumus, NB. quatenus comburatur quicquid ſit objectum. Ne-

Speculum Cauſticum Rogerii Baconis.

que:

Speculum Archimedis. que etiam ignotæ illæ Archimedis atque Procli machinæ cauſticæ, quibus uſus uterque contra hoſtium inſultus, ex quorum navium incendio æternam illæ famam conſecutæ ſunt. Ac Archimedes quidem (cujus ſcripta capta Conſtantinopoli in Italiam perlata, unde a Joh. Regiomontano in Germaniam vecta, ubi cura Thomæ Venatorii ab Hervagio Ann. 1544. primum ſunt excuſa) ipſe conſignavit inter alia, Librum περὶ πυρίων, in quo de hoc ſuo ſpeculo diſſerit, qui, ut tradit David Rivaltus *in vita Archimedis*, ſub nomine Gogavæ circumfertur. Habenturque etiam, citante Kirchero *Lib. X. Part. III. p.* 874. *Artis magnæ Lucis & Umbræ*, de eodem paucula apud Tretzem Hiſtor. XXXV. Chiliad. II. cujus verba ex græco tranſlata hæc ſunt: *Cum autem Marcellus removiſſet illos ad jactum arcus, Hexagonum aliquod ſpeculum fabricavit ſenex.* (Archimedes.) *A diſtantia autem commenſurata ſpeculi parva talia ſpecilla cum poſuiſſet quadrupla angulis, quæ movebantur laminis, & quibusdam ſculpturis, medium illud poſuit radiorum Solis auſtralis, & æſtivalis, & hiemalis. Refractis deinceps in hoc radiis exarſio elata eſt formidabilis, ignota navibus, & has in cineres redegit longitudine arcus jactus.* Cum quibus Galenus conferendus qui Lib. III. περὶ κράσεων hunc in ſenſum ſcribit: *Hoc utique modo ajunt, puto Archimedem per comburentia ſpecula hoſtium triremes incendiſſe: Succenditur vero facile a comburente ſpeculo & lana, & ſtupa, & elychnium, & ferula, & quicquid ſimiliter eſt aridum & rarum.* Sunt equidem qui hoc Archimedis ſpeculum uſtorium in dubium vocant, quodque vulgari relationi non ſit habenda ſtatim fides, ſequentibus rationibus probatum eunt: I. Quod Polybio, auctore fide digniſſimo iſta de re nihil annotatum ſit, qui tamen Archimedi σύγχρονος fuit, ejusdemque artes Romanis oppoſitas cæteroqui diligenter recenſuit. II. Neque in Diodoro Siculo quicquam de eo reperiatur. III. Quod Livius & Plutarchus, Diodoro adhuc recentiores, qui obſidionem Syracuſanam cum ſtratagematibus Archimedis accurate proſecuti ſunt,

A nonnullis vocatur in dubium.

ſunt, nihil itidem de hac machina memorent. IV. Ad Galeni locum modo allegatum quod attinet, duo inprimis in phraſi notant. Unum eſt, quod circumſpecte vocabulum φασὶ h.e. *ajunt* vel *perhibent* adjiciat. Itaque pro vera aut indubitatæ fidei hiſtoria traditionem eam non habuit. Alterum, quod nomine tali non utatur, quo vel ſpeculum, vel inſtrumentum quodvis aliud catoptricum aut dioptricum ſpecialiter denotatur; ſed generaliora hæc verba διὰ τῶν πυρείων ibi ſaltem legantur. Pyria autem vix aliud quam ignitabula quæpiam; cujuſcunque etiam indolis ac uſus deſignant. Tzetzem denique V. pro vano habent, ac ſtupido homine, utpote recenſentem circumſtantias, Auctoribus qui ſeculo Archimedis propinquiores erant, quod ex ſilentio colligunt, incognitas: qua de re vide plura in B. D. Majoris *Genio Errante Cap. XIII.* De Procli vero πυροβολίᾳ aliter judicant, cui tribuunt inventionem ac uſum ſpeculi, de quo Joh. Zonaras, Scriptor Græcus, III. Hiſtoriarum ſuarum Tomo ita loquitur: *Specula ex ære fabricaſſe ignem projicientia fertur Proclus, eaque ex muro ſuſpendiſſe, in quæ cum ſolares radii conjecti eſſent, ignem inde fulminis inſtar erumpentem nautas ac naves omnes hoſtiles combusſiſſe.* Cum itaque uterque, Archimedes æque ac Produs, ut communis fama eſt, ex longinquo accenderint hoſtium naves, quæſtio agitari ſolet: in quam longam diſtantiam urere poſſint ejusmodi ſpecula? ubi vana oſtentatio Joh. Bapt. Portæ notari meretur, qui promiſit (ſed non effecit) machinam, *quæ non ad* 10. 20. 100. 1000. *paſſus combur. at, vel ad determinatam diſtantiam; ſed in infinitum.* Quo aliquanto moderatior Hieronymus Cardanus eſt, qui ſpeculum ſe conſtructurum jactavit, quo ad mille paſſus ignem accenderet. *Si ad* 1000. *paſſus*, inquit, *ignem accendere volumus, circulum deſcribemus, cujus diameter ſit duorum millium paſſuum, hujus tantam aſſumemus portionem, ut rotunditas non lateat, partem ſcilicet ſexageſimam, cui dimetientem pro altitudine in termino uno adjiciemus, & diametro fixa circumagemus circuli partem, quæ nobis protionem ſphæræ deſcribet;*

Speculum Procli.

in quam longam diſtantiam urere poſſint ſpecula?

Portæ & Cardani oſtentatio.

quam cum expolierimus, ignem ſoli expoſita procul, & validiſſimum ad 1000. paſſus accendit. Sed utriusque arrogantiam l. c. *Kircherus* refutavit, qui omni ſtudio ſe incubuiſſe ait, ut ſpeculum aliquod parabolicum reperiret, quod ad 20. aut 30. paſſus pararet incendium: unde Germaniam, Galliam & Italiam peragrando, inſignes artifices convenit, ut ſi quid ſimile haberent, oſtenderent; ſed nullibi ſeſe obtulit tale, quale requiſivit. Grin„bergerus noſter, pergit Idem, unum confecerat ad 3. aut 4. „paſſus uſtivum A Ghetaldo quoque conſtructi ſpeculi, quod hic „in gazophilacio Barberino aſſervatur, periculum feci, ſed ad eam „diſtantiam, ad quam id ante inaudieram, non reperi. Occur„rit tandem hic inſignis mechanicus Manfredus Septalius, Ami„cus ſingularis, & celeberrimi Medici Septalii haud degener fi„lius; qui ſe ſpeculum confeciſſe aſſeruit diametro 5. palmorum, „quod in 15. paſſus vim ſuam exerceret; de quo ita ad me ſcribit „Chappujus in quadam Epiſtola: *Ego Sacerdos Burgundus infra ſcriptus Mediolani degens apud Illuſtres admodum DD. Septalas, fidem facio & atteſtor, ſpeculum Illuſtris admodum D. Manfredi Septalæ ex metallo confectum, per reflexionem radiorum ſolarium in conifiguram coeuntium ignem accendere in objecta materia ad diſtantiam quindecim paſſuum, idque in ipſa coni parte graciliori, ſive acumine, a decimo quinto ad decimum ſextum paſſum indifferenter. Cujus rei experimentum feci ego ipſe cum præfato D. Manfredo in aſſerculo abietino, qui a me admotus prædictæ parti radiorum reflexorum graciliori, hoc eſt a decimo quinto ad decimum ſextum paſſum diſtantiæ ab ipſo ſpeculo, ignem concipit facili negotio, ita ut ipſummet lignum arderet, & in ardentem carbonem redigeretur. In cujus rei fidem huicce teſtimonio propria manu Scripto libens ſubſcripſi die 15. Februar. Anno 1645. Ego Joannes Chappujus Sacerdos.* Atque hæc de Speculis uſtoriis nov-antiquis dixiſſe ſufficiat, de quibus qui plura legere cupit, adeat Schottum *Lib. VII. de Magia Catoptro-Cauſtica.* De aliorum autem ſpeculorum proprietatibus & luſibus, quorum experimenta patent in variis eo-

Uterque refutatus a Kirchero.

Speculum Grinbergeri,

Ghetaldi.

& Septalii.

Variorum Speculorum proprietates & luſus.

rum

rum generibus, ut ſunt concava, convexa, plana, cylindracea, pyramidalia, gibboſa, orbicularia, angularia, inverſa, regularia, irregularia &c. vide differentem Henr. Corn. Agrippam *de Vanitate Scient. & Art. Cap. XXVI.* Eorum aliqua longe majores vel minores, ac re vera ſunt, alia unius rei plures, alia inverſas reddunt imagines. Modo quæ remota ſunt propinqua, & quæ propinqua, remota videntur: nec minus repræſentantur objecta diverſis coloribus, ut in iride, aut ſub diverſis disſimilibusque figuris, & quæ hujus generis variationes plures ſunt, quarum rationes Scriptores optici reddunt.

§. LIV.

Dum verſamur circa Artes Mechanicas, non omittenda prorſus *Architectura*, quæ Mathematicarum Diſciplinarum ſubſidio eget, ex earumque præſcripto & nata, & propagata eſt, atque ad illam in qua nunc floret, perfectionem perducta. Eſt ea vel Civilis, vel Militaris hæcque vel Defenſiva, vel Offenſiva. Architecturæ Civilis cultum debemus potisſimum Romanis, qui Græcorum æmulati magnificentiam, ad exornandam ſplendidisſimis ædificiis urbem ſuam, ſummo ſtudio incubuerunt, exemplum præeunte Octavio Cæſare Auguſto, qui referente Suetonio, Romam neque pro majeſtate imperii ornatam, & inundationibus incendiisque obnoxiam excoluit adeo, ut jure ſit gloriatus, marmoream ſe relinquere, quam lateritiam accepiſſet. Hæcque Auguſti, ejusque ſucceſſorum ambitio ditavit adeo Imperii illud domicilium pretiosisſimis Templis, Theatris, Amphitheatris, Arcubus & Columnis, quarum pleræque honori & memoriæ Deaſtrorum, Jovi, Marti, Herculi &c. conſecratæ leguntur, aliisque Operibus publicis, a præſtantisſimis Artificibus ingenioſisſime, tantaque ſymmetria exſtructis, ut primam obtinere laudem, cæteraque omnia orbis monumenta ſuperare Roma crederetur. De qua Architectandi Arte inter Antiquos qui ex profeſſo egerit non habemus niſi M. Vitruvium Pollionem; hic enim omnem ædifican-

Architecturæ civilis cultum debemus potisſimum Romanis.

Marci Vitruvii Pollionis

de Architectura Libri Decem.

ficandi rationem Auguſto ſcripſit, quam hauſtam partim ex Græcis partim etiam propria obſervatione comparatam decem libris complexus eſt. In I. præmiſſis nonnullis de Natura Architecturæ, agitur de ædificandis mœnibus, turribus & portis ad hoſtium repellendos impetus, ut & de diſpoſitione Operum, quæ intra muros ſunt. In II. de materia comparanda, ubi de lateribus, arena, calce, lapicidinis, lignis cæduis: de generibusque ſtructuræ variis, eorumque ſymmetria. In III. de Ædibus ſacris fabricandis, earumque quinque ſpeciebus. In IV. de variis generibus Columnarum, Cellarum, Oſtiorum & Ararum. In V. de foro, Ærario, carcere, curia, theatro, balneis, palæſtris, portubus & ſtructuris in aqua. In VI. de privatis ædificiis. In VII. de eorum expolitionibus. In VIII. de Aqua invenienda & ducenda. In IX. de rebus Gnomonicis & Horologiorum uſu. In X. de Machinis, earumque principiis. Hæc ſunt quæ tractat Architectorum Magiſter Vitruvius, in quo Scioppius arguit, quod

Ejus objecta peregrinitas & Plebitas.

inſuſcet Orationem peregrinitate & Plebitate. At *Peregrinitatem*, „addit mox cenſor, excuſat imo imperat argumenti novitas, „quod ex Græcis pene omnia fontibus haurienda. *Plebitas* (ut „cum Catone loquar) ipſi neceſſaria, & ſine vitio, cum plebejo„rum manibus & lingua uti cogatur Architectus. Quod vel ipſe indicat Auctor, *Lib. I. Cap. 1.* circa finem ita ſcribens. *Peto, Cæſar, & a Te, & ab his, qui mea volumina ſunt lecturi, ut ſi quid parum ad artis Grammaticæ regulam fuerit explicatum, ignoſcatur. Namque non uti ſummus Philoſophus, nec Rhetor diſertus, nec Grammaticus ſummis rationibus artis exercitatus, ſed ut Architectus, his literis imbutus hæc niſus ſum ſcribere.* Verum hac obſcuritate, judice Henrico Wottono, Equite Anglo, *in Præfatione Elementorum Architecturæ*, effectum, ut, licet cives in operibus optime ſecuti fuerint Vitruvium, is tamen poſtquam Literæ revixerunt (quas conturbarant tumultus medii ævi, & in barbariem verterant) melius aut ſaltem primum intellectus ſit a Peregrinis. Nam Itali qui erant boni Grammatici, videntur Mathematices fuiſſe impe-

Vitruvius melius aut ſaltem primum a Peregrinis intellectus.

imperiti, & qui boni Mathematici, ignari Grammaticæ, donec tandem Sec. XV. utrumque conjunctum in Leone Baptiſta de Albertis, Florentino, qui primus doctus Architectus trans Alpes. Quo autem obſcuriora Vitruvii loca commode explicari poſſent, edidit Bernaldinus Baldus, Urbinas, Gvaſtallæ Abbas, *Lexicon Vitruvianum*, ſeu *de Significatione Vocabulorum, quibus Vitruvius utitur, Commentarium*, qui cum Notis, Caſtigationibus & obſervationibus Gvilielmi Philandri, Danielis Barbari, aliorumque lucubrationibus conferri mereretur, ex quibus diſcimus, quod magna ſemper fuerit & Vitruvii auctoritas, & Architectorum erga Opera Antiquitatis veneratio, orta forte inde, quod ab Architectis Templi Salomonei peculiari inſpiratione divina omnes ejus proportiones edoctis, Græcos, pro primis Inventoribus vulgo habitos, accepiſſe easdem creditum. De ipſa Templi Hieroſolymitani ſtructura, quam Joh. Bapt. Villalpandus diligenter & operoſe deſcripſit, incurrens nihilominus in aliorum animadverſiones, dicere hic nil attinet: id ſaltem non prætermittendum, vixiſſe & ſuperioribus ſeculis, hoc ipſoque noſtro peritos Artis magiſtros, quorum judicium & conatus non contemnenda ſpecimina adjecit, ex eo inprimis tempore, cum Colberti auſpiciis peculiaris *Academia Architecturæ* in Gallia inſtituta, ac Rex Chriſtianiſſimus Romæ ſeminarium fecit, ubi in Architecturæ, Picturæ & Sculpturæ ſtudiis Galli eruditi, Scientiam, qua in Italia imbuti, Pariſios tranſportarunt, ibidemque feliciſſime propagarunt. At quam tenuia horum initia, cum ſpecus erant pro domibus, ac cum, teſte Plinio, Gellio Doxius Cœli filius Lutei ædificii inventor, exemplo ſumpto ab hirundinum nidis.

Bernaldini Baldi Lexicon Vitruvianum.

Unde magna illa Architectorum erga Opera Antiquitatis veneratio?

Peculiaris Academia Architecturæ in Gallia instituta.

§. LV.

Pergimus ad Architecturam Militarem, quæ haud ita pridem magno ſtudio pariter exculta, & expolita. Teſtantur id varia documenta Vaubani, primarii in Gallia Architecti, Blondelli aliorumque, quorum habetur *Nova ratio conſtruendarum Munitionum*, magnis ornata encomiis & laudibus. Sunt qui deſcri-

Architectura Militaris haud ita pridem magno ſtudio exculta & expolita.

Vauban Blon[illegible]-deli, aliorum-que nova ratio conſtruenda-rum munimen-torum. [illegible] Archi-tecturæ milita-ris incre-menta.

piere munimenta, quæ vocant *inexpugnabilia*; quem titulum eo quidem jure tuentur, quo Imperatores atque Reges *Invictisſimi* ſalutantur. Quid enim contra vim Hoſtium; quibus tamen olim non tanta reſiſtendi facultas, atque hodie ubi major Belli apparatus. Tum enim ad muniendum ſe vel nudos lapides coacervabant, vel bitumine eos conjungebant, quali muro, bitumine & teſtaceo latere ſtructo, Regina Semiramis circumdedit Babylonem. Alii ſaxa quadrata metallicis vinculis conſtrinxerunt, cumque hoſtes ſcalis applicatis conſcenderent muros, altius eos erexerunt. Præterea loricis etiam muros præmuniebant, quarum beneficio oppugnantium impetum tutius ſuſtinebant. Tum hoſtes rem alio aggredientes modo Arietes adornabant, dejiciebant murum quem & terebris perforabant aliisque modis corrumpebant & diruebant. Quod ut impedirent obſeſſi, appropinquantes muro fervida aqua, vel arena candente piceque per pinnas & nares excipiebant; hoſtes e contrario conſtruebant vineas, pluteos & teſtudines e tabulis, quas ne exurerentur, coriis & centonibus veſtiebant vel aqua conſpergebant, earumque auxilio machinas ad murum admovebant, vel noctu Tollenonem erigebant, quo Armati elevati & muro impoſiti obſeſſos cominus viritim oppugnabant. Nonnunquam turres ambulatorias ædificabant, in quarum inferiori ambulatione erat Aries, cujus impetu muri deſtruuntur. Circa mediam partem pons quem ſubito prolatum inter turrim murumque conſtituebant, ut per illum Bellatores in civitatem tranſirent: in ſuperioribus denique partibus contati & ſagittarii collocabantur, qui defenſores urbis contis, ſaxisque miſſilibus proſternerent. Qualem machinam Helepolim dictam, cujus altitudo ped. 125. latitudo ped. 60. contra Rhodum geſturus bellum, magnis ſumptibus Rex Demetrius comparavit, qui propter pertinaciam Polyorcetes appellatus. Quandoque Sambucis in muros penetrabant, quibus obſeſſi alias machinas opponebant, vel per murum ſtercora, lutum, & aquas mediantibus canali-

nalibus effundebant, ut machinæ in humida voragine conſi erent: quin faciebant etiam foſſas ante murum, quæ hoſtibus a ceſſum denegarent, eorumque cuniculos detegerent. Oppugnantes contra aliis machinis minoribus, quas Muſculos vocabant, lutum aliaque impedimenta removebant, foſſasque implebant; quas quo facilius deſtruerent obſesſi, ad certa inter valla ædificatæ ſunt Turres, ex quibus directores Arietum & terebrarum ab utroque latere telis configerentur. Hinc Oppugnatores per cuniculos & ſpecus ſubterraneas ad mœnia parabant aditum, & cum ad murorum fundamenta perveniebant, maximam eorum partem ſuffodiebant; cum vero defenſores has hoſtium machinationes detegerent, & foſſores in cuniculis vel ferro vel aqua immiſſa necarent, inſuper etiam pulvis pyrius & tormenta pyrotechnica eſſent. inventa, bellatores novas oppugnandi & defendendi artes excogitarunt; ac deprehendentes præſtare ſæpe aggeres muris lapideis, & caſas armatas plus afferre obſesſis damni quam commodi, Vallum conſtans rectilineis ac ſimplicibus alis introduxerunt, reliquaque opera antiquarunt. Cumque porro obſesſi appropinquantes hoſtes tormentis bellicis infeſtare ſoleant, acceſſus ſeu adductus inventi, quorum beneficio ſine magno periculo ad munimentum accedere, & ſuggeſtus tormentarios ædificare liceat; ſique eo perventum, ut continuari ulterius adductus nequeant, loricam viæ copertæ incidunt, ubi per incile ad foſſam tranſire tenentur, quo facto in foſſa ſicca, aut ſi aqua obſtet, in aggere Vineam conſtruunt, per quam foſſores impune ad vallum penetrare & cuniculum cum cellula pyrotechnica adornare, pulvereque pyrio ibidem accenſo valli ſeu propugnaculi partem deſtruere poſſunt, ſicque per hanc ruinam irrumpere. Quod ut impediant obſeſſi, excurſus & cuniculos reciprocos parant, vel reſectione partem propugnaculi deſtructam a reliqua munitione ſeparant; ſique per novos cuniculos rem aggrediuntur hoſtes, ſemper tamen recesſibus ſive reſectionibus ſuis obicem ponunt, ac tam diu recedunt, quamdiu de munimento ali-

to aliquid ſupereſt. Excogitatum pariter conſilium contra crepitacula pyrotechnica portis applicata, dum fecerunt pontes penſiles, & in cardinibus verſatiles, quibus per vectes elevatis portas claudebant. Antiquitas amplius invenit cataractas, quæ annulis ferreis ac funibus pendent, ut ſi pars hoſtium intraverit, reliqui cataractis demisſis excluderentur &c. Verum hæc de Architectura militari dixiſſe ſufficiat, quam Dn. D. Reyherus in Diſſertationibus *de Munitionibus & Expugnationibus* pluribus perſequitur, quarum illa Fortificationem defenſivam, hæc offenſivam petractat. Jacobus Turnerus, Eques Anglus, cujus hic quoque facienda mentio, edidit lingua vernacula Anno 1683 in fol. librum, quem hoc titulo ornavit: *Pallas armata. Military Eſſayes of the ancient Grecian, Roman, and modern art of war.* Id eſt: Specimina varia artis militaris, tum veterum Græcorum ac Romanorum, tum hodiernæ. In quo opere variam militiæ rationem ab antiquisſimis ſeculis ad hæc usque tempora deſcripſit, comparans Iſraelitarum, Aſſyriorum, Lydorum, Ægyptiorum, Græcorumque inſtituta cum Romanis, hæc denique cum noſtris, quæ omnia ex hiſtoriæ monumentis diligenter collegit & excerpſit.

Jacobi Turneri ſpecimina varia artis militaris, tum veterum Græcorum ac Romanorum, tum hodiernæ.

§. LVI.

Adjicienda adhuc nonnulla, pertinentia ad Res Bellicas, noſtro ævo apprime auctas & amplificatas. Ac primo quidem excogitata novimus Sclopeta Pneumatica (primus eorum auctor perhibetur civis quidam, dictus Marin, oriundus ex urbe Liſieux, qui talem machinam Henrico IV. Galliarum Regi obtulit) diverſarum conſtructionum, quas Merſennus *in Phænomen. Pneumat. Prop. XXXII. & XXXIII.* Caſp. Schottus *in Mechanica Hydraulico-Pneumat. Part. II. Claſſe I.* Honoratus Fabri *Scient. Phyſ. Tract. I. Lib. II. Prop. CCXLVIII.* aliique deſcribunt. Quorum inſtrumentorum hic eſt effectus, ut aer collectus compreſſusque globulos plumbeos eadem fere virtute explodat, qua alias projici ſolent e Sclopeto ordinario pyrii pulveris ſubſidio. Circa quod experimen-

Sclopetorum Pneumaticorum primus auctor.

Eorum effectus.

rimentum notari mereatur: quod hoc pacto ex abundantia aeris præſtiterunt alii, id ipſum ex aeris defectu, adeoque contrarie ſeu inverſo modo Cl. Ottonem Guerikium facere aggreſſum eſſe, qui hac ratione etiam vitri alicujus ope explodi poſſe exiſtimat; quod inſtrumentum tamen nondum conſecutum eſſe perfectionem, ſed multa adhuc magiſtra experientia addi debere, *Experim. Nov. Magdeb. Lib. III. Cap. XXIX.* ipſe affirmat. Ita ergo vel Aer, vel ejus defectus ſupplere quodammodo poteſt vicem pulveris pyrii, quo jaculari ſine crepitu (quod artificium in certa ſclopeti præparatione conſiſtit) hoc Seculo quidam vocatus Douſon docuit. Quem multis hujus generis inventionibus antecelluit, laudatus Bechero, Princeps Rupertus, auctor inſignis artis, cujus beneficio ingens tormentum bellicum ter exonerari poſſit prius quam miles ejecerit ſclopetum vulgare ſemel. Qui ipſe etiam Windſorii modum jaculandi avem inter volandum, ſedendo in ſedili in centro verſatili excogitavit: nec non fundendi tormenta ferrea, quæ ſint æque lenta ac ſi eſſent ex cupro, & ex pari uſu, quem machinæ metallicæ præſtant: de quibus inventis Becherus *in ſtulta Sapientia pag. 30. 32. & 83.* pluribus egit. Præterea nota quoque ſunt tormenta in graviſſimo illo XXX. annorum, quod exarſit in Germania, bello ad faciliorem vecturam auctore Elia Tripo ex corio confecta; accepimusque ex Relationibus, inventas eſſe haud ita pridem machinas, quæ globos ſolito multo longius projiciant, quod arcanum Pegelius *in theſauro pag. 152.* jam olim obtulit: *Quomodo ſcilicet Bombardæ cujuscunque longitudo debita inveniatur, ſic ut globum ſuum quam fortiſſime & remotiſſime ejiciat. Res non exigui momenti propter magnarum bombardarum & pulveris pyrii ſumptus, & ob difficilem earum vecturam, & ob effectum ſeu vim juſtam exſerendam. Et cautela quadam, qua uſurpata bombardæ quæcunque minus quam alias, eadem neglecta, diſrumpuntur.* Quibus mox ſubjungit etiam *media per quæ ab Equitibus & a Peditibus (idem & in curru & alias inprimis valet) ſingulis, ſeu ab unoquoque homine globi bombardici com-*

Experimentum Guerikianum.

Ars jaculandi pulvere pyrio ſine crepitu.

Ruperti Principis inventa.

Tormenta ex corio confecta.

Bombardæ globos remotiſſime ejicientes oblatæ a Pegelio.

plures, utpote 30. 50. 100. &c. ejici contra hoſtem poſſunt: ſic ut globi ſinguli æque fortiter ſeu pro more fortisſime ejiciantur: ut item vel globi omnes (unus quaſi momento poſt alium) velut ſimul ejiciantur, vel ut temporis, quantum requiritur, ſeu tute volueris, inter globos ſeu ſingulos, ſeu quotcunque ſimul cupis interjiciatur. Hæc de bombardis Pegelius, de quarum (a ſono, quem edunt, ita dictarum) primo inventore diſputari ſolet. Inter Veteres in arte Bellica Archimedes celebratur, de quo Polybius, & ex eo Livius *Lib. XXIV.* tradit. *Archimedes erat unicus ſpectator cœli, ſiderumque: mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque; quibus ea, quæ hoſtes ingenti mole agerent, ipſe perlevi momento ludificaretur.* Quibus paria Plutarchus *in Marcello*, & Plinius *Lib. VII. Cap. XXXVII.* memorant. Unde Robertus Valturius *de Re Militari* primum Bombardarum inventorem Archimedem fuiſſe colligit; verum hac ratione ejusdem inventionis gloria Demetrio Macedonum Regi adſcribi etiam poſſet, qui in fabricatione machinarum bellicarum ita excelluit, ut, teſte Plutarcho, πολιορκητὴς inde fuerit appellatus. Quæ teſtimonia cum de ejusmodi machinis intelligi nequeant, quæ, deſcribente illas Stephano Forcatulo, ejaculantur globos igneos, impulſu incenſi pulveris, tonitru quoddam terreſtre ſimulantis, niſi quod non tantum terret, ut tonitru, ſed etiam perimit, convellit, deſtruit; alii earum originem ad Chinenſes referunt, apud quos jam ante aliquot ſecula in uſu fuiſſe tormenta bellica Joh. Pet. Maffejus, aliique rerum Indicarum Scriptores probare nituntur. Receptisſima vero ſententia eſt illa, quæ pro primis auctoribus Germanos habet, atque inter illos quendam vocatum Bertholdum Schvvartz, quem multi Monachum faciunt. De eo ita Polydorus Vergilius, *de Rerum Inventoribus Lib. II. Cap. XI:* Fertur homo Germanus admodum ignobilis, ad exitium hominum natus (quod contigit circa An. Chriſti MCCCLXXVIII.) ſervaſſe aliquando domi in mortario pulverem ſulphureum, cujusdam medicinæ faciendæ cauſa, illudque texiſſe lapide, ac inde accidiſſe, ut, dum ignem

Qnis primus bombardarum inventor? Archimedes machinator bellicorum tormentorum.

Tormentorum bellicorum origo refertur a nonnullis ad Chinenſes. Bertholdus Schwartz.

„ignem ex ſilice prope excuteret, ſcintilla intro ceciderit, ſubi-
„toque flamma eruperit, atque lapidem in altum tulerit: & ille
„ejus rei cauſa doctus, poſtea facta ferrea fiſtula, & pulvere con-
„fecto, machinam reperiſſe, ac ejus uſum Venetis in illo bello
„primum oſtendiſſe, quod ad foſſam Clodiam eſt cum Genuen-
„ſibus geſtum, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCLXXX. &c. Alii autem ſicut veriſimilius eſt, arbitrantur inventorem illum fuiſſe Chemicum, qui volens ex iſta arte parare medicamentum, ſulphur ſublimatum & flores ſulphuris adhibuit, unde dicto modo excogitare facile pulverem tormentarium, ipſamque mox machinam potuit. Cui ſententiæ addictus Joh. Pincierus, celeb. ſuperioris Seculi Medicus Marpurgenſis, de hoc invento ſequens Epigramma literis mandavit: Pincieri de hoc Invento Epigramma.

Dum parat humano generi Chemiſta medelam,
Sulphura Mulciberis vi ſale miſta coquens:
Mulciber oſtendit mortalibus acre venenum,
Quo nullum Leto corpora plura dedit.
Quæ latuere alios, Munſterus nomina penit,
BERTHOLDUMQUE vocat, nomine reque NIGRUM.

Atque ita de bombardarum inventore res videtur confecta, niſi quod Cornelius Kempius, Friſius, qui ſuperiori ſeculo claruit, *de origine & geſtis Friſiorum Lib. II. Cap. XX.* unicum adhuc injiciat ſcrupulum. Nempe recenſet ille l. c. hiſtoriam de Zimoſco Rege Friſiæ, & Biremo Zelandiæ Regulo, filiaque Comitis Hollan- Cornel. Kempii de inventione bombardarum relatio.
„diæ Olympia, quod Zimoſcus ille ſclopeto patrem Olympiæ,
„cum duobus filiis transverberaverit, eodemque ſclopeto contra
„Comitem Flandriæ Rolandum in duello uſus fuerit, ſed errave-
„rit, ideoque a Rolando gladio interfectus, illaque bombarda in
„abyſſum maris demerſa, ne in perniciem aliorum bonorum am-
plius uſui eſſe poſſet. Quibus enarratis ſubjungit Kempius, ſe
„ideo ea ſcribere, ut demonſtret, artem illam bombardarum non
„Moguntiæ primum ſupra centum annos, ut quidam aſſerunt,

„ſed a prædicto Rege Friſonum a priſcis temporibus adinventam „eſſe. Qam in rem adducit teſtimonium Münſteri dicentis, „Bombardas Anno Chriſti MCCCLIV. apud mare Danicum in „uſu fuiſſe, primumque inventorum fuiſſe Zimoſcum &c. Sed nos litis hujus deciſionem L. B. judicio committimus, noluimusque etiam in uſum & conſtructionem machinarum Fulminantium prolixe hic inquirere, cujus generis illa Caligulæ Imperatoris fuiſſe perhibetur, qua tonitrubus obſtrepuiſſe, contra fulgura fulguraſſe, ac quoties fulmen decidit, lapidem ejaculatus eſſe dicitur, addens ſemper illud *Homeri:* Ἤ μ' ἀνάειρ', ἢ ἐγὼ σέ, *Tollito me, vel ego te.* Cui affinis illa Salmonei, Æoli, non quidem Regis ventorum, ſed cujusdam apud Elidem, ubi regnavit, filii Machina, de qua ita Virgilius Lib. VI. Æneid.

Machina fulminans Caligulæ.

Machina Salmonei.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum curſu ſimularat equorum.

„In quem locum Servius ſcribit: Salmoneus fabricato ponte æ„neo, ſuper eum agitabat currus ad imitanda tonitrua, & in quem „fuiſſet jaculatus facem, eum jubebat occidi: ideoque ictum fin„gunt fulmine a Jove, & gravia pendere apud inferos ſupplicia. Vide plura hujus rei exempla apud Petrum Crinitum *de Honeſta Diſciplina Lib. II. Cap. X.* ex quibus colligimus utique, hæc, ſimiliaque machinamenta veterum non eſſe fabricata ad uſum bellicum, cui hodiernæ machinæ fulminantes inſerviunt; ſed ad incutiendum duntaxat terrorem. Habuere equidem & Veteres certos apparatus, (de quorum machinis bellicis præter Lipſii libros typis exſcriptos exſtat Mediolani in Bibliotheca Ambroſiana *Autographum Leonardi Vincii,* civis Mediolanenſis, ac pictoris excellentisſimi, quem, ut refert Mabillon *Itin. Ital. pag. 12.* Franciſcus I. Rex Galliarum tanti fecit, ut brachiis morientem amplexus ſit; cujus modo allegati Operis pretium illud arguit, quod, teſte

Leonardi Vincii Autographum de machinis bellicis Veterum.

teſte eodem Mabillon, Jacobus I. Rex Angliæ illud aureis ter mille hiſpanicis a Galeatio Archonato poſſeſſore redimere voluerit, quos tamen ille generoſe detrectavit, maluitque illum codicem cum aliis ejusdem Auctoris voluminibus Bibliothecæ Ambroſianæ donare; at illi longe fuere diverſi a noſtri ævi inſtrumentis, de quibus F. Blondelli, Regiorum exercituum campi Mareſchalli *Balliſtice*, ſive *Ars jaciendarum bolidum igniariarum (Bombarum)* quæ gallico idiomate Pariſiis Anno 1683. 4o. prodiit, inter alia hujus generis ſcripta legi quoque meretur. F. Blondelli Balliſtice. Non deſunt equidem, qui pro adſtruenda antiquiſſima bombardarum, quibus utimur hodie, inventione machinam Regis Perſarum Choſrois allegare ſolent, cujus data a Joan. Tzetze deſcriptio a Paulo Laciſio ita in latinum verſa eſt: *Choſroes Rex erat Perſarum in temporibus Heraclei, in palatiis ſuis circa Perſida, in laquearibus cœlum habens fabricatum, ex quo tonitrua & fulmina, machinatique imbres, convivio exceptis legatis erumpebant adſtuporem: Septem autem tempora bellans Heracleus cum Perſis, fodiens Perſidem univerſam, igneque vaſtans & incendens, etiam igniferum cœlum exusſit illud cum Choſroe univerſis, quæ dixi, palatiis.* Machina Choſrois Regis Perſarum. Verum ad hæc alii reſpondent, non exercuiſſe machinam iſtam vires ſuas ope pulveris tormentarii, tum nondum inventi, ſed fuiſſe eam ex ordine illarum, quas noſtra lingua Steinbüchſen appellamus, cujuſmodi hodieque pasſim in armamentariis conſpiciuntur.

§. LVII.

Supereſt ut evolvamus quoque originem *Pulveris Pyrii*, novis aucti hoc ſeculo experimentis & virtutibus, ſi vera ſunt quæ Scriptores tradunt. Pulvis pyrius maximi ſtrepitus & roboris. Eſt quippe inventus pulvis maximi ſtrepitus & impetus, quique tanti roboris, ut unica ejus uncia majorem vim elaſticam habeat, quam communis & vulgaris integra libra. Omitto hic excogitatum novum uſum pulveris pyrii, cujus exigua quantitas, quantum forte ad digitale implendum requiritur, beneficio certæ machinæ ſuf- Novus pulveris Pyrii uſus ad elevanda pondera.

 ficiens

ficiens eſt elevando ponderi 1600. librarum, ad quinque pedum altitudinem; quod arcanum Acta Menſtrua dicta: *Nouvelles de la Republique des Lettres Ann. 1687. p. 516. ſeq.* recenſent & examinant. Notus quoque eſt Pulvis Sympatheticus, cujus hæc eſt proprietas, ut vel mille ejus, in quas diviſus eſt particulæ, variis maximeque diſſitis locis repoſitæ atque occultatæ, una earum incenſa, magnetica quadam virtute ſimul inflammentur: cujusmodi reliquiſſe in Anglia genero ſuo Drebbelium Monconyſius *in Itinerario* affirmat; ac tale quid non vane jactari Dn. Joh. Weichardus Valvaſor *Tom. III Gl. rıæ Ducatus Carn. lep. 109.* propriis experimentis convictus aſſerit. Prodiit ſub initium hujus ſeculi Madriti antea, hinc Romæ in folio Petri Arlenſis de Scudalupis *de Sympathia ſeptem Metallorum, ſeptem lapidum & ſeptem planetarum* Opus, ſingularia continens ſecreta per incogitantiam primum publicata, ſed mox coemptis omnibus exemplaribus ſuppreſſa, ex cujus libri *Clave* quam P. Conſtantius Albinius Villanovenſis Pariſiis Anno 1611. in 8vo. edidit; Joh. Petr. Faber in *Palladio Chemico Cap. V. de certo quodam pulvere tormentario* ſequentia adduxit: *Vidi*, inquit, *aurum natura ipſa incombuſtibile in pulverem pulvere ipſo tormentario ſeu bellico combuſtibiliorem redactum, ſpiritu ſulphureo combuſtibili, terra ipſius auri facta, quo nefanda ſcelera committi poſſunt, in hominum inevitabile malum: terræ motus prægrandes effici queunt, quo domus, imo civitas integra, etſi populoſa ſit, ſusque deque ſubverti posſint. Arcanum certi pulveris bellici inventi multo pejus & crudelius, cujus proclamatorem in ſuperiorem mundum beatum iri non exiſtimo, tanquam inexhauſti malorum fontis demonſtratorem. Unde hic Harpocratis ſilentium commendatum habere licet.* Ex quibus B. Morhofius *Lib. I. Polyhiſt. Cap: XI.* hunc eſſe pulverem pyrium ſympatheti-
„cum concludit, qui in remoto etiam poſitus loco, altero ſimilis
„generis accenſo, ſimul accendatur; quo de varia exſtant Scripta, quorum auctores *Theatrum Sympatheticum* exhibet, Digbæi, Strausſii, Papinii & Mohyi editas hoc de argumento Diſſertationes

Pulvis Sympatheticus.

Petri Arlenſis de Scudalupis de Sympathia Liber.

nes primo loco ſiſtens Lectori. Atque ita aucta ſunt, ut diximus, experimenta pulveris incendiarii vulgaris, ex halonitri partibus tribus, carbonum ſalicis duabus, & una ſulphuris confecti, cujus plerique primum nominant inventorem Bertholdum Schwartzium, natione Cimbrum, qui ſeculo XIV. innotuit. Alii vero arceſſunt inventi hujus originem a longe antiquioribus temporibus, aſſeruntque non latuiſſe hoc arcanum ipſum Salomonem. Sunt quoque qui excogitaſſe pulverem pyrobolum Anno Chriſti LXXXV. Regem Chinæ, vocatum *Vitey* memorant, quem artem Magicam exercuiſſe perhibent. In quam ſententiam ita ſcribit Variarum Obſervationum, Cap. XIV. p. 83. Iſaacus Voſſius: *Pulveris nitrati & tormentorum majorum & minorum, quibus vulgo utimur, inventum qui Chriſtianis adſcribunt, & illi quoque plurimum falluntur; cum conſtet jam mille & ſexcentis pene annis, omnia hæc Sinenſibus fuiſſe cognitisſima. Reperiri apud eos tormenta exquiſitisſimi operis, jam ante octo vel plura ſecula fabricata certum eſt; & ne cui mirum hoc videatur, etiam apud Siamenſes, qui artem hanc a Seribus acceperunt, vidiſſe ſe affirmat Tabernerius teſtis certisſimus, ante quinque vel ſex ſecula conſtructa tormenta. Idem etiam affirmat nitratum, quem vocant, pulverem multo apud illos præſtantiorem confici, quam apud Chriſtianos. In artificiis quæ pulveris hujus beneficio ab iis peraguntur, quantum excellant, norunt omnes qui viderunt, unanimiter affirmantes, nullius eſſe momenti quæ a Chriſtianis eduntur ſpectacula, ſi cum mirandis Sinenſium conferantur operibus, utpote qui longo & perenni exercicio tantum in hac arte profecerint, ut quibus voluerint coloribus tingendo flammas, & quascunque placuerit inducendo formas & figuras, quascunque etiam in nudo aëre ſciant repræſentare picturas. Non tantum hujus pulveris in omnibus ſuis bellis prodigunt Europæi, quantum Sinenſes in ludicris iſtis ſpectaculis. Quatenus tamen pulvis ille nitratus bellicis inſervit uſibus, certum eſt hac in parte cedere Europæis, qui in rebus bellicis longe ſunt ſuperiores Sinenſibus* &c. Hæcque eſt aſſerta pulveri pyrio

Quis primus pulveris Pyrii inventor?

Schwartzius.

Sinenſes.

pyrio antiquitas de qua tamen plurimi dubitant, qui propius ad veritatem accedere videntur, dum primum auctorem Rogerium Baconem, ingenio ſublimem monachum Anglum celebrant, qui integrum, & quod excurrit, ſeculum Schwartzio vixit prior. Ille enim in Libris ſuis clariſſima facit hujus rei indicia, ita differens: *Soni velut tonitrus & coruſcationes fieri poſſunt in aere, imo majore horrore, quam illa quæ fiunt per naturam; nam modica materia adaptata, ſcilicet ad quantitatem unius pollicis ſonum facit horribilem, & coruſcationem oſtendit vehementem, & hoc fit multis modis, quibus civitas, aut exercitus deſtruatur, ad modum artificii Gedeonis, qui laguncul is fractis & lampadibus, igne exſilienti cum fragore inæſtimabili infinitum Madianitarum deſtruxit exercitum cum trecentis hominibus.* In quæ verba ita ſcribit Borrichius *de* „*Ortu & Progreſſu Chemiæ p.* 126. Hic apertiſſime loquitur Ro„gerius de nitrato illo ſclopetorum pulvere, quem, quod præſci„us futuri videatur ſupreſſiſſe Rogerius, Bertholdum Schwartzi„um, Cimbrum, circa Annum Chriſti M CCC LXXX. ſuo mar„te poſtea inveniſſe conſtat ex Th. Bartholino, ſeculi delitio, „*Lib. de Med. Dan.* Idque primum Baconis iuventum eſſe ut cla„rius pateſcat, ipſe poſtea Rogerius ita myſtice: *Accipe*, inquit, *ſalis petræ Luru. Vopo vir can utriet ſulphuris, & ſic facies tonitrum & coruſcationem, ſi ſcias artificium.* Ex quibus, ut opinor, patet, triumphare de hoc quoque invento Baconem, qui ſolertiæ ſuæ hoc præmium tulit, ut habitus fuerit pro infami magiæ candidato. Sed vindicavit Rogerium eo nomine præter Naudæum *in Annalibus* Spondanus, hoc eum ornans elogio: *Hoc Anno M CC LXXVIII*, inquit, *damnata eſt doctrina Rogerii Baconis, Angli, propter aliquas novitates ſuſpectas, quippe qui in omni doctrinæ, facultatis & ſcientiæ genere verſatiſſimus, & ad miraculum ſubtilis, unde & Doctor mirabilis communiter audiebat. Dum Mathematicam & Philoſophiam naturalem curioſius, quam par erat, inquireret, vulgo habitus eſt præſtigiator & Magus. Pitſæus docet hæc illi ex invidia, vel ignorantia aliorum advenisse, dum ea damna-*

Rogerius Baco:

Baco magiæ incuſatus & vindicatus.

damnarent, quæ ſuam vel effugiebant induſtriam, vel ſuperabant captum.

§. LVIII.

Orto Pyrio* pulvere, excogitati a Pyrotechnicis varii Ignes artificiales, quorum alii ad recreationem faciunt, alii vero ſerii ſunt, pertinentque ad uſus bellicos. Ad illos referendi Pyroboli, quos *Rachettas* hodie appellant, Globi ardentes aquatici, vel ſaltantes in plano horizontali, Pilulæ odoriferæ, in cubiculo incendendæ, Globi lucentes, Stellæ, Scintillæque pyrotechnicæ, & quæ hujus generis ſunt inventa alia. Inter Bellicas artes autem numerantur Granatæ, quæ vel manuales, vel majores, e mortariis ejici ſolitæ, Globi incendiarii ſeu igniti, Pluvia ignea, Globi obcæcantes, dicti Germanis Dampff oder Blend-Kugeln / &c. quas, paresque machinationes Caſimirus Siemienowicz, Eques Lithuanus, olim Artilleriæ Regni Poloniæ Præfectus, *in Arte Magna Artilleriæ*, quæ Anno 1650. adſpexit lucem, copioſe inter alios deſcripſit. Secundum hæc fabricavit etiam pernicioſa nonnullorum induſtria Globos fœtidos, venenoque infectos, qui lethifera exhalatione aerem corrumpunt, cujus hauſtus deinde incolis adfert mortem, quos circa Annum hujus Seculi LXXII. in Bello Gallo-Belgico adhibitos Scriptores referunt, meminitque eorum Joh. Sigismundus Buchnerus *in Theoria & Praxi Artilleriæ*, allegans ſimul famoſos peſſimi Stratagematis artifices Brechtelium, & jam nominatum Caſimirum Siemienowicz. En vero ſimiles veneno occidendi hoſtem rationes, ſuperiori ævo jam frequentatas. De Hiſpanis enim ſcribit Thuanus Hiſtoriarum Lib. XLVIII. ad Ann. MDLXX. *moris illis fuiſſe, cum ante ſclopetorum uſum Baliſtis tanquam potioribus armis uterentur, ſagittas inficere præparato ad id veneno.* Qui ſagittas venenandi mos Antiquiſſimis etiam, Barbarisque Gentibus fere omnibus communis fuit; in cujus rei teſtimonium produci poteſt locus ex Homeri *Odyſſea A.* ubi Ilus Mermerides Ulyſſi *venenum ad ſpi-*

Ignes artificiales facientes ad recreationem.

Ignes Artific. ſerii, pertinentesque ad uſus bellicos.

Globi fœtidi, venenoque infecti.

Veneno hoſtem occidendi mos Antiquiſſimis Barbarisque Gentibus fere omnibus familiaris.

c[illegible]a mungenda petenti denegat. De Parthis præterea Pharſal. lib. VIII. Lucanus memorat:

Spicula nec ſolo ſpargunt fidentia ferro
Stridula, ſed multo ſaturantur tela veneno.
Vulnera parva nocent, fatumque in ſanguine ſummo eſt.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.

Idemque de Scythis lib. III. v. 266.

\- - - *Tinxere ſagittas*
Errantes Scythiæ populi.

Et Plinius Lib. XI. H. N. Cap. LIII. *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie, & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi tactu* &c. De Sarmatis atque Getis Ovidius Lib. I. ex Ponto Epiſtol. II.

Qui mortis ſævo geminent ut vulnere cauſas,
Omnia vipereo ſpicula felle linunt.

De Æthiopibus Claudianus, accuſans:

\- - - *Æthiopum geminata venenis*
Vulnera.

De Afrisque Silius, quod ſoleant:

\- - - *Scelerataque ſuccis*
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

Taceo nefandum Fontes corrumpendi factum, valde olim familiare: quæ omnia ſatis declarant, non heri demum & nudius tertius veneno factas eſſe ſtrages; etſi noſtra ætate, ut in multis rebus, ita, quod magno damno orbis experitur, Belli quoque

Bombarum & Granatarum origo.

ſolertia creverit valde, ſurrexeritque in altum. Ad Bombas & Granatas in ſpecie quod attinet, diſſerit de earum origine *Balliſtices Part. I.* Blondellus, aſſerens, eſſe eas (ut ut Mortaria, ſeu Machinæ, e quibus illæ jaciuntur, quod ex ſtructura quorundam pervetuſta, & Bellis, præcipue in Italia ſub initium ſeculi abhinc proximi geſtis comprobat, æque fortaſſis antiqui ac tormenta bellica

bellica ſint uſus,) recentioris ævi inventum; primumque Wachtendoncam, armis Alexandri Farneſii ſub Erneſto Mansfeldiæ Comite Anno 1588. petitam, earum vim expertam, & ad deditionem compulſam eſſe: cum paulo ante Venloæ primus inventor ludicris ignibus ſimiles globos deſtinans, ex infelici jactu, potiore hujus oppidi parte in favillas redacta, miſerandum orbi dediſſet ſpectaculum. Dehinc Hiſpanis & Batavis eas paſſim in uſu fuiſſe Auctor memorat; Gallis vero Anno demum 1634. in obſidione Montenſi uſurpari cœpiſſe, evocato a Ludovico XIII. ex Batavis Anglo quodam Malto, cujus felici opera deinceps, in Illiberis potiſſimum expugnatione, ſæpius uſus, donec eum Gravelingæ poſterior obſidio infauſto fato ſuſtuliſſet. Maltum inſecutos Bombardarios ultra experimenta qualiacunque nihil profeciſſe, nec plus ſapere, qui ab eo argumentum hoc huc usque tractarint. Cum vero certæ & demonſtrativæ in promtu ſint regulæ, fultæ geometricis principiis, & ſcientia motus corporum projectorum, complura inſuper inſtrumenta ſuppeditari poſſint, quibus ars iſta juvari maximopere queat, facilisque reddi; Publico gratam rem facturum ſe ratus eſt Blondellus ſtudioſa inquiſitione hujus argumenti, & ſententiarum a ſcriptoribus prolatarum, annotatis eorundem erroribus, comprobatisque illis, quorum aliquis poteſt eſſe uſus. Verum de his plura apud ipſum Auctorem, cujus allegata *Balliſtice in Act. Erudit. Lipſ. Ann. MDCLXXXV.* enarrata & excerpta conſpicitur. Cui paucis addimus illud Tormenti genus, quod P. Franciſc. Tert. de Lanis *in Magiſterio Naturæ & Artis* a ſe excogitatum refert, quo mediante per elaterium ſpirale ex optimo chalybe confectum, globi & granatæ, ſine pulvere, ad magnam diſtantiam projici poſſunt. Sed miſſis illis dicendum de Oppugnatione per cuniculos, de qua ejusdemque Inventore Petro Navarro *in Monumentis Illuſtrium Virorum a Zyllio editis p.* 97. ſequentia conſignata reperimus: Petrus Navarrus, Hiſpanus Dux, primus Cu-„ niculos tormentario pulvere replere, & horrendo motu arces,„

Granatæ etiam ſine pulvere ad magnam diſtantiam projici poſſunt.

Oppugnationis per Cuniculos inventor Petrus Navarrus.

 „& pro-

„& propugnacula funditus disjicere docuit. Ob quam rem vul„go πολιπεςθ nominatus eſt, turrium arciumque everſor. Sic „Arcem Ovi Neopolitanam miſerabili Gallorum ſtrage evertit „Anno 1503. Sic novennio poſt Bononiam oppugnans, ductu „Julii II. p. p. & Regis Ferdinandi Neapolitani, eam muri partem, „qua Sacellum eſt Baracanum appellatum, ſubdito igni cuniculo, „una cum ſacello adeo in altum ſuſtulit, ut per illud ſpatium, „quod inter ſolum murumque relinquebatur, ab iis qui foris „erant, interior civitas, militesque ad propugnandum parati, aperte conſpecti fuerint. Parumque abfuit, quin Anno hujus Seculi quinto Magnæ Britanniæ Rex Jacobus, Proceresque eandem Pulveris vim experti fuiſſent, quando magnam ejus quantitatem Ædibus Parlamenti manus conjuratorum clam ſuppoſuit, easque fundo tollere & evertere nefario auſu inſtituit, de qua die 5. Novembr. ſingulari DEI providentia detecta Conjuratione legi meretur diſerta Oratio Simonis Stenii, Græcarum Literarum Heidebergæ quondam Profeſſoris, nec non Joh. Ovveni, ita canentis, Epigramma:

Conjuratio, qua ſuppoſito Ædibus Parlamenti pulvere pyrio, Regem magnæ Britanniæ, Proceresque tollere malevoli anniſi ſunt.

Ergo novam in cineres voluiſtis vertere Trojam
Perjuri, fato quo periere Phryges?
Non fuit infando lux Martis idonea fato;
Mercurii cinerum nam ſolet eſſe dies.

Ignes Veterum ferrum deſtruentes, & in aqua pertinaciter ardentes.

Atque hæc de Ignibus pulvere pyrio excitatis. Habuere vero & Veteres ignes arte admirabiles, quibus uſi maxime in urbium ac Navium oppugnationibus & defenſionibus: e quorum numero Ignes illi ferrum deſtruentes, & in aqua pertinaciter ardentes, quos ex Arabicis libris deſcriptos, Jul. Cæſar Scaliger *Exercitat. XIII. Num. III.* cum publico communicat: *Ignis*, inquit, *ferrum deſtruens, inventum filii Amram. Picis liquidæ: ſic enim interpretor, Zerf. Gummi Juniperi, quod Samag Agar, in vocem Sandarax corruptis elementis transmutarunt. Olei e lacryma terebinthi, olei ex bitu-*

bitumine, olei de ſulfure, olei de nitro, olei ex ovorum vitellis, olei lautini, ſingulorum partes ſeras. Pulveris Dhmeſt, id eſt Lauri ſiccæ, Capur, utriusque in aqua vitæ macerati, ana partes quatuordecim. Salis petræ ad pondus omnium. Indita in vas vitreum oris anguſti, bene lutato & obturato, infodiantur in ventre equino per menſes ſex. Quarto quoque die agitentur: deinde diſtillentur in Seraphino. Sub his Arabicis alia deſcriptio Catalanica lingua. Recrementi lacrymæ laricinæ, quod reſidet ex olei diſtillatione, olei ejusdem, picis liquidæ, picis cedri, canforæ, bituminis mummiæ, ceræ novæ, adipis anatis, ſtercoris columbini, olei ex vivo ſulfure, olei juniperini, laurini, lini, canabis, petrolei, olei philoſophorum, olei vitellini, ſingulorum ſemilibram. Salis petræ libras decem: ſalis ammoniaci uncias ſeptem. Imbuantur aqua ardenti omnia ita, ut cooperiantur: tum ſepulta in equi ventre tertio quoque die: & lectus renovetur. Poſt hæc extrahatur anima a Seraphino: quam ſpiſſabis bubuli ſtercoris pulvere tenuiſſimo: In hoc Semimaurus ille canit miracula. Vel ſolis radiis ignem concipere. Neque id, in quo eſt, urere, ſed admota. Sola urina, aut aceto extingui, injectave terra ſuffocari poſſe. In ipſa aqua invictum pertinaciter ardere tantum abeſſe, ut ab ea quicquam patiatur. Eſt porro quædam ſubtilitas animadvertenda. Siquidem & oleum laricinum poſcit, & ejus deſtillati fæcem. At utrumque erat in ipſa lacryma. Utrumque igitur ſuffeciſſet hæc. An hoc fecit: quia non ex æquo utrinque continet lacryma. Separatim igitur æquæ partes appendi poſſunt. An in oleo diſtillato, aliquid empyreumatis impreſſum eſt: neque minus in fæce ipſa? tum ipſa fæx terreſtrior facta eſt. Quare & pertinacior. Hos ignes in vaſa conjectos etiam nunc in hoſtes jaculantur. Id vaſis genus apud veteres Græcos ἀσιοχος dicebatur. Deinde reperi in libello, qui docet et multa ſalis, multa conficere aluminis genera, ignis confectionem, qui ſputo accendatur. Furibus hunc, atque latronibus maximo eſſe uſui. Olei ſulfurini, laricini, cedrini, picis liquidæ ana uncias quatuordecim. Sed petræ uncias ſedecim. Salis ammoniaci, vitrioli, tartari calcinatorum, ana uncias octo. Magnetis calcinati, calcis vivæ ex ſilicibus

cibus fluvialibus, ana ſemunciam. Sevi adipis anatis, ana uncias ſex. Aqua vitæ cooperta, omnia ſepeliuntur in equi ventre per menſes tres. In margine ſcriptum fuit, in equæ fœtæ ventre. Quarto quoque die conturbantur: Tum igni decoquuntur, quoad abeat liquor, & remaneat fæx. Ex vaſe rupto extrahitur ac teritur. Hoc adſperſa pulvere Aqua igne concepto ardet &c. Quæ ſi vera, poſſent hodieque adhiberi talia cum fructu in Bello; verum quicquid eſt, apparet tamen vel ex his Arabum monumentis, nocendi artes non eſſe adeo novas, verſatosque homines jam olim in Vulcani officina, in qua non niſi calamitates, clades, ruinæque fortunarum cuduntur & fabricantur.

§. LIX.

Tres Artis Gymnaſticæ ſpecies.

Sunt Ludi omnes Antiquorum, tam Græcorum, quam Romanorum, ipſaque Athletica & exercitationes plurimæ factæ inter alia in uſum Belli, hinc non arbitramur incommodum, ſi de iis pariter pauca hic commemoremus. Species Artis Gymnaſticæ, ſic dictæ *a Gymnaſio, quod*, notante Galeno, *erat locus publicus, in ſeparata urbis regione exſtructus, in quo ungebantur, fricabantur, luctabantur, diſcum jactabant, aut tale quippiam factitabant*, olim erant tres: Bellica, Medica, & Athletica. De prima loquitur Plato, qui *Lib. VII. de Legibus*, poſtquam declaravit juvenum & puerorum educationem obtinere majorem partem in Rebus publicis, decernit habendos atque alendos eſſe Magiſtros, qui Gymnaſticam pueros edoceant, quod ad aſſequendam militarem peritiam Palæſtrica & Saltatoria, quæ Gymnaſticæ partes, nil melius inveniatur, id quod etiam *Lib. III. de Republica* & alibi ſæpe proſecutus fuit. Ac poſt Platonem Ariſtoteles *Lib. VIII. Politicorum* Gymnaſticam Bellicam ſimiliter indicavit, ubi tam eas, quæ Athletarum habitudinibus corpora juvenum deformare, & eorum augmentationem impedire ſtudent Civitates, quam Lacones facientes efferatos laboribus adoleſcentes reprehendit, eamque pueris Gymnaſticam tradendam conſulit, quæ mitioribus

Gymnaſtica Bellica.

bus

bus laboribus,& magis manſuetis exercitationibus illos robuſtos, & in bellicis negotiis vere fortes reddere queat. Inter Latinosq; Vegetius, qui tempore Valentiniani Imperatoris floruit, in ſuis *de Re Militari* libris eandem luculenter deſcripſit, a qua Gymnaſtica Medica diſtinguitur, quam modo nominatus Galenus *nobiliſſimam conſervantis facultatis partem*, & Quintilianus *Exercitatricem Medicinam* nuncuparunt. Athletica denique reddendis hominibus robuſtis (qualis Milo Crotoniates) fuit occupata, quo in certaminibus vincere, præmiaque & coronas mereri poſſent. De quibus Exercitationibus omnibus ac ſingulis, maxime vero quatenus illæ conſervandæ valetudini inſerviunt, Hieronymus Mercurialis, Forolivienſis, ſeculi ſuperioris Medicus celeberrimus in egregio *de Arte Gymnaſtica* opere ex inſtituto egit, quo ipſo tanto majorem gloriam ſibi comparavit, quanto major ejus fuit induſtria, dum amiſſis Monumentis Veterum ex diſperſis Schedis & teſtimoniis ſcientiam Artis acquirere neceſſe habuit, quam jacturam *Lib. I. Cap. XII.* ita conqueritur: Quemadmo-
„dum, ſcribit l. c. cæteræ Artes proprios Auctores habuerunt, qui
„earum facultates, regulas, atque uſum Scriptis mandarunt: ſi-
„militer Gymnaſticam illis nequaquam caruiſſe conſtat, qui &
„ipſam Voluminibus illuſtrarint, & ab oblivione vindicarint; ſed
„factum eſt, ut quam jacturam plurimæ res hominum ſubierunt,
„iſti quoque auctores fecerint, quandoquidem hiſce temporibus
„neminem eorum habemus, quos Galenum, atque alios anti-
„quiores vidiſſe, ac lectitaſſe certo ſcimus. Quis etenim ætate
„noſtra Hippocratis, Dioclis, Praxagoræ, Philotimi, Eraſiſtrati,
„Herophili, & Aſclepiadis de hac re Scripta, a Græcis atque Lati-
„nis Auctoribus citata vidit? quorum præclariſſima Commen-
„taria niſi hodie deſiderarentur, forſan hæc Ars, quæ jam dudum
„pene abolita eſt, non minus cæteris dignitatis atque ſplendoris
„haberet; neque nos hunc laborem ad lucem eam revocandi
„aſſumeremus. Prætereo Theonis de hac eadem libros, Diotimi
„Gymnaſtæ de Exercitationibus & ſudoribus a Theophraſto cele-

brata

Medica & Athletica.

Hieronymi Mercurialis de Arte Gymnaſtica Libri ſex.

Amiſſa Veterum de hac Arte monumenta.

,,brata Commentaria, quibus dum nos carere conſidero, non
,,magnopere commoveri nequeo, atque interdum etiam ab in-
,,cepto Opere valde deterreri. Quæ cum ſiſtat nobis inter alia quo-
que originem Gymnaſticæ & progreſſum, non erit forte injucun-
dum legere hic, quod ſedulus Viri doctiſſimi labor eam in rem
collegit, qui ad Quæſtionem: *Quo tempore, & quo pacto cœperit*
Gymnaſtica Lib. I. Cap. V. his verbis reſpondet: Quamvis Galenus
,,Medicorum omnium poſt Hippocratem princeps ejus ſenten-
,,tiæ fuerit, quod Gymnaſtica ars Homeri tempore nondum re-
,,perta eſſet, ſed ſolummodo paulo ante Platonis tempora prin-
,,cipium habuerit, nihilominus bello Trojano ab ipſomet poeta
,,deſcripto ſemina quædam illius jacta fuiſſe, quaſique primor-
,,dia eluxiſſe veriſimile videtur, niſi quoque fateamur potuiſſe fa-
,,ciliter multo prius extitiſſe, verum aut non tunc temporis no-
,,minatam, neque cultam, & ad regulas artisque formam reda-
,,ctam eſſe, aut ſcriptores, qui illam ab interitu & oblivione vin-
,,dicarent, non habuiſſe, id quod credere non eſt penitus abſo-
,,num, ſi quod alibi Galenus ſcriptum reliquit, verum eſſe non
,,negamus, cunctos homines ad muſicam atque gymnaſticam
,,propenſos naſci, nec quidquam reperiri, quod corpus atque
,,animum hiſce duabus magis componere & ad bonam frugem
,,inducere queat contra Aſclepiadas, injuſtos omnium exercita-
,,tionum & æſtimatores & damnatores: ut his rationibus gymna-
,,ſticam naturalem homini eſſe, & idcirco ſemper extitiſſe per-
,,ſuaſum habere deceat. Porro quod Homeri tempore artis gy-
,,mnaſticæ principia quædam extiterint, facile illi intelligere po-
,,tuerunt, qui poetæ libros lectitantes animadverterunt milites
,,Græcos interdum diſco, lucta, curſu, arcu, & aliis hujuscemodi,
,,quæ poſt ad gymnaſticam facultatem tranſierunt, ſeſe exercu-
,,iſſe, ſicuti *octavo, & vigeſimo tertio Odyſſeæ* frequenter legitur.
,,Sed quomodo, & quo ordine ad hanc artem deventum ſit, licet
,,nihil plane explicatum habeamus: conjecturam tamen quandam
,,aſſequi poſſumus ex illis, quæ Plutarchus in *quinto Sympoſiaco-*
rum

Quo tempore & quo pacto cœperit Gymnaſtica.

„*rum probi 3.* ſcriptis mandavit, ubi tradit certamina prius ſimpli-
„cia fuiſſe, in quibus ſolummodo victoriam, atque coronam
„pro fine habebant, ab his poſtea ad ſacrificia rem translatam
„fuiſſe, quando DEO ſacra facturi, populumque ad feſta acceden-
„tem oblectaturi certamina inſtituebant, quæ a ſacrificiis demum
„ad gymnaſia paullatim fuiſſe introducta exiſtimo, quod primis
„illis temporibus, dum homines temperatam vitam traducerent,
„perpetuaque ſanitate fruerentur, illud unum ſtudium habebant,
„ut ad bella peragenda, hoſtesque ſuperandos aptisſimi evade-
„rent: & propterea quando otiabantur, ne prorſus inertia conſu-
„merentur, ſeſe illis exercitationibus detinebant, in quibus etiam
„victoribus proœmia ponebantur, quo & illorum voluptate alle-
„cti, & ſpe præmiorum inflammati libentius, atque accuratius ad
„acriter contra hoſtes dimicandum diſponerentur: & ob id Ho-
„merus ſecundo Iliados verſ. 774. in hunc modum finxit:

--- --- Degentes in littore ponti
Ludebant diſcis, arcus & jacula longe
Mittentes:

Et vigeſimo tertio, verſ. 257.

---- ---- ---- Sed Achilles:
Illic detinuit populum, magnumque locavit
Certamen, Navtis hæc præmia ſplendida promens
Scilicet & tripodas, lebetesque & fortia boum
Cum mulis, & equis capita, & quoque corpora lumbis
Fœminea accinctis, & albi pondera ferri.

„Ex quibus & ſequentibus omnibus ſatis perſpicuum eſt, primis
„illis ſeculis exercitationum finem fuiſſe tum delectationem
„quandam, proœmia conſequendi ſpem, tum ad bellorum ho-
„ſtiumque victoriam obtinendam agilitatem atque peritiam.
„Poſt ea tempora cum Deorum cultus & ſacrificiorum celebratio-

„nes excreſcere cœpiſſent, ut homines ad illas confluentes alacri-
„us & libentius concurrerent, hæ exercitationes in Deorum ce-
„lebritatibus inſtitutæ ſunt, ubi & Diis & hominibus gratæ repu-
„tabantur, præmia quæ homines ad quidvis audendum incitare
„ſolent, ſtatuebantur ipſis certaminibus optatiora, atque præ-
„ſtantiora, ſicut innuit Ariſtoteles: in his exercitationibus, quo-
„niam homines præmiorum gratia duntaxat certabant, quæ ἆθλα
„Græcis dicuntur, exercitatores ἀθλητα) nuncupati fuerunt, qui
„& ab Atticis ἀσκηταὶ, ut Erotianus tradit, & a Latinis athletæ,
„apud quos certamen ipſum ludi nomen obtinuit, quod non ſo-
„lum in Deorum feſtis, verum etiam in Amphitheatris & ante
„amphitheatra inſtituta in foro, in privatis locis ad populum ob-
„lectandum hujuscemodi certamina peragebantur, ſicuti quo-
„que & apud Græcos ἆθλοι. Nam Olympia Piſis, ſive in Elide,
„& Nemea apud Cleonas: Iſthmia in Iſthmo ipſo, Pythia Del-
„phis apud eos talia fuerunt, quales apud Romanos ludi Capito-
„lini, ſeculares, & alii hujuscemodi, in quibus omnibus præter
„præmia, ita etiam victoribus magni honores conſtituebantur,
„uti non modo in conventu ſtantes cum palma & corona laudes
„ferrent; ſed etiam (utor Vitruvii oratione) cum reverterentur
„in ſuas civitates cum victoria triumphantes quadrigis in mœ-
„nia, & in patrias inveherentur, æreque publico conſtitutis ve-
„ctigalibus fruerentur: at de his cum non ſit nobis loquendum,
„ad rem noſtram revertamur. Dum itaque vita hominum par-
„ca fuit, hi ſoli exercitationum fines extitere: verum enim vero
„creſcente luxu, multisque a longa valetudine detentis, tandem
„ad reparandam ſanitatem, & imbecillitatem curandam, bo-
„numque habitum comparandum exercitationes inſtitui cœptæ
„ſunt, quod fuit paulo ante Hippocratis ætatem, quando Hero-
„dicus ille (ut ſcribit Plato) Gymnaſticam, quæ prius in ſacri-
„ficiis atque ludis, nec non in bellicis exercitationibus ſolum au-
„ctoritatem atque locum habebat, medicinæ adjunxit: quod mea
„ſententia nil aliud fuit, niſi certamina illa & exercitationes, quæ
ſolum

ſolum pro coronis & præmiis ac militari diſciplina aſſequendis,,,
nec non pro Diis placandis & hominibus delectandis in uſu e-,,
rant, ad ſanitatis conſervandæ, & boni habitus acquirendi fi-,,
nem traducere, quas poſtea exercitationes cum primi illi, at-,,
que etiam poſteriores gymnaſtæ a medicis & Philoſophis, ut ve-,,
riſimile eſt, moniti mirum in modum corporibus conferre di-,,
diciſſent, alia moderantes, alia addentes, nec non a publicis ad,,
particulares, & propria loca transferentes, tandem regulis qui-,,
busdam præceptis ac terminis concluſerunt, atque ita artem to-,,
tam pepererunt γυμναςικὴν vocatam ἀπὸ τοῦ γυμνάζεσθαι, id eſt,,
ab exercendo, quaſi nullus alius finis eſſet, quam ob habitum,,
corporis bonum obtinendum, ſanitatemque conſervandam ex-,,
erceri, hoc autem primos omnium effeciſſe Hippocratem, Di-,,
oclem, Praxagoram, Eraſiſtratum teſtatus eſt Galenus *LVIII.*,,
Cap. lib. ad Thraſybulum. Quamobrem ex his clarum factum,,
arbitror, quomodo ars gymnaſtica principium, incrementa &,,
ſtatum, nec non quo tempore ſuſceperit. Siquidem primum,,
in bello Trojano dum milites Græci in arenam ex navibus de-,,
ſcendentes (unde poſt emanaſſe proverbium *in arenam deſcen-*,,
dere opinor) inter ſe certantes ad bellum exercebantur, tum,,
apparere cœpit, artisque Agoniſticæ & Gymnaſticæ nomen et-,,
iam accepit. Poſtea ad ſacrificia & hominum voluptates tra,,
ducta non modo prædicta nomina retinuit; ſed etiam athleti-,,
cæ appellationem conſecuta eſt, & apud Galenum vitioſa gy-,,
mnaſtica nominata fuit. Demum ad gymnaſia & certos locos pro,,
pueris edocendis pro omnium ſanitate tuenda, ac pro bono ha-,,
bitu parando traducta, & ſub normis concluſa Gymnaſticæ ve-,,
re nomen promeruit, quod ante Plauti tempora fuit, apud,,
quem Atticus ille juvenis Philolaches ita loquitur:,,

Cur dolet, cum ſcio nunc ut ſum, atque ut fui:,,
Quo neque induſtrior de juventute erat,,
Arte gymnaſtica, diſco, haſtis, pila,,,
Curſu, armis, equo - - -,,

An Ars Gymnaſtica apud Græcos ſolum fuerit in uſu?

„Verum enim vero hæc Ars (ut teſtatum reliquit Marcus Varro)
„apud Græcos ſolum in uſu viguit, *quamdiu rura colentes Romani & cultura fœcundisſimos agros habuerunt, & ipſi valetudine firmiores extiterunt:* Sed poſtquam creſcente deſidia in op-
„pidis otiari, quam ruri laborare maluerunt, Græcorum urbana
„gymnaſia ita frequentisſima extulerunt, ut idem Varro conque-
„ſtus ſit ſuo tempore vix ſingula ſatis fuiſſe, quæ profecto dum
„Roma ſub Imperatoribus floruit, omnium maxima & ſpecioſis-
„ſima fuerant: at deinceps Romano Imperio declinante, cæteris-
„que in pejus ruentibus una etiam deſtructa fuerunt, & ſimul
„cum ipſis ars non parvam jacturam paſſa fuit, quam a tempori-
„bus Varronis usque ad Imperii Romani inclinationem in fre-
„quentiſſimo uſu habitam fuiſſe quisque intelligere poteſt, qui
„omnes Medicos ea ætate Romæ æſtimatos paſſim in morbis cu-
„randis & ſanis conſervandis exercitatoriam artem adhibuiſſe ab
„eorum, quæ ſuperſunt, ſcriptis obſervarit, aut qui Plutarchum
„*omnes ſua ætate exercitationibus occupatos fuiſſe* ſcribentem le-
„ctitarit, quanquam Plinius non omnes exercitationes tunc ho-
„neſti uſus gratia invectas fuiſſe, ſed nonnullas & peregrinas præ-
„ſertim ad excitandam ſitim quæſitas eſſe prædicat. Itaque val-
„de hallucinatum fuiſſe Budæum puto, qui in ſuis ad Pandectas
„annotationibus *Romanos gymnaſiorum, & palæſtræ exercita-
„mentis minime uſos*, nulla firma ratione probat. Huc usque de Ortu Gymnaſticæ Mercurialis, ex quo adducere ea viſum nobis fuit operæ pretium.

§. LX.

Claud. Franc. Meneſtrerii libellus de Saltationibus Veterum & hodiernis ſecundum leges theatri.

Exercitationes illæ ut apud Græcos ac Romanos celebratæ olim maxime, ita multæ earum exoletæ hodie ac interceptæ. Singulas percurrere ſpecies nimis longum foret, inter quas Saltatoria non poſtremum locum occupabat. Quo de argumento Claudius Franciſcus Meneſtrerius S. J. Anno 1682 ſcripſit libellum, cui titulus: *Des Ballets Anciennes & Modernes ſelon les regles du theatre*, in quo veram indolem & naturam Saltationum

ſecun-

ſecundum regulas Ariſtotelis, ad mentem Luciani, & exempla antiquioris ævi exponit. Ubi poſtquam originem Saltationum divinam eſſe, easque in Sacris tam apud Gentiles, quam Judæos & Chriſtianos olim uſitatas fuiſſe in genere declaravit, incipit ſpeciatim diſſerere de Saltationibus Comicis, *Ballets* vulgo appellatis, quod nomen ἀπὸ τοῦ βάλλειν derivatum ait, ac a Græcis ad Gallos, Italos & Hiſpanos traductum: media etiam ætate apud Latinos in uſu fuiſſe, quos *Ballationes* pro Saltationibus, & *ballare* pro ſaltare dixiſſe, Concilii Romani Anno 826. habiti verbis probat.

Vox Ballet unde derivetur?

Tandem nonnullos occaſionem his Saltationibus ab Hierone Syracuſanorum tyranno ſuppeditatam ſtatuere docet, quod is loquendi uſu interdixerit Siculis, ac propterea motibus geſtibusque loqui & indicare ſenſa illos coëgerit: hinc nomen *Pantomimorum* eos adeptos, quod imitando quævis exprimerent. &c. Sed plura de his pete ex ipſo Menetrerio, in ejusque defectu ex *Act. Erudit. Lipſ. Ann.* 1683. *p.* 238. *ſeq.*

Occaſio Saltationibus Comicis a quo ſuppeditata?

Qui jam memoratus Auctor quemadmodum hoc thema ſuum de Saltationibus hiſtorice pertractavit, ita ſuperiori ſeculo quidam, vocatus Tuccaro, in Tractatu inſcripto: *l'Exercice de Sauter*, qui prodiit Pariſiis Anno 1589. in 4to cum figuris, ejusdem Exercitationis principia, motum, ſitumque corporis commodum mathematice demonſtravit, quod præſtitit etiam Girard Thibault in peculiari opere, quod inſignivit: *Academie de l'espee, ou ſe demonstre par regles mathematiques la theorie & pratique du maniement des armes a pied & a cheval*; qua methodo ſcientifica informare hodieque Magiſtros quosdam Artis tam Saltatoriæ quam Gladiatoriæ Scholares ſuos novi, ipſeque paſſim vidi.

Ars Saltatoria & Gladiatoria mathematice demonſtrata.

Ad extremum, cum præter dictum Saltationum finem primarium, qui erat Imitatio, ad Ludos etiam voluptatis gratia inſtitutos eæ adhiberentur olim, ac etiamnum ita in uſu ſint, arripimus inde occaſionem, ut *de Ludis* pariter aliquid adjiciamus. Dividuntur illi in tria genera, ut alius ſit *Artis* ſeu *Virtutis*, qui corporis & ſpiritus exercendi gratia excogitatus eſt, alius *Fortunæ*, qui a ſola depen-

Ludus vel eſt Artis ſeu Virtutis, vel Fortunæ, vel Mixtus.

 det

det ſorte, alius denique *Mixtus*, in quo partim fortuna, partim ars victoriam pollicetur. Ad primum genus refertur præ cæteris ingenioſus, multæque meditationis Ludus Schachicus, Latinis vocatus Ludus Latrunculorum, quem, eo quod defatiget animum, Rex Ludovicus IX. in Gallia, & Jacobus in Anglia quondam prohibuiſſe dicuntur. Frequentatur ille inter duos, utroque ſuam inſtruente aciem ſecundum notos illos verſiculos:

Ludus Schachicus, eo quod defatigat animum, quondam prohibitus.

Quomodo in Ludo illo inſtruatur acies?

In medio Rex eſt, prope quem Regina locatur,
His jaculator opem præſtat utrinque ſuam.
Hinc auratus eques ſequitur, poſt turriger alas
Occupat, & miles cuique ſtat ante pedes.

De hoc Ludo variorum exſtant lucubrationes. M. Aurelius Severinus, Cratigena Tharſienſis, in Gymnaſio Neapolitano Anatomes & Chirurgiæ Profeſſor geminum ſcripſit Tractatum Anno 1690. Neapoli in 4to. editum, quorum tituli: *La Filoſophia overo il Perche degli Scacchi* i. e. Philoſophia ſive τὸ διότι Ludi Scachorum. Et: *Dell' Antica Pettia*, i. e. de πεττεία antiqua. In primo docet, recondi multa præcepta ethica, politica, œconomica, præcipue vero bellica in hac exercitatione: in altero autem demonſtrat, nec πεττείαν, quam Palamedes inveniſſe fertur, nec Latrunculorum ludum apud Latinos frequentatum, idem eſſe ludi genus cum Schachico hodierno. Ad cujus originem quod attinet, ſunt qui Septentrionales a Romanis accepiſſe eum contendunt; alii contra, inter quos Leunclavius, a Turcis, gente vivere olim latrociniis ſveta natales repetunt, dictumque Ludum *Latrunculorum* volunt, vel quod latro militem ſignificat, vel quod milites ſæpe latrocinia exercent. Uſitatiſſima tamen eſt ſententia eorum, qui a Perſis ad Europæos deſcendiſſe eum ſtatuunt, adeoque ex Perſica lingua ludum *Schachicum*, quaſi dicas *Regium*, derivant, quem Marcus Hieronymus Vida, Cremonenſis,

An πεττεία antiqua idem Ludi genus cum Schachico hodierno?

Ejuſdem origo.

Marci Hieron. Vidæ Scacchia ludus.

nenſis, Maronis ille æmulus, ſed nationi ſuæ nimis favens, cui attribuit inventionem, doctiſſimo carmine deſcripſit. Quo etiam mactandum elogio Auguſti, glor. memor. Ducis Brunſvicenſ. & Luneburgenſ. ſub ficto Guſtavi Seleni nomine vernaculo ſermone editum *de Ludo Schachorum* opus, in quo literatiſſimus Princeps auctor eſt, Fratrem Jacobum de Caſſallis, nuncupatum alias Cæſolis, vel Theſſolis, Ordinis Prædicatorum, antiquiſſimum forte eſſe omnium, quorum de hoc Ludo, commentarii habentur, proximumque ab eo Cunradum ab Ammenhuſen, Sacrificulum Steinenſem, der Stadt zum Stein Münch und Lüttprieſter/ qui A. C. 1337. Jacobum illum Rhythmis germanicis expreſſit. Cujus Jacobi Theſſalonicenſis Volumen MSC. Lipſiæ in Bibliotheca Paulina aſſervatur, deſcriptum a Joanne Laurentio, Sacerdote Utenhuſano An. D. 1354. quod, ut Collectores *Act. Erudit. Lipſ. ad Ann.* 1691. *p.* 406. docte annotant, ita orditur: *Ego frater Jacobus de Theſſalonia multorum fratrum ordinis noſtri, & diverſorum Secularium precibus perſuaſus, dudum munus requiſitum negavi, ut tranſcriberem ſolatii ludum, Scacorum videlicet, regiminis, morum, ac belli humani generis* documentum. *Sane cum illum ad populum declamatorie prædicaſſem, multisque nobilibus placuiſſet materia, honori eorum ac dignitati curavi adſcribere, monens eos, ut formas ipſorum menti imprimant, ut ſic bellum & ludi virtutem cordetenus poſſint facilius obtinere. Hunc ergo libellum de moribus hominum & officiis nobilium, ſi placet, intitulari decrevi &c.* Ad quæ verba *in Actis* l. c. hoc judicium merito annectitur: Patet inde, quanto major noſtri temporis ſit felicitas, quo Concionibus ad populum Chriſtianum non ludus aliquis, ſed Pericopa S. Bibliorum ſubminiſtratur. Atque hæc de Ludo Schachorum, cujus, quod coronidis loco hic addo, teſte Cl. Wagenſeilio *in Comment. de S. R. Imperii Libera Civitate Noribergenſi*, ſecundum Judæorum opinionem tanta eſt antiquitas, ut ipſum Salomonem Regem ejus Auctorem credant, id quod

Auguſti, ſub ficto Guſtavi Seleni nomine editum de Ludo Schachorum Opus.

Antiquiſſimi de hoc Ludo commentarius.

Jacobus Theſſalonicenſis Ludum Schachicum declamatorie prædicavit ad populum.

Præſumpta hujus Ludi antiquitas.

quod in MSC. libro Senis apud Synagogæ Præſidem multis argumentis probatum ſe vidiſſe laudatus Auctor affirmat.

§. LXI.

Ludi Fortunæ & Mixti num licito modo exerceantur?

Si de ludo *Fortunæ*, quo Teſſerarum, & *Mixto*, quo Chartarum, & pleræque Aleæ exercitationes pertinent, dicendum etiam aliquid, non omittenda eſt ipſa objecti hujus moralitas. Qui ludos permiſſos eſſe negant, prætendunt quod Deus creaverit homines non ad voluptatem, ſed ad ſeria, & gravium rerum ſtudia, quodque teſſeris vel chartulis luſoriis proximum decipere ſpecies ſit furti. Præterea concupiſcuntur, inquiunt, bona aliena dum locupletari deſiderant luſores cum damno alterius, quod utique illicitum. Injunctam inſuper nobis curam conſervandi noſtra, & improbari prodigalitatem, cum interſit Reipublicæ, ne quis re ſua male utatur; & quæ hujus generis argumenta ſunt alia.

Rationes dubitandi,

decidendi.

Verum perpendendum hic ingenium atque indoles hominum, qui perpetuos labores perferre nequeunt, ſed remiſſione quadam vires reparare neceſſe habent. Quo fine alii poculis interſunt, alii cum amicis confabulantur, alii Muſica delectantur, alii venatione recreantur, alii denique Ludo aliquo revocant animum recreantque, cui id cum cæteris delectationibus a Deo conceſſis, v. g. Saltationibus (vide Eccleſiaſt. III.) commune, quod hæ etiam ſuum ſibi aſſumant vendicentque tempus. Ex quibus, ut paucis reſpondeamus, manifeſtum, non creatos quidem homines ad voluptatem; non ſequi tamen inde, interdictum eſſe & vetitum admittere recreationem, moderatam ſcilicet & tempeſtivam dolique ac fraudis expertem, quæ inſtar condimenti ſit, quemadmodum in cibo ſale utimur & aromatibus. Qua ratione comparatus ludus furtum nequaquam dici poteſt, cum mutuus hic adſit conſenſus, & quivis diſponendi ad arbitrium res ſuas jus habeat & facultatem. Neque etiam prohibitum ſemper deſiderare (legitimo tamen modo) ea, quæ ſunt proximi. Si enim ſine reprehenſione ab amico quærere licet, velitne domum, hortum, pratumve ſuum vendere vel donare,

inter-

interrogare etiam erit integrum, num placeat leve aliquod lucrum æquali periculo exponere, eventuique incerto committere? ubi ſi ex immoderato appetitu forte exceſſum fuerit, non adſcribendum id ludo ipſi, ſed avaritiæ. Neque ludens recreationis cauſa locupletari damno alterius dici poteſt, cum, ſecundum JCtos, quod quis ſua culpa ſentit damnum, ſentire non videatur. Ad curam vero conſervandi bona quod attinet, tantum abeſt ut prodigus dici poſſit qui aliquid pecuniæ in communem confert Martem, ut etiam Contractus alii, in quibus damnum & lucrum a dubia dependet ſorte, pro licitis habeantur, in negotiationibusque quotidie ineantur. Secundum hæc, ſi dare dono non eſt iniquum, quidni liceat etiam transferre aliquid in alterum ſub conditione, ſive ea fortuita ſit, ſive ex induſtria dependeat? qua de re vide pluribus diſſerentem Leonardum Leſſium *de Juſtitia & Jure Lib. II. Cap. XXVI.* nec non Ludovicum Molinam *Tom. II. Diſputat. DX. & DXI.* Sunt qui ad explorandum alterius animum tanquam arcanum politicum commendant ludum, dum tria eſſe cenſent, in quibus admodum difficile occultare motus & affectus, ſi ſcilicet offeratur alicui poculum, virgo, certeturque de præmio. Jure Poſitivo equidem prohibitus olim fuit Ludus Fortunæ, permiſitque Imperator Juſtinianus quinque tantum ludorum ſpecies. *Monobolon,* ſeu exercitationem pilæ. *Contomonobolon*, qui ludus lancea vel haſta perficiebatur. *Quintanam*, quam comprehendiſſe omnes ludos, quos milites Romani in via quintana exercuerunt, Vegetius exiſtimat. *Perichiten*, i. e. colluctationem inter duos, & *Hyppicen*, quæ erat a Cydonio inventa pugna Equeſtris. Verum Leges illæ vetantes ludos non amplius in uſu ſunt, qui citra exceſſum ſpectati conſuetudine permittuntur hodie & tolerantur. Inter eos, uti dictum, eſt quoque Alea, de cujus inventione variæ circumferuntur opiniones. Cælius Calcagninus in Lib. *de Ludo talorum & teſſerarum* Palamedi, Neapoli Eubocæ Regis filio, cum eſſet in caſtris Græcorum contra Trojanos in otio, eam tribuit. Iſidorus autem *Lib. XVIII. Origi-*

Commendatus ludus tanquam arcanum politicum ad explorandum alterius animum.

Ludus Fortunæ jure poſitivo olim prohibitus.

Quinque ludorum ſpecies a Juſtiniano permiſſæ.

Ludi Aleatorii inventio cui adſcribenda?

Originum Cap. LX. cuidam militi, ALEA vocato, a quo ludus iſte nomen accepit. Herodotus adſcribit eam Lydis, in quam ſententiam Polyd. Vergilius *de Rerum Inventoribus Lib. II. Cap. XIII.* „Aleæ, inquit, teſſerarumque ludum, & pilæ, cæteraque luſoria „animi recreandi gratia inventa, præterquam talaria, Lydi po-„puli, teſte Herodoto L. I. omnium primi excogitaverunt. -- At-„qui Lydos ejusmodi aleatorias artes non tam voluptatis, quam „compendii gratia excogitaſſe, idem Herodotus tradit. Nam „cum gravitate annonæ patria premeretur, ſic famem conſolari „ſolebant, altero quidem die cibum ſumentes, altero ludis operam dantes. A Lydis poſtea ad Græcos profluxiſſe hoſce ludos volunt, moxque a Græcis ad Romanos, quorum ingenia ſemper ea fuerunt facultate prædita, ut ſeria æque ac joca pari ſtudio & laude amplecterentur. Lege de hi[illegible]ra in Joh. Aquilæ Commentario *de omni Ludorum genere*, itemque in Paſcaſii Juſti Lib. *de Alea*, qui editus primum Anno 1561. Baſileæ, dehinc Francofurti A. 1616. tandemque Amſtelodami A. 1642.

§. LXII.

Inventa ad doctrinam de Sympathia referri ſolita.

Cum ſupra inter cætera dictum quoque de Pulvere Sympathetico, non ingratum forte erit, ſi jam ea Inventa porro adducamus, quæ ad doctrinam *de Sympathia* quamvis in aliquibus ſuperſtitioſa ratione referri ſolent.

Aſſerta Unguento armario virtus.

Inter ea in ſuperioris ſeculi initio unguenti genus innotuit, quod græco vocabulo *ὁπλό-χεισμα* i.e. Armarium Unguentum vocatur, cujus virtus in eo conſiſtere perhibetur, ut gladius, pugio, culter, vel aliud quodcunque telum, quo vulnus inflictum, eo inunctum faciat, quo ægri vulnus, longo licet ſpatio diſſiti, citra dolorem curetur tam feliciter, ac ſi ipſi præſenti medicamentum fuiſſet applicatum. De eo qui ſcripſerint, in ſupra memorato *Theatro Sympathetico* recenſentur Auctores, inter quos alii naturalem unguento virtutem asſignant, alii contra nec naturalem, nec licitum ejus uſum eſſe, probare nituntur.

Argumenta eorum, qui naturalem Unguento virtu-

Prioris ſententiæ Patroni deſumunt argumen-

gumenta I. *ab Experientia* frequenti Virorum proborum, qui longe abeſſe a ſuperſtitione ac commercio cum dæmone merito creduntur,utunturque hoc remedio feliciſſimo eventu. II. *a Pari* quod multæ aliæ res ſimiles ſympatheticos effectus producant,ut manifeſtum in Magnete, ciente ferrum; in Sole convertente heliotropium, flores cichorii, aliaſque plantas. III. *ab Experimentis*, quibus actio in diſtans defendi ſolet. Quomodo oſcitante uno, oſcitat & alter, qui e longinquo oſcitantem videt; Baſiliſcus viſu & ſibilo hominem necat; Lupus ſolo aſpectu raucedinem inducit; naſus factitius e brachio alterius reſectus dolet & putreſcit, brachio illo dolente & putreſcente, non obſtante magna quamvis diſtantia inter naſum & brachium: cujus generis exempla Helmontius in Tractatu *de Vi Magnetica* de Vino & Cereviſia quoque adducit, ita ſcribens: *Vinum quodlibet, licet extra provincias conterminas natum, itemque tempeſtivus alibi floreſcens, attamen turbatur dum floret vitis noſtra, nec ceſſat ejusmodi confuſio, quamdiu flos viti non deciderit. Quod ſane contingit vel a cauſa motrice communi vitis ac vini; vel a particulari diſpoſitione vitis, quæ vinum ſcilicet turbat, ac velut ſurſum deorſum confuſa tempeſtate commovet; aut viciſſim quod ipſum vinum ſua ſponte ita ſe turbet, propter flores vitis. Quorum amborum poſteriorum ſi ſit prætacta conformitas conſenſus, condolentia, vel congratulatio, ſaltem non poteſt non id fieri per actionem in diſtans; puta, ſi vinum turbetur in cellario ſubterraneo, cui forte per aliquot milliaria nulla vitis vicina eſt. At ſi cauſam communem pro tali effectu accuſare velint, oportet vel ad aſtra recurrere, quæ a noſtris voluptatibus,& audendi libertatibus nequeunt redargui; vel inquam recidimus in confeſſionem actionis in diſtans, videlicet quod unus aliquis idemque, adhuc ignotus motor ſpiritus vinum abſens, & vitem longe diſſitam regat, eoque colloqui & compati faciat.* Quibus mox ſubjungit, idem contingere etiam *in Cereviſia*, quæ turbatur dum hordeum floret, etiamſi hoc a cereviſia remotiſſimum ſit. E contrario qui improbant unguenti armarii uſum, negant I. dari actionem in diſtans;

[Margin:] item aſſignant.

[Margin:] Vinum & Cereviſia turbantur, dum floret vitis & hordeum.

[Margin:] Argumenta eorum, qui im-

probant Unguenti armarii uſum.

diſtans, ſed naturalem virtutem ad agendum certis limitibus ac terminis, quos *Sphæram activitatis* vocant Philoſophi, circumſcriptam eſſe aſſerunt. Ac licet pars adverſa obvertat, vulnus ſanandum non eſſe extra ſphæram activitatis Unguenti, quia non eſt extra ſphæram vectoris Spiritus, per quem virtus unguenti ad vulnus defertur; qui cum communis ſit, ac diffuſus per omnia, nulla, inquiunt, ſpatii intercapedine impeditur, quo minus ad vulneris locum pertingat, & unguenti virtutem communicet: colligunt nihilominus hanc vulneris ſanationem non eſſe naturalem, cum ille Spiritus, ſive accidens ſit, ſive ſubſtantia, habeat & ipſe ſphæram activitatis ſuæ, ſicut omnia agentia creata. E. non poſſe eum agere in vulnus quantum libet diſtans. II. Arguunt unguentum ipſum ex ſanguine, adipe, & cranio hominis compoſitum; quæ licet a cordatis etiam Medicis variis medicamentis imiſceri ſoleant, fieri tamen id legitimo modo ajunt, adhiberique ea per phyſicam ac immediatam applicationem. III. Ad Ritus ridiculos & ſuperſtitioſos provocant, dum Cultores unguenti attendendum eſſe præcipiunt, utrum punctim an cæſim ſit factum vulnus? & in punctura quidem gladium unguendum eſſe a cuſpide verſus capulum; in cæſura autem ab acie verſus tergum: item obligandum eſſe telum ſtudioſe faſciis, ſecundum illam partem tantum, quæ in vulnere fuit, in locoque mundo ac temperato reponendum &c. Quæ conditiones & circumſtantiæ cum ad intentum effectum ſanationis vulneris naturaliter nihil faciant, ſuperſtitioſæ utique ſunt & aniles. Quamvis, ſi dicendum quod res eſt, diligens vulneris purificatio ſine teli unctura aliisque geſticulationibus ſæpe ſola ſufficere poſſit, ut læſus ſanetur, quod exemplo Canum probari poteſt, qui lingentes vulnera ſua, ea tergunt purgantque a ſordibus, quibus ſublatis, ultro coaleſcunt. IV. Denique argumentum, ab Inventore ac propagatore hujus unguenti petunt, qui, ut exiſtimant plurimi, Theophraſtus Paracelſus eſt. Quis autem Paracelſus, quibusque addictus fuerit ſtudiis & artibus, ſupra *Cap. VI. & VII.* vidimus. Sunt

Unguenti materia.

Ritus ridiculi & ſuperſtitioſi a cultoribus unguenti præcepti.

Unguenti armarii quis primus Inventor?

tamen

tamen etiam, qui originem hujus curationis non a Paracelſo, ſed ab Anshelmo, Parmenſi Italo, qui celebris fuit Magus, derivant. Fuitque ſuperſtitioſa ejusmodi, ne quid pejus dicam, abſentes curandi ratio omni fere tempore familiariſſima, recenſente memorabile ejus exemplum Petro Andrea Matthiolo *Commentar. in Cap. XL. Lib. VI. Dioſcoridis* de Eremita quodam, ſibi noto, qui abſentium virulentos ictus ſanavit. Verba Matthioli l. c. hæc ſunt: *Ut nihil quod ad curationem ictuum virulentorum facere poſſit, a nobis omittatur, qui omnia quæ ſcimus, ingenue docemus; non verebor prodere memoriæ, etſi id ſciam ad medicos non ſpectare, neque ab ipſis recipi, quonam pacto in Romano agro ſenex quidam eremita amicus meus, a feris ictos ſanabat, ipſis abſentibus ægris. Cum enim quis e circumſtantibus populis a ſerpente demordebatur, id per nuntium Eremitæ ſignificabant. Tum is interrogabat nuntium, an medicamentum ictis loco ebibere vellet? Quod ſi id facturum reſpondebat, jubebat ille, ut dextrum pedem calceo denudatum ſolo ſiſteret; & cultelli totius pedis veſtigio lineam circumducebat, deinde jubebat pedem auferri; & intra ſpatium lineæ ſignatæ cultelli cuſpide hæc verba inſcribebat:* Caro Caruze Sanum Reduce, Reputa Sanum, Emanuel Paracletus:. *Mox terram eodem gladio abradebat, ita ut omnes abolerentur characteres; abraſum pulverem fictili quodam parvo aqua pleno excipiebat, ibique tantiſper dimittebat, donec terra ſubſideret: demum nuntii interula aquam percolabat, & cruce ſignatam illi bibendam præbebat. Sed certe mirum eſt, quod eadem hora ictus ſanabatur, qua nuntius potionem illam ſumpſerat; ut mihi plane compertum eſt, & omnibus illius regionis incolis.* Dignumque præterea eſt memoratu, quod P. Rabus in Relationibus inſcriptis: *De Bœkzaal van Europe Menſ. Jan. & Febr. Ann. 1697. pag. 67. ſeq.* tanquam Notarius ad hunc actum requiſitus de quodam cui nomen George Henrik van Rettvvich teſtatur, curaſſe eum feliciſſime per transmiſſam ſibi quotidie urinam ægrorum citra ullius medicamenti adminiculum inducendo afflictis ſudorem, varios, eosque deſperatos morbos, quibus tollendis alii Medici vanam

Exemplum Eremitæ abſentium virulentos ictus ſanantis.

Curatio abſentium per transmiſſam urinam.

prorſus, nihilque proficientem operam impenderunt. Sed de Curationibus ſuperſtitioſis *in Cap. de Inventis Medicis* actum pluribus. Cæterum ut ad priora aliqua ratione revertamur, nota ſunt virtutes *Emplaſtro Magnetico* vulgo tributæ, & in *Cultrivoris* Pragenſi, Pruſſiaco, Baſileenſi; Londinenſi, noviſſimeque Halenſi, ut ferunt, comprobatæ: verum præterquam quod pinguedo vim Magnetis tollit & abolet, ipſeque contritus & pulveriſatus non attrahit amplius; ſunt etiam qui notant, ſi veræ ſunt hæ Hiſtoriæ, fauces ejusmodi hominum, in recta linea conſtitutas eſſe debuiſſe, minimumque inflexas & incurvatas, amplas præterea & laxas, cum alias culter, illiatis, quas tranſit, partibus glutiri haud potuiſſet: qua de re vide copioſius diſſerentem Theodorum Craan in Tractatu *de Homine Cap. VII. p. 64. ſeq.*

Virtutes Emplaſtr. Magnetico tributæ & in Cultrivoris uſu [illegible], comprobatæ.

LXIII.

Gemina Magnetis virtus.

Miſſo Emplaſtro Magnetico, de ipſo Magnete etiam commemorandum & proferendum aliquid, cujus gemina hoc loco prædicanda virtus, I. quod ferrum ad ſe trahat, & II. quod ad Polum ſe ſe convertat. Priorem, teſte Plinio *Lib. XXXVI. Cap. XVI.* armentarius quidam, dictus Magnes, cum paſceret armenta, baculi cuſpide ferrea, & clavis crepidarum inter ambulandum hærentibus, caſu detexit. Quam vim ſuam communicare Lapidem hunc cum ferro poſteri obſervarunt, qui eam ad librā quoque expendere docuerunt, annotante id inter alios Joh. Bapt. Porta *Magiæ Natural. Lib. VII. Cap. XIX.* ubi *Magnetis*, inquit, *fruſtum in lancem ponimus, in alteram tantundem ponderis alterius rei, ut æque pendeant lances: mox ferrum accommodamus, ut Magneti in lance appoſito hæreat, & ſecundum eorum omnia puncta ut perfectiſſime cohæreant. In alteram lancem arenam paulatim injicies, idque donec lanx a ferro ſeparetur. Sic Arenæ pondus expendendo, quæſitam magneticam vim habebimus.* Ad directionem vero, ſeu quod alteram ſui partem Septentrioni, alteram vero Auſtro obvertat libratus Magnes, quod attinet, conſpicitur virtus illa potiſſimum in Pyxide Nautica, quam Levinus Lemnius *de Occul-*

Vis qua attrahit ferrum, caſu detecta.

Quomodo eadem expendenda ad libram?

Directio Magnetis.

Occultis Naturæ Miraculis Cap. IV. pag. 492. ita deſcribit: Subeſt „Pyxideculæ rotula quædam verſatilis, papyracea, plana, cir- „cinatæ rotunditatis, tenui ac bipartito ferramento ſuffulta, „in cuius centro ſeu medio turricula ænea acuminata (nam fer- „rum rei effectum eo loco impediret) affixa eſt, quæ ſtylo aut cu- „ſpidi acutiſſimæ inſiſtit, eoque hinc inde in æquilibrio volvitur, „atque ubi conquieſcit, pars illa quæ Lilii imagine inſcripta eſt, & „in quam ferramentum magnete confricatum deſinit, ſtabili- „ter Septentrioni obvertitur, Polumque Arcticum reſpectat, quo- „cunque etiam contorto clavo navis impellitur. Producuntur „autem in hujus rotulæ circulo ad circumferentiam æquali di- „ſtantia duæ & triginta lineæ, quæ & ventos, & cœli cardines de- „ſignant, terræque ac maris ſpatia portubus diſtincta common- „ſtrant, ac numeratis revolutis clepſydris, quantum itineris emen- „ſum ſit, & quid emetiendum, quandoque intervallo a loco, quo „properant, abſint, exactiſſime dinumerant ac metiuntur &c. Cui Pyxidi craſſa Minerva initio elaboratæ, facile deinceps fuit aliquid addere, perfectioremque normæ rationem excogitare. Qua ad faſtigium fere perducta, obſervatæ ſunt variæ Magnetis declinationes, hoc inprimis ſeculo ab aliquot Viris Curioſis annotatæ. Ut alios taceam, in Gallia Mr. de Hautefeville in literis ad Auctorem Ephemer. Gallicarum Anno 1684. perſcriptis novum expoſuit modum accuratiſſime inveniendi Acus magneticæ declinationem: in Anglia vero Edvvardus Hallejus, Regiæ Societatis Collega *Theoriam Variationis Pyxidis Magneticæ* eodem anno edidit. Cui in Italia Anno 1686. ſimilem ſuſcepit laborem P. Franciſcus Lana, Soc. Jeſu, adjuncta inventione, qua ipſæ declinationes exquiſitius in poſterum obſervari poſſint; ad quod curatius præſtandum B. Dn. Joh. Hevelius in peculiari Epiſtola rerum abſtruſarum Cultores publice invitavit, idem faciente Cl. Joh. Chriſtoph. Sturmio, qui quatuor propoſuit Leges, *in Actis Erudit. Lipſ. 1682. p. 258. ſeq.* enarratas, ſecundum quas obſervationes ejuſmodi commodiſſime inſtitui poſſe arbitratur. Sed contra

Forma Pyxidis Nauticæ & deſcriptio.

Declinatio Magnetis hoc inprimis Seculo Variis obſervata.

tra commnuem errorem bene hic obſervandum duco, Variationem Magnetis non hoc demum Seculo primum adverſam eſſe; ſed, teſte Thevenotio in Tractatu cui titulus: *Recueil de Voyages*, Anno 1681. publicato, quidam vocatus Petrus Adſigerius annotavit jam tale quid Anno MCCLXIX. dum in allegata l. c. Epiſtola memorato tempore *quinque graduum declinationem* ſe obſervaſſe ſcribit. Quæ cum valde mutetur & variet, excogitavit haud ita pridem humana ſolertia inſtrumentum aliquod, *Declinationem, Acclinationem & Inclinationem Magnetis* minori acu ſecundum gradus, minuta prima & ſecunda accurate monſtrans, quale inter alios Godofredus Teuberus, Cizenſis, invenit, & Anno 1686. cum Curioſis communicavit. Quin conſtruere etiam Pyxidem Magneticam Galli tentarunt, quæ haud ſit obnoxia Variationi declinationis, cujus deſcriptionem in Act. Er. Lipſ. *Anno 1687. p. 485.* videre licet, variasque difficultates, quas ex principiis phyſicis in ea nonnulli detexerunt.

Petrus Adſigerius jam obſervavit A. 1269. quinque graduum declinationem.

Godofr. Teuberi novum, huc pertinens, Inſtrumentum.

Pyxis Magnetica Variationi declinationis haud obnoxia.

§. LXIV.

His ita breviter enarratis experimentis & augmentis, in ipſos Pyxidis Nauticæ natales ſolicitius jam inquirendum erit, quos nonnulli, inter quos Goropius Becanus, a Cimbris vel Teutonibus tanquam a capite arceſſunt. Alii contra ſummam eorum antiquitatem defendunt, quem in finem argumenta obſcura, ſphingicisque abſtruſiora ænigmatibus hinc illinc colligunt & conquirunt. Recordor hic Joh. Frid. Hervartum, qui Anno 1623. Ingolſtadii edidit Librum inſcriptum: *Admiranda Ethnicæ Theologiæ Myſteria*, in quo lapidem Magnetem antiquisſimis nationibus pro Deo cultum, & Artem, qua Magnetis ope navigationes per univerſum orbem inſtituuntur, a Veterum Sacerdotibus Ægyptiis ſub involucris Deorum Dearumque, & aliarum fabularum cortice ſummo ſtudio occultatam fuiſſe evincere conatur. Cujus veſtigia ſequentes alii, cum deſtituti documentis defendendo argumento pares non ſint, cum tempore abolitam eſſe Pyxidem præ-

Natales Pyxidis Nauticæ.

Ars qua Magnetis ope navigationes inſtituuntur, num Ægyptiis olim fuerit cognita?

An Pyxis Nautica ſemel inventa abolita ſit & abrogata?

prætendere ſolent, quod demonſtraturi adducunt exempla *Artisplumariæ* & *Purpuræ* interitus. Verum diſtinguendum hic puto inter res voluptatis & neceſſitatis. De illis tanquam minus neceſſariis quandoque valet illud:

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore - - -

Aliter vero comparata eſt ratio Pyxidis Nauticæ, qua Navicularii carere non poterant, cum ſine ea transmittere maria commode non liceat, nec inſtituere longam navigationem. Quis itaque crederet ſemel inventam Pyxidem omni prorſus uſu & memoria apud Veteres excidiſſe? Joh. de Pineda, Hiſpanus, e Soc. Jeſu, ut probet experimenta Magneticæ hujus artis Salomoni, Phyſico poſt Adamum omnium experientiſſimo, jam fuiſſe perſpecta & explorata, in Lib. *de Rebus Salomonis Regis* ita argumentatur: Altera fa-„cultas eſt cum altera connexa. Illorum autem, quæ connexa „ſunt, uno cognito, cognoſcitur & alterum: Atqui in Magnete „vis attractiva & converſiva erant connexæ. E. una earum „cognita a Salomone, cognita etiam fuit altera. Ad quam ratiocinationem reſponſionis loco adduci poſſunt, quæ habet Kircherus in Opere *de Arte Magnetica*, *Part. I.* prolixe oſtendens Magnetem, ejusque vim attractivam longiſſime fuiſſe cognitam: utrum vero ejus verticitas atque diſpoſitiva vis ad axem mundi cæteræque ejus virtutes noviter ad inventæ primis iis ſeculis, ut Ebræis, Ægyptiis, Græcis, (addo & Salomoni) fuerint cognitæ, merito dubitari poſſe. Plinius, ſubjungit idem, etſi de Magnete varia ſit commentatus, tamen ne verbo maximam & nobiliſſimam illius vim attigit, quod ſcilicet ferro illita affrictaque, illud verſus Boream ſpectare faciat. Præterea falſiſſima eſt Major argumenti propoſitio, quod vel mille inſtantiis declarari poſſet. Itane, ut exemplis aliis ſuperſedeam, cognito Rhabarbaro vis ejus purgativa ſtatim fuit cognita? Dies ſane diem docet, multæque in re-

An Magneticæ hujus artis experimenta Salomoni fuerint perſpecta & explorata?

in rebus naturalibus qualitates inſunt, hodieque vix notæ, id quod nos docent Chemici qui varias virtutes antea incognitas temporis progreſſu detexerunt, detegentque forte plures adhuc. Alii, ut Græcis olim & Romanis Arcanum hoc non fuiſſe abſconditum evincant, provocant ad *Verſoriam*, cujus Plautus paſſim meminit, v. g. In Mercatore Act. V. Scen. II:

Per Verſoriam, cujus Plautus meminit, num intelligenda Pyxis nautica?

Huc ſecundus ventus nunc eſt; cape modo Vorſoriam.

Nec non in Trinummo:

Staſim cape Vorſoriam, recipe te ad herum.

Sed parum quoque in hoc argumento præſidii. Tantum enim abeſt ut per *Verſoriam* Pyxis nautica intelligenda ſit, ut potius denotet funem, quo velum vertitur. Patet id ex ejusdem Plauti Epidico, ubi hæc habentur:

Utcunque in alto ventus eſt Epidice, ex imo velum vertitur.

In quæ verba Turnebus Lib. II. Adverſar. Cap. IV. ita ſcribit: *Recte ex imo. Sic enim ima pars veli h. e. imus angulus intelligitur, vel funis, quo velum tenditur. Quem funem etiam Navis pedem dicunt, & quidem tam dextrum, quam ſiniſtrum.* Cum itaque ex errore hæc quoque vacillet ſententia, per Paulum Marcum Venetum hunc uſum Magnetis ex China Anno M CC LX. Europæ primum innotuiſſe alii volunt: at ſupra memoratus Kircherus, quamvis ſingulari diligentia rem exquiſiverit, ex iis tamen, qui in China fuerunt, quique Annales Chinenſium optime norunt, nihil certi ſe cognoſcere potuiſſe ſcribit. In Geographia Arabica Vaticana autem, pergit Kircherus *de Magnete P. I. p.* 28. uti & Nubiana, quæ ſatis antiquæ ſunt, Magnetis in navigatione uſitati haud obſcura indicia, uti & apud R. Salomonem Cretenſem in Horis monſtrandis ferream uſurpatam lanceolam reperio. Imo Hiſtoria Indiæ Orientalis memorat, Vaſcum de Gama in detectione Promontorii Bonæ Spei in naves quasdam Barbarorum incidiſſe, quibus acus eſſet uſus, unde Acum Magneticam jam dudum Barbaris fuiſſe cognitam colligunt. Pro eademque antiquitate pugnant varii Auctores, quam LX. annis non-

An hic Magnetis uſus per Paulum Marcum Venetum A. 1160. ex China innotuerit Europæ?

nonnulli anticipant, qui Poëtæ cuidam Guyot de Provines circa Annum MCC. uſurpationem Pyxidis Nauticæ jam fuiſſe exploratam ſtatuunt, confirmante id inter alios Claude Fauchet, in Libroque cui titulus: *Recueil de l' Origine de la Langue & Poëſie Françoiſe* hac de re ita differente: *Il eſt certain, que ce Poete* (Guyot de Provines) *a veſcu & fait un livre depuis l' an M C LXXX. Puis qu' il parle d' une Court a Mayence, quand l' Empereur Frideric ſes deux Enfans, Chevaliers, qu e l' Abbe de Urſperg dit avoir eſte tenue audit an. May auſſi il y a grande apparence qu' il l' a composé environ l' an MCC. I' ay appris de ce Guyot de Provines le vray nom françois de la pierre d' Aimant, de la quelle uſent les Mariniers en la conduite de Navires allans ſur Mer, car apres avoir parlé du Pole Arctique, il dit:*

Sunt qui volunt uſurpationem Pyxidis Nauticæ circa Annum 1200. Poetæ cuidam Guyot de Provines jam fuiſſe exploratam.

Icelle eſtoile ne ſe muet
Un art font, qui mentir ne puet
Par vertu de la marinette
Une pierre l' aide & nairette
Ou le fer volontiers ſe joint.

Communis tamen eſt ſententia, detectum inſignem hunc uſum circa Annum Chriſti MCCC. a quodam Joanne Goja, Amalphitano, Regni Neapolitani incola, quem in Arte Nautica, cui deditus erat, primo rem expertum, tandem Magneticam Pyxidem toto orbe celeberrimam, & qua humanis commodis vix aliquid excellentius excogitari obtigit, primum confeciſſe, directionisque rationem docuiſſe Flavius Blondus, aliique fide digni Scriptores referunt. De eoque ita Anton. Panormita:

Communis eſt ſententia detectum hunc uſum circa Annum 1300. a Joanne Goja, Amalphitano.

Prima dedit nautis uſum Magnetis Amalphis.

Sunt equidem qui aliud Inventoris nomen proferunt, ut apud Petrum Bellonium *Lib. II. Obſervationum Cap. XVI.* videre eſt, ubi: *Comperimus*, inquit, *eum, qui primus hujus lapidis uſum invenit, Flavium fuiſſe nuncupatum:* verum confundere eos In-

Errant qui primum Inventorem vocant Flavium.

ventoris & Scriptoris nomina alii exiſtimant, Flaviumque non Inventorem fuiſſe, ſed Scriptorem tradunt & defendunt.

§. LXV.

Quomodo, & quo tempore ante Pyxidis conſtructionem navigaverint Veteres?

Atque ita conſtat de ratione inventæ Pyxidis Nauticæ, ante cujus conſtructionem Veteres non alia ſcientia quam Solis, Lunæ & Stellarum viam conficiebant; cœlo autem obſcuro, ubi verſarentur ignari, vel ventorum ſequebantur impetum, vel peracti antea itineris tractum divinabant quaſi & hariolabantur. Hinc tempora ad navigationem apta diligenter obſervabant, ac apertumne, an vero clauſum adhuc eſſet æquor diſpiciebant? Nam, quod ex Vegetio cognoſcimus, a Menſe Octobri usque ad Martium maria claudebantur, quæ autem reliquo anni tempore inſtituebatur navigatio, tuta experſque periculi cenſebatur: quamvis ſi res ex ſe & ſua natura conſideratur, tunc etiam gladius non niſi de filo pendeat, optime exprimente diſcrimen Juvenale Satyr. XII.

Pericula navigantium.

I nunc, & ventis animam committe, dolato
Confiſus ligno, digitis a morte remotus
Quatuor aut ſeptem, ſi ſit latisſima tæda.

Nec non Horatio Lib. I. Carminum Ode III.

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem primus.

Unde Marcus Cenſorius Cato dicere conſuevit, trium, quæ in vita egiſſet, inprimis ſe pœnitere, inter quæ illud quoque retulit: *Si navigio vectus eſſet, quo pedeſtri itinere pervenire licuiſſet*, periculoſam admodum eſſe Navigationem hoc ipſo indicans.

Quis primus introduxerit navigationem?

Quam quis primus introduxerit Varii edocent, quos inter Polydorus Vergilius eſt, qui *de Rerum Inventoribus Lib. III. Cap. XV.* Navigia diverſi generis, Auctores remi, velorum, anchoræ & gubernaculi recenſet, ad quem adjunge Joh. Schefferi Tractatum *de Militia Navali Veterum*, & Tho. Rivii *Hiſtoriam Navalem Medi-*

Mediam, qui Scriptores argumentum ex inſtituto pertractarunt. Quemadmodum vero omnis ars, ita mora ſucceſſuque crevit auctaque hæc itidem ſcientia, ad quam accuratius contemplandam varii prodiere libri, quo Danielis Neuhuſii *Ars Nautica*, Anglico ſcripta idiomate, pertinet, item Tractatus Anonymi, cui Titulus: *La Theorie de la Manoeuvre des Vaiſſeaux*, in quo Auctor ſibi propoſuit docere e ſolidis principiis Mechanicis, quomodo Nauclero ventos e quacunque regione ſpirantes, vertere quam optime in uſus ſuos liceat, per aptum velorum maxime atque proræ ſitum, habito ad præſtitutam navis viam reſpectu. Neque deeſt *Dictionarium Nauticum*, Auctore Mr. Deſroches Anno 1687. Pariſiis in 8vo. editum accurataque inſuper Batavorum deſignatio: *Hollandſche Scheepsbouw, waer in vertoont wert hoedanigh alle Scheepſtouwen en andere deelen in een volmaeckt Schip geplaetſt zijn, en genaemt werden: beneffens het Bouwen en toetakelen van alle Scheepen. t' Amſterdam A.* 1678. Secundum hæc Nathanael Boteler, Armiger & Capitaneus Anglus, ſcripſit quoque Anno 1685. ſermone vernaculo *de Servitus & expeditionibus nauticis* Dialogos ſex, in quibus Artis Nauticæ termini obſcuri, ex profeſſo expoſiti reperiuntur; cui Liber Anno 1693. vulgatus & inſignitus: *Le Neptune francois*, ſeu *Atlas novus mapparum nauticarum* pariter inſervit & famulatur. Ad extremum occaſione Magnetis a quo paululum digreſſi ſumus, notandam hic etiam duximus deſcriptionem illius, qui in faſtigio novæ turris campanariæ B. Virginis Carnutenſis genitus: quam rem non plane novam eſſe, ſed jam pridem a Gaſſendo Aquiſſextiis An. 1634. nec non Mantuæ a Philippo Coſta obſervatam, Vallemontius in libello: *Deſcription de l' Aimant, qui s' eſt formé à la pointe du clocher neuf de N. Dame de Chartres*, Anno 1692. Pariſiis edito oſtendit. Atque is ipſe Auctor Vallemontius innotuit præterea Anno ſeq. 93. decantato Tractatu illo inſcripto: *La Phyſique occulte, ou Traité de la Baguette divinatoire* &c. Quis eſt qui ignorat variis modis inveniendi metallicas venas, vulgo an-

De Re Nautica Scriptores. Dan. Neuhuſii Ars Nautica.

Quomodo Nauclero ventos e quacunque regione ſpirantes vertere in uſus ſuos liceat?

Dictionarium Nauticum.

Hollandſche Scheepsbouw.

Termini artis obſcuri expoſiti.

Atlas novus Mapparum nauticarum.

Deſcriptio Magnetis geniti in faſtigio novæ turris campanar. B. Virginis Carnutenſis.

De arte & efficacitate Virgulæ Metallariæ Variorum ſententiæ.

numerari etiam eum, qui beneficio *Virgulæ Metallariæ* ſtatuitur, dictæ lingua noſtra vernacula Glück-vel Wünſchel-Ruthe, de cujus arte & efficacitate in utramque partem multum & diu diſputatum. Sunt qui totum hoc negotium pro idololatrica habent impoſtura, trahentes huc dictum illud Oſeæ IV. 12. *Populus meus in ligno ſuo interrogavit, & Baculus ejus annunciavit ei*, probantesque præterea vanam ſuperſtitionem *ex figura* virgæ, quæ bifida ſeu bifurca eſſe debet, *ex ſtato tempore*, quo hoc lignum ſecandum, *ex modo utendi & tractandi*, & quæ hujus generis arcana plura opinio & ſolicitudo hominum ſuppeditat. At alii e contrario defendunt, veritatem uſumque innoxium Virgulæ, provocantque ad exempla & eventus, obſervatis juſtis circumſtantiis, nullo non tempore felices & ſecundos. Hosque inter

Vallemontii de Virgula Divina Tractatus.
Vera ejus phænomena.

Patronos memoratus quoque Vallemontius eſt, qui in nominato *de Virgula Divina*, ſcripto Superſtitiones omnes removet, veraque phænomena recenſet, docens I. ex ligno quocunque, modo leve ac poroſum ſit, fieri poſſe tale inſtrumentum. II. Parum referre, quo anni tempore decidatur ex arbore, modo hæc ſucco nutritio nimium repleta non ſit. III. Non neceſſe eſſe ut bifurca ſit Virgula, ſed ſimplicem ramum quoque ſufficere. IV. Non requiri peculiares ritus, aut incantationes ad ejus præparationem & uſum. &c. Ex quibus apertiſſime colligit, non pendere motum Virgæ ex pacto aliquo implicito cum Cacodæmone; id quod multorum doctorum Virorum ſuffragiis comprobat, præſertim Abbatis Galleti, Eccleſiæ Carpentoractenſis magni Pœnitentiarii, cui & ipſa Virgula movetur, quique cenſet *Sanguineos*

Sanguinei & Phlegmatici ad uſum Virgæ cenſentur aptiſſimi.

& Phlegmaticos homines ad uſum ejus eſſe aptisſimos, quoniam Cholerici & Melancholici (temperamenti quippe ſiccioris) vapores ſe circumſtantes exſpiratione contraria, h. e. ſicca, diſcutiunt, & motum illorum perpendiculariter adſcendentium interrumpunt. Hinc affert catalogum plurium quam CL. venarum, Virgulæ adminiculo in Gallia a Germano quodam detectarum, & enumeratarum in Libello ad Cardinalem Richelium, pæne rariſſimæ,

rariſſimo, cujus titulus: *Reſtitutio Plutonis.* Qui Auctor cum ſeptuplex Virgarum deſcribat genus, & peculiarem aſtrorum requirat poſitum, ut ſingulæ certas mineralium ſpecies indicent; ex eo curioſitatis gratia proferuntur cœli themata, quæ requiruntur. I. *Virgula lucens*, quæ mineralibus Solaribus eſt propria. II. *Cadens*, dicata Lunaribus. III. *Saliens*, adhibenda Venereis. IV. *Feriens*, ſeu furcilla, indagans Jovialia. V. *Trepidans vel tremens*, Saturnina monſtrans. VI. *Cadens ſeu inferior*, qua Martialia, & VII. *Obvia ſeu ſuperior*, qua Mercurialia exquiruntur. Suppeditavit vero Vallemontio occaſionem publicandi hunc Tractatum Jacobus Aymarus, Delphinas, agricola non tenui fortunæ, qui cum Anno 1692. d. 5. Julii Lugduni Oenopola cum uxore in cella Vinaria fuiſſet obtruncatus ſingulare Virgulæ ſuæ ſpecimen edidit. Neque enim oſtendit duntaxat, inclinari Virgam verſus illum locum quo cadavera occiſorum erant projecta, ſed etiam detegere poſſe alia omnia, quæcunque ſicarii patraverant, ipſaque eorum veſtigia; ita, ut, cum illi profugiſſent, viam, quam inſtiterant, non difficulter exploraverit, tandemque ſceleris ſocium Belicadri (Beaucaire) in Occitania deprehenſum, ex fuga retraxerit: qui faſſus immane illud facinus, ultimo affectus fuit ſupplicio. De quo quidem Aymari facto varia habita judicia Doctorum, quorum nonnulli dictum Agricolam magicæ artis ſuſpectum cenſuerunt, alii vero ſuſpicionem illam a viro minime malo removentes, rem naturæ vires non excedere aſſeruerunt: quam ultimam opinionem variis rationibus defendendam ſibi Vallemontius quoque ſumpſit, qui poſtquam Aymarus Pariſios magni Principis juſſu venit, ſingulis diebus per aliquot horas cum eo verſatus eſt, unde facti circumſtantias ſolicite indagavit & notavit &c. Vide hæc, pluraque huc pertinentia prolixius enarrata *in Actis Erudit. Lipſ. Ann. 94. p. 34. ſeq:* refutatam vero hanc Vallemontii defenſionem lege in Scripto, quod Pariſiis Anno 1696. hoc titulo prodiit: *Lettres qui decouvrent l'illuſion des Philoſophes ſur la Baguette, & qui detruiſent leurs Syſtemes.*

Septuplex Virgularum genus.

Editum Ann. 1692, Lugduni a Jacobo Aymaro ſingulare virgulæ ſpecimen.

Refutatores Vallemontii.

mis. Cum quibus conferenda Epiſtola data ad Patrem Cheulgni ex Gallica lingua tranſlata, & in Cl. Tenzelii *Colloqu. Menſtr.* Aymari impoſtura. *Ann.* 1694, *p.* 400. *ſeq.* adducta: Das iſt gewiß / Ehrwürdiger Vater / daß alles / was von dem Jacob Aimar und ſeiner Wünſchel-Ruthe gerühmet worden / bey dem Durchl. Printzen eine Begierde erwecket ihm zu ſehen. Auch iſt wahr / daß als er (Aimar) nach Pariß kommen das Geld vor zwey Silberne Leuchter / die zwey Jahr vorher geſtolen waren / wieder erſtattet worden. Der Printz / welcher die Krafft / ſo der Wünſchel-Ruthe dieſes Jacob Aimars beygelegt worden / in Zweiffel zog / würdigte mich zu fragen / was ich davon hielte? Ich gab zur Antwort / wenn es ihm beliebte / ſo wolte ich ihn / um die Warheit zu erfahren / mit dem Jacob Aimar an etliche Oerter führen / wo Räubereyen und Mordthaten vorgegangen. Dieſem nach hatte ich die Ehre den Printzen in die Gaſſe S. Dionyſii zu begleiten an einem Ort / allwo einer von der Nacht-Wache mit 15. oder 16. Degen-Stichen von etlichen Musquetirern umgebracht worden. Jacob Aimar ging zwey oder dreymahl auff dem Platze hin und wieder / ohne daß ſeine Ruthe eingeſchlagen hätte. Er ſagte zu uns um ſich zu entſchuldigen: Die Ruthe ſchlüge nicht an ſolchen Orten / wo im Zorn oder trunckener Weiſe Todtſchläge begangen worden / ſondern nur in fürſätzlichen Mordthaten / und in Diebereyen; auch hätte ſie in keiner Art von Ubelthaten einige Würckung / wenn die Thäter ihre Laſter bekant hätten / ob ſie gleich noch nicht verurtheilet worden. Damit wir nun erkundigen möchten / was an dieſer Entſchuldigung wäre / ſo führte ich ihn in die von der Harffen benamte Gaſſen in ein Hauß / darinnen ein Diebſtahl begangen worden / welchen der Dieb beſtändig leugnete / ob er wol auff friſcher That ergriffen / und durch unterſchiedliche Zeugen überführet war. Allein ſeine Wünſchel-Ruthe blieb eben ſo wol unbeweglich / als in der Gaſſe S. Dionyſii, und kunte er hiervon keine Urſache anzeigen. Dieſes / Ehrwürdiger Vater / iſt es / was mir hiervon bewuſt iſt. Ich habe gehöret / die Ruthe wäre zu Verſailles und zu Chantilli, allwo ſie mehrmahls

mahls probiert worden / nicht glücklicher geweſen. Seine Königliche Hoheit will gerne / daß die Welt von allen dieſen Sachen möge unterrichtet werden. Quibus Cl. Leibnizius ibidem ſubjungit ſequentia: *Ad Gallicam de Virgula divinatoria Epiſtolam ad te miſſam hæc addo, ab eo tempore a me audita ex ore Sereniſſimæ Ducisſæ, Viduæ Johannis Friderici, quondam inclyti Principis, quæ nuper ex Gallia ad nos venit. Et Jacobum Aimarum Rhabdomanticæ artis Magiſtrum ipſa in palatium ſuum vocari juſſit, & vanas ejus artes eſſe examinando comperit. Idem fecit magna curioſitate, etiam ipſa partim præſente, Sereniſſimus Princeps Condæus, qui Sororem ipſius in matrimonio habet. Is Aimarum Lugduno accerſiverat indaginis cauſa: excuſſum multis modis homuncionem & deprehenſum, tandem ad confesſionem fraudis adegere; quam ſibi ignoſci petiit ſupplex, & graviora metuens, cauſatus non tam propria audacia, quam aliena credulitate hominum falli volentium, & velut obtrudentium ſibi, quæ alioqui nec jactare auſus fuiſſet, ſeſe in hæc impulſum eo tandem perveniſſe, unde pedem commode non potuerit referre. Facile condonavit homini magnanimus Princeps; Sed erant, qui ſuaderent diſſimulari comperta, & conſervari famam hominis vel artis, utili dolo, quod conſtaret, furibus aliisque malis hominibus magnum metum fuiſſe injectum, & ob famam adventantis alicubi rerum furtivarum pretia fuiſſe relata: Sed Ducisſæ pariter noſtræ, ac Principis egregii ſententia fuit, potiorem habendam rationem veritatis. Mea interfuit publicari, nam prope pertinaciæ accuſabar ab amicis, quaſi nollem manus dare poſt tot gravium virorum oculata teſtimonia. Ego vero non poteram prævaricator eſſe in cauſa naturæ, cujus amore, quæ narrabantur, abhorrebant. Et ſcripſi nuper Pariſios, utilius & examine dignius, mihi videri problema Morale vel Logicum, quomodo tot Viri inſignes Lugduni in fraudem ducti fuerint, quam illud Pſeudo-Phyſicum, quod tractavit Vallemontius, meliori materia dignus, quomodo virga corylacea tot miracula operetur? Nam Moralis illa quæſtio excuſſa pro dignitate, multorum errorum popularium origi-*

Leibnizii Epiſtola, fraudes Aymari detegens.

 nes

nes ſæpe ſpecioſas aperiret. Hæc autem, præſertim cum magnæ & judicioſisſimæ Principis auctoritate nitantur, mea fide a te publicari non repugnaverim, ut hoc tam recenti ſpecimine cautius mercari diſcamus in credendis mirabilibus narrationibus. Nam niſi Princeps Condæus cognoſcendæ rei tantum ſtudii imo & ſumtus impendiſſet, laboraremus adhuc & conflictaremur cum quibusdam ingeniis, quibus gratius eſt per mira falli, quam nudæ veritatis ſimplicitati acquieſcere.

Virgulæ Divinæ antiquitas

Quodſi denique ad Antiquitatem recurrere animus eſt, ſciendum quod Ciceronis Varronisque tempore Virga jam fuerit in uſu, cum hic Satyram, cujus titulus *Virgula Divina*, ſcripſerit; Tullius vero *Lib. I. de Officiis* ejusdem Virgulæ, *qua omnia, quæ ad victum cultumque pertinent, ſuppeditantur*, fecerit mentionem. Reperiuntur porro illius quoque veſtigia in Teſtamento Baſilii Valentini, qui circa medium Seculi XV. floruit. Ad originem quod attinet, ſunt qui baculum Moſis, quo multa miracula patrata legimus, dediſſe huic invento occaſionem arbitrantur, hincque eveniſſe, ut ſi mira facta Poetæ exponerent canerentque, bacillo cuidam divino adſcriberent omnia, quemadmodum e. c. Homerus fingit quod Minerva bacillo Ulyſſem juvenem transformaverit in ſenem, & Circe Ulysſis ſocios ſimili inſtrumento in belluas ſuesque converterit & immutaverit.

Inventi occaſio.

§. LXVI.

Typographia.

Actum in præcedentibus de Marte, quem inverſo ordine hoc loco ſubſequatur Ars, cujus amplificatio præſidiumque TYPOGRAPHIA. Hanc, ut ipſe refert *in ſtulta Sapientia p. 74.* ita perficere laboravit Becherus, ut Bibliographus æque celeriter typis deſcribere plagulam poſſet, atque alius calamo. Ad primam nobilisſimi Inventi originem quod attinet, ſunt qui exiſtimant illud jam olim Judæis quodammodo fuiſſe cognitum, quorum ratio hæc eſt, quod nata ſit typographia ex cælatura & ſculptura, uſitatis Judæis exercitiis, quodque ipſe Deus exaraverit Decalogum in tabulis lapideis alterutro, ſculpturæ videlicet vel cælaturæ arti-

Becheri conſilium de perficienda Typographia.

An Typographia olim cognita fuerit Judæis?

artificio. Qua conjectura firmior eſt ſententia aſſerentium, Sinenſibus primum artis adſcribendum eſſe ortum. Apud illos enim teſte Joh. Pet. Maffejo *Hiſt. Indic. Lib.VI. fol. 256* literas imaginesque ſubjectis prelo typis excudere vetuſtisſimus fuit mos, cujus initium Iſaacus Voſſius *Variarum Obſervationum Cap. XIV. p 81.* determinare audet, mille eum & quingentis fere annis viguiſſe ibi prius quam apud Chriſtianos aſſerens. Quæ autem characterum exprimendorum Sinenſibus familiaris ſit ratio, ex teſte αὐτόπτῃ, qui Rempublicam Chinenſium orbi Europæo detexit primus, Antonio Pantogia, cognoſcere licet, cujus verba ex italico ſermone in latinum tranſlata, ex Caſpari Ens *Theſauri Politici Parte II. Apoteleſm. XL. pag. 169.* hic apponere placet: *Chinenſes non conjungunt literas more noſtro; ſed in ſingula folia tabulam formant, quæ utrinque characteres habet: quod etſi perquam laborioſum videbitur, ſunt tamen in eo celeres & expediti, neque caro ſua æſtimant. Solent quoque candidas literas formare in nigro, quæ in re noſtros antecellunt: etſi in illo concedunt. Ad hoc utuntur literis lapidis, qui non gerunt characteres univerſos, quo recte exprimantur in chartas, ſed cum in lapide, tum in charta eundem ſitum habent. Id autem faciunt humefacta in principio charta ac lapidi impoſita. Quam ubi leviter re aliqua minime dura itendidem impulerunt, ſenſim in typorum lacunas jungunt, dum eæ partes reliqua parte ſunt depresſiores. Tum vero chartam atramento tingunt, quod quia ima literarum non alluit, candidæ illæ manent.* Mentio hic fit tabularum lapidearum quibus humectam chartam imponunt, quas alii volunt eſſe ligneas, ex quibus peracta unius ſcripti impresſione exſcindere ajunt Sinenſes characteres veteres, novosque illis inſculpere. Huncque imprimendi modum tradunt nonnulli a Sinenſibus delatum ad Germanos, quo de ita ſcribit Pancirollus Lib. II. Rerum memorabil. ſive deperditarum Tit. XII. *Invaluit opinio, quendam per mare Germanicum & Balticum navigantem, in regionem Chinenſium, qui olim Seres dicebantur, fuiſſe delatum; eundemque, cui Luſitani cum celocibus ſuis ſe adjunxerant, animad-*

Typorum exprimendorum Sinenſibus familiaris ratio.

Sinenſibus uſitatus imprimendi modus delatus perhibetur ad Germanos.

 ver-

verti ſe imprimendi artem ibi exerceri. Viſis itaque & probe conſideratis typis ac formis illis, in Germaniam reverſum, ſimilem Calcographiam concinnaſſe. Quæ maximo nobis hodie & adjumento eſt & lucro. Hæc quidem vulgaris eſt relatio; quæ cum documentis fide dignis probata non ſit, acciderítque ſæpius ut diverſæ gentes eadem excogitaverint inventa, quidni potuerint & alii, ignari licet illius apud Sinenſis uſitati typis deſcribendi moris, eundem quoque aſſequi cogitatione, quærendoque inveſtigare? Certum itaque, inventum eſſe extra Sinam Sec. XV. incomparabile hoc artificium; quis autem primus agitaverit conſilia, de eo ſub judice adhuc lis eſt. Certant de palma inter Batavos Harlemenſes cum Germanis; inter hos vero Moguntini cum Argentinenſibus. Pro Batavis pugnat Petrus Schriverius in peculiari ſcripto quod Anno 1628. aſpexit lucem, inſignitumque: *Laurekrans voor Laurence Coſter van Harlem, van de Boeckdruckery.* Cujus Auctoris ſententiæ & argumentis Marcus Zuerius Boxhornius in libro ſingulari de *Typographicæ artis inventione ac inventoribus* inſtitit, quem Boxhornii tractatum Reineſius refelliſſe dicitur, impediviſſe vero Heinſii preces quo minus refutatio illa typis ſit exſcripta. Hique, quos dixi, Scriptores eripere conantur Germanis gloriam, primumque facere Typographiæ auctorem Laurentium Coſterum, Harlemenſem, in cujus honorem erectam ſtatuam, ex Danielis Dycke *Ses Evangeliſche Hiſtorien* ſchemate expreſſam, in Cl. Tenzelii *Colloquiis menſtruis vernaculis Ann. MDCXCIII. pag. 592.* videre licet. Inſcriptio hæc eſt: *M. S. Viro Conſulari Laurentio Coſtero Harlemenſi, alteri Cadmo, & Artis Typographicæ circa Annum Domini MCCCCXXX. Inventori primo, bene de literis ac toto orbe merenti hanc Q. L. C. Q. Statuam, quia æream non habuit, pro monumento poſuit civis gratiſſimus Adrianus Romanus, Typographus Anno MDCXXX.* Quibus ſubjuncta ſequentia duo diſticha:

Quinam faciant Batavos Typographiæ inventores?

Poſita Laurentio Coſtero ſtatua.

Vana

Vana quid archetypos & præla MOGUNTIA *jactas?*
HARLEMI *archetypos prælaque nata ſcias.*
Extulit hic monſtrante Deo LAURENTIUS *artem,*
Diſſimulare virum hunc, diſſimulare Deum eſt.

Nituntur vero illi auctoritate Hadriani Junii, Hornani Hollandi, ſuperioris ſeculi Scriptoris, qui in *Batavia Hiſtor. Cap. XVII.* non primum tantum artis inventorem *Coſterum* facit; ſed impudentiſſimo mendacio plagii præterea Joannem Fauſt, Civem Moguntinum inſimulat, qui verus germanusque Typographiæ auctor celebratur a Germanis. Audiamus ipſa Junii verba: *Habitavit*, inquit, *ante annos centum duo de tringinta, Harlemi in ædibus ſatis ſplendidis (ut documento eſſe poteſt fabrica, quæ in hunc usque diem perſtat integra) foro imminentibus e regione Palatii Regalis, Laurentius Joannes, cognomento Æditu.us Cuſtosve (quod tunc optimum & honorificum munus familia eo nomine clara hæreditario jure poſſidebat) is ipſe qui nunc laudem inventæ artis Typographicæ redivivam juſtis vindiciis ac ſacramentis repetit, ab aliis nefarie poſſeſſam & occupatam, ſummo jure omnium triumphorum laurea majore donandus. Is forte in ſuburbano nemore ſpaciatus (ut ſolent ſumpto cibo aut feſtis diebus cives qui otio abundant) cœpit faginos cortices principio in literarum typos conformare, quibus inverſa ratione ſigillatim chartæ impreſſis, verſiculum unum atque alterum animi gratia ducebat, neptibus, generi ſui liberis exemplo futurum. Quod ubi feliciter ſucceſſerat, cœpit animo altiore (ut erat ingenio magno & ſubacto) agitare, primumque omnium atramenti ſcriptorii genus glutinoſius tenaciusque, quod vulgare lituras trahere experiretur, cum genero ſuo Thoma Petro, qui quaternos liberos reliquit, omnes ferme conſulari dignitate functos (quod eo dico ut artem in familia honeſta & ingenua, haud ſervili, natam intelligant omnes) excogitavit; inde etiam pinaces totas figuratus additis characteribus expreſſit. Quo in genere vidi ab ipſo excuſa adverſaria, operarum rudimentum, paginis ſolum adverſis, haud opiſtographis. Is liber erat vernaculo ſermone*

Hadrianus Junius plagii inſimulat Germanos,

 ab

ab authore conſcriptus Anonymo titulum præferens: Speculum noſtræ ſalutis. In quibus id obſervatum fuerat inter prima artis incunabula (ut nunquam ulla ſimul & reperta & abſoluta eſt) ut paginæ adverſæ glutino commiſſæ cohæreſcerent, ne illæ ipſæ vacuæ deformitatem afferrent. Poſtea faginas formas plumbeis mutavit; has deinceps ſtanneas fecit, quo ſolidior minusque fluxilis eſſet materia, durabiliorque. E quorum typorum reliquiis ſuperfuerant conflata Oenophora vetuſtiora, quæ adhuc hodie viſuntur in Laurentianis illis, quas dixi, ædibus in forum proſpectantibus, habitatis poſtea a ſuo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris cauſa nomino, cive claro, ante paucos hos annos vita defuncto ſene. Faventibus, ut fit, invento novo, ſtudiis hominum, cum nova merx, nunquam ante viſa, emptores undique excires, cum uberrimo quæſtu crevit ſimul artis amor, crevit miniſterium, additi familiæ operarum miniſtri, prima mali labes. Quos inter Joannes quidam ſive is (ut fert ſuſpicio) Fauſtus fuerit, ominoſo cognomine, hero ſuo infidus & infauſtus, ſive alter eo nomine, non magnopere laboro, quod ſilentium umbras inquietare nolim contagione conſcientiæ quondam, dum viverent, tactas. Is ad operas excuſorias ſacramento ductus, poſtquam & artem jungendorum characterum fuſilium, typorum peritiam, quæque alia eam ad rem ſpectant, percalluiſſe ſibi viſus eſt, captato oportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inveniri, ipſa nocte, quæ Chriſti natalitiis ſolennis eſt, qua cuncti promiſcue luſtralibus ſacris operari ſolent, choragium omne typorum involat, inſtrumentorum herilium ei artificio comparatorum ſuppellectilem convaſat, deinde cum fure domo ſe proripit. Amſtelodamum principio adit, inde Coloniam Agrippinam, donec Moguntiam perventum eſt, ceu ad aſyli aram, ubi quaſi extra telorum jactum (quod dicitur) poſitus tuto degeret, ſuorumque furtorum, aperta officina, fructum uberem meteret. Nimirum ex ea intra vertentis anni ſpatium ad annum a Chriſto nato MCCCCXLII. ipſis iis typis, quibus Harlemi Laurentius fuerat uſus, prodiiſſe in lucem certum eſt Alexandri Galli Doctrinale, quæ Grammatica celeberrima tunc in uſu erat, cum Petri Hiſpani tractatibus,

pri-

prima ſœtura. Iſta ſunt ferme quæ a ſenibus annoſis fide dignis, & qui tradita de manu in manum quaſi ardentem tædam in decurſu acceperant olim, intellexi, & alios eadem referentes atteſtanteſque comperi. Memini narraſſe mihi Nicolaum Galium, pueritiæ meæ formatorem, hominem ferrea memoria & longa canitie venerabilem, quod puer non ſemel audierit, Cornelium quendam Bibliopegum ac ſenio gravem, nec octogenario minorem (qui in eadem Officina ſubminiſtrum egerat) tanta animi contentione ac fervore commemorantem rei geſtæ ſeriem, inventi (ut ab Socero acceperat) rationem, rudis artis polituram & incrementum, aliaque id genus, ut invito quoque, præ rei indignitate lacbrymæ erumperent, quoties de plagio inciderat mentio: tum vero ob ereptam furto gloriam ſic ira excandeſcere ſolere ſenem, ut etiam lictoris exemplum eum fuiſſe editurum in plagiarium appareret, ſi vita illi ſuperfuiſſet: tum devovere conſueviſſe diris ultricibus ſacrilegum caput, noctesque illas damnare atque execrari, quas una cum ſcelere illo communi in cubili per aliquot menſes exegiſſet. Quæ non diſſonant a verbis Quirini Taleſii Coſ. eadem fere ex ore librarii ejusdem ſe olim accepiſſe, mihi confeſſi. Ita dictare me compulit cupiditas & ſtudium defendendæ veritatis, quamvis illa odium ſuiplerumque parere ſoleat: in qua tuenda potius, quam ut deſerere vadimonium velim, ad ſuſcipiendum olim paratior ſim ac promptior.

Hæc eſt ſententia Junii teſtis domeſtici, nec oculati quidem ſed ſaltem auriti, cui non multum credi ſolet. Præter Batavos etiam vix quenquam videas huic addictum ſententiæ, cum contra Exteri quoque coronam triumphalem Germanis imponant. Quod inter multos alios autores exemplo Gabrielis Naudæi, Galli Doctiſſimi probari poteſt, qui in libro oppido raro cui titulus: *Addition a l' Hiſtorie de Louys XI.* Pariſiis in 8vo A. 1630. edito, inquirens in originem typographiæ, candide tribuit divinam hanc artem Germanis: e quorum ordine adſcribenda ejus inventio vel Moguntinis, vel Argentinenſibus, pro utraque parte in archivis & inſtrumentis publicis certis comparentibus documentis. Ac illi quidem addictos ſibi habent plurimos, e quibus Serarius *Lib. I.* Moguntinis quinam adſcribant inventionem Ty-

Rerum

pographyæ?

Rerum Moguntiacarum Cap. XXXVII. & Bernhardus Mallincrot, Capituli Moguntini quondam Decanus, in Tractatu *de ortu & progreſſu Artis Typographicæ* præ cæteris videri poſſunt. B. Johannes Saubertus Senior reliquit inter alia ſcripta *Hiſtoriam Bibliothecæ Noribergenſis* cui ſubjunxit Appendicem *de Inventore Typographiæ*, in quo edoctus ex monumentis inclytæ Reipublicæ, iisdem Moguntinis ſuum quoque calculum adjicit, aſſerens: Invento-„rem Artis illius primarium fuiſſe Joh. Fauſtum (qui initio *Tabulam Abecedariam* incidit ac inſculpſit characteribus ligno eminentibus, eamque atramento imbuit; quod cum confunderet characteres, invenit aliam nigram & craſſam materiam) proxi-„mum ab illo Joh. Guttenbergium, qui cum Fauſto Herode ini-„tiis illis ſolicitè cogitante, ſuos quoque cogitationes commu-„nicavit. Nam inter famulos Fauſti locum habuiſſe Guttenber-„gium, Aventinus affirmat, nec Codices noſtri diſſentiunt. Pri-„mas, inquam, Fauſto debemus, cui inventoris nomen non ſolum „Maximilianus I. Imperator Auguſtiſſimus in privilegio nepoti „conceſſo, ſed & libri vetuſtiſſimi (quos ordine recenſet Sauber-„tus) tribuerunt. --Tertius locus in documentis noſtris Petro „Scheffero aſſignatur. Quæ aſſentiuntur etiam Annales Colonienſes, quorum Auctor in gratiam Moguntinorum ita ſcribit: *Ars hæc Typographica, ſummè æſtimanda, inventa omnium primò in germaniæ urbe Moguntia eſt, ad Rhenum, circa annum Domini noſtri MCCCCXL. & ab eo anno, donec ſcriberetur MCCCCL. inventioni ejus, eorumque quæ ad illam pertinent, opera impenſa fuit. Eoque anno, qui Jubilæus fuit, cœptum fuit libros imprimere, primusque qui excuderetur liber, Biblia fuere Latina, impreſſaque ea ſunt ſcriptura grandiori, quali hodie Miſſalia ſolent imprimi. Quamvis autem, ut præmittitur, Moguntiæ ars hæc inventa fuerit eo modo, qui nunc temporis communiter uſurpatur; prima tamen ejus præfiguratio (ſeu ſimulacrum) ex donatis Hollandiæ reperta & deſumpta fuit, qui ibi ante id tempus excuſi fuere; eque illis principium prædictæ artis depromptum eſt. At poſterior hæc inventio priori, quoad artificium & ſubti-*

Saubertus de Inventore Typographiæ.

Annales Colonienſes.

& ſubtilitatem longe præſtantior fuit, indiesque ad majorem excellentiam perducitur. Author quidam, Omnibonus dictus, ſcribit in præfatione Quintiliano præfixa, ac præterea in aliis libris ſuis: Gallum aliquem, Nomine Nicolaum Jenſſon, omnium primo inſigne hoc artificium reperiſſe. Sed is in illo manifeſti erroris convincitur. Adhuc enim in vivis ſuperſunt, qui teſtari posſunt jam tunc Venetiis libros impreſſos fuiſſe, priusquam Nicolaus Jenſſon eo delatus eſſet, ibique typos effingere & præparare cœpiſſet. Sed primus Typographiæ inventor civis fuit Moguntinus, Argentina oriundus, cui nomen erat Johannes Guttenberg. Moguntia autem dicta ars primo Coloniam delata eſt, poſt Argentinam, ac deinceps Venetias. Initium ac progreſſum ſæpius memorati artificii ex honorabilis magiſtri Ulrici Zel, Hannovienſis, narrantis ore cognovi, qui etiam nunc hoc MCCCCXLIX. anno Coloniæ Typographum agit, eoque authore hæc ars Coloniam propagata eſt. Reperiuntur ſcioli aliquot, qui dicant, dudum ante hæc tempora typorum opera libros excuſos eſſe, qui tamen & ſe & alios decipiunt. Nullibi enim terrarum libri eo tempore excuſi reperiuntur. Præterea plurimi libri veteres interciderunt, eo quod magno numero deſcribi non poſſent; exempli cauſa, maxima pars operum Titi Livii, libri Ciceronis de Republ. & libri Hiſtoriarum Plinii de bellis Romanorum cum Germanis. Cum quibus apprime etiam conſentit teſtimonium Mariangeli Accurſii, Itali, ex Bibliotheca Vaticana Angeli Rochæ depromptum. Ita vero illud: *Ars Typographica in Europa anno ſalutis noſtræ MCCCCXLII. inventa fuit, ut Polydoro placet, a Johanne Guttenbergio, natione Teutonico, equeſtri dignitate viro, ſicut ab ejus civibus audiviſſe ſe ait, in oppido Germaniæ, quam Moguntiam latine dicunt, vulgari vero ſermone Maints. Decimo ſexto deinde anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLVIII, quidam nomine Conradus, eodem Polydoro teſte, homo itidem Germanus, Romam primo in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Jenſſon Gallus, mirum in modum illuſtravit. Hæc Polydorus. Volateranus autem duos fratres Alemannos in*

Teſtimonium Mariangeli Accurſii.

Italiam advexiſſe impreſſoriam artem, & anno ab orbe redempto MCCCCLXV. Romæ inſtituiſſe, & libros Sancti patris Auguſtini de Civitate Dei, & Lactantii Firmiani inſtitutiones, primum impreſſiſſe affirmat. Alii ejuſdem Auguſtini Confeſſiones primum impreſſas fuiſſe ajunt. Sunt qui velint hujus artis inventores fuiſſe Joannem Fauſtum & Joannem Schœfferum anno Dominicæ Incarnationis MCCCCXL, deinde a Joanne Guttenbergio illam illuſtratam fuiſſe in Germania: anno vero MCCCCLX, a Conrado item Germano Romam, a Sixto autem Ruſſinger, Argentinate, Neapolim advectam, & in Italia ab Aldo ſeniore illuſtriorem fuiſſe redditam, & a Nicolao Jenſſon Gallo in Galliam fuiſſe abſportatam. Sed in tot ſcriptorum controverſia apponere libet, quod manu Mariangeli Accurſii exaratum in prima Donati Grammatici pagina inveni. Aldus enim junior, vir quidem eruditus, & in antiquorum monumentis indagandis accuratiſſimus, oſtendit mihi librum Donati ex membranis confectum & impreſſum, in cujus priori pagina hæc ſcripta leguntur:

Joannes Fauſt, civis Moguntinus, avus maternus Johannis Shœffer, primus excogitavit imprimendi artem typis æreis: quos deinde plumbeos invenit, multaque ad poliendam artem addidit ejus filius, Petrus Schœffer. Impreſſus eſt autem hic Donatus & Confesſionalia primo omnium anno MCCCCL. Admonitus certe fuit ex Donato Hollandiæ, prius impreſſo in tabula inciſa.

Hæc ibi. Ubi etiam a latere eadem manu ſcripta leguntur; hæc ſcripſit Mariangelus Accurſius. *Hic liber eſt Grammatica Donati. Non parum autem, quantum ad ordinem pertinet, ab ea diſtans, qua in Italia uti ſolemus. Imo principium eſt aſſimile Grammaticæ Inſtitutioni Guarini: qui ab eo multa accepiſſe judicatur. Hujus codicis typi, & minutus imprimendi modus, rudem illam inventio-*

tionem præfixerunt. Quæ duo ex Annalibus Colonienſibus & Mariangelo Accurſio allegata loca ſupra citatus Boxhornius *in Hiſtoria Univerſali p.* 950. & 951 in ſuas & Batavorum partes trahit, eo adductus, quod in utroque teſtimonio fiat mentio *Donatorum Hollandiæ prius impreſſorum in Tabula inciſa, ex quibus adeo prima reperta & deſumpta præfiguratio.* Verum quid inde ſequitur aliud, quam incidiſſe Laurentium Coſterum characteres ligno, quod æque fecerunt Fauſtus & *Guttenbergius*, Germanique alii, usque donec hi æneos tandem typos excogitarunt, quorum inventionem arrogare ſibi Batavi nulla ratione poſſunt. Sed juvat unicum adhuc fide dignum teſtem, Jo. Trithemium allegare, ad quem hac in cauſa præter Cl. Tentzelium *in Colloquiis menſtruis vernaculis Ann.* 1691. *p.* 688. nemo adhuc provocavit. Verba ejus excepta maximam partem ex ore Petri Schœfferi (latine dicti Opilionis) qui gener erat Johannis Fauſti, *in Annalibus Hirſaugienſibus ad Annum M CCCC L.* ita habent: *His temporibus in civitate Moguntia Germaniæ prope Rhenum, & non in Italia, ut quidam falſo ſcripſerunt, inventa & excogitata eſt ars illa mirabilis & prius inaudita imprimendi & characterizandi libros per Joannem Guttenberger civem Moguntinum, qui cum omnem pene ſubſtantiam ſuam pro inventione hujus artis expoſuiſſet, & nimia difficultate laborans, jam in iſto, jam in alio deficeret, jamque prope eſſet, ut deſperatus negotium intermitteret, conſilio tandem & impenſis Johannis Fauſt, æque civis Moguntini, rem perfecit inceptam. In primis igitur characteribus literarum in tabulis ligneis per ordinem ſcriptis, formisque compoſitis Vocabularium Catholicon nuncupatum impreſſerunt, ſed cum iisdem formis nihil aliud potuerint imprimere, eo quod characteres non fuerunt amobiles de tabulis, ſed inſculpti, ſicut diximus. Poſt hac inventis ſucceſſerunt ſubtiliora, inveneruntque modum fundendi formas omnium latini Alphabeti litterarum, quas ipſi matrices nominabant, ex quibus rurſum æneos ſive ſtanneos characteres fundebant, ad omnem preſſuram ſufficientes, quos prius manibus ſculpebant.*

Quo jure in ſuas partes hæc teſtimonia trahat Boxhornius?

Teſtimonium Trithemii fide dignum.

Et revera ſicuti ante 30. ferme annos ex ore Petri Opilionis de Gernsheim civis Moguntini, qui gener erat primi artis inventoris, audivi, magnam a primo inventionis ſuæ hæc ars impreſſoria habuit difficultatem. Impreſſuri namque Bibliam, priusquam tertium compleſſent in opere quaternionem, plus quam 4000. florenorum expoſuerunt. Petrus autem memoratus Opilio, tunc famulus, poſtea gener, ſicut diximus, inventoris primi Joannis Fuſt, homo ingenioſus & prudens, faciliorem modum fundendi characteres excogitavit, & artem, ut nunc eſt, complevit. Et hi tres imprimendi modum aliquandiu tenuerunt occultum, quousque per famulos, ſine quorum miniſterio artem ipſam exercere non poterant, divulgatus fuit, in Argentinenſes primo, & paulatim in omnes Nationes.

O fœlix noſtris memoranda impreſſio ſeclis!
Deſierat quaſi totum quod fundis in orbem!
Omnes te ſummis igitur nunc laudibus ornant,
Inventore nitet utraque lingua tuo.
Nunc parvo doctus quilibet eſſe poteſt,
Te duce quando ars hæc mira reperta fuit.

Et hæc de impreſſoria mira ſubtilitate dicta ſufficiant, cujus inventores primi cives Moguntini fuerunt. Habitabant autem primi tres artis impreſſoriæ inventores Joannes videlicet Guttenberger, Joannes Fuſt, & Petrus Opilio gener ejus Moguntiæ in domo zum Jungen dicta, quæ deinceps usque in præſens Impreſſoria nuncupatur. Moguntinis contra movent controverſiam Argentinenſes, gloriam primæ inventionis ſibi vendicantes. Habentque hi pro fundamento *Chronicon* ſuum *Manuſcriptum*, quod ſequuntur Hieronymus Gebwilerus *in Panegyri Carolina*, Jacobus Spigelius, Wimphelingus, Valentin. Müntzerus, Bernhardus Hertzog, Baptiſta Fulgoſus, tandemque D. Adamus Schragius in ſcripto: Bericht von Erſindung der Buchdruckerey in Straßburg.

Quinam tribuant Typographiæ inventionem Argentoratenſibus?

burg. Res tota ſummatim cognoſci poteſt ex Bœclero, qui in favorem Argentoratenſium Anno M DC XL. habuit Orationem, in qua de Origine Typographiæ hunc in modum diſſerit: *Qua in re omni exceptione major eſt, ut alia quæ ſuperſunt, cuncta deſint, Annalium publicorum fides. Hi JOHANNEM MENTELIUM, civem Argentoratenſem, artem imprimendarum fuſili charactere literarum librorumque primum in patria excogitaſſe atque protuliſſe memorant: Hi Annum Seculi Chriſtiani quartidecimi quadrageſimum definiunt, annique ſolennem notitiam Conſulatu Nicolai Schanlitii, Pratura Spiegelii, Müllenhemii, Treubelii, Endigeri inſigniunt: Hi perfidiam famuli Gensfleiſchii & herilis arcani enuntiationem, & ſociata cum Guttembergio plagii conſilia, & fugitivo immiſſam ultore DEO cæcitatem, diſerte & bona fide denarrant. Ex his adeo habemus Auctorem inventi nobiliſſimi; habemus tempus & locum; habemus primam & furtivam demigrationem artis; qua effectum eſt, ut ſtatim circa initia Moguntinorum civitas & nomen operis typographicis inclareſceret; habemus hæc & plura inquam, non ex vago & veteri rumore, non ex ambitioſi ſcriptoris ingenio & luſu; non ex fallacibus aut ambiguis inſcriptionibus; ſed ex ipſis Reipublicæ noſtræ commentariis & inſtrumentis: quorum nec auctoritas detrectari a modeſto homine, nec ſimplicitas ſuſpectari a bono, nec perſpicuitas declinari a ſano poteſt.* Sed hanc Argentoratenſium cum Moguntinis diſceptationem aliis nos decidendam relinquimus, habentes interim pro certo exploratoque non Harlemi; ſed in ipſa Germania noſtra primum excogitatam eſſe incomparabilem illam typis fuſilibus imprimendi artem, quam Viri doctiſſimi clariſſimique ſucceſſu temporis magis ac magis excoluerunt, qui non dedignati munus typographicum, prelis ſuis Artes optimas & Scientias conſtanter fideliterque promoverunt. Celebrantur eo nomine in Italia *tres Manutii Aldus, Paulus*, & *Aldus Pauli* filius, propriis inſtructi officinis. Typographi docti & celebres.

 Pari-

Pariſiis præter *Robertum* & *Henricum Stephanos*, (quorum ille,
ut refert Theod. Janſſon. ab Almeloveen in Diſſert. Epiſtol.
de Vitis Stephanorum, celebrium Typographorum pag. 46. cum
„Auctorem quendam curaret exprimi, ſingula folia perlegen-
„da hic illic per plateas certis locis affixit, pollicitus pretium
„Studioſis Pariſienſibus, ac prout enormia eſſent vitia, ſi de-

Simulque Profeſſores.

„texiſſent, præmium. *Adrianus Turnebus*, Linguarum &
Philoſophiæ Profeſſor, ſimulque Typographus Regius. Lug-
duni Batavorum *Franciſcus Raphelengius*, Baſileæ *Joh. Oporinus*
Profeſſores itidem & Typographi; nec non *Hieronymus Com-
melinus* & *Johannes Frobenius*, hujusque in officina pariter ac
toro ſucceſſor *Johannes Hervagius*, Viri docti & graves, quo-
rum primus initio Genevæ, deinde Heidelbergæ, duo autem
reliqui Baſileæ lares fixerunt. Omitto non minori dignos lau-
de Typographos alios, inter quos Venetiis *Daniel Bomber-
gius*, Pariſiis *Jodocus Badius Aſcenſius*, *Mamertus Pariſſinus*,
Fredericus & Claudius Morelli, *Michael Vaſcoſanus*, *& Chriſtia-
nus Wechelius*, Baſileæ *Joh. Amorbachius*, Lugduni *Sebaſtianus*
& *Antonius Gryphii*, infelixque *Stephanus Doletus*, qui d. 3. Au-
guſti Anno 1545. ob crimen in Regem Franciſcum I. ignis paſ-
ſus eſt ſupplicium. Coloniæ *Arnoldus Mylius*, *Godefridus Hit-
torpius* & *Gerwinus Calenius*, Antwerpiæ *Chriſtophorus Planti-*

De ortu & progreſſu Artis Typographicæ quinam ſcripſerint.

nus, ejusque ſucceſſores *Johannes* & *Balthaſar Moreti*; de qui-
bus aliisque recentioribus Bernh. Mallincrot in Tractatu: *de
Arte Typographica* peculiari Capite, diſſeruit, cui qui ſcripſerunt
de ortu & progreſſu Typographiæ, præter ſupra jam allega-
tos adjungi poſſunt, Jacobus Mentelius, Pariſienſis Medicus
(oriundus ex familia Johannis Mentelii civis illius Argen-
toratenſis) cujus *Paræneſis de vera Typographices origine* ſup-
poſitionis ſuſpicione laborat, quo de *in Pſeudonymorum Cata-
logo pag. 266.* Placcius videatur. Zacharias von Bechlingen/ qui
ſcripſit librum cui titulus: Unterricht von der Buchdruckerey/
Anno

Anno 1669. 4to. Cornelius a Beughem, cujus *Incunabula Typographiæ* nota ſunt, exhibentque catalogum librorum proximis ab inventione Typographiæ annis usque ad Annum Chriſti MD. in quavis lingua editorum: Huic ſimilem ſuſcepit laborem Luſfridus ab Ooſtervvyck Senator & Conſul Embricenſis cujus in Gisb. Voetii *Politicæ Eccleſiaſticæ Parte II. p.* 1130. ſpecimen aliquod videre licet. Ad extremum de Sinenſium Typographia conſulendus in peculiari ſcripto *de Re Literaria Sinarum* Theophilus Spizelius.

§. LXVII.

Affinis eſt Typographiæ Cælatura, ſeu Ars æris inciſoria, nec non Ars ex ære confectas tabulas & laminas corroſivis liquoribus inſcribendi, & loco ſculpturæ excavandi, priori invento recentior. Illam Typographiæ æmulam & exornatricem, teſte Matth. Quado in Libro *de gloria Germanicæ Nationis*, excogitavit Franciſcus a Bocholt, Montenſis Ducatus opilio, cui ſucceſſere Iſrael a Meckenich ex Eifflia oriundus, & Martinus Stockius, Præceptor Alberti Dureri. Hæc autem, recenſente eodem Quado, refertur ad Johannem & Lucam fratres Germanos a Dotekum oppido natali cognomines. Quæ adminicula curioſa utique ſunt & utiliſſima, omnique digna laude, modo, ut in omnibus rebus, ita hic quoque non accuſandus eſſet abuſus, qui, quantum ad Chalcographiam, ſane maximus, dum, (notum enim illud de Typographo:

Inventores Artis æris inciſoriæ.

Nec non Artis ex ære confectas tabulas corroſivis liquoribus inſcribendi, & loco ſculpturæ excavandi.

Chalcographiæ abuſus.

Imprimit ille die, quantum non ſcribitur anno.)

ut taceam ſpurciſſimas Priapejorum chartas & commentarios, vix tot autumnus de arboribus ſolia dejicit, quot nundinæ quotannis mittunt, quorum tituli ſæpe amphoram inſtituunt, libri ipſi autem in urceum exeunt, digni qui relegentur in officinas, ubi piper venditur & thus. Quod ſuo jam tempore animadvertit Seneca, *Epiſtola LXII.* ita ſcribens: *Habent quorundam Scripta clarum tantum nomen, cætera exſanguia ſunt; inſtituunt, diſputant, cavillantur, non faciunt animum, quia non habent:* Id quod

a Franc. Petrarcha in Epiſtola ad Thomam Meſſanenſem, nec non a Theophilo Raynaudo in Erotemat. *de malis ac bonis Libris, de juſtaque aut injuſta eorum conditione*, itemque a Gabriele Puhtherbeo, cujus exſtat ſcriptum *Theotimi* titulo, ſeu, *de tollendis & expurgandis malis libris*, Pariſiis An. 1549. in 8vo editum variis exemplis confirmatum vide. Atque hac ratione optima Charta turpiter commaculatur & perditur, quam de ortu ſuo, dignitate, uſu ipſoq; abuſu Cl. JCtus & Philologus Conr. Rittershuſius in peculiari Carmine quondam ita loquentem introduxit:

Charta a Conr. Rittershuſio de Ortu ſuo, dignitate, uſu & abuſu in peculiari Carmine loquens introducta.

Olim pannus eram deſpectus, inutilis ævo,
Abjectum quem quis tollere nollet humo.
Nunc æquor calamo ſulcanti præbeo læve,
Et candore æquo lacque nivemque meo.
Candida ſimque licet, tamen haud dedignor & atras
Cadmi convictu adſciſcere filiolas:
Ingenioque genus quicquid mortale ſagaci
Invenit, hoc fidei traditur omne meæ:
Humanæ per me conſtant commercia vitæ:
Rerum æternæ vigent me monumenta duce.
Si quid ſcire procul vult disſitum amicus amicum,
Sæpe miniſteriis utitur ille meis,
Quin etiam, quia non ſum unquam ſuffuſa rubore,
Præſenti per me ſæpe loqui placuit.
Multa ſed & ſinui creduntur publica noſtro,
Atque Archeia mea conficiuntur ope.
Conſcia ſecreti taciturna ſilentia ſervo,
Infidus niſi me prodere ſi quis amet.
O quam arcanorum ſum conſcia ſæpe jocorum,
Cum cæco inter ſe corda duo igne calent!
Mira loquor, me Turca colit, ceu ſacra DEUMq;,
Et me grande nefas cernere credit humi.
Tollere quocirca properat me protinus inde,
Sollicite in tuto ponere meque loco.

Nec

Nec temere hæc tanto gens me dignatur honore,
Sed Regis ſuperum nomina quod capiam.
Quodque ejus mihi credatur divina voluntas,
Hinc æquum, tanto me affici honore, putant.
Nec vero huic pietati præmia defore credunt,
Viſendus quando jam Paradiſus erit.
Nam nudo cratem ignitam tranſire neceſſe eſt,
Quiſquis ab hoc ſeclo labe notatus abit.
Hic ſibi me præſto perhibent tunc eſſe, pedesque
Munire, crates urat ut iſta minus.
Ridicule illa quidem. Quidni? verum liquet inde,
Gens adeo quod ſit barbara nulla animi,
Quæ non eximio chartam veneretur honore:
Et culti dubitent, quid faciant, populi?
Aſpera ſum perpeſſa tamen ſtat multa, prius quam
Hic homines inter me ſequeretur honos.
Namque tude alternis ſum ſubſultante retuſa,
Et tinxit corpus frigida ſæpe meum.
Perque vices varias pulſata agitataque crebro;
Sub prelo patiens terga premenda dedi,
Et minime firmo junctæ ſunt glutine fibræ,
Ut fieret ſcitis apta tabella notis.
Sed nihil inſvetum perpeſſa, ab ſtirpe parentum
Nativum hoc habeo perpetuumque mihi.
Noſtis enim ut variis ſint plagis ſubdita lina,
Atque ut ament tundi mille ſubinde modis.
Hoc proprium generis mihi prima ab origine adhæret,
Natura in ſubolem ceu ſolet ire patrum.
Me ſpecta, quiſquis magnos adamaris honores.
Exemploque meo plurima diſce pati.
Sæpe etiam nolens inſulſæ ſervio turbæ,
Indignis quæ me tractat habetque modis.
In me quæ nugas, quæ dirum ſæpe venenum

 Evomit

Evomit, & rixas & mala multa ciet.
Quæ volitent, & quanta papyri damna quotannis,
Emporium indicio Francigenum eſſe poteſt.
Utque adeo nihil eſt tam purum, peſſima quod non
Deturpet fœda hæc natio ſpurcitie.
Hoc vos ſervitium mihi demite, tollite abuſum hunc,
Splendida in humanum queis data ſceptra genus.
Nulla niſi in vobis ſpes eſt mihi, nulla ſalutis,
Sola malum hoc virtus veſtra inbibere poteſt.
Sic ævo memori per me ſacrata perennis
Haud metuet nigros gloria veſtra rogos.

Modus ſcribendi apud Veteres uſitatus.

Hæc de charta Rittershuſius, cujus nobiliſſimi Inventi varia recenſentur genera, de quibus, ut & de modo ſcribendi apud Veteres olim uſitato Polyd. Vergilius. *de Rerum Inventoribus Lib. II. cap. VIII.* legi poteſt, cum quo conferendus Guido Pancirollus *Rerum memorabilium ſive deperditarum Lib. II. Tit. XIII.* hoc ordine rem proſequens: Charta, ait, ſatis eſt utilis. Antea enim „majori cum ſumptu ſcribebatur. Atque ut de hoc paulo agam „pluribus, dico, in palmarum foliis primo ſcriptitatum fuiſſe, ut „Plinius refert *Lib. XIII. cap. XI.* Et Virgil. *Lib. III.* innuit; ita de „Sybilla canens:

Scriptum olim in palmarum foliis.

„*Inſanam vatem adſpicies, quæ rupe ſeblima*
„*Fata canit, foliſque notas & carmina mandat.*
„*Quæcunque in foliis deſcripſit nomina virgo,*
„*Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit,*
„*Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.*

poſt in arborum philyris.

„Indeque eſt quod etiamnum folium Chartæ ſcriptum dicamus, „etiamſi in palmæ folio non ſcribatur. Poſtea ſcribi cœptum „tenuioribus arborum philyris, quæ inter ipſam corticem & arboris lignum ſunt, & a Latinis *Libri* dicuntur. Hinc uſus obtinuit, ut in quacunq; materia ſcriptum ſit, Libri tamen nomen „retineatur. Sed cum materia hæc fragilis eſſet, publica monumenta in plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta:

in plumbo. in linteis.

cœpta: tandem, & in ceris ſcribendi modus inventus. Sume-„ bantur tabellæ ſubtiles, in quas cera protendebatur: poſtea ſty-„ lo ferreo literæ in ceram infigebantur. Sic evenit, ut modus„ ſcribendi *Stylus* nominaretur. Tabulæ iſtæ apud Latinos varia„ ſortitæ fuerunt nomina. Nam & *Pugillares* dicebantur a pun-„ gendo; *& Tabulæ & Codicilli cerati:* Codicem autem nomina-„ bant lignum. Idque etiam ante bellum Trojanum fuit obſer-„ vatum. Nam, ut Homer: *lib: VI. Iliad*: ſcriptum reliquit, „ Prœtus Bellerophonti codicillos dedit, alio deferendos. Non„ igitur video, qua fronte Joſephus edito contra Appionem„ Grammaticum libro, auſus fuerit ſcribere, Homeri ætate non-„ dum etiam repertas fuiſſe literas. Fundata poſtea ab Alexan-„ dro M. nobili illa civitate Alexandria, Papyrus, quæ veluti jun-„ cus quidam eſt, in paluſtribus Ægypti, & quieſcentibus Nili un-„ dis, fuit inventa. Juncum enim illum, filis quibusdam acu„ extractis, in ſubtiles philyras dividebant: quas *Chartam* ab ur-„ be Tyri, cui Charta nomen, & quam prope juncus ille repertus„ fuit, nuncuparunt. Ideoque cum apud Latinos ſcriptores„ Chartæ nomen legitur, de papyro intelligitur: Sed & cum Pto-„ lomæus Philadelphus inſignem Bibliothecam, in qua ingens li-„ brorum numerus ad millia ferme voluminum ſeptingenta ha-„ beretur, inſtitueret, ut ait Paulus Oroſius *Lib. VI. cap. XV.* Eu-„ menes vero æmulatione ductus, aliam, qua eum ſuperare cona-„ batur, inſtauraret: evenit, ut Ptolomæus id reſciſcens prohi-„ beret, ne papyrus ex territorio ſuo exportaretur, atque ut hoc„ modo facultas Eumeni præciſa eſſet, Charta inde confecta, li-„ bros conſcribendi. Verum Eumenes id intelligens, Pergami„ alium conficiendæ chartæ modum invenit. Excoriatis enim„ animalibus, e membranis pelli proximis, chartam ſcriptioni a-„ ptam fecit, quæ *Membrana*, a tectu membrorum animalium, „ vel quod corium aut pellem Latini Membranam dicunt, fuit„ nuncupata, uti & *Pergamena*, ab urbe Pergamo, in qua primum„ fuit reperta, teſte Plin: *Lib: XIII. cap. XI.* Joſeph. tamen *lib. XII.*„

in ceris. Pugillares. Papyrus. Charta. Membrana. Pergamena.

„Antiq. Judaic. auctor eſt, Eleazarum principem Sacerdotum „Biblia in ſubtilisſimis membranis conſcripta, cum LXXII. Inter„pretib. ad Philadelphum Ptolomæum modo nominatum miſiſ„ſe. Quod ſi ita eſt: dicamus oportet, Membranam etiam ante Eu„menem repertam fuiſſe illam quidem; ſed Eumenem magnam „illius copiam præparari curaſſe, & per Aſiam ac Græciam divul„gaſſe; ideoque Auctorem ejus fuiſſe laudatum. Cum in Itali„am veniſſent Longobardi, e tabulis raſis ſubtilisſimus fecerunt „Schedas: quas egomet ſæpius vidi & legi, quanquam Longo„bardicis literis conſignatas. Denique excogitatum fuit, ex lin„teolis contritis, & aqua maceratis Chartam conficere, in qua „magna cujusvis cum commoditate ſcriberetur &c. Primus quidem ejus Auctor haud cognitus eſt, ſuntque qui hanc præparandæ chartæ artem circa Annum Chriſti 1450. demum inventam affirmant, quem errorem Bohuſlaus Balbinus, e Societ. Jeſu *in Miſcellan. Hiſtoricis Regni Bohemiæ Cap XXII.* ubi chartarias enumerat officinas, refutat, eo quod non paucos in charta ſcriptos Codices ante Annum 1340. Bibliothecæ oſtendant. Poſtremo indicando hic quoque Melchioris Guillandini, in Academia Regiomontana quondam Profeſſoris, eruditus *de Papyro* Commentarius, quem circa præſentem materiam evolvere & percurrere, utilis foret pariter ac jucundus labor.

Chartæ noſtræ antiquitas.

Melch. Guillandini de Papyro Commentarius.

LXVIII.

Naturæ pictricis documenta.

His tandem ſubjungimus Artem Pingendi atque ſcribendi, ſingularibus itidem auctam experimentis. Ad illam primum quod attinet; præeuntem hic habent Artifices ipſam Naturam, quæ in lapidibus, plantis & animalibus varias imagines tam affabre format & exprimit, ut nihil ſupra. Quorum Pictricis Naturæ ſpeciminum varia, eaque miranda præſto ſunt documenta, ut ab aliis, ita a P. Schotto quoque *Magiæ Univerſalis Part. I. Lib. IV. p. 181. ſeq.* collecta & annotata, ubi inter alia de Granadilla, quæ in Peruanis montibus ſponte naſcitur, memorat, quod florem habeat

Figura Paſſionis Chriſti in Granadilla expreſſæ.

habeat albæ roſæ perſimilem, in cujus foliis paſſionis Chriſti figuræ conſpiciuntur, a Poeta quodam his verſibus haud ineleganter deſcriptæ:

Pulcher in America moſcho redolentior eſt flos,
Qui gerit occiſi nobile ſtemma Dei.
Conſcia flagrorum croceo ſtat in orbe columna,
Circumſtant granis vulnera quina rubris
Cum clavis reſidet ſpinoſum in vertice ſertum,
Reſperſus violam pingit ubique cruor.
Viſitur in plantæ foliis penetrabile ferrum,
Sacrum quo fodit lancea dira latus.
Sed quæ vulnifici flores dant poma cadentes,
Ambroſius miſcet, nectareusque ſapor.
Portenti novitas, & conſona rebus imago
Adſtruit antiquam, clarificatque fidem.

Quæ paſſionis inſtrumenta in Lupi piſcis capite, figurari etiam vulgus perſuaſum habet. Huncque Naturæ conatum imitati homines, ita cum tempore excellere cœperunt, ut, ſi ita loqui fas eſt, ad divinas quaſi operationes accedere viderentur. Nonne enim vel tenui penicillo res quævis ab artis peritis repræſentantur ad vivum, tamque accurate & convenienter, ut in imaginibus animatorum præter vitam nihil ſæpe deſiderare poſsis? Teſtantur id inter antiquos Apellis, Zeuxidis & Parrhaſii deſcripta opera, notaque omnibus certamina; quibus affinia incomparabilium, magnæque artis imaginum exempla Mr. Perrault in Tractatu cui titulus. *Parallele des Anciens & des Modernes, en ce qui regarde les Arts & les Sciences, Part. I. p. 137. ſeq.* ex recentiori officina ſiſtit atque producit. Quæ cum oculis noſtris non ſine maxima admiratione ſubjiciantur, non veriti nonnulli, vocare Artem Pictoriam *Creatoris Imitatricem*, quod ſcilicet exiguo admodum apparatu egregia moliatur & efficiat. Eſtque adeo Mechanica-

Miranda Pictorum Veterum & Recentiorum opera.

rum omnium ſubtiliſſima & nobiliſſima; nam, judice Cardano „*Lib. XVII. de ſubtilitate*, quicquid Plaſtice aut Sculptura conatur, „mirabilius Pictura fingit, addit umbras & colores, & Opticen ſibi „jungit, novis etiam additis quibusdam inventionibus. Picto-„rem omnia neceſſe eſt ſcire, quoniam omnia imitatur. Eſt philoſophus, architectus & diſſectionis arbiter. C. A. du Fresnoy comparat in peculiari Carmine latino Artem Graphicam cum Poeſi, ita ſcribens:

Ars Graphica cum Poeſi comparata.

Pictura poëſis erit, ſimilisque poëſi
Sit pictura, refert par æmula quæque ſororem,
Alternantque vices & nomina: muta poëſis
Dicitur hæc, pictura loquens ſolet illa vocari.

Eſt equidem in eo differentia, quod, quemadmodum viſum delectat Pictura, ita Poeſis pro ſcopo habeat ut inſtruat; interim ſi Artifices, potius quam artem ipſam conſideres, utrorumque placendi magis, quam informandi ſtudium apparebit. Hinc fingunt falluntque Pictores & Poëtæ, illi decipiendo oculos, hi autem animum & intellectum; quo illud Flacci pertinet:

--- --- *Pictoribus atque Poëtis*
Qualibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas.

Pictor errans.

Pictorum tamen magna inprimis licentia, qui non ſignificandi quidem cauſa, ſed ad complementum & debitum ornamentum veras imagines ficta veſte induunt, quem ipſorum in Sacris commiſſum errorem publicis Diſſertationibus *Pictoris Errantis* titulo quidam correxerunt. Antiquioribus temporibus magna variaque artis hujus cultorum erant privilegia, inter quæ illud non poſtremum, quod *Profeſſores Picturæ* vocati, adjunctique Doctoribus Liberalium Artium: at hodie longe alia eorum conditio, ubi non niſi inter opifices referuntur; cui deſuetudini hæc aſſignan-

Pictores vocati olim Profeſſores picturæ.

aſſignanda cauſa, quod nobiliſſima ars defecerit multum, liqueritque fere animam. Idque non inde, quaſi priorum ſeculorum ingenia noſtris præſtiterint, ſed quod majora virtutibus præmia olim fuerint conſtituta, quibus deficientibus obtinet illud Ovidii V. Triſt. Eleg. XII.

Ars illa quare defecerit?

Nominis & famæ quondam fulgore trahebar,
Dum tulit antemnas aura ſecunda meas.
Non adeo eſt bene nunc, ut ſit mihi gloria curæ;
Si liceat, nulli cognitus eſſe velim.

Interim tamen non defuere etiam ſequiori ævo quos Roſcios in arte vocare poſſis, id quod probant exempla celebriorum Pictorum, in Gallia Brunii & Mignardi, in Belgio Vaneickiorum fratrum, qui olei in miſcendis & temperandis coloribus uſum primi excogitaſſe perhibentur, Theodori & Gualtheri Crabethiorum, Cornelii Goudani, Simonis Jacobi, Cornelii Viſſcheri, Damiani, Petri Pourbi, Cornelii Ketelii, &c. de quibus differentem vide Theod. Janſon. ab Almeloveen *in Amœnitatibus Theologico-philologicis p. 99.* His junge Quintinum Metſiis, qui Antverpiæ primum ferrariam exercuit, tractus vero amore cujusdam pictoris filiæ, quæ cum nubere ipſi nollet, quod faber eſſet non artifex, artem pictoriam addidicit, in eaque ita deinceps excelluit, ut Antverpiæ publicum ipſi erectum monumentum, quod ubi ad ædem B. Virginis ita conſignatum reperi, & in pugillares deſcripſi: *Quintino Metſiis incomparabili artis pictori admiratrix grataque poſteritas anno poſt obitum ſeculari 1629. poſuit.* Ultimo loco legitur ibi quoque hic verſus:

Pictores celebriores.

Quintinus Metſiis ex fabro factus excellens pictor.

Connubialis amor ex Mulcibre fecit Apellem,

Adjecit alter:

Et ſic factus homo, qui fuit ante Deus.

Cuique in ipſa etiam Germania noſtra ignota ſunt nomina Alb.

Dure-

Dureri, Vandyckii, Rubenii, Holbenii, qui ſiniſtra pinxiſſe dicitur, Cranachii, Oveni, & Eliæ Noſcii, quem ultimum ſequentem præcepta Dureri, *Durerum redivivum* nonnulli vocitarunt.

Franciſci Junii de Pictura Veterum libri tres.

Ad Picturam Veterum quod attinet, exſtat de ea elegans opus Franciſci Junii, F.F. in quo artis initium & progreſſus accurate traditur, cujus novæ editioni Roterodami Ann. 1694. in fol. impreſſæ ſubjunctus Catalogus pictorum, ſtatuariorum, cælatorum aliorumque artificum, & eorum, quæ in priſcis monumentis celebrantur, operum, ſecundum literarum ſeriem confectus & diſpoſitus. Cujusmodi Catalogus Pictorum, qui ab incunabulis totius artis ad noſtra usque tempora floruerunt, additus etiam legitur ſupra memorato Carmini C. A. du Fresnoy, quod a Guilielmo Dryden Anno 1695. anglice redditum, qui Auctor, referentibus Collectoribus Actorum Erudit. Lipſ. (ipſe enim Anglicam hanc du Fresnoy editionem non vidi) hiſtoriam pictorum veterum e Plinio, Junio & Carolo Dati ſe concinnaſſe fatetur: ubi vero ad Recentiores perventum, multorum vitas enarrat, quas ejus diligentiæ unice debemus, reliquas vero ex Georgii Vaſeri vitis Pictorum, & Joh. Petro Bellorio exhibet, ut & ex Ridolfi Mirabilibus artis, ex Caroli Cæſaris Malvaſiæ Felſina pictrice, Raphaelis Soprani vitis pictorum Genuenſium, Felibiani Dialogis de vitis pictorum, Sandrarti Academia artis pictoriæ, & ſimilis argumenti Tractatu Caroli a Mander, aliisque hujus generis ſcriptis.

Hiſtoria optimorum pictorum, tam inter veteres quam Recentiores.

Exilia Graphices initia.

Ita fecit ſibi acceſſionem Graphice, cujus initia ſi perpendimus, fuere ea ſatis exilia, dum ſcribente Æliano Var. Hiſtor. Lib. X. Cap. X. *cum ars pingendi ortum duceret, & quodammodo in lacte faſciisque verſaretur, adeo rudi & impolito ſtylo depinxerunt animantia, ut adſcribere ad ea neceſſe eſſet: hoc eſt bos, illud equus, iſtud arbor.* Sed de ipſa artis origine, & quis primus colores invenerit, aut penicillo pinxerit, vide differentem Polyd. Vergilium *Lib. II. Cap. XXIV.* &, quem modo allegavimus, Franc. Junium *in Catalogo Pictorum p. 233.*

§. LXIX.

§. LXIX.

Quis eſt qui non inaudiverit *de Opere Muſivo vel Moſaico?* Dixeris illud Picturæ peculiare genus, ſi eminus adſpicias; ſi vero geneſin ejus, materiam & conſtructionis modum ſedulo attendas, aliter judicabis. Non enim ex pigmentis, aqua aut oleo ſubactis conflatum eſt: ſed ex coagmentatis cæmento peculiari ac ſubtili lapillis plurimis diverſorum colorum, minimis, egregie politis, & redactis ad teſſularum minutiſſimarum formam. Totiusq; artificii hæc maxime eſt ſumma: 1. ut totum compoſitum obtineat ſuperficiem maxime æqualem, perinde ac ſi tabula continuæ ſuperficiei foret. 2. ut colorum ſpecies in iſtis teſſellis marmoreis ita ſibi reſpondeant, ne ex coagmentatione earum ullus reſultet contra artem pictoriam error, ſive quoad ductum linearum, certam imaginem exprimere debentium, ſive quoad colorum, quos jam dixi, ſpecies, gradus, luculas aut umbras: cujus generis incruſtationes pulcherrimas in Italia, alibique paſſim uſurpare oculis licet. Unde vero hæc *Muſivi vel Moſaici operis* appellatio? Buchnerus in Theſauro Fabri ſub primitivo *Muſa* derivat τὸ *Muſivum* a *Muſæo* i. e. concinno, nominatque talium operum artifices *Muſivarios*; aliis vero nata hæc vox videtur ex vocabulo *Amuſſis*, ut quaſi dicendum ſit *Opus Amuſſicatum vel Amuſſivum*, quia ad illud perfecte elaborandum *Amuſſis* requiritur. Ad inventionem Artis quod attinet, refert eam, annotante B. D. Jo. Dan. Majore *in Hadria Glorioſa*, Ludovicus Demontioſius in Commentario de Pictura ad tempora Claudii; quam deinceps Scriniarii conati ſunt imitari, compingendo in varias imagines, conglutinando appoſite, & complanando ſuperne ligna quævis colorata, ſive color eorum nativus ſit, ſive per peculiarem macerationem, aut alio quovis modo introductus: id quod Germani gewürffelte Arbeit (a teſſellis) vel eingelegte Arbeit (a commiſſuræ artificio) vocare ſolent. Ad extremum dum verſati ſumus circa Diagraphicen, commemoranda etiam, quæ exhibita eſt Anno MDCLXXXVI. Academiæ Phyſico-Mathema-

Muſivum vel Moſaicum opus refert picturam, nec tamen eſt pictura.

Unde ejus appellatio?

Artis inventio quoroferenda?

Cellii machina inſerviens transferendis in chartam picturis, quibusque, etiam a rei pictoriæ ignaris.

Scheineri & Pegelii inſtrumentum Pantographicum.

thematicæ Romanæ a Marco Antonio Cellio nova machina, inſerviens transferendis in chartam picturis quibusque, etiam a rei pictoriæ ignaris, ope cameræ obſcuræ portatilis. Quod inventum non plane novum, cum ſimilem machinam inſignis Mathematicus Chriſtophor. Scheinerus, ſingulari libro jam expreſſerit, & ante eum obtulerit quoque dives Promus noſter Magnus Pegelius (de cujus inventis & promiſſis quid ſit judicandum, *in ſpecimine IV. Quæſtionum* Roſtochii ſub præſidio D. Jo. Erneſti Schaperi A. 1698. edito, florentiſſimus Juvenis Erneſtus Henricus Fecht erudite proponit & inquirit) in Theſauro pag. 168. vocans illam *Inſtrumentum Pantographicum, ſeu holographicum, quod praxi facili, jucunda & utili ſequentia perficit. Data delineatione ſeu pictura quævis, ut ſunt tabulæ Geographicæ, ſeu univerſales ſeu particulares, tabulæ item ſidereæ, urbium ſimiliter, arcium & ædificiorum quorumcunque deſignationes & demum deſcriptiones, & picturæ quævis: hæc inquam omnia immediate in charta ductu continuo manuque libera, & qua ſimul corrigere inter pingendum, quæ voles, poteris, depinges tanta celeritate, quanta manum ſeu punctum aliquod ſic liberum ſuper deſcriptione data promovere potes, altero quodam puncto item ſic libero, interim in charta munda cui plane incumbit per ſe ſcribente. Omniaque integre & ſimul in chartam transfers, nec, ut laborioſe, tardiſſime & imperfecte ſolent, in punctis ſolis & particulis te macerabis. Neque tantum magnitudine æquali, verum etiam minori, majori & proportione quavis, imo in quacunque velis optica perſpectiva ſeu degradatione hæc perficies, & e contra. Sic etiam tabularum & aliarum delineationum formam in ſpeciem commutabis diverſam, & ex picturis, ut voles, monſtra efficies & transformationes varias, & e converſo. Quævis etiam quando libuerit indirecte ſeu facie verſa deſcribes, velut metallis aut ſigno (ut poſt directe exprimantur) inſculpi ſolent. Et vice verſa ex converſis directa formabis. Quin & delineationum quarumcunque exemplaria permulta uno eodemque tempore & ductu conformabis. Prædicta hæc omnia ad res*

quaſ-

quaſcunque ſeu remotas, ſeu propinquas viſibiles transfers adhibendis inſuper adhibitis: quæ corpora ſic quoque depingere, ut voles, varie poteris. Licet idem aliis item mediis peculiaribus peragi valeat. Hucusque Pegelius de facili ac compendioſa pingendi arte, in quam cum non incumbant omnes, ſcribendi autem exercitium cuivis non modo utile ſit, ſed ſumme neceſſarium, diſpiciendum etiam quæ hoc in genere aperta ſint arcana? A literis quidem hic dependent omnia, quarum uſu res notatu dignæ ab oblivione vindicantur, æternitatique mandantur & committuntur, in quarum primo Inventore, cum is ſonos vocum, qui infiniti videbantur, exiguis numero notis concluſerit & terminaverit, admirari incomparabilem ingenii vim prudens arbiter neceſſe habet: id quod inter alios probe perpendit Theodorus Bibliander, qui in egregio opuſculo *de communi ratione Linguarum* integra Diſſertatione oſtendit, quantum miraculum ſit Literarum inventio, dum ſcilicet ex paucis characteribus tot vocabulorum millia conficiuntur. Unde etiam perſuaſum multis, exemplum nobiliſſimæ rei a ſancta gente manaſſe ad reliquos mortales; quo autem potiſſimum tempore, dubitant hærentque. Sunt qui literas mundo coævas faciunt, tribuuntque inventionis gloriam vel ipſi Adamo, vel ſaltem, qui ante diluvium vixêre, Patribus, quorum argumenta atque Alphabeta Thom. Bangius *in Cœlo Orientis & priſci mundi* annotavit. Qui e contrario ad propiora Secula reſpiciunt, provocant ad Moſen, quem primi omnino libri Scriptorem fuiſſe defendunt, & accepiſſe artem ſcribendi ab ipſo æterno Dei verbo, ejusque prototypo exemplari Legis duarum tabularum: exſtitiſſe enim literas ante illas, quas ὁ λόγος τρισμέγιστος in duabus tabulis manu ſua exaravit, nullo argumento evidenti demonſtrari poſſe exiſtimant. Verum hæc ſententia infringitur ab aliis, quod *Exod. XVII, 14.* ipſe Deus, priusquam traderentur tabulæ Decalogi, Moſi præcepit, ut injurias Amalecitarum in librum conſignaret; qui etiam *Lib. eod. Cap. XXIV, 4.* verba Jehovæ omnia excepiſſe legitur,

Literarum inventio magnū miraculum.

Earundem antiquitas.

idque priusquam adſcenderet in montem accepturus primas tabulas, de quibus *Exod. XXXI, 18.* Ubi cum παρέλκυσις quædam hiſtorica fingi poſſe a quibusdam judicetur, in quem, quæſo, finem Lex in tabulis lapideis inſcripta fuiſſet, ſi ante Legem latam literæ nondum cognitæ? Sane ignotorum characterum nullus plane uſus, cenſendusque Moſes didiciſſe jam olim in Ægypto literas, cum, ut habent *Acta Apoſt. VII, 22.* in omni ſapientia Ægyptiorum erudiretur. Si itaque in re dubia facere licet conjecturam, colligunt nonnulli ex *Geneſ. XLI, 49.* Joſephi tempore poſita jam fuiſſe rudimenta literarum pariter ac numerorum, quos Zifras hodie vocamus. Nam teſte ipſo Moſe l. c. numerus frumenti a Joſepho collecti in tantam molem excrevit, *ut ceſſaverit* לספר *ad numerandum:* at radicem ספר non numerorum modo, ſed & literarum notare ſcriptionem, Philologi evincunt. Hinc non defeciſſe numeros volunt (quibus etiam ultrá arenam maris adſcendere licet ex computo Archimedis) ſed papyrum, vel alia in quibus eo tempore ſcribi ſolitum. Quemadmodum vero nihil inchoatum ſimul & perfectum, ita etiam Literarum arcanum ſua habuit incrementa, id quod vel de Græcis conſtat, de quarum aucto ſenſim numero Joh. Tzetzes *in Palamed. Hiſt. Chil. V. verſ. 804. ſeq.* ita ſcribit:

Græcarum literarum auctus ſenſim numerus.

„Palamedes filius Nauplii atque Clymenes.
„Dicitur paſſim apud Græcos inventor literarum,
„Literarum autem ſedecim. Octo autem aliæ
„Poſtea inventæ ſunt; a Simonide
„*Eta* dico atque *Omega*, quas etiam longas vocamus;
„Ab Epicharmo duplices: *Zeta, Xi & Pſi.*
„A Mileſio Cadmo tres adſpiratæ,
„*Theta* dico & *Phi*, ſimulque & *Chi.*
„Et octo quidem vere ab his tribus inventæ ſunt.
„Alias autem ſedecim non celabo te
„Non Palamedes invenit, non ſane igitur neque Phœnix,

„Non

„Non Cadmus, neque Mercurius qui erat ex Arcadia,
„Coætanei exiſtentes utique tempore:
„*Sederant*, ut Tzetzes tibi oſtendit, *etiam ante Cadmum.*

Quid dicam de Numerorum viciſſitudine & commutatione, quorum variationem Manutius *in Commentariis in Epiſtolas Ciceronis* fuſe lateque propoſuit & explicavit. Hoc loco miſſis illis, indicanda ſaltem paucis priſca per geſtus manuum numerandi ratio, quam Beda, vir omni eruditionis genere inſigniter inſtru„ctus his verbis enarrat: Cum dicis unum, inquit, minimum in „*Leva* digitum inflectens in medium palmæ figes: cum dicis „duo, ſecundum a minimo inflexum ibidem impones: cum di„cis tria, tertium ſimiliter inflectes: cum dicis quatuor, itidem „minimum levabis: cum dicis quinque, ſecundum a minimo „ſimiliter eriges: cum dicis ſex, tertium nihil ominus levabis, „eo ſolo, qui Medicus appellatur, in medio, palmæ fixo: cum di„cis ſeptem, ſupra palmæ radicem, cœteris interim levatis im„pones: juxta quem, cum dicis octo, Medicum: cum dicis no„vem, medium e regione compones: cum dicis decem, unguem „indicis in medio figes articulo pollicis: cum dicis 20. ſummita„tem medii digiti inter nodos pollicis & indicis arcte figes: cum „dicis 30. ungues indicis & pollicis blando conjunges amplexu: „cum dicis 40. interiora pollicis lateri vel dorſo indicis ſuperdu„ces, ambobus duntaxat erectis: cum dicis 50. pollicem exteri„ore articulo, inſtar Græcæ literæ Gamma, curvatim ad palmam „inclinabis: cum dicis 60. pollicem ut ſupra curvatim indice cir„cumflexo diligenter a fronte præcinges: cum dicis 70. indicem „ut ſupra flexum, pollice in longum tenſo implebis, ungue dun„taxat illius erecto trans medium indicis articulum: cum dicis „80. indicem ut ſupra circumflexum pollice in longum extenſo „implebis, ungue videlicet illius in medio indicis articulo fixo: „cum dicis 90. indicis inflexi unguem, radici pollicis erecti con„figes. Centum vero in *Dextra* quomodo in *Siniſtra* 10. facies. „200. in dextra, quomodo in ſiniſtra 20. 2000. in dextra quomo-

Numerorum viciſſitudo & commutatio.

Priſca per geſtus mannum numerandi ratio.

,,do 2. in læva &c. usque ad 9000. Porro 10000. cum dicis, *Læ-*
,,*vam* in medio pectoris ſupinam appones, digitis tantum in cœ-
,,lum erectis: 20000. cum dicis, eandem pectori expanſam, late
,,ſuperpones: 30000. eadem prona, ſed erecta, pollicem cartila-
,,gini medii pectoris immittes: 40000. cum dicis, eandem in
,,umbilico erectam ſupinabis: 50000. cum dicis, ejusdem pro-
,,næ, ſed erectæ pollicem umbilico impones: 60000. eadem pro-
,,na femur lævum deſuper comprehendes: 70000. cum dicis, e-
,,andem ſupinam femori ſuperimpones: 80000. cum dicis, ean-
,,dem pronam femori ſuperpones: 90000. eadem lumbos com-
,,prehendes, pollice ad ima verſo. At vero 100000. 200000.
,,usque ad 900000. eodem, modo quo dixmus, in dextra corpo-
,,ris ordine completis. 1000000. cum dicis, ambabus ſibi mani-
,,bus conſertis, invicem digitos implicabis. Hactenus Beda, ex quo facile erit intelligere illud Juvenalis Satyr. X.

Felix nimirum, qui per tot ſecula mortem
Diſtulit, atque ſuos jam Dextra *computat annos.*

§. LXX.

Quæ Veterum Scriptura?

Quantum ad ipſam Scripturam, quæ mireris apud veteres pauca invenies. Nam, teſte Strabone, ſcribere illi ſunt ſoliti primum in cinere, deinde in corticibus & foliis arborum, poſtea in lapidibus ac laminis plumbeis, tandemque in membranis Pergami repertis & papyro. Ac prout variabat modus exarandi, ita & inſtrumenta. In cinere quippe ſcribebant digito, in corticibus ſculpebant cultro, in plumbo & lapidibus ſtylo ferreo, in foliis pingebant penicillo, in membranis canna, pennisque in papyro. Liquor quo ſcribebant initio erat ſapia, quo minus apto deprehenſo, præparabatur alius vel ex ſucco mororum, vel ex fuligine caminorum, ex rubrica, minio, ac poſtremo, quo nos hodieque utimur atramento, ex galla, gummi & vitriolo. Videatur de his Pet. Maria Caneparius, Cremenſis Italus, in Libro *de Atramentis & Vitriolis*, Anno 1619 edito. Cui uſitato atque pervul-

pervulgato ſcribendi modo adinventa a quibusdam ars pingendi literas ſine atramento, ubi pede leporino, vel quacunque alia ratione impingi diligenter ſolet chartæ, pulviſculis ſuperfluis abactis, pulvis compoſitus e tribus particulis *Vitrioli* calcinati, duabus *Gallarum*, & una *Gummi Arabici*. Quæ mixtura atramentaria poros papyri ita replet, ut calamus purus immerſus aquæ, cereviſiæ aut cuicunque liquori, ductusque ſuper charta, particulis liquoris aqueis Sal vitriolatum diſſolventibus, atque particulis *Gallarum* ſeſe inſinuantibus, literis nigris præparatam papyrum confeſtim tingat; quo de aliisque hujus commatis experimentis Rob. Boylius in Exercitationibus *de utilitate Philoſophiæ Naturalis Experimentalis p.* 467. *&* 468. legi poteſt. Noviſſime inventum quoque *Atramentum* quoddam *Sympatheticum*, ex duobus liquoribus compoſitum, cujus, referentibus *Collectaneis Chymicis Leydenſibus Cap. LXXVIII.p.*97. hic eſt uſus: Quæcunque liquore primo exarantur, non apparebunt, niſi ſecundus ſit admotus. Qui ſi admoveatur, pedetentim nigreſcit conſcriptum, etiamſi corpus aliquod interponatur, verbi gratia liber vel modice craſſus, ita ut charta conſcripta ſuperius, & alia altero liquore madefacta inferius ponatur. Ipſa vero atramenti confectio l. c. ita præſcribitur.

Ars ſcribendi ſine atramento.

Atramentum Sympatheticum.

Liquor primus.

Recip. Lithargyr. Solis. ℥. j.
Aceti deſtillat. ℥. iij.

Coq. parumper, donec Acetum deſtillatum dulceſcat. Deinde filtretur, & liquor ſervetur uſui.

Secundus.

Recip. Auripigment. ℥. j.
Calcis vivæ, circiter, ℥. ij.

Coq. optime ſimul, donec ſubviridem colorem liquor acquirat; qui dein filtrandus, & uſui ſervandus.

Tachygraphia. Idemque uſus & crebra exercitatio introduxit quoque *Tachygraphiam* ſeu artem, qua inter ſcribendum manus ſequitur celeritatem dictantis linguæ, vel ut Poeta rem exprimit, qua quis

- - linguam ſuperat curſumque loquentis,
Excipiens longas nova per Compendia voces.

Scriptionis compendia a quo excogitata? Ea excogitata quondam, ut multi volunt, a Tirone, Ciceronis liberto, *Siglæ* vocabantur, vel *notæ Tironianæ*, quæ ad quinque millia productæ & multiplicatæ, integrarum vocum erant ſigna, quorum indicem *in Volum. Inſcript. Roman.* Janus Gruterus, aliumque in ſplendido opere *de Re Diplomatica* doctiſſimus Mabillon exhibuerunt. Dio Caſſius *Hiſtor. Rom. Lib. LV.* de harum notarum origine ita ſcribit: *Mæcenas primus ad celeritatem ſcribendi Notas quaſdam excogitavit literarum, quam rem Aquilæ liberti miniſterio multos docuit.* Iſtuc quicquid eſt, ſive Mæcenas aliquis, ſive Tiro ſeu alius quiſpiam Notas introduxit, fuere eæ frequenter adhibitæ, donec cum ſerendis litibus dare occaſionem viderentur, ac diſſenſiones inde orirentur, lege cautum, ut ne hæc ſcribendi ratio amplius uſurparetur. Noſtro ævo ad ſcriptionis compendium multum conferunt notæ hieroglyphicæ, characteres Medicorum, Mathematicorum & ICtorum, nec non Inſignia Gentilitia tam antiqua, quam nova, quorum cæterorumque adminiculorum beneficio obtinet de peritis illud Martialis:

Currant verba licet, manus eſt velocior illis,
Nondum lingua ſuum, dextra peregit opus.

Hocque artificium inter Anglos Jo. Willis peculiari libello, Londini An. 1628. edito, cui titulus: *Art of short writting by ſpelling charactery* clare deſcripſit, quorum aliqui excellunt etiam in utiliſſima pariter atque jucundiſſima *Arte Steganographica*, quam iis magiſtris, cum degerem ibi locorum, non ſine magna delectatione ipſe quoque didici. Exercuerunt illam quidem, ut conſtat ex A. Gellii *Noct. Attic. Lib. XVII. Cap. IX.* etiam Veteres, ſed longe alia ratione, dum haud edito hic magno ingenii ſpecimine,

Ars Steganographica.

de

de compacto ſaltem egerunt, quæque ſcripſerant intelligere non potuerunt, niſi inter habentes commercium literarum prius conveniſſet. Hodie vero ſolvi poſſunt ſine ulla pacti formula breviſſimo tempore, minorique, quam alter impendit fingendo ſibi alphabetum cura, in omnibus linguis, præſertim Latina, Germanica, Gallica, Italica, & Anglica epiſtolæ, a peregrino etiam, nobisque haud viſo quibuscunque characteribus incognitis exaratæ, ſeu illi ſint notæ arithmeticæ, ſeu chemicæ, ſeu aſtronomicæ, ſeu muſicæ certis lineis inſertæ, ſuoque diſtinctæ valore. Sed alia occaſione de vero fundamento & principiis hujus Arcani, pauciſſimis cogniti plura, quo ipſo præſens Opus *de Inventis Nov-Antiquis* obſignamus, atque ita curioſiſſimi Seculi XVII. honori ac meritis juſta ſolvimus, cujus experimenta plurima ad legem exacta, omnibusque fere numeris abſoluta ſapientiſſimi Regis effatum *Eccleſiaſt. I. 9.*

NIHIL EST SUB SOLE NOVUM,

in memoriam nobis revocant, ſuoque modo confirmant & illuſtrant.

F I N I S.

ADDITAMENTUM

Ad Pag. 155. ubi de Brutorum agitur Senſibus.

Sunt qui, quod attinet ad bruta animalia excedunt, & Rationem ipſis adſcribunt, in qua ſententia eſt Hieronymus Rorarius, Ablegatus Pontificius in ſcripto cui titulus: *Quod Animalia bruta ratione utantur melius Homine.* In eo p. m. 14. diſerte pronunciat, Rationem ſæpe melius in belluis, quam in hominibus reperiri, nihilque prorſus nobis ineſſe, quod non iisdem natura largita

Hieron. Rorarii ſcriptum. Quod Animalia bruta ratione utantur melius Homine.

„largita ſit, non quidem univerſa ſingulis, nam neque nobis o-
Canis muſicus. „mnia. Quod argumentum ut confirmet, plurima conquirit exempla, Rationis, ut vult, indicia, inter quæ illud de Cane non poſtremum, quem circitor quidam introduxit, qui per rotas exilire, variosque motus ad nomina peragere didicerat. Illud, pergit Rorarius p. 12. ſingulare, quod cum circitor e ſinu libellum extraheret muſicis notis depictum, Canis ad genua exiliens canentem ſectabatur, voce nunc acuta, nunc gravi, modo continuato ſpiritu in longum tracta, modo inflexo variata. Hæc, addit tandem, ſpectantibus riſum, mihi ſtuporem inducebant. Qui ipſe Auctor poſtquam evincere anniſus eſt, pollere belluas ingenio, memoria vigere, diſcendi deſiderio accendi, & noſtras inprimis voces imitandi, confirmat p. 80. vera eſſe, quæ de Apol-
Paſſer aves ad cibum invitans. lonio Tyaneo traduntur. Eo videlicet cum diſcipulis in pomœrio ambulante, advolaſſe Paſſerem, ſolitaque garrulitate aliis paſſeribus quidpiam nunciaſſe, repetito mox volatu, ſequentibus illis abiiſſe. Converſum ad diſcipulos Apollonium dixiſſe, cecidiſſe aſinum, qui milium deferret, ruptoque ſacco prorupiſſe milium, idcirco aves ad cibum invitatas; iviſſe diſcipulos, & rem non ſecus quam Apollonius dixerat, inveniſſe. Denique
Num brutis animalibus Dei concedenda cognitio? objicienti Cardinali Bernardo Cleſio, cum quo ipſi ſermo: *Si rationis intellectum brutis animalibus largiris, quid obſtat, quin (quod Plutarchus dubitat) etiam Dei cognitionem concedas*, reſpondet Rorarius p. 103. diſtinguendo inter τὸ ſentire & agnoſcere. *Non agnoſcunt*, inquit, *Deum animalia bruta: at ſentiunt eſſe & contremiſcunt, eique benedicere trium puerorum cantico jubentur; cui ſententiæ ſic aſtipulor, ut doctiorum opinionem ſequar.* &c. Hæc ex libello Rorarii, qui non verſatur in omnium manibus, adduxiſſe ſufficiat.

(o)

MEN-

MENDA TYPOGRAPHICA GRAVIORA,

quæ per Auctoris irrepſere abſentiam, correcta & ſublata.

PAg. 2. lin.3. pro paſiacompſen lege *paſicompſen*. p. 11. in marg. pro Veteribus lege *a Vetcribus*. p.15. lin.23. pro tum lege *tam*. p. 19. lin. 1. pro enim vero lege *enim*. p.46. l.31. pro addit leg. *edidit*. p.55. l.6. pro poremo leg. *poſtremo*. ibid. lin. ult. pro vexerat leg. *evexerat*. pag.58.l.6. pro tradit lege *multa tradunt*. p.60. l.4. pro ſcrutore lege *ſcrutatori*. p.72. lin.8. pro plantani leg. *platani*. p.79. l.14. pro lectionem leg. *lectione*. p.84. l.28. pro p.m.2. leg. *p.m. 21*. p.85. l.22. poſt vocem devoit deleantur: pag.88. & 89. pro Alfredus leg. *Ælfredus*. p.89. l.19. pro Giſeberti leg. *Giſelberti*. p. 96. l. 2. pro annotationibus leg. *annotationibusq;*. pag. 99. l. 14. pro B. Merula leg. *P. Merula*.. p. 102. l.5. pro Bailletto leg. *Bailleto*. p. 106. l.15. pro pos leg. *pas*. pag.117. lin.16. pro duorum leg. *duarum*. p. 118. l. 15. pro oculari lege *oculata*. p. 123. l. 32. pro quæ epiſtola leg. *epiſtolam quæ*. p. 124. lin. ult. pro longue lege *tongue*. p. 139. l. 11. pro aliquandi leg. *aliquandiu*. p. 178. lin. 31. pro præſeferentia leg. *præferentia*. p. 195. lin. 13. pro nominis leg. *hominis*. ibid. l. 14. pro Epicurei lege *Epicuri*. p. 203. l. 9. pro hususque leg. *hucusq;* ibid. l.23. pro ſocialitatem leg. *inſocialitate*. p.212. lin. 11. pro Omeſius leg. *Omeiſius*. ibid. l. 31. pro ſedunda lege *ſecunda*. p. 214. lin. 17. pro Sabbathi leg. *Sabbati*. p.222. l.31. pro pertinet leg. *referri etiam aliquo modo poſſet*. p. 225. in marg. pro Practica lege *Profeſſio in Medicina Practica*. p. 226. l. 31. pro docenti lege *decenti*. p.227. l.14. pro Veteribut lege *Veteribus*. ibid. in marg. pro parritiæ lege *partes*. p. 238. lin.21. pro viriorum leg. *vitiorum*. p.258. l. 14. pro ſuuum leg. ſuum. p. 266. lin. 19. pro Salvorum leg. *Slavorum*. pag. 272. lin 16. pro Præfal. leg. *Præfat*. Ibid. l. 19. vox *Illa* deleatur. p.276. l.17. pro Soltquellenſi leg. *Soltquellenſis*. p. 288. l. 21. pro inſuſurrit leg. *inſuſurrat*. ibid. in marg pro dololatria leg. *idololatria*. p. 294. l. 29. pro Puffendorfio leg. *Pufendorfio*. p. 298. in marg. pro medicinarum leg. *medicinam*. p. 308. l.10. pro analogia leg. *Anglia*. p. 311. in marg. pro Chirgonis leg. *Chironis*. ibid. l.10. pro ſubjunit leg. *ſubjungit*. p. 328. in marg. pro adhunc leg. *adhuc*. p. 329. in marg. pro conſpicienda leg. *conſpiciendam*. p. 334. in marg. pro chemica lege *chemia*. p. 337. l.28. vox *figmento* deleatur. p.343 l.29. partic. *&* deleatur. p.344. l.22. pro ſcripſit leg. *ſcripſit*. p.390. l. 17. pro nominant leg. *nominat*. p.391. l.18. pro illa lege *illæ*. p.306.

Hhh hh 2 lin.

lin. 12. pro inprimit leg. *imprimit.* p.397. l.23. pro Sapphyrio leg *Sapphiro.* p. 402. l.19. pro cahinnum lege *cachinnum.* p.407. l.10. pro æmuletum leg. *amuletum.* pag. 413. in marg. pro eſt hæreditarium lege *& hereditarium.* p.414. l.12. pro ſribens leg. *ſcribens.* ibid. l. ult. pro DE lege *TE.* p. 416. l.21. pro Bellovacenſis leg. *Bellovacenſis.* p. 418. l. ult. pro own leg. *own.* pag. 420. in marg. pro Marculſi leg *Marculſi.* ibid. lin. 29 pro Remis lege *quod eſt Remis.* & pro proficiſcitur lege *proficiſcuntur* pag 423. in marg. pro ſamandis leg. *ſanandis.* p. 426. l.7. pro creptu leg. *crepitu.* p.429. lin.16. pro Quem leg. *Quam.* p. 431. in marg. pro deus leg *dens.* p 445. in marg pro cibariæ leg. *Rei cibariæ.* p. 447. l.29. pro Athenum leg. Ahenum. pag. 453. l.31. pro Erem leg. *Entis.* ibid. l. ult. pro depicatam leg. *depictam.* p. 455. l.20. Villagano leg *Villagagno.* p. 480. l.13. pro triſyllabas leg. *triſyllabos.* p.482. l.30. pro longiore leg. *longiore tenpore.* p.484. l.28. pro tum leg. *tam.* p 488. l. ult. & in marg pro hebitudini leg. *hebetudini.* p. 492 l.12. pro Celidonia leg. *Chelidonia.* ibid. l.29. pro & Nuckius leg. *Cl. Nuckius.* p.496. l.15. pro Bartholina leg *Bartholiniana.* p. 508. l.26. poſt vocem *reliquit* hæc ponantur: *paucos tantum errores explicavit.* p.510. l. 3. poſt vocem *conſectantur* ponatur particula *atque.* p.512. l.15. pro vacant leg. *vocant.* p.517. lin. 9. pro figens lege *fingens.* pag 518. lin.30. pro virtus lege *virtutem.* pag. 519. lin. 21. pro vindicaſſe lege *vindicaſſe.* pag. 520. lin. 20. pro enim lege *cum.* pag. 521. in marg. pro Tychole lege *Tycho.* pag. 522 lin 26. pro inſula lege *in Inſula.* pag. 523. lin. 12. pro quæ lege *qua.* pag. 524. lin. 3. pro diſtiplinas lege *diſciplinas.* ibid. l. 29. pro quidam lege *quidem.* pag. 525. lin. 31. pro adſcribant leg. *adſcribunt.* pag 536. in marg pro & Schyrlæo lege *cum Schyrlæo.* pag. 539. lin. 4 pro Kircherianæ lege *Kirchiana.* pag. 545. lin. 10 pro ea lege *ex.* pag. 558. lin. 15. pro habeant lege *habebant.* pag. 573. lin. 23. pro negotiæ lege *negotia.* & pro eſſa lege *eſſe.* pag. 576. lin. 20. pro Biſolido lege *Biſſolido.* pag. 578. in marg. pro ſimulat lege *ſimulat.* pag. 583. lin. 31. pro Stachioſcopia lege *Stachyoſcopia.* pag. 584. lin. 8. pro provulgata lege *pervulgatam.* pag 586. lin. 27. pro ex aſtrorum lege *ex aſtrorumque.* pag. 595 lin. 2. pro literis lege *liberis.* pag. 596. lin. 25. pro eadem lege *eodem.* pag. 601. lin. 15 pro Zonoras lege *Zonaras.* pag. 614. lin. 29 pro nnmerum leg. *numerum.* pag 619. lin. 15. poſt vocem crederetur) ponantur hæc verba: *ſex illas ſyllabas.* pag 622. lin. 27. Pro qood lege *quod.* pag. 624. in marg. pro Thermemotri lege *Thermometri.* pag. 646. lin. 12. pro æd lege *ad.* pag. 663. lin. 19. pro Tacitus leg.

ut

ut Tacitus. pag. 674. lin. 32. pro Gœrcenſi lege *Gœrceſi.* pag. 682. lin. 17. pro inſula lege *in inſula.* pag. 684. lin. 10. pro ἀνταζονα lege *ανταζονα.* pag 689. lin. 25. pro artificium lege *artiſicum.* p. 69 . lin. 19 pro muſculis lege *muſculus.* pag 701. lin. 24 poſt vocem Scriptore lege *pater.* pag. 704. lin. 21. pro fil um lege *filum.* pag. 708. lin. ult. pro Hæc lege *Hæ.* pag. 750. lin. 17. pro Heidebergæ lege *Heidelbergæ.* pag. 755. lin. 1. pro Probi lege *Probl.* pag. 766. lin. ult. pro & VII. lege *§. VII.* pag 769. lin 15. pro quandoque lege *quantoque.* pag. 773. lin. 8. pro quæ lege *que.* & lin. 9. pro tenue audit an lege *tenu au dit an.* pag. 777. lin. 11. pro tenui lege *tenuis.* pag. 795. lin. 15. pro ſtat lege *ſat.*

Extremo literas vocum quarundam primas majuſculas ſine cauſa ita expreſſas, cum literis minoribus commutare, & commata ex abundanti addita delere L. B. haud gravabitur.

INDEX I. AUCTORUM,
quorum ſcripta, dicta & facta recenſentur, illuſtrantur, laudantur vel caſtigantur.

A

ÆLfredi Regis Carmina 88
Æſopi Apologi 168
Accurſius. Ejus ſtudio Corpus Gloſſatum debemus 274
Adamus num fuerit chemicus 335
Agrippa (Henr. Corn.) Ejus de medicamentis judicium 418
num atri canis indutum forma Dæmonem circumduxerit? 583
Agrippina Claudium lento veneno necare decrevit 485
Alberti (Valentin.) Ejus circa fundamentum J.N. hypotheſis 204
Ejusd. Delineatio S.B. humani ſecundum hypotheſin Philoſophiæ Chriſtianæ 241
Alberti Magni caput fictile 694
variorum de illo judicia ibid.
Ejusd. convivium magicum. 580 ſeq.
Albinus (Bernh.) Ejus de Tarantismo diſſertatio 411
Alciatus (Andreas) Juris diſciplinam barbaro dicendi genere involutam, priſtino reſtituere nitori primus omnium conatus eſt. 180
Alexandri Magni cornu, quo convocavit exercitum 608
Aligerus (Dantes) Ejus Poëmata Italica 86
ab *Almeloveen* (Th. Janſ.) Ejus Inventa Nov-antiqua 299
Ejusd. rerum inventarum Onomaſticon 301
Alſtedius in locum ſignorum cœleſtium Gentilium nomina Apoſtolorum, aliorumque Sanctorum ſubſtituit 540
Amerpol (Jo.) Ejus Carteſius Moſaizans 144. 145
Americus Veſputius in continentem Americæ primus ex Europæis penetravit 672
Amman (Jo. Conr.) Ejus ſcriptum, cui titulus: Surdus loquens, ſive Methodus, qua qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere poſſit. 613
ante eum alii quoque ſimilem ingreſſi viam ibid.
Andreæ (Tobias) Ejus bilanx exacta Bilſianæ & Claudérianæ balſamationis 365
ab eodem correcta & perfectior reddita Bilſii balſamatio 366
Anonymus auctor libri: Philoſophia Scripturæ interpres 46
Anonymi Galli ſcriptum de Actione Oratoria 75
- - Hiſtoire Poetique de la guerre nouvellement declarée entre les Anciens & les Modernes 92

- - An

- - An examen of the way of teaching the latin tonge to little childern by uſe alone 124
Galli cujuſdam ſcriptum, cui titulus: Iter per mundum Carteſii 160.ſeq.
Anonymi opus, cui titulus: les Loix civiles dans leur ordre naturel. 295
- - Non-Entia Chemica 344
- - Traité des moyens de rendre les rivieres navigables 664
- - Libellus, cui titulus: Holtzſpar-Kunſt 712
Apiani (Petri) Torquetum 553
Apollonius Tyaneus Magus 580
Aponenſis (Petri) Amuleta Taliſmanica 399
Aquinas (Thomas) Ariſtotelis mentem ubique fere feliciter aſſecutus eſt 178
Archimedes primus quæſivit Quadraturam Circuli 514
ejus Sphæra 693
ejus modus, quo invenit miſturam argenti in aurea corona 709
ejus ſpeculum cauſticum 730
ejus tormenta bellica 740
Archytæ columba lignea volans 640
Ariſtarchus Samius primus illam de motu Terræ ſententiam ſcripto complexus eſt 519
Ariſtippus Cyreniacus. Ei debet natales ſuos ſpurciſſimum de voluptatibus corporis dogma. 196
Ariſtoteles.
Ariſtotelicæ Logicæ ſcopus 8
Ariſtotelica Philoſophiæ partitio 13
in Ariſtotelis Organon iniquæ animadverſiones 17
ad eaſdem reſponſio, Organique Ariſtotelici defenſio 18
Ariſtotelis librorum mala fata 19
Ariſtotelici Organi præcepta a Commentariis diſcernenda 20
in eo num nimia prolixitas, ſtylusque obſcurus 20.21
Ariſtoteles Logici Syſtematis inventor 35
ejus librorum Metaphyſicorum diviſio, ordo atque ſumma 42.ſeq.
Ariſtoteles an ex Salomonis & aliorum Hebræorum ſcriptis hauſerit ſapientiam ſuam 60
eſt divis adſcriptus ibid.
de ejus ſcriptis Phyſicis Verulamii judicium ibid.
primus eſt, qui docuit artem ornate dicendi 73
Librorum ejus ad Theodecten ſeries &c. 73.74
num Ariſtotelis ſit Rhetorica ad Alexandrum 74
Ariſtotelici & Carteſiani principii amica collatio 159
Ariſtoteles Philoſophiam in ordinem redegit 171
Ejus libri morales 172
ab ipſo Ariſtotele num ſcripti libri ad Nicomachum ibid.
in Moralibus labores omnes non exhauſit 176
in

in ejus Philoſophia Practica deſiderata . 176. ſeq.
Ariſtoteles a Grotio laudatus & adhibitus 180
Ej. libri Rhetor. omisſis cauſarum civilium judiciis, criminalium cauſarum judicia tantum declarant 256
an fuerit Chemicus 341
ei jam cognita in ovo generatio 347
ejus ætate non fuit in uſu humani corporis anatome 349
Arnoldus Jeſuita novam diſputandi artem profeſſus eſt 40
Aſellii vaſa chylifera 500
Attilio Regulo Carthaginenſes venenum dederunt, quod mortem in diem proferret 486
Augenii (Horatii) de aquæ calidæ frigidæque in conviviis uſu conjectura 448
d'Aviano (P. Marcus) Ejus curationes 421
Avicenna ſacchari cocturam invenit, idemq; in uſum deduxit Casſiam fiſtularem, Rheubarbarum, Tamarindos &c. 438
ei jam cogniti ductus ſalivales. 499
Aymari, ab eo editum ſingulare virgulæ divinæ ſpecimen 777
ejus impoſtura 778. 779

B.

B*Aco* (Rogerius) in eo non obſcura artis memoriæ veſtigia reperta 138
ab eo expreſſa Talismata 399
ei jam cognita Teleſcopia 517
ejus de curru velifero & arte volandi contemplationes 640
Vide præterea varia Baconis conſilia & inventa. 653. 658. 705. 719. 746
Baglivi (Georg.) de Tarantula Diſſertatio 408
Ejusd. de Praxi Medica ad priſcam obſervandi rationem revocanda Liber 504. ſeq.
Baifius (Jo. Ant.) celebris Poeta Gallus 101
Balde (Jacob.) Ejus contra abuſum Tabaci ſatyra 456
Baldi (Bernald.) Lexicon Vitruvianum 735
Balliolorũ in Gallia Famil. vis in ſanandis fractis aut luxatis osſibus. 423
Balduini Phoſphorus hermeticus. 721
Barthius (Caſpar.) ab eo reperti Rhythmi latino-germanici. 102
Bartholinus (Caſp.) Ejus de præparationibus viſcerum per injectiones liquorum Tract. 305
Ejusd. de ductu ſalivali hactenus non deſcripto obſervatio 496
idem ductus ad Quir. Rivinum a multis relatus 497
Bartholinus (Thomas) Ejus de curatione morborum per Transplantationem ſententia, variaque experimenta 404. ſeq.
Ejusd. de Medicina Danorum domeſtica Tract. 427
Inventa ab eo vaſa lymphatica 495
Ejus cum Bilſio, hujusque ſectatoribus ſuper hac re contentio 406
Ejusd.

Ejuſd. vaſa chylifera 501
Batteus (Guilielm.) Ejus Janua linguarum, ſive modus maxime accommodatus, quo patefit aditus ad omnes linguas intelligendas 119
Becherus (Jo.Joach.) Ejus character pro notitia linguarum univerſali 117
Ejuſd. requiſita ad artem volandi 638
Ejus perpetuum mobile 698
ante eum invenit perpetuum mobile Drebbelins ibid.
Ejus de perficienda Typographia conſilium 780
Bellinus (Laur.) reſpirationem principiis geometricis inniti docet 315
Benedictus (Renatus) artem diſputandi novam profeſſus eſt 39
Benzoni (Hieron.) Hiſtoria repertæ primum Indiæ Occident. 681
Bernoullius (Jac.) Ejus de gravitate ætheris diſſertatio 647
Ejuſd. nova ratio ponderandi aërem 648
Beyerus (Jo.Hartm.) invenit primus Logiſticam Decimalem 513
de Bils (Ludovic.) Ejus balſamandi corpora methodus 363
Bilſii balſamatio correcta & perfectior reddita a Tobia Andreæ 366
inter Bilſianam & Clauderianam balſamationem octuplex diſcrimen 367
Blondelli nova ratio conſtruendarum munitionum 735.
ejus Balliſtice 743
Boccacius (Joh.) Poëta Italus 86
Boccalinus (Trajanus) inventa nova ab eo Philoſophiam tradendi via 8
de eo Jani Nicii Erythræi judicium ibid.
Boccalini exitus 8.9
Bœclerus (Jo.Henr.) Ejus methodus condendi hiſtoriam 142
ejus in Grotium labor commendatur 184
Boſſati ſtructura Tubi immobilis, cujus ſpecula tantum moventur pro ratione quærendorum objectorum 529
Böhmius (Jac.) Pſeudo-Theoſophus inſolitis verborum monſtris & præſtigiis omnia involvit 361
facem ei prætulit Bartholomæus Sclei ibid.
Bohnius (Joh.) Ejus Epiſtola de Alcali & Acidi inſufficientia pro principiorum ſeu elementorum corporum naturalium munere gerendo 342
Ejuſd. de Spiritu vini, qui ſiſtit ſanguinem obſervatio 434
Borellus (Jo.Alph.) Ejus de motu animalium opus 361
ante eum D.Jac.Müllerus naturam motus animalis & voluntarii ex principiis phyſicis, medicis, geometricis & architectonicis deduxit 363

Ejuſd. navis, qua navigare commode ſub aquis liceat 651
Borellus (Petrus) Eius de liquore ſtyptico obſervatio 433
Borgia (Cæſar) univerſum Cardinalium collegium interimere conatus eſt 485
Boylii Tractatus de Thermometris 613
Ejus antlia Pneumatica 645
ejus nova ratio ponderandi aërem 647
Brahæus (Tycho) Ejus Syſtema 520 522
quare Uraniburgum ſive Uranopolim ſuam deſeruerit 521
ejus cum Reimaro Urſo controverſia 522
Briggs (Guil.) Ejus nova viſionis theoria 403
Briſſonii (Barn.) de Verborum, quæ ad Jus pertinent, ſignificatione Opus 207
a Brocardo, ſive Burchardo, Epiſcopo Wormatienſi, Brocardica derivantur 267
Brown (Thom.) Ejus Pſeudodoxia Epidemica 5[illegible]8
Brunus (Jordanus) Ejus artificium perorandi 33
Ejuſd. Libri de Imaginum, ſignorum & idearũ compoſitione, ad omnia inventionũ, diſpoſitionum & memoriæ genera 138
Carteſianæ doctrinæ dictus Anteſignanus 149
Bruxii (Adami) Fornacula Chemica 714
Bunonis in arte Mnemoneutica labores 135.136
Burrhus (Fr. Joſeph) Ejus duæ de Cerebro & Oculis epiſtolæ 487
an ante Burrhum ex Chelidonia paratum medicamentum, quod perforato oculi globo immiſſum 492

C.

Cæſalpini (Andr.) de origine luis venereæ ſententia 380
Caligulæ machina fulminans 742
Calixtus (Georg.) Ejus Tract. de Arte nova, quam commentus eſt Bartholdus Nihuſius 38
Callicratis & Myrmecidis minuta opuſcula 710
Campanella (Thom.) Ejus Opus de Reformatione Scientiarum. 44
Candiſhius (Thom.) tertia vice orbem circumivit 673
Caniſii (Henr.) Inſtitutiones Juris Canonici 269
Capuanus (Leonh.) Ejus de Medicamentorum incertitudine Tractatus 428
Caramuel (Joh.) ejus nova Dialectica Metaphyſica 51.[illegible]
Cardanus (Hieron.) ſeriem inventorum confudit 5
ejus de ſpeculo cauſtico oſtentatio 731
Carolus M. ejus prima linguæ Germanicæ Grammatica 91

Carteſius

Carteſius (Renatus) Ejus Logica nimis ſuccincta 29
de ejus Principiis Phyſicis quid ſentiendum 67
Carteſius novam meditatur Philoſophiam 143
initio contulit ſtudium ſuum ad matheſin 144
an ſacra mundi monumenta a Moſe exſtructa deturbare molitus fuerit 145
Ipſe fatetur Philoſophiam ſuam non eſſe novam 145
unde accerſiverit apparatum ſuum 146.147.148.149
Carteſiana dubitatio num extendatur quoque ad Deum 150
Carteſius, ejus primus Auctor non eſt 151.ſeq.
platonizat in doctrina de Ideis 153.ſeq.
Carteſii querela de magno Reginæ Chriſtinæ in ſtudiis ardore 154
unde hauſerit dogma illud, quod bruta careant ſenſibus 155
ejus primum fundamentum: Cogito, ergo ſum 158
Carteſius quæ tradidit, non conſentiunt omnia cum Anatomiæ experimentis 160
a Carteſio repertum ſeparationis corporis & animæ arcanum 161
Carteſius non eſt mortuus. 162.ſq.
Ejus monita moralia ſunt vulgaria, & ex antiqua petita Philoſophia 204.ſeq.
phyſice ſolum Paſſiones explicavit 231
non eſt primus Analyſeos ſpecioſæ auctor 511
deſcripſit nonnulla ex Harrioti Algebra 512
Carpus (Jac.) primus Salivationis inventor 500
Carrichterus (Barthol.) ab eo promiſſus de ſignatura rerum Tractatus 403
Cardanus (Hieron.) ab eo erectum Thema Chriſti natalitium 587
allata eo nomine a Cardano excuſatio 589
ejus patronus & defenſor Johan. Bapt. Morinus ibid.
ante Cardanum idem tentarunt Petrus de Aliaco & Albumaſar 590
Cellii machina inſerviens transferendis in chartam picturis, etiam a rei pictoriæ ignaris 804
Chaucer (Galfredus) celebris Poëta Anglus 89
Chamieri (Dan.) Exitus fatalis 586
Chiron primus Chirurgus 310
Ejus in arte chirurgica diſcipuli 311
Chosrois Regis Perſar. machina 743
Chriſtinæ, Reginæ Sveciæ de Philoſophia Carteſiana judicium 154
Ciceronis de Jure Civili in artem redigendo liber periit 286

Ciceronis filiæ Tulliæ repertum poſt 1500. annos illæſum fere cadaver 377
Ciceronis præſumptum de America teſtimonium 684
Claramontius (Scipio) Ejus Moralis Medicina 238
Clauderus (Gabr.) Ejus methodus balſamandi corpora 364
inter Clauderianam & Bilſianam balſamationem octuplex diſcrimen 367
Clauderi in Herodoti de Ægyptiorum condituris relationem cenſura 373
a Clemente V. dictæ Clementinæ 269
Clericus (Joan.) methodo analytica concinnandi Phyſicam conſilium iniit 64. ſeq.
Cleyer (Andr.) Ejus ſpecimen medicinæ Sinicæ 482
a Clodovæo facultas curandi ſtrumas num derivanda? 415
Cluveri (Dethl.) Scientia Infiniti. 516
Columbi luſus 313
Columbus (Chriſt.) novi Orbis inventor 672
qua occaſione ille inciderit in cogitationem de eo quærendo ibid.
Comenius (Jo. A.) Ejus ſententia, quod homo e tribus Corpore, Spiritu & Anima componatur 359
hi floſculi ex horto Platonis decerpti 360
Confucii Scientia Sinica 250
Conringii in Hobbium animadverſio 193
Copernicus (Nicol.) Ejus natales & Syſtema &c. 517. ſeq.
ejus de motu Terræ ſententiæ primi Auctores, Sectatores, & Oppugnatores 519. ſeq.
de Cordes (Sim.) Ejus claſſis totius Oceani triumphatrix 673
Coſtero (Laur.) poſita ſtatua 782
Cottonus (Pet.) ab eo diabolo de America propoſita quæſtio 677
Couleji (Abrah.) Poëmata de Plantis 431
Cramerus (J. F.) eſt auctor Vindiciarum nominis Germanici contra quoſdam obtrectatores Gallos 92. ſeq.
Creſollius (Ludov.) Ejus vacationes autumnales, ſive de perfecta actione Oratoris & pronunciatione liber 75
Crollii (Oswaldi) de Signaturis internis rerum Tractatus 401
Ejus ars ſignatoria a Fr. Redo refutata 403
Cteſibii, Alexandrini, Machinæ quibus inclinare aquas, ac ſurſum cogere potuit 668
Cujacius (Jac.) ſupplevit definitionũ in jure defectum 285
Cuſani (Nicol.) præſcriptus modus judicandi ex pondere pulſuum, ſanguinis, urinæ & reſpirationis de ſtatu ſanorum & ægrotantium 442

D.

Dædali ſtatuæ 691
Dædali volatus, ejusque vel ſtudium aſtrologicum, vel ad velificationis artificium applicatio 644
Dalgarn (Georg.) Ejus ars ſignorum 117
Damaſcenus (Joh.) univerſam Theologiam juſto ordine primus comprehendit 28
Ejus ductum ſecutus ſeculo XII. Petrus Lombardus ibid.
Dampieri (Guil.) Nouveau voyage autour du monde 675
Daſypodii judicium de Henr. Ranzovii nativitate 585
Dedekindi (Frid.) Grobianus & Grobiana 252
Democriti & Carteſii principiorum convenientia & diſcrepantia 146
Democriti exemplo comprobata anatomici ſtudii antiquitas. 348
Dienheim (Jo. Wolffg.) Ejus de generali omnium morborum remedio liber 343
Digby (Kenelm.) machinarum duarum in Hiſpania viſarum exemplo, viventium duorum genera Vegetantia & Senſitiva illuſtravit 314
Dionyſii Tyranni auricula 617
Ejus deſcriptio ibid.
Diodori quod priſcis temporibus non fuerit ignota America teſtimonium 682
Doſiadæ aram ex verſibus ſtruxit 110
Douſa (Janus) primus fecit in lingua belgica verſus Alexandrinos 109
Draco (Franc.) ſecunda vice orbem circumivit 673
Drebbelius (Corn.) num primus inventor Thermometri? 624
ejus perpetuum mobile 698
ejus navis artificioſa 651
ejus inventa Optica 700
Duckii (Arturi) Tract. de auctoritate Juris Civilis 273
Durans (Caſtor) Ejus de uſu Tabaci carmen 456
Dygbejus (Everard.) Ejus de arte natandi libri 659

E.

ELsnerus (Joach. Georg.) Atrophiæ oculi ab eo præſcriptũ, & per anatomiam ſingulari caſu detectum remedium 493
Epicuri & Carteſii principiorum convenientia & diſcrepantia 146
ex Epicureis hauſit ſapientiam ſuam Hobbius 194. 200
Epicurus an S. B. in voluptate corporis collocarit? 195
Unde ſuam de felicitate hominis hauſerit ſententiam 196
Eraſiſtratus primus exercuit anatomen corporis humani 349
Eraſmus, Ejus Epiſtola carmine, ſed diſſimulato metro ſcripta 114
Ericus (Joh. Pet.) Ejus renatum e myſterio

ſterio principium philologicum 116

Ettmülleri (Mich.) Diſſert. de Medicina Hippocratis Chymica. 340

Etzlerus (Auguſtus) Ejus ars ſignatoria 403

Euſtachius (Barthol.) obſervavit ante Pecquetum ductus thoracicos 501

F.

F*Abricius* (Joh.) conſpexit ante annum 1611. tres in Sole maculas 532

Fallopii (Gabr.) de origine luis venereæ ſententia 379

Fauſtus (Joh.) Magus 583

Fechtius (Jo.) Ejus de Eccleſiaſticæ Sec. XVI. Hiſtoriæ ubertate, & fructu ex eadem capiendo commentatiuncula 143

a Felde (Joh.) Ejus Elementa Juris univerſi, & in ſpecie Publici Juſtinianei 277

Ferdinandi Epiſcopi Paderbornenſis epigramma, in quo numerales omnes veterum Romanorum literæ exhibentur 113. 114

Ferdinandus Magellanus, ab eo repertum fretum Magellanicum 672

Ficinus (Marſilius) umbratilem expreſſit figurã Chirurgiæ Transfuſoriæ 305

Fiorsvanti (Leonh.) Ejus de origine luis venereæ ſententia 380

Fiſcherus (Chriſtoph.) Ejus Oeconomia Suburbana 226

Flayderus (Frid. Herm.) Ejus de arte volandi liber 637

Flud (Robert.) Ejus ut & aliorum Tractatus Geomantici 5[illegible]9. ſq.
Ejus Thermoſcopium ſeu vitreum Calendarium 624

Fracaſtorii (Hieron.) Syphilis, ſeu de morbo gallico libri tres 382

Francius (Petrus) Ejus Specimen Eloquentiæ exterioris 75

Fraunce (Abrah.) neglexit in lingua Anglica rhythmos 101

Franci (Johan.) Veronica Theezans 446

Frey (Janus Cœcilius) Ejus libellus: Via ad ſcientias, linguas & ſermones extemporales 34

a Frundek (Joh. Ludov.) Ejus Tract. de Elixire arboris vitæ 342. ſq.

Fuchs (Godofr.) Ejus nova machina ad extinguenda incendia Hafniæ adornata 668

G.

G*Alenus* fuit Spagyricus 341
in animalium ſectione haud leviter fuit verſatus 349
an humana cadavera ſecuerit 350
ei jam cogniti ductus ſalivales. 4[illegible]9

Galilæus de Galilæis, Ei inventionem Teleſcopii tribuit J. N. Erythræus 523

Galilæo inventionis macularum Solarium gloriam Scheinerus denegat 531
de eo Leonis Allatii judicium 5[illegible]2

Galilæo primæ obſervationis Circum-

cumjovialium laus tribuitur 534
ante eum Simon Marius conſpexit Jovis Satellites ibid.
de Gama (Vaſc.) Ejus novum per mare in Indiam iter non novum 671
Gaſſendus excoluit Philoſophiam Epicureorum naturalem 194
Ejus cum Schyrlæo ſive de Reyta controverſia 536
Geraldi Speculum cauſticum 732
Geulincs (Arnoldus) ejus Logica reſtitutiva 24
unicam tantum dari virtutem ſtatuit, cujus varia ſint officia 218
Ejusdem novæ quatuor Virtutes Cardinales 221
de Gerſon (Joh.) Ejus Donatus Moralizatus 251
Gilbertus (Guil.) Ejus Philoſophia magnetica 518
Glauci [illegible] (Andr.) Schediaſma de Concordantiarum Biblicarum uſu 298
Gliſſonius (Franc.) primus ſcripſit de Rachitide 388
Goclenius (Rudolph.) Ejus Problemata Grammatica 73
Goja (Joh.) Amalphitanus num pyxidis magneticæ uſum primus detexerit? 773
Gonterius Jeſuita novam diſputandi artem profeſſus eſt 40
de Graaff (Regn.) Ejus Sipho Anatomicus 304
Ejusd. machina, qua cuivis commodum ſibi ipſi applicare clyſterem 414
Gratiani decretum, ſive concordia diſcordantium Canonum 476
ante Gratianum quinam decreta collegerint ibid.
Grau (Chriſt.Gottl.) Ejus lingua germanica artes liberales docendi conſilium 132
Grebneri (Dav.) Medicina vetus reſtituta 509
Graef (Lieuwe Wilhelm) ejus circa inventionem inſuetæ per mare magnum viæ compendioſæ rectiſſimæque conatus 574
Gramondi de Tactu Regis Galliæ, quo ſtruma laborantes curantur teſtimonium 413
Greatreak (Valent.) in Anglia tactu morbos curavit 421
Gregorii XIII. Papæ Calendarium novum 560. ſeq.
Ejusdem de Calendario ſuo Bulla 561. ſeq.
ante Gregorium actum de emendatione Calendarii 566

Gregorianum calendarium, quare detrectarint recipere A. C. addicti Principes? 571
Grinbergeri Speculum cauſticum 732
Gronovius (Lauren. Th. [illegible]) ultimus eſt, qui de Pandectarum ſecundum Florentinum exemplar emendatione huc usque cogi-

cogitavit 275
Grotius (Guilielmus) Ejus Enchiridion Principiorum Juris naturæ 185
Grotius (Hugo) Ejus libri de Jure Belli ac Pacis 175
quibus auxiliis hunc aggreſſus laborem 179. ſeq.
eſt Auctor novi dogmatis 182
de ejus obitu Epiſtola Quiſtorpii 183
de ejus ſalute varior. judicia 184
ejus circa fundamentum J. N. hypotheſis 204
Gverickianus tubus vitreus 623
Gverickiana antlia Pneumatica 645
Gverickii judicium de experimento Vacui per hydrargyrum 649
ejus circa Sclopeta pnevmatica experimentum 739
Guido Aretinus corrector & emendator Muſicæ 619
Gvillandini (Melchior) de Papyro commentarius 798
Gutkius (Georg.) eſt Noologiæ primus Auctor 14
ejus oppugnatores 15

H.

Haberkornii (Henr. Pet.) Jurisprudentiæ Juſtinianeæ Sol reſplendeſcens 294
Haloander (Gregor.) Pandectarum L. Codicis XII. libros ex antiquiſſ. exemplaribus primus diligentiſſime emendavit 275
Harderus (Jo. Jac.) inventa ab eo glandula nova lacrymalis in cervis & Damis. 494
Harderus (Henr.) ejus canum cum catis certamen 110
Harveus (Gedeon.) Ejus libellus cui titulus: Ars curandi morbos expectatione 391
Harveus (Gvil.) doctrinam de circulatione ſanguinis e tenebris in lucem protraxit 312
Ejus oppugnatores ibid.
ejusd. de generatione animalium lib. 345. ſeq.
de Hauteville (Nicol.) Ejus ſcriptum cui titulus: l'art de bien diſcourir 33
Hautſch (Joh.) Ejus hydracontiſterium Norimbergenſe 668
Hebenſtreit (Jo. Paul.) Ejus Philoſophia Prima in modum ſcientiæ demonſtrativæ concinnata 51
Heinlini (Joh. Jac.) nova & myſtica Chronologia 575
Heinſius (Erneſt.) Ejus ſcriptum cui titulus: Lapis offenſionis in febrium curatione Purgatio 475
ab Helmont (F.M.B.) Ejus Alphabetum naturale Hebraic. 613
Helvetius (Adrianus) Ejus methodus febres omnis generis curandi ſine eo, ut aliquid ore aſſumendum exhibeatur 392
P. Hennepini (Ludov.) novum Americæ itinerarium 676
Henrici IV. Anglorum Regis edicta de invenienda præparatione Lapi-

Lapidis Philoſophici 331
Hermogenes, Ejus in Eloquentia tradenda ſtudium 75. 76
Herodoti de Ægyptiorum condituris relatio 372
in eandem Clauderi cenſura 373
Herophilus primus exercuit anatomen corporis humani 349
Hevelius (Joh.) ab eo expolitum miris modis Teleſcopium 528
Ejus de nova ſtella in collo Cygni obſervatioues 537
ab eodem duæ illæ colli & pectoris Cygni ſtellæ pro una eademque habentur ibid.
ejus Scutum Sobieſcianum 538
Hippocrates ſub eo videtur nata primum Medicina 298
Ejusd. inter Medicinam & Philoſoph. Mor. comparatio ibid.
Ejus libellus *Mochlicus* inſcriptus maxime eſt accommodatus ad Chirurgiam 308
ab Hippocrate aſſerta circulatio ſanguinis 311
an fuerit Chemicus 338. ſeq.
ei jam cognita in ovo generatio 347
Ej ſiſtentia ſanguinē remedia. 436
Hoâmti, Sinenſ. Imperatoris præcepta a Galeni doctrina de Pulſibus quomodo differant? 481
Hobbes (Thomas) Ejus Elementa Philoſophiæ 190
peſſima ponit Doctrinæ ſuæ fundamenta 191
conſpirat cum Ethnicis ibid.
de ejus principiis Philoſoph. judicium 192. 193
omnia, quæ tradidit, ſua venditabat inventa 192
hauſit ſapientiam ſuam ex Epicureis 194. 200
Hobbii de S. B. ſeu felicitate hominis, quam ponit in Voluptatibus corporis error 194
ejusdem de origine Societatis error 197
de hypotheſibus ſuis non loquitur per fictionem quandam, ſed ſerio ibid.
ejus principia refutantur 198. ſq.
in Hobbium acris Parkeri cenſura 201. ſeq.
Hobbeſiani & veterum Spartanorum juris convenientia 203
Hoffmanni (Frid.) exercitatio de Acidi & Viſcidi pro ſtabiliendis omnium morborum cauſis, & Alcali fluidi pro iisdem debellandis inſufficientia 342
ab Hohberg (Wolff Helmhard.) Ejus Georgica Curioſa 227
de *Homeri* Nepenthe Commentar. Petri la Seine, & Petri Petiti 445. 446
Homeri Ilias nuci incluſa 710
Hopperus (Joach.) Ejus de vera Jurisprudentia libri 276
Hoppius (Joach.) Ejus Præcognita Juris univerſi 274
Hoppii (Joh.) de Purpura, novo pu-

erperarum in Saxonia Superiori morbo Diſſertatio 378
Horſtius (Jac.) Ejus de dente aureo pueri Sileſii libellus 345
Huetius (Pet.Dan.) Ejus Cenſura Philoſophiæ Carteſianæ 146
Hugbaldus, ejus Poëma 300. verſuum, cujus ſingula verba a litera C. inchoantur 110
Hughes (Gvil.) Ejus Diſputationes Grammaticales 73
Humerus (Bonde) Ejus Diſſertat. in qua Stemma Sveonum in Cœlo Heraldico locatur 551

I.

J*Acobus VI.* magnæ Britanniæ Rex. Ejus de abuſu Tabaci luſus 456
Ingolſtetterus (Joh.) Ejus de dente aureo pueri Sileſii libellus 345
Irnerius, ejusque in tradendo Jure Succeſſores 274
Iſidorus impoſtor. Ejus collectio variarum Epiſtolarum Decretalium
Jodellus (Steph.) primus inter Gallos lingua vernacula ſine rhythmis verſus fecit 102
Johannes Scholaſticus primus Nomocanonis auctor 271
Joubertus (Laur.) Ejus de vulgi erroribus opus imperfectum 508
Julianum Calendarium 558
Junii (Fr.) de Pictura Veterum libri tres 802
Ivo (Carnotenſis) Ejus Pannonia, ſive Pannonia 266
a Juſtello integritati reſtitutus codex Canonum 264
Juſtiniani Imp. digna laude & commemoratione molimina 261
Juſtinianeus Codex prior 262
Juſtinianei operis contra reprehenſores defenſio 263
a Juſtiniano confirmatus Nomocanon 271
Juſtinianeum Jus in novas formas recoctum 272
in Oriente & Occidente pedetentim ſublatum 273
poſt in Occidente quodammodo reſtauratum 274
Juſtinianei Syſtematis methodus, titulorumque connexio minus accurata 286
a Juſtiniano quinque ludorum ſpecies permiſſæ 763

K.

K*Empii* [Cornel.] de inventione bombardarum relatio 741
Kirchmajeri (Georg.Caſp.) Diſſert. de Latinitate vel præter meritum, vel merito ſuſpecta, e Pandectis Juris eruta 285
Kircherus (Athanaſ.) ab eo adducta metra clauſulæque harmonicæ, quas citharoedi in curam eorum, qui a Tarantula ſunt infecti, adhibere ſolent 411
ejus Magnetico artificio volans columba 643
Kirchii (Gottofr.) admonitio ad Aſtrono-

ſtronomos de re ſitu ſtellæ Bayerianæ in collo Cygni 537
Ejus Pomum Imperiale. enſes Electorales, & Sceptrum Brandenburgicum 538 539
Kortholtus (Chriſt.) Ejus Diſſert. de Magnanimitate Ariſtotelica Chriſtianæ modeſtiæ, aliisque virtutibus inimica 223
Ejusd. Tract. de tribus Impoſtoribus 191
Kuhlmannus (Quirinus) ejus promiſſa inventa 33
ejusd. promiſſa ars magna rhythmica 100
Kursnerus (Chriſt.) Ejus Diſſertatio de Purgantium de foro Medico proſcriptione 475

L.

Lamas (Hieronymus) Ejus de Methodo curandorum animorum opus 236
Lancellottus (Joh. Paulus) Ejus Inſtit. Juris Canonici 269
P. Lana (Franc.) Ejus fabrica navis quæ decurrat per aërem, tanquam ſi ab aquis ſuſtentetur 615. ſeq.
ante eum jam diſſeruerunt de navigii aërei fabrica Mormius & Pegelius 636
ejus artificium tollendi in ſublime minimo niſu graviſſima pondera 705
Leibnitius (G. G.) Ejus ſcriptum de Primæ Philoſophiæ emendatione 49
Ejusd. nova Methodus diſcendæ docendæque Jurisprudentiæ 292
Ejusdem de Codice Juris Gentium edendo epiſtola 29[illegible] ſeq.
Ej. de novo Antidyſenterico relalatio 428
Ej. cogitationes de vera proportione circuli ad Quadratum circumſcriptum in numeris rationalibus 514
Ejus Epiſtola fraudes Aymari circa virgulam divinam detegens 779
Lewenhœck (Ant.) Ejus obſervationes Microſcopicæ 525
Libavius (Andr.) deſcripſiſſe jam creditur circa ſeculi hujus initium Chirurgiam infuſoriam 304
Lilius (Ant.) reſtituendi Calendarii compendium Pontifici Gregorio obtulit 560
Limnæi (Joh.) de Tactu Regis Galliæ, quo ſtruma laborantes curantur teſtimonium 414
Lipperſein (Joh.) & Jac. Metius de invento Teleſcopio inter ſe contendunt 524
Lipſius. Lipſiani Archaiſmi 129
Lowdham (Angli) nova & ſingularis methodus amputandi artus corruptos, hisque detruncatis commodius & citius, atque factum hactenus. medendi 308
Loyſinus (Aloyſius) Ejus de compeſcendis animi affectibus opuſc. 234

Lubinus (Eilhardus) Ejus conſilium de Romana colonia adornanda 126
Lucretius, Poëta, ex latinis græcisque verſus conflavit 103
Lullius (Raimundus) de ejus Arte magna ſiniſtra judicia 29.30
artis vitia & typus 30.31
ejusdem defenſorum argumentum 32
eadem emendata, exornata & variis diſciplinis accommodata 33
vitæ ejus Scriptores, ejusdemque natales, mors & itinera 328 329. 330
obtulit ſe ſe ipſi conſpiciendam forma Servatoris 329
B. Lutheri de correctione Calendarii ſententia 567. ſeq.
Lynckeri (Nicol.Chriſtoph.) de concinnandis in Jure Concordantiis conſilium 297

M.

Machiavellus (Nicol.) Ejus liber de Principe 186
Ejusd. Ratio Status ibid.
Excuſatur a nonnullis ibid.
Ejus oppugnatores & defenſores 186.187
Machiavelliſtarum & Monarchomachorum diſcrimen 187
a Machiavello commiſſum plagium 189
quæ Machiavellus tradidit dominandi arcana, omni tempore obtinuerunt 189. 190

le Maire (Jac.) Ejus navis dicta Concordia 673
Mabu (Jac.) Ejus claſſis totius Oceani triumphatrix 673
Majeri (Mich.) duo de Ægyptiorum doctrina hieroglyphica Tractatus 333
Major (Joh.Dan.) Ejus carmen latinum Ametron 109
Ejus Chirurgia Infuſoria 304
Ejusd. in Burrhi epiſtolas conſideratio phyſiologica 489
Majus (Jo. Burch.) ejus de ſcrib. Hiſtoria Univerſali hujus Seculi oratio 143
Malherbe (Franc.) primus inter Gallos Poëſin ad elegantiæ culmen perduxit 83
a Mandelslo (Jo.Alb.) de ritu Regis Galliæ curandi ſtrumas teſtimonium 420
Manfredus (Paulus) Ejus de Chirurgia Transfuſoria opuſculum 301
Marius (Simon) ante Galilæum conſpexit Jovis ſatellites 534
Marcelli opuſc. Chronologica 134
Marottus (Clem.) Poeta Gallus. Ej. in Poeſi conamina 84
Martinii Hiſtoria Sinenſium, in qua exhibetur Specimen Ethicæ Sinenſium 250
Mattioli (Rochi) inſtrumentum ad deponendas oculorum cataractas inventum 489
Matmülleri Speculum uſtorium ex glacie 726.

Divi *Mauritii* currus velivolus 638
Mayow (Joh.) Ejus de Rachitide, recentiori in Anglia morbo Diſſertatio 387
ante eum Fr. Gliſſonius eundem laborem, & quantum conſtat, primus ſuſcepit 388
Meibomii (Henr.) de antiquo Manuſcripto græco, continente chirurgiam Veterum judicium 309
Melanchthon (Philip.) primus inter Lutheranos Locorum Theologicorum Scriptor 28
Memnonis Statua 691
Menagii de corruptiſſimo Gallicarum Academiarum more querela 283
Meneſtrerii (Claud.Franc.) Libellus de Saltationibus veterum, & hodiernis ſecundum leges theatri 758
Mercklinus (Georg. Abrah.) Ejus de Chirurgia Transfuſoria libellus 303
Mercurialis (Hier.) de arte Gymnaſtica libri ſex 753
Merſennus. Ej. de integra civitate ſub undis condenda conſilium. 651
Metius [Jac.] & Joh. Lipperſein de invento Teleſcopio inter ſe contendunt 524
Metrocles ventris crepitu a puſillanimitate liberatus 425
Metſiu [Quint.] ex fabro factus excellens pictor. 801
Meyſſonnerius [Lazarus] Machinæ viventis elateres ab eo geometrice demonſtrati 314
Meyeri [Corn.] ars reſtituendi Romæ navigationem ſui Tiberis hactenus intermiſſam 665
Michael (Epheſius) doctiſſimus Ariſtotelis interpres 180
Miltonus inter Anglos poemata vernacula, ſed ſine rhythmis compoſuit 101
Mirandulæ (Jo.Pici) graviſſimum adverſus Aſtrologos opus 595
Mölleri (Joh.) Erklärungs-Schlüſſel der Bibl. Figuren 135
a Monconyſio adductum medium faciens ad liberandum flumen a Saburra 665
Morhoſius (Dan.Georg.) Ejus de Eloquentia in Tacendo Diſſertatio 81
ejus civitatis latinæ inſtituendæ conſilium 124
ejus de Scypho vitreo per certum humanæ vocis ſonum fracto Diſſertatio. 726
Morlandus (Sam.) eſt auctor Tubæ Stentoreæ ſeu acuſticæ 606
a Mormio detecta Collegii Roſiani arcana 323. 636 658. 715
Moſes ſapientiam ſuam didicit in Ægypto 336
an fuerit Chemicus 337
Mullerus (Andr.) Ejus ad Linguarum harmoniam pertinentia arcana 118
Mullerus (Jac.) ante Borellum naturam motus animalis & volun-

tarii ex principiis phyſicis, medicis, geometricis, & architectonicis deduxit 363
Muntingius (Abrah.) ab eo vera Antiquorum herba Britannica in lucem protracta 431
Muſæus (Sim. Henr.) Ejus vindiciæ J. N. Paradiſei 204
Ejusd. Specimen aggerum, quibus coercendus eſt Juris incerti cataclyſmus 287
Muſitani (Caroli) de antiquitate luis venereæ ſententia 383
Muſſatus (Albertinus) lauro Apollinari decoratus 86
Myrmecidis minuta opuſcula 710

N.

N*Aſardinus* Abukaſemus Arabs. Ejus lib. de Scientiæ partibus quibus inſtar medicamenti languores animi ſanantur, atque morbi curantur 239
Navarrus (Pet.) oppugnationis per cuniculos inventor 749
Neldelius (Joh.) Ejus Inſtitutio de uſu Organi Ariſtotelici in diſciplinis omnibus 24. ſeq.
Neperus (Jo.) Ejus Logarithmi, & mirum calculandi compendiũ 513
Ejus Canon ab aliis auctus, aliterque diſpoſitus ibid.
Newton (Iſaacus) Ejus Philoſophiæ naturalis principia Mathematica 66
Nicole. Ejus ars cogitandi 35
Noldius (Chriſtianus) ejus Logica recognita 24
de Noort (Oliver.) de ejus expeditione H. Grotii teſtimonium 673
Noſtradamus Magus 582
Nuckii ductus ſalivalis novus 498. ſeq.
Ejusd. fons ſalivalis novus 499

O.

O*Ldendorpius* (Joh.) in recte tradenda Jurisprudentia multum effecit 275. 276
Omeiſius (Magn. Dan.) Ejus Speculum Virtutum quotidie conſulendum, nec non Theatrum virtutum ac vitiorum ab Ariſtotele in Nicomachiis omiſſorum 212
Ejusdem ars regendorum affectuum 239
Otfridus. Ejus Evangeliorum liber, veterum Germanorum Grammaticæ, Poëſeos, Theologiæ præclarum monimentum 99
Ott (Joh.) promiſſa ab eo machina pro demonſtranda viſione 315

P.

P*Apinus* (Dionyſ.) Ejus nouvelles experiences du Vuide 645
Ejus ars, qua hauritur per longos tubos ex fodinis aqua, vi fluminis mediocriter diſtantis 666
Ejus novus digeſtor ſeu coquus 711
Papiriani Juris Civilis origo 257
Paracelſus (Theophr.) Ejus Spiritus dedit fratribus Roſeæ crucis & W ei-

Weigelio oracula 323
Ejus Epitaphium, Præceptores, Commentarii in Libros novi fœderis &c. 323. ſeq.
adjecit animum ad reformandam Medicinam 324
an fuerit Magus 324. & 326
Quis eum docuerit compoſitionem medicamentorum chemicorum 326
ad principia chemica refinxit dogmata theologica 324
ejus curatio per characteres 394
ejusd. ars ſignatoria 403
nec non judicium de Aſtrologia judiciaria 595. ſeq.
Parkerus (Sam.) ejus cenſura in Hobbium 201. ſeq.
Paſch (Georg.) Ejus alphabetum numericum, ſ. Chronologia conſtans numeris literariis 140
Ejusd. promiſſus Tract. de variis moralia tradendi formis, modisque 251
Ejusd. Diſſertatio de Paſſionum noſtræ ac Chriſti hominis, animæ differentia 231
Paulus Servita num auctor inventæ circulationis Sanguinis 313
Pechlini (Joh. Nic.) Theophilus Bibaculus 446
Ejusdem de Purgantium medicamentorum facultatibus exercitatio 477
Pecqueti vaſa lactea ſecundaria 501
Pegelius (Magnus) Ejus de docendi & diſcendi ratione puerili conſilium 126. 127
Ejusdem de arte memoriæ arcanum 138
Ejusd. de formandis puerorum inſtitutionibus conſilia 252. 253
deſcripſiſſe creditur Chirurgiam Infuſoriam 304
eius de navigii aërei fabrica cogitationes 636
vide præterea varia Pegelii conſilia & inventa 653. 654. 658 706. 715. 737. 804
Penotus nimio Alchemiæ ſtudio ad incitas redactus 332
Peraldus (Guil.) Ejus ſumma virtutum & vitiorum 212
Pereira (Gometius) Dogma illud, quod bruta careant ſenſibus ante Carteſium adſtruxit 155
Peregrinus (Lælius) Ejus de affectibus animi dignoſcendis & dijudicandis libellus 235
Perronius (Jacob.) num artis diſputandi novæ inventor 39
Petrarcha (Franc.) an primus poſt diſſipatam barbariem Poeta creatus ſit 86
Petri Rhemenſis feſtivum carmen de barbis rubris filiorum Israel 337
Pezronii antiquitas temporum reſtituta 572
ante *Philippi I.* regimen neque argumentum, neque exemplum curationis ſtrumarum per tactum reper-

repertum 416
de Pineda (Joh.) Ejus de rebus Salomonis libri 579
Pines (Georg.) de eo, inſulaque Pine relatio 671
Piſo (Guilielm.) primus deſcripſit radicem plantæ Americanæ, Ipecacuanha vocatæ 429
Placcius (Vincent.) Ejus de morali ſcientia augenda Commentar. 175
Ej. in Rhetoricis conamina 76
Ejusdem Typus Medicinæ Moralis 233
Ejusd. Tract. cui titulus: Philoſophiæ Moralis plenioris fructus præcipuus 241
Ejusd. Inſtitutiones reconcinnatæ 293
Placentius (Jo.) carmen Heroicum in porcorum laudem condidit, cujus lineæ ſingulæ a litera P. incipiunt 110
Plato.
Platonica Philoſophiæ diviſio 12
Platonis Dialogi 168
certæ in illis introducuntur perſonæ, unde cognoſcere licet, quæ ipſe opinatus eſt, quæque falſitatis arguit Plato ibid.
Platonicæ & Pythagoricæ doctrinæ magna in Moralibus harmonia 169. 170
Plato Pythagoricorum libros certo pretio ſibi acquiſivit 171
cum Platone Stoici in plerisque conſentiunt ibid.
ejus Philoſophia naſcenti Eccleſiæ maximum intulit damnum 360
Platonis quod priſcis temporibus non fuerit ignota America teſtimonium 682
ejus de merſa Atlantida auctoritate utuntur Patres 683
Plempius (Cornel. Giſelbert.) Ejus Orthographia Belgica 89
ejusdem Quisquiliæ Poeticæ 102
ejusdem Rhythmi belgico-latini 103
Plempius (Vopiſcus Fortunatus) primum oppugnavit Harveum; ſed poſtea agnovit veritatem aſſerti Harveani 312
Plinii relatio de Gentibus ſine linguis 612
ejus de origine Vitri teſtimonium 724
Plot (Rob.) Ejus de Lampadibus antiquorum ſepulchralibus diſcurſus 716
Pomey (Fr.) ejus modus amplificandi in Candidato Rhetorices oſtenſus 33
Pontius (Pet.) ejus ars, cujus beneficio duorum ſecreto colloquentium ſermones, aliquis in ora ipſorum ex longinquo intuens intelligere poteſt 603. & 614
Porta (Joh. Bapt.) ejus in Phyſiognomicis non contemnendum inſtitutum 602
Ej. de Speculo cauſtico oſtentatio 731.

Prato-

Pratorii (Mich.) Syntagma Muſicum, & Theatrum inſtrumentorum 619. & 622
Primeroſius (Jac.) Ejus liber de Vulgi erroribus in Medicina 508
Procli Speculum cauſticum 731
Ptolemaus, ab eo jam olim introducta Arithmetica Sexageſimalis 513
Pufendorf (Sam.) fundamentum J. N. ipſi eſt Socialitas 203
Pyrrhus Epirotarum Rex tactu ſuo ſpleneticos ſanitati reſtituit. 423
Pythagoras ante Socratem Moralem Philoſophiam docuit 167
Pythagoræ quæ adſcribuntur carminum verus auctor ibid.
Pythagoricæ & Platonicæ doctrinæ magna in Moralibus harmonia 169. 170
Pythagoricorum libros Plato certo pretio ſibi acquiſivit 171
Pythagorica ſors, in quo conſiſtat 600
Pythagorica rota ibid.

Q.

a Qualen (Henr.) Bacilli Sexagenales 513
de Quiro (Ferdin. Mend.) deſcripſit partem illam orbis, quæ verſus meridiem detegenda adhuc 676
Quistorpius (Johan.) Ejus de obitu Grotii Epiſtola 183

R.

Rachelius (Sam.) Ejus Inſtitutiones Jurisprudentiæ 277
de Raconis (C.F. d'Abra) Ejus Metaphyſica Gallica 49
Ramus (Petrus) malus, ſed ſimul infelix Logicæ atque Metaphyſicæ novator 54. ſeq.
varia ejus conamina ibid.
Ejus de Dialectica & Grammatica judicium 68
Ranchinourt (Car.) Ejus Epitome Juris Canonici per Tabellas digeſta 269
de *Ranzovii* (Henr.) nativitate Daſypodii judicium 585
Raparius (Angelus) Ejus novum carmen Rhythmicum 109
Rapinus (Nicol.) celebris Poeta Gallus 102
Rapinus (Renatus) Ejus de Bucolico ſeu Paſtorali carmine Diſſertatio 107
Ravii Chronologia Biblica 574
Raymundus de Penna forti. Ejus collectio Decretalium 267
Redus (Fr.) ab eo refutata ars ſignatoria Crollii 403
Regneri (Cyprian.) in Jure novatio 290
Ejusdem de injuſtitia quarundam Legum Roman. libri 290. ſeq.
Reiſelius (Salom.) Ejus ſtatua humana circulatoria 314
Ejusd. deſcriptio 316
unde inventum ſuum mutuatus Reiſelius 317
Ejus Sipho Wirtemberg. 666
D. *Reyheri* Introductio in Tabulas Chri-

Chriſtinianas 573
Ejusd. novum Horologium 577
Ejusd. circa artem volandi conſideratio 639
Ejus de aquæ marinæ dulcedine experimentum 661
de *Reyta* (Ant.Mar.) Ejus Stellæ Urbanoctavianæ 535
cum eo Gaſſendi controverſia 536
Reyta fixas ſtellas habuit pro erraticis. ibid.
Rhodiginus (Cœl.) Ejus de reperto poſt 1500 annos illæſo fere cadavere Tulliæ Ciceronis filiæ 377
Rittershuſius (Conr.) Ejus carmen quo charta loquens introducitur 794
Rivinus (Auguſt. Quir.) ad eum a multis relati Bartholiniani ductus ſalivales 497
Rolandus (Jac.) Ejus Agloſſoſtomographia, ſive deſcriptio oris ſine lingua, quod perfecte loquitur, & reliquas ſuas functiones naturaliter exercet 611
Rolfincius (Guern.) Ejus Tractat. de non-Entibus 344
Ronſardus (Petrus) ejus in Poeſi excellentia 84
Roſenkreutzius (Fr. Chriſt.) ab eo dicta Fraternitas Roſeæ crucis. 318
Ejus ſepulchrum diu latuit 320
nomen ejus multi putant eſſe fictum 320
Roſiani Collegii arcana detecta a Mormio 323
ab Erico *Ruſo* primum adita Grœnlandia 677
Rulandus (Mart.) Ejus de dente aureo pueri Sileſii libellus 345
Ruperti (Chriſtoph. Adam.) de multitudine Legum judicium 259
Ruperti Principis inventa 737
Ruyſchius (Frid.) Ejus cadavera conſervandi artificium 364

S.

Sachs (Hannß) Societatis hominum quos Meiſter-Singere vocant, reſtitutor 94
Varia ejus Poëmata ibid.
Sachſius (Phil. Jac.) Macro-microcoſmicus aquarum atque ſanguinis motus ab eo demonſtratus 314
Salernitanus (Andr.) Ejus bellum Grammaticale, in quo Criticos inſectatur & exagitat 71
Salmonei machina fulminans 742
Salomoni an novus orbis fuerit cognitus? 681
an ei magneticæ artis experimenta fuerint perſpecta? 771
Salomon primus ſcripſit Paſtoralia 108
circulatio ſanguinis ipſi videtur fuiſſe cognita 312
Salomonis clavicula &c. 578. ſeq.
num ejus ſapientia alligata annulo? 580
Saluſtius. Saluſtiani Archaiſmi 129
Samonicus (Quintus Serenus) Ejus

contra

contra [illegible]tritæ[illegible]n conus, collo a[illegible]dus 394
Sanctius (F[illegible]) [illegible] Minerva vel Gramma[illegible] nova la[illegible]datur. 70
Sanctorius Sanctoru. Ejus Statica Medicina 439. ſeq.
Sarpi (Petr.) de animi Medicina liber 237
Saubertus. Ejus de Inventore Typographiæ Schediaſma 786
Scævola Jus Civile primus generatim diſtribuit 286
Scaligeri (J. C.) modus parandi columbam volantem 642
Schelhammerus (Gunth. Chriſt.) Ejus de rhythmo Pulſuum judicium 479
Scheinerus inventionis Macularum Solarium gloriam Galilæo denegat 531
de eo Leonis Allatii judicium 532
ejus inſtrumentum Pantographicum 804
Schenckelius (Lamb. Thom.) Ejus methodus, qua lingua latina ſex menſium ſpacio doceri, ac addiſci poſſit 119
Ejusd. ars memoriæ 137
Schickardus (Wilh.) ab eo Aſteriſmi novis nominibus, maximam partem ſacris inſigniti 541. ſeq.
Schillingius (Wenceslaus) Olor eſt Metaphyſicæ 46. 47
Schillerus (Jul.) Ejus ſcriptum, cui tit. Cœlum ſtellatum Chriſtianum 540
Schilterus (Jo.) Ejus Inſtitutiones Juris Canonici, ad Eccleſiæ veteris & hodiernæ ſtatum accommodatæ 270
Ejusd. Inſtit. Juris ad uſum fori hodierni accommodatæ 284
Schyrlæus vid. de Reyta.
Schwarz (Berth.) de ejus inventis 740. 745
Scioppius (Caſpar) nimium ſubtilis verborum eſt penſitator 69
ejus Grammatica Philoſoph. unde deſumpta 70
ejusd. rationes, quare non toleranda diutius in ſcholis vetus Grammatica ibid.
ejus pro Machiavello apologia 187
de *Scudalupis* (Pet. Arlens.) de Sympathia liber 744
Sejanus Druſum lento veneno necavit 486
Seldenus (Joh.) Ejus libri de J.N. & G. juxta diſciplinam Ebræorum non ſubeunt vicem pleni Syſtematis in Jure Naturali 185
Selenus (Guſtavi) de ludo Schachorum opus 761
Septalii Speculum cauſticum 732
Sibſcota (Georg.) Ejus ſcriptum: Deaf and Dumb mans diſcourſe &c. 613
Sidney (Philip.) celebris Poëta Anglus 101
Silvii artificioſum Sceleton 314
Simmia. Ovum poeticū excluſit 110

Simonis Magi volatus 645
Sinclari (Georg.) Campana urinatoria 650
Socrates Philoſophiam de cœlo devocavit 165
ante eum morum curam ſuſceperunt Græciæ, quos vocant, Sapientes 165
ad Definitiones primus mentem applicavit 168
nunquam, ut alii Philoſophi, erexit Scholam ibid.
Doctrinæ ejus veſtigia, ubi compareant? ibid.
Spilii (Nicetæ) de reconcinnando Jure Epiſtola curioſa 293
Stenonis cadavera conſervandi artificium 364
Stenoniani ductus 496
Stephani (Joach.) Inſtitutiones Juris Canonici 269
Stiernhelmius inter Svecos primus conatus eſt e Gothica Poeſi tollere & penitus abolere rhythmos 101
Stifferus (Andr.) Ejus Diſſertatio de Fumiductoriis curioſis 454
Sturmius (Jo.Chriſt.) Ejus circa Antliam Pnevmaticam experimenta 646
Sydenham (Thomas) Ejus de origine luis venereæ ſententia 379

T.

TAchenius (Otto) Ejus ſcriptum, cui tit. Hippocrates Chemicus 339
Taliacotii (Caſp.) nova Chirurgia Curtorum 305. unde ille hoc mutuatus artificium 305
Teuberi (Godofr.) novum ad Pyxidem magneticam pertinens inſtrumentum 770
Theodoſianus codex 261
Theſaurus (Emanuel) ejus Index Categoricus 33
Thomaſii (Chriſt.) Inſtitutiones Jurisprud. Divinæ 284
Ejusd. Scientia cognoſcendi atque expiſcandi arcana cordis aliorum hominum 603
Thomas vid. Aquinas.
Thorius (Raph.) Ejus hymnus Tabaci 475
Thraſias Mantinenſis. Ejus venenum, quod ſine dolore intulit obitum 484
Thurneiſſerus vid. Turneiſſerus.
Torricellianum experimentum pro demonſtratione Vacui per argenti vivi deſcenſum 648
Tortonus [Car. Ant.] Ejus deſcriptio novi Microſcopii 526
Treulebii (Chriſt.) ars urinatoria. 651
Trithemii (Jo.) Acroama Magic. 582
de *Tſchirnhauſen* (Ehrenfr. Walth.) ejus Tentamen genuinæ Logicæ 24
ab eo obſervati errores & defectus in inſtitutione juventutis 120
Ejus Medicina corporis 443. ſeq.
Tubalcain an fuerit chemicus 335
Tubero (Q. Ælius) ad Jus Civile artem Logicam primus attulit 286

Tullia Ciceronis filiæ cadaver poſt 1500. annos illæſum fere repertum 377
Turneiſſerus (Leonh.) tentavit examinare urinam vitro deſtillatorio ad formam humanam effičto, & in ventres diviſo 315
de ejus clavo Florentino quid judicandum 345
Turnerus (Jac.) Ejus Pallas armata 738

V.

VAllemontii de Virgula divina Tractatus 776
ejus refutatores 777
Valentini (Bernh.) Medicina novantiqua 509
Valentinus hæreticus duabus in homine partibus ſubſtantialibus corpori & animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem adjecit 360
Valeriani M. Capucc. circa demonſtrationem Vacui cogitationes 648
Valeſius antiquitatem luis venereæ exemplo Tiberii probare nititur ex Tacito 381. ſeq.
Vaubani nova ratio conſtruendarum munitionum 735
Velſchius (Georg. Hieron.) Ejus curioſæ aliquot Diſſertationes 427
adducta ab eo in ſomno Vindiciarum Deſiderata Medicin. 501 ſeq.
Verduin (Pet. Had.) Ejus nova artuum decurtandorum ratio 307
Veronius (Franciſcus) Jeſuita, novam diſputandi artem profeſſus eſt 40
Verle (Jo. Bapt.) Ejus anatomia humana artificialis 351. ſeq.
de *Verulamio* (Franc. Baco) ejus ſuper neglecta Philoſoph. querelæ 7
ab eodem facta Philoſophiæ acceſſio ibid.
ab eodem ſuſceptæ reformationis ſcientiarum occaſio 7.8
ejusd. methodus conficiendi Hiſtoriam naturalem 62. ſeq.
nova methodus tractandi doctrinam de cultura animi 231
Veſpaſiani in curandis ægris virtus 423
Veſputius vid. Americus.
Vicarius (J.Fr.) Ejus novus modus fumandi Tabacum beneficio pyxidis aceto repletæ 450. ſeq.
Vida (Marci Hier.) Scacchia ludus 760
Vieta (Fr.) ſuperiori jam ſeculo excoluit Analyſin ſpecioſam 511. ſeq.
de *Villa Nova* (Arnold.) fuit Lullii in Chemicis magiſter 318
ante paucos annos ſuperfuit adhuc quidam Villanovanus. ib.
Vincii (Leon.) Autographum de machinis bellicis Veterum 742
Virgilius Georgicis Septennium, ac

Simonis Magi volatus 645
Sinclari (Georg.) Campana urinatoria 650
Socrates Philoſophiam de cœlo devocavit, 165
ante eum morum curam ſuſceperunt Græciæ, quos vocant, Sapientes 165
ad Definitiones primus mentem applicavit 168
nunquam, ut alii Philoſophi, erexit Scholam ibid.
Doctrinæ ejus veſtigia, ubi compareant? ibid.
Spilii (Nicetæ) de reconcinnando Jure Epiſtola curioſa 293
Stenonis cadavera conſervandi artificium 364
Stenoniani ductus 496
Stephani (Joach.) Inſtitutiones Juris Canonici 269
Stiernhelmius inter Svecos primus conatus eſt e Gothica Poeſi tollere & penitus abolere rhythmos 101
Stifferus (Andr.) Ejus Diſſertatio de Fumiductoriis curioſis 454
Sturmius (Jo.Chriſt.) Ejus circa Antliam Pnevmaticam experimenta 646
Sydenham (Thomas) Ejus de origine luis venereæ ſententia 379

T.

Tachenius (Otto) Ejus ſcriptum, cui tit. Hippocrates Chemicus 339
Taliacotii (Caſp.) nova Chirurgia Curtorum 305. unde ille hoc mutuatus artificium 305
Teuberi (Godofr.) novum ad Pyxidem magneticam pertinens inſtrumentum 770
Theodoſianus codex 261
Theſaurus (Emanuel) ejus Index Categoricus 33
Thomaſii (Chriſt.) Inſtitutiones Jurisprud. Divinæ 284
Ejusd. Scientia cognoſcendi atque expiſcandi arcana cordis aliorum hominum 603
Thomas vid. Aquinas.
Thorius (Raph.) Ejus hymnus Tabaci 475
Thraſias Mantinenſis. Ejus venenum, quod ſine dolore intulit obitum 484
Thurneiſſerus vid. Turneiſſerus.
Torricellianum experimentum pro demonſtratione Vacui per argenti vivi deſcenſum 648
Tortonus [Car. Ant.] Ejus deſcriptio novi Microſcopii 526
Treulebii (Chriſt.) ars urinatoria. 651
Trithemii (Jo.) Acroama Magic. 582
de *Tſchirnhauſen* (Ehrenfr. Walth.) ejus Tentamen genuinæ Logicæ 24
ab eo obſervati errores & defectus in inſtitutione juventutis 120
Ejus Medicina corporis 443. ſeq.
Tubalcain an fuerit chemicus 335
Tubero (Q. Ælius) ad Jus Civile artem Logicam primus attulit 286

Tullia Ciceronis filiæ cadaver poſt 1500. annos illæſum fere repertum 377
Turneiſſerus (Leonh.) tentavit examinare urinam vitro deſtillatorio ad formam humanam effiсto, & in ventres diviſo 315
de ejus clavo Florentino quid judicandum 345
Turnerus (Jac.) Ejus Pallas armata 738

V.

VAllemontii de Virgula divina Tractatus 776
ejus refutatores 777
Valentini (Bernh.) Medicina novantiqua 509
Valentinus hæreticus duabus in homine partibus ſubſtantialibus corpori & animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem adjecit 360
Valeriani M. Capucc. circa demonſtrationem Vacui cogitationes 648
Valeſius antiquitatem luis venereæ exemplo Tiberii probare nititur ex Tacito 381. ſeq.
Vaubani nova ratio conſtruendarum munitionum 735
Velſchius (Georg. Hieron.) Ejus curioſæ aliquot Diſſertationes 427
adducta ab eo in ſomno Vindiciani Deſiderata Medicin. 501 ſeq.
Verduin (Pet. Had.) Ejus nova artuum decurtandorum ratio 307
Veronius (Franciſcus) Jeſuita, novam diſputandi artem profeſſus eſt 40
Verle (Jo. Bapt.) Ejus anatomia humana artificialis 351. ſeq.
de *Verulamio* (Franc. Baco) ejus ſuper neglecta Philoſoph. querelæ 7
ab eodem facta Philoſophiæ acceſſio ibid.
ab eodem ſuſceptæ reformationis ſcientiarum occaſio 7. 8
ejusd. methodus conficiendi Hiſtoriam naturalem 62. ſeq.
nova methodus tractandi doctrinam de cultura animi 231
Veſpaſiani in curandis ægris virtus 423
Veſputius vid. Americus.
Vicarius (J. Fr.) Ejus novus modus fumandi Tabacum beneficio pyxidis aceto repletæ 450. ſeq.
Vida (Marci Hier.) Scacchia ludus 760
Vieta (Fr.) ſuperiori jam ſeculo excoluit Analyſin ſpecioſam 511. ſeq.
de *Villa Nova* (Arnold.) fuit Lullii in Chemicis magiſter 318
ante paucos annos ſuperfuit adhuc quidam Villanovanus. ib.
Vincii (Leon.) Autographum de machinis bellicis Veterum 742
Virgilius Georgicis Septennium, ac

 Lib.

Lib. Æneidos undecim annos impendit 83
ejus præſumptum de America teſtimonium 684
Virſungus [Joh. Georg.] ductus Pancreatici inventor 500
S. *Viti* chorea der Veits-Tantz.
a *Vitruvio* deſcripta rheda ſive navis, qua vecti ſine ulla moleſtia iter metiri poſſunt 687
ejus de Architectura libri X. 734
Vivient Colonellus quidam Gallus inventor liquoris Styptici 433
Ulfelt (Corfitz) ſuſpectus tentati in perniciem Regis Daniæ veneficii 484
Urſus (Reimarus) Ejus cum Brahæo controverſia 522
Mad. de *Voiſin*. Ejus l'eau des miracles, & la poudre de Succeſſion 484
Volderus [Burch.] Ejus quæſtiones academ. de aëris gravitate. 646
van *Vondeln* [Joſt.] Ejus aenleidinge ter Nederduitſche Dichtkunſt
W.
89
Wagenſeilius [Joh. Chriſtoph.] Ejus liber von der Meiſter-Singer holdſeligē Kunſt Anfang/ Fortübung/ Nutzbarkeiten und Lehrſätzen 95
Ejus Hydraſpis 655. ſq.
Ejusd. infundibulum Norimbergenſe 657
Waldſchmidt [Joh. Jac.] Ejus, quod Medici in cordis motibus obſervandis non ſat impendant temporis, cenſura 482
Waldſchmiedt [Wilh. Huld.] Obſervata ab eo ſtructura ſingularis Vitrei in oculo humoris 492
ab eod. τῶν παθογνωμονικῶν tractatio promiſſa 508
Walliſius [Joh.] Ejus Epiſtola de Loquela muto & ſurdo reddita. 613
Warthoniani ductus 496
D. *Waſmuthi* opus Aſtro-Chronologicum 571
Ejusd. Sciagraphia 572. ſeq.
Webbius [Joſ.] ejus ars, qua quis latinæ linguæ ignarus, verſus latinos ſcribere poſſit ex tempore 115
Weber [Jo. Cornel.] Ejus de liquore Styptico Tractatus 433
a *Wedderkopf* [Magnus] Ejus Diſſert. de incertitudine Juris, & remediis adverſus eam 287
Weigelius [Valent.] Ejus de triplici hominis parte ſententia 361
Weigelius [Erh.] Ejus Chronometrum 136
Ejusd. de formandis ad mentem veterum puerorum inſtitutionibus conſilia 252
Ejus Cœlum Heraldicum 544. ſq.
ab eo defectus & errores in antiquis Globis obſervati 544
iidem correcti 545
Ejusd. Pancoſmus Hafnienſis 556
Weimari nova juventutem inſtituendi methodus 124

Wel-

Welſchii [Gottofr.] de Purpura, novo puerperarum in Saxonia ſuperiori morbo, Diſſertat. 378
Weſenfeldii [Arnold.] ars regendorum affectuum 239
ab eodem promiſſum Theatrum univerſale motuum vitæ civilis & militaris ibid.
Winckelmanni in arte Mnemoneutica labores 135. 136. 140
Wincklerus [Bened.] Ejus de Principiis Juris libri 276
Wirdig [Sebaſt.] Ejus Medicina Spirituum 353. ſeq.
liber hic in publicam incurrit cenſuram 356
Quæ ille de diſcrimine animæ & Spirituum tradit, habent quandam convenientiam cum iis, quæ olim Pythagoras atque Plato de anima mundi docuerunt 357

X.

XEnophontis libri Memorabilium Socratis 168

Z.

ZAſius [Udalricus] non uno nomine inſignis JCtus.
Zentgravius [Joh. Joach.] Ejus de Origine Juris Naturæ Disquiſitio 204

INDEX II. RERUM.

A.

ABſentium curatio. vid. Curatio.
Abſentium virulentos ictus ſanans eremita aliquis 767
Abſurditas Hobbeſianorum principiorum 200. V. Principia.
de Abuſu Tabaci luſus R. Jacobi. 456
contra Abuſum Tabaci Satyra Jac. Balde ibid.
Abuſus Medicinæ 509
Abuſus Typographiæ 793
chartæ 794
l'Academie Françoiſe 84
Collegii illius initium & inſtitutum 84. ſeq.
Academia Architecturæ in Gallia inſtituta 735
Accuratæ & analyticæ definitiones in Jure Romano cur raræ? 284. 285
Acidum & alcali duo illa principia Recentiorum Hippocrati quoad rem jam fuere cognita 341
acidi & alcali, nec non acidi & viſcidi pro explicandis Theoriæ phœnomenis naturalibus & ſtabiliendis omnium morborum cauſis inſufficientia 342
de Actione & pronunciatione Oratoris quinam ſcripſerint 75
de Actione Oratoria Anonymi Galli ſcriptum falſo tribuitur Conrarto ibid.
in Actionum humanarum Principiorũ definiendo numero varietas. 210
Actio-

Actionum in vita Vulgi, Philoſophica & Chriſtiana differentia 239

Acupunctura apud Sinenſes & Japones uſitata 413

Acuſtica Tuba. vid. Tuba.

Acuſticum infundibulum Hiſpanorum 615

Adami nomenclatura 116. vid. Nomenclatura

Ejusd. Sapientia perfecta in ſtatu integritatis 116

Adamus num chemicus fuerit? 335

ab Adamo num oriundi Indi? 677

poſt Adamum quomodo inſulæ animalia acceperint, & homines eo pervenerint? ibid.

Adepti in deſcriptione myſterii ſui cur terminis adeo obſcuris utantur 334. eorum ænigmata quinam explicare ſint aggreſſi ibid.

Adminicula memoriæ 134. Vid. memoria.

Adminicula ad juris ſtudium neceſſaria 283

Aëronautica ars P. Lanæ 615. ſeq.

per aerem decurrens navis, tanquam ſi ab aquis ſuſtentetur 615

aërei navigii antiquitas 636

de aeris gravitate experimenta 646

aërem ponderandi nova ratio 647

de Ægrotantium & Sanorum ſtatu judicandi modus Nic. Cuſani ex pondere pulſuum ſanguinis, urinæ & reſpirationis 442.443

ex Ægypto primum derivanda ſidegalis ſcientia 557

Ægyptiorum eloquentia muta. vid. Eloquentia.

in Ægyptiorum doctrina hieroglyphica tota latet ars χρυσοποιητική 333. V. Hier.

Ægyptiorum inuſitata taciturnitas 334

in Ægypto diu hoſpitata eſt Chemia 336

ex Ægypto Chemia ad Græcos & Romanos migravit 338

in Ægypto Moſes ſapientiam ſuam docuit 336

Ægyptiis ſuos natales debet Mumiarum conſervandarum artificioſa cura 372. de eorum conditurus Herodoti relatio ibid. in eam cenſura Clauderi 373.374.375

Ægyptii cur defunctorum ſuorum corpora tanto labore à putredine conſervare ſtuduerint? 375

apud Ægyptios uſitatus cadavera pollingendi modus 376

Ægyptiis debetur prima artis medicæ gloria 509

Ægyptiorum lucernæ quomodo adornatæ? 718

Ægyptiorum rota 600

Ægyptiis olim num cognita fuerit ars, qua Magnetis ope navigationes inſtituunt? 770

Ælianum & Flavianum jus Civile unde dictum? 260

Ænigmata Adeptorum quinam explicare ſint aggreſſi? 334

ars Æris inciſoria. 793. it. ars ex ære con-

ære confectis tabulas corroſivis liquoribus inſcribendi, & loco ſculpturæ excavandi ibid.

de Ætheris gravitate Diſſertatio Bernoulli: 647

Ænigmata Adeptorum quinam explicare ſint aggreſſi? 334

Affectuum regendorum ars 230

de affectibus animi dignoſcendis & dijudicandis Leelii Peregrini libellus 235

Ejusd. Specimen de compeſcenda iracundia 236

de affectibus animi compeſcendis opuſculum Aloyſii Loyſini 234

Ejusd. ſumma 234. 235

Affectus phyſice tantum Carteſius explicavit 231

Affectus appetitus concupiſcentis & iraſcentis 229

accuratius ipſis objectis, quam ratione quadam accidentali diſtinguuntur 230

In affectibus exprimendis oculorum vis & efficacia 81

Affectuum doctrinæ cultus inter deſiderata refertur 229

in affectuum definiendo numero Auctores variant ibid.

IV. affectus primarios ſtatuerunt Stoici Veteres ibid.

affectuum perturbatio eſt cauſa incerti intricatique juris 288

affirmantia & negantia præcepta quomodo obligent? 214

Alcali & acidum duo illa principia Recentiorum Hippocrati quoad rem ipſam fuerunt cognita 341

Alcali & acidi, nec non acidi & fixi pro explicandis Theoriæ phœnomenis naturalibus & ſtatuendis omnium morborum cauſis inſufficientia 342

Alchemia. vid. Chemia.

Alchemiæ nimio ſtudio Penotus ad inopiam redactus 332

Alchemiæ difficultates 332

per Aleam & chirriludia reddere quidam ſtudia jucunda voluerunt 136

Aleatorii ludi inventio cui adſcribenda 763

Alectryomantia Græcorum ſæpe fallax 6 1

Alexandrinorum verſuum auctor 106

Alexandrinos verſus in lingua belgica primus fecit Jan. Douſa 109

Idem præſtitit in carmine latino Joh. Dan. Major. ibid.

Algebræ primi Scriptores 512

ex Algebra Harioti Carteſius nonnulla deſcripſit. ibid.

Alphabetum naturale hebraicum Helmontii 63

Alphabetum effictum, quo ſe non videntes ſine vocibus intelligunt 614

de Ambiguo incertoque jure graves multorum querelæ 287

ambiguitas obſcuritasque legum eſt cauſa incerti intricatiq; juris 2 9

Americani animalis Haut appellati muſica 618
Americæ tam Septentrionalis quam Meridionalis provinciæ a quibus ſucceſſu temporis detectæ? 675 ſeq.
Americæ novum itinerarium P. Ludov. Hennepini 676
Americæ Septentrionalis & Aſiæ terræ cohærent, patetque inde huc terra via nullo freto intercluſa 678
de Americanarum gentium origine quinam ſcripſerint? 680
quod America priſcis temporibus non fuerit ignota Platonis & Diodori teſtimonia 682
num in Americam poſt natum Dei filium ductæ demum coloniæ? 684
in Americæ continente quis primus ex Europæis penetraverit? 672
Amuletaria Medicina 395
Amuleta de Cœlo delapſa ibid.
Amuleta arte comparata 396
Amuletaria ars in primitiva Eccleſia damnata & proſcripta 398
Cæſarum legibus interdicta & graviter punita 398
Amuletorum Scriptores famoſiores 400
Amuletarii commenti præſumpta antiquitas ibid.
Analyſeos ſpecioſæ vis & effectus, 511
Analyſeos primus auctor non eſt Carteſius ibid.
Analyſin ſuperiori ſeculo jam excoluit Fr. Vieta ibid.
in Analyſi Carteſius vicit Vietam 512
Analytica methodus concinnandi Phyſicam 64 Ejus ſumma 66
Analyticæ & accuratæ definitiones in Jure Romano cur raræ? 284
Anatome corporis humani Ariſtotelis ætate non fuit introducta ib.
Anatomen corporis humani quinam primi exercuerint? 349
Anatomes contemptoribus quomodo reſpondendum? ibid.
Anatomia humana artificialis 351
Anatomia oculi, auris & aliarum partium atque organorum ſenſuum 351. 352. 353
Anatomiæ experimentis non conſentiunt omnia quæ Carteſius tradit 160
Anatomicus ſipho: Regneri de Graaf 304
Anatomici ſtudii antiquitas comprobata exemplo Democriti. 348
Anatomicum ſtudium Ariſtotelis 348, Galeni 349
Anatomici quidam Recentiores 350
Angelicam aſſiſtentiam jactant Fr. Roſeæ crucis 321
Angli induſtrii linguæ ſuæ exornatores 87
linguam ſuam omnibus præferunt ibid.
Poeſin Dramaticam ſibi ſolis vendicant. ibid. V. Poeſis.
Anglorum lingua non eſt aſpera, ſed ad poeſin accommodata 93. peculiaribus gratus præ aliis linguis eminet 93
An-

Anglorum Poeſeos antiquitas 88
Angli omnium primi in brutorum corporibus exercuerunt Chirurgiam transfuſoriam 302
Anglorum Roſarum nobilium ex mente Camdeni origo 331
in Anglia ſub pœna capitis interdicta Chryſopœia 332
Anglici ſudoris ortus & hiſtoria 385 386. Vide Sudor.
in Anglia novus morbus Rachitis. 387
in Anglia creati & conſtituti Doctores & Profeſſores Muſicæ 622
Anglicanum inſtrumentum, quo robur venti accurate explorari poſſit 638
Anian fretum. vid. Fretum.
de Animæ & corporis reperto à Carteſio ſeparationis arcano commentum 161
de animi cultura tractandæ doctrinæ nova methodus 231
de animi affectibus compeſcendis opuſc. Aloyſii Loyſini 234
ejus ſumma capita 234. 235
de animi affectibus dignoſcendis & dijudicandis Lælii Peregrini libellus 235. Ej. Specimen de compeſcenda iracundia 236
animorum curandorum methodus ibid.
de animi medicina liber Pauli Sarpii 237. num prodierit ibid.
de animi languoribus ſanandis & morbis curandis ſcripſit Naſardinus Abukaſeinus Arabs 239
de animalium generatione in ovo doctrina 345
in animalibus diverſis canibus, cuniculis &c. quomodo ea peragatur 346
inter animam & ſpiritus quale diſcrimen? 353. 354. 355
de animæ & Spirituum diſcrimine doctrinæ recentioris cum Pythagorica & Platonica doctrina de anima mundi convenientia 357
ex anima, corpore & ſpiritu homo componitur ex ſententia Comenii 359
ſententia hæc ex Platone deſumpta 360
de animalium motu opus curioſum Borelli 361. Ej. Summa 362. 363
animalis & voluntarii motus natura ex principiis Phyſicis, Medicis, Geometricis & Architectonicis ante Borellum à Müllero deducta 363
animalcula varia in ſuccini meditullio conſpecta 370
ab animalibus Brutis quomodo Mechanici artificiorum ſuorum modum didicerint? 402
ab animantibus Medici & Chirurgi multa morborum remedia edocti ibid.
in animalia bruta transplantatio morborum 405
Animalia quomodo in inſulas pervenerint? 677
Annua Prætorum edicta 260

Annulo num alligata fuerit ſapientia Salomonis? 580
Annulus e filo ſuſpenſus & in ſcyphum demiſſus num indicet horas? 704
Anni Solaris Aſtronomici quantitas 559
Annus Solaris Aſtronomicus quantum differat a Juliano? ibid.
Antiſignani Philoſophiæ Carteſianæ e veteribus & recentioribus 147 148. 149
Antiſignanus Politicorum dictus Machiavellus 186
de Antidyſenterico novo Relatio Leibnitii 428
primus id deſcripſit Guilielmus Piſo 429
Antiquiſſimum quodque veriſſimum in rebus ad animæ ſalutem ſpectantibus, non in regno naturæ. 3
Antiquam dialectam redolentia vocabula germanica 91
ex antiqua Philoſophia petita monita moralia Carteſii 205
Antiqui & recentiores Scriptores Politici 244
Antiquitati debent originem inventa pleraque, quæ nuper dicuntur inventa 209
Antiquitatis artis Chirurgicæ 308 vid. Chirurg.
Antiquum Motum græcum Chirurgiam veterum continens 309
de eo judicium 309 310
Antiquitas Chemiæ 318. vid. Chemia.
Antiquitatem Chemiæ nonnulli infringere conantur 314
Eam in rem argumentum Conringii refutatum ibid.
Antiquitas artis metalla rite tractandi 335
Antiquitas artis quæ occupata eſt in metallorum transmutatione ibid.
ex antiquitate Medicinæ univerſalis præſumpta documenta 343
antiquitas anatomici ſtudii 348
antiquitas luis venereæ exemplo Tiberii probata 381
de antiquitate luis venereæ ſententia Muſitani 383
ex antiquitate num derivandus morbus Hungaricus? 384. 385
antiquitas curationis morborum per Chinam Chinæ 393
antiquitas præſumpta commenti amuletarii 400
Antiquorum vera herba Britannica ab Abrahamo Muntingio in lucem protracta 431
Antiquitas præſumpta Potus Coffe. 447
ex Antiquitate exempla parati veneni lenti 485
Antiquorum & novorum Aſteriſmorum abacus 548. ſeq.
Antiquorum plurimi excoluerunt Phyſiognomiam 603
Antiqua organa varii generis 621
Antiquioribus temporibus debet primos natales ſuos Thermometrum 614
Antiquitas vitri 723

Anti-

Antiquitas navigii aerei 636
antiquitas currus veliferi 640
antiquæ ſtatuæ loquentes 690. ſeq.
erga antiquitatis opera magna Architectorum veneratio 735
antiquitas præſumpta ludi Schachici 761
antiquitas virgulæ divinæ ſeu metallariæ 780
antiquitas chartæ noſtræ 798
antiquitas literarum 805
Antliæ Pnevmaticæ inventores & emendatores 645
Antliæ Pnevmaticæ novus uſus, attollendis ponderibus inſerviens 646. & 705
Aphoriſmi ex arte Statica excerpti 441
Apologi Æſopi 168
Apoſtolicorum canonum natales, numerus & auctoritas 264.
Apoſtolicæ conſtitutiones ſuppoſititiæ 265
Apparatus Philoſophiæ Carteſianæ è veteribus & recentioribus deſumptus 147.148.149
Appetitus concupiſcentis & iraſcentis affectus 229. vid. Iraſc. & concup.
Aquarum atque ſanguinis motus macromicrocoſmicus 314
Aquam calidam biberunt Veteres Græci 447
Aquam calidam in conviviis appoſuerunt Latini 448
de Aquæ calidæ frigidæque in conviviis uſu Horatii Augenii conjectura 448. 449
Aquæ beneficio modus fumandi Perſarum 453
Aquæ chelidoniæ ad oculorum humores reſtituendos virtus 488
V. Chelidonia.
ſub aquis quomodo homo diu manere poſſit? 651
aquaticæ veſtes. ibid. caligæ 655
ſub aquis candela ardens quomodo conſervari poſſit 653
ſub aquis vivendi artis antiquitas ibid.
aquæ marinæ dulcedo examinata 661
aqua marina quomodo dulcorari queat? 661
circa aquarum ductus varia ſuſcepta hoc ſeculo molimina 662
Aquam derivandi variorum conſilia 666. ſeq. conf. & 662. ſeq.
Aquæ ductus Romanorum 667
Aquila & muſca ferrea, quæ Norimbergæ volaſſe dicuntur 643
Ara ex verſibus ſtructa 10
ab Arabibus an Chemia ante pauca demum ſecula inventa? 335
arbitrariæ leges hypotheſium vel poſtulatorum vicem ſuſtinent 279
Arcani Pulſuum origo 481
Arcana Collegii Roſiani detecta a Mormio 313
Arcana dominandi Machiavelli omni tempore obtinuerunt 189
190

Arcanum Mnemonices Vid. Mnemonica.
de Arcano ſeparationis corporis & animæ a Carteſio reperto commentum ex itinere per mundum Carteſii 160. ſeq.
Arcana cordis aliorum hominum cognoſcendi ſcientia 603
Arcanum, quomodo qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere poſſit 613
Archaiſmi Lipſiani & Saluſtiani 129. ſeq.
Architectura hydraulica 664. ſeq.
Architectura civilis 733
ejus cultum debemus potiſſimum Romanis ibid.
de Architectura libri Vitruvii 734
Architectorum erga opera antiquitatis magna veneratio 735
Architecturæ Academia in Gallia inſtituta ibid.
Architectura militaris haud ita pridem magno ſtudio exculta & expolita 735. ſeq.
ejus origo & incrementa 736
Arcus Græcorum incidendæ venæ inſerviens 477
Arithmetica Sexageſimalis jam olim a Ptolomæo introducta 513
ex armis Europæis deſumptæ, cœlumque occupantes Ideæ 546
Armarium unguentum. V. Unguentum.
Arnoldiſtæ 328. ſeq.
Arrogantia Sinenſium 250
Ars nova diſputandi 37. ſeq.
Summa ejus capita. 38. inventores & propagatores ibid. & ſeq.
Ars qua quis latinæ linguæ ignarus verſus latinos ſcribere poſſit ex tempore 115
Ars ſignorum ſ. Clavis linguarum univerſalis Georgii Dalgarn 117
Ars memoriæ 133. V. memoria.
Ars regendorum affectuum 239
Ars Chirurgica 311
Ars χρυσοποιητική tota latitat in Ægyptiorum doctrina hieroglyphica 333. V. Hierogl.
Ars curandi morbos exſpectatione 391
Ars pictoria & graphica 798. ſeq.
Ars ſteganographica 810
Ars amuletaria in Eccleſia primitiva damnata & proſcripta 398
Cæſarum legibus interdicta & graviter punita ibid.
Ars ſignatoria Paracelſi & Etzleri approbata 403
eadem refutata ibid.
Ars transplantatoria Podagræ incipientis 407. V. Transpl.
Ars ſtatica. 439. ſeq. Vid. Statica Medicina.
Ars canendi ex avium concentu primum exorta 618
Ars aëronautica. V. aër.
Ars volandi. vid. Volatus.
Ars quomodo ſuperet naturam? 689
ars & natura ſæpe concurrunt 690
ars Gymnaſtica. vid. Gymn.

Ars urinatoria 651
ars natandi 658. 659
ars qua hauritur per longos tubos ex fodinis aqua vi fluminis mediocriter diſtantis 666
ars parcendi lignis, (Holtzſpar-Kunſt) 712
ars vitriaria non paucis aucta experimentis 725
ars jaculandi pulvere pyrio ſine crepitu 739
ars Gymnaſtica. vid. Gymn.
ars ſaltatoria & gladiatoria mathematice demonſtrata 759
ars qua magnetis ope navigationes inſtituuntur, num Ægyptiis olim fuerit cognita? 770
ars Typographica 780. ſeq.
ars æris inciſoria 793
Artium divinatricium vanitas 605
Artibus atque ſcientiis in Paradiſo non fuiſſet opus 4
Artium inveniendarum prima occaſio indigentia 4
Artes ſunt priores ſcientiis quoad inventionem: poſteriores quoad perfectionem ibid.
In artibus quicquid nunc eſt, id prius in natura fuit 5
Artium & ſcientiarum inſtauratarum cauſæ 9
Artes Mechanicæ auctæ 11
Artis Lullianæ inventa 29. ſeq. vid. Inventa.
Artificium perorandi a quibus excultum 33
Artes promiſſæ Kuhlmanni ibid.
Artes diſputandi. V. Methodus
Artem ornate dicendi primus docuit Ariſtoteles 73
Ej. Summa e libris Ariſt. ad Theodecten 73. 74
in eosdem libros Commentarii accommodati a Theologiam & eloquentiam Eccleſiaſticam 74. vid. Eloqu.
Artes liberales num lingua germanica docendæ? 132
Artificialis memoria 134. V. Memoria.
Artificium totum in quo conſiſtat 139
Artem Logicam ad civile jus primus attulit Q. Ælius Tubero 286
Artuum decurtandorum nova ratio 307
Ejusd. utilitas 307. 308
Artus corruptos amputandi methodus Lowdhami 308
Artis Chirurgicæ antiquitas 308 vid. Chir.
Artificioſum Sceleton omnes arterias & nervos cum valvulis ſuis oſtendens 314
Artium omnium ſcientiam jactant Fr. Roſeæ crucis 321
Artis Medicæ gloria prima debetur Ægyptiis 509
Artis quæ occupata eſt in transmutatione metallorum ſumma antiquitas 335
Artis metalla rite tractandi antiquitas ibid.

Arti-

Artificialis Anatomia humana 351
Artificium conſervandi cadavera Stenonis & Ruyſchii 364
Artificioſa Mumiarum conſervandarum cura Ægyptiis ſuos debet natales 372. vid. Ægypt.
Arte comparata amuleta 396
Artificiorum ſuorum modum a brutis animalibus quomodo didicerint Mechanici? 402
Artificium reddendi fumum Tabaci delicatiorem 453
Artificium oculorum humores reſtituendi Robertus Sothuel Burrhum docuit 488
Artificio magnetico exhibere volantem columbam Kircherus allaboravit 642
Artificiales ignes. vid. ignis
Artificium fabricandi navigia ſubaquea 651
Artis ſub aquis vivendi antiquitas 653
Artificium tollendi in ſublime minimo niſu graviſſima pondera 705
Artis militaris varia ſpecimina 738
Artis magneticæ experimenta num Salomoni fuerint perſpecta? 771
Aſclepiadæum metrum unde dictum 105
Aſiæ atque Americæ Septentrionalis terræ cohærent, patetque inde huc terra via, nullo freto interclusa 678
Aſſimilatio Dei finis Philoſophiæ practicæ 169
Aſſiſtentiam Angelicam jactant Fratres Roſeæ crucis 321
Aſtra. vid. Stellæ.
Aſteriſmi novi, in quos informes coactæ ſtellæ 53 · 53[illegible]9
Aſteriſmi Veterum verſibus mnemonicis incluſi 539
Aſteriſmi novis nominibus, maximam partem ſacris a Schickardo inſigniti 541. ſeq.
Aſteriſmi ad provincias & regna applicati 546. ſeq.
Aſteriſmorum nov-antiquorum abacus 548. ſeq.
Aſteriſmos mutandi libertatem jam olim variæ Gentes uſurparunt 5[illegible]1. ſeq.
Aſtronomiam reformandi variorum conatus 540
Aſtronomicæ artes ex Ægypto primum derivandæ 557
Aſtronomicus annus Solaris. vid. annus
Aſtro-Chronologicum opus D. Waſmuthi 571
Ejuſd. brevis Sciagraphia 572
de novo hoc opere brevis relatio 573
Aſtrologia judiciaria 584
Ejuſd. experimenta vetera & recentiora 584. 585
ex aſtris deducta Servatoris Geneſis 586. ſeq.
Aſtrologorum aſtutia & celeberrima erratio 592
de Aſtrologia judiciaria variorum ſen-

Sententiæ 595
Aſtronomiæ immiſcet ſe diabolus, eamque complet 579
Aſtrologiæ Geomantiam omnes fere adoptant, hancque illius filiam appellant 598
Aſtrologiæ judiciariæ origo 601
Aſtrologica Chiromantia. vid. Chiromantia.
Athletica Gymnaſtica. vid. Gymnaſtica.
de Atlantide merſa quid judicandum ſit? 683
ſine Atramento ſcribendi ars 809
Atramentum ſympatheticum. ibid.
Atrophiæ oculi præſcriptum remedium per anatomiam caſu ſingulari detectum 493
Atticum jus aut Hebræum non eundem præſtat uſum quem Romanum 254
Auctus Diſciplinarum numerus. 13 vid. Inv.
Auctores optimi & claſſici barbariei notati 69
Auctor primus dubitationis non eſt Carteſius 151
Aucta Philoſophia moralis. vid. Moralis.
Auctor primus Collegii Septemvirum (ſeptem Sapientum) quis fuerit 166
Auctor carminum, quæ vulgo adſcribuntur Pythagoræ 167
Auctus virtutum moralium numerus 211. vid. Virtus.
Auctores Geoponici veteres 226
Auctores varii, qui Morali Philoſophiæ operam dederunt 232. 233 ſeq.
Auctoritas, numerus & natales Apoſtolicorum Canonum 264
Auctor primus Nomo-Canonis Johannes Scholaſticus 271
Auctores librorum βασιλικῶν 272 273. Eorundem editores 273 quamnam habeant auctoritatem? ibid.
Auctores Recentiores, qui Medicinam tradituri ad veteres contulerunt animum 509
Auctoritas Phyſiognomiæ. vid. Phyſiognomia.
Auditorium novum inſtrumentum Tuba ſtentorea ſeu acuſtica 606. ſeq.
Augmenta Scientiarum Verulamii 7 vid. Inv.
Augmenta ſcientiarum fieri poſſunt non ejectis ſententiis Veterum 62
Augmenta Philoſophiæ moralis. vid. Moralis.
Augmentum juris ex variis fontibus derivatum 258. ſeq.
Auguſtana hydrotechnica. vid. Hydrotechnica
Auguſtanum horologium, ejusque elogium 701. & 703
aurei vituli combuſti chemica conſideratio 37
aureus deus pueri Sileſii ſuppoſititius 345

in aurea corona quomodo invenerit miſturam argenti Archimedes? 709
Auricula Dionyſii Tyranni 617
Ejus deſcriptio ibid.
Auri puritas vel adulterata facies quomodo detegenda ex diverſo pondere? 708
Auris anatomia 353
Aurium, narium & labiorum realis reparationis modus a Celſo jam expreſſus 307
In Authentellæ continentur Nov. 263
Axiomata quid? 278
Axiomatum vicem ſuſtinent leges naturales 279

B.

Bacilli Sexagenales Henrici a Qualen 513
vocis Ballet origo 759
Balliolorum in Gallia familiæ virtus in ſanandis fractis aut luxatis oſſibus 423
Ballistice Blondelli 743
Balſamici certi remedii ope homo vitam ſuam in multos annos protrahere poteſt 322
Balſamandi cadavera inventio Bilſiana 363
Balſamandi corpora methodus Clauderiana 364
Balſamationis Bilſianæ & Clauderianæ Bilanx exacta 365
Balſamatio Bilſii correcta & perfectior reddita a Tobia Andreæ 366
Balſamationem Clauderianam inter & Bilſianam octuplex diſcrimen 367. 368. 369
Balſamatio Judæorum qualis? 376
de Balthico mari cum Oceano conjungendo conſilium 662
Bar vocabulum ſignificat cantilenam 96
de Barbis rubris filiorum Iſrael commentum 337
Barbarorum quorundam doctrina moralis 245
Barbarus & Solœcus ſermo Hegingenſe Latinum 129
Barbariſmi accuſatus Cicero 70
Bardi vocabantur virorum fortium laudes canentes 96
Bardorum, Druidarum & Vatum apud Celtas officium 97
βασιλικῶν librorum auctores, editores & auctoritas 272. 273
Batavi. vid. Belgæ.
Belgarum vetuſtiora Carmina vernacula 89
Eorum Poëſis recentior ibid.
in Belgica lingua primus fecit verſus Alexandrinos Janus Douſa 109
Belgas quinam faciant Typographiæ inventores? 781. ſeq.
ad bellicos uſus pertinentes ignes artificiales 747
Bellica Gymnaſtica. 752. vid. Gymnaſtica.
Bellicorum tormentorum origo. 740
Bellicæ machinæ Veterum 742
Bellum Grammaticale. vid. Grammatica.

Bibaculus Theophilus Pechlini 446
Bibliſchen Figuren Erklärungs-Schlüſſel 135
Bilanx exacta Bilſianæ & Clauderianæ balſamationis 365.ſeq.
Bilſiana balſamatio 363. ſeq. vide Balſamatio.
Bombarum origo 748
Bombardæ globos remotiſſime ejicientes 739
Bombardarum primus inventor. 740
de earum inventione Cornel. Kempii relatio 741
Bona animi moralia & naturalia per lapſum deperdita 3
quomodo redintegrentur? ibid.
de Bono Summo error Hobbii 194
Bonum Summum num in voluptate corporis collocarit Epicurus? 195. Spurciſſimi illius dogmatis origo 196
Bonum ſummum in animi voluptate collocavit Epicurus 196
unde ſuam de B. S. ſententiam Epicurus hauſerit? ibid.
in Boni, virtutis &c. imaginibus depingendis num ſubſtiterit Confutius 219
de Summo Bono hujus vitæ diverſitas magna ſententiarum 240
in bono creato pleræque terminantur ibid.
Boni Summi delineatio ſecundum hypotheſin Phil. Chriſtianæ 241
S.B. Theologici recuperatio 242
S.B. Philoſophici redintegratio 243
B. S. Philoſophici in Theoreticum & practicum diviſio 243
Bononienſis lapis. vid. Lapis.
Borealis plaga novis imaginibus decorata 543
per Botrum Copher num Cant. I, 14. intelligenda ſit camphora? 438
Brachmanum & Gymnoſophiſtarum apud Indos octo præcepta moralia 249
Brahæus (Tycho) Syſtema mutuatus eſſe dicitur ab Apoll. Pergæo 522 vid. Syſtema.
Brandenburgicum Sceptrum aſtris repræſentatum 538
Brandenburg. ſ. Medicea ſidera 535
Britannica herba antiquorum vera ab Abrahamo Muntingio in lucem producta 431
Britannia adſimilata oblongæ ſcutulæ, vel bipenni, vel etiam figuræ triquetræ 687
Britannorum veterum rates ſutiles, & e vitibus contextæ 659
Brocardica quid eorumq; origo? 267
Bruta carere ſenſibus quinam docuerint 155. V. Principia.
in Brutorum corporibus Angli omnium primi Chirurgiam transfuſoriam exercuerunt 202
à Brutis animalibus artificiorum ſuorum modum quomodo didicerint Mechanici? 402
ab iisdem quomodo multa morborum remedia edocti Medici & Chirurgi 402. 403

in brura animalia transplantatio morborum 405
Buccina incolarum Iſpahan 609
Bucolici carminis antiquitas &c. 107
vid. Paſtorale carmen.
Buſo collo appenſus & dens equi marini num ſanguinem ſiſtant? 431
BullaGregorii de Calendario ſuo 561. ſeq.

C.

Cadavera humana num ſecuerit Galenus? 350
Cadaverum conditura ſive pollinctura 363
Cadavera balſamandi inventio Bilſiana ibid.
Cadavera balſamandi methodus Gabr. Clauderi 364
Cadavera conſervandi artificiũ 364
Cadavera condendi methodus rariſſima, quæ fit beneficio ſuccini 369
Cadaverum conſervationis longæ exemplum 376
de Cadavere Tulliæ Ciceronis Filiæ poſt 1500. annos illæſo reperto relatio 377
in Cadaver humanum trasplantatio morbi 405
Cæſarum legibus interdicta & graviter punita ars amuletaria 398
Café vel Thée potus calidus 445
V. Potus.
ejus præſumpta antiquitas 447
Calculandi mirum compendium Jo. Neperi 513
Calendæ primi ſingulorum menſium dies 557
Calendarium Eccleſiaſticum 557
ejus origo 558
Calendarium Romanum vel Julianum unde dicatur? 558
Calendarium Julianum quando receptum ab Eccleſia? ibid.
Calendarii veteris diſpoſitio & errores 558. & 559
Calendarii correctio & emendatio a Gregorio XIII. Papa ſuſcepta, in quo conſiſtat 560
Calendarii reſtituendi compendium per Anton. Lilium Pontifici oblatum ib.
de Calendario ſuo Bulla Gregorii 561. ſeq.
de Calendarii emendatione actum ante Gregorium 566
de Calendarii correctione B. Lutheri ſententia 567
Calendarium Gregorianum quare A.C. addicti Principes detrectarint recipere? 571
Calendarium vitreum Fluddii 624
Caligæ aquaticæ 655
Cameræ obſcuræ ortus 518
Campana urinatoria Georgii Sinclari plumbea 650
Campana lignea alia ibid.
Camphora num priſcis Philoſophis ac Medicis fuerit cognita? 437
Camphora nativa ibid. factitia. ib.
de Camphora Recentiorum obſervationes 437
Camphora num Cant. I, 14. per Botrum Copher intelligenda ſit? 438
Cana-

Canadenſium eloquentia muta. vid. Eloquentia.
Canales novi 662
Candela ardens quomodo conſervari poſſit ſub aqua 653
Canendi ars ex avium concentu primum exorta 618
Canis atri forma indutum dæmonem num H.C. Agrippa circumduxerit? 583
in Canibus, aliisque animalibus, quomodo generatio peragatur 346
Canon Mathematicus Neperi ab aliis auctus aliterque diſpoſitus 513
Canonum Codex à Juſtiniano confirmatus 264
idem à Juſtello integritati ſuæ reſtitutus ibid.
Canonici Juris origo ibid.
Canonum Apoſtolicorum natales, numerus & auctoritas 264
Canonici corporis diviſio 265
Canonici Juris cum Jure Civili comparatio 265
Canonicum Jus a Pontificio quomodo differat? ibid.
Canonicum Jus novum 266
Canonum diſcordantium concordia Gratiani quando confecta 266
Canoniſtarum, Sententiarum & Hiſtoriæ Scholaſticæ Magiſter κατ' ἐξοχὴν quis dictus? 266
Canonum Collectio Impoſtoris Iſidori qualis 267
Canonum Codex Dionyſii Exigui 267
Canonici Juris Inſtitutiones 269. 270 V. Inſtit.
Canonici Juris per tabulas digeſti epitome 269
Canonici Juris habitus novus ibid.
Canonicum Jus quomodo poſt factam Reformationem ab Eccleſiis Germanicis recipiatur? 270
Nomo Canon a Juſtiniano confirmatus 271
Canonum cum legibus collatio Photii ibid.
Nomo Canonis primus auctor Joh. Scholaſticus ibid.
Utrumque Jus canonicum & civile ſcitu neceſſarium 271
Canonicum jus in foro german. prius receptum quam Jus Civile 272
Cantileæ Johannis Sachs 94
Cardinales virtutes Veterum & Recentiorum 221
Carmina. vid. Poëſis.
Carmina quorum ſingula verba ab eadem litera incipiunt 110
ejus rei exemplum in certamine canũ cum Catis ex Hardero. 110. 111. 112. 113
Carminum quæ vulgo adſcribuntur Pythagoræ auctor 167
Carminibus tradita Philoſophiæ moralis præcepta 252
Carteſiana Philoſophia. vid. Philoſophia.
Carteſii inter & Scepticorum dubitationem differentia 152
de Carteſio non mortuo commentum 162

Caput fictile Alberti Magni 694
variorum de illo judicia ibid.
Caſcarillæ in Febribus eadem adſcripta virtus, quam Chinæ Chinæ tribuunt 393
Caſſiam Fiſtularem in uſum deduxit Avicenna 438
Catalogum Criticorum texuit Scioppius 69
Catalogus Poëtarum Gallorum extat in Bibliotheca Verdierii 84
ad Cataractas oculorum deponendas inventum inſtrumentum 489
Categoricus Index Theſauri. Vid. Index.
Catholicæ Eccleſ. primus Codex. 264
Catholica Medicina ſeu univerſalis num ſit in rerum natura? 342
Cauſæ inſtauratarum artium & ſcientiarum &c. vid. Artes.
Cauſarum criminalium judicia non civilium Libri Rhet. Ariſtotelis declaranr 256
Cauſæ incerti intricatique juris 287 288. ſeq.
pro cauſis ſtabiliendis omnium morborum & pro explicandis Theoriæ phœnomenis naturalibus alcali & acidi nec non acidi & viſcidi inſufficientia 342
Cauſticum ſpeculum. vid. Speculum.
Cenſura D. Waldſmidii quod Medici in cordis motibus obſervandis non ſat impendant temporis 482
Cenſura philoſophiæ Carteſianæ Huetii 146
Cenſura publica libri Wirdigii de medicina Spirituum 353
Centuriatæ unde dictæ leges Regiæ 257
Ceraſi calculus multa continens. 710
ad Cerebrum non pervadit fumus Tabaci 475
de cerebro & oculis epiſtolæ duæ Fr. Joſ. Burrhi 487
Ceremoniæ à Regibus Galliæ & Angliæ in curatione ſtrumarum adhibitæ 413. ſeq. & 417. ſeq.
Cereviſia turbatur dum floret hordeum 765
Cereviſiæ apud Veteres uſus & expresſiones 449
Cereviſiæ hodiernæ celebriores ſpecies 450
in Cervis & damis inventa glandula nova lacrymalis 494
de lapide in cervorum oculis ex lacrymis concreſcente quid habendum? 495
Chalcographiæ abuſus 793
Chaldæorum Moralis Philoſophia 246
per Characteres curatio Theophraſti Paracelſi, & ex veteribus Quinti Sereni Samonici 394
per Characteres & ſigna comparata memoria artificialis 134
Character Becheri pro notitia univerſali omnium linguarum 117
Ejus Summa ibid.
de Characteribus exprimentibus hominis

minis indolem, ex ſimilitudine cum aliis animantibus judicandum nonnulli volunt. 602
Charta à Conrado Rittershuſio de ortu ſuo, dignitate, uſu & abuſu in peculiari carmine loquens introducta 794. ſeq.
Chartæ noſtræ antiquitas 798
Chartacea tuba acuſtica 608
Chartaceus Philoſophus ſalutatus Carteſius 144
per Chartiludia quidam reddere ſtudia jucunda voluerunt 136
Chartiludia Geographica & Genealogica Gallorum 136
Chartiludium morale Caroli Gilbergi, Angli ibid.
Chartiludium Logicum antiquioribus jam temporibus uſurpatum. ib.
Chelidoniæ Radicis figuræ 488
an Chelidoniæ Radix referat ſignaturam oculi 491
an ante Burrhum ex Chelidonia paratum medicamentum, quod perforato oculi globo immiſſum? 492
Chemiæ antiquitas 318
Chemica antiqua Manuſcripta ibid.
Chemia in multis Regionibus exculta ibid. Ej. uſus & abuſus ibid.
ad Chemica principia Theologica dogmata refingebat Paracelſus 324
Chemicorum medicamentorũ compoſitionem quis docuerit Paracelſum 326. 327
in Chemicis Lullii Magiſter fuit Arnoldus Villanovanus 328.
Chemicam ſcientiam nonnulli detrahere voluerunt Lullio 330
Chemiæ antiquitatem nonnulli infringere conantur 334
eam in rem argumentum Conringii refutatum ibid.
Chemia diu hoſpitata eſt in Ægypto 336
Chemia num ab Arabibus ante pauca demum ſecula inventa? 334
Chemici num fuerint Tubalcain & Adamus 335
Chemicus num fuerit Moſes 337
Chemia ex Ægypto ad Græcos & Romanos migravit 338
Chemicus num fuerit Hippocrates? 338
Chemicus Hippocrates à Tachenio editus 339
de Chemica Medicina Hippocratis diſſ. Ettmülleri 340
Chemicus num fuerit Ariſtoteles 341
Chemica non-entia Auctoris anonymi & Rolfincii 344. 345
Chelifera vaſa Aſellii 500
Chemica fornacula Ad. Bruxii 714
Chimia. vid. Chemia.
Chinenſium, Ægyptiorum, Peruvianorum & Canadenſium eloquentia muta. V. Eloquentia.
quam Chinæ chinæ tribuunt, eadem in febribus adſcripta virtus Caſcarillæ 393
Chiromantia Phyſica & Aſtrologica 604
Chiromantæ variant maximopere quoad

quoad experimenta ibid.
Chiromantiæ vanitas 605
ejusd. origo & progreſſus 606
in Chiromanticis ſigna ſuſpendii varia 604
Chirurgiæ infuſoriæ atque transfuſoriæ origo 301
de Chirurgia transfuſoria opuſculum Manfredi ibid.
Chirurgiam transfuſoriam Angli omnium primi exercuerunt in brutorum corporibus, Galli autem in humanis 302
Chirurgiæ transfuſoriæ feliciter peractæ exempla 302.303
Chirurgiæ infuſoriæ primus in Germania inventor 303
Chirurgiæ infuſoriæ experimentum 304
Chirurgiæ transfuſoriæ umbratilem expreſſit figuram Marſilius Ficinus 305
C [illegible] nov Curtorum 305
unde hoc artificium mutuatum ibid.
Chirurgiæ hujus feliciter peractæ exemplum 306
Chirurgiam infuſoriam jam circa ſeculi hujus initium deſcripſere Libavius & Pegelius 304
Chirurgicæ artis antiquitas 308
ad Chirurgiam maxime accommodatus Hippocratis libellus, Mochlicus inſcriptus ibid.
Chirurgica multa apud Celſum habentur ibid.
Chirurgiam Veterum continens Manuſcriptum antiquum græcum 309
de eo judicium. ibid. & 310
Chirurgus primus Chiron 310
Chirurgiæ cum juſtitia comparatio 310 311
Chirurgiæ ignarus Medicus eſt nullius pretii 351
Chirurgi & Medici multa morborum remedia à brutis animalibus edocti 402.403
Chirurgi Paduani experimentum motus cordis humani ſævum 487
Chorea ſeu Viti 412
Chriſtianæ modeſtiæ inimica magnanimitas Ariſtotelica 223
Chriſtianum cœlum ſtellatum 540
Chriſtinæ Reginæ Sveciæ de Philoſophia Carteſiana judicium 154
Chronologica opuſcula (Tablettes Chronologiques) Marcelli 134
in Chronologia memoriæ artificialis uſus 142
Chronologicum opus Waſmuthi 571. ſeq.
Chronologia nova & myſtica Heinlini 575
Chronologiæ principium num ſit myſterium in Septenario latens numero? 575
Chronometrum Weigelii 136
ad Chryſopœiæ ſtudium Sacerdotes impellendi ratio lepida 331
Chryſopœia in Anglia ſub pœna capitis interdicta 332

ars

ars χρυσοποιητικὴ latitat in Ægyptiorum doctrina Hieroglyphica 313. Vid. Hierogl.
Chylifera vaſa. vid. Vaſa.
Cibariæ rei Scriptores recentiores & Veteres 445
Cicadis homines ſimiles facit Lucretius 200
Cingarorum in Chiromanticis inſtitutum 606
Circulatio ſanguinis aſſerta ab Hippocrate 311
ipſi etiam Salomoni videtur cognita 312
Medicis Sinenſibus quatuor retro ſeculis præ Europæis innotuit. ib.
eam è tenebris in lucem protraxit Guilielm. Harveus Anglus. ibid.
Circulationis Harveanæ oppugnatores ibid.
Ej. veritas a Plempio primum oppugnata, & poſtea aſſerta 312.313
Circulationis inventor num Paulus Servita? 313
Ej. defenſores & oppugnatores ib.
Circulationis experimenta extenuata 313. eorum dignitas defenditur 313.314
Circulator Microcoſmi dictus Harveus 313
Circulatoria ſtatua hum. Reiſelii. 314
Circulationis inventa geometrice & mechanice demonſtrata 314.315
de Circuli quadratura quinam egerint 513.514
de Quadrato in circulum reducendo variorum conſilia 514
Circuli Quadraturam primus quæſivit Archimedes 514
in Circuli quadratura quid præſtiterit Leibnitius? 515
quid Cluverus? 516
Circumforaneorum Thavmaturgice 670
Circumjoviales. vid. Jovis Satellites.
Civilis architectura. vid. Architectura.
Civilis juris cum canonico comparatio 265
Jus utrumque civile & canonicum ſcitu eſt neceſſarium 271
in civili jure tradendo ſtudium Irnerii ejusque ſucceſſorum 274
ad civile jus Logicam artem primus attulit Q. Ælius Tubero 286
de civili jure in artem redigendo Ciceronis liber 286
Civilis Prudentia. V. Politica.
Civilitas & gravitas morum quomodo ad urbanitatem & comitatem referatur 222
Civitatis latinæ inſtituendæ variorum conſilia 124. ſeq.
Clauderiana balſamatio 364. ſeq. V. Balſamatio.
Clavem ad juſtam perfectionem adhuc perduxit nemo 119
Clavis univerſalis, vi cujus omnes linguæ intelligi poſſunt 117
Clavis Sinica Mulleri 118
Ej. in linguis ignotis ſolvendis edita ſpecimina ibid.
de Clavo Florentino media parte in

in aurum converſo quid judicandum? 345
Clementiam & miſericordiam manſuetudinis vulgo, ſed minus recte ſynonyma faciunt 224
Clementinæ à Clemente V. ordinatæ & à Joh. XXII. publicatæ 269
Clepſydræ Græcorum 696
Climata terræ ſub certis conformationibus depicta 686
Coctio ventriculi quæ fit fermentationis beneficio, Hippocrati jam cognita fuit 341
Cocturam ſachari invenit Avicenna 438. Idem in uſum deduxit Casſiam Fiſtularem, Rheubarbarum, Tamarindos &c. ibid.
Codex Theodoſianus 261
Codex Juſtinianeus prior 262
Codex repetitæ Prælectionis 263
Codex Canonum à Juſtiniano confirmatus 264. idem à Juſtello integritati reſtitutus ibid.
Codex primus Eccleſiæ Cathol. 264
Codex Canonum Dionyſii Exigui 267
Codex juris Eccleſ. & Codex Conciliorum Eccleſiæ germanicæ inter deſiderata numerantur 271
de Codice juris gentium edendo epiſtolæ Leibnitii 295
Ej. ſumma 295. ſeq.
Codex juris gentium diplomaticus Hanoveræ editus 297
de cœlo delapſa Amuleta 395
Cœli rationes explicatæ, conſtitutæque variæ hypotheſes 517
Cœlo hoc ævo inſerta Heroum nomina 518
Cœlum ſtellatum Chriſtianum 540
Cœlum Heraldicum Weigelii 544
Cœlum occupantes ideæ ex armis Europæis deſumptæ 546
in Cœlo Heraldico locatum ſtemma Sveonum 551
Cœlum argenteum 693
Cœlum vitreum 694
Cogito ergo ſum, primum Carteſii principium 147. & 158
Cognitio ſui ipſius 169
Cognitio Dei num virtus intellectualis magis ſit quam moralis? 211
in Cognitione Dei philoſophica ac naturali non eſt acquieſcendum 241
Collatio principii primi Ariſt. & Carteſiani 159
Collatio Legum Moſaicarum & Romanarum 256
Collectio Canonum Impoſtoris Iſidori qualis 267
Collectio Decretalium facta à Raymundo de Penna forti 267
Collectiones Raymundi collectione priores ibid. & 268
Collectio Decretalium prima & ſecunda 268
Collegium Pariſiis An. 1637. apertum, dictum l'Academie Françoiſe 84
Collegium der Meiſter-Singer 94 ſeq. V. Societas.
Collegii SeptemVirum (ſeptem ſapien-

pientum) quis primus auctor 166
Collegiũ Prudeniũ quale fuerit? 258
Collegii Roſiani arcana detecta à Mormio 323
de Colonia Romana adornanda conſilium 126
Colonienſes Theologi Divis adſcripſerunt Ariſtotelem 60
Colorandi vitra ſcientia non eſt adeo nova 725. vid. Vitrum.
Columba lignea volans. v. Volatus.
Combuſti vituli aurei chemica conſideratio 337
Comici num ſemper rationem verſus ſervarint? 106
verisimilis de hac quæſtione ſententia Balbini 107
Comicis ſaltationibus à quo ſuppeditata occaſio? 759
ad Comitatem quomodo referatur morum civilitas & gravitas? 222
Commentarius in libros novi Fœderis Paracelſi 325
Commentarii in libros Ariſtotelis ad Theodecten 74. accommodati ad Theologiam & eloquentiam Eccleſiaſticam ibid.
Commentarius Bœcleri in Grotium commendatur 184
Commentum de barbis rubris Filiorum Israel 337
Commenti amuletarii præſumpta antiquitas 400
Comparatio hominum cum Cicadis Lucretii 200. cum fungis Hobbii ibid.
Comparatio corporis juris canonici cum corpore juris civilis 265
Comparatio Medicinæ cum Philoſophia morali 298
Comparatio Chirurg. cum juſtitia.
Compendia addiſcendæ linguæ latinæ 119
Compendium calculandi mirum Johan. Neperi 513
Compendia ſcriptionis à quo excogitata? 810
Compenſati à natura corporis defectus 616
Compilationes Raymundi collectione priores 267. 268
Conamina variorum circa derivandas aquas 662. ſeq. 666. ſeq.
Conciliorum Eccl. Germ. Codex inter deſiderata numeratur 271
Conclavia dicta germanice Schall-Gemächer 616
Concordia diſcordantium Canonum Gratiani quando confecta 266
Concordantiarum defectus in jure pro deſiderato habetur 297
Concordantiarum origo 298
Concupiſcibilis appetitus affectus. 230
Conditura ſive pollinctura cadaverum 363
Condiendi cadavera rariſſima methodus beneficio ſuccini 369
de conditura Mumiarum Ægyptiorum Herodoti relatio 372. 373 vid. Relat.
Conditura cadaverum Perſarum & Hebræorum 376
Conjuratio pulveraria in Anglia 750

Conſenſus Platonico-Pythagoricæ doctrinæ unde? 170
Conſenſus Stoicorum cum Platone ibid.
Conſervandi corpora artificium Stenonis & Ruyſchii 364. 65
Conſervationis cadaverum longæ exemplum 376
Conſideratio Phyſiologica D. Majoris in Epiſtolas Burrhi, & contra ejusdem ἐγχείρεσιν ſcrupuli 489
Conſilia variorum de jure reconcinnando 292
Conſilia variorum latinæ civitatis inſtituendæ 124
Conſilium de Romana colonia adornanda Eilhardi Lubini 126
Ej. Summa ibid.
Conſilium Pegelii eodem reſpicientis ibid.
Conſilium de conjungendo mari Balthico cum Oceano 662
Conſtitutiones Imperatorum 261
Conſtitutiones Apoſtolicæ ſuppoſititiæ 265
à Conſulibus an quoq; latæ leges? 257
à Conſulibus pro re nata novæ in Comitiis leges 258
per Contactum curatio 413. ſeq. vid. Strum.
Contemptoribus Anatomes quomodo reſpondendum? 350
Contorſio & extenſio legum eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Contradicendi temere ſtudium eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Contradictio Regneri notata 291 V. Injuſt.
Convenientia doctrinæ Recentiorum de diſcrimine animæ & ſpirituum cum doctrina Pythagorica & Platonica 357
Convenientia juris Hobbeſiani & Spartanorum Veterum 203
in Conviviis aquæ calidæ frigidæque uſus ex Horatii Augenii conjectura 448
Convivium Magicum Alberti Magni 580
Copernicanum Syſtema 517
Copernici natales, mors, epitaphium ibid.
Ejusd. demonſtrationes non ex aſtrorum, ſed terræ motu inſtitutæ 518 vid. Terræ motus.
Copernici Sectatores & Oppugnatores 519. 520
Coquus ſeu Digeſtor novus Papini 711
Cordis humani motus. V. Motus
ex Corio confecta tormenta 739
Cornu Alexandri M. 608
in Corona aurea quomodo invenerit miſturam argenti Archimedes? 709
de Corporis & animæ ſeparationis reperto à Carteſio arcano commentum 161
Corporis canonici diviſio 265
Ej. cum corpore juris civilis comparatio ibid.
in corporibus Brutorum Angli omni-

mnium primi chirurgiam infuſoriam exercuerunt 302
in corporibus humanis Galli ib.
in corpore humano Ariſtotelis ætate non adhibita anatome 349
in corpore humano quinam primum anatomen exercuerit? 349
in corpore quomodo animalis ſpiritus unus & ſpiritus multi eſſe dicantur 358
ex corpore anima & Spiritu homo componitur è ſententia Comenii 359
ſententia hæc è Platone deſumpta? 360
Corporis Medicina Tſchirnhauſenii 443
Corporis pretioſisſima pars oculus 487
Corporis defectus à natura compenſati 616
Correcti Globi 545. v. Globus.
Correctio & emendatio Calendarii 560. v. Calendarium.
de Correctione Calendarii B. Lutheri ſententia 567
in Corruptores linguæ Germanicæ invectio 132
Corruptæ linguæ germanicæ Rothwälſch dictæ origo 131
Corruptos artus amputandi methodus Lowdhami 308
Cortex Peruvianus. vid. china chinæ.
Corybantæus furor 212
Criminalium cauſarum judicia, non civilium Ariſtotelis libri declarant 256
Criticorum rixæ inutiles 69
de græco ablativo ibid.
de Reciproco ſui ibid.
Cicero Criticos vocat Aucupes Syllabarum ibid.
Critici optimas etiam auctores notarunt ibid.
Criricorum catalogum texuit Scioppius ibid.
Criſis nimia Scioppii notatur 70
Criticorum effræna licentia eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Crucis roſeæ Fratres 318. ſeq. vid. Fratres.
in Cultrivoris comprobatæ magnetici emplaſtri virtutes 768
de Cultura animi tractandæ doctrinæ methodus nova 231
Cultus doctrinæ de affectibus inter deſiderata etiam refertur 229
Cumulatio Rhythmorum. vide Rhythmi.
per Cuniculos oppugnationis inventor Petrus Navarrus 749
Curatio abſentium per transmiſſam urinam 767
Curandorũ animorũ methodus. 256
Curationum modi varii, partim curioſi & utiles, partim ſuperſtitioſi & ridiculi 391. ſeq.
Curatio per verba 393
ejus antiquitas ibid.
Curatio per characteres Theophraſti Paracelſi, & ex veteribus Quinti Sereni Samonici 394

Curatio magnetica ſive curatio morborum per transplantationem 404. ſeq. V. Transpl.
Curatio morſus Tarantularum per Muſicam 410. eam in rem adducta teſtimonia autiquorum & recentiorum 411
Curatio per contactum 413
Cura relaxatæ uvulæ ibid.
Curatio ſtrumarum 413. ſeq. vid. Strum.
Curationes P. Marci d'Aviano 421
Curiatæ unde dictæ leges Regiæ? 257
Curioſa epiſtola Spilii de jure reconcinnando & renovando 293
Curioſa Georgica Hohbergii 227 V. Georgica.
Curioſitas quid, & quomodo ad taciturnitatem referri aliquo modo posſit 222. 223
Currus velivolus Divi Mauritii 638
de curru velifero jam Sec. XIII. diſſeruit Rogerius Baco 640
Curtorum Chirurgia nova. vid Chirurgia.
Cyclonomica Lullii 29. ſeq.
ejusd. typus 31
Cyclus Solaris & Lunaris 558
Cyclus Lunaris ordinatus in Concilio Niceno, ut ad diem Paſchatis quovis anno celebrandi, inveniendum conduceret 558

D.

DAntiſcanum machinamentum ad transferendum montem, fabricatum 706
ex Decalogo ſumpta virtutum diſtributio 212
Decalogi ſecundæ Tabulæ præcepta omnia num virtutes Ariſtotelicæ contineant? 214
an eædem eo fere ordine tradant omnia, quo in Decalogo exiſtunt? ibid.
Declinatio magnetis hoc inprimis ſeculo à variis obſervata 769. ſq.
Declinationis variationi haud obnoxia pyxis magnetica 770
Decretum Gratiani ſive concordia diſcordantium Canonum quando confecta 265
Decretiſtæ Doctores creati 266
Decreta ante Gratianum quinam collegerint ibid.
Decretalium collectio facta à Raymundo de Penna forti 267
Decretalium collectio prima & ſecunda 268
Decretalium libri quinque ibid.
Decretalium Liber ſextus ibid. Decretalium liber ſeptimus papali auctoritate nondum confirmatus ibid. Decretalium liber ſextus in Gallia non receptus ibid.
Decurtandorum artuum nova ratio 307
Ejus utilitas 307. 308
Dei aſſimilatio finis Philoſophiæ practicæ 169
Deificatio quibus mediis ſecundum doctrinam Platonico-Pythagoricam

cam obtineri poſſit? 169.170.171
in Dei cognitione Philoſophica ac naturali non eſt acquieſcendum 241
Defectus & errores in antiquis Globis obſervati 544
Defectus Concordantiarum in jure pro deſiderato habetur 297
Defectus Syſtematum Logicorum ſecundum Organon concinnatorum 22. ſeq.
Defectus & errores in inſtitutione juventutis obſervati 120. ſeq.
Defectus corporis a natura compenſati 616
Defenſio operis Juſtinianei contra Reprehenſores 263
Definitiones in jure uſitatæ 278
Definitiones analyticæ & accuratæ in jure Romano cur raræ? 284
Definitionum in jure defectum ſupplevit Jac. Cujacius 285
Definitionibus, diviſionibus & diſtinctionibus primus uſus eſt Socrates 168
in definiendo principiorum actionum humanarum numero varietas 219
Definitio Spiritus 356
Defunctorum ſuorum corpora cur Ægyptii a putredine conſervare tanto labore ſtuduerint? 375
Delineatio Summi Boni humani ſecundum hypotheſin Philoſophiæ Chriſtianæ 241
Demonſtrationis partes 278
Demonſtratio è quibus petatur principiis ibid.
demonſtrandi modus in jure 279
pro demonſtranda viſione promiſſa machina 319
Demonſtrationes non ex aſtrorum, ſed terræ motu inſtituit Copernicus 518. v. Motus.
Dens aureus Pueri Sileſii ſuppoſititius 345
Dens equi marini & bufo collo appenſus num ſanguinem ſiſtant? 431
Non valet dictum: Depravati ritus, quia multæ leges, ſed: multæ leges, quia depravati ritus 259
Deſcriptio Machinæ Reiſerianæ 316 vid. Mach.
Deſcriptio Tarantulæ 408
Inter deſiderata referendum Lexicon germanicum perfectum 91
Deſiderata in Philoſophia practica Ariſtotelis 176. ſeq.
Deſideranda in Morali doctrina Scholaſticorum 178. & in recentioribus Moraliſtis ibid.
Deſiderata in morali doctrina alia 206. 207. it. 224. ſeq. Sunt ea aliquo modo expleta 209. ſeq.
inter deſiderata juris habetur Concordantiarum defectus 297
inter deſiderata refertur cultus doctrinæ de affectibus 229
Deſiderata in Medicina à Georg. Hier. Welſchio in Somnio Vindiciani adducta 501. ſeq.

inter

inter deſiderata Hiſtoria morborum ab animi curis provenientium refertur 505
Diabolus immiſcet ſe Aſtronomiæ, eamque complet 597
Dialectices inventio cuinam tribuenda 34
Dialectica utrum prior Grammatica vid. Grammatica.
Dialectus nova Metaphyſica Caramuelis 51. ſeq.
Dialectum antiquam redolentia vocabula German. 91
Dialogi Platonis 168. certæ in illis introducuntur perſonæ, unde cognoſcere licet, quæ ipſe opinatus eſt, quæque falſitatis arguit Plato ibid.
Diætetica Secta 439
Diæteticæ Regulæ à Tſchirnhauſenio præſcriptæ 444
Dicendi ornate artem primus docuit Ariſtoteles 73. V. Artes.
Dictum: Depravati ritus, quia multæ leges, non valet 259
Dies vel eſt civilis, vel naturalis. 697
Dies integer numeratur tardius ab illis, qui tendunt per fretum Magellanicum in Indiam &c. 674
Differentia qualis inter animam & Spiritus 353
Differentia inter Rhetoricam & Grammaticam 73
Differentia inter numerum oratorium & poeticum 82
Differentia inter Scepticorum & Carteſii dubitationem 152
Differentia doctrinæ Machiavelliſtarum & Monarchomachorum 187
Differentia virtutum ethicarum atque politicarum 216
Differentia actionum in vita vulgi, philoſophica, & Chriſtiana 239
Difficultates Alchemiæ 332
Digeſtor ſeu coquus novus Papini 711
Diſciplinæ Mathematicæ hoc ſeculo extollunt caput 511
Diſciplinarum Philoſophiæ theoreticæ numerus auctus 13. V. Inv.
Diſciplina Metaphyſica. vid. Metaphyſica.
Diſciplina peculiaris num ſit œconomia? 218
Diſciplina Sinenſium 250. V. Sin.
Diſciplina pervertit nativitatem. 596
Diſcipuli Chironis in arte Chirurgica 311
Diſcordantium canonum Concordia Gratiani quando confecta 266
Diſcrimen inter Bilſianam & Clauderianam balſamationem 367. ſeq.
Diſcrimen. vid. Differentia.
Diſputandi modi varii 36. ſeq. vid. Methodus.
Diſputandi ars nova 37. ſeq.
Summa ejus capita 38. Inventores & propagatores ibid. & ſeq.
Diſputationes Grammaticales. vid. Grammatica.

Diſpu-

Diſputatio fori ſive Prudentum interpretatio 258
Diſtributio virtutum ex Decalogo ſumpta 212
Diverſæ de jure in melius reſtituendo Scriptorum ſententiæ quo tendant? 293
Divinæ juriſprudentiæ inſtitutiones Chr. Thomaſii 293. 294
Divina virgula. vid. Virgula.
Divinationis ſpecies 583
Divinatricium artium vanitas 605
in divinatione per Geomantiam requiritur Ecſtaſis 598
Divis aſcriptus Ariſtoteles 60
Diviſio virtutum in ethicas ac politicas 215
Diviſio affectuum in affectus appetitus concupiſcentis & iraſcentis 229. 230
Diviſio S.B. Philoſophici in Theoreticum & practicum 243
Diviſio corporis Canonici 265
Diviſiones in jure uſitatæ 278
Doctrina Carteſiana. Vid. Philoſ.
Doctrina Moralis. v. Moralis.
Doctrina Machiavelliſtica. v. Ratio Status.
Doctrinæ Machiavelliſticæ & Monarchomachorum diſcrimen 187
Doctrina Hobbeſiana 190. Ej. peſſima fundamenta 191. de ea judicium Sorbierii. ibid. conſpirat cum doctrina Ethnicorum. ibid. omnia, quæ in ea traduntur, ſua inventa vendirat Hobbeſius 192
in doctrinam Hobbeſ. Conringii animadverſio 193. Ej. doctrina ex Epicureis hauſta 194. Ej. in doctrina de Summo Bono error ibid. item error de origine Societatis 197. Doctrinæ ſuæ peſſimas hypotheſes non per fictionem quandam, ſed ſerio profert Hobbeſius 197
Doctrinæ Hobbii Paradoxon de naturæ Statu refutatur 198. vid. Naturæ Status.
Doctrinæ Hobbeſianæ abſurditas 200. in doctrinam Hobbeſianam acris Parkeri cenſura 201. 202
Doctrinæ Platonicæ & Pythagoricæ magna eſt harmonia 169. ſeq.
Doctrina de voluptatibus corporis debet natales ſuos Ariſtippo Cyreniaco 196
Doctrinæ de affectibus cultus interdeſiderata etiam refertur 229
Doctrinæ de cultura animi tractandæ nova methodus 231
Doctrina moralis Barbarorum quorundam 245
Doctrina Paracelſi 323
Doctrina Hieroglyphica Ægyptiorum 333. v. Hier.
Doctrinæ Platonicæ & Pythagoricæ de anima mundi convenientia cum doctrina recentiorum de diſcrimine animæ & Spirituũ 357
Doctores Decretiſtæ creati 266
Doctores Muſicæ. v. Muſica.
Documenta Medicinæ univerſalis ex antiquitate præſumpta 343

Dogmata Carteſiana & aliorum. vid. Princ. Phil. Doctr.
Dogma de voluptatibus corporis debet natales ſuos Ariſtippo Cyreniaco 196
Dogmata Theologica ad chemica principia refingebat Paracelſus 324
Doliola quatuor, & pueri æneï. 691
de domeſtica Medicina Tractatus variorum 427
Dominandi arcana, quæ Machiavellus tradidit, omni ævo obtinuerunt 189
Donatus Moralizatus Joh. Gerſonis 251
Dramatica Poeſi. v. Poeſis.
Dramatum origo 87
Druidarum apud Celtas officium. 97
Dubitatio Carteſiana acriter impugnata 150
an eam ad Deum quoque extenderit? ibid.
Diſtinctio dubitationis in eam quæ finem & eam quæ ſpectet media 151
Dubitatio de Deo etiam ea, quæ ſe habet ut medium inveſtigandæ veritatis, rejicitur 151
Dubitationis non eſt primus Auctor Carteſius ibid.
Dubitationis Scepticorum & Carteſianæ differentia 152
Dubitatio optima ad veritatem perveniendi via etiam Veterum judicio 153
Ductus novi Salivales 496. ſeq. v. Saliv.
Ductus Pancreatici inventor Johan. Georg. Virſungus 500
Ductus Thoracicus ante Pecquetum à Barth. Euſtachio obſervatus 501
Dulcedo aquæ marinæ examinata 661
Dulcedinis hujus cauſæ ibid.
Dulcorari quomodo queat aqua marina? ibid.

E.

Eccleſiaſtica Hiſtoria. v. Hiſt.
Eccleſiæ Gallicanæ libertas 270
ab Eccleſiis germanicis quomodo jus Canonicum poſt factam Reformationem recipiatur? 270
Eccleſiaſtici juris codex inter deſiderata numeratur 271
Eccleſiæ Germanicæ Conciliorum codex inter deſiderata numeratur. ibid.
in Eccleſia primitiva ars amuletaria damnata & proſcripta 398
Eccleſiaſticum Calendarium 557. vid. Calendarium.
Eccleſiaſtici organi origo 619
Echo quomodo producatur? 616
varia ejus exempla notatu digna ibid.
Edicta annua Prætorum 260
Edictum perpetuum ibid.
Edicta Henrici IV. Anglorum Regis de invenienda præparatione lapidis Philoſophici 331
Edicto publico venia data illis, qui flatus

flatus corporis continere non poſſunt 416
Effata Sapientum Græciæ 165
eorum cum Proverbiis Salomonis convenientia 167
effræna licentia Criticorum eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Elateres viventis machinæ geometrice demonſtrati 314
Electorales enſes aſtris repræſentati 538
Elegiam quis invenerit 105
Elementa Philoſophiæ Hobbeſianæ 190. v. Doctrina Hobbeſiana.
Elementa juris univerſi Joh. à Felde 277
Elenchi ignoratio eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Elogia Carteſio ab hoſtibus collata 160
Elogium Tychonis Brahe a Thuano conſignatum 520
ad Eloquentiam Eccleſ. & Theologiam accommodati Commentarii in libr. Ariſt. ad Theodecten 74
Eloquentia exterior à quibus exculta 75
Eloquentiam primus tradidit Ariſtoteles 73
Eloquentiæ unamquamque partem peculiari libello pertractavit Hermogenes 76
Eloquentiam quinam præ cæteris excoluerint? ibid.
Eloquentiæ emblema ibid.
Utrum ea ingenio magis & exercitatione, an vero præceptis comparetur 76
Eloquentisſimi Viri in dicendo nonnunquam exciderunt 77. Eorum exempla ibid.
ad Eloquentiam ingenii vis & exercitatio potiſſimum confert 77.78
Eloquentiæ Præcepta non poſthabenda 78
Eloquentiæ extemporalis exemplum 79
Eloquentia extemporalis vitanda ibid.
Eloquentia muta ibid. Ej. Specimen per alphabetum digitorum ib. per pulſus parietum Rhythmicos & manu atque oculis peragitur 79. 80. eadem amantium loquela eſſe ſolet. ib. Eloquentiam manuum ſingulari libro deſcripſit Joh. Bulwer 81
Eloquentia muta Chinenſium, Ægyptiorum, & Peruvianorum per literas hieroglyphicas 81
Eloquentia muta Canadenſium, per ſingulas voces integras ſententias efferentes ibid.
Eloquentia muta per ardentes faces demonſtrata à Cardano ib.
Eloquentia in Tacendo ib. diſtinguitur ab eloquentia muta, & id ſolū, quod in oratione ἐνεργητικὸν eſt, exprimit. ib. V. Orator.
Eloquentiæ Laconicæ Profeſſor cur inſtituendus? 224
Emblema eloquentiæ 76

Emendatio Primæ Philoſophiæ methodo Mathematica tractandæ 49. ſeq.
Emendatio Calendarii à Gregorio XIII. Papa ſuſcepta in quo conſiſtat? 560. vid. Calendarium.
de emendatione Calendarii actum ante Gregorium 566
de emendatione Calendarii B. Lutheri ſententia 567
emendatores Antliæ Pnevmaticæ 645
Emplaſtrum Magneticum. vid. Magneticum.
Encheireſes circa novam inventionem fumandi Tabacum obſervandæ 451. 452. vid. Tab.
Encomiaſtæ Tabaci 456
Endemii morbi 378
Epicuræorum Philoſophia naturalis exculta 194
Epidemii morbi 377
ἐπινίκιον rhythmo Teutonico acclamatum Ludovico Regi 100
Epigramma in quo numerales omnes Veterum Romanorum literæ exhibentur 114
Epigrammata ſub forma Dialogi 114
Epiſtolæ carmine, ſed diſſimulato metro ſcriptæ ibid.
Epiſtola curioſa Nicetæ Spilii de jure reconcinnando & renovando vid. Jur.
Epiſtola Leibnitii de Codice juris gentium edendo 295
Ej. ſumma 295.296.297
Epiſtolæ duæ de cerebro & oculis Fr. Joſ. Burrhi 457
Epitome juris Canonici per tabulas digeſti 269
Epidemica Pſeudodoxia Th. Brown. 508
Epitaphium Paracelſi 323
Epitaphium mors & natales Copernici 517
Errantium pertinacia eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Errores in inſtitutione juventutis obſervati 120
Error Hobbii de Summo Bono 194
Error Hobbii de origine Societatis 107
Error eorum, qui putant præcepta negativa obligare ſemper & ad ſemper, præcepta vero affirmativa obligare quidem ſemper ſed non ad ſemper 214
de erroribus vulgi in Medicina quinam ſcripſerint? 508
Errores & defectus in antiquis Globis obſervati 544
Erratio crebra Aſtrologorum 592
Errans pictor 800
Ethica exculta. v. Moralis.
Ethicum Specimen Sinenſium 250
cum Ethnicis conſpirat Hobbeſius 191
Evangelii prima concio 10
Evangelicorum Statuum jus in Germania 270
Europæ fœminæ ſedentis ſpecies tributa 686. vel etiam figura Draconis

conis aſſignata ibid.
Num exercitatione magis Eloquentia, an vero præceptis comparetur 76. ſeq.
Exemplares virtutes 217. 218
Exempla Chirurgiæ transfuſoriæ feliciter peractæ 202
Exemplum feliciter peractæ novæ Chirurgiæ curtorum 306
Exemplum longæ conſervationis cadaverum 376
Exemplum Curationis ſtrumarum ante Philippi I. regimen nullum extat 416
Exempla parati lenti Veneni ex Antiquitate 485
Exemplum experimenti ſævi motus cordis humani 487
Expectatione morbos curandi ars Harvei 391
Experimentorum hoc præſens ævum eſt feraciſſimum 6
cum Experimentis anatomiæ Carteſiana principia non conſentiunt 160
Experimentum Chirurgiæ infuſoriæ 304
Experimentorũ ſuccini apud veteres mentio 371
Experimenta de morborum transplantatione Th. Bartholini 404
Experimenta venenorum ſæva ac periculoſa, non ſecus ac motus cordis humani 487. Exemplum experimenti ſævi ad explorandum motum cordis humani 487
Experimentum ſu[illegible] currendi per nares oculorum hebetudini 488
quoad Experimenta variant maximopere Chiromantæ 604
Experimenta Tubæ Stentoreæ 608
Experimentum novum Studigardianum 612
Experimentum quo oſtenditur, quod propter aëris gravitatem duæ phialæ ita conjungantur, ut à 16. vel 24. equis non queant divelli 646
Experimentum Torricellianum pro demonſtratione vacui per argenti vivi deſcenſum 648
de hoc Experimento judicium Guerickii 649
Experimentum lapide Bononienſi peractum 718. ſeq.
Experimentis non paucis aucta ars vitriaria 725
Experimenta artis magneticæ num Salomoni fuerint perſpecta? 771
Extemporalis eloquentiæ exemplum 79
Extemporalis eloquentia vitanda ibid.
ex tempore ſcribendi verſus latinos ars 115
Extenſio & contorſio legum eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Extravagantes à variis collectæ 269

F.

Fabularum Romanenſium origo 104. V. Origo.
Fabulæ Æſopi 168
Fabulæ de volatu Dædali interpretatio

tio 644
Facultates ſuperiores quo ordine poſt lapſum introductæ? 10
Facultatis Theol. Leydenſis de Fratribus Roſeæ crucis judicium 321
Fatalis exitus variorum 586
Febres omnis generis curandi methodus Adr. Helvetii, ſine eo ut aliquid ore aſſumendum exhibeatur 392
in Febribus Caſcarillæ eadem adſcripta virtus, quam Cortici Peruviano tribuunt 393
in Febrium curatione lapis offenſionis Purgatio 475
in Febrium validis medicamenta purgantia nunquam offerenda ex ſententia Hippocratis. 476. quousq; ſententia iſta extendenda? 476
de Felicitate hominis error Hobbii 194. Sententia Epicuri 195. vid. Bonum Summum.
Fermentationis beneficio quæ fit coctio ventriculi jam Hippocrati cognita fuit 341
Feſtinati verſus non exacti 82
Figura umbratilis Chirurgiæ transfuſoriæ 305
Figura Radicis Chelidoniæ 488
Figurarum Geomanticarum nomina 599
Finis philoſophiæ practicæ aſſimilatio Dei 169
Finis Spirituum ſana ac longa vita 357
Flavianum & Ælianum jus civile undè dictum? 260
de Florentino clavo media parte in aurum converſo quid judicandum? 345
Flumina navigabilia reddendi media varia 664. 665
Fons Salivalis novus Nuckii 499
Fontium genuinorum ignorantia eſt cauſa incerti intricatiq; juris 289
Forma judiciorum apud Muhamedanos 255. 256
Forma Servatoris ſe conſpiciendam obtulit Lullio 329
Fornaces novas magno compendio conſtruendi conſilium 713
Fornacula chemica Adami Bruxii 714
ad Fortitudinem quomodo referatur hoſtibus ignoſcendi promptitudo? 222
Fragmenta legum Regiarum collecta & cum hodiernis moribus collata 257
Fratres roſeæ crucis abutuntur chemia 318
Fraternitatis hujus origo ibid.
Fraternitas Sec. hujus anno 17. potiſſimum innotuit 319
Fratrum horum jactata longævitas ibid.
Fraternitas hæc non habet fixas ſedes ibid.
à Fratribus hujus ordinis affixum Pariſiis Programma 319. Scriptæ ad Waſſenaerium literæ 320
de Fratrum horum Secta judicium 321.

Fratres hi gloriantur de exquiſita artium omnium ſcientia, ſingulari revelatione & aſſiſtentia angelica 321
Fratres hi crepant medicinam univerſalem & inventum lapidem philoſophicum 321
eorundem libri ſplendidis & nugatoriis titulis inſigniti 322
Fratrum roſeæ crucis oppugnatores & defenſores 323
Fratribus roſeæ crucis & Weigelio dedit oracula Paracelſi Spiritus 323
Fraternitatis leges 320.321
Fretum Davis 676
Fretum Hudſonii ibid.
Fretum Anian, quod mappæ tanquam exploratum exhibent, commentum eſt 677
Fretum Magellanicum 672
Freti novi à parte meridionali freti Magellanici detectio 674
Frugalitatis Profeſſor quomodo inſtituendus? 225
Fructus ex buxo affabre formati 711
Fucata naſi inſtauratio 307
Fulminantes machinæ 742. vid. Machinæ.
Fumandi Tabacum novus modus beneficio pyxidis aceto repletæ 450. ſeq. v. Tabac.
Fumum adhuc delicatiorem reddendi artificium 453
Fumandi modus Perſarum beneficio aquæ ibid.
Fundamentum principii Carteſiani: Cogito ergo ſum ab Auguſtino petitum 147
Fundamentum juris naturæ Puſendorfii 203
Fundamentum morale Sectæ Magorum apud Perſas 247. v. Mag.
Fungis homines ſimiles facit Hobbius 200
Furor Corybantæus 412

G.

GAlaxia quid ſit? 530.
Gallorum Poëtæ excellentiores (83. ſeq.
Gallica lingua excolitur in collegio dicto: l'Academie Françoiſe 84. ſeq.
Num ea perfectior ſit, quam Latina 85. 86
in Gallia non receptus ſextus liber Decretalium 268
Gallicanæ Eccleſiæ libertas 270
Galli omnium primi in humanis corporibus exercuerunt Chirurgiam infuſoriam 302
inter Gallos primus in Chirurgia operator ibid.
Gallicus morbus. vid. Lues.
Genealogicum chartiludium 136
Geneſis univerſalis & particularis, vid. Methodus.
Generalitas quæſtionum eſt cauſa incerti intricatique juris 288
de Generatione animalium in ovo doctrina 345
Generatio animalium in ovo Ariſtoteli & Hippocrati jam cognita, 347.

Gene-

Generatio quomodo peragatur in canibus aliisque animalibus 346
quomodo peragatur in homine ibid.
Genethliacorum πρόγνωσις num certa ſit, firmoque nitatur fundamento? 591
Genethliacorum principia refutata 592
Genius poeticus Hiſpanorum 86 v. Poeſis.
Gentium jus. vid. Jurisprud.
Gentium Americanarum origo. vid. America.
Genuinorum fontium ignorantia eſt cauſa incerti intricatique juris 289
Geographicum chartiludium 136
Geographicarum rerum difficultas 685. primi Scriptores ibid.
Geographicæ mappæ ſeu tabulæ 686
ad Geographiam pertinentia inventa 671. ſeq.
Geomantiam omnes fere adoptant Aſtrologiæ, illamque hujus filiam appellant 598
Geomantia duplex ibid. Ejus requiſita 599
Geomantici Scriptores ibid.
Geomantica ars ex Sapient. VIII, 8. defenſa 600
Geomanticæ artis figuræ 599
Geometrice demonſtrati viventis machinæ elateres 314
Geometricis principiis innixa Reſpiratio 315
Geometrico more cur non poſſit demonſtrari Phyſices Syſtema Syntheticum 65
Geometria qua occaſione inventa? 619
Geoponici Auctores veteres 226
Georgicorum & Æneid. libris quot annos impenderit Virgilius 83
Georgica curioſa Hohbergii 227
Eorum ſumma ibid. unde eadem deſumpſerit ibid.
Germanorum ſtudia & artificia 6
Eorundem inventa. v. Inv.
de Germanica lingua variorum judicia 89
Germanicæ linguæ voces non ſonant durius quam græcæ aut latinæ 90
Germanici idiomatis laus ex Conringio ibid.
Germanica vocabula antiquam redolentia dialectum 91
Germanicæ linguæ Grammatica prima Caroli M. ibid.
in Germanica lingua ſtudium Bodikeri laudatur ibid.
Germanicum Lexicon perfectum inter deſiderata referendum ibid.
Germanicam proſodiam quis excoluerit 92
Germanica Poeſis. v. Poeſis.
Ejus variæ ætates 92. antiquiora Specimina 98. ſeq.
Germanica lingua liberales artes docendi conſilium 132. v. Lingua.
Germanicæ linguæ vis, gravitas & corruptio 132. 133
à Germanicis Eccleſiis quomodo jus

Cano-

Canonicum poſt factam Reformationem recipiatur 270
in Germania Evangelicorum Statuum jus ibid.
German. Eccleſ. Conciliorum Codex inter deſiderata numeratur 271
in Germanico foro jus Canonicum prius receptum quam jus Civile 272
in Germania primus Chirurgiæ infuſoriæ inventor 303
ad Germanos delatus perhibetur modus imprimendi libros Sinenſibus uſitatus 781
inter Germanos artis Typographicæ inventio adſcribitur vel Moguntinis 785. vel Argentoratenſibus 790
per geſtus manuum priſca numerandi ratio 807
Gladiatoria ars mathematice demonſtrata 759
Glandulæ & vaſa lymphatica oculi ſunt appendices 494
Glandula nova lacrymalis Joh. Jac. Harderi in Cervis & damis inventa 495
in Globis antiquis obſervati errores & defectus 544
Globi correcti 545
Globi majores & ſplendidiores 553
Jenenſis ibid. Pariſienſes, Gottorpienſis, Hafnienſis 554. ſeq.
Globi fœtidi, venenoque infecti 747
Gloſſæ & opinionum communium idololatria eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Gnoſticorum deliramentis occaſionem præbuere ideæ Platonis 154
Gnoſtologia circa quæ verſetur? 13
Gottorpienſis Globus 555. Ejus forma & deſcriptio 556
Grammatica utrum prior Dialectica 68. diverſo reſpectu prior & poſterior dici poteſt ibid. illuſtratur è Ramo ibid.
Grammaticæ duplex officium in quo conſiſtat ibid.
Grammatica Philoſophica Scioppii unde deſumpta 70
Grammatica nova Sanctii Minervæ laudatur ibid.
Auctori communis Patris & Doctoris literatorum titulum peperit ibid.
Grammaticam vererem cur Scioppius rejecerit ibid. Eam fraudis & mendacii arguit 70
Grammatica Regula: Nomina arborum & urbium ſunt generis fœminini, num vera? ibid.
Grammaticale bellum 71. Ejus Summa 71. 72. 73
Grammaticales diſputationes Gv. Hughes & Goclenii 73
τὸ θεῖον Grammaticæ in quo conſiſtat ibid.
Grammaticam inter & Rhetoricam differentia ibid.
Grammatica germanicæ linguæ prima Caroli M. 91

Grammatices veterum germanorum monimentum præclarum Otfridi Evangeliorum liber 99
Granatarum origo 748
Granatæ etiam ſine pulvere ad magnam diſtantiam projici poſſunt 749
Graphica ars cum Poëſi comparata 800
Graphices exilia initia 802
Gratitudo quomodo ad juſtitiam vel veritatem referatur? 222
Gravitas & civilitas morum quomodo ad urbanitatem & comitatem referantur? 222
Gravitas aëris & ætheris. vid. Aër & Æther.
Gregorianum Calendarium. vid. Calendarium.
Quare illud A. C. addicti Principes detrectarint recipere? 571
Græcæ & latinæ linguæ addiſcendæ methodus 123
Græciæ, quos vocant, Sapientes 165 ſeq. vid. Sapientes.
Græcorum Alectryomantia ſæpe fallax 601
Græcum MStum antiquum Chirurgiam Veterum continens, & de eo judicium 309. 310
ad Græcos & Romanos migravit ex Ægypto Chemia 338
Græcis initio valde obſcura fuit ſcientia chemica ibid.
Græci veteres aquam calidam biberunt 447
Græci veteres num adhibuerint potum Theæ? ibid.
Græcorum arcus incidendæ venæ inſerviens 477. 478
Græcorum Muſica 618
Græcorum clepſydræ & hydrologia 696
Græcarum literarum auctus ſenſim numerus 806
Grobianus & Grobiana Frid. Dedekindi 252
Grœnlandia quando primū adita. 677
Gymnaſticæ artis tres ſpecies 752
Gymnaſtica bellica ibid.
Gymnaſtica Medica & Athletica 753
de Gymnaſtica arte Hier. Mercurialis libri ſex 753
amiſſa Veterum de hac arte monumenta ibid.
Gymnaſtica quo tempore & quo pacto cœperit? 754. ſeq.
Gymnaſtica ars an apud Græcos ſolum fuerit in uſu? 758
Gymnoſophiſtarū & Brachmanū ap. Indos octo præcepta moralia 249

H.

Habitus novus Juris Canon. 269
Habitus Jurisprud. univerſalis in hoc ſeculo 276. 277
Hafnienſis Pancoſmus 556
Harmonia magna, Platonicæ & Pythagoricæ doctrinæ in moralibus 169. 170. V. Conſenſus.
Harmonicæ Veterum cum hodierna comparatio 618
Harveanæ Circulationis oppugnatores 312. V. Circulatio.

He-

Hebræum jus aut Atticum non præſtat eundem uſum, quem Romanum 254
in Hebræa Republica ſimplicior obtinebat vivendi ratio ibid.
Hebræorum & Perſarum conditura cadaverum 376
Hebræorum rota 600
Hebraicum alphabetum naturale Helmontii 613
Hebræorum Muſica 618
Hegingenſe Latinum Küchen-Latein 129 v. Latin.
Henrici IV. Anglorum R. edicta de præparatione lapidis Philoſoph. invenienda 331
Heraldicum cœlum Weigelii 544
in Heraldico cœlo ſtemma Sveonum locatum 551
Herba antiquorum Britannica vera ab Abrahamo Muntingio in lucem protracta 431
Hermeticus Phoſphorus. v. Phoſph.
Heroici hexametri origo. v. Metr.
Heroum nomina hoc ævo cœlo inſerta 538
Hexametri origo 105
Hieroglyphica doctrina Ægyptiorum Tr. impreſſo & MSto illuſtrata à Mich. Maiero 333
in Hieroglyphica doctrina Ægyptiorum latitat tota ars χρυσοποιητική illuſtrata à Mich. Maiero ibid.
ſub Hippocrate videtur nata primum medicina 298. vid. Med.
Hiſpanor. genius poeticus 86. v. Poet.
Hiſpanor. infundibulum acuſtic. 615
Hiſtoriam naturalem conficiendi methodus Fr. Bacon. de Verulamio 62
Hiſtoria Poetica Galli ſeu Hiſtoire poetique de la Gverre nouvellement declarée entre les anciens & les modernes 92. refutata à J. F. Cramero ibid.
Hiſtoria Societatis hominum, quos Meiſter-Singere vocant 96
Hiſtoriam condendi methodus Bœcleriana in ſcriptisq; hiſtor. uſurpata. 142. Methodi ej. ſumma. 142. 143
de Hiſtoria univerſali hujus Seculi ſcribenda Oratio. J. Burch. Maji. 143
de Hiſtoriæ Eccleſ. Sec. XVI. ubertate & fructu Comment. Fechtii ibid.
in Hiſtoria & Chronologia præcipuus artis memoriæ uſus 139
Hiſtoriæ Scholaſticæ, Canoniſtarum & ſententiarum Magiſter κατ' ἐξοχὴν quis dictus? 266
Hiſtorica & Philoſophica Jurisprudentiæ adminicula 276
Hiſtoria & ortus ſudoris Anglici 3.5 v. Sudor.
Hiſt. morbor. ab animi curis provenientiū refertur inter deſiderata 505
Hiſt. morborum quomodo inſtituenda & promovenda? 506. Ej. difficultati quomodo ſuccurrendū? ib.
Hoampti, Sinenſium Imp. præcepta à Galeni doctrina de pulſibus quomodo differant? 481
Hobbeſiani 190. ſeq. v. Doctrina.
Hodiernæ cereviſiæ celeb. ſpecies. 450

Hominum comparatio cum Cicadis & fungis 200
in Homine quomodo peragatur generatio? 346
Homo ex anima corpore & ſpiritu componitur ex ſententia Comenii 359. ſententia hæc è Platone deſumpta 360
Hominis duabus partibus ſubſtantialibus corpori & animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem Valentinus hæreticus adjecit 360
de Hominis triplici parte ſententia Valent. Weigelii 361
Honorarium jus 260
Horologium novum Reyheri 577
Horologiorum ortus 696. uſus illorum ab Ægyptiis deſcendit ad Græcos 696
Horas metiendi arenæ fluxu, & machinulæ converſione quid dederit occaſionem? 696
Horologia antiquiora & ſplendidiora 701
Horologium Carolo V. à Cremonenſi quodam oblatum ibid.
Horologii elogium, quod eſt Auguſtæ Vindelicorum 703
Horologium naturale omnium antiquiſſimum ibid.
Horologii ſciatherici portatilis, quod magnetis ope tempus indicat primus inventor 704
Horas num indicet annulus è filo ſuſpenſus, & in ſcyphum demiſſus? ib.
Hoſpitalitas quomodo referatur ad liberalitatem 222
Hoſtem veneno occidendi mos antiquiſſimis, barbariſque gentibus fere omnibus familiaris 747
Hoſtibus ignoſcendi promptitudo, quomodo referatur ad fortitudinem vel manſuetudinem 222
in humanarum Actionũ princip. numero definiendo varietas 210
in humanis corporibus Galli primum exercuerunt Chirurgiam transfuſoriam 302
in humano corpore Ariſtotelis ætate non adhibita anatomia 349
Humana circulatoria ſtatua 314
Humana cadavera num ſecuerit Galenus? 350
Humana anatomia artificialis 351
in Humanum cadaver transplantatio morbi 405
Humores oculorum reſtituendi artificium Robertus Sothuel Burrhum docuit 488
ad humores oculorum reſtituendos aquæ chelidoniæ virtus ibid.
Humoris vitrei ſtructura ſingularis à D. Waldſchmied. obſervata. 492
Hungaricus morbus num ex antiquitate derivandus? 384
Hydraulicum organum. v. Org.
Hydrologia Græcorum 696
Hydraſpis W. genſelii 655. ejus ſtructura, uſus, dimenſiones, experimenta 655. ſeq.
Hydraulica architectura. v. Archit.
Hydrotechnica Auguſtana 667
Hydracontiſteriũ Noribergenſe. 668

Hydraulica organa circumforaneorum cognita quoq; prætcritorum ſeculorum ſcriptoribus 670
Hymnus Tabaci Raph. Thorii 475
Hypotheſes Hobbeſii. vid. Doctrina & Principia.
Hypotheſes de juris naturæ fundamento 204
Hypotheſes quid? 278
Hypotheſium vel poſtulatorum vicem ſuſtinent arbitrariæ leges 279
Hypotheſes morborum quomodo recte conſtituendæ? 505
Hypotheſin de motu Terræ Copernici quiuam Theologiæ conciliare nitantur? 518
Hypotheſis iſta præbuit anſam cudendæ Phil. Magneticæ Gilberto 518. v. Ter.
Hypotheſes de Syſtemate mundi variæ 517

I.

Jambicum metrum unde 105
apud Japones & Sinenſes uſitata acupunctura 413
in Idearum doctrina Carteſius platonizat 153
Ideæ Platonicæ Gnoſticis occaſionem præbuere fabricandi ſua deliramenta 154
Ideæ ex armis Europæis deſumptæ, occupantes cœlum 546
Idololatria gloſſæ & communium opinionum eſt cauſa incerti ambiguique juris 288
Idus decimi tertii aut decimi quinti menſium dies 558
Jenenſis Globus 553
Ignes artificiales facientes ad recreationem 747
Ignes artific. ſerii, pertinentesque ad uſus bellicos ibid.
Ignes veterum ferrum deſtruentes, & in aqua pertinaciter ardentes 570
Ignem alendi novus modus, conjunctus ſingulari cum munditie, commoditate & utilitate 714
Ignis veterum perpetuus 715. ſeqq.
Ignis perpetuus quomodo parari poſſit? 717
Ignis ſacer & veſtalium virginum 718
ſine igne paratum vitrum. 726. vide Vitrum.
Ignoratio elenchi eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Ignorantia genuinorum fontium eſt cauſa incerti intricatique juris 289
Illæſum cadaver Tulliæ Ciceronis Filiæ poſt 1500 annos repertum 377
Imagines memoriæ ſubſidia 135
Imagines novæ, quibus plaga Borealis inprimis eſt decorata 543
Impedimenta Medicorum in obſervando diligentiam hucusque retardantia 504
Imperatorum conſtitutiones 261
Imperiale pomum aſtris repræſentatum 538
Princ. Impoſſibile eſt &c. quomodo differat à princ. quodlibet eſt &c. 156. v. Princ.
Impoſtoris Iſidori collectio Canonum qualis 267

ad incendia extinguenda nova machina Hafniæ adornata 668
de incerto jure & ambiguo graves multorum querelæ 287
de incerti intricatique juris cauſis.287, 288.289. ſq.
huic malo quæſitum à ſummis curiis remedium 289
de incertitudine Medicamentorum Tractatus 418
Incolæ lunæ à quibus aſſerti 517
Index Categoricus Em. Theſauri, magnum pro inveniendis argutiis ſubſidium 33
Indigentia artium inveniendarum prima occaſio 4
apud Indos Brachmanum & Gymnoſophiſtarum octo præcepta moralia 249
Indi utrum ab Adamo oriundi, an vero media quædam ſint ſpecies inter ſimios & homines? 677
Indiæ occidentalis repertæ primum hiſtoria 681
in Indiam per mare iter novum non novum 671
in Indiam qui navigant, appulſi ibi integram diem numerant tardius, atque illi qui in India degunt 674
Infiniti Scientia Cluveri 516
Infuſoria Chirurgia 301. ſeq. v. Chirurgia.
Infundibulum acuſticum Hiſpanorum 615
Infundibulum Norimbergenſe Wagenſeilii 657
Ingeniorum varietas ſtudiorumque diſcrimen eſt cauſa incerti intricatique juris 297
de injuſtitia legum quarundam Romanarum libri Regneri 290
Ej. eam in rem adducta aliorum teſtimonia 291. Ej. Regneri rationes ſcopi contradictio ibid.
Inſtauratarum artium & ſcientiarum cauſæ 9
Inſtauratio naſi realis 306
Inſtauratio naſi fucata 307
Inſtituta Sabiorum 245.246
Inſtitutio puerorum ad mentem veterum quomodo formanda ſit? 252. 253
Inſtitutiones Juſtinianeæ 262
Inſtitutiones Juris Canonici variorũ 269.270
Inſtitutiones Juris Canon. Jo. Schilteri commendantur 270
Inſtitutiones Jurisprudentiæ Rachelianæ 277. Jus univerſale & Romanum certa methodo exhibent. ib. Operis & methodi in eo adhibiti ſumma 277.278.279. ſeq.
Inſtitutiones Juris Schilteri 284
Inſtitutiones reconcinnatæ Placcii 2[illegible]3
Inſtitutio mutorum, vid. Mutus.
Inſtrumenta communis uſus, chirotecæ, libri, ſubſellia, ocreæ &c. veneno infecta 486
Inſtrumentum ea ratione confectum, ut Tabaci fumus in an[illegible]m immitti queat 454

Inſtru-

Inſtrumentum Rocchi Mattioli ad deponendas oculorum cataractas inventum 489
Inſtrumentorum muſicorum inventores 619
Inſtrumentorum theatrum Michael. Prætorii 622
Inſtrumentum Anglicanum, quo robur venti accurate explorari posſit 638
Inſtrumentum certum profunda maris ſcrutandi 661
Inſufficientia Alcali & acidi, nec non acidi & viſcidi pro explicandis Theoriæ phænomenis naturalibus, & ſtabiliendis omnium morborum cauſis 342
in Inſulas quomodo pervenerint animalia 677
de Inſula Pine relatio 671
Integritati reſtitutus Codex Canonum 264
Intellectualis an moralis virtus magis ſit cognitio Dei 211
Internæ rerum ſignaturæ, vid. Signatura.
de intricati incertique juris cauſis 287
Internæ ſignaturæ rerum 401. vid. Sign.
Interpres doctisſimus Ariſtotelis Michael Epheſius multa recondita continet 180
Interpretes XII Tabularum legum. 258
Interpretatio prudentum ſive diſputatio fori ibid.
de LL. & interpretum multitudine querelæ ibid.
Introverſio in ſeipſum 170
Inventis Veterum Recentiores aliquid addere poſſunt 1, 2.
Inventa Recentiorum Veterum inventis aliquando præferenda 3
Inveniendarum artium prima occaſio indigentia 4
Inventorum primorum ordo 5
Inventorum ſeries a Cardano confuſa ibid.
Inventa Germanorum & auctores, qui de illis ſcripſere 6
Inventa in ſcientiis a Verulamio 7
Inventa nova Via Traj. Boccalini, ſpectans ad tradendam jucunde Philoſophiam 8
Inventorum in artibus & ſcientiis cauſæ 9
Inventa in diſciplinis theoreticis ſub nomine Gnoſtologiæ & Noologiæ 13. 14
Inventa Lullii Logica culpata, defenſa, emendata, & ad varias diſciplinas accommodata 29. 30. ſeq.
Inventores Logicæ partium quinam? 34
Inventarum Logicæ partium ordo 35
Inventor Logici Syſtematis Ariſtoteles ibid.
Inventa in omnibus ſcientiis promiſſa Kuhlmanni 33
Eorum Summa ibid.
Inventa in arte diſputandi. vid. Methodus.
Inventa Metaphyſica Caramuelis 51, 52, 53, vid. Metaph.

Inventa Philoſophiæ Ramææ. vid. Philoſophia.
Inventa eloquentiæ. vid. Art. & Eloquentia.
Inventa variorum metrorum vid. Metrum.
Inventa ars, qua quis latinæ linguæ ignarus verſus latinos ſcribere poſſit ex tempore 115
Inventa ſua venditat omnia, quæ tradit Hobbeſius 192
Inventa plurima quæ nuper creduntur, originem debent antiquitati 299
de Inventis Nov-antiquis libri Theod. J. ab Almeloveen ſumma capita 299. 300
Inventarum rerum onomaſticon Almeloveenii 301
Inventor primus Chirurgiæ infuſoriæ in Germania 303
Inventæ Circulationis ſanguinis num auctor Paulus Servita 313
Inventio Machinæ Reiſerianæ unde deſumpta 317
Inventum lapidem Phil. crepant Fratres Roſeæ crucis 321
de invenienda præparatione lapidis Philoſ. edicta Henrici IV. Angliæ Reg. 331
Inventio balſamandi corpora Bilſiana 363. ſeq. vid. Balſamatio.
Inventor liquoris ſtyptici Colonellus Gallus Vivient dictus 433
Inventum ſimile a Petro Borello adductum ibid.
Inventio nova fumandi Tabacum 450. ſeq. v. Tab.
Inventum inſtrumentum ad deponendas oculorum cataractas 4[illegible]9
Inventa glandula lacrymalis nova Harderi in cervis & damis 494 495
Inventa vaſa lymphatica à Th. Bartholino 495
Inventi novi ductus Salivales 496 ſeq. v. Saliv.
Inventus Tubus opticus 523. ſeq.
Inventi novi Aſteriſmi 531. ſeq.
Inventi novi Globi 553. ſeq.
Inventa Tuba Stentorea ſeu acuſtica 606. ſeq.
Inventiones variæ inſervientes percipiendo ſono 614
Inventores Muſicorum inſtrumentorum 619
Inventores Antliæ Pnevmaticæ 645
Inventa ad Geographiam pertinentia 671. ſeq.
Inventa Optica Drebbelii 700
de Inventione Bombardarum Cornel. Kempii relatio 741
Inventor primus pyrii pulveris quis? 745 ſeq.
Inventio aleatorii ludi cui adſcribenda 763
Inventa ad doctrinam de Sympathia referri ſolita 764
Inventor unguenti armarii quis? 766
Inventæ virgulæ metallariæ occaſio 780
Inventores Typographiæ 780. ſeq.
Inven-

Inventores artis æris inciſoriæ, nec non artis ex ære confectas tabulas corroſivis liquoribus inſcribendi, & loco ſculpturæ excavandi 793
Inventio literarum 805
Jovis Satellites Marius ante Galilæum conſpexit 534
Iraſcibilis appetitus affectus 230
Iſthmum perfodere, unde natum proverbium? 663
Italorum Poetæ recentiores & veteres 86
Itali vocibus italis Latinæ phraſi immiſtis, gratiam aucupari ſolent 103
Italia adſimilata folio querno & Trigono 686. 687
Iter per mundum Carteſii Scriptum Satyricum 160. Ex eo allata commenta de reperto à Carteſio ſeparationis corporis & animæ arcano 161. it. de Carteſio non mortuo ibid.
Iter per mare in Indiam novum non novum 671
Itinera Lullii 329. 330
Judæorum balſamatio qualis? 376
Judæis an cognita olim fuerit Typographia? 780
Judiciariæ Aſtrologiæ origo 601
Judicii præcipitantia eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Judiciorum apud Muhamedanos forma 255. 256
Julianum Calendarium. vid. Calendarium.
Jurisconſulti apud Veteres quinam dicti 174
JCti Romani abutuntur appellatione juris gentium 179
Jurisprudentia in paradiſo nulla 4 quomodo poſt lapſum introducta 10
in Jurisprudentia uſus Logicæ 25. 26 Metaphyſicæ 48. Phyſicæ 64
Ad Juris naturæ & gentium diſciplinam æſtimandam Grotius primus Seculum evocavit 178
Jurisprudentia Romana juri naturali plurimum attulit lucis 174
de Jure Belli & pacis opus H. Grotii 175. cur opus ita inſcribatur ibid. plane nova in opere non continentur ibid. quibus auxiliis illud Auctor aggreſſus? 179. 180. 181. 182 labor Bœcleri in Grotium commendatur 184
de Jure Naturæ Enchiridion Guilielmi Grotii 185
de Jure naturæ & gentium libri J. Seldeni 185. non ſubeunt vicem pleni Syſtematis in J. N. ibid. ejus rei variæ cauſæ ibid.
Juris Hobbeſiani & Spartanorum veterum convenientia 203
Juris Naturæ fundamentum Pufendorfii 203. fundamentum illud ponit in Socialitate 203
de Juris Naturæ fundamento hypotheſes Grotii & Alberti 204
de J. N. origine disquiſitio ſecundum diſciplinam Chriſtianorum, ad

Gentilium tamen captum inſtituta ibid.
Juris Nat. Paradiſei Vindiciæ ibid.
Juris Gentium Profeſſor in omnibus univerſitatibus inſtituendus 225
ad Jurisprudentiam Philoſophiæ moralis manuductio 244
Juris naturalis ad leges applicatio ex Philoſophia practica diſcenda 253
Jurisprudentia Orientalium Populorum cognitu facilis 254
Juris Civilis Romani progreſſus 256
Juris civilis Papiriani origo 257
Juris augmentum ex variis fontibus derivatum 258
JCtorum Reſponſa publica data auctoritate 261
VIII. Juris Profeſſores à Juſtiniano conſtituti 264
Juris Canonici origo 264
Juris civilis cum Canonico comparatio 265
Juris Canonici novus habitus 269
Juris Canonici Inſtitutiones Lanceloti ibid.
Juris Canonici per tabellas digeſti epitome ibid.
Juris Canonici Inſtitutiones variorum 269. 270
Juris Eccleſiaſtici Codex inter deſiderata numeratur 271
in Jure Civili tradendo ſtudium Irnerii ejusque ſucceſſorum 274
Jurisprudentia Seculo ſuperiori reſtituta in ſtatum antiquum 274. 275
Ej. ex Hiſtoria & Philoſophia adminicula 276
Jurisprudentiæ univerſalis hujus Seculi ſoboles 276. Ejus habitus ibid.
Juris univerſi elementa 277
Jurisprudentiæ inſtitutiones Samuel. Rachelii jus univerſale & Romanum exhibentes 277. v. Inſt.
in Jure uſitatæ definitiones. 278. diviſionis in jure utilitas ibid.
in jure demonſtrandi modus 279
in jure quomodo philoſophandum? 281
Jurisdrudentia univerſalis inſignis eſt Philoſophiæ practicæ pars 282
ad juris ſtudium neceſſaria adminicula 283
de juris ſtudio negligenter in Gallia exculto Menagii querela ibid.
Jurisprudentiæ divinæ inſtitutiones Chr. Thomaſii 284
Juris Inſtitutiones Schilteri ibid.
in Jure Romano cur accuratæ & analyticæ definitiones raræ? 284.285
JCtorum veterum bene loquendi ratio Stoicis adſcribenda 285
in jure defectum definitionum ſupplevit Jac. Cujacius ibid.
de jure Civili in artem redigendo Ciceronis liber periit 268
de jure incerto & ambiguo graves multorum querelæ 287
Juris incerti intricatique cauſæ ibid.
Juris incertitudini à ſummis curiis quæſitum remedium 289

in jure novatio Cypriani Regneri 290
de jure reconcinnando variorum conſilia 292
Jurisprudentiæ diſcendæ docendæque nova methodus Leibnitii 292
de jure reconcinnando & renovando epiſtola curioſa Nicetæ Spilii. 293
de juris gentium Codice edendo epiſtola Leibnitii 295. Ejus Summa 295. ſeq.
de jure in melius reſtituendo diverſæ Scriptorum ſententiæ quo generatim tendant 293. 294
Jurisprudentiæ Juſtinianeæ Sol reſplendeſcens Haberkornii 294
Juris gentium Codex Diplomaticus 295. ſeq.
in Jure Concordantiarum defectus pro deſiderato habetur 297
de verborum in Jure ſignificatione Opus Briſſonii 297
Jus merum naturale à Philoſophis excultum 174. ſed ad leges & negotia forenſia non applicatum 174. v. Jur.
Jus humanum beſtiale & ferinum facit Hobbius 197
ad Juſtitiam quomodo referatur gratitudo? 222
Jus Atticum aut Hebræum non eundem præſtat uſum quem Romanum 254
Juſtitiæ adminiſtrandæ ratio apud Orientis Populos minus operoſa, ipſaque Jurisprudentia cognitu facilis 254
Jus civile Flavianum & Ælianum unde dictum? 260
Jus honorarium 260
Juſtinianus Codex prior 262
Juſtinianei operis contra reprehenſores defenſio 263
Jus Canonicum novum 266
Jus Canonicum à pontificio quomodo differat? 265
Jus Canonicum quomodo poſt factam Reformationem ab Eccleſiis Germanicis recipiatur 270
Jus Statuum Evangelicorum in Germania ibid.
Jus utrumque civile & canonicum eſt ſcitu neceſſarium 271
Jus canonicum in foro germanico prius receptum quam jus civile 272
Jus noviſſimum ſive publicum quale? 272
Jus Juſtinianeum in novas formas recoctum ibid.
Jus Juſtinianeum in Occidente & Oriente pedetentim ſublatum 27ẞ
Jus Juſtinianeum in Occidente quodammodo reſtauratum 274
ad Jus civile Logicam artem primus attulit Q. Ælius Tubero 286
Jus civile primus generatim diſtribuit Scævola ibid.
Juſtinianei Syſtematis Methodus, titulorumque inter ſe connexio minus accurata ibid.
Juſtinianeæ Jurisprudentiæ Sol reſplen-

ſplendeſcens Haberkornii 294
cum Juſtitia Chirurgiæ Comparatio 310
in Juventutis inſtitutione obſervati errores 121
Juventutem inſtituendi nova methodus 124
Juvenum è re num ſit in familiari colloquio latine loqui 129

K.

Kůchen-Latein. Latinum Hegingenſe, unde nomen traxerit 129. v. Latin.

L.

Labiorum, narium & aurium reparationis modus realis à Celſo jam expreſſus 307
Laconicæ eloquentiæ Profeſſor cur inſtituendus 224
Lacrymalis glandula nova in cervis & damis inventa 495
Lacrymæ vitreæ 725. vid. Vitrum.
Lactea vaſa. vid. Vaſa.
Lamellæ ſignorum Zodiaci & Planetarum ſub certa conſtellatione fabricatæ, & Medicinæ inſtar adhibitæ 296. ſeq. v. Taliſm.
Lampades antiquorum 716. vid. Ignis.
Lapidis Philoſoph. inventum crepant Fr. Roſeæ crucis 321
de Lapidis Phil. præparatione invenienda edicta Henrici IV. Angl. Reg. 331
Lapis offenſionis in Febrium curatione purgatio 475
de Lapide in oculis cervorum ex lacrymis concreſcente, quid habendum? 495
Lapis Bononienſis 718. utrum in vacuo ſimiliter luceat ac in aere? 719
experimentum quo affrictu ad alia corpora ex Lapide lux prolicitur ibid.
Lapis Phosphoro fulguranti haud abſimilis oblatus Henrico II. Galliarum Regi 722
Num Latina lingua perfectior, an Gallica 85. 86
Latinæ phraſi immiſſis vocibus italis, Itali gratiam aucupari ſolent. 105
Latinos verſus ex tempore ſcribendi ars 115
Latinæ linguæ addiſcendæ compendia 119
Latini Auctores quomodo brevi intelligi posſint 122
Latinæ & Græcæ linguæ addiſcendæ methodus 123
Latinæ civitatis inſtituendæ variorum conſilia 124
Latine loqui in colloquio familiari utrum è re Juvenum ſit 129
Latinum Hegingenſe unde nomen traxerit? ibid.
Latinitas barbara Comites Hohenzollerenſis ibid.
Latina lingua Romæ uſitata & quotidiana fuit, non alia 131. vid. Rom.
à Legali Statu Hobbius naturalis ſtatus

tus menſuram capit 199
ad Leges applicatio juris naturalis ex Philoſophia practica diſcenda. 253
Leges pleræque Romanæ non ſunt niſi concluſiones 254
Legum Moſaicarum & Romanarum collatio 256
Leges Regiæ 257. earundem fragmenta collecta & cum moribus hodiernis collata ibid.
Leges Regiæ unde dictæ curiatæ & centuriatæ? ibid.
Leges num quoque à Conſulibus latæ? 257
Leges pro re nata novæ à Conſulibus in comitiis latæ 258
Leges XII. Tabularum 257. earum interpretes 258
de Legum & interpretum multitudine querelæ ibid.
Legis actiones quid? 260
cum Legibus Canonum collatio 271
Leges naturales axiomatum vicem ſuſtinent 279
Leges arbitrariæ hypotheſium vel poſtulatorum vicem ſuſtinent 279. 280
Legum extenſio & contorſio eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Legum ipſarum obſcuritas ambiguitasque eſt cauſa intricati incertiq; juris 289
de Legum quarundam Romanarum injuſtitia libri 2 ‹›o. v. Injuſt.
Leges Fraternitatis Roſeæ crucis 320. 321
Leoninorum verſuum auctor 106
Leydenſium Theologorum de Frat. Roſeæ crucis judicium 321
Lex à Magiſtratu Norimbergenſi Moralium Prof. præſcripta 245
Lexicon germanicum perfectam inter deſiderata referendum 91
ad Liberalitatem quomodo referatur hoſpitalitas 222
Libertas Eccleſiæ Gallicanæ 270
Libellus Hippocratis Mochlicus inſcriptus, ad Chirurgiam maxime accommodatus 308
Libri Rhetoricorum Ariſtotelis omiſſis cauſarum civilium judiciis criminalium cauſarum judicia tantum declarant 256
Libri Decretalium vid. Decret.
Librorum βασιλικῶν Auctores, editores & auctoritas 272. 273
Librorum Fratrũ Roſeæ crucis ſplendidi & nugatorii tituli 313
in Libros novi Fœderis Commentatarius Paracelſi 324
Licentia Criticorum effræna eſt cauſa incerti ambiguique juris 288
Lignea columba volans. vid. Volatus.
Lignis parcendi ars (Holtzſpar-Kunſt) 712
Lineamenta manuum nihil ſignificant 606
Linguane Gallica an Latina perfectior 85. 86
Lingua anglicana vid. Angli.
Lingua germanica vid. German.
Linguarum clavis univerſalis 117

pro Linguarum notitia univerſali character Becheri ibid.
Ejus ſumma ibid.
Linguarum variarum proprietates 119
Linguæ Latinæ addiſcendæ compendia ib. & 126
Tres in qualibet lingua perfectionis gradus 120
Linguæ græcæ & latinæ addiſcendæ methodus 123
Linguarum addiſcendarum ratio propoſita à Pegelio 126
Lingua latina Romæ vulgaris fuit, & omnes generatim latine locuti 131 vid. Rom.
Lingua vernacula variæ nationes ſcientias tradere cœperunt hoc ſeculo 131
Lingua germanica artes liberales docendi conſilium 132
Linguæ germanicæ vis atque gravitas ibid.
in ejusd. linguæ corruptores invectio 132
Germanicæ linguæ Rothwelſch dictæ origo 133
Linguis radicitus abſcisſis quidam expedite locuti ſunt 611. ſeq.
num ſine linguis integræ dentur gentes 612
Liquor ſtypticus 431
Liquoris ſtyptici inventor Colonellus Gallus, Vivient dictus 433
inventum ſimile à Borello adductum ibid.
Liquoris ſtyptici conficiendi ratio à Britanniæ Rege 5000 Imp. comparata 433
Liquoris ſtyptici internus uſus 436
Litera prima in ſingulis vocibus eadem conſcripta carmina 110. ſeq.
Literarum inventio magnum miraculum 805
earundem antiquitas ibid.
Literarum græcarum auctus ſenſim numerus 806
Locorum Theol. primi Scriptores 28
Loci alicujus longitudo num inveniri poſſit 575
Logicæ Ariſtotelicæ ſcopus 8
Logicæ naturalis exempla 16
Logicæ iniqui cenſores 16. 17
Logica Ariſtotelica culpata defenditur 17. 18. 19
Logicorum ſyſtematum ſecundum organon Ariſtot. concinnatorum defectus 22
Logica recognita Noldii 24
Logica reſtitutiva Arnoldi Geulincs ibid.
Logicæ genuinæ tentamen Tſchirnhauſenii ibid.
Logices uſus in Facultatibus ſuperioribus 25. 26. 27. 28.
de Logices ſtudio Friderici Imp. adhortatio 26
Logices methodus univerſalis & particularis 28
Logica Carteſii nimis ſuccincta 29
Ej. Summa 29
Logices præcepta exemplis Politicis, Hiſtoricis, Oratoriis illuſtranda 27

Logi-

Logicæ prima incunabula 34
Ejus partium inventarum ordo 35
Logicæ doctrinæ Reformatores 35 vid. Dial. & Inv.
Logica & Metaphyſica novæ Rami 54 ſeqq. vid. Philoſophia.
Logicæ caſtrationes à Ramo factæ 57
Logicum Chartiludium 136
Logicam artem ad civile jus primus attulit Q. Ælius Tubero 286
Logarithmi Neperi 513
Logiſticam decimalem invenit primus Joh. Hartmann. Beyerus 513
les Loix civiles dans leur ordre naturel 293
Longitudo alicujus loci num inveniri posſit? 575
Loquela unde dependeat? 610
Loquela facta ſine lingua 611. ſeq.
Loquens ſurdus, ſeu methodus, qua qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere posſit 613
Loquentes ſeque moventes ſtatuæ. v. Statua.
Lucernæ perpetuo ardentes num extiterint unquam? 715
Lucernæ veteres Ægyptiorum quomodo adornatæ 718
Ludorum diviſio 759
Ludus Schachcus vid. Schachicus ludus.
Ludi Fortunæ & mixti num licito modo exerceantur? 762
Ludus tanquam arcanum politicum commendatus ad explorandum alterius animum 763
Ludorum quinque ſpecies à Juſtiniano permiſſæ ibid.
Ludi aleatorii inventio cui adſcribenda? ibid.
Lues venerea Indiæ natales debere creditur 378
Lues venerea num morbus novus? 381
Luis venereæ antiquitas exemplo Tiberii e Tacito probata ibid.
de Luis antiquitate ſententia Muſitani. 383. vid. Morbus.
Lulliana ars 29. ſeq.
Lulliſtarum ſecta 328. ſeq.
Lunæ incolæ à quibus aſſerti 517
Lunaris Cyclus 558
eſt ordinatus in Concilio Niceno, ut ad diem Paſchatis, quovis anno celebrandi inveniendum conduceret. ibid.
Luſaticum ſpeculum, ejusque virtutes 727
Luſus Columbi 313
Luſus variorum ſpeculorum 732
Lymphatica vaſa 494. ſeq. vid. Vaſa.

M.

Machiavelliſtæ 186. 187. ſeq. vid. Ratio Status.
Machiavelliſtarum & Monarchomachorum doctrinæ diſcrimen 517
Machinæ v ventis e uteres à Meyſonnerio geometrice demonſtrati 314
Machina pro demonſtranda viſione promiſſa 315. 316

Machi-

Machinæ Reiſelianæ circulatoriæ deſcriptio 316. unde ejus inventio deſumpta 317
Machina Regneri de Graaff, qua cujvis commodum applicandi ſibi ipſi Clyſterem 454
Machina quo pacto parari poſſit, quæ navis inſtar per aerem vehatur? 631. ſeq.
Machinæ volantes 640. ſeq. vid. Volatus.
Machinæ num conciliari poſſit volatus multi dubitant 641
Machinalis ſcientia. vid. Mechanice.
de Machinis quarum ope homo conſtitutus in periculis transmittere poſſit, quinam egerint ex Veteribus? 658
Machinæ aquariæ variæ 666. ſeq.
Machina nova ad extinguenda incendia, Hafniæ adornata 668
Machinamentum Dantiſcanum ad transferendum montem fabricatum 706
Machinæ Veterum, quibus immania pondera terra & aqua vehebant aut trahebant 707
Machinæ fulminantes variæ 742
Machinæ bellicæ Veterum 742
Machina Cellii inſerviens transferendis in chartam picturis quibusque, etiam à rei pictoriæ ignaris 804
Macrocoſmicus aquarum atque ſanguinis motus 314
Macularum Solarium quis primus hoc ſeculo obſervator? 531. ſeq.
eædem a Veteribus quoque obſervatæ, ſed habitæ pro Mercurio Solem ſubtercurrente 533
earundem obſervationi hoc ſeculo multi dederunt operam 534
Magdeburgicum Thermometrum 623
Magellanicum fretum. v. Fretum.
Magia primum è Medicina nata 399
Magiæ accuſata ars mnemonica 139
Magorum apud Perſas Sectæ fundamentum morale 247
in veneratione lucis & fuga tenebrarum ponitur ibid.
à Magis Reges Perſarum in quibus inſtituti ibid.
Magus num fuerit Paracelſus. 324. 325
Magiam quis docuerit Paracelſum? 326
Magia num nata è Medicina? 399
Magica num ſit morborum transplanplantatio? 408
Magia affinis Aſtrologiæ 577
Magia vel eſt Naturalis, vel Artificioſa, vel illicita ſ. diabolica 577
Magia illicita vel vim naturæ, vel etiam artificium ſimulat & mentitur 578
Magici libri clavicula Salomonis. Ejusdem Schemhamphoras, Theoſophia Pnevmatica, die Heilige Geiſt-Kunſt / & Arbatel de Magia Veterum 578. 579
Magi famoſiores 51•

Magicum convivium Alberti Magni ibid.
Magicum acroama Joh. Trithemii 582
inter Magicas præſtigias varii luſus optici relati 701
Magiſter Canoniſtarum, ſententiarum & Hiſtoriæ Scholaſticæ κατ' ἐξοχὴν quis dictus? 266
Magiſter Lullii in chemicis fuit Arnoldus Villanovanus 328
Magnanimitas Ariſtotelica Chriſtianæ modeſtiæ inimica 223
Magnetica curatio morborum per transplantationem 404. ſeq. vid. Transplant.
Magnetico artificio exhibere volantem columbam Kircherus allaboravit 642
Magnetis geniti in faſtigio turris deſcriptio 775
Magnetis ope indicans horas horologium Sciathericum portatile, ejusque primus inventor 704
Magnetici emplaſtri virtutes 768
Magnetis virtus gemina ibid.
quomodo ea expendenda ad libram? ibid.
Magnetis directio, declinatio, magnetica pyxis &c. 769. ſeq.
Magneticæ artis experimenta num Salomoni fuerint perſpecta? 771
apud Mahumedanos judiciorum forma 255
Malleabile vitrum an detur? 726
vid. Vitrum.
Manganaria Veteribus cognita 705
ad Manſuetudinem quomodo referatur hoſtibus ignoſcendi promptitudo 221
Manſuetudinis Synonyma vulgo, ſed minus recte faciunt miſericordiam & clementiam 224
Manuductio Philoſophiæ moralis ad Jurisprudentiam 244
per manuum geſtus priſca numerandi ratio 807
Manuſcriptum græcum antiquum Chirurgiam veterum continens 309. de eo judicium 309. 310
Manuſcripta Chemica antiqua 318
Manus obviorum veneno infectæ 486
Manuum lineamenta nihil ſignificant 606
Mappæ Geographicæ vid. Geographia.
Maris profunda ſcrutandi inſtrumentum 661
Marinæ aquæ dulcedo examinata ibid.
Marina aqua quomodo dulcorari poſſit? 661
de mari Balthico cum Oceano conjungendo conſilium 662
Mare mediterraneum ipſi Oceano conjunctum ibid.
per mare in Indiam iter novum non novum 671
in mare magnum Auſtrale novi freti detectio 674
Mathematica Philoſophiæ naturalis prin-

principia 66. Eorum Summa ibid.
Mathematica utrum prior Phyſica 67. v. Phyſica.
Matheſeos ſtudium Carteſii 144
Mathematicæ diſciplinæ hoc ſeculo extollunt caput 511
Mathematice ſpectatum vacuum non datur in his inferioribus 650
Mathematice demonſtrata ars ſaltatoria & gladiatoria 759
Mechanicæ artes auctæ; ſed ſcientiæ tractu temporis ſplendorem ſuum amiſerunt 11. v. Artes.
Mechanice illuſtrata viventium duo genera 314
Mechanici artificiorum ſuorum modum à Brutis animalibus edocti 402
Mechanicorum hodiernorum ad metiendum iter adminicula 688
Mechanice, ſeu ut vocat eam Plinius, machinalis ſcientia 689
Mechanicæ obſervationes Pauli Caſati 705
à Mechanica ſtaticæ diſtinctio 708
Mechanici motus poſſunt producere operationes phyſicas 711
in Medicina practica profeſſio quomodo inſtituenda? 225
Medicina moralis Scipionis Claramontii 238
de Medicina animi liber Pauli Sarpii 237. num prodierit ibid.
Medicinæ moralis Typus 233
Medicinæ habitu induta Philoſophia practica 232
Medicina in Paradiſo nulla 4
quomodo poſt lapſum introducta 10
in Medicina Logicæ uſus 25
Medicus Logicæ ſtudio vacare debet triennium 26
Media ad finem Phil. practicæ perveniendi eadem inculcant Plato & Pythagoras 169. 170
Medicina primum nata videtur ſub Hippocrate 298
Medicinæ cum Philoſophia Morali comparatio Hippocratis 298 299
Medicæ artis inventa Nov Antiqua Almeloveenii ibid. v. Inv.
in Medicina veteribus haud potuere omnia eſſe perſpecta ibid.
Medicis Sinenſibus quatuor retro ſeculis circulatio ſanguinis præ Europæis cognita 312
Medicina univerſalis jactata à Fratribus Roſeæ crucis 321
ad Medicinam Reformandum animum adjecit Paracelſus 324
Medicamentorum chemicor. compoſitionem quis docuerit Paracelſum 376
de Medicina Hippocratis Chymica Diſſertatio 340
Medicina catholica ſive univerſalis num ſit in rerum natura? 342
Medicinæ univerſalis præſumpta ex antiquitate documenta 343
Medicina univerſalis inter non-entia numerata 344

Medi-

Medicinam univerſalem dari quo probetur argumento 342
Medicus Chirurgiæ ignarus nullius eſt pretii 351
Medicina Spirituum Wirdigii 353 in eam cenſura publica 356
Medicorum ſex Sectæ ex mente Harvei 391. 392.
Medicina amuletaria 395. ſq.
Medicina Talismanica 397. Ej. experimenta ibid. & 398
è Medicina nata primum Magia 399
Medicinæ loco adhibitæ Lamellæ ſignorum Zodiaci & Planetarum, ſub certa conſtellatione fabricatæ 396. 397. v. Talism.
Medici & Chyrurgi multa morborum remedia à Brutis animalibus edocti 402
de Medicina domeſtica Tractatus variorum 427
de Medicamentorum incertitudine Tract. Leonh. Capuani 428
de Medicamentis judicium Henrici Cornel. Agrippæ ibid.
Medicis & Philoſophis priſcis num Camphora fuerit cognita? 437
Medicina ſtatica Sanctorii 439 Ej. Summa 439 440. v. Stat.
Medicina Corporis Tſchirnhauſenii 443
Medicamenta purgantia in validis Febrium nunquam offerenda ex ſententia Hippocratis 476 Ej. Sententia quousque extendenda? 476
quod Medici in cordis motibus obſervandis non ſat impendant temporis cenſura D. Waldſmid. 482
Medicamentum perforato oculi globo immiſſum num ante Burrhum ex Chelidonia paratum? 492
in Medicina deſiderata à Georg. Hieron. Velſchio in ſomnio Vindiciani adducta 501. 502. 503. 504
de Medica praxi ad priſcam obſervandi rationem revocanda liber Georg. Baglivi 504. Ej. Summa 504. 505. ſeq.
Medicorum in obſervando diligentiam huc usque retardantia impedimenta 504
in Medicina errores vulgi notavit Jac. Primeroſius & Laurentius Joubertus 508
Medicinam tradituri quinam è Recentioribus ad veteres contulerint animum? 509
Medicinæ origo & progreſſus 509
Medicæ artis gloria prima debetur Ægyptiis ibid.
Medicinæ abuſus ibid.
Medicea ſeu Brandenburgica ſidera 535
Medica Gymnaſtica. vid. Gymnaſtica.
Meiſter-Sängere. Eorum privilelegia, carmina, origo & antiquitas &c. vid. ſub tit. Societas.
Melici carminis auctor 106
Memorabilium Socratis libri Xenophontis 168

Memoriæ ars 133. cujus conſtitutionis homines memoria valeant ibid.
Memoriæ ſubſidia medica 134. adminicula technica ib. eorum partitio ibid.
Memoria artificialis comparata per ſigna & characteres 134. per imagines 135
• De arte memoriæ quinam ſcripſerint 137
Ejus antiquitas 138. obſcuris ea notionibus involuta 139. artificium totum in quo conſiſtat? 139
Iniqua in memoriam artificialem cenſura 140
Memoriæ excellentis exempla 141
Memoriæ hæſitantis ac amiſſæ prorſus exempla 142. v. Mnem.
Memoriales verſiculi Aſteriſmorum veterum 539
cum applicatione ad Regna & Provincias 546. ſeq.
Menta num ſanguinem ſiſtat? 432
Meridiem verſus reſtat ingens orbis pars detegenda adhuc 676
Meridionalis America. v. America.
Metallorum transmutationem num negaverit Lullius 331
in metallis transmutandis occupatæ artis ſumma antiquitas 335
Metalla rite tractandi artis antiquitas ibid.
Metaphyſica & Logica Rami novæ 54. Vid. Philoſoph.
Metaphyſica depravata, & peſſime cum Theologia commixta à Scholaſticis 45
ejus proſcribendæ conſilium 46
eadem legitimis terminis circumſcripta merito retinetur ibid.
Metaphyſicam impugnavit Schillingius. Summa argumentorum ejus 46. defenſio Metaphyſicæ contra Schilling. ibid.
Metaphyſicam doceri prohibuit Guſtavus Sveciæ Rex 48
eandem damnavit Synodus Pariſina ibid.
eadem defenditur ibid.
Ej. in Theologia & Jure uſus ibid.
Metaphyſica Raconis Gallica 49
retinet fere in translatione vocabula latina ibid.
Metaphyſica qua ratione emendanda & emendata 49. 50
Metaphyſica Dialectus nova & ridicula Caramuelis 51. 52. 53
Ej. Summa ibid.
Metaphyſica Diſciplinarum generaliſſima 41. cur eodem poſt Philoſophiam practicam collocanda? ibid.
Metaphyſ. Librorum Ariſt. diviſio, ordo & ſumma 42
Metaphyſica hodierna ab Ariſtotelica differt 44
Metaphyſicæ compendia non ſunt niſi Lexicon quoddam Philoſophicum ibid.
Metaphyſica doctrina ad mentem Ariſtotelis inſtituta à Campanella ibid.

Ejusd.

Ej. elaboratio in ſimilitudinem ſcientiæ debetur Scholaſticis 45
Methodus ſive Geneſis particularis à quibus exculta? 28
Methodus univerſalis ibid.
Methodici Peripatetici 21
Methodus diſputandi per formam Dialogi 36
recepta apud Judæos & Græcos ib.
Ejus exempla ibid.
Methodus diſputandi Euclidis per concluſiones 37
illuſtratur ibid.
Methodus diſputandi per realem oppoſitionem & reſponſionem ib.
Ej. exemplum ibid.
Methodus diſputandi nova Pontificiorum, & ſumma ejus capita 37.38
Methodi hujus quisnam Inventor & à quibusnam exculta 39.40
Methodus conficiendi hiſtoriam naturalem Verulamii 62
Ej. Summa ib.
Methodus Metaphyſica nova Caramuelis 53. illuſtrata quoque exemplis ſacris ibid.
Methodus analytica concinnandi Phyſicam 64
Methodi particulares addiſcendi linguas 119. v. Lingua.
Methodus nova informandi juventutem 124
Methodus Hiſtoriam ſcribendi. vid. Hiſtoria.
de Methodo Carteſii diſſertatio 144
Methodus nova tractandi doctrinam de cultura animi 231
Methodus curandorum animorum 236
Methodus in Jurisprud. Inſtitutionibus Rachelii adhibita 277.278 279. ſeq.
Methodus Syſtematis Juſtinianei titulorumque inter ſe connexio minus accurata 286
Methodus nova Leibnitii diſcendæ docendæque Jurisprudentiæ 292
Ej. Summa ibid.
Methodus corruptos artus amputandi Lowdhami 308
Methodus balſamandi corpora 363 ſeq. V. Balſamatio.
Methodus omnis generis febres curandi &c. Adr. Helvetii 392
Methodus, qua qui ſurdus natus eſt loqui diſcere poſſit 6 3
Metiri iter quomodo liceat? 687.688
Metiendi horas arenæ fluxu & machinulæ converſione quid dederit occaſionem? 696
Metallaria virgula. vid. Virgula.
Metra unde nomina ſua acceperint ſine metro poemata ibid. (104
Metrum Aſclepiadæum unde ita dictum? ibid.
Metrum Jambicum unde ibid.
Metri antiquitas & origo 115
Metrocles ventris crepitu à puſillanimitate liberatus 425
Microcoſmi Circulator dictus Harveus 313

Microſcopium à Teleſcopio quomodo differat? 525
Microſcopii inventor ibid.
Microſcopicæ obſervationes Levenhœckii ibid.
Microſcopii novi deſcriptio 526
Militaris architectura. vid. Architectura.
Militaris artis varia ſpecimina 738
Minuta opera. vid. Opera.
Miraculum magnum literarum inventio 805
Miſericordiam & clementiam manſuetudinis Synonyma vulgo, ſed minus recte faciunt 224
Mnemonices notiſſimus Magiſter Schenckelius 137. Ej. Tract. de utilitatibus & effectibus admirabilis artis memoriæ Summa. ib.
Mnemonices arcanum Pegelii 138
Ej. non obſcura veſtigia jam Sec. XIII. in Rogerio Bacone ibid.
Mnemonica ars magiæ dæmoniacæ poſtulata 139
in Chronologia præcipuus ejus uſus ibid.
Mnemonicæ artis artificium totum in quo conſiſtat? ibid.
Mobile perpetuum. vid. Perpetuum mobile.
Modeſtiæ Chriſtianæ inimica Magnanimitas Ariſtotelica 223
Modi diſputandi varii. v. Methodus.
Modi varii tractandi moralia 251
Modus demonſtrandi in jure 279
Modus realis reparationis narium aurium & labiorum à Celſo jam expreſſus 307
Modus pollingendi Cadavera apud Ægyptios uſitatus 376
Modi curationum partim curioſi & utiles, partim ſuperſtitioſi & ridiculi 391. ſeq.
Modus præſcriptus Nicol. Cuſani judicandi ex pondere pulſuum ſanguinis urinæ & reſpirationis de ſtatu ſanorum & ægrotantium 442
Modus novus fumandi Tabacum beneficio pyxidis aceto repletæ 450 ſeq. v. Tab.
Modus fumandi Perſarum beneficio aquæ 453
Modi varii, quorum adminiculo machina aliqua volare poſſe creditur 641. ſeq. v. Volatus.
Modus attollendi demerſam navem, aut extrahendi ex ea merces 665
Modus ſcribendi apud Veteres uſitatus 706
Molarum in Hollandia ad depellendas Oceani moleſtias & injurias uſus 666
Molimina Juſtiniani Imp. digna laude & commemoratione 261
Monarchomachorum & Machiavelliſtarum doctrinæ diſcrimen 187
Monarchomachorum agmina quando inprimis eruperint? 188
Monita moralia Carteſii vulgaria & ex antiqua Philoſophia petita. 205
ad montem transferendum fabricatum machinamentum Dantiſcanum 706

Monumenta mundi ſacra à Moſe exſtructa num deſtruxerit Carteſius? 145
Moralia & naturalia bona per lapſum deperdita quomodo redintegrentur 3
Morale Chartiludium 136
Moralis Philoſophia ſegnius eſt exculta 164
de Moribus ſollicite philoſophari cepit Socrates 165
Moralia inter Græcos Socrates primus omnium non tradidit 165
Moralia ante Socratem docuerunt Græciæ Sapientes. ib. v. Sapientes.
Moralem Philoſophiam ante Socratem docuit Pythagoras 167
Moralis Philoſophia Confutii Sinenſis multorum Græcorum Ethicam antecesſit ibid.
Moralem doctrinam ſecundum artis regulas nemo ante Socratem tractavit 168
in Moralibus magna Platonicæ & Pythagor. doctrin. harmonia. 169. 170
Moralium Syſtemat. diſpoſitio debetur Ariſtoteli 171
Morales libri Ariſtotelis 172
Moralium ad Nicomachum libri ab ipſo Ariſtotele conſcripti ſunt. 172
Morali ſcientiæ aliam tantum faciem induit H. Grot. in lib. de J.B. & P. 175
de Morali ſcientia augenda Commentarius Vincent. Placcii ibid.
Ej. Summa. ibid. Moralis ſcientiæ neglectio ibid.
in Moralibus labores omnes non exhauſit Ariſtoteles 76 ſeq.
Cur Moralis ſcientia usque ad hæc fere tempora non fuerit ſicut par eſt, exculta & aucta 178
in Morali Philoſophia Scholaſticorum & quorundam Recentiorum quid deſiderandum ibid.
Moralis ſcientiæ limites hodie extenduntur 179. Moralis ſcientia nitidior reddita ibid. ex perpetua atque naturali lege dijudicata ibid. quibus auxiliis hac in parte uſus ſit Grotius 179. 180. 181. 182
de Moralibus rebus exquiſite commentatus eſt Thomas Aquinas. 178
in Morali ſtudio opera Carteſii 204
Moralis Philoſophia quam ſibi ad tempus effinxit, tribus tantum aut quatuor regulis continetur 205
Moralia monita Carteſii vulgaria & ex antiqua philoſophia petita. ib.
Moralium Carteſii Refutatio 205
in Morali doctrina deſiderata 206
eorum ſumma 206. 207
Morum & pietatis peculiares Profeſſores conſtituti 207, 208
in morali doctrina deſiderata aliquo modo expleta 209. ſeq.
à Theologia Morali, Phil. Mor. accurate diſtincta 209. 210
Moralium virtutum numerus auctus 211. vid. Virtus.
in Moralibus multa innovare nititur A. Geulincx 210. 220
Morum civilitas & gravitas quomodo ad urbanitatem & comitatem referatur 222.

Mo-

Moralis Medicinæ typus 233
in Morali Philoſophia ſtudium variorum 232. 233. 234. ſeq.
Moralis Medicina Scipionis Claramontii 238
Moralis Philoſophiæ ad Jurisprudentiam manuductio 244
Moralium Profeſſori à Magiſtratu Norimbergenſi lex præſcripta 245
Moralis doctrina Barbarorum quorundam ibid.
Moralis Philoſophia Chaldæorum 246. 247
Morale fundamentum Sectæ Magorum apud Perſas 247. vid. Mag.
Moralis Philoſophia Perſarum recentiorum 248. 249
VIII moralia præcepta Brachmanum & Gymnoſophiſtarum apud Indos 249
Moralis Philoſophia Sinenſium 250 vid. Sinenſ.
VI moralia Sinenſium præcepta 251
Moralia varii tractandi modi ibid.
Moralizatus Donatus Joh. de Gerſon ibid.
Moralis Philoſophiæ præcepta carminibus tradita 252
cum Morali Philoſophia Medicinæ comparatio 298
Mors Grotii ex Epiſtola Quiſtorpii 183
Mortuus Carteſius non eſt 160
pro Morborum omnibus cauſis ſtabiliendis, & explicandis Theoriæ phænomenis naturalibus Alcali & acidi, nec non acidi & viſcidi inſufficientia 342
Morbi Epidemii 377
Morbi Endemii 378
Morbus luis venereæ Indiæ natales debere creditur ibid.
Morbi hujus origo, & quomodo in Europam introductus fuerit, variorum opiniones 378. 379. ſq.
Morbus novus num lues venerea? 381
de morbo gallico libri tres. 382. vid. Lues.
Morbus Hungaricus vel Pannonicus num ex antiquitate derivandus? 384. 385.
Morbus novus puerperarum in Saxonia ſuperiori, Purpura dictus 378
de Morbo, Sudor Anglicus dicto, Auctorum variæ opiniones 386
Morbus hic num veteribus fuerit cognitus? ibid.
Morbus in Anglia novus Rachitis dictus 387. Ej. Symptomata ibid.
Morbus Scorbuticus 388. ſeq. v. Scorbutus.
Morbos exſpectatione curandi ars Harvei 391
Morbos per verba curandi modus 393
Morborum multa remedia Medici & Chirurgi ab animantibus edocti 402. 403
Morborum curatio per transplantationem 404. ſeq. v. Transplant.
Morſus Tarantulæ quaiis 409
Morbos curandi ſingulares virtutes. vid. Strum. Tract. Virt.

[illegible]
[illegible] 110
M[illegible]
c[illegible]
[illegible] ibid.
M[illegible] quomodo [illegible]
[illegible] la & promovenda 506. vid.
Hiſtor[illegible]
Moſ[illegible] 144
a Moſe exſtructa ſacra mundi mon-
menta num Carteſius deturbare
molitus fuerit? 145
Moſ[illegible] & Romanarum leg[illegible]
collatio 256
Moſes ſapientiam ſuam in Ægypto
[illegible]it 336
Moſes num fuerit Chemicus 337
Moſaicum opus. vid. Muſivum.
De M[illegible] tell[illegible] circa ſolem ſenten-
[illegible] Copernici 67
Motus Macromicrocoſmicus aqua-
rum atque ſanguinis 314
de motu animalium opus curioſum,
Borelli 361. Ej. Summa 362. 363.
M[illegible] v[illegible] n[illegible]ura
ex [illegible] Phyſicis, M[illegible],
Geometricis & Architectonicis
ante Borellium a D. Jacobo Mul-
lero ded[illegible] [illegible]
quod in [illegible] cordis humani ob-
ſervan[illegible] [illegible]
[illegible] medici, D. W[illegible] cen-
ſura 4[illegible]
[illegible] cordis humani expe[illegible]
[illegible] ſpe-
[illegible] Pa[illegible] 4[illegible]7
de [illegible]
[illegible] & [illegible]
M[illegible] [illegible]re
[illegible] 7[illegible]
ap[illegible]
forma [illegible]
Mul[illegible] [illegible]
de Mul[illegible] LL. & [illegible]
relæ [illegible]
M[illegible]orum conſervandorum a[illegible]
cio a c[illegible]ra Ægyptiis ſuos natales
debet 371. de eorum con[illegible] re-
latio 372. 373
Mundi ſacra monumenta a Moſe ex-
ſtructa num deturbet Carteſius? 145
per Mundum Carteſii iter. 160. vid.
Iter.
Munitionum conſtruendarum nova
ratio 736
Muſca ferrea & Aquila quæ Norim-
bergæ volaſſe dicuntur [illegible]
Muſica præſtantiſſimum contra Ta-
rantulinum morſus remedium,
4[illegible] & 410
Muſicæ occulta vis ad excitandos ſpi-
ritus, commovendosque animos
411
ejus origo & progreſſus [illegible]8
Muſica Hebræorum, Græcorum &c.
ibid.
Muſica [illegible] malis Americ[illegible]
pellati 618
Muſicæ corrector & emendator Gui-
do Aretinus 619
[illegible] inſtrumentorum inve[illegible]
[illegible] [illegible]

Muſicæ Doctores & Profeſſores in Anglia creati & conſtituti 622
Muſivum vel moſaicum opus refert picturam, nec tamen eſt pictura 803
unde ejus appellatio? ibid.
artis inventio quo referenda? ibid.
Muta eloquentia, vid. Eloquentia.
Mutandi Aſteriſmos libertatem jam olim variæ Gentes uſurparunt 551. ſ.
Mutorum inſtitutio 612
e Myſterio renatum principium philologicum 116
Myſticæ Theologiæ origo 171
in Myſterii ſui deſcriptione cur terminis adeo obſcuris utantur adepti 334. vid. Adepti.

N.

NArium, aurium & labiorum realis reparationis modus à Celſo jam expreſſus 307
per Nares oculorum hebetudini ſuccurrendi experimentum 488
Naſi realis inſtauratio 306
Naſi fucata inſtauratio 307
de Natandi arte libri Dygbeji 659
Nationes variæ lingua vernacula tradere ſcientias hoc Seculo cœperunt 131
Nativitatem pervertit diſciplina 596
Naturalia & moralia bona per lapſum deperdita quomodo redinregrentur? 3
Naturalis Logicæ exempla 16
Naturalis Philoſophia. v. Phyſica.
Naturalem hiſtoriam condendi methodus Verulamii 6. v. Methodus.
Naturale Jus. v. Jus & Jurispr.
Naturæ ſtatum Hobbeſius fingit, qualis nec fuit nec eſſe unquam potuit, 198. Ej. principia refutantur ib. v. Status naturalis.
in Naturali ac Philoſophica cognitione Dei non eſt acquieſcendum 241
Naturales leges axiomatum vicem ſuſtinent 279
Natura motus animalis & voluntarii ex principiis phyſicis, geometricis, medicis, & architectonicis ante Borellum à Mullero deducta 363
Naturam hominum Spiritus mali mutant 117
Natura ſæpe compenſat defectus corporis 616
Naturam quomodo ſuperet ars? 689
Natura & ars ſæpe concurrunt 690
Naturale horologium omnium antiquiſſimum 703
Naturæ pictricis documenta 708
Navis quæ decurrat per aërem tanquam ſi ab aquis ſuſtentetur fabrica 625. ſeq.
Navigii aërei antiquitas 636
Navis qua vecti ſine ulla moleſtia iter metiri poſſunt 697
Navigia ſubaquea 701
Navigium ſubmaritimum ſuperiori

jam

jam ſeculo quodammodo cognitum 654
Naves n... ex linteo confectæ, ceraque obductæ 659
Navigia è vite vel vimine contexta 659. 660
Navigabilia reddendi flumina varia media 664. ſeq.
Navem demerſam attollendi modus 665
Nautica pyxis. vid. Pyxis.
Navigationes ope magnetis num inſtitutæ olim fuerint ab Ægyptiis? 770
quomodo navigaverint veteres ante pyxidis nauticæ conſtructionem? 774
Navigantium pericula ibid.
Navigationem quis primus introduxerit? 774
de re Nautica Scriptores varii 775
Nauticarum mapparum Atlas novus ibid.
Nauticum dictionarium ibid.
Neceſſitatis l. Frugalitatis Profeſſor quomodo inſtituendus? 225
Negantia & affirmantia præcepta quomodo obligent? 214
Nepenthes Homeri triſtitiam depellere cenſetur 445
de Nepenthe Homeri Commentar. Petri la Seine, & Petri Petiti 445 446
in nervo duplici optico cur non niſi ſimplex ſenſatio? 493
in Nicomachiis ab Ariſtotele omiſſarum virtutum ac vitiorum Summa 212
Nicotianæ vis in quo conſiſt... 450 451
Noctiluca conſiſtens, liquida & aërea 721. vid. Phoſphorus.
Nomen ne an verbum præſtantius 72
Nomenclatura Adami 116. ex ca probatur perfecta ſapientia Adami ibid.
Nomenclatura iſta non ſolum fuit Grammatica, ſed etiam Logica 116. ratio iſtius nomenclaturæ ex Joh. Petro Erico ibid.
Nomina virtutum ac vitiorum ſæpe permutantur 223
Nomina quibus Scorbutus ab antiquis appellatus? 388. ſeq.
Nomocanon à Juſtiniano confirmatus 271
Nomocanonis primus auctor Joh. Scholaſticus ibid.
Nomen Roſenkreutzii num fictum? 310
Nonæ ſeptimi menſium dies 557
Non-entia chemica auctoris anonymi 344. Eorum Summa ib.
Non-entia chemica Rolfincii 344 345
inter Non-entia numerata Medicina univerſalis 344
Noologiæ primus Auctor Gutkius 14
Norimbergenſis Magiſtratus lex Moralium Profeſſori præſcripta 245
Norimbergenſe infundibulum Wagen-

... 667

... Heidelbergenſe hydracontiſt... 668

Nova via Philoſophiam jucunde tradendi. v. Philoſ.

Nova ars diſputandi. vid. Methodus & ... v.

Nova in Metaphyſicis conamina 40 v. Metaph.

Nova Philoſophia Rami 54. vid. Philoſophia.

Nova Dialectus Metaphyſica Caramuelis 91. ſeq.

Nova principia Phyſica Carteſii 67 v. Phyſica.

Novæ Grammaticæ Scioppii & Minervæ. v. Grammatica.

Nova Poëſeos genera. v. Poëſis.

Novum carmen Rhythmicum 109

Nova Philoſophia Carteſii. vid. Philoſophia.

Novi dogmatis in Theologia Auctor H. Grotius 182

Novæ IV. virtutes Cardinales A. Geulinex 221

Nova methodus tractandi doctrinam de cultura animi 231

Novellæ continentur in authenticis 263

Novum Jus Canonicum 266

Novus habitus juris Canon. 269

Noviſſimum ſeu publicum jus quale? 272

temere ... di contradicendi ... eſt cauſa incerti minus... jus ... 288

Novum ... Cypriani ... 300. Ej. ... in R...

v. Injuſtitia.

Nova methodus ... que Jurisprudentiæ ...

Ej. Summa ...

Nov Antiqua ... ab Almeloveen ...

Ej. Summa capita 290. 300

Nova chirurgia curtorum 303. ... ficium hujus chirurgiæ unde mutuatum 303

Nova artuum decurtandorum ratio 307. Ej. utilitas 307. 308

Novus Puerperarum morbus in Saxonia ſuperiori 378

Novus morbus num lues Venerea? 381

Novus in Anglia morbus Rachitis 387. Ej. Symptomata ...

Nov-antiqua Remedia 418

de novo Antidyſenterico Relatio Leibnitii 428

Nova ars Statica 439. ſeq. vid. Statica Medicina.

Novus modus fumandi Tabacum beneficio pyxidis ac ... 450. ſeq. v. Tab.

Novus Orbis primum Tabacum ... tavit ...4

Novum Phlebotomum ... ficio ubi ipſi aliquis venam incidere poſſit 477. v. Vena.

Nova Viſionis Theoria ... ...

Nova

[illegible]
[illegible] 449
N[illegible] 547. in [illegible] pectore Cy[illegible] in ſigno Caſſiopeæ 541
& in pede [illegible] 541
[illegible] colli & pectoris Cygni ſtellæ pro una eademque habitæ tum ab Hevelio 537. 538
Novi aſteriſmi in quos informes coactæ ſtellæ 531. 538. 539
Novi Microſcopii deſcriptio Caroli Ant. Tortoni 526
Novis nominibus, maximam partem Sacris inſigniti a Schickardo Aſteriſmi 541
Novæ imagines, quibus plaga Borealis inprimis eſt decorata 543
Nov[illegible] antiquorum Aſteriſmorum abacus 548. ſeq.
Nova Chronologia Heinlini 575
Novum Horologium Keyheri 577
Novum experimentum Studtgardianum 612
Nov[illegible] Americæ itinerarium P. Ludov. Hennepini 676
N[illegible]us orbis num Veteribus fuerit cognitus? [illegible]
N[illegible]væ Statuæ loquentes 690. ſeq.
Nov[illegible] Antliæ Pnevmaticæ uſus, attollendis ponderibus inſerviens 466. & 705
N[illegible] ratio ponderandi aërem 647
[illegible] linteo confectæ, cera[illegible] 659
[illegible] A[illegible] [illegible]
N[illegible] 661
No[illegible] per mare in Indiam [illegible] novum 6[illegible]
Novi Orbis inventor Colum[illegible] 672. Vid. Orbis.
Novi freti a parte meridionali fr[illegible] Magellanici, in mare magnum Auſtrale detectio 674
Novus digeſtor ſeu coquus Papini 711
Novis fornaces magno compendio conſtruendi conſilium 713
Novus modus alendi ignem, conjunctus ſingulari cum mundiție, commoditate & utilitate 714
Nova ratio conſtruendarum munitionum 736
Novus pulveris pyrii uſus ad elevanda pondera 743
Novum nihil eſt ſub Sole 811
N[illegible]merum Oratorium inter & Poeticum differentia 82
in Numero principiorum actionum humanarum definiendo varietas 710
Numerus virtutum moralium a[illegible]ctus 211. V. Virtus.
in Numero affectuum definiendo varietas Authores 229
N[illegible]rus, a[illegible]ctoritas & natales Ca[illegible]num Apoſtolic. [illegible]
in N[illegible] Septenario num latea[illegible] principium theologiæ? 575

Nu-

Numerorum viciſſitudo & commutatio 807

priſca per geſtus manuum numerandi ratio ibid.

O.

Obſcuræ cameræ ortus 528

Obſcuris notionibus involuta ars memoriæ 139

Obſcuritas ambiguitasque legum eſt cauſa incerti intricatique juris 289

Obſcura valde Græcis fuit initio Chemia 338

Obſcuris adeo terminis cur in myſterii ſui deſcriptione utantur Adepti 334

Obſervatio Caſp. Bartholini de ductu Salivali hactenus non deſcripto 496

Obſervatio, Symptomatum quomodo recte inſtituenda? 507

ad Obſervandi rationem priſcam quomodo revocanda Praxis Medica 504. 505. ſeq.

in Occidente & Oriente Jus Juſtinianeum pedetentim ſublatum 273

idem poſt in Occidente quodam modo reſtauratum 274

Occaſio inventorum ductuum Salivalium 498

Occidentalis Indiæ repertæ primum hiſtoria 681

Oceanum cum mari Balthico conjungendi conſilium 661

ipſi Oceano mare mediterraneum conjunctum ibid.

de Oculorum in experimentis animi affectibus vi & efficacia 81

Oculi humani anatomia J. D. Verle 352

Oculi corporis pretioſiſſima pars 487

de Oculis & cerebro epiſtolæ duæ Fr. Joſephi Burrhi 487

Oculorum humores reſtituendi artificium Robertus Sothuel Burrhum docuit 488

in Oculorum humoribus reſtituendis aquæ chelidoniæ virtus 488

Oculorum hebetudini per nares ſuccurrendi experimentum 489

ad Oculorum cataractas deponendas inventum inſtrumentum Rocchi Mattioli ibid.

an Oculi ſignaturam referat radix Chelidoniæ? 491

Oculi vulnerati reſtitutio, non incognita veteribus 492

Oculi atrophiæ præſcriptum remedium per anatomiam ſingulari caſu detectum 493

Oculo perforato immittendum ex chelidonia paratum medicamentum, num ante Burrhum fuerit inventum? 492

Oculi appendices ſunt Glandulæ & vaſa lymphatica 474

in Odis Rhythmorum cumulatio 101

Oeconomiæ profeſſio inſtituenda 225

Oeconomia cur hodie adhuc jaceat deſer-

deſerta ibid.
Oeconomia ſuburbana Fiſcheri 226
Ej. Summa ibid.
Oeconomia vel ruralis vel domeſtica ibid.
Oeconomia num ſit peculiaris diſciplina? 228
Oeconomia à Politica non debet divelli, ſed quoad tractandi modum diſtingui 228. 229
Officia varia unius virtutis 218. 219
Onomaſticon rerum inventarum Almeloveenii 301
Opera adeo minuta, ut fugerint pene aciem oculorum 710
Operator inter Gallos in Chirurgia primus 302
Operis Juſtinianei contra Reprehenſores defenſio 263
Ophir duplex, alt. in Arabia, alt. in India 682
Ophira in quam naves Salomonis pervenerunt, fuit inſula Ceylon, ſive Zeilan, olim Taprobana dicta. 682
Oppugnationis per cuniculos inventor Petrus Navarrus 749
in Opticis multa invenit Drebbelius 700
Optici varii luſus inter magicas præſtigias relati 701
Opticæ theſaurus Alhazeni & Vitellonis ibid.
in Optico duplici nervo cur non niſi ſimplex ſenſatio 493
Opticus tubus. vid. Teleſcopium.
Optima vivendi ratio quæ? 1
Oratoriæ facultatis adminicula 33
v. Eloquentia.
Oratorium inter & poeticum numerum differentia 82
Orator utrum Poetæ an contra Poeta oratori præſtet ibid.
Oratores optimi in dicendo nonnunquam exciderunt 77
Oratoris extemporalis exemplum. 79
Orbis ingens pars reſtat detegenda adhuc verſus meridiem 676
Orbis novus num veteribus fuerit cognitus? 681
Orbis novi inventor Columbus 672
qua occaſione ille inciderit in cogitationem de eo quærendo? ib.
Orbis terrarum aliquot vicibus circumnavigatus 672. ſeq.
in Organon Ariſtotelis iniquæ animadverſiones 17
ejusdem defenſio 18
Organi Ariſtotelici præcepta à commentariis diſcernenda 20
in eodem num nimia prolixitas. ibid.
ejus ſtylus num obſcurus ibid.
ſecundum Organon concinnatorum Syſtematum Logicorum defectus 22
de Organi uſu inſtitutio Neldelii 24
Organi Eccleſiaſtici origo 619.
Organa quo tempore in Galliam & Germaniam introducta? 620
inter Organum noſtrum & hydrauli cum differentia 621

Organa

[illegible]ana ex vitro & alabaſtro de [illegible]
Organa antiqua varii generis ibid.
apud Orientis populos juſtitiæ administratio minus operoſa [illegible] qu[illegible] jurisprudentia cognitu facilis 254
in Oriente & Occidente Jus Juſtinianeum pedetentim ſublatum 273
Origo Dramatis 87
Origo ficta homiſtum, quos Meiſter-Singere vocant. vid. Societas.
Origo Rhythmorum, vid. Rhythmi.
Origo Fabularum Romanenſium 104
Originem illæ debent Orientis populis non Græcis. ibid.
Origo Hexametri Heroici 104
Origo Sonnettorum 106
Origo Metri 115
Origo corruptæ linguæ germanicæ Rothwelſch dictæ 133
Origo Univerſi ex ſententia Carteſii 145
Origo Theologiæ myſticæ 171
de Origine Societatis error Hobbii 197
de Origine J. N. inſtituta disquiſitio 204
Origo Juris Civilis Papiriani 257
Origo Juris Canonici 264
Origo Brocardicorum 267
Origo Concordantiarum 298
Originem debent antiquitati plurima, quæ nuper creduntur inventa 299
Origo Chirurgiæ infuſoriæ atque transfuſoriæ [illegible]
Origo Fratrum Roſeæ Crucis 318
Origo Roſarum nobilium [illegible] 5[illegible]
Origo [illegible] [illegible], 179
Origo arcani [illegible] 481
Origo [illegible] 509
Origo or[illegible] 6[illegible]9
Origo & [illegible] 618
de Origine [illegible]rum quin[illegible] [illegible]80
Origo Ge[illegible] [illegible]
Origo [illegible] [illegible]
Origo bombarum & [illegible] [illegible]
Origo Gymnaſticæ [illegible]
Origo Vitri 723. ſeq. vid. [illegible]
Origo Architecturæ civilis [illegible]33. vid. Architectura.
Origo Architecturæ militaris [illegible]
Origo Tormentorum bellicorum [illegible]40
Origo ludi Schacchici [illegible]60
Origo Pyxidis nauticæ 770 ſeq.
Origo Typographiæ 780. ſeq.
Ornate dicendi artem primus docuit Ariſtoteles 73
Oſcedo vitium ſcorbuticum quid? [illegible]9
Oſores Metaphyſicæ 4[illegible]. ſeq.
in Ovo quomodo peragatur generatio animalium? 345. 346
in Ovo generatio Ariſtoteli & Hippocrati jam cognita f[illegible] [illegible]
Ovum poëticum 110

P.

PAncreatici ductus inventor Joh. Georg. Virſungus 500
Pancoſmus Hafnienſis 556

Pan-

Pandectæ 261
Pannonicus vel Hungaricus morbus num ex antiquitate derivandus 384
Papiriani Juris Civilis origo 257
Paracelſica doctrina 323. ſeq.
in Paradiſo artibus atq; ſcientiis non fuiſſet opus 4
Paradiſiacæ Theologiæ ſumma capita ibid.
Paradiſei J. N. Vindiciæ S. H. Muſæi 204
Paradoxon de ſtatu naturali ab Epicuræis mutuatus eſt Hobbius 200
Pariſienſes Globi, cœleſtis & terreſtris 554
Partitio virtutum in ethicas & politicas 215
Partitio Philoſophiæ à Veteribus & Recentioribus inſtituta 11. ſeq.
Partes duæ Philoſophiæ practicæ 173 174
tres Partes civilis prudentiæ 244
Partibus duabus in homine ſubſtantialibus corpori & animæ, tertiam ex ipſa Dei eſſentia fluentem Valentinus hæreticus adjecit 360
de parte hominis triplici Valen. Weigelii ſententia 361
Paſſio Chriſti ſubtiliter expreſſa 711
Paſſionis Chriſti figuræ in Granadillā expreſſæ 798
Paſſiones phyſice tantum à Carteſio explicatæ 231. vid. affectus.
Paſtoralis carminis antiquitas 107
de eo Rapini diſſertatio ibid.
Paſtoralia primus ſcripſit Salomō. 108
de Paſtoralis carminis inventore Italorum controverſia 109
τῶν Παθογνωμονικῶν promiſſa Tractatio D. Waldſchmidii 508
Pathologia practica 239
Pentametri & Hexametri unde? 105
Pericula navigantium. vid. Navig.
Peripateticorum in Textuales & Methodicos diſtinctio 21
Perizonium & caligæ aquaticæ 655
Perpetuum mobile Becheri, P. Solski & Kochanski 698
Perpetuum mobile longe ante Becherum invenit Drebbelius ibid.
Perpetuus ignis Veterum 715. ſeq.
Perpetuus ignis quomodo parari poſſit? 717
apud Perſas ſectæ Magorum fundamentum morale 247. vid. Mag.
Perſarum Reges in quibus à Magis inſtituti? ibid.
Perſarum recentiorum Philoſophia moralis 248
Perſarum & Hebræorum conditura cadaverum 376
Perſarum fumandi modus beneficio aquæ 453
Pertinacia errantium eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Perturbatio affectuum eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Peruvianorum eloquentia muta, vid. Eloquentia.
Peruvianus Cortex. v. China Chinæ.
Philologicum principium renatum è myſte-

mysterio 116
Philoſophia arbori comparata 11
Philoſophiæ partitio 11. ſeq.
Philoſophiam jucunde tractandi ratio inventa à Traj. Boccalino 8
Philoſophia reſpectu Theologiæ non niſi miniſtra 46
non eſt ſacras literas interpretandi norma ibid.
Philoſophiæ primæ emendatio. vid. Metaph.
Philoſophia Rami quæ diſſidia pepererit 54
Impugnatur & opprimitur à Franciſco Rege 55
eo defuncto rurſum ſe erigit 56
examinatur & notatur 56.57.58.59
Philoſophia Ariſtotelis num ex Hebræorum & Salomonis Scriptis hauſta 60
Philoſophia Naturalis. v. Phyſica.
de Philoſophia neglecta querelæ 7
Philoſophica Grammatica. v. Grammatica.
Philoſophia nova Carteſii 143
Philoſophia Carteſii, qua admiſcebatur Theologiæ, proſcripta 144
Philoſophiæ ejus plenum Syſtema ſecutum Diſſertationem de methodo ibid. Structuræ Syſtematis at non omnium, ex quibus componitur, principiorum Auctor Carteſius ibid.
Philoſophiæ Carteſii cum S. Scriptura quantum ad primam mundi productionem convenientia 144 & 145
Philoſophia Carteſiana num ſacra mundi monumenta a M[illegible] & deturbare m[illegible]? ibid.
Philoſophiam ſuam non à ſe novam fatetur Carteſius ibid.
Philoſophicorum principiorum Carteſii, Democriti & Epicuri convenientia 146
de Philoſophia Carteſii [illegible] Huetii ibid. Ej. judicii Summa ibid.
Philoſophus Chartaceus appellatus Carteſius 14[illegible]
Philoſophiæ Carteſianæ apparatus e veteribus & recentioribus petitus 147. probatur exemplis e veteribus adductis 148
Philoſophici principii: Cogito ergo ſum, fundamentum in Auguſtino ibid.
è recentioribus Philoſophiæ Carteſianæ Anteſignanus Jordanus Brunus, quem ſecuti Gilbertus, Galilæus, Keplerus 149
Philoſophia Carteſiana multum debet Platoni, ipſa Regina Sveciæ Chriſtina judice 154
Philoſophia moralis ſegnius eſt exculta 164. vid. Moralis.
Philoſophiam de cœlo devocavit Socrates 165
Philoſophiæ practicæ finis aſſimilatio Dei 169
Philoſophiæ practicæ Syſtematicam diſpoſitionem debemus Ariſtoteli 171. 172

Philoſophiæ Practicæ partes duæ 173
Philoſophi veteres merum Jus naturale ſedulo elaborarunt 174. ad leges & negotia forenſia non applicuerunt animum 174
in Philoſophia practica Ariſtotelis deſiderata 167
de Philoſophicis Hobbii principiis judicium 192. v. doctrina Hobbeſiana.
Philoſophia Epicureorum naturalis exculta 194
Philoſophiæ practicæ partes tres 227 228
in Philoſophia practica Scholaſticorum inſtitutum ibid.
Philoſophia Practica Medicinæ habitu induta 232. ſeq. v. Practica.
in Philoſophica ac naturali Dei cognitione non eſt acquieſcendum 241
Philoſophici S.B. in theoreticum & practicum diviſio 243
Philoſophiæ S.B. Redintegratio 243
Philoſophia moralis Sinenſium. vid. Sinenſ.
ex Philoſophia practica juris naturalis ad leges applicatio diſcenda. 253
Philoſophia Platonica naſcenti Eccleſiæ maximum intulit damnum 360
Philoſophica & hiſtorica Jurisprudentiæ adminicula 276
Philoſophiæ practicæ inſignis pars eſt Jurisprudentia univerſalis 282
cum Philoſophia Morali Medicinæ comparatio 289
Philoſophicum lapidem crepant Fratres Roſeæ crucis 321
Philoſ. lapis. v. lapis.
Philoſophis ac Medicis priſcis num Camphora fuerit cognita? 417
Phlebotomum novum, cujus beneficio ſibi ipſi aliquis venam incidere poteſt 477
Phoſphorus Hermeticus Balduini, 721
Phoſphori à Noctiluca diſtinctio ib.
Primi hujus arcani ſcrutatores ib.
Phoſphoro fulguranti haud abſimilis lapis, oblatus Henrico II. Galliarum Regi 722
Phyſica primum culta ab Hebræis, Chaldæis & Ægyptiis, & poſtmodum à Græcis 59
de Phyſicis ſcriptis Ariſtotelis judicium Verulamii 60
Phyſica Ariſtotelis contra eum vindicatur & laudatur 61
Phyſices uſus in Theologia & Jurisprudentia 64
Phyſica illuſtribus ingeniis neceſſaria 64
Phyſicam concinnandi analytica methodus 64. Ej. Summa 66
Phyſices Syſtema Syntheticum geometrico more demonſtratum, cur fruſtra exſpectetur 65
Phyſices principia mathematica 66
Eorum Summa ibid.
Phyſica placita Ariſtotelis de motu telluris rejecta 67
Phyſica Carteſii 66. de ejus principiis

myſterio 116

Philoſophia arbori comparata 11

Philoſophiæ partitio 11. ſeq.

Philoſophiam jucunde tractandi ratio inventa à Traj. Boccalino 8

Philoſophia reſpectu Theologiæ non niſi miniſtra 46

non eſt ſacras literas interpretandi norma ibid.

Philoſophiæ primæ emendatio. vid. Metaph.

Philoſophia Rami quæ diſſidia peperit 54

Impugnatur & opprimitur à Franciſco Rege 55

eo defuncto rurſum ſe erigit 56

examinatur & notatur 56.57.58.59

Philoſophia Ariſtotelis num ex Hebræorum & Salomonis Scriptis hauſta 60

Philoſophia Naturalis. v. Phyſica.

de Philoſophia neglecta querelæ 7

Philoſophica Grammatica. v. Grammatica.

Philoſophia nova Carteſii 143

Philoſophia Carteſii, qua admiſcebatur Theologiæ, proſcripta 144

Philoſophiæ ejus plenum Syſtema ſecutum Diſſertationem de methodo ibid. Structuræ Syſtematis at non omnium, ex quibus componitur, principiorum Auctor Carteſius ibid.

Philoſophiæ Carteſii cum S. Scriptura quantum ad primam mundi productionem convenientia 144 & 145

Philoſophia Carteſiana [illegible] ſacra mundi monumenta à Moſe ex[illegible]ct[illegible] deturbare m[illegible] ibid.

Philoſophiam ſuam non eſſe novam fatetur Carteſius ibid.

Philoſophicorum principiorum Carteſii, Democriti & Epicuri convenientia 146

de Philoſophia Carteſii judicium Huetii ibid. Ej. judicii Summa ibid.

Philoſophus Chartaceus appellatus Carteſius 144

Philoſophiæ Carteſianæ apparatus e veteribus & recentioribus petitus 147. probatur exemplis e veteribus adductis 148

Philoſophici principii: Cogito ergo ſum, fundamentum in Auguſtino ibid.

è recentioribus Philoſophiæ Carteſianæ Anteſignanus Jordanus Brunus, quem ſecuti Gilbertus, Galilæus, Keplerus 149

Philoſophia Carteſiana multum debet Platoni, ipſa Regina Sveciæ Chriſtina judice 154

Philoſophia moralis ſegnius eſt exculta 164. vid. Moralis.

Philoſophiam de cœlo devocavit Socrates 165

Philoſophiæ practicæ finis aſſimilatio Dei 169

Philoſophiæ practicæ Syſtematicam diſpoſitionem debemus Ariſtoteli 171. 172

Philoſophiæ Practicæ partes duæ 173
Philoſophi veteres merum Jus naturale ſedulo elaborarunt 174. ad leges & negotia forenſia non applicuerunt animum 174
in Philoſophia practica Ariſtotelis deſiderata 167
de Philoſophicis Hobbii principiis judicium 192. v. doctrina Hobbeſiana.
Philoſophia Epicureorum naturalis exculta 194
Philoſophiæ practicæ partes tres 227 228
in Philoſophia practica Scholaſticorum inſtitutum ibid.
Philoſophia Practica Medicinæ habitu induta 232. ſeq. v. Practica.
in Philoſophica ac naturali Dei cognitione non eſt acquieſcendum 241
Philoſophici S. B. in theoreticum & practicum diviſio 243
Philoſophici S. B. Redintegratio 243
Philoſophia moralis Sinenſium. vid. Sinenſ.
ex Philoſophia practica juris naturalis ad leges applicatio diſcenda. 253
Philoſophia Platonica naſcenti Eccleſiæ maximum intulit damnum 360
Philoſophica & hiſtorica Jurisprudentiæ adminicula 276
Philoſophiæ practicæ inſignis pars eſt Jurisprudentia univerſalis 282
cum Philoſophia Morali Medicinæ comparatio 289
Philoſophicum lapidem crepant Fratres Roſeæ crucis 321
Philoſ. lapis. v. lapis.
Philoſophis ac Medicis priſcis num Camphora fuerit cognita? 437
Phlebotomum novum, cujus beneficio ſibi ipſi aliquis venam incidere poteſt 477
Phoſphorus Hermeticus Balduini. 721
Phoſphori à Noctiluca diſtinctio ib.
Primi hujus arcani ſcrutatores ib.
Phoſphoro fulguranti haud abſimilis lapis, oblatus Henrico II. Galliarum Regi 722
Phyſica primum culta ab Hebræis, Chaldæis & Ægyptiis, & poſtmodum à Græcis 59
de Phyſicis ſcriptis Ariſtotelis judicium Verulamii 60
Phyſica Ariſtotelis contra eum vindicatur & laudatur 61
Phyſices uſus in Theologia & Jurisprudentia 64
Phyſica illuſtribus ingeniis neceſſaria 64
Phyſicam concinnandi analytica methodus 64. Ej. Summa 66
Phyſices Syſtema Syntheticum geometrico more demonſtratum, cur fruſtra exſpectetur 65
Phyſices principia mathematica 66
Eorum Summa ibid.
Phyſica placita Ariſtotelis de motu telluris rejecta 67
Phyſica Carteſii 66. de ejus princi-

pus Phyſicis Voſſii & aliorum judicium 67. demonſtrari nequeunt 67
Phyſica Carteſii principia falſitatis convicta ibid.
Phyſica utrum prior mathematica, an vice verſa? Prius defenditur ibid.
Phyſica Epicuræorum exculta 194
Phyſice paſſiones tantum explicat Carteſius 231
Phyſica chiromantia. vid. Chiromantia.
Phyſicæ operationes productæ à motu mechanico 718
Phyſiognomiæ auctoritas ſuffulta non tantū profanæ ſapientiæ Antiſtitum ſuffragio, ſed & divini Sapientis Salomonis teſtimonio 601
ex Phyſiognomicis judicia variorum 602. ſeq.
Phyſiognomiam excoluerunt Antiquorum plurimi 603
Phyſiologica conſideratio Jo. Dan. Majoris in Epiſtolas Burrhi, & contra ejusdem ἐγχείρησιν ſcrupuli 489. 490
Plaga Borealis novis imaginibus decorata 543
in Planetarum locis diſtribuendis, quantum ad Chiromantiam, recepta ſententia. 604
Plagium à Machiavello commiſſum 189
Plagii Reimarum Urſum inſimulat Brahæus 522
de Plantis Poemata Abr[illegible] 49[illegible]
de Plantarum ſignaturis [illegible]dum? 491
Platonica Philoſophia naſcenti Eccleſiæ maximū intulit damnū 360
Pictricis naturæ documenta [illegible]8
Pictorum veterum & recenti[illegible]m miranda opera 799
Pictor errans 800
Pictores vocati olim Profeſſores picturæ ibid.
ars illa quare defecerit 801
Pictores celebres ibid.
Pictor ex fabro factus ibid.
de Pictura Veterum Franciſci Junii libri 802
Pictorum optimorum hiſtoria, tum inter veteres quam recentiores 802
Picturam refert opus Muſivum vel Moſaicum, quod tamen non eſt pictura. vid. Muſivum.
Picturis quibusque in chartam transferendis etiam à rei pictoriæ ignaris inſerviens machina 804
Pietatis & morum Profeſſores peculiares conſtituti 207. 208
Pietatem cur omiſerit Ariſtoteles 2.4
de Pine inſula relatio 671
Plebiſcita 260
Pnevmatica Antlia. vid. Antlia.
Pnevmatica Sclopeta. vid. Sclopetum.
Podagræ incipientis ars transplantatoria 407. Poeti-

Poeticum inter & oratorium numerum differentia 82
Poeta utrum oratori, an orator Poetæ præſtet ibid.
Poetæ non tam fiunt quam naſcuntur ibid.
Poeſis feſtinata non exacta ibid.
Poeſin ad elegantiæ culmen perduxit inter Gallos Malherbe 83
in Poeſi meliorem apte & dilucide loquendi viam primus ingreſſus Marottus 84
in Poeſi excellentia Ronſardi ibid.
de ejusdem Poeſi judicium Thuani ibid.
Poetarum Gallorũ Catalogus extat in Bibliotheca Verdierii 84
Poetarum Italorum recentiores & veteres 86
Poeta primus num creatus Franc. Petrarcha? ibid.
Poeta ante Petrarcham creatus dicitur Albertinus Muſſatus ibid.
Eidem ob Poeſeos decus ſingularis honos habitus ibid.
Poeticus Hiſpanorum genius ibid.
de eo judicia 87
Poeſin Dramaticam ſibi ſolis vendicant Angli ibid.
Poeſeos Dramaticæ origo ib. eam ab Hebræis deducit Meneſtrierius ibid. argumentorum ejus Summa 87. 88
Poeſeos Dramaticæ progreſſus ibid.
Poeſeos Anglorum antiquitas ibid.
Poeſis Ælfredi Regis inter maximos ſui temporis poetis numerati 88
Poeſis Belgica antiqua & recentior 89
Poeſis germanica culpata 90
Poeſeos germanicæ ætates variæ 92
Poeſeos ætates tres conſtituit Morhofius ibid.
Poeſeos tempora quinque numerat Carolus Ortlob ibid.
Poetica Hiſtoria Galli cujusdam refutata ib. vid. Hiſt
Poeſis Germanorum græca & latina culpata & defenſa ibid.
Poeſis latina quomodo inſerviat Germanis, Belgis, Anglis, Danis, Svecis, Polonis, Moſcovitis & Hungaris? 93
Poemata Joh. Sachs 94
Poeſis hominum qui Meiſter-Singere vocantur ib. v. Societas.
Poeſis Bardorum 96. 97
Poeſeos germanicæ antiquioris ſpecimina 98
Poeſeos, Grammaticæ, Theologiæ veterum Germanorum præclarum monimentum eſt Evangeliorum liber Otfridi 99
Poema ob partam victoriam rhythmo Teutonico Ludov. Regi acclamatum 100. v. Rhythmus.
Poeſeos germanicæ nova genera, & ſubſidia à Kuhlmanno promiſſa ib. promiſſa non ſervata ib.
Poeſeos nova genera Weiſii 101
& diverſa alia genera 104. 105. & ſeq.

Poeſis germanica latinam redolens 102. Ej. exempla ibid.
Poeſis latino germanica ib. Ej. exemplum ib. v. Rhythm.
Poetæ Itali latinæ phraſi italas voces admiſcent ad aucupandam gratiam 103. Illis jam olim T. Lucr. Carus præluſit ibid.
Poetæ magna licentia 104
Poemata ſine metro ibid. vid. Metrum.
Poema Comicum. v. Comici.
Poema Paſtorale. v. Paſtorale.
Poeticum ovum excluſum 110
Poeſis omnis Homeri eſt laudatio virtutis 165
Poemata Couleji de Plantis 431
cum Poeſi comparata Graphica ars 800
Politicorum Anteſignanus dictus Machiavellus 186
Politicæ virtutes 216.217
à Politica œconomia non debet divelli, ſed tantum quoad tractandi modum diſtingui 228 229
politicæ tres partes 244
Politici Scriptores antiqui & recentiores ibid.
Politicorum illuſtres Scholæ ib.
Pollinctura. v. Conditura.
Pollingendi modus apud Ægyptios uſitatus 376
Pomum Imperiale aſtris repræſentatum 538
Ponderibus attollendis inſerviens Antlia Pnevmatica 646
Ponderandi aerem n[illegible] [illegible]
Pondera graviſſim[illegible] ſublime tollend[illegible] [illegible]
Pondera ingentia q[illegible] & aqua vexerint au[illegible] V[illegible]res? 707
ex Pondere diverſo q[illegible]do [illegible]genda auri pu[illegible]tas, vel [illegible]erata facies? 708
ad Pondera elevanda novus p[illegible] pyrii uſus 743
à Pontificio jure jus Canonicum quomodo differat? 265
Portuum obſtacula tollendi cura & conſilia variorum 664. ſeq.
Poſſeſſores arcani Medicinæ univerſalis quinam crediti? 342
Poſtulata quid? 278
Poſtulatorum vel hypotheſium vicem ſuſtinent arbitrariæ leges. 279
Potus calidus Thée vel Cafe 445
Potum Thee num adhibuerint Græci Veteres? 447
Potus Cafe præſumpta antiquitas. ib.
Practica philoſophia. vid. Philoſ. & Moralis.
Practicæ Philoſoph. duæ partes 173
in Practica Philoſophia Ari[illegible] Deſiderata 17[illegible]. ſeq.
Practica in Medicina profeſſ[illegible] modo inſtituenda? 225
Practicæ Philoſophiæ tres partes 227 228. in practicis plerorumque Scholaſticorum inſtitutum 228
Practica Philoſophia Medic[illegible]æ habitu induta 232

Practica

Practica Pathologia 235
ex Practica philoſophia juris naturalis ad leges applicatio diſcenda 253
Practicæ Philoſophiæ inſignis pars eſt Jurisprudentia univerſalis 282
de praxi Medica ad priſcam obſervandi rationem revocanda liber Georgii Baglivi 504. Ej. Summa 504. ſeq.
Præceptis num Eloquentia magis, an ingenio & exercitatione comparetur 76. ſeq.
Præcepta affirmantia & negantia quomodo obligent? 214
Præcepta ſecundæ Decalogi Tabulæ omnia num virtutes Ariſtotelicæ contineant, eoque fere tradant ordine, quo in Decalogo exiſtunt? 224
Præcepta VIII. moralia Gymnoſophiſtarum & Indorum apud Brachmanes 249
VI. Præcepta moralia Sinenſium 251
Præcepta Philoſophiæ moralia carminibus tradita 252
Prætorum edicta annua 260
Præcipitantia judicii eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Præceptores Paracelſi 325
de præparatione lapidis philoſ. edicta Henrici IV. Angl. R. 331
Primus in Chirurgia inter Gallos operator 302
Primus Chirurgiæ in Germania inventor 303
Primum ſub Hippocrate nata videtur Medicina 298
Primus Chirurgus Chiron 310
Primus jus civile generatim diſtribuit Scævola 286
Primus NomoCanonis Auctor Joh. Scholaſticus 271
Primus juris civilis libros è Bibliothecis Sec. XII. eduxit Irnerius 274
Primus Eccleſiæ Cathol. Codex 264
Primus Logicam artem ad civile jus attulit Q. Ælius Tubero 286
Primus ad juris naturæ & gentium diſciplinam æſtimandam Grotius Seculum evocavit 79
Primus auctor Septemvirum (ſeptem Sapientum) collegii quis? 166 vid. Sap. & Mor.
Primus Antidyſentericum novum quis deſcripſerit? 429. 430
Prima Philoſophia. vid. Metaph. emendata eadem, & methodo mathematica, in modumque ſcientiæ demonſtrativæ tractata 40 50, 51
Primi anatomiam humani corporis quinam exercuerint? 349
Primus ornate dicendi artem docuit Ariſtoteles. v. Art. & Eloqu.
Primus Auctor dubitationis non eſt Carteſius 151
Principia Carteſii è veteribus & recentioribus deſumpta 147. 148 & 149
Principii Carteſiani: Cogito ergo ſum, fundamentum ab Auguſtino 147

Prin-

Principia Philoſophiæ Naturalis mathematica 66. Eorum Summa. ib.
Principia phyſica nova Carteſii 67 vid. Phyſica.
Principiorum Carteſii, Democriti & Epicuri convenientia & diſcrepantia probata à Guilielmo Lamy 146
Principium illud: Quod bruta careant ſenſibus, unde hauſerit Carteſius 155
Principium idem ante eum prolixe aſtruxit Gometius Pereira Hiſpanus ibid. Ej. Summa argumentorum 155. & 156
Principium idem ante Philoſophum Hiſpanum quinam foverint ib.
Principium cognoſcendi complexum primum quodnam? ib.
Principia illa duo: Impoſſibile eſt &c. & quodlibet eſt &c. quomodo differant? 156
in ratione principii formalis cur primum omnium ſtatuatur: Impoſſibile &c. 157
Principium Carteſii primum: Cogito ergo ſum 158
Principii veteris novique ſenſus & uſus ab ipſo Carteſio indicatus 158
Principii Carteſiani & Ariſtotelici amica collatio 159
Principia Carteſiana cum Anatomiæ experimentis non conſentiunt 160
Principia Carteſii per modum Satyræ traducta 160
de Hobbii principiis philoſophicis judicium 181
Principia Hobbeſiana de naturæ ſtatu refutantur 198. Eorum abſurditas 200. & Parkeri in ea cenſura 201 vid. Doctrina Hobbeſiana.
in Principiorum actionum humanarum definiendo numero varietas 210
Principia, quæ nonnulli de obligatione præceptorum affirmativorum & negativorum fovent, ſunt falſa. v Præcepta & Error.
Principia Gentilibus haud perſpecta in moralibus quomodo proponere nitatur A. Geulincs 218. 219
Principiis geometricis innixa reſpiratio 315
Principia duo Recentiorum Acidum & Alcali Hippocrati quoad rem jam cognita fuerunt 341
Primus Auctor Analyſeos non eſt Carteſius 511
Primi Algebræ Scriptores 512
Primus Quadraturam circuli quæſivit Archimedes 514
Primus Logiſticam decimalem invenit Joh. Hartm. Beyerus 511
Primus ſententiam de terræ motu ſcripto complexus eſt Ariſtarchus Samius 510
Privilegia Societatis der Meiſter-Singer. v. Societas.
Primi rerum Geographicarum Scriptores 685
Primi Phoſphori Scrutatores 721

Primus

Primus auctor Sclopetorum pnevmaticorum 738. ſeq.
Primus pulv. pyrii inventor quis? 745
Primus unguenti armarii inventor quis? 766
Primus quis navigationem introduxerit? 774
Proceſſus diſputandi varii. vid. Methodus.
Profeſſores Eloquentiæ Laconicæ, neceſſitatis ſeu frugalitatis, Juris gentium, Medicinæ practicæ, Oeconomiæ, in omnibus univerſitatibus, quomodo inſtituendi 225
Profeſſores peculiares morum & pietatis conſtituti 207. 208
Profeſſores Juris VIII. à Juſtiniano conſtituti 264
Profeſſores Muſicæ. vid. Muſica.
Programma à Fratribus Roſeæ crucis Pariſiis affixum 319
Progreſſus Juris Romani civilis 256
Progreſſus & origo Medicinæ 509
Promiſſum Theatrum univerſale motuũ vitæ civilis & militaris 239
Promiſſa pro demonſtranda viſione machina 315
Promiſſa Tractatio τῶν παθογνωμονικῶν D. Waldſchmidii 508
Promptitudo ignoſcendi hoſtibus quomodo referatur ad fortitudinem vel manſuetudinem 222
de Pronunciatione & actione oratoris quinam ſcripſerint 75
Proprietates & luſus variorum ſpeculorum 732
Proſcriptio purgantium 475
Proſodiam germanicam quis excogitaverit? 92
cum proverbiis Salomonis effatorum ſapientũ Græciæ convenientia. 167
ad Provincias & Regna applicati Aſteriſmi 546. ſeq.
Provinciæ Americæ. vid. America.
Prudentia Civilis. v. Politica.
Prudentum interpretatio ſive diſputatio fori 258. in ſpecie jus civile appellatur 258
Prudentũ collegiũ quale fuerit? 258
Pſeudoxia Epidemica Th. Brown. 508
Pſyllorum & Marſorum contra venenatos morſus aſpidũ virtus. 424
Publicum jus quale? 272
Publica cenſura in librum Wirdigii de Medicina Spirituum 353
Pueri ænei & doliola quatuor 691
Puerorum inſtitutio ad mentem Veterum quomodo inſtituenda ſit? 252. 253
Puerperarum in Saxonia ſuperiori morbus 378
Pulſuum Rhythmus 479
de Pulſuum Rhythmo judicium D. Schelhameri 479. 480
in Pulſu explorando judicandoque Sinenſes miri artifices 481
Pulſuum Arcani origo ibid.
de pulſibus doctrina Galeni quomodo differat ab Hoampt. Sinenſium Imperatoris præceptis? 481
Pulſui explorando Sinenſes integram fere horam impendunt 482
ſine Pulvere ad magnam diſtantiam projici poſſunt Granatæ 749
Pulvere pyrio tollendi Regem ma-

gnæ Britanniæ Jacobum, Proceresque conſilium 750
Pulex catenulæ alligatus 711
Pulvere pyrio ſine crepitu quis jaculari docuerit? 739
Pulvis pyrius maximi ſtrepitus & roboris 743. ejus ad elevanda pondera uſus ibid.
Pulvis Sympatheticus 744
Pulveris pyrii quis primus inventor? 745. ſeq.
Puncta projiciendi in Geomantia variimodi 598
Purgantia ſecura 475
Purgantium proſcriptio ib.
Purgatio in Febrium curatione lapis offenſionis 475
Purgantia Medimenta in validis Febrium ſunt offerenda ex Sententia Hippocratis 476. Ej. ſententia quousque extendenda? ibid.
Purgatio ab irrationali paſſionum motu 170
Purgatoriæ virrutes 217
Pnrgati animi virtutes ibid.
Purpura der Frieſel novus Puerperarũ in Saxonia ſuperiori morbus 378
à Puſillanimitate ventris crepitu liberatus Metrocles 425
Pyrius pulvis. v. Pulvis.
Pythagorica ſors & rota 600
Pyxidis nauticæ forma & deſcriptio 769. Ej natales. 770. 772. 773. & 774
Pyxis nautica num ſemel inventa abolita ſit & abrogata? 770. 771
Pyxis magnetica variationi declinationis haud obnoxia 770
num Pyxis nautica intelligatur per Verſoriá, cujus Plautus meminit. 772
ante Pyxidis conſtructionem quomodo navigaverint Veteres? 774

Q.

Quadratura Circuli 513. de ea quinam egerint? ib.
de Quadrato in circulum reducendo variorum conſilia 514
Quadraturam circuli primus quæſivit Archimedes ib.
Quid in ea præſtiterit Leibnitius? 515
Quid Cluverus? 516
Quæſtionum generalitas eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Querelæ Carteſii de magno Reginæ Chriſtinæ in ſtudiis ardore 154
Querelæ de LL. & Interpretum multitudine 258
Querela Menagii de ſtudio juris negligenter in Gallia culto 283
Querelæ multorum de jure incerto & ambiguo 287
Princ. Quodlibet eſt vel non eſt quomodo differat à princ. Impoſſibile &c. 56

R.

Rachitis novus in Anglia morbus quid? 387. Ej. Symptomata. ib.
de eo quis primus ſcripſerit 388
an Radix Chelidoniæ referat ſignaturam oculi 491
Radicis Chelidoniæ figura 488
Rates ſutiles & è viminibus contextæ veterum Britannorum 659
Sunt qui putant non è vite, ſed è vimine factas fuiſſe illas rates 660

Ratio

Ratio ſtatus Machiavelli 186. in quo conſiſtat. ib. excuſatur a nonnullis. ib. oppugnatur 186.187. defenditur à Scioppio 187

Rationis ſtatus Monarchomachorum & Machiavelliſt. differentia ibid.

Rationis ſtatus Machiavelli arcana omni tempore obtinuerunt 189 190

Realis narium aurium & labiorum reparationis modus à Celſo jam expreſſus 307

Realis naſi inſtauratio 306

in Republica Hebræa ſimplicior obtinebat vivendi ratio quam in Romana 254

Recentiores addere aliquid poſſunt inventis veterum 1. vid. Inv.

Recentiores cum veteribus conferendi 2

e Recentioribus & veteribus quid decerpſerit Garteſius. v. Phil. & Principium.

in Recentiorum doctrina morali quid deſiderandum 178

Recentiores & antiqui Scriptores Politici 244

Recentiorum Perſarum Philoſophia Moralis 248

Recentiorum duo principia acidum & alcali Hippocrati quoad rem jam fuere cognita 341

Recentiores quidam Anatomici 350

Recentiorum de Camphora obſervationes 437

Recentiores & Veteres rei cibariæ Scriptores 445

e Recentioribus quinam Medicinam traditum ad veteres contulerint animum 509

Recentiores & veteres pictores. vid. Pictor.

ad recreationem facientes ignes artificiales 747

Recuperatio S. B. Theologici 242

Redintegratio S. B. Philoſophici 243

poſt Reformationem factam quomodo Eccleſiæ Germanicæ Jus Canonicum recipiant? 270

Reformationis Scientiarum à Bacone ſuſceptæ occaſio 7

Reformatores doctrinæ Logicæ 35

Reformatores omnium ſcientiarum 44

ad reformandam Medicinam animū adjecit Paracelſus 324

reformandi Aſtronomiam variorum conatus 540

Refutatores Ethices Carteſianæ 205

Regendorum affectuum ars 239

Reges Perſarum in quibus à Magis inſtituti 247

Regiæ leges, vid. Leges.

Reginæ Sueciæ Chriſtinæ de Philoſophia Carteſiana judicium 154

ad Regna & Provincias applicati Aſteriſmi 54. ſeq.

Regula illa: Nomina arborum & urbium ſunt generis fœminini, num vera? 70

Regulæ Diæteticæ a Tſchirnhauſio præſcriptæ 444.445

Relationes antiquiores de Societate hominum, quos Meiſter-Singere vocant, impreſſæ & MSCtæ 96
Relatio Herodoti de artificioſa Mumiarũ Ægypt. conditura 372, 373
in hanc relationem cenſura 373. ſeq.
Relatio de Inſula Pine 671
Relatio Cornel. Kempii de inventione bombardarum 741
Relaxatæ uvulæ cura 413
Remedium incertitudini juris à ſummis curiis quæſitum 289
Remedii balſamici ope num homo vitam ſuam per mille annos protrahere poſſit? 322
Remedia multa morborum Medici ab animantibus edocti 402, 403
Remediorum magna varietas atque copia 426
Remediis ſimplicibus interdum plus efficitur, quam multis pretioſisque compoſitis 426
Remedia ſanguinem ſiſtentia 436
Remedium Atrophiæ oculi præſcriptum, & per anatomiam ſingulari caſu detectum 493
Renatum é myſterio principium philologicum Joh. Petr. Erici 116
Renum ſtructura examinata 3'5
Reparationis narium, aurium & labiorum modus à Celſo jam expreſſus 307
Rerum inventarum onomaſticon Almeloveenii 301
Rerum internæ ſignaturæ. 401. vid. Sign.
Reſpiratio principiis G[illegible] nixa 3'5
Reſponſa JCtorum publica data auctoritate 261
Reſponſio Reimari Urſi ad Epiſtolam Brahæi, qua plagii inſimulabatur 522
Reſpublica Hebræorum ſimpliciorem habebat vivendi rationem 154
Res Geographicæ, vid. Geographia.
Revelationem jactant Fr. Roſeæ Crucis 321
Rheda qua vecti ſine ulla moleſtia iter metiri poſſunt 6'7
Rheda lignea magnitudinis grani tritici 7'1
Rhetorices adminicula 33
Rhetoricam inter & Grammaticam differentia 73
Rhetorica ad Alexandrum M. Ariſtotelis 74
dubitatur: utrum Ariſtotelem habeat auctorem ibid.
Rhetoricorum libri Ariſtotelis omiſſis cauſarum civilium judiciis, criminalium cauſarum judicia tantum declarant 256
Rheubarbarum in uſum deduxit Avicenna 4'8
Rhythmo Teutonico accla[illegible] ἐπινίκιον R. Ludovico 100
Rhythmorum origo ibid.
Rhythmorum cumulatio in Odis & Sonnettis 101. ab initio verſuum vel ab initio & fine ſimul, vel denique in medio eorum ibid.

Rhyth-

Rhythmos abolendi ſtudium inter Succos, Anglos, Gallos 101, 102
Rhythmicæ odæ in lingua latina. ibid.
Rhythmi latino-germanici ibid.
Rhythmi belgo-latini 103
Rhythmicum carmen novum Rapa-rii 109
Rhythmus pulſuum 479. ſeq. vid. Pulſus.
Rhythmus quid? ibid.
Non valet dictum: Depravati ritus, quia multæ leges, ſed multæ leges, quia depravati ritus 259
Ritus ridiculi & ſuperſtitioſi a cultoribus unguenti armarii præcepti 766
Rixæ inutiles Criticorum 69. vid. Critici.
Romanenſium Fabularum origo, v. Origo.
de Romana colonia adornanda conſilium Eilhardi Lubini 126
an Romani generatim latine locuti ſint, an duplicem habuerint linguam, vulgarem alteram, alteram latinam? 131. Prius affirmatur ib.
Romanæ leges pleræque non ſunt niſi concluſiones 254
Romanarum & Moſaicarum legum collatio 256
Romani juris civilis progreſſus ibid.
in Romano jure cur accuratæ & analyticæ definitiones raræ? 484, 485
de Romanarum quarundam legum injuſtitia libri. 200. vid. Injuſt.
ad Romanos & Græcos ex Ægypto migravit Chemia 336
Romanum Calendarium, vid. Calendarium.
Romanorum Aquæductus 667
Roſarum nobilium in Anglia origo ex mente Cambdeni 334
Roſeæ Crucis Fraternitas 318. ſeq. vid. Fratres R. C.
Roſenkreutzii nomen num fictum? 320
ejus ſepulchrum diu latuit ibid.
Roſiani Collegii arcana detecta à Mormio 323
Rota Pythagorica 600
Rota Ægyptiorum & Hebræorum. ib.
Rothwälſch corrupta germanica lingua 133. vid. German. & Lingua.
de rubris barbis filiorum Iſraeli commentum 337

S.

Sabiorum inſtituta 245. 246
Sachari cocturam Avicenna invenit, idemque in uſum deduxit Caſſiam Fiſtularem, Rheubarbarum, Tamarindos &c. 438
Sacra mundi monumenta à Moſe extructa num deturbaverit Carteſius 145
Sacris nominibus inſigniti Aſteriſmi à Schickardo 541
de Salivali ductu hactenus non deſcripto obſervatio Caſp. Bartholini 496
Salivales ductus Bartholiniani ad Auguſtum Quirin. Rivinum à multis relati 497

Salivalis ductus novus Nuckii 408
Ej. deſcriptio & appellatio 499
Salivalis fons novus Nuckii 499
Salivalis ductus veteribus quoque cognitus, Galeno, Avicennæ, Alſaharavio & Oribaſio ibid.
Salivationis primus Inventor Jacobus Carpus, Bononienſis 500
Salivales ductus Warthoniani & Stenoniani à Bartholinianis diſtincti 496. 497
de Saltationibus Veterum & hodiernis ſecundum leges theatri Meneſtrerii libellus 758
Saltatoria ars mathematice demonſtrata 759
Saltationibus comicis à quo ſuppeditata occaſio? ibid.
Salutatores in Hiſpania & Salvatores in Italia verbis & afflatu morbos curare perhibentur 425
de Salute Grotii variant Theologorum judicia 182
Sanguinis circulatio. v. Circulatio ſanguinis.
Sanguinis atque aquarum motus Macromicrocoſmicus 314
Sanguinem Bufo collo appenſus, & dens equi marini num ſiſtat? 431
Sanguinem menta num ſiſtat? 432
Sanguinem ſiſtentia remedia 436
de Sanorum & ægrotantium ſtatu judicandi modus Nicol. Cuſani ex pondere pulſuum, ſanguinis, urinæ & reſpirationis 442
Sapientes Græciæ Hermippus ſeptendecim numerat [illegible]
Sapientes ſeptem veri [illegible] Magiſtri [illegible]
eorum effata ibid. conveniunt cum proverbiis Salomonis [illegible]
Sapientum ſeptenarii numeri quis primus Auctor? 166
de Sapientibus his Ciceronis [illegible] judicia 1[illegible]7
Sapientia perfecta Adami in ſtatu integritatis 116. vid. Nomenclatura.
Sapientiam ſuam in Ægypto didicit Moſes 3[illegible]6
Sapientia Salomonis num alligata fuerit annulo? 580
Sceleton artificioſum omnes venas, arterias, nervos cum valvulis ſuis oſtendens [illegible]4
Scelotyrbe quid? 389
Scepticorum inter & Carteſii dubitationem differentia [illegible]2
Sceptrum Brandenburgicum aſtris repræſentatum 5[illegible]8
Schachicus ludus, eo quod defatigat animum quondam prohibitus 760
quomodo in ludo illo inſtruat aciem? ibid.
an πετζεία antiqua idem [illegible] cum Schachico hodierno ibid.
Ejuſd. origo & antiquitas [illegible]60. 761
Schachicus ludus declamatorie prædicatus ad populum 761
in Scholaſticorum morali doctrina quid deſiderandum? [illegible]8

Scho-

S[illegible] collo- [illegible] 41
S[illegible]quam erga Socrates 148
Sch[illegible] in philoſophia pra- [illegible] 228
S[illegible] affectuum in [illegible] appetitus concupiſcentis & iraſcentis 229.230
Quid circa eam obſervandum? 230 vid. Affectus.
Scholaſtici appetitum concupiſcentem ab iraſcente non objectis, ſed ratione tantum accidentali diſtinguunt ibid.
Scholæ Politicorum illuſtres 245
Scholaſticæ Hiſtoriæ, Canoniſtarum & ſententiarum Magiſter κατ' ἐξοχὴν quis dictus? 266
Sciatherici Horologii portatilis, quod magnetis ope tempus indicat, primus inventor 704
Scientiis atque artibus in Paradiſo non fuiſſet opus 4
Scientiæ reformatæ à Verulamio, vid. Inv.
Scientiæ augeri poſſunt non ejectis principiis Veterum 62. tractu temporis ſplendorem ſuum amiſerunt. 11
Scientias lingua vernacula variæ Nationes hoc ſeculo tradere cœperunt 131
Scientia moralis. v. Moralis.
Scientia Sinica Confucii latine expoſita 250. v. Sinica.
[illegible] v. Chemia.
S[illegible] Clavei 516
Scloppetorum [illegible] primus auctor 738. eorum effectus ibid
Scorbutus num noſtra demum & Patrum memoria innotuerit 388
Scorbutus aliis plane nominibus antiquis appellatus ibid.
nomina hæc quando ſcorbutus acceperit? 390
Scorbutus cognitus Hippocrati, Galeno, Æginetæ & Avicennæ 391
Scorbuti nomen Septentrionalibus regionibus ſaltem uſitatum ib.
cum Scriptura ſacra quoad primam mundi productionem Philoſophiæ Carteſianæ convenientia 144
Scriptorum diverſæ ſententiæ de jure in melius reſtituendo quo generatim tendant 203.204
Scriptores vitæ Lullianæ 328
Scriptores Amuletorum famoſiores 400
Scriptores Rei cibariæ Recentiores & Veteres 445
Scriptores Algebræ primi 512
Scriptores Geomantici 599
Scriptores primi rerum Geographicarum 685
Scriptores artis Typographicæ 792
Scribendi apud Veteres uſitatus modus 796. ſeq. & 808
Scribendi ars ſine atramento 809
Scriptionis compendia à quo excogitata? 816

Scu-

[illegible] Socie[illegible] aliis repræſentatum [illegible]
Scyphus vitreus per certum hominæ vocis ſonum fractus 716
Sectæ Magorum apud Perſas fundamentum morale 247
Sectæ Medicorum ſex ex mente Harvei 391. 392
Secta Diætetica 419
Seculi hujus anno XVII. innotuit Societas Fratr. Roſeæ crucis 319
Seculo ſuperiori reſtituta in ſtatum antiquum Jurisprudentia 274. 275
Seculi hujus ſoboles univerſalis Jurisprud. 276. Ej. habitus ib.
Secula futura habebunt, quod elaborent 2
Seculum hoc præſens experimentorum eſt feraciſſimum 6
de Seculi hujus hiſtoria univerſali ſcribenda Or. J. Burch. Maji 143
de hiſtoriæ Sec. XVI. ubertate & fructu Comment. Fechtii ib.
Seculo hoc extollunt caput ſcientiæ Mathematicæ 511
Seculo ſuperiori ante Carteſium jam excoluit Analyſin ſpecioſam Vieta 511
Se[illegible] comprobata veritas Medicinæ ſtaticæ 440
[illegible] Figura [illegible]
[illegible] Conſulia 260
[illegible] a Fr. Roſeæ crucis 319
[illegible] caret [illegible]
Sen[illegible] Eccleſiæ [illegible]
[illegible] quæ[illegible] [illegible]
à Sententiis cu[illegible] quæſitum [illegible] dium [illegible]
Sententia [illegible] Scripturæ [illegible] in [illegible] quo [illegible] tim tendant? [illegible]
Sententia de [illegible] corpore & Spiritu compoſitum [illegible] tone deſumpta [illegible]
Sententia Hippocratis [illegible] ponere in validis [illegible] Medicamenta purg[illegible] usque ſit extendenda? 4[illegible]
Sententia Copernici de terræ [illegible] 518. ſeq. vid. Terræ motus
ejus Sectatores & opp[illegible] [illegible]
de Separationis animæ & corporis reperto à Carteſio arcano [illegible] tum [illegible]
Septem Sapientes Græciæ vid. Sapientes.
Septendecim Sapientes [illegible] numerat Hermippus [illegible]
in ſeptenario numero [illegible] principium Chronologiæ [illegible]
Septentrionalis America [illegible]
Sepulchrum Roſe[illegible] [illegible]
Servatoris forma ſe conſpic[illegible] obtulit Lullio [illegible]
Sexagenales [illegible] Henr[illegible] [illegible]

Sexageſimalis Arithmetica jam olim à Ptolomæo introducta ibid.
Sidera vid. Stella.
Sideralis ſcientia ex Ægypto primum derivanda 557
Signorum ars Geor. Dalgarn 117
per Signa & characteres comparata memoria artificialis 134
de Significatione verbor. in jure 297
Signaturæ rerum internæ 401
de Signaturis internis rerum Tr. Crollii ibid.
Signaturas unde ſumpſerint homines ibid.
de Signatura rerum Tractatus promiſſus 403
Signatoria ars Paracelſi & Etzleri. ib.
Signatoria ars refutata ibid.
an Signaturam oculi referat radix Chelidoniæ? 491
de Signaturis Plantarum quid habendum ibid.
Signa ſuſpendii in Chiromanticis varia 604
Simplicibus Remediis interdum plus efficitur, quam multis pretioſisque compoſitis 426
Sinceritas quomodo ad veritatem referatur 222
Sinenſibus familiaris typorum exprimendorum ratio 781
Sinenſibus uſitatus imprimendi modus delatus perhibetur ad Germanos ibid.
ad Sinenſes refertur a nonnullis origo tormentorum bellicorum 740, 745
Sinica Scientia Confucii latine expoſita 250
Sinenſium diſciplina ibid. Eorum arrogantia ibid.
Sinenſium Specimen Ethicum 256
VI Sinenſium præcepta moralia 251
apud Sinenſes & Japones uſitata acupunctura 413
Sinenſes miri artifices in explorando judicandoque pulſu 481. ſeq. vid. Pulſus.
Sinicæ Medicinæ Specimen ab Andrea Cleyer editum 482
Sinus a Forbishero detectus 676
Sinus James ibid.
Sinus Buttonii 677
Sipho Anatomicus Regneri de Graaf 304
Sipho Würtembergicus a Reiſelio deſcriptus 666
Societas hominum quos vocant Meiſter-Singer 94
Societatis privilegium de Scholis cantibusque inſtituendis ibid.
Societatis collapſæ reſtitutor Hanns Sachs 94
Societatis hiſtoria lingua vernacula ſcripta 95
de Societate eadem relationes antiquiores typis expreſſæ & MSCtæ. ibid.
Societatis ficta origo 96
Societatis nova Privilegia ſub Ottone I. acquiſita ibid.
Ej. antiqua veſtigia in Bardis deprehenſa ibid.

de Societat. origine error Hobbii. 197. 199
Societatis veræ cauſæ 199
Socialitas fundamentum juris naturæ Pufendorfii 203
Societas Fratrum Roſeæ crucis non habet fixas ſedes 319
Solares maculæ vid. Maculæ.
Solaris Cyclus 558
Solaris annus vid. Annus.
Solœcus ſermo Hegingenſe latin. 129
Sol reſplendeſcens Jurispr. Juſtinianeæ Haberkornii 294
Somnia Bechai Rabbini 591
in Sonnettis Rhythmorum cumulatio 103
Sonnettorum origo 106
Sono percipiendo inſervientes variæ inventiones 614
Sonus in os ingreſſus pertingit ad aurium intima 615
Sonus etiam oculis quandoque percipitur ibid.
Sophiſmata ſolvendi modus monſtratus a Bechmanno 28
Sors Pythagor. in quo conſiſtat? 666
Spagyricus Galenus 341
Spartanorum veterum & Hobbeſiani juris convenientia 203
Specimen Ethicum Sinenſium 250
Specimen Medicinæ Sinicæ ab Andr. Cleyer editum 482
Speculum virtutum quotidie conſulendum Omeiſii 211
Speculum uſtorium Ferdinandi III. Mattmiilleri ex glacie. Dresdenſe ex lignò. Pariſienſe 726
Speculum Luſaticum, ejusque virtutes 727. 728
Speculum cauſticum Rogerii Baconis 729
Speculum Archimedis a nonnullis vocatur in dubium 730
Speculum Procli 731
Specula in quam longam diſtantiam urere posſint? ibid.
Speculum Grinbergeri, Ghetaldi & Septalii 732
Speculorum variorum proprietates & luſus ibid.
Spiritus Paracelſi Fr. Roſeæ crucis & Weigelio oracula dedit 323
Spirituum Medicina 353
inter Spiritus & animam diſcrimen, quale? 353. 354. 355
Spiritus definitio 356
de Spirituum & animæ diſcrimine, doctrinæ recentioris, cum doctrina Pythagorica & Platonica de anima mundi convenientia 357
Spirituum finis ſana ac longa vita 357
Spiritus multi, & animalis ſpiritus unus quomodo in corpore eſſe dicantur? 358. 359
ex Spiritu, anima & corpore Homo componitur ex ſententia Comenii 359. ſententia hæc ex Platone deſumpta 360
de Spiritu vini liquotis ſtyptici effectum præſtante obſervatio Bohnii 434. 435
Spiritus mali hominum naturam mutant 597

Sphæ-

Sphæra Archimedis 693
Statum naturæ Hobbius fingit, qualis nec fuit, nec eſſe unquam potuit 198. Ej. principia refutantur ibid.
Status naturalis menſuram à ſtatu legali capit Hobbius 199
de Statu naturali paradoxon petitum ab Epicureis 200
Statuum Evangelicorum jus in Germania 270
Statua circulatoria humana 314
Statica Medicina Sanctorii 439
Ej. Summa 439. 440
ejus veritas uſu ſellæ comprobata 440 vid. Sella.
ex Statica arte nova excerpti aliquot aphoriſmi 441. 442
de Statu Sanorum & ægrotantium judicandi modus Nic. Cuſani ex pondere pulſuum, ſanguinis, urinæ & reſpirationis 441. 443
Statuæ loquentes ſeque moventes novæ & antiquæ 690
Statua Memnonis 691
Statuæ Dædali ibid.
Statuæ loquentes quomodo confici poſſint? 695
Staticæ a mechanica diſtinctio 708
Stellæ plurimæ antea incognitæ, Tubis opticis detectæ 529. ſeq.
Stellæ nebuloſæ quid ſint? 530
Stellarum numerus 531
Stellæ informes coactæ in novos Aſteriſmos 531
Stellæ ceu ſidera Medicea ſive Brandenburgica 535
Stellæ Urbanoctavianæ id.
Stellas fixas pro erraticis habuit Reyta 536
Stellæ nonnullæ quandoque plane evaneſcunt ibid. interdum accenduntur iterum 537
Quod antiquitus diſparuerint fabuloſum eſt 536
Stellæ novæ variæ 537. ſeq. & 541 vid. Nov.
Stellatum cœlum Chriſtianum 540
Steganographica ars 810
Stemma Sveonum in cœlo Heraldico locatum 551
Stentorea tuba. v. Tuba.
Stoici quomodo Philoſophiam diviſerint? 11. & 12
Stoici in plerisque cum Platone conſenſerunt 171
Stoici Veteres quatuor affectus primarios ſtatuerunt 229
Stoicis adſcribenda bene loquendi ratio veterum JCtorum 285
Stomacace quid? 389
Structura renum examinata 315
Strumis laborantes tactus beneficio reſtituti 413
Strumarum curatio à quibusdam vendicata comitibus ab Habſpurg & maſculo 7. non interveniente puella 413
Strumarum curatio Regibus Galliæ propria & hæreditaria ib. eam in rem teſtimonia 413. 414. 415
Strumarum curationis actui ſolenni deſtinatum tempus 415

Strumarum curatio in qua familia primum exercita? ibid. à Clodovæo num derivanda? ib.
Strumarum curationis ante regimen Philippi I. neque argumentum neque exemplum repertum 416
Strumarum curatio Angliæ Regum ibid. Kings evil vocatur 417
quibus ceremoniis peragatur 417 418.419. de iis teſtimonium Joh. Alb. à Mandelslo 420. ab hodierno R. Wilhelmo nondum exercita 420. utrum naturali an vero ſupernaturali aliqua virtute mali Regii curatio fiat ibid.
Strumarum curatio num in Gallia precibus S. Marculfi & per miraculum fiat? 420
de Strumarum curatione ſententiæ diverſæ 421
ad Strumarum curationis cauſas naturales quidam provocant ibid. ad eſum e.g. aromatum, ad oleum vel balſamum efficaciſſimum 421 ad vires Phantaſiæ & aſtrorum ibid. ad virtutem magneticam ſ. ſympatheticam 422.423
Strumarum curationi ſimilis virtus obſervata in Pyrrho Epirotarum Rege, in Veſpaſiano, in familia Gallæ Balliolorum, in Marſis & Pſyllis, Salutatoribus in Hiſpania & Salvatoribus in Italia, in Mulieribus ructu ægros curantibus 423 ſeq. vid. Virtus.
Structura vitrei Humoris ſingularis à D. Waldſmidio obſervata 492
ad Studium juris adminicula neceſſaria 283
de eodem negligenter in Gallia culto Menagii querela ibid.
Studium temere contradicendi novandique eſt cauſa incerti intricatique juris 288
Stypticus liquor 431. v. Liquor.
Subſidia memoriæ 134. vid. Memoria.
Subtilitas quid? 14
Subtiliſſima torevmata 711
Succini beneficio condiendi cadavera methodus 369
Succinum in ſua nativitate molle eſt & liquidum 370
in Succini nonnullis fruſtis liquor natat ſeu gutta fluens ib.
in Succini meditullio conſpecta varia animalcula ibid.
Succinum factitium 371
Succini experimentorum apud veteres fit mentio 371
Sudoris Anglici ortus & hiſtoria 385 386
de hoc morbo auctorum opiniones, & num veteribus fuerit cognitus? ibid.
de Summo Bono error Hobbii 194
Summum Bonum num in voluptate corporis collocarit Epicurus 195 v. Bonum Summum.
Summa virtutum ac vitiorum Peraldi 212
à Summarum curiarum ſententiis quæ-

quæſitum juris incertitudini remedium 289
Superſtitioſi curationum modi 591 ſeq.
Superſtitioſi & ridiculi ritus à cultoribus unguenti armarii præcepti 766
Suppoſititiæ Apoſtolicæ Conſtitutiones 265
Suppoſititius dens aureus 345
Surdus loquens, ſeu methodus, qua qui ſurdus natus eſt, loqui diſcere poſſit 613
Suſpendii ſigna in Chiromanticis varia 604
de Syllogiſmo bono & malo libellus Stengelii 28
Symbolum Apoſtolicum denarioli ſpatio deſcriptum 710
Sympatheticum atramentum 809
ad Sympathiam referri ſolita inventa 764. ſeq.
Sympatheticus pulvis 744
de Sympathia liber Petri Arlenſis de Scudalupis 744
Sympatheticum Theatrum ib.
Sympathetica curatio morborum per transplantationem. v. Transplantatio,
Syſtema Phyſices Syntheticum geometrico more demonſtratum cur fruſtra exſpectetur 65
Syſtema Philoſophiæ Carteſianæ.144 Ejus ſtructuræ, at non omnium & ſingulorum principiorum auctor Carteſius ibid.
Syſtematica moralium diſpoſitio debetur Ariſtoteli 171.172
Syſtematis pleni vicem non ſubeunt in Jure Naturali libri de J.N. & G. Seldeni 185
Syſtematis Juſtinianei methodus titulorumque inter ſe connexio minus accurata 186
Syſtema Copernicanum 517
Syſtema ſuum mutuatus eſſe dicitur Brahæus ab Apollonio Pergæo 522, negat id Brahæus in epiſtola quadam, plagii inſimulans Reimarum Urſum ibid. Reſponſio Reimari Urſi ibid.

T.

Tabaci Encomiaſtæ 456
Tabaci hymnus Raphaelis Thorii 475
Tabaci fumus non pervadit ad cerebrum 475
Tabaci varia nomina 454. Qua occaſione venerit in Galliam, & Nicotiana dicta? 455. Qua occaſione venerit in Italiam ib. & Angliam ibid.
de Tabaci abuſu luſus R. Jacobi 456
contra Tabaci abuſum Satyra Jac. Balde 456
Tabacum fumandi novus modus beneficio pyxidis aceto repletæ 450
Encheireſes circa iſtum novum fumandi modum obſervandæ 451
Reſponſio ad objectionem contra eum prolatam 452
Tabaci fumum delicatiorem redden-

di artificium 453
Tabacum fumandi modus Perſarum beneficio aquæ ibid.
Tabaci fumus in anum immitti poteſt ope certi inſtrumenti 454
Tabaco primum nos ditavit novus orbis ib.
Tabacum unde dictum? ib.
Tabularum XII. leges, earumque interpretes 257.258
Tabulæ Geographicæ. vid. Geographia.
Tabulæ indicantes quot milliaribus una civitas ab altera remota 687
in Tacendo eloquentia. vid. Eloquentia.
Tachygraphia 810
Taciturnitas quomodo ad temperantiam, aut rectius ad veritatem referatur 222
Taciturnitas inuſitata Ægyptiorū. 334
Tactus beneficio ſtrumis laborantes reſtituti 413. ſeq. v. Strum.
Tactu morbos in Anglia curavit Valent. Greatreak 421
Tactu Spleneticos ſanitati reſtituit Pyrrhus Epirotarum Rex 423
Taliſmanica Medicina 397
Taliſmanica Petri Aponenſis amuleta 399
Taliſmata à Rogero Bacone Sec. XIII. jam expreſſa ibid.
Tamarindos in uſum deduxit Avicenna 438
contra Tarantularum morſus remedium præſtantiſſimum Muſica 408. & 410
de Tarantula diſſertatio ibid.
Tarantulæ deſcriptio ib.
Tarantulæ morſus 409
de curatione morſus per muſicā antiqua & recentiora teſtimonia 411
Teleſcopii inventor quis? 523
Teleſcopium eſt Germaniæ inventum 524
Teleſcopium caſu inventum. ibid.
a Teleſcopio Microſcopium quomodo differat? 525
Teleſcopii præludia apud Veteres reperta 527. ſeq.
Teleſcopia valde longa 528
ratio qua ſuccurritur moleſtæ verſationi 529
Teleſcopiorum beneficio plurimæ detectæ ſunt ſtellæ antea incognitæ 529
de Tellutis motu circa ſolem ſententia Copernici 67
Temere contradicendi novandique ſtudium eſt cauſa incerti intricatique juris 288
de temperatura & facultatibus vini quinam ſcripſerint 449
Terminis obſcuris cur utantur in myſterii ſui deſcriptione adepti 334
ex Terræ non aſtrorum motu demonſtrationes inſtituit Copernicus 518
quid de eo ſenſerit Nicolaus Cuſanus ibid. quid Pythagoræi? ibid.
de Terræ motu hypotheſin quinam Theologiæ conciliare nitantur? 518
de Terræ motu ſententia anſam præbuit Gilberto cudendæ Phil. Magne-

gneticæ 518. quibus auctoribus ſuos illa debeat natales? 519. primus illam ſcripto complexus eſt Ariſtarchus Samius ibid. Copernici ſectatores & oppugnatores ibid.
Terra Ophir vid. Ophir.
Terræ climata ſub certis conformationibus depicta 686. ſeq.
Terrarum orbis aliquot vicibus circumnavigatus 672. ſeq.
Textuales Peripatetici 21
Thavmaturgice circumforaneorum 670
Theatrum Virtutum ac vitiorum ab Ariſtotele in Nicomachiis omiſſorum 212. Theatrum univerſale motuum vitæ civilis & militaris promiſſum 239
Thêe & Café potus calidus 445
Theophilus Bibaculus D. Pechlini 446
Theézans Veronica Joh. Franci ibid. vid. Potus.
Theæ potum an Veteres, Græci inprimis adhibuerint? 447
Thema Chriſti natalitium erectum ab Hieron. Cardano 587. ſeq.
Theologia in Paradiſo brevis 4
quo ordine poſt lapſum introducta 10
in Theologia uſus Logicæ 25. 27
Metaphyſicæ 48. Phyſicæ 64
Theologia Grotii qualis 182
Theologorum judicia de ſalute Grotii variant 184
Theologica dogmata ad chemica principia refingebat Paracelſus 324
Theologi Colonienſes Divis adſcripſerunt Ariſtotelem 60
Theologicorum locorum primi Scriptores 28
Tὸ θεῖον in literis & ſyllabis in quo conſiſtat 73
ad Theologiam & eloquentiã Eccleſiaſticam accommodati Commentarii in libros Ariſtotelis ad Theodecten 74
Theologiæ veterum Germanorum præclarum monumentum Otfridi Evangeliorum liber 99
Theologi noſtrates unde perfectam Adami ſapientiam in ſtatu integritatis probent 116. vid. Nomencl.
Theologiæ admixta Philoſophia Carteſiana proſcripta 144
Theologiæ myſticæ origo 171
a Theologia morali diſtincta Ethica 209
Theologici B. S. Recuperatio 242
Theologicæ Facult. Leyd. de Fr. Roſeæ crucis judicium 321
Theoria nova viſionis Guil. Briggs 493
Thermometrorum differentes formæ 622. ſeq.
Thermometrum Magdeburgicum 623
de Thermometris Boylii Tractat. ib. eorundem inventionis & fabricæ hiſtoria ibid.
Thermometri quis primus inventor? 624
debet illud nataales ſuos antiquioribus tem-

temporibus ibid.
Thoracicus ductus ante Pecquetum à Barthol. Euſtachio obſervatus 501
Torevmata ſubtilisſima 711
Tormenta ex corio confecta 739
Torquetum Petri Apiani 553
Tractandi rite metalla artis antiquitas 335
Transfuſoria Chirurgia 301. ſeq. vid. Chirurgia.
Transmutationem metallorum num negaverit Lullius 330.331
in transmutandis metallis occupatæ artis ſumma antiquitas ibid.
per Transplantationem curatio morborum 404. de ea ſententia & experimenta Bartholini 404.405
Transplantatio in animalia bruta, in cadaver humanum, in res inanimas quascunque 405.406.407
Transplantatoria ars Podagræ incipientis 407
Transplantatio morborum num ſit Magica 408
Typographia 780. de ea perficienda Becheri conſilium ibid.
an Typographia olim cognita fuerit Judæis ibid.
Typorum exprimendorum Sinenſibus familiaris ratio 781
Typographiæ inventores quinam faciant Belgas? 782. ſeq.
ejusdem inventionem quinam adſcribant Moguntinis? 785. ſeq.
quinam Argentoratenſibus? 790
Typographi docti & celebres 791. ſeq.
de Typographicæ artis ortu & progreſſu quinam ſcripſerint? 791
Typographiæ abuſus 793
Typus Medicinæ moralis 233
Tubulcain num fuerit Chemicus 335
Tubus opticus vid. Teleſcopium.
Tubæ ſtentoreæ ſeu acuſticæ auctor Sam. Morlandus 606
confecta ea primum ex vitro, mox ex ære, poſtea è cupro 606.607.608
experimenta hujus tubæ 608
Tuba chartacea ibid.
inventi hujus habentur quædam veſtigia apud Veteres 608. ſeq.
uſus inventi hujus terra marique 609
per Tubam non poteſt ita emitti vox ad loca disſita, ut alii intermedii nihil ejus percipiant 610
Tuba auri admota ad percipiendum eo facilius ſonum 615. inventi hujus antiquitas ibid.

V.

VAcui demonſtratio per argenti vivi deſcenſum 648
de Vacuo cogitationes Valeriani Magni ibid.
de eodem judicium Guerickii 649
Vacuum mathematice ſpectatum non datur in his inferioribus 650
Varietas ingeniorum, nationumque diſcrimen eſt cauſa incerti intricatique juris 287
Varietas in principiorum actionum humanarum numero definiendo 210
Varii tractandi moralia modi 251

Va[illegible] [illegible] 4[illegible]
Varie de [illegible] A[illegible] o[illegible] [illegible]
Vari[illegible] [illegible] & [illegible]iles, par[illegible]m [illegible] & [illegible] curationum mod[illegible] 3[illegible] ſeq.
Va[illegible] atque co[illegible] Reme-diorum 416
Var[illegible] [illegible]cina domeſtica Tr[illegible]s 427
Vario[illegible] conatus reformandi atque reco[illegible] A[illegible]onom[illegible]am, Genti-l[illegible] pr[illegible]nc[illegible] fundam[illegible] 540
Vaſa lymphatica & glandulæ o[illegible] ſ[illegible]t appendices 404
Vaſa lymphatica a Th. Bartholino in ve[illegible]a 495
Vaſa lymphatic[illegible] num [illegible]eteribus etiam co[illegible]ta fuerint 496
Super vaſis lymphaticis B[illegible]ſii cum Bartholino ejusque Sectatoribus contentio 496
Vaſa chylifera Aſelli 500. Pecqueti & Bartholini [illegible]
Vaſa la[illegible] [illegible]eteribus quoque cognita ibid.
Vatum apud [illegible]s offi[illegible]ium 97
Velivo[illegible]s currus Divi M[illegible] 6[illegible]8
de Veliferi[illegible] [illegible] Sec. XIII. [illegible] ſeruit Roger[illegible] [illegible]
Der [illegible] Tantz 412
Ve[illegible] incidere [illegible] po-t[illegible] benefi[illegible] novi Phleboto[illegible] [illegible]7
Ve[illegible] [illegible] inſerviens [illegible]s [illegible] ibid.
V[illegible] [illegible] 4[illegible]
Ven[illegible] [illegible] ſundo [illegible] [illegible] t[illegible]rum præ[illegible] accu[illegible] ctum ſuum 483. Rationes affirman-ti[illegible]m & negantium qu[illegible]nem 483
Venefi[illegible]a de Madame de [illegible], l'eau d[illegible], & la poudre de ſuc-ceſſion [illegible]
Ve[illegible]efi[illegible] in perniciem R. Dan[illegible] ten-tati [illegible] C[illegible] Ulfelt ibid.
Vene[illegible] c[illegible] Thraſias Man-tinic[illegible], qu[illegible] ſine dolore obit[illegible]m inferre poſſet ibid.
Veneni lenti parati ex antiq[illegible] exempla [illegible]85
Vene[illegible] lento Cl[illegible] ne[illegible] [illegible]crevit Agripp[illegible]na ibid. & D[illegible] [illegible] 4[illegible]
Vene[illegible]um de[illegible] Atti[illegible] [illegible]o Carthaginenſe[illegible], quod mor[illegible] in die[illegible] prote[illegible] [illegible]
V[illegible]ne[illegible] ext[illegible] cu[illegible] a[illegible] [illegible]
Veneno veſtes ma[illegible]que obvi[illegible]m inſe[illegible] [illegible]
Veneno Chirothecæ, [illegible], [illegible], ocreæ, aliaque communis [illegible] in-ſtrumenta in[illegible]cta 4[illegible] 4[illegible]
Ve[illegible]or[illegible] per[illegible] ad[illegible] [illegible]que experimenta, n[illegible] ac [illegible] cordis h[illegible] 4[illegible]. [illegible]d. Motus.
Ven[illegible] [illegible] [illegible]
Veneno [illegible] [illegible] mos [illegible] qu[illegible] [illegible]

re [illegible]mnibus familiaris 74[illegible]
Venere[illegible] lues 378. ſeq. vid. [illegible]
Venia publico edicto data illis qui [illegible]-[illegible]ris corporis continere non poſſunt 426
Ven[illegible]ur exploratum beneficio in[illegible]ti Anglicani 638
Ventri[illegible] 611
Ventriculi concoctio, quæ fermentationis fit beneficio, Hippocrati jam cognita fuit 341
Ventris crepitu a puſillanimitate liberatus Metrocles 425
Ver[illegible]umne an nomen præſtantius 72
Verborum in jure ſignificatio 297
per Verba curatio morborum 393
ejus antiquitas ibid.
ad Veritatem perveniendi optima via dubitatio 153
ad Veritatem quomodo referantur gratitudo, ſinceritas, taciturnitas, curioſitas 222
Veritas aſſerti Harveani de circulatione ſanguinis à Plempio primum oppugnat[illegible], & p[illegible]ſtea defenſa 312
Vernacula lingua variæ nationes tradere hoc ſeculo ſcientias cœperunt 131
Veronica Theëzans Joh. Franci 446
de Veronica judicium Pechlini ibid.
per V[illegible]oriam, cujus Plautus meminit, num intelligenda pyxis nautica? 772
Verſus feſtinati non exacti 82. vid. P[illegible].
e [illegible] ovum, ibid.
[illegible] 11[illegible]
V[illegible] 1[illegible]
Veſtes ven[illegible] [illegible]6
Veteres cum recen[illegible] con[illegible]di 2
Veteru[illegible] inventa invent[illegible]bus non ſemper pr[illegible] 3
Veterum ſent[illegible]i poteſt ſcientia, & nova quo[illegible] recipi [illegible]2
Veterum lectio ſuadetur 1
Veterum inventis addunt aliquid recentiores [illegible]d.
e Veteribus & recentioribus quid deſumpſerit Carteſius. vid. P[illegible] & Principium.
Veterum Spartanorum & H[illegible]i juris convenientia [illegible]3
Veteres unam tantum virtutem eſſe exiſtimarunt 220
Veterum virtutes quatuor Cardinales 221
Veteres Auctores Geoponici [illegible]6
Veteres Stoici quatuor affectus primarios ſtatuerunt 229
ad Veterum mentem quomodo inſtitutio puerorum formanda [illegible]
[illegible]
Veterum JCtorum bene loquendi ratio Stoicis adſcribenda 2[illegible]5
Veteribus omnia ad Medicinam ſpectantia haud potuerunt eſſe perſpecta 2[illegible]9
Veterum Chirurgiam continens antiquum MSCtum græcum 3[illegible]

de eo j[illegible] 309. 310
apud Veteres e[illegible]mentorum ſucci-
n[illegible] 371
Veter[illegible] num fuerit cognitus Sudor
Anglicus 386
è Veteribus quinam per characteres
curationem morborum inſtituerit?
394
Veteribus Philoſophis & Medicis
num camphora fuerit cognita? 437
Veteres & Recentiores rei cibariæ
Scriptores 445
an Veteres, & inprimis græci, adhi-
buerint potum Theæ 447
apud Veteres cerevifiæ uſus & expreſ-
ſiones 449
Veteribus num incognita oculorum
vulneratorum reſtitutio 492
Veteribus num cognita fuerint vaſa
lymphatica 496
Veteribus quoque cogniti ductus ſali-
vales, Galeno nempe, Avicennæ,
Alſaharavio & Oribaſio 499
Veteribus quoque cognita vaſa lactea
501
Veteres propriis tantum ferebantur
alis, nos & propriis & alienis ſub-
vehimur 511
ad Veteres quinam è recentioribus
Medicinam tradituri animum con-
tulerint 529
Veterum Aſteriſmi verſibus memno-
nicis incluſi 539
Veteribus uſitati varii modi projici-
di in Geomantia puncta 598
Ve[illegible]m Harmonicæ cum hodierna
comparatio 618
Ve[illegible] fuerit cognitus novus,
qui [illegible] 681
Veterum [illegible] rates ſictiles,
& è [illegible] contextæ 659
Veterum circa Aquarum ductus co-
natus 663
Veterum in tollendis obſ[illegible] por-
tuum ſuorum cura 666
Veteribus cognita Man[illegible] 705
Veterum machinæ, quibus immania
pondera terra & aqua vehebant
aut trahebant 707
Veterum perpetuus ignis 715. ſeq.
Veterum machinæ bellicæ 743
Veterum ſaltationes. vid. Saltationes.
Veteres quomodo navigarint ante
pyxidis nauticæ conſtructionem?
774
apud Veteres uſitatus ſcribendi mo-
dus 796. & 808
Veteres & recentiores pictores. vid.
Pictores.
Veterum per geſtus manuum nume-
randi ratio 807
Via optima ad veritatem perveniendi
dubitatio 153
Villanovanus [ex familia Arnoldi de
Villa nova] ante paucos annos ad-
huc ſuperfuit 328
Vindiciæ J. N. Paradiſei S. H. Muſæi
204
de Vini Spiritu liquoris ſtyptici ef-
fectum præſtante obſervatio B[illegible]hnii
434. 435
de Vini temperatura & facultatibus
quinam ſcripſerint 449

Vinum turbatur dum floret vitis 765
Virginum Veſtalium ignis 718
de Virgulæ metallariæ arte & efficacitate variorum ſententiæ 776
de Virgula divina Tr. Vallemontii. ib.
Virgulæ vera phænomena ibid.
ad Virgulæ uſum ſanguinei & phlegmatici cenſentur aptisſimi ibid.
Virgularum genus ſeptuplex 777
Virgulæ ſingulare ſpecimen editum a Jacobo Aymaro ibid.
Aymari hujus impoſtura 778. ſeq.
Virgulæ divinæ antiquitas, & inventi occaſio 780
Virtus Crateris veneris crepitu Metroclem à pulſanimitate liberantis 425
Virtutis laudatio eſt omnis Poeſis Homeri 165
Virtutum veri magiſtri ſeptem ſapientes ibid.
Virtutum moral. numerus auctus. 211
Virtutes reſpiciunt vel Deum, vel nosmetipſos, vel proximum 211. 212
Virtutes ad unamquamque claſſem quænam ſpectent ibid.
Virtus intellectualis an moralis magis ſit Cognitio Dei 211
Virtutum ſpeculum quotidie conſulendum 212
Virtutum ac vitiorum ab Ariſtotele in Nicomachiis om floru m Theatrum Omeſit ibid.
Virtutum ac vitiorum ſumma Peraldi ibid.
Virtutum ex Decalogo ſumpta diſtributio ibid.
Virtutum ſit urba... 213
Virtutum in ethic... diviſio 215
Virtutes ethicæ & politicæ ... inter ſe differant 216
Virtutum quatuor genera Plotini aliorumque Platonicorum ibid.
Virtutes politicæ, purgatoriæ, purgati animi, ex... 210 ... 218
Virtutes innumeras eſſe non... fuerunt 218
Virtutem unam tantum, cujus varia ſunt officia, ſtatuit A. Geulincs 218. 219
Virtutem unam tantum ſtatuere ... veteres 220
IV. Virtutes Cardinales veterum 221
IV. Virtutes novæ cardinales ibid.
An ad XI. Virtutes Ariſtotelicas ... ræque commode referri poſſint, & quomodo referantur 2... & 223
Virtutum ac vitiorum nomina ſæpius permutantur 223
an Virtutes Ariſtotelicæ omnia ſecundæ Decalogi Tabulæ præcepta in ſe contineant? 224. an eodem eo fere tradant ordine omnia, quæ in decalogo exiſtunt? ibid.
in boni, Virtutis &c. imaginibus depingendis num ſubſliterit Confutius 148
Virtus eadem adſcripta C..., quam Chinæ Chinæ tribuerunt 371
Virtus ſtrumarum curationi ... Pyrrho Epirotarum Rege obſervata 421

Virtus Veſpaſiani oculis ſputo reſtituentis, & crus debili contactu calcis confirmantis ibid.

Virtus Bailleulorum in Gallia familiæ in ſanandis fractis aut luxatis oſſibus ibid.

Virtus Marſorum & Pſyllorum contra morſus venenatos Aſpidū 424

Virtus Salutatorum in Hiſpania, & Salvatorum in Italia 425

Virtus Mulierum ægros ructu curantium 425

Vis oculorum in exprimendis affectibus 81

pro viſione demonſtranda promiſſa machina 315. 316

Viſcidi & acidi pro explicandis Theoriæ phænomenis naturalibus, & ſtabiliendis [illegible]ium morborum cauſis inſufficientia 342

Vis occulta Muſicæ ad excitandos Spiritus commovendosque animos 411

Vis Nicotianæ in quo conſiſtat? 450 451

Viſionis nova Theoria Gvilielmi Briggs 493

Vitia Carteſii 146

Vitiorum ac virtutum ab Ariſtot. in Nicomach. omiſſarum theatrū 212

Vitiorum ac virtutum ſumma Peraldi ibid.

Vitiorum ac virtutum nomina ſæpe permutantur 223

in Vita Vulgi, Philoſophica & Chriſtiana actionum differentia 239

Vitro deſtillatorio urina examinata 315

Vitæ Lullianæ Scriptores 328

Vituli aurei combuſti conſideratio Chemica 337

Vita ſana & longa finis Spirituum 357

Vitrei humoris ſtructura à D. Waldſchmidio obſervata 492

Vitreus tubus Gverikianus 623

Vitreum calendarium Fluddii 624

Vitri antiquitas ex Job. XXVIII, 7. derivata 723

Vitri origo unde arceſſenda? ib.

de ejus origine Plinii teſtimonium 724

Vitrum artificiale inventum iis in locis, ubi magni ignes excitati fuerint 725

Vitriaria ars non paucis aucta experimentis ibid.

Vitra colorandi ſcientia non adeo nova ib.

Viteæ lachrymæ ib.

Vitreus Scyphus per certum humanæ vocis ſonum fractus 726

Vitrum malleabile an detur, quidque ſentiendum de vitro ſine igne parato? ibid.

Vivendi ratio optima quæ? 1

Vivendi ratio ſimplicior obtinebat in R. publ. Romana quam in Hebræa 254

Viventium duo genera mechanice illuſtrata 314

Viventis machinæ elateres geometrice de-

ce demonſtrati ib.
Umbratilis figura Chirurgiæ transfuſoriæ Marſilii Ficini 303
Una tantum virtus, cujus varia ſunt officia 218
Unguento armario adſcripta virtus 764
eorum qui naturalem unguento virtutem aſſignant, argumenta 764 765
argumenta eorum, qui improbant unguenti armarii uſum 766
Unguenti materia ibid.
Ritus ridiculi & ſuperſtitioſi à cultoribus unguenti præcepti ibid.
Unguenti armarii quis primus inventor? ibid.
Univerſalis methodus 28
Univerſalis Clavis omnium linguarum. v. Lingua.
Univerſalis hiſtoria hujus Seculi. vid. Hiſtoria.
Univerſi origo ex ſententia Carteſii 145
Univerſale Theatrum motuum vitæ civilis & militaris promiſſum 239
Univerſalis Jurisprudentia hujus Seculi ſoboles 276
Ejus habitus ibid.
Univerſi juris elementa 277
Univerſalis Jurispr. inſignis pars eſt Philoſophiæ pract. 282
Univerſalis medicina 342. ſeq. vid. Medicina.
Vocabulum Bar ſignificat cantilenam 96
Volantes variæ machinæ 643
Volatus Dædali, ejusque interpretatio 644
Volatus Simonis Magi 645
Volandi artem multi viri eruditi haud retulerunt inter ἀδύνατα 636
argumenta quibus hæc ars defendi ſolet 637
eorum qui volarunt exempla 638
ad hanc artem requiſita Beckeri & Reyheri 638. 639
artis hujus praxis plerumque ceſſit infeliciter 639
Volans columba lignea Archytæ 640
Varii modi, quorum adminiculo machina aliqua volare poſſe creditur 641
Volatus num conciliari poſſit machinæ multi dubitant ibid.
Volantem columbam parandi modus J. C. Scaligeri 642. conatus hac in re Kircheri 642. ſeq.
in Voluptate corporis felicitatem ponit Hobbius 174
in Voluptate corporis an Summum Bonum collocarit Epicurus 195 vid. Bonum Summum.
de Voluptatibus corporis ſummum dogma debet natales ſuos Ariſtippo Cyreniaco 196
Uraniburgum ſeu Uranopolin quomodo Tycho Brahe deſcripſerit? 521
Urbanitas num ſit virtus? 213

ad

ad Urbanitatem quomodo ſe geratur morum civilitas & gravitas 222
Urbanoctavianæ ſtellæ 535
Uſtorium Speculum. vid. Speculum.
per Urinam tranſmiſſam abſentium curatio 767
Urina vitro deſtillatorio examinata 315
Urinatoria campana vid. Campana.
Urinatoria ars 651
Uſus Chemiæ 318
Uſus liquoris ſtyptici interni 436
Uſus [illegible]ceviſiæ apud Veteres & expreſſiones 440
Uſus Tubæ ſtentoreæ terra mariq; 609
Utis Udenii [ut habet nomen fictum] non-entia chemica 344. Eorum ſumma ibid.
Vulgaria monita moralia Carteſii, & ex antiqua Philoſophia petita 205
Uvulæ relaxatæ cura. 413.

FINIS.